JOAN GIMÉNEZ BLASCO

MATARÓ EN LA CATALUNYA DEL SEGLE XVII

Un microcosmos en moviment

PREMI ILURO 2000

CAIXA D'ESTALVIS LAIETANA
2001

PREMI ILURO (títols publicats)

1960 *Don Joaquin Martí i Moner, 1828-1964. Cartas de Ultramar*
ANTONI MARTÍ I COLL

1960 *Biografia de l'Excm. i Rvdm. Dr. D. Jaume Creus i Martí, Arquebisbe de Tarragona. 1760-1825.* Accèssit
RAMON SALAS I OLIVERAS

1961 *Historia de una familia de la villa de Mataró (Juan Arnau Palau y sus descendientes).*
ANTONIO MARTÍ I COLL

1962 *Las Escuelas Pías de Mataró. La Iglesia de Santa Ana y el Hno. José Guardia de San Juan Bautista. (Apuntes històricos y documentos).*
JOSÉ POCH

1962 *Mataró i l'ensenyament.* Accèssit
RAMON SALAS I OLIVERAS

1963 *Els orígens de Mataró.*
MARIÀ RIBAS I BERTRAN

1963 *Domingo de Caralt.*
ANTONIO MARTÍ I COLL

1963 *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII.*
JORDI NADAL I OLLER - EMILI GIRALT I RAVENTÓS

1965 *Mataró, 1680-1719: El pas de vila a ciutat i Cap de Corregiment.*
JOAQUIM LLOVET

1966 *Cartes d'un mestre veler.*
ANTONI MARTÍ I COLL

1967 *Mataró al mil-cents.*
JOSEP M. COLOMER

1968 *L'art antic al Maresme (Del final del gòtic al barroc salomònic). Notes documentals.*
JOSEP M. MADURELL I MARIMON

1968 *La població del Maresme a la llum dels censos generals.* Accèssit
JOSEP IGLÉSIES I FORT

1970 *Constructors navals de l'ex-província marítima de Mataró. 1816-1875.*
JOAQUIM LLOVET

1970 *D'Iluro a Mataró. El Maresme del segle V al XIII.* Accèssit
ESTEVE ALBERT

1971 *Bibliografia de Mataró: Els clergues del segle XVIII.*
JAUME GONZÁLEZ-AGÁPITO

1971 *El Maresme de Dosrius estant (1914-1921).* Accèssit
ESTEVE ALBERT

1972 *Societat i poder polític a Mataró, 1718-1808.*
PERE MOLAS I RIBALTA

1972 *Mataró i els agraviats.*
ANTONI MARTÍ I COLL

1973 *Cartes a Veracruz. Comerç americà i guerra napoleònica en la correspondència de Cabanyes, Cortecans, Pasqual i Cia. (1804-1813).*
JOAQUIM LLOVET

1973 *El Maresme en els primers segles del cristianisme.* Accèssit
MARIÀ RIBAS I BERTRAN

1974 *Puig i Cadafalch, arquitecte, polític i historiador de l'art.*
ENRIC JARDÍ

1975 *La problematica de la Segunda República a través del estudio de una situación concreta: el Mataró de los años treinta.*
MARTA MANTÉ BARTRA

1976 *El paper moneda de guerra del Maresme (1936-1939).*
ANTONI TURRÓ I MARTÍNEZ

1977 *Història d'una família (segona part).*
ANTONI MARTÍ I COLL

1977 *Quatre boigs de Mataró (Combat per Catalunya 1930-1937).* Accèssit
ESTEVE ALBERT I CORP

1979 *La matrícula de mar i la província de marina de Mataró al segle XVIII.*
JOAQUIM LLOVET

1980 *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro.*
MARTA PREVOSTI I MONCLÚS

1980 *Inscripcions romanes de Mataró i la seva àrea.* Accèssit
GEORGES FABRE – MARC MAYER – ISABEL RODÀ

Joan Giménez Blasco

MATARÓ EN LA CATALUNYA DEL SEGLE XVII

Un microcosmos en moviment

Pròleg de Carlos Martínez Shaw

PREMI ILURO 2000

CAIXA D'ESTALVIS LAIETANA

MATARÓ, 2001

Primera edició: 2001
I.S.B.N.: 84-923896-5-6
Dipòsit legal: B-41.697-01
Preimpressió: Èmfasi
Producció: Ramon Ruiz Bruy
Riera de la Coma Fosca, 41. 08328 Alella

Reunits els senyors Jordi Nadal Oller (president), Josep Termes i Ardèvol, Isabel Rodà de Llanza, Carles Marfà Riera, Jaume Boter de Palau Ràfols i Esteve Federico Ribalta (secretari) que integren, tots ells, el Jurat per a l'adjudicació del PREMI ILURO 2000 DE MONOGRAFIA HISTÒRICA, instituït per la CAIXA LAIETANA acorden per unanimitat concedir el premi al treball presentat sota el títol: MATARÓ EN LA CATALUNYA DEL SEGLE XVII. Un microcosmos en moviment.

ÍNDEX GENERAL

PRÒLEG 9
AGRAÏMENT 13
INTRODUCCIÓ 19
ABREVIATURES 23
FOTOGRAFIES 23
I. EL MARC HISTÒRIC 25
II. EL MARC AGRARI 37
1. ANTECEDENTS HISTÒRICS 41
Fonts documentals 46
Els senyors del domini directe 48
Caracterització del règim senyorial 55
El món dels masos 70
Un món en transformació 78
L'endeutament pagès 84
La penetració del capital mercantil 92
La disgregació dels masos: parcel·lació i urbanització 101
2. PAISATGE I ACTIVITATS ECONÒMIQUES A L'ÀMBIT RURAL 114
El marc físic 114
El bosc 118
L'artigatge 123
Els pinyons 126
Els usos industrials i domèstics 130
Els camins 146
Les aigües i els molins 169
Les masies 180
3. EL CONREU DE LA TERRA 207
Els masos 207
Les vinyes 222
Les vies de l'expansió vitícola 222
El conreu de la vinya 232
Els ceps i el vi 242
Els conreus intercalats 243
La terra campa 244
Les hortes 248
Els fruiters 255
La ramaderia 256
L'apicultura 265
La delinqüència en el marc agrari 266
4. DISTRIBUCIÓ DE CONREUS I ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT 270
L'estructura de la propietat 286
Estructura social i propietat de la terra 290
Propietat de la terra i diferenciació social 297

III. EL MARC URBÀ ... 305
1. ESPAI URBÀ I MEDI HUMÀ ... 309
L'evolució demogràfica ... 309
La dimensió urbanística del creixement demogràfic ... 316
2. LES ACTIVITATS ECONÒMIQUES URBANES ... 321
Les estructures de la producció ... 324
L' aprenentatge ... 330
Fadrins i mestres ... 336
Les confraries dels oficis ... 343
Sant Abdó i Senén ... 343
Sant Elm ... 344
Sant Marc i Santa Llúcia ... 346
Sant Antoni i Sant Eloi ... 348
Sant Pere ... 351
Sant Joan ... 354
Sant Àngel Custodi ... 355
Santa Anna ... 357
Santa Magdalena ... 358
3. ELS PROCESSOS PRODUCTIUS ... 360
La pesca ... 360
Les indústries tèxtils i de la pell ... 372
La indústria de la llana ... 372
Els teixidors de lli ... 379
Sastres i "sombrerers" ... 383
Les puntes ... 384
Blanquers i assaonadors ... 394
Els sabaters ... 399
Les activitats metal·lúrgiques ... 401
Ferrers, manyans i daguers ... 401
La construcció immobiliària ... 406
Materials i aspectes constructius ... 407
La construcció naval ... 420
Els boters ... 426
Vidre i vidriers ... 431
Els orígens ... 432
Els processos productius ... 435
Casals i forns de courer i fer vidre ... 435
Utillatge i instal·lacions ... 452
Les matèries primeres ... 456
Tècniques i procediments ... 462
Estructura i gestió de l'empresa vidriera ... 467
El vidre com a mercaderia: comercialització, distribució i preus ... 481
Barcelona i Mataró: el binomi del vidre català ... 502
La producció vitrària mataronina ... 515
Assaig de periodització de l'activitat vidriera ... 541

IV. NEGOCIS, NAVEGACIÓ I MERCATS 545
1. DEL PRÉSTEC AGRÍCOLA A LA COMPANYIA:
TIPOLOGIA DEL NEGOCI 551
Violaris i censals 552
Els arrendaments públics i senyorials 559
Botigues i botiguers 569
Els botiguers de teles 575
Negociants i companyies. La florida de les
activitats comercials 590
Els homes de negocis 592
Les companyies mercantils 628
2. EL COMERÇ EXTERIOR CATALÀ A TRAVÉS DEL PORT
DE MATARÓ 652
El Tauler del General de Mataró i el
"Dret d' entrades i eixides" 653
La problemàtica del "Líbero comerç" 668
El moviment comercial a través del tauler del
General a Mataró 678
Tipologia de les mercaderies 678
La procedència de les importacions 700
L'evolució dels intercanvis. variables significatives 706
3. OBRINT CAMINS A LA MAR 715
L' estructura de la flota 716
Les rutes 721
L'obertura de les rutes atlàntiques 724
4. LA RECERCA DELS MERCATS 739
Mercats local i regional 740
Mercats peninsulars 740
Mercats atlàntics: la ruta de l'aiguardent 744
CONCLUSIONS 759
APÈNDIX DOCUMENTAL 775
BIBLIOGRAFIA 793

PRÒLEG

La originalidad de Mataró en el contexto de la Cataluña moderna había sido una de las cuestiones clásicas con las que se había enfrentado toda la literatura historiográfica centrada en el periodo, que había tratado de explicar su protagonismo en el despegue económico de finales del siglo XVII, su rivalidad con Barcelona en estas mismas décadas del cambio de la centuria y su decidida adhesión al bando del archiduque Carlos en el transcurso de la guerra de Sucesión. Hoy día, tales preguntas han sido contestadas en buena medida gracias a la labor de una serie de solventes estudios, entre los que destacan con luz propia los de Joaquim Llovet (sus numerosas monografías culminadas con la historia general publicada en el año 2000), Albert García Espuche (su reciente trabajo sobre el periodo 1550-1640 y su anterior colaboración con Manuel Guàrdia) y, finalmente, Joan Giménez Blasco.

Joan Giménez Blasco ya se había ocupado del Mataró del Seiscientos en otros dos libros, dedicado el primero (que puede ser considerado un avance del actual) a los aspectos económicos y sociales durante los años 1600-1639, y el segundo al gobierno municipal y la vida cotidiana entre finales del siglo XVI y principios de la centuria siguiente. Ahora ha podido completar aquella investigación, a la que ha dedicado casi veinte años de su labor historiográfica, con este extenso fresco, que constituye sin duda la aproximación más perfecta y rotunda al desarrollo económico de la ciudad a lo largo del siglo XVII.

El siglo XVII aparece, en efecto, como la época fundacional de la prosperidad mataronesa, como el momento privilegiado en que la ciudad, como indica muy acertadamente el título, se pone en movimiento. Las bases del despegue se desgranan a lo largo de las páginas del libro,

articulándose en una estrategia explicativa que tiene la claridad de un silogismo. Así, aparecen en primer lugar los paisajes rurales, nacidos de la naturaleza pero también de la acción del hombre, que se reparte la propiedad, decide los cultivos e invierte mano de obra y capital. Una agricultura diversificada (cereal, olivo, huerta, frutales) se combina con el aprovechamiento de los bosques, con la ganadería y con la apicultura, para satisfacer las necesidades de una comunidad autosuficiente. Sin embargo, en este marco ya se introduce un elemento nuevo destinado a alterar este equilibrio tradicional, ya que la vid se muestra como un cultivo especialmente expansivo, ganando terreno a las demás explotaciones hasta el punto de comprometer el abastecimiento frumentario de la población.

El sector secundario se caracteriza por el florecimiento de una rica artesanía, servida por los talleres de la industria textil, el trabajo del cuero, la pequeña metalurgia, las labores de encaje y, particularmente, el ramo del vidrio, cuyos productos alcanzan una merecida fama fuera de las fronteras regionales cuyos fundamentos se analizan aquí de una forma precisa y rigurosa en uno de los capítulos más novedosos del libro. Ahora bien, el vidrio no llena por sí solo el capítulo de las exportaciones sino que se une a los excedentes agrarios para nutrir una corriente comercial que va cobrando mayor envergadura a medida que avanza la centuria, contribuyendo así de manera decisiva al crecimiento económico de la ciudad. Mataró recupera también ahora plenamente su condición de villa portuaria, no tanto por su dedicación a la pesca (aunque sus barcas ocupen un lugar en la economía local y un apartado en el libro), sino sobre todo por la densidad de su comercio marítimo, apoyado sin duda en sus manufacturas, pero también en la rentable transformación de la producción de sus viñas en aguardiente, otro de los grandes descubrimientos del siglo. En efecto, el aumento del consumo europeo de destilados permite iniciar la creación de una industria de gran demanda, que no sólo promueve las oficinas dotadas de ollas y alambiques, sino que genera notables efectos multiplicadores, como son el renovado trabajo de los *boters* y la reactivación de las viejas maestranzas para la construcción naval, con su necesaria cohorte de *mestres d'aixa*, calafates, herreros y cordeleros. El aguardiente se convierte así en la clave de bóveda del proceso de desarrollo económico vivido por la ciudad.

El comercio marítimo dispara la euforia. Mataró pasa a ser la afortunada competidora de Barcelona, cuyas onerosas exigencias fiscales desvían hacia el puerto del Maresme a los mercaderes europeos, especialmente los de Inglaterra y los Países Bajos. La burguesía local se enriquece con sus inversiones en los arrendamientos municipales y señoriales, en los inmuebles urbanos y en la industria naval, al tiempo que establece *botigues* para la venta al por menor y compañías para todo género de negocios y se convierten en los intermediarios imprescindibles para las empresas extranjeras instaladas en la ciudad. De esta forma, los intercambios se suman a las actividades productivas para cerrar el círculo de una economía en plena expansión.

Ahora bien, este modelo de crecimiento entrañaba el riesgo de abrir la puerta a la dependencia económica. En efecto, mientras las exportaciones se apoyan esencialmente en dos renglones, el vidrio y el aguardiente (y poca cosa más), las importaciones incorporan cantidades crecientes de manufacturas textiles fabricadas en Europa y de pesca salada proveniente de Terranova y del Mar del Norte y transportada también por las flotas europeas, provocando una progresiva descompensación de la balanza de pagos. La lógica del capital mercantil, sin embargo, llevaba a los comerciantes de Mataró a perseverar en esta vía, a estrechar los lazos con los mercaderes ingleses y holandeses, con quienes les unía el interés de abrir nuevos mercados al aguardiente en la Europa del Norte a cambio de la introducción del bacalao y de los tejidos. Hasta tal punto que, de producirse el control extranjero de las oficinas de destilación, la economía de Mataró podía quedar avasallada por el capital de procedencia exterior y pasar a desempeñar el papel de mera intermediaria de los exportadores de aguardiente e importadores de telas y pesca salada.

La apuesta de Mataró en la guerra de Sucesión estuvo condicionada por esta opción económica a favor de la complementariedad de los intereses propios y de los de ingleses y holandeses, de modo que este cálculo fue la base del llamado "pacto de Génova". Había otra opción, que empezó a ensayarse en los primeros años del reinado de Felipe V y que se impuso después de 1714: la de controlar la producción de aguardiente, proteger la industria textil (y, muy en especial, la naciente industria de las indianas) e incluso crear una industria salazonera que permitiera a la sardina competir con el bacalao, además de aprovechar las ventajas del mercado americano mediante la construcción de una nutrida flota

mercante y la instalación de una colonia mercantil en Cádiz dedicada a la doble tarea de enviar desde el puerto andaluz (sustituido después por los propios puertos catalanes) los excedentes comercializables y de obtener así la plata necesaria para pagar las importaciones europeas, consiguiendo de esta manera el equilibrio de la balanza de pagos. Pero esta historia pertenece ya a la centuria siguiente.

El libro de Joan Giménez Blasco tiene entre sus muchos méritos la virtud de superar la narración puntual y la enumeración descriptiva de los hechos para llegar al análisis de las corrientes más profundas y dar respuesta a las cuestiones más generales. Este planteamiento de altos vuelos, que es el que cabe exigir a toda investigación histórica realmente científica, permite que el libro se nos muestre, por un lado, sólidamente anclado en una documentación abrumadora procedente de numerosos fondos archivísticos y, por otro, desplegando las velas de la interpretación por el mar de los grandes debates historiográficos sobre el siglo XVII. Y del mismo modo hace que sirva a la vez al curioso de la historia de Mataró (que ya difícilmente puede calificarse de meramente local) y al interesado por insertar ese caso singular en la historia general de Cataluña durante los tiempos modernos. Y si al rigor cartesiano empleado por el autor en su demostración, añadimos el valor siempre inestimable de una sobria y depurada prosa científica, nos hallaremos ante un texto hecho a la medida para colmar los deseos de todos los lectores preocupados por el mejor conocimiento de su pasado.

Formado en la Universidad de Barcelona, integrante desde el primer momento del Centre d' Estudis d' Història Moderna Pierre Vilar, asiduo participante en los más significativos encuentros científicos sobre historia de Cataluña, profesor de Geografía e Historia en el IES Vilatzara de Vilassar de Mar, el autor ha visto reconocidos sus méritos como investigador con la concesión del Premio Extraordinario de Doctorado por la misma Universidad y, ahora, del prestigioso *Premi Iluro*. Y, en definitiva, si sus trabajos anteriores ya habían hecho concebir fundadas esperanzas al abrir nuevos horizontes a la investigación de la historia del Principado durante la época del Antiguo Régimen, esta obra de madurez termina por confirmar a Joan Giménez Blasco como uno de los mejores modernistas catalanes de su generación.

Carlos Martínez Shaw

AGRAÏMENT

Abans d'encetar el que ha estat el treball d'una desena llarga d'anys em sento amb el deure de deixar constància del meu reconeixement a les persones que han fet que això fos possible.

Una bona part dels records personals més remots dels quals tinc consciència s'entreteixeixen amb les imatges d'una vinya, amb la fressa d'espellofar el blat de moro, amb el murmuri dels boixets de fer puntes i amb l'olor penetrant del vi novell en bullir a les bótes. I enmig d'aquest munt d'imatges llunyanes emergeixen dues figures encara avui venerables per mi: l'avi Vicenç i l'àvia Laieta. D'ells, juntament amb l'avi Joan —vell militant anarquista, empresonat per la repressió franquista— vaig aprendre gestos, actituds que m'han acompanyat sempre i que em feren entendre quins eren els meus orígens i la complexitat del món on creixia.

Als meus pares —també gent "senzilla" com diem a Mataró, o classes subalternes, com dirien els vells manuals— els dec tot el que sóc. La seva vida s'ha escolat dempeus davant d'una màquina o gestionant la llar i el trist jornal d'un treballador de postguerra. Aspiraven a que el seu fill pogués anar a "escriure en un despatx", per tal de defugir el brogit de la fàbrica. La seva fe i confiança il·limitada en mi no han estat pas la seva única aportació.

Sense l'estímul i els sacrificis de la dona que m'ha acompanyat durant més de la meitat de la meva vida aquest treball no s'hauria pogut dur a terme. La seva comprensió no ha tingut límits i la seva paciència ha estat de proporcions bíbliques. Gràcies, Glòria.

Els meus fills Arnau i Martí han crescut de forma paral·lela a aquesta obra. La imatge del seu pare davant l'ordinador fent una cosa inintel·ligible, que cap dels pares dels seus amics feia, crec que els acompanyarà sempre. Avui sé que també es senten orgullosos d'aquest treball que tantes hores els manllevà.

Un mestre primer, i amic després, m'encarrilà pels camins de la recerca històrica. D'ell he après l'ofici d'historiador i també el de la bona pedagogia històrica on l'afecte i l'amistat es donen la mà amb la l'exigència científica. El seu mestratge —el mestratge de Carlos Martínez Shaw— ha estat fecund: avui ja hi ha antics alumnes meus que s'han llicenciat en història.

Als professors Josep Fontana, Antoni Segura, Josep M. Delgado, Jaume Dantí i Xavier Gil, que formaren el tribunal que jutjà la meva tesi doctoral, així com al professor Eloy Martín, els he d'agrair tant la disponibilitat i atenció amb què m'han atès, com les valuoses aportacions que feren sobre el meu treball i que sens dubte l'han enriquit.

Hi ha d'altres persones que saben que aquest treball els deu alguna cosa: Jaume Serra, Jordi Xaubet i Davit Fité pels seus esforços en facilitar-me les tasques informàtiques. Conxa Sangüesa i Lali Ribera per les seves valuoses indicacions sobre el manuscrit. Joaquim Aguilar em facilità, amb entusiasme i confiança, nombroses informacions arxivístiques. Joaquim Llovet i Manuel Salicrú m'encoratjaren en la recerca. El Patronat Municipal de Cultura de Mataró, el Museu de Mataró i l'Arxiu Municipal de Mataró, el Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró i la senyora Rita Ros m'han facilitat l'accés als objectes i elements que figuren fotografiats en aquesta obra.

A tots vull fer arribar el meu reconeixement públic pel deute que els tinc per la seva col·laboració i amistat.

Mataró, abril de 2001

Pàgines següents: Visió parcial del caseriu mataroní. A la part inferior es pot observar la creu de terme. A l'extrem esquerre, fora muralles, el convent de les Carmelites. La muralla es troba representada per un llenç de mur amb obertures regulars a la part superior. Al fons a la dreta, l'ermita de Sant Simó. Projecte del port de 1779. Museu de Mataró.

8
21
13
21
10

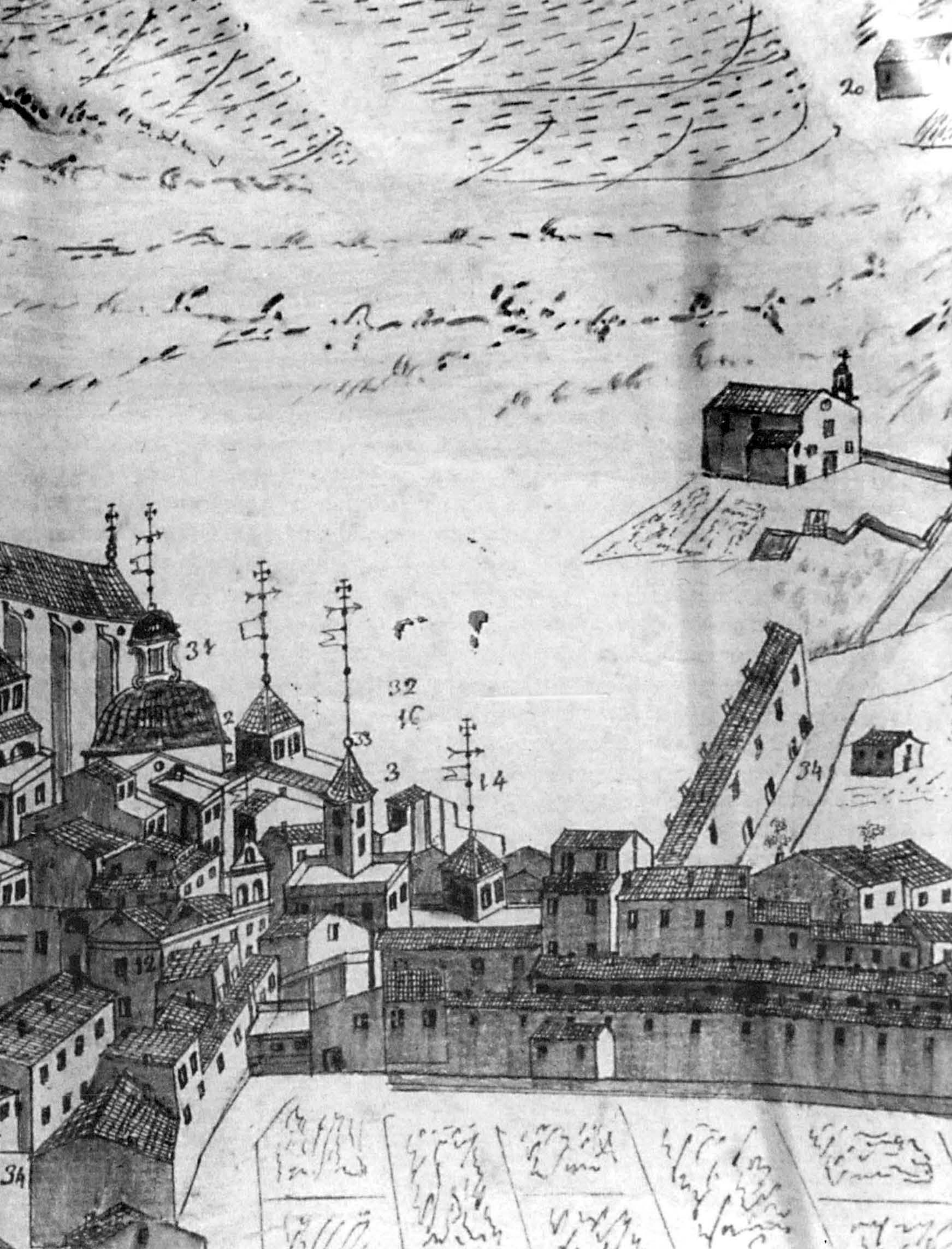
20
31
2
2
32
16
33
3
14
34
12
34

INTRODUCCIÓ

Els segles centrals de l'Edat Moderna han tingut fins a dates molts recents una consideració de període d'obscuritat o de decadència en el panorama historiogràfic català, essent el segle XVII el moment on haurien cristal·litzat tots els factors negatius que haurien afectat Catalunya[1].

Tot i que els aspectes més rellevants de la vida política d'aquest segle han merescut l'atenció de nombrosos investigadors, no ha succeït pas el mateix a l'àmbit econòmic. L'obra de Jaume Carrera i Pujal[2], molt discutida, és encara un element a considerar en aquest poc poblat panorama historiogràfic. Una obra més important i que lamentablement restà inèdita fou la tesi doctoral d'Emili Giralt[3], treball pioner en l'estudi del comerç català per a aquest període. Sobre el comerç exterior barceloní del segle XVII, Josep Fontana va escriure un important article que s'ha convertit en referència obligada durant més de quaranta anys[4].

L'aparició de l'obra de Pierre Vilar[5] marcà un abans i un després en el panorama historiogràfic català. La seva magistral anàlisi de la trajectòria catalana, i en especial la interpretació que féu sobre el segle XVIII,

1. NADAL FARRERAS, J. *Dos segles d'obscuritat (XVI-XVII)*, Barcelona, 1979, p. 6. Dantí Riu, J. *Terra i població al Vallès Oriental. Època moderna*. Santa Eulàlia de Ronçana, 1988. Sales, Núria, *Els Segles de la decadència*, Barcelona 1989. Cal destacar però una recent i rellevant opinió dissident García Espuche, A. *Un siglo decisivo Barcelona y Cataluña 1550-1640*, Madrid, 1998.

2. CARRERA PUJAL, J. *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI-XVIII*, 4 vols., Barcelona, 1946-1947.

3. GIRALT RAVENTÓS, E. *El comercio marítimo de Barcelona entre 1630 y 1665. Hombres, técnicas y direcciones del tráfico*, Tesi doctoral inèdita, Barcelona, 1957.

4. FONTANA LÁZARO, J. "Sobre el comercio exterior de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII. Notas para una interpretación de la coyuntura catalana", *Estudios de Historia Moderna*, 1955, pp. 100-219.

5. VILAR, P. *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, 4 vols., Barcelona, 1986.

condicionaren la historiografia modernista a Catalunya. P. Vilar deixà establert l'inici d'un redreçament econòmic en el darrer terç del segle XVII que arribaria a l'eclosió en el segle següent amb importants transformacions en l'àmbit productiu català. La seva obra suscità un important desvetllament en la recerca sobre el segle XVIII, tot seguint els camins encetats pel mestre. Aquesta situació, paradoxalment, no es donà pas en referència als segles precedents. Carlos Martínez Shaw[6] tingué ocasió de constatar en les seves recerques la incidència i l'efectivitat de la marina i del comerç català en els ports andalusos, amb la vista posada a l'altra banda de l'Atlàntic en el tombant dels segles XVII-XVIII. Ricardo García Cárcel, en la seva síntesi sobre els segles XVI-XVII, deixà constància de les dificultats existents per a interpretar la dinàmica econòmica d'aquest període[7]. Posteriorment, Isabel Lobato[8] ha posat de relleu el dinamisme i la vitalitat de les associacions mercantils barcelonines durant la segona meitat del segle XVII. En dates més recents, Albert García[9] ha fet una aportació molt rellevant en l'estudi de les relacions econòmiques que es donaren entre Barcelona i el seu àmbit d'influència i, a la vegada, entre aquesta realitat i la resta de la península per al període 1550-1640. Els treballs sobre el marc agrari són encara més limitats, essent els més rellevants l'obra d'Eva Serra, que estudià amb detall els dominis dels Sentmenat[10] i la recerca de Jaume Dantí sobre el Vallès Oriental[11].

Cal també ressenyar l'interès de l'obra col·lectiva coordinada per Ramon Garrabou[12] per a l'estudi del camp català.

Tenint presents els condicionants acabats de descriure, sens dubte és molt agosarat plantejar-se una recerca singular que proposi una valoració genèrica sobre canvis i continuïtats en les estructures econòmiques d'aquest segle. Com incidir d'una forma global en el coneixement de les

6. MARTÍNEZ SHAW, C. *Cataluña en la Carrera de Indias*, Barcelona, 1981.

7. GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de Cataluña siglos XVI-XVII*, Barcelona, 1985, 2 vol.

8. LOBATO FRANCO, I. *Capital mercantil y actividad económica en la Cataluña preindustrial. Companías y negocios en Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII*, Tesi doctoral, Sevilla, 1993.

9. GARCÍA ESPUCHE, A. *Un siglo decisivo Barcelona y Cataluña 1550-1640*, Madrid, 1998.

10. SERRA, E. *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII*, 1590-1729, Barcelona, 1988.

11. DANTÍ RIU, J. *Terra...*

12. DD.AA. *Terra, treball i propietat*, Barcelona, 1986.

línies mestres de l'activitat econòmica catalana durant aquesta centúria?

Per afrontar aquest repte s'ha optat per una aproximació al problema intentant comprendre el context, els mecanismes i les actituds entorn de les quals s'articularen els processos productius en els diferents àmbits econòmics. Per aquest motiu, l'estudi s'ha fet a partir dels elements bàsics i nuclears de l'activitat productiva: quines eren les tipologies dels conreus i les estratègies d'explotació dels masos? Amb quins instruments i amb quines tècniques es duien a terme les activitats manufactureres? Quins excedents productius es generaven, vers on es comercialitzaven, amb quins instruments? Quina incidència tenien en aquesta societat la negociació o la navegació? Com es redistribuïa l'excedent productiu generat a través del cos social?

Per respondre aquestes i moltes altres preguntes, en lloc de realitzar una anàlisi sectorial s'ha escollit una perspectiva globalitzadora que permetés abastar les interrelacions que es donaren entre els diversos subjectes econòmics. Ara bé, per dur a terme un treball d'aquestes característiques, s'havia de focalitzar necessàriament l'àmbit de la recerca. És per això que la investigació s'ha centrat a Mataró i, per extensió, a l'àrea del Maresme. L'elecció de Mataró no ha estat pas aleatòria. La riquesa dels seus fons arxivístics oferien unes expectatives que durant la realització del treball s'han vist acomplertes amb escreix. D'altra banda, Mataró fou en aquest període, i a ulls dels propis contemporanis, paradigma de les transformacions i dels canvis que es començaven a detectar en els ritmes de creixement econòmic. És per això que es converteix en un punt d'observació privilegiat per rastrejar fins a quin punt el segle XVII fou una perllongació continuista dels temps precedents o bé per determinar si en ell es podien detectar els signes de les transformacions que haurien de florir en el segle següent.

Paral·lelament, s'ha triat una cronologia suficientment àmplia (1580-1710) per tal de comprendre i poder diferenciar els ritmes de transformació o de canvis conjunturals respecte dels de llarga durada. A més, el tall cronològic realitzat permet abastar perspectives tan diferenciades com poden ser la de finals del segle XVI i la d'inicis del segle XVIII.

El treball esdevé, per tant, un exercici d'història econòmica integrada dins d'un observatori concret que, explota les potencialitats de contextualització i de concatenació que aquests tipus d'estudis ofereixen. Es tracta de no perdre mai, però, la percepció que la realitat local sem-

pre ha estat, i és, la resultant o el punt d'encontre de dues dinàmiques diferents: la pròpia i específica de cada indret i la condicionada per factors extralocals, les quals, en aquest moment, procedien no sols del context català, sinó de l'hispànic i, fins i tot, del marc europeu occidental.

El diàleg entre aquestes dues dinàmiques econòmiques i socials —interna i externa— generaren un seguit d'estímuls amb les subsegüents respostes en forma d'estratègies econòmiques i productives. Així, el ritme econòmic mataroní generat per aquestes iniciatives esdevingué especialment ric i fecund en projectes i realitzacions que tingueren un abast més enllà de l'àmbit estrictament local. És per això que l'estudi dels processos mataronins pot contribuir a difuminar la foscor existent en massa àmbits historiogràfics catalans.

ABREVIATURES

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
AMM	Arxiu Municipal de Mataró
MASMM	Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró

FOTOGRAFIES

Totes les fotografies són d'Antoni M.C. Canal excepte les de les pàgines 527, 533, 534 i 535 que han estat facilitades pel Museu de Mataró.

I. EL MARC HISTÒRIC

La moderna ciutat de Mataró fou construïda en el mateix indret on en el segle I a.C. es bastí la romana Iluro. Aquesta *parva oppida* es convertí en un dels centres urbans dissenyats pels conqueridors per tal d'ordenar el territori laietà. La ciutat romana es trobava al capdavant d'una àrea intensament poblada amb nombroses *villae* que podien combinar el caràcter d'explotació agrícola amb l'existència de veritables *domus* senyorials. La Laietània visqué una intensa activitat econòmica basada en el conreu de la vinya i en la comercialització del seu fruit, del qual s'han trobat restes amfòriques a diversos punts de l'Europa occidental.

A partir del segle II de la nostra era, la competència de la producció nordafricana i les crisis generals de l'imperi que se succeïren, debilitaren notablement les bases econòmiques sobre les quals s'assentà el fecund període de la romanització. La vida urbana experimentà una notable regressió i els registres arqueològics permeten documentar una ocupació del territori de la vella Iluro no més enllà del segle VI.

L' alta Edat Mitjana es degué caracteritzar per un poblament dispers en masos aïllats sobre el qual aviat planà la superestructura feudal. El topònim Iluro i el seu successor Alarona desapareixen de la documentació per donar pas a la denominació de *Civitas Fracta,* emprada ara per definir la parròquia i el seu terme. És ben il·lustratiu que s'emprés aquesta denominació per definir el territori ocupat per l'antiga estructura urbana de la qual fins i tot s'oblidà el nom.

En el tombant cap a la baixa Edat Mitjana, els ritmes econòmics s'acceleraren: s'aconseguí autorització reial per a la celebració d'un

mercat local i aviat —a l'empara del clos parroquial i de la sagrera— es traçaren una plaça i uns breus carrers en les terres dels masos.

Així, en el context de la crisi que genèricament hom defineix com a baixmedieval i que féu desaparèixer el Principat d'entre les nacions més econòmicament prepotents de la Mediterrània, a Mataró es percebien els primers signes de reviscolament de la vida urbana.

Els indicis de la vitalitat que hauria de caracteritzar el Mataró de l'època moderna es poden rastrejar a les darreries del segle XIV. D'aquests anys es posseeixen les primeres referències a institucions de caràcter comunal d'ençà de les institucions municipals de la vella Iluro.

Els treballs de Joaquim Llovet[13] han aportat dades sobre l'existència de la Universitat del terme del castell de Mataró. Aquesta institució, nascuda en la precarietat que la supeditava a la tolerància senyorial, es convertí en un organisme des d'on es recolzaren les reivindicacions dels habitants del terme respecte de les exigències del senyor jurisdiccional. Els treballs esmentats testimonien, per al darrer decenni del segle XIV, un ambient enrarit i una conflictivitat latent entre els homes de Mataró i el senyor del castell. El que podia haver estat un episodi gens excepcional en les relacions feudo vasallàtiques esdevingué, per la particular conjuntura històrica del Principat, l'inici d'una no pas desinteressada col·laboració entre els *probos homines* de la vila i la Corona.

Llovet ha deixat constància de com l'actuació reial en els conflictes esmentats fou clarament favorable als pagesos, responsables d'un petit motí antisenyorial. El monarca, a més de no condemnar els agressors, els posà explícitament sota la seva protecció. Cal interpretar aquesta actuació no pas com una actitud antisenyorial de la Corona, sinó que més aviat pot atribuir-se a raons de tipus financer.

Un altre document que serví per ordenar la recaptació d'un onzè de l'any 1392, és un interessant testimoni del col·lectiu que cercava en la Universitat del castell l'empara dels seus interessos, assolint així aquesta institució el caràcter d'òrgan representatiu de la col·lectivitat. Pel que la documentació permet deduir, el Mataró d'aquesta època presentava ja els inicis d'una certa diversificació de l'activitat econòmica.

13. LLOVET, J. "La imposició de l'onzè a Mataró l'any 1392", *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, nº 8. LLOVET, J. i PONS, J.M. "El senyor del castell de Mataró *versus* la Universitat del terme", *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, nº 14, p. 31-35.

Per les mateixes raons que els enfrontaments amb l'autoritat senyorial suscitaren la creació d'unes solidaritats entre els afectats —que foren institucionalitzades en aquest òrgan de representació col·lectiva que fou la Universitat del terme del castell— la possibilitat de negociar directament amb la Corona féu néixer l'aspiració a l'afranquiment senyorial.

La fèrria voluntat de la vila d'assolir aquest objectiu marcaria tota la quinzena centúria en un procés en què les negociacions es degueren veure recolzades per alguna acció violenta. Roser Salicrú ha publicat la notícia, que situa entre els anys 1414 i 1416, de l'assalt i incendi del castell de Mataró per un grup armat que exhibia els estendards reials. Els dies següents el mateix grup es presentà a la plaça de la vila i n'enderrocà un porxo i un forn[14].

Aquestes agressions contra els signes més visibles del poder senyorial degueren contribuir a una solució negociada del contenciós. Efectivament, l'acord s'aconseguí molt poc després dels fets esmentats, l'any 1419, amb la incorporació del senyoriu a la jurisdicció reial, després del pagament d'una important quantitat econòmica. Les necessitats econòmiques del Magnànim, entestat en una costosíssima política expansiva, no degueren ser alienes a aquest pacte, però el que és més interessant és. veure en les clàusules incloses pels vilatans en el privilegi reial la voluntat decidida d' alliberar-se de la jurisdicció baronial i el ressò de les violències passades[15].

Més enllà de la retòrica jurídica, amb la incorporació de la vila al comtat de Barcelona hom cercava defugir el llast senyorial que condi-

14. Salicrú Lluch, R. ""A foc! A Foc!". Assalt, incendi i destrucció del castell de Mataró per part del sacramental a mitjan segona dècada del segle XV". *Fulls del Museu de Arxiu Santa Maria*, n. 60, pp. 6-14.

15. "Vós senyor ab lo dit present contracte e ley jurada e paccionada volets, ordenats e statuits e a les dites Universitats e singulars de aquelles perpetualment atorgats e ara per lavors e lavors per ara los dats plenam facultat, potestat e liciencia que les dites Universitats e los dits singulars presents e sdevenidors (...) pusquen e vallen tota vegada que.s volran, de dia o de nit, ab armes o sens armes, expellir totalment del dit castell e de la dita vila e terme de Mataró, e encara nafrar (...) aquell tal adquisidor e detenidor dels sobredits castell o d.altres coses dessús dites o d. alguna d. aquelles, a muller, fills e filles, procuradors, officials e família sua e sos succesors (...)e açò sens incorriment de pena alguna pena. E que per la dita expulsió, nafres e morts no pusquen jamés per persona del món ésser convenguts en juhí o fora. Ans vós senyor, ara per lavors e lavors per ara absolets les dites Universitats e singulars de aquelles (...). Plau al senyor Rei". ACA. Registre de Cancelleria n. 2938. Fol. LXI i ss.

cionava el desenvolupament de la vila. La detracció econòmica que suposava el sistema senyorial vigent al terme de Mataró es manifestava en l'exercici d'un bon nombre de drets o monopolis d'inqüestionable significació econòmica. I aquesta situació s'agreujava per les àmplies atribucions judicials representades en el mer i mixt imperi, que constituïen un important instrument de dominació i control en mans del senyor jurisdiccional.

El privilegi assolit reconeixia la reincorporació d'aquestes funcions a l'autoritat pública, mitjançant els funcionaris reials. Tanmateix, però, probablement la concessió més important assolida per la vila fou el reconeixement públic i explícit de la seva entitat jurídica i política autònoma i perfectament diferenciada de qualsevol institució senyorial, dotada, a més, d'uns òrgans per al govern de la vida comunitària.

El model de govern local sancionat per Alfons el Magnànim en el privilegi esmentat l'any 1419, amb algunes variacions, fou el que regí la vila durant gairebé tres segles. Estava integrat per quatre jurats, presidits pel "jurat en cap", que representaven d'alguna manera el poder executiu, i que es trobaven integrats en una assemblea formada per vuit consellers, que actuava com a òrgan deliberant on les decisions es prenien per acord de la majoria. El privilegi definí també la figura del clavari, responsable dels diners de la col·lectivitat. Les atribucions que rebé el que a partir d'aquest moment hom anomenaria Universitat de la vila i terme de Mataró foren àmplies i amb molt poques limitacions en l'administració i el govern dels béns públics i ingressos de la vila. S'atorgà a la Universitat autoritat fiscal suficient per assegurar el seu funcionament i per fer front a les despeses que havia d'originar l'administració pública. Es perfilaren també les directrius del funcionament de la institució: eleccions anuals dels càrrecs, obligatorietat de les fiances a les persones que haguessin de fer-se càrrec de la "clavaria", així com reglamentació dels vells signes d'origen feudal que havien de mantenir els lligams de fidelitat entre la vila i el rei, el seu nou senyor.

Les competències referides a les funcions jurídiques i d'ordre públic foren encomanades al batlle reial, que hom aconseguí que hagués d'ésser nomenat d'entre els habitants del terme.

Amb tot, però, les prevencions que els representants de la vila inclogueren en el privilegi i el solemne jurament del rei de mantenir el terme de la vila vinculat a la Corona no foren obstacle perquè es procedís a una nova infeudació. La vila hagué de satisfer una nova redempció l'any

1456. Tanmateix, però, no s'acabaren aquí les vicissituds dels vilatans, ja que durant el regnat de Joan II el terme fou empenyorat a Pere Joan Ferrer. No fou fins al regnat de Ferran el Catòlic que Mataró aconseguí la definitiva incorporació a la Corona, l'any 1480. El nou privilegi atorgat a Toledo el 31 de juliol d'aquest any seguia les línies mestres del document redactat el 1419. Òbviament hom hi incorporà una referència explícita a la inalienabilitat de les parròquies que es redimiren conjuntament. Pel que fa als òrgans de govern, es féu un ampli reconeixement de la institució comunal i de les seves atribucions econòmiques i fiscals. Es fixà la nominació del batlle o representant de l'autoritat reial mitjançant una terna elevada pel Consell de la vila. A les acaballes del segle XV, les poblacions que s'havien afranquit de forma mancomunada formaven diferents Universitats perfectament legalitzades que gaudien dels mecanismes jurídics i econòmics per endegar l'administració de la vida pública de les respectives comunitats. Els privilegis aconseguits posaven a l'abast dels vilatans la gestió directa dels seus propis afers i es reforçaren les garanties davant l'actuació dels funcionaris de la Corona.

La concessió de Ferran II coronà tot un segle d'expectació en la recerca d'una personalitat jurídica comunal que evités haver de restar en subordinació respecte a cap altre senyor i instaurés la màxima de *un Déu en lo cel e un rey en la terra.*

S'esdevingué per tant, en aquest període, una evident erosió d'alguns dels mecanismes que havien fonamentat el poder i el domini senyorial. I això fou fruit de la irreductible voluntat expressada pels grups més emprenedors entestats en la defensa d'uns avantatges econòmics i socials que els enfrontaren als vells esquemes feudals.

Tanmateix, què és el que se sap dels grups socials que feren possible l'emancipació col·lectiva? La manca d'investigacions de tipus socioeconòmic sobre el segle XV obliga a teoritzar sobre aquest punt.

El creixement demogràfic que Mataró aconseguí en aquest segle està documentat en el recompte de l'any 1497 on, inclosos els focs de Mata i Llavaneres, s'arribà a la xifra de 191 focs, la més elevada per a tota l'Edat Mitjana. Aquest relatiu creixement demogràfic, en un context caracteritzat per una accentuada crisi a nivell del Principat, és particularment significatiu.

L'activitat econòmica que féu possible l'establiment d'aquests grups humans fou sens dubte l'agricultura. La relació dels noms que Joaquim Llovet extreu del document sobre la imposició de l'onzè, l'any 1392,

podria ésser considerada com la transcripció del nombre d'assistents a l'assemblea de la Universitat del castell que havia pres la decisió d'endegar el cobrament de l'esmentada imposició. En qualsevol cas, el que sí que és versemblant és que aquests noms representarien els interessos de la majoria dels habitants del terme i, entre ells, els dels principals propietaris. Entre la cinquantena llarga d'individus esmentats en el document —que són més de la meitat dels 94 focs que Llovet assenyala per a Mataró, segons el capbreu de 1369— s'hi troben els cognoms que en els segles següents determinarien els grans propietaris agraris del terme: Arnau, Català, Roig, Serra, Feliu, Palau, Pedró, Bellot, Dorda, Lladó, Ametller, etc. Molt probablement foren aquests propietaris els qui conjugaren alhora la seva condició de membres destacats de la col·lectivitat pel seu estatut econòmic i social amb la iniciativa d'unes actuacions polítiques que tenien com a darrera finalitat potenciar les institucions que els representessin col·lectivament davant l'administració pública o senyorial.

A partir d'aquests indicis, caldria considerar la intensa activitat política desenvolupada a la vila durant el segle XV com a obra de la pagesia més consolidada d'aquestes contrades. I segurament aquesta es gestà en l'enduriment que el sistema senyorial experimentà en el darrer terç del segle XIV, que a Mataró coincidí amb l'aparició de Pere de Màrgens com a nou titular del castell. Molt probablement, aquest fet no fou aliè a les tensions que es detectaren en els darrers anys del segle.

No cal oblidar un fenomen estrictament contemporani que havia d'ésser motiu de reflexió per als pagesos de la contrada: el conflicte remença que capitalitzà la contestació pagesa al règim agrari català durant el segle XV ofereix trets comuns amb la trajectòria del procés d'emancipació senyorial mataroní.

En ambdues situacions es percep una oposició al sistema senyorial. És cert que els sectors més radicalitzats del moviment remença optaren per la lluita armada i que, en el cas que ens ocupa hom escollí una dilatada, tenaç i a voltes humiliant negociació, tot i la presència puntual d'enfrontaments significatius. Ben pensat, però, no fou aquesta l'estratègia que en el problema remença defensaren els "pagesos grassos" que finalment foren el sector més beneficiat per les disposicions de Guadalupe?

La pagesia benestant del terme de Mataró, que socialment i econòmica degué tenir moltes afinitats amb el sector moderat del moviment

remença, endegà de forma col·lectiva una via distinta per a l'emancipació senyorial. No sorprendrà, doncs, que el mateix monarca que posà fi al conflicte agrari català, resolgués el llarg contenciós mataroní per obtenir el deslliurament de la subjecció senyorial.

Els fruits de l'emancipació jurisdiccional es feren palesos a la següent centúria. L'avenç demogràfic assolit, tot i trobar-se en el si d'una conjuntura més favorable, fou en part degut a la nova situació aconseguida per la vila, que possibilità que els grups que controlaven la institució municipal legislessin lliurement a la recerca de l'optimització dels recursos econòmics, tot defugint les velles ingerències senyorials.

Pel que fa a la dimensió demogràfica, es partia de la xifra de 183 focs que proporciona el recompte de l'any 1497. Doncs bé, al cap de cent anys, hom avaluava el nombre de focs en 500. Aquest important increment s'havia realitzat de forma progressiva en el decurs de tot el segle. Així el cens de l'any 1515 oferia 211 focs, mentre que a l'any 1553 n'eren ja 237. L'acceleració en els ritmes de creixement es centrà en la segona meitat del segle, durant la qual es duplicà el nombre d'habitants, i en un context global en què el Principat experimentà una tímida recuperació[16]. Aquest desvetllament demogràfic és alhora indici d'una acceleració de les activitats productives i del desenvolupament de les institucions de govern comunal. En el decurs del segle XVI les institucions polítiques de la vila assoliren els nivells més elevats d'autonomia a l'Edat Moderna.

Pel que fa a les competències de la Universitat, aquestes foren gairebé absolutes en el seu terme: fiscalitat, defensa, sanitat, abastament de queviures, institucions eclesiàstiques, etc., no s'escaparen de l'actuació pública dels regidors.

El desvetllament socioeconòmic i la consolidació de les institucions de govern municipal són, probablement, els elements menys coneguts de la vitalitat que experimentà el Mataró del segle XVI. En un altre ordre de coses, i centrant l'estudi en les realitzacions materials, el desenvolupament es fa encara més perceptible si es considera que en aquest període es dugueren a terme importants construccions. La primera, el nou temple parroquial, de proporcions i característiques similars al de la

16. NADAL, J. i GIRALT, E. *La population catalane de 1553 1717. L'immigration française*, París, 1949.

vila d'Argentona. Una altra obra que suposà un important esforç econòmic fou l'emmurallament. J. M. Colomer primer i García i Guàrdia després, oferiren en les seves obres importants notícies sobre aquesta costosa edificació[17], la construcció de la qual fou pràcticament imposada per l'administració reial.

La consolidació institucional i el desenvolupament econòmic assolit per la vila trobà el reconeixement jurídic en un conjunt de privilegis concedits per diferents monarques, que configuraren el *corpus legal* que recolzava la seva gestió en tots els àmbits. En els darrers anys del segle XVI, s'obtingué un important conjunt de privilegis i, d'entre ells, el reconeixement de la facultat de presentar síndic a les convocatòries de la Cort General del Principat. Cal recordar que no totes les poblacions sotmeses a jurisdicció reial accedien automàticament a aquest reconeixement de part de la Corona. Lluís de Peguera, en el seu treball sobre la forma i estil de convocar les corts catalanes, comentava sobre aquest punt que *Universitats reals de pagesos, y gent rústica encara que tinguen Universitat no poden entrevenir en corts*[18]. La concessió vingué de la mà de Felip II. En el preàmbul retòric per a justificar la gràcia reial, a més dels tòpics habituals, es féu esment de la vila qualificant-la com a *valde populosa*[19]. El privilegi admetia els representants de la vila no sols a les Corts que en aquell moment s'estaven celebrant a Montsó, des d'on s'expedí el privilegi, sinó que els reconegué el dret a participar a qualsevol futura convocatòria[20].

Així, doncs, caldria definir aquest període de la història mataronina com una etapa de transició. Probablement, la realització més pregona d'aquesta transició fou la restauració del caràcter urbà. Cal parlar de restauració i no d'instauració, atès que la vella Iluro havia esdevingut en

17. COLOMER, J.M. *Mataró al mil cinc-cents*, p. 103 i ss. García, A. Guàrdia, M. *La construcció d'una ciutat: Mataró, 1500-1900*, Barcelona, 1989.

18. PEGUERA, LL. *Practica, forma y stil de celebrar Corts generals en Catalunya*, 1632.

19. "dicti nostri Principatus Cathaloniae celebrabantur et ad eas syndicum seu nuntium mittere". AMM. "*Llibre segon de privilegis*" Fol. XXIX, 16.XI.1585.

20. "Ergo vos iuratos, Universitatem et singulares nostrae villae de Mataro, quae in nostro Principatu Cathaloniae valde populosa exhistit, gratiosos nos gerere volentes, debitumque habentes respectum ad vestram innatam fidelitatem (...) licentiam et plenariam facultatem et potestatem concedimus et impartimus quod possitis comparere et interesse in curiis generalibus quas in presentia in oppido Montissoni celebramus, et postea quandocumque Cathalanis tam in eodem oppido Montissoni quam in aliis quibus suis partibus". AMM. "*Llibre segon de privilegis*". Fol. XXIX i ss.

època romana un nucli on radicaven unes institucions econòmiques, administratives i religioses encarregades de vertebrar la població pròpia i la circumdant entre si i respecte d'una administració de caire supralocal. En contraposició, la dilatada etapa medieval significà no sols la pèrdua de la concentració demogràfica, sinó l'abandó de les característiques de vida municipal i urbana heretades d'època romana. La dissolució dels lligams públics entre la comunitat fou substituïda progressivament per un sistema de dependències privades i personals. L'esfondrament de les estructures estatals possibilità la intromissió dels particulars que usufructuaren les antigues funcions de dret públic. Aquest procés, prou conegut, originà en l'àmbit econòmic una compartimentació de les activitats productives que menà a una situació que gairebé es podria qualificar d'autàrquica. Aquest procés no fou pas irreversible. Lentament, una progressiva especialització econòmica i un increment dels intercanvis comercials crearen una acumulació d'excedents que possibilità l'afranquiment de la senyoria jurisdiccional. El procés s'inicià paral·lelament a l'esforç per assolir unes institucions comunals representatives dels interessos col·lectius. Aquest conjunt de circumstàncies, en el si d'una conjuntura econòmica favorable, i malgrat les connotacions negatives derivades de l'assumpció de les prerrogatives feudals per la Corona, feren possible que Mataró assumís, dins d'un marc de referència comarcal, les característiques que Pierre Vilar vincula a l'estatut urbà: una dimensió espaciofuncional, una realitat socioinstitucional i unes manifestacions culturals. S'havia restaurat el caràcter urbà.

Les pàgines que segueixen intentaran analitzar l'entrellat econòmic i social d'aquestes transformacions.

II. EL MARC AGRARI

Traiter de l'histoire rurale à l'époque moderne, c'est envisager l'élément essentiel de la vie économique, celui dont la production detérmine largement la conjoncture, celui qui mobilise l'essentiel des forces productives; c'est englober, directement ou indirectement, l'ensemble de la vie sociale, puisque la majorité des hommes vivent aux champs, et qu'une bonne partie des moyens d'existance des autres, citadins ou "privilégiés" résulte du travail paysan et des prélèvements qu'il autorise[21].

Per molt ques vulla engrandir y excelsar, o alçar de punt la professió Rustica y los fruyts y profits que della resultan, es casi impossible, per ser ella la primera y principal machina que sustenta lo mon, y ser los secrets della casi incomprehensibles de tal manera, que à no serse inventada, ninguna persona podria passar esta vida[22].

A Mataró, l'any 1632, un notari deixava constància, en l'inventari dels béns del mercader Pau Morot, de l'existència d'un exemplar del *Llibre dels secrets d'agricultura*, tot just publicat quinze anys abans. L'esmentat Morot tenia, a més d'un notable nivell econòmic, una certa especialització en la realització d'operacions de crèdit [23].

21. JACQUART, J. "Sources notariales et historie rurale". *Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada.* Salamanca, 1984. Vol. I, pàg. 245.

22. AGUSTÍ, M. *Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica i pastoril,* Edició Facsímil, Barcelona, 1988, p. 4.

23. GIMÉNEZ, J. *Economia i Societat. Mataró, 1600-1639,* Mataró, 1984.

Les paraules manllevades a Miquel Agustí, autor de l'obra esmentada, no són només el testimoni d'una determinada concepció econòmica —pròpia de certs nivells cultes o erudits— sinó que, molt probablement, reflecteixen el sentiment dominant en amplis sectors de la societat catalana del segle XVII a l'hora de judicar la funció de l'agricultura.

Lluís Argemí afirma, en l'estudi introductori de la reedició contemporània d'aquest treball, que Miquel Agustí realitzà una descripció del pagès autosuficient del segle XVII[24]. I en un altre punt també indica: "Sembla, doncs, que comença la integració al mercat, encara que feblement, del tipus d'agricultura que Agustí representa"[25].

Tot i la validesa d'aquestes afirmacions caldria puntualitzar, com ho ha fet a bastament Pierre Vilar, que en el decurs d'aquesta centúria es dugueren a terme importants i significatives transformacions agràries en alguns indrets de Catalunya que acabarien desfent-se d'inèrcies seculars i posarien les bases d'una nova agricultura la qual, sense trencar radicalment amb el passat més immediat, accentuaria les seves vinculacions amb altres elements econòmics com ara comercialització, mercat i inversions procedents de les ciutats.

L'objectiu de les pàgines que segueixen és demostrar que la presència a Mataró d'un exemplar de l'obra de l'autor de Banyoles no és accidental o anecdòtica. Analitzant el tipus d'agricultura que es dóna a l'entorn de Mataró, hom s'adona que, durant el segle XVII, aquesta zona del Maresme es trobava immersa en unes profundes transformacions que havien de marcar no solament la tipologia dels conreus i l'estructura de la societat, sinó que alteraren profundament l'ordre econòmic i les relacions socials del col·lectiu humà que intervingué a tots els nivells en aquest procés.

Els principals elements que configuren el marc agrari —tipus i sistemes de conreu, estructura de la propietat, hàbitat, ramaderia— hauran d'ésser necessàriament analitzats per facilitar el coneixement i l'abast d'aquestes transformacions.

24. AGUSTÍ, M. *Llibre*...p. 10.
25. AGUSTÍ, M. *Llibre*... p. 8.

1. ANTECEDENTS HISTÒRICS

A l'hora de desenvolupar una anàlisi dels antecedents històrics pel que fa a les activitats agràries, és imprescindible anar a raure al període de la dominació romana.

És molt difícil un intent de sistematització de tot el que es refereixi a l'ocupació del sòl i a les característiques amb què aquesta ocupació es degué dur a terme amb anterioritat a aquest període. Tot i que darrerament hom ha deixat de parlar de la cultura ibèrica com una cultura necessàriament encimbellada en turons i llocs de fàcil defensa i s'aposta per la presència d'assentaments en el pla, la pervivència d'aquests assentaments i les seves característiques, quant a l'explotació agrària del territori, no poden en aquests moments defugir d'ésser encara generalitzacions força vagues[26].

Per contra, l'ocupació romana transformà de soca-rel el paisatge agrari del Maresme tot dibuixant una fisonomia i unes pautes que haurien de perdurar durant segles.

Cerdà i Garcia situen l'arribada dels colons romans i una conseqüent parcel·lació del territori a finals del segle II i principis del I a. C. Afegeixen també que en aquesta darrera data, la implantació de les vil·les romanes desplaçaria els nuclis rurals ibèrics fins a fer-los desaparèixer durant la primera meitat d'aquest segle[27].

A partir d'aquest moment es produiria a la plana litoral el que aquests autors descriuen com "una xarxa d'assentaments rurals romans en ple funcionament amb una explotació sistemàtica del territori..."[28].

Això havia de conferir uns trets característics a la futura evolució de l'explotació de la terra. Caldria considerar-ne conjuntament un feix d'elements prou significatius.

En primer lloc, la zona compresa entre Badalona i Mataró, les antigues Baètulo i Iluro, fou intensament i extensa romanitzada. Les dades arqueològiques estudiades per Marta Prevosti[29] confirmarien l'abast d'aquesta afirmació. Segons aquesta autora, a partir de les restes ar-

26. Cerdà. J.A. i Garcia, J., "Proposta per a una metodologia d'estudi de la romanització d'un territori: el territori d'Iluro", *III Sessió d'Estudis Mataronins*", Mataró, 1987.

27. Cerdà. J.A. i Garcia, J., "*Proposta...*" p. 13.

28. Cerdà. J.A. i Garcia, J., "*Proposta ...*" p. 14.

29. Prevosti, M. *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*, Vol. I, Mataró, 1980, pp. 529 i ss.

queològiques exhumades, l'àrea rural d'Iluro en època romana tindria una densitat mitjana de 2,5 hàbitats per quilòmetre quadrat a la zona costanera del territori, la que d'altra banda oferia més possibilitats d'explotació agrícola.

L'elevada concentració humana que permet suggerir aquestes xifres es mantindria de forma gairebé inalterable des del segle I a. C. fins als segles I i II d. C., mentre que en el Baix Imperi es produiria una forta contracció dels jaciments arqueològics a un 68% dels valors indicats per a l'etapa de major auge.

Aquesta densitat porta l'autora a considerar que la base de la distribució de la terra i de la seva explotació era la propietat mitjana[30]. Tot afinant en aquesta mateixa direcció, l'autora arriba a calcular aproximadament la superfície per hàbitat entorn de les 27,3 Ha.

Pel que fa a la tipologia de conreus, sembla fora de dubte que el més important fou la vinya, si bé Prevosti afirma, encara que amb poques dades concretes, que necessàriament es produïren altres cultius complementaris[31] que degueren ésser els cereals, l'olivera, els fruiters i les llegums.

No és pas aquesta la situació de les activitats vitivinícoles. En analitzar les activitats industrials d'època romana, l'esmentada autora torna a assenyalar el significat i la importància del conreu de les vinyes i permet no sols concloure que la producció de vi era la base de l'economia agrícola de la comarca en els segles I i II d. C., sinó també afirmar l'existència d'un elevat nombre de productors que comercialitzaven directament els seus excedents[32].

30. PREVOSTI, M. *Cronologia...* Vol. I, p. 535.

31. "Hem considerat que el cultiu més important de la zona entre finals de la República i finals del segle II, devia ser la vinya, com ho demostren els estudis de Pascual (1960, 1962, 1962,2, 1968, 1968,2, 1971, 1977) i Tchernia (1971), així com la gran quantitat d'àmfores vinàries que coneixem a les nostres vil·les. Així i tot, hem de pensar en la preferència que mostraven els autors antics per tenir, al costat d'un cultiu més important amb el qual produirien l'excedent, altres tipus de cultius complementaris que permetien un cert autoabastament". Prevosti, M. *Cronologia* ... Vol. I, pp. 536 i 537.

32. "La més destacable de totes és sens dubte la de producció d'àmfores. Ens donen testimoni de la seva importància deu forns i cinquanta-sis marques diferents d'àmfores, que són la prova arqueològica que la producció de vi era la base de l'economia agrícola de la comarca en els segles I i II d.C. El nombre tan elevat de marques, en un territori tan reduït, és un indici clar que la producció i comercialització del vi es duia a terme d'una manera descentralitzada. És a dir, que no hi havia ni un o pocs propietaris únics de les vinyes, ni tampoc un o pocs envasadors de vi que compressin i comercialitzessin el producte d'una forma més o menys monopolística. (...)

En un treball més recent , M. Prevosti i Joan F. Clariana aporten dades molt interessants sobre la incidència de la viticultura a l'època romana. Així, conclouen que a partir de la tipologia de les explotacions agrícoles, que situen entorn de les 100 *iugera*, 30 s'haurien dedicat al conreu del vi, cosa que els permet obtenir unes xifres de 397.600 l. sobre el rendiment de la vinya a l'àrea compresa entre el Besòs i Arenys[33].

És evident que aquests excedents havien d'ésser comercialitzats a diferents mercats. L'estudi de les àmfores vinàries ha permès constatar com els vins laietans, prou celebrats pels clàssics[34], s'expandiren arreu. Així, a més de les exportacions a l'àrea mediterrània, Tchernia cita una exportació del producte a Bretanya, que probablement hauria arribat també a la Gran Bretanya[35].

Tanmateix aquesta puixança de la vinya a l'època romana no fou duradora. Ja amb anterioritat a la crisi general del segle III, sembla que les mesures restrictives imposades per les autoritats centrals de l'Imperi a la importació de vins no itàlics colpejà durament l'economia iluronesa. La crisi del nucli urbà d'Iluro s'avançà a la de les vil·les circumdants. Amb tot, el pas de l'Alt Imperi al Baix significà una reducció de les vil·les, de la qual Marta Prevosti dedueix un canvi important de l'economia agrària. L'autora ho interpreta com "el resultat del reajustament necessari provocat per la decadència del comerç del vi, el consegüent guany de terreny de cultius com els cereals que necessiten més espais, així com el resultat de la davallada demogràfica que, és de suposar, va comportar la crisi. Tot plegat, com és lògic, devia significar una certa tendència a la concentració de la terra en poques mans"[36].

Al forn (d'àmfores vinàries) de Torre Llauder hom ha trobat 34 marques diferents, de les quals pensem que set corresponen a àmfores que es fabricaven amb força seguretat a Torre Llauder. En tot cas, no hi ha dubte que aquesta vil·la era el centre productor més important de la zona. Segurament devia fer la funció que hem expressat més amunt de fabricar els envasos per altres productors de vi, posant els seus noms a les àmfores. Això indica que almenys molts dels fundi del país corresponien als propietaris que les explotaven. És a dir, que sembla sostenir la idea que el tipus de propietat més corrent correspongui a la mitjana baixa, conclusió a la qual ens porten tots els indicis arqueològics examinats". PREVOSTI, M. *Cronologia* ... Vol. I, pp. 538 i 539.

33. PREVOSTI, M. CLARIANA, J. F. "El taller de ánforas de Torre Llauder: nuevas aportaciones" *El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental.* Actes del I col.loqui d'arqueologia romana. Badalona, 1987, pp. 201 i ss.

34. MARCIAL (I, 26, VI, 53). PLINI (XIV, 71).

35 TCHERNIA, A. "Les amphores vinaires de la Tarraconaise et leur exportation au début de l'Empire", *Archivo Español de Arqueología*, 44, n. 123-124, Madrid. pp. 38-84

36. PREVOSTI, M. *Cronologia...* Vol. I, p. 558.

Aquests signes de decadència foren l'inici d'una profunda davallada demogràfica i econòmica que s'accentuà d'ençà de la fi de l'Imperi, fins al punt d'arribar a l'anorreament de l'àmbit urbà. Només en subsistí, i amb prou feines, la institució parroquial compartida amb la que posteriorment fou parròquia sufragània de Mata. La davallada demogràfica i les terribles dificultats econòmiques obligaren l'escassa població del període altomedieval a viure aplegada en *vicus* dispersos per l'antic territori urbà, dels quals coneixem els indrets més per la toponímia que no pas per les restes materials o dades arqueològiques, que són extremadament rares[37]. Ben segur que a l'entorn d'antigues vil·les romanes o de capelles bastides en el seu lloc, s'aplegaren uns petits nuclis de població a Valleix, Mata, Cirera, Traià; igualment, també es donaren al voltant del temple parroquial, en una situació d'extrema precarietat, pel que es pot deduir de les restes arqueològiques conservades, i amb una economia orientada exclusivament a l'autosubsistència.

La manca de dades —tant documentals com arqueològiques— és gairebé absoluta fins arribar als segles IX i X quan, després de la conquesta de Barcelona per les forces carolíngies l'any 801, comencen a aparèixer referències documentals, de forma molt aïllada primer i progressivament amb més freqüència, relatives a indrets de l'antiga àrea rural d'Iluro.

Tot i que probablement existí una continuïtat qualitativa i quantitativa respecte de l'ocupació de la terra en l'època romana, la realitat demogràfica i econòmica restava molt lluny dels nivells assolits en els segles immediats al canvi d'era.

Els treballs de Coral Cuadrada aporten una bona quantitat de dades entorn de l'evolució del marc agrari mataroní d'ençà del segle X fins a la catorzena centúria.

Aquesta autora, tot i reafirmar-se en la continuïtat històrica i ocupacional del territori des de l'època tardoromana com féu Marta Prevosti, la contradiu obertament en considerar el minifundisme com a característica de les explotacions romanes[38]. Tanmateix, després d'analitzar al-

37. Les restes arqueològiques referents a aquest període, a part de molt escasses, manifesten una gran pobresa material. Caldria citarne algunes fosses trobades a la Torre Llauder, així com la necròpoli de Ca la Madrona.

38. "Que al Maresme l'explotació romana es basava en un minifundisme, és cosa sabuda". CUADRADA, C. *El Maresme medieval: Les jurisdiccions baronals de Mataró i Sant Vicenç/Vilassar (hàbitat, economia i societat, segles X-XIV)*, Mataró, 1988, p. 77.

gunes dades susceptibles de quantificació, l'autora estableix "la convivència d'explotacions gairebé minifundistes amb grans masades"[39].

Cuadrada considera que al segle X dominava la micropropietat pagesa derivada de les aprisions de l'etapa repobladora, "renovada constantment amb la conquesta continuada de noves terres"[40].

Els segles XI, XII i XIII són qualificats d'etapa de creixement per l'esmentada autora, que constata una notable mobilitat pel que fa a la titularitat de les terres, instrumentalitzada mitjançant nombroses vendes, establiments i sotsestabliments. El relatiu auge econòmic d'aquests segles hauria afavorit alguns sectors de la pagesia, produint una diferenciació social en el si d'aquest col·lectiu, el qual hauria facilitat l'enriquiment d'algunes importants famílies pageses que maldaren per incrementar el seu patrimoni immobiliari configurant el que l'autora anomena "explotacions d'envergadura"[41].

El segle XIV marcaria la fi del model de creixement originat en el segle X i l'inici d'una nova fase: la de confrontacions en la lluita per l'excedent productiu en un context de crisi generalitzada. D'aquesta conjuntura, marcada per una forta pressió i un major control senyorial sobre les activitats productives, caldria retenir-ne com a testimonis el problema dels masos rònecs o el dels mals usos, que es convertirien en cavall de batalla a la centúria següent. Pel que fa als conreus, les dades aportades per Cuadrada permeten constatar un relatiu equilibri entre l'agricultura cerealística i la vitícola. Així, a partir de les dades sobre els esplets citats en escriptures compreses entre l'any 901 i el 1299, es produeixen les referències següents:[42]

	CEREALS	VINYA	FRUITS	OLIVERAR	P. TÈXTILS
Nombre	45	57	11	3	2

És simptomàtic constatar com cereals i vi apareixen citats conjuntament en 24 ocasions, la qual cosa permet considerar que ambdós productes devien ésser explotats de forma complementària. Les dades consignades en el *Capbreu del Castell de Mataró*, redactat a mitjan segle

39. Cuadrada, C. *El Maresme*... p. 79.
40. Cuadrada, C. *El Maresme*... p. 164.
41. Cuadrada, C. *El Maresme*... p. 192.
42. Cuadrada, C. *El Maresme*... pp. 169 i ss.

XIV, permeten afinar més sobre la tipologia i les proporcions dels conreus. Així, prescindint de les parts variables de collita i d'altres percepcions molt específiques com el cens d'ordi per lloçol, el senyor del castell de Mataró anualment percebia en el seu terme i de forma fixa:[43]

FORMENT	ORDI	ESPELTA	LLENTIES	VI	OLI	CERA*
43	104	17	4	35	2	3

*Totes les xifres expressen quarteres excepte les de la cera, que són lliures.

Les dades, doncs, confirmen la valoració anterior, en la qual es pot percebre com la trilogia mediterrània típica podia oferir notables desviacions segons les característiques de cada zona concreta. Altra volta la producció fa referència clara a un sistema orientat cap a l'autoabastament. Només l'ordi, destinat a l'alimentació animal, supera els cereals panificables. El fruit de la vinya havia d'ocupar, sens dubte, una part important de les zones conreades, susceptible en alguns casos de comercialització si el volum de l'excedent ho permetia. Per altra banda, les dades palesen una presència residual dels grans i de l'oli, merament simbòlica en el cas de la cera.

Pel que fa a la ramaderia, aquesta degué tenir més aviat poca importància, com es pot deduir de les dades derivades del cens d'ordi per lloçol[44]. Així, a una trentena de declarants de l'esmentat dret hom atribueix un parell de bous; 28 posseeixen un bou i un ase i 6 no tenen bestiar. Altres censos evidencien que les gallines, capons, perdius i porcs formaven part d'aquesta economia rural.

Fonts documentals

Poder emprar els fons procedents de la Batllia Reial de Catalunya dipositats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó ha estat un instrument valuosíssim per a l'estudi del marc agrari a l'Edat Moderna. Aquí s'ha conservat bona part de la documentació utilitzada per l'administració en el

43. Cuadrada, C. *El Maresme...* p. 328. Les dades vénen expressades en quarteres i prescindint de frac-cions. La cera està computada en lliures.

44. Cuadrada, C. *El Maresme...* p. 333 i ss.

control dels drets dominicals que la Corona exercia sobre les propietats que revertiren al reial patrimoni l'any 1480.

Destaquen, pel seu interès, el conjunt de capbreus realitzats en diferents moments, així com els registres on s'assentaven totes les modificacions que experimentava el domini útil de les terres incorporades a la Corona[45]. Una altra de les fonts de documentació utilitzades ha estat la sèrie *Dominical* procedent de l'Arxiu Notarial de Mataró, on es troben també diverses confessions o capbreus de diversos senyors directes[46]. Les dades aportades per aquests capbreus formen el canemàs per a l'estudi de les característiques estructurals de la propietat agrícola. Per complementar aquestes dades s'ha realitzat un buidat sistemàtic en les col·leccions de protocols notarials per tal de copsar les característiques de les situacions i esdeveniments contractuals generats entorn de la propietat extensa.

Els capbreus han estat una documentació a bastament utilitzada per als estudis agraris com per haver-ne de fer aquí una nova valoració. El valor dels coneixements que poden aportar les conegudes confessions supera molt àmpliament el conjunt de mancances, inexactituds o irregularitats que hom ha fet notar també sobre aquest tipus de base documental. Caldria fer esment, en aquest cas concret, de la relativa singularitat que significa el fet de treballar amb capbreus que recullen les rendes reials, essent com són els més habituals els referits a les rendes de senyors laics o eclesiàstics, però més rars els vinculats a la Corona[47].

45. A tall d'exemple: Acusador Gran. "Llibre en lo qual estan continuats los noms dels qui an acquirit y adquireixen terres y propietats particulars procehides de masos que diverses personas posseheixen en les parts de Mataró y Llavaneres lo qual fa per la cabrebatió de les rendes reals de dites parròquies".

46. Han estat especialment utilitzats els capbreus corresponents a la Pabordia del mes d'abril i del mes de maig de la Seu de Barcelona (D-1 i D-8), el capbreu del monestir de Sant Pere de les Puel.les (D-19), el capbreu del monestir de Sant Cugat del Vallès (D-21) i el capbreu de la cartoixa de Montalegre (D-28), així com el de Benet Sala, donzell d'Arenys (D-34). Tots ells pertanyen a l'Arxiu Notarial de Mataró, dipositat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

47. Feliu, G. "L'estudi dels capbreus com a font per a la història agrària. L'exemple del Palau d'Anglesola". *1er Col·loqui d'Història Agrària.* Barcelona, 1978. Riu, M. "Els capbreus, font important per la història socioeconòmica dels senyorius laics i eclesiàstics: dos exemples del segle XVII referents al monestir de Santa Maria de Montbenet". *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, núm. 4, Barcelona, 1977. Benítez, R. "Formas de transmisión de la propiedad en el país valenciano (siglos XVII y XVIII). Aproximación metodológica a una fuente notarial clásica: los cabreves". *Actas del II coloquio de metodología histórica aplicada.* Salamanca, 1984. Vol. I, pàg. 353. Andrés, F. i Benítez, R. "Distribución social y formas de transmisión de la propiedad desde los libros "cabreos" catalanes. Aproximación

Els senyors del domini directe

L'estudi comparatiu de les diferents senyories directes localitzades per al segle XVII ajudarà a perfilar la importància relativa d'aquesta font com a element per a la caracterització de l'àrea mataronina en aquest període. S'han comptabilitzat únicament les propietats referides a l'actual terme municipal.

Tot i que aquesta relació de senyors titulars de domini directe al terme de Mataró no pretén ésser pas exhaustiva, atès que ben segur altres institucions o persones físiques de procedència ben diversa foren titulars d'alous més o menys importants en el terme de la vila[48], resta evidenciada la pervivència d'aquesta fragmentació del domini sobre els béns immobles en mans de diverses instàncies, fruit de l'etapa històrica precedent.

Caldria destacar que les propietats sota domini reial representarien un 52% o 56%, segons es tracti d'un o altre capbreu, la qual cosa deixa palesa la significació relativa de les terres que hom confessava al monarca i el valor representatiu dels capbreus reials, principal font emprada en aquest estudi.

L'estudi particularitzat de cadascun dels dominis directes esmentats pot afavorir una millor comprensió de la seva importància i, sens dubte, permet una aproximació interessant a les estructures agràries i fins i tot urbanes de la vila.

Les possessions de la pabordia del Capítol de la Seu de Barcelona estarien formades per un conjunt de cases i alguns censos procedents d'antics masos urbanitzats.

Aquesta fóra la situació de les cases situades al carrer de Barcelona i, probablement, també les del camí Ral que procedien del mas Soler del Pou. També pertanyeria al mateix domini el mas de Mata, establert pel bisbe Ramon de Barcelona a Bernat Berenguer el 3 de les idus d'Abril de l'any 1111[49], així com el mas Sibilia[50].

metodológica. (El ejemplo del Tarragonés: Salomó, 1594-1762". *Actes del 1er Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, Vol. I, pàg. 233.

48. Coral Cuadrada ha documentat per a l'etapa medieval les següents institucions eclesiàstiques amb propietats al terme de Mataró: monestir de Sant Cugat, monestir de Sant Pol, monestir de Sant Pere de les Puel.les, monestir de Santa Maria de Roca Rossa, monestir de Sant Salvador de Breda i la Seu de Barcelona, als quals caldria afegir diferents altars i parròquies. Cuadrada, C. *El Maresme*... pp. 441 i ss.

49. ACA. Arx. Not. Mataró, D-1, fol. 43.

Les possessions vinculades al monestir de Sant Pere de les Puel.les són més nombroses i variades que les anteriors. Les cases procedien d'establiments realitzats en el mas Fornells i estaven situades al carrer d'Argentona, a fora de les muralles, a l'indret conegut com Perafita. Els cóssos indicats tenen la mateixa procedència i situació.

Pel que fa als masos, cal fer esment que són força nombrosos els casos en què un mas és declarat, o més ben dit, esmentat, en confessions a distints senyors directes. Es podien haver donat dominacions intermèdies no explicitades? Situacions de condomini o tal vegada duplicitat en el nom del mas? A voltes, podria deduir-se del tipus de confessió que d'entre les propietats del mas, algunes peces es trobessin sota el domini de senyors diferents.

La documentació consultada no és gaire precisa en aquest tipus d'informació. Així, a tall d'exemple, caldria citar que Francesc Feliu confessa a l'abadessa de Sant Pere la tinença del mas Feu situat al pla de Sant Simó, l'any 1658, mentre que en el capbreu reial de 1596 hi apareix també confessat el mateix mas. Sobre aquest particular pot ésser aclaridor constatar com en el *Capbreu del Castell de Mataró* de l'any 1369, manat realitzar per Pere de Màrgens, s'hi troba la indicació següent: *Homes qui son miges en lo castell de Mataró, del senyor en Pere de Màrgens e d'altres senyors*. Coral Cuadrada[51], assenyala que es troben en aquesta situació el mas Feu, el Gener i el Vilaseca de Valleix, dels quals es comparteix la titularitat amb el monestir de Sant Pere de Barcelona.

D'entre els masos vinculats al monestir barceloní, es troben en aquesta situació els següents: mas Feu, mas Boet, mas Carbó, mas Pi de Mata, mas Seguí de Munt, mas Castellar, mas Gros. Els masos confessats de forma exclusiva sota aquest domini són: mas Fornells, mas Portell, mas Bruguera, mas Pongem, mas Roure, mas Catà, mas Borrell del Mas.

El conjunt restant de peces de terra declarades havien estat majoritàriament segregades dels masos esmentats.

La cartoixa de Montalegre exerceix també els seus drets dominicals sobre algunes propietats situades a l'entorn del nucli mataroní.

50. ACA. Arx. Not. Mataró, D-1 fol. 45.
51. CUADRADA, C. *El Maresme*... p. 507.

SENYORS EMINENTS EN EL TERME DE MATARÓ

SENYORIA DIRECTA	DECLARACIONS
Pabordia del Capítol de la Seu de Barcelona[52]	18
Monestir de St. Pere de les Puel·les[53]	67
Cartoixa de Montalegre[54]	15
Monestir de St. Cugat del Vallès[55]	149
Benefici de St. Joan. Mataró[56]	10
Rector de Mataró[57]	55
Benet Sala, donzell d'Arenys[58]	69
Desbosc i St. Vicenç[59]	33
Reial (1596-1601)[60]	461
Reial (1656-1672)[61]	536

DOMINIS DE LA PABORDIA DEL CAPÍTOL DE LA SEU DE BARCELONA

Indret	Carrer Barcelona	Camí Ral	Carrer Palau	Carrer Sant Simó
Nombre de cases	11	4	1	1

DOMINIS DEL MONESTIR DE ST. PERE DE LES PUEL·LES

Tipus	Cases	Cóssos	Masos	Campes*	Vinyes**	Ermes*
Nombre	10	6	14	15	663	38

Unitat: * = quarteres de sembradura. Unitat: **= homes de cavadura.

52. "Pabordia del Capítol de la Seu de Barcelona. Mes d'abril". 1659-1665. ACA. Arx. Not. Mataró, D-3. "Pabordia del Capítol de la Seu de Barcelona. Mes de maig". 1639-1645. ACA. Arx. Not. Mataró, D-9.

53. "Capbreus y confesiones de ciudadanos de Mataró y distrito". 1648.1660. ACA. Arx. Not. Mataró, D-19.

54. "Capbreu dels censos y alous". 1650. ACA. Arx. Not. Mataró, D-28

55. "Capbreu de 1639". ACA. Arx. Not. Mataró, D-21.

56. "Capbreu del benefici de St. Joan fundat a l'església de Sta. Maria de Mataró". 1636-1653. ACA. Arx. Not. Mataró, D-32.

57. Reproduït als "*Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*" núms. 7 i 8. Mataró, 1980.

58. "Registre de la cabrevatió de Benet Sala, donzell de Arenys. 1656-1674". ACA. Arx. Not. Mataró, D-34.

59. Confessions a la família Desbosch. 1674.1690. ACA. Arx. Not. Mataró, D-59.

60. ACA. Batllia General. Classe 2a. Bf-6.

61. ACA. Batllia General. Classe 2a. Bf-11.

Tipus	Masos	Campes*	Vinyes**	Ermes*
Nombre	1	8	81	2

Unitat: * = quarteres de sembradura. Unitat: ** = homes de sembradura

L'únic mas declarat és el mas Martí de la Pujada, situat a l'actual terme d'Argentona, mentre que la resta de propietats es trobaven molt disperses entre Mataró, Argentona i Llavaneres. D' aquesta darrera població s'esmenta sovint el mas Graupera, abans Catà.

Més rellevants són les tinences del monestir de Sant Cugat del Vallès. Els quadres següents s'han de complementar amb alguns horts al Ravalet i al carrer Sant Pere. Pel que fa als masos, estarien subjectes a aquesta dominació el mas Fogueres, el mas Marquès de Valleix i el mas Capella "de baix", situat entorn del camí Ral direcció Sant Simó.

Aquestes dades permeten definir una àmplia àrea molt homogènia que abastaria la zona de llevant de la vila —mas Fogueres i Ravalet—, estenent-se pel camí Ral —des de sota el carrer de Barcelona—, arribant pel migjorn fins a la platja —amb els carrers de Sant Pere— i, altra volta, cap a llevant comprenent el sector del camí Ral proper a Sant Simó. Una bona part d'aquestes terres procedirien de l'antic mas Sibilia, documentat a l'època medieval, transformat després en mas Capella "de baix"[62].

Les possessions del benefici de Sant Joan es degueren constituir a partir de cessions i llegats pietosos, la qual cosa fa que inclogui unes confessions de propietats molt heterogènies i disperses, força difícils de sistematitzar.

El rector de Mataró tenia també la senyoria directa d'un bon nombre de béns immobles de la vila, juntament amb un grup menys nombrós de peces de terra disseminades, però no per això menys important.

Cal destacar que 17 de les cases assenyalades i alguns cóssos es trobaven al carrer Bonaire i procedien de la quintana del mas Llorens Mas, abans Pere Lladó. La resta es troba dispersa al carrer Palau, Riera, camí Ral i carrer Sant Josep. El mas citat és el mas Reniu. De la resta de peces, moltes de les quals sense indicació de superfície i, per tant, indi-

62. El mas Sibilia fou venut per Bartomeu Sibilia a Antoni Capella el 31.10.1432. ACA. Arx. Not. Mataró D-21 fol. 65-66.

cades en nombre, es troben disperses entre Valleix, la Gatassa, la Llàntia, el Castell, Figuera Major, etc.

No és pas semblant la situació pel que fa a les propietats que hom confessa a Benet Sala, donzell d'Arenys de Munt. Aquest personatge, pràcticament desconegut, rep les declaracions d'un bon nombre de peces i diversos masos situats tots ells a la zona definida per les referències molt reiterades a Mata, al castell i al camí que hi mena i, finalment, al camí reial que va a Sant Andreu i Sant Vicenç de Llavaneres. Els masos esmentats són el Pi, citat sovint juntament amb una borda que li pertany anomenada Rubiol[6], el mas Blai, del qual s'indica que es troba derruït i, finalment, el mas Tria de Mata.

DOMINIS DEL MONESTIR DE SANT CUGAT DEL VALLÈS

(Cases)

C.Ral	Ravalet	Platja	C. St. Pere	Riera	C. Hosp.	C.Barc.
47	21	4	12	7	7	1

DOMINIS DEL MONESTIR DE SANT CUGAT DEL VALLÈS

(Patis)

C.Ral	Ravalet	Platja	C. St. Pere	Riera	C. Hosp.	C.Barc.
5	1	2	6	-	-	2

DOMINIS DEL MONESTIR DE SANT CUGAT DEL VALLÈS

(Botigues)

C.Ral	Ravalet	Platja	C. St. Pere	Riera	C. Hosp.	C.Barc.
-	-	11	11	-	-	-

DOMINIS DEL RECTOR DE MATARÓ

Tipus	Cases	Cóssos	Masos	Campes	Vinyes	Peces
Nombre	25	8	1	1	6	10

63. El primer establiment documentat d'aquest mas el féu Francesc de Marata a Pere Pi el 19 de les calendes de setembre de l'any de la Nativitat 1318. ACA. Arx. Not. Mataró, D-34 p. 33.

DOMINIS DE BENET SALA

Tipus	Masos	Campes*	Vinyes**	Ermes*
Nombre	3	16	876	8

Unitat: * = quarteres de sembradura Unitat: ** = homes de cavadura.

La major part de les peces restants procedeix gairebé tota dels dos grans masos esmentats, Pi i Rubiol i Tria.

L'antiga família dels Desbosc i Sant Vicenç, senyors dels Castells de Vilassar i Sant Vicenç, posseïen també dominis dins del terme de Mataró. Maria Josep Castillo[64] esmenta a la seva obra l'existència dels masos Oliver i Roig de la Penya, dels quals estudia acuradament el procés d'urbanització en una comunicació anterior[65]. Segons les dades del capbreu de 1674, aquestes eren les característiques de les peces declarades:

DOMINIS DELS DESBOSC I SANT VICENÇ

Tipus	Masos	Campes	Vinyes
Nombre	2	1	3

Els dos masos anteriorment citats es trobaven pràcticament urbanitzats, tal com es desprèn de les dades següents:

DECLARACIONS PROCEDENTS
DEL MAS OLIVER

Indret	Cases	Cóssos
Carrer Pujol	-	2
La Riera	2	-

DECLARACIONS PROCEDENTS
DEL MAS ROIG DE LA PENYA

Indret	Cases	Cóssos
Carrer Pujol	10	5
Carrer Barcelona	4	3
Carrer de la Plaça	1	-

64. Castillo, M. Josep, *Argentona i Vilassar a cavall de dues èpoques*. Argentona, 1990, pp. 69,70,236.

65. Castillo, M. Josep, "Aproximació a l'estudi d'una propietat. Els Roig de la Penya al Mataró dels segles XVI-XVI". *IV Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró, 1987.

La major part de les propietats pertanyents a aquest domini caldria cercar-la, però, en el terme de la parròquia d'Argentona.

Després que aquest fos incorporat a la Corona l'any 1480, el domini reial, procedent de l'antic terme del castell de Mataró, és sens dubte el més rellevant qualitativament i quantitativa, per la qual cosa mereix una anàlisi més pormenoritzada. Per tal de poder avaluar l'evolució d'aquest patrimoni s'han escollit dos capbreus: el primer realitzat entre els anys 1596-1601[66], i el segon iniciat l'any 1656 i clos l'any 1672[67]. Han aconsellat aquesta selecció tant els criteris cronològics, atès que el període comprès és bàsicament el que centra l'estudi d'aquest treball, com les característiques particulars dels dos documents. Així, es tracta de dos capbreus que semblen ésser exhaustius i d'unes característiques semblants.

ELS DOMINIS REIALS A LA VILA DE MATARÓ

Tipus	Capbreu 1596-1601	Capbreu 1656-1672
Cases	75	171
Cóssos	18	64
Masos	20	19
Quintanes	1	-
Gleves	-	1
Vinyes	46	148
Campes	12	11
Peces	121	65
Feixes	16	6
Horts	4	2
Ermes	12	23
Boscoses	6	2
Censos	106	5

A primer cop d'ull, les dades aportades permeten constatar que la Corona conservà la titularitat eminent d'una part molt important de l'antic terme del castell de Mataró, malgrat la nombrosa incidència de les senyories eclesiàstiques. Aquesta ha estat la raó més convincent per realitzar el buidat dels dos capbreus reials esmentats, amb la finalitat de poder copsar, a partir del seu estudi sistemàtic, l'estructura, característiques i evolució de les relacions econòmiques i productives generades entorn de la terra.

66. ACA. Batllia General. Classe 2a. BF-6.
67. ACA. Batllia General. Classe 2a. BF-11.

Caracterització del règim senyorial

La tipologia de les fonts emprades ofereix una excel·lent ocasió per al coneixement de les relacions econòmiques o de dependència que es donaren entre els propietaris del domini útil i els senyors del domini directe. Dos elements afegeixen un interès particular a aquesta qüestió. El primer és el fet de tractar-se de terres on el principal titular del domini directe era la mateixa Corona, en lloc de les habituals institucions aristocràtiques o eclesiàstiques, potser fins a aquest moment les més estudiades. El segon, el fet que a l'entorn de la vigència de les relacions feudals al segle XVII s'ha bastit un ampli debat historiogràfic a nivell principalment europeu.

Pel que fa a l'àmbit català, un dels aspectes d'aquesta discussió teòrica que més relleu ha tingut ha estat l'originat a causa de les repercussions efectives que la Sentència Arbitral de Guadalupe tingué per al camp català.

Davant la posició ja clàssica de Vicenç Vives, que atribuïa a la Sentència la pacificació i estabilització del camp català gràcies a la consolidació d'una pagesia benestant, Eva Serra ha recalcat, en treballs recents, el caràcter d'actualització i codificació que l'esmentat document tingué per a les rendes senyorials[68].

Sobre aquest mateix punt, i en analitzar la situació al Vallès Oriental en aquestes mateixes dates, Jaume Dantí matisa sobre l'abast real i pràctic de la Sentència, tot indicant que "sembla ja desfeta la visió excessivament idíl·lica del camp català a principis del segle XVI"[69].

68. "...podem concloure que, si d'una banda és possible fer una valoració positiva de la sentència en el terreny de la pèrdua de capacitat del baró a controlar els desplaçaments de la pagesia (el baró perdia porcions de control sobre la mobilitat pagesa) i en el terreny de l'ampliació del mas a favor del pagès (...), en canvi no es pot afirmar el mateix en relació als mecanismes de coacció extraeconòmica i en relació amb el volum de l'excedent que la noblesa laica o eclesiàstica continuava extraient de la pagesia per raó dels drets dependents de la terra. L'extracció d'excedent és el terreny de lluita dels segles XVI i XVII, i el marc institucional català vetllà profundament per la vigència, i si calia l'enduriment dels drets dependents de la terra". Serra, E. *Pagesos i Senyors a la Catalunya del Segle XVII. Baronia de Sentmenat 1590-1729*, Barcelona, 1988, pp. 34-35.

69. "Que la sentència arbitral comporta un canvi considerable en la situació personal del camperol, pel que fa al seu grau de llibertat i que la difusió de l'emfiteusi li garantirà una relativa estabilitat, penso que és innegable; però alhora és clar que es mantenen i refermen una sèrie de vincles econòmics que suposen una extracció de rendes per part del senyor encara prou considerable; i si en una conjuntura de creixement la situació del camperol podia assolir un cert benestar, els vincles que queden establerts en els capbreus perpetuen l'estructura anterior fins a l'extrem de seguir condicionant la llibertat de desplaçament". Dantí, J. *Terra i població al Vallès Oriental. Època Moderna*, Sta. Eulàlia de Ronçana, 1988, p. 168.

Els elements aportats per aquest treball permetran disposar d'una nova perspectiva, la mataronina, per tal d'enriquir el debat d'aquesta qüestió.

Les dades disponibles permeten analitzar amb un cert detall les condicions de les terres de jurisdicció reial, més que no pas els drets de les altres senyories que compartien el condomini del territori. Les dades extretes dels capbreus reials referides a les obligacions senyorials són les que s'indiquen a l'annex 1 de l'apèndix documental.

Una de les primeres impressions que podria suscitar aquest conjunt de censos i prestacions fóra un cert astorament en contrastar els conceptes, les expressions i la terminologia emprada pels pagesos declarants amb la data en què foren realitzades. Es tracta d'un anacronisme?

Tanmateix, conceptes i definicions com *home propi, soliu i afocat*, així com els actes de sagrament i l'homenatge, no són quelcom exclusiu de la pagesia mataronina. Eva Serra ha documentat situacions jurídiques i legals gairebé idèntiques en els capbreus dels Sentmenat d'aquesta mateixa època. Maria Josep Castillo les localitza en els dominis dels Desbosc i Santvicens[70], i Jaume Dantí en constata la presència al Vallès en aquestes mateixes dates[71].

L'anacronisme probablement hagi estat fruit d'uns certs apriorismes assumits amb poc rigor crític: la interpretació excessivament triomfalista que hom féu de la sentència de Ferran II, l'excessiva credulitat pel que fa a la pacificació del camp català en els segles posteriors a la resolució del conflicte remença, etc. haurien amagat una realitat en la qual els grups dominants tendiren a salvaguardar dins el marc jurídic i legal —terreny en el qual es movien amb molt avantatge respecte de la pagesia— els seus antics drets i, entre ells, el de la mobilitat pagesa, un dels més preuats.

Pot significar la Sentència Arbitral de Guadalupe realment una ruptura amb la situació jurídica i legal de la pagesia medieval quan Antoni Feu, l'any 1596, confessa *habet dominus rex in dictis propietatibus hoste et cavalcatas et medietatem lexiarum mortuorum*[72]? Els mateixos conceptes apareixen també a la declaració de Bernat Ametller.

70. Castillo, M. J. *Argentona*... p. 188 i ss.
71. Dantí, J. *Terra*... pp. 169,170,171.
72. ACA, Reial Patrimoni, BF-6, 13.4.1596.

Si s'estudien comparativament els censos i les prestacions que es feien al senyor del castell de Mataró sobre alguns masos, abans de dictar-se la Sentència Arbitral de Guadalupe, o ja en els segles XVI i XVII, les diferències no són pas rellevants. Tot i que en els capbreus moderns no hi ha cap referència als mals usos clàssics, subsisteixen drets com els suara referits sobre les deixes dels difunts. I, tot i que la situació de remença ja no és esmentada explícitament i per tant els pagesos podien, si més no teòricament, abandonar els masos sense haver de satisfer al senyor l'import de la redempció, ¿en quin estat es trobava la situació jurídica i la mobilitat real del pagès i la seva família quan hom confessava *sumus et esse debemus homines proprii solidi et affocati dicti domini regis et suorum in dicto castro de Matarone successorum una cum omni prole a nobis nata et nascitura et eundem mansum promittimus tenere casatum et affocatum et facerem in eodem continuam residentiam personalem*[73]?

Certament, l'estatut legal del pagès subjecte a aquests vincles difereix ben poc del que era habitual en el període de màxima duresa del règim senyorial. Per tant, hom pot deduir que, malgrat el contingut en la Sentència Arbitral de Guadalupe, en els inicis del segle XVII encara era possible, si més no legalment, forçar la vinculació del pagès i la seva descendència al mas que conreava, la qual cosa qüestiona algun dels avenços de l'esmentada Sentència que hom havia considerat definitius.

Probablement, tal com indica Eva Serra, la victòria relativa dels pagesos, en referència als mals usos, ha estat extrapolada al conjunt del règim senyorial[74].

D'aquesta manera s'entendria molt millor que, malgrat la mitificació que s'ha fet de la Sentència, en la documentació del segle XVII es trobin fórmules que conservin la seva lògica i coherència amb el sistema que les engendrà, encara que anacròniques.

Amb tot, si l'entrellat jurídic i legal sobre la situació pagesa continuava fermament travat i en mans de les classes dominants, en el cas de Mataró, immers en una conjuntura econòmicament i socialment expan-

73. Declaració de Bartomeu Sala i Gener, titular del Mas Miquel de Sant Martí de Mata. ACA, Reial Patrimoni, BF-6, 2.4.1601.

74. "L'èmfasi d'una servitud limitada als sis mals usos ha contribuït a donar una visió restringida de la condició servil, a posposar la condició jurídica i dominical de l'explotació feudal". Serra, E. *Pagesos*... p. 95.

siva i dinàmica, les noves relacions que s'engendraren depassaren alguns dels vells esquemes —els menys monetaritzables— i els convertiren en una romanalla gairebé inútil o inaplicable.

Entrant en l'anàlisi concreta del conjunt de censos —en diners o en espècies— i les prestacions personals, hi hagué escasses variacions entre el que hom consignava en el capbreu de Pere de Màrgens l'any 1369[75] i el que s'hi troba confessat en el segle XVII. Fins i tot, en dos masos concrets —el mas Horta i el mas Morot— les prestacions s'han mantingut durant dos-cents anys llargs en els mateixos imports i proporcions.

Per tant, en el segle XVII, l'exacció de la renda pagesa sobre les terres de jurisdicció reial es continuava percebent d'acord amb els mateixos paràmetres i criteris que en els moments d'auge del feudalisme. Val a dir, però, que l'estat modern va saber trobar altres elements de detracció econòmica al marge d'aquestes devaluades prestacions senyorials.

Les exaccions en espècie consistien en parts fixes de cereal: forment, ordi i espelta; els dos primers estan presents a gairebé totes les declaracions, el darrer és menys habitual. La quantitat oscil·la entre la mitja quartera i les dues quarteres. Encara que amb molta menys freqüència que els cereals, també es satisferen parts fixes de vi, en quantitats que semblen poc importants —un barraló, tres quarters, etc. Les prestacions monetàries estan representades pels censos i per la questia. El primer es troba pràcticament a totes les declaracions i l' import moltes vegades no arriba als 5 sous. L'import de la questia, menys regular que el dels censos, sovint és molt més elevat que el propi cens. Són habituals xifres entorn dels 10 sous i en algun cas poden arribar fins als 16. Esporàdicament es cita l'obligació de pagar un parell de gallines o *uno corp porci*.

Pel que fa a les prestacions personals, la que apareix amb més regularitat és la jovada, sovint en nombre de dues, que s'han de prestar respectivament en temps de sembra i de collita. En les declaracions, hom consigna també algunes prestacions o censos que calia satisfer al titular de la batllia del castell de Mataró.

75. ACA, Reial Patrimoni, BF-3.

El lloçol és un dels pagaments vinculats a la propietat de la terra que deixa de percebre's en els capbreus de l'època moderna, es pagava segons el nombre i el tipus d'animals de tir que posseïa cada explotació.

Fóra interessant contrastar aquest conjunt de censos i prestacions de la pagesia mataronina -subjecta a la jurisdicció reial- amb les que de forma contemporània realitzaven els pagesos d'un senyor laic. Afortunadament això és possible gràcies a l'existència d'interessants treballs que facilitaran i alhora faran possible aquesta tasca. Els escollits per dur a terme aquest estudi comparatiu han estat aquells que fan referència a zones properes a l'estudiada, proximitat entesa tant pel que fa a l'espai com al temps.

Un dels treballs més valuosos en aquest sentit ha estat el de Maria Josep Castillo[76], que centra el seu estudi en les propietats dels Desbosc i Sant Vicenç a partir de dos capbreus, un datat del segle XIV i el segon elaborat entre els anys 1558-1614. Aquest darrer encaixa, per tant, amb els processos objecte d'aquest estudi, tant per la seva contemporaneïtat com per les zones a què fa referència; cal tenir present que les propietats dels Desbosc es trobaven imbricades entre els actuals termes d'Argentona, Vilassar i Mataró.

En analitzar els censos i les prestacions personals que declaraven els capbrevants a la família Desbosc l'autora esmenta, pel que fa a deduccions de la collita: "quint i braçatge del pa i quint del vi. Sisè. Sisè i braçatge del pa i sisè del vi. Setè i braçatge. Novè. Delme Tasca. Tasca i braçatge. Tasca i braçatge del pa i tasca del vi"[77]. M. Josep Castillo remarca l'existència de freqüents mencions de reducció dels quints a octaus i tasques, així com la monetarització d'algunes de les deduccions de collita. Hi ha també referències a la percepció del delme sobre indrets concrets, existència de censos fixos sobre cereals i sobre vi i també monetaris i percepció per part del senyor del dret sobre el lloçol. Pel que fa a les prestacions personals, hom cita les guaites, obres en el castell i molins, jornals, jovades i tragines[78].

El que sembla una important incidència de les parts fixes de collita - quints, sisens, octaus, tasca- ve confirmat, pel que fa a la seva percepció

76. Castillo, M. J. *Argentona...*
77. Castillo, M . J. *Argentona* ... p. 276.
78. Castillo, M. J. *Argentona* ... pp. 276-292.

i vigència, pel procés de reducció a percentatges inferiors que l'autora esmenta.

Seguint M. Josep Castillo, caldria indicar que aquestes parts havien de constituir la càrrega més desfavorable per al pagès i, per tant, la base de la detracció senyorial.

La presència d'aquest element sembla ésser el més significatiu a l'hora de marcar les diferències entre les obligacions d'aquests pagesos respecte dels que confessaven les seves terres al rei, on aquests tipus de prestacions eren pràcticament inexistents. També cal remarcar que, a Mataró, la parròquia recaptava el delme i que el lloçol s'havia deixat de percebre, mentre que les prestacions personals confessades als Desbosc semblen més àmplies que les que assumien els pagesos de jurisdicció reial; nogensmenys, en aquest punt, la diferència principal podia basar-se en la proximitat dels senyors, que les podien fer fàcilment exigibles als pagesos dels Desbosc, cosa que devia ésser molt més problemàtica per als qui tenien com a senyor el rei.

Comparant la situació dels pagesos mataronins amb les prestacions que feien els pagesos de la baronia de Sentmenat al seu senyor, a partir de les dades que aporta el treball d'Eva Serra[79], la diferència més destacada és que aquests darrers havien de satisfer el delme al senyor, tant de fruits i animals com de formatges. A Mataró, el delmes, el percebia el rector —parcialment— i solament es recaptava sobre els fruits de la terra. Cal també destacar que l'import dels censos a Sentmenat supera gairebé sempre una lliura, podent arribar fins a 4 lliures. Existeixen també a la baronia uns censos específics que se satisfan en ous i formatges, així com el lloçol de gra i de vi la questia.

Les dades que Jaume Dantí presenta en el seu treball sobre el Vallès Oriental ofereixen nous elements per a la comparació. En aquesta zona els dominis de jurisdicció reial representaven aproximadament un 12% del total, essent els dominis eclesiàstics els majoritaris, amb un 50%[80]. En aquests indrets es constata el pagament de censos fixos en metàl·lic i en espècie, així com la tasca equivalent a 1/11 part de la collita, un cop deduït el delme. Es cita com a freqüent el pagament del braçatge equivalent a 1/11 part dels fruits, amb una menor incidència, els agraris, les

79 Serra, E. *Pagesos*.... p. 106 i ss. p. 413 i ss.
80 Dantí, J. *Terra*... p. 183.

questies i la batuda, equivalent a 1/15 part de la producció. Tanmateix, l'autor indica que la detracció més gravosa per al pagès era el delme, que se solia cobrar sobre els fruits de la terra i sobre el carnalatge.

Davant aquestes dades es podria concloure que malgrat el paral·lelisme de les imposicions, probablement la pressió senyorial era més intensa a les terres de senyors laics i eclesiàstics que no pas a les terres reials. Això es fa particularment palès en comprovar l'import dels censos en diners. Les quantitats indicades en el capbreu de Mataró gairebé no han patit cap increment respecte dels imports que es pagaven en el segle XIV. La seva rendibilitat, per tant, era pràcticament irrellevant per al titular del domini directe. No succeeix el mateix a Sentmenat, com ja s'ha indicat, on els pagaments en diners són de quantitats molt més significatives.

A la vista d'això, podria avançar-se la hipòtesi que la pressió senyorial —exercida a Mataró per la Corona— sobre la major part de la pagesia local havia d'ésser particularment feble. Les prestacions monetàries haurien esdevingut absolutament insignificants en un context de fortes tensions inflacionàries, en no haver experimentat cap increment important d'ençà del segle XIV. Les parts de collita, molt menys significatives que els exemples citats de Sentmenat o del Vallès, perderen també bona part de la seva significació econòmica, considerant que estaven taxades majoritàriament en parts fixes de cereal, no en parts de la producció. A més, en el segle XVII, bona part de les terres estaven dedicades al conreu de la vinya, que permetia obtenir una rendibilitat molt més elevada que no pas la del cereal. No hi ha cap constància documental que prestacions com host i cavalcades, jovades o *medietatem lexiarum mortuorum* fossin exigides als pagesos en les fórmules tradicionals.

Si tots aquests elements no fossin suficients per demostrar la poca pressió i escassa incidència que tot aquest conjunt d'obligacions senyorials tenien sobre els pagesos mataronins, es podria adduir una prova *a contrario*, gairebé irrefutable si considerem el context històric: en tota la documentació consultada no ha estat possible constatar ni una sola reclamació, queixa, negativa o incident —individual o col·lectiu— sobre el pagament dels esmentats drets, la qual cosa és el signe més evident que, o bé s'havien deixat de pagar o de percebre o, en cas contrari, que la incidència sobre les economies pageses —i per tant el seu import— era realment irrellevant. És més que probable que es donessin ambdues circumstàncies.

Aquesta afirmació implica la idea que el Reial Patrimoni s'havia desentès de les rendes de les terres que li havien estat confiades? Certament que no. Això es fa palès en la preocupació manifestada pel govern municipal davant les exigències de la Batllia Reial. Així s'expressava en un document adreçat a l'emperador Carles:

...y vuy la Universitat y singulars de aquella, per vostre batlle general del dit Principat sia vexada demanant lo que fins assí, segons dita vila preté, per altres batlles generals may és estat demanat, que són luysmes de alienations, transportations y stabliments de propietats[81].

Aquesta petició aparegué en el context de la negociació sobre la construcció de la muralla. L'interès de la monarquia en aquest afer fou instrumentalitzat per la vila per tal d'aconseguir l'exempció d'aquests drets senyorials, objectiu que s'assolí, si més no pels imports deguts fins al dia de la concessió del privilegi[82].

El tema, però, no estava tancat a satisfacció dels propietaris de la vila, atès que l'esmentat privilegi només eximia dels pagaments per les transaccions realitzades amb anterioritat a l'any 1542 i, per tant, els batlles continuaren reclamant les percepcions per aquests conceptes.

De bell nou, l'any 1616, la Universitat iniciava gestions sobre el tema, ara amb la finalitat d'aconseguir una reducció del tipus impositiu. D'aquesta proposta, cal retenir-ne la valoració que hom feia d'aquests drets senyorials[83].

Paral·lelament a aquestes actuacions de la Universitat al voltant dels drets senyorials, es troba també documentada una certa conflictivitat

81. AMM "Llibre segon de Privilegis" fol. XXI, 10.09.1542.

82. "...que ultra que seria gran desatent de dita vila e habitants en ella que haguessen de pagar dits luysmes totalment, seria posar empaix en la fàbricha de dita muralla de la qual dita vila per avuy té molta necessitat. Suplicant-nos la dita vila que fos de nostre merçè de fer a la Universitat de dita vila y singulars de aquella gratia y mercè de tots y sengles terços, luysmes, foriscapis fins a la present jornada deguts a nós o a nostre batlle general y de altres drets de senoria per rahó de compras y vendas y acentaments, stabiliments fins a la present jornada, en la dita Universitat, termens y territori de aquella fets..." AMM. *"Llibre segon de Privilegis"*, Fol. XXI, 10.09.1542 .

83. "Bé saben Vs. Ms. quant vexada y molestada és aquesta Universitat y los particulars de aquella per raó dels lluysmes resultants de vendes y alienations que.s fan de propietats que estan en feudo y alou del Rey nostre senyor que són excesius e insuportables. Y com jo hage tractades dites coses ab alguna persona qui té correspondències en la cort del Rey nostre senyor y tinga alguna speransa de obtenir dites graties (...) jo som de vot y parer que.s demane a sa Magestat (...) la franquesa dels dits lluysmes a la raó de un real per lliura, ço és a la raó de deu per cent, però com que dit negoci requereix haver de donar alguna summa a alguna persona, és de necessitat fer sindicat.." ACA. Arx. Not. Mataró, C-9, 18.I.1616.

entorn de la capbrevació que periòdicament realitzaven els funcionaris reials sobre els alous pertanyents a la Corona. Així, l'any 1617, la Universitat inicià una causa a l'Audiència en contra de la pretensió dels funcionaris de la Batllia Reial que obligava els titulars del domini útil a haver de realitzar la capbrevació a Barcelona[84].

Aquests elements de controvèrsia, detectats en les relacions senyorials entre el reial patrimoni i els seus emfiteutes mataronins, reapareixen altra volta de forma conjunta i ben argumentada en les instruccions que hom redactà per al síndic que havia de representar la vila a la Cort General convocada l'any 1626[85].

Tots dos objectius foren assolits per la vila, no sense dificultats i entrebancs. Així, l'any 1632, després d'una dilatada negociació i d'unes evidents compensacions econòmiques, Felip IV concedia que els lluïsmes se satisfessin al mateix tipus que a Barcelona, és a dir, a raó de 2 sous per lliura[86], la qual cosa equivalia a un 10% de l'import de la transmissió. Semblantment, es degueren resoldre les queixes sobre la periodicitat dels capbreus o el debat sobre el lloc on s'haurien de fer, atès que

84. ACA. Arx. Not. Mataró, C-9, 4.XII.1617.

85. "Considerant que la vila, terme y castell de Mataró per dos vegades a sos propis gastos y diners se és quitada del enpenyorament que los predecessors de sa Magestat havien fet de aquella a Pere de Màrgens y 2° a Pere Joan Ferrer y sempre ab sos gastos se són tornat a la Corona reial, com apar per los privilegis que aporta. Y per quant sa Magestat dels luysmes resultants de les alienations se fan de propietats alodials no.n hau tant profit perque los ministres y officials de sa Magestat en les capbrevations se.n aturen dos terços y sols lo hu per sa Magestat, se servescha reduhir los luysmes a raó de dos sous per lliura que és cert que li.n restarà mayor profit en lo dels luysmes que no fan ara. "ACA. Arx. Not. Mataró, 11.I.1626.

86. AMM. "*Llibre primer de Privilegis* " Fol. 77 i ss. 17.VII.1632. "...per la despeditió de un privilegi real que ha obtingut la Universitat de S.M. de la franquesa dels lluysmes donen poder al honorable (...)". Import 205 lliures i 8 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11, 24.IV.1633. "Per relatió de Joan Boera agent de la Universitat en la cort del rey nostre senyor tenim entès que lo privilegi que sa Magestat concedeix a la Universitat de la franquesa dels lluysmes a raó de dos sous per lliura ha de costar fins en sis-centes lliures. Per tant jo serie de vot y parer que.s obtingués dit privilegi y que per la obtensió y impetració de aquell se pague fins en sis-centes lliures y no més avant. Y que havent-se de pagar més no.s inste la impetrasió de aquell, sinó que.s dexe de impetrar". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11, 28.VII.1633. "Attés que lo sr. D. Garau Guardiola ha enviat per un criat de sa casa un privilegi real que sa Magestat ha fet merçé a esta Universitat sobre les franqueses dels lluysmes conforme pagan los ciutadans de Barcelona, la data del qual fonch en Madrid, als deset de Juliol 1632..." ACA. Arx. Not. Mataró, C-11, 14.IX.1633. "...per quant se duptarie que lo senyor Balle General no volie posar en execució lo privilegi obtingut de sa Magestat en raó dels luysmes, pretenent exhigir lo luysme dels stabliments per raó dels censos se imposen de nou, lo que entén la Universitat no és just per pretendrer que los luysmes se han de pagar ab la forma de la ciutat de Barcelona...". S'encomanà a Çafont Tria iniciés causa a l'Audiència. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11, 2.IV.1634.

la documentació estudiada no ofereix a partir d'aquestes dates cap notícia d'incidents o divergències per aquestes qüestions. Confirmaria aquesta interpretació el fet que l'any 1640, davant la pretensió dels capbrevadors d'un monestir d'obligar als seus emfiteutes mataronins a anar a capbrevar a Barcelona, la Universitat de la vila els respongué *...per quant lo rey nostre senyor ve a Mataró a capbrevar y és raó que (...) los altres fassen lo mateix camí*[87].

L'existència d'un interessant testimoni sobre la capbrevació feta a Mataró l'any 1625 i redactat pel funcionari de la Batllia Reial responsable de la seva realització, ofereix una perspectiva complementària que permet una valoració més ajustada del problema estudiat[88]. La raó d'ésser d'aquest document fou una disputa suscitada sobre el repartiment que calia fer dels imports que s'esdevinguessin de la capbrevació. El funcionari reial defensava el seu dret a percebre dos terços dels imports recaptats, mentre que hom li discutia aquesta proporció i li oferia un repartiment dels rendiments al cinquanta per cent. Per les informacions abans esmentades, sembla que era habitual, a Mataró, la distribució en terços, dels quals el reial patrimoni en percebia únicament un.

Al marge d'aquestes dades, les al·legacions presentades per Jeroni Tamboni són il·lustradores dels mecanismes de frau i ocultació utilitzats pels emfiteutes mataronins davant dels capbrevadors reials. L'autor explica que va anar a Mataró, on va romandre quatre mesos i vint-i-vuit dies; allí va retornar al patrimoni reial un bon nombre d'alous completa-

87. ACA. Arx. Not. Mataró, C-12, 26.III.1640.

88. "*Iuris allegationes in iustificationem divisones proventum et emolumentorum resultantium ex capibreviatione per Hieronymum Tamboni assessorum Batllia Generalis Cathaloniae in villa et termini de Mataró*, facta 1625". "Hieronymus Tamboni I.V. D. assessor pro S.C. et R. maiestatis regis domini nostri in officio Batllia Generalis (...) contulit se ad villam de Mataro capibreviaturus redditus et iuria dominicalia regis domini nostri, quo loco commoratus est per spatium quatuor mensium et viginti octo dierum, ibi reduxit ad patrimonium domini nostri regis complura allodia deperdita et laudemia, quae ex transportationibus clandestine factis, debebantur domino nostro regi protulit in lucem quod vix fieri posse videbatur ex eo quia instrumenta transportationum abscondita et ocultata erant penes rectorem ecclesiae dictae villae adeo, ut commonito vestra excellentia tanquam episcopi barcinonensis necessaria fuerit ad ipsum rectorem ut ita commonitus mihi communicaret manualia instrumentorum. Et quidèm cum per vestram excellentiam dari literas iuberetur ad ipsum rectorem (...) Ita que re suscepta ac magna ex parte perfecta ex sua tandem missione et capibreviatione resultavit quantitas 802 lib. 2 solid. 4 den." Biblioteca Popular de Mataró. Col.lecció Mataró. Impresos. Any 1625. Planteja el dubte legal sobre si el capbrevador pot retenir-se 2/3 parts dels "darreratges" per a ell i els ministres de la capbrevació, restant el darrer terç per al rei, o bé si el repartiment ha d'ésser al 50 per cent.

ment perduts, així com els lluïsmes que es devien al rei, produïts per les cessions de drets sobre propietats, realitzades de forma clandestina i que ell va treure a la llum. Els documents notarials d'aquestes operacions il·legals es trobaven ocults i amagats a la notaria del rector i solament hi tingué accés gràcies als manaments específics del bisbe perquè lliurés el rector al capbrevador els manuals de la notaria. Finalment conclou que, superades aquestes dificultats, la capbrevació reportà uns ingressos de 802 lliures 2 sous 4 diners.

Fins aquí, el conjunt d'elements aportats permet definir amb prou precisió les característiques del sistema senyorial per als emfiteutes de la Corona. Tanmateix, quina era la situació de la pagesia vinculada a la resta de senyors titulars del domini directe?

Abans d'abordar aquest punt, cal fer esment, com ja ha estat indicat, que la proporció d'aquests dominis era minoritària respecte de les terres de la Corona; d'altra banda, la informació disponible no és tan exhaustiva com la que figura en els capbreus de la Batllia Reial. Malgrat això, les dades que segueixen poden aportar llum sobre les seves característiques.

La confessió realitzada per Joan Martí de la Pujada, titular del mas del mateix nom, als capbrevadors de la cartoixa de Montalegre, de la qual era emfiteuta és un exemple pregon de la duresa de les condicions en què s'havien trobat els pagesos dependents d'aquestes senyories, majoritàriament eclesiàstiques[89]. L'any 1650, Joan Martí encara satisfà anualment a la cartoixa l'import del cens fixat com a redempció dels mals usos, legalment abolits per la Sentència Arbitral de Guadalupe. Tanmateix, tot i la subjecció que expressen els mots de la confessió on es reconeix home propi, soliu i afocat i obligat en tot el que disposin els

89. Capbreu de la cartoixa de Montalegre, "Montis Hilaris". Declaració de Joan Martí de la Pujada. Confessa el mas Martí "cum domibus eiusdem mansi et cum quintanis et omniis aliis pertinentiis et iuribus ipsius mansi quoquidem manso homines et feminae tenebantur ad intestia et exorquia et alia iura quae dominus alodialis habebat et habere debeat in suis propriis hominibus et feminis de quibus malis usibus sum ego exemptus et relaxatus ac predecessores mei fuerun exempti et relaxati iuxta sententiam arbitralem domini regis et venerabilis episcopi Valentini super hoc latam pro quibus malis usibus ego facio et presto ac facere et prestare teneor (...) dicto monasterio tres solidos monete barcinonensis quaresqumque redempti fuerint pro tribus libris eiusdem monete".. " Fan de censos 8 s. per Nadal més els tres anteriors. Són homes propis, solius i afocats "et teneor ad ea omnia et singula ad quae quilibet homo proprius tenetur domino suo iuxta usaticos Barcinone, non autem ad dictos malos usus e o quia ab ipsis upredicitur sum exemptus...". ACA. Arx. Not. Mataró, D-28 Fol. 3.Any 1650.

Usatges de Barcelona per als homes de la seva condició, la confessió té també un valor molt clar d'autoafirmació. En aquest punt, el capbreu no és ja exclusivament la recopilació dels drets del senyor, sinó que esdevé una salvaguarda i un recolzament dels drets assolits pel pagès.

Els mecanismes de capbrevació eren molt semblants als utilitzats per la Corona, amb l'única diferència que mentre les capbrevacions de la Batllia Reial es realitzaven per oficials propis, les capbrevacions i la gestió de les rendes dels monestirs —principalment els femenins— solien ésser portats a l'encant i arrendats al més donant, com succeí l'any 1698 amb els drets del monestir de sant Pere de les Puel·les[90].

Tot i les semblances amb els mecanismes de capbrevació utilitzats per la Batllia General, hi ha alguns elements característics que caldria considerar. En primer lloc, el que s'arrendava era únicament un terç de l'import efectiu recaptat. El senyor eminent —com en el cas de la Corona— rebia un segon terç i el darrer terç passava a mans del notari encarregat d'instrumentar l'operació, com a pagament per la seva tasca, ja que un cop acabades les declaracions n'havia de lliurar còpia autèntica a

90. Contracte de l'arrendament de les rendes del monestir de Sant Pere de les Puel·les a favor de Joan Torner. "Primer que dit Joan Torner hage de aportar dita capbrevació en dit nom de procurador en la notaria pública de la parroquial iglesia de dita vila (...) convocant o fent convocar los emphiteotas a effecta de confessar los alous a dita Iltre. y Reverend Sra. Abadessa. Los gastos de la qual capbrevació se hagen de aportar del comú del que procehirà de dita capbrevació. Item ab pacte que tot lo que se exhigirà de lluïsmes o terços y axí mateix de totas las pensions atrasades excepto dos pensions hagen de entrar al comú de dita capbrevació, fent-ne tres parts partideras entre dita Illtre. Sra. Abadesa, Torner y Serra, las quals dos pensions, ultra dit ters sian de dit Torner. Item que dit Serra notari hage de assentar (...) totas las confesions y de aquellas y del capbreu que.s farà de ellas dur-ne còpia autenticada a la fi de la capbrevació ha dita Sra. Abadessa. Item ab pacte que.s done facultat a dit Joan Torner de ajustar qualsevols lluïsmes o terces y de aquells fer gràcia fins a raó de dos sous y quatre per lliura...". Preu de l'arrendament que paga Torner 75 lliures per 3 anys. El plec de condicions o "tabba" de l'arrendament era del tenor següent: "Encantau y al més donant lliurau y arrendau per temps de tres anys que comensaran a correr lo primer de maig 1699 y finiran lo últim de Abril 1702 tots los censos, redits y altres drets y emoluments, ab la terça part dels lluïsmes que dins lo dit temps se esdevindran. Las restants emperò dos parts, ab la facultat de fer gràcia tot o en part de dits lluïsmes ab la firma per raó de senyoria, a la senyora Abadessa reservats (exceptats emperò censals). Totas las quals coses (...) reben y an acostumat rebrer en la vila y terme de Mataró y altres parròquies circumvehines, totes las quals cosas que ab dit arrendament se comprenan en un llevador que.s donarà al arrendatari firmat de mà de dita sra. abadessa (...) Item que lo arrendatari sie tingut y obligat en fer totas las diligensias possibles extrajudicials en cobrar ditas rendas dels renitents fins a fer-los demanda judicial si convindrà y per dit effecte promet dita sra. abadessa amostrarlos las capbrevacions, actes y altres títols si.ls tindrà, fahents per dita cobransa (...). "ACA. Arx. Notarial de Mataró, 374, 23.12.1698.

l'abadessa. L'elecció del notari restava en mans del titular del domini directe i, en aquest cas concret, havia d'ésser un dels de la notaria parroquial. L'elecció d'un notari local havia de permetre obviar les ocultacions que denunciaven oficials de la Batllia.

La tasca de l'arrendatari, convertit ja en procurador de l'abadessa, havia d'ésser dificultosa. El document és ben explícit en indicar que era el responsable de convocar o fer convocar els emfiteutes a la notaria per aconseguir les seves declaracions. També s'obligava a practicar totes les gestions necessàries, incloent-hi la demanda judicial, per tal de cobrar les rendes dels renitents.

Com a contrapartida, se li concedia una certa facultat de negociar amb els deutors el tipus de gravamen dels lluïsmes o terces i se li fixava un mínim de dos sous i quatre diners per lliura de l'import de la transmissió, la qual cosa equivalia a un 11,66%. Així mateix, podia retenir per a ell dues pensions endarrerides dels censos caiguts.

La documentació existent sobre aquest monestir permet conèixer alguns dels aspectes de les relacions amb els seus tinents de Mataró. Un dels elements que cal destacar és la importància que tenen en el conjunt de les rendes els ingressos procedents dels lluïsmes, als quals segueixen els censos endarrerits.

També es pot entreveure, a partir de la correspondència entre les abadesses i els seus procuradors i notaris, la resistència d'alguns emfiteutes a satisfer els drets dominicals[91]. Igualment, es palesen les dificultats del monestir per percebre les liquidacions dels procuradors, —cosa que origina enèrgiques reaccions d'alguna abadessa—[92] i de les quals es

91. Lletra tramesa per l'abadessa de Sant Pere de les Puel.les als seu procurador "...jo confie que dintra pocs dies v.m. i lo senyor Gual vinran a donar comta de la capbrevasió i tornar los capbreus i tot lo que tingan d.esta casa (...) y lo més prest que li sie possible me envi lo acte de Sadurní Mas que és just conega de qui.s burla y así no dilate enviar-me.l per persona segura...". ACA. Arx. Not. Mataró, D-19, 12.1.1661.

92. Lletra de l'abadessa de Sant Pere de les Puel.les tramesa a Joan Antoni Vigo, notari. "La de v.m. de set del corent rebí y veg que.m diu que dintre quinse dies serà así. Als 22 seran acabats y si no cumpla la paraula i no.m aporta dines no s.i burle que lo endemà trauré lo acte i li faré fer gastos; que v.m. deu creurar que ab paraulas compro lo blat i lo demés que tinc menester. No.m cuido si a venut lo vi o no, sinó que vull dines i que aporten tots los capbreus i que passem comtes de tot i no.s olvit los albarans de tot lo que té pagat, que no vull res enllaira sinó ab albarans y clarísies y assantar.o tot molt bé. Jo confio v.m. serà puntual per no obligar-me a fer lo que no tinc gana, sinó que m.és forsós per acodir al que tinc obligasió. Déu a v.m. guarde. De Sant Pere vui a 12 de janer 1661". ACA. Arx. Not. Mataró, D-19 12.1.1661.

pot deduir la precarietat de certes economies monàstiques ancorades en el passat.

Recollint aquesta idea, i després de tot el que s'ha exposat, es pot afirmar que el que caracteritza el règim senyorial en el Mataró del segle XVII és el grau de desfasament que existeix entre el marc jurídic i les obligacions que aquest contempla respecte de la realitat social i econòmica que es vivia a la vila. El vell esquema de prestacions i servituds, vigent malgrat trobar-se esclerotitzat, esdevingué cada vegada més impotent i alhora improductiu per fer front a la seva funció detractora del treball pagès. En aquestes circumstàncies, l'únic element que permetia encara rendibilitzar els esforços dels senyors eminents per controlar els seus dominis era la percepció dels lluïsmes o *terces*; aquests, per la seva naturalesa, continuaven essent encara uns drets econòmicament interessants, atès que eren els únics que tenien com a referent el valor de mercat de les terres.

La situació econòmica i social en els segles XVI i XVII potencià en grau màxim la fragmentació de les velles unitats medievals per fer front a la forta demanda suscitada pel desenvolupament urbà i comercial de la vila. El mecanisme dels subestabliments s'utilitzà a bastament, tal com demostren els capbreus estudiats. En aquestes transmissions la detracció econòmica realitzada pels senyors eminents encara esdevenia molt feixuga, d'aquí l'interès dels capbrevadors a tenir un exhaustiu coneixement d'aquestes operacions, davant de les ocultacions dels interessats, com es percep de les declaracions de l'assessor de la Batllia General[93].

Fou entorn de la qüestió dels lluïsmes que la comunitat vilatana, vertebrada al voltant de la Universitat, es mobilitzà en la lluita contra el que en aquell moment era més onerós del sistema senyorial a Mataró. Ja ha estat indicat fins a quin punt la gestió municipal maldà per aconseguir —negociant amb una monarquia en profunda crisi hisendística— reduir el tipus de gravamen fins a un 10%.

La victòria assolida per la vila degué ésser econòmicament significativa per als emfiteutes del rei. Cal considerar que Eva Serra assenyala que, en aquesta mateixa època s'aplicava a la baronia de Sentmenat una

93. "...et laudemia, quae ex transportationibus clandestine factis, debebantur domino nostro regi protulit in lucem quod vix fieri posse videbatur ex eo quia instrumenta transportationum abscondita et ocultata erant penes rectorem ecclesiae dictae villae...","*Iuris allegationes...*".

franja que oscil·lava entre el 9 i el 25%[94]. J. Tos i Urgellès, al seu torn, fixava el tipus entre el 20 i el 33,3% a la seva obra clàssica sobre la capbrevació[95]. Això, juntament amb el que es coneix sobre aquest mateix dret referit al monestir de sant Pere de les Puel·les, vindria a demostrar la baixa incidència que havia de tenir en la massa de producció agrícola aquest element concret de punció econòmica.

Per tant, el marc d'unes noves relacions al voltant de la distribució de les rendes generades pel treball de la terra quedaria configurat en considerar conjuntament els següents elements: el que s'ha expressat sobre els lluïsmes, el quadre format pels censos monetaris —absolutament devaluats— o pel valor real dels agrers (taxats en cereal quan aquests conreus foren majoritàriament substituïts per altres més rendibles) i l'existència de prestacions de difícil exigència.

En aquesta nova situació, els senyors eminents continuen mantenint un conjunt ampli de drets d'origen senyorial que el pas del temps i les noves situacions econòmiques generades havien buidat pràcticament de contingut econòmic o, si més no, l'havien devaluat profundament. Tanmateix, l'excedent no decantat per la xarxa de detracció feudal el capitalitzarà un sector de població sorgit de la pagesia de masos. Aquesta pagesia podia optar per ampliar-los; per parcel·lar-los amb un clar afany especulatiu, podia atènyer una notable especialització productiva orientada al mercat i, finalment, podia complementar aquesta activitat amb les rendístiques i amb l'especulació comercial.

L'únic punt rellevant d'exacció econòmica que restà a la vila fou el delme. I tanmateix la Universitat no n'assajà la reducció o desaparició, sinó que maldà per assolir-ne una redistribució en benefici del sector dirigent de la comunitat.

Després d'aquest intent de caracterització del règim senyorial a Mataró en el segle XVII, caldria concloure que la constatada debilitat de la pressió senyorial a la vila —respecte del que sembla habitual en altres indrets de Catalunya—, i per les raons esmentades, ha de ser considerada alhora com a causa i conseqüència del seguit de transformacions que afectaren la comunitat vilatana.

94. SERRA, E. *Pagesos*... p. 106.

95. TOS, J., *Tratado de la capbrevación según el derecho y el estilo del Principado de Cataluña*, Barcelona, 1826, pp. 60-69.

Causa, perquè entre els contemporanis existia el convenciment que la subjecció a una dominació baronial esdevenia més gravosa i feixuga que no pas la dependència de la Corona[96], una de les raons per les quals, d'ençà del segle XV, s'havia lluitat per assolir la incorporació del municipi al patrimoni reial.

Conseqüència perquè, certament, la vinculació a la Corona tingué uns resultats acumulatius —i no només en el sentit que significava una menor detracció econòmica de l'excedent productiu— que feren possible la instauració de la Universitat i el seu posterior desenvolupament sense ingerències estranyes als interessos comunals. A partir d'aquest desenvolupament, els grups dominants de la vila aconseguiren, negociant directament amb là Corona o mitjançant la seva assistència a les convocatòries de la Cort General, assolir plenament els mitjans representatius per endegar de forma autònoma els seus interessos socials i econòmics, al marge de la tutela o les mediacions senyorials.

El món dels masos

Si existeix un element que actuï com a fil conductor, i que permeti constatar les fluctuacions, les pervivències i les transformacions del marc agrari a l'àrea mataronina aquest és, sens dubte, el mas. Prescindint ara de les evidents relacions de continuïtat que es donen entre restes romanes i masos medievals al Maresme, excepcionalment eloqüents en el cas de can Santromà a Tiana, el mas, pel que fa a Mataró, és un element clau per a l'estudi de les transformacions esdevingudes no sols a l'àmbit rural, sinó fins i tot a la gènesi de l'espai urbà.

Aquestes darreres afirmacions es fan paleses d'ençà de la fi de l'etapa medieval, i constitueixen un element interpretatiu fonamental per com-

96. Al·legacions dels juristes Xemmar, Mir i Sabater contra la pretensió de la família Desbosc de controlar les jurisdiccions de Vilassar, Cabrera i Argentona, any 1656: "...perquè lo govern dels barons sol ésser més aspra que lo del senyor rei i sos ministres, de on s'origina el refrany antic català: "en terra de baró no hi fasis ta manssió...". Citat per I. Terradas, *El món històric de les masies*, Barcelona, 1984, p. 93. Curiosament, Josep Maria Pellicer en la seva obra clàssica *Estudios Histórico-Arqueológicos sobre Iluro*, Mataró 1887, p. 409, reprodueix aquesta mateixa cita però ampliada: "En terras de Baró/no hi fasses ta maysó,/ y si la hi fas.../mira, mira que te'n penediràs".

prendre les transformacions que experimentà la societat mataronina en el decurs dels segles XVI i XVII.

Coral Cuadrada ha extret del capbreu del castell de Mataró, realitzat per Pere de Màrgens a la segona meitat del segle XIV, els masos que figuren en el quadre adjunt[97].

Tot i que no és exhaustiu[98] pel que fa a les explotacions que degueren existir en el terme del castell de Mataró, el llistat ofereix una visió molt aproximada del grau de compartimentació de les explotacions agràries a finals del segle XIV. Tanmateix, cal fer esment que, segons indica l'autora alguns d'aquests masos, concretament el mas Escarp de Traià i el mas Miquel de Valleix, eren ja considerats rònecs l'any 1369[99]. Això implicaria una resposta tècnica a la crisi experimentada durant aquesta centúria, en què el creixement experimentat de forma gairebé ininterrompuda des dels segles XI i XII va tocar sostre.

Contrastar aquestes dades amb les procedents dels capbreus reials dels segles XVI i XVII, esmentats anteriorment, esdevé una ocasió immillorable per iniciar l'estudi de les transformacions de la propietat de la terra.

A partir de les dades directes i indirectes aportades per les fonts, ha estat possible localitzar i, en alguns casos, situar de forma més o menys concreta, les explotacions que la documentació ens descriu amb les característiques del mas.

Això implica que en aquest quadre s'ha prescindit del fet que el mas sigui confessat o no a determinat senyor o es tracti tan sols d'una cita extreta, per exemple, de les afrontacions d'alguna peça capbrevada; tampoc no s'ha fet diferencia sobre si el mas es troba o no en situació de *derruït*, com indica la documentació, o bé es tracta d'un mas incorporat a les propietats d'altri.

Val a dir que el llistat no és exhaustiu. És evident l'existència d'alguns masos, pocs, que no ha estat possible documentar a partir de les fonts

97. Cuadrada, C. *El Maresme*... pp. 68 i 69.

98. Els masos Falgueres i Rosell són citats en els "Censos d'ordi per llòçol" a la vila de Mataró i no consten a la relació. Cuadrada, C. *El Maresme* ... p. 334. Semblantment succeeix amb els masos Lentisclà, Bartra, Saguera, citats com a pertanyents a la batllia de Mataró. Op. Cit. pp. 322, 324, 326.

99. Cuadrada, C. *El Maresme* ... pp. 289 i ss. S'esmenten altres exemples d'abandonament de masos.

emprades. Es troben en aquesta situació el mas Arnau, situat a l'interior del nucli emmurallat; el mas Creu, en un lloc proper a l'anterior; els masos Ametller i Flequer de Valleix, etc. Caldria apuntar dues interpretacions per a escatir aquestes absències. Podria ser que en el període estudiat apareguessin amb un altre nom en la documentació, o que els titulars del domini útil n'haguessin incorporat el domini directe, per la qual cosa haurien desaparegut dels capbreus senyorials. Aquestes circumstàncies han aconsellat no incloure'ls per tal de no distorsionar la validesa de les fonts.

Una lectura comparativa de les dades obtingudes permet constatar que malgrat els dos-cents anys llargs que separen una relació de l'altra, la continuïtat i les pervivències són molt significatives.

MASOS DOCUMENTATS A MATARÓ AL SEGLE XIV

MATARÓ	TRAIÀ	CIRERA	VALLEIX	MATA
Bovet	Oller	Janer	Morot	Mata
Seguí	Torner	Soler	Horta	Bastit
Palau	Salvador	Oliver	Costa	Pi
Caprec	Alegra	Vilardell	Vilaseca	Mascort
Verdaguer	Scarp	Ametller	Tria	Rubiol
Sibila	Mataró	Reniu	Andreu	Lledó
G. Capella	Agell	Serra	Feu	Carbonell
Bertran	-	Ouleda	Mari	Cabrera
Vila	-	Valensó	Janer	-
Salvas	-	Aperset	Ametller	-
Dorca	-	-	Portell	-
Miquel	-	-	Català	-
Ponç Mataró	-	-	Fabrer	-
Bova	-	-	Bn. Ponç	-
Bg. Roig	-	-	Lledó	-
Pujol	-	-	Soler B.	-
Ros	-	-	Catà	-
Campmajor	-	-	Miralles	-
-	-	-	Miquel	-
-	-	-	Feliu	-

MASOS UBICATS AL VEÏNAT DE MATA SEGLES XVI-XVII

NOM	SITUACIÓ
Berenguer	-
Borda d'en Lladó	Sant Martí de Mata.
Carbó	Veure mas Miquel.
Ferragut	-
Gener	Valldegiró. En terres procedents del mas Miquel.
Gual	Vall de Guia.
Mata	Prop del Castell.
Mates de Dalt o d'Amunt	-
Miquel	Sant Martí de Mata. Limita amb els masos Mataró, Berenguer i Ferragut. Citat també com a mas Carbó.
Pi i Rubiol	Pi fou el nom del mas originari i Rubiol el d'una borda que posteriorment s'hi reincorporà.
Ros	Riera de Mata.
Solei	Sant Martí de Mata.
Tria	Abans anomenat mas Mir.

MASOS UBICATS AL VEÏNAT DE CIRERA SEGLES XVI-XVII

NOM	SITUACIÓ
Aperset	Limita amb el mas Pere Andreu.
Auleda	Limita amb el mas Vilardell. En aquesta època està sota control dels Morot Çafont[100].
Balançó	Situat prop del mas Olivera.
Campmajor	Veure mas Pujol.
Çafont	Olivet. Probablement es correspon amb el mas Morot-Çafont en terres de l'antic mas Auleda.
Gener	Abans nomenat "Esclaperol".
Olivera	Incorporat al mas Seguí.
Pujol o Pujol del Palmer	Limita amb el camí que va d'Argentona a l'Esperança. Abans anomenat Campmajor.
Reniu	Limita amb els masos Soler i Auleda.
Serra	Limita amb el mas Vilardell. Algunes de les seves peces passaren al mas Seguí.
Soler de Cirera	Limita amb els masos Morot-Çafont i Vilardell.
Vilardell	Limita amb els masos Serra, Auleda i Reniu i amb la riera de Cirera.

100. ACA. Reial Patrimoni. Classe 2ona. BF6. 3.04.1601. Segons consta en aquest capbreu Antiga filla d'Antoni Çafont àlias Auleda, aportà al seu marit Pere Morot i Çafont peces procedents del mas Auleda.

MASOS PROPERS O INTEGRATS AL NUCLI URBÀ SEGLES XVI-XVII

NOM	SITUACIÓ
Andreu	Carrer Massevà. Una altra referència cita el mas Pere Andreu limitant amb els masos Aperset i Pujol. Podria tractar-se del mateix.
Bellot	Carrer de la Palma i carrer Feliu.
Bova	Carrer de Sant Josep. Fora Muralles.
Bertran Costa	Carrer d'en Capella o Argentona.
Capella de Dalt	A la riera de Cirera, prop de la muralla.
Capella de Baix	Situat al camí Ral proper a Sant Simó. Ocupa part de les propietats que foren del mas Sibilia.
Castellar	Els Castellars. Entre la platja i el camí Ral en direcció a Sant Simó.
Espanyol	Les Illes.
Fogueres del Torrent	Carrer Massot. Limita amb el torrent d'En Pongem.
Feu	Carrer de Sant Josep. Fora muralles.
Font	La Llàntia.
Fornells	Carrer d'Argentona, fora muralles. Indret Perafita. Prop del torrent d'en Bova.
Horta	La Llacuna.
Llorens Mas	Zona Carrer Sant Pere més Alt i carrer Bonaire. Abans anomenat Pere Lladó.
Mates de Mataró	Carrer Palau.
Miralles	Riera-Carrer de Sant Josep.
Oliver	Carrer Pujol-la Riera. Abans anomenat Lloreda. Limita amb el mas Sibilia.
Palau àlias Costa	-
Pongem	Zona de la Morberia, el Palau i Cirera. Limita amb el mas Fogueres.
Pou de la Sínia	Zona del camí Ral fins a la platja. Abans anomenat Arrovet.
Rafael Mas	Conegut també com a Massavà. Limita a occident amb la Riera de Cirera.
Pujol	Situat al carrer del mateix nom. L'indret és també denominat "As Vilars".
Seguí de Munt	Prop de l'església.
Sibilia	Veure Capella de Baix.
Roig de la Riera o Roig del Racó	Riera de Cirera.
Roig de la Penya	Zona compresa entre els carrers de Barcelona, carrer Pujol i plaça Sant Cristòfol.
Soler del Pou	Situat entre els carrers de Barcelona, camí Ral i plaça Sant Cristòfol.

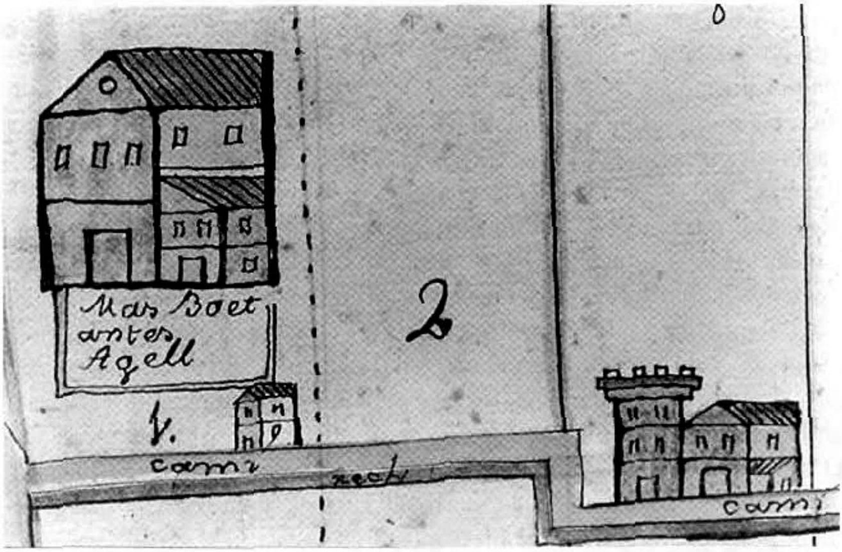

Ubicació del mas Agell i de la Torre Llauder, enmig de camins i recs de molins, segons el Capbreu de Cartellà i de Moja. Primeries del s. XIX. Arxiu Municipal de Mataró.

MASOS UBICATS AL VEÏNAT DE TRAIÀ SEGLES XVI-XVII

NOM	SITUACIÓ
Agell	Limita amb els masos Alegre i Escarp.
Alegre	Limita amb el mas Agell. Està prop del mas Escarp.
Camps	-
Escarp	Zona de Traià-Bera. Limita amb els masos Alegre i Agell.
Rispau	Zona de Cerdanyola.
Salvador	Puig Formic. Traià.
Torner	-
Traià	Situat al rial de Bera. Limita amb el mas Camps.

MASOS DE DUBTOSA LOCALITZACIÓ SEGLES XVI-XVII

NOM	SITUACIÓ
Gaspar Gros	-
Vila Júlia	Agregat al mas Seguí.

Considerant en primer lloc l'aspecte quantitatiu, caldria fer esment que les variacions no són rellevants a la major part dels veïnats, amb l'única possible excepció de la zona de l'àmbit urbà estricte, on hi ha un increment important, probablement a causa de la utilització de diferents capbreus en el buidat dels segles XVI-XVII.

Si el que es pren en consideració és la pervivència dels vells masos medievals en els segles centrals de l'època moderna, els resultats són coincidents. Així, al veïnat de Cirera els masos són exactament els mateixos si s'accepta la transformació del mas Auleda en mas Morot-Çafont.

Pel que fa a Mata, el nombre de masos citats per Coral Cuadrada és més baix que l'aportat pels capbreus dels segles XVI-XVII. Tanmateix, però, caldria assenyalar que els masos Pi i Rubiol apareixen diferenciats en el capbreu de 1369, mentre que en el posterior apareixen unificats. D'altra banda, masos que l'autora presenta com a probables, Mir -convertit posteriorment en Tria-, Ferragut i Riera, apareixen ja perfectament definits com en els capbreus posteriors.

MASOS UBICATS AL VEÏNAT DE VALLEIX SEGLES XVI-XVII

NOM	SITUACIÓ
Bertran	Valleix. Santa Cília.
Blai	Zona del torrent d'en Daviu i Valleix. Limita amb el camí que va a la parròquia de Sant Esteve de Canyamars "ab antiquo vocato via Monera".
Bruguera	Pertanyent a la parròquia de Canyamars i al castell de Dosrius.
Catà	Prop del torrent del mateix nom.
Costa	"del capdemunt de la serra aygua vessant per la part de sol ixent fins a baix de la riera de Valleix".
Estruc i Feu	As Morell. Limita amb els mas Pons.
Feu	*Situat a la zona de Valleix, Vallveric i Pla de Sant Simó.*
Garbí	Abans anomenat Riba.
Lladó	-
Marquès	-
Mataró	Les Valls. "cum capella sancti Saturnini eidem manso contiguam".
Morot	-
Riba	Veure mas Garbí.
Pons	Limita amb els masos Estruc i Feu.
Portell	-
Roure	Incorporat al mas Soler de Valleix.
Sala	-
Sanguerra	-
Soler de Valleix	Propietats a Valleix i al Palau. Limita amb el mas Sanguerra.
Belloc	-

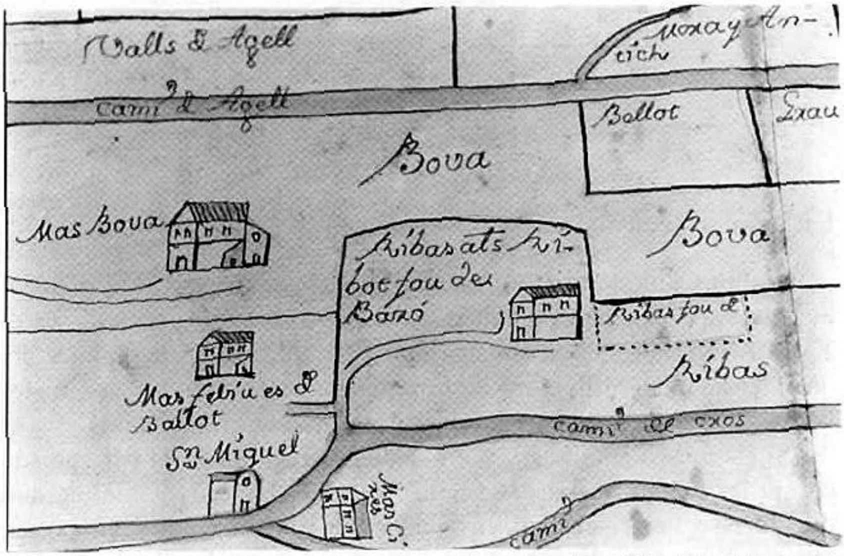

Masos i camins a la zona del Cros. Els noms dels masos poden patir modificacions amb el pas del temps. Representació de la capella de Sant Miquel. Capbreu de Cartellà i de Moja. Primeries del s. XIX. Arxiu Municipal de Mataró.

L'actual zona urbana de Mataró és la que experimenta diferències més importants. Tot i això, dels 18 masos citats per Cuadrada, 13 es poden trobar encara referenciats en l'Edat Moderna, si bé alguns d'ells no estan considerats com a pertanyents a la zona de Mataró. Aquest fóra el cas dels masos Mataró, Miquel o Campmajor, els quals semblaria més idoni situar respectivament a Valleix, Mata i Cirera segons es dedueix de les dades disponibles.

Finalment, pel que fa a Valleix, sobre 20 masos aportats per Coral Cuadrada, 15 mantenen la mateixa denominació dos-cents anys després mentre que els cinc restants han desaparegut com a tals, apareixent en el seu lloc noves explotacions agràries, si bé no arriben a assolir la xifra anterior.

En definitiva, l'estudi de la toponímia i de la situació dels masos, tal i com es desprèn de les dades presentades, oferiria la imatge d'una relativa estabilitat i continuïtat pel que fa a les característiques de la unitat agrària per excel·lència de la comarca. Estabilitat i continuïtat d'ençà la primera gran crisi feudal que caldria fer extensiva al tipus de relacions dominants en el camp, així com a la tipologia i tècniques de conreus.

NOMBRE DE MASOS

	CIRERA	MATA	MATARÓ	TRAIÀ	VALLEIX
s. XIV	10	8	18	7	20
ss. XVI-XVII	11	12	28	8	18

Un món en transformació

Malgrat aquesta primera intuïció, l'anàlisi exhaustiva de la documentació aportada pel conjunt de capbreus esmentats, referits als segles XVI i XVII, transmet una imatge molt diferent i menys harmònica del que s'esdevingué a l'entorn de la propietat extensa en els dos segles llargs que transcorren entre les dues capbrevacions referencials.

Si els masos continuen essent declarats com a tals és per que són encara les unitats bàsiques de la capbrevació. Els senyors del domini directe —segueixen en això, en bona part, la tradició medieval— no són senyors d'una peça determinada i concreta, sinó que ho són de dominis més o menys amplis i homogenis articulats sota la forma del mas, unitat a la qual van sempre referides totes les prestacions que el pagès fa al seu senyor. Aquest fenomen emmascara com a continuïtat la realitat subjacent al món dels masos, realitat que es manifestarà en importants transformacions i trencaments respecte del model teòric inicial.

Hi ha indicis que palesen el sentit de les transformacions i alteracions d'aquest equilibri teòric del món dels masos, que s'hauria mantingut des del segle XIV fins al segle XVII.

Així, els diferents talls realitzats per la Universitat de la vila en el decurs del segle XVII poden oferir una nova visió d'aquest problema, singularment per a les zones de Cirera, Traià, Mata i Valleix. Per contra, és molt difícil utilitzar-los per a les zones situades a l'interior de la vila, atès que en aquest indret la transformació de l'espai agrícola en espai urbanitzat féu desaparèixer el mas com a unitat o objecte de la tributació.

En els quadres que segueixen, la primera columna fa referència a les dades corresponents als talls realitzats els anys 1633 i 1635[101] que, tot i

101. "Memorial del que han de pagar los singulars de la vila y terme de Mataró a la Universitat de dita vila per rahó del tall en que són estats tallats". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11, Maig-juny 1633. Per al tall de l'any 1635 la referència és ACA. Arx. Not. Mataró, C-11, 8.7.1635.

ésser molt semblants, poden ser utilitzats de forma complementària. Per a la segona columna, la informació procedeix d'una *Llista de las casas del terme y vila de Mataró a 15 de Janer 1644*[102]. A la tercera columna han estat utilitzats dos talls consecutius i complementaris[103]. Les persones que els talls citen, explícitament, com a treballadors o jornalers, així com els individus que per les quantitats en què han estat taxats poden ésser assimilats a les mateixes característiques, han estat excloses de tots els talls.

Per tant, les dades que segueixen fan referència necessàriament als propietaris de terres assentats als diferents veïnats. La major part dels cognoms obtinguts en els talls coincideixen amb la referència toponímica dels masos —elaborada a partir dels capbreus—, per la qual cosa és versemblant afirmar que es tracta dels pagesos titulars del domini útil dels masos referenciats en els capbreus esmentats anteriorment.

L'estudi comparatiu dels diferents quadres permet constatar a la major part, una relativa continuïtat i estabilitat durant la trentena d'anys centrals del segle XVII que abasten els talls buidats. Això es fa ben palès pel que fa a Cirera, Traià i Valleix i, en menor grau, per al veïnat de Mata.

Però, probablement, el més suggestiu de considerar és el fet que un bon nombre dels masos citats pels capbreus no apareixen en els diferents talls. Així, dels 11 masos que els capbreus permeten situar a Cirera, només 4 titulars han estat localitzats en aquest indret. A Mata, els capbreus hi situen 12 masos, dels quals únicament 9 apareixen en els talls[104]. A Traià, la proporció passa de 8 a 1 i, a Valleix, de 18 a 10.

CIRERA

1633-35	1644	1662-63
Reniu Çafont	Çafont	Bruguera Çafont Serra
Serra	Serra	-
Soler	Soler	Soler
Vilardell	Vilardell	Vilardell

102. ACA. Arx. Not. Mataró, C-13 08.XI.1643.
103. ACA. Arx. Not. Mataró, C-15, 22.V.1662 i C-15, 3.VI.1663.
104. El mas Çafont-Tria és el mateix que el mas Tria de Mata.

TRAIÀ

1633-35	1644	1662-63
Torner	-	-
Salvador	Salvador	Salvador

VALLEIX

1633-35	1644	1662-63
Ametller	Ametller	
-		Cantallops-Ametller
Català	Català	Català
Daviu	Daviu	Daviu
Lladó	Lladó	Lladó
Marquès	Marquès	Marquès
Morot	Morot	Morot
Portell	-	-
Sala	Sala	Sala
Soler	Soler	Soler
Tria	Tria	Tria

MATA

1633-35	1644	1662-63
Costa	Costa	Costa
Çafont-Tria	-	-
Clausell	Clausell	Clausell
Ferragut	-	-
	Daviu	-
Flequer	Flequer	Flequer
Gener	Gener	-
	Genís	-
Gual	Gual	Gual
Llibre	Llibre	Llibre
Major del Castell	-	-
	-	Mascort
	Pera	Pera
Pi	-	Pi
Riera	Riera	Riera
	Rovira	-
Solei	Solei	Solei
	Tria	Tria

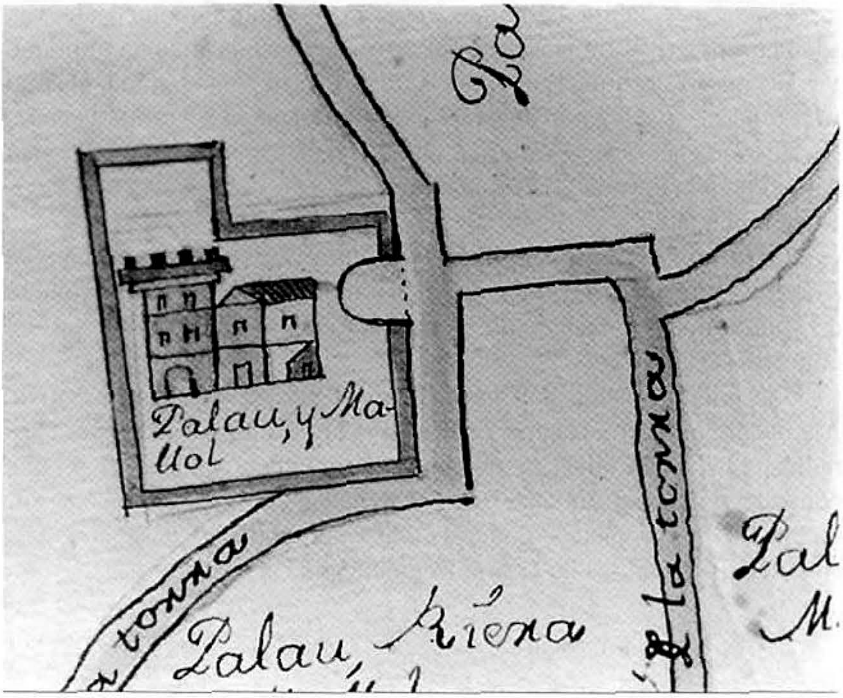

Masia de Can Palauet, prop de la Riera d'Argentona. L'existència de la torre venia condicionada per la seva situació vora de la riera, lloc idoni per la penetració dels escamots corsaris. Capbreu de Cartellà i de Moja. Primeries del s. XIX. Arxiu Municipal de Mataró.

En xifres globals, doncs, es pot considerar que dels 49 masos referenciats en els diferents capbreus i distribuïts pels veïnats de Cirera, Mata, Traià i Valleix, sols 25 estan efectivament habitats pels seus titulars entre els anys 1662-63, cosa que suposa una reducció del 49%. La proporció s'incrementaria si es consideressin els masos situats a la zona urbana que desaparegueren en el procés d'urbanització.

Cal cercar les causes d'aquesta aparentment sobtada desaparició o reducció del nombre dels masos a través d'un minuciós estudi del conjunt de peces i terres declarades en els diferents capbreus en general i en els reials en particular.

Una primera constatació permet descobrir un bon nombre de masos que en el moment de la seva declaració són confessats amb expressions semblants a les següents: *A pluribus citra annis dirrutus et desabita-*

tus[105], o la més habitual *Totaliter dirrutum*[106]. Alhora, molts d'ells van ser incorporats a altres masos que experimentaren una major continuïtat.

Els masos derruïts, l'origen dels quals caldria vincular amb els masos "rònecs", que jugaren un paper molt important com a rerafons de les guerres remences, representarien un 22% dels capbrevats i explicarien parcialment la davallada existent entre els masos capbrevats i els efectivament ocupats.

Tanmateix, els masos efectivament habitats més els que consten com a derruïts representen el 71% del total capbrevat. Quina fou l'evolució de l'aproximat terç restant, d'explotacions capbrevades que no consten com a masos habitats?

Novament, l'estudi dels capbreus n'ofereix la clau interpretativa. Analitzant les diferents peces de terra que hom confessà en els dos capbreus reials, de les quals en molts casos es cita la procedència —el que equival a dir el mas del qual foren segregades— és factible reconstruir no tan sols les propietats d'aquests masos teòricament "desapareguts", sinó deduir les causes de la seva fragmentació.

MASOS DERRUÏTS	MASOS ALS QUALS S' AGREGAREN
Agell	Torner
Bertran	Feu
Blai	-
Bova	Miralles
Catà	-
Costa	Seguí de Dalt
Feliu	Miralles
Mates de Mata	-
Roure	Soler de Valleix
Serra	Seguí de Dalt
Vila Júlia	Seguí de Dalt

L'estudi de les procedències en les propietats capbrevades evidencia que la propietat extensa, en la seva manifestació tradicional, el mas, ha estat objecte d'un procés de fragmentació i compartimentació continuat i progressiu que en determinats casos ha arribat a assolir un desmembrament total de la unitat inicial.

105. Referit al mas Mates de Mata. ACA. Reial Patrimoni. Classe 21. BF-6, 1596.
106. Referida al mas Agell, íbidem de l'anterior.

És evident que el procés d'atomització fou molt generalitzat, si bé les dades presenten masos que es troben en diferents moments d'aquests procés. Alguns han desaparegut pràcticament —com succeeix amb els masos Aperset i Costa, nucli de procedència d'un total de 26 peces cadascun—; d'altres, la majoria dels casos, es troben en fases menys avançades que menaran a la mateixa fi; en darrer lloc, un nombre molt reduït d'explotacions, com el mas Vilardell, aconseguiran mantenir la major part del nucli tot vinculant-lo a la pervivència del mas.

És molt important observar com aquest procés afecta de forma molt semblant, si bé per raons diferents, tant els masos que es troben prop del nucli de la vila, que es veuran transformats en sòl urbanitzable, com els situats més a les rodalies, els quals pateixen el mateix procés, però per altres motius.

Tanmateix, aquesta agressió a la integritat de les terres que es menaven des de les masies té unes característiques que cal aprofundir i intentar comprendre.

En primer lloc, ha afectat la major part dels masos capbrevats, si bé en intensitat molt diferent. Cal considerar, retornant als exemples abans esmentats, que els masos Aperset i Costa, en aquests moments, devien restar totalment atomitzats. El mateix devia succeir als masos Miralles i Seguí, que desaparegueren enmig del traçat urbà.

Altres masos van cedir un nombre més reduït de peces per tal de poder subsistir. L'exemple del mas Vilardell, que acaparà un gran nombre de peces procedents del mas Aperset però que n'hagué de cedir un cert nombre, permet copsar, al darrere d'aquestes transferències, l'existència d'una estratègia pagesa.

Així, davant de determinades necessitats conjunturals, hom podia alienar parts del patrimoni per tal de fer front a dificultats puntuals. Exemplifiquen perfectament aquesta funció les característiques d'un dels instruments legals més utilitzats en aquestes alienacions, la venda a carta de gràcia.

El grau d'encert en la gestió patrimonial podia permetre reconduir la situació, un cop superada la dificultat, fent valer el caràcter retroactiu de la carta de gràcia i, si la situació es plantejava molt favorable, hom podia, fins i tot, optar per incrementar el propi patrimoni accedint a les terres dels qui es trobessin en una situació menys afalagadora i, per tant, convertir-se en comprador.

Si l'encert per part del gestor del patrimoni no ho feia possible, o les dificultats per als titulars d'un mas esdevenien, més que conjunturals, endèmiques, el resultant era, de forma gairebé inevitable, l'endeutament crònic, que a la llarga menava a un seguit d'alienacions que podien arribar a desintegrar tot el patrimoni. Aquesta situació s'ha definit popularment com "l'hereu escampa".

Totes dues possibilitats —la gestió reeixida o la crisi i dissolució del mas— poden deduir-se de les dades aportades, considerant els masos que figuren habitats en els diferents talls o els que únicament apareixen com a unitats recaptatòries en els capbreus.

Tot això permet constatar un elevat nivell de mobilitat pel que fa a la propietat de la terra, mobilitat que té com a denominador comú la voluntat dels titulars del domini útil d'alienar parcialment les seves propietats en algun moment.

Tanmateix, cal matisar amb cura aquestes afirmacions per copsar amb més fidelitat la complexitat dels fenòmens que s'esdevingueren a l'entorn de la propietat territorial.

Caldria emfasitzar dos conceptes importants. En primer lloc, els condicionants d'aquesta voluntat d'alienar suara esmentada i, en segon terme, les característiques i funcionalitat dels objectes alienats.

Fonamentalment, són dues les vies a través de les quals cal iniciar la recerca de les causes de les alienacions: l'endeutament pagès i la inversió especulativa. Ambdues possibilitats es troben documentades en el procés de desenvolupament mataroní del segle XVII i, fins a cert punt, ambdues són complementàries i interdependents.

L'endeutament pagès

L'endeutament, problema clau per a una correcta interpretació de l'economia pagesa, ha estat abordat en els darrers anys per diferents autors.

Ramon Garrabou i Eva Serra s'han referit al problema en els següents termes: "fets aparentment conjunturals poden provocar l'endeutament de la propietat pagesa més feble —sigui per la seva localització geogràfica, sigui per la qualitat interna del mas— una minoria o tutoria, una acumulació de males collites, condicions de guerra, la pres-

sió del fisc reial (...) són factors selectius de conjuntura que poden trencar l'equilibri de la propietat pagesa, abocar al pagès a recórrer al censal o a la venda a carta de gràcia i provocar la posterior pèrdua de la propietat"[107].

Tot analitzant les conseqüències de la Guerra dels Segadors, Eva Serra comenta molt encertadament: "La història de l'endeutament està per fer. Fins a quin punt, si es connecta la fragmentació del mas amb l'endeutament, caldria pensar en una fragmentació aguditzada que multiplicaria i aguditzaria un procés intern?"[108]

Llorenç Ferrer i Alòs ha realitzat importants aportacions sobre aquesta qüestió estudiant la zona del Bages, que no dubta a qualificar d'"endeutament estructural". Segons aquest autor, l'endeutament esdevenia imprescindible "per garantir la reproducció de la petita explotació (...). Un element a destacar és l'endeutament pel consum —no per la producció— de caràcter estructural que va implícit en la pròpia realitat agrària"[109]. I més endavant: "El tret fonamental és el caràcter estructural de recórrer a l'endeutament com a forma de finançar la subsistència per part d'alguns grups socials. És la conseqüència de l'accés desigual a la terra que es produeix en el camp bagenc[110].

La recerca sobre les causes de l'endeutament, pel que fa a la pagesia mataronina dels segles XVI i XVII, és ben il·lustradora d'aquestes afirmacions.

Tot i que no se n'ha fet un estudi estadístic, per restar fora de l'abast d'aquesta recerca, alguns exemples poden fer evidenciar les causes i la quotidianietat de l'habitual recurs a l'endeutament.

La institució del dot, amb tot el que comportava d'inversió en estratègies i aliances familiars, fou sovint causa de dificultats econòmiques que menaren habitualment a l'endeutament. Aquesta institució obligava els qui es comprometien a lliurar el dot en el moment de les capitulacions matrimonials, però com que sempre esdevenia una transferència de recursos mone-

107. Garrabou, R. Serra, E. "Els Estudis d'Història Agrària a Catalunya". *1er. Col·loqui d'Història Agrària*, Barcelona, 1978, pp. 46 i 47.

108. Serra, E. "Per una cronologia i interpretació de la crisi del segle XVII" a *Terra...* p. 215.

109. Ferrer, LL. *Pagesos, Rabassaires i Industrials a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)*, Barcelona, 1987, p. 484.

110. Ferrer, LL. *Pagesos* ... p. 565.

taris important, el cobrament era sovint complicat[111]. En aquest sentit, cal constatar que la constitució del dot no era una responsabilitat estricta dels pares sinó que podien involucrar-s'hi, a més, avis i germans de la núvia, la qual cosa il·lustra el caràcter col·lectiu de l'estratègia familiar i la vinculació efectiva a l'entorn d'un patrimoni comú.

Per tant, la constitució del dot no només era una situació procliu a l'endeutament, sinó que també esdevingueren especialment difícils les situacions en què calia fer-ne la restitució per mort del marit.

L'any 1698, a la mort del seu fill, Maria Forns i Mascaró, propietària del mas Forns de Torrentbó, es veié obligada a arrendar-lo durant quatre anys al seu consogre, Joan Mora, per tal de restituir-li el dot conferit a la seva filla, ara vídua. Així, l'import del mateix, que havia ascendit a 700 lliures, fou retornat en quatre anualitats d'arrendament a raó de 175 lliures l'any[112].

En un altre cas, els curadors dels fills del difunt Jaume Baró, en haver de restituir a la seva muller el dot que aportà al matrimoni, *...attesa y considerada y hagut respecte y concideratió a que en dita heretat no y ha diners comptants, ni or ni plata per pagar y satisfer dita Petronilla...*[113] determinen retornar-li 100 lliures, les caixes i les joies i, per satisfer les 200 lliures restants, crearen un censal mort pel mateix import sobre els béns de la propietat.

Aquestes dades permeten considerar com fins i tot les economies pageses d'un cert volum econòmic —representat pel nivell força elevat dels dots esmentats— podien experimentar dificultats conjunturals que els impedissin disposar de liquiditat monetària suficient per atendre aquestes necessitats.

111. Creació d'un censal 220 lliures per dotar a Coloma Cantallops, que havia de casar-se amb Francesc Baró, passamaner de Barcelona. L'avi i la mare de la futura esposa han de manllevar un violari. ACA. Arx. Not. Mataró, 483. 13.XII.1697. Venda d'un violari de preu de 42 lliures i pensió 6 lliures feta per Eulàlia Sagrera, Joan Ardansa i Joana Sagrera a Narcís Portell, notari de Mataró, "...pro solvendo parte dotis Paula Sagrera filie et sororibus nostris respective que nubere debet cum Jaume Paulo Costa agricola de Mataro...". ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 9.XII.1613.

112. L'arrendatari ha de donar a la propietària 3 cargues de vi claret "del millor se fasa en dita heretat". Es reserva per a la seva pròpia habitació dues cambres del mas i condiciona l'explotació de les vinyes "y que en la vinya dita del Acer hage de fer 350 culgats cada any y a la vinya del Puig n. i hage de fer 150 culgats cada any y en aquells posar-hi fems que.s fan en dita casa". ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 27.VI.1698.

113. ACA. Arx. Not. Mataró, 232, 31.VIII.1624.

Una altra possibilitat interpretativa, força versemblant, fóra considerar que les famílies pageses, per tal d'aconseguir emparentaments avantatjosos, invertien quantitats superiors a les seves capacitats reals en dotar les seves filles, la qual cosa feia inevitable la necessitat de manllevar diners, amb el seguit de seqüeles negatives que això podia comportar per al patrimoni familiar en circumstàncies adverses.

La qüestió sanitària podia ser un altre motiu que menés a l'endeutament. En les èpoques de crisi epidèmica general, la mortalitat podia afeblir o fins i tot fer desaparèixer la força de treball d'una explotació agrícola; es produïen aleshores etapes d'interregne i l'administració del mas era encomanada a marmessors o curadors de la gestió dels quals, molt sovint, se'n derivaven llargs i complexos plets. Al marge d'aquestes situacions de caràcter més o menys excepcional, en el decurs de la vida quotidiana fins i tot podia resultar difícil el pagament de les visites del metge o les medecines de l'apotecari[114]. Altra volta es fa palesa la dificultat d'atènyer un nivell mínim de fluïdesa monetària.

Ocasionalment, l'accés a la tinença de la terra s'assolia com a contrapartida a l'acceptació d'importants censals creats per institucions religioses. Així succeïa quan hom llegava en testament tots els béns per a la celebració o fundació de sufragis pietosos[115], situació que es produïa amb una relativa freqüència. Els passos següents eren realitzats per la institució a la qual s'havia fet el llegat, normalment la parròquia. Aquesta procedia a fer una venda de les terres o propietats, mitjançant encant públic, al millor postor. Com a resultat de la venda, els nous titulars podien no haver de satisfer en efectiu el preu, sinó que es creava un censal mort a favor de la parròquia per l'import acordat i amb la garantia de les propietats[116]. D'aquesta forma, la institució eclesiàstica s'assegurava un flux periòdic de rendes que servien per al finançament

114. A instància de Pere Tomas apotecari, i amb assitència del jurat primer "...se ha fet executió contra los béns de Pere Gual pagès de la parròquia de sant Martí de Mata en virtut de una confessió per dit Gual feta al dit honorable Pere Tomas per rahó de medecines preses en sa botiga...". ACA. Arx. Not. Mataró, 30.X.1660..

115. "...dictum quondam Anthonium Canal in dicto superius chalendato testamento heredem sui universalem instituisse animan suam ordinando et mandando omnia bona sua mobilia et inmobilia post obitum suum Eulaliae uxoris suae vendere et alienare in encantu publico plus offerendi et pretia eiusdem provenientia smerciari in loco tuto et securo et ex eindem fundari quedam aniversaria missas pro eius anima...". ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 12.V.1613.

116 ACA. Arx. Not. Mataró, 1051. 15.IV.1635.

de les celebracions litúrgiques encomanades pel testador. El nou tinent de l'explotació, tot i poder-ne usufructuar els rendiments, hi entrava amb una indefugible càrrega econòmica que, afortunadament, en aquest segle la constant inflació acabava per alleugerir.

La fiscalitat fou, sens dubte, un element molt important de punció econòmica de l'excedent produït. L'esclat de la guerra, la necessitat del manteniment del Batalló de la Generalitat, les lleves periòdiques de soldats realitzades per compte de la vila, les seves necessitats defensives, etc. generaren un important endeutament de les finances municipals. Fins i tot, en haver finalitzat el conflicte bèl·lic, la pressió dels creditors obligà la Universitat a dictar un nombre important de talls entre la població per tal d'eixugar el dèficit municipal. La documentació mostra ben eloqüentment que no tota la població podia satisfer les quotes imposades en aquests talls, tot i que aquestes, en el cas de jornalers, pagesos o artesans, difícilment eren superiors a la lliura mensual. D'aquí la pràctica de realitzar segrestaments o embargaments de béns dels qui no podien satisfer els imports que els havien estat fixats[117].

Tots els mecanismes d'endeutament analitzats fins ara es poden considerar habituals arreu, atès que per les seves característiques són aplicables allí on es donin els trets generals de l'agricultura i la societat de l'Antic Règim. Tanmateix, però, per al cas mataroní es pot copsar un model específic d'endeutament que, tot i no ésser exclusiu de la zona estudiada, pren unes característiques que el fan destacar sobre els altres, per la qual cosa mereix una certa atenció. El problema és, concretament, l'endeutament per a l'obtenció de blats.

Per a l'estudi d'aquest punt, s'ha realitzat un buidat exhaustiu dels llibres de tots els notaris que treballaven a la vila en un any, el 1613, per

117. A instància dels arrendadors del "tall de la vila" i amb la presència del batlle es féu execució contra els béns de "Jaume Andreu, encepador, 1 cullera de plata. Venut. Joan Andreu, treballador, 1 flassada blanca. Tornat. Joan Buc, 1 llençol amb randa. Miquel Vilarrassa, 1 caldera d'aram. Venut. Hereu Tarafa, 1 flassada blanca. Tornat. Joan Vergés, 1 caldera d'aram. Venut. Pere Trosses, 1 cassa d'aram. Tornat. Jaume Bois 2 cadires de tisora. Pere Balansó, 1 cadira de tisora. Pubilla Mates, 10 plats estany xics. Tornat. Andreu Vilaró, 1 cassa d'aram. Tornat. Pere Claria, cisteller, 2 còvens grans. Tornat. Gaspar Arnau, té les portes tancades. Maria Pongem, 1 caldera d'aram. Joan Roig de la Penya, 2 olles de coure. Miquel Vilardebó, 1 candelero de llautó. Tornat. Bartomeu Mandri, 1 flassada usada. Tornat. Bartomeu Anglada, té les portes tancades. Antoni Cona, treballador, 1 agnus de plata amb cadena. Venut. Pere Saurí, boter, 1 cassa d'aram tornat. Jaume Feliu, 1 cassa d'aram. Tornat. Andreu Morra, 1 olla de ferro. Tornat...". ACA. Arx. Not. Mataró, B-53. 19.V.1661.

tal d'extreure'n tots els documents que fessin referència a l'esmentada qüestió.

Les compres de blats s'instrumentalitzen gairebé sempre a través del debitori, document en el qual el deutor fa reconeixement al venedor d'haver rebut el gra i es compromet a satisfer-li l'import en una data determinada. Per tant, equival alhora a un reconeixement de deute i a un compromís de pagament. Habitualment, aquest és pactat bé per sant Joan, a darreries del mes de juny, o per sant Feliu i sant Pere del mes d'agost, si bé les cancel·lacions notarials fixades per sant Joan, tot just després de la collita, a voltes es poden dilatar fins als mesos d'agost o octubre següents.

Referint-se al debitori, Llorenç Ferrer, que segueix en aquest punt Ignasi Terradas, indica: "el prestador retenia els interessos en lliurar el préstec i així no calien escriptures pels interessos (...) és a dir, que el prestador deixava més pocs diners dels escripturats i el deutor tornava la quantitat fixada en l'escriptura"[118]. Els elements disponibles en el cas de Mataró no permeten afirmar amb exactitud si aquest mecanisme es complia amb les operacions que s'analitzen en aquest moment.

Concretant les dades localitzades en el quadre que segueix es constata que apareix ben definit el que hom ha denominat les "penúries de primavera". Així ho demostra el nombre de contractes celebrats a Mataró durant els mesos crítics, en què ja s'han exhaurit les reserves procedents de les collites anteriors i encara manquen algunes setmanes per a la sega.

COMPRES DE CEREALS A TERMINI

Mesos	Març	Abril	Maig	Juny
Nombre d'operacions	7	33	54	18

El volum de cereals panificables manllevats mitjançant aquest mecanisme demostra el caràcter progressiu de les mancances frumentàries, juntament amb les necessitat experimentades fins i tot en el mateix mes de juny.

118. Ferrer, LL. *Pagesos* ... p. 551.

COMPRES DE CEREALS A TERMINI (VOLUM)

Mesos	Març	Abril	Maig	Juny
Nombre de quarteres	25	79,5	161	30

La rotunditat de les xifres no ofereix pas cap mena de dubte. Tanmateix, la interpretació d'aquestes dades és molt més complexa. Cal defugir, per endavant, la possibilitat d' una mala anyada que hagués afectat la collita anterior: els preus localitzats en altres fonts per al blat a Mataró el situen en el mes d'abril a 45 sous la quartera, xifra que es veu confirmada pels preus que dóna Eva Serra per al blat a Barcelona aquest mateix any, 44,41 sous[119]. Per tant, la manca de cereals a les cases de nombrosos pagesos de Mataró i rodalies no és un element estrictament conjuntural, sinó que ha de tenir causes estructurals. Si els pagesos havien de comprar el blat a termini d'ençà del mes de març, és difícil atribuir-ho a un error de càlcul en les previsions de les necessitats del nucli familiar.

És també molt suggerent comprovar quines són les activitats dels qui fan les compres a termini de cereal:

ACTIVITAT	NOMBRE DE COMPRADORS
Assaonador	1
Ferrer	1
Fuster	1
Mariner	1
Pagès	78
Pescador	1
Rajoler	2
Sabater	1
Sastre	1
Traginer	1

Davant d'aquesta actuació, hi hauria dues interpretacions més o menys versemblants. La primera fóra considerar aquests pagesos encadenats a un endeutament del grup familiar donades les variacions cícliques i climàtiques de la productivitat agrícola, o a qualsevol altra de les

119. Serra. E. *Pagesos*... p. 439.

causes esmentades anteriorment. Això obligaria a detreure quantitats importants de la seva producció per eixugar un endeutament que poc a poc podia esdevenir irreversible, tot entrant en una dinàmica recurrent —i ben documentada— de contreure nous deutes per satisfer els ja vençuts.

La segona interpretació —que es podrà argumentar amb altres dades d'aquest treball— consideraria aquesta necessitat peremptòria de cereals en els mesos de primavera, en un context d'anyades regulars i de preus estabilitzats, com a resultat d'una determinada estratègia pagesa que hauria potenciat sobretot conreus especialitzats, orientats al mercat. Aquesta actuació hauria provocat la reducció de les àrees destinades a cereal en benefici de les destinades a la vinya, cosa que podria ser la causa dels dèficits frumentaris que obligarien els pagesos a unes compres, probablement oneroses, que es finançarien amb els rendiments obtinguts de la comercialització del fruit de les vinyes, segons la bondat de les anyades.

Sense defugir la coexistència amb la primera possibilitat, convindria considerar aquesta darrera com una via original cap a l'endeutament i posterior desintegració de la petita propietat pagesa: el miratge d'uns guanys fàcils en la vinya pressuposaven una gran inversió en treball i en capital, i els rendiments no eren sempre òptims ni immediats.

Són molt nombroses les referències a petits propietaris amb dificultats econòmiques, per als quals la vinya és un element clau en la negociació amb els creditors. Així, Pau Gassia, apotecari, ven l'any 1621 a Antoni Gassia, botiguer de teles, tota la verema per 35 lliures per tal de satisfer una pensió de violari a Melcior Tria[120]. En un altre moment, davant les reclamacions d'un creditor, un petit propietari declara que *ell no.l podia pagar est any per la poca cullita y molts deutes que son pare li havia deixats, però que digués al dit Rogent* (l'acreedor) *que.l aguardàs agués cullit lo vi lo any vinent que en haver-lo venut lo pagaria...*[121].

120. ACA. Arx. Not. Mataró, 154, 09.VI.1621.

121. ACA. Arx. Not. Mataró, B-52, 29.III.1659. "L'especialització vitícola (...) va abocar aquestes explotacions a un mercat que no controlaven. I la comercialització del vi quan s'acabava de trascolar era el pitjor moment perquè era quan anava més barat. Total per comprar cereals que ja començaven a pujar de preu quan el vi tenia els seus mínims. I la necessitat de vendre per qualsevol urgència feia que els mesuradors locals intentessin treure'n el màxim profit". Ferrer, LL., *Terra...* p. 336.

L'any 1625 Maria Àngela Roig, vídua, arrenda a Antoni Canal, treballador, una vinya de 10 homes de cavadura situada a la font d'en Costa per un import de 9 lliures pagades al comptat i per un període de dos anys. Un dels pactes d'aquest arrendament il·lustra perfectament la precarietat monetària de l'arrendadora: *si jo vos tornave quatre lliures deu sous dins quinse dies, que vós no hajau ni pugau poscehir dita vinya sinó sols un any...*[122].

La vinya —que a Mataró havia superat àmpliament la fase d'autoabastiment i s'orientava a un mercat cada vegada més ampli— havia esdevingut un element amb un elevat valor de canvi en la societat mataronina de l'època, i la seva propietat era esgrimida per les persones amb dificultats econòmiques davant dels respectius creditors.

Fruit d'aquest interès per les propietats vitícoles, i utilitzant les nombroses situacions de penúria monetària dels pagesos, el capital comercial i mercantil incidí amb elaborades, i a voltes complexes, estratègies en el control d'aquestes terres que per les seves possibilitats eren cobejades pels sectors més emprenedors de la societat: els negociants i els mercaders.

La penetració del capital mercantil

Els mecanismes de penetració del capital mercantil són variats i impliquen diferents nivells de complexitat. Conèixer alguna de les seves modalitats i estratègies ha de facilitar la comprensió del procés.

Els mecanismes que vehicularen aquest procés foren múltiples. Podien ésser tan simples i a la vegada significatius com un contracte de *mutui*. En aquest tipus de contracte, per tal de bandejar les prohibicions canòniques sobre l'usura, la part creditora cedia a la deutora una quantitat determinada de béns que havien d'ésser retornats en la mateixa quantitat i espècie. Malgrat els termes concrets d'aquesta definició, a Mataró es poden trobar contractes que es troben molt lluny del caràcter de reciprocitat a què fa referència el seu nom per la casuística que presenten les seves clàusules.

122. ACA. Arx. Not. Mataró, 233, 07.I.1625.

Així, l'any 1588 Antoni Roig, mariner, cedia a Sebastià Massuet, pagès del Far, 14 lliures 8 sous. El pagament no s'havia de realitzar en moneda, sinó en pinyons; d'aquí el caràcter de *mutui* . Els pinyons s'havien de lliurar abans de Pasqua de Resurrecció, calculant el preu de la quartera a 19 sous. Totes les despeses del transport fins a casa de Roig anaven a càrrec de Massuet, el qual, a la vegada, es comprometia a portar-ne fins a 40 quarteres abans de la data esmentada. En cas d'incompliment, Roig podia comprar els pinyons on volgués i al preu que els trobés a costes i despeses de Massuet, que es comprometia a pagar aquests pinyons en "ésser spirat lo dit temps"[123] .

A la vista d'aquests pactes, si es van satisfer les 40 quarteres de pinyons al preu de 19 sous quartera, Roig, com a contrapartida d'un préstec de 14 lliures i 8 sous, va percebre en mercaderia l'equivalent a 38 lliures.

El nítid caràcter usurari d'aquest mecanisme de detracció de la força de treball pagesa solament és comparable amb el grau de tergiversació al qual s'havia sotmès l'instrument jurídic de la transacció.

Aquesta modalitat no és, però, la més habitual; el capital generat en activitats comercials per erosionar la propietat territorial contempla fórmules més subtils i menys escandaloses.

En totes les operacions en les quals intervé el capital mercantil es constata l'evidència d'una situació de precarietat econòmica o manca gairebé absoluta de liquiditat monetària del pagès o titular de les terres. Aquesta precarietat mena de forma ineluctable els propietaris de vinyes a haver d'establir lligams econòmics molt onerosos respecte de mercaders, negociants i botiguers.

En moltes ocasions, la dependència econòmica respecte d'un d'aquests representants de les activitats comercials i mercantils s'esdevé tan bon punt hom intenta accedir al control o a l' explotació d'una peça de terra per via d'establiment[124].

123. ACA. Arx. Not. Mataró, 138, 16.II.1588.

124. Pau Mostarós de Pins, pagès d'Argentona, estableix a Pere Pujol, també pagès del mateix lloc, una peça de 18 homes de cavadura que se separa d'una peça boscosa situada a les Malloles, a Argentona. L'establiment es fa "ad primas rabassias (...) sub pacto que a vós y als vostres no us sia lícit fer culgats ni morgons en dita pessa de terra sinó per spay de quaranta anys y no més". Es fixa un cens de 5 sous l'any i es fa un pagament inicial a Mostarós de 60 lliures sota concepte "intrata stablimentium". El mateix dia i davant del mateix notari, Pujol, per tal de poder satisfer l'entrada d'establiment a Mostarós, contracta un violari amb Jaume Partella i

En altres circumstàncies es pot constatar com el manteniment d'unes relacions econòmiques habituals entre pagès i mercader propiciaven el traspàs de drets sobre les terres a mans d'aquest darrer. Així, durant el mes d'abril del 1613, Jaume Reimir d'Òrrius, propietari del mas Reimir, es trobà endeutat amb Joan Penya, negociant de Mataró, en 112 lliures i 4 sous per diferents partides i, a més, havia de menester 12 lliures i 16 sous addicionals. Per fer front a la contingència, féu venda d'una vinya de superfície de 25 homes de cavadura, a carta de gràcia, al seu creditor. El preu es fixà en 125 lliures, 112 lliures i 4 sous de les quals resten en poder de Joan Penya per rescabalar-se del que se li devia. Reimir percebé les 12 lliures i 16 sous restants, havent cedit, però, els seus drets efectius sobre l'esmentada peça de vinya[125]. Casualment, el mateix notari enregistra tres dies després una venda de 4 cargues de vi realitzada per Jaume Reimir al mateix Joan Penya, el qual ajornava el pagament fins a la fi del mes d'agost. Aquest exemple és prou indicador del tipus d'interdependències que s'establien entre pagesos i negociants[126].

Són freqüents les situacions, menys explícites que aquesta, però no menys significatives, en les quals —com a denominador comú— als pagesos, i principalment als propietaris de vinyes, els és arrabassada una part del plusproducte de la seva activitat, que invariablement va a parar a les mans de negociants, mercaders i botiguers. L'any 1588 Gabriel Viver, pagès d'Argentona, arrendà una vinya de 50 homes de cavadura a Joan Arnau Palau, botiguer de teles de llana de Mataró, per un termini de tres anys. Viver fou *tingut y obligat a costes y despeses mias en conrear la dita vinya*, per la qual cosa percebria 15 lliures l'any, a

Mates, negociant de Mataró per un import de 52 lliures i 10 sous i pensió de 7 lliures i 10 sous. Entrega en garantia del préstec la peça de terra a la qual ha de sembrar vinya. El mateix Partella fa el pagament a Mostarós. ACA. Arx. Not. Mataró, 190, 26.IV.1613.

125. Jaume Reimir, pagès d'Òrrius, "dominus utilis et proprietarius mansis Reimir (...) attendem me teneri et obligatum fore vobis infrascriptum Joannis Penya negociatori villae de Matarone (...) in sexaginta una libris (...) Item etiam in quantitate quinquaginta unius librae el quatuor solidorum (...) et ex alia parte necessarias habere duodecim libras et sexdecim solidos barcinonenses pro subvenire aliquibus necessitatibus meis quibus aliter minori dampno bonorum meorum subvenire neque quod per viam venditionis...". Ven a Joan Penya a carta de gràcia una vinya de 25 homes de cavadura procedent del mas Maibau; la terra és en alou del venedor. La collita present resta en mans del pagès. ACA. Arx. Not. Mataró, 190, 26.IV.1613.

126. ACA. Arx. Not. Mataró, 19, 29.IV.1613.

més del preu de l'arrendament, 150 lliures, cobrades anticipadament en el moment de signar el contracte[127].

En una altra operació signada el mateix any, l'esmentat Joan Arnau Palau contracta també l'arrendament d'una vinya de 10 homes de cavadura propietat de Pere Ivern, de Sant Andreu de Llavaneres. En aquesta ocasió el contracte se signa per quatre anys, i l'import de l'arrendament, pagat de forma anticipada, és de 35 lliures. Tanmateix, aquesta vegada el pagès no té dret a percebre cap remuneració addicional, tot i haver-se de responsabilitzar del conreu de la vinya *de tal manera que vós dit mossèn Palau no haiau de fer sinó varamar*[128].

Un altre procediment, menys gravós per al pagès, però en la mateixa línia econòmica, és l'exemplificat en el contracte que signaren Jaume Mates, pagès, i Josep Arnau, negociant, l'any 1634. El primer cedia al segon l'explotació d'un conjunt de sis vinyes que totalitzaven 108 homes de cavadura. Totes les tasques del conreu, inclosa la verema, es farien per compte d'Arnau, mentre que pel que fa a la collita obtinguda i al seu transport havien d'anar a mitges[129].

A la vista d'aquests exemples, i de molts d'altres que es podrien adduir, torna a fer-se palesa l'existència d'un rerafons inabastable de situacions econòmicament angoixoses que menaven els pagesos a cedir part del fruit del seu treball a causa d'aquestes dures condicions.
Tanmateix, si bé aquesta línia de penetració del capital en el control de la terra, que explotava la precarietat i la penúria de les economies pageses, fou molt important, en la documentació es poden detectar altres estratègies molt més elaborades, en les quals els guanys no eren fruit d'una actitud depredadora i especulativa a remolc de la conjuntura sinó d'una planificada inversió a mig o llarg termini.

Els instruments habituals d'aquestes operacions són els arrendaments i les vendes a carta de gràcia realitzats de forma consecutiva sobre una mateixa propietat. La mecànica és la següent: un pagès arrenda a tretze o vint anys una peça de terra en favor d'una persona invariablement vinculada a l'activitat mercantil. En el contracte s'estipula que l'arrendatari haurà de plantar una vinya en la peça objecte de

127. ACA. Arx. Not. Mataró, 13. 6.I.1588.
128. ACA. Arx. Not. Mataró, 138, 15.I.1588.
129. ACA. Arx. Not. Mataró, 1051. 5.V.1634.

l'arrendament, segons les característiques que el pagès li indiqui, a les seves despeses. Es pot especificar, o no, que a la fi del termini la vinya ha de tornar en poder del pagès. El que sí que no s'hi inclou, a diferència de la resta de contractes d'aquestes característiques, és cap mena de prestació -en parts o en censos- de l'arrendatari a l'arrendador durant el temps del contracte. A continuació, normalment el mateix dia i davant el mateix notari, el titular de la peça realitza una venda a carta de gràcia de l'esmentada peça, que figura ja com a vinya, a l'arrendatari, que la paga en el mateix moment[130].

Quins resultats es podien derivar, per a cada una de les parts contractants, d'operacions d'aquest tipus?

El propietari o arrendador de la terra percebia una quantitat important de forma immediata per una propietat que no seria venuda efectivament fins al cap d'uns anys i que, en teoria, podria recuperar si retornava els diners que havia rebut. És molt versemblant considerar que en el moment de fixar el preu d'una vinya que encara s'havia de plantar i el d'una venda que no tindria plens efectes fins passats uns anys, l'import no es deuria ajustar als preus ordinaris de mercat, sinó que aquests devien ser ostensiblement menors als habituals.

130. Contracte sobre plantar vinya al veïnat de la Torra d'Argentona. Propietari de la terra: Joan Mauri, pagès. Arrendatari: Joan Anglada, mercader de Mataró. Lloc anomenat l'Argilar. Extensió: 5 quarteres. Termini de l'arrendament: 20 anys. Durant els 6 primers anys Anglada ha de sembar-hi la vinya i a la fi del termini aquesta ha de retornar a Mauri. Després d'aquest contracte, el mateix dia, Mauri fa una venda a carta de gràcia de la peça esmentada a Anglada, per 300 lliures al comptat de les quals Mauri sols rep 200 lliures, i la resta s'ajornen fins a Nadal. Les 100 lliures restants Joan Mauri les consigna al seu germà Miquel Mauri. El mateix dia arrenda a Joan Anglada per un any una peça de vinya de 14 homes de cavadura a Bera (Argentona) per un import de, 15 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033, 3.VI.1609. Arrendament fet per Gabriel Sabater d'Argentona, pagès, a favor de l'honorable Jaume Partella i Mates, per 13 anys, d'una peça de terra campa que el primer posseeix per "purum, liberum et franchum alodium" a Argentona, lloc dit "Les Famades". Superfície 25 homes de cavadura. Pactes: "...que en lloch del preu devall scrit sia tingut y obligat vós o los vostres dins los anys pròxims vinents a vostres pròpies despesas plantar e o fer plantar vinya de bona planta lo dit tros de terra alt confrontat y designat a ús y costum de bon pagès, y aquella plantada hajau de cultivar per lo semblant durant dit temps a ús y costum de bon pagès, ço és, podar, cavar, majencar y fer los culgats que a n.aquella seran necessaris, cada cosa en son degut temps...". No hi ha import d'arrendament. El mateix dia Sabater signa un altre document pel qual fa venda a carta de gràcia de la peça anterior al mateix Jaume Partella amb la clàusua "pro subventione..." El preu de la venda es fixa en 200 lliures i el venedor fa constar: "en cas de lluyció y recuperatió de dita pessa de terra per vós de vinya plantada siam tinguts y obligats yo y los meus de restituhir a vós o als vostres no solament lo preu devall escrit però encara lo lluïsme si acàs n.i avia y salari de actes per rahó de la present venda resultants y los conrreus del any se seguirà dita lluyció". És clara la

Per contra, aquest mateix propietari que havia endegat la doble operatòria, originava dues partides negatives de cara a la rendibilitat del seu patrimoni. En primer terme deixava de percebre l'import de l'arrendament, que a la majoria de contractes de rabassa morta d'aquest mateix període a Mataró venien a satisfer la meitat de la collita al propietari de les terres, a partir del sisè o setè any. En segon lloc alienava del seu patrimoni la peça en qüestió de forma indefinida.

En bona lògica de mercat, tot el que són inconvenients per al venedor són avantatges per al comprador. Aquest, disposant d'uns capitals líquids de què l'altre freturava, aconseguia una vinya que en el moment de plena producció li haurà costat molt menys del seu valor de mercat i s'ha estalviat l'import de l'arrendament, per la qual cosa podria usufructuar la totalitat de la collita de la vinya des del moment que esdevingués productiva.

Tot i que aquesta estratègia comporta un nivell de sofisticació i d'esperit que prefigura ja el capitalista, no és pas l'exemple més desenvolupat; en la mateixa direcció s'endegaren operacions molt més ambicioses on l'acumulació d'elements especulatius i monetaris, combinats amb la inversió a llarg termini i el coneixement del mercat, permeten entreveure una mentalitat clarament orientada vers una concepció capitalista.

L'any 1613, Bernat Fogueres del Torrent venia a Joan Antic Seguí i a Francesc Seguí, el seu fill, negociants de Mataró, *petia terre cultiva et de olivariis plantata*, situada al mas d'en Castellar i amb una superfície 4 quarteres, per un preu de 216 lliures[131].

El mateix dia els Seguí, pare i fill, arrendaren la mateixa peça de terra per 5 anys i 5 esplets a Jaume Guindó, vidrier: *que vós dit Jaume Guindó y los vostres en loc de preu de la present venda, dins lo dit temps de sinch anys hajau y siau tingut y obligat en plantar de vinya y de bona planta a ús y costum de bon pagès, de tres parts la una de la dita pessa de terra y durant lo dit temps conrear aquella bé y degudament, a ús y costum de bon pagès...*[132].

voluntat de dificultar la possibilitat d'executar la carta de gràcia o retorn del bé per poder rescabalar els diners. ACA. Arx. Not. Mataró, 1075, 28.IV.1613.

131. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 15.IX.1613.

132. "...y que axí mateix pugau vós dit Guindó y sia en llibertat vostra, durant lo dit temps, plantar olivers per totes les vores de la dita pessa de terra; y si per cas n.i haurà de plantats y seran borts los pugau enpeltar y assò en son degut temps. Y per conseqüent pugau esporgar en

Encara el mateix dia, van arrendar la peça de terra a Joan Anglada, negociant, per als següents quatre anys, és a dir, a partir de 1618. Joan Anglada hauria de plantar una altra tercera part de vinya de l'esmentada propietat.

També en la mateixa data es féu el tercer arrendament de la mateixa peça, ara per període de tres anys —van decreixent— i a comptar d'ençà de 1622. Novament se'n féu càrrec Jaume Guindó, el qual, com en les anteriors operacions, en lloc d'arrendament, *hajau y siau tingut y obligat en plantar de vinya de bona planta a ús y costum de bon pagès tot lo que restarà a plantar de dita pessa de terra lo dia que comensarà a córrer la present,*[133] amb la qual cosa, la totalitat de la peça es trobava ja convertida en vinya.

Això no obstant, els projectes dels Seguí no s'havien de deturar pas en aquest punt: signaren un nou arrendament, aquest de tres anys, a favor de Marianna Guindó, muller de l'esmentat Jaume Guindó, que començaria a córrer a partir de 1625, dotze anys després de la data en què s'estava formalitzant l'operació. En aquest moment, i atès que tota la peça estava ja sembrada de vinya, començaren a cobrar-ne arrendament en metàl·lic. Així, el fixaren en 25 lliures l'any. A més dels pactes habituals —conreu de la terra, esporgar oliveres— hi inclogueren: *pugau sembrar en dita pessa de terra encara que vinya tot lo que us aparexerà sols no sia gra que fassa espiga....* Els Seguí cobraren al comptat, el setembre de 1613, 75 lliures per l'arrendament de tres anys que s'iniciarien a partir de 1625.

Els Seguí pare i fill, infatigables, realitzaren acte seguit un altre arrendament per tres anys més, d'ençà l'any 1631, als Guindó, i cobraren les 75 lliures corresponents, aquesta vegada amb 18 anys d'antelació.

Per fi, segueix una venda a carta de gràcia feta pel pare i el fill Seguí a Jaume Guindó, *...sine tamen prejuditio quinque venditionem usus fruc-*

son temps los olivers que estaran plantats en dita pessa de terra, tant vells com nous, ab tal emperò que los esporguims dels dits olivers hagen de ésser nostres propris de dits Seguins (...). Item que durant lo dit temps vós dit Guindó pugau sembrar en la dita pessa de terra tant en la que serà plantat, com en la que serà camp tot allò que us aparexerà (...) Item que estiga en llibertat nostra lo primer any que donareu a fer alls en lo que aureu plantat poder-los-y fer primer que ninguna altra persona, donant-vos y pagant-vos tot lo que vós dit Guindó de altre persona poria haver de dexar fer dits alls...". ACA. Arx. Not. Mataró, 1037, 15.IX.1613.

133. Íbidem. A partir d'aquest punt, fins on s'indiqui el contrari totes les referències pertanyen al mateix document.

tum per eos de pecia terre infra facta (...) de tota illa pecia terre nunch cultivam et de oliverii plantatam et tunch temporibus ficcitis dictis quinque venditionum usus fructum de vinea plantata... El preu d'aquesta venda a carta de gràcia es fixà en 305 lliures, de les quals pagaren les 216 lliures estipulades a Bernat Fogueres del Torrent, primer propietari del terreny. El benefici inicial de l'operació dels Seguí fou, doncs, de 89 lliures.

Ben segur que tots els qui intervingueren en aquesta complexa operació esperaven obtenir-ne alguna mena de guany o benefici. Tanmateix, la rendibilitat no fou pas la mateixa per a tots ells. Pel que fa a Fogueres del Torrent, es desprèn d'una part del seu mas, cobrant l'import estipulat. El mercader Anglada, a canvi de plantar 1/3 de la peça com a única prestació, pot usufructuar tota la resta i probablement pogué començar a recol·lectar els primers fruits del terç sembrat pels Guindó. Aquests hagueren de sembrar dues terceres parts de la vinya, però entre la primera sembra i la segona ja podien obtenir els fruits, a més de la possibilitat d'explotar la terra en altres conreus. Quan s'avenen a pagar arrendament, tota la vinya es troba ja en producció. Per avaluar el seu profit en l'afer, caldria comparar l'import de l'arrendament amb el d'altres vinyes i també l'import de la venda. Cal suposar que devien ser avantatjosos ja que, si no, difícilment haurien acceptat el tracte.

Els Seguí, a part d'ésser els promotors de tota l'operació, són de bon tros i amb molta diferència els principals beneficiats en l'afer. No solament s'asseguren els esporguims de les oliveres o el dret de plantar alls, sinó que sense desplaçar una sola lliura sobre un bé que en un principi no els pertany, aconsegueixen en el mateix acte les 150 lliures dels dos arrendaments i la diferència entre l'import que satisfan a Fogueres del Torrent i el que perceben dels Guindó, que és de 89 lliures. A més, mantenen uns drets importants sobre la peça en qüestió, en virtut del caràcter retroactiu del document de venda a carta de gràcia.

L'estratègia és, si més no teòricament, brillant i exemplifica magníficament la vitalitat i el dinamisme d'aquests sectors mercantils capaços d'especular no ja sobre qualsevol mercaderia o producte, sinó fins i tot amb els mateixos condicionants d'espai i de temps.

Aquesta incidència dels interessos de negociants i mercaders en la propietat de les terres, i més concretament de les vinyes, fou fruit i conseqüència de les particulars característiques socioeconòmiques de la vila,

ja que en un mateix context històric coexistiren dues opcions econòmiques ben diferenciades i alhora complementàries.

D'una banda, la pagesia, representant l'estratègia tradicional que cercava la pròpia autoreproducció mitjançant el conreu de les terres, i que en el cas mataroní es trobava engrescada vers aquesta especialització vitivinícola. Les dificultats econòmiques d'aquest grup social ja han estat assenyalades, i el risc o la possibilitat d'haver de recórrer a un endeutament recurrent es trobava sempre present de forma conjuntural al darrera de qualsevol mala anyada o dificultat que alterés la força de treball del nucli familiar. La manca de liquiditat monetària i la dependència puntual del bon resultat de les veremes devien ser una característica molt generalitzada en aquest sector socio-econòmic.

Hi hagué també altres condicionants estructurals que marcaren la subordinació dels vinyataires mataronins respecte del capital financer i comercial. Aquests, que només podien fer front a les fluctuacions dels preus agraris modificant el valors productius -més conreu, més treball, més productivitat-, en comptades excepcions tenien mitjans, informació o accés per situar els seus productes en els mercats més indicats. Això originà la fortuna de comerciants, mercaders i negociants: la possibilitat de comercialitzar en el mercat més propici, per llunyà que fos, el producte de la vinya que havien comprat als petits propietaris locals, convertí els sectors mercantils en els veritables i principals beneficiaris del treball dels plantadors de vinyes.

D'altra banda, aquest mateix conjunt d'individus, menys nombrós que la pagesia però molt actiu, emprengué un bon nombre d'iniciatives econòmiques basades en l'intercanvi, mediació i negociació de productes, objectes i drets capaços de generar qualsevol tipus de plusvàlues. Aquests individus desenvoluparen una hàbil mentalitat especulativa que s'orientà vers l'arrendament dels drets municipals o senyorials i cap al comerç dels grans. Intervingueren com a consignataris de les mercaderies destinades a Barcelona que desembarcaven a Mataró i es van moure amb facilitat en el món del crèdit. Tot plegat, els permeté acumular més excedents monetaris d'origen especulatiu i comercial per als quals aviat es trobà una via idònia de canalització: les dificultats dels petits pagesos, mitjançant la compra —sovint amb mecanismes usurers— de propietats amb les quals el negociant o mercader assolia prestigi social i ascens personal.

Aquesta interdependència de factors i d'estratègies, en actuar de forma simultània, no solament provocà una redistribució de la propietat territorial, sinó també uns corrents de detracció de la riquesa generada al camp que s'acumulà en els sectors vinculats al comerç i la negociació.

A partir d'aquest moment, el món dels masos, empès a una forta especialització econòmica per sobreviure, i que Ignasi Terradas qualifica de prioritats productives, patirà "una pèrdua irreversible de poder i riquesa per part dels tradicionals propietaris rurals, especialment davant del capitalisme financer i rural"[134].

Aquesta afirmació, que Terradas aplica a la segona meitat del segle XIX, és ja perceptible a Mataró al segle XVII. Amb tot, el procés no fou homogeni a tota la pagesia ni al món dels masos; un grup reduït però significatiu de propietaris s'adequà a les noves circumstàncies i marcà una nova via en la transformació del marc heretat de l'etapa medieval.

La disgregació dels masos: parcel·lació i urbanització

Com s'ha indicat anteriorment, existiren diferents condicionants en la voluntat de practicar les alienacions del patrimoni territorial en mans de la pagesia emfiteuta. S'ha esmentat la incidència que tingueren els processos d'endeutament i la subsegüent penetració del capital mercantil per ocupar els buits generats per la precarietat de moltes economies pageses.

Tanmateix, però, és ben cert que es produí alhora un moviment de sentit oposat, en el qual foren els titulars dels masos els qui n'iniciaren la desintegració, no pas empesos per la necessitat, sinó amb un afany i unes perspectives de marcat caràcter especulatiu.

La important demanda generada en el si de la vila pel constant i sostingut increment demogràfic, detectat durant la major part del segle XVII —i únicament interromput en els anys centrals del segle per causa del cúmul de circumstàncies desfavorables que s'hi concentraren—, estimulà aquesta actuació. D'igual manera, aquest increment demogràfic

134. TERRADAS, I. *El cavaller de Vidrà*, Barcelona, 1987, p. 31.

propicià un rellançament generalitzat de les activitats econòmiques en tots els àmbits productius.

Fruit d'aquests estímuls, la disgregació d'un bon nombre de les propietats territorials d'origen medieval s'orientà a cobrir dues demandes concretes: sòl urbanitzable i peces de terra a l'abast de les economies menestrals i mercantils més consolidades. En el seu magnífic treball sobre l'evolució urbanística de Mataró, A. Garcia i M. Guàrdia han considerat i analitzat el problema pel que fa al primer punt: la transformació de propietats agrícoles en sòl urbanitzable mitjançant els establiments emfitèutics realitzats pels titulars dels masos més propers al nucli vilatà[135]. Així, aquests autors documenten, a la dècada dels seixanta del segle XVI, la realització d'establiments a les propietats dels masos d'Antoni Arnau, Miralles, Capella, Oliver i Pou de la Sínia, que es corresponen amb les zones de creixement urbà situades a la banda de ponent de la Riera —carrers de sant Josep i d'Argentona—, carrers paral·lels al mar i Pou de Vall. En els anys següents, seguiren aquest mateix procés urbanitzador els masos Fornells, Llorenç Mas, Seguí-Capella, Soler del Pou, Arnau i, parcialment, els Roig de la Penya, Fogueres del Torrent i Capella de baix[136].

L'anàlisi dels dos capbreus reials possibilita conèixer la ubicació i les característiques d'aquests establiments realitzats a partir dels masos més propers al nucli de la vila.

L'evolució del mas Seguí, denominat també Seguí-Capella o Seguí d'Amunt, és probablement una de les més paradigmàtiques realitzada enmig d'aquesta febre urbanitzadora.

ESTABLIMENTS REALITZATS EN TERRES DEL MAS SEGUÍ 1596

Indret	C. Argentona	C. Bonaire	C. Nou	C. Església
Cases	-	-	1	-
Cóssos	1	-	-	1

135. "I en aquest procés de creixement que ha canviat el caràcter de la vila, hi han tingut un paper decisiu els propietaris de les terres, els pagesos posseïdors dels masos que envoltaven el nucli inicial i que són els primers beneficiaris del desenvolupament de la vila: aquí ja, creixement urbà i interessos dels propietaris agrícoles són elements inseparables. Famílies com els Creu, els Matas, els Arnau o els Pou hauran iniciat, en aquests anys, formes de fer ciutat lligades a aquests interessos de transformació de les rendes agrícoles en urbanes, que tindran una llarguíssima supervivència a Mataró" GARCIA, A., GUÀRDIA, M, *La construcció d'una ciutat: Mataró, 1500-1900*, Barcelona, 1989, p. 8.

136. GARCIA, A., GUÀRDIA, M, *La construcció...* pp. 361-363.

ESTABLIMENTS REALITZATS EN TERRES DEL MAS SEGUÍ 1664

Indret	C. St. Francesc	C. Bonaire	C. Nou	C. Església	Plaça
Cases	17	4	4	-	1
Cóssos	2	-	-	1	-
Cellers	-	-	1	-	-

En el capbreu reial de 1596 apareixen 3 confessions de caràcter urbà procedents de l'esmentat mas[137]. Les dades extretes del capbreu reial de 1664 ofereixen una visió molt diferenciada de l'anterior[138].

Les xifres de 1596 s'han multiplicat per deu. El mas Seguí ha experimentat una intensa parcel·lació de caràcter fonamentalment urbà que té el carrer de Sant Francesc com a eix vertebrador. Cal fer esment que, de les 17 declaracions situades en aquest indret, 10 es troben situades fora la muralla i una en concret és declarada *junt al portal de Valleix.* Considerant que una bona part d'aquests establiments foren realitzats entre els anys 1617-1638, aquestes dades permeten situar amb molta precisió el moment en què aquest carrer inicià el seu traçat extramurs.

ESTABLIMENTS REALITZATS EN TERRES DEL MAS BELLOT 1656-1672

Indret	La Palma	D'En Feliu	Beat Salvador	Sant Simó
Cases	3	1	1	1

137. Els declarants són: Narcís Fornells Viladrau, botiguer de teles al carrer de l'Església; Pere Molist, sabater al carrer d'Argentona; Antiga Reixac al carrer Nou. ACA. Reial Patrimoni. Batllia Reial, Classe 2ª, BF-6.

138. Declarants al carrer de Sant Francesc: Jaume Andreu, fuster; Mateu Bruguera, sastre; Joan Cantallops, sabater; Bartomeu Caselles, ferrer; Magdalena Caselles; Antoni Ferrer, blanquer; Joan Fàbregues, oller; Francesc Gibert, bracer; Simeó Lladó, pagès; Maria Àngela Murtra; Joan Peredejordi; Joan Poal, Elizabet Riera; Jaume Rodon, treballador; Salvador Seguí, pagès; Margarita Viladrau. Declarants al carrer Bonaire: Pau Baró, mestre de cases; Jacint Lladó, burgès honrat; Joan Portell, burgès honrat; Salvador Seguí, pagès. Declarants al carrer Nou: Joan Roig, metge; Salvador Seguí, pagès; Margarita Viladrau. La major part de les confessions responen a cases d'un cós. Alguns titulars com Joan Fàbregues, en declaren més d'una. La confessió de Joan Portell, burgès honrat, que declara una casa de 3 cóssos al carrer Bonaire, pot qualificar-se d'excepcional. ACA. Reial Patrimoni. Batllia Reial. Classe 2ª BF-11.

ESTABLIMENTS REALITZATS EN TERRES DEL MAS MIRALLES 1656-1672

Indret	Sant Josep	Riera	C. Moles	C. Pujol	C. Ral
Cases	9	2	6	-	-
Cóssos	-	-	2	1	1

ESTABLIMENTS REALITZATS EN TERRES DEL MAS POU DE LA SÍNIA 1596-1601

Indret	Pou d'Avall (C. Hospital)	Camí Ral
Cases	9	7
Cóssos	3	5

ESTABLIMENTS REALITZATS EN TERRES DEL MAS ROIG DE LA RIERA 1656-1672

Indret	C. Sant Josep	La Riera
Cases	3	3
Cóssos	3	1

En un altre ordre de coses, Salvador Seguí, titular del mas, percebia en aquest any 1664 una mitjana de 40 sous de cens anual per cada un d'aquests establiments urbans. La conversió de rendes agrícoles en rendes urbanes fou un element més, i no negligible, d'aquest conjunt de transformacions.

La magnitud d'aquest fenomen urbanitzador s'evidencia en les dades que ofereixen els capbreus del domini reial en dos indicadors específics: les cases i els cóssos.

CAPBREUS REIALS

	1596-1601		1656-1672	
	Cases	Cóssos	Cases	Cóssos
Confessions	75	18	171	64

Les xifres són, per elles mateixes, un testimoni de l'extraordinari impacte urbanitzador que es desenvolupà en aquest segle, i que no és més que el resultat de les profundes transformacions econòmiques i socials que la vila experimentà. Les característiques socioprofessionals

dels qui confessen al rei el domini útil d'aquestes cases i cóssos són molt reveladores quant al significat dels canvis que propiciaren aquesta intensa activitat urbanitzadora.

En els quadres que segueixen s'han recollit el nombre de cases i cóssos declarats en el capbreu de 1656-1672 pels diferents sectors productius de la vila.

TITULARS DE CÓSSOS I CASES DEL PATRIMONI REIAL 1656-1672

Activitat econòmica	Cases	%	Cóssos	%
AGRICULTURA	-	14,6	-	12,5
Bracers	10	-	2	-
Pagesos	15	-	6	-
PESCA	6	3,5	-	-
TÈXTIL	-	5,2	-	1,5
Barretaires	1	-	-	-
Blanquers	2	-	-	-
Sastres	3	-	1	-
Teixidors de lli	3	-	-	-
METAL·LÚRGIA	-	3,5	-	-
Argenters	1	-	-	-
Clavetaires	1	-	-	-
Daguers	1	-	-	-
Ferrers	1	-	-	-
Pedrenyalers	2	-	-	-
CONSTRUCCIÓ	-	2,3	-	1,5
Fusters	2	-	1	-
Mestres de cases	2	-	-	-
MFRES. DIVERSES	-	14	-	9,3
Assaonadors	1	-	-	-
Boters	7	-	-	-
Corders	1	-	-	-
Esparters	1	-	-	-
Ollers	3	-	1	-
Passamaners	1	-	2	-
Sabaters	5	-	1	-
Vidriers	5	-	2	-
COMERÇ	-	12,2	-	4,6
Adroguers	4	-	-	-
Botiguers	3	-	-	-
Botiguers de teles	1	-	1	-
Mercaders	1	-	-	-
Negociants	12	-	2	-
TRANSPORT	-	5,2	-	-

TITULARS DE CÓSSOS I CASES DEL PATRIMONI REIAL 1656-1672
(continuació)

Carreters	1	-	-	-
Mariners	5	-	-	-
Traginers	3	-	-	-
ALTRES ACTIVITATS	-	14,6	-	3,1
Cirurgians	3	-	-	-
Metges	6	-	2	-
Notaris	2	-	-	-
Pintors	1	-	-	-
Preveres	6	-	-	-
Treballadors	6	-	-	-
"GAUDINTS"	-	6,4	-	23,8
Burgesos honrats	10	-	15	-
Ciutadans honrats Bna.	1	-	-	-
INDETERMINATS	32	18,5	28	43,7
TOTAL	171	100	64	100

Per les característiques socioprofessionals dels declarants d'aquests habitatges —fruit de recents urbanitzacions en el lloc d'antics masos— és fàcil definir-ne el perfil. La distribució de les cases ens mostra l'existència d'una població d'al·luvió, incorporada gràcies a un procés de creixement i diversificació econòmica a l'antic nucli rural i agrícola de la vila, tot incorporant-hi força de treball, en el cas dels bracers o treballadors; activitats productives diverses, fruit d'una creixent especialització econòmica; o aquelles altres funcions superestructurals —notaris, preveres, escrivans—, subsidiàries de qualsevol procés de creixement.

És també molt significativa la distribució social dels cóssos de terreny edificable. Joan Portell i Josep Reniu Pedró, personatges de la petita noblesa local —autodenominats *gaudints*—, n'acapararen 15, la qual cosa representa un 23,8% de la mostra. Els *gaudints* aquí ressenyats eren membres d'antigues nissagues pageses que havien culminat el seu enlairament econòmic amb el reconeixement social que implicava el títol de burgès honrat. A això, caldria afegir-hi que en l'apartat dels indeterminats s'han comptabilitzat 16 cóssos confessats per Elizabet Sala i Tria, personalitat pertanyent a un llinatge mataroní estretament vinculat a les transformacions econòmiques del moment i que assolí pre-

eminència en els nivells socials més elevats[139]. Aquesta dona confessa 16 patis de terra edificables ubicats en llocs d'expansió, tant fora muralles —Camí Ral, Pou d'Avall—, com a l'interior del nucli urbà. La possessió d'aquests cóssos, juntament amb la resta del seu patrimoni, que es pot avaluar arran de l'inventari dels seus béns, és un bon exemple que defineix prou bé les estratègies d'inversió i especulació d'aquest emprenedor grup social que endegà els canvis estructurals en l'economia vilatana[140].

Els establiments o les parcel·lacions dels masos amb la finalitat d'ésser urbanitzats no foren, però, exclusius. Aquesta fou només una part del procés general de transformació de la propietat agrària. Altrament es donà una intensa parcel·lació en propietats que, per la seva distància respecte del nucli de la vila, difícilment podien tenir motivacions urbanístiques. Negociants, mercaders i membres de les professions liberals o de la mesocràcia gremial accedeixen al domini útil de la terra en aquesta parcel·lació.

Tal com ja ha estat indicat en un treball anterior[141], hi hagué una clara tendència a acumular propietats agrícoles per part dels grups esmentats. Aquesta demanda únicament es podia satisfer sacrificant la integritat de l'estructura de propietat precedent.

139. Antoni Sala, pare de Maria Elizabet Tria Sala, comprà a Joan Pou un conjunt de 13 censos de patis establerts al Camí Ral i a la Riera del Pou de Vall per 414 lliures. Garcia, A., Guàrdia, M, *La construcció...* p. 46. "Coneixem ara les activitats d'Antoni Sala, (...) dóna l'exemple perfecte d'ascens econòmic i social produït en aquest moment de finals del XI, en el qual es poden combinar l'explotació de la terra, la comercialització dels productes, la transformació de les rendes del sòl agràries en rendes urbanes ... i, evidentment, l'explotació d'aquell primer "proletariat" (...) que pagava solars i cases amb el treball que feia a les terres dels propietaris". Garcia, A., Guàrdia, M, *La construcció...* p. 292.

140. De l'inventari d'Elizabet Tria Sala es desprèn un nivell important de riquesa. Així, hom cita 1600 lliures en efectiu i destaca una intensa activitat financera que es concreta en la presència de "72 censals i 27 violaris que totalitzen 22.378 lliures. Xifra composta d'operacions de molt variat import que pot oscil·lar entre les 14 i les 1000 lliures". Giménez, J. *Economia i societat, Mataró, 1600-1639*, Mataró, 1984, p. 122.

141. "L'estudi de les ratios de representativitat referides a la propietat de la vinya, palesen com en la distribució de la propietat d'aquesta s'origina una doble relació. A un determinat nivell de riquesa es correspon una determinada participació a les activitats vitícoles; i al mateix temps les propietats de vinyes més importants estan en mans dels grups més poderosos, al marge de quina sigui la seva activitat professional específica. La propietat de vinya esdevindrà alhora un element constitutiu i un factor d'increment de la riquesa patrimonial". Giménez, J. *Economia...* p. 85.

Els exemples adduïbles sobre aquest punt són molt nombrosos: en el capbreu de 1596 s'esmenten 3 declaracions de peces del mas Aperset abans citat; l'any 1664 el mas es troba totalment disgregat i hom cita 23 peces que en procedeixen, de les quals una és declarada per Gabriel Coll, assaonador; una altra, per Jaume Palau, mercader; una tercera per Joan Vendrell, metge; i les restants, per Damià Vilardell, pagès[142].

Semblantment ocorre amb el mas Balançó, les terres del qual són confessades per Francesc Gener, sabater; Jaume Palau, mercader; Jaume Reimir, abaixador; Josep Serra, sabater; i Elizabet Sala i Tria, propietària. El mas Costa esdevé també paradigmàtic d'aquesta situació, tant pel que fa a l'atomització de la vella forma de propietat, com per les característiques dels adquirents de les noves unitats d'explotació, alguns d'ells persones ben reconegudes per la seva incidència econòmica, social i política a la vida mataronina.

DECLARANTS DE PECES PROCEDENTS DEL MAS COSTA 1596

Nom	Professió	Objecte	Superfície*
Arnau Palau, Joan	Mercader	Peça	45 H.C.
Arnau, Gabriel	Mercader	Campa	4 QT.
Fogueres, Bernat	Pagès	Campa	1 QT.
Moles, Bernat	Teixidor de lli	Vinya	8 H.C.
Nadal, Joan	Boter	Vinya	15 H.C.
Palau, Jaume	Negociant	Peça	16 Qà.
Palau, Jaume	Negociant	Peça	16 Qà.
Pou de la Sínia, Joan	Pagès	Erma	25 H.C.
Pou de la Sínia, Joan	Pagès	Vinya	25 H.C.
Pujol, Montserrat	Sastre	Vinya	8 H.C.
Serra Arnau, Jeroni	Mercader	Vinya	18 H.C.
Vallmajor, Pere Pau	Cirurgià	Vinya	15 H.C.

*Les superfícies es troben ressenyades
en "homes de cavadura", quarteres i quartans

Els masos Escarp, Espanyol, Mates, Soler i, en part, el mas Vilardell tingueren en la seva evolució característiques molt semblants[143].

142. Dades elaborades a partir del contingut dels capbreus esmentats. ACA. Reial Patrimoni. Batllia Reial, Classe 2ª, BF-6 i BF-11.

143. Íbidem de l'anterior.

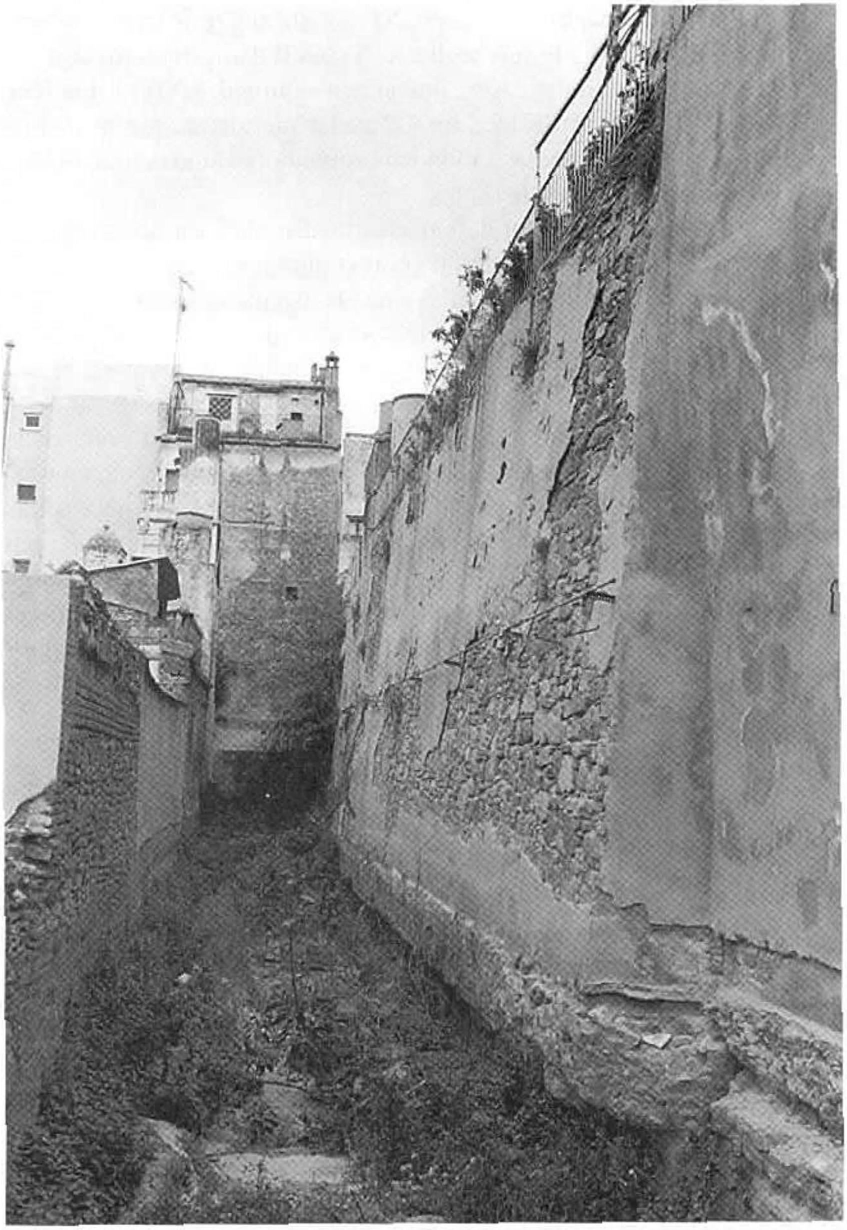

Tram de muralla situat entre les Escaletes i Can Xammar. Cal destacar la conservació del camí de ronda, l'amplada del qual es va establir, l'any 1625, en dotze pams.

Malgrat que el capbreu del segle XIV podia suggerir la pervivència dels masos esmentats, els dels segles XVI i XVII demostren que aquesta pervivència era, en molts casos, únicament nominal. L'estudi realitzat del món dels masos reflecteix amb claredat meridiana que la realitat econòmica subjacent a aquest món experimentà profundes transformacions en el decurs d'aquests segles.

Una part molt important dels masos medievals s'esmicolaren irremissiblement immersos en un nou context que ja no responia a les característiques econòmiques i socials que els originà i desenvolupà.

El mas com a unitat d'explotació agrícola, així com les seves institucions —hereu, fadristerns, capítols matrimonials, masoveries, etc.— fou la resultant d'un conjunt d'estratègies pageses per assegurar-se la pròpia reproducció: la familiar i la del sistema. En aquest context, la millor garantia per a la supervivència era aplicar una explotació conservadora de la propietat que permetés abastar el màxim de les necessitats econòmiques del nucli familiar, evitant fins on fos possible la dependència de l'exterior. Per tant, el mas s'adiu amb una situació d'economia de caire autosuficient, tot i que els possibles excedents, degudament comercialitzats, eren un puntal per mantenir l'ideal d'autarquia econòmica.

Aquesta situació, tot just esbossada, casa perfectament amb un moment de circulació econòmica escassa i ritmes de creixement lents o inexistents. Generalment, els objectius finals eren assegurar la pròpia supervivència i incrementar les rendes o el patrimoni. És, per tant, una situació del tot adaptada, en les seves característiques generals, al que genèricament s'anomena món medieval.

Tanmateix, però, aquest món, que en el context mataroní s'havia mantingut gairebé estàtic durant segles, entrà en contacte amb una nova realitat econòmica: el mercat, però no un mercat com el medieval, d'abast local o comarcal, que per les seves característiques era inelàstic i en el qual l'oferta i la demanda sovint s'equilibraven per l'obligada similitud entre productes i preus. El mercat que es descobreix als vilatans de Mataró en els segles XVI i XVII té dues característiques fonamentals. Atès que el producte que Mataró hi aportarà és el vi, quan aquest aconsegueix penetrar en els circuits d'abast internacional hom s'adona que la demanda no solament és flexible, sinó que esdevé pràcticament insadollable. A més, el que hom percep per aquestes vendes realitzades a indrets més o menys llunyans no retorna en espècies monetàries, sinó en merca-

deries que seran convenientment redistribuïdes, bé en el recorregut de retorn, o des de Mataró mateix.

Aquest nou context sentencià les velles estructures d'origen medieval: d'entrada, els tipus de conreu i la forma d'explotació de la terra, és a dir, els masos; a la llarga, capgirà l'estructura social.

El que els capbreus dels segles XVI i XVII mostren sobre els masos mataronins és la conseqüència de les transformacions generades per aquest canvi de context.

La major part dels masos mataronins es dissolgueren progressivament per dues vies. La primera, en entrar en contacte, fins i tot físicament, amb la realitat urbana que creixia a causa del desenvolupament demogràfic que les noves activitats econòmiques generaren. La vila cresqué i acabà engolint totes aquelles masies que es trobaven més a prop.

Aquest procés, iniciat en el segle XVI, ha tingut els seus darrers espeternecs en els anys seixanta del segle XX, seguint els mateixos mecanismes que en el segle XVI: situació de creixement econòmic, arribada de mà d'obra forània que calia instal·lar, agressió de la massa urbana en expansió desordenada —esperonada per la necessitat de sòl edificable— i transformació de sòl agrícola en sòl urbà, amb els conseqüents rendiments diferencials.

Els propietaris de masies, ahir com avui, no van resistir la temptació de bescanviar els seus ingressos agrícoles pels que l'especulació els oferia per les seves propietats, convertides de bell nou en sòl urbanitzable.

La segona via de transformació dels masos es produí a través del que hom ha denominat el seu eixamenament. La creixent activitat econòmica —vinculada al desenvolupament de la vinya— potencià una intensa demanda de terra conreable per a un conjunt molt ampli del ventall social: bracers, pescadors, artesans, botiguers, mercaders, preveres, etc., trobaven en la plantació de la vinya una fórmula d'inversió que els permetia rendibilitzar els seus guanys econòmics, si s'esqueien; en el cas de bracers i jornalers, podien invertir part de la seva força de treball quan aquesta no era sol·licitada de forma assalariada. L'estímul que els guiava, a tots, era la forta demanda per als vins en el moment en què els mercaders locals havien encetat els camins d'una comercialització cada vegada més llunyana. D'altra banda, els propietaris dels masos canalitzaren aquesta intensa demanda de terra conreable a través dels mecanismes tradicionals: establiments, vendes a carta de gràcia, precaris, rabas-

ses mortes, arrendaments a termini fix, etc. Aviat constataren que la revalorització de les terres dels seus masos no tenia com a condició *sine qua non* la possibilitat d'ésser cobejades per l'especulació urbana. Les terres ermes, boscoses o campes, per allunyades que fossin, trobaven bones ofertes per ser convertides en vinyes. Els propietaris dels masos endegaren una atomització de les seves propietats en forma d'establiments. El treball l'aportarien els emfiteutes, rabassaires o arrendataris. Les parts de collita, rendes, censos, lloguers i, en darrera instància, una indubtable revalorització de les seves antigues possessions revertiren als propietaris dels masos[144]. Podien ser més convincents les raons per al canvi i les transformacions?

Si la desintegració dels masos fou una fase en el procés de transició que menà d'una agricultura d'autosubsistència a una nova etapa caracteritzada per l'especialització productiva, fóra il·lustratiu conèixer l'existència de paral·lels al procés mataroní.

En el seu estudi sobre el Bages en els segles XVIII i XIX, Llorenç Ferrer analitza aquest procés i constata un fenomen força contraposat[145]:

144. "Penso que aquestes formes de propietat, inclosa la rabassa s'han de veure en el conjunt dels Països Catalans com el mecanisme més rendible per explotar la força de treball i a la vegada la manera més eficaç de valoritzar terres de baixa qualitat i d'introduir canvis al conreu. Si a més es té en compte que aquestes formes de cessió no són exclusives ni de les classes feudals ni dels posseïdors del domini directe ja que la pràctica del subestabliment està molt generalitzada, es pot copsar l'enorme transcendència de les relacions emfitèutiques en l'estructura agrària de classes i en el creixement agrari. Almenys a Catalunya l'expansió de la producció agrària per la via de l'especialització arbustiva-arbòria s'ha d'explicar per la pressió exercida per la demanda interior i exterior, però penso que també va ser un factor determinant la vigència d'aquestes relacions de producció que permeten ampliar l'àrea plantada o bé millorar substancialment la qualitat de la terra sense que els propietaris no haguessin de fer cap tipus d'inversió". Garrabou, R. *Terra*... p. 16.

145. "Al Bages hi ha una tendència històrica, confirmada de nou en el segle XIII, que no consisteix en la desaparició dels masos, ja que es mantindran intactes com a unitats d'explotació, sinó en la concentració de la propietat de masos...". Ferrer, Ll. *Pagesos*... p. 246. El mateix autor en les seves conclusions sobre aquest tema referides a la zona del Pla de Bages, indica: "Els masos són el punt constant de referència. Són els grans propietaris i controlen la major part (sempre per damunt del 80%) de la terra del municipi (...) Aquesta estructura definida té una trajectòria cronològica que evoluciona d'un mínim a un màxim. La situació menys evolucionada coincideix amb aquella de mínim desenvolupament urbà: molt pocs MPP (molt petita propietat), escassa presència de la propietat mitjana i domini aclaparador dels masos. (...) Al contrari, els pobles més urbanitzats presenten més MPP (molt petita propietat), una pagesia mitjana i els masos tenen poc bosc i la vinya ocupa bona part de les seves terres. A nivell cronològic hem constatat com s'evoluciona poc a poc, de la primera a la segona situació". Ferrer, Ll. *Pagesos*... p. 311.

la solidesa dels masos del Bages en els segles XVIII o XIX contrasta amb la feblesa que es percep a l'àrea mataronina en els capbreus estudiats. Tanmateix, en el segon text l'autor citat introdueix les claus per interpretar aquesta possible contradicció. Segons Ferrer, existeix una trajectòria cronològica en el procés que ell cita. Així, el moment indicat per la presència dominant dels masos se situaria a l'inici d'aquest hipotètic eix temporal, mentre que en la segona situació coexisteixen els masos amb poc bosc, l'increment de la pagesia mitjana i els signes de la urbanització. Es tractaria, per tant, d'un procés evolutiu.

Aquí ja és possible establir paral·lelismes i extreure conclusions del procés mataroní. Els processos que Ferrer expressa per al Bages en els segles XVIII i XIX i els estudiats per al Mataró del segles XVI i XVII tenen elements comuns. Els diferencien, però, els ritmes i la seqüència evolutiva en què es donen els dos processos.

Aquesta és l'originalitat i la singularitat de la via mataronina. Els capbreus estudiats mostren que al Mataró dels primers segles de l'època moderna s'ha assolit ja la fase evolutiva, consubstancial al moment de desenvolupament econòmic, en la qual es produeix la dissolució i fragmentació dels masos medievals. En el procés del Bages, en canvi, i amb una cronologia molt més avançada, tot just s'albiraren les transformacions que a Mataró s'havien clos amb dos segles d'anticipació.

Mataró es convertí, per tant, en paradigma de les transformacions econòmiques a la Catalunya de l'època moderna, singularment per la precocitat i intensitat del ritme de les seves transformacions.

2. PAISATGE I ACTIVITATS ECONÒMIQUES A L'ÀMBIT RURAL

El marc físic

El desenvolupament d'aquest apartat s'ha plantejat amb l'intent de conciliar dues perspectives prou ambicioses.

En primer terme, s'ha intentat realitzar una reconstrucció, el més acurada possible, de les característiques morfològiques que definiren el paisatge rural mataroní al segle XVII; en segon terme, s'ha intentat confegir una reflexió sobre les relacions que la intervenció humana produí en aquest context predeterminat. Aquesta actuació humana tingué sempre com a fita usufructuar tot el que el medi natural podia oferir per a la pròpia supervivència. És en aquest sentit que la gestió que l'home féu del medi que l'envoltava té sempre una lectura econòmica.

El coneixement del paisatge agrari del Mataró del segle XVII topa amb notables dificultats. Tot i ser escasses, les descripcions que feien els contemporanis tendeixen a la generalització i la idealització; d'altra banda, les dades extretes dels fons pròpiament arxivístics són gairebé sempre molt esparses i fragmentàries. Tanmateix, amb la conjunció de tots dos elements es pot intentar un assaig de definició del paisatge rural de Mataró a la dissetena centúria. Caldria, però, prèviament, fer una breu pinzellada sobre el context geomorfològic.

El marc físic es pot definir per la conjunció de muntanyes suaus i androna litoral.

Paral·lelament a la costa, s'estén la serralada que té en aquests indrets com a punts més alts Sant Mateu, amb 495 m., Céllecs, amb 534 m., Parpers, amb 295 m. i Burriac, amb 401 m. Està formada per materials granítics —amb alguna excepció— i els seus vessants marquen la divisòria amb el Vallès. La serralada, d'origen hercinià, es veié molt modificada pel plegament alpí que produí importants esfondraments, modelats per diferents elements, durant el quaternari. La presència d'altres materials, a més dels granítics, explica la diferent denudació del terreny segons la seva duresa. Això ha donat lloc a una mena de replà que es troba al peu de la serralada, enmig de turons esparsos, molt erosionats, entre els quals davallen els torrents cap a les rieres.

Per a Salvador Llobet el més característic del relleu de la comarca és l'existència, per dessota d'aquest replà, de la plana que s'estén a pocs metres damunt del nivell del mar i que es formà per la deposició de materials procedents de la denudació de la serralada[146]. A més, aquesta plana penetra les valls de les rieres que baixen de les muntanyes, amb la qual cosa l'esplanada es prolonga vers l'interior. La presència de la plana i la proximitat de les rieres i la serralada permeté captar les aigües subterrànies, bé mitjançant galeries de filtració, mines, o bé mitjançant els pous, cosa que possibilità convertir una bona part d'aquesta plana en horta.

En síntesi, es troben tres unitats geomorfològiques ben definides: la serralada; als seus peus, el replà format per suaus turons cenyits per torrents; i, en darrer terme, la plana, propera a la mar, solcada per les lleres de les rieres on aboquen les aigües dels torrents.

El nucli primigeni de Mataró fou bastit sobre un d'aquests petits turons, potser el més proper a la línia costanera, limitat a llevant per un torrent -el Rierot-, a ponent per la Riera de Cirera i a migdia pel desnivell respecte de l'esmentada plana, constatable per la diferència de cota entre el carrer de Barcelona i el camí Ral.

Aquest context físic es beslluma amb més o menys nitidesa en les descripcions de Mataró que feren els autors del segle XVII els quals, òbviament, esmenten els aspectes que susciten més l'atenció del forani segons la seva formació i interessos.

En la seva *Cataluña Ilustrada*, publicada l'any 1678, Esteve de Corbera descriu la costa catalana en aquests termes:

Esto ha de ser con mayor distinción y cuydado que en las otras dos demarcaciones por ser lo más poblado y conocido de toda la provincia, y adonde con mayor frequencia acuden las naciones estrangeras por el comercio que allí se tiene con todos los Reynos de Europa (...) Estan casi todas las montañas de Cataluña habitadas, y cultivadas, siempre verdes, y hermosas con agrado, y admiración de los que la ven. Toda ella parece una sola poblacion, porque apenas ay distancia notable sin ella. En sus mayores asperezas se descubren Castillos y lugares: y entre aquellas soledades se hallan edificios y casas que algunas dellas con

146. LLOBET, S. *Geografia de Catalunya*, Barcelona, 1974, Vol. III, p. 406,.

ser de labradores parecen palacios de Principes. Entre los riscos y peñas ay viñas y senbrados bosques y frutales, que de lejos se muestran como partos alegres y provechosos o de la agricultura o de la misma naturaleza (...). No tienen que desear vinos estrangeros por las diferencias que dellos se cogen en varias partes de admirable gusto, olor y color. En Rossellon claretes y Moscateles. En Alella y Mataron y los demas lugares de la costa desde Barcelona hasta Blanes (...) claretes y blancos tan enteros y vigorosos que los navegan a las Indias (...) Piñones en toda la costa, y tantos que bastan para el sustento del Reyno, y para proveer los de Valencia, Murcia, Granada y Andaluzia. Tierras ay que no son muy fertiles de mieses y suelen ser ricas por la abundancia de frutas que producen porque de las secas solas tienen negociacion de no poco valor y provecho. De las frutas de agrio como naranjas, cidras, limas, limones, azanboas, naranjas pontiles y otros enxertos y naturaleza diferentes la mayor parte de la costa de Cataluña esta llena dellas en tanta abundancia que se cargan navios y proveen muchos lugares de Francia[147].

Aproximadament pels mateixos anys, el mestre de camp Ambrosio Borsano, des d'una perspectiva estratègica i militar, feia la següent descripció de Mataró i les seves rodalies:

...continuando el dicho —el camí de la costa— *pássase la torre de Montgat y a poco más de una legua állase otro lugar que se dice Alella, que también hay unos llanos que en ellos se puede campear, de camino, cerca de la villa de Mataró, sobre un riachuelo que siempre tiene agua y se puede llevar la artillería. Continuando sobre dicho camino, a más de una legua del lugar de Alella állase la villa de Mataró (...) La villa de Mataró está situada en lo alto de la colina y está cercada de muralla (...). Todo lo que son colinas y costas desde Badalona a Mataró son todas viñas y los montes son de bosques de ansinas y de pinos y al llano hay muchos campos de trigos y legumbres. En esta villa de Mataró se puede hir a Vique encaminándose asia poniente por las cuestas a un lugar que se dice la Roca* (...)[148].

147. CORBERA, E, *Cataluña Ilustrada*, pp. 37,61,62.

148. *Discurso general hecho por el maestre de campo D. Ambrosio Borsano (...) en que se describe toda la carta toportografica del Principado de Cataluña, condados de Rossello y Cerdaña, con la qualidad de los terrenos, rios, ciudades y plazas en el paraje donde se allan*

A la primera meitat de segle, un rector mataroní descrivia el panorama rural de Mataró amb els següents termes:

La vila és apasible, està en pla, té bon cel, los ayres sans, los fruits avantatjats, i los vins superiors als de altres terres. Té sinch caños de aygua de fonts repartits per les plasses della (...)[149].

El darrer text, tot i el seu caràcter marcadament literari, ofereix la descripció més vívida del conjunt:

El citio por la mayor parte es llano, todo fértil y bien cultivado, muchas huertas y alineados jardines. Los mayores espacios de la campaña ocupan exercitos de copiosas líneas, que con preciosos vinos igualmente regalan a los estraños y enriquecen a sus dueños, con que se halla bastada, y regalada de mucha pesca, hortaliza, frutas y vinos excelentes, y siendo con facilidad socorrida por mar de las demás cosas, así con embarcaciones propias como extranjeras que con frecuencia acuden a su playa, goza de tanta abundancia y riquezas que si no iguala las de Barcelona no las envidia (...). Abunda de aguas que conducidas de no distantes fuentes y corriendo por las calles a todos alegra, y todos la gozan sin trabajo[150].

No deixa de sorprendre el nivell de coincidència que es constata en els textos escollits. Així, es fa esment d'una elevada densitat de població i del caràcter extensiu dels conreus: *todas las montañas de Cataluña estan habitadas y cultivadas*. En referir-se a les característiques físiques de l'indret, hom destaca la placidesa del relleu, l'abundor d'aigües, l'alternança de boscos, vinyes, hortes, fruiters i llegums, així com la salubritat. Es palesa el caràcter prioritari de la vinya, les possibilitats de comercialització del seu producte, la importància dels pinyons i també dels cítrics, ambdós també aconduïts cap a l'exportació. També és deduïble, entre línies, el caràcter deficitari dels cereals, que es compensa amb l'aprovisionament per via marítima.

situadas, como tambien describe los terrenos por donde se pude en ocasión campear y aquartelar el exercito, Biblioteca de Catalunya. Ms. 2371. pp. 91-92.

149. *Memorial del rector Folquer* 1631-1638. Museu Arxiu de Santa Maria. Arxiu del Rector.

150. Procedent del capítol XXII de la Història dels Carmelites Descalços. Redactat a les darreries del segle XVII. Dec el coneixement d'aquest document a la Comunitat de Carmelites Descalces de Mataró, que ha iniciat una important recerca sobre la seva pròpia història a Mataró, on s' establí la branca femenina durant els anys centrals del segle XVII.

Aquestes descripcions directes forneixen dades suficients per ser utilitzades com a canemàs sobre el qual s'intentarà reconstruir l'entrellat paisatgístic, amb l'ajut de les dades procedents de les fonts notarials i administratives.

Per facilitar-ne l'anàlisi s'ha individualitzat el marc rural en algunes de les realitats geoeconòmiques que el caracteritzaven.

El bosc

El bosc és encara a l'actualitat senyor de les muntanyes i d'alguns turons de la Serralada de Marina que, de forma suau, davallen fins a la plana. En el segle XVII, el seu predomini degué ésser abassegador, en una contínua lluita amb l'home que maldava per foragitar-lo de les zones de les quals havia estat protagonista indiscutible.

És evident que el bosc té la seva pròpia història i els seus propis historiadors[151]. Tanmateix, des del punt de vista històric, els treballs sobre aquesta realitat a l'àmbit català són encara poc nombrosos. És, per tant, obligat haver de recórrer als treballs de geògrafs i botànics.

P. Montserrat, en el seu important treball sobre la flora del Maresme, posa de relleu com la vegetació endèmica que correspondria a aquesta zona —per la seva ubicació en un context mediterrani occidental i litoral— ha patit greus transformacions i modificacions, fonamentalment a causa del que l'autor anomena l'acció antropozoògena[152].

151. Són poc nombrosos a l'àmbit català els treballs sobre la problemàtica forestal. Caldria citar l'article de M. Àngels Sanllehy "L'explotació forestal dins d'una economia muntanyenca d'Antic Règim: era Val d'Aran (segles XVIII-XIX)". *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, Vol. I, p. 193 i ss. Pel que fa a bibliografia general, es creà una comissió d'historiadors dels boscos, presidida per Kurt Mantel Revue Historique n. 235, 1966, p. 347. Bauer, E. *Los Montes de España en la Historia*, Madrid, Servicio de Publicaciones Agrarias, 1980. Urteaga, L. *Las ideas sobre la conservación de la naturaleza en la España del s. XVIII*, Barcelona, 1983 (Tesi doctoral inèdita). Entre els arbitristes: Caxa de Leruela, M. *Restauración de la abundancia de España, 1631*. Edició de Jean Paul le Flem, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1975. Carlé, M.C. "El bosque en la edad Media (Asturias, León y Castilla)", *Cuadernos de Historia de España*, n. LIX-LX, Buenos Aires, 1976. Devèze, M. "Forets françaises et forets allemandes. Étude historique comparée", *Revue Historique*, n. CCXXXV, Paris, 1966.

152. Montserrat, P. *Flora de la Cordillera Litoral Catalana (porción comprendida entre los ríos Besós y Tordera)*, p. 23, Mataró, 1989.

Als indrets muntanyencs la clímax primicera degué estar constituïda per l'alzina *(Quercus Ilex),* que encara avui comparteix el domini forestal de la comarca amb d'altres espècies. La seva fusta —molt valorada per fabricar rodes de carro o per obtenir-ne llenya o un excel·lent carbó— l'ha feta objecte d'una intensa explotació i ha desplaçat els alzinars de les zones baixes. L'alzinar típic o amb marfull *(Viburnum tinus)* és una pura raresa i més aviat hom troba una forma esclarissada rica en arboç[153]. Segons P. Montserrat, la surera *(Quercus suber)* es devia estendre gràcies als incendis que afectaren els alzinars, i sembla que en l'actualitat ocuparia un lloc molt més important del que li hauria correspost antigament[154].

Els roures també formarien part de la flora endèmica d'aquest territori. El *Quercus canariensis* i el *Quercus petraea* —els més antics— procedirien del terciari, mentre que el *Quercus lanuginosa* hauria arribat durant el quaternari[155]. L'acció humana i els incendis degradaren les zones poblades per *Quercus Ilex*, que desaparegué de la major part de les zones baixes. Aquesta degradació propicià l'aparició d'altres agrupacions vegetals, en les quals predominen l'arboç *(Arbutus unedo)* i el bruc *(Erica arborea)*[156].

En aquest punt del procés evolutiu del bosc es podien originar diferents possibilitats. En primer lloc, pogué donar-se l'agreujament de l'acció regressiva de la vegetació, convertint-se aquestes brolles en zones d'estepes o vegetació xeròfila i continuant un procés gairebé irreversible pel que fa a la reforestació.

Una segona possibilitat és la regeneració de brolles per l'aparició del *Quercus ilex,* tornant així a l'inici del cicle.

153. *Història Natural dels Països Catalans*, Vol. VII, p. 295.

154. Montserrat, P. *Flora...* p. 22.

155. Montserrat, P. *Flora...* pp. 37-38.

156. "Una primera etapa de degradació de la vegetació clímax consisteix en la substitució de l'alzinar per la garriga de *Quercus coccifera* (garric) o als massissos litorals silicis i humits per una màquia elevada amb *quercus coccifera*, arboç (...) Els incendis freqüents i la pastura intensiva, sobretot de cabres aclareixen la garriga, que es transforma en brolla clara de brucs i estepes als terrenys silicis (...) Els pins creixen amb molta facilitat dins aquestes brolles, que si no són massa explotades poden prendre l'aspecte de pinedes. Però la brolla i les pinedes no són suficients moltes vegades per impedir l'erosió del sòl, que només detura l'existència d'un mantell de vegetació dens. Molts vessants de muntanya s'han convertit per aquesta raó en terraprims". Bolós, O. *Geografia de Catalunya* Vol. I, p. 260.

Una tercera possibilitat —i la més reeixida si més no arran del seu espectacular desenvolupament— ha estat la irrupció del pi pinyoner *(Pinus pinea)* en els sòls degradats o desforestats. Tot i ésser un dels arbres més emblemàtics de la flora actual, per la seva perfecta adaptació als àmbits litorals sorrencs, se l'ha considerat introduït en èpoques històriques, citant l'illa de Creta com a possible punt d'origen[157].

P. Montserrat assenyala que l'aparició de les pinedes i el clima marítim afavoreixen una ràpida evolució del sòl, fins al punt de permetre de nou l'aparició d'alzines que, a la fi, acabarien per imposar-se sobre el pi[158].

Tanmateix, i caldrà emfasitzar aquest punt, aquest no ha estat pas el resultat en el conjunt global dels boscos de la contrada mataronina: el pi és present a totes les muntanyes de la comarca i en molts indrets ha desplaçat l'alzinar, que tendeix a refugiar-se a les fondalades d'ambient més humit.

Si bé és ben cert que la capacitat d'adaptació del pi pinyer als saulons de meteorització de les roques granítiques, tan abundosos en aquesta zona, explicaria aquest fenomen, aquesta raó no fóra suficient per explicar el seu auge arreu. Molt probablement raons de tipus econòmic condicionaren l'extensió de les pinedes. Del pi, certament, se n'obtenia fusta, si bé d'una qualitat no gaire alta. En època romana, segons Marià Ribas, se n'utilitzava la reïna per impermeabilitzar les àmfores i els bóts[159]. Però ben segur que s'obtenia una rendibilitat molt més elevada del fruit, els pinyons, si es produïa una situació d'oferta i demanda prou elàstica. Pel que fa a la recol·lecció d'aquesta llavor, el mateix autor destaca haver-ne trobat una capa d'alguns centímetres al fons d'una sitja ibèrica del poblat de Burriac[160]. Coral Cuadrada, en el seu treball sobre l'etapa medieval, cita l'existència de censos satisfets en pinyes[161]. Tanmateix, serà a l'època moderna, i a partir de les dades que ofereixen els registres duaners del port de Mataró estudiats en l'apartat del comerç

157. *Història Natural dels Països Catalans*, Vol. VI, p. 100.

158. L'autor conclou el paràgraf "...hoy día pueden verse infinidad de ejemplos que ilustran las diversas fases de esta lucha de la encina con el pino, que terminaría con el triumfo de la primera". MONTSERRAT, P. *Flora...* p. 15.

159. RIBAS, M. *Els Orígens de Mataró*, Mataró, 1964, p. 122.

160. RIBAS, M. *Els Orígens...* p. 66.

161. "...ducentas pinyas bonas, pulcras et receptabiles..." CUADRADA, C. *El Maresme...* p. 44.

d'aquest mateix treball, que es percep el veritable abast econòmic que tingué l'explotació comercial del pinyó.

Aquesta constatació permet entendre un fet força inusual pel que fa al món forestal en aquests períodes històrics: bona part de les pinedes de pins pinyoners que desallotjaren els alzinars i altres tipus de vegetació endèmica foren plantades seguint un tipus de rotació agrícola poc coneguda, la pràctica de la qual, però, es trobava molt estesa a les contrades mataronines, com demostra la documentació.

L'any 1704, el burgès honrat de Mataró Josep Reniu i Pedró féu establiment a Pere Joan Busqué, boter, d'una peça de 35 homes de cavadura, situada al turó de Cerdanyola i que en aquells moments estava plantada de pins. El contracte fou a "rabassa morta". Els pactes foren els habituals en aquest tipus de contracte, llevat del darrer que indicava: *...quatre anys antes que no arribia lo cas que vos dit Busqué o los vostres hajau de dexar dit tros de terra tingau obligació de fer-hi pinyons y conrar-lo havent jo dit doctor Reniu o los meus de donar aquells franchs...*[162]. Aquesta particular rotació, que ha estat qualificada com a característica de l'agricultura comarcal[163], aconseguí en els segles XVI i XVII combinar dos productes que tenien una elevada demanda: el vi i els pinyons, dels quals s'incentivà la producció i es propiciaren rendibilitats força interessants als conreadors.

Al marge d'aquestes afirmacions genèriques, l'única possibilitat que permet albirar les característiques del bosc mataroní als segles XVI i XVII procedeix, bé que per aproximació, de les fonts documentals. És evident que la informació conservada en els registres notarials o comunals sobre aquest punt no és la més idònia. Tanmateix, la manca d'estudis més específics, de tipus paleopalinològic, per exemple, fan indispensable la consulta d'aquest tipus de document. La limitació fonamental d'aquestes fonts rau en el fet que hom només enregistrava referències forestals quan existien raons econòmiques de les quals calia deixar constància escrita. Això, alhora que circumscriu molt l'abast de la recerca, fa que l'estudi de les activitats productives que es realitzen a l'entorn del

162. ACA. Arx. Not. Mataró, 474, 2.III.1704.

163. "En las laderas inclinadas, la erosión impide el cultivo ilimitado; el pino piñonero se siembra en las viñas abandonadas, para después cortarlo y sembrar viña nuevamente; he aquí una de las características de la agricultura comarcal basada en la rotación del pinar con los cultivos de secano, entre los que descuella el de la viña". MONTSERRAT, P. *Flora...* p. 24.

bosc sigui, ara per ara, l'única forma d'accedir al coneixement d'algunes de les seves característiques.

Amb tot, la lectura paralel.la d'una obra rigorosament contemporània i que, com ja ha estat esmentat, era en mans de mataronins de l'època, permet una aproximació des d'una altra perspectiva. *El Llibre dels Secrets d'Agricultura*, de Fra Miquel Agustí, ha estat definit per Lluís Argemí com "una descripció d'un mode de vida, d'una manera de pensar: la del pagès autosuficient del segle XVII"[164]. La visió d'aquest autor permet complementar i arrodonir tot allò que les dades notarials no expliciten.

La concepció que Agustí té del bosc és per ella mateixa aclaridora. En el seu treball el bosc ocupa un lloc únicament com a referent per al conreu d'alzines, castanyers i homs. Cap referència, per tant, al bosc entès com a agrupació de vegetació espontània i silvestre.

En aquest sentit, esdevé molt revelador el que expressa en definir *Lo siti y disposició del bosch.* Agustí inicia el paràgraf amb els següents termes: *Si teniu un bell quadro de terra, hil voleu plantar de bosc...*[165]. El bosc esdevé l'indret d'explotació —que equival a dir sembrar i conrear— d'unes espècies vegetals amb finalitats econòmiques prou ponderades per l'autor[166].

A més de l'alzina, el castanyer i l'om, l'autor coneix força bé el pi: en descriu el conreu, diferents tasques que hi estan relacionades, i fa també un elogi dels pinyons. Tot i això, però, no n'esmenta les possibilitats comercials cosa que, tractant-se d'Agustí, implica que desconeix[167].

164. Pròleg a l'edició facsímil del *Llibre dels Secrets d'Agricultura, Casa Rústica i pastoril*, Barcelona, 1988, p. 10.

165. AGUSTÍ, M. *Llibre...* p. 75.

166. "...hi ha dos arbres de aquestos, que son molt estimats a valor de diners, que la hu es la Alzina, la altra lo Castanyer, per dos cosas principals: la primera, per que produexen fruyt, lo qual en temps de fam sen pot fer pa mesclat ab un poch de ordi, o de civada: la segona cosa es que no y ha ningun altre arbre que sia bo per fer dogas de tina, y de botas, com es la Alzina, y lo Castanyer, cada hu en sa calitat: la tercera especie de arbre es lo Hom, y ab tot que sia lo menor de tots tres, y que no produesca fruyt algu, ni la sua fulla sia tan agradable, com la de la Alzina, ni del Castanyer, pero pot se plantar com un Salzer y tallar de quatre en quatre anys per a llenya...". AGUSTÍ, M. *Llibre...* p. 75 r. "...Perço qui voldra tenir prest un bon bosc, quel plante de Holms, y altres semblants, perque venen molt prest, y posen llenya en sis anys mes, que la Alzina y Roure en deu: pero bosch de Alzinas, Roures, y Faigs, encara que tardan mes a ferse, son de menos profit, per lo que llevan aglans, y axi ne haveu de plantar". AGUSTÍ, M. *Llibre...* p. 75 v.

167 "Lo Pi crex y ve molt bell en les montanyes altes, y en lloch de vent, y vol que la sua terra sigui conreada com aquella del forment (...) Los Pinyons son de gran nodriment, y per aço

A tall de conclusió, en l'obra d'aquest agrònom català del segle XVII, el bosc apareix com el lloc adient per a una especialització productiva complementària a la dels altres àmbits de l'explotació pagesa i amb una fonamentació econòmica ben determinada, que incidiria en la política d'autoabastament del mas. Aquesta política que esdevé la preocupació i el fil conductor de tota l'obra de Miquel Agustí i, en aquest sentit, és més que eloqüent el comentari citat en nota referit a les glans i castanyes.

Aquesta visió del tractadista de Banyoles serveix per emmarcar les dades obtingudes en l'estudi mataroní. Hom podrà percebre-hi, subjacents, les preocupacions expressades per Miquel Agustí però, a més, la minuciositat del contractes notarials permetran aprofundir molt en les característiques i en les relacions econòmiques generades arran d'aquest ecosistema complex que és el bosc.

La gestió de la massa forestal en el si de l'economia mataronina de l'Edat Moderna es realitzà des d'àmbits força diferenciats. L'actuació humana en les àrees boscoses tingué gairebé sempre un marcat caràcter depredador, amb una única excepció que serà valorada posteriorment. Així, hom obtenia del bosc les terres necessàries per a l'ampliació dels conreus mitjançant l'artigatge i també un conjunt de productes d'ampli consum i d'utilització imprescindible.

S'analitzarà en primer terme la incidència de la desforestació orientada a l'obtenció de sòls de conreu.

L'artigatge

En un context definit pel creixement demogràfic i el desenvolupament econòmic, la demanda de terres, l'artigatge, fou una conseqüència lògica. La intensitat d'aquesta demanda portà a l'explotació de les terres marginals, però quan aquesta no fou suficient s'optà decididament per portar els conreus a les àrees boscanes.

Pel que fa a la utilització de les terres marginals, l'any 1613, en l'arrendament de les terres del mas Bramona hom pactà *pugan traurer tots y qualsevols stapers de dita heretat y fer en aquells quatre explets*

son à proposit per los etichs, ab que hayan estat algun poch posats ab aygua ros, per llevarlos aquella acrimonia". AGUSTÍ, M. *Llibre*... p. 44 v.

tant solament y tot lo fruyt precehidor se haje de partir per iguals parts, posant també la llavor igualment[168]. Aquesta utilització dels estepars (*Cistus monspeliensis*), o (*Cistus albidus*) marca el primer pas cap a la rompuda del bosc, que es pot presentar de diverses formes. La més habitual és el contracte d'explotació de la llenya, amb l'afegitó de la posterior transformació del sòl boscà com a zona agrícola[169]. És interessant constatar en els exemples citats que no es tracta d'una desforestació absoluta, irreversible o incondicional, sinó que els pactes imposats pels arrendadors tendeixen a garantir i preservar la continuïtat d'algunes de les espècies vegetals més significatives. Així, en el primer document reproduït hom té bona cura d'indicar que les alzines poden ésser esbrollades el primer any, però després d'aquest any es fixa el nombre de rebolls que caldrà deixar a cada soca per als anys successius. El segon contracte, a un termini més llarg, estableix la diferenciació entre els primers anys, en què es podrà tallar la vegetació, i els darrers, en què es podrà sembrar l'espai artigat. L'aprofitament del marfull i de la vegetació utilitzada per fer carbó —bruc, alzina, arboç— queda subjecte a l'ús i costum. Carbonar és, per tant, una altra possibilitat en l' explotació de les terres que hom està rompent; aquesta circumstància —i el valor afegit que implica— no passa pas desapercebuda en les clàusules d'aquest tipus de contracte[170].

168. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 27.V.1613.

169. "pugau tallar tota la llenya de tot gènero sia que és en la dita pessa de terra y també tallar tot lo lench serà en dita pessa de terra y expletar aquella (4 anys) y que no pugueu sbrollar les alzines sinó lo primer any y los altres anys dexar-y rebolls dos o tres segons la rabassa y que pugueu spletar de ciurons lo que benvist li sia y axí mateis que pugue traurer la lenya per les terres del mas Parera...". ACA. Arx. Not. 180. 14.VII.1602. Contracte sobre: "tallar y expletar un tros de terra boschosa (...) Primerament lo dit Bartomeu Bruguera per temps de vuyt anys del dia present en avant comptadors, ço és, quatre anys per tallar y quatre expletar ven tot lo usdefruit y llenya de tota aquella pessa de terra boschosa(...) sots pacte y condició que mentres tallarà dit bosch no puga expletar ni sembrar la dita terra en ninguna part, sinó quatre splets, y que no puga sbrollar sinó lo primer splet y arrabassar-y mollfull y carbos com és pràtica y costum per preu de cent deu lliures...". Qui accedeix a la terra és Miquel Roig, mariner de Mataró. ACA. Arx. Not. Mataró, 180. 17.I.1602.

170. Contracte sobre plantar una peça de terra boscosa a Òrrius entre Joan Rossell, pagès, i Bernat Vinyals treballador. Durada: 6 anys. Superfície: 6 quarteres. En els dos primers anys ha d'haver tallat tota la llenya de manera que la peça es pugui sembrar de blat. De la llenya resultant, de la que sigui bona per fer carbó, se n'ha de fer, a despeses de Vinyals. El carbó s'ha de partir a parts iguals. La llavor, la pagaran a parts iguals. Sembrar anirà a càrrec de Vinyals i segar a despeses comunes. El fruit es partirà per meitats. ACA. Arx. Not. Mataró,108. 18.XII.1601.

En alguna altra operació del mateix estil es poden percebre actuacions de caire especulatiu més complexes. Així, l'any 1634, quatre membres de l' oligarquia local apareixen associats en l'arrendament d'una peça de bosc, que al seu torn subarrenden a Jaume Bartrés a termini de quatre anys. Malgrat desconèixer totes les dades de l'operació, és més que probable que l'arrendament obtingut pels intermediaris fos a llarg termini. En cedir els seus drets d'explotació a Jaume Bartrés, aquest s'obligava a fer la rompuda de tota la peça i a posar-la immediatament en conreu; havia d'aportar la meitat de la llavor i s'havia de fer càrrec de les despeses de segar i batre. Finalment havia de compartir la collita, per meitats, amb els primers arrendataris.

És prou evident que un contracte d'aquestes característiques, amb tot el que implica d'autoexplotació per qui únicament pot aportar la força de treball, tradueix un context de relacions econòmiques peculiar: la supervivència d'alguns individus passa per una forta explotació, materialitzada documentalment en l'elevada demanda de terres que, en darrer terme, estimulà la desforestació. Com a beneficiari d'aquesta especial conjuntura apareix el col·lectiu de mercaders i comerciants, enriquits pel comerç i les pràctiques especulatives, els quals s'han inserit en aquells indrets de l'activitat econòmica que permeten una millor punció de l'excedent productiu. En aquest exemple concret, a la fi del curt termini de quatre anys, els primers arrendataris disposaven de bell nou de la peça roturada, apta per una nova explotació que tindria com a valor afegit el treball d'artigatge realitzat per Bartrés[171].

Altres dades sobre contractes d'artigatge presenten unes condicions no tan oneroses per als arrendadors. Així, l'any 1688, en fer-se càrrec de les terres del mas Gavarra, Joan Panyell pacta expressament sobre els grans de les terres campes, 1/4 al propietari i 3/4 a l'arrendatari; i sobre

171. Joan Palau i Bellot, ciutadà de Barcelona, Melcior Tria i Reniu i Narcís Portell burgesos honrats de Mataró i Salvador Feliu cedeixen per a espletar durant 4 anys a Jaume Bartrés "certa part de aquella gran pessa de terra que Jaume Noms (sic) pagès de (...) Canyamars té y posseheix en lo terme de dita parròquia de Canyamars y prop la casa y mas Bruguera dels Planells, altrament dita lo bosch de'n Noms, (sic) lo qual bosch y facultat de poder spletar dita pessa ells tenen comprat de dit..." Bartrés s'obliga a "arrebassar las rabassas y sbrollar los brolls". Ha de sembrar dos anys forment i dos anys el gra que ell vulgui. Els arrendataris posaran la meitat de la llavor. Bartrés es farà càrrec de sembrar i segar. Els fruits es repartiran a parts iguals entre arrendadors i arrendatari. ACA. Arx. Not. Mataró, 302. 22.VII.1634.

els grans de terres boscoses, 1/5 al propietari i 4/5 a l'arrendatari Panyell[172].

En els exemples citats, l'objectiu de desboscament era l'obtenció de sòl per sembrar cereals o lleguminoses. Tanmateix, tot i que els casos exposats són força representatius, probablement ho són més les roturacions que tenen com a finalitat la plantació de vinyes. Sovint, aquesta es feia sobre terres anteriorment destinades a altres conreus —principalment terres campes—, però són també freqüents els contractes on es reflecteix la substitució del bosc per la vinya. Vet ací una mostra ben eloqüent. L'any 1601 Bartomeu Marc, pagès de Clarà, decideix plantar dues peces boscoses que posseeix al terme d'Argentona. Hom argumenta: *dit Marc de present no reb utilitat alguna* (es refereix a les dues peces boscoses) *ni aquella té possibilitat de plantar per no tenir diners comptants, per tant, ab thenor del present acte ab tot temps valedor dóna y consent a plantar de vinya al sobredit Montserrat Polls y Lloberons y als seus*[173]. En aquesta ocasió el pacte es concreta en l'obligació de sembrar la vinya abans d'un termini de dotze anys; després d'aquest termini aquesta s'havia de partir en dues parts iguals entre arrendatari i arrendador. A la fi de la vida de la vinya, la part de Montserrat Polls havia de retornar al titular de la terra. És un exemple de la pervivència de contractes d'origen medieval, concretament l'anomenat *complantatio*. Altres exemples localitzats amb molt poca diferència cronològica permeten parlar ja de l'existència de la rabassa morta, si més no pel que fa a la intencionalitat del contracte[174].

Els pinyons

L'humil fruit del pi fou sens cap mena de dubte el producte més estimat dels que produïa el bosc que envoltava les rodalies de la vila. L'elevat valor econòmic que podia assolir el féu objecte d'una molt in-

172. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 17.VIII.1688.

173. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 18.XII.1601.

174. Pau Mustarós de Pins, pagès d'Argentona, estableix a Pere Pujol, també pagès d'Argentona, una peça de terra de 18 homes de cavadura que se separa d'una peça boscosa situada a les Malloles. Els pactes més significatius són: "sub pacto que a vós y als vostres no us sia lícit fer culgats ni morgons en dita pessa de terra sinó per spay de quaranta anys y no més".

tensa negociació i comercialització que tenia a Mataró un important centre exportador i Marsella, Lisboa o Gènova com a punts de destinació.

Tanmateix, la significació econòmica dels pinyons no era un fenomen recent. Ja a l'etapa medieval es prescrivia la prestació de censos en pinyes i, per tant, no és estrany constatar que a les primeres ordinacions conegudes de la Universitat de la vila, promulgades l'any 1489 i que reglamentaven situacions conflictives d'àmbit agropecuari, hi hagués una referència a aquest fruit[175].

Les pinedes que envoltaven els camps o vinyes foren durant tota l'Edat Moderna objecte d'una acurada atenció en els contractes d'arrendament. Era força habitual que els arrendadors es reservessin les pinyes dels arbres que envoltaven les peces de terra objecte de cessió temporal[176] mentre que, com ja s'ha indicat, en els contractes de parceria acostumaven a anar a mitges[177].

Els pinyons podien esdevenir també moneda de canvi d'un peonatge per deutes entre qui tenia la possibilitat de comercialitzar-los i qui disposava, a més d'una imperiosa necessitat de numerari, bé de pins o simplement de la força de treball, imprescindible per tal de convertir-ne els fruits en producte apte per al mercat[178].

La documentació perfila i identifica els qui foren els protagonistes d'aquesta activitat. D'una banda, la pagesia recol·lectora i de l'altra les persones vinculades a l'exportació o comercialització. Un contracte de l'any 1661 exemplifica de forma ben eloqüent el conjunt de relacions i interessos que es generaven entorn del pinyó. Joan Bòria, negociant de Mataró, Joan Garriga i Jeroni Canals, pagesos de Caldes de Montbui, constituïren una companyia que tenia per objecte la compra de 400 quar-

Es fixa un cens de 5 sous l'any i es fa un pagament inicial al Mustarós de 60 lliures com "intrata stablimentium". El termini dels 40 anys comença a córrer el Nadal (primer) vinent. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 26.IV.1613.

175. "Item, que no sia lícit ni permés a nengú, axí strany com privat qui sen gose aportar pinyons dels pins del altre". Colomer, J.M. *Primeras Ordenanzas de Mataró*, Mataró, 1965.

176. Arrendament d'una peça de terra campa de tres quarteres. Cedeixen els curadors dels fills de Bernat Gual, pagès d'Argentona, a favor de Bartomeu Puig, pagès de Cabrera. Termini: 4 anys. Import: 5 lliures l'any. En els pactes s'indica expressament que els propietaris es reservaven les pinyes dels pins circumveïns. ACA. Arx. Not. Mataró, 138. 14.II.1588.

177. Concòrdia entre Joan Pibernat i Gaspar Serra. "Primerament se dona tottes les terres de lauro de casa d'en Tria de Cabrera a terces (...) Item les pinyes a mijes". ACA. Arx. Not. Mataró, 230. 3.V.1621.

178. ACA. Arx. Not. Mataró, 138. 16.II.1588.

teres de pinyó i la seva comercialització fora de Catalunya. Els socis de Caldes s'obligaven a *comprar en dita vila de Caldes de Montbui o altres del Vallès a hont millor los aparexerà y més convenient trobaran la dita quantitat de quatre-centes quarteres de pinyó en clova, pagant aquell a comuns gastos de dita companyia y fer aportar aquell en dita vila de Caldes ab que lo preu no excedesca de vuyt sous per quiscuna quartera posat en dita vila de Caldes y allí fer picar aquell y axí picat fer-lo aportar en esta vila de Mataró a effecte de embarcar aquell y embiar-lo en altres parts ahont benvist los serà a tots, gastos, rischs y perills comuns de dita companyia Item és pactat y convingut y concordat entre dites parts que posada dita partida de pinyó en esta vila de Mataró ara sie tota la dita partida, ara menos o més en cas que no se'n trobàs, dit Joan Bòria dega cuidar y diligentiar de enviar aquella a vendrer fora del present Principat de Catalunya o allí a hont a ell millor aparexerà beneficiant aquella del millor modo que puga y ben vist li sie a tota utilitat y profit de dita companyia*[179].

Aquest text introdueix nous elements que permeten definir amb més nitidesa els perfils d'aquesta activitat. En primer lloc, es tracta d'una activitat eminentment exportadora i, en segon terme, Mataró esdevé el port de sortida d'una producció que prové del Vallès i que té com a centre neuràlgic la població de Caldes de Montbui. Aquesta segona afirmació resta justificada per les reiterades referències que s'entrecreuen entre el pinyó que s'embarca a Mataró i aquesta població vallesana[180].

El port de Mataró fou un centre especialitzat en l'exportació d'aquest producte, entre d'altres. Un document, exhaustiu en el seu detallisme, permet confirmar aquella afirmació posterior d'Aparici sobre l'existència en el port mataroní de factors dels principals mercaders i comerciants barcelonins. El document ofereix nom, cognom i activitat d'aquesta

179. Aportaren inicialment cadascú 50 lliures, ja que es calculà que el cost del pinyó seria de 150 lliures. Després hi afegirien el que calgués. Cap soci tenia dret a rebre salari. ACA. Arx. Not. Mataró, 353. 24.IV.1661.

180. Francesc Casabella, traginer i pagès, i Joan Garriga, també pagès de Caldes de Montbui, reberen de Baltasar Aimeric, mercader de Barcelona, 900 lliures per cent quintars de "pinyó bo y rebedor de aquesta cullita a rahó de 9 llires quintar lo qual pinyó prometeren aportar y entregar (...) a la persona que ell los ordenarà a la vila de Mataró". AHPCB. Notari F. Tries, Manual 1650. 18.VI.1650. Antoni Joan Sunyer, sastre de Caldes de Montbui, vené a Baltasar Aimeric 20 quintars de pinyó que es comprometé a portar a la vila de Mataró. Preu: 5 lliures 1 10 sous quintar. AHPCB. Notari F. Tries, Manual 1644. 25.V.1644.

munió de personatges que, emergits de la menestralia o de la pagesia, intervingueren en activitats mercantils bé en nom propi o per compte d'altri, tot esperonant el desenvolupament de les activitats comercials a la vila. En aquesta ocasió, el document en qüestió els presenta intervenint en un important carregament de pinyó, en una nau de patró genovès[181].

Tanmateix, no foren sols els factors o mercaders mataronins els qui gestionaren els pinyons que es produïen a Mataró o que hi arribaven d'altres indrets. En aquesta tasca mercaders de Narbona, de Marsella i de Gènova es disputaven els principals mercats on s'adreçava el producte embarcat a Mataró[182].

181. Comparegueren davant del notari Jaume Tarascó, Miquel Simó, Dídac Navarro i Tarroella botiguers, Lluís Guarnés, Joan Torner i Francesc Vilapura negociants, Jaume Graner, sabater, i Francesc Pujol, negociant de Granollers, i declararen: "seguint ordens dels nostres principals y de compte nostre propri, després de ésser en la platja de la vila lo capità Tomas Blanco, genovès, ab sa nau anomenada Sant Antoni de Padua, la qual arribà que devien ser las tres horas de la tarde, poch més o menos, y donà fondo devant las casas de la torre de Argentona, mitja llegua a la mar, poch més o menos, tractarem de carregar en dita nau diferents partidas de pinyó fins en suma de tres-cents vint y dos barrils, com després de haver fet lo despatg del General se posà en exequtió y anarem aportant y fent carregar dit pinyó ab diferents llauts en dita nau, com de fet ne aportarem cent sexanta y set barrils, los quals són los partits següents. Ço és de dit Tarascó, per compte de Joseph Novial, mercader de Barcelona, trenta y dos barrils marcats de la següent marca F + N. Del mateix per compte de Sebastià Déu, botiguer de draps de Barcelona, un barril marcat de aquesta marca S + D. Del mateix per compte de Francesc Matas, botiguer de telas de Barcelona, sinch barrils de la següent marca F + M. Del mateix Tarascó de compte propri vint barrils marcats de la següent marca D + T. De dit Miquel Simó de compte propri vint y dos barrils marcats de la següent marca. De Diego Navarro y Torroella dos barrils marcats de la següent marca D + N. De dit Lluís Guarnés diset barrils marcats de la següent marca L + G. De dit Joan Torner, per compte de Lluís Dardinyà, mercader de Barcelona, trenta y tres barrils marcats ab la següent marca LL + D. De dit Francesc Vilapura per compte de Honofre Massanes, mercader de Barcelona, vint barrils marcats ab la següent marca H + M. De Jaume Graner per compte de Rafel Claveria, mercader de Barcelona, deu barrils marcats ab la seguent marca R + C. De Francesc Pujol per compte seu propri setze barrils marcats ab la següent marca F + P". Finalment, a causa del mal temps no es pogué fer tot el carregament, ja que la nau partí. ACA. Arx. Not. Mataró, B-53. 6.IX.1659.

182. Lluís Ruland, mercader de Marsella, i Pere Cura, mercader de Narbona, concordaren a Barcelona davant notari la venda feta pel primer al segon de 50 quintars de pinyó trencat a 5 lliures i 4 sous quintar, que s'havien de lliurar a Mataró. El pagament s'havia de realitzar en peces de plata de 5 rals a la vila. Sorgiren dificultats perquè el primer sols pogué recollir 35 quintars i el segon dubtava sobre "si són rebedors". ACA. Arx. Not. Mataró, 1139. 22.XII.1643. Joan Maria Nico, mercader genovès, rebé de Joan Pere Tarau, negociant de Mataró, una caixa amb robes i 18 barrils de pinyó picat que aquest havia comprat per orde del germà de Nico. Tarau actuà com a factor, atès que les caixes de robes les havia rebut del patró Francesc Jaume de Blanes per lliurar a Nico. ACA. Arx. Not. Mataró, 333. 22.VI.1672.

Aquest producte boscà, d'aparença insignificant, esdevingué en la seva comercialització a l'exterior un indubtable estímul per al desenvolupament de les activitats mercantils alhora que generà un flux monetari que tingué en darrer terme la pagesia com a beneficiària, ja que contribuí primordialment a l'acumulació de capital en mans dels grups que intervenien en el procés de comercialització.

Els usos industrials i domèstics

En aquesta època, els productes del bosc tenien també una importància cabdal, tant en bona part de les activitats productives com en la vida quotidiana.

Pel que fa a les primeres, el bosc forneix la societat d'una de les matèries d'utilització universal, la fusta, emprada a bastament en un gran nombre d'activitats artesanals, però insubstituïble en dos àmbits importants: la construcció i la construcció naval. Però aquesta no és pas la funció econòmica més rellevant radicada en el bosc. Paral·lelament, existí una altra explotació de les matèries forestals que tingué una incidència més directa en la vida dels homes i dones d'aquest i molts altres períodes de la història. El bosc fou, amb anterioritat a la industrialització, la font —exclusiva en les nostres contrades— de productes energètics, la qual cosa ha permès parlar d'una veritable *âge du bois*[183]. Així, en aquest context històric, l'energia necessària per a un bon nombre de processos productius i per a usos domèstics fou sempre d'origen forestal. En aquests darrers era imprescindible per tal de facilitar la mínima calefacció a les persones o per la seva funció insubtituïble en l'elaboració de la major part de la dieta alimentària.

En el cas mataroní, és possible resseguir documentalment tots els aspectes referits.

Tot i que els contemporanis diferenciaven la *llenya de foc* de la *llenya d'obra*, no sempre és fàcil destriar-ho en la documentació. A voltes, el que millor permet establir la diferència és el tipus d'espècie a què hom es refereix.

183. Le Goff, J. *La civilización del occidente medieval*, París, 1970, p. 282.

L'any 1604, Gabriel Vilardell de Cirera, titular d'un dels pocs masos que subsisteixen a l'actualitat, realitzà un contracte per tal de regular l'explotació forestal d'un dels seus boscos. El contracte és particularment interessant per la minuciositat del seu contingut. El document presenta un bosc d'alzines i pins barrejats de forma indiscriminada. És curiós constatar que l'indret on es degué trobar el bosc objecte del comentari és conegut actualment pel topònim "Les Sureres". I, efectivament, fins fa pocs anys s'hi explotava el suro produït per l'alzina surera (*Quercus suber).* Cal aclarir que no ha estat possible localitzar en la documentació estudiada cap dada que fes referència a l'explotació del suro durant el període objecte d'aquest treball. Això permetria considerar que les alzines, tan sovint referenciades en aquesta època, degueren pertànyer a l'espècie *Quercus Ilex*, que com ja ha estat indicat formava part de la clímax originària; per tant, segons aquesta mateixa hipòtesi, la introducció del *Quercus suber* hauria estat posterior[184].

Retornant al document citat, és rellevant l'acurada concreció amb què hom ha redactat els pactes. Es fa palesa una atenció vigilant per part de l'arrendador, que comporta una actitud previsora per al futur del bosc —prohibició de tallar alzines joves, mantenir íntegre el sotabosc, no treure les rabasses, amb la qual cosa en el cas de les alzines, es propiciava l'aparició dels rebrots que configurarien un nou arbre, etc.— Tampoc no es negligeix cap dels detalls de significació econòmica que podien aparèixer com a secundaris: el dret a usufructuar els esporguims, la prevenció a aturar la tala per aprofitar les glans, etc. El document permet percebre el que probablement van ser dues de les línies de gestió del marc forestal per part de la pagesia: una explotació exhaustiva dels seus recursos —llenya, fusta, sotabosc, glans, pinyons— compatible amb un respecte per la continuïtat i preservació de les masses boscanes, fruit d'una experiència acumulada de generació en generació. Les indicacions

184. Entorn d'aquesta qüestió Salvador Llobet ha escrit: "A la Serra de Bruguera, al terme de Mataró, existeix un bosc d'alzines sureres Quercus suber, i apareixen aquests mateixos arbres en altres punts aïllats. Això és molt significatiu, per ésser el bosc d'aquesta espècie més meridional de la serralada. Cal aclarir que, en general, foren plantades al segle passat davant la demanda de suro per a tapar ampolles; principalment la del xampany francès". LLOBET, S. *Muntanyes i platges del Maresme, El Corredor, Mont Alt, El Far, Parpers, Burriac, Mont Cabrer, Argentona, Mataró, Llavaneres*. Granollers, 1991, p. 10.

sobre la conveniència de tallar la fusta en determinades fases lunars serien testimoni d'aquest aspecte[185].

A partir de la documentació consultada, es pot afirmar que la fusta procedent de les rodalies de Mataró, i destinada a ser utilitzada com a primera matèria bé en la fusteria o en la construcció, era majoritàriament la de pi. El pi oferia una fusta prou abundant, de qualitat més aviat baixa, que la feia útil per al mobiliari de tipus més corrent i ordinari — taules, bancs, portes, caixes. Tot i així, els seus troncs també podien ésser emprats en l'embigat de les cases, en la construcció d' alguna part de barques i vaixells o com a combustible en els forns dels vidriers.

Els roures (*Quercus robur*), citats molt esporàdicament a la documentació, oferien una fusta de qualitat reservada a mobiliari de la mateixa condició: arquimeses, llits, taules, cadires de repòs, etc. Tanmateix, la seva presència a les rodalies no devia ser pas gaire abundant.

Les albes o àlbers (*Populus alba*) foren també molt usades en la fabricació del mobiliari de tipus més humil. Les dades estudiades ens presenten aquesta espècie no com una forma silvestre de vegetació, sinó més aviat com a fruit del conreu[186]. Fra Miquel Agustí, que coneix aquesta espècie sota la denominació d'arbre blanc, en comenta les peculiaritats, i els indrets que li són més idonis[187].

185. Contracte de venda de llenya entre Gabriel Vilardell de Cirera i Francesc Tomàs, abaixador de Mataró. "Tota la llenya ço és de alzines y pins que ell dit Vilardell té y posseheix so és en tot aquell bosch de la gleva y propietat de sa casa. És a saber, com diu a la part de ponent fins a la vinya d'en Soler de Cirera (...) fins al torrent o riera que baixa de les Canaletas, comprenent-s.i també los pins que Pere Leyma rejoler ha sporgats, los canons tant solament y no los sporguims (...) no si comprenen les alzines tendres (...) ni tampoc los sporguims dels olivers ni la brolla y sombra de baix, ço és, tot lo que se.n pot portar una magalla dit Vilardell ho reserva juntament ab les soques dels arbres tallarà dit Tomàs (...) que dita llenya haja y sia dit Tomàs de tallar de lluna nova y no de lluna vella". Si la llenya no ha estat tallada abans de sant Miquel, al setembre, s'haurà d'aturar la tala "asó per causa de la glan si n.i haurà poca o molta dit Vilardell se la reserva per poder aquella pasturar". Import de l'arrendament: 200 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 181. 12.II.1604.

186. Són freqüents les referències a la plantació d'àlbers, tant les obligades per l'administració reial, com les procedents de contractes entre boters i pagesos o fins i tot les simples notícies sobre la compra de plançons. Així, l'any 1696, en les despeses realitzades al Mas Sotarriba de Sant Vicenç de Llavaneres, a més de diversos fruiters, hom cita 60 plançons d'àlber a 2 sous cada un. ACA. Arx. Not. Mataró, 469. 14.II.1696.

187. "Quatre, o sinch sort de arbres, y ha que no aprofitan be sino son plantats prop de aygua, o al manco en part que sentan molta humitat, que altrament no crexen, ni venen a gran pena be, com son lo arbre blanch, y arbre Poll y lo Salzer, de modo que aquesta natura de arbres se dehuen plantar en parts humides, y prop dels rechs que escorren los Prats de la aygua, y aqui

Com a arbre, el castanyer (*Castanea sativa*), apreciat pel seu fruit i molt utilitzat pels boters i pels constructors de carros, no ha deixat petja en la documentació exhumada fins al moment, mentre que la seva fusta és citada sovint. Problement, el tipus de sòl de l'àrea mataronina no li fou favorable[188].

Finalment l'alzina, àmpliament documentada, sembla que fou habitualment la primera matèria dels carboners, o si més no utilitzada per cremar. Amb tot, no ha d'obviar-se la recol·lecció dels fruits.

A Mataró, la producció del carbó no era gaire important, però el terme n'esdevingué un centre d'exportació gràcies a les carbonades provinents de l'altra banda de la Serralada Litoral, on probablement van proliferar més els alzinars.

L'any 1589, enmig de la situació d'emergència declarada pel contagi epidèmic, les autoritats barcelonines s'adreçaren a la Universitat de Mataró sol·licitant, entre altres subministraments, carbó per a l'hospital de la Santa Creu[189]. Pocs dies després, les autoritats mataronines contestaven:

Nos som entramesos hont se podria trobar carbó per no fer-se.n assí en aquest terme. V. ms. han dit en Riba y n. Amat pagesos de Sanct Agnès de la Roca ne tenien y per a saber lo preu y havem enviat un home propri y nos a dit lo home aprés de ésser tornat ne tenian una pila o dues y que.l volian vendre tot plegat a devuyt sou la càrrega. E perquè nos ha aparagut aquet molt car ne havem volgut primer donar rahó a Vs. ms.[190]

Finalment, a darreries del mateix mes, es trameteren a Barcelona 210 quintars de carbó[191].

L'existència d'una companyia integrada per Antoni Casanoves i Pau Verni, de Granollers, dedicada a l'exportació d'aquest producte, confir-

crexen gallardament: perque tenen gran cor, y axi fan moltas brancas, y llenyas, y se plantan de branca o de rael, y axi son bons per plantar en una y altra part del camí en lloch humit per fer hombra per passejarsi, y es menester la primera vegada plantarne molts...". Agustí, M. *Llibre*... p. 76 r.

188. P. Montserrat situa els castanyers en els boscos de la part alta i oriental del Maresme. MONTSERRAT, P. *Flora*..., Mataró, 1989, p. 35.

189. "*Registre de letras missivas tant despedides per orde dels honorables jurats y consell de la vila y terme de Mataró* (...)." 9.VIII.1589. Biblioteca Popular de Mataró. Col·lecció Mataró.

190. *Registre*, 13.VIII.1589.

191. *Registre*, 31.VIII.1589.

ma que la tramesa de carbó des de les platges mataronines no era esporàdica. El document és interessant per conèixer els mecanismes de funcionament d'aquestes associacions mercantils de caràcter encara força embrionari. En comparar els preus de la càrrega de carbó amb els de la cita anterior cal reconèixer, com ho feien les autoritats mataronines, que els primers estaven distorsionats pel context de contagi epidèmic[192].

Malgrat tot, les dades disponibles i la lectura de nombrosos inventaris *post mortem* indueixen a pensar que el consum de carbó degué ser molt escàs. Les dades sobre la seva utilització com a combustible a Mataró són gairebé nul·les. Sembla ser que hom optava preferentment pel consum de llenya no únicament en l'àmbit domèstic, sinó fins i tot en les activitats artesanals que necessitaven temperatures elevades per als processos de transformació. Una de les raons que permetria explicar aquest fenomen fóra el diferent cost d'un o altre producte energètic. Ja han estat comentades les oscil·lacions del preu del carbó que, òbviament, comportava un valor afegit a la simple càrrega de llenya. D'altra banda, l'abundor d'aquesta darrera, i conseqüentment el seu menor cost, en degueren fer innecessària la subtitució pel carbó. En aquest sentit, cal emfasitzar que, malgrat que els boscos locals, amb alzines, brucs i arboços —els dos darrers molt abundants en zones d'incipient desbosca-

192. Companyia formada per Antoni Casanoves, sastre de Granollers, i Pau Verni, botiguer de teles del mateix lloc. "Primerament és estat pactat entre les dites parts que lo dit Antoni Casanoves haja y sia tingut y obligat en carregar com de fet ha carregat (el patró) Alegret de Vilanova de Sitges y ab la barca del patró Llunell de Arenys en la platja de la vila de Mataró mil y dos-cents quintars de carbó a raó de tres sous quintar, avaluat entre dites parts que tot junt pren la summa de cent vuytanta lliures barcelóneses, lo qual carbó se ha de aportar ab dites barques a la ciutat de València o en altra qualsevol part del dit regne de València. Item és estat pactat entre les dites parts que lo dit Pau Verni haja y sia tingut y obligat en pagar tot lo port del dit carbó y demés gastos, ço és, desde la pila del bosch d'en Ribalta, del terme del Coll, baronia de Llinars fins sia carregat en dites barques, que comptat entre les dites parts pren la summa de cent lliures moneda barcelonesa, e tot lo que dit carbó haurà de pagar del General al tauler de la dita vila de Mataró, e més avant tot allò que se haurà de pagar de gasto per portar dit carbó en la dita ciutat o regne de València, fins a la summa de cent vuytanta lliures barceloneses, conforme té bestretes y pagades dit Antoni Casanoves per la vàlua de dit carbó (...) Item és pactat entre les dites parts que lo dit Pau Verni sia tingut y obligat en anar des de la vila de Granollers a la ciutat de València per terra, ab sa cavalcadura, per a vendrer lo dit carbó, e que aquell puga vendrer als preus a ell ben vistos y a les persones a ell ben vistes y tant en la dita ciutat de València com en altra qualsevol part del dit regne de València, y que axí mateix del procehit de dit carbó puga y tinga llibertat lo dit Verni en comprar qualsevol mercaderia y aquella aportar ab qualsevol vexell". ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 29.IV.1613.

ment— no proporcionaven fusta de qualitat, sí que oferien condicions immillorables com a material de combustió. L'abundor d'aquests arbustos en permeté l'explotació i fins i tot en féu possible l'exportació per via marítima[193].

Les possibilitats econòmiques d'aquesta activitat van atraure personatges prou allunyats, per la seva professió, d'aquests àmbits. En aquest sentit, és paradigmàtic el contracte que es reprodueix, en el qual el notari Montfort negocia amb uns traginers el transport de la llenya que estan tallant per a ell un grup de fadrins. Les botigues instal.lades a la platja són, de nou, el destí de la llenya[194].

El moviment comercial generat arran de l'exportació de la llenya des de la platja de Mataró degué ser prou significatiu, ja que va merèixer l'atenció dels regidors vilatans a l'hora de crear nous drets municipals que satisfessin les exigències de la Corona a l'entorn de la percepció del "quint" dels ingressos municipals[195].

Al marge de l'exportació de la llenya, el consum local degué ésser també important, atès que caldria incloure al consum domèstic el d'algunes activitats industrials radicades a la vila. Les dades sobre el consum domèstic són, per pròpia naturalesa, esparses i indirectes; tanmateix, esdevenen prou il·lustradores. Gairebé tots els contractes d'arrendament de masos tenen molt present el destí que cal donar als

193. Són molt freqüents les vendes de llenya, bé en càrregues o en forma de peces de bosc, que s'embarquen a la platja. Un bon exemple a ACA. Arx. Not. Mataró, 153. 3.IV.1593. I també ACA. Arx. Not. Mataró, 180. 18.VIII.1602. Sobre l'explotació de brucs i arboços: Jaume Major, negociant de Mataró, ven a Jaume Juliol, pagès de Canet, la llenya i les rabasses de bruc d'un bosc situat a Sant Cebrià de Vallalta per 40 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 138. 17.V.1588. Exportació de llenya d'arboç i d'alsina, Miquel Roig, mariner. ACA. Arx. Not. Mataró, 153. 30.III.1593.

194. Contracte per traginar "llenys" entre Joan Montfort, notari, i els traginers Miquel i Pau Guitart, pare i fill. Han de portar la llenya des del bosc d'en Company de la Roca "que és en lo lloch dit Perapés ço és des del desemboscador ha hont arriban las carretas". En un altre indret es diu "sempre y quant lo camí de la costa de Perapés se gastarà per aygües o per altra qualsevol causa, en tal cas dit Montfort hage de adobar dit camí havent-hi un jornal en amunt y de un jornal en avall lo hagen de adobar ells dits treginers". La llenya s'ha de portar a la platja de la mar, en botigues, on se'ls pagarà 8 diners de preu per quintar de llenya. També es comprometen a "portar allí ha hont carregaran la llenya los aliments dels fadrins que dit Montfort tindrà allí". ACA. Arx. Not. Mataró, 303, 25.IV.1625.

195. "Sie posat imposició de un sou per cada pesada de llenya que.s comprarà en la playa de Mataró, donant tal dret de imposició als administradors del Hospital de Mataró ab que hage de pagar lo quint pretés per S.M.". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 9.XII.1636.

garbons, feixos de sarments que hom emprava habitualment per fer foc[196]. Una altra de les fonts són els bans de batllia on es recollien les sancions pecuniàries que s'aplicaven a les activitats delictives. Hom hi pot trobar un conjunt de furts que tenen com a comú denominador els productes forestals. En alguns casos és força versemblant considerar que l'objectiu era l'obtenció de combustible per a l'àmbit domèstic[197]. En d'altres ocasions, ultra aquesta funció, hi podria haver la voluntat d'utilitzar-ne la fusta. Si més no, això també es podria deduir per les proporcions d'alguns dels robatoris evidenciats a la documentació[198].

Els diferents àmbits productius en els quals era necessària l'existència d'una font calorífica significativa il·lustren perfectament el consum industrial. Alguns testimonis faran palès l'abast d'aquesta afirmació.

L'any 1588 Jaume Lladó, pagès, arrendà el forn d'obra de terra i de calç que posseïa a Valleix als rajolers Pere Serra i Giralt Lafita, de Granollers. En els pactes, Lladó es comprometia a facilitar el bosc necessari per tal de proveir el forn, mentre que Serra i Lafita es responsabilitzaven de la seva tala[199].

196. "Item se li donaran tots los garbons que ara són fets y los qui.s faran a les vinyes de dit Tria cascun any, los quals aja de fer y portar y cremar en casa per son servey y no puga vendre ningú y al darrer any los aja de dexar en casa axí com vuy estan. Item se li donarà lenya per cremar en casa, la qual aja de fer y portar a sos gastos, de pi y fer-la alí hont jo diré". ACA. Arx. Not. Mataró, 230. 3.V.1621.

197. Aquesta devia ser la situació de diverses dones multades per "haver pres estelles del bosc de Magí Mas". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47, 5.VII.1636.

198. Declaració de Salvador Ferrer: "Viu com lo dit Melchior Fornells passave ab sa carreta lo qual rossegave pi y branchas de pi lo qual veié passar altre vegada també ab dos pins y per saber ell testimoni que dit Fornells no té bosch ni pins en ningún lloch de hont ve a collegir que los pins que ell portave devian ésser dels pubill Peres de Mata que ells ne tenen demunt sant Martí, que eran del lloch allí hont venia y anava". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47, 12.II.1636. El capità de la Unió feta en motiu dels fets del Corpus de Sang, Gaspar Arnau, realitza diferents actuacions contra els petits furts. S' escorcolla la casa de Benet Rodes: "han trobades unes branques de pi preses dels pins d.en Mallol que són vuy o nou branquinyons". S'imposa una multa de 10 rals. En altres cases es troba una garba de blat, faves, etc. El ban acostuma a ésser de 10 rals. A T. Vinyes, "lo segador", se li troben 3 pins sencers, i se li imposa una pena 10 rals. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48, 5.VII.1640.

199. "Item és pactat que lo dit Jaume Lladó sia tingut y obligat en donar als dits rejollers tot lo bosch hauran manester per a courer la obre y cals que faran lo qual bosch los dits rejollers sian obligats arencar o fer arencar a costes y despeses llurs. Item és pactat que los dits rejolers sien obligats en posar tots los traballs en tot lo que.s tindrà de fer per causa de la dita obra, axí en fer aquella, courer, caver y preparar la terra, arencar y portar lo bosch per a courer de tal manera que lo dit Jaume Lladó és obligat sinó en donar-los a menjar y feurer (sic), fent emperò feyna en lo dit forn y no altrament...". ACA. Arx. Not. Mataró, 138. 12.I.1588.

Treball dels llenyataires amb maça de fusta i tascó metàl·lic. Rajoles dels oficis. Museu de Mataró.

La utilització de l'energia de procedència forestal per part dels forners es troba també documentada a través d'una font indirecta[200].

200. "Primo que en lo any fonch lo contagi en la vila de Mataró que fou en lo any 1652 dit Pi y sa família ocuparen y habitaren tot lo temps del contagi que durà serca de un any, poch més o manco, tota aquella casa y mas Feu de Valleix, de la qual eran senyors los amos y pocessors de la casa d'en Daviu (...) Tercero que en lo temps que dit Pi ab tota sa família habitaren dita casa pastà tant per ell com per a vendrer tenint fleca pública, cremant llenya del bosch de dita casa...". Se'ls demana de lloguer per la utilització de mobles, vidre, casa, aigües i llenya, 65 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, B-54. 23.III.1662.

Els testimonis són nombrosos i significatius en el cas de la indústria del vidre, atesa la incidència que aquesta activitat assolí a la vila i l'elevat consum de material combustible que els forns dels vidriers feien. Hom pot contemplar l'abastament de llenya des de diferents perspectives: en els contractes d'arrendament dels obradors de vidre[201]; en l'arrendament o compra de boscos o de llenya[202]; i també en els meticulosos pactes realitzats entre mestres vidriers i els llenyataires contractats per convertir els arbres en els tions —d'unes mides escrupolosament predeterminades— que havien d'alimentar els forns[203].

201. Arrendament d'un forn de vidre o potser només d'un lloc per treballar situat a Vilanova. Cedeix Sebastià Mandri, vidrier de Mataró, a Pere Bernat Camps, també vidrier de Mataró: "un obrac per a fer vidre ex illius quinque operatoriis que ego habeo in forno de Vilanova (...) sub pacto tamen et conditione que jo us haja de donar tota llenya haurà manaster per a dit obrac y portar-li los materials a una jornada de dit forn ab tal que.ls haje de aportar allà hont vós aparrar una jornada sols de dit forn y que es haje de fer la despesa per tot lo dit temps a vos y a un minyó y en lloch vostre a qualsevol vadrier treballarà per a vos y donar-vos botiga per a posar lo vidre y que sempre que lo dit Camps no podrà traballar per culpa de dit Mandri que a la fi de dit temps li haja de tornar tots los dies haurà vagat". ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 9.X.1639.

202. En l'inventari *post mortem* del vidrier Pere Roig, propietari d'un important forn situat a la Riera de Mataró, s'hi llegeix: "Item tots aquells pins que stan radicats en tota aquella pessa de terra que.s de Pere Pau Famadas de la parrochia de Orrius situada en dita parrochia de Orrius y devant de casa d.en (...) per preu de trenta duas liures y mitja de les quals dit deffunt ne havia pagat a bon compte vuit liures y mitja. Item tota aquella llenya ja tallada la qual sta en una pessa de terra que Joan Canyamas, pagès de la parrochia de la Rocha, té en lo terme de dita parrochia, la qual dit deffunt tenia comprada de dit Canyamas per preu de vint y sinch liures de la qual lenya se ha servit dita Margarida Roig, viuda, per a fabricar vidre en dit forn". En la relació de béns immobles del mateix inventari es llegeix: "Item tota aquella altra pessa de terra vinya plantada, ja vella, y (...) en ella hi ja pins sembrats la qual stà situada en lo terme de dita vila de Mataró y en lo loch dit font d.en Mas Arnau de cavadura trenta homens, poch més o mancho." MASMM. Inventaris. Inventari de Pere Roig, 29.VII.1602.

203. Contracte per tallar llenya entre Esteve Gipolo, bracer de Dosrius, i Marc Rosselló, vidrier de Mataró. El primer afirma: "tallarà (..) tota la llenya que per spay de dit any dit Rosselló y sos companys arrendataris del forn de vidre dels hereus de Pere Roig, quondam, vidrier de la dita vila de Mataró -lo qual està construit en dita vila en lo carrer dit de la Riera- hauran menester per cremar en dit forn de vidre a effecte de obrar vidre en dit forn y courer totas las mesculaynes serian menester per obrar dit vidre en dit forn durant lo dit any. La qual llenya promet fer o tallar ha hont se vulla que dits Rosselló y companys compraran qualsevol pins o altra llenya en esta forma, ço és, que dit Rosselló sie obligat a sos propris gastos enderrocar tots los pins y altres qualsevol arbres dels quals se haurà de fer la llenya de dits pins y arbres bé y degudament, de quatre palms y mig de llargària poch més o manco y tots los tions que de dits tions y arbres hi haurà que hagen menester estellar per carregar-los sobre los animals de basts dits Rosselló y Gipol sien obligats estellar-los a comuns gastos dels dos. E si acàs hi haurà alguns arbusos o bruchs en los boschs que comprarà dit Rosselló que impidescan lo passatge als matxos de bast o carreta, en tal dit Gipolo los hage de enderrocar a sos propris gastos (...) que a la fi de dit any a més de la llenya que.s cremarà en dit forn per espay de dit any lo dit Gipolo sie obligat en enderrocar en lo bosch altres trenta càrregas de llenya feta y tallada". Gipolo rebrà 100 lliures per la feina de tot l'any a raó de 8 lliures 6 sous i 8 diners al mes. Sempre que els animals de

Si en aquesta època el bosc esdevingué la primera font de recursos energètics, no quedà enrere el seu paper com a proveïdor de matèries primeres. En aquest camp, caldria considerar de forma diferenciada la utilització que feren de la fusta els ebenistes, els fusters i mestres de cases i els mestres d'aixa o constructors navals. Per les característiques productives de la vila, els boters també en foren uns notables consumidors.

L'inventari dels béns del fuster Joan Mascaró, realitzat l'any 1622, descriu el seu obrador i esmenta els treballs que estava realitzant, així com les existències de fusta sense obrar[204]. Les dades que proporciona mostren com les fustes d'àlber i de pi són les més utilitzades en el mobiliari de les cases mataronines del segle XVII. Les seguiria, amb molta diferència, la fusta de noguera, emprada bé en mobles d'una certa entitat o en mobiliari més quotidià dels paraments que denoten un status econòmic més elevat.

A l'època, els mètodes de construcció depenien molt més de l'obra de fusteria que en la actualitat. Ultra el que avui és habitual —bastiments, portes, finestres—, la fusteria realitzava una aportació cabdal en la construcció de qualsevol habitacle o edifici. Els sistemes de coberta més habituals es recolzaven sota una estructura més o menys complexa —atenent les característiques de la construcció— de jàsseres, bigues, cabirons, llates, etc., damunt dels quals reposava la teulada pròpiament dita. La documentació permet conèixer que hom emprava fusta de roure, pi melis, poll i *sedro* per a aquestes funcions. L'estudi d'un cas concret permet constatar la procedència forània de bona part d'aquesta fusta[205].

Rosselló vagin al bosc a carregar, resta obligat a tenir la llenya tallada. ACA. Arx. Not. Mataró, 312 1.I.1645.

204. "En la entrada y botiga de fuster de dita casa trobam lo següent: Primo quatre caxas de tall de monja de fusta de albar novas y buydas sens pany ni clau. Item duas portas xiques de nou palms novas de fusta de albar. Item una caxa llisa ab un peu baix nova de fusta de albar sens pany ni clau buyda. Item dues cadiretas novas de albar sens guarnir. Item una cadira comuna nova de noguera. Item dues portas de portal-fora novas de fusta de pi les quals dit deffunt tenia venudas a Pere Laymar de les quals ne tenia rebut quatre lliures y catorse sous y mig en descarrech de paga. (...). Item una porta de un portal de botiga de fusta de albar la qual està en la botiga de la vila a mar.(...). En la axida de dita casa trobam lo següent (...) Item tres mitians y dos custers de noguera. Item quinse mitians de albar. Item vint y dos quarters de albar. Item sinch posts de albar. Item dos buscalls lo hu de albar l.altre de alsina". MASMM. Inventaris. 29.X.1622.

205. En la construcció de la casa de dos cóssos, propietat de Pere Franques i Piques, adroguer, situada al carrer Barcelona, el fuster Bernat Muntanya facturà el següent: 2 dotzenes de posts de melis de Tortosa a 5 lliures 10 sous la dotzena, 1 dotzena de cabirons per 5 lliures, 13 dotzenes de llates de poll per 13 lliures, 19,5 dotzenes de taules de poll a 3 lliures la dotzena, ports de la fusta d'Arenys a Mataró: 3 lliures 12 sous, 50 bigues de poll per 45 lliures, 10 dotzenes de llates

Finalment, però no pas en darrer lloc, cal esmentar la incidència de la construcció naval en la problemàtica forestal. J. Alcalá-Zamora ha explicitat com les dimensions geopolítiques de la Monarquia Hispànica generaren una necessitat contínua i insadollable de naus i vaixells, conseqüència directa de la discontinuïtat i les distàncies dels diferents dominis[206]. Això generà un important increment de la demanda de fusta que es palesà en una renovada pressió sobre les masses forestals. Pau Pedrola, responsable d'avaluar els costos de les dotze galeres que el Principat pretenia armar l'any 1626, considerava molt més interessant, des del punt de vista econòmic, construir les naus a les poblacions de la costa que no pas a les drassanes barcelonines. I en defensa d'aquesta argumentació addüïa dues raons fonamentals. La primera, que la construcció de les naus a les platges de la costa significava una important reducció de les despeses en concepte de transport del llenyam, atès que —segons Pedrola—, a molts llocs, la distància entre la platja i el bosc no arribava a mitja llegua. La segona raó era considerar que els mestres d'aixa d'aquests indrets treballaven per 6 sous de jornal, ja que menjaven a casa seva, mentre que si s'havien de traslladar a Barcelona cobraven 8 sous diaris[207].

A Mataró, la pràctica d'obligar els mestres d'aixa o calafats a haver de treballar a les drassanes de Barcelona per compte del rei era força habitual[208]; també ho fou obligar la Universitat de la vila a participar en els carreratges del llenyam destinat a la mateixa finalitat[209].

de poll per 10 lliures, 2 jàsseres de roure per la teulada, 18 lliures, ports de dita fusta de Blanes a Mataró, 11 lliures 12 sous. 1 dotzena de posts de melis de Tortosa a 5 lliures 10 sous, 20 bigues de poll a 18 sous biga, 1 jàssera de melis de Tortosa per la barbacana de la teulada, serrada, 8 lliures 10 sous. 4 trossos de teia per la barbacana, 3 lliures 6 sous, 4 trossos de teia per posar dins de les parets 10 sous. 2 trossos de roure per posar sota els caps de l'escala 16 sous, 2 jasseretes de roure de 22 pams, 8 lliures. Aquestes darreres vénen de Blanes: drets, embarcar i ports 2 lliures 5 sous, 32 bigues de roure a 1 lliura, 32 lliures, nòlits de Blanes a Mataró, 4 lliures 16 sous. Per portar-les a la vila: 1 lliura 6 sous, 4 dotzenes de posts de "sedro" per la teulada, 16 lliures, 18 bigues de poll, 18 lliures 18 sous, 2 dotzenes i 10 posts de poll, 7 lliures 12 sous 6 diners i 1 dotzena de cabirons de Tortosa i ports, 6 lliures 15 sous. ACA Arx. Not. Mataró, 484. 20.IV.1698.

206. Alcalá-Zamora, J. *España, Flandes y el Mar del Norte (1618-1639)*, Barcelona, 1975, p. 91.

207. Fullets Bonsoms, 6558. Biblioteca de Catalunya.

208. "Etiam retulit de mandato magnifici baiuli et ad instantiam regis per tantum possuisse penam 25 librarum Josepho Oliver quali incontinenti et sine mora irem in civitatem Barchinona seu in atarassanas dominum nostri regis ad effectum laborandi sui officium magitri axie. Item retulit ad instantian dicti regis (...) T. Mas magistro axie ville de Matarone per lo mateix effecte". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47, 31.III.1636.

209. Els jurats de Mataró reben ordre del virrei d'haver de traslladar dos pins des de la parròquia d'Olzinelles a Arenys de Mar, on han d'ésser utilitzats per la fabriació d'una nau

En aquest context, els boscos de les rodalies mataronines foren resseguits pels comissaris que depenien del superintendent de les drassanes. Aquests comissaris eren els responsables d'un primer reconeixement i marcatge dels arbres joves que per les seves característiques podien esdevenir útils per a la construcció naval. Era preceptiu realitzar una memòria dels arbres marcats, que restava consignada en els llibres de les drassanes, signada pel batlle del lloc concret. Quan els arbres arribaven a la maduresa necessària, els mateixos comissaris n'ordenaven la tala, pagaven l'import taxat als propietaris i ordenaven el transport al lloc de construcció dels vaixells[210]. L'actuació d'aquests funcionaris reials amb missions concretes sobre la gestió dels problemes forestals es troba documentada a Mataró en dos dels seus aspectes més rellevants.

L'any 1602, l'algutzir reial Agustí Marigo contractava amb alguns serradors i un mestre d'aixa diferents tasques a realitzar en els arbres que s'havien extret dels boscos de les rodalies de Mataró[211].

La segona actuació documentada dels comissaris reials, en compliment de les missions que tenien encomanades, fou una tasca que, amb algunes matisacions, es podria considerar de reforestació.

Les autoritats reials a Catalunya havien fet pública, ja des dels anys vint del segle XVII, la seva preocupació per l'estat dels boscos, sotmesos a una intensa explotació[212]. Malgrat que el seu interès es circums-

destinada a la flota reial. Resposta dels jurats: "ells sempre estan prompte per fer lo servey de sa magestat en tot lo que convinga, però com per la fàbrica de dit vaxell esta Universitat de Mataró ha fet ja molts altres semblants serveys al que se.ls demana y sie posat en rahó que las altres Universitats fassen axi mateix semblant servey y los apareix ésser aquest servey exessiu dihuen ne volen donar notitia a sa Excelencia.". ACA. Arx. Not. Mataró, 329, 10.IV.1668. Els jurats de la Universitat de Mataró ordenen al patró Jaume Dorda el transport de llenya des de la platja de Mataró a les drassanes de Barcelona "per la fàbrica dels vaixells que.s fan de sa magestat". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 12.VII.1635.

210. ACA. Arx. Not. Mataró, B-46

211. Contracte per serrar fusta entre Agustí Marigo, algutzir ordinari del rei a Catalunya, i Joan Lleu, mestre d'aixa d'Arenys, Guillem Rigalt, Antoni Roca i Joan Poet, serradors, francesos, residents a Mataró. Calia serrar "tota aquella fusta y boscada que dits Marigo y Lleu en nom y per S.M. y per les obres de les galeres de S.M.(...) han treta y feta tallar és a saber en los termens y parròquies de Sant Julià d'Argentona, Sant Andreu d'Òrrius, Sant Iscle i Santa Victòria de Dosrius i Sant Esteve de Canyamars en lo present any MDCII ab tal emperò que dits serradors se obliguen primer y abans de serrar dita fusta aquella scapsar, scorxar y llinyar, entès emperò que entre dita fusta los assenyalen quatre pins grossos quen traguen tot cussines les que poran y dels altres mitjans (...) sien obligats dits serradors en fer-ho y traurer de les que poran cussines". ACA. Arx. Not. Mataró, 180, 7.III.1602.

212. GIMÉNEZ, J. "La qüestió forestal a Catalunya. Les Ordinacions de 1627", *Actes Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, Vol.I, pp. 245-253.

crivia, gairebé exclusivament, a preservar l'abastament de fusta per a la construcció de les naus del rei, es veieren obligats a dictar diferents disposicions: unes restringien el desboscament indiscriminat, i les altres propiciaven la plantació d'espècies la conservació de les quals es considerava prioritària.

És en aquest context —i com a conseqüència de les disposicions dictades pel virrei l'any 1627— que el comissari reial per a aquests afers, juntament amb el mestre major de les drassanes de Barcelona, traspassaren a les autoritats mataronines la responsabilitat de vetllar sobre el bon fi d'uns manaments de replantació de polls i àlbers donats a diferents propietaris locals[213]. Les autoritats municipals s'oposaren a aquest edicte i iniciaren la reclamació per via judicial. L'any 1636, i en virtut d'un procés d'*evocata causa*, s'ordenà al batlle fer efectiu l'anterior edicte[214]. El projecte era força ambiciós. S'hi esmentaven bona part dels propietaris de masos. Si la plantació arribà a terme degué ésser relativament important. Cal emfasitzar que les espècies proposades, típicament de ribera, són força alienes a la vegetació autòctona de la contrada. Hom

213. "Que dins termini de tranta dies precissos y peremptoris del dia de la presentació del present manament (...) tots duptas, diffugis, consultas y escusas cessants (...). Ab totas aquellas forças, facultats y poders quals de justícia y altres poden, y los és més lícit y permès, manen y compellescan a cada hu en particular dels habitants en dita vila de Mataró y de tot son terme baix nomenats, per a que de assí al devant haya y sia tingut y obligat quiscun any en los mesos i dias de aquell que seran millors, més bons y més convenients en haver de plantar, y ab tot effecte ara de nou planten en sas terras y heretats respectivament lo número, genero y specia de arbre debaix contenguts y designats y los que trobaran ara de present ya plantats conrehen a ús y costum de bon conreador". ACA. Arx. Not. Mataró, C-10.

214. "fes manament com ab lo present se fa a Joan Costa, pagès de dita vila de Mattaró que dins trenta dies primer vinens o del die de la presentatió del present cartell a ell fahedora en avant comptadors ab tot effecte plante o plantar fasse per ell o per sos mossos quaranta plançons de albes y poll en les terres y torrens del mas Costa y en lo lloch més útil y comodo per a viure y aquells plantats conrrear a ús y costum de bon conreador y pagès y axó fasse quiscun any com axí és estat ordenat y manat (...) sots pena de vint y sinc lliures". Es feren també manaments als següents propietaris per les quantitats que s'assenyalen: Onofre Roig 20; Gaspar Berenguer 10; Jaume Vendrell 40; Antoni Sala de Valleix 40; Josep Fogueres del Torrent 50; Salvador Reniu i Çafont 40; Peronella Féu 50; Raimon Lladó de Valleix 50; Lluís Major, baster 10; Bernat Amatller de Valleix 40; Salvador Portell de Valleix 40; Salvador Tria de Valleix 40; Damià Fontanilles 10; Joan Gener 10; Pau Daviu 50; Joan Mataró 10; Pere Comadaran 20; Joan Soler de Valleix 40; Salvador Feliu de la Penya 20; Salvador Flaquer 10; Jaume Palau, mercader, 20; hereus Recolons 20; Antoni Pau Simón, notari 10; Antoni Arnau 10; Antoni Català de Valleix 50; Francesc Roig i Serra 10; Pau Morot de Valleix 10; Antoni Seguí, notari 20; Pau Gual de Mata 10; hereus de Bernat Ferragut de Mata 10; Jaume Reimir apotecari 20; Antoni Vilardell de Cirera 20; Salvador Soler de Cirera 20; Antoni Serra 10; Bartomeu Torner de Traià 20; Miquel Salvador de Traià 20; Bernat Pou i Fornells 40; Francesc Seguí 40. ACA. Arx. Not. Mataró, B-47, 12.II.1636.

no deixà de fer esment de la conveniència d'ubicar els arbres en els torrents. En fer obligatòries aquestes plantacions, les autoritats reials degueren considerar prioritari el ràpid creixement de polls i àlbers, així com la ductilitat de la seva fusta. L'interès de les autoritats reials per la fusta d'àlber s'evidencia, de forma indirecta, en altres informacions[215].

Si la marina reial explotava els recursos forestals de la serralada litoral, òbviament s'empraven les mateixes fustes en la construcció de les embarcacions de port i de pesca. Pi, alsina i roure són els materials més citats en aquestes construccions[216]. Aquest punt serà desenvolupat de forma més extensa en l'estudi de la construcció naval.

Un altre dels productes procedents de l'explotació de les masses forestals es trobava també força vinculat a la construcció naval. Efectivament, de la destil·lació de diferents tipus de fusta —hom cita expressament la teia de pi— en forns adients, se n'obtenia primer el quitrà vegetal i, en una segona destil·lació, la pega, la qual, entre altres usos, embetumava les peces de les naus en construcció per a preservar-les del sol i de la humitat[217]. Amb les mateixes finalitats també solia ésser utilitzada pels boters.

De característiques semblants i de la mateixa procedència és la trementina. Tanmateix, a diferència de les dues anteriors, la seva elaboració no ha pogut ser documentada a l'àmbit mataroní.

215. Així, l'any 1634, Antoni Pera, boter de Mataró, comprà 31 àlbers blancs per a fusta o cèrcols als propietaris del mas Morera de Llavaneres. Entre les clàusules del contracte s'hi especificava: "y en cas que lo rey nostre senyor ne fassa tallar algú o tots, vagen en compte de dit Pera". ACA. Arx. Not. Mataró, 1051. 10.XII.1634.

216. En el conjunt de despeses realitzades per Isidre Godari, boter, en les reparacions de la nau *Sant Salvador i Nostra Senyora del Roser*, es cita la compra de 24 pins "per fer de ells vint y quatre pals per la retroscrita barca", 9 lliures i 8 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 318. 14.V.1654. Entre les clàusules d'un contracte per a la construcció d'un pinco: "farà y fabricarà en la platja del mar de la present vila un pinco ab sa llanxa. Ço és alsina y roure, llanyam de cos y a la cohenda pi de gruix de quart y mitg a punt de clavar". ACA. Arx. Not. Mataró, 485. 7.I.1699.

217. Contracte signat entre Francesc Bosch, argenter oriünd d'El Far i habitant de Barcelona, i Pere Portanya i Joan Francisco de Assín, naturals de Castiello, regne d'Aragó. Els darrers es comprometen a que fins el 15 de maig proper "a ses costes y treball de ells faran tota la pega y alquitrà que durant dit temps poran fer de la tella y pins que de present és en las terres de la heretat que dit Bosch té y posseheix". Portanya i Assín rebran per cada quintar del producte elaborat 1 lliura i 8 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 328. 15.II.1667. Despeses realitzades en la reparació d'una barca: "Jaume Cassanyes i Jaume Mas, mestres d'aixa, 11 jornals en adobar la barca 11 lliures". Compra realitzada a Antoni Soler, mariner, de 4 quintars i 1 rova de quitrà i 2 quarteres de pega "per adobar y alquitranar dita barca". ACA. Arx. Not. Mataró, 328. 4.III.1667.

Dins d'aquesta mateixa categoria de productes d'origen forestal, tingué un lloc rellevant l'explotació de les fulles de roldor (*Coriaria myrtifolia*) en l'economia rural mataronina; se n'extreia el taní emprat en adoberia per la seva capacitat de convertir la pell dels animals en cuir. D'aquesta fulla, molt abundant a les zones d'Òrrius i Canyamars i a la conca de la Riera d'Argentona[218], se'n coneixen nombroses referències pel que fa a la seva recol·lecció i exportació en el segle XVII[219].

És evident, doncs, que no és pas arriscat afirmar l'elevat grau de protagonisme que el bosc tingué en la vida quotidiana. Malgrat que la seva funció passi sovint desapercebuda a les grans ciutats, en els àmbits de població intermitjos es fa més palesa la seva qualitat de referent obligat en un gran nombre d'activitats productives. El bosc forneix les terres per a les ampliacions dels conreus, complementa l'economia dels masos i n'és una font de recursos addicionals. En el bosc rauen alhora la principal font energètica i unes primeres matèries d'utilització gairebé universal. Així, la seva significació depassa l'àmbit estrictament vilatà i la seva explotació esdevé un factor no gens negligible de la realitat econòmica d'aquests segles. Mataró, per la seva proximitat als boscos, en fou directament usufructuari. A més, la seva proximitat al mar i, per tant a les grans xarxes de transport i comerç, permeteren exportar els excedents d'origen forestal a mercats extralocals, tal com s'ha constatat en la fusta, llenya o roldor. Tanmateix, l'escàs valor afegit d'aquests productes condicionà molt els guanys d'aquestes exportacions. Així, la seva finalitat primordial serà abastar els gran nuclis urbans —Barcelona principalment—, que amb el seu desenvolupament ja havien desforestat la major part de les zones que els eren més properes.

Un segon element del qual caldria deixar constància és l'existència d'una determinada sensibilitat davant del tractament dels boscos en la cultura pagesa, sensibilitat basada en el pragmatisme i en el coneixe-

218. "Es tan abundante en la cuenca de la Riera de Argentona, que a principios del presente siglo más de seis fábricas de curtidos de Mataró trabajaban exclusivamente con hoja seca de esta planta, ingresando anualmente centenares y hasta millares de toneladas para el proceso de curtición". Montserrat, P. *Flora...* p. 148.

219. Antoni Viver, de Mataró, carrega a la barca *Nostra Senyora del Mar, Sant Joan Baptista i Sant Antoni de Pàdua*, del patró Joan Pastor de Canet, 80 quarteres de roldor per la costa de Llevant fins el cap de Canet (Catalunya Nord). ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 1.V.1636. Joan Dalmau de Llavaneres ven a Pere Pau Lessus, blanquer de Mataró, 100 quarteres fulles de roldor per 5 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 313. 3.IV.1646.

ment o intuïció d'una bona part de les lleis que regien la conservació del bosc. Això es fa palès en nombrosos exemples. Així, cal considerar des d'aquesta saviesa pagesa el fet que els propietaris que autoritzen la plantació d'una vinya en terra boscosa, la condicionen perquè a la fi del contracte pugui ser reforestada. També és perfectament constatable quan en l'arrendament dels boscos el pagès en condiciona i regula l'abast de l'explotació mitjançant pactes específics, amb la perspectiva de preservar-ne la reproducció i assegurar-ne la continuïtat.

Tot el pensament de Miquel Agustí és paradigma d'aquest pragmatisme pagès d'arrel estrictament econòmica, i ben segur que es podria fer extensiu a la majoria dels seus coetanis[220].

Una idea que podria esdevenir el corol·lari d'aquesta concepció pagesa del bosc és l'expressada per Agustí quan l'equipara a un espai més de conreu, amb una dinàmica pròpia i diferenciada, però que comparteix unes tasques comunes amb la resta d'explotacions agràries[221].

En la cultura pagesa, el bosc esdevé una prolongació de les activitats productives i, per tant, el seu tractament i el seu treball no es diferencia gaire de la resta de tasques. El bosc forma part integral d'una única realitat global que el pagès s'entesta a fer rendible per tal d'assegurar la seva pròpia supervivència. I, paradoxalment, aquesta passa per preservar aquest marc global —ecològic— al qual ell es troba vinculat i del qual, en darrera instància, també depèn.

Així, en una determinada conjuntura de forta demanda de terra conreable, el pagès podia optar per una explotació més intensiva del bosc tot oferint, alhora, tant l'arrendament de la fusta o la llenya com el de la terra susceptible d'ésser espletada. Fins i tot, els propietaris de boscos

220. Sintetitzant-ho molt: els oms creixen molt més de pressa que els castanyers i les alzines i, per tant, poden oferir llenya molt més aviat. Tanmateix, els fruits dels dos darrers en èpoques de fam poden servir per fer pa. La conclusió d'Agustí és clara "pero bosch de Alzinas, Roures, y Faigs, encara que tardan mes a ferse, son de mes profit, per lo que llevan aglans, y axi ne haveu de plantar". Agustí, M. *Llibre...* p. 76 v.

221. "Si teniu un bell quadro de terra, hil voleu plantar de bosch, y si lo primer any, li voleu donar gracia, y forma de bosch (...) convé lo primer any circuyrlo de tancas de arbres vius, y de bellas agullas: per que lo bestiar no y puga entrar (...). Convé notar, que lo punt mes principal de tots los arbres, axi domestichs com silvestres, quant mes cultivats son, tant mes augmentan: per que les plantes jovens de tota manera de arbres, tant los de llenya de foch, quant de obra es molt necessari la Agricultura, almanco los primers quatre anys, los ha de conrear almanco dos vegadas lo any, ço es en lo Abril, y a la fi de Iuny, y se ha de fer en temps humit, y no sech, ni ventos, o calent: perque lo nutriment de las plantas requeren humitat". Agustí, M. *Llibre...* p. 75 r. i v.

reflectien en aquesta situació les característiques i proporcions que havia de tenir l'explotació de la massa forestal a les clàusules dels contractes, i ho feien de forma ben detallada. És evident que hom pretenia, de totes passades, preservar-ne la continuïtat. Amb aquest mecanisme se'n garantia la reproducció i, a la vegada, es conjurava la possibilitat que un probable retrocés en la demanda de terra —si aquesta hagués estat absolutament desboscada— la convertís en un ermot[222].

Probablement aquí rau la concepció que la pagesia tingué del bosc. En el context històric industrial o postindustrial, els efectes de l'oblit de l'antiga cultura pagesa són perceptibles arreu.

Els camins

La dispersió de l'hàbitat a les rodalies de la vila féu que els camins formessin part integrant del paisatge rural. Una xarxa viària força espessa vertebrava els diferents veïnats entre ells i amb la vila, que restava vinculada amb les poblacions properes pel que hom definia genèricament com a "camins rals".

Els orígens d'aquesta articulació del territori comarcal s'han de cercar en dates molts allunyades, atenent l'intens poblament que la comarca experimentà, si més no, des d'època ibèrica. En fóra un exemple el camí dels Contrabandistes que, segons diferents autors, discorria de for-

222. Bernat Villar pagès de Santa Agnès de Malenyanes, ven a Jacint Mora, negociant de Mataró, "omnes arbores et ligna nunc et de presenti existentes en quadam" peça de terra boscosa situada a la parròquia de Santa Agnès, de superfície 2 quarteres i mitja de forment, amb els pactes següents: "Primo que vós pugau tallar tots los arbres que són en dita part de dita pessa de terra de cara de terra en amunt exceptades emperò les alsines o sureras y roures les quals tant solament pugau scapsar sinó una alsina y un roure, los quals pugau a la soca y no més. Item que de tots los pins que són en dita part de dita pessa de terra ne pugau tallar de sinch pins los tres y los demés sporgar a tres nus. Item que dins sinch anys proxims vinents qui comensaran a correr lo dia de Pasqua de Resurrectió del Senyor proxim vinents hajau de haver tallat i sporgat dits arbres respective en la forma dalt dita. Item ab lo present a vós donam facultat que dins los dits sinch anys pugau sembrar en dita part de pessa de terra quatre splets los que vos volreu y de dits splets y també de tota la llenya procehirà de dits arbres vos ne pugau fer a vostres liberas voluntats". Preu de l'arrendament: 5 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 313. 27.III.1646. Josep Sever, pagès de Canyamars, per espai de vuit anys: "és a saber 4 a tallar y 4 a espletar en avant ven al senyor doctor Llorens Pi de la vila de Mataró present y avall aceptant tota la llenya y bosch de tall que dit Sever té en aquellas dos pessas de terra boscas situadas en dita parròquia de Canyamars de sembradura ço és lo un de 2 quarteras anomenat la Artiga d'en Bartrés y lo altre de 3 quarteras dit lo Aulet de la Font, juntament amb una pila cuberta de carbó a punt de posar foch en dit Aulet de la Font. La qual venda fa ab pacte que puga tallar totas las llunas novas y tot

ma paral·lela a la serralada costanera i, allunyat de la costa, comunicava diversos nuclis de població ibèrics[223].

Tanmateix, fou la romanització qui posà unes sòlides bases a l'ordenació de l'espai. I en matèria viària, es pot ben assegurar que fins dates recentíssimes els homes i les mercaderies han continuat transitant pels camins definits i traçats durant el segle I a.C.

Les dades disponibles per a l'època moderna, alhora que confirmen l'abast d'aquesta pervivència, descobreixen alguns dels fils que formaven l'entrellat de les vies de comunicació secundàries, camins rurals d'abast local o comarcal. Aquests, però, després d'una pervivència de segles, han sucumbit durant els darrers anys i continuen sent desmantellats —juntament amb una bona part del paisatge més definitori de la comarca—: d'una banda, pel flagell ineluctable del que eufemísticament hom ha definit com *urbanitzacions*; més darrerament, pels traçats de les noves autopistes. Això fa que l'estudi de la xarxa de comunicacions tradicional esdevingui un treball d'una certa actualitat alhora que es converteix, en aquests moments, en una tasca gairebé de caràcter arqueològic.

Una de les primeres constatacions de què caldria deixar constància és que Mataró no es trobava pas en una situació privilegiada en el conjunt de la xarxa viària catalana. Aquesta s'articulava entorn de l'eix que definia el "camí Ral", que unia Perpinyà amb Barcelona i transitava per l'interior (concretament per Girona, Hostalric, Sant Celoni i la Roca del

lo advent de qualsevol lluna. Item que hage de dexar lo primer any broll de la alsina y arbós, segons la calitat de las plantas y cada any anant continuant com se acostuma y que.s puga arrencar tot sinó és alsina, arbós y rourer. Item dit Sever se reserva per ell en dits dos boschs deu roures los millors que li aparexeran y que eixos no.ls puga dit senyor Pi tallar, si puga dit Sever si li aparexerà fer-los tallar. Y que tots los esplets que.s faran y culliran en dits dos boschs en dits quatre anys sien tots de dit senyor Pi y dels seus sense haver-ne de contribuhir cosa alguna a dit Sever ni als seus. Lo preu són 645 lliures". ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 17.VI.1698. És particularment interessant la informació que forneixen aquests dos documents. A tall d'exemple, dos dels topònims emprats en el darrer amplien i complementen substancialment el seu contingut. Així, "l'Artiga d'en Bartrés" defineix una zona boscosa sotmesa a sistemes més o menys elementals de rompuda, per tal d'ésser utilitzada temporalment com a zona de conreu. Quan hom es refereix a "l'Aulet de la Font" s'està referint molt probablement a un indret que s'individualitza de la resta del bosc per la presència d'alzines joves. La presència en aquest mateix lloc d'una "pila cuberta de carbó a punt de posar foc" ens hauria de remetre ben segur a l'elaboració de carbó d'alzina.

223. Ribas, M. El poblament d'Ilduro, Barcelona, 1952, p. 76. Albert, E. *D'Iluro a Mataró.El Maresme del segle V al segle XIII*, Mataró, 1973. p. 77. Illa, J. "Les vies de comunicació del Maresme en l'antiguitat". *Memòria d'Activitats 1973*. Mataró, Museu Municipal, 1973. p. 100.

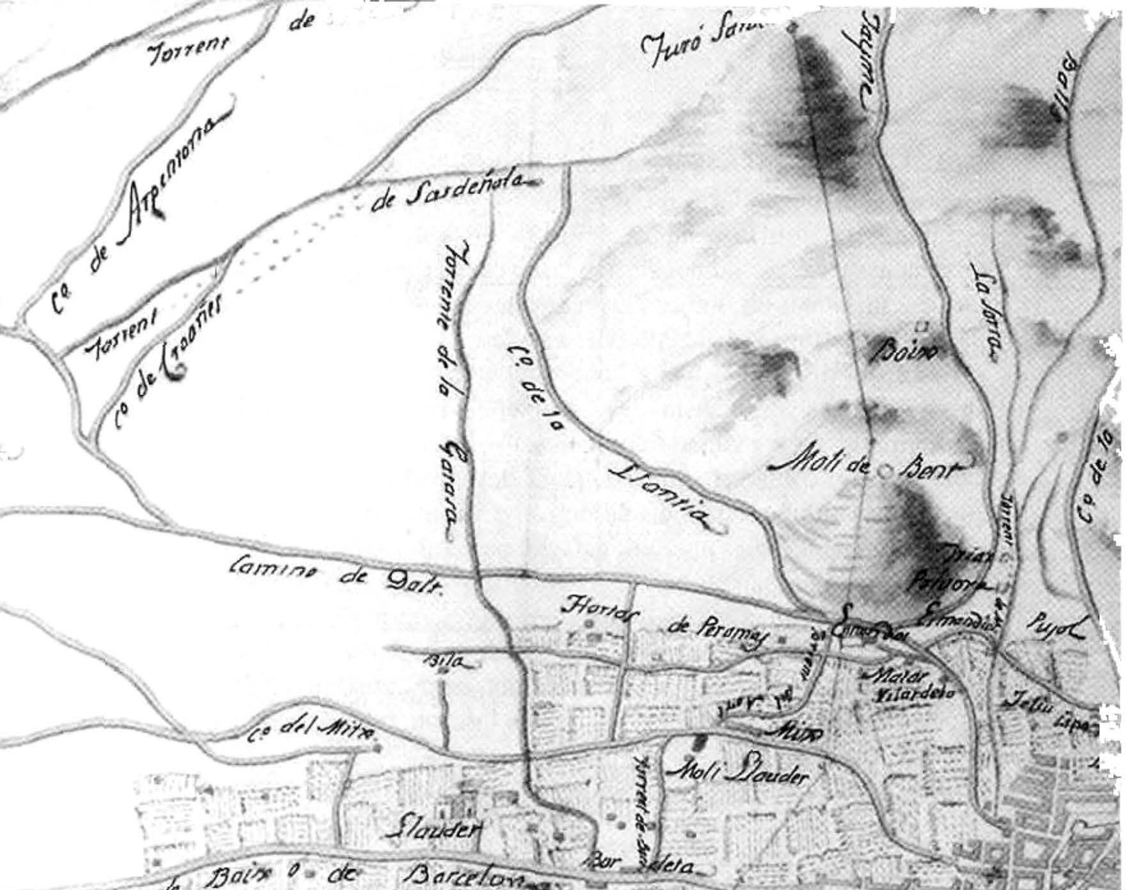

Mataró era l'eix central d'una notable xarxa de camins que la comunicaven amb el seu *hinterland* i amb totes les poblacions veïnes. *Plànol de Clemente Tor, 1813. Arxiu Municipal de Mataró.*

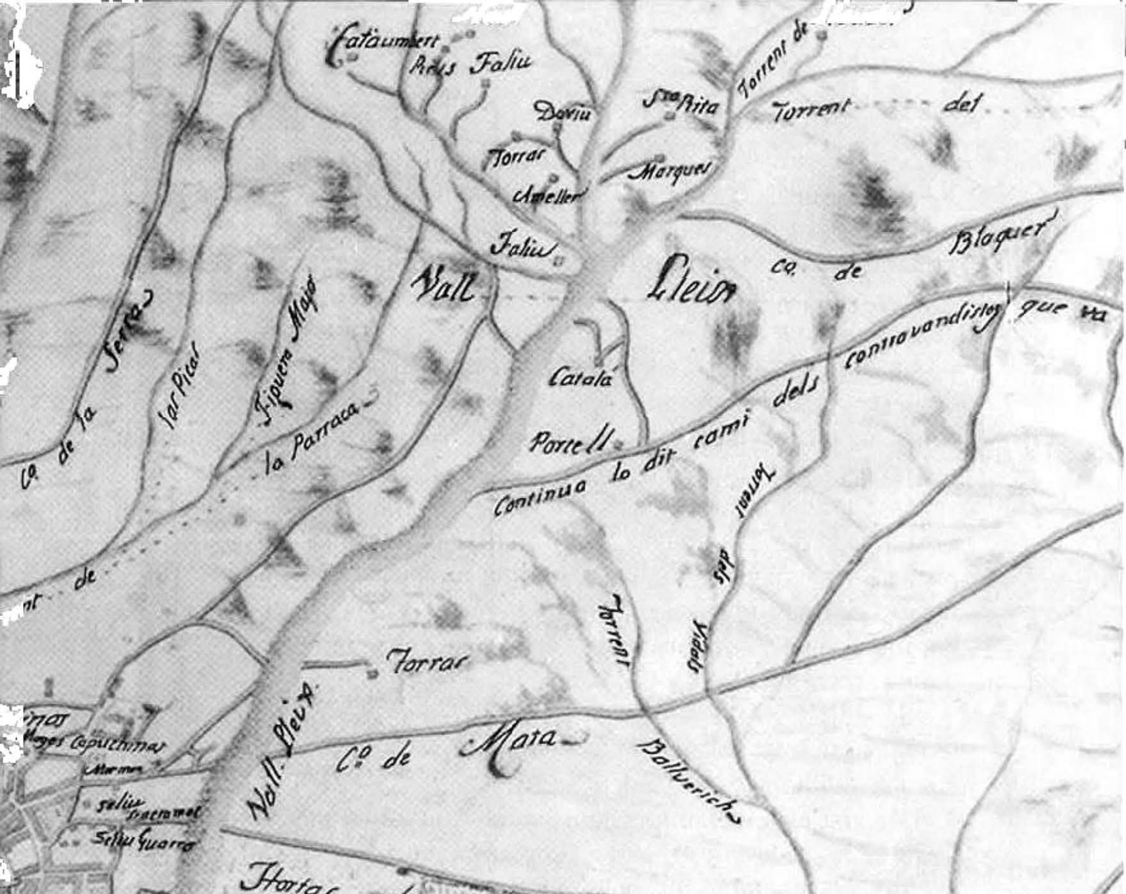

Cataumbert
Faliu
Daviu
Sta Rita
Torrent de
Torrent del
Torras
Marques
Ameller
Faliu
Vall
Co. de Blaquer
Continua lo dit cami dels contrauandistas que va
Català
Portell
Co. de la Serra
las Picas
Figuera Major
la Parraca
Torrent dels Vidals
Torrent
Torras
Co. de Mata
Capuchinas
Hortas de Boter
Sn. Simon
Jener
Co. de Caldes
Co. de Lleyaneras
Torrent Forcat
Rio de

Vallès, fins arribar a Barcelona i des d'aquí fins a Igualada, Lleida i l'Aragó). Aquest era el camí més habitual dels viatgers que han deixat menció escrita del seu recorregut a Catalunya[224]. Existia també una ruta costanera que comunicava Barcelona amb Girona tot passant per Mataró, Arenys, Calella i Blanes. Tanmateix, com indica Ricardo García Cárcel, el mal estat d'aquests camins o el temor de les escomeses corsàries dissuadiren la major part dels viatgers documentats de fer aquest camí[225]. Aquesta via, que unia en els seus punts més extrems Cotlliure amb Alcanar, era una via menor, segons les apreciacions de Borsano, principalment pels perills que comportava la seva proximitat al mar, atès que, segons l'esmentat autor coetani, els pirates algerins solien introduir-se a la serralada que la vorejava, i des d'allí capturaven els viatgers[226]. La resta de la xarxa viària catalana estava integrada per un conjunt de rutes menors de tipus transversal, com ara Figueres-Viella, o de tipus radial a partir dels nuclis de població més important, era aquest el cas de Barcelona, Girona, Vic, Berga, Calaf, etc.[227]

Semblaria que Mataró restava, per tant, en un més que discret segon terme per la seva ubicació en el conjunt de les grans vies terrestres de circulació d'homes i mercaderies.

Malgrat aquestes impressions inicials, un estudi més aprofundit, a partir de les dades locals, permet copsar una realitat força diferent.

Tot i les dificultats que pot implicar fer una classificació *a priori* de les vies de comunicació a escala local, s'ha considerat convenient realitzar-ne una divisió molt esquemàtica per tal d'afavorir-ne l'estudi.

224. Martínez Shaw, C. "Viatgers per Catalunya" *L'Avenç*, 51, pp. 46-48. Serra, E. "Els militars del Barroc" *L'Avenç*, 51, pp. 53-57.

225. "La costa catalana, pese a los temores que suscitaba el bandolerismo en el interior montañoso, no debió de disponer de caminos en buenas condiciones, pues es muy raro el paso por el litoral, quizás también por la incidencia de la piratería. (...) Merece también mención François de Tours, quien de vuelta de la Corte, pasó de Barcelona a Gerona Mataró, Arenys, Calella y Blanes, prefiriendo pues el Maresme a la ruta habitual del Vallès". García Cárcel, R. *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*, Barcelona, 1985, pp. 43-44.

226. Citat per Ricardo García Cárcel *Historia*... p. 45.

227. Borsano, A., "*Discurso general hecho por el Maestre de Campo Don Ambrosio Borsano (...) en que se describe toda la carta toportografica del Principado de Caltaluña, Condados de Rosellón y Cerdaña, con la qualidad de los terrenos, rios, ciudades y plazas en el paraje donde se allan situados, como tambien describe los terrenos por donde se puede en ocasion campear y aquartelar el exercito*". Manuscrit 2371 de la Biblioteca de Catalunya.

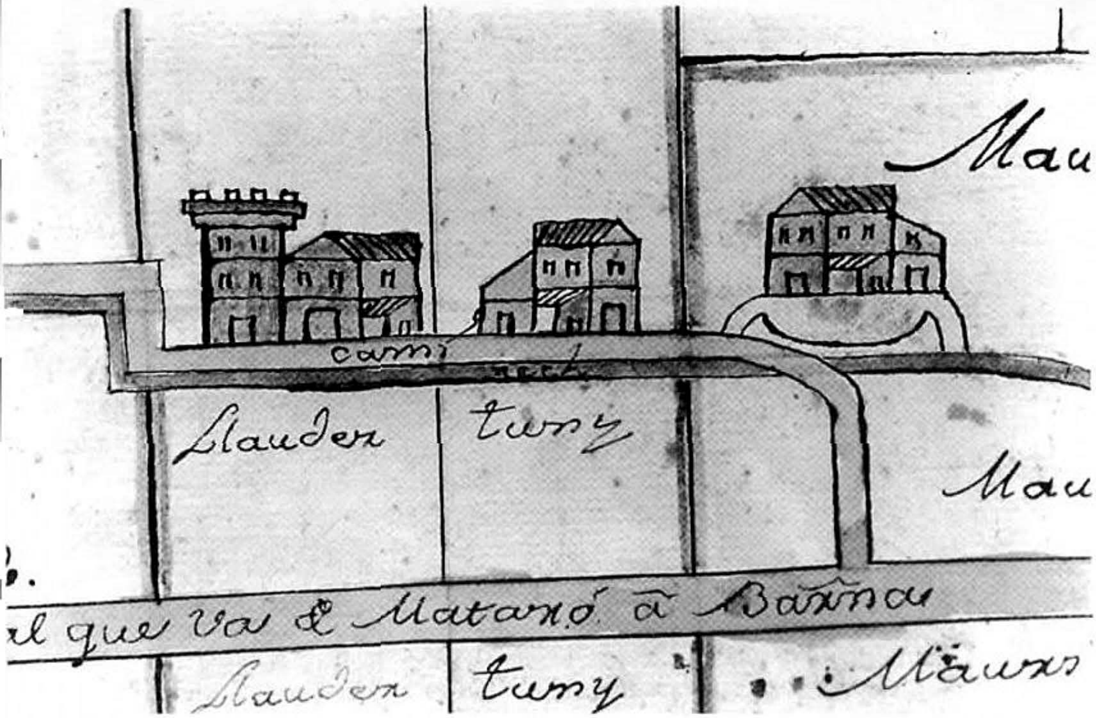

El Camí Ral de Mataró a Barcelona davant de les cases Llauder i Tunyí. Capbreu de Cartellà i de Moja. Primeries del s. XIX. Arxiu Municipal de Mataró.

En la descripció suara esmentada, Borsano realitza una divisió tècnica dels camins entre "carril" i "no carril". Els "no carril" sols permetien el trànsit de cavalcadures i "peons", mentre que els "carrils" permetien el pas de carruatges i de l'artilleria. Molt probablement, aquesta segona accepció de la classificació castrense podria correspondre's al que en l'àmbit civil contemporani hom anomenava "camí ral". En un edicte imprès de la Batllia General de l'any 1637 en què es donaven instruccions per al bon manteniment i conservació dels camins, hom diferenciava els camins rals, les carreteres i les altres vies públiques[228].

228. Edicte imprès del Batlle General Lluís de Monsuar: "se manarà a totas y qualsevol personas, de qualsevol condició, grau o estament que sien que dins temps y espay de tres dies, del dia de la publicació d.esta en avant comptadors, adoben y adobar hagen tots los camis reals, carreteras y vias públiques y per tot allà ahont menester sie y convingue". ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 11.VI.1637.

A partir d'aquestes consideracions semblaria possible establir una hipotètica jerarquització viària.

En el lloc preeminent, els camins rals, regulats ja per l'usatge *Camini et Stratae*, esdevindrien camins públics sota la potestat de la Corona, que exercia la salvaguarda tant dels anants i vinents, com de les coses que transportessin[229]. Utilitzats per les comunicacions generals, formarien el sistema d'intercomunicació entre les poblacions més importants del Principat i d'aquest amb els regnes veïns.

En segon terme, les carreteres que, atenent al seu origen, etimològic, serien aquelles vies que permetrien el pas de carros o carretes. Generalment apareixen a la documentació sota la denominació de "camins carreters". Tindrien una funció secundària en la trama de comunicacions terrestres.

Un tercer segment, molt més imprecís, recolliria aquelles vies que no s'adaptarien a les característiques dels dos apartats anteriors. Aquí caldria incloure tots els camins de caire estrictament local, molts dels quals degueren ser camins de ferradura o de bast que permetien el pas d'animals carregats amb sàrries, però no el de carros. En aquest darrer apartat, i considerant les característiques de poblament dispers a l'àrea rural mataronina, caldria incloure-hi els anomenats "camins missaders o de sagraments", que comunicaven les esglésies parroquials o sufragànies i les seves sagreres amb les diferents masies o veïnats que els estaven adscrits.

Quina imatge devien oferir aquests camins a l'època moderna? Com és freqüent en situacions històriques similars, és difícil accedir a descripcions directes; tanmateix, els ordenaments administratius que en palesaven els defectes o les mancances i n'urgien les reparacions i condicionament ben segur que poden oferir elements fefaents per al seu coneixement. Així, en l'edicte imprès del Batlle General Lluís de Monsuar adreçat a la Universitat de Mataró hom disposà:

se manarà a totas y qualsevol personas, de qualsevol condició, grau o estament que sien que dins temps y espay de tres dies, del dia de la publicació d.esta en avant comptadors adoben y adobar hagen tots los camins reals, carreteras y vias públiques y per tot allà ahont menester sie y convingue. Dels quals camins traguen tots fems enderrocs, bros-

229. *Gran Enciclopèdia Catalana*, Vol. VI, pp. 87-88.

sas, ramas, arbres, matas, rocas, pedras, ayguas razas o bassas fabricadas en dits camins y qualsevol cosas que perjudiquen dits camins, en que si entenguen los puntals que estan plantats en dits camins per apuntalar y tenir algunas parras o enramades, o alguna ayguera que dònia al camí. E si algun pont, pontarró, o palanca necessita de fer adobar o reparar ho fassen. Y las ayguas del algun riu o riera, o fiblas de ditas rieras o riu, o de altre qualsevol part, ho fareu anar per ahont convinga y menester sia. Tot lo sobre dit fassa adobar cada hu dels terratinents sa part tocants[230].

A aquesta imatge prou bucòlica del camins ocupats per parres i enramades, caldria afegir-hi la visió que en donen els viatgers estrangers. Així, François de Tours, que transità des de Barcelona fins a Perpinyà per la via de la costa, destaca com a element que atragué la seva atenció l'existència de les pites o atzavares (*Agave Americana*) a la vora dels camins[231]. Segurament, l'acurada descripció que en fa el caputxí francès es va deure al caràcter exòtic de la planta, procedent dels deserts d'Arizona i Mèxic. La notícia de François de Tours esdevé particularment interessant atès que n'il·lustra una ràpida difusió, cosa que implica una certa forma de conreu, en dates relativament avançades. Aquesta espècie vegetal ha estat utilitzada com a planta margenera, per fer tancats i delimitar les propietats i camps[232]. Així mateix, les fibres procedents de les seves fulles forniren els corders d'una nova primera matèria.

230. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 11.VI.1637.

231. François de Tours, que travessà Mataró seguint la via de la costa a les darreries del segle XVII, en descriure els camins s'esplaia en comentaris sobre les atzavares que els voregen, i la protecció que significaren per a les tropes franceses, que en dades molt recents havien ocupat algunes zones del Principat: "il y a beaucoup de chemins couverts et fort profunds bordés de haies, de pites, que est ce que nous appelons en France aloès, dont les feuilles sont plus longues que le bras, épaisses de trois et quatre doigts, au bout desquelles il y a une épine de la longueur du petit doigt. Il n'y a point d'escadron que cela n'arrete, et sans ces chemins couverts on auroit perdu plus de douze mille hommes plus qu'on ne perdit. Les chemins sont encore bordés de ces pites qui fleurissent tous les vingt ans et qui poussent quant cela veut fleurir comme une espèce de petit arbre de pin; les fleurs sont blanches, car j'en ai vu plusieurs de fleuris. Les chemins sont encore bordés d'une plante qu'on appelle figue d'enfer et que nous appelons en France crapandine. Ces deux sortes de plantes sont fort communes en Catalogne". BARRAU DIHIGO, L. "Itinerari de Fraçois de Tours" *Revue Hispanique*, LIII, 1921, p. 545. La identificació de l'atzavara no ofereix cap mena de dubte. Pel que fa a la "figue d'enfer" es podria correspondre a la "figuera d'infern" o *Datura Stramonium.* Pere Montserrat Op. Cit. p. 174 la localitza vora les platges i les cases de pagès de la costa i la fa originària de la mar Càspia.

232. Testimoni de tot el que s'ha citat es pot trobar en l'encant de l'arrendament de l'horta que fou propietat de Gaspar Mora, hortalà, realitzat l'any 1649. En una de les clàusules s'indicava:

Les dades documentals i cartogràfiques disponibles[233] permeten disposar d'indicis suficients per constatar l'existència de vies de cadascun dels nivells indicats en l'*hinterland* mataroní.

Un dels eixos viaris més definitoris de la contrada tenia com a punt d'intersecció el nucli de la vila. Constava de tres camins que discorrien, en alguns trams, de forma paral·lela entre si i respecte de la línia de la costa. Travessaven l'androna litoral en sentit longitudinal però per la plana, a diferència del camí dels Contrabandistes, que es troba disposat en el mateix sentit però en cotes superiors, entre la zona dels turons i el peu de la serralada.

Aquestes tres vies es troben documentades respectivament amb els noms de camí de Dalt, "camí del Mig" i "camí Ral". Les dues darreres denominacions són avui per avui perfectament vigents.

Aquesta trifurcació de camins és perfectament constatable en la direcció Mataró-Riera d'Argentona. La continuïtat de tots tres en direcció Mataró-Girona és més imprecisa, però no improbable.

El camí Ral a Mataró, per antonomàsia, era i és encara, la via privilegiada per la comunicació amb Barcelona. Era el tram local de la via de la costa citada per Borsano que travessava el Principat des de Cotlliure fins Alcanar. A la major part del Maresme devia seguir el traçat de l'actual N-II. A Mataró aviat es creà un conjunt de cases a la part que discorria paral·lelament —gairebé juxtaposada— al tram de la muralla, situat a migdia de la població. Aquí s'originà un dels primers nuclis urbans extramurs i es configurà el carrer que fins avui ha conservat el nom de "camí Ral".

Atesa la seva significació global en l'àmbit català era, sens dubte, la primera d'entre les vies de comunicació terrestre que travessaven la vila.

"...que lo dit arrendatari dos vegades cada any quant haura plogut haje de redoblar de terra lo marge ha hont hi ha atzavaras que és junt al camí Real...". ACA. Arx. Not. Mataró, 314. 8.VI.1649. Hi ha altres exemples del conreu de plantes margeneres. Així, l'any 1613 també en un arrendament, hom defineix altra volta la necessitat de marcar separació de les terres de conreu respecte del camí Ral mitjançant la plantació de magranera *(Cytinus Hypocistis)*: "...Item que hajau de fer una tanca a la vora del camí real al cup de casa d'en Moner, de magranera o arís (?) el que volreu...". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 28.IV.1613.

233. Fotografia a partir de clixé procedent de l'AMM. Referència arxivística: Instituto Geográfico del Ejército. Plano de la ciudad y término de Mataró. Hacia 1813. Autor: Clemente Tor, delineador del EME. 1r. Ejército. Escala 1:16.000 aproximadamente. Armario F. Tabla 7ª. Carpeta 1ª. nº 171.

El seu antecedent més antic conegut podria ésser l'anomenada "via romana de la Costa" que Joan F. Clariana cita, seguint Guitart *et alii*, amb certes reserves[234]. ¿Podria ser el traçat actual del camí Ral de Mataró a Barcelona una translació al litoral d'aquesta via romana afectada per una oscil·lació de la línia costanera?

Manquen dades objectives per a un pronunciament en un sentit o altre. Resta, però, la certesa que en l' època moderna el camí Ral de Barcelona a Mataró es diferenciava del camí del Mig. Així, les primeres dades cartogràfiques disponibles —més tardanes— anomenen "camí de Baix" el tram del camí Ral a la seva sortida de Mataró, en contraposició als anomenats "camí de Dalt" i "camí del Mig".

Alguns autors del segle XVII s'han fet ressò d'aquesta via en els seus escrits. Així, F. Fabro, quan narra els preparatius per a l'atac de les tropes de Felip IV a Mataró, fa una valoració sobre el seu estat[235]. Per raons també de tipus estratègic, Borsano en fa esment en la seva obra[236].

A la documentació notarial mataronina, les referències al camí Ral - gairebé sempre indirectes- són nombrosíssimes. Vet ací alguns testimonis escollits que l'ubiquen en el context mataroní[237].

234. CLARIANA, J.F. "Aproximación a la red viaria de la comarca del Maresme". *Actas del Simposio sobre la red viaria en la Hispania Romana*, Zaragoza, 1990, p. 118.GUITART, J., GURT, J., GRANELL, J. PARDOS, P. "Prospeccions barcelonines al Barcelonès i al Maresme" a *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys* no. 1, Barcelona (Generalitat Dep. de Cultura), 1982. Segons aquests autors, les exploracions submarines entre la zona de Badalona i Llavaneres haurien detectat la presència d'una estructura constructiva -possiblement una via romana- actualment submergida davant la costa actual. Aspecte que posteriorment ha estat qüestionat pels treballs de Matamoros, D. "Els ancoratges antics de Vilassar de Mar, Cabrera de Mar i Mataró (El Maresme)". *Laietania*, Mataró, 1991, pp. 85-98.

235. "partieron todos a 19 de setiembre a las 4 de la tarde, la buelta de Mataró, procurándose apresurar la marcha, de calidad que al amanecer se hallassen las tropas arrimadas a la villa, y cubiertas en parages cómodos, para acometer quando la bateria diesse lugar. Mas por lo impraticable del camino para la artilleria desde Mongat a lo llano; fue preciso abrir media legua de carretera nueva y contentarse de llegar a las diez de la mañana donde se iba". FABRO, F. *Historia de los hechos de D. Juan de Austria en Cataluña*, Zaragoza, 1674, p. 364.

236. "continuando el dicho -el camí de la costa- pássase la torre de Montgat y a poco más de una legua állase otro lugar que se dice Alella, que también hay unos llanos que en ellos se puede campear, de camino, cerca de la villa de Mataró, sobre un riachuelo que siempre tiene agua y se puede llevar la artillería. Continuando sobre dicho camino, a más de una legua del lugar de Alella állase la villa de Mataró". Borsano defineix aquesta via com el camí de Barcelona a Perpinyà per la costa del mar. BORSANO, M. *Discurso*... p. 91.

237. Vegi's l'arrendament fet per Joan Roig de la Penya a Gabriel Puig: "Petia terrae hortiva vocata la Sínia d'en Roig scita stra et saltis prope muros dictae villae mataronis inter vicum vocatum lo Camí Real et litus maris quae parts quam vobis arrendo és lo tros o part de tremuntana

Aquest mateix camí, un cop depassat el nucli urbà i en direcció Girona, perdia el nom de "camí Ral de Barcelona" i en prenia de diferents en funció de les poblacions a les quals es podia accedir. Així, es troba documentada la denominació "camí de Caldes"[238], "camí de Blanes"[239] o "camí d'Arenys". Pel que fa a aquesta darrera població, és interessant reproduir una ordre dictada per l'exèrcit francès que en aquells moments havia ocupat militarment diverses poblacions del Principat, especialment de la Marina, en la qual es responsabilitzava els cònsols d'Arenys de la conservació i bon estat del tram del camí ral entre Arenys i Mataró[240]. En aquestes dates en què les forces d'ocupació arribaren a controlar Barcelona, la via de la costa degué ésser objecte d'una especial atenció, atesa la seva funció de comunicar Perpinyà i la fortalesa de Salses —punt estratègic de les terres incorporades a la monarquia francesa pel Tractat dels Pirineus—, amb el territori català i la seva capital.

La segona unitat viària de la trilogia suara esmentada era l'encara denominat "camí del Mig" a Mataró i a diferents punts de la comarca.

La identificació entre aquest camí del Mig i el tram costaner de la romana Via Augusta ha estat facilitada per l'arqueologia a diferents indrets del seu traçat, tant a Mataró com a Vilassar de Mar, on també és conegut amb aquesta denominació. Fou en el terme d'aquesta població

en lo qual hi ha lo pou o sínia o safareix (...) arrendant-vos durant dit lo passatge que tinch y és meu propri per passar la aigua en dita ma sínia des de la creu dita d'en Ramis y des del Camí Real, que és junt a dita creu, fins a la dita sínia". ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 25.V.1684. Factura del mestre de cases Jeroni Valeta al noble Francesc de Corbera i Sant Climent, baró de Llinars, per "una una paret o llissa de pedra y cals nova que jo en dit any he fet en una pessa de terra campa (...) en lo lloch dit les Illes la qual paret o llissa he fet al capdemunt de la dita pessa junt al camí Real per lo qual se va de la present vila de Mataró a la ciutat de Barcelona". ACA. Arx. Not. Mataró, 328. 15.VIII.1667.

238. Joan Pujol, Joan Server i Antoni Cirés cobraren 2 lliures 13 sous i 6 diners per 13 jornals "han posat en roblir los culgats se són fets lo present any en una vinya al camí que va de Mataró a Caldes (...) y per tornar mayols en lo mallol que dit mossèn Sala en dit nom ha plantat en lo pla de Sant Simó". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. Aquesta mateixa denominació és la que apareix en els primers mapes del terme coneguts, datats dels primers anys del s. XIX.

239. En definir una peça de terra que es troba als Corrals, es diu que limita "in camino regio quo itur a presenti villa mataronis ad villam de Blanes". ACA. Batllia General BF-11, fol. 238.

240. Ordre donada per l'exèrcit francès als cònsols d'Arenys: "Nos ordenam als batlle y cònsols de la vila de Arenys de Mar que encontinent lo present rebut fassen acomodar lo camí de dita vila fins a Mataró que la artilleria y tots los carruatges de la armada hi pugan passar. Los dits camins seran acomodats dins dos dias a pena de ser cremats y tractats com a desobedients y si algun habitant de dit lloch se vol absentar de sa casa per no fer dits treballs li rasaran la casa y arrancaran las vinyas". Dietari Antic Consell, Vol. XXII. p. 36. 17.VI.1696.

on l'any 1954 es descobrí el mil·liari que aportà la prova fefaent de la pervivència de la Via Augusta en el traçat de l'actual camí del Mig[241]. Posteriorment, la transcripció realitzada l'any 1599 en un protocol pel notari mataroní Gabriel Morera ha permès afirmar l'existència d'un nou mil·liari de la mateixa via a les rodalies d'Arenys de Mar.

Reinterpretant aquestes dades Fabré, Mayer i Rodà situen la cronologia d'aquesta via entre els anys 9-8 a. C.[242]

Oriol Olesti ha proposat un recorregut de la via en el terme de Mataró recolzat tant en la proximitat de jaciments arqueològics, com en el seguiment del traçat del camí del Mig en la cartografia més antiga, com és el plànol de Clemente Tor de 1813.

A l'època moderna, el camí del Mig fou considerat camí ral. Conegut també com el "camí de Cabrera", travessava la riera d'Argentona, a poca distància del camí que anava a la capella de sant Miquel del Cros[243] i una mica més allunyat de la masia amb torre de defensa coneguda com a Can Palau o Palauet. Abans d'entrar a la vila, el creuava transversalment el camí que en els seus extrems unia el Cros amb el camí Ral i que rebia el nom de "camí del Cros" —en el tram superior abans de la cruïlla amb el Camí del Mig. A la part inferior era conegut amb el nom de camí del Sant Crist i comunicava amb les masies situades al Pla d'en Boet fins arribar al camí Ral.

Tot seguit, el camí del Mig havia de travessar el Torrent de la Gatassa i posteriorment el de Les Valls per tal d'arribar a la vila pel portal de Sant Josep.

Apareix definit com a camí ral en una venda de l'any 1613[244]. Tanmateix, és gairebé segur que perdé la importància que havia tingut a l'època romana per al trànsit i la circulació de mercaderies; atesa la documentació, en aquests moments sembla haver esdevingut una via

241. Ribas, M. "Se identifica la Vía Augusta", al diari *Mataró*, 26.VII.1954.

242. Fabré, G. Mayer, M. Rodà, I. *Inscripcions romanes de Mataró i la seva àrea*, Mataró, 1983, p. 123.

243. L'any 1634 Lleonart Gemmir, mestre de cases realitzà alguns treballs en el mas Costabella situat al veïnat del Cros: "fabricar un trastellador en la bassa del molí més baix de la heretat Costabella en lo vehinat del Cros (...) y un rech cubert per a traurer l.aygua de dita bassa y trastalladar per lo mig del camí real allí passant". ACA. Arx. Not. Mataró, 1051, 26.I.1634. En el mateix indret hom definia l'any 1613 les afrontacions del mas de la Torre Vella, propietat de Joan Llàtzer de Costabella: afronta amb el reg del molí a sol ixent, i a ponent "ab un caminet qui passa al costat de la capella de sant Miquel". ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 18.XI.1613.

244. ACA. Arx. Not. Mataró, 190, 12.V.1613.

secundària respecte del camí Ral, veritable artèria del Principat, que comunicava Mataró amb Barcelona per la costa.

Així doncs, l'antiga Via Augusta, convertida en camí del Mig, perdé durant l'etapa medieval i moderna la preeminència que havia tingut. Probablement, caldria interpretar aquest fet com a conseqüència del desenvolupament, experimentat d'ençà de la Baixa Edat Mitjana, dels nuclis de població que aparegueren en el pla. Aquests nous nuclis se situaren prop de la costa com a desdoblament dels primers, enclavats en zones més encimbellades.

La coneguda dissociació en pobles de Dalt i pobles de Mar permeté a aquests darrers experimentar un fort desenvolupament d'ençà dels segles XVI i XVII. La via que unia aquestes poblacions amb la capital del Principat va experimentar un auge considerable testimoni de la creixent activitat que s'hi generà, marginant el traçat antic del camí del Mig, que tendia a unir els nuclis de població més allunyats de la costa. Les raons del desenvolupament urbanístic dels pobles situats en el pla feren possible el protagonisme de la via de Baix respecte del camí del Mig. Per contra, la segona meitat del segle XX ha abocat la carretera de la costa —ara coneguda com a N-II— a la saturació, la qual cosa ha provocat l'alternativa de l'autopista que ressegueix aproximadament el traçat de la vella Via Augusta i el camí del Mig.

A l'altra banda de Mataró, en direcció Girona, caldria cercar la continuïtat de la via en el camí conegut en època moderna com a "camí del Castell" i, posteriorment, com a "camí de les Cinc Sènies". Aquest camí, després de travessar la riera de Sant Simó, ha de fer el mateix amb el Torrent Forcat —seguint en un petit tram el seu mateix curs— fins a travessar el torrent del Castell. L'existència física del castell de Mataró —tot i que derruït— era encara una evidència en els segles XVI i XVII. Onofre Arnau Major, ciutadà honrat de Barcelona, confessà en el capbreu reial de la segona meitat d' aquell segle la tinença de peces en aquest indret, definit com "el castell"; aquest mot s'emprà també per denominar un torrent —vessant esquerre, en sentit descendent, del Torrent Forcat—, així com el camí que uneix aquest paratge amb la vila[245].

245. Entre altres confessions, cal esmentar les d'Onofre Arnau Major de data 29.VII.1664. Aquí es troba documentada l'equivalència Torrent Forcat, Torrent del Castell, que sols és parcialment certa, així com la descripció d'una peça procedent del mas Canyamera, que limita amb les restes físiques del castell. ACA. Batllia General. Classe 2ª. BF-11. També en el capbreu

Per raons òbvies, en bona part del trajecte el camí transcorria de forma paral·lela el mateix traçat del camí ral de Barcelona-Perpinyà. No és d'estranyar, doncs, que depassat el turó d'Onofre Arnau —on es trobaven les restes del castell de Mataró— canviés el seu nom pel de "camí de Llavaneres", terme municipal vers el qual continuava el seu trànsit, tot superant la riera de Mata i posteriorment la cruïlla en la qual conflueixen els torrents de Vallverdera i Vallgiró.

El camí de Dalt era el tercer i darrer eix d'aquesta trilogia que articulava el nucli vilatà amb àmbits extralocals. Eixia de la vila pel portal d'Argentona o d'en Quendo[246] i passava per l'actual plaça de Granollers, al peu del turó conegut des d'antic com a Puig Pendís, Roques Albes o Molí de Vent i més darrerament com a can Boada[247]; a prop d'aquest punt es creuava amb el Torrent de les Valls. Depassava aquest turó de forma gairebé rectilínia tot mantenint, al llarg d'un bon tram, un marcat paral·lelisme amb els camins del Mig i de Baix; enfilava cap a Argentona deixant el camí de la Llàntia a la dreta i travessava el Torrent de la Gatassa; finalment, a les proximitats de Can Palauet, el camí es bifurcava: una via creuava la Riera d'Argentona en direcció al Cros; l'altra seguia en paral·lel el curs de l'esmentada Riera convertint-se en el camí d'Argentona, deixava a la banda dreta el Torrent de Cerdanyola i el camí de Can Cruanyes i creuava aleshores el Torrent de Vera. Atès

de Benet Sala, donzell d'Arenys de Munt, es troben referències constants a propietats que limiten amb el camí del Castell o amb el camí ral que va a Sant Andreu i Sant Vicenç. En aquest mateix document (fol. 40) es cita alhora un camí que va de Mata al mar -podria tractar-se del curs de la pròpia riera de Mata?- un altre que va de Mata a Valleix -hauria de ser el camí dels Contrabandistes o el camí de Can Flaquer, conegut també com el camí de Llorita- i finalment un darrer camí que va al castell de Mataró. ACA. Arx. Not. Mataró, D-34, fol. 40.

246. Narcís Vives confessa el 31.XII.1596 la propietat d'una casa situada al carrer d'en Quendo, "que va a Granollers". ACA. Batllia General, Classe 2ª. BF-6. És interessant constatar aquest detall, perquè el primer nucli de població que trobava aquest camí era Argentona; tanmateix, hom s'hi refereix fent referència a la destinació més allunyada però de ben segur, més significativa.

247. Elionor Pou Albaret confessa l'any 1596 als capbrevadors reials "Item quoddam molendinum de vent in dicto loco de Pendís constructum", així com la tinença d'una peça de terra que limita amb el molí esmentat, "dirrito" i amb el camí que va a Granollers. ACA. Batllia General, Classe 2ª, BF-6, fol. 203. Semblantment, l'any 1656, en definir els límits d'una peça de terra situada al Molí de Vent, hom esmenta "et a circio cum camino regali ibi transeunte per quem itur ad villam Granullariorius et ad parrochiam sancti Juliani de Argentona. ACA. Batllia General, Classe 2ª, BF-11, fol. 19. Es torna a fer palès com aquesta via és coneguda genèricament per ser el nexe entre Mataró i la capital vallesana.

que can Cruanyes limitava amb ambdós espais fins a Argentona[248], la riera es travessava en aquest punt.

Tanmateix, com s'ha anat fent palès en les notes darrerament citades, la significació d'aquesta via anava molt més enllà d'ésser el camí d'Argentona. Tal com han fet significatiu les referències aportades, el que definia aquesta ruta era alhora el fet de comunicar amb el Vallès, i el seu caràcter mercantívol. Ambdós elements convivien ja des de molt antic.

L'evidència d'aquesta afirmació es trobaria materialitzada en les importants restes arqueològiques que es troben en el terme d'Argentona, a l'indret conegut com a "Fons de la Gallega". En aquest paratge s'han conservat fins a l'actualitat trams de murs laterals o de contenció, desguassos, guardarodes, contraforts i fins i tot un pont, que formaven part de l'estructura viària d'època romana que enllaçava el Maresme amb el Vallès, a través de la Collada de Parpers.

Els historiadors de l'antiguitat han fet valoracions força aproximades sobre el significat d'aquesta via.

Joan Francesc Clariana identifica aquestes estructures viàries amb la via Sèrgia, que procedent d'"*Ausa*" (Vic) i passant per "*Aquae Calidae*" (Caldes de Montbui) i "*Semproniana*" (Granollers), arribaria —després de remuntar la collada de Parpers i d'haver resseguit el marge de la Riera d'Argentona— a la ciutat d'Iluro[249].

El mateix autor conclou la incidència d'aquesta via com a nexe entre les activitats econòmiques del Vallès i de la Marina. La troballa de restes ceràmiques li permet teoritzar sobre la possibilitat que Mataró hagués esdevingut en època romana una porta per als productes del Vallès a les rutes marines[250].

248. L'any 1596 les afrontacions del mas Cruanyes el situen prop de la Riera d'Argentona. En una altra de les seves delimitacions hom esmenta "cum via vocata mercadera". ACA. Batllia General. Classe 2ª. BF-6, fol. 218. 1596.

249. La via hauria estat construïda pel cònsol Manius Sergius amb una cronologia que aniria entre els anys 210 i 215 a.C. Clariana, Joan F. "Aproximación a la red viaria de la comarca del Maresme". Separata de les actes del simposi sobre *La Red viaria en la Hispania Romana*, Zaragoza, 1990, pp. 116 i 117.

250. "Estas vías principales jugarían un papel decisivo en el aspecto militar y en los primeros momentos de la romanización del territorio, más tarde serían un elemento básico para el desarrollo económico de la zona. Buen ejemplo de ello lo tenemos en el comercio de las ánforas y el vino, durante el siglo I a. C. i I d. C., donde queda demostrado que los talleres de "Aquae Calidae" utilizarían la ruta de la Vía Sergia para llegar a la costa y embarcar las ánforas con

Oriol Olesti, en la seva tesi doctoral sobre el Maresme a l'etapa romano-republicana, accepta amb certes reticències la denominació de "Via Sèrgia" per a les restes del fons de Parpers. En canvi, difereix respecte de l'autor anterior en la cronologia fundacional d'Iluro; Olesti considera que inicialment la via havia de comunicar amb el poblat de Burriac[251]. Tanmateix, no s'està d'afirmar que la via romana de Parpers respon a un exemple de via transversal que mitjançant els passos naturals, probablement transitats des de temps prehistòrics, havia d'enllaçar el Maresme amb el Vallès i la Plana de Vic[252].

L'aportació més recent sobre aquest tema s'ha produït en el Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica celebrat a Tarragona l'any 1993. Enric Sanmartí proposa l'existència d'un programa d'urbanització a la costa catalana a partir de l'any 118 a. C. Durant aquesta etapa de naixement de nuclis urbans, haurien aparegut Baetulo, Gerunda, Blandae i, segons aquest autor, probablement també Iluro[253]. En el mateix congrés,

destino a ser comercializadas a través del Imperio. Por ello en los yacimientos del Maresme han sido encontrados fragmentos de ánforas con estampillas de alfareros "LPTE" y "CHR" entre otros (...) que se consideran procedentes de aquella localidad del Vallès". Clariana, Joan F. *Aproximación* ... p. 122.

251. "A partir d'aquestes dades crec que podem afirmar que la via de Parpers, de cronologia inicial republicana, es dirigia inicialment a Brurriac/Ilduro i, per tant, la via originàriament no anava a Iluro. La via de Parpers anava a l'únic centre de poblament important en el darrer quart del segle II a.C. (...) La via arribarà posteriorment a Iluro, quan aquest centre sigui fundat, entorn del segon quart del segle I a. C.". Olesti, O. *El territori del Maresme en època Republicana (s. III-I a.C.): Estudi d'Arqueomorfologia i Història.* Tesi Doctoral, Bellaterra, 1992 Vol II, p. 411. Treball publicat posteriorment amb el mateix títol, a Mataró, per la Caixa d'Estalvis Laietana, com a Premi Iluro, 1994.

252. "Només coneixem un cas ben identificat de via romana que utilitzi aquests passos: la via romana del Coll de Parpers. El lloc per on passa (sortint de la Roca del Vallès i arribant fins a Argentona, al peu de l'*oppidum* de Burriac) permet relacionar-la amb la via que davallava de la Plana de Vic fins al Vallès, amb una cronologia d'època Republicana". Olesti, O. *El territori...* Vol II, p. 412.

253. "En los años que median entre el 118 a.C. y la solución del problema sertoriano se abre una fase distinta durante la cual la urbanización se siguió concentrando en la costa, tal como lo demuestra la eclosión de Tarraco, que como ciudad parece ser fundada ex novo en unas fechas ligeramente anteriores que giran en torno al 125 a.C. (...) así como hacia el año 100, la de la ciudad romana emporitana a la que siguieron poco después las de Baetulo, Gerunda, Blandae y quizá también la de Iluro. De este modo, coincidiendo en el tiempo con la creación de nuevos núcleos urbanos, Roma acometió una reestructuración del territorio basada en la creación de nuevas vías de comunicación que desde la costa unían, respectivamente, Blandae, Iluro y Baetulo con la depresión prelitoral por donde discurría la prolongación hispana de la via Domitia, a través de los tres pasos obligados determinados, de norte a sur, por el río Tordera, la riera de Argentona-Coll de Parpers y el río Besós, respectivamente. Esta mejora de las comunicaciones facilitó sin duda alguna la colonización agraria de los territorios asignados a cada una de las

Josep Guitart recolza aquest plantejament i refusa algunes de les tesis d'Olesti[254].

Aquestes aportacions de l'arqueologia clàssica incideixen en un dels aspectes que caldria ponderar degudament a l'hora d'interpretar l'auge demogràfic i econòmic del Mataró de l'Edat Moderna. Els criteris que induïren els enginyers romans a urbanitzar *ex novo* la contrada mataronina continuaven essent vigents en gran part disset segles després. El Coll de Parpers i la Riera d'Argentona fornien una via de penetració natural des de la Marina al Vallès, en una regió on la serralada litoral no fa gaire avinent el trasllat —i menys el transport de mercaderies i productes— d'una comarca a altra. Cal emfasitzar, en aquest mateix sentit, que la primera autopista que uneix directament les comarques vallesanes amb el Maresme està traçada entre Granollers i Mataró, a través de l'esmentat Coll de Parpers. Si l'erecció de la romana Iluro havia obeït a criteris geoestratègics la vila de Mataró, com a successora, usufructuà els avantatges que li oferien, per una banda, la proximitat i les facilitats de comunicació amb la capital del Principat —tant per via terrestre com per via marítima— i, per l'altra, la possibilitat d'actuar com a eix vertebrador i com a artèria per a la circulació de mercaderies i productes entre la Catalunya interior i l'espai gairebé il·limitat que oferien les rutes mediterrànies. És prou evident que per a una bona part de la produc-

nuevas fundaciones. (...). Esta creación de nuevas vías fue un fenómeno que coadyuvó de una forma determinante a la puesta en valor del territorio agrario en la zona costera y en su inmediato hinterland". Sanmartí, E. "Urbanización y configuración territorial del noreste de la Citerior durante la época romano-republicana". *Pre actes XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*, Tarragona, 1993, Vol. I, pp. 210-211.

254. Aquest autor proposa l'existència d'una programació prèvia en la fundació d'un conjunt de ciutats romanes en els primeríssims anys del segle I. a.C. que serien Iluro, Baetulo, Ieso i Aesso. "Sembla bastant clar que les nostres petites ciutats, sobretot Baetulo i Iluro, però també la d'Empúries, venien bàsicament a fortificar la costa, es situaven sobre la via que resseguia el litoral i prenien sens dubte un valor estratègic que es concretava en el seu caràcter inicial eminentment militar, i justificava plenament les seves reduïdes dimensions: els seus primers habitants serien segurament un nombre reduït de ciutadans romans instal·lats en elles arran de la conjuntura històrica que aconsellava posar en marxa aquest programa de fundacions". L'autor conclou que aquest programa probablement sorgí en la conjuntura històrica subsegüent a la victòria de Màrius sobre els cimbris i els teutons i en el marc de la desmobilització de l'exèrcit de Màrius que es produí entre el 100 i el 98 a.C. Descarta expressament les tesis d'Olesti sobre la fundació a l'etapa Pompeiana, que seria una mica més tardana i que, segons Guitart, se centraria a la vall de l'Ebre. Guitart, J. "Un programa de fundacions urbanes a la Hispània citerior de principis de segle I A.C." *Pre actes XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*, Tarragona, 1993, Vol. I, pp. 93-99.

ció de mercaderies o primeres matèries procedents del Vallès, d'Osona o fins i tot del Ripollès, el port de Mataró oferia una via de comercialització marítima més avantatjosa —pel que fa als costos del transport— que no pas la ciutat de Barcelona. Inversament, al port mataroní hi desembarcaven productes que depassaven el consum local i que anaven destinats a aquests mercats interiors. Tots aquests punts seran abordats a bastament en el capítol destinat a l'estudi de les activitats comercials. Tanmateix, resti constatat per endavant que la frenètica activitat comercial del Mataró del segle XVII no es podria entendre al marge d'aquests condicionants geogràfics ni al marge de l'existència de la xarxa viària que fornia la infrastructura vehicular del desenvolupament de les activitats econòmiques.

Aquesta circumstància no passà desapecebuda al mestre de camp Borsano en el seu estudi viari sobre el Principat a finals del segle XVII:

En esta villa de Mataró se puede hir a Vique encaminándose asia poniente por las cuestas a un lugar que se dice la Roca y se cruce casi a dicho lugar con el camino que va de Barcelona a Hostalrique y a Gerona. Y dicho camino que biene de Mataró a la Roca para Vique passa en adelante asta un lugar que se dice Granolles, que a dicho lugar se topa el camino real que va de Barcelona a Vique[255].

Cal deixar constància que la indicació de Borsano és particularment rellevant si es considera que el traçat del camí Ral de Barcelona fins a Perpinyà, en el seu recorregut per la marina, únicament tenia una comunicació directa amb el Vallès a Mataró gràcies a la via descrita. Existien, com a excepció, els petits camins "no carrils" que partien de Calella i Blanes i comunicaven amb Hostalric. És a dir, segons la classificació feta per Borsano de camins "carrils" i "no carrils", la via de Mataró a Granollers era l' única en tot el tram costaner de Barcelona a Blanes que permetia el pas de carruatges i artilleria, mentre que els camins de Calella i Blanes sols permetien el trànsit de cavalcadures i peons.

No serà fins avançat el segle XVIII que la cartografia mostrarà noves vies de penetració vers l'interior. Així, en el plànol del "*Corregimiento de Mataró*"[256] s'observa com en el territori comprès entre les poblacions de Barcelona i de Pineda sols és possible la comunicació

255. *Discurso*... pp. 91 i 92.
256. Edició facsímil de la Caixa d'Estalvis Laietana, Barcelona, 1968.

amb el Vallès mitjançant els dos camins que parteixen de Mataró -el que va a La Roca i a Granollers i el que, a través de Canyamars, arriba fins a Llinars-, i el que parteix d'Arenys de Mar fins a Vallgorguina i Palautordera.

La importància de la via que unia Mataró amb el Vallès des de l'època romana pren relleu per la significació de les restes conservades en el Fons de la Gallega, abans d'iniciar l'ascens a la Collada de Parpers. Hom pot fixar-ne l'amplària en uns 6 metres de mitjana. És també molt significatiu que en el seu traçat es conservi com a element espectacular un pont de volta de canó amb un radi de gairebé 1,5 m. i 3 m. de llum. Segons Joan Bonamusa, el pont hauria estat reconstruït en el segle XVI[257]. És també paradigmàtic que la construcció o reforma d'aquest pont sigui l'únic exemple d'enginyeria civil —juntament amb la construcció de la muralla mataronina— que es pot documentar en aquests segles a tota la contrada, la qual cosa ve a confirmar la importància que hom atribuí a aquesta via de comunicació.

La tríada esmentada fins aquí, integrada per camins que tindrien tots la consideració de reials, era la part fonamental del canemàs viari que discorria pel territori mataroní en sentit longitudinal. Una altra via seguia un traçat bastant paral·lel, si bé força allunyat del nucli vilatà: el camí dels Contrabandistes[258]. Tot i ésser un camí ben conegut a nivell

257. Bonamusa, J. "La via romana de Parpers", *Memòria d'Activitats 1970*, Museu Municipal de Mataró, 1970, p. 4.

258. "Des de Burriac el camí baixa cap a Argentona. Passa pel costat del torrent de Burriac i va davallant vers l'actual poble d'Argentona (...) Des d'Argentona el camí anava vers Sant Jaume de Traià (si bé el traçat concret ha estat desfigurat pel poble actual). Des de la riera d'Argentona el camí puja a Sant Jaume de Traià. (...). Tot al llarg del terme de Mataró, el camí dels Contrabandistes ha quedat fossilitzat en trams de camí o de límits de parcel·laris, el qual permet la seva identificació (...). Des de Sant Jaume de Traià el camí es bifurca amb un que va vers Sant Martí de la Pujada (...). Si seguim el camí dels Contrabandistes aquest puja fins a la cota aproximada de 125 m.s.n.m. En aquest tram el camí és clarament identificable al mapa actual de 1:10.000 i a la fotografia aèria (...). El camí és en tot aquest sector del nord-est de Mataró bastant rectilini, i passa entre les cotes 125-150 m.s.n.m. Només en algun cas puja una mica més (a Figuera Major fins als 175 m.s.n.m. i ho fa sempre per superar per darrera els petits promontoris que hi ha en aquest sector (...) El camí segueix atravessant aquest sector elevat travessant la riera de Batlleix a l'alçada del veïnat de Batlleix, i des d'allà dirigint-se fins a Mata. A la zona de Batlleix el camí dels Contrabandistes es creua amb el camí que ve de Mataró anomenat camí Fondo (...) El camí dels Contrabandistes arriba a Llavaneres actualment transformat en la Carretera que va a Fogars de Tordera la no. BV- 5031. De fet és ja a l'alçada de Mata que el Camí es confón amb la carretera (...). En qualsevol cas sembla clar que aquest camí tingué un important paper en època romano-republicana, almenys fins la construcció de la Via

cartogràfic, i probablement anterior a la fundació de Mataró, es troba molt poc documentat a l'època moderna. Una referència directa podria ser-ne la menció que es féu l'any 1596 en definir una peça de terra que es trobava a les Valls i que limitava amb "camino mercader per quem itur de Cirera a Traià"[259]. Amb tot, hi ha constància del trànsit per aquest indret de dos camins diferents[260]. El camí superior podria ésser perfectament el dels Contrabandistes, mentre que l'inferior fóra la via que menava a Argentona i a Granollers. Una altra referència més dubtosa es troba en les afrontacions del mas Pujol del Palmer, situat a Cirera i en el qual es cita el camí que va de la vila d'Argentona a l'Esperança[261]. El desconeixement sobre un altre camí que unís aquests dos indrets podria induir a identificar el camí dels Contrabandistes en aquests límits.

La manca de dades induiria a pensar que es tracta d'una via molt poc utilitzada, tot i que la seva prolongació està contrastada fins més enllà de Badalona. Tanmateix, l'existència dels dos camins reials, el del Mig i el de Baix, li degueren prendre molta de la circulació que podia haver tingut. Aquesta circumstància l'hauria fet propici per al transport de mercaderies i productes al marge dels conductes habituals, amb la finalitat d'alliberar-los de les imposicions que sobre les mercaderies negociades a Mataró imposava la Taula del General de l'esmentada vila. Aquest element, així com l'elevada incidència del frau en aquestes operacions detectada a la Taula de Mataró —objecte d'un estudi detallat en una altra part d'aquest treball— haurien contribuït a aquesta "especialització" del camí que hauria acabat per donar-li el seu nom.

Prop d'aquest s'iniciava un camí vinculat a l'anterior, del qual n'era una bifurcació a l'alçada de la riera de Valleix i poc després d'haver deixat enrera can Portell Vell. S'enfilava fins a can Flaquer —d'on prenia nom— i sant Martí de Mata i penetrava a la parròquia de Sant Andreu de Llavaneres fins arribar a l'ermita de Lorita, nom amb el qual també fou designat, segons els indrets per on transitava, a més del de

Augusta (...). Per tant pot tractar-se o bé d'una via romana republicana, anterior a la fundació dels nuclis urbans, o bé es tracta d'una via d'orígen ibèric que és reformada i reacondicionada en època republicana". Olesti, O. *El territori...* Vol. I, pp. 380-387.

259. ACA. Batllia General. Classe 2ª. BF-6, fol. 61.

260. Així es palesa en l'arrendament d'una vinya de 6 homes de cavadura situada a "la via més baixa de les Valls". ACA. Arx. Not. Mataró, 233, 28.I.1625.

261. ACA. Batllia General. Classe 2ª. BF-11, 25.VII.1675.

"camí de can Xerrac". En aquest punt feia cruïlla amb el camí de la Serra, que procedia de la zona de can Bruguera. Una dada documental el situa amb força concreció en el paratge conegut com a Vallveric i prop del mas Català[262].

Després d'estudiar les vies disposades en sentit longitudinal —a tall de trama—, resta encara l'anàlisi de l'ordit d'aquest complex teixit format per la xarxa de comunicacions del territori mataroní. Una caracterització important és perceptible a primera vista. Mentre els camins longitudinals han estat traçats per l'activitat humana que els ha fressat amb el seu pas o per la voluntat que els havia planificat, el conjunt de vies transversals ha utilitzat profusament la presència dels nombrosos torrents que solquen la plana des de les serralades fins a la costa. A Mataró i a d'altres poblacions, el mot riera és alhora sinònim de curs d'aigua intermitent i de lloc de pas o de trànsit. Per les seves característiques orogràfiques, és ben segur que les rieres i els torrents es convertiren ja en vies de pas des d'etapes prehistòriques, tal com en dates més recents les lleres o, si més no, les vores, foren utilitzades com a vies de comunicació. La riera d'Argentona, la riera de Cirera i la riera de Valleix o de Sant Simó en serien alguns dels exemples més emblemàtics.

L'ordit viari definitori del paisatge mataroní estava integrat, doncs, per un conjunt de camins que a voltes disputaven el traçat a torrents i rieres, com bé s'entreveu en el nom. Els eixos que articulaven aquest teixit vertical eren el camí de Sant Jaume, el camí de Cirera, el camí de la Serra, el camí de Valleix i el que anava al veïnat de Mata.

El camí que conduïa a Sant Jaume de Traià discorria a la banda de llevant de l'indret conegut com a "Molí de Vent" i també com a "Roques Albes". Devia vorejar els torrents de can Boada i de la Llàntia fins a trobar el Camí dels Contrabandistes, molt a prop de l'ermita de Sant Jaume, al veïnat de Traià[263].

262. Joan Pau Daviu denuncià uns pastors de Jaume Guarro per haver entrat els seus ramats en un camp de llobins "que tinch en un camp a casa d'en Cathalà de Valleix a Vallverich, vora lo camí qui travessa de Valleix a Mata". ACA. Arx. Not. Mataró, B-48, 15.VII.1638.

263. El recorregut de l'esmentat camí fou alterat i modificat en el segle XVIII: "...declararon los testigos que antiguamente passavan los sacramentos, y se privó por el cavallero corregidor Betrela a causa de constituhir almazen de polvora en una casa inmediata al tal camino (...) mientras duró la provación de dicho camino Mariano Trisach comerciante (...) possessor de otra pieza por la que passava el citado camino obtuvo concession de las aguas de aquella valle o comarca apellidada las Valls, conduxo aquellas, fabricó conductos y algibar en medio del repe-

El camí de Cirera tenia, per la banda de llevant, la riera del mateix nom, i a la de ponent, el torrent de les Valls. La cartografia utilitzada presenta alguna dificultat a l'hora d'interpretar-ne el recorregut. Així, el plànol de Clemente Tor li confereix erròniament el nom de "*Camino de la Serra*", i no arriba a creuar-se amb el camí dels Contrabandistes[264]. En el croquis realitzat per l'Instituto Geográfico Catastral, datat al primer quart d'aquest segle i dipositat a la secció Plànol de la Ciutat de l'Ajuntament de Mataró[265], el camí en qüestió és anomenat "camí de can Torner" —pel fet de discórrer prop d'aquesta masia—, i segueix el traçat del camí de Cirera; en un cert indret s'insereix en el tram superior del torrent de les Valls, molt a prop d'on s'entrecreua amb el camí dels Contrabandistes.

El camí de la Serra permet una millor identificació. S'hi accedia des de la mateixa Riera de Cirera —per la banda de llevant— a molt poca distància de can Torner. Discorria entre l'esmentada riera i el torrent de les Piques fins a creuar el camí dels Contrabandistes i travessava el nucli de Cirera fins arribar al Turó d'en Dori, que vorejava. A l'alçada del Turó d'en Cabanyes i de la Creu d'en Serra es bifurcava, després d'haver assolit la part alta de la serralada, fet del qual prenia el nom. Després discorria per la carena que separa Mataró de Dosrius, prenent dues direccions, vers Dosrius i cap a la Serra de can Bruguera; en aquest sentit, transitava fins a la cruïlla amb el camí de Lorita o de can Xerrac, tot entrant a Llavaneres. El tram que partia de la riera de Cirera, una vegada passat el camí dels Contrabandistes, prenia també el nom de "camí de Maians" o "camí de Dosrius".

Era, per tant, una via de comunicació local que carenava la Serralada Litoral, que d'alguna forma complementava —a cotes més altes— el recorregut del camí dels Contrabandistes. El camí de la Serra, així com la serra de Cirera i els Cirers, es troben documentats d'ençà de finals del s. XVI[266].

tido camino. Se mandó por el dicho cavallero corregidor sacar la polvora, y de ahí se siguió, que instando los vezinos o tierratenientes del vezindario de Traià al Ayuntamiento la abertura del mismo camino...". AMM. Acords Municipals 26.V.1776.

264. Clixé conservat a l' AMM procedent del Instituto Geográfico del Ejército. "Plano de la ciudad y término de Mataró". Autor Clemente Tor. Any 1813.

265. Agraeixo al Sr. Robert Lleonart totes les facilitats que em va donar en la consulta d'aquestes i altres dades de tipus cartogràfic.

266. ACA. Batllia General. Classe 2ª. BF-6 fol. 220-221.

El camí de Valleix fa una bona part del seu recorregut vorejant la riera d'aquest mateix nom. Gairebé al mateix indret on aquesta es bifurca per donar lloc al torrent de can Bruguera i al de can Soler, hi havia la cruïlla amb el camí dels Contrabandistes. A partir d'aquest punt, el camí seguia, *grosso modo*, el torrent de can Bruguera, del qual prenia el nom, passant també a denominar-se, però, "camí de Canyamars", per ser aquesta la destinació final del seu recorregut.

Les dades localitzades permeten considerar que aquesta via degué tenir una especial importància respecte de les anteriors. Així, en els anys cinquanta del segle XVII, en definir les afrontacions d'una peça de terra procedent del mas Blai, situada prop del torrent de Daviu a Valleix, hom esmenta: *...cum via qua itur ad parrochiam Sancti Estephani de Canyamars ab antiquo dicta la via Monera...*[267].

Entorn d'aquest camí —i d'una via oberta a les propietats del mas Soler que hi havia a prop— es produí un interessant plet sobre el dret de pas, gràcies al qual es pot conèixer l'existència d'un camí paral·lel i diverses dades sobre el que hom transportava per aquesta via[268].

El veïnat de Mata també estava comunicat amb el nucli de la vila mitjançant un altre camí, el camí antic de Mata[269], anterior a l'actual

267. ACA. Arx. Not. de Mataró, D-34, 1656-1658.

268. Deposicions entorn del plet de Daviu contra Soler pel traçat d'una carretera: "Feren una carretera antes que la nau Juliana se assentàs" per la qual ha transitat "llenyam del senyor rey com de altres". La carretera "devalla dels Planells a Mataró". Declaració 26.I.1636. Un altre testimoni refereix haver-hi passat moltes vegades amb carretes carregades amb llenya "ensà que trauen pedra de una pedrera que.s de Juan Pau Daviu y Salvador Tria han fet carretera per la propietat de dit Soler per la comoditat molt que los és de passar per dita propietat ho haver de anar al camí carreter qui va a Canyamas ahont és lo camí públich qui passa". Declaració 29.I.1636. "(...)sinó que anaven voltant per la matexa pessa d.en Daviu y venian axir a una alzina grossa de dit Deviu baix al torrent y allí passaven tant carretas del forns y altres animals y no per altre part y axó de més de sinquanta anys a esta part". Declaració 26.I.1636, Bartomeu Marquès, pagès de Valleix: "se recorda molt bé ell testimoni que deu haver cosa de quaranta o sinquanta anys, poch més o mancho, en ocasió que.s feye la nau Juliana, que.s carretejave y.s portave lo llenyam de dita nau a Mataró y de les hores ençà sempre ha vist ell testimoni continuar y carretejar per una carretera qui vuy és de Juan Soler (...) y ell y és passat moltes vegades ab carretas carregades moltíssimes vegades...". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47, 19.I.1636 i ss. Tot i que les dates no acaben d'ajustar-se, la construcció de la nau Juliana esmentada en aquestes deposicions bé es podria correspondre amb la nau del mateix nom que capitanejà Joan Arnau Palau entre 1571 i 1588 i que es perdé amb l'armada "Invencible". Martí, A. *Historia de una familia de la villa de Mataró (Juan Arnau Palau y sus descendientes)*, Mataró, 1962, p. 18.

269. Miquel Roig, mariner, posseeix una peça de vinya de 10 homes de cavadura situada al Palau que limita "mediante camino per quod itur a presenti villa ad parrochiam de Mata". ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 9.XII.1613.

traçat de la carretera BV-5031, que va de Cornellà fins a Fogars de Tordera. El traçat antic partia del paratge del Palau, travessava els torrents de Vallveric i dels Vidals i, seguint en un tram el torrent de Pineda —que conflueix en el torrent dels Vidals— en sentit ascendent, es creuava amb el camí dels Contrabandistes, molt a prop de can Pineda de Mata.

Les dades apuntades fins aquí permeten concloure que el paisatge rural mataroní tenia una notable vertebració del seu territori amb el nucli urbà, i aquest amb totes les poblacions veïnes. L'existència de les tres grans vies transversals descrites que confluïen en el nucli vilatà i la seva articulació amb les dues altres vies comarcals —el camí dels Contrabandistes i el camí de la Carena o de la Serra— unides pels eixos viaris en sentit transversal, ofereixen una harmònica i equilibrada ordenació territorial. A més, aquesta xarxa permetia comunicar i transportar mercaderies d'àmbits econòmicament complementaris. És el cas de les ciutats de Barcelona i Girona, unides pel camí ral de la costa, o la Catalunya interior i la Marina, a través de la via de Parpers. Aquest fet corrobora la importància i la determinació que la situació geogràfica i l'articulació viària tingueren en el desenvolupament experimentat per la vila mataronina en aquests segles.

Les aigües i els molins

A la llum de la documentació consultada, cal constatar un element del paisatge rural que, en certa mida, contrasta amb la realitat posterior del mateix territori: la notable abundor de recursos hídrics. Les dades que reflecteixen aquest fet són de dos tipus: les referències directes a fonts o deus d'aigua i les més indirectes al·lusions als molins.

Les característiques hidrològiques de la comarca vénen definides per dos factors diferents: l'existència de les rieres i torrents —caracteritzats per un flux intermitent d'aigua, a causa de les pluges de primavera i hivern i de les sequeres d'estiu— i la potència dels nivells freàtics, afavorida per la presència de granit descompost —el sauló— sobre la roca mare granítica.

Als viatgers que van descriure la vila o els seus entorns no els passà desapercebut aquest aspecte de l'*hinterland* mataroní. En la ja citada descripció del camí Ral de Barcelona a Mataró per la costa, Borsano escrivia:

continuando el dicho pássase la torre de Montgat y a poco más de una legua állase otro lugar que se dice Alella, que también hay unos llanos que en ellos se puede campear, de camino, cerca de la villa de Mataró, sobre un riachuelo que siempre tiene agua y se puede llevar la artillería. Continuando sobre dicho camino, a más de una legua del lugar de Alella állase la villa de Mataró[270].

Una cita indirecta, feta per un autor del segle XVIII, subratllava que

Abunda de aguas que conducidas de no distantes fuentes y corriendo por las calles a todos alegra, y todos la gozan sin trabajo...[271].

Aquesta relativa abundor d'aigües comportà aviat unes connotacions econòmiques que ultrapassaven el seu caràcter primordial: l'aigua és un element clau per a l'agricultura i s'usa com a força motriu en nombroses activitats humanes. És per això que ha deixat la seva petja a la documentació notarial.

Jurídicament, tant les aigües pluvials com les fluvials o les de les fonts es trobaven subjectes al Reial Patrimoni que, en nom del monarca, n'exercia el domini directe. És per aquesta raó que, en les confessions realitzades pels terratinents mataronins, hom hi inclogué també aquests tipus de béns, dels quals, per tant, es posseïa el domini útil[272]. Fins i tot si la Universitat volia accedir-hi, li calia sol·licitar-ne un establiment[273]

Les confessions dels qui capbrevaven descriuen de forma genèrica les característiques d'aquests afloraments aqüífers i fan referència explícita de l'explotació[274].

270. BORSANO, A. *Discurso* ... p. 91-92.

271. Extret del capítol 22è de la "Història dels Carmelites Descalços" segons el manuscrit "*Descripció de les antigüetats sumàries de Mataró*". Biblioteca Popular de Mataró, Col. Mataró.

272. M. Barriendos i J. Pomés en el seu treball *L'aigua a Mataró,* indiquen -parlant del segle XVIII- que el domini útil de l'aigua era exercit per les autoritats municipals de les localitats respectives. p. 47. Tanmateix, en els segles XVI i XVII, hi ha una tendència de les autoritats mataronines per tal de controlar -bé sol·licitant-ne l'establiment a la Corona o bé comprant- la major part de les deus que hi havia prop de la vila. La Universitat, però, no tenia pas de forma exclusiva aquest dret sobre totes les aigües del terme.

273. L'any 1594, la Universitat s'adreçà a Joan Icart i Pla, Batlle General, demanant "fos servit de fer un assentament de totes les aigües que dur lo terme de la present vila (...) prometent pagar quiscun any los censos per los quals seran assentades". AMM. C-3 24.I.1594.

274."Totum illum fonem aquarum (...) nominatum la font d'en Ferragut quae oriunt et fluet ex quintana mansi Flaquer (...) quasquidem aquas ab (...) ubi oriunt per canonos sive aquaeductes usque ad dictum meum mansum Tria de Mata antiquitur nuncupato mas Mir". ACA. Batllia Reial. Classe 2ª. BF 11. 18.VIII.1656. fol. 76. Jaume Torner declara "facultatem accipiendi aquas de quibusdam fontibus qui nascunt una intus meas possessiones et alia in torrente del Salt,

Tot i la migradesa de les descripcions, sembla tractar-se de naixements espontanis, sense que es pugui desprendre de la documentació citada cap altra intervenció humana que la de canalitzar aquestes aigües que, altra volta, apareixen vinculades als torrents, en aquest cas al torrent del Salt.

Molt més explícit és un document notarial de l'any 1613: Jaume Lladó, pagès, fa establiment a Joan Morot, també pagès, de *quoddam truceolum terrae amplitudinis et longitudinis triginta palmorum a tot quadro in quo quidem troceolo terre est constructa edificata una font de aygua viva*, situada al veïnat de Valleix[275]. En aquesta ocasió, el fet d'incloure el naixement de la deu en un marc edificat fa més dubtós el seu origen natural. Això fa pensar que potser podria tractar-se d'una mina. El document no aporta més dades en aquest sentit, si bé les clàusules de l'establiment mereixen ésser reproduïdes[276].

En el segle XVII, també les aigües públiques gestionades per la Universitat de la vila fluïen de forma natural pels diferents torrents que l'envoltaven[277]. La preocupació primordial de les autoritats locals era la seva recerca i canalització:

y aquelles a gastat dita Universitat en cercar y conduhir totes les aygues que ha pogut trobar, aiuntant-les a les que estaven ja presas, y a bé que restan alguns dos o tres torrents en los quals hi ha alguna partida de aigua, que per ser molt costosos de conduhir y juntar ab los altres ho dexa la Universitat per a quant tinga possibilitat"[278].

alia in vinea Petri Roig ad effectum regandi terras meas cum facultate faciendum aquaeductus et recos necessarios ad conducendum dictam aquam". ACA. Batllia Reial. Classe 2ª. BF 11. 5.VIII.1664. fol. 107. Confessió de Peronella Feu: "ius regandi (...) ex aqua exeunte et derivante ex quodam fonte aquae qui oritur in quadam pecia terre quam habeo et possideo, dicta vulgo la Beneta àlias mas Gener (...) ex dicta aqua possim libere quotiuscumque et quandocumque voluero rigare dictam peciam terre in quas oritur et exit". ACA. Batllia Reial. Classe 2ª. BF-6. 21.IV.1597. fol. 179.

275. ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 15.VII.1613.

276. Així, Lladó es reserva la possibilitat "de poder-me'n aportar aygua de dita fontb canters y ab portadores tant quant voldré per a fer de aquella lo que.m aparexerà". L'altra part es pot emportar l'aigua o "amanar dita aygua a casa vostra ab canonada o altrament" amb la condició d'haver de donar "la clau de la caseta ahont estarà la mare de dita font". Es pactà un cens de 10 sous i 6 diners anuals.

277. "Item, la aigua que deslissa del torrent d.en Jaume Ameller, mariner, de Mataró y passa per tota la dita propietat fins a la propietat d.en Sala y se ajunta y arriba al torrent de Llevadors, juntant-se ab la del prop dit torrent". ACA. Arx. Not. Mataró, C-10, 10.IX.1622.

278. ACA. Arx. Not. Mataró, C-10, 29.VIII.1621.

Així, doncs, durant aquest segle hom utilitzà a bastança les aigües de rieres, torrents, i deus —mitjançant les degudes canalitzacions— i també les procedents de les capes aqüíferes, a les quals s'accedia mitjançant l'excavació de pous. Aquests eren, juntament amb les fonts públiques, les dues vies d'abastament hídric per a la major part de les famílies mataronines. Cal diferenciar els pous situats a les hortes que envoltaven la vila —que tenien la finalitat de fer-ne possible el regatge—, dels pous que es troben als patis de cases i masos.

Espigolant entre les nombroses referències documentals referides als pous domèstics, se'n troba una de les més significatives. En l'inventari del mas Pongem[279] hom cita *un pou guarnit ab sa corda y dos galledes y curriola, tot molt usat. Item dos piques de pedra picada, la una gran y la altra petita y dolenta.* Aquest és el model més genèric de descripció dels tipus de pous que existien a bon nombre de cases i masos de la vila.

Es podrien aportar altres dades, com ara el fet que la seva construcció sovint era compartida per diferents veïns[280], el cost que en tenia l'obertura[281] o el dels elements complementaris[282]. Fins i tot, ocasionalment, els pous són indrets que serveixen d'amagatall per a béns obtinguts al marge de l'activitat professional pròpiament dita[283].

Un element que vincula el paisatge agrari amb l'abundor de recursos hídrics és l'existència dels molins hidràulics.

La construcció i explotació de molins fariners es veié condicionada per la dificultat de trobar indrets on poder conjugar l'existència de ca-

279. ACA. Arx. Not. Mataró, 1031, 2.V.1645.

280. ACA. Arx. Not. Mataró, 153. 10.VII.1593.

281. Antoni Candreu "poaterius" de Mataró, rep de Jaume Orriols, també de Mataró, 7 lliures i 10 sous "pro pretio de obrir lo pou, cals y sorra y tres jornals de manobra" d'una casa al carrer de Sant Josep. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 31.III.1613.

282. Bernat Soler, torner, rep de Jaume Orriols, de Mataró, 12 sous per la corriola i 2 sous "per la grua de fusta per dita corriola per al pou". ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 13.III.1613. Factura de Miquel Esmandia, manyà, per les obres a la casa de Pere Franques i Piques: "1 canonet de ferro per la pica del pou, 4 sous." ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 9.VI.1698. Factura presentada per Raimon Carrau, "domificator", a Pere Franques i Piques, adroguer de Mataró: 1 pedra picada per davant del pou: 1 lliura. 1 corriola pel pou: 8 sous. 2 galledes "per lo pou" 2 lliures i 6 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 20.IV.1698.

283. "Per quant en los anys prop passats a instantia de la Universitat se feu evocata causa en la regia cort, entre altres contra mossèn Rafel Pujol mestre de scola, Jacinto Partegàs daguer y Andreu Bòria scrivent, tots de Mataró inculpats ço és dit Pujol de que en lo pou de sa casa se era trobat alguna summna de blat que era estat robat de algunas botigas de alguns particulars de la vila". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 22.II.1633.

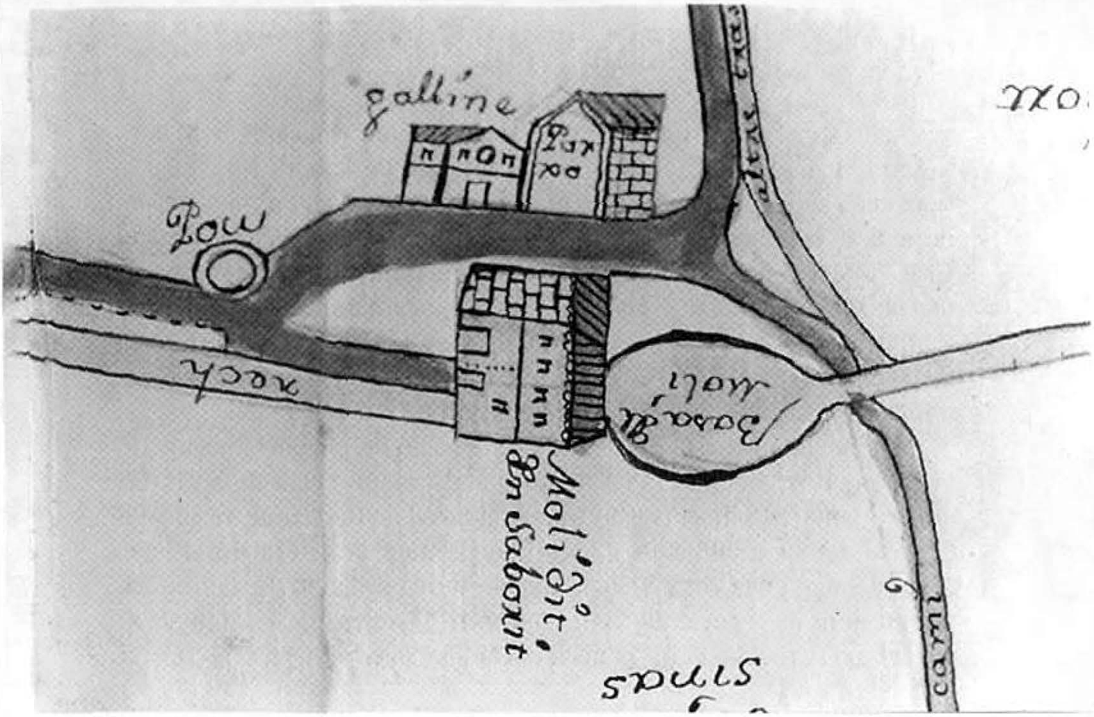

El molí d'en Saborit, prop de la Riera d'Argentona, amb la representació de la bassa i el rec. Capbreu de Cartellà i de Moja. Primeries del s. XIX. Arxiu Municipal de Mataró.

bals d'aigües suficients amb la possibilitat que fossin disposats en uns nivells o alçades susceptibles de convertir-los en energia hidràulica.

El lloc que millor s'ajustava a aquestes condicions —l'indret de l'Esperança cap on es podien conduir les aigües de Valleix per tal que es precipitessin al desnivell que hi existeix— havia estat ja ocupat pels molins de la Universitat. Per tant, la resta dels molins existents en aquesta època s'haurien d'haver concentrat en un indret força proper a la vila —amb la qual cosa tenien a l'abast un nombre potencialment elevat d'usuaris i, per altra part, estaven a prop d'un flux d'aigua prou important. El lloc que presentava totes aquestes característiques era la riera d'Argentona. No fóra gaire arriscat aventurar —seguint Borsano— que, probablement, hi fluïa de forma gairebé ininterrompuda, durant la major part de l'any, un corrent hídric l'energia del qual usufructuaren els molins.

En el plànol realitzat a principis del segle passat per Clemente Tor és perfectament visible una canalització que arrenca prop del mas Cruan-

yes, a les rodalies d'Argentona. Poc abans de creuar el camí de Mataró a Argentona, el canal forma la bassa del molí de Saborit i travessa la riera en la seva confluència amb el torrent de Bera. Ja a l'altra banda de la riera, la conducció hídrica ressegueix la contrada coneguda com "el Cros" i genera un altre molí —denominat el molí de les Mateves— situat en aquesta mateixa propietat. Continuant en sentit descendent, molt a prop del mas Viladesau, s'hi troba el molí Gual. Finalment, a poca distància de la cruïlla amb el camí del Mig, l'esmentada canalització era utilitzada encara per moure les pedres del molí Jofre.

Ara bé, tota aquesta estructura d'utilització del potencial energètic de la riera d'Argentona era ja una realitat a principis del segle XVII. En efecte, l'any 1613, Pere Ausiàs March, donzell de Barcelona, resident a Cervera, féu un establiment a Pere Llunell, traginer de Mataró, d'unes terres del mas de la Torre Vella (o també mas Costabella). En definir les afrontacions de la peça origen del contracte, s'indica que és contigua al rec del molí, a sol ixent i, a ponent, al caminet que passa prop la capella de Sant Miquel.

Entre altres clàusules, Ausiàs March havia de donar a Llunell camí per tota l'heretat fins a la riera d'Argentona, *lo qual camí hage de tenir dotse pams de amplària per tot, compranent ab dits dotse pams lo rech que per allí passa (...) y fer y fabricar un pont de pedra i cals sobre lo rech del molí de la matexa amplària, per hont ha de passar*[284].

Si el rec i, com a mínim, un molí eren ja una realitat a principis de segle, en anys posteriors la documentació ofereix noves dades sobre aquesta petita concentració d'activitat farinera a l'altra banda de la riera d'Argentona. Així, a l'entorn dels anys trenta del mateix segle, la documentació permet de considerar probable l'existència de tres molins en aquest mateix indret del Cros, vinculats a l'heretat Costabella. Pel gener de 1634, Magdalena de Folcras i Marc és titular d'un dels molins[285]. El mateix mes, Magdalena Moixó i Ausiàs March —que a la vegada és titular del mas Costabella— es fa càrrec d'unes despeses realitzades en els molins del Cros[286]. Aquesta relació de despeses és particularment

284. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 18.XI.1613.
285. ACA. Arx. Not. Mataró, 1051. 31.I.1634.
286. Joan Gallart rep de Magadalena Moixó i Ausiàs Marc, senyora del mas Costabella, 6 lliures i 9 sous "pro pretio de un rodet nou bo y assentat en lo dit molí del Cros dit lo molí més baix de la heretat Costabella". El mateix dia, Lleonart Gemmir, mestre de cases, reconeix haver

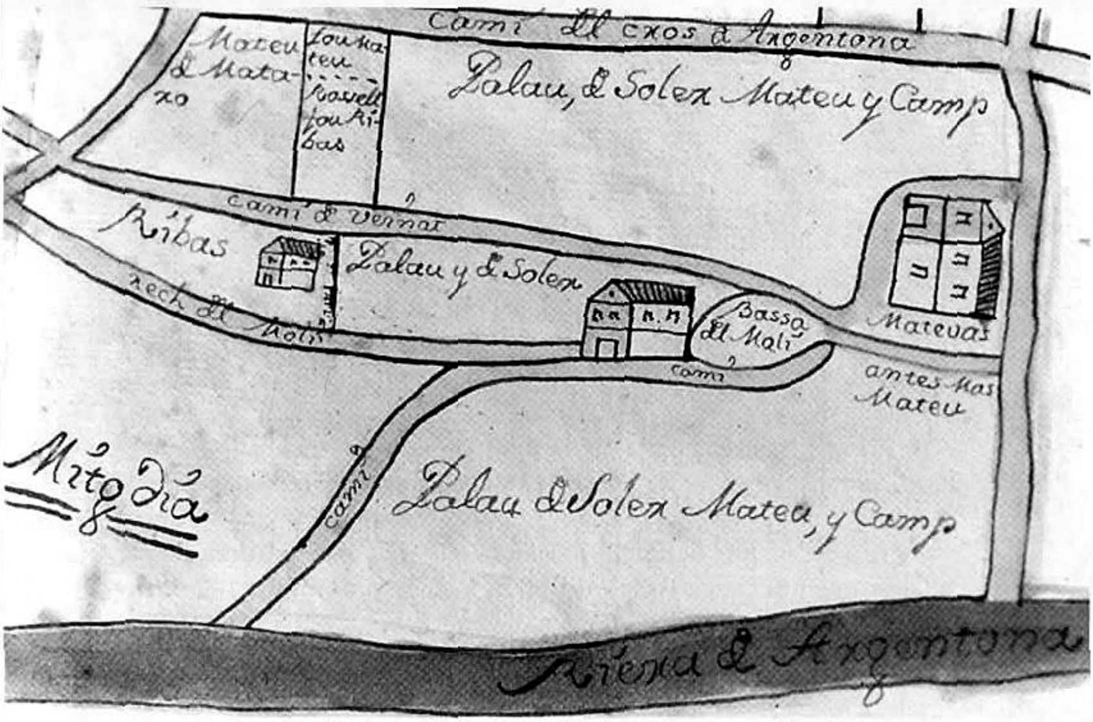

La importància de l'aqüífer de la riera d'Argentona explica la concentració de molins en aquest indret. Molí del mas Mateu amb el rec discorrent en paral·lel a la riera d'Argentona. Capbreu de Cartellà i de Moja. Primeries del s. XIX. Arxiu Municipal de Mataró.

interessant, atès que documenta una relativa antiguitat del molí —ja que ha d'ésser reparat— i, alhora, ubica el rec —esmentat ja a principis de segle— en descriure'l tot travessant el camí Ral, sens dubte l'actual Camí del Mig, al seu pas pel veïnat del Cros. Altres dades documentals d'aquest mateix any indueixen a pensar que els esmentats molins estaven patint una reforma important que afectava alguna de les parts més emblemàtiques[287] amb la intenció de realitzar-ne un posterior arrenda-

fet les obres següents: "fabricar un trastellador en la bassa del molí més baix de la heretat Costabella en lo vehinat del Cros (...) y un rech cubert per a traurer Laygua de dita bassa y trastalladar per lo mig del camí real allí passant, ço és tres lliures per deu jornals de mestre de cases a rahó tres reals lo jornal. Item dos lliures y sis dines per nou jornals de manobre a rahó de quatre sous sis lo jornal". A més, altres preus: 21 sous per 3 quarteres de calç, 14 sous "per lo port de la pedra de la torre vella al molí a raó de 1 real per cada carretada de bous que són set carretades". ACA. Arx. Not. Mataró, 1051. 26.I.1634.

287. Despeses realitzades en el molí del Cros: una mola comprada a Barcelona: 8 lliures; transport de Barcelona a la platja de Mataró: 1 lliura i 12 sous; ports de la platja de Mataró al Cros 12 sous. ("...per lo assentar la dita mola en lo dit molí a mestre Vinyals de Llinars mestre de

ment[288]. En aquest darrer document, cal destacar la clàusula que considerava la possibilitat que la manca d'aigües impedís moldre.

A finals de segle es troben noves referències als molins del Cros, si bé no existeix la certesa absoluta que es tracti dels citats anteriorment, atès que els seus titulars pertanyien ara a l'oligarquia mataronina[289]. A les rodalies de Mataró, i també fora del seu terme, hi ha dades esparses que confirmen l'existència d'altres molins, per aquesta mateixa època, tant a Argentona com a Llavaneres[290]. Si bé els problemes que afectaven els moliners solien venir per la manca d'aigües —que els documents coetanis qualificaven com a *l'esterilitat del temps*— en algun moment molt puntual l'abundor de pluges podia ocasionar també seriosos maldecaps[291].

Ultra els molins hidràulics, al terme de Mataró n'existiren també d'altres que utilitzaren l'energia eòlica. El més conegut i millor documentat fou el situat al lloc anomenat "Puig Pendís", "Roques Albes" i més darrerament "can Boada", promontori que s'eleva uns 150 metres

molins, entre mans, fusta y altres coses dos lliures y deu sous (...) per la despesa de dit mestre dotse sous..."). ACA. Arx. Not. Mataró, 1051. 27.VIII.1634.

288. Arrendament d'un dels molins del veïnat del Cros. Pactes: "...que en cas mancàs l'ayga de dit molí hage de anar lo present arrendament a pagella ço és, que sempre quant entre nit y dia no arribarà lo dit molí a molrrer tres quarteres...". En aquest cas se suspenia el pagament de l'arrendament però l'import procedent de les 3 quarteres s'havia de repartir entre el senyor del molí i el moliner. Import de l'arrendament: 125 lliures l'any. El molí és identificat com "lo molí més baix del Cros". ACA. Arx. Not. Mataró, 1051. 1.VIII.1634.

289. Melcior Palau i Soler, donzell, és senyor de la meitat del molí del mig, situat al Cros. És també arrendatari de l'altra meitat, que pertany a Salvador Palau i Arnau, ciutadà honrat de Barcelona. En fa arrendament a Maria Ramis, vídua de Bartomeu Ramis, i al seu fill Bartomeu per un any. Pactes: han de moldre de franc tot el blat que els Palau necessitin per a les seves cases. Si es malmet algun element per causa de moldre, anirà a càrrec de Palau. Import de l'arrendament: 275 lliures per terces anticipades. ACA. Arx. Not. Mataró, 483. 6.V.1697.

290. A tall d'exemple: conflicte entre pagesos a Llavaneres sobre regar "del rech real qui devalla del molí de.n Morera den Molí ans de arribar aquell al molí de Llull". ACA. Arx. Not. Mataró, 332. 3.VIII.1671. Al terme d'Argentona hi ha un molí fariner propietat de mossèn Prats, doctor en drets, de Vic. ACA. Arx. Not. Mataró, B-53. 15.X.1660.

291. Deposició de Llorens Vives, pagès de Sant Genís de Vilassar, davant del batlle de Mataró: "Et dixit que estos dies passats que fonch en ocasió que plogué molta aigua ab molta inpetut ell testimoni se trobave en lo molí del mitx que té Hieroni Sabater, y estant allí, per la molta aigua lo molí patia per tanta aigua y se anave omplint y vist axó ell testimoni viu com dit Hieroni Sabater volgué entrar per la taulada de dit molí per tancar les portes de aquell que estaven ubertas, perque l'aigua no s. enportàs algun sach dels que eran en dit molí, y no pogué de ninguna manera, sí que dita aigua fou ab tanta inpetut que s.enportà alguns sachs plens de dit molí (...) però per aver de tancar les portes corria molt gran perill de sa vida". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 11.I.1636.

sobre el nivell del mar a partir d'un indret relativament pla. Les primeres dades sobre l'existència d'aquest molí procedeixen dels registres de la Reial Cancelleria. L'any 1450, el rei Alfons concedí a Bernat Ferrer la facultat de construir al Puig Pendís *molendina de vent causa molendi blada tam vestra quam aliarum,* ateses les mancances que la vila patia en aquest sentit[292]. La concessió es féu a cens d'un morabatí per cada mola que s'hi instal·lés. En el segle XVI en foren titulars Ferrer Despuig, Lluís Pou[293], pagès de Mataró, i mestre Joan de la Garriga[294]. Probablement, hi hagué més d'un molí de vent, atès que, malgrat l'enderrocament accidental d'un d'ells l'any 1579[295], a finals de segle hom feia encara esment d'un altre molí al mateix indret[296].

Les característiques d'aquests molins de vent devien ser força similars a les dels construïts a Barcelona a finals del segle XVI[297].

Retornant a la idea inicial d'aquest apartat, fóra realment interessant poder avaluar —si més no de manera aproximada— el cabal de les ai-

292. "villa et parrochia Beate Marie de Matarone et etiam totus terminus castri de Matarone (...) molendinorum (...) farine et panis quoque indigentia patitur". ACA. Cancelleria Reial. Registre 2618. fol. 64 v.a 67. 4.X.1450. Dec el coneixement d'aquesta informació i d'altres sobre aquest tema a Joaquim Aguilar.

293. Lluís Pou declara que "illud molendinum de vent (...) in termino de Matarone et satis prope dictam villam (...) in podio vocatur de Pendis cum duobus toris sive moles et aliis aparatibus et ornamentis eiusdem molendini ubique sint vel existant et cum solo terre in qua dictum molendinum est constructum videlicet vint-i-cinch palms al entorn de dit molí a totes parts". ACA. Arx. Not. Mataró, 123. 5.VII.1567.

294. ACA. Reial Patrimoni. Batllia. Classe 2ª. C-25, fol. 66.

295. Aquest any Bartomeu Serra, fuster de Mataró, succeint Pere Vidal, demanà a Salvador Pongem, síndic de la vila "que li pague tots los danys que fins assí ha patits y de assí al devant patirà per lo que li han enderrocat lo un molí de vent per causa del arrencar pedre en la pedrera que està molt prop del dit molí, per la muralla de la present vila; per lo qual arrencar le pedre és caygut dit molí". ACA. Arx. Not. Mataró, B-33 20.II.1579.

296. L'any 1596 Elionar Pou Albaret declarà una peça de terra limitada pel molí de vent "dirrito" i amb el camí que anava a Granollers i també: "Item quoddam molendinum de vent in dicto loco de Pendís constructum et tenetur una cum alio molendino stabilito Petro Vidal et Joannni Salvador, magistro domorum". ACA. Batllia Reial. Classe 2ª. BF 6. fol. 203.

297. "Primo ha d'estar situat lo molí alt y ras, per a que sia batut y molga bé a tots vents (...) La torre ha de tenir almenys vint palms de ample y d'alt trenta dos (...) Item l'arbre per a portar les velles ha de tenir trenta dos palmps de larc y ha de ser arrancat y no tallat y ha de ser de dos palms, a tots cayres. Item, les veles han de ser quatre, y millor de cotonina que d'altra tella o sinó de axo que son les veles dels vaxells. Diu que molrrà ab abundancia de vent tres quarteres per hora (...) donen més farina millor y més profitosa que los de aygua". Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. "Cartes Comunes originals". Anys 1580-1584 f. 229. Citat per Josep Mª. Madurell i Marimon a *Los Molinos antiguos en Cataluña*, Biblioteca de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.

güies que s'escorrien pels diferents torrents del terme. L'any 1595, la Universitat de la vila contractà els serveis de Gaspar Planes, *aygader* de la vila de Calonge, per tal que informés dels recursos hídrics de què podria disposar Mataró[298]. Com a resultat d'aquesta gestió, l'esmentat Planes oferí de donar a la vila aigua fins a 9 teules[299]. Si hom considera que una teula de Barcelona equivalia a un cabal de 220.000 litres/dia, l'oferiment fet per Gaspar Planes era de proporcions realment significatives.

A la llum d'aquestes dades i de les apuntades anteriorment, és fàcil qüestionar si uns cabals hídrics com els exposats en les pàgines precedents obeirien a una situació climàtica similar o diferent de l'actual.

En aquest punt cal recordar les teories de Le Roy Ladurie, De Vries o Lamb que, genèricament i amb moltes matisacions, defensen l'existència d'un refredament climàtic des dels inicis de l'Edat Moderna fins al segle XIX, caracteritzat per hiverns rigorosos, estius frescals i fases plujoses a la Mediterrània[300]. Manuel Peña -que ha treballat la climatologia catalana en aquest període- afirma que foren plujosos els períodes compresos entre els anys 1600-1625, 1651-1675 i 1676-1700, mentre que el període 1626-1650 tindria una pluviositat més reduïda[301].

Malgrat les reserves amb què s'han d'acollir aquestes dades, certament serien escaients per tal de tipificar i definir les característiques del règim hídric detectat a la zona de Mataró. Tanmateix, si —tal i com esmenta el mateix autor— aquesta pluviometria anava acompanyada d'una important "severitat termomètrica" durant la major part dels hiverns del segle, la interpretació de Peña deixa de ser aplicable a l'àrea mataronina.

298. Pagament de 10 ll. realitzat a Gaspar Planes "aygader" per "los treballs y sos peatges de venir a mirar aygua per les obres de fer-les venir dites aygües en la present vila". Citat per Colomer, J.M. *La vida de Mataró en el segle XVI.* Original dipositat a la Biblioteca Popular de la Caixa d'Estalvis Laietana.

299. "promet donar y traure nou teules de aygua del modo y manera seguent: torrent de Catà tres teules, torrent Soler de Lladó una i mitja, torrent Daviu una teula, torrent Ametller una teula, torrent Lladó mitja teula". ACA. M.P. 144 29.V.1595. Citat per Colomer, J.M. *La vida...*.

300. Lamb, H.H. *Climate, history and the modern world*, Londres, 1982, p. 10. Le Roy Ladurie, E. *Histoire du climat depuis l'an mil*, Paris, 1983, 2 vol. De Vries, "Histoire du climat et économie: des faits nouveaux différents", *Annales*, març-abril, 1977, p. 21.

301. Peña, M. "Aproximación a la climatología en la Catalunya del siglo XVII (según fuentes de la época)". *Actes Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, Vol. I. pp. 260-261.

En efecte, en aquest mateix àmbit territorial, es troba documentat durant la major part del segle el conreu d'una espècie arbòria que manifesta una coneguda i extrema incompatibilitat amb les temperatures massa baixes a l'hivern: el taronger (*Citrus sinensis*). L'experiència quotidiana i la història local ofereixen testimonis més que nombrosos de com determinades gelades puntuals han fet inviable el conreu sistemàtic d'aquest i d'altres cítrics —com el llimoner— en els camps mataronins. Doncs bé, paradoxalment, el segle XVII es manifesta a Mataró com una etapa de puixança pel que fa a aquest conreu i, fins i tot, a l'exportació dels seus fruits, com s'ha deixat exposat en els apartats corresponents d'aquest treball. A tall d'exemple, es pot constatar com l'any 1684 es fan arrendaments de camps de tarongers amb plena normalitat, fet que les dades climàtiques proposades per Manuel de la Peña no haurien permès[302].

Amb aquests antecedents no és del tot plausible atribuir l'abundor de recursos hidràulics a una situació climàtica gaire diferent de l'actual. A tall d'hipòtesi, es podria avançar que els abundosos cabals d'aigua que presenten les fonts documentals, —si més no a nivell superficial— es devien exhaurir progressivament fins arribar a la situació actual, a causa de l'important drenatge que significà la construcció de mines[303]. Aquest fenomen es generalitzà àmpliament en el segle XVIII i generà una sobreexplotació dels recursos aqüífers imprescindibles per a una població en constant creixement demogràfic i econòmic.

302. Arrendament fet per Joan Roig de la Penya a Gabriel Puig: "Petia terrae hortiva vocata la Sínia d'en Roig scita stra et saltis prope muros dictae villae mataronis inter vicum vocatum lo Camí Real et litus maris quae parts quam vobis arrendo és lo tros o part de tremuntana en lo qual hi ha lo pou o sínia o safareix los quals també se compren ab lo present arrendament (...) Item ab pacte que las taronjas que en lo temps que dexareu dit tros de terra se trobara en los tarongers són en aquella, sien vostras, emperò degau cullir ditas taronjas en dit temps y ocasió que dexareu dita terra o, altrement si no estaran ditas taronjas per cullir y vos aparexerà dexar-las en dits tarongers se us hage de pagar la estima y valor de aquella conforme seran estimades" ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 25.V.1684. Manuel Peña comenta el règim tèrmic dels anys 1680-1700 amb els següents termes: "Agravamiento desde 1679 de la severidad del tiempo, y aunque no poseamos extensa información sobre el último decenio, noticias puntuales nos indican que hubo de ser como en Europa. Duros inviernos y frescos veranos". PEÑA, M. "Aproximación..." p. 261.

303. "A la ciutat de Mataró l'aigua potable s'obtenia de tota una sèrie de mines que recollien l'aigua dels turons de la Serralada Litoral que envolten Mataró (...) l'aigua s'extreia del peu dels turons, per damunt de la ciutat". BARRIENDOS, M. POMÉS, J. *L'aigua*... p. 51.

Les masies

Un element indissociable del paisatge agrari que envoltava la vila de Mataró eren els nombrosos masos que, tot i trobar-se en procés de transformació, havien articulat durant generacions els homes i la realitat productiva que els facilitava la supervivència.

La masia —casa agrícola que vertebra l'activitat del mas— ha estat definida com un element integral del camp català. I, com a tal, ha merescut una notable atenció per part de diferents autors[304] i de diferents disciplines. Hom l'ha estudiat a partir de recerques arqueològiques, d'estudis antropològics —el pairalisme—, arquitectònics o artístics.

Genèricament, la masia del Maresme ha estat descrita des d'un punt de vista arquitectònic en aquests termes:

"La masia del Maresme no necessita molts espais coberts. En general la superfície edificada es compon de tres cossos perpendiculars a la façana, i de dos de travessers a la part posterior. Al baix, l'entrada pel cos central, la cuina i el menjador als dos costats i al fons, el celler"[305].

Tanmateix, una de les vies per accedir-hi de forma més harmònica i globalitzadora és aquella que integra les dues dimensions del seu protagonisme històric: ésser, alhora, nucli de l'activitat productiva agrària i llar d'un col·lectiu humà que l'habita i l'explota generació rere generació[306].

S'ha escollit aquesta mateixa perspectiva per realitzar una aproximació a allò que van ser i a com eren les masies de l'àmbit mataroní al segle XVII. Per a la realització d'aquesta tasca ha estat de gran vàlua poder disposar d'un conjunt d'inventaris *post mortem* gràcies als quals, i de la mà diligent dels notaris, hom és introduït de ple en una visió detalladíssima i pormenoritzada de la realitat quotidiana d'aquestes masies.

L'estudi s'ha realitzat a partir d'una lectura paral·lela dels inventaris del mas Capella, el mas Pongem, el mas Tria de Mata i el mas Fogueres

304. GIBERT, J. *La masía catalana. Origen, esplendor y decadencia*, Barcelona, 1947. CAMPS, J. *La masia catalana. Història, arquitectura i sociologia*, Barcelona, 1969. BONET, LL. *Les masies del Maresme. Estudi de les masies, elements defensius, ermites i molins*, Barcelona, 1983.

305. BONET, LL. *Les masies*... pp. 64-65.

306. Testimoni fefaent d'aquest fet n'és l'obra d'Ignasi Terrades *El món històric de les masies*, Barcelona, 1984.

del Torrent[307], estrictament contemporanis, escollits aleatòriament però amb la circumstància afegida que dos d'ells —el mas Tria i el mas Fogueres— han sobreviscut fins al present moment.

El mas Capella es trobava situat prop de la muralla de la vila i també proper a la riera de Cirera, i les seves propietats s'estenien aproximadament a l'alçada de l'actual carrer d'Argentona. El mas Pongem s'ubicava en el lloc conegut com "la Morberia". El mas Fogueres del Torrent al qual s'accedeix pel carrer Massot es troba ara enmig del nucli urbà. El mas Tria, finalment, continua mantenint en l'actualitat una activitat agropecuària al veïnat de Mata.

Un punt en el qual coincideixen tres dels notaris és en la qualificació de la masia com una entitat plural. Hom s'hi refereix genèricament com "*totas aquelles cases vulgarment dites lo mas Pongem*". Aquesta percepció de diversitat i pluralitat és interessant, perquè la masia pròpiament dita ofereix la visió d'un conglomerat d'espais i àmbits amb funcions econòmiques i reproductives intensament imbricades. La masia deixa de presentar aquella imatge estereotipada de l'edifici de tres cossos, amb porta central, pis, golfes i teulat a dues aigües, per convertir-se en una unitat integrada d'espais amb funcions domèstiques i espais amb funcions econòmiques molt específiques.

El primer dels espais descrits és el *barri* que, seguint una de les accepcions proposades per Alcover i Moll, definiria un clos —tancat de paret— situat al davant de la façana de la casa. Tres dels inventaris esmentats situen el barri a migjorn, la qual cosa permet de conèixer l'orientació del conjunt edificat. L'àmbit clos apareix encerclat en el cas del mas Capella per una paret de tàpia en la qual s'obren, en tots el casos, les portes, de vegades amb portelleta però inevitablement amb balda, pany i clau. Cal destacar que l'inventari del mas Fogueres esmenta un *cubert sobre del portal* que encara es conserva en l'actualitat. Així mateix, aquest mas és l'únic dels consultats que posseïa dues entrades: la ja esmentada a migdia i una segona oberta a la part de llevant. La

307. Inventari del mas Pongem fet a instància dels curadors de Joan Pongem. 19.VII.1593. ACA. Monacals (document facilitat per la comunitat de Carmelites Descalces de Mataró). Inventari del mas Capella fet a instància de Joan Arnau Capella, mercader, el 15.VII.1599 (document facilitat per Joaquim Aguilar). Inventari del mas Fogueres del Torrent fet a instància d'Antoni Fogueres i Boet. MASM. Inventaris. 2.I.1617. Inventari del mas Tria de Mata fet a instància de Jaume Çafont Tria. MASM. Inventaris. 20.VIII.1636.

masia, per tant, apareix de bell antuvi com un espai protegit de l'exterior que cerca rere els murs un determinat grau de protecció i de seguretat per a les seves activitats i per als seus estadants; si la tanca del barri és un element mínim i indispensable, les cases més poderoses —estimulades per la inseguretat que generen les activitats corsàries— esmerçaren energies i diners en la construcció de les conegudes torres de defensa entre les quals destaca, per la seva singularitat arquitectònica, la del mas Tria.

El barri és sempre un espai obert que acompleix dues funcions primordials: facilita la comunicació entre les dependències annexes al cos central de la masia i esdevé un lloc polivalent per a la realització de diverses tasques productives o domèstiques. El mas Fogueres és el que millor il·lustra la funció de distribució que realitza el barri: hi obren porta directament l'estable, la pallissa, el galliner, el celler i, en darrer terme, l'entrada de la casa. El mas Pongem té dins del barri les establies, possiblement el graner, i el pou amb corriola, cordes i galledes, l'aviram —deu gallines i un gall— una carreta per a bous, dues arades, dos jous de bous i un rascle. En el barri del mas Tria, a part d'alguns elements ja citats, s'hi detallen *quatre tests de fer clavellines* una pollera de canya, una pedra vermella rodona per esmolar i l'aviram[308].

Aquesta aproximació inicial permet de copsar a cop d'ull que, més enllà del nucli estricte de l'edifici emblemàtic, apareixen un conjunt d'espais amb funcions productives molt concretes que defineixen el perfil econòmic de l'explotació. No tots aquests elements es troben circumscrits dintre del barri. El mas Pongem té una pallissa amb palla i herba seca collida de l'any situada a l'era i, en aquesta mateixa pallissa, dos pallers de palla grans. El mas Tria té ubicat fora del barri un trull amb la seva mola i cups per fer oli. Una aproximació més acurada a cadascun d'aquests àmbits econòmics permetrà de conèixer-ne la importància relativa.

De l'estudi de les establies es desprèn que la ramaderia, en sentit genèric, és absolutament inexistent en tots els quatre masos estudiats. Ni l'estabulat ni lliure, no hi ha cap referència al bestiar, fora dels animals de tir imprescindibles i de l'aviram, que té un abast estrictament domèstic i molt restringit. L'absència d'altres aus o animals de corral és també de destacar.

308. Concretament un gall, dos capons, vuit gallines, vint polls i catorze pollastres.

El mas Capella, que és el de condició més humil, no té ni tan sols estables. El mas Pongem, en canvi, té quatre bous i un rossí, la qual cosa explica l'existència de la pallissa amb farratge així com la dels pallers i la carreta i algunes de les existències del graner. El mas Fogueres té una mula amb la corresponent carreta i també una pallissa. El mas Tria té tan sols un rossí.

És evident que els animals de tir esmentats representen gairebé el mínim indispensable per a una explotació agrària d'aquestes característiques. Tanmateix, la poca representativitat que tenen en aquests inventaris no és pas excepcional ni ha de ser considerada necessàriament com a signe de feblesa econòmica.

L'existència del trull al mas Tria és gairebé un element testimonial. Si bé és cert que a les contrades de Mataró hi havia peces de terra sembrades d'oliveres, també ho és que la vila era deficitària quant al seu principal derivat, com ho testimonien les notables importacions d'oli enregistrades per via marítima.

L'estudi dels graners és també valuós per conèixer les característiques de la producció de lleguminoses i cereals. Dels quatre inventaris estudiats, sols dos fan menció expressa del graner: el del mas Pongem i el del mas Tria. Pel que fa a la seva ubicació, el graner del mas Pongem es trobava situat damunt del celler i s'hi accedia des de la sala del primer pis de l'edifici. En el mas Fogueres es descriu un estatge situat sobre el celler, amb porta oberta a l'era, que presenta totes les característiques d'un graner, tot i que no se n'indiqui la funció. Així, hom hi troba sarrons de canya, senalles, mesures per a pinyons i per a blat, balances per pesar pinyó, un mecanisme per aixecar pesos des del sostre, garbells, pales de fusta, una escombra de palma i quinze quarteres de forment, *les quals han de servir per dar a menjar a la gent de casa*. En el graner del mas Tria hi ha els elements característics d'aquest indret: sarrons, garbells, mesures de mitja quartera i mig quartà. A més, s'hi descriu un conjunt heterogeni d'objectes que indueixen a interpretar-lo també com a rebost o com a habitació per als malendreços[309]. Tanmateix, no s'hi detallen quantitats de cereals o llegums. Finalment, és el graner del mas

309. Hom hi esmenta pintes de pentinar cànem, canters grans per tenir oli o olives, barrils buits de sardines, olles buides per tenir mel, carretons de criatures, una basseta, un carner de tenir carn penjada amb pany i clau, una pollera de verga, etc.

Pongem el que ofereix una descripció més rica de productes agraris. El notari deixa constància de l'existència de 215 quarteres de forment, 5 quarteres de faves, 4 quarteres i 8 quartans de favolins, 10 quarteres i 8 quartans de ciurons, 2 quarteres de guixes, 16 quarteres i mitja de llobins, mitja quartera de llavor de melca i dues quarteres i mitja d'ordi. Sorprenentment, en el mateix graner es trobà també un *sac de cartes de pregamí*.

El conjunt de cereals i llegums que ofereix la mostra és molt representatiu de la producció local. No es tracta d'una producció que generi grans excedents, sinó que va més aviat orientada cap a l'autoabastament, com es reconeix explícitament a l'inventari del mas Fogueres on cal destacar, a més, la presència d'elements vinculats a l'explotació i comercialització del fruit del pi. El mas Pongem presenta una gamma de productes que cobreixen tant l'alimentació humana com l'animal. Fins i tot hi hauria la possibilitat d'afirmar que guixes, llobins i melca podien ser conreus de caràcter estratègic, atès que, en anyades suficients de cereals panificables, esdevenien menjar per als animals, mentre que, en cas de dèficits frumentaris, podien ésser utilitzats per a l'alimentació humana[310].

Dintre dels àmbits dedicats a l'activitat econòmica, resta per estudiar el que, sens dubte, fou el més rellevant als masos del Maresme: el celler. Com a conseqüència de la seva importància, aquesta àrea productiva ja no es troba en les instal·lacions que envolten la masia sinó que, habitualment, té un lloc preeminent en el seu si.

Partint de l'estereotipada divisió de les masies en tres cossos, les mataronines presenten el celler a la planta baixa. Probablement era ubicat a l'esquerra o a la part posterior de l'entrada, des d'on s'hi accedia, tot i que a voltes també comunicava amb el barri.

Cal fer esment que dos dels inventaris estudiats presenten més d'un espai dedicat a aquesta funció. Així, en el mas Tria es descriu un *selleret*

310. Sobre els llobins Miquel Agustí afirma que "son de bon mercat y adoban la terra; perque quant les vinyes, y altres terres llavorables son magres ells serveixen de bons fems; y axi en deffecte de fems, se podran sembrar en las terras que han menester de esser femades y quant hauran florit la segona vegada, soterrarlos ab la arada (...) Son molt bons per nodrir los bous (...) Son tambe bons en mantenir lo home, fent ne pa en temps de carestia." Agustí, M. *Llibre...* p. 83 v. Pel que fa a les guixes, testimonis orals han reconegut que foren habitualment consumides, a manca d'altres llegums, durant la Guerra Civil espanyola.

amb dues bótes, les eines del camp i objectes diversos. A més, s'hi cita el *seller*, espai on s'inventarien vint-i-quatre bótes de diferents capacitats, més vint portadores i altres elements propis d'aquest lloc i el *selleret de les premses y cups*, on el notari descriu tres cups i sis premses. L'inventari del mas Fogueres ofereix també una duplicitat dels espais dedicats a la mateixa finalitat. Així, el primer celler es troba situat al barri; s'hi esmenten dos cups, tres premses i un conjunt de bótes. El segon celler és dins de la masia; s'hi accedeix des de l'entrada i també des d' una altra porta que comunica amb el barri, que també es dóna al mas Pongem. En aquest darrer celler hi ha una altra premsa i diverses bótes.

Existeix, per tant, una diversitat de solucions en la ubicació i composició del celler. Enfront del celler entès com un espai únic —on troben lloc el cup i les premses, juntament amb el vi embotat— hi havia l'explotació que dissocia aquests elements i que diversifica els espais en funció d'uns criteris probablement de superfície o de dimensions força difícils d'escatir amb les dades disponibles. Tanmateix, sembla evident que l'opció òptima havia de ser la que permetés de concentrar les diferents fases del procés d'elaboració en un únic espai que no fes necessari el cost afegit del transvasament del vi d'un lloc a l'altre.

Una característica comuna a tots els cellers és que les seves portes —totes de fusta de pi, a diferència de les de la resta de l'edificació, que són d'àlber— van assegurades amb pany, clau i forrellat, encara que s'hi accedeixi des de la pròpia casa. Aquestes precaucions podrien interpretar-se com un mitjà per controlar-ne l'accés, amb l'objectiu de preservar-ne millor el contingut. Els cellers conserven en el seu interior no sols les reserves de vi, sinó tota la infrastructura material imprescindible per a l'explotació vitivinícola. Les dades de la taula annexa —elaborades a partir de l' utillatge descrit en els inventaris— ofereixen un visió força acurada dels elements tecnològics que hom aplicava tant a les vinyes com a l'elaboració del vi.

A primer cop d'ull és ja perceptible l'existència d'un conjunt d'estris que tindrien unes funcions molt genèriques en el treball de la terra i que, a la vegada, es troben presents a gairebé la totalitat dels inventaris estudiats. Fóra aquest el cas de les aixades, magalls, magalles i xapos, que s'utilitzarien en diferents moments o modalitats de la cavadura. En un segon terme, apareix un conjunt d'estris molt més especialitzats en el conreu vitícola: aquest és el cas de l'arpella, eina semblant a l'aixada amb la fulla dividida i utilitzada per cavar vinya i horts.

Però els exemples més il·lustradors són els que ofereixen les eixobridores i les entonegadores. Les eixobridores eren utilitzades per cavar un clot on s'aturés l'aigua de la pluja al voltant dels ceps de vinya. Pel que fa a les entonegadores, és possible identificar la seva funció arran del significat de la paraula entonegar. Segons Alcover i Moll aquest verb descriu la tasca de plantar arbres i principalment ceps tot cobrint les arrels amb terra pitjada, fins que la planta es manté dreta[311].

Cal fer esment que instruments tan específics com els ressenyats no es troben entre els que esmenta Llorenç Ferrer en el seu estudi sobre el Bages dels segles XVIII i XIX. En un treball sobre la vinya abans de la fil·loxera, Emili Giralt indica explícitament que "els plançons eren assentats o entonegats amb l'ajuda dels peus"[312]. A això cal afegir la constatació que les entonegadores —estrictament vinculades a la plantació de noves vinyes— es troben en els dos masos econòmicament més poderosos de la mostra estudiada. Per contra, Llorenç Ferrer esmenta per al Bages l'existència de podadores que a Mataró semblen ésser desconegudes, si més no amb aquesta denominació.

La resta dels elements detallats a la taula pertanyen més pròpiament al que és l'utillatge del celler. Els més essencials i que, per tant, es troben a cadascun dels masos, són: portadores, bancs, cups, premses, bótes, romanes i arpelles. En un segon nivell d'importància hi ha els elements accessoris: aixetes, corrioles, barralons i embuts.

Les portadores servien per traslladar el raïm des de la vinya fins al lloc on s'havia de realitzar la vinificació. La manca de carros a la major part dels inventaris —sols el mas Pongem en disposa d'un— confirma la idea, ja documentada, que el trasllat de la verema s'encomanava als traginers. Una vegada al celler, el vi era dipositat als cups. Per a la zona per ell estudiada, Llorenç Ferrer descriu l'existència de tines, que tindrien la mateixa funció que els cups mataronins però que, a diferència dels documentats a Mataró, eren excavades a terra i fetes d'obra[313].

Els cups documentats en aquest estudi, en canvi, són tots de fusta, alguns de teia i amb cèrcols i amb una capacitat que oscil·la entre les 10 i les 30 cargues. Era freqüent que es construïssin també de fusta de cas-

311. ALCOVER, A. MOLL, F. *Diccionari català-valencià-balear*, Palma, 1983, Vol. V, p. 60.

312. FERRER, LL. *Pagesos*... pp. 110 i 161. Giralt, E. "Les tècniques de la viticultura anterior a la fil·loxera" *L'Avenç*, nº 31, oct. 1980.

313. FERRER, LL. *Pagesos*... pp. 162-164.

tanyer o de roure i podien disposar de fins a vuit o nou cèrcols. Únicament el mas Pongem disposa d'un cup de *pedra gran*. Els dos cups del mas Capella totalitzen 37 cargues, els tres del mas Tria, 60, i els dos del mas Fogueres, 45.

A la part superior dels cups es trobava el brescat, reixat de fusta sobre el qual es dipositava la verema i on era trepitjada. L'existència de cèrcols permet d'afirmar que devien ser de planta circular i d'una certa alçada difícil de determinar, però que cal deduir de la presència dels bancs i de les corrioles. Els cups disposaven d'aixetes, de fusta en el cas

TIPOLOGIA DE L'UTILLATGE VITIVINÍCOLA

Nom	Mas Capella	Mas Tria	Mas Pongem	Mas Fogueres
Aixades	7	12	10	3
Aixetes	-	6	4	3
Arpelles	2	1	1	1
Bancs	3	2	1	2
Barralons	-	2	-	-
Bótes*	104	420	221	215
Canons d'aram	-	1	-	1
Corrioles	-	-	2	1
Cups	2	3	2	2
Destrals	-	-	-	2
Eixobridores	3	12	3	6
Embuts d'estany	-	2	-	-
Embuts	-	1	-	1
Embuts de terra	-	1	-	-
Enramadores	-	-	-	4
Entonegadores	-	1	2	-
Forques	-	1	12	-
Magalles	1	3	1	3
Magalls	-	-	-	-
Magalls de fusta	-	-	-	1
Magalls de punxa	5	2	5	-
Magalls de tall	1		-	1
Magallons	-	3	-	4
Magallons d'eixercolar	3		-	-
Portadores	9	20	18	13
Premses	2	6	4	4
Romanes	1	1	1	1
Sistelles veremadores	-	3	-	1
Xapos	1	6	6	3

* Capacitat en cargues.

del mas Fogueres, on també s'esmenta una portadora rodona *per a tenir sota del cup quan trafeguen.* Els bancs, presents en tots els cellers i associats als cups, servien per salvar l'alçada que hi havia entre el nivell del sòl i el brescat —a la part superior del cup—, on calia deixar el raïm per ser trepitjat. Semblant funció tenien les dues corrioles i la corda penjada al sostre descrites en el mas Pongem i que servien *per pujar la varema al cup.* El mas Fogueres disposava també de corriola, adaptada a una altra *funció per devallar la brisa del cup a les premses*, funció per a la qual hom cita, també en el mateix inventari, *una canal per fer anar la brisa del cup a la prempsa.*

La tipologia d'aquests cups mataronins no és la més habitual en altres indrets. En el seu estudi sobre l'elaboració del vi abans de la fil·loxera, Giralt cita com a més habituals els cups de fusta, argamassa o ciment romà, de pedra o d'obra revestida interiorment de cairons o peces vidriades; assenyala també que la seva capacitat era, majoritàriament, d'uns 50 hectolitres, que els mataronins difícilment assolien. Així mateix, remarca la persistència en determinades comarques de tines o grans cubells de fusta de forma troncocònica que tindrien l'avantatge de poder ser traslladats d'un lloc a l'altre[314]. Tanmateix, cal tenir present que Giralt es refereix genèricament als segles XVIII i XIX, en els quals a Mataró els cups s'assemblarien al model descrit per l'autor. El cup és —com a element bàsic del procés de vinificació— insubstituïble en els cellers, fet que avala l'encert de la dita "qui no té era ni cup, té la meitat del vi perdut".

Pel que fa a les premses, hom les diferencia únicament en funció de si tenen el banc de pedra o de fusta. És interessant constatar com en els masos Tria, Pongem i Fogueres dupliquen els cups quant a nombre.

Sota una perspectiva econòmica, una de les dades més rellevants és la que indica la capacitat de les bótes que es troben als respectius cellers. La diversitat de les xifres —que oscil·len entre les 104 cargues del mas Capella i les 420 del mas Tria— reflecteixen com era d'important l'activitat vitivinícola en aquestes explotacions pageses. La mitjana de capacitat dels quatre masos mataronins estudiats se situaria, en ple segle XVII, en 291 cargues. En el seu estudi sobre el Bages, Llorenç Ferrer analitza la mateixa variable a nou masos, situats cronològicament entre

314. Giralt assenyala que "La persistència d'aquest atuell sembla indicar que en aquests indrets la producció vinícola no era prou important per a permetre la inversió de capital que comportava la construcció d'un cup de pedra o d'obra". GIRALT, E. "L'elaboració...", p. 50.

1770 i 1850, la mitjana dels quals és de 137 cargues[315]. Altra volta, i de forma recorrent, es torna a fer palesa la precocitat del procés d'especialització agrícola a l'àrea mataronina.

Els àmbits de la masia estudiats fins ara tenen com a denominador comú l'especificitat de la seva funció econòmica. Per a la resta de l'habitatge pagès es fa difícil destriar amb precisió les àrees domèstiques —o de reproducció social— de les zones que podien tenir una determinada funcionalitat econòmica. La dificultat d'establir diferenciacions massa rígides entre l'àmbit productiu i l'àmbit domèstic podria esdevenir, fins i tot, una característica de les masies estudiades. Hom accedeix de l'un a l'altre sense solució de continuïtat. La masia apareix així com un conjunt integrat on coexisteixen les funcions domèstiques i les productives.

La peça anomenada "entrada" palesa, de forma evident, aquestes característiques. Des d'un punt de vista arquitectònic, l'entrada és el nucli que organitza i articula tots els espais de la planta baixa. En els seus *Secrets d'agricultura*, Miquel Agustí destacava la importància d'aquest espai, sens dubte per la complexitat de les funcions que havia de complir[316].

L'entrada apareix a tots els inventaris com la primera peça del que és el nucli de l'habitatge, una vegada passat el portal. En el mas Fogueres aquest portal és anomenat *lo portal major* i tanca amb portes i portelleta de fusta d'àlber, amb les corresponents balda, pany i clau. Això configura un doble sistema de protecció o autodefensa, comptant amb l'existència del barri amb tanca citat anteriorment.

El seu interior es troba compartit per taules —llargues o rodones— cadires, bancs, escons, un bufet i, en el mas Pongem, també un bressol de fusta d'àlber i unes debanadores de canya amb peu de ferro, elements que caldria vincular amb les tasques de producció domèstica encomanades a les dones. En el mateix Pongem, hom hi inventaria poals de terra negra, tres relles de ferro, alforges, quatre falçs, sedassos, una bóta de cadira, etc. Caldria citar en altres inventaris la presència de pales de fusta, senalles, romanes, magalls, destrals i destraletes i *botetes per portar el vi a la feina*. Es tracta d'elements que configuren aquest espai de

315. FERRER, Ll. *Pagesos...* p. 161.

316. "ha de procurar (...) fabricar o obrar sa casa fent en ella una bona entrada y una molt bona cuyna, per que en una casa de grangeria la millor istancia ha de ser la cuyna, y apres la entrada". AGUSTÍ, M. *Llibre...* p. 143v.

la masia com una zona fronterera entre les activitats productives que es desenvolupen al camp i les que es duen a terme al propi habitacle. A més, l'entrada també presenta les característiques de lloc de relació entre els membres del grup humà que habita la masia.

A la mateixa planta baixa, l'inventari del mas Pongem identifica l'existència d'un menjador, element que no es troba a la resta dels inventaris estudiats. Es tracta d'una peça que comunica amb la sala i que obre finestra amb reixa de ferro al barri exterior. Els objectes que l'ocupen poden definir les seves funcions: pel que fa al mobiliari, hi ha una taula, tres bancs i quatre cadires de cuir, brocals i tasses de vidre, un eixugamà a la paret i, també penjades al mateix lloc, catorze plates de terra de València, Barcelona i Pisa. Així mateix, s'inventarien en aquest estatge catorze llibres d'albarans i comptes, un *Flos Sanctorum*, un llibre de *Philosophia*, unes pintes de pentinar cànem i un *candelero de llautó*.

Els inventaris del mas Capella i del mas Fogueres, que no esmenten l'existència de menjador, descriuen un espai de característiques similars definit com a estudi. El del mas Fogueres és el millor descrit. Tal com succeïa amb el menjador del mas Pongem, s'hi accedeix des de l'entrada, mitjançant unes portes d'àlber amb pany i clau. Obre també a l'exterior a través d'una finestra protegida amb reixa de ferro. El mobiliari està format per tres taules —una de llarga—, sis bancs, cadires de cuir i tres canelobres. Tampoc no hi manca *una sort de llibres*. La descripció de brocals i altres elements de vidre hi és també present. Però, en aquest cas, el notari s'entreté a descriure un armari amb portes que es troba sobre l'aigüera, unes tovalloles brutes per eixugar les mans i, finalment *tres estovalles (...) que serveixen per les taules*. L'estudi del mas Capella segueix el mateix esquema.

La descripció tan detallada d'aquest indret permet de copsar com a les masies mataronines és ja possible d'identificar un àmbit específic dedicat a l'alimentació; fins aleshores encara no s'havia dissociat aquest espai de l'àmbit corresponent la cuina. Aquesta singularització de la funció alimentària es féu a costa de l'espai designat abans com a estudi on, amb l'existència de llibres, taula o escriptori, es despatxava l'administració de la propietat. La terminologia usada pels contemporanis —balbucejant encara entre els dos mots— i els espais —que, de ben segur, compartien encara les dues funcions— evidencien que la transformació s'estava tot just iniciant.

Quant al mas Tria —potser d'estructura més arcaica, atès que no s'hi descriu ni estudi ni menjador— hom ressenyà a la cuina *una troneta*

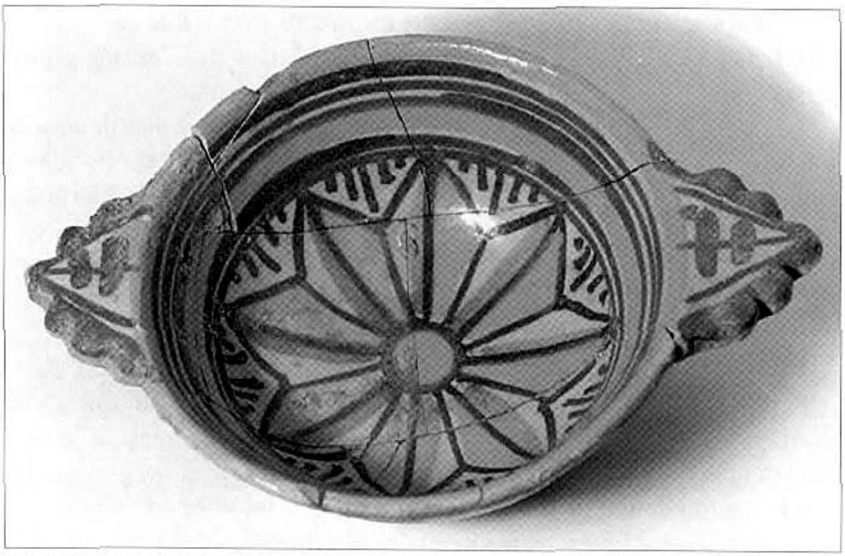

Escudelleta procedent de l'abocador de la Plaça Gran, datat a mitjan segle XVII. Museu de Mataró.

per assentar criatures en la taula fet que, probablement, pugui ésser interpretat com a signe que en el mateix espai, es cuinaven i es consumien els aliments. D'altra banda, no és pas aïllada la referència a la mainada en aquest mas. En el pastador hi havia una basseta i al graner *uns carretons de criatures*.

La resta de la planta baixa restava ocupada per dos espais intrínsecament relacionats en les seves funcions i en la seva ubicació: la cuina i el pastador. La descripció del mas Fogueres continua essent una de les més acurades per tal de conèixer el que Miquel Agustí considerava que havia de ser *la millor istància* de la masia. A la cuina s'hi accedia des de l'entrada, però s'estenia més enllà dels seus límits naturals. Calderes, olles, plats i platets, cassoles i cullerers senyorejaven també els dominis propis de les pasteres, farineres i sedassos. Tot i ser dues habitacions separades amb portal, porta, pany i clau, una munió d'estris afins a les dues activitats omplia l'espai de la cuina i el pastador[317].

317. A tall d'exemple i sense ser exhaustiu: un morter de coure, un fogó de ferro, un escalfador d'aram, una copa i un canter d'aram, dues paelles d'aram amb mànec de ferro, dues olles d'aram amb cobertores de ferro, dues plates grans penjades a la paret, una sort de plats de terra,

Un dels elements més suggerents localitzats a les cuines dels masos estudiats procedeix del mas Capella, on posseïen, en una data tan primerenca com és l'any 1599, uns *alenbins de aram ja usats.*

Sempre des de la mateixa entrada, que actuava com a distribuïdor de tots els espais de la planta baixa, s'accedia mitjançant una escala —situada normalment al fons— a la planta superior, dominada per un ampli espai obert, la sala, aproximadament de les mateixes proporcions que l'entrada. A ella obrien porta totes les cambres situades en aquest primer pis. Ocasionalment un segon tram d'escala, menys sumptuós, comunicava amb les golfes o un possible segon pis.

Tots els masos estudiats ofereixen l'estructura suara definida. En el mas Pongem hi ha documentada una referència a l'escala, que és de rajola, i en aquest mateix mas i en el Fogueres s'esmenta a la sala l'existència d'una finestra que obre al pati vers migjorn.

Tradicionalment la sala ha estat definida o interpretada a partir de dues funcions bàsiques: estar situada en el primer pis de la masia i ésser l'espai de relació destinat principalment a ubicar les celebracions que convoquessin un col·lectiu humà superior al que habitava la masia. El costumari presenta la sala com l'indret on se celebren els àpats rituals, tant en les celebracions matrimonials, com en les fúnebres. Una dita popular sintetitza amb precisió i amb una extraordinària economia de mots aquest conjunt de consideracions: *quan l'alegria és a la sala la pena puja l'escala.*

Joaquim Garriga en el seu estudi sobre l'arquitectura rural catalana postremença, considera la sala com un ambient polifuncional però de caràcter més simbòlic que no pas estrictament pràctic, un espai que "ennoblia" la casa i que n'era el nucli ideal i central[318].

unes graelles de ferro, dos ferros de foc, una pala de ferro, un fanal de ferro, tres escopetes, dos escons de fusta, una torradora de castanyes, cinc llumaners i escudellers i olles, això pel que fa a la cuina. En el pastador s'hi descriuen: una pastera gran de fusta, una farinera de fusta, tres calderes d'aram, una olla d'aram, dos sedassos usats, una salinera de fusta, una cassola de terra, dos gavadals de fusta, un cullerer amb quatre culleres de fusta, dues taules de fusta per fer escudelles i tenir les olles, un cassó d'aram, dues greixoneres de terra, una sort d'olles de terra, una sort d'escudelles blanques, tres talladors de tallar carn, dos asts de ferro, unes lleves de ferro, quatre copetes de terra i dues cistelles, una plena de platets de terra i l'altra plena de gibrelles de terra.

318. GARRIGA, J. "La gàbia gran no fa millor l'aucell": L'arquitectura rural postremença i el "Siti i forma de la casa" segons AGUSTÍ. M, *Llibre...* p. 17.

Plats i escudelletes com aquest devien ser habituals a les cuines de Mataró. Procedeix de l'abocador de la Plaça Gran, datat a mitjan s. XVII. Museu de Mataró.

Els inventaris mataronins estudiats ofereixen una imatge estàtica i polifuncional de les sales, adaptada més a les necessitats quotidianes, que no pas a la dels actes que s'hi celebraven cíclicament. En el mas Capella —que és el que es caracteritza per un nivell econòmic més feble de la mostra— la sala, tot i la seva modèstia, és un model arquetípic del que es trobarà en els masos més poderosos, això sí, de forma més ostentosa. Dels elements que s'hi troben, el que més pròpiament té relació amb l'indret concret és el tinell, moble destinat a guardar o bé exposar la vaixella o altres estris vinculats amb els grans àpats. El tinell del mas Capella era, però, més humil en el seu contingut. Hom hi trobà cinc ampolles i quatre pots de vidre, a més de mig quartà de mesurar blat.

Ultra el tinell, el mobiliari es resumeix a un banc de pi, dolent, i una caixa gran de fusta. Un altre apartat definitori és la presència d'armes, que en aquest cas es limita a una ballesta en mal estat. Completen aquest trist paisatge interior uns elements d'utillatge agrícola que no han trobat lloc a l'entrada: vuit sarrons de canya per tenir blat i quatre garbells. Per contextualitzar la presència d'aquests estris a la sala caldria matisar que l'inventari es prengué durant el mes de juliol.

En un nivell socioeconòmic superior, la sala del mas Fogueres ofereix una versió més diversificada a partir de l'esquema anterior. Hi ha referència a un armari o *parador* on es troba el vidre, però també hi ha un bancal, amb tres caixons, pany i clau, dins dels quals hi ha *algunes poques de amelles.* On realment hi ha un salt qualitatiu important és en l'armament: tres ballestes amb els corresponents arcs, buiracs i tretes, dos arcabussos i una escopeta "petita" de quatre pams. No queda enrera, però, la significació de les pintures que es troben a les parets de la sala: cinc quadres enllistonats, tots de temàtica religiosa, això sí, tots de *pintura falsa.* Armes i pintures vindrien a donar a aquest estatge un to de prestigi, de lluïment, que s'adiria amb la funció social d'aquest mateix indret. Tanmateix, el notari no s'està de ressenyar la presència d'alguns elements una mica discordants una pollera de verga, dues olles meleres i una escombra de palma amb mànec de fusta.

Al mas Tria, el salt és ja qualitatiu i quantitatiu: quinze cadires de diferents tipus, un bufet, tres cofres i una caixeta. Probablement a l'interior del bufet s'hi guardaven pots per tenir olives, vidre i quatre canadelles. Dels cofres destaca a primer cop d'ull el cromatisme: n'hi ha de vermells, de verds o també en les combinacions *vert y lleonat, vermell i vert.* Són elements que contrasten amb la grisor i el tenebrisme dels mobiliaris pagesos típics del segle XIX. En el seu interior hi trobem llargues relacions d'estovalles, eixugamans, tovallons, llençols, coixineres, camises de dona, camises de minyons o de minyones, etc. Pel que fa a la pintura, només es cita un exemplar, de temàtica religiosa, una santa Magdalena *al trempe.* Les armes, nombroses, es troben en una altra habitació.

La sala del mas Pongem és un món molt més complex, de difícil sistematització. Hom hi descriu set sarrons de canya, quatre coves de verga per veremar, vint-i-cinc forcs d'alls, sedassos, una taula llarga, vidre, eixugamans, tres gerres per tenir oli, *un alembí de aram ab son cobertor y plom* i, finalment, un llit ras de fusta, desguarnit, a més d'un

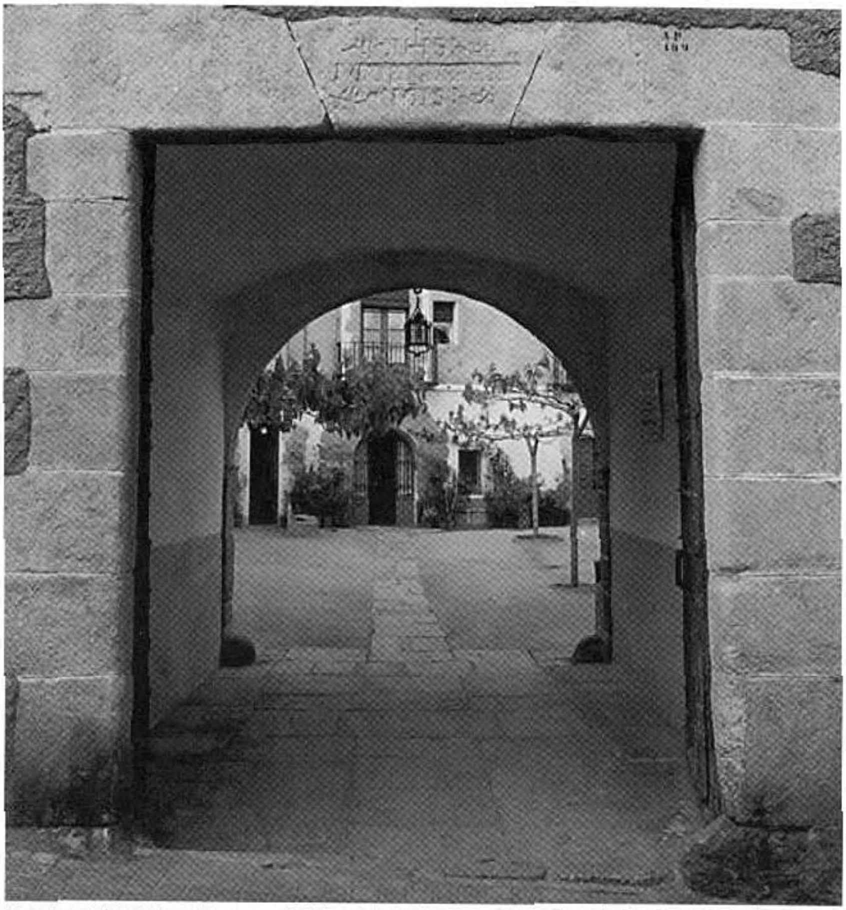

Portal exterior del mas Fogueres del Torrent. A l'interior s'obre el pati del masia. Engolit aviat pel creixement urbà, donà nom al carrer on es troba: Massot.

seguit de peces de vestuari i altres elements. L'inventari es prengué el 19 de juliol, i el 17 d'agost següent es realitzava la venda a l'encant de la major part dels béns mobles de l'heretat. L'ambient descrit pel notari tramet fredament, però de forma diàfana, aquesta situació de finitud o de transitorietat.

Les cambres que s'obren a la sala ocupen la resta d'espai disponible d'aquest primer pis de la masia. Aquestes estances són l'àmbit més privat de l'habitatge i contenen elements que permeten una aproximació molt acurada a la vida dels seus estadants.

El nombre de cambres és força homogeni a les masies estudiades. Totes en tenen quatre, amb l'excepció del mas Fogueres que en tenia sis. Pràcticament totes les cambres presenten una finestra amb una orientació específica: llevant, ponent o migdia, element que serveix per a identificar-les. També s'identifiquen a partir de l'indret de la planta baixa sobre el qual es troben ubicades: sobre la cort dels bous, al cap de l'escala, sobre el pastador. I finalment, si bé en menys ocasions, en funció del seu ocupant: cambra dels mossos o *cambra on morí dit deffunct.*

El recorregut per l'interior de les cambres fa palesa la jerarquització existent en el si de la masia. No hi ha cap dificultat per identificar la cambra del cap de família. Sol estar situada a la part millor orientada i oberta al barri i és l'indret on hom tresoreja —probablement amb l'afany de protegir— els béns mobles més valuosos del patrimoni.

Centrant l'anàlisi en el mas Tria, la cambra de Maria Tria i del seu espòs Jaume Çafont Tria es trobava situada al davant, a la part de ponent, i obria finestra al barri. S'hi accedia des de la sala, tenia portes de fusta d'àlber, pany i clau. El mobiliari estava presidit pel llit, de pilars amb cortinatges de color lleonat i amb flocadura verda. Una màrfega, dos matalassos, dos llençols i dos coixins amb les respectives coixineres en formen el parament. S'hi troben també tres caixes de tall de monja —dues amb fusta de noguera i obrades amb os— amb els respectius calaixos, pany i clau. Una arquimesa de fusta d'àlber, amb calaixos, taula i peu complementa el mobiliari. El contingut de les caixes inclou roba d'ús personal de la difunta[319], roba de la casa i també la roba del marit. A l'arquimesa s'hi trobaren els llibres de *dèbit y crèdit* de Jaume Çafont Tria, una caixa de fusta amb totes les escriptures de la propietat i un tinter. Una part de les joies es troba al mateix moble[320]. Al mateix estat-

319. A tall d'exemple i sense ésser exhaustiu: una roba cos i mongil d'estamenya lleonada, un altre cos i mongil d'escot negre, unes faldilles d'estamenya lleonades, un davantal de bocaram, unes faldilles de tafetà vermell, unes faldilles de grana, un "manto" d'estam i seda, un "manto" d'estam, un cobritaula de drap verd guarnit de seda verda per un bufet, un "sombrero" de dona, tres vestits de minyons d'estamenya lleonada, tres bandoles blanques, tres camisoles de cordellat, dues bandoles de cordellat blau, sis parells de mitges grogues per els minyons i un estoig amb tisores i ganivet.

320. Vint-i-dues culleres de plata, uns tapins "ab ses vires de plata", una campaneta de plata amb cadeneta, un clauer de plata, uns agnus d'or ja vells, uns altres agnus de crestall guarnits d'or, unes anelletes d'or i, un anell amb una pedra blava dita "safir". En un altre indret de la mateixa cambra s'hi trobà un anell d'or amb vuit pedretes, uns collarets de coral, una cadena de crestall, uns rosaris i un "sinto" de setí verd guarnit als caps de plata.

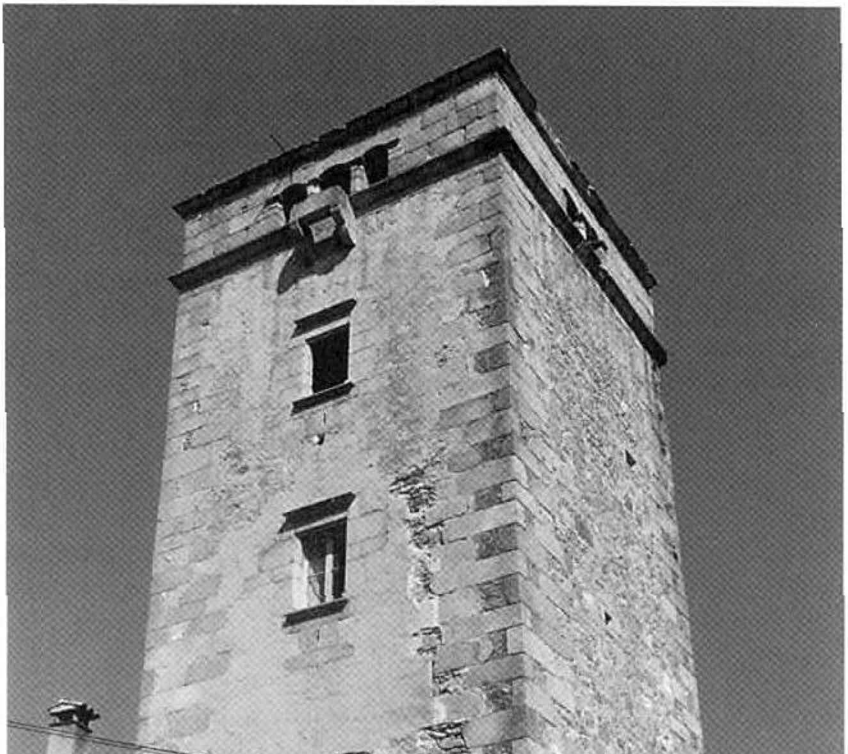

Bella torre renaixentista de defensa del mas Tria de Mata. En els s. XVII els Safont emparentaren amb els Tria, vinculació que s'ha mantingut fins als actuals propietaris.

ge es troben objectes de devoció: una pintura al tremp del Roser, un santcrist i un quadret. Com a elements més personals, destaquen un mirall i un raspall i en darrer terme, les armes: arcabús, escopeta llarga, escopeta curta, pedrenyal i una "xispa".

Cal deixar constància que aquesta masia no tenia estudi, la qual cosa explicaria la presència de l'arquimesa i llibres a la cambra, element que no existeix a les cambres principals de les altres masies estudiades. La resta d'elements es repeteixen enmig d'inacabables llistes de vestuari o del parament domèstic que forma l'aixovar.

La resta de cambres del mas Tria també possibilita una certa identificació dels seus estadants o de les seves funcions. La cambra del cap de l'escala, al mateix mas, ofereix tota una altra perspectiva. Al darrere d'una porta de pi, sense clau, el mobiliari que s'hi troba està integrat per un llit de posts i bancs, amb màrfega, travesser i dos llençols, un bancal dolent sense cobertor, un cabàs amb quatre podadores, una maleta, *un coxinet maleta y balija ben usat tot.* Evidentment no és l'estança d'un membre del nucli familiar, tal com ho dóna a entendre el fet que hom hi esmenti *un cofret ab roba de un mosso, sens clau.*

Tanmateix, no és aquesta l' única cambra reservada als jornalers que viuen a la masia. *Pujant al replà de l.ascala* es troba la cambra dels mossos. Es troba compartimentada en dos espais *aposiento*, i bé podria tractar-se de les golfes. S'hi troben únicament tres llits de posts i bancs, cadascun amb màrfega i travesser.

Les cambres dels mossos també es troben explícitament citades en els masos Capella i Fogueres. En el primer s'esmenten dos llits com els citats, un mobiliari encara més exigu i unes flassades dolentes. En el mas Fogueres, a la cambra dels mossos no s'hi accedeix des de la sala, sinó que *si munta per un caragol que ix a la cuyna.* S'hi troben tres llits de noguera bons, tres màrfegues, tres matalassos, tres travessers, tres flassades i una caixa de pi.

Retornant al mas Tria, la cambra de llevant, amb finestra al barri, disposa de dos llits amb el seu parament i una caixeta verda *ab roba de una mossa.* La porta és de pi i en lloc de pany i clau té balda. Serien aquests elements suficients per afirmar que es tracta de l'àrea destinada al personal de servei femení?

La cambra del mig del mas Tria, finestra oberta a ponent, no està adaptada com a dormitori, sinó que s'utilitza per endreçar-hi objectes diversos. Caldria destacar-ne una vaixella *de pisa* composta per sis dot-

zenes de plats, una dotzena d'escudelles, dues plates grans, dues mitjanes i dues xiques, una bacina per *ayguamans*, dos *jarros*, dos sotacopes, dues pebreres i dos salers. És evident que per la seva ubicació a la casa no és pas una vaixella d'utilització diària. La seva proximitat a la sala indica, probablement, que deuria estar reservada als àpats que s'hi celebraven. La resta d'elements que es troben en aquesta habitació tenen com a comú denominador formar part de les tasques domèstiques, enteses en un sentit ampli, i principalment de les reservades a la dona. Així, hi ha detallada la presència de *draps vells per pedassar*, o bé l'existència d'un botifarrer amb un sagí penjat —referència a la pràctica de l'adobat d'aliments. Molt significativa és també la presència de dos cendrers, gibrells envernissats, paners grans i *tres cordes per estendrer bugada*, elements que formen part tots ells d'un mateix procés —molt laboriós en aquella època— com era el de rentar la roba.

Una altra tasca domèstica referenciada en aquest mateix indret de l'habitatge és l'elaboració de fibres tèxtils. En un cofre vermell es detallen catorze lliures de fil de bri de cànem —nom que es donava a la fibra de primera qualitat d'aquesta planta— i trenta lliures de fil d'estopa, fibra de més baixa qualitat de la mateixa procedència. En un altre cofre s'hi esmenten setze lliures de bri de cànem sense filar. Finalment, i en relació directa amb l'elaboració d'aquestes matèries tèxtils, al mateix estatge hi havia quatre debanadores amb peu de ferro, instrument que permetia convertir la fibra, una vegada filada, de troques a cabdells.

Aquestes referències al treball domèstic de la masia posen de relleu sols una petita mostra del que hom reservava a la força de treball femenina. Ultra les tasques de reproducció biològica, Miquel Agustí esmenta que:

la dona ha de tenir cuydado y entendre en lo govern de las vacas y dels porchs, per lo nodriment de aquestes dos especies, com també per llet, mantega y formatges, y per conservar-se per lo viure de la casa, y també ha de tenir la dona cuydado del forn, y del saller, y lo fer del lli, y canem y teles, y fer tosquirar las ovelles y moltons, y fer cardar y filar la llana per fer drap per vestir la familia. Y la culctura del hort en lo que toca a las herbas de menjar, y de governar lo pollam, y lo colomer y la conservacio de les fruytes y sements, y en las abellas: Pero al comprar y vendre dels bestiars tocan al home, juntament ab lo manejar dels diners y los conserts y pagaments dels mossos. Lo restant que consisteix en les coses menudes, com es blanquejar la roba de la familia y totes altres

coses de casa, és verament carrech de la dona (...) No ha de dexar anar sas filles a festas y balls publichs, sinó ab molt segura companya, o que ella propria y sia present, ha de espenyer los fills en lo treballar, mal sabran fer treballar, com si no conexeran si los mossos treballen mal, o no (...) ha de conservar los espurguims, palles y serments per escalfar lo forn, no ha de dexar anar la palla de favas, ciurons, vessas y encara de cardons, y de altres herbas inútils, que no sie per fer-ne bona cendra. Si té altra mestressa suprema a la heretat, do li bon compte dels ous, y dels naxements del pollam, com de altres animals. Sàpia los medicaments naturals per curar los de sa família, malalts y altres, y també las sues vaques, porchs y pollam, que per cridar lo metge sovint sens urgent necessitat non posaria cantó a la casa (...) Convé que lo ús del pa sia dur, y en temps de carestia aneyguat lo vi del beure comú de casa (...) que tinga contínuament los ulls sobre las criadas, y que ella sia la primera de llevar-se del llit, y la darrera en posar-si[321].

Qualsevol observador imparcial no dubtaria a considerar que les tasques i responsabilitats que hom exigia a la mestressa de la masia depassaven en molt el qualificatiu de *coses menudes* utilitzat per Miquel Agustí a l'inici de la descripció. L'aportació de força de treball femenina, i no sols la de la mestressa, era consubstancial al desenvolupament no ja de l'activitat econòmica, sinó de tota la dinàmica vital al mas.

Tot i que el mas Tria no disposava de més habitacions en el primer pis de la masia sí que gaudia de més estatges en una altra part singular d'aquest mas, la torre de defensa. Hom hi accedia *passat lo pont* (amb) *una porta de alba sens pany ni clau, entrant altra porta de alba ab pany y clau.* L'entrada es trobava a una certa alçada de la base, i no existeixen dades suficients per determinar si el pont citat era susceptible d'ésser retirat en cas d'atac o, com és en l'actualitat, d'obra. A la primera cambra s'hi troba un llit amb pilars, una caixa amb roba d'una mossa, una cadira, un quadre, un cofre gran per tenir llegum i un armari amb diversos objectes de vidre. A la segona cambra de la torre sols hi havia onze forques i una escala llarga, elements tots plegats que poc tenen a veure amb la funció defensiva d'aquesta part del mas.

El mas Tria és també singular en un altre element: en l'existència d'una necessària o latrina. No és fàcil ubicar-la en el si de la masia. Per

321. Agustí, M. *Llibre*... p. 8 r. i v.

l'ordre en què apareix a l'inventari semblaria trobar-se prop o fins i tot dintre del graner, si bé com a espai propi. El notari hi *anotà quatre bassins, u de gran, dos de medians y hu de pla y tres orinals ab ses capses.* En cap altre mas es documenta aquest espai.

Finalment resta per identificar l'existència d'un segon pis a les masies estudiades. Una vegada indicats els dubtes que ofereix la cambra dels mossos del mas Tria, altres dades sí que permeten confirmar l'existència d'un espai superior a l'ocupat per la sala i cambres. Concretament el mas Pongem esmenta una *cambra del terrat* amb objectes diversos que probablement podria estar a un nivell superior a la resta de les cambres. El dubte, però, es dissipa en el mas Pongem, on es diu expressament: *dalt en la golfa.* El seu contingut està integrat per objectes majoritàriament amortitzats: un banc de sala dolent, una taulla llarga de pi dolenta, etc. L'únic element que tindria en aquest indret la seva ubicació funcional és una salinera *per a salar tossino* que es troba en condicions favorables d'ús.

Una de les tasques domèstiques habituals a la masia que es poden percebre amb nitidesa a partir de la lectura dels inventaris és el treball de les fibres tèxtils que, en el cas de Mataró, sembla ser de forma exclusiva el treball del cànem.

Aquesta activitat es troba referenciada arreu en els masos estudiats. Unint totes les dades disperses en els diferents inventaris es fa possible reconstruir-ne el procés productiu. Així, en el graner del mas Pongem hom hi detalla *sinc robes de cànem sense adobar procehides del cànem estava sembrat en lo present any en los trossos.* En el mas Fogueres es cita mig quintà de cànem bregat. Aquest procés es realitzava després que el cànem hagués estat amarat amb aigua durant uns dies. Mitjançant la bregadora es colpejava la planta, la qual cosa permetia destriar la part llenyosa —canemuixa— de les fibres. Posteriorment, amb les *pintes de pentinar cànem,* presents a tots els inventaris, s'eliminaven les restes de canemuixa i la fibra restava a punt de filar. No tota la fibra tenia la mateixa qualitat. La més neta rebia el nom de bri de cànem i la més llenyosa, d'estopa, se solia reservar per fer sacs o la roba més ordinària. Una vegada superades aquestes fases, calia filar les fibres. En el mas Fogueres, al mateix indret on es trobà el cànem bregat, hi havia *un torn per filar les dones.* Un cop filades, les troques es posaven a les debanadores des d'on s'obtenien els cabdells del fil, tal com apareixen citats en un altre indret de la masia: *deu lliures de bri de cànem en cabdells.*

En el mas Pongem es troben també interessants referències a aquest procés. A més de la certesa ja apuntada que s'hi conreava la planta en qüestió, l'inventari detalla el cànem adobat, cinc lliures de cànem sense filar, pintes de pentinar cànem, sis lliures de fil sense debanar, unes debanadores de canya amb peu de ferro i vint lliures de fil d'estopa cabdellat. Una fase més avançada del procés es troba a la cambra del terrat on, en diverses peces, hi havia trenta canes de bri de cànem, deu canes d'estopa i una peça de sacs de tres canes. El destí final del teixit també resta ben il·lustrat en aquest mateix mas quan hom detalla diverses peces tèxtils de les quals s'especifica que són *de drap de casa.* El bri de cànem és utilitzat preferentment en tovalloles, camises, llençols, estovalles, etc. La part més enigmàtica del procés és el teixit. Sols hi ha constància d'un *telaret de custoreres* al mas Tria. Semblaria probable que el teixit de les fibres elaborades als masos el realitzessin els teixidors de lli residents a la vila o bé que el fil, en cabdells, fos comercialitzat.

Tot i aquesta visió prou detallada de les masies mataronines del segle XVII, sens dubte encara seria possible extreure'n molts més coneixements. Un dubte resta dempeus, per sobre de molts altres: quantes persones deurien viure en una masia? Hi ha una dada que —tot i acceptar les limitacions que comporta— podria orientar estimativament aquest càlcul: el recompte dels llits parats a cada mas.

El nombre dels mossos per casa apareix força homogeni atès que, amb l'única excepció del mas Pongem, a la resta es fa menció expressa dels llits de què disposen aquests treballadors. Això implica que la resta de llits disponibles, tres o quatre en els diferents casos, seria utilitzada pel personal de servei femení o bé pels membres del nucli familiar que dirigia l'explotació del mas. Arriscant-nos a considerar una ratio d'ocupació dels llits d'1,5 persones atenent a les diverses situacions possibles, això oferiria per als membres del nucli familiar, incorporant-hi el personal de servei femení, una franja compresa entre les 4 i 6 perso-

	Llits de mossos	Total de llits
Mas Capella	2	5
Mas Pongem	2?	5
Mas Tria	4	8
Mas Fogueres	3	7

nes, a la qual caldria incloure la dada —més fiable— de mossos per tal d'obtenir aquesta teòrica població del mas. Tanmateix, pel que fa als mossos, subsisteix un altre dubte: quina era la seva estabilitat en el mas? No es pot aportar cap dada sobre el caràcter estacionari o no de la seva presència a les masies. Amb tot, i a tall d'hipòtesi absolutament provisional i revisable, el nombre d'habitants bé podria situar-se de les masies entre les 6 i les 10 persones, en funció de les particulars característiques de cadascuna.

Com s'emmarquen les masies mataronines en el conjunt més ampli del camp català? Des d'una visió estructural i funcional es pot afirmar que resta força allunyat en alguns aspectes del model ideal proposat per fra Miquel Agustí, considerat el primer tractadista català que abordà l'estructura econòmica i arquitectònica de la masia[322].

Miquel Agustí descrivia un mas envoltat d'un barri, amb un portal ampli. En el seu interior, bastia a la banda de ponent uns allotjaments amplis per als treballadors amb les seves famílies, corrals i celler, que J. Garriga identifica com a habitatge dels masovers. En un altre indret del mateix pati, s'hi situarien estables de cavalls i mules, la cambra per al carreter o altres mossos i, a continuació, bous i vaques. A la part superior d'aquest edifici, el paller. Enmig del pati, calia cavar-hi dos "*fossos*" per a aigua, un dels quals havia de servir per a oques, cignes i altres aus. També s'esmentaven en altres indrets diferents coberts *per lo pollam (...) ab alguna separació per los polls de indias*, un colomer, corrals per a ovelles, cabres i porcs, etc.

Les divergències observades entre el mas proposat per Agustí i els masos mataronins s'esvaeixen progressivament quan s'inicia l'estudi de l'edifici principal, la masia pròpiament dita. Aquí es retroben els esquemes del que hom ha definit com a organització arquitectònica de tipus postremença:

"tres crugies paral·leles, ortogonals al pla de la façana principal, amb dues plantes més les golfes (...) per tota l'amplada posterior de la casa s'hi afegeix una crugia més, transversal (...). El conjunt forma un bloc compacte de planta quadrada o rectangular"[323].

322 Garriga, J, "La gàbia...", p. 17.
323 Garriga, J, "La gàbia...", p. 14.

Agustí ubica a la planta baixa l'entrada i, en el cos esquerre, vist des de la façana, la cuina; esmenta també la presència de la tina o cup i celler cadascun en un espai propi. A la planta superior se situen, a una banda de la sala, les habitacions del propietari i de la seva família i, a l'altra banda, les cambres dels convidats. Les golfes exerceixen la funció de graner.

Pel que fa al contingut dels masos, la comparació amb els treballs de Jaume Codina sobre El Prat i l'Hospitalet i els de Jaume Boades sobre Riudellots de la Selva és també rellevant[324].

Jaume Codina afirma, en una cita reproduïda per Núria Sales, que les grans conquestes domèstiques del Prat en el segle XVIII són les xocolateres, els porrons, els rellotges, els vidres, la seda i les balances de pesar moneda. Les tres darreres, principalment el vidre, són habituals en els inventaris de masies mataronines del segle XVII. En el mateix sentit, la manca absoluta d'elements de luxe en el mas de mitjan segle XVIII a Riudellots, citat per J. Boades, contrasta amb la presència gairebé constant d'alguns elements sumptuaris a l'àmbit mataroní. L'indicador més rellevant seria, en aquest sentit, la presència de joies més o menys sofisticades —almesqueres, *agnus*, anells amb distintes pedres, etc.— així com la presència força habitual de culleres de plata, no sols als inventaris de masies mataronines sinó a bona part de les cases de les classes menestrals.

Es poden extreure diverses consideracions de la comparació del model teòric proposat per Fra Agustí i la realitat mataronina en un context d'estricta contemporaneïtat.

El model polifuncional del mas català, definit com a mas postremença, es perfila com una estructura d'organització dels espais econòmic i domèstic perfectament adaptable a les necessitats productives de cada contrada. Probablement aquesta característica obeeix a la presència d'uns esquemes constructius en el camp català que, amb poques modificacions s'han anat reproduint constantment en els darrers quatrecents anys. Miquel Agustí definia en el seu tractat sobre la casa rústica i pastoril un tipus de mas on la ramaderia i l'agricultura havien de ser

324. Codina, J. *La gent del fang*, Granollers, 1966. Boadas, J. *Agricultura i estructura sòcio-professional a Riudellots de la Selva*, AEIG, XXVIII G, (1986), pp. 327-356. (Citats per Sales, N. *El segles de la decadència. Segles XVI-XVIII*, Barcelona, 1989, pp. 229-233.)

complementàries i devien tenir una importància gairebé paral·lela. D'aquí se'n derivava una determinada estructuració de l'espai. Per contra, les masies mataronines, situades en un altre context productiu, negligeixen fins a extrems sorprenents la significació pecuària de la seva activitat i encaminen els seus esforços vers l'especialització vitivinícola. Això confereix als cellers, premses, cups i bótes un protagonisme molt destacat que restringeix i condiciona l'àmbit dels coberts d'animals, les eres, pallers i graners i, per tant, l'estructura econòmica de l'explotació. Tanmateix, tot i la diversitat de situacions productives, les necessitats d'habitatge no podien divergir en gaires aspectes, d'aquí que l'estructuració dels espais interiors segueixi el model clàssic.

Una altra diferenciació important ve donada per l'origen de la força de treball que s'ocupa de la finca. El text de fra Miquel Agustí ofereix referències concretes a habitatges per als mossos i les seves famílies, la qual cosa indica la presència de masovers amb unes activitats molt específiques dintre de l'explotació. En els masos mataronins, res indueix a pensar que la vinculació dels mossos sigui gaire diferent de la de la resta de jornalers amb dret al manteniment. Probablement caldria considerar la situació del mosso com una fase intermèdia entre el jornaler i el masover. En el moment en què el terratinent mataroní deixi de portar directament la gestió del mas per dedicar-se a altres activitats —mercantils i financeres— que requereixin la seva atenció a la vila, és probable que algun dels mossos accedeixi a la categoria de masover. Tanmateix, aquesta situació encara no fou habitual al Mataró del segle XVII.

L'anàlisi comparativa dels continguts dels masos permet percebre com en el context mataroní —malgrat les transformacions que experimentà el món agrari— les explotacions que pogueren accedir als avantatges d'una especialització productiva, retenint en el nucli del mas part de les rendes generades en aquesta nova dinàmica econòmica, ofereixen un paisatge interior força diferenciat d'altres indrets de Catalunya. La cultura material que els inventaris reflecteixen fidelment evidencia una pagesia que viu en uns masos consolidats on és relativament habitual comprovar que les famílies pageses accedien a uns fluxos monetaris que bé tresorejaven —en forma de joies o altres objectes de metalls preuats— o gastaven en la compra de béns de prestigi: miralls, pintures, mobiliari, aixovar, vidre, seda, llibres, etc. Aquesta situació contrasta amb la precarietat en què es vivia en altres indrets de Catalunya, no sols en aquest segle sinó fins i tot ben entrat el segle XVIII. Altra volta es fa present la

diferència de ritmes econòmics de la zona mataronina respecte d'altres indrets dels Principat. En aquest moment, això es palesa a través de l'estudi de les masies. No és pas una situació casual: les masies foren l'element a l'entorn del qual pivotaren les grans transformacions econòmiques en el Mataró del segle XVII. Una part dels beneficis generats en aquesta nova situació retornaren, com el flux, al punt de partença.

3. EL CONREU DE LA TERRA

En aquest apartat s'analitzaran els aspectes més immediats d'aplicació de la força de treball sobre la realitat productiva dominant: la terra. Tècniques de conreu i força de treball formen un binomi indissociable que possibilita conèixer el nivell de desenvolupament de les activitats productives i la seva tipologia, és a dir, les classes de conreus, i que finalment ha de permetre percebre com es redistribuïa la renda agrària generada en aquest diàleg entre el treball humà i la capacitat generadora de la terra.

Els masos

El mas continuava sent la unitat arquetípica d'explotació agrària que combinava de forma absolutament harmònica l'equilibri ecològic, amb el medi que l'envoltava, juntament amb la necessitat de subvenir a les mancances d'ordre econòmic del nucli humà que hi habitava.

Cap aspecte susceptible d'una lectura o una conseqüència econòmica —per irrellevant que pugui semblar— era negligit a l'hora de plantejar l'explotació d'un mas. Hom s'esforçava a optimitzar tots els recursos possibles i a rendibilitzar-ne, fins on és possible, el potencial productiu que es trobava a les terres que configuraven el seu radi d'acció.

Els documents que millor il·lustren aquests plantejaments són els contractes d'arrendaments dels masos, on els seus titulars analitzen clàusula a clàusula tota la casuística derivada de l'explotació. Aquests documents gairebé sempre s'allunyen molt de la vacuïtat i la fredor del protocol notarial estandarditzat i, per contra, reflecteixen la mirada atenta del arrendadors que, com Agustí, consideraven *que se troben pochs treballadors a parts, o arrendadors que tingan tant cuydado a la utilitat del amo de les terres, quant fan en lo llur propri.* La resultant d'això era que el mal aparcer o arrendatari *axuga tant la terra sens beneficiar-la, que molt poch o no res dura en bondat*[325] . En previsió d'aquestes malvestats, el titular de l'explotació dictava, o bé escrivia de pròpia mà les condicions que el notari havia de protocol·litzar. Esdevenen, per tant, un

325. Agustí, M. *Llibre...* p. 147 r.

document de primera mà per al coneixement del tipus d'explotació que s'imposava als arrendataris dels masos.

Un dels exemples més eloqüents fou la concòrdia signada entre Joan Pibernat i Gaspar Serra, l'any 1621, relativa a les terres de la casa d'en Tria de Cabrera.

Primerament s'hi ressenyen els productes que s'havien de sembrar a les terres de *lauro* o de llaurada: blat, mestall, ordi, civada i faves. Amb l'obligació d'eixarcolar —arrencar les herbes dels sembrats—, fer els marges, portar les garbes a l'era de can Tria i batre allí. Si es deixava algun camp sense conrear, l'arrendatari restava obligat al *dany* i havia de portar els fems de la casa Tria a la peça en qüestió[326].

A més dels cereals, es pactaren també les proporcions que pertocarien a cadascun dels participants d'altres fruits i productes, alguns força convencionals: oli, ametlles, pinyes, nous, llobins, ciurons, guixes, safrà, alls; i d'altres menys, com les roses —de les quals per destil·lació s'obtenia l'aigua-ros, de nombroses aplicacions en apotecaria— i la cendra, imprescindible per fer la bugada. Pel que fa a la vinya, s'explicità que havia de ser podada, cavada, magencada i esporgada, cada cosa al seu temps. No passava pas per alt l'existència dels sarments o esporguims sobrers després de la podada. Se n'havien de fer garbons —derivat de garba— *los qualls aja de fer y portar y cremar en casa per son servey y no puga vendre ningú y al darrer any los aja de dexar en casa axí com vuy estan.* Els garbons s'utilitzaven bàsicament per encendre el foc. La llenya necessària per a la combustió plena de forns i cuines també venia determinada per contracte: *Item se li donarà lenya per cremar en casa, la qual aja de fer y portar a sos gastos, de pi y fer-la alí hont jo diré.*

El cànem tenia unes condicions particulars; l'arrendador es reservava un hort per sembrar-ne, i ell mateix aportava la llavor i els fems. L'arrendatari l'havia de cultivar, sembrar i llaurar. Les parts probablement es feien a mitges. Pel que fa a les faves, hom diferenciava les de menjar tendres de la resta —escaldades o seques. Les primeres anaven a mitges i les segones, a terces. La recol·lecció d'aglans també es trobava meticulosament reglamentada: *Item done la glan totta de casa n.Eras per lo qui pendrà la terres (sic). Item la glan de la gleva de la casa me ature per mi. Lo qui pendrà les terres la aja de culir a sos gastos.* La

326. ACA. Arx. Not.Mataró, 230. 3.V.1621.

ramaderia porcina apareix vinculada al fruit de les alzines si bé en aquest cas les prevencions de l'arrendador eren molt rígides, gairebé draconianes: *Item lo qui pendrà les terres no puga tenir sinó un porch y agual fermat a l.astadia.*

Pel que fa a la palla, les condicions eren semblants a les de la llenya: no se'n podia vendre i, a la fi del contracte, s'havia de deixar a la pallissa. Finalment, les cebes *de lavor y cabesar* restaven en les mateixes condicions que el cànem.

És ben cert que no deu ser pas per atzar que el mateix document combinés una explotació integral de l'hàbitat que envoltava la masia amb el pragmatisme, sense fisures, de l'autor dels pactes.

Altres contractes similars recullen aspectes que poden ajudar a definir el model d'explotació agrària que tenia lloc als masos. Així, en l'arrendament que es féu de les terres del mas Fornells i Colell d'Argentona l'any 1613, a favor de Lluís Compte, treballador, apareix documentada la detracció del delme, prèvia a la realització de les parts[327]. També en aquest mateix text apareix explicitada la relació —ja comentada en el Mas Pongem— entre el conreu dels llobins i l'existència de bous a la propietat[328]. Finalment, la pràctica del guaret mereix una menció expressa a l'hora de determinar les condicions de les terres a la fi del contracte: *Item que lo darrer any hage de dexar los gorets bons y arrancades les terres*.

Pel que fa a les innovacions productives, cal deixar constància que en el mas Santromà de Tiana —els titulars del qual residien a Mataró en el darrer quart del segle XVII— hi ha constància, per a l'any 1673, de dos productes innovadors dels quals aquesta és la primera referència localitzada en la realització d'aquesta recerca. Es tracta del blat de moro i de les garrofes. El primer apareix en una relació de despeses realitzada el 25 de novembre de 1673 en la qual textualment es diu: *Item per blat*

327. "Y tot lo que procehirà de dites sembrades, tant de blat com del demès, se haje de partir per iguals parts y portions, restant-ne a cada hu una part bé y degudament, pagant-se lo del delme del comú, y lo mateix se entenga de les olives, amelles, figues y tota la fruyta de la terra que conrearà dit Compte". ACA. Arx. Not. Mataró, 190, 30.VI.1613.

328. "Item és pactat que los llobins tots los que.s sembraran y donaran als bous se hajen de posar per iguals parts y los que.ls sobraran se haien de partir per iguals parts". ACA. Arx. Not. de Mataró, 190, 30.VI.1630.

de moro per los bous 12 sous[329]. El segon és objecte d'un dels pactes en l'arrendament del mas, segons el qual les garrofes anirien a mitges[330].

En un altre arrendament, el del mas Bramona, situat a Argentona, a més de ressenyar els productes de l'hort —lletugues, cols i naps— dedica una certa atenció a la possibilitat d'explotació del bestiar, pel qual s'arriba fins i tot a preveure la possibilitat de llogar un pastor, entenent que ambdues parts participarien de forma equilibrada en les despeses[331]. Aquest mateix contracte ofereix un altre testimoni del pragmatisme i previsió a l'hora de dissenyar les clàusules dels arrendaments[332]. Segur que Miquel Agustí subscriuria aquesta clàusula amb el seu volgut aforisme *la vista del amo engreixa al cavall*[333].

Aquesta descripció genèrica del tipus d'explotació agrícola que es duia a terme als masos palesa la pervivència dels vells esquemes arrelats en la tradició del policultiu i l'autoabastament, realitat que conjugava una gestió harmònica i equilibrada del medi amb una explotació exhaustiva de totes les potencialitats que aquest podia oferir. Aquestes possibilitats, al seu torn, abastaven un ventall tan ampli com el definit, en els seus pols extrems, per la fusta i la cendra.

Malgrat els trets arcaïtzants, aquests masos no foren impermeables al pas del temps i a les innovacions que, lentament, s'anaren introduint en aquests segles. La dada citada segons la qual a les terres de llavor se sembraven diferents cereals però també les faves implica l'aplicació, conscient o no, d'un tipus de rotació que havia de tenir importants repercussions en la productivitat de l'empresa agrària. El fet que a la mateixa clàusula es sancionés l'acte de deixar aquestes mateixes terres ermes, és a dir, en guaret confirma el caràcter innovador d'aquesta pràctica.

Altres elements indicatius de l'obertura a nous plantejaments i d'una notable capacitat d'absorció respecte de les innovacions o de nous con-

329. ACA. Arx. Not. Mataró, 1173, 25.XI.1673.

330. ACA. Arx. Not. Mataró, 1173, 30.X.1672.

331. y que dits Fortuny y Marc Bramona haien de fer la despesa al pastor o pastors y lo llogue se pague per iguals parts , accepto emperò en las gallinas que dit Bramona no.n tinga res". ACA. Arx. Not. Mataró, 190, 27.V.1613.

332. "Item los dits Bartomeu Fortuny y Marc Bramona convenen y en bona fe prometen tenir en pura comanda y custòdia de dit Francesc Bramona duas rellas, la una de pes de vint y dues lliuras y l. altra de vint lliures, las quals a la fi del temps hajan de tornar ab lo mateix pes o bé pagar lo que manco pesarà". ACA. Arx. Not. Mataró, 190, 27.V.1613.

333. Agustí, M. *Llibre* ... p. 147 r.

reus, es troben en les referències documentades al blat de moro i a les garrofes.

Eiras Roel ha ressenyat que aquest primer producte intensificà el seu conreu a Galícia entre els anys 1644 i 1681[334]. Sobre la seva difusió a Catalunya, Eva Serra opina: "quant al panís com a novetat del segle XVII només puc dir que la meva documentació no registra aquest conreu"[335]. D'altra banda, Montserrat Duran corrobora que "de fet, no va figurar fins al segle XVII entre els productes cultivats al Baix Llobregat, i al primer quart del segle XVIII no se'n troba, encara, cap esment entre la producció agrícola del Barcelonès o del Vallès Oriental"[336]. Així doncs, la referència localitzada per al mas Santromà, més que una primícia, és el testimoni de la receptivitat de la pagesia dels masos a les possibilitats derivades de l'obertura de les rutes oceàniques.

Per la seva banda, cal considerar l'existència de garrofers com a primerenca en aquesta zona, on es desenvoluparia fins al segle XVIII ben avançat, en resposta a la necessitat de cercar aliment, principalment per als equins, i per evitar la precarietat a què obligava la dependència respecte de les palles i altres grans, molt escassos en el terme mataroní.

Un altre element a considerar pel que fa al món dels masos és l'anàlisi del tipus d'explotació que es realitzava de la força de treball, qüestió que equival a plantejar-se les característiques del model de redistribució de la renda generada a l'empresa agrària.

Hom ha escrit encertadament que l'estructura de la propietat engendra un determinat sistema d'explotació. Així, l'emfiteusi i el subestabliment originarien la rabassa morta i també la parceria, que Llorenç Ferrer ha definit com l'excedent generat per la via de l'autoexplotació[337]. Aquest mecanisme, certament, també s'havia de reproduir a les contrades mataronines, es fa particularment palès en l'explotació dels masos mataronins que no eren gestionats directament pel titular del domini útil.

334. Eiras, A. "Producción y precios agrícolas en la Galicia Atlántica en los siglos XVII-XVIII. Un intento de aproximación a la coyuntura agraria", a *Congreso de Historia Rural*, S. XV-XIX. U.C. Madrid, 1984, pp. 393-414. Citat per Dantí, J. *Terra*... p. 203.

335. Serra, E. *Pagesos*... p. 177.

336. Duran, M. "Renda agrària a la Catalunya del segle XVI" a *Terra*... p. 191.

337. Serra, E. *Pagesos*... p. *388*.

ARRENDAMENT DEL MAS FORNELLS I COLELL (1613)

INTERVINENTS	Arrendador: Bernat Fornells, pagès. Arrendatari: Lluís Compte, treballador.
DURADA	4 anys. Dos voluntaris i dos forçosos.
PARTS	Mitges.
APORTACIONS	Fornells ha d'aportar la meitat de la llavor de tots els grans, excepte el primer any que l'ha de bestreure tota. Fornells ha de pagar un animal i un home per les feines de batre. Cadascú ha d'aportar un animal per al treball de les vinyes. Fornells facilitarà a l'arrendatari una carreta. S'han comprat dos bous a comunes despeses. Compte n'haurà de pagar la seva part -20 lliures- a la fi de l'arrendament.
PRESTACIONS	-
ALTRES	Les llavors dels cànems i els llobins -pastura dels bous- seran a despeses comunes. El cànem s'haurà de partir. Compte pot criar un "tossino". A la fi del contracte haurà de deixar "los gorets bons y arrancades les terres". Les ametlles, figues, olives i altra fruita que serà en els arbres a la fi del contracte pertanyerà a Fornells.

ACA. Arx. Not. Mataró, 190, 30.VI.1613.

Altra volta els contractes d'arrendament de masos forneixen elements de primera mà per avaluar aquesta qüestió. Tanmateix, la minuciositat i el detallisme d'aquest tipus de documents fan difícil una sistematització de les dades. La dificultat ha aconsellat realitzar un buidat d'una petita mostra per tal de poder oferir una visió —el més aproximada possible— dels que devien ser els models més habituals d'explotació de la força de treball.

El primer que es pot constatar, a la vista dels exemples ressenyats, és el caràcter gairebé absolut del model de parceria com a instrument emprat per a la gestió indirecta del patrimoni agrari. Saguer i Olivet, tractadista contemporani d'aquest tema, afirmava que els propietaris no trobaven cap pagès que volgués conrear les terres mitjançant el sistema de l'arrendament a preu fix[338]. Aquestes observacions semblen absolutament vàlides per al cas mataroní en el segle XVII. En el decurs d'aquesta

338. SAGUER, E. *De la parceria i el judici del deshauci,* Girona, 1905. Citat per Rosa Congost a "Reflexions sobre la renda de la terra a la regió de Girona en l'etapa final de l'Antic Règim, 1770-1840", a *Terra...* p. 262.

INTERVINENTS	Arrendador: Francesc Bramona, pagès. Arrendataris: Bartomeu Fortuny i Marc Bramona, pagesos.
DURADA	4 anys.
PARTS	Mitges. La vinya resta fora de l'arrendament. Les parts de cerels s'hauran de fer a l'era amb el gra "bo y net." En el bestiar s'anirà també a mitges, però el d'anar a cavall, les gallines, el bestiar de llana i els "tossinos", els haurà de pagar l'arrendador. En el cas que calgués llogar pastors, els arrendataris els haurien de fer la dispesa i els salaris s'haurien de pagar a mitges amb l'arrendador. Si se sembren 50 forcs d'alls a l'heretat, Francesc Bramona n'haurà de percebre 15 de grossos i 15 de menuts. Si se'n sembren més, se li n'haurà de donar una setena part.
APORTACIONS	Cada part ha d'aportar un bou per al treball de la terra i la meitat de la llavor de granar. Francesc Bramona, per tal que "pugan suportar los càrrechs de dita heretat y los gastos se offeriran com és llaurar y altres feynas (...) los presta de préstec graciós, sens interès ningú..." 60 lliures, que s'hauran de retornar en dos pagaments. Francesc Bramona pagarà un home i un animal per ajudar a batre. Francesc Bramona es reserva el celler però els permetrà embotar-hi cada any 30 cargues de vi. També els permet prendre raïm "per llur propi empriu" i 2 cargues de panses cada any.
PRESTACIONS	Francesc Bramona es reserva l'empriu de tot el que es faci als horts, pagant-ne però la meitat de la llavor. A la fi del contracte, la palla s'haurà de deixar "apallerada" i Francesc Bramona podrà prendre per al seu ús "lo que haurà menester".
ALTRES	Francesc Bramona es reserva "lo entrar y exir de sa casa", dues cambres, graner, cuina i celler. Els arrendataris poden posar en explotació "qualsevols stapers", terres ermes i fer-hi fins a quatre esplets, dels quals s'anirà a mitges en les llavors i en la collita.

ACA. Arx. Not. Mataró, 190, 27.V.1613.

recerca, sols ha estat possible localitzar un arrendament a preu fix, que ho fou a causa d'un cúmul de circumstàncies molt específiques que el convertien en absolutament anòmal[339].

339. Es tracta de l'arrendament que féu Maria Forns i Mascaró, propietària del mas Forns de Torrentbò. L'arrendà durant 4 anys per tal de poder restituir el dot a la seva nora, vídua del seu fill. L'arrendatari fou Joan Mora, sogre de Maria Forns i pare de la vídua. El dot a restituir era de 700 lliures i es pactà com a arrendament 175 lliures anuals. A la fi dels quatre anys, Joan Mora es consideraria rescabalat del dot. ACA. Arx. Not. Mataró, 484, 27.VI.1698.

ARRENDAMENT DE LA CASA D'EN TRIA DE CABRERA (1621)

INTERVINENTS	Arrendador: Joan Pibernat, pagès. Arrendatari: Gaspar Serra.
DURADA	4 anys. Es pot denunciar durant el segon any, dos mesos abans de sant Feliu.
PARTS	A mitges: oli, ametlles, pinyes, nous, roses, cendra i les vinyes. A terces: blat, mestall, ordi, civada, faves. Al quart: ciurons, guixes, safrà, llobins i veces, aquestes a partir en el camp mateix. Els alls aniran de 6, 1 a l'arrendador. Totes les despeses aniran a càrrec de l'arrendatari.
APORTACIONS	Se li donen els garbons fets per cremar a casa però no en pot vendre. A la fi del contracte, els haurà de deixar tal com estaven en fer-se càrrec de l'arrendament. Se li donarà també llenya de pi per cremar.
PRESTACIONS	Si Pibernat li dóna la llavor, haurà de sembrar, llaurar i cultivar tres vintens de cànem cada any. Ell mateix es compromet a aportar els fems. L'aglà de la pròpia casa, se la reserva l'arrendador. L'arrendatari l'haurà de collir.
ALTRES	Se li dóna tota la gla de la casa n'Eres. Només podrà tenir un porc i "fermat a l'astadia". La palla no es pot vendre i al final s'haurà de deixar a la pallissa. Pibernat cedirà a Serra l'empriu d'una cambra i part d'una altra. L'arrendador es reserva per al seu servei l'hort de l'era i el de davant de casa.

ACA. Arx. Not. Mataró, 230, 3.V.1621.

No és difícil comprendre les prevencions que el pagesos podien tenir respecte d'uns arrendaments a preu fix en un context agrícola en el qual les circumstàncies climàtiques, entre d'altres, podien afectar ineluctablement l'evolució dels conreus. L'arrendament a parts era una garantia davant de qualsevol tipus de malvestat que pogués afectar les collites i, d'altra part, preservava els interessos de l'arrendador de la terra, atès que podia accedir al percentatge pactat de renda de la terra amb uns costos de producció mínims o nuls. El fet que aquest tipus de contractes a les nostres contrades hagin perviscut fins a dates molt recents és un indicador de la seva funcionalitat i capacitat de resposta als interessos de les parts contractants.

Els participants en els contractes exposats ofereixen un ventall de possibilitats prou ampli com per comprendre quins podien ser els prota-

ARRENDAMENT DEL MAS SANTROMÀ (1672)

INTERVINENTS	Arrendador: Maria Anna Partella i Miquel Pou i Partella, curadors dels pubills Santromà. Arrendatari: Pere Majó Marquès, masover.
DURADA	4 anys. 1 forçós i 3 de voluntaris per cada part.
PARTS	Blat, ordi i civada: de 9 parts, 7 a Majó i 2 als pubills. Llegums: de 5 parts, 4 a Majó i 1 als pubills. Els pubills no contribuiran a cap despesa dels cereals ni dels llegums. Garrofes, glans, olives, ametlles, nous i fruita a mitges. Tot partidor a la casa dels pubills. Si hi ha "tossinos", els diners els pubills han de bestreure i s'anirà a mitges en els guanys.
APORTACIONS	
PRESTACIONS	
ALTRES	Les vinyes aniran a compte dels pubills. A Majó se li pagarà per cada jornal que hi treballarà o hi farà treballar 6 sous. El contracte fou denunciat i liquidat l'any 1673.

ACA. Arx. Not. Mataró, 1173, 3.X.1672.

ARRENDAMENT DEL MAS VERÍVOL (1677)

INTERVINENTS	Arrendador: Joan Verívol, pagès. Arrendatari: Salvador Vilaseca.
DURADA	4 anys. Dos forçosos i dos voluntaris.
PARTS	A mitges: vinya, ametlles, oli, nous i fruites. Gra d'espiga: de 7 parts, 5 per a Vilaseca i 2 per a Verívol. Grans "grossers": de 4 parts, 3 a Vilaseca i 1 a Verívol. Cànem, lli, cebes, carabasses i alls, de 4 parts, 3 a Vilaseca i 1 a Verívol.
APORTACIONS	Verívol ha d'aportar les bótes i estibes. Adobar bótes i premses a parts iguals, amb l'excepció del banc de pedra de les premses que, en cas de trencar-se, va a compte de Verívol.
PRESTACIONS	L'arrendador es reserva tota la verdura que podrà menjar per al servei de la seva casa. Vilaseca ha de satisfer un cens de 2 gallines a Bartomeu Cabanyes. Ha de cedir a Verívol palla i farratge per a un animal, així com algunes habitacions per al seu ús.
ALTRES	Vilaseca haurà de fer 10 jornals amb bou per a Verívol i pagar-li 10 lliures. "Item que tots los soldats que se aposentaran en dica casa hagen de córrer per compte de dit Vilaseca y axí mateix anar a bagatges, somatens y adobar camins y esbardissar a sos gastos." No podrà sembrar més de 21 quartans d'ordi i no podrà vendre palla ni farratges, sinó que tot s'haurà de consumir a l'heretat.

ACA. Arx. Not. Mataró, 338, 18.VII.1677.

gonistes socials que es vinculaven a la parceria. En primer lloc, i pel que fa als arrendadors, trobem el mateix pagès, titular del domini útil del mas, que opta per cedir la gestió directa de part o de la totalitat del seu patrimoni —en algun cas les vinyes resten al marge del contracte— però que continua residint a la pròpia masia, controlant molt directament la gestió que en fa l'arrendatari. Aquesta situació podia venir induïda, entre d'altres, per dues raons fonamentals: la manca de força de treball suficient en el nucli familiar per endegar l'explotació directament o bé la conveniència, per a l'amo, de relegar segon terme les activitats agrícoles per tal d'esmerçar els seus esforços en altres activitats.

Una segona tipologia vindria definida per les situacions d'interinatge que impliquen les minories d'edat. En el cas del mas Català i del mas Santromà, els titulars de l'explotació havien mort deixant fills menors. En aquesta situació, eren els tutors o curadors els responsables de fer els arrendaments fins al moment en què els pubills o hereus assumissin la capacitat legal per endegar personalment el mas.

La tercera possibilitat, ja més tardana, és la de l'antic pagès enriquit i ennoblit amb un flamant títol de ciutadà honrat de Barcelona, que ha deixat la casa pairal per residir a la vila o a la ciutat, des d'on continua controlant a distància l'explotació del mas, en el qual es reserva unes estances per al cas en què, de forma temporal, hi faci estada. És ja el prototipus de propietari rendista, que dicta un dels contractes més feixucs per a l'arrendatari, per a qui aquesta actuació econòmica ben segur que no era única ni exclusiva.

Pel que fa als arrendataris, la seva situació de treballadors, pagesos o immigrants, en el cas del francès citat, il·lustren prou bé l'existència d'uns segments socials als quals pertoca fornir la força de treball per a fer rendibles les propietats d'altri. Caldria distingir entre el pagès que arrenda un mas —probablement amb la intenció d'ampliar les moltes o poques terres que ja controla— i el treballador o l'immigrat, per als quals el nivell d'autoexplotació que aconseguien en el treball de les terres que arrendaven era condició per a la pròpia supervivència.

Eva Serra ha parlat del segle XVII com el moment d'individualització de la categoria social pagesa del masover[340]. Cal emfasitzar com, en el cas mataroní, la qualificació de masover sembla reservada —si més no

340. SERRA, E. *Pageses...* p. 377.

ARRENDAMENT DE LES TERRES D'EN MALLOL DE LA RIERA (1685)

INTERVINENTS	Arrendador: Josep Palau Mallol i Riera, ciutadà honrat de Barcelona. Arrendatari: Domingo Casanoves, francès.
DURADA	4 anys. Dos forçosos i dos voluntaris.
PARTS	Blat: de 7 quarteres, 5 a Casanoves i 2 a Palau. Grans "grossers": de 4 quarteres, 3 Casanoves i 1 Palau. Els grans s'hauran de portar a la casa de Palau lliures de despeses per a aquest. Oli, figues, ametlles, nous i altra fruita la meitat, tant en espècie com en diners, lliure de despeses. Les vinyes també es pactaren a mitges. Hom tingué molta cura a deixar especificades les tasques que calia practicar-hi "conrant aquellas ço és podar, cavar, majancar y escanyotar tot a ús y costum de bon pagès (...) y hage de fer los culgats seran manester en dita vinya posant-hi los fems dels que y haurà en casa, roblint-los y lligant-los a sas costas, fent dit Casanovas lo gasto als mosos y dit Palau pagant-los la soldada. Y si acàs aparexia lo fer remejencar ditas vinyas o part de ellas ho puga fer fer pagant ço és dit Casanovas la mitat y dit Palau la altre mitat".
APORTACIONS	Palau ha de cedir tot el botam i les eines necessàries per a la recol·lecció i elaboració del vi.
PRESTACIONS	L'arrendatari ha de pagar la meitat del valor dels cèrcols que es relligaran a les bótes de cadira i a les portadores. Així mateix, ha de donar a Palau la brisa de la darrera copada. Casanoves ha de donar pel mes de maig 3 parells de pollastres i 3 parells de gallines. Casanoves podria tenir fins a tres bous i una cavalcadura i podria fer farratge a la terra, però s'hauria de donar a Palau per al manteniment d'una cavalcadura. Ha de treballar un hort per a Palau de fins a 10 quartans de superfície. Ell mateix podia fer-ne un per al seu ús propi: "quiscú dega pendrer de lo del seu".
ALTRES	Palau cedeix la casa reservant-se unes estances "per si y los de sa casa quant vingan". A l'heretat hi havia 38 jornals de llaurada realitzats a compte de Palau que Casanoves hauria de retornar. Se li cedia la palla que hi havia a la propietat, amb el compromís de deixar-hi la corresponent a la fi del contracte. No en podia vendre sense permís. En cas de venda, n'havia de cedir la meitat de l'import a Palau. A més, n'havia de donar per al manteniment d'una cavalcadura. La rescissió del contracte s'havia d'avisar amb un any d'antelació.

ACA. Arx. Not. Mataró, 453, 29.VII.1685.

ARRENDAMENT DEL MAS CATALÀ (1688)

INTERVINENTS	Arrendador: curadors del mas Català. Arrendatari: Josep Arnau, bracer.
DURADA	És la resolució anticipada d'un contracte de masoveria.
PARTS	A mitges: vinyes, blat, ordi. La palla resta per a la casa, excepte una carretada. Llegums sembrats a les vinyes. Les despeses de batre, arrencar i netejar van a càrrec d'Arnau. Els arrendadors els han de portar a l'era. Dels grans, 5 parts per a l'Arnau i 2 per a la casa. Llobins, si se'n cullen menys de 10 quarteres, totes per a l'Arnau. Si se'n cullen més de 10, les 8 primeres per a Arnau i la resta, a mitges. Les despeses, a compte d'Arnau i el traginar, a compte de la casa.
APORTACIONS	Despeses de batre a mitges.
PRESTACIONS	Ha de portar el vi a mar amb la carreta de la casa.
ALTRES	Se li ha de retornar el blat, mestall i xeixa que ha gastat en el decurs de la masoveria.

ACA. Arx. Not. Mataró, 370, 24.IV.1688.

en els casos estudiats— a aquelles propietats que es troben en una situació de transitorietat com són les tutories, mentre que a la resta de contractes no apareix aquest concepte.

S'avindria aquesta diferenciació amb el fet que el mot masover es reservés per a l'explotador no propietari, quan aquest habitava la masia? Futures recerques hauran d'ampliar la base documental i permetran afirmacions més concloents sobre aquest punt.

Tanmateix, en el que sí que hi ha una perfecta coincidència amb les dades aportades per l'esmentada historiadora és en la durada dels arrendaments. La curta durada, i concretament els quatre anys amb la condició d'un o dos forçosos i tres o dos de voluntaris —segons els casos— marquen la pauta dominant en els arrendaments de masos mataronins. Els avantatges del curt termini per a l'arrendador són rellevants: probablement, el més important és poder renovar les condicions i/o l'arrendatari cada dos anys, en funció de les variacions conjunturals que es poguessin esdevenir. Evidentment, tot el que eren avantatges per als arrendadors deixaven de ser-ho per als arrendataris. Una durada curta impossibilitava cap planificació a mig termini i, per tant, difícilment podia implicar una millora de l'explotació. Així, els contractes esdevenien un simple arrendament dels quatre esplets que es podrien collir al mas. Finalment,

cal destacar la coincidència existent en el fet que els dos contractes rescindits anticipadament fossin de masoveria.

El capítol més rellevant del contracte de parceria és, sens dubte, el que especificava quina proporció de la renda generada per la terra correspondria a cadascuna de les parts contractants. A la vista del quadre que s'inclou, es poden detectar amb nitidesa les característiques del model aplicat a les contrades mataronines en el segle XVII.

La primera constatació a fer seria considerar, *grosso modo,* dues possibilitats: els fruits o productes que es reparteixen a mitges i els que segueixen altres paràmetres. La raó d'aquesta diferenciació apareix amb molta nitidesa. Tots els productes que no necessiten el cost afegit anual que representa la llavor es parteixen a mitges; en són exemples clars l'oli, les olives, la vinya, les fruites, la cendra, les roses, etc. En contraposició, en aquells conreus on calia esmerçar-hi la sement les proporcions experimenten variació.

A la vista de les característiques dels diferents masos estudiats, es podria considerar que en un moment determinat la pràctica genèrica, o potser teòrica, devia ser el repartiment al cinquanta per cent, fins i tot amb els conreus que precisaven llavor. En efecte, així ho confirmarien els dos primers contractes estudiats, en els quals els titulars del mas s'avenien a participar a mitges de tota la producció, però després d'haver col·laborat comunament en la despesa de la llavor i altres tasques productives i fins i tot invertint capitals —compra de carretes o bous— que rendibilitzarien l'explotació. Tanmateix, en els contractes següents, amb excepció del darrer, hom hi redactà clàusules del tenor següent: *tot a sos gastos de qui les pendrà.* Evidentment, l'auto-marginació que s'imposa l'arrendador respecte de la participació en les tasques productives s'havia de veure reflectida en una menor participació en la renda de la terra, d'aquí l'abandonament de la pràctica d'anar a mitges per passar a les diverses variants que ofereix la mostra, una de les quals és la de les terces.

Tanmateix, les terces mataronines no són pas majoritàries, sinó que més aviat semblaria donar-se de forma progressiva un predomini de formes menors de detracció, com serien les pactades al quart i al cinquè. Malgrat que l'arrendament del mas Català sembla contradir aquesta evolució a la baixa, cal deixar constància que, en tractar-se d'una cancel·lació, no ofereix la mateixa exhaustivitat de dades que la resta. Malgrat això,

s'hi indica expressament que s'hauria de retornar a l'arrendatari el blat, mestall i xeixa que havia gastat en el decurs de la masoveria, amb la qual cosa aquest contracte probablement fos similar als dos primers, en els quals els arrendadors proporcionaven les llavors.

La taula inclosa permet constatar l'important volum de detracció de la renda de la terra, que revertia a mans dels arrendadors, gràcies al sistema de parceria. Fruit de l'expansió demogràfica, la *fam de terres* féu avinent als seus propietaris la possibilitat d'assolir rendibilitats molt elevades, amb uns riscos gairebé inexistents.

L'evolució que sembla detectar-se en el trànsit des de la percepció de la meitat de la collita fins a les percepcions de terces, quartes o cinquenes no comportà necessàriament una reducció de les rendes en mans dels arrendadors, ans al contrari, atès que en aquests casos la percepció era neta.

Rosa Congost, referint-se a aquesta problemàtica, s'ha pronunciat en els següents termes: "únicament amb uns rendiments de terra molt elevats els ingressos nets del pagès podien superar el valor de la renda". L'autora justifica aquesta asseveració mostrant com el pagès que sembrés gra d'aresta amb les terres a terces, havia perdut el 43,3% de la seva collita una vegada satisfet el delme. Considerant la detracció que ja s'havia fet de la llavor, sols amb un rendiment de 1:8 aconseguia un percentatge de collita superior al de la renda, 44,17%[341]. La llavor es tenia molt present en pactar les parts, com ho demostra el fet que la detracció dels fruits que no se sembraven anualment era del 50%. Aquest punt era a Mataró veritablement important si considerem que per a la vinya regia aquesta mateixa normativa.

Unes rendibilitats netes compreses entre el 20% i el 33% en mans de la minoria que posseïa les terres, contribuïrien sens dubte a cavar profundes divisions en el si de la comunitat pagesa, entre els qui, per raó de determinats drets, tenien la titularitat de la terra i els qui únicament disposaven del seu esforç per fer-la productiva.

341. Amb un rendiment de 1:3, sobre una producció de 100 , la llavor representa el 33,3%; la renda de l'amo, més el delme, el 43,33%. Resta per al pagès un 23,34%. Amb un rendiment de 1:8 sobre una producció de 100, la llavor representava el 12,5%; les rendes, el mateix 43,33% i, per tant, el producte per al pagès, el 44,17%. CONGOST, ROSA. "La renda de la terra a Girona" a *Terra, treball i propietat*, p. 258.

PERCENTATGES DE LA RENDA AGRÀRIA PERCEBUDA PELS ARRENDADORS

	Fornells	Bramona	Tria	Santromà	Verívol	Mallol	Català
Alls	-	(1)	16,6	-	25	-	-
Amet.	50	-	50	50	50	50	-
Blat	-	-	33,3	22,2	-	28,5	50
Cànem	50	50	-	-	25	-	-
Carabassa	-	-	-	-	25	-	-
Cebes	-	-	-	-	25	-	-
Cendra	-	-	50	-	-	-	-
Cigró	-	-	25	-	-	-	-
Civada	-	-	33,3	22,2	-	-	-
Faves	-	-	33,3	-	-	-	-
Figues	50	-	-	-	-	50	-
Fruita	50	-	-	50	50	50	-
Garrofes	-	-	-	50	-	-	-
Glans	-	50	-	50	-	-	-
Grans	50	50	-	-	28,5	-	-
Grans "grossers"	-	50	-	20	25	25	28,5
Guixes	-	-	25	-	-	-	-
Lli	-	-	-	-	25	-	-
Llobins	50	-	25	-	-	-	(2)
Mestall	-	-	33,3	-	-	-	-
Nous	-	-	50	50	50	50	-
Oli	-	-	50	-	50	50	-
Olives	50	50	-	50	-	-	-
Pinyes	-	-	50	-	-	-	-
Roses	-	-	50	-	-	-	-
Safrà	-	-	25	-	-	-	-
Veces	-	-	25	-	-	-	-
Vinya	50	-	50	-	50	50	50

(1) Si se sembren 50 forcs d'alls, els arrendataris n'hauran de lliurar 30, (60%). Si se'n sembren més, hauran de lliurar a l'arrendador 1/7, (14,2%).

(2) Si se'n cullen menys de 10 quarteres, totes seran per al masover. Si la collita fos més elevada d'aquesta xifra, les 8 primeres quarteres serien per a Arnau i la resta es repartirien al 50%.

La parceria fou l'instrument legal que conjugà ambdues situacions en benefici dels propietaris. Una nova clivella s'afegia a la ja afeblida solidaritat pagesa: s'estimulava la diferenciació social alhora que l'acumulació de la renda sostreta permetia engegar nous processos productius.

Les vinyes

> *...hara tractaré de les vinyes, de les quals segons lo temps entra gran profit, y riqueza al pare de família de la agricultura, encara que alguns estiman més la possessió dels camps, prats y boschs y altres terres, que no la entrada de la vinya (...) y axí considerau que hi ha pochs ayguaders, y que en la casa de la agricultura ultra lo gasto se fa de vi, es molt bona la entrada dels diners, se fan del vi...*[342]

La vinya fou la protagonista de l'activitat econòmica mataronina al segle XVII. Jaume Torras ha perfilat acuradament el context en el qual es produí l'eclosió de la viticultura catalana[343]. Tanmateix, resta encara per explicitar quins foren els passos previs a l'eclosió. Queden també per definir els mecanismes que feren possible la transformació de les velles estructures agràries en explotacions vitícoles. És també poc el que es pot adduir pel que fa a les tècniques emprades per a l'explotació d'aquelles vinyes que començaven a senyorejar els turons de la Marina.

Les vies de l'expansió vitícola

El conreu de la vinya durant l'Edat Moderna a Mataró fou una novetat coneguda de temps. Tanmateix, allò en què aquest conreu es manifestà innovador en el decurs del segles XVI i XVII fou en la seva expansió, en la febre de plantació de noves vinyes que traspuen els capbreus i els protocols notarials[344].

342. Agustí, M. *Llibre...* pp.92-93.

343. "El creixement de la població, i altres impulsos lligats a la inserció del món rural en circuits mercantils cada vegada de més abast, determinaren l'ampliació de la superfície cultivada, la intensificació del seu ús, el desenvolupament de les rendes diferencials: donaren impuls a nous establiments, també al subestabliment i, cada cop més, a l'explotació indirecta mitjançant principalment tractes de masoveria, de parceria i de rabassa morta, d'arrendament en molt menor mesura. En res faltava una creixent varietat d'empreses agro-pecuàries, des del gran mas fins a inestables i precàries explotacions, insuficients per ocupar i mantenir les famílies de llurs titulars, habitants sovint d'un veïnat agrupat que s'oposava al món de les masies disperses pel terme...". Torras, J. *"Primer Congrés d'Historia Moderna de Catalunya"*. Vol. I, pp. 151-154, Barcelona, 1984.

344. Tanmateix, ja des del segle XIV hi ha constància de la transformació de terres destinades a cereals en vinyes. En el capbreu reial de l'any 1596, Maria Montserrat Capella reconeixia

Cal, doncs, parar esment a les característiques d'aquesta expansió. L' any 1660 Bartomeu Castellar, negociant de Mataró, féu constar a la cort del batlle de la vila que posseïa una peça de terra per concessió de Jaume Caselles i Oliver, durant un termini de 18 anys. Hom concloïa amb les paraules següents: *y que en dita vila de Mataró és molt acostumat fer-se semblants concessions de pessas de terra a plantar per cert temps.* Significativament, un testimoni cridat a donar el seu parer sobre la qüestió hi afegia: *és molt antic y ordinari en esta vila y altres llochs circumvehins fer semblants concessions de terras a plantar (...) y cadaldie se.n fan*[345].

És rellevant retenir aquest detall. L'any 1660, la plantació de noves vinyes en terres ermes és ja un fenomen *antic i ordinari.* Aquesta fou una de les vies per les quals es produí la progressiva implantació dels conreus vitícoles a Mataró, que no afectà només les terres ermes: l'avenç imparable de les noves plantacions no es deturà ni davant del bosc ni davant les terres cerealístiques; fou, sens dubte, un impuls abassegador que trastocà les característiques de l'equilibri tradicional i afranquí el pas a la supremacia del cultiu de la vinya.

Els protocols notarials són testimonis privilegiats d'aquesta "revolució vitícola", atès que tot el procés de substitució dels conreus es realitzà a l'empara del desenvolupament d'un nou instrument jurídic, el contracte de rabassa morta.

El debat sobre els fonaments jurídics d'aquest tipus de contracte ha merescut nombrosos treballs de personalitats procedents del món del dret, principalment arran del protagonisme que el tema tingué en moments històrics recents. Des d'una visió històrica, Pierre Vilar ha analitzat la naturalesa del contracte indicant que: "Sensiblement diferent d'un veritable contracte emfitèutic, la rabassa era en realitat un contracte a

posseir una peça de terra al Pendís o la Pola, on hi ha establert Pau Vendrell. Sobre aquesta peça de terra es prestava 1/5 dels esplets al Mas Apercet que es convertí en 1/8 en fer-hi vinya, segons document datat a les nones de gener de 1314, davant notari Pere Martí de Barcelona. ACA. Batllia General. Classe 21. BF-6, 1596.

345. "importa provar ab testimonis dignes de fe com en lo dit any mil sis-cents sinquanta y quatre y quant ell per títol de concessió prengué a plantar dita pessa de terra per lo dit temps aquella ere herma y no y havie en ella planta alguna que donàs fruyt y axí mateix que al dia present és tota aquella plantada de vinya la qual ell ha plantada a tots sos gastos conforme ab lo sobrecalendat acte se obligà y prometé al dit Casellas y Oliver y que en dita vila de Mataró és molt acostumat fer-se semblants concessions de pessas de terra a plantar per cert temps". ACA. Arx. Not. Mataró, B-53. 2.IX.1660.

llarg termini, però un contracte a temps. En contrapartida, un temps molt mal definit probablement perquè la fórmula tenia un origen molt vell"[346]. Eva Serra fa seves aquestes paraules i hi afegeix: "la transformació de l'establiment resideix fonamentalment en el fet que el cens anual ja no és un cens fix, sinó una deducció proporcional a la collita"[347]. Ramon Garrabou ha emfasitzat l'adequació d'aquest instrument jurídic en el context econòmic i productiu català, remarcant el seu paper fonamental —juntament amb la demanda— en l'expansió del conreu de la vinya[348]. Llorenç Ferrer ha denunciat la funció detractora de la renda de la terra que portava implícit aquest tipus de contracte[349].

La primera referència documentada al Maresme entorn d'aquesta temàtica és del segle XIV i conté tots els elements propis del contracte: l'establiment d'una peça de terra boscosa per tal de sembrar-hi vinya, la seva possessió fins a les primeres rabasses i el pagament d'una cinquena part dels fruits[350]. Aquest esquema, tot i repetir-se en els segles de l'època moderna, presenta en el context mataroní unes característiques pròpies que el fan mereixedor d'un estudi més acurat. Una selecció permetrà copsar-ne les característiques més definitòries.

L'any 1613, Pere Ausiàs Marc, donzell de Barcelona resident a Cervera, emprengué una operació per tal de convertir unes peces de terra campa, és a dir, susceptibles d'ésser conreades amb cereals o grans, en

346. Vilar, P. *Catalunya...* Vol. III. p. 570.

347. Serra, E. *Pagesos...* p. 354.

348. "Penso que aquestes formes de propietat, inclosa la rabassa s'han de veure en el conjunt dels Països Catalans com el mecanisme més rendible per explotar la força de treball i a la vegada la manera més eficaç de valoritzar terres de baixa qualitat i d'introduir canvis al conreu. Si a més es té en compte que aquestes formes de cessió no són exclusives ni de les classes feudals ni dels posseïdors del domini directe ja que la pràctica del subestabliment està molt generalitzada, es pot copsar l'enorme transcendència de les relacions emfitèutiques en l'estructura agrària de classes i en el creixement agrari. Almenys a Catalunya l'expansió de la producció agrària per la via de l'especialització arbustiva-arbòria s'ha d'explicar per la pressió exercida per la demanda interior i exterior, però penso que també va ser un factor determinant la vigència d'aquestes relacions de producció que permeten ampliar l'àrea plantada o bé millorar substancialment la qualitat de la terra sense que els propietaris no haguessin de fer cap tipus d'inversió". Garrabou, R. a *Terra.* p. 16.

349. "Sense invertir-hi una sola lliura -la rompuda, l'havia de fer el rabasser-, el bosc del mas era romput, llocs inversemblants eren plantats de vinya; i a cada collita les parts dels fruits arribaven al cup del mas. El cens que pagava el domini útil pel mas al senyor directe era irrisori comparat amb el que arrencava el propietari als seus parcers". Ferrer, Ll. *Terra...* p. 336.

350. Sots establiment realitzat per Arnau Sant Romà a favor de Berenguer Muial a Tiana, l'any 1346. Cuadrada, C. *El Maresme...* p. 304.

El transport de la verema, així com el de molts altres productes, es realitzava majoritàriament amb animals de bast, més que no pas amb carros, donades les limitacions de la xarxa viària. Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró.

vinyes. Les terres procedien del mas Costabella —situat al Cros—, del qual Ausiàs Marc tenia *purs y franch alou y delme*. La superfície total era de 8,5 quarteres, que foren distribuïdes entre 4 rabassaires[351]. La durada del contracte s'expressava en termes perfectament contradictoris*: per a sempre, durant emperò les primeres rabases*. En els pactes s'establia l'obligatorietat tant de sembrar la vinya en el decurs de l'any proper vinent, com de realitzar colgats i murgons. Ambdós sistemes augmentaven la producció de la vinya i afavorien tant els interessos de l'amo com del rabassaire; tanmateix, però, aquesta pràctica podia ser emprada per dilatar la durada del contracte per part del segon.

Les condicions de la cessió implicaven el pagament de la meitat de la collita —tant de la verema com dels fruits dels arbres— després d'un període de set anys, a partir del qual es devia considerar que la vinya ja

351. Pere Llunell 1,5 quarteres; Blai 1,5 quarteres; Francesc Orriols 3,5 quarteres; Baltasar Pins 2 quarteres. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 18.XI.1613.

seria productiva. Els rabassaires també restaven obligats a portar la part de la collita de l'amo i a satisfer el jornal de l'home que aquest contractés per al control de la verema[352].

És interessant constatar que aquests establiments significaven una reestructuració important de la propietat alhora que una reorientació productiva, la qual cosa queda palesa en el compromís que assumia Ausiàs de traçar un camí i fer construir un pont[353].

Si el cas citat palesa una clara voluntat de reordenar una propietat agrària -a la recerca d'uns majors rendiments- en altres ocasions s'esdevé, paradigmàticament, tot el contrari. L'any 1601, Bartomeu Marc, pagès de Clarà, cedia dues peces boscoses amb la finalitat de plantar-hi vinya, tot reconeixent que *dit Marc de present no reb utilitat alguna ni aquella té possibilitat de plantar per no tenir diners comptants, per tant, ab thenor del present acte ab tot temps valedor dóna y consent a plantar de vinya al sobredit Montserrat Polls y Lloberons y als seus*[354]. Les clàusules ofereixen alguna variació respecte del model genèric. El rabassaire havia de sembrar la vinya en el termini de 12 anys i, una vegada sembrada, la peça s'havia de dividir en dues meitats, que es repartirien amo i rabassaire fins a la mort de les rabasses, moment en el qual la peça íntegra retornaria a mans de Bartomeu Marc.

Tanmateix, en d'altres ocasions era l'amo de la terra qui incentivava econòmicament el rabassaire per tal de transformar les seves terres en vinyes. Pau Tries, pagès de Llavaneres, establia Gabriel Vehils, sastre de Mataró, en una peça de terra de 6 quarteres, amb part erma i part campa, situada en un indret anomenat Morell. La vinya s'havia de plantar en el

352. "ab pacte y conditió que lo dit Pere Llunell en esmena y compensatió del fruyt traurà de la dita pessa de terra, per a sempre, durant les dites rabasses, tenent respecte y consideratió al que li ha de costar de plantar la dita pessa de terra, que han de ser molts ducats, hajan y sian tinguts y obligats en donar y pagar quiscun any (...) comensant la primera paga del dia present a set anys primers vinents, la meytat de la verema, y per consequent la meytat del fruyt dels arbres vuy són y per temps seràn". A més, Llunell s'obligà a portar la meitat del senyor "en una de les cases del veïnat de la Torra Vella o en dita torra". Els propietaris es reservaren el dret de contractar un home per fer la verema a qui Llunell hauria de pagar el salari. El senyor, a la fi del contracte, rescabalaria a Llunell la meitat del valor dels arbres que hagués plantat.

353. El senyor havia de donar a Llunell camí per tota l'heretat fins a la riera d'Argentona, "lo qual camí hage de tenir dotse pams de amplària per tot, compranent ab dits dotse pams lo rech que per allí passa (...) y fer y fabricar un pont de pedra i cals sobre lo rech del molí de la matexa amplària, per hont ha de passar dit camí". Si no es duien a terme les obres esmentades abans de sis mesos, Llunell les podia fer fer a càrrec del senyor.

354. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 18.XII.1601.

termini d'un any. Pau Tries es comprometia a llaurar la terra dues vegades i a replanar els marges; finalment feia una aportació de 40 lliures com a ajut per a les despeses de plantació. Potser perquè la vinya es trobava *a la vora del mar* —circumstància que feia més incerts els resultats de l'operació— el rabassaire obtenia a canvi el dret de conrear *perpètuament (...), ço és mortes les primeres rebasses y no més*. Malgrat això, amb l'ambigüitat habitual, se li reconeixia *sie lícit al dit Vehils y als seus fer culgats y morgons a sa voluntat*. Com a contrapartida de la cessió, Pau Tries havia de percebre la meitat de la collita, tant en verema com en grans i fruits[355].

A vegades, dades circumstancials permeten de copsar l'existència de contractes força atípics. Marianna Rosés establia Pere Roig, vidrier, en una peça de terra campa de 3 quarteres de forment *ad meliorandum est et in aliquo non deteriorandum sed vinea de novo plantandum*. L'única contrapartida consistia en un cens anual de 20 lliures. Probablement, l'explicació radicava en el fet que Marianna necessitava assegurar-se una renda monetària fixa atès que el seu marit, Miquel Rosés, es trobava també en una situació anòmala[356].

Existia una altra via contractual per convertir en vinya una peça de terra que s'allunyava força del contracte de rabassa: es tractava de formalitzar l'arrendament de la terra amb el compromís que l'arrendatari hi sembrés els ceps, element que substituïa el pagament de l'arrendament. L'arrendatari compensava la seva inversió de treball en la vinya usufructuant-ne íntegrament els fruits fins a la fi del termini pactat, data en la qual la vinya passava a ser controlada per l'arrendador[357]. Aquesta modalitat podia donar, però, més joc. Es tracta de casos que tenen com a denominador comú la plantació de vinyes, tot i que emmascaren altres circumstàncies. En esquema, l'operació és força simple. El pagès arrenda unes peces de terra campa a un mercader o a un ciutadà honrat, per uns terminis de tretze i vint anys en els casos estudiats. Els arrendataris,

355. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 10.IV.1613.

356. "absentis iam a multo tempore et ubi sit de presenti ignoro". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 1X.1613.

357. Contracte per a la plantació de vinya. Titular de la terra: Antoni Plantí. Reberen la concessió Bernat i Narcís Caramany, boters de Mataró. Durada del contracte: 14 anys. Peça de terra situada a Vallbaldera, de 40 homes de cavadura. Els Caramany, a canvi de la plantació, en podien obtenir el rendiment íntegre durant un període de 7 o 8 anys mentre que Plantí, passat el termini, esdevenia titular d'una flamant vinya. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 22.I.1613.

en lloc de pagar l'import de l'arrendament, es comprometen a sembrar les peces de vinya. Fins aquí l'operació no suposa res d'extraordinari. El mateix dia, però, els pagesos realitzen, en un altre document, una venda a carta de gràcia de la futura vinya en favor dels arrendataris. La venda a carta de gràcia en un context aïllat esdevé un instrument de crèdit, amortitzable amb el retorn de l'import de la venda[358]. Tanmateix, la conjunció dels dos instruments citats amaga la precarietat de la posició del pagès respecte del creditor. En efecte, com interpretar, altrament, el fet que un propietari accedís a arrendar una peça de terra per sembrar-hi vinya sense cap altra contraprestació? Cal tenir en compte que renunciava a la possibilitat d'explotar-la íntegrament a la fi del termini, element que era la clau d'aquest tipus d'actes.

No és imprescindible conèixer els preus de les vinyes per copsar que els imports que n'avançaven els compradors havien de ser molt inferiors als preus de mercat. Sols la necessitat de disposar de cabals podia induir els propietaris de les terres a emprendre uns negocis tan obscurs. I sols les expectatives de guanys fàcils podien impulsar els mercaders a realitzar compres, pagades al comptat, que no tindrien efecte fins passada una desena d'anys, com a mínim[359].

358. Heus aquí un testimoni de com la vinya és un dels objectes més cobejats pels creditors dels pagesos en dificultats econòmiques. La venda a carta de gràcia es converteix així en un instrument de crèdit, sovint impossible de retornar. Jaume Reimir pagès d'Òrrius "dominus utilis et proprietarius mansis Reimir (...) attendem me teneri et obligatum fore vobis infrascriptum Joannis Penya negociatori villae de Matarone (...) in sexaginta una libris (...) Item etiam in quantitate quinquaginta unius librae el quatuor solidorum (...) et ex alia parte necessarias habere duodecim libras et sexdecim solidos barcinonenses pro subvenire aliquibus necessitatibus meis quibus aliter minori dampno bonorum meorum subvenire neque quod per viam venditionis..". Per aquestes raons, Reimir vengué a Joan Penya, a carta de gràcia, una vinya de 25 homes de cavadura, procedent del mas Maibau. Aquesta collita restava en mans del venedor. El preu de la venda fou de 125 lliures, de les quals 112 lliures i 4 sous restaren en poder de Penya, que es cobrava així el que Reimir li devia. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 26.IV.1613.

359. Joan Mauri, pagès, arrendà a Joan Anglada, mercader de Mataró, una peça de terra de 5 quarteres situada a l'Argilar. Durada de l'arrendament: 20 anys. Durant els 6 primers, Anglada havia de sembrar-hi vinya. En un altre contracte de la mateixa data, Mauri vengué a Anglada la peça esmentada per 300 lliures, de les quals sols rebé 200 lliures. Les 100 lliures restants foren consignades a un germà de Mauri. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 6.III.1609. Gabriel Sabater, pagès d'Argentona, arrendà a Jaume Partella i Mates, durant 13 anys, una peça de terra de superfície de 25 homes de cavadura. Hom especificava "que en lloch del preu (...) sia tingut y obligat vós o los vostres dins los anys proxims vinents a vostres pròpies despeses plantar e o fer plantar vinya de bona planta". L'endemà, es féu la venda a carta de gràcia per 200 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1075, 24.VIII.1613.

Com pot deduir-se dels exemples citats, les motivacions que menaven els pagesos a transformar les seves terres en vinya constituïen un clar exemple de diversitat. De la mateixa manera, la resta de clàusules dels contractes de rabassa eren curulles de possibilitats.

Així, davant la laxitud amb què hom definia la fi del contracte en els casos esmentats, Pau Mustarós, pagès d'Argentona, en establir Pere Pujol en una peça boscosa a Argentona, explicitava de forma concloent *sub pacto que a vós y als vostres no us sia lícit fer culgats ni morgons en dita pessa de terra sinó per spay de quaranta anys y no més*. Aquesta acta presentava també novetats en altres aspectes. En lloc de les parts de collita habituals, es pactava un cens anual de 5 sous, però també una *intrata stablimentium* de 60 lliures[360]. Paradoxalment, aquest contracte —que presenta alguns elements arcaïtzants que el fan molt proper al model estrictament emfitèutic— incorpora una característica molt innovadora: el termini fix, que marca la diferència fonamental entre els contractes a rabassa morta i els emfitèutics. Una altra fórmula per determinar l'extinció del contracte era la que es fixava en haver mort una determinada proporció dels ceps sembrats[361].

Un altre element fonamental dels contractes, el pagament o les parts de les collites que l'amo havia de percebre tampoc no estava exempt de múltiples possibilitats. Un contracte de la segona meitat del segle XVI en fixa la proporció en una desena part[362]. D'altra banda, en la major part dels exemples citats anteriorment la proporció s'elevava al 50%, però en els mateixos anys, altres contractes fixaven la renda en 1/6[363].

360. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 26.IV.1613. Per poder fer efectiu el pagament d'entrada, Pere Pujol hagué d'endeutar-se mitjançant un violari amb Jaume Partella i Mates, negociant. L'import del préstec fou de 52 lliures i 10 sous, i la pensió anual de 7 lliures i 10 sous. Pujol cedia en garantia la peça sobre la qual acabava d'ésser establert, mentre que el mateix Partella realitzava el pagament a Mustarós. La teranyina de l'escanyapobres de torn estava ben travada. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 26.IV.1613.

361. "Item ab pacte que faltant en dit tros de terra que ab lo present vos establesch de las tres parts las dos dels seps que y plantàreu puga jo dit doctor Reniu o los meus sens estrèpit ni figura de judici pendrer possessió de dit tros de terra". ACA. Arx. Not. Mataró, 474. 2.III.1704.

362. Pere Roig i Mas Arnau confessa una peça de vinya procedent del mas Escarp, per la qual prestava a Pere Salba, donzell de Barcelona, com a senyor del mas Escarp: "decimam partem fructum vindemendo annis singulis Deo dante in dicta pecia terre colligens et est certum quod mortuis et stirpatis primis rabassiis ibi plantatis, cugats y morgons, incontinenti dicta pecia terra revertetur heredibus dicte Salba libere". ACA. Batllia General Classe 2ª, BF-6.

363. "Item que en lloch dels censos devall scrits sia obligat vós y los vostres de donar-nos a nosaltres y als nostres la sisena part de tots los fruyts que nostre Senyor Déu donarà en dit tros de terra, ço és, de sis una y de sis altra". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 15.IX.1613.

A principis del segle XVIII, es troben contractes que signen les parts en 1/3[364].

Hom podia incloure en els contractes de rabassa morta altres condicionants, segons la voluntat i els interessos dels qui els negociaven. Així, Josep Reniu, en establir Pere Joan Busqué, boter, en una peça de pins situada al turó de Cerdanyola, explicitava que, a la fi del termini, el rabassaire tornaria a plantar i conrear el mateix tipus d'arbre que hi havia en el moment de realitzar la concessió[365].

Les qüestions vinculades a la verema tampoc no podien passar desapercebudes i eren recollides puntualment[366].

Exposat tot això, es percep una evident tendència generalitzada a la transformació de terres —i no sols ermes— en vinyes. Quin estímul propiciava la transformació de peces de terra campes —algunes susceptibles de ser regades com les d'Ausiàs Marc— per convertir-les en vinya?[367]

En el seu estudi sobre Sentmenat, Eva Serra considera que la deducció més freqüent per rabassa morta era la vuitena (12,5%), tot i que afirma que també podia ésser més o menys elevada en relació a la participació del propietari en els costos de producció[368]. Al seu torn, Llorenç Ferrer —en el seu estudi sobre el Bages— considera que les parts es van endurir, en línies generals, al llarg dels segles XVIII i XIX: de pagar la cinquena part es passà a pagar-ne el quart[369].

364. ACA. Arx. Not. Mataró, 474. 2.III.1704.

365. "..quatre anys antes que no arribia lo cas que vos dit Busqué o los vostres hajau de dexar dit tros de terra tingau obligació de fer-hi pinyons y conrar-lo havent jo dit doctor Reniu o los meus de donar aquells franchs..." ACA. Arx. Not. Mataró, 474. 2.III.1704.

366. "Item que.ns hajau de avisar abans de segar ni veremar vuyt dias abans. Item que siau obligat de veremar dit tros de terra a costes y despesas vostres pròprias y dexar la nostra part en dita vinya, la qual nosaltres nos ajam de aportar de allí a costes y despeses nostres pròprias. Item que pugam mirar y regonèxer las càrregues per vaurer si haurà engany per nosaltres (...) Item sempre y quant nosaltres o los nostres serem condempnats per justícia en haver de portar lo delme a la rectoria de Dosrius, vós o los vostres nos hajau de traurer de dita obligació o donar-nos un real per càrrega de aquellas que aportarem en dita rectoria". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 15.IX.1613.

367. Llorenç Ferrer constata una situació diametralment oposada en el seu treball sobre el Bages: "Es confirma, de nou, que la vinya s'estengué a costa del bosc i de l'erm, mentre que les àrees tradicionals de cereals (especialment les quintanes dels masos) es van mantenir com a tals". Ferrer, Ll. *Pagesos...* p. 123.

368. La quota de deducció més elevada citada per aquesta autora en el seu estudi sobre Sentmenat és la sisena (16,66%). Serra, E. *Pagesos...* pp. 374-375.

369. Ferrer, Ll. *Pagesos...* p. 449.

Pel que fa a Mataró, en els darrers anys del segle XVI sembla haver estat usual el pagament de la vuitena[370]. Tanmateix, en dates contemporànies a les de Sentmenat, hom podia arribar a pactar les parts al 50%. L'estímul no era pas negligible.

En un context com aquest es fa més entenedor que els propietaris de les terres o els senyors del domini útil s'endinsessin en aquest camí: en efecte, els oferia unes rendibilitats molt elevades, amb despeses ben minses. És des d'aquesta perspectiva que caldria interpretar el concurs de situacions molt diverses que conflueixen en la conversió de les terres en vinyes: des del noble que reestructurava el seu mas fins a la dona sola que veia en aquesta conversió assegurada una petita renda, passant pel pagès que incentivava el rabassaire amb un ajut econòmic inicial.

Tanmateix, aquesta *"fam de vinya"* per part de rabassaires que volien accedir a la tinença d'una petita explotació vitícola no era exclusiva dels sectors més marginals de la societat, ans al contrari: mercaders, negociants, ciutadans honrats, traginers, boters i pagesos són els signants més habituals d'aquests contractes[371]. Si hom s'atrevia a signar al 50%, les expectatives de guany havien de ser molt evidents. I podien respondre sols a dues raons: una elevada productivitat de les explotacions -més que res per raons climàtiques o edafològiques- o unes perspectives de comercialització del producte que havien d'anar molt més enllà del consum domèstic o, fins i tot, local. La clau interpretativa d'aquesta qüestió es troba, de ben segur, en la conjunció d'ambdós elements.

Cal constatar també les característiques de l'instrument jurídic que vehiculà la major part d'aquest procés: el contracte de rabassa morta. Els contractes mataronins s'allunyen de la rigidesa estereotipada dels formularis notarials i s'adapten a múltiples situacions i interessos. Esdevenen així instruments d'una especial ductilitat per tal d'ajustar els interessos i les necessitats de les parts que intervenien en la negociació. Al Mataró del segle XVII, els contractes de rabassa morta no eren un

370. Pere Major i Ballester, mercader, declara una peça de vinya procedent del mas Salvador. Paga "octavam partem fructum qui ex vitibus plantatis seu plantanduis per me colligentur". ACA. Batllia Reial. Classe 2ª. BF 6, fol. 190. 1596.

371. Heus aquí un testimoni de la simultaneïtat entre les tasques artesanals i la propietat de vinyes: amb motiu d'un plet entre Francesc Ribes, aprenent de ferrer, i Bernat Marquès, ferrer, aquest declarà: "...per quant lo concert entre los dits fou que lo dit Francesc Ribes havia de estar tres anys en sa casa treballant de son offici de ferrer y en las vinyas de dit Marquès, quant a ell li convindrie...". ACA. Arx. Not. Mataró, B-56. 21.XI.1668.

model arquetípic, clos i inamovible. Pierre Vilar, en parlar de les indefinicions d'aquest tipus de pacte, digué: "Les varietats locals n'expressaven una experiència complexa de vells vinyaters"[372].

El conreu de la vinya

Miquel Agustí aconsellava al *Pare de família* no deixar les vinyes a càrrec dels treballadors, ja que considerava que la *cura y presencia del amo engreixa lo camp*[373]. Els propietaris mataronins de vinyes, que cedien les seves explotacions a d'altri —tot i incomplir les recomanacions d'Agustí—, solien deixar per escrit en els instruments notarials indicacions molt precises de com s'havia de conrear la seva vinya. Malgrat que hom resolia sovint aquesta qüestió amb la frase *a ús i costum de bon pagès*, alguns dels propietaris arribaven a un considerable nivell de concreció que ha permès de reconstruir els elements més característics de la cultura vitícola de Mataró.

L'any 1613, Gabriel Sabater, pagès, feia conèixer els seus criteris respecte de la vinya que s'havia de plantar en una peça de terra campa[374]. Així, es reservava el dret de disposar l'estructura que havia de tenir la vinya, tot fent referència a la ubicació de la rasa —canal per on les aigües s'escolen— a les característiques dels marges, que definirien els diferents nivells de la vinya, a les *pasiadas* -passeres? llocs de pas i, finalment a l'exigència d'una tanca de magraneta (*Cytinus hypocistis*), arbust que tenia la funció de privar el pas d'animals que poguessin malmetre el conreu.

372. VILAR, P. *Catalunya*... Vol. III. p. 570.
373. AGUSTÍ, M. *Llibre*... p. 93.
374. "fer plantar vinya de bona planta lo dit tros de terra alt confrontat y designat a ús y costum de bon pagès, y aquella plantada hajau de cultivar per lo semblant durant dit temps a ús y costum de bon pagès, ço és, podar, cavar, majencar y fer los culgats que a n.aquella seran necessaris, cada cosa en son degut temps. Item que cunetall y clavera haja de tenir tres pams de fondo. Item que hajau de fer una rasa a ma coneguda y axí matex las pasiadas hajau de star a ma coneguda y també los margens. Item que abans de vuyt anys hajau de tenir la dita vinya neta d'euras, malas erbas y en cas no estiga neta de ditas malas erbas la puga jo fer natejar a costes y despesas vostras pròprias. Item que hajau de fer una tanca a la vora del camí real al cup de casa d'en Moner, de magranera (...). Item que no pugau donar tòrias a ningun sep. Item que pugau fer un any blat en la dita pessa de terra per vos de vinya plantadora". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 28.IV.1613.

Un altre dels elements que el propietari destaca és el tipus de plantació. De les tres maneres citades per Emili Giralt en el seu treball ja esmentat, Gabriel Sabater optava per la tècnica de la clavera, tot indicant que aquesta havia de tenir tres pams de fondària. Giralt descriu aquest tipus de plantació en els següents termes: "consistia en fer uns clots o claverons d'uns cinc, sis o set pams de llargada, dos d'amplada i tres o quatre de fondària separats al llarg de la tira o filera per espais intermedis d'una llargada igual a la de cada clavera. Cada clot acollia dos plançons, situats respectivament en cadascun dels seus extrems"[375]. Cal remarcar que, per assentar els plançons al solc, els inventaris mataronins identifiquen un instrument específic, *l'entonegadora*, no citat per Agustí ni per Giralt.

Aquest darrer autor remarca que la tècnica descrita representava una forta inversió respecte de l'altre procediment practicat a l'època, l'anomenat "a parpal". El procediment "a clavera" és descrit per Miquel Agustí, que en comenta els avantatges[376]. Era, per tant, força coherent que els propietaris, a l'hora de cedir les terres, exigissin aquest procediment, malgrat els costos superiors que implicava.

Tot i la manca de dades concretes que ho testimoniïn, els indicis indirectes permeten de suposar, sense gaires dubtes, que les vinyes mataronines devien ser de les denominades "espesses". La diferenciació entre "clares" i "espesses" es feia en funció de si era o no possible el conreu amb arada. Els documents estudiats palesen que les vinyes mataronines eren sistemàticament cavades, i no hi ha cap rastre documental sobre la realització de tasques de llaura. Giralt indica que la majoria de vinyes espesses se solien plantar a *marc reial*, és a dir, amb una distància entre ceps que oscil·lava entre els quatre i els set pams; tanmateix, constata l'existència de nombroses variants comarcals. Aquest fou segurament el cas de Mataró on, segons R. Roig —autor d'una acurada descripció de la viticultura barcelonina anterior a la fil·loxera— la plan-

375. Giralt, E. "Les tècniques" p. 65. Totes les referències posteriors a aquest autor, si no s'indica el contrari, pertanyen al mateix article.

376. "Altres acostumen en lo plantar Mallols, en posar dos vergues a cada clot, la una al contrari del altra, com la creu de Sant Andreu, per lo dupte que si una se mor, hi sia la altra, y si les dos viuen en un mateix lloch sen trau la una per posar al lloch ahont no haurà viscuda ninguna planta, que es mes segur plantarla y ab raels, en aquell lloch que no ab verga, y es mes prest vinguda". Agustí, M. *Llibre*. p. 93 v.

tació es realitzava *a tiras*, és a dir, amb els ceps arrenglerats, amb una separació de 12 pams entre *tira* i de 6 pams entre ceps[377].

El bon conreu de les vinyes comportava una notable inversió de treball durant les diferents tasques agrícoles, que s'havien de succeir puntualment en el decurs del seu cicle productiu. Segons Roig, aquest cicle tindria a Mataró la següent periodització: la brotada es produiria durant la segona quinzena de març; la florida, en la primera de juny; la maduració, a mitjan setembre i la verema s'iniciaria a finals d'aquest mateix mes[378].

Les tasques agrícoles adients es desenvolupaven de forma paral·lela a aquest procés. Així, en l'arrendament de les vinyes que foren de Pere Fenollet, situades a Manyans, hom especificà *podar y cavar per tot lo mes de febrer y majencar per tot lo maig, sporgar per tot juny y escannotar per tot lo agost y adobar les rases sempre que sie menester (...) y que aje de fer los culgats y sien menester*[379]. Considerant que magencar significava donar la segona cavada a la vinya, aquest contracte documenta la realització de dues cavades més la pràctica de l'escanyotar, que servia per treure la canyota i el gram que solien fer-se a les vinyes[380]. Segons Giralt, el més habitual a tot el Principat era la pràctica de dues cavades, malgrat que els tractadistes clàssics i moderns aconsellaven fer-ne tres o fins i tot quatre.

L'esquema esmentat de tasques agrícoles ha de ser considerat, probablement, com el *minimum* exigible, segons el que hom denominava *l'ús y costum de bon pagès*, atès que un estudi més aprofundit permet de percebre una major varietat i diversitat de tasques en el conreu de la vinya.

La rescissió del contracte de masoveria entre els curadors dels pubills Santromà i Pau Masó ofereix un conjunt de dades molt importants, tant pel que fa a les característiques del conreu vitícola com per la infor-

377. Roig, R. *Memoria acompañatoria al mapa vinícola de la provincia de Barcelona*, Barcelona, 1890, p. 68.

378. Roig, R. *Memoria...* p. 68.

379. MASM. Arrendament realitzat pels curadors de la filla de Pere Fenollet. S. XVII.

380. "Sols es bo cavar las vinyas en lo temps de la canicula pera matar las herbas dolentas, ques fan en algunes vinyes, com es agram y canyota. Diu Palladi que si en lo mes de juliol (...) agram ni canyota que sia arrencada en aqueix temps, may brotara de aquelles raels". Agustí, M. *Llibre...* p. 95 r.

mació que forneix sobre els salaris agraris[381]. A partir d'aquestes dades, es podria proposar una seqüenciació molt més complexa de les tasques que requeria el bon conreu de la vinya.

Pel que fa a la verema, existien altres condicionants a banda dels simplement marcats pel cicle de maduració natural dels raïms. A finals de segle, la contínua presència de soldats allotjats a la vila havia propiciat que alguns pagesos avancessin la verema a causa dels estralls que els soldats feien en els fruits en procés de maduració. Aquesta temptativa comportava, però, l'alteració del vi, en haver estat elaborat amb raïm massa verd[382]. Un testimoni coetani situa la data de les veremes després de la diada de sant Francesc, el 4 d'octubre[383]. Després d'aquesta data, semblen iniciar-se les tasques necessàries per fer els colgats —traginar els fems, lligar-los, posar-hi els fems— i podar els ceps. Tot això, juntament amb la tasca de manteniment de les rases i una primera cavadura, sembla realitzar-se durant l'hivern. Entre els mesos de març i agost s'escurarien les rases, per tal d'evitar els danys de les pluges primaverals; així mateix, es vallejarien les vinyes i es magencarien, és a dir,

381. Liquidació del contracte de masoveria entre Pau Masó i els curadors dels pubills Santromà. El total de la liquidació es de 549 lliures a favor de Pau Masó. Partides significatives. Any 1672: 173 jornals per veremar a 6 sous jornal, 51 lliures 8 sous; 23 jornals matxo i fadrí per traginar la verema a 18 sous jornal, 19 lliures 16 sous. Des de 1-XII-1672 fins a 19-XII-1672: 303 jornals per fer colgats, picar rases començar de cavar a 6 sous, 90 lliures 18 sous. Traginar fems als colgats, matxo i fadrí, 12 jornals a 13 sous, 7 lliures 16 sous. Per cavar, acabar de podar, lligar colgats, posar els fems, fer estaques i per altres feines des del 19-XI-1672 fins al 10-III-1673: 602 jornals, a 6 sous jornal, 180 lliures 12 sous. Del 26-II-1673 al 29-VIII-1673: acabar de cavar, escurar rases, vallejar, magencar, esporgar, remagencar i escanyotar 660 jornals a 6 sous, 198 lliures. El 25.XI.1673 continuà la liquidació de la resta de les despeses: 15 jornals d'un mosso per fer colgats 2 lliures 5 sous. Dues mesades de fer colgats "a cuxeta" a raó de 2 sous i 6 diners, 4 lliures 12 sous. 23 jornals a un jove treballador, a 2 sous per el jornal. 42 jornals de podar 7 lliures. Soldada de dos mesos a un mosso dit Cortada, 4 lliures 8 sous. 4 portadores, 2 lliures. 15 forcs d'alls, 1 lliura 10 sous. Una quartera de llobins, 1 lliura 6 sous. Quatre mesos de soldada a un "baylet", 3 lliures 4 sous. 12 jornals a un mosso de cavar, 1 lliura 12 sous. Una quartera de llobins per als bous, 1 lliura 12 sous. Per fer els garbons, 2 lliures. 75 jornals d'escanyotar, 10 lliures 1 sou. ACA. Arx. Not. Mataró, 1174. 25.XI.1673.

382. "haver-ho axí sempre vist observar, no obstant los allotjaments dels soldats hi ha haguts de esta part de molts anys en Mataró, donant per rahó de siència que la gent se estiman més perdrer un poch de verema per la que s.enportan los soldats, que no perdar lo vi en las botas anticipant la verema...". Arxiu de l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena. Casa Arnau. Plets 1600-1700.

383. "que las vinyas en lo terme de Mataró se acostuman a veremar sempre passat lo dia de sant Francesch per poder traurer millor vi". Arxiu de l'Hospital Sant Jaume i Santa Magdalena. Casa Arnau. Plets.

se'ls donaria una segona cavada. Posteriorment s'esporgava i es remagencava —s'hi feia una tercera cavadura. Finalment, durant el mes d'agost i de forma prèvia a la verema, les vinyes eren escanyotades. A la vista d'aquest ventall de tasques, pren relleu una de les afirmacions de Llorenç Ferrer: "Cal assentar un principi: com més es treballava la terra llaurant o cavant, més productiva era la vinya i més durava"[384].

L'anàlisi pormenoritzada de l'abast d'aquestes feines porta a destacar la pràctica dels colgats, que apareixen com una de les tasques més rellevants de la vinya, si més no a partir de la forta inversió de treball que significà en el mas Santromà. En l'estudi ja citat, Emili Giralt adverteix sobre la confusió existent entre els historiadors en definir i diferenciar els colgats dels capficats o murgons. Vagi per endavant que el mot 'capficat' sembla ser desconegut en el Maresme en el segle XVII; habitualment s'emprava el terme 'murgonar'. Giralt indica que els colgats es realitzaven fent ajeure i enterrant un cep en un clot de dos pams d'amplària i uns tres o quatre de profunditat, deixant que sortissin per damunt la terra dos o més sarments; un d'ells havia d'ocupar el lloc del cep enterrat, que es podria sota terra; els restants eren trasplantats un any després als llocs on hi havia un cep malalt o mort. Murgonar, en canvi, consistia a enterrar un sarment, sense tallar-lo de la soca, tot fent-li sortir la punta en el lloc just on hi havia la falla que calia reparar; l'any següent, tallada del cep mare, la redorta esdevenia un nou cep. L'esmentat autor continua: "Dos anys més tard els nous plançons començaven a ser productius. El procediment dels colgats era el més recomanable (...) perquè permetia renovar al mateix temps dos i sovint tres o quatre ceps, mentre que pel sistema de la capficada només se'n renovava una i encara amb perjudici de la planta mare"[385].

El que esdevé paradigmàtic en el context mataroní és que la realització i, fins i tot, l'obligatorietat dels colgats apareix, des de principis del segle XVII, com una clàusula habitual en la major part de contractes relacionats amb la vinya[386]. A voltes, la coexistència de les condicions

384. Ferrer, Ll. *Pagesos*... p. 137.

385. Giralt, E. "Les tècniques"... p. 71.

386. Arrendament d'una vinya de 6 homes de cavadura situada a "la via més baixa de les Valls". Entre altres pactes s'explicita el de "fer els colgats en son degut temps". ACA. Arx. Not. Mataró, 233. 28.I.1625. Altres testimonis a ACA. Arx. Not. Mataró, 1051, 5.V.1634. ACA. Arx. Not. Mataró, 18.XI.1613.

de rabassa morta amb l'obligatorietat de realitzar els colgats ofereix una visió aparentment contradictòria[387]. El fet que s'arribi a estipular la quantitat de colgats que caldrà dur a terme demostra l'interès dels arrendadors per aquesta pràctica. És el cas de Maria Forns i Mascaró que, en arrendar les vinyes del seu mas, disposava: *y que en la vinya dita del Acer hage de fer 350 culgats cada any, y a la vinya del Puig ni hage de fer 150 culgats cada any y en aquells posar-hi fems que.s fan en dita casa*[388]. No es tracta pas d'un cas aïllat, sinó que existeixen referències força anteriors[389]. La relativa abundor de documents sobre aquesta pràctica deixa entreveure com es realitzava. Així, hom dedueix que els fems eren un element imprescindible en aquesta operació[390], i que els ceps es cobrien amb terra i es lligaven amb estaques[391]. Més difícil d'interpretar és el significat de l'expressió "colgats a cuixeta", citada per al mas Santromà.

Tota la documentació estudiada permet d'afirmar de forma concloent que la realització dels colgats era una operació àmpliament difosa dintre de les pràctiques vitícoles de Mataró i rodalies ja des dels inicis

387. Francesca Canyamars, vídua d'Esteve Canyamars, estableix Guillem Gurri, pagès de Llavaneres, "durantibus primiis rabassiis (...) totum illum troculum terrae heremum sive boschosam quod dividimus et separamus ab illa magna petia terrae boschosa", situada a la font de la Mare de Déu. Pactes: "que dins sis anys pròxims vinents siau tingut y obligat de plantar dit tros de terra que de present vos establim de bona planta, bé y degudament, a ús y costum de bon pagès. Item que mortas las primeras rabassas per vos plantadoras en dit tros de terra haja de tornar a nosaltres o als nostres com ja està dit. Item que us sia lícit fer en dit tros de terra culgats y morgons a vostra coneguda, no emperò que y pugau replantar ningun sep de ninguna manera". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075, 15.IX.1613.

388. ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 27.6.1698

389. S'encanta l'arrendament de les terres, vinyes, casa i camps dels pubills Saurins de Sant Vicenç de Llavaneres per 4 anys. Entre d'altres pactes, "haia de fer dit arrendador en dites vinyes quatre-cents culgats quiscun any". Preu de l'arrendament 300 lliures 12 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 1.II.1613.

390. "Item se pacta que dit masover haja de fer la vida als mosos que dit senyor tindrà per fer los culgats que ell voldrà. Pagant dit senyor los lloguers als mossos y que en dits colgats aje dit masover de posar la meitat dels fems y lo senyor la altre meitat, aportar-los, roblir-los y llogar-los, tot a sos gastos". ACA. Arx. Not. Mataró, 2.II.1698.

391. Joan Pujol, Joan Server i Antoni Cirés cobraren 2 lliures 13 sous i 6 diners per 13 jornals: "han posat en roblir los culgats se són fets lo present any en una vinya al camí que va de Mataró a Caldes (...) y per tornar mayols en lo mallol que dit mossèn Sala en dit nom ha plantat en lo pla de Sant Simó a rahó cada jornal de 4 i mig sous". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 10.II.1613. "(...)y hage de fer los culgats seran manester en dita vinya posant-hi los fems dels que y haurà en casa, roblint-los y lligant-los a sas costas, fent dit Casanovas lo gasto als mosos y dit Palau pagant-los la soldada". ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 29.VII.1685.

del segle XVII i, probablement, de forma molt anterior, fins al punt que no haver-ne de realitzar devia constituir una excepció[392]. L'àmplia presència d'aquesta pràctica vitícola contrasta amb el silenci de Miquel Agustí, que sols sembla conèixer la pràctica de murgonar. En el seu estudi sobre Sentmenat, Eva Serra documenta l'obligació del pagès de fer colgats l'any 1727 i hi fa la següent reflexió: "en tot cas aquesta obligació és una novetat, la cronologia de la qual, però caldria esbrinar"[393]. De manera semblant, Giralt afirma sobre aquesta mateixa qüestió: "Un i altre sistemes (es refereix als colgats i murgons) eren coneguts des de temps immemorial, però només durant la forta expansió vitícola dels segles XVIII i XIX varen assolir una gran importància econòmica i un ampli abast social. Allargant indefinidament —a costa de treball— la durada productiva de les vinyes..."[394].

La valoració que cal fer de tot el que s'ha ressenyat apareix amb força nitidesa. La difusió primerenca d'aquesta tècnica vitícola a les contrades mataronines implicava un estímul importantíssim per a la propagació del conreu de la vinya. Efectivament, malgrat el cost del treball -cal veure les elevades quantitats esmerçades en l'explotació de les vinyes dels Santromà-, la pràctica dels colgats possibilitava, a partir d'una planta mare, extreure'n fins a tres o quatre de noves, que serien productives en el termini de dos anys. L'increment de la productivitat de la vinya, gràcies a aquest mecanisme, esdevenia realment molt important, d'aquí que l'obligació imposada als plantadors de vinyes de realitzar un nombre fix de colgats anuals no era en realitat absolutament contradictòria amb la voluntat expressada de mantenir el contracte fins a la mort de les primeres rabasses. L'individu que cedia una peça de terra en establiment a canvi d'una percepció del 50% dels fruits era el primer interessat a aconseguir, mitjançant el sistema dels colgats i el treball del rabassaire, un increment sostingut de les seves rendes, a través de la renovació i ampliació de la vinya.

La poda era una altra de les tasques d'hivern. Miquel Agustí recomanava la seva realització en els mesos de desembre o de gener, mentre que la documentació abans exposada sembla indicar que a Mataró es

392. Arrendament del mas Torner de Traià per import de 88 lliures l'any ("aquest any no tingan obligatió de fer en dites vinyes ningun culgat"). ACA. Arx. Not. Mataró, 233. 22.I.1625.

393. Serra, E. *Pagesos...* p. 183.

394. Giralt, E. "Les tècniques"... p. 71.

duia a terme durant el mes de febrer. No hi ha dades documentals que permetin de conèixer el tipus de poda que es realitzava. Tanmateix, els propietaris no negligien pas aquest aspecte, així com demostren els testimonis recollits, en els quals es denunciaven públicament pràctiques realitzades pels arrendataris que podien afectar els interessos dels propietaris. Una poda que deixés molts braços i nusos als ceps generava una major producció de raïm però això, a la llarga, incidia negativament en la vida de les vinyes[395].

Esporgar era una tasca realitzada sistemàticament a la major part de les vinyes de la contrada mataronina que es duia a terme *per tot lo mes de juny*. Citant el tractadista Navarro Mas i Marquet, Giralt assenyala que, a les darreries del segle XVIII, la pràctica d'esporgar era *conocida en algunos viñedos de Cataluña y debía serlo en todos*[396].

Quant al treball de la terra, la documentació procedent de Santromà i també altres escrits confirmen la pràctica —força habitual— de tres cavades: cavar pel mes de febrer, magencar pel mes de maig i remagencar en una data situada entre maig i agost, mes en el qual s'escanyotava la vinya. El nombre de labors realitzades era, per tant, superior a l'habitual a d'altres contrades del Principat[397].

395. Deposició del testimoni Montserrat Rolf i Pou: "Et dixit que lo que ell sap i pot dir és que essent com ell és estimador de taras, anomenat per los Jurats y Concell de la vila de Mataró, avia cosa de un mes y mitx poch més o mancho, que ell juntament ab Pera Portell apothecari de dita vila, també estimador, a instància de Miquel Salvador, pagès de Traià anà a mirar y estimar lo dany del mal podar de tota aquella vinya que lo dit Ros té a plantar a cert terreny del dit Salvador y així conferit en la dita vinya trobà que aquella estava molt mal podada y no estava conreada conforme es acustumat, antes bé, en aquella trobà hi avia molt dany y enten que per lo dit dany donat en dita vinya lo dit està obligat a sa consientia y que tal cosa no és acustumada en dita vila de Mataró, ni tal se usa entre pagesos y fer tal cosa és donar molt gran dany a la dita vinya y voler que no fassa altre cosa sinó llevar molt reim tot lo temps la ha de tenir dit Ros y és cert que fent-ho axis acabat lo dit temps la dita vinya no valria res, per lo que la auria tractada tan mal". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 5.VI.1635. Declaració dels estimadors de tares sobre la vinya de Nicolau Martí, a Cirera, arrendada a Joan Pere fuster: "que està molt mal podada y que se necessita de tornar a podar no obstant que en part no.s pot remediar lo dany per ser en los sobrevells y en los garnatxos y altres seps y ha molt excessos que tenen necessitat de remediar y posar-hi un home per adobar". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 26.III.1636.

396. Giralt, E. "Les tècniques"... p. 68.

397. Citant E. Navarro Mas i Marquet, Giralt diu: "aquest darrer, després de justificar aquella pràctica per la manca de mà d'obra i la carestia dels jornals, afirma categòricament que les dues cavades o les dues llaurors eren la norma general a tot el Principat". Giralt, E. "Les tècniques..." p. 67.

Hi ha, tanmateix, una altra tasca vinculada al treball de la terra que mereix un comentari addicional: la pràctica de vallejar. Giralt la situa entre les pràctiques orientades a la reparació i conservació de les vinyes, atès que el vallejat restituïa a la terra els elements imprescindibles per a la vida i per a la reproducció dels ceps. Miquel Agustí assenyalava la conveniència de femar les vinyes en el moment de plantar-les i de sis en sis anys. I recomanava, més que els fems, sembrar-hi faves o ciurons —si la terra era massa grassa—, o llobins —que, posteriorment s'arrancaven i s'enterraven enmig de la terra— si aquesta era magra. Així, conclou: *y aço engreixa y millora la terra o vinya, que ningun femar*. També es mostrava contrari als fems de cavalls, de bestiar menut o de porcs, perquè *farien mes dany que profit: perque corrompen lo vi y fan durar poch les vinyes*[398].

En contraposició a aquesta visió, a Mataró i a les seves rodalies les vinyes eren vallejades per tal d'adobar la terra i mantenir-ne o incrementar-ne la seva fertilitat. Això implicava —segons Giralt— l'obertura d'una rasa o vall de dos pams d'amplària i quatre de profunditat entremig de les files dels ceps. Segons el mateix autor, les rases o clots eren reomplerts amb la mateixa terra, convenientment remenada i barrejada, si era possible amb brossa vegetal. "Amb aquesta feina —conclou Giralt— que era necessàriament feta a mà i representava un treball equivalent al de la plantació de la mateixa vinya, els ceps recobraven la virtut perduda i seguien produint durant molts any*s*"[399].

Aquesta pràctica que en el mas Santromà, es troba documentada entre els mesos de febrer i agost, es realitzava a les vinyes mataronines amb un important afegitó: en reomplir la vall hom tenia bon compte de dipositar-hi fems. Així, en el contracte de parceria signat entre Josep Palau Mallol i Riera, ciutadà honrat de Barcelona, i Domingo Casanove, francès, s'esmenta expressament que si l'arrendador vol vallejar alguna vinya, Casanove *dega aportar-hi y fer-hi aportar los fems. Ço és, aquells que es trobaran en dita heretat*[400]. Aquestes dades resten fortament contrastades amb les notícies que Llorenç Ferrer proporciona sobre el Bages. De l'estudi de dos masos a les darreries del segle XVIII i inicis del XIX, Ferrer afirma: "en els trenta anys estudiats les vinyes no

398. Agustí, M. *Llibre...* p. 95v.
399. Giralt, E. "Les tècniques...". p. 70.
400. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 29.VII.1685.

s'adobaren". Finalment, quan els adobs són documentats, es tracta de sarments o garbons, la qual cosa permet a l'autor afirmar que "la vinya s'abastia"[401].

Aquesta nova dada sobre la viticultura mataronina permet d'introduir un nou element genèric en l'anàlisi del procés productiu agrícola al segle XVII: la utilització dels adobs orgànics per fertilitzar la terra. Pierre Vilar, dubtava, en fer l'estudi de les millores aportades als sistemes agrícoles durant el segle XVIII, sobre si aquesta mena d'adobs s'usaven més enllà dels voltants regats[402]. El seu ús a les vinyes mataronines en dates molt inicials del segle XVII, tant en fer colgats com en el vallejar, oferiria una resposta positiva a l'interrogant plantejat[403].

Diverses dades confirmen la importància que els fems tenien a l'agricultura mataronina. Heus-ne aquí alguns testimonis. Els pagesos acostumaven a pactar amb els nombrosos traginers existents a la vila un original intercanvi de palla per fems[404]. Hom pledejava amb una relativa freqüència per aquest tema[405]. Els fems eren objecte de transaccions. A més hom construïa *basses* per a la seva conservació[406].

401. Ferrer, Ll. *Pagesos...* p. 147. A Mataró els garbons i sarments resultants de les vinyes eren generalment utilitzats com a combustible. "Item se li donaran totts los garbons que ara són fets y los qui.s faran a les vinyes de dit Tria cascun any, los qualls aja de fer y portar y cremar en casa per son servey y no puga vendre ningú y al darrer anylos aja de dexar en casa axí com vuy estan". ACA. Arx. Not. Mataró, 230. 3.V.1621.

402. Vilar, P. *Catalunya...* Vol. III, p. 324.

403. Guillem Salvador, traginer, ven a Narcís Portell "serte summe de fems (...) per dictum Salvador positus in presenti anno 1613 in quodam vinea quam dicte Portell tenet (...) in loco sancta Scília". Import, 8 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 8.XII.1613.

404. Plet entre Bartomeu Torner, pagès de Mataró, Francesc Fins, daguer, i Pau Mauri, traginer: "en lo temps del batre prop passat fonch concertat entre ells que ell dit agent los donaria tota la palla de sinquanta y tantes garberas que ell tenia ab pacte, empero, que los dits estiguesen obligats en aver-li de donar al encuantra tots los fems que en lo temps del tracte tenian y los que farian de dites sinquanta y tantes garberas". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 23.XI.1635.

405. Testimoni de Batomeu Janer: "per quant ell té una partida de fems, dels quals se aporte litte en la present cort". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 26.II.1636.

406. Una "summa de fems" val 15 rals. ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 21.V.1636. Despeses realitzades al Mas Sotarriba de Sant Vicenç de Llavaneres: 6 jornals fer la bassa dels fems, 1 lliura i 19 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 469. 14.II.1696. Més dades sobre la utilització dels fems: ACA. Arx. Not. Mataró, 180. 5.III.1602. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 22.I.1613. ACA. Arx. Not. Mataró, 230. 3.V.1621.

Pel que fa a la varietat dels ceps —que, segons Giralt, passaven de la seixantena abans de la fil·loxera— sols ha estat possible identificar-ne una: la garnatxa[407]. La identificació d'aquest tipus de raïm és realment molt suggerent. Es tracta d'un fruit molt delicat, moradenc o vermell, de grans bastant separats, dolços, que fa un vi molt apreciat d'uns 15 o 16 graus d'alcohol[408]. El seu origen i la seva etimologia s'han cercat en la població lígur de Verazza, famosa pels seus vins. Si aquesta definició genèrica es contrasta amb la que féu Laurent Lipp en els darrers anys del segle XVIII, hom percep que es podria tractar del mateix tipus de vi[409], especialment si es té en compte que Lipp diferencia molt bé els vins de Mataró dels de la resta de la costa[410].

D'altra banda, caldria emfasitzar l'omissió de qualsevol referència a la garnatxa per part de Miquel Agustí quan enumera els diferents tipus de vinyes —moscada, castellana, monestrells, malvasia, trobats, grecs, macabeus—[411].

Cal també considerar l'existència d'una varietat local de ceps denominada "matarona" que, a la comarca es trobava ubicada *en los terrenos montanyosos y ab abundancia* i que segons Roig, *dona molt y bó*[412]. Aquest fet s'avindria amb el testimoni d'un mataroní de principis del segle XVIII que

407. ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 26.III.1626.

408. R. Roig defineix la garnatxa amb els següents termes: "és molt treballosa sa aclimatació, cahuen molts grans després de la floració. Acostuma a cultivarse en las montanyas, dona molt de fruyt en la major part de las localitats ahon se cultiva y produheix molt bon vi". Roig, *Memoria...* p. 33.

409. "Mataró. Belle ville marititime, (sic) située dans une plaine fertile et des plus agréables, à 6 lieues de Barcelone. Les vins rouges que produisent les collines de ses environs, Liavaneras, Saint Vincent, etc. sont des plus exquis, sans être absolument doux ni secs, colorés sans être bien foncés, et des plus propres pour la table des gens aisés, par conséquent assez recherchés: l'exportation qui s'en fait est fort incertaine, cependant on peut la fixer à environ 3000 pipes dans les années d'abondance." Lipp, L. *Guide des Négocians dans toutes leurs enterprises mercantiles o Traité instructif sur le commerce de cent vingt-sis villes commerçantes de l'Europe, de l'Asie et de l'Afrique,* Montpeller, 1703, pp. 209-210.

410. "Les vins que produisent les colines depuis Mataro jusqu'à Barcelone et ses environs, sont clairets, d'assez bon goût, et d'une médiocre force: on les vend pour la consommation de la susdite ville". Lipp, L. *Guide des Négocians*. p. 210.

411. Agustí, M. *Llibre...* p. 94 r.

412. Aquesta varietat local va ser present a l'Exposició Vinícola Nacional de l'any 1877. Roig, R. *Memorial,* pp. 33 i 67. Segons informacions amablement facilitades pel Sr. Enric Regull, del Museu del Vi de Vilafranca del Penedès, la "matarona" era una varietat de característiques molt semblants a l'actual "carinyena".

afirmava l'existència de diferents tipus de vi segons la ubicació de la vinya *que en una heredad en que se cogen 160 cargas de vino teniendo tierras en el llano y montanya se hazen tres géneros de vino. El primero florejat, el segundo sutil i el tercero que sólo sirve por agua ardiente*[413]. Podria ser aquest vi *florejat*, és a dir, el que excel·lia respecte dels altres, el mateix que citava Lipp? O es tractaria de la garnatxa o de la matarona? Avui per avui l'estat de les recerques no permet avançar més en aquesta qüestió; tanmateix, el fet d'haver-la pogut plantejar ja és important.

Els conreus intercalats

Els propietaris de vinyes no perdien passada a l'hora d'incrementar les rendibilitats de les seves explotacions. Una volta assolida la bateria d'estratègies per afavorir la producció de les vinyes, restava encara oberta la possibilitat de sembrar altres productes entre les tires de ceps. Miquel Agustí aconsellava plantar olivers en les vinyes i advertia sobre el risc de sembrar-hi llorers, carabasses i cols[414]. La documentació ha permès de constatar la convivència de la vinya amb l'olivera[415], així com la possibilitat de sembrar-hi altres plantes; es feia, però, una prohibició: els cereals. Malgrat això, hi havia qui en plantava[416]. Hom es decantava majoritàriament pels llegums, si bé tampoc no hi havia unanimitat plena en aquest aspecte, com tampoc no

413. Arxiu de l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena. Plets de la casa Arnau.

414. Agustí, M. *Llibre*... pp. 93v i 94r.

415. "hajau y siau tingut y obligat en plantar de vinya y de bona planta a ús y costum de bon pagès (...). Y que axí mateix pugau vós dit Guindó y sia en llibertat vostra durant lo dit temps plantar olivers per totes les vores de la dita pessa de terra; y si per cas n.i haurà de plantats y seran borts los pugau enpeltar y assò en son degut temps. Y per conseqüent pugau esporgar en son temps los olivers que estaran plantats en dita pessa de terra, tant vells com nous, ab tal emperò que los espoguims dels dits olivers hagen de ésser nostres propris de dits Seguins (...) Item que durant lo dit temps vós dit Guindó pugau sembrar en la dita pessa de terra tant en la que serà plantat, com en la que serà camp tot allò que us aparexerà (...) en dita pessa de terra, encara que vinya, tot lo que us aparexerà sols no sia gra que fassa espiga". ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 15.IX.1613.

416. Josep Costa i Berenguer, mariner de Mataró, ven -per necessitat d'haver de pagar dots i altres- una peça de vinya vella plantada de 5 homes cavadura situada a Mataró, sota el Molí de Vent, prop de la riera de Les Valls. Preu, 22 lliures. Es ven a Bartomeu Alsina, bracer: "Si del blat que de present té sembrat en dita pessa de terra ne resultarà al temps de la collita, pagat lo delme, tres corteras francas per dit Bartomeu Alsina, tot lo demés blat que a més de ditas tres corteras y pagat dit delme hi haurà sie propri dels dits conjuges venedors". ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 20.I.1686.

era uniforme el tipus concret de llegum a sembrar[417]. Un dels documents més explícit sobre aquest punt indica: *sàpie y se li done facultat de fer y llegums, ço és, siurons, gixas, llantillas o faves, ab que sie obligat a remegencar tot lo que y aurà fets llagums*[418].

Es podrien extreure dues conclusions de les dades analitzades: tot i les prevencions respecte dels conreus intercalats, hom els practicava, bé que amb certes reserves. Quant al tipus de conreu que convenia intercalar, hom se solia decantar pels llegums. Molt probablement la pràctica ja havia permès de constatar els efectes beneficiosos que aquests tipus de plantes tenia per a la nitrogenació de la terra.

La terra campa

Les terres campes, dedicades al conreu de cereals i de lleguminoses, tingueren un paper molt secundari en una agricultura tan especialitzada com la mataronina. Les dades documentals són molt menys nombroses en aquest sentit. D'altra banda, la quantitat de terres destinades a aquesta finalitat productiva minvà progressivament. Tot plegat provocà una dependència dels cereals panificables procedents de l'exterior que es féu notar cíclicament i que incidí en les dificultats financeres de la vila. N'és un bon exemple la situació del maig de l'any 1639: la batllia disposà que els habitants de la vila declaressin les existències que tenien de vi, cereals o altres queviures. Com a resultat, hom declarà les següents quantitats: vi: 2.353 cargues; forment: 180 quarteres; mestall: 6 quarteres; blat: 6 quarteres; civada: 20 quartans; faves: 20 quartans i oli: 10 cargues[419]. Aquestes dades —evidentment sols utilitzables a títol indicatiu— poden oferir una idea de la correlació existent entre els diferents productes conreats.

417. Jaume Mates, del carrer d'en Palau, arrenda a a Antoni Viver, sastre de Mataró, dues vinyes de 20 homes de cavadura cadascuna, amb la condició que s'hi podia sembrar qualsevol tipus de llegum mentre no fossin cigrons. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 9.IX.1634. Antiga Corbera, vídua de Joan Pau Corbera, vidrier, arrendà per 4 anys una vinya de 5 homes de cavadura. Es podia sembrar de llegums un any per altre. ACA. Arx. Not. Mataró, 1051. 24.I.1635. Arrendament d'una vinya de 6 homes de cavadura. S'autoritza a fer "los llegums que a vós benvist serà". ACA. Arx. Not. Mataró, 233. 28.I.1625. Arrendament de vinya. Clàusula addicional: "no y puga fer de ninguna manera de llegum a pena de pagar doblat preu del preu y prometrà". ACA. Arx. Not. Mataró, 154. 2.VII.1621.

418. MASMM. Inventaris. 24.XII.1646.

419. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 6.V.1639.

El sembrador. L'activitat cerealística al Maresme es veié condicionada per l'expansió de la vinya. Hom intentà sembrar cereal enmig de les fileres de ceps. Rajoles dels oficis. Museu de Mataró.

Aquesta no fou l'única ocasió en què les instàncies superiors demanaven informació sobre les existències a la vila. L'any 1635, un edicte del duc de Cardona feia saber a la Universitat de la vila la necessitat de conèixer les existències de farratge per mantenir la cavalleria[420]. La res-

420. Document emès pel duc de Cardona, recollint el text d'una carta reial: "Por todas partes se procura el prevenir los forrajes para la cavalleria del exercito, pero si en esse Principado se pudiesse hazer de alguna considerable cantidad, seria de mayor conveniencia y comodidad, y assi os encargo que lo procuréis com sumo cuidado, y que se sepa que cevada, y otras semillas que se hallaran que suplan la falta della, mesclándolas, como sean avena, centeno,

posta de les autoritats fou més que previsible: *no se ha trobat en tota la vila y terme de Mataró y en mans de mercaders y revenedors (...) sinó dos-centes vuytanta quarteras sivada, vuytanta sinch quarteres faves y quatre-centes robes garroffa y palla tant poca que no bastaria de molt per los animals que són en la vila, y que de necessitat ne han de anar a cercar en altre part y assó és la veritat per lo jurament tinch prestat*[421]. Tot i que les dades referides deurien estar molt lluny de la realitat, la resposta inclou també una significativa i més versemblant referència a les dificultats que tenia per autoabastir-se d'aquests productes.

Malgrat tot, les fonts documentals permeten de resseguir algunes de les característiques pròpies de les terres campes.

Tal com s'esdevenia amb la vinya -però en una proporció molt menys rellevant- existeixen contractes que demostren la pràctica del desboscament per convertir les terres en camps aptes per al conreu dels cereals i de les lleguminoses. Així, l'any 1634, diversos personatges de relleu en el marc vilatà havien comprat el dret d'espletar una peça de bosc -situada a can Bruguera- i la cediren a Jaume Bartrés, restava obligat a ...*arrebassar las rabassas y sbrollar los brolls*. Durant dos anys havia de sembrar-hi forment i, els dos anys restants de l'arrendament, el gra que volgués[422].

Si els contractes d'arrendament de terra campa tenen un element en comú, es tracta de la presència —sota diverses formulacions— d'unes mateixes idees que semblen haver estat a la ment dels qui cedien les terres. L'any 1588, en procedir a l'arrendament d'una peça de terra campa, el curadors dels fills de Bernat Gual indicaven que: *no puga restoblar en la dita pessa sinó de legums*[423]. En un altre document es llegeix: *que lo arrendador que arrendarà no pugue ni li sia lícit ni permès restoblar per ninguna manera de gra que fassa spiga y que lo dit arrendador abans de entrar en possessió haje de pagar los gorets que són en dita*

algarrovas, y otros géneros, y tambien de la paja, heno, y de todo lo que se hallare, y de la disposición d.ello, me avisaréis luego, para que mande dar orden que se assegure (...)". Ordre directa al veguer: "rebau informació del número y cantitat de grans que.s trobaran de la especie y calitat en dita real carta referits y altres que sien al propòsit y enviareu al veguer de aqueixa vegueria relació autèntica, que ell nos la enviarà, per a que la pugam dar a sa Magestat". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 27.IX.1635.

421. ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 20.XI.1635.

422. ACA. Arx. Not. Mataró, 302. 22.VII.1634.

423. ACA. Arx. Not. Mataró, 138. 14.II.1588.

pessa de terra lo present any segons que serà judicat per part de l'arrendador y per part del que ha laurat[424]. D'entre els documents estudiats, el més explícit sobre aquest punt indica que: *no pugue ni li sie lícit restoblar de ningún gènero de gra que fasse espiga, ço és, ordi, blat, civada, meuca, panís, mill*[425].

Així doncs, la lectura d'aquesta selecció de contractes palesa la substitució progressiva del sistema tradicional de guaret per una rotació de conreus on les lleguminoses prendrien un paper cabdal. La reiterada prohibició de restoblar —és a dir, de sembrar en un mateix terreny el mateix producte dos o més anys seguits— situava l'arrendatari en la disjuntiva de mantenir el terreny en guaret o de sembrar-lo amb lleguminoses. La primera opció li era molt negativa econòmicament, ja que havia de satisfer l'arrendament de la peça; així doncs, restava oberta la possibilitat de l'alternança entre el cereal i les lleguminoses. Aquesta rotació implicava un increment important de la rendibilitat en fer-se cada vegada menys necessària la pràctica dels guarets i en permetre la intensificació dels conreus. En aquest sentit, cal parar atenció als beneficis que oferien les lleguminoses: afavorien els processos de nitrogenació de la terra i, per tant, mantenien la fertilitat[426].

B.H. Slicher van Bath ha ponderat en tot el seu abast la importància d'aquest procés dins les transformacions experimentades per l'agricultura europea a l'Edat Moderna. Quant a l'àmbit català, Eva Serra ha constatat també un increment del conreu de les lleguminoses respecte dels cereals: del 8,86% de la totalitat dels productes que representaven entre 1557-1626, els llegums passen a suposar un 12,70% en el període comprès entre 1639-1719[427].

Pel que fa als cereals conreats, hom esmenta el blat, l'ordi, la civada, la melca, el panís i el mill. Les lleguminoses més habituals són els cigrons, les faves, els favolins, les guixes i les llenties.

424. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 8.VI.1613.

425. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 16.VI.1613.

426. Abel, W. *Crises agraires en Europe (XIII-XXe siècle)*, Paris, 1973. Vries, J. *The Dutch Rural Economy in the Golden Age, 1500-1700*, Londres, 1974.

427. "Tot i l'equilibri manifestat en les proporcions entre els grans i les lleguminoses és possible adonar-se que les lleguminoses augmentaren el seu paper en el curs dels anys de què disposo". Serra, E. *Pagesos...* p.170.

1.3.4 Les hortes

Ja s'ha fet una referència a les terres dels masos que tenien la possibilitat de ser regades. Hi hagué un altre indret a les rodalies de la vila on la disponibilitat de recursos hídrics feia possible l'especialització i la intensificació dels conreus. Gràcies al regatge, apareixien, doncs, el que la documentació anomena hortes i sínies.

Es trobaven ubicades a la part més baixa de la plana, en terres fèrtils per la freqüent deposició de materials erosionats de la carena i molt a prop de la platja. El creixement de la trama urbanística concentrà aquest tipus d'explotacions en els entorns més immediats de la vila. Alguns documents permeten situar-les amb força aproximació. Així, l'any 1613, Montserrat Rolph i Pou de la Sínia —el cognom no és pas irrellevant en aquest llinatge mataroní que controlà àmplies propietats a la zona del camí Ral i Pou d'Avall— arrendava a favor de Sebastià Mainou, pagès, una peça de terra campa amb arbres de diversos gèneres i part d'horta en la qual hi havia edificada una sínia per regar. Es trobava situada fora muralles *en el lloc que del Portal de Barcelona va al mar, fins a l'altre camí que va de la casa d'en Mascó a mar*[428]. Un altre document de finals de segle ofereix una situació gairebé paral·lela a l'esmentada, respecte d'una altra horta[429]. Així doncs, una bona part de les hortes del Mataró del segle XVII s'ubicarien a la zona del pla compresa entre el camí Ral i la platja. Aquesta situació s'ha mantingut fins a dates molt recents en les zones no urbanitzades —o darrerament industrialitzades— com és encara constatable en el tram de recorregut de l'antic Camí Ral i actual carretera N-II, entre les poblacions de Mataró i Vilassar de Mar.

Les solucions que feien possible el regatge d'aquestes terres eren dues: els recs i els pous amb les corresponents sínies i basses. A Mataró, hom pot constatar com el mot "sínia" —que com és sabut defineix l'enginy que permetia extreure l'aigua dels pous— esdevingué ben aviat, i per extensió, sinònim de l'explotació agrícola dedicada al regadiu.

A Mataró, el regatge mitjançant recs era subsidiari de les aigües sobreres dels molins de la vila, situats a l'Esperança. Aquest flux hídric,

428. ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 12.II.1613.

429. "Petia terrae hortiva vocata la Sínia d'en Roig scita stra et saltis prope muros dictae villae mataronis inter vicum vocatum lo camí Real et litus maris". ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 25.V.1684.

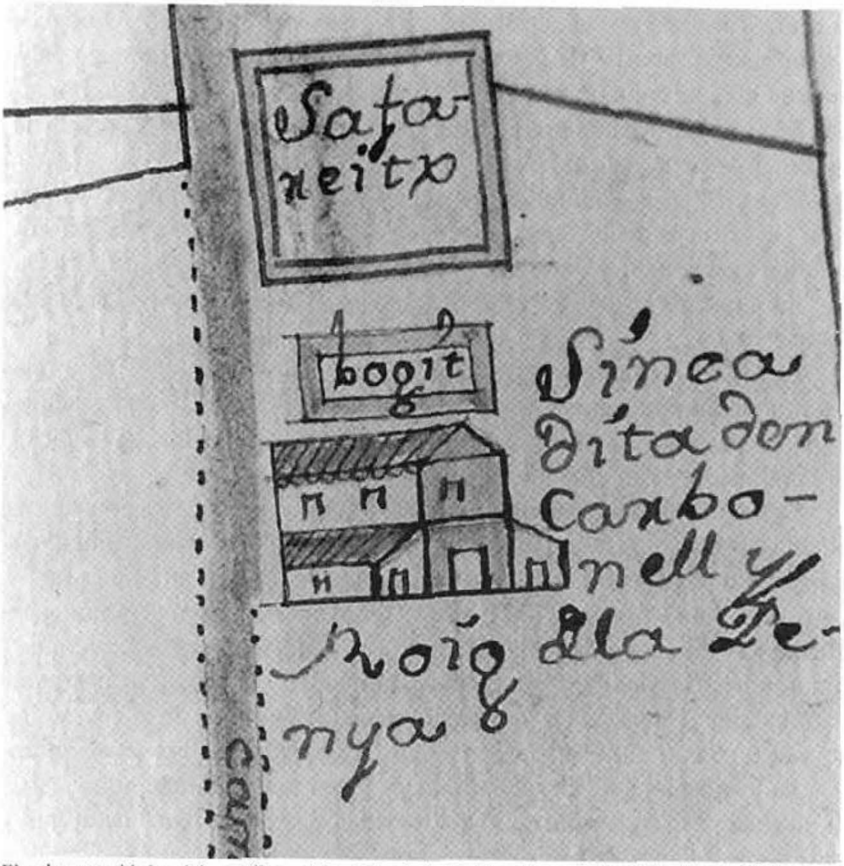

Els elements bàsics del regadiu: sínia, safareig i vogi en el mas Roig de la Penya. Capbreu de Cartellà i de Moja. Primeries del s. XIX. Arxiu Municipal de Mataró.

una volta acomplerta la seva funció motriu, es canalitzava fins a la vila. Prop de les muralles, en un indret que probablement es trobaria entre la Riera de Cirera i els Genovesos, existiria un punt de distribució d'aquestes aigües, tal com ho reflecteix una referència de 1693[430]. A partir d'aquest

430. El Consell de la vila, en atendre una petició de prendre aigües per part d'un particular, indica "que no es faci prejudici a l'aigua de les fonts (...) ni al colador de ellas. Lo modo y forma ab que ha de ser és que.s posie dintre de la caseta és contra la muralla una pedra picada de una pessa, formant-hi en ella un rech cubert per tot lo districte de la caseta, y en lo embocar de la aigua una pedra ab un forat a la mida que als senyors jurats aparexerà, posant-hi en dit forat una rexa espessa de ferro". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18, 29.IX.1693.

indret, l'aigua era susceptible de diverses utilitzacions. Una part s'emprava per abastir les fonts de la vila i la resta fluïa per un rec obert, seguint el recorregut de la Riera de Cirera fins arribar al portal de Barcelona. En passar per la muralla el rec, tant a l'entrada com a la sortida de la vila, estava protegit per unes reixes.

L'any 1693, el conjunt de les aigües fou repartit en quatre "*bassades*", la primera de les quals se cedia a Salvador Mataró i Caterina Fogueres, la segona als Genovesos i a la coma del prevere Fèlix Portell i les dues restants *hagen de passar de las murallas en avall per lo rech de la vila*[431].

L'existència d'aquest corrent hídric en el si de la vila podia tenir una vessant econòmica que no fou pas desatesa per l'administració vilatana i que, per aquesta mateixa raó, representà una font de maldecaps a causa del mal ús que hom en podia realitzar.

Des d'una dimensió econòmica, l'aigua es repartí en ocasions entre aquelles persones que tenien interès per utilitzar-la. En el repartiment de l'any 1686 hi havia quatre usufructuaris abans d'entrar a la muralla —entre ells el mas Mataró i l'horta dels Genovesos— i disset beneficiaris dins de la vila, molts d'ells domiciliats a la mateixa Riera[432]. Les comunitats religioses també renovaven anualment la seva petició d'aigua; habitualment els jurats els la concedien. Les sol·licituds de concessions sovintegen en el darrer quart de segle i, ocasionalment, hom especifica que la destinació era el regatge d'horts[433]. Per contra, també hi ha testimonis que palesen la utilització del rec de la vila com a canal de drenatge d'aigües *pluvials*[434].

431. ACA. Arx. Not. C-18. 1.VIII.1693.

432. ACA. Arx. Not. Mataró, C-18, fol. 68 r. 1686.

433. Joan Soler i Palau, exercint com a jurat en cap sol·licità i, evidentment, li fou concedit: "pugue fer un rech per pendrer la aygua haurà de menester per regar son hort". ACA. Arx. Not. Mataró, C-15, 8.V.1663. "la senyora Eulària Arnau (...) desitja a fer un rech o canonada en lo carrer de la Riera sota terra a fi y efecte de poder pendrer aigua de la que passa per lo rech de dit carrer per servey de sa casa". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18, 23.V.1693. S'autoritza Francesc Roig i Serra i Jaume Reimir "per a que puguen retenir, fer novament rech o aqueducto per portar la aigua de la Universitat a fi de regar sos horts". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 5.XI.1633.

434. S'autoritzà Jaume Baró, boter, "per poder traurer las aiguas pluvials que discorren en una exida closa per totas parts de la casa que dit Jaume Baró té (...) en lo carrer Riera (...) pugui fer una canonada de dita exida fins al rech de la present vila, que és en dit carrer de la Riera". ACA. Arx. Not. Mataró, C-17, 1676.

En alguna ocasió, les autoritats decidiren canviar el recorregut de les aigües, com de fet es féu *per prova de buidar la arena es contigua a las murallas del portal de Argentona y sant Joseph se fasse passar la aigua dels molins per ditas murallas, ço és, per la part de fora, per uns vuyt dies, venint-li bé lo arrendatari de la aigua*[435].

Tanmateix, molts dels vilatans usaven el rec més a la mida de les seves necessitats, com ho demostren les sovintejades denúncies sobre aquest punt[436]. Finalment, a la sortida de la vila, més enllà de les muralles, hom arrendava l'usdefruit de les aigües per tal de regar les hortes allí ubicades.

A més d'aquest rec de la Riera, en devien existir d'altres que aprofitaven aigües sobreres per al regatge de les hortes. L'any 1663, s'autoritzava Bartomeu Castellar a utilitzar l'aigua procedent de l'eixida del convent de monges carmelites[437]. Uns anys més tard, la mateixa Universitat proposava la creació d'una nova eixida per a les aigües residuals procedents de les fonts i de la plaça: en feia concessió a Sadurní Mas, que les havia d'utilitzar en la seva sínia. La proposta contemplava que el rec sortís de la vila pel *portallet*, és a dir, el pas que hi havia al final del carrer conegut ara com les Escaletes, i que comunicava —travessant el camí Ral—, amb la platja a través de l'actual carrer de Sant Joan, lloc on es deuria trobar la sínia de l'esmentat Sadurní Mas[438].

435. ACA. Arx. Not. Mataró, C-18, 4.VI.1690.

436. Arrendament de les aigües a favor de Gaspar Massot, per un any de termini i un import de 18 lliures. Clàusules: "que no es pugui llençar al rech vi dolent de la aiguardent ni tinyades tants dels tinys com de amidó, ni mares de botas". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11, 11.VI.1632. Arrendament de l'aigua a Antoni Canal i Josep Fogueres. Import 26 lliures i 1 sou: "los dits jurats se aturan empriu de dita aigua per a regar (...) dies en lo any lo temps que a dits honorables jurats apareixarà las moreras que estan junt del rech de la aigua". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 1.V.1633. "no sie ninguna persona que de die e nits no pugue ninguna persona obrir les axetes de les fonts de la vila, ni tenir de nits, tocada l'avemaria, posts en los rechs, sots pena de tres lliures y trenta dies de presó". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 18.VIII.1633. "Que los sombrarers no puguen rentar sos sombreros en lo rech de les aigües sinó desde la casa de Pere Roig en avall, perquè la experientia ha mostrat que dits sombrarers ab llurs sombreros ensucian y enbruten les aygües". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 1.V.1636.

437. "(...) pugue pendrer la aygua que escapa del ort del monestir de monjas carmelitas descalsas de la present vila, de la que a ellas dóna la present Universitat, y aportar aquella al hort de sa casa que té devall dit monestir, fóra les muralles de dita vila, foradan la muralla y tornant-la paradar y fent un rech que estigue bé". ACA. Arx. Not. Mataró, C-15, 27.II.1663.

438. "(...) fer y fabricar un rech (...) desde la muralla de la present Universitat prop el portal dit lo portallet fins a la pessa de terra o sínia de Sadurní Mas, pagès, dita la sínia d. en Pou, que és sota lo carrer dit lo camí Real, a effecte de conduir y aportar las ayguas que devallan de la

Un document particularment interessant permet de copsar com es complementaven els dos sistemes de regatge esmentats: el realitzat amb les aigües procedents dels recs i el que es duia a terme a partir de pous i sínies[439]. Per les seves característiques, aquest text té la virtualitat de transmetre, amb trets gairebé paisatgístics, l'àmbit de les hortes mataronines. Les sínies amb les corresponents rodes, cordes i catúfols, i les basses o safareigs apareixen aviat com a elements definitoris.

Els recs, tant pel que fa al seu cabal com a la superfície que podien cobrir, devien ser una solució minoritària. Això explica la proliferació dels mecanismes d'extracció dels aqüífers a partir dels pous i de les sínies.

Les referències són nombroses. L'arrendament fet per Joan Roig de la Penya a Gabriel Puig ubica, amb molta precisió, una de les hortes regades amb aquests mecanismes[440]. Pel que fa a l'enginy, els textos

present vila y de las fons y clavegueres de las casas de dita vila fins a ditas murallas y ix per ellas per lo rech que y ha desde ditas fonts y passa per las carnisserias de la present vila fins a las ditas murallas". Entre les condicions que s'imposaven a Sadurní Mas: "ditas ayguas no impedescan lo passatge del camí per lo qual se va de la present vila a la platja del mar". També es prohibia embassar les aigües i s'indicava que aquestes s'havien de conduir fins al mar, respectant el camí. ACA. Arx. Not. Mataró, C-16, 24.I.1672.

439. Encant de l'arrendament de l'horta del difunt Gaspar Mora, hortolà, situada al lloc de les Illes, realitzat pels curadors de Maria, la seva filla: "aquella pessa de terra campa ab la sínia y safarex que és en aquella y juntament ab totes las plantas y ortalissa que de present estan en dita pessa exceptat lo blat y canem (...) sàpia lo arrendatari que la dita Maria Anna Mora se reserva per a si tot lo blat y cànem que de present està sembrat en dita pessa de terra, la qual puga ella regar de l.aygua de la sínia o pou és en dita pessa tantes vegades que a ella li aparexerà, fent ella traurer l.aygua a sos gastos podent-se emperò servir del rech y cadufols seran en dita sínia sens pagar.y cosa, y aprés cullir dit cànem y blat en son temps y amarar dit cànem en la balsa de dita sínia". Els desperfectes de la sínia anaven a càrrec de l'arrendador mentre que les despeses originades pel manteniment del rec o dels catúfols eren a càrrec de l'arrendatari. "(...) sàpia lo arrendatari (...) hage de tenir ben escurat y posat lo rech que és junt a la dita pessa a la part de sol ponent así que per lo dit rech puga passar l.aygua dels molins y altra, com és obligatió segons lo pacte fet entre la Universitat de Mataró y lo dit quondam Gaspar Mora. Per quant lo dit rech no és acabat de obrir bé fins a la vora del mar, puga perço lo arrendatari acabar de obrir dit rech fins a la vora del mar. (...) que lo dit arrendatari dos vegades cada any quant haura plogut haje de redoblar de terra lo marge ha hont hi ha atzavaras que és junt al camí Real (...) sie lícit a dits tudors y curadors y a la dita Mora en qualsevol temps de fer en dita pessa o plantar moreras y altres arbres que volran". ACA. Arx. Not. Mataró, 314. 8.VI.1649.

440. "Petia terrae hortiva vocata la Sínia d'en Roig scita stra et saltis prope muros dictae villae mataronis inter vicum vocatum lo camí Real et litus maris quae parts quam vobis arrendo és lo tros o part de tremuntana en lo qual hi ha lo pou o sínia o safareix los quals també se compren ab lo present arrendament (...) arrendant-vos durant lo dit, lo passatge que tinch y és meu propri per passar la aigua en dita ma sínia des de la creu dita d'en Ramis y des del camí Real, que és junt a dita creu, fins a la dita sínia". ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 25.V.1684.

parlen de l'existència del vogi, que era l'aparell compost d'una combinació de rodes dentades que, amb el moviment circular d'una perxa, empesa per un animal, feia funcionar la sínia[441]. Les parts mecàniques es completaven amb les rodes, les cordes i els catúfols, recipients de terra, metall o fusta, amples de boca i amb un foradet al sòl, que anaven lligats a la roda amb cordes i eren els responsables de l'extracció de l'aigua. En els arrendament mataronins sembla norma que les reparacions que afectaven el vogi i les rodes fossin competència de l'arrendador, mentre que les despeses de cordes i catúfols corresponien a qui prenia les terres en arrendament[442].

A voltes, en els contractes apareixen prestacions o servituds vinculades a la presència de l'aigua; potser la més anecdòtica sigui la reserva d'aigua que sovint fan els arrendadors per tal de fer la bugada de la casa[443].

Pel que fa als conreus que es duien a terme en aquestes hortes, els textos citats documenten la presència del cànem, de les moreres -relacionades amb la indústria de la seda- d' hortalisses com les *lletugues* o les escaroles, de la ceba i, esporàdicament, d'algun cereal. Tanmateix, els productes més singulars i amb una particular significació econòmica foren els cítrics i, en concret, les taronges.

L'agricultura mataronina del segle XVII tingué en els cítrics una altra de les seves especialitzacions productives més originals i poc conegudes. El regatge i la benignitat del clima en els indrets on eren les hortes, a recer de freds i gelades gràcies a l'efecte termoregulador del mar, devien ser els condicionants que feren d'aquests arbres un dels elements més significatius de les hortes de Mataró. I fou així fins al punt que el seu conreu no esdevé una menció anecdòtica o testimonial —com succeeix amb la major part de les altres fruites— sinó que les taronges

441. Joan Roig, pagès, arrendà a Salvador Roca, "olitori", l'horta nomenada la sínia d'en Roig, situada a les Illes amb "pou, vogi y sefareig". Es parla de ceba sembrada. Import de l'arrendament:, 55 lliures l'any. ACA. Arx. Not. Mataró, 338. 18.VII.1677.

442. Arrendament de l'horta de Salvador Mas, a favor d' Antoni Rovira. "(...) extraque et prope muros illius sota lo carrer dit lo camí Ral". El propietari es reservà una part del terreny per treure terra "per los ollers (...) si gastos alguns se oferiran (...) en lo safareig, en lo pou y en las rodas son en dita partida de terra que us arrendo aquells hage jo de pagar. No empero los gastos se oferiran durant dit temps en las cordas y catúfols de dit pou". Import de l'arrendament: 50 lliures l'any. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 27.III.1685.

443. ACA. Arx. Not. Mataró, 466. 26.II.1690.

principalment, però també les llimones, foren objecte d'una acurada atenció en els contractes d'arrendament; i, el que és més significatiu, es troben entre els productes agraris que Mataró exportà a altres contrades. Un contracte de l'any 1684 mostra la precisió amb què hom pactava drets i deures respecte d'aquesta fruita d'hivern[444]. En altres ocasions, l'arrendador es reservava el lliure accés a les taronges o, fins i tot, n'establia el lliurament d'una quantitat fixa com a prestació addicional[445].

Ha estat possible localitzar un contracte que ofereix molta llum sobre els interessos que confluïen en el conreu de les taronges. L'any 1667, Sadurní Mas, pagès de Mataró, el mateix que ha estat citat com a beneficiari de la construcció del nou rec de la vila —que havia de sortir pel *portallet* i travessar el camí Ral en direcció al mar–, vengué a Miquel Casalins, mariner de Calella, les taronges que produiria la seva horta, taronges que el mateix Mas es comprometia a embarcar a la barca de Casalins[446].

Molt probablement, Barcelona —centre amb gran capacitat de consum de tota mena de productes— devia ser un dels ports de destinació de bona part de les taronges o llimones mataronines. Tanmateix, les dades localitzades ofereixen un marc molt més ampli de distribució

444. "Item ab pacte que las taronjas que en lo temps que dexareu dit tros de terra se trobaran en los tarongers són en aquella, sien vostras, emperò degau cullir ditas taronjas en dit temps y ocasió que dexareu dita terra o, altrement si no estaran ditas taronjas per cullir y vos aparexerà dexar-las en dits tarongers se us hage de pagar la estima y valor de aquella conforme seran estimades". Durada de l'arrendament: 2 anys. Import: 140 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 25.V.1684.

445. Francesc Baró, ciutadà honrat de Barcelona, arrenda per quatre anys a Joan Xuriguer, hortolà de Mataró, una horta amb safareig situada a les Illes. Xuriguer s'obliga a donar totes les taronges que Baró li reclami per a la seva casa més un lliurament addicional per Nadal de duescentes taronges. Baró també es reserva totes les llimones dels llimoners plantats, excepte les que necessiti Xuriguer. Les figues han d'anar a mitges. Import de l'arrendament pels quatre anys: 380 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 466. 26.II.1690.

446. Sadurní Mas, pagès de Mataró, ven a Bernat Casalins, mariner de Calella "totas las taronjas que Déu donarà y se culliran en lo present y corrent any (...) en tots los tarongers que de present estan plantats en la pessa de terra ortiva que yo tinch y possehesch en la present vila de Mataró, prop la platja del mar de dita vila, en lo lloch dit les Illes, vulgarment dita la sínia d. en Pou (...) Primo ab pacte que vos hajau de haver rebuda tota la dita taronja lo dia de Carnestoltes del any propvinent mil sis cents sexanta vuyt y que dita taronja pugau cullir i rebrer ab une, dos o més vegades segons a vós apareixerà (la taronja s'haurà de collir per quatre persones i hauran d'ésser pagades dues per cadascú dels intervinents). Item que aprés de cullidas ditas taronjas, aquelles cada vegada sie obligat jo aportar a la plaja del mar de la present vila, a costes mias, al puesto o barca que vos direu". ACA. Arx. Not. Mataró, 328. 9.II.1667.

d'aquests productes, més enllà del Principat[447]. El fet que totes les dades recollides facin referència a mercats *extra regnum* és un clar indicador de la competitivitat de les taronges mataronines, que semblen orientar-se preferentment vers el migdia francès on, per raons climàtiques, devien ser particularment apreciades. Per contra, l'exportació de llimones a Gibraltar, en el context de la guerra de Successió, esdevé més conjuntural.

Els fruiters

Dins d'aquest àmbit, si s'exceptuen els tarongers, es fa més difícil percebre signes d'especialització productiva. És probable que aquests arbres restessin en un lloc secundari, a l'arbitri de la voluntat dels pagesos i com a complement dels conreus de major significació econòmica.

A partir de les dades estudiades, no sembla haver-hi hagut plantacions extenses de fruiters, potser amb l'única excepció dels ametllers, que podrien haver tingut una difusió més àmplia que la resta. Pel que fa a nogueres, cirerers, figueres, pereres i pomeres, que són les espècies més esmentades, és difícil situar-les en camps específics. Més aviat devien trobar-se disperses pels masos a les vores dels camps i camins[448].

447. Seguretat posada per Bartomeu Pou, negociant de Mataró, "sobre serta suma de taronja, magrana y amella picada, les quals robes y mercaderies té lo dia present carregades" a la barca *Santa Maria.* El patró era Joan Castellar i Vilella, per un recorregut de Mataró fins a Narbona. Assegurador: Bernat Fogueres, sastre. Import: 80 lliures. Prima: 2 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1045. L'any 1709 Joan Verívol, pagès de Sant Genís de Vilassar, pledejà contra el patró Gabriel Rossell d'Arenys en demanda de 1.360 peces de vuit més el valor de 48 dotzenes de llimones grosses carregades per "beneficiar y vendrer a Gibraltar". Les 1.360 peces corresponen a un carregament d'aiguardent que fou detingut pel príncep Jordi, Landgrave de Hesse. ACA. Consulat de Comerç. No. 9697. En el contracte de noliejament fet per Antoni Pou de la Sínia, pagès, Pere Despuig, moliner, i Joan Santgenís, rajoler, amb el patró Jaume Pi, tots de Mataró, de la barca *Santa Maria i Sant Elm* s'indicà que quan el patró hagués tornat de Sant Feliu de Guíxols, on es trobava, "encontinent serà tornat y starà llest a punt de carregar en la platia de la dita vila dins quatre dies després serà arribat sian tinguts y obligats carregar e o fer carregar la dita barca de taronja o altra qualsevol mercaderia a ell benvista per aportar y navegar dintre lo Castell de Narbona". ACA. Arx. Not. Mataró, 183. 7.XI.1606.

448. Arrendament de dues peces de terra campa a la parròquia de Cabrera, una al Pedregar i l'altra al Regumir, de 3 i 8 quarteres de blat, respectivament. Es donen a l'encant per 4 anys i 4 esplets "tant de grans com d'ametlles (...) Item que ningun arrendador puga batra las amelles en divendras ni contra luna ni hi puga sembrar lubrins per causa dels amellers". Import de

Hom esmenta també les palmeres. Tanmateix, és més que probable que les fulles d'aquest arbre fossin més valorades —donada la seva aplicació en la cistelleria— que no pas els fruits[449].

La ramaderia

La ramaderia fou, en el món agrari modern, un element fonamental de les economies pageses. Un grup significatiu d'animals aportaven una part molt important de la força de treball utilitzada en les feines agrícoles i en les tasques auxiliars. Alhora, altres animals permetien d'enriquir una dieta, sovint basada exclusivament en productes d'origen vegetal, amb les proteïnes i calories que el seu consum proporcionava. A més, la comercialització dels possibles excedents en el mercat local és força segura.

Els animals de tir es troben representats pels bous, els "matxos" o muls i els rossins. Mentre que els bous són animals exclusivament de tir i apareixen sempre vinculats a les carretes o a l'arada, els "matxos" poden tenir la doble condició d' animals de tir o de bast. Genèricament, els rossins —cavalls de mitjana qualitat, més lleugers que els de tir i més vigorosos que els de muntar— es podrien considerar també animals de bast. Cal emfasitzar que, en aquesta època, el transport de productes i mercaderies a bast es veia afavorit pel fet que, amb aquest procediment, les cavalleries podien transitar per un gran nombre de camins,

l'arrendament pels quatre anys, 35: lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 8.VI.1613. Despeses realitzades al Mas Sotarriba de Sant Vicenç de Llavaneres: 200 plançons d'ametller comprats a Joan Mallol de Cabrera a 3 sous cadascun: 30 lliures. Per portar-los i plantar-los: 3 lliures i 4 sous. 16 plançons pereres, 30 plançons de pomeres i 16 de cirerers: 5 lliures, 6 sous i 8 diners. ACA. Arx. Not. Mataró, 469. 14.II.1696. "Eulàlia Maurina, vidua relicta Salvatoris Mauri agricola de la Torra acusavit bannun contra T. Blanquer dit de sobranom Alot per ço que vuy a les quatre ores de la tarda lo ha trobat que li robava amelles dels seus amatllers y que li ha dit y que ni robava les amatlles li ha dit que mentia y no obstant axó ab una gran daga li ha remesa una punyalada la qual si no.s partada la haguere molt ben nafrada". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 27.VI.1635. Robatori de cireres a la casa Mallol. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 7.VI.1638.

449. En fer la confessió del Mas del Pou, s'esmenten "arboribus diversorum generum nunc vero cum quibusdam palmeriis sive palmes". ACA. Batllia Reial. Classe 2ª. BF 6, fol. 133, 13.IV.1596. Arrendament d'una casa d'un portal a la placeta d'en Ropit. Pacte: "que dos palmeres que ya en l.ort de dita casa que sempre y quant lo dit Barba los lligarà que haje de donar quiscun any al dit Nadal la meitat de la dita palma". Import de l'arrendament: 5 lliures anuals. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 5.III.1613.

inaccessibles a la circulació amb carretes. Cal ponderar, així mateix, que bona part dels traginers no disposaven de carretes i realitzaven el seu treball amb animals de bast; també durant la verema les portadores eren traslladades de les vinyes als cellers per aquest mateix procediment.

Per a aquest període, existeixen dades a Mataró que permeten una aproximació relativa al que devia ser la cabana dels animals esmentats. L'any 1630, el batlle de la vila, seguint instruccions del virrei, hagué de fer un memorial dels *bous, carretes y amatxos del terme de Mataró*. En aquesta ocasió, hom declarà 22 bous, 2 vaques, 5 "matxos" de bast, 3 mules amb carreta i 18 "matxos" amb carreta[450]. Poc temps després, l'any 1639 —en el context de les hostilitats amb França— les autoritats reials sol·licitaren de la vila una declaració dels animals de tir o bast existents, de la qual els bovins restaren exclosos. Hom declarà 79 "matxos", 16 rossins i 8 mules[451].

La primera constatació és la disparitat de les dades exposades. Els equins de 1630 no són sinó una quarta part dels declarats el 1639. És evident que l'ocultació devia jugar un paper molt important en aquest tipus de declaracions, que tenien un evident rerefons d'exacció econòmica per part de les autoritats reials. Les xifres de 1639, tot i que buidades de la seva significació real, són més versemblants que les anteriors. A títol indicatiu caldria retenir-ne el nombre dels bous, vaques i carretes, amb totes les reserves esmentades.

Pel que fa als bòvids, és interessant destacar l'existència a Mataró de la *Companía de Manorcha*, que operà entre els anys 1584 i 1586. Entre els objectes del seu tràfic, hi havia la importació d'aquests animals, que eren venuts a diferents pagesos de Mataró i rodalies per uns preus que solien oscil·lar entre les 10 i les 14 lliures[452].

Hi ha també alguna dada que fa referència a les malalties de muls i rossins, així com a les seves característiques[453].

450. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 1.I.1630.

451. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 9.VIII.1639.

452. "*Llibre portat per mi Pau Sala començat a 24 juny*(1583)". Museu Arxiu de Santa Maria, Doc. Hospital, n. 1.

453. Jaume Saurí, ferrer, rebé 5 lliures 7 sous per "...quatre sangrias y encarregament y medecinas posí en un matxo de pèl roig que lo dit Antoni Roca me deixà malat de anugadura...". ACA. Arx. Not. Mataró, 328. 25.I.1667. Venda per 25 lliures i 4 sous "...unius muli sive matxo

La ramaderia pròpiament dita es troba representada a la documentació per ovins, cabrum i bovins. En el segle XVII les referències al porcí són més escasses, tot i que la seva presència a les masies és pot deduir de l'existència de diferents elements com el bacó, el sagí, els botifarrers, etc. A les darreries del segle XV, hom dictà unes disposicions entorn d'aquest bestiar que permeten de copsar que se'ls aplicava un tractament diferenciat respecte de la resta d'animals de pastura: se'ls prohibia l'accés a les vinyes en períodes en què els era permès a d'altres animals[454].

La ramaderia havia de tenir serioses dificultats per ser una activitat econòmica rellevant en un context agrícola com el mataroní. L'omnipresència de les vinyes féu força inviable l'existència de zones de pastura prou àmplies per sustentar ramats massa nombrosos. En aquesta època hom tenia —si més no a nivell teòric— la certesa de l'existència d'un dret consuetudinari sobre l'aprofitament comunal de les pastures. Aquest dret o empriu apareix definit l'any 1631 amb els següents termes: *...si tal cosa se innovara seria del tot contra los privilegis, usos y consuetuds de la Universitat per tenir adempriu de pastura y entrar lo bestiar en les terres de tots los terratinents....*[455]

Tanmateix, malgrat aquest al·legat en defensa dels drets comunals, la gestió municipal respecte d'aquest tema s'havia caracteritzat més per una interpretació restrictiva que no pas per una defensa aferrissada de l'esmentat empriu.

Les primeres ordenacions locals que es coneixen a Mataró, datades l'any 1489, dediquen una bona part de la seva atenció al tractament de la sempre conflictiva relació entre agricultura i ramaderia. Els tres primers capítols reprodueixen la mateixa prohibició d'entrada als conreus de

pili nigre ja clos (...). Ut vulgo dicitur "un sach de ossos". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 10.XI.1613. Venda per 28 lliures 4 sous "....unius muli pili negra ja clos pro tale quale est etiam si esset un sach de ossos encorporat, una cum eius bast et bridó". Comprador: Antoni Serra, "mulionem" a Raimon Roger, pagès de Trentapasses. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 4.II.1613.

454. "Item ordonaren que porch ni porchs no gosen ni puxen anar per lo dit terma ab altre natura de bestiar en neguna manera, sots bant de V sous de die e X sous de nit per cascuna vegade si serà contrafet. E que dits porch o porchs no puxen anar a solas per lo dit terma, sens pastor o pastors qui sie de edat de poder guardar aquells porch o porchs de mal a fer, sots lo dit bant. E que dits porchs no gosen entrar per les negunes vinyes en negun temps del any sots bant de cinch sous". LLOVET, J. "Les ordinacions de bon govern de Mataró de l'any 1491", *Fulls Museu Arxiu de Santa Maria*, p. 9. nº33, gener 1989.

455. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 18.XII.1631.

La voracitat del bestiar cabrum i oví convertia aquests animals sense estabalar en un perill per als conreus i especialmem per les vinyes. Rajoles dels oficis. Museu de Mataró.

cereals i llegums o terres de past referida a bous, vaques, vedells, ases, someres, cabres, crestats, cabrits, moltons, ovelles, anyells, porcs, *porchas*, porcells i porcelles[456]. S'interdia també l'entrada a les vinyes i

456. "...que tot bou, vacha, vadell, ase, somera e altre qualsevol bistia grossa qui sera trobada en condreg neguims de blats, legums, vessses e altres pasts, fancs ne ciurons que sien de algun o alguns homens e persones de la dita vila e parroquia (...) que per quiscuna bistia que hi sera atrobada pach quiscuna vegada la senyor de aquella tres dines de dia e sis dines de nits, per bant, e ultra lo dit bant horie a pagar la tala a naquell a qui sera feta". COLOMER, J.Mª. *Primeras ordenanzas de Mataró*, Mataró, 1965. Sense paginar.

malloles en qualsevol temps de l'any. El capítol que, en determinats períodes, restringia fins i tot l'accés als guarets és particularment interessant[457].

Cinc anys després, en unes noves reglamentacions, es perfilava més l'abast d'aquestes mesures restrictives al lliure empriu de les pastures. Així, es determinava novament la prohibició d'entrar a les pastures privades. En aquesta ocasió, hom va descriure les plantes que constituïen el farratge dels animals[458]. En les mateixes ordenacions s'explicitava el contingut de la prescripció referida a les terres en guaret i es modificaven, en sentit positiu, les restriccions anteriors[459].

L'any 1631 tingué lloc un incident que reflecteix els conflictes que generava la difícil cohabitació entre els drets comunals de pasturatge i la pervivència de les pastures privades. Dues personalitats de cert relleu feren publicar unes crides de la Batllia General, segons les quals es posava ban —és a dir, prohibició amb pena de sanció pecuniària— als propietaris dels animals que pasturessin a les seves propietats. Aquesta acció unilateral fou denunciada per la Universitat per diverses raons. Així, hom es dolia de la usurpació de jurisdicció que implicava que aquesta crida la fessin els representants de la Batllia General en lloc del batlle de la vila. Era, però, més important la reclamació de la llibertat de pasturatge que existia respecte de totes les terres del terme:

... y sia en gran periudici de la present vila y terme concentir ni permetrer tals crides per quant ja la vila té experts estimadors de tares per estimar les tares dels danys que.s fan en lo present terme, y lo ordinari de la present vila los haie exequtats de temps immemorial sempre

457. "...no sia nenguna persona qui gos o presumesca metres del primer dia del mes de maig fins lo darrer dia de setembre nenguna natura de bistiar gros ni manut en goret nengu apres dita pluge...". COLOMER, J. Mª. *Primeras ordenanzas de Mataró,* sense paginar.

458. "E més avant ordonaren los dits jurats e promens que no sia negú strany ni privat qui gose e sia lícit metre bestiar gros ne manut en pasts d.altre, de lubins, vesses, melques, pèsols e altres pasts si.s vol los tendran per pasts vulles per lavors sens licència de aquells de qui seran..." LLOVET, J. "Les ordinacions de bon govern de Mataró de l'any 1491", *Fulls Museu Arxiu de Santa Maria*, nº 33, gener 1989, p. 7.

459. "Item més ordonaren los dits venerables Jurats que attès e considerat que las bèstias que entren e pasturen aprés que ha plogut en los gorets fan e donen gran dampnatge a les dites terres e gorets e redunde en gran dany e dampnatge de aquells de qui són ditas terres e gorets e ditas terres no poden axí fructificar, que no sia neguna persona qui gos ni presumesca metre bestià gros ni manut en neguns gorets del dia hària plogut a quatre jorns..." LLOVET, J. "Les ordinacions...". p. 7.

que se ha incidit y se exequten per lo dit balle de Mataró. Si tal cosa se innovara seria del tot contra los privilegis, usos y consuetuds de la Universitat per tenir adempriu de pastura y entrar lo bestiar en les terres de tots los terratinents, y axí és cosa tant nova que causa molt gran confusió (...) y no és rahó que trobant les parts compliment de justícia devant del balle de Mataró demanen altre tribunal...[460].

Amb aquest document, la Universitat reivindicava el dret consuetudinari que permetia el lliure accés de tots els animals a qualsevol terra on es pogués pasturar, probablement després de la sega i, principalment, en els períodes de guaret. Aquesta pràctica, potencialment conflictiva pels excessos que els animals podien originar en els sembrats, havia generat l'aparició d'una institució, els *estimadors de tares*, que tenien encomanat *attendrer y exercitar-se a dependencias de camins, rieras, fitar pessas de terra y demés concernent, discidint y ajustant las diferencias resultants de dites coses, donant a cada qual lo que segons equitat* [461].

L'actitud dels vilatans que, de forma individual, posaven el ban per preservar les pròpies terres, marcava una confrontació entre els interessos particulars i els col·lectius en el qual la Universitat prengué partit tot defensant els interessos comunals. Tanmateix, aquest posicionament del govern municipal havia de durar poc.

L'any 1649, era la Universitat mateixa la que iniciava una política oposada en rebutjar el caràcter comunitari de les pastures i en introduirne l'ús exclusiu per part dels propietaris:

Ja saben Vs. Ms. com las pasturas del terme de Mataró són pocas y que lo bestiar de la vila no.s pot sustentar per haver-hi en dit terme tant pocas pasturas. Y manco se poden sustentar havent-hi particulars que tenen bestiar. Per tant atès hi a alguns particulars tenen bestiar y aquells fan pasturar per lo terme, per tant jo serie de parer se posàs pena a dits particulars de quinse lliuras y lo bestiar perdut que no puga ningun particular fer pasturar son bestiar sinó per ses terres... [462].

Darrera d'aquesta decisió no hi havia sols un capítol més de la vella pugna entre ramaders i pagesos que, en un context com el mataroní, era

460. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 18.XII.1631.
461. ACA. Arx. Not. Mataró, C-18, 28.V.1694. Full solt.
462. ACA. Arx. Not. Mataró, C-14. 18.XI.1649.

quelcom d'habitual[463]. En encetar una política com l'enunciada en l'anterior document, la Universitat de la vila prenia una posició molt clara: la renúncia a mantenir l'empriu de les pastures per a tota la comunitat, tot restringint —i en la pràctica liquidant— un vell dret comunal. Òbviament aquesta decisió tenia, en primer terme, uns beneficiaris directes: els propietaris de terres o vinyes i els comerciants i mercaders tan ben representats en el consell de la Universitat. Tanmateix, en bandejar la llibertat de pastures, es trencava amb un model de creixement o de desenvolupament econòmic basat en l'equilibri entre ramaderia i agricultura que, per exemple, fou determinant en el procés de creixement al Regne Unit. Aquí s'inicià un nou camí: el de l'especialització productiva en una agricultura orientada al mercat, incompatible amb la ramaderia. Hom sacrificà la primera possibilitat a la segona en funció de les expectatives econòmiques que oferia l'opció vitivinícola en aquell moment, en detriment de les expectatives dels ramaders. En aquesta presa de decisió hom no sols renunciava a uns interessos comunals en benefici d'uns d'individuals sinó que, d'alguna manera, es cremaven les naus i, inconscientment, s'adoptava un model de creixement econòmic sense retorn, en el futur del qual el marc agrari tindria una funció cada vegada més subsidiària.

La política de la Universitat féu que, ja a la segona meitat del segle XVII, els ramats existents als termes de la vila i rodalies fossin insuficients per abastir les necessitats alimentàries de la població. En un document de l'any 1671 —que recull els pactes per a la venda de les pells dels moltons, anyells i ovelles, signat pels arrendataris de les carnisseries de la vila i un blanquer de la ciutat de Vic— es valoren les pells en funció de l'època de l'any i de la procedència dels animals. Aquest fet permet tenir constància de l'arribada a la vila de ramats d'òvids procedents de Tarragona, d'Arbúcies, del Vallès, però també de la Selva, de la Plana de Vic, de la Cerdanya, de l'Empordà, del Pla d'Urgell i de les valls d'Aran i d'Andorra per ser sacrificats[464]. La llunyania no era, doncs,

463. Denúncia contra uns pastors de Jaume Guarro per haver entrat en un camp de llobins "que tinch en un camp a casa d'en Cathalà de Valleix a Vallverich, vora lo camí qui travessa de Valleix a Mata. Denunciant: Joan Pau Daviu. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 15.VII.1638.

464. Contracte signat entre Francesc Feliu de la Penya, ciutadà honrat de Barcelona, Llorens Llentisclar i Daviu, pagès, i Joan Pau Gassia, negociant, arrendadors de les carnisseries de Mataró i Marçal Castanyer, blanquer, de la ciutat de Vic. Els primers li van vendre totes les pells

cap dificultat per abastir el mercat local, on probablement s'obtindrien uns preus pels caps de bestiar prou atractius com per compensar les pèrdues que devien suposar recorreguts tan dilatats.

Fets com aquest permeten de constatar com l'especialització productiva endegada a la vila no la privà únicament dels cereals panificables, sinó també dels productes càrnics de consum més quotidià. Així, Mataró degué patir un dèficit crònic de forment i de carn que havia de ser finançat amb les remeses monetàries procedents de l'exportació vinícola.

Un altre aspecte de les relacions que s'establien entorn del bestiar ve donat per la pràctica d'un tipus de comanda *sui generis*, coneguda específicament sota la denominació de *mig guany i mitja pèrdua*. Mitjançant aquesta figura legal, el propietari d'un ramat en cedia l'explotació a pastors o a d'altres persones interessades, a canvi de participar al 50% en els guanys, però també en les pèrdues que l'esmentada cessió originés. Amb aquest mecanisme, els qui no disposaven de bestiar podien iniciar la seva pròpia cabana, mentre que els que ja n'eren propietaris aconseguien rendibilitzar-lo sense haver d'assumir-ne les despeses del manteniment. Heus aquí un exemple d'aquest tipus de contracte d'explotació ramadera.

L'any 1600, Pere Valls, pagès de Sant Vicenç de LLavaneres, i Bartomeu Graupera, d'Òrrius, signaven un contracte de comanda que tenia per objecte l'explotació de sis vaques —avaluades en 50 lliures— i de 29 cabres, 16 cabrits i 11 moltons, tots valorats en 36 lliures. Els pactes foren els següents:

...mig guany y mitja pèrdua, ço és, que tot lo que proceirà de dit bestiar, deduït lo capital, se tingue de partir per iguals pars entre ells (...) en lo temps que se faran formatges lo dit Bartomeu Garaupera sie tingut y obligat en donar a dit Valls de sis dies de la semmana dos,

"...vulgarment dites de llana, ço és, moltons, anyells y ovellas tallats y talladas en dita carniceria" per un període d'un any "...ab pacte que dits venedors encontinent que se matarà lo dit bestiar hagen de estendre y tenir estesas ditas pells, com se acostuma, y en lloch abte fins que aquelles hage rebudes (...) emperò en cas que ditas pells se arnaran o patiran algun dany per la tardansa de dit Castanyer en tal cas lo dany (...) córrega per dit Castanyer". Les pells de moltons i de les ovelles, després de Sant Miquel, es pagarien a 6 sous i 3 diners cadascuna. "Si són bestiar de Tarragona o de Arbúcies o del Vallès (...) "...han de ser de bestiar que sie estat de la Selva de Gerona, de la Plana de Vic, de Cerdanya, del Ampurdà, de la plana de Urgell y valls de Aran y de Andorra, o de qualsevol de ditas parts". ACA. Arx. Not. Mataró, 332. 31.III.1671.

conforme li tocarà de dits formatges, y que sempre y quant volran partir-los lo hu o l.altre que lo hu ne puga forsar a l.altre...[465].

Altres contractes estipulaven responsabilitats diferenciades en el cas que la mort dels animals fos o no imputable a qui assumia la comanda[466]. Les dades sobre aquest tipus de contracte són relativament nombroses en el decurs del període estudiat[467] i fan sempre referència a vaques, moltons i cabres. Excepcionalment, les condicions del contracte podien modificar-se i els guanys es repartien a terces: dues per al propietari i una per a qui assumia la gestió del ramat[468].

Aquest tipus de comandes admetien encara una altra possibilitat: cedir un animal de tir o de bast amb la condició de compartir els guanys obtinguts de la seva utilització o del seu treball. Aquesta és la situació originada entorn de la cessió que féu Elizabet Roig, esposa del negociant Jaume Roig, a favor dels traginers Jaume i Salvador Saurí[469].

Així, doncs, amb la cessió dels animals en "comanda" es mantingué un sistema d'explotació que, a grans trets, equival —amb les corresponents modificacions— al sistema de parceria emprat en l'explotació de la terra. En ambdós casos, les rendes teòriques del propietari del bé en explotació quedaven fixades en el 50%.

465. ACA. Arx. Not. Mataró, 161. 24.IV.1600.

466. Antic Rai, pagès de Sant Pere de Premià, rebé de Miquel Roig, mariner de Mataró, en comanda i custòdia 2 vaques de 5 i 7 anys valorades en 27 lliures. "Comanda se entenga a mig guany y a mitja pèrdua. Item si per cas se moriran durant la present comanda alguna de ditas vacas per culpa mia o del pastor en tal cas aja de pagar tot lo preu de la tal que.s morirà a rrahó de 13 lliures 10 sous per vaca. Si emperò serà cas afortuït en tal cas haja de pagar per meitat. Item ab pacte que si per cas durant la present comanda dit Rai vendrà alguna vaca o vedella procehidora de ditas vacas, que encontinent dit Roig li puga fer pagar tot lo preu de aquell tal haurà agut.". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 10.XII.1613.

467. Vegi's a tall d'exemple ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 17.XII.1613. ACA. Arx. Not. Mataró, 153. 11.I.1593.

468. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 17.VIII.1688.

469. Jaume i Salvador Saurí, traginers, pare i fill, reben en comanda d'Elizabet Roig, esposa de Jaume Roig, negociant, "un mulum avaluat en 10 lliures i un rossí avaluat en 20 lliures, amb tots els guarniments necessaris per traginar i amb els pactes següents: "...que la present comanda se enten vaja a mig guany y a mitja pèrdua de totas las ganasias que.s faran axí del magí dels dits animals com també del que poran valer més dits animals o manco en lo temps (...) y axí mateix de totas las mercaderias que dits animals portaran per son compte (...) de totas las parts o de la una part a l. altra, hauran de donar compte lo hu a l'altra a la fi de quiscun viatge (...) si acàs se'n mor ningú de dits animals a cas a fortuit se haja de pagar la pèrdua (...) per yguals parts y porsions...". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 5.I.1613.

L'apicultura

Tot i el caràcter testimonial d'aquesta explotació tan concreta del marc agrícola i forestal, les freqüents referències documentals al seus productes finals —la cera i, més significativament, la mel— la fan mereixedora d'una certa atenció. Com a objecte a comercialitzar, la mel és present als inventaris de botiguers i adroguers, mentre que les *gerres meleres*, habituals a masies i altres habitatges, en són probablement el testimoni del consum quotidià. Finalment, algunes partides de mel eren embarcades amb destinacions diverses.

Madurell i Marimon cita una interessant notícia arran d'un litigi que il·lustra l'existència d'aquesta activitat productiva. En concret, el document se centra en el que una de les parts considerava mala gestió d'una explotació apícola que deuria estar formada, com a mínim, per tres eixams[470].

Per la resta de notícies localitzades a l'entorn d'aquesta activitat, hom pot concloure que l'apicultura era sovint bandejada pels poders públics o, si més no, delimitada i restringida en l'espai[471], per dues raons fonamentals: per tal de mantenir les abelles lluny dels indrets amb més presència humana i per considerar que la presència dels eixams era perjudicial per a les vinyes —motiu difícilment entenedor avui per avui—. Paga la pena reproduir el testimoni i les argumentacions d'aquesta instrucció contra l'existència de bucs d'abelles en el terme de la vila:

...com a notícia de dit honorable concell sie pervingut lo dany que fan les abelles dels abells que stan en la present vila y cerca de aquella als reyms y fruytes són dins dita vila y cerca de aquella, per tant volent procehir de remey ab veu y thenor de la present pública crida, diu, notiffica y mana a tothom generalment que no sie ninguna persona que gose

470. Disputa entre l'arrendatari del priorat de Sant Pere de Clarà i el prior del monestir, Nicolau Ortalà. El recinte del monestir es trobava abandonat i "rònec": "....ab vostra copdísia, de Barcelona en fora, anàs al dit priorat, e alí buydàs tots los buchs de les abelles, so és tres cases, de les quals tres cases de abelles ja regonegudes, tragués XII lliures de cera e una gera verda plena de mell, de que los qui l'an vista, són de perer pot tenir entorn mig quintall de mell".AHPB. Bartomeu Costa. Lligall 5, 1480-1493, 31.IV.1481. Citat per J. M. Madurell i Marimón "*Notes Històriques del Maresme*". Obra inèdita dipositada a la biblioteca de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Doc. nº 11.

471. "...que es prohibesca lo tenir abeys des dels molins de vent fins als caputxins y sant Simon, entorn de la vila". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 8.VIII.1632.

ni presumesca, per via directa ni indirecta, palesament ni amagadament, tenir abells ni axams dins dita vila de Mataró ni des de los molins, nostra Senyora de Speransa ni lo castell ni sos límits, ans bé, que qualsevol persona qui tindrà dits abells dins dita vila y los llimits demunt dits, dins tres dies primers vinents los hagen de traurer de dita villa y llimits demunt dits, sots pena de trenta sous...[472].

Les reiterades proclamacions de normatives com les descrites són el testimoni més fefaent de l'existència d'aquesta antiga activitat humana.

La delinqüència en el marc agrari

L' àmbit propi de l'agricultura, molt proper per les seves característiques a la satisfacció de les necessitats vitals, esdevingué un marc idoni per a la transgressió dels drets consensuats o imposats entre els diferents sectors socials.

En aquest sentit, l'estudi de les denúncies de furts i robatoris, les disposicions dels batlles o les iniciatives privades posant ban sobre determinades actuacions, obren un finestral des del qual es perceben, més enllà de la casuística, les tensions latents a l'entorn d'una qüestió tan bàsica com la subsistència. Amb tot, no és un àmbit exclusiu de les activitats delictives detectades, atès que hi havia altres formes de situar-se al marge de la legalitat vigent. Tot plegat ofereix una altra visió de la comunitat vilatana, sovint massa idealitzada.

El batlle de la vila tenia la tasca d'evitar i sancionar, en el seu cas, les situacions delictives. Per tant, res millor que entrar de la seva mà en aquest món de conflictes incessants entre els qui eren titulars dels elements de subsistència i els qui pretenien fer-ne ús al marge del dret de propietat. Joan Jofre, en prendre possessió del càrrec de batlle, féu proclamar en crida pública un conjunt de disposicions que reflectien una bona part de la problemàtica que podia afectar les vinyes des d'aquesta perspectiva[473]. A la vista de les seves instruccions es fa palès que hi

472. ACA. Arx. Not. Mataró, B-42, 18.V.1611.

473. "Ara oyats tothom generalment que us notifiquen y fan a saber de part del honorable mossèn Joan Jofre per la real magestat balle de la vila y terme de Mataró inceguint deliberatió per lo honorable concell ordinari de dita Universitat de Mataró, feta a quatre del present y corrent mes de abril, que com a notícia del honorable concell sien pervinguts los grans e insuportables danys que fan los qui lleven mallols ans dels temps en les vinyes dels habitans de

L'activitat dels caçadors —molt documentada— era objecte d'importants restriccions en les zones de vinyes. Rajoles dels oficis. Museu de Mataró.

dita vila y terme y los cassadors en los fruyts de les vinyes del poblats y habitans en la present vila de Mataró, per tant, per obviar dits danys, inceguint dita deliberatió dits honorable balle ab veu y tenor de la present pública crida diu, nottyfica y mana a totom generalment que no sie ninguna persona de qualsevol grau, stament o conditió que sie que gose ni presumesca per via directa ni indirecta llevar mallols en les vinyes dels habitants en la dita vila y terme de Mataró, per portar aquells fora lo terme de dita vila, ni que ningú gose llevar mallols en vinya de altre sens licentia del amo de la vinya, que no sie passat sant Andreu, sots la pena de tres lliures barcelonesas aplicadores en cars de contrafactió la tersa part a la obra de la iglésia, la tersa part al official y la tersa part a Lacusador. Item, sots la mateixa, en lo mateix modo acquisidora, diu, nottiffica y mana a tothom generalment que no sie ninguna persona que gose ni presumesca cassar per les vinyes dels habitans en lo terme de Mataró, que los reyms no sien fora de aquelles, ço és des del primer del mes de juny, fins que sien cullits tos los reyms de les vinyes y hagen acabat de veremar (...) diu, nottiffica y fa saber a tothom generalment com los honorables jurats, en virtud en virtud de la facultat a ells atrribuida per lo honorable concell ordinari de aquella,

havia plena concurrència d'interessos entre els membres del consell de la vila i els propietaris de vinyes: prohibició de prendre mallols però també, significativament, d'extreure'ls del terme; prohibició de l'accés dels caçadors; nomenament de banders, amb la funció de vigilar els fruits i de sancionar —imposar ban— als infractors, etc. Semblaria que aquesta bateria de disposicions havia de satisfer les aspiracions dels vinyaters. Tanmateix, no fou així i, en el decurs del segle, hom dictà un conjunt de mesures que protegien, si més no legalment, les vinyes respecte de les possibles intromissions indesitjables per als propietaris[474]. El batlle Bartomeu Castellar —que es distingí particularment en la seva aferrissada defensa dels drets dels propietaris de vinyes— va arribar fins i tot a prohibir una activitat, singlonar, que permetia a qualsevol persona collir els singlons o gotims de raïm que restaven en els ceps després de la verema; aquesta acció —com també l'acte paral·lel d'espigolar— havia esdevingut un dret gairebé universal usufructuat per les persones que, per la seva situació econòmica, en tenien necessitat[475].

Les sancions per les infraccions eren realment dissuasòries. L'any 1636 s'imposà a Guillem Bassó una sanció de 4 lliures per haver pres rabasses d'una vinya, i a un tal Tàpies, treballador, 1 lliura pel mateix motiu. Si es considera que, en aquestes mateixes dates, se li havia imposat una pena pecuniària de 20 lliures a un inculpat d'assassinat, es pot

per la guarda y custòdia dels fruyts dels habitans en la present vila y terme de Mataró han feta electió per lo offici de banders a Pau Badia (en blanc en el text) y altres, los quals tingan y se reputen? per banders y a ells en llur offici respective hobedescan en totes coses tocants a llur offici de banders, nottifficant-los que ningú gose pendrer ni fer dany en fruyts ni coses de altre...". ACA. Arx. Not. Mataró, 6.IV.1612.

474. "Item lo dit senyor balle ab veu de la present pública crida diu, notifica y mana que ninguna persona goze aportar rabassas de vinya de altri, encara que tingue aquella a mitges, sens venir en companyia del amo de la vinya de hont las haurà tretas o de alguna persona de casa del amo de dita vinya qui tinga poder per donar-las (...) Item que no sie ninguna perçona que goze ni presumesca, si amena algun animal o animals, dexar entrar aquell o aquells llibert o lliberts, o altrament lligats o deslligats en ninguna vinya ni tampoch en pocesions de altri ahont puguen donar dany sots la dita pena de tres lliures per quiscú y quiscuna vegada serà fet". ACA. Arx. Not. Mataró, B-55. 15.II.1665.

475. "...per quant moltes personas en temps de las veremas y durant aquellas van y entran per las vinyas dels habitants de la present vila de Mataró ab còvens, paners y altres vasos per per cullir los rahims y singlons que restan en ditas vinyas aprés de varemadas y ab motiu de aprofitar dits rahims y singlons entran en las vinyas vehines que restan sens veremar y umplan los dits vasos que aportan dels rahims de dites vinyes no varemades. E també moltes persones que tenen bous tossinos y altres animals fan entrar dits (...) en ditas vinyas aprés de varemades y rompen molts seps...". ACA. Arx. Not. Mataró, B-55. 2.X.1665.

percebre l'abast real amb què hom penalitzava actuacions d'aquesta mena[476].

La conflictivitat agrària no quedava pas circumscrita a les vinyes. El robatori de fruites i hortalisses s'arribà a penalitzar amb multes de 3 lliures i 30 dies de presó[477]. Els testimonis de les denúncies d'aquests furts, formulades a la cort del del batlle, ofereixen una idea d'aquesta problemàtica[478].

Existí una altra modalitat de prevenció d'aquests furts de productes agrícoles en la qual la iniciativa no partia del batlle, sinó de les persones interessades en el conreu que pretenien protegir[479]. Aquestes persones feien proclamar públicament pel batlle la seva voluntat d'imposar ban sobre alguns dels seus fruits, tot especificant que el denunciant rebria una tercera part de la multa, mentre que les dues terceres parts restants es repartirien entre l'obra de l'església i l'oficial que en realitzés l'execució.

476. Bans cobrats per delictes: "Esteve Vaia per un assassinat 20 ll. Joan Domingo Baunogo per haver dit paraules injurioses al jurats 2 ll. Un fadrí pastor per portar daga llarga 1 ll. Bartomeu Paraller per no haver donat el seu matxo per portar el bagatge del soldats 8 s. Pere Janer per paraules al mostassà 1 ll. Joan Arenys i altre per rinyes 3 ll. Nicolau Fornell cirurgia per una brega amb Jeroni Monfort 2 ll. Joan Esmat dit "Soyal" per no obeir el batlle 2 ll 10 s. Antoni Sala i Pere Sala per rinyes amb Pau Pujol, àlias "Píndola" 7 ll. Pere Màrtir per no haver donat un animal als soldats 8 s. Ramon Bala, per portar daga llarga 2 ll. Nicolau Nogueres treballador per haver preses glans a Català, pagès, 16 s. Vilardell, sastre, per rinya amb Torres sastre 12 s. Llobet fuster per haver tirat de nit dins la vila 10 s. Uns fadrins que jugaven en diumenge dient-se les vespres i que portaven dagues llargues 2 ll. 10 s." ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 5.VII.1636.

477. "Ni tampoch gozen robar ningun gènero de fruyta ni ortaliza sots la dita pena de tres lliures y trenta dies de presó y segons lo cas serà a arbitri di dit senyor balle". ACA. Arx. Not. Mataró, B-55. 15.II.1665.

478. El 3 de juliol, Gaspar Arnau, capità de la Unió, denuncià Bernat Vidal per haver robat ametlles. El mateix dia Bernat Rosselló, cap de desena, denuncià Nicolau Nogueres, treballador, per haver robat cigrons de la vinya de Vallmajor. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 1.VII.1640. Denúnica contra Francesc Roboret, serrador: "...dijous propassat entre les deu y onse ores de la nit lo trobà fora la portal de Argentona a ell ab dos fadrins de altres que estàn en sa casa ab una sistella de reims y ab una sarment ab sinch o sis reims y una caputxa plena de reims y el mateix Roboret digué que venian de la Roca y que.ls trencà en una vinya, per lo que tenim en la cort una capa de un dels dits fadrins ab los reims eren en la caputxa". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 26.VIII.1635.

479. Diverses actuacions i avisos de la batllia: "Retulit Bartholomeus Morot nuntius de mandato honorabilis baiuli (...) Item retulit se de mandato honorabilis baiuli ad instantiam Petri Portell pharmacopula que ningú passe per la sua vinya que té en lo terme de Mataró, en lo lloch dit als Grechs, la terça part al acusador. Joannis Mataró possuisse banun trium librarum que ningú gose tocar amellas ni erba ni altres fruits de la sua quintana, a pena de 3 lliures, la terça part al acusador. Item(...) que ningú gose tocar alls que dit Morot té sembrats en la quintana d.en Mataró, a pena de 3 lliures, la terça part al acusador". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 31.III.1636.

4. DISTRIBUCIÓ DE CONREUS I ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT

El coneixement dels diferents tipus de relacions que es donen a l'entorn de la propietat territorial esdevé clau per copsar les característiques de la societat mataronina, que té com a centre de gravetat gairebé indiscutible l'activitat agrària.

Per tal de poder disposar d'una visió diacrònica d'aquest aspecte de la realitat econòmica s'han elaborat, a partir dels dos capbreus reials, les dades que segueixen. Els motius que aconsellen limitar-se a aquesta font de forma exclusiva són prou raonables. En primer terme, es tracta de les sèries de documentació més rellevants tant pel nombre de confessions que comprenen com per la seva exhaustivitat. I en segon lloc, la possibilitat d'analitzar l'evolució de la propietat territorial gràcies a l'existència dels dos capbreus, realitzats en moments diferents, és un element que de cap manera pot ser negligit pel seu valor com a indicador de l'evolució de la conjuntura econòmica.

Els capbreus enumeren set variants per definir la propietat agrària. Així, hom parla de terra boscosa, campa, erma, o bé de feixes, peces, vinyes i hortes. Hi ha alguna menció aïllada a peces *esteposes* que s'han inclòs dins la categoria de les ermes per al càlcul estadístic. Aquest sistema classificatori és prou eloqüent en la majoria de les accepcions. Sembla evident que les terres campes eren destinades als cereals o lleguminoses. Tanmateix, però, s'escapa la significació exacta que caldria donar a les *feixes* o al que hom denomina genèricament *peces*.

Avaluar les magnituds i la importància relativa de cadascuna de les categories declarades és encara molt més complex. Les dificultats s'originen per una doble via. Moltes declaracions, especialment del primer capbreu, no inclouen les dades referides a la superfície de la terra confessada. La multiplicitat d'unitats metrològiques emprades per determinar la superfície de les peces declarades també és problemàtica. Així, peces i feixes generalment vénen mesurades en quarteres de sembradura, mentre que per a les zones boscoses o ermes, així com per a les vinyes, el més freqüent és definir-les en en termes d'*homes de cavadura*. Una altra unitat emprada de forma molt menys habitual són els *jornals de bous* i, finalment, encara que de forma molt puntual, les *aimines*. Després de consultar l'obra clàssica per a la metrologia antiga catalana de Llençà de Gelsen, així com l'aportació més recent d'Alsina, Feliu i

Marquet[480], per a la quartera s'ha pres l'equivalència corresponent d' aquesta unitat a Barcelona, és a dir 2448,2503 m^2. Per al jornal de bous, l'equivalència ha estat també la de Barcelona, fixada en 4896,5008 m^2. Trobar un valor per a l'*home de cavadura*, nomenclatura que sembla gairebé exclusiva d'aquest indret del Maresme, ha estat més difícil. Afortunadament, en un capbreu de Sant Pere de les Puel·les es troba una referència que permet fixar-ne aproximadament l'equivalència respecte de la quartera[481].

Segons aquesta declaració, l'*home de cavad*ura tindria 408 m^2. L'equivalència, que el document fixa de forma aproximada, es correspondria prou bé amb el *jornal de cavar* de Montpalau, que segons l'obra suara esmentada tenia un valor de 400 m^2 [482]. Aquesta correspondència i la proximitat entre Mataró i Montpalau ha aconsellat emprar aquest darrer valor per a les conversions necessàries.

El buidat dels capbreus estudiats ofereix les dades que es presenten en els quadres següents. Abans d'iniciar una valoració caldria formular alguns aclariments previs. L'epígraf "Superfície declarada", inclou els valors efectivament declarats pels titulars de les unitats d'explotació davant dels capbrevadors. Tanmateix, i principalment en el primer capbreu, existeix un percentatge important de declaracions en les quals no es feia esment de la superfície de l'objecte declarat. Considerant que aquest fet havia d'incidir negativament en el resultat del sondeig, es considera adient intentar dotar d'un valor estimatiu la superfície de les terres que es trobaven en aquesta situació. Amb aquesta finalitat, s'elabora un coeficient per a cada una de les modalitats de terra estudiades, obtingut a partir del valor mitjà de totes les declaracions de les quals sí que es coneix l'extensió.

El resultat d'aquests càlculs, incrementat amb els valors efectivament declarats en el capbreu, és el que es recull a l'epígraf "Superfície estimada". El fet que la superfície declarada del segon capbreu, molt

480. Alsina, C. Feliu, G. Marquet, Ll. *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, 1990.

481. "(...) petia terrae quam ego habeo et possideo (...) in termino dictae villae Mataronis in loco vulgo vocato la riera de Mata aliter autem la Coromina, nunc de vinea plantatam continentem in se fodiaturam viginte et septem hominum parum plus vel minus antea autem fuit campus et continebat in se seminaturam quatuor quarteriarum et mediae frumenti". Declaració de Jaume Nadal. ACA. Arx. Not. Mataró, D-19.

482. *Pesos...* p. 165.

CAPBREU 1596 – 1601

Tipus	Nombre declaracions	%	Superfície declarada	Superfície estimada	%
Boscosa	6	2,8	30.786	61.572	3,6
Campa	12	5,5	75.455	100.606	5,9
Erma	12	5,5	51.200	61.440	3,6
Feixa	16	7,3	31.826	101.843	5,9
"Peça"	121	55,7	481.360	1.142.050	66,4
Vinya	46	21,4	163.624	250.890	14,6
Horta	4	1,8	-	-	-
TOTALS	217	100	834.251	1.718.401	100

* Superfície expressada en m^2.

CAPBREU 1656 - 1672

Tipus	Nombre declaracions	%	Superfície declarada	Superfície estimada	%
Boscosa	2	0,8	22.034	22.034	1,2
Campa	11	4,2	51.572	56.729	3,1
Erma	23	9,0	161.813	177.223	9,5
Feixa	6	2,3	-	38.190	2,0
"Peça"	65	25,3	371.003	560.819	30,2
Vinya	148	57,6	936.230	996.849	53,6
Horta	2	0,8	7.344	7.344	0,4
TOTALS	257	100	1.549.996	1.859.188	100

* Superfície expressada en m^2.

més complet pel que fa a la declaració de la superfície de les diferents unitats declarades, es correspongui de forma molt versemblant a la superfície estimada a ambdós capbreus, avala el bon sentit d'aquesta extrapolació matemàtica.

Així doncs, és perfectament plausible afirmar que la propietat extensa que hom capbrevà en aquests segles —pertanyent a la jurisdicció reial— havia de tenir una superfície mínima de 186 Ha. tot i que, en tractar-se d'una font de tipus recaptatori de renda senyorial, devia existir una ocultació i un volum de frau important[483] que no és possible determinar.

483. Cal recordar els mecanismes d'ocultació denunciats pel capbrevador Tamboni i citats anteriorment. "*Iuris allegationes...*". Biblioteca Popular de Mataró. Col·lecció Mataró. Impresos. 1625.

Quant a la classificació de les terres declarades, caldrien també algunes matisacions. Pel que fa al coneixement del tipus de conreus de les propietats capbrevades, les definides com a feixa, campa i peça ofereixen alguna dificultat interpretativa.

Després de contrastar les característiques que la documentació coetània aporta amb les definicions procedents de fonts bibliogràfiques[484], s'arriba a les següents conclusions: la definició "feixa" es correspon més a unes qualitats físiques i d'estructura de la terra que no pas a un determinat tipus de conreu. Així, hom la descriu en forma de terrassa llarguera, de superfície plana o horitzontal, situada sovint en els costers i delimitada per marges o parets. Els conreus que s'hi destinen varien segons la seva situació: cereals, llegums o hortalisses, en el cas que pugui ser regada. La terra campa és definida per Alcover i Moll[485] com l'indret de conreu on no hi ha arbres ni vinya. Aquesta definició permetria interpretar, en principi, que sota aquesta denominació es trobarien les peces destinades a cereals i lleguminoses. Tanmateix, l'estudi paral·lel de la documentació de l'època, si bé s'avindria amb aquesta definició genèrica, no permet pas la generalització[486]. Determinar l'abast real del que hom denomina genèricament com a "peça" és encara més complex. Només un element, i no gaire rellevant, ens permet delimitar el camp semàntic d'aquest terme: la utilització que en fa la documentació coetània. Aquest mot és utilitzat de forma genèrica com una partícula amb

484. Han estat consultades les diferents veus tant a la *Gran Enciclopèdia Catalana* com al *Diccionari Català Valencià Balear* de J.M. Alcover i F. de B. Moll.

485. *Diccionari català valencià...* Vol. VII, p. 890.

486. Són nombroses les definicions de terra campa com a sinònim de conreus alternatius de cereals o llegums. Així, a tall d'exemple, en l'arrendament de dues peces descrites com a terra campa, situades a la parròquia de Cabrera, hom esmenta en les clàusules "que lo arrendador que arrendarà no pugue ni li sia lícit ni permès restoblar per ninguna manera de gra que fassa spiga". ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 8.VI.1613. D'aquesta condició sembla desprendre's que l'arrendador sí que restava autoritzat a restoblar, a sembrar en anys seguits gra que no fes espiga, és a dir, llegums, tal com apareix en un altre arrendament d'una peça de terra campa d'Argentona de la qual s'indica "no puga restoblar en la dita pessa sino de de legums". ACA. Arx. Not. Mataró, 138. 14.II.1588. Amb tot, no manquen, però, descripcions de peces que sota la denominació de terra campa apareixen destinades a altres conreus. Aquests és el cas de la terra de Gaspar Mora que hom descriu en el termes següents: "aquella pessa de terra campa ab la sínia y safarex que és en aquella y juntament ab totas las plantas y ortalissa que de present estan en dita pessa, exceptat lo blat y canem". ACA. Arx. Not. Mataró, 314. 8.VI.1649. En un altre arrendament hom es refereix a una peça de terra campa "amb arbres de diversos gèneres y part horta en la qual hi ha edificada una sínia". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075, 12.II.1613.

funció de genitiu. Així, hom parla sistemàticament de *peça de terra boscosa, peça de terra erma, peça de vinya*, etc. A partir d'aquesta constatació, segons la qual "peça" definiria una unitat d'espai agrari en funció de la seva utilització, caldria considerar, a tall d'hipòtesi, que allò que hom denomina exclusivament sota el genèric de "peça" s'hauria d'interpretar com aquell espai agrícola que no té una utilització específica, en contraposició a les altres accepcions ben definides com ara les vinyes o les hortes.

L'anàlisi de les dades que ofereixen els dos capbreus permet definir dos moments prou diferenciats en relació a la distribució i a la tipologia dels conreus en els períodes que cadascun comprèn. Sobre una superfície global prou homogènia entre els dos capbreus —al voltant de les 172 hectàrees en el primer i de 186 hectàrees en el segon— s'evidencien transformacions en la utilització de les terres.

En ambdós capbreus, el regadiu resta en una situació clarament marginal amb uns percentatges que no assoleixen el 2% de les declaracions en els anys 1596-1601 i que es mantenen per sota de l'1% en el segon capbreu. El fet que la superfície de regadiu declarada per als anys 1656-1672 no arribi a assolir les 3/4 parts d'una hectàrea confirmaria l'escassa significació d'aquesta especialització agrícola. Certament, doncs, no es pot parlar pas del regadiu com un dels motors de la transformació agrària per al cas mataroní.

L'evolució de les terres declarades com a boscoses esdevé més significativa. Tot i ser molt poc rellevants, es redueixen d'un capbreu a l'altre, tant en superfície estimada —reducció de 2/3 parts del que havien estat— com en el nombre de declaracions.

La interpretació de l'evolució de les terres ermes és més complexa. A nivell percentual, les peces declarades pràcticament dupliquen la seva significació en el capbreu de la segona meitat del segle XVII, mentre que la superfície estimada gairebé s'ha triplicat. L'increment real ha estat de l'ordre del 188,4%. Es podrien avançar algunes hipòtesis per comprendre aquest fenomen.

Caldria considerar la possibilitat que en l'apartat de les terres ermes s'haguessin inclòs part de les terres desforestades que encara no s'haguessin conreat. També podria tractar-se de zones denominades *vinyes velles* en la documentació, que havien arribat a la fi del seu cicle productiu i que no havien estat replantades.

ESTRUCTURA DELS CONREUS
Capbreu 1656-1702 (en Ha.)

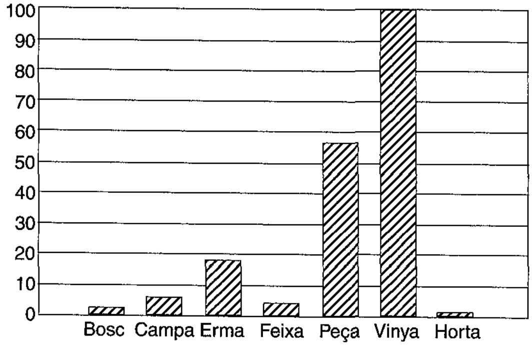

El fet que la segona capbrevació hagués estat realitzada amb més cura que l'anterior i s'hi haguessin incorporat peces que abans s'haurien negligit per l'escassa significació econòmica (però que, d'ençà de la segona meitat de segle, unes noves relacions entre l'oferta i la demanda hauria convertit en un actiu econòmic revaluat) permetria explicar aquest important increment.

Qualsevol d'aquestes hipòtesis és prou versemblant; fins i tot la conjunció de totes elles. La constatació de l'estreta relació que es dóna entre vinyes i terres ermes en un bon nombre de les declaracions estudiades és un element circumstancial que permet vincular-les entre si[487]. Aquest tipus de vinculació possibilita interpretar que una bona part de l'expansió de la vinya devia fer-se, com deixa entendre la documentació, en terres que abans havien estat boscoses, zones de garriga o, senzillament, ermes pel que feia al conreu de cereals o altres productes. És, per tant, molt probable que l'increment de les terres ermes detectat a partir de la segona meitat del segle XVII fos, en part, conseqüència d'una

487.Antoni Puig declarà el 22.III.1596 una peça de terra, part vinya part garriga, situada al paratge denominat Olivet. Joan Nadal declarà el mateix dia una peça de terra, part vinya part erma, situada al Pla d'en Costa. Pere Fornells declarà el 25.III.1600 una peça de terra, part vinya i part garriga, situada a l'Olivet. Marianna Pasqual declarà el 27.VII.1656 una peça de terra, part vinya part boscosa, situada a Cirera. Josep Reniu Pedró declarà el 8.VIII.1656 una peça de terra, part vinya i part erma, situada a Cerdanyola. Joan Bòria declarà el 7.VIII.1563 una peça de terra, part vinya i part erma situada al Vidal. Pau Mates declarà el 10.III.1664 una peça de terra part vinya i part erma situada al Turó del Castell, etc. ACA, Batllia General, Classe 2ª. BF-6 i BF11.

activitat d'artigatge i desforestació —d'altra banda ben documentada. Aquesta activitat possibilitava que terres destinades a activitats forestals o considerades marginals per a d'altres conreus, passessin temporalment per la fase de terres ermes fins a ser plantades de vinya[488].

A Mataró, la terra campa era sembrada pel que hom anomena genèricament *grans*, si bé es té bona cura a diferenciar-los segons *facin espiga o no*. Som, per tant, davant unes terres destinades fonamentalment a cereals i a lleguminoses. Un dels drets municipals, el *trentè dels grans*, gravava forment, mestall, ordi, espelta, civada, faves i cigrons. Les fonts indirectes[489] constaten l'existència del conreu de guixes, llobins i veces destinats a l'alimentació dels animals i que devien tenir un paper molt secundari; si més no, això sembla indicar el fet que no fossin objecte d'imposicions fiscals semblants a les que gravaven la resta de la producció agrícola, amb l'excepció de les fruites i dels productes de l'horta.

En aquest moment de l'anàlisi, cal considerar que els diferents tipus de conreus que resten per estudiar —els quantitativament més rellevants de la mostra— han estat els que han sofert les variacions més significatives entre els dos talls analitzats.

Això es fa ja ben palès en aquest conjunt de la terra campa. Entre els dos espais cronològics escollits s'ha produït un retrocés d'aquest tipus de conreus. A nivell percentual, la reducció de les peces declarades no es manifesta gaire important; però si hom considera la variació pel que fa a la superfície estimada, aquesta és ja molt significativa; en el segon capbreu estudiat, ha experimentat una pèrdua del 43,6%. Una altra dada rellevant la constitueix el fet que el percentatge de peces declarades experimentà una reducció d'1,3% mentre que la davallada del percentatge de la superfície estimada fou d'un 2,8%. Molt probablement s'hauria de

488. Un testimoni significatiu. L'any 1660 Bartomeu Castellar, negociant, féu aixecar acta per tal de justificar que posseïa una peça de terra al Mas Miró de 20 homes de cavadura per concessió que li féu Jaume Caselles i Oliver, mariner, l'any 1654 durant un termini de 18 anys. "(...) importa provar ab testimonis dignes de fe com en lo dit any mil sis-cents sinquanta y quatre y quant ell per títol de concessió prengué a plantar dita pessa de terra per lo dit temps aquella ere herma y no y havie en ella planta alguna que donàs fruyt y axí mateix que al dia present és tota aquella plantada de vinya la qual ell ha plantada a tots sos gastos conforme ab lo sobrecalendat acte se obligà y prometé al dit Casellas y Oliver". ACA. Arx. Not. Mataró, B-53, 2.IX.1660. Un altre exemple de contracte per plantar vinya sobre terres ermes a ACA. Arx. Not. Mataró, 1037, 10.IV.1613.

489. ACA. Arx. Not. Mataró, 1053, 17.IV.1614. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48, 15.VII.1638.

cercar el desfasament d'aquestes dues magnituds en la circumstància que les peces més extenses haurien estat les adaptades a altres tipus de conreus. El que hom anomena feixes en els dos capbreus reafirma en gran part les idees suara expressades. El volum de peces declarades disminueix 5 punts percentuals d'un recompte a l'altre. Això implica que la seva representativitat en la mostra de la segona meitat del segle XVII, referida al nombre de declaracions, ha passat al cinquè lloc, quan havia ocupat el tercer, segons el volum de peces declarades en el recompte de finals del segle XVI i principis del XVII. La variació negativa, pel que fa a la superfície estimada, és en el segon tall estudiat del 62,5%.

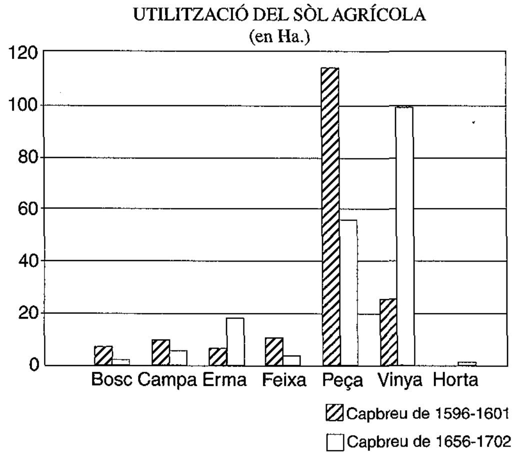

El col·lectiu de declaracions que hom confessà sota el nom genèric de "peces" és el que aplega el major volum de declaracions en el primer capbreu. Com ja ha estat indicat, aquests espais agrícoles, sense una determinació productiva específica, devien destinar-se a cultius estacionals o de temporada, segons la situació dels guarets i les necessitats del titular de l'explotació. Pel que fa a la seva superfície estimada, aquest col·lectiu representa més de les dues terceres parts de la mostra estudiada corresponent a la fi del segle XVI i als inicis del segle XVII. Tanmateix, el seu valor a la segona meitat del mateix segle ha experimentat una reducció del 50,8%, mentre que en el nombre de peces ha experimentat una disminució del 30,4%.

VARIACIONS EN LA SUPERFÍCIE ESTIMADA
EN EL CAPBREU DE 1656-1672
RESPECTE DEL CAPBREU DE 1596-1601

Tipus	m^2	%
Boscosa	-39.538	-64,2
Campa	-43.877	-43,6
Erma	115.783	188,4
Feixa	-63.653	-62,5
"Peça"	-581.231	-50,8
Vinya	745.959	297,3
Horta	*	-

*Sense dades en el capbreu 1596-1601.

La clau interpretativa d'aquesta reestructuració s'ha de cercar en el comportament complementari que experimentaren les terres de conreu dedicades a la vinya. Com es pot observar en el quadre que contempla les variacions produïdes, entre les dades del segon tall cronològic respecte del primer les terres boscoses, campes, feixes i "peces" han patit importants retrocessos que han estat coberts per les terres ermes i principalment per la vinya. Cal emfasitzar que el conjunt de terres que veuen disminuïda la seva significació atenyien en el primer capbreu un 81,8% de la superfície estimada i, en el segon tall cronològic, passaren a representar el 36,5% de la terra capbrevada. Amb tot, les dades més fefaents de les transformacions en el marc agrari local les ofereixen els increments experimentats per les terres ermes i la vinya. Els percentatges aconseguits per aquests dos tipus de terres probablement podrien ser considerats inversemblants si altres dades —al marge de les que forneixen els testimonis de la capbrevació— no vinguessin a corroborar l'abast de la dedicació vitivinícola en aquesta àrea del Maresme.

L'increment de l'extensió de la superfície de la vinya —propera a un 300% en un període d'una vuitantena d'anys durant el segle XVII— és una dada que cal retenir i considerar per comprendre tot un cúmul de transformacions i implicacions econòmiques, comercials, socials i fins i tot polítiques que sacsejaren les estructures i modificaren el rostre de Mataró i la seva àrea d'influència.

Aquestes dades palesen de forma fidedigna que la viticultura mataronina havia assolit abans del darrer quart del segle XVII una forta implantació com a conreu amb vocació de monocultiu. Aquesta especialització no solament s'estengué a costa del que hom denomina

genèricament "peces" sinó que, atès que el seu increment supera el valor que aquestes perderen, les reduccions experimentades en els altres tipus de conreus degueren ser conseqüència de la seva transformació en explotacions vitícoles. Al mateix temps, l'increment de les terres ermes palesaria l'existència de noves roturacions o artigatges on es continuarien plantant noves extensions de ceps[490].

Aquesta és probablement una de les lliçons més rellevants i clares que es poden desprendre de l'estudi comparatiu dels dos capbreus.

L'origen i les raons d'aquesta veritable tendència vers l'especialització productiva en les activitats vitivinícoles no són pas, en el context mataroní, fruit dels segles de l'època moderna. Sense perdre de vista la preponderància d'aquests conreus durant l'etapa romana, aprofitant l'existència del dilatat mercat que l'imperi oferia a les produccions de l'antiga Laietània, l'etapa medieval significà un retrocés inevitable atesa la impossibilitat de mantenir els intercanvis dels excedents a llarga distància. Això implicà una ineludible reordenació de tota l'activitat. Al llarg de l'alta Edat Mitjana i de bona part de la baixa, es produïren situacions conjunturals i estructurals difícils que menaren a un tipus de vida marcada per la precarietat i la migradesa de recursos econòmics i productius. En aquest context, l'única estratègia pagesa que garantia la supervivència, i no sense dificultats, fou una activitat productiva orientada vers l'autarquia i l'autoconsum. Inevitablement, aquesta es cenyí als elements que tradicionalment havien configurat la trilogia mediterrània.

Malgrat tot, però, existeixen indicis significatius que, en els segles avançats de l'etapa medieval, l'estímul del mercat actuava ja sobre el sector vitivinícola. Coral Cuadrada ha posat de relleu les raons i l'existència d'aquesta activitat[491]. Això no obstant, la pervivència dels mateixos meca-

490. Segons Joaquin Llovet el cadastre de 1716 dóna per al terme de Mataró una extensió de 340 ha de terres destinades a la vinya. LLOVET, J. Mataró, 1680-1719: *El pas de vila a ciutat i a cap de corregiment*, Mataró, 1966, p. 50. Josep M. Fradera ofereix també dades sobre les terres destinades a la vinya: any 1716, 384,6 ha.; any 1757, 621,3 ha.; any 1851, 1109,83 ha. FRADERA, J.M. "Evolució del delme i les finances de Santa Maria de Mataró, 1727-1835". Separata del I *Col·loqui d'Història Agrària*, Barcelona, 1976.

491. CUADRADA, C. *El Maresme...* pp. 164-165. Esmenta un contracte sobre plantació de vinya al segle X sota la modalitat de "complantatio". Els qui reben l'establiment han de sembrar la vinya i treballar-la durant 5 anys, en els quals els fruits seran partits per meitat. Al sisè any es dividirà la terra i l'establidor els concedirà carta legítima que acrediti la seva possessió. La mateixa autora, a partir de l'obra de l'historiador francès R. Dion *Histoire de la vigne et du vin*

nismes d'origen medieval en els segles XVI i XVII no fóra suficient per explicar l'eclosió de la vinya i la transformació que experimentà el marc agrari local en els primers segles de l'Edat Moderna.

Caldrà cercar les causes exògenes que possibilitaren el trencament de l'equilibri productiu d'origen medieval —que encara es percep en l'estructura de conreus del període 1596-1601, basada en el policultiu de llarga tradició orientat vers l'autoabastament—, per entrar en una agricultura que tindria com a trets definidors una evident tendència al monocultiu i una clara orientació al mercat. Aquests trets van significar la fi d'una etapa i l'inici de la modernitat.

La singularitat d'aquest procés local de transformació no radica pas en el seu caràcter inèdit, atès que es pot estudiar en altres indrets que seguiren unes pautes similars de transformació econòmica. El que el fa particularment digne d'interès és la seva precocitat en el temps i l'abast i la profunditat que assolí ja durant el segle XVII. Una ullada a la bibliografia disponible sobre el tema permetrà contrastar l'abast real d'aquestes afirmacions.

Els exemples citats per Maria Josep Castillo —pel que fa als capbreus que la família Desbosc féu realitzar en els termes dels castells de Vilassar i Burriac entre els anys 1558 i 1614— demostren una clara subordinació de les terres dedicades a la vinya respecte dels altres conreus[492].

Unes dades de Premià de principis del segle XVIII ofereixen una visió molt diferent de la distribució de conreus[493]. Tot i datar de cinquanta anys després, el percentatge de la vinya no ha assolit la rotunditat amb

en France, des origines au XIXe siècle, Paris, 1956, creu poder afirmar per al Maresme que "el precoç desenvolupament de les vinyes al voltant de les ciutats, les residències de la noblesa i de les elits religioses, produí l'expansió del producte, blanc i lleuger, semblant a l'actual vi d'Alella que aleshores era el preferit a les taules de l'aristocràcia. Des del segle XI, els viticultors es veien sol·licitats pels mercaders que iniciaven el comerç; la clientela s'estenia, sobretot a les ciutats, on el creixement de les fortunes burgeses repercutia en el consum dels vins de qualitat. El transport era preferible per via fluvial o marítima, la qual cosa afavoria les faixes litorals, perquè així les bótes es traslladaven a baix preu sense córrer el risc que el vi fos malmès per les sotragades...". Cuadrada, C. *Op. Cit.* p. 175.

492. En un càlcul realitzat a partir de les declaracions de diferents masos l'autora troba una mitjana de 18 peces per mas de les quals 7 són de terra campa, 4 de vinya, 0,5 d'horta, 2,5 boscoses o ermes, 2,5 no costa, 0,3 erma/vinya, 0,7 campa/vinya. Castillo, M.J., *Argentona i Vilassar a cavall de dues èpoques*, Argentona, 1991, p. 250.

493. Percentatge dels conreus sobre el total de superfície encadastrada:any 1728: vinya 45,17%; campa 22,19%; hort 0,94%; oliveres 0,85%; ametllers 0,04%; garrofers 0,02%; bosc 0,6%; erm 30,15%. Any 1736: vinya 43,5%; campa 15,25%; hort 1,3%; oliveres 4,86%; ametllers 0,07%; garrofers 0,47%; bosc 8,32%; erm 26,44%. Viñals, J. *Premià a començament del segle XVIII: un assaig d'història econòmica local*, Mataró, 1983, pp. 82 i 121-22.

què es manifesta en el capbreu mataroní de 1656-1672; i, encara, en lloc d'augmentar, el percentatge de vinya en aquest municipi, segons dades de 1736, experimentà un lleuger retrocés.

Malgrat tot, la distribució de conreus a Premià segueix, en el primer terç del segle XVIII, la mateixa tendència que als capbreus mataronins. El mateix s'esdevé a la població maresmenca de Calella: si bé amb dades de la segona meitat del segle XVIII, aquest nucli es troba clarament en la línia de la mateixa especialització productiva[494].

Els estudis de Jaume Dantí sobre el Vallès Oriental presenten un panorama força diferent marcat per la persistència dels vells esquemes productius que molt lentament comencen a evolucionar durant el segle XVIII. La situació d'aquesta contrada —separada de la Marina per les escasses alçades de la Serralada Litoral— té poc a veure amb les transformacions que es detecten al Maresme en aquests mateixos moments[495].

Altres dades esparses confirmen una clara subordinació de la vinya a d'altres conreus, principalment els cerealístics, en altres indrets del Principat, aproximadament en el mateix context cronològic. Així, es podrien citar les xifres de Sant Sadurní d'Anoia, indret prou simbòlic per la seva futura evolució vitivinícola[496]. La incidència de la vinya sembla decréixer a mida que s'avança cap a les comarques situades més a

494. Segons el cadastre de 1737 les dades són sobre la terra conreada: vinya 71,11%; camp 13,8%; oliveres 13,49%; horta 1,6%. Sobre la terra encadastrada: vinya 39,51%; camp 7,67%; oliveres 7,49%; horta 0,89%; bosc 6,99%; erm 37,45%. MORA, MARIA T. *Societat i Economia...* p. 66-71.

495. "En resum, doncs, la composició dels conreus de Granollers, reafirmant el policultiu amb un predomini fort dels cereals el blat en primer lloc, i una dedicació a la vinya més aviat baixa, poden ser els trets comuns de la zona central del Vallès Oriental, amb més boscos i oliveres i conreus tardans de regadiu cap al nord i amb més dedicació a la ramaderia cap al nord-est. El procés global que es desprèn de les diferents anàlisis particulars [per al segle XVI i primera meitat del XVII] és difícil de situar en un quadre prou coherent (...) tot i així l'hem resumit (...) per intentar-ne treure algunes conclusions. En primer lloc queda ben palès el predomini dels cereals, tot i que demostrin un relatiu descens entre la segona meitat del segle XVII i la primera meitat del segle XVIII. En segon lloc la vinya, al contrari, registra un creixement en aquest mateix període, encara que, com hem vist, entrant al segle XVIII s'afluixi en part l'alça que en alguns casos s'observava per als decennis anteriors (...). Es pot concloure, per tant, que de fet no sembla produir-se cap canvi profund en la distribució dels conreus durant els segles XVI i XVII en el Vallès Oriental; seria en tot cas en el segle XVIII i molt probablement sense que arribessin a ser modificacions massa importants". DANTÍ, J. *Terra i població al Vallès Oriental*_ p. 201.

496. Distribució de conreus a Sant Sadurní d'Anoia. Any 1717: vinya 13,05%; cereals 32,01%; bosc i erm 54,64%; hort 0,30%. Any 1771: vinya 26,9%; bosc 26,5%; erm 21,35%, cereals 22,4%. COSTA, M. "Sant Sadurní d'Anoia, mitjançant un cadastre de l'Antic Règim". *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya.* Vol. I. p. 181. Barcelona, 1984.

l'interior del Principat: és gairebé inexistent a Berga i a Vic i no supera el 4% a Lleida[497], i això amb dades del segle XVIII.

Les tendències fins ara recollides confirmen el que ha estat exposat per diferents autors, és a dir, que la irrupció de la viticultura com a conreu dominant és un procés força generalitzat no solament a Catalunya, com demostra Le Roy Ladurie per al Llenguadoc[498], però que s'expressa en ritmes i en moments diferents. L'expansió s'iniciaria a la costa i prosseguiria lentament cap a l'interior. Als treballs ja citats sobre Premià i Calella, caldria afegir-hi les aportacions de Maria Josep Montserrat sobre Sitges[499], les d'Emili Giralt sobre el Penedès[500], les de Joan Bada i Yvette Barbaza sobre la Costa Brava[501] i les de Navarro Miralles sobre el Camp de Tarragona[502].

497. Ferrer, Ll., Segura, A. "Conreus, rendiments i accés a la terra a la vila de Berga a començaments del s. XVIII", *Revista, Centre d'Estudis Bergadans* nº 1, *1982*, p. *140*. La vinya representava a Lleida el 3,2% .Vicedo, E., "Propietat, accés a la terra i distribució dels ingressos a Lleida en el segle XVIII", Recerques, núm. 12, 1982, pp. 74-75. Era també estadísticament irrellevant a Vic. Subirà, C. "L'ingrés senyorial a la Plana de Vic el s. XVIII. Les rendes d'origen agrari", Recerques, núm. 9, 1979, p. 80.

498. "Ja Le Roy Ladurie afirma el paper dinàmic i conqueridor de la viticultura per al Llenguadoc al segle XVII. Segons aquest autor, els delmes, les anotacions cadastrals, els impostos, les actes notarials, registren aquest fenomen. Segons Le Roy Ladurie aquest procés, que comença entre 1590 i 1600 i prossegueix fins al 1625 en algunes comarques i fins al 1650, i el 1655 o el 1665 en d'altres, s'atura pràcticament vers 1656, per retornar amb nou vigor després del 1700. Aquesta expansió de la viticultura del Llenguadoc no culmina amb monocultiu i es tracta, sobretot, d'una expansió marginal, s'opera en direcció a les males terres i en sòls de rendiments decreixents, annexiona sòls secs, garrigues i roques inaptes per donar gra, però sempre bones per als ceps". Serra, E. *Pagesos...* p. 181.

499. Montserrat, M.J., "*Estudi econòmic de Sitges durant el segle XVIII*", Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1982.

500. Giralt, E. "Evolució de l'agricultura al Penedès. Del cadastre de 1717 a l'època actual". *Actes i comunicacions de la I Assemblea Intercomarcal del Penedès i Conca d'Òdena*, 1952.

501. A Sant Feliu de Guíxols, segons el cadastre de 1716-1719, la vinya representa el 59,2% i el cereal, un 22,72%, mentre que en el cadastre de 1749 la vinya ocupa el 44,35% i la sembradura, el 13,73%. Bada, J. "Aproximació a les transformacions del litoral català a la primera meitat del segle XVIII: el cas de Sant Feliu de Guíxols". *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya.* Vol. I pp. 267-279. Barbaza, referint-se a l'expansió de la vinya a la Costa Brava, expressa: "(...) toutes ces petites gens demandaient à la terre un revenue d'appoint et, éventuellement d'ocuper les loisirs d'hiver: la vigne répondait admirablement à ce double objectif (...) Dédaignée des riches, elle était la culture démocratique par excellence, practiqué en marge de leur activité par les pêcheurs, les marins, les artisans". Barbaza, Y., *Le paysage humain de la Costa Brava*, París,1966, pp. 267-268.

502. "El conreu de la vinya a la costa del corregiment de Tarragona (s. XVIII)". Equip d'Història Moderna, Tarragona. Coordinat per Lluís J. Navarro Miralles i Josep. Mª. Sabaté i Bosch. Publicat a *Jornades sobre la viticultura mediterrània*,Tarragona, 1986, p. 31 i ss. Segons les dades d'aquest treball, la vinya ocupava durant el segle XVIII un 35% de les terres encadastrades.

Les dades d'aquest recull bibliogràfic —i d'altres que es podrien afegir— permeten destacar l'inici costaner de l'expansió vitivinícola.

A aquesta expansió de la vinya en l'àmbit de la marina, Llorenç Ferrer hi contraposa una expansió a les comarques de l'interior, tot analitzant el comportament del Pla de Bages[503] com a zona dedicada a proveir-ne d'altres que difícilment es podien abastir per elles mateixes.

Cal fer notar, però, que totes les referències aportades fins aquest punt tenen en comú un marc cronològic que s'inicia en el segle XVIII, entre d'altres raons perquè els estudis han estat realitzats a partir de documentació bàsicament cadastral.

Tanmateix, què succeïa amb la vinya abans d'aquest segle? La situació és més fosca pel que fa a aquest aspecte, hi ha molta menys informació, i els posicionaments dels autors que darrerament s'han ocupat d'aquest tema no són totalment coincidents. Montserrat Duran[504], Ricardo García Cárcel[505] i Eva Serra[506] poden ser citats per confirmar-ho.

503. "Així doncs, es pot afirmar que l'especialització vitícola bagenca havia començat ja a inicis del segle XVIII amb una funció pròpia i independent dels pobles costaners que s'especialitzaren en l'exportació: es tractava del subministrament de vi a aquelles comarques del Nord i Oest de Catalunya que no en produïen (...). Aquesta especialització vitícola, que en alguns indrets hem comprovat que data de començaments del segle XVIII, es va estendre de forma continuada durant la resta del segle i la centúria següent". Ferrer, Ll., *Pagesos*... pp. 76-77.

504. "Tota la informació que coneixem -comentaris de viatgers estrangers, documents contractuals, etc.- coincideixen a assenyalar el predomini del cultiu cerearícola sobre qualsevol altre tipus d'ocupació del sòl. Segons el que es refereix de totes aquestes referències, els cereals ocupaven, com a mínim, un 40 i un 50 per 100 de la superfície cultivada -fins al 70-80 per cent en alguns casos" p. 190. Pel que fa a la vinya, l'autora indica: "Conreada arreu, ocupava, en canvi, un percentatge relativament petit de la superfície cultivada. No passava el 15-20 per 100 dels conreus, ni en aquelles zones -el Penedès, el Tarragonès, Anoia- on més endavant hi haurà una clara especialització vitícola. Pensem que cal diferenciar, tot i que la vinya no constitueixi a cap comarca el cultiu predominant, entre aquelles terres on l'obtenció del vi tenia per finalitat bàsica satisfer les necessitats del consum de la població local -l'Alt Urgell, els dos Pallars-, d'aquelles altres on la producció vinícola permetia, ja aquests anys, una certa activitat comercial. Caldria incloure en aquest grup el Camp de Tarragona, (...) l'Anoia, (...) i el Maresme que proveïa de vi claret altres pobles del Principat. Els percentatges que, respecte a la superfície cultivada, ocupaven el blat i la vinya no van experimentar cap canvi substancial en el decurs del segle XVI, i es van mantenir igualment constants com a mínim durant tota la primera meitat del 1600. És a dir, que no es va produir aquests anys, cap procés clar de substitució del blat per la vinya o a l'inrevés". Duran, M. "Producció i renda agrària a la Catalunya del segle XVI" publicat a *Terra*... pp. 191-192.

505. "Interesa destacar que la escalada de la viña en Cataluña es tardía. Hay que situarla cronológicamente a fines del siglo XVII y en en XVIII. Todavía en 1717, según Giralt, en una zona hoy tan vinícola como Vilafranca del Penedès, el cultivo de cereales representaba un 83,5% del total de la superficie cultivada, mientras que la viña sólo ocupaba un 15,9%. La producción sólo se disparará con el estímulo del comercio exterior, sobre todo en la segunda mitad del siglo XVIII, aunque

Es fa ben palès, doncs, que les transformacions i l'evolució de l'agricultura mataronina detectades en els capbreus estudiats marquen una fita rellevant respecte de les opinions suara expressades. L'agricultura mataronina inicià durant el segle XVI un procés d'artigatge de zones boscoses o ermes i de substitució de les terres cerealístiques per tal de dur a terme un procés extensiu de plantació de ceps. Aquest procés desencadenà una gran eclosió de la vinya, que, com ja ha estat indicat, quadruplicà la seva superfície entre 1596 i 1672. El motor d'aquestes profundes transformacions no fou altre que el mercat, però un mercat ben diferent de l'urbà, propi del Principat a l'etapa medieval, i que no hauria estat estímul suficient per transformar tan profundament les pautes agràries seculars. Els mataronins de l'època havien aconseguit incidir en un nou mercat de possibilitats gairebé il·limitades. El fet que les autoritats mataronines sol·licitessin de forma reiteradíssima autoritzacions per a l'exportació dels seus excedents vinícoles *extra regnum*, indica que el seus productes havien penetrat en el que avui hom ha denominat "economia-món europea"[507]. A partir d'aquest moment, les

determinadas características de la viña (rendimientos elevados, adaptación a suelos muy diferentes, etc.) propiciarán su progresiva promoción." GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de Cataluña*... p. 220.

506. "(...)la vinya, però, ja devia ser important d'ençà de la segona meitat del segle XIV al Baix Empordà o almenys a les terres del monestir de Sant Feliu de Guíxols. Aquestes proporcions començarien a variar en termes favorables a l'increment de la vinya a la Conca de Barberà d'ençà la dècada del 1630, i al Tarragonès d'ençà de la del 1660. Mentre en canvi reculari a cotes inferiors a l'Alt Urgell". SERRA, E. *Pagesos*... p. 180 "Per al cas del territori barceloní i el Baix Llobregat, la presència del vi en la seva qualitat de grec sembla que és complementària o anecdòtica, o millor dit, domèstica (el que segueix és una cita que l'autora fa de J. CODINA, "El Delta", p. 203) [la producció vinícola a les planes cessa en el segle XVII en relació a la producció del XVI, i que les collites foren molt modestes durant el segle XVII, i el nivell de producció del XVIII entorn de 500 càrregues anuals, quan l'extensió del conreu vitivinícola disminueix en benefici d'altres conreus] Quant a la comarca del Vallès (...) les xifres, però tendeixen a fer concloure que durant el segle XVII i començaments del XVIII el territori experimenta un fenomen d'expansió de la vinya, i que després d'aquestes dates l'expansió del XVIII ja no degué revestir l'espectacularitat anterior." SERRA, E. *Op. Cit.* p. 181. L'autora conclou que "aquest progrés de la vinya -vinculat a finals del segon terç del segle XVII- coincideix amb les afirmacions de Pierre Vilar. Per a Vilar el redreçament econòmic de la fi de segle començaria al camp i no a Barcelona, i destaca l'atracció de l'exportació sobre els vins i els aiguardents (...). Abans de la guerra de Successió l'exportació d'algunes especialitats -els aiguardents sobretot- era ja activa". SERRA, E. *Op. Cit.* p. 184.

507. "A finales del siglo XV y principios del XVI, nació lo que podríamos llamar una economía-mundo europea. No era un imperio, pero no obstante era espaciosa como un gran imperio y compartía con él algunas características. Pero era algo muy diferente y nuevo. Era un tipo de sistema social que el mundo en realidad no había conocido anteriormente y que constituye el carácter distintivo del moderno sistema mundial. Es una realidad económica pero no

transformacions no foren ja solament de caire agrícola. Les possibilitats d'aquest nou marc de relacions econòmiques eren tan vastes que tota l'activitat econòmica vilatana s'hi veié directament o indirecta involucrada. Això implicà el trencament d'unes pautes demogràfiques, econòmiques i socials seculars i la seva substitució per uns nous esquemes basats en l'omnipresència del mercat i la demanda, en el sentit més ampli que aquesta expressió podia tenir en el segle XVII[508].

En termes estrictament econòmics, Peter Kriedte ha formulat amb molt encert les claus per a l'inici del desenvolupament d'aquestes transformacions[509]. A Mataró i la seva contrada, aquesta via fou la que

política, al contrario que los imperios, las ciudades-Estado y las naciones-Estado. De hecho, precisamente comprende dentro de sus límites (es difícil hablar de fronteras) imperios, ciudades-Estado, y las emergentes naciones-Estado. Es un sistema "mundial", no porque incluya la totalidad del mundo, sino porque es mayor que cualquier unidad política jurídicamente definida. Y es una economía-mundo debido a que el vínculo básico entre las partes del sistema es económico.". WALLERSTEIN, I. *El moderno sistema mundial.* I *La agricultura capitalista y los orígenes de la economía-mundo europea en el siglo XVI*, México, 1987, Vol. I p. 21.

508. "La integració de l'economia catalana en un àmbit més gran de divisió del treball, creixent ja des de finals del segle XVII i molt reforçada durant el segle XVIII, engegà en el món rural un procés ple de conseqüències per al complex de relacions a què acabo de referir-me i que regia la distribució de la collita. Aquella integració va tenir com a base principal l'exportació de productes agrícoles, fonamentalment de la viticultura. Quan a la inicial demanda dels mercats del Nord europeu s'hi afegí la de les colònies americanes d'Espanya, la vinya prosperà extraordinàriament i imposà una creixent especialització a l'agricultura catalana (...) Les comarques que aprofundien l'especialització vitícola feien una demanda creixent de subsistències que esperonava l'extensió de la cerearicultura per les terres de Ponent i intensificava el comerç regional. La més gran circulació interior de mercaderies tenia importants efectes d'arrossegament: en circular més els productes entre comarques, es feien més palesos en una els avantatges dels productes d'una altra abans fabricats localment, i alhora era més fàcil adquirir-los perquè el mateix procés augmentava la possibilitat de vendre els productes propis que abans no circulaven. Si l'especialització vitivinícola expulsava les indústries rústiques i feia més agrària l'economia de les comarques (i de les explotacions) que s'hi abocaven, a d'altres l'activitat industrial prenia cada cop més volada i esdevenia completament indispensable per a l'existència d'explotacions pageses cada cop menys "agràries". La més gran complexitat de l'economia rural es manifestava paral·lament en el creixement vigorós d'aquells nuclis urbans de rang més baix que la vertebraven i a través dels quals es concretava la seva inserció en uns circuits d'intercanvis que anaven ampliant-se mentre s'enfortien". TORRAS, J. "El món rural", *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, Vol. I, p. 153.

509. "Cuando un país se abría al comercio internacional se originaba una demanda efectiva de sus productos que permitía la explotación de los recursos hasta entonces sin utilizar debido a la inelasticidad de la demanda interior. De esta forma, podía adquirir una sólida posición internacional y, simultáneamente, aumentar su capacidad económica interna, sin incurrir en ningún tipo de costes (...). La agricultura comercial generaba una gran demanda de mano de obra adicional, que a su vez necesitaba, y fomentaba, el desarrollo de los productos artesanales rurales y de una red de transportes". KRIEDTE, P. MEDICK, H. SCHLUMBOMHM, J. *Industrialización antes de la industrialización*, Barcelona, 1986, pp. 41-49.

marcà el camí de la transició entre l'estancament en el si d'una dinàmica medieval i la vitalitat i el creixement sostingut que caracteritzà l'època moderna.

L'estructura de la propietat

Per aconseguir un millor coneixement de l'abast dels canvis que es donaren en el camp mataroní, és important contrastar les transformacions experimentades en l'estructura dels conreus amb l'estudi de les estructures de la propietat.

Amb aquesta finalitat, s'han elaborat dos quadres en els quals es reflecteixen aquestes característiques. S'ha utilitzat el capbreu de 1656-1672 perquè ofereix major nombre de declaracions on s'esmenta la superfície.

En el conjunt dels diferents tipus de conreus, la resultant d'aquesta variable té un caràcter concloent que fa referència a l'exigüitat de les seves dimensions, atès que únicament les terres boscoses superen l'hectàrea de superfície, mentre que la resta de valors es mantenen en nivells força inferiors.

Si l'anàlisi es circumscriu a les vinyes, els resultats reafirmen l'existència d'una veritable micropropietat que supera el 80% de la mostra.

MITJANA DE SUPERFÍCIE SEGONS TIPUS DE CONREUS DECLARATS

Capbreu 1656-1672 (ha.)

Boscosa	Campa	Erma	Feixa	"Peça"	Vinya	Horta
1,10	0,52	0,77	-	0,85	0,66	0,36

DISTRIBUCIÓ DE LES PECES DE VINYA SEGONS SUPERFÍCIE

Capbreu 1656-1672

0 a 1 Ha.	%	1 a 2 ha.	%	De 2 a 3 ha.	%	De 3 a 4 ha.	%
113	82,6	20	14,6	2	1,4	2	1,4

Per valorar la significació d'aquestes xifres, es fa necessari contrastar-les amb d'altres del mateix context i cronologia similar. Així, en el cas de Premià, i segons el cadastre de 1736, el 37% de la terra es trobava en forma d'explotacions que comprenien entre 2,4 ha i 14,6 ha; mentre que el 8,98% eren explotacions de 0,5 ha[510]. Semblantment, segons el cadastre de Calella de l'any 1737, i concretament l'estudi de la vinya, un 32,74% de les explotacions ocupen una superfície mitjana de 0,8 ha, i un altre 33,7% de la mostra, una superfície de 1,4 ha[511].

Si es deixa el Maresme per passar a d'altres indrets del Principat, les diferències són molt més marcades. En la seva anàlisi del Bages, Llorenç Ferrer estableix la següent classificació de les propietats segons la superfície: petita propietat, de 0 a 5 ha; mitjana propietat, de 5 a 10 ha; gran propietat, de 10 a 20 ha. Considera el sostre aproximat en 16,5 quarteres, equivalents a unes 4 ha, perquè una explotació pogués assolir la subsistència. També afirma l'existència de polarització en alguns indrets, com Artés, entre la molt petita propietat i el masos. Aquesta molt petita propietat apareix amb una superfície mitjana de 2,28 quarteres, equivalents a 0,5 ha[512].

Mataró es troba, per tant, i de forma molt evident, a la banda baixa del conjunt, ja que els valors menors en els indrets esmentats són els més freqüents en aquesta ciutat[513].

Aquest elevat grau de minifundisme té les seves raons històriques i conjunturals. Coral Cuadrada ha constatat ja als segles medievals l'existència destacable de les petites explotacions[514], però serà en els

510. Viñals, J. *Premià...* p. 140.

511. Mora, Mª. Teresa, *Societat...* p. 81.

512. Ferrer, Ll. *Pagesos...* pp. 210-228-234.

513. El domini de la micropropietat al Maresme ha estat confirmat per Salvador Llobet per a dates molt recents, amb uns resultats molt similars als reflectits en aquest estudi. Així aquest autor indica que la mitjana de les explotacions a la comarca és de 3,68 ha. (incloent com a explotacions les zones de bosc). De les 6.100 explotacions citades per Llobet, un 29,8% tenen una superfície inferior a 1 ha; el 51,6% es troben entre 1 i 5 ha; el 13,6% estan entre 5 i 20 ha; el 3,8% entre les 20 i les 100 ha; i l'1% supera les 100 ha Si l'anàlisi es circumscriu a les 12.185 parcel·les existents, el 53% té una superfície inferior a 1 ha; el 38% es troba entre 1 i 5 ha; i el 10% supera les 5 ha. Aquestes dades presenten una superfície mitjana de les parcel·les de 2,78 ha. Sobre aquest punt l'autor conclou que es tracta d'un "fenomen falsejat, això no obstant, perquè en aquestes xifres són comptades les explotacions forestals i els ermots". Llobet, S. *Geografia de Catalunya*, Vol. III, p. 430, Barcelona, 1974.

514. "(...) és a dir, la micropropietat convivia amb altres explotacions de més envergadura, però aquestes eren comptades i pertanyien a les més importants famílies de la pagesia, les quals

primers segles de l'Edat Moderna quan el procés prendrà la significació que manifesten les xifres esmentades.

Diversos elements fan possible una interpretació del fenomen. En primer lloc, tot i que un mateix titular podia tenir sota el seu control i explotació un nombre variable de peces, aquesta no és la situació més habitual[515], sinó tot el contrari: la major part dels declarants posseeixen una única peça de vinya. Si, a aquesta evidència, s'hi afegeix la migradesa de les dimensions, es fa ben palès que aquestes explotacions no podien pas garantir la supervivència econòmica dels seus titulars. Diversos autors han analitzat quina hauria de ser la superfície teòrica de la propietat pagesa que possibilités la supervivència del nucli familiar. Hom parla d'extensions entre les 6 ha. i les 10 ha.[516]; pel que fa a les explotacions de vinya, hom remarca que s'adapten millor a les petites superfícies. Així, mentre Pech en situa la dimensió òptima entre 5 i 10 ha, d'altres autors indiquen que una família podia conrear 2 ha. de vinya sense haver de recórrer al treball assalariat[517].

Per tant, la major part dels titulars de les peces mataronines difícilment haurien pogut sobreviure amb l'única explotació de les terres que confessen. Feta aquesta primera constatació, caldria tenir present que, com ja ha estat indicat anteriorment, durant aquest període es produí

s'enriquiren constantment durant el segle XIII". Cuadrada, C. *El Maresme...* p. 192. "Al primer quart del segle XIV la compartimentació del sòl es manifesta clarament (...) hom podria omplir fulls sencers per evidenciar que el domini s'ha anat esmicolant en el transcurs d'aquest període...". Cuadrada, C. *Op. Cit.*, p. 251.

515. De les peces de vinya confessades en el capbreu 1656-1672, 63 titulars declaren posseir-ne 1; 21 titulars en posseeixen 2; 7 titulars en declaren 3; 1 titular en declara 4; 2 titulars en declaren 5 i 1 titular en declara 7.

516. Segons Guy Bois per mantenir una família sobre sòls de fertilitat mitjana serien necessàries unes 6 ha. Bois, Guy, *Crise du féodalisme*, París, 1976, p. 138. F. Cassola, per la seva banda, situa la garantia d'autonomia de les explotacions a les terres italianes de Ferrara al s. XVI en les 10 Ha. Cassola, F. *La propietà terriera nel Polesine de San Giorgio di Ferrara nel secolo XVI.* Citat per P. Iradiel, (que accepta aquesta fita de 10 ha), *Progreso agrario, desequilibrio social y agricultura de transición. La propiedad del colegio de España en Bolonia (siglos XIV-XVI)* Bologna, 1978. Ambdues cites estan preses de Castillo, Maria J. *Argentona...*, p. 246. Aquesta mateixa autora cita com a superfície d'alguns masos estudiats, amb totes les limitacions que imposa la metrologia i la manca de dades fefaents, unes proporcions que anirien dels 6528 m^2. del Mas Gili fins a les 13,4 ha. que declara Antoni Abril, de Vilassar, pels masos Abril i Serra. Castillo, Maria J. *Argentona...* pp. 247-249.

517. Pech, R. *Enterprise viticole et capitalisme en Languedoc-Roussillon du phylloxera aux crises de mévente*, Toulouse, 1975. Piqueras, J. *La vid y el vino en el País Valenciano*, València, 1981. Citats per Ferrer, Ll. *Pagesos...*, pp. 210-211.

una intensa demanda de terra conreable, cosa que fou una de les causes de disgregació dels masos. Analitzant conjuntament aquestes variables (impossibilitat que l'estructura de la propietat agrària permetés la reproducció de la força de treball a les famílies que les posseïen; importància de la demanda de terra i notable increment demogràfic que es donà a la vila durant aquest període), s'arriba necessàriament a la conclusió que per a la majoria dels titulars que declaren peces d'aquestes proporcions, l'agricultura no podia pas ser l'activitat econòmica principal, sinó que havia de ser-ne una de tipus secundari o, si més no, complementària a d'altres actuacions laborals o professionals.

Aquesta interpretació, avalada per l'estudi sobre l'accés dels diferents grups socioprofessionals a la propietat de la terra, posa de manifest que el ritme de creixement econòmic de la vila havia impulsat el desenvolupament i la diversificació de les activitats econòmiques en sectors diferents de l'agrari.

En aquest moment històric, Mataró havia superat les rigideses i limitacions del marc rural. Els protagonistes d'aquest desvetllament econòmic, dedicats primordialment a activitats no agrícoles, foren els responsables de la demanda de terra que se segregà dels masos, atomitzà les grans propietats i les plantà de vinyes. Gràcies a les dimensions de les vinyes i a les característiques dels contractes de subestabliment, pràcticament tots els sectors socials hi accediren a la recerca dels guanys que generava la comercialització del seu fruit[518]. En el procés mataroní, doncs, l'existència d'aquestes micropropietats tindria una interpretació força diferent a la que Llorenç Ferrer atribueix a les molt petites propietats del Bages, abocades a una existència precària o immerses en processos de pauperització[519]. Només en el cas dels pagesos que tinguessin l'agricultura com a activitat exclusiva es podrien donar situacions similars a les del Bages. I encara, a Mataró, aquests pagesos controlen habitualment més

518. Giménez, J. *Economia i societat.*

519. "Aquesta redistribució de la terra no consolida una pagesia capaç de viure del treball de la terra. Tot i l'augment de la petita explotació, els explotadors (tant amb els de fora com sense) que superen les 16,5 Q. que hem fixat com a quantitat mínima per assolir la subsistència, són una minoria. Per dessota són majoritaris i sense detraure la quarta part de fruits que paguen habitualment de renda. Així, malgrat la redistribució que origina la rabassa, les petites explotacions pageses es veuran abocades a cercar altres formes d'ingrés per sobreviure". Ferrer, Ll. *Pagesos...* pp. 261-261.

d'una peça[520]. En canvi, comerciants i menestrals adquiriren un conjunt molt ampli de propietats, inversió en la qual van haver d'esmerçar capitals i força de treball pròpia o aliena. Per tant, l'accés a aquest tipus d'explotacions tingué un marcat caràcter de reinversió productiva d'excedents estalviats o manllevats a les activitats econòmiques primigènies dels distints declarants. Es dóna, doncs, una circumstància d'acumulació[521] i d'intensificació del procés productiu diametralment oposada a la detectada al Bages.

Així, paradoxalment, en aquest context històric la micropropietat, lluny de ser signe de precarietat o d'endarreriment estructural, és indicativa d'una nova vertebració de les relacions de producció en el si d'una economia abocada a la diversificació i a mercats cada vegada més amplis.

Val a dir que la situació reflectida pels capbreus mataronins no és pas excepcional. Analitzant les comarques del Barcelonès, Eva Serra ha reflectit molt gràficament una situació paral·lela a la del Maresme[522].

Estructura social i propietat de la terra

Per a l'estudi de les relacions que s'establiren entre els diferents grups socials de la vila mataronina i el control de la propietat extensa —que era la base del seu creixement i desenvolupament—, s'han realitzat un conjunt de gràfics per tal de reflectir les correlacions, estratificacions i subordinacions que es donaren entre els mataronins del segle XVII respecte de l'activitat econòmica rectora de l'economia vilatana.

520. Damià Vilardell, pagès, declara en el capbreu 1656-1672, 7 peces de vinya que sumen 3,4 ha.

521. En situació de precarietat o dificultats econòmiques, el que hom fa en primer lloc és vendre els objectes de plata, culleres, bàsicament, en els nivells socials més baixos, i acte seguit vendre les peces de vinya de què es disposa. Tanmateix, però, per afrontar les situacions de crisi resta l'activitat menestral o comercial exercida pel cap de família.

522. "Cal suposar que el teixit rural proper a Barcelona devia ser una combinació de masos immergits dins d'un mar de petites parcel·les". SERRA, E. *Pagesos*... p. 369. "La impressió general *és que el procés de fragmentació i parcel·lació ha començat molt aviat al territori barceloní* i rodalia -liquidació parcial del sistema d'explotació sobre la base de la masia- i que en la compra de terres han participat fonamentalment petits capitals urbans que molt probablement s'han mostrat agressius amb la propietat pagesa (erosió de les estructures pageses medievals per la inversió urbana)". SERRA, E. *Op. Cit.*, pp. 371-372.

L'accés dels diferents grups socioprofessionals a la propietat de la terra es manifesta en els dos quadres següents, que reflecteixen l'extracció social i el nombre de persones que confessen al rei propietats de caràcter agrari.

Una primera aproximació a aquestes xifres permet percebre l'existència d'una estructura social molt més complexa i desenvolupada en el segon quadre. Cal constatar l'aparició de la categoria de *gaudints*, utilitzada pels contemporanis per definir les persones que tenien privilegi militar i que, a escala local, equivalien a l'aristocràcia urbana. També és molt important l'increment d'un bon nombre de professionals que en llenguatge actual anomenaríem "liberals". El desdoblament en el terreny de l'agricultura també és fruit d'aquesta major complexitat social. Els bracers i els hortolans han aparegut de bell nou, la qual cosa indica una certa estratificació social i, alhora, una especialització en el treball.

Les activitats comercials també van experimenta una evolució semblant.

De forma global, els dos quadres defineixen dos moments diferents en la consolidació de l'estructura social dels propietaris mataronins d'aquesta etapa històrica, similar a la manifestada en altres treballs[523], amb les diferències que originen els diferents tipus de fonts emprades. Les línies generals d'aquesta estructura que s'està gestant ressenyen una lleugeríssima pèrdua del pes específic del sector agrícola, que ha de cedir l'hegemonia davant altres sectors emergents: un sector molt heterogeni, de fortuna variable, format per les activitats manufactureres, i un sector clarament destacat a l'entorn del desenvolupament del binomi comerç-transports. Els declarants vinculats a les activitats manufactureres es mouen entre un 27% i un 28%. Però el sector social que aconsegueix el nombre més elevat de declarants és l'integrat pel conjunt d'individus vinculats a les activitats mercantils, comercials i terciàries: aglutinen un 24,4% dels declarants en el primer capbreu, però la seva representativitat augmenta fins al 31,8% en el capbreu de la segona meitat del segle XVII.

Cal notar que les persones pertanyents a l'àmbit dels *gaudints* són realment el grup més destacat i significatiu de les activitats comercials. Són aquells que per la seva significació socioeconòmica han aconseguit

523. GIMÉNEZ, J. *Economia*, pp. 34, 35.

establir-se al graó més elevat de l'escala social, però es mantenen estretament vinculats a qualsevol mena d'activitat comercial, financera i especulativa. D'altra banda, el creixement de les activitats professionals de tipus "liberal", prou important, ha de ser considerat com a subsidiari del creixement generalitzat de l'activitat econòmica a la població.

Cal fer esment que les declaracions ressenyades han estat fetes majoritàriament per persones de sexe masculí. L'apartat classificat com a "indeterminats" està format gairebé íntegrament per declaracions femenines, de les quals no s'indica cap activitat professional específica.

Els quadres que segueixen, elaborats a partir dels dos capbreus objecte d'aquest estudi, il·lustren l'accés dels diferents grups socioprofessionals al control de la terra.

Ambdós tenen en comú una marcada tendència per part de tots els sectors econòmics a la titularitat de propietats agrícoles. Així, la tinença de terres resta molt lluny de ser una prerrogativa de la pagesia i esdevé quelcom compartit per altres sectors interessats. Tanmateix, aquesta tendència al control de terres no es produí d'una forma arbitrària o indiscriminada. L'estudi de les característiques de l'accés dels diferents sectors socials il·lustra una actitud selectiva i no gens arbitrària.

La comparació entre els dos quadres permet percebre, ja d'entrada, algunes diferències significatives. Així, mentre en el primer s'observa una notable dispersió dels diferents tipus de terres entre els diversos segments professionals, en el segon, la tinença de terres —fora de l'àmbit específic de la pagesia— es circumscriu gairebé de forma exclusiva a la vinya i, en menor grau, a les peces. La resta de conreus gairebé ha deixat d'acaparar l'atenció dels sectors menestrals o mercantils que abans s'hi havien interessat.

En el primer capbreu la pagesia encapçala el protagonisme en la propietat agrària. La segueixen els representants de les activitats mercantils i alguns membres de la menestralia, abaixadors, sastres, vidriers i basters.

En el segon capbreu, que representa un moment econòmicament més evolucionat, la tendència s'ha decantat en tots els sectors cap al control de la vinya. Així, els membres de les activitats mercantils que disposaven d'una notable representació en tots tipus de conreus han centrat de forma gairebé absoluta la seva atenció en les plantacions vitícoles. Solament la pagesia —per raons òbvies— i els *gaudints* mantenen propietats en tot els àmbits productius. La polarització al voltant del conreu

de la vinya és, per tant, indicativa d'unes clares expectatives econòmiques d'aquest tipus de conreu. Aquestes expectatives han fet obviar, o pràcticament negligir, l'interès per les altres explotacions entre els sectors socioeconòmics que cerquen en l'activitat agrícola no l'autosubsistència, sinó l'acumulació de guanys a curt termini en el nou marc que s'obre amb les activitats vitivinícoles.

Per tant, a la llum d'aquestes dades, un dels indicadors més significatius en relació a l'accés a la terra procedirà de l'anàlisi de la propietat de les vinyes.

El quadre següent reflecteix aquesta circumstància i permet ponderar de forma fefaent la transcendència que té aquesta explotació a tot el cos social.

Si l'anàlisi es fa a nivell de sectors econòmics concrets, les dades són realment molt significatives. Així, els pagesos, titulars d'alguns dels masos que sobreviuran a l'esmicolament, o individus que tot i no ser titulars de cap masia fan del treball de les pròpies terres l'activitat econòmica principal, aconsegueixen retenir 15,28 ha. d'explotacions vitícoles, mentre que els negociants, amb un àmbit d'acció teòricament molt allunyat de l'agricultura, n'assoleixen gairebé 11 ha. Semblantment, la menestralia, agrupada en els diferents subsectors, acapara més del 20% de la vinya capbrevada. Però són els representants de l'àmbit mercantil —juntament amb els dedicats als transports i amb els professionals representats al subapartat d'altres activitats— els qui assoleixen el control de més del 36% de la vinya declarada.

Així doncs, aquestes dades revelen una societat sostinguda per tres pilars econòmics: l'agricultura, la manufactura artesanal i el comerç, però tota ella vinculada a l'entorn d'un mateix eix —vertebrador i definidor de la riquesa— que és la possessió de vinyes.

Mercaders, menestrals i professionals "liberals" encetaren un procés de protagonisme econòmic tot sostraient progressivament a la pagesia una activitat que, en un principi, li era específica, a partir del moment en què aquesta activitat oferí unes rendibilitats econòmiques prou interessants.

S'inicià, per tant, una situació de dura competitivitat pel control de la vinya. La pagesia difícilment podia enfrontar-se amb èxit amb mercaders i negociants, principals beneficiaris de les rendes diferencials dels conreus vitícoles. Aquests, a més, disposaven de capital suficient per subvenir als períodes de males collites que, a través de l'endeutament,

ACTIVITAT ECONÒMICA DELS DECLARANTS

CAPBREU 1596 - 1601

ACTIVITAT ECONÒMICA	NOMBRE	%
AGRICULTURA	29	21,9
Pagesos	29	
PESCA	8	6,0
TÈXTIL	12	9,0
Abaixadors	1	
Paraires	1	
Sastres	7	
Teixidors de llana	1	
Teixidors de lli	2	
METAL·LÚRGIA	4	3,0
Ferrers	1	
Manyans	1	
Pedrenyalers	2	
CONSTRUCCIÓ	6	4,5
Fusters	3	
Mestres de cases	3	
CONSTRUCCIÓ NAVAL	2	1,5
Mestres d'aixa	1	
Serradors	1	
MFRES. DIVERSES	14	10,5
Basters	2	
Boters	5	
Corders	1	
Esparters	1	
Sabaters	2	
Vidriers	3	
COMERÇ	15	11,2
Botiguers	2	
Botiguers de teles	2	
Mercaders	8	
Negociants	3	
TRANSPORT	11	8,3
Mariners	8	
Traginers	3	
ALTRES ACTIVITATS	6	4,5
Carnissers	1	
Cirurgians	1	
Preveres	3	
"Treballadors"	1	
INDETERMINATS	26	19,6
TOTAL	133	

ACTIVITAT ECONÒMICA DELS DECLARANTS

CAPBREU 1656 – 1672

ACTIVITAT ECONÒMICA	NOMBRE	%
AGRICULTURA	48	21,0
Bracers	15	
Hortolans	2	
Pagesos	31	
PESCA	8	3,5
TÈXTIL	10	4,4
Abaixadors	1	
Barretaires	1	
Blanquers	1	
Sastres	4	
Teixidors de lli	3	
METAL.LÚRGIA	9	4,0
Argenters	1	
Clavetaires	1	
Daguers	1	
Ferrers	2	
Pedrenyalers	3	
Serrallers	1	
CONSTRUCCIÓ	8	3,5
Fusters	5	
Mestres de cases	3	
CONSTRUCCIÓ NAVAL	1	0,4
Calafats	1	
MFRES. DIVERSES	35	15,2
Assaonadors	1	
Basters	1	
Boters	7	
Corders	1	
Espardenyers	1	
Esparters	1	
Ollers	2	
Passamaners	3	
Sabaters	10	
Vidriers	8	
COMERÇ	19	8,3
Adroguers	3	
Botiguers	1	
Botiguers de teles	2	
Candelers de cera	1	
Mercaders	2	
Negociants	10	

ACTIVITAT ECONÒMICA DELS DECLARANTS

CAPBREU 1656 – 1672 (continuació)

TRANSPORT	12	5,2
Carreters	1	
Mariners	8	
Traginers	3	
ALTRES ACTIVITATS	30	13,1
Escrivans	1	
Cirurgians	6	
Metges	5	
Notaris	3	
Pintors	1	
Preveres	3	
"Treballadors"	11	
"GAUDINTS"	12	5,2
Burgesos honrats	5	
Ciutadans honrats B.	7	
INDETERMINATS	37	16,2
TOTAL	229	100,0

marcaven el declivi de les explotacions pageses. La pagesia, per tant, hagué de cedir progressivament el seu lloc preeminent en el control de la vinya i dedicar-se a la resta d'explotacions agràries tradicionals que no suscitaven la cobejança d'especuladors i nouvinguts.

Aquesta nova correlació de forces entre els propietaris de vinyes es fa palesa quan es considera la mitjana de les superfícies d'aquest conreu que declaren els diferents grups professionals.

Aquestes dades reflecteixen amb molta nitidesa l'abast de les importants transformacions que s'han experimentat en el control d'aquest conreu. Les explotacions que superen 1 ha. de mitjana, probablement les més rendibles, no estan pas en mans de la pagesia, sinó de sectors econòmics amb més capacitat d'acumular excedent, que, evidentment, hi han acudit esperonats per les expectatives de guanys econòmics a curt o mitjà termini. Com a conseqüència d'aquesta realitat, la pagesia es troba relegada a la cinquena posició. La superfície de les seves explotacions s'adiu amb la tipologia de micropropietat definida anteriorment que, en definitiva, condemna els pagessos a ser actors secundaris en el repartiment de les rendes agràries generades arran dels increments del cultiu de la vinya.

El quadre que acull els declarants de vinya amb propietats iguals o superiors a 1 ha no fa més que reblar les afirmacions anteriors i, per tant, acaba de definir aquesta via mataronina o model de desenvolupament i de transició.

Propietat de la terra i diferenciació social

L'anàlisi de la documentació obliga a reconsiderar algunes qüestions que a l'inici semblaven ben fonamentades. Així, la reflexió permet incidir en el que ha estat un element de discussió entre diversos autors: valorar l'abast de la continuïtat o de les transformacions agràries durant els segles de l'època moderna.

A la seva obra sobre el Vallès Oriental, Jaume Dantí es planteja el dilema sobre si l'estructura de la societat rural a l'Europa Occidental, i per extensió a Catalunya, durant l'època moderna, es manté inalterada malgrat les alternances conjunturals de fases d'extensió i de contracció. Citant P. Vilar, diu: "Homenatges, reconeixements repetits del domini eminent, capbreus periòdics, censos esdevinguts gairebé simbòlics però pagats religiosament, establiments i precaris gairebé gratuïts però que reserven la propietat: tot això del segle X al XIX (al XX, a vegades) és tan continu, tan incorporat a les habituds del Principat."[524]

Davant d'aquesta interpretació continuista, altres autors com J. Torras Elias, citat pel mateix Dantí, defensarien la presència de transformacions importants en els segles de l'edat moderna, "Plantejaré aquí la necessitat d'organitzar l'exploració històrica de manera que no exclogui la hipòtesi contrària, és a dir, que en aquest llarg període [es refereix als segles "moderns"] van anar-se produint canvis, i precisament en allò més determinant: canvis en l'estructura de classes en el món rural, i canvis en l'estructura de les classes..." [525].

Finalment, a la vista de les realitats que investiga, Dantí pren partit entre les dues opcions i afirma: "Malgrat la insuficiència de dades, rati-

524. Dantí, J. *Terra...* p. 167.
525. Torras, J. "El món rural." Actes I Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Vol. I, pp. 151-154.

ACCÉS A LA PROPIETAT DE LA TERRA. CAPBREU 1596 – 1601 (Peces declarades)

	B	C	E	F	P	V	H*
AGRICULTURA							
Pagesos	3	6	1	11	77	5	2
PESCA	-	1	-	-	2	-	-
TÈXTIL							
Abaixadors	1	-	-	1	1	2	-
Sastres	-	-	-	1	-	4	-
Teixidors de lli	-	-	-	-	-	1	-
Teixidors	-	-	-	-	-	3	-
METAL·LÚRGIA							
Manyans	-	-	-	-	-	1	-
CONSTRUCCIÓ NAVAL							
Mestres d'aixa	-	-	-	-	-	1	-
MFRES. DIVERSES							
Basters	-	-	2	-	1	-	-
Boters	-	-	1	-	-	1	-
Vidriers	-	-	-	1	1	1	-
COMERÇ							
Botiguers	-	-	1	-	2	2	1
Botiguers de teles	-	-	-	-	-	1	-
Mercaders	2	3	2	1	9	8	1
Negociants	-	-	1	-	14	1	-
TRANSPORT							
Mariners	-	-	-	-	1	1	-
ALTRES ACTIVITATS							
Carnissers	-	-	1	-	-	-	-
Cirurgians	-	-	-	-	-	1	-
Preveres	-	-	-	-	-	2	-
INDETERMINATS	-	2	3	1	13	11	-
TOTAL	6	12	12	16	121	46	4

* B=boscosa; C=campa; E=erma; F=feixa; P="peça"; V=vinya; H=horta.

fiquem per al Vallès Oriental la tesi ja citada de Vilar de continuïtat de l'estructura camperola, si més no per una part dels pagesos; encara que apropant-la a l'expressió més rotunda de la consolidació feudal exposada per Eva Serra, compartida en bona part per N. Sales en comparar el feudalisme francès i l'espanyol"[526].

526. DANTÍ, J. *Terra...* p. 171

ACCÉS A LA PROPIETAT DE LA TERRA. CAPBREU 1656 – 1672 (Peces declarades)

	B	C	E	F	P	V	H*
AGRICULTURA							
Bracers	-	1	-	-	-	6	-
Hortolans	-	1	-	-	1	1	-
Pagesos	-	1	11	6	41	25	-
PESCA	-	1	-	-	1	6	-
TÈXTIL							
Sastres	-	-	-	-	-	1	-
Teixidors de lli	-	-	-	-	-	2	-
METAL.LÚRGIA							
Argenters	-	-	-	-	-	1	-
Ferrers	-	2	-	-	-	-	-
Pedrenyalers	-	-	-	-	-	2	-
Serrallers	-	-	-	-	-	1	-
CONSTRUCCIÓ							
Fusters	-	-	-	-	-	3	-
Mestres de cases	-	-	-	-	-	2	-
CONSTRUCCIÓ NAVAL							
Calafats	-	-	-	-	-	1	-
MFRES. DIVERSES							
Assaonadors	-	-	-	-	-	3	-
Basters	-	-	-	-	-	1	-
Boters	-	-	-	-	1	1	-
Corders	-	-	-	-	1	-	-
Espardenyers	-	-	1	-	-	-	-
Esparters	2	-	1	-	-	-	-
Passamaners	-	-	-	-	-	4	-
Sabaters	-	-	1	-	2	7	-
Vidriers	-	-	1	-	1	6	-
COMERÇ							
Botiguers	-	-	-	-	-	1	-
Candelers de cera	-	-	-	-	1	1	-
Mercaders	-	-	-	-	-	2	-
Negociants	-	-	-	-	-	8	-
TRANSPORT							
Mariners	-	-	-	-	-	6	
ALTRES ACTIVITATS							
Escrivans	-	-	-	-	-	1	-
Cirurgians	-	-	2	-	-	4	-
Metges	-	-	-	-	1	7	-
Notaris	-	1	-	-	-	5	-
Pintors	-	-	-	-	-	1	-
Preveres	-	-	-	-	1	2	-
Treballadors	-	-	-	-	-	6	-
"GAUDINTS"							
Burgesos honrats	-	2	3	-	2	7	1
Ciutadans honrats B.	-	1	2	-	7	7	-
INDETERMINATS	-	1	1	-	5	17	1
TOTAL	2	11	23	6	65	148	2

* B=boscosa; C=campa; E=erma; F=feixa; P="peça"; V=vinya; H=horta.

Eva Serra i Ramon Garrabou defensen i defineixen a bastament en sengles escrits les causes generadores i les característiques de les transformacions en el marc agrari[527].

Aquest marc teòric és el que millor permet interpretar els processos detectats en aquest treball i que generaren el model de desenvolupament que es donà a Mataró. L'afirmació de Ramon Garrabou, en el sentit que en les zones en què s'ha produït un desenvolupament agrari més intens és on comerciants, professionals i artesans mostren major interès per accedir a la propietat de la terra, és exactament equiparable al cas mataroní. Igualment, Eva Serra defineix un panorama amb molts paral·lelismes amb el procés aquí estudiat i cita, a més de les raons estructurals, l'aparició d'unes relacions de mercat que, a Mataró, foren sens dubte cabdals per a l'inici i la intensitat de les transformacions.

En el seu treball, J. Torras fa una acurada anàlisi d'aquest punt i defensa les modificacions estructurals[528] tot incidint en la importància de la inserció en els processos de producció per al mercat.

527. "La pràctica de l'establiment per cada masia, a les parts més allunyades i menys fèrtils del seu domini provoca un moviment invers al que s'havia constatat els segles XIV-XVI. Mentre en aquests segles cristal·litzava la gran unitat d'explotació, ara aquesta es "fragmenta". Les seves millors parts esdevenen objecte d'un conreu intensificat, mentre hom lliura als artigaires els límits boscats, fins aleshores molt probablement reservats a un pasturatge intermitent.(...). Ara bé, el ritme d'aquestes transferències degué ser relativament lent i evidentment començà a accelerar-se a finals del segle XVII i sobretot a les primeres dècades del XVIII (...). Demografia, sistema hereditari i endeutament han estat causa i conseqüència de modificacions estructurals en les relacions de producció al camp, i de canvis en l'estructura dels conreus sense que calgui excloure, però, l'ocasió de beneficis d'unes transformacions agràries que s'inscriuen també en el marc de la formació de relacions de mercat". Serra, E. *Pagesos...*, pp. 350-351. "Però al costat d'aquesta pagesia acomodada, en el decurs de l'edat moderna petita i mitjana noblesa i institucions eclesiàstiques i tota una àmplia gamma de comerciants professionals, artesans i menestrals han anat acaparant una part significativa del domini útil (...). És sobretot en aquelles zones en què s'ha produït un desenvolupament agrari més intens on aquests grups socials mostren major interès per accedir a la propietat de la terra. Estratègies matrimonials, compres i sobretot préstecs i execucions de crèdits impagats han estat les vies principals de penetració d'aquests grups socials en la propietat del sòl. Garrabou, R. *Terra....*, p. 20.

528. "El creixement de la població, i altres impulsos lligats a la inserció del món rural en circuits mercantils cada vegada de més abast, determinaren l'ampliació de la superfície cultivada, la *intensificació del seu ús*, el *desenvolupament de les rendes diferencials:* donaren impuls a nous establiments, també al subestabliment, i cada cop més a l'explotació indirecta mitjançant principalment tractes de masoveria, de parceria i de rabassa morta, d'arrendament en molt menor mesura. En resultava una creixent varietat d'empreses agro-pecuàries, des del gran mas fins a inestables i precàries explotacions, insuficients per ocupar i mantenir les famílies de llurs titulars". Torras, J. "El món rural", p. 152.

ACCÉS A LA PROPIETAT DE LA VINYA. CAPBREU 1656 - 1672

Activitat econòmica	Superfície (ha.)	%
AGRICULTURA	-	19,8
Bracers	1,84	-
Hortolans	1,36	-
Pagesos	15,28	-
PESCA	2,08	2,2
TÈXTIL		1,8
Sastres	1,00	-
Teixidors de lli	0,68	-
METAL·LÚRGIA		2,5
Argenters	1,60	-
Pedrenyalers	0,48	-
Serrallers	0,24	-
CONSTRUCCIÓ		2,5
Fusters	1,48	-
Mestres de cases	0,92	-
CONSTRUCCIÓ NAVAL		0
Calafats	0,60	-
MFRES. DIVERSES		13,7
Assaonadors	1,40	-
Basters	0,20	-
Boters	0,08	-
Passamaners	3,00	-
Sabaters	3,76	-
Vidriers	4,32	-
COMERÇ		17,1
Botiguers	0,24	-
Candelers de cera	0,48	-
Mercaders	4,40	-
Negociants	10,92	-
TRANSPORT		3,3
Mariners	3,04	-
ALTRES ACTIVITATS		18,2
Escrivans	1,00	-
Cirurgians	2,80	-
Metges	6,84	-
Notaris	4,00	-
Pintors	0,28	-
"Treballadors"	2,16	-
"GAUDINTS"		7,4
Burgesos honrats	2,76	-
Ciutadans honrats B.	4,16	-
INDETERMINATS	10,76	11,5

A la vista d'aquestes interpretacions, el model mataroní de transformació i de transició d'una realitat medieval i autàrquica a una etapa moderna caracteritzada per l'aparició i estímul constant del mercat, permet afirmar l'existència de profunds canvis en les estructures productives i, conseqüentment, també en les socials.

L'orientació de mercat que de forma precoç experimentà l'agricultura mataronina fou la clivella que trencà els vells esquemes rurals i obligà a reestructurar el panorama social. La comunitat pagesa, amb escassa diferenciació social, vinculada als masos i a una economia poc desenvolupada és, a Mataró, una imatge aplicable als segles XIV i XV. Aquesta realitat es trencà en el decurs dels segles següents, i en el XVII hom percep que el procés de transformació es troba ja molt avançat: desmembrament dels masos en establiments; pèrdua progressiva del poder econòmic i fins i tot polític de la pagesia en favor dels sectors emergents; desenvolupament d'activitats manufactureres especialitzades en una producció ultralocal —puntes, vidre, petita metal·lúrgia; protagonisme polític i econòmic dels grups dedicats al comerç; la capitalització de les relacions; aparició d'un petit col·lectiu que assoleix status de noblesa local, etc.

En el Mataró del segle XVII la diferenciació en el si de la comunitat pagesa havia pràcticament finalitzat, tot relegant el grup social motor de les transformacions agràries que iniciaren el procés. Senzillament, Mataró havia deixat de ser una comunitat de pagesos. I, en aquest segle, hom assisteix a l'aparició d'un nou marc de relacions polítiques, socials i econòmiques: l'eclosió del caràcter urbà, conseqüència inevitable dels accelerats ritmes de desenvolupament i creixement econòmic que visqué la vila entre els segles XVI i XVII. Pierre Vilar ho anomenà el retorn a la vida de les poblacions costaneres[529].

529. "Il est vrai que, pour l'ensemble catalan, il faut poser deux problèmes. On est tenté de ne s'occuper que de Barcelone, "cap i casal" reconnu, et personalité urbaine toujours chère à ses habitants, et admirée par les voyageurs. Mais il ne faut jamais oublier qu'il existe d'autres centres urbains notables, qui ont un rôle meme quand Barcelone écrase tout de son ombre (...). Une étude complète devrait donc comparer, combiner le cas du développement -et des reculs- de la capitale avec les cas des moins grandes villes. Non seulement des trois qui ont l'honneur de notre affiche, mais bien d'autres: têtes de comarques, et lieux de marché, petits centres productifs parfois spécialisés, sites maritimes originaux, capables de lier leur destin urbain à des relations lointaines". VILAR, P. "Le monde urbain dans la Catalogne des temps modernes" a *Actes I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, Vol. I. p. 422. "Or, au XVIIIe siècle, et

PRINCIPALS DECLARANTS DE VINYA. CAPBREU 1656 - 1672
Superfície total declarada (ha.)

Joan Bòria	Negociant	5,1
Marianna Pasqual	-	4,0
Jaume Tarascó	Notari	3,6
Damià Vilardell	Pagès	3,4
Andreu Arnau	Mercader	3,2
Jaume Nadal	Metge	3,0
A. Fogueres del T.	Pagès	2,7
F. Roig Sala	Cirurgià	2,6
Salvador Gassia	Negociant	2,4
Francesc Morot	Pagès	2,4
Marc Rosselló	Metge	2,6
Josep Tarau	Negociant	2,0
Joan Vendrell Major	Metge	1,6
Eulàlia Arnau	-	1,6
Marià Salvador	Pagès	1,6
Joan Rossell	Passamaner	1,6
Jacint Nadal	Pescador	1,6
Llorenç Pi	Sabater	1,6
Pau Faubell	Argenter	1,6
Joan Jofre	Burgès H.	1,4
Joan Pau Llauder	Ciutadà H.	1,4
Miquel Simó	Passamaner	1,4
Pau Sala	Hortolà	1,3
Salvador Cabanyes	Pages	1,2
Francesc Roig Serra	Mercader	1,2
Marc Rosselló	Vidrier	1,2
Gabriel Coll Lladó	Assaonador	1,0
Francesc Vilapura	Negociant	1,0
Pau Mates	Sastre	1,0

même dès les dernières années du XVIIe, le retour à la vie des petites places cotières créatrices est important: on peut en prendre comme symbole la rapide croissance de Mataró (...) Tout est à retenir, mais le fait plus frappant est évidemment la très forte préponderance maritime du Maresme, non seulement en Catalogne, mais en Espagne, qu'il s'agisse du nombre des marins, ou de celui des bateaux". VILAR, P. *Op. Cit.*, p. 430.

MITJANA DE SUPERFÍCIE DE VINYA DECLARADA
PER ACTIVITAT PROFESSIONAL (CAPBREU 1656 - 1672)

Activitat	ha.
Mercaders	2,20
Negociants	1,30
Notaris	1,00
Metges	0,96
Pagesos	0,63
C.H. Barcelona	0,59
Sabaters	0,53
Bracers	0,46
Treballadors	0,36
Burgesos Honrats	0,30

2. EL MARC URBÀ

Tram de muralla amb torre circular ubicada a l'antic Pou d'Avall, actual carrer de l'Hospital. La muralla fou un dels elements més definitoris del Mataró de l'època moderna.

Dista la villa de Mataron de la antiquísima y famosa ciudad de Barcelona (...) quatro leguas, situada en la costa de la mar, a la parte de Levante; es de las más sanas y fértiles de todo aquel Principado; y assí no sólo a él socorre con sus abundantes cosechas y cristalinos vidrios, sino que se cargan para Portugal y para Levante. Es pequeña en número de vezinos pero dexaralo de ser según lo que va creciendo y multiplicándose... [530].

El citio por la mayor parte es llano, todo fértil y bien cultivado, muchas huertas y alineados jardines (...) con que se halla bastada, y regalada de mucha pesca, hortaliza, frutas y vinos excelentes, y siendo con facilidad socorrida por mar de las demás cosas, así con embarcaciones propias como extranjeras que con frecuencia acuden a su playa, goza de tanta abundancia y riquezas que si no iguala las de Barcelona no las envidia. Su caserío es muy ciudadano y a muchas casas no les falta sino el nombre para palacios. La fábrica es fuerte y hermosa la arquitectura, de suerte que todo lugar más parece barrio de corte que cuerpo de villa. Cada día va creciendo, tomando más cuerpo su po-

530. Diego de San Joseph, *Compendio de las solemnes fiestas que en toda España se hicieron en la Beatificación de N.B.M. Teresa de Iesus...*, Madrid, 1615. fol. 156 v.

blación. Abunda de aguas que conducidas de no distantes fuentes y corriendo por las calles a todos alegra, y todas la gozan sin trabajo (...). En el siglo presente ha quedado en estado y título de villa real pero es de las más insignias de la Corona de Aragón, es noble porque le habitan caballeros militares, y un gran número de ciudadanos honrados que gozan de fuero como los mismos de Barcelona. Es populosa y grande que excede en esta parte a muchas ciudades de Cataluña, como son Tarragona, Solsona, Urgel, Balaguer, y entre las casas unidas y casserias passan de 800[531].

Coincidències i complementarietats en aquest recull de notícies que permeten percebre les diverses visions que de Mataró tingueren els qui la visitaren o conegueren entre els anys 1615 i 1709, període que comprèn aquesta selecció de textos. Els tractadistes i viatgers del segle XVII, talment com ho faria un pintor amb les seves pinzellades de color, deixaren les seves impressions en aquests traços, a mig camí entre la curiositat del passavolant i la retòrica àulica.

L'abast de la recerca s'orientarà, a partir d'aquestes línies, a construir un esquema interpretatiu de base econòmica per tal de treure a la llum les realitats subjacents a aquestes caracteritzacions literàries i percebre així els batecs de la quotidianitat dels homes i dones que hi visqueren.

531. Cita procedent de l'anònima "*Descripció sumària de les antiguitats de Mataró*". Biblioteca Popular de Mataró, Col. Mataró. Segons l'autor, aquesta descripció està extreta del "capítol 22 de la Història dels Carmelites Descalços". En qualsevol cas, el text reproduït ha de ser anterior a la concessió del títol de ciutat a la vila, l'any 1702.

1. ESPAI URBÀ I MEDI HUMÀ

L'espai urbà és un dels àmbits humans per excel·lència d'ençà de l'aparició de les civilitzacions excedentàries. I és, per tant, una realitat que permet contrastar de forma molt vívida les funcions i els esquemes que la societat ha imposat a cadascun dels seus membres, així com el conjunt de relacions que s'estableixen entre les persones que integren un mateix col·lectiu humà. A més, a l'Edat Mitjana i Moderna, ciutat i món agrari restaven lligats per una mena de cordó umbilical que, si bé a voltes no es percep amb nitidesa quina de les dues parts nodreix i quina és nodrida, palesa el fort grau d'interdependència que experimentaven les dues realitats.

Paral·lelament a aquesta evidència se n'imposa una altra. La dimensió urbana és la resultant dels processos socials i productius que la condicionen. El nucli vilatà mataroní del segle XVII, com qualsevol d'altre, fou una plasmació en tres dimensions, en un espai físic i concret, d'unes estructures productives i d'una diversificació social, realitats inextricablement vertebrades dins l'espai urbanitzat.

Quines foren les dimensions productives i socials de l'urbs mataronina al segle XVII? Aquesta és la primera qüestió que caldrà plantejar per anar més enllà de la visió descriptiva, i potser tòpica, que els viatgers es formaren a primer cop d'ull.

L'evolució demogràfica

Un estudi comparatiu dels talls generals disponibles per al segle XVII ofereix dades interessants per percebre l'estructura i evolució del nombre de mataronins i mataronines d'aquest període.

Abans d'estudiar la significació d'aquestes xifres, caldria afegir-n'hi dues més procedents de fonts diverses. Així, la primera dada demogràfica coneguda per al segle XVII, anterior a les reproduïdes a la gràfica, és una estimació que avaluava la població en 500 focs per a l'any 1616[532]. Per al període comprès entre els anys 1685-1688 hi ha una altra referència procedent del cens elaborat pel milanès Ambrosio Borsano, mestre

532. Llovet, J. *La ciutat de Mataró*, Vol. I, p. 94

general de l'exèrcit de Catalunya entre 1685 i 1688, que atribuïa a Mataró 727 focs[533].

Els estudis realitzats fins ara, evidentment mancats de les dades que aquesta recerca treu a la llum, estan representats pels treballs de Nadal i Giralt i de García i Guàrdia, respectivament[534]. Nadal i Giralt van escriure que la originalitat del desenvolupament mataroní es produí sota el regnat de Felip IV: "(...) mentre Catalunya entra en la crisi per a no sortir-ne de debò fins al cap d'un segle, la vila del Maresme segueix costa amunt, escalant posicions i guanyant pobladors (...) D'una manera excepcional, a Mataró no pot parlar-se de "depressió" durant el segle XVII" [535]. Albert García Espuche i Manuel Guàrdia afirmaven en el seu treball: "És ben certa, sens dubte, la importància i singularitat del creixement mataroní entre 1616 i 1702, però això no ha de fer oblidar el pes de l'etapa anterior, que ha d'ajudar a explicar aquella singularitat..." I en un altre punt "...efectivament, no s'ha valorat correctament el creixement del Mataró de finals del segle XVI, en relació a la resta de les ciutats catalanes" [536].

Les dades aportades, complementades per les dades de baptismes i matrimonis publicades per Nadal i Giralt, permeten emfasitzar que la tendència demogràfica mataronina es caracteritzà per un progressiu desenvolupament de totes les variables estudiades. Tanmateix, hom percep amb nitidesa que l'evolució demogràfica de la vila no fou absolutament lineal. El caràcter progressiu en l'increment poblacional reflectit a la primera meitat de segle es trencà en els recomptes de veïns l'any 1647, mentre que pel que fa als baptismes i als matrimonis la inflexió es produí en el quinquenni 1651-1655, dins del qual els anys que marquen els mínims són el 1651 i el 1652. Concretament els matrimonis, que el 1650 havien estat 50, davallen fins a 19 el 1651 i conseqüentment el nombre de naixements, que l'any 1651 havien estat 158, es resituaren a 75 l'any 1652, marcant el mínim secular en aquesta data. La regressió demogràfica que s'evidencia entre els talls de 1635 i 1662, 19,7%, s'ajusta

533. Manuscrit 2371 de la Biblioteca de Catalunya citat per GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de Cataluña siglos XVI-XVII*, Barcelona, 1985, Vol. II, p. 101.

534. NADAL, J. i GIRALT, E. *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII*, Mataró, 1966. GARCÍA, A. i GUÀRDIA, M. *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500-1900*, Mataró, 1989.

535. NADAL, J. i GIRALT, E. *La immigració...*,p. 24.

536. GARCÍA, A. i GUÀRDIA, M. *La construcció...*, p. 37.

prou bé a la xifra del 20% de pèrdua de població que Nadal i Giralt apunten per al Principat com a resultant de les crisis de 1629-1631 i 1650-1652[537].

El canvi de tendència —amb alguna vacil·lació— s'inicià tot seguit, tal com ho indica el tall de 1663. La crisi havia tocat fons, com ho palesen els naixements d'aquest quinquenni, que mantingueren una evolució progressiva de forma imparable i decidida fins a la fi del segle. Més dificultats tingué la corba dels matrimonis, que experimentà algunes fluctuacions en el darrer quart de segle, potser derivades de l'arribada a l'edat núbil de la generació delmada de l'any 1652. Tanmateix, aquestes dificultats no obstaculitzaren el ja irrefrenable augment demogràfic.

Pel que fa al ritme de creixement, cal ponderar que l'embranzida que agafà la població entre el mínim de 1662 i la xifra de 1702 representa un increment anual de l'1,7%, xifra idèntica a la que s'obté de calcular el creixement experimentat pels focs de la vila entre els anys 1553-1554 i 1616. Nogensmenys, aquest ritme s'alentí en el període subsegüent a la crisi, concretament entre els anys 1663 i 1685, manifestant la durada dels efectes negatius de l'epidèmia en els anys centrals del segle. Tanmateix, en el tram 1685-1702 se superà aquesta taxa de creixement anual, que se situà en un 2,5%.

Això fa més entenedor el fet que l'any 1719 Mataró assolís el segon lloc entre les poblacions catalanes pel nombre d'habitants, deixant al seu darrere ciutats com Tortosa, Vic, Girona, Lleida, Tarragona i altres, que tot just l'any 1616 la precedien.

I tanmateix, què és el que passava a la resta de Catalunya? R. García Cárcel és prou categòric en respondre a aquesta qüestió: "Una primera realidad es incuestionable: Cataluña pierde algo más del 8% de su población de 1553 a 1688"[538]. Doncs bé, en el mateix període, Mataró passà de tenir 237 focs als 727 que assenyala Borsano increment mataroní se situa, per tant, en el 206 %. La singularitat del procés mataroní resta també més que palesa pel que fa a l'àmbit demogràfic.

Aquestes dades permeten fonamentar dues constatacions. En primer lloc, la vila de Mataró es trobà durant el segle XVII immersa en un procés de creixement demogràfic sostingut iniciat al segle XVI i, per

537. Nadal, J. Giralt, E, *La immigració...*, p. 22.
538. García Cárcel, R. Historia de Cataluña siglos XVI-XVII, Barcelona, 1985, Vol. II, p. 102.

tant, de durada secular, quantificable entorn de l'1,7 % anual. És a dir, estem davant del mateix procés de creixement genèricament acceptat per al segle segle XVI català en general i específicament determinat segons J. Nadal i E. Giralt pel fenomen migratori[539].

Amb tot, l'originalitat del procés mataroní rau en el fet que quan aquest creixement generalitzat de la població catalana començà a manifestar signes d'afebliment o de retrocés, ja al primer terç del segle XVII, aquests gairebé no foren perceptibles a la vila maresmenca. Sols la conjunció dels estralls bèl·lics i epidèmics subsegüents a la Guerra de Secessió aconseguiren definir —bé que temporalment— una inflexió d'aquest accelerat ritme de creixement.

Com interpretar aquest procés? Nadal i Giralt, en una monografia dedicada al Mataró del segle XVII, posen de relleu que les taxes merament vegetatives no ofereixen arguments prou sòlids per explicar aquest creixement sostingut[540]. Aquests mateixos autors ressalten el paper rellevant que durant un període dilatat exercí la immigració francesa en aquest creixement. Així, la matrícula de l'any 1637 evidenciava la presència de 198 francesos residents a la vila, que en foren 101 l'any 1639[541].

EVOLUCIÓ DELS VEÏNS DE MATARÓ

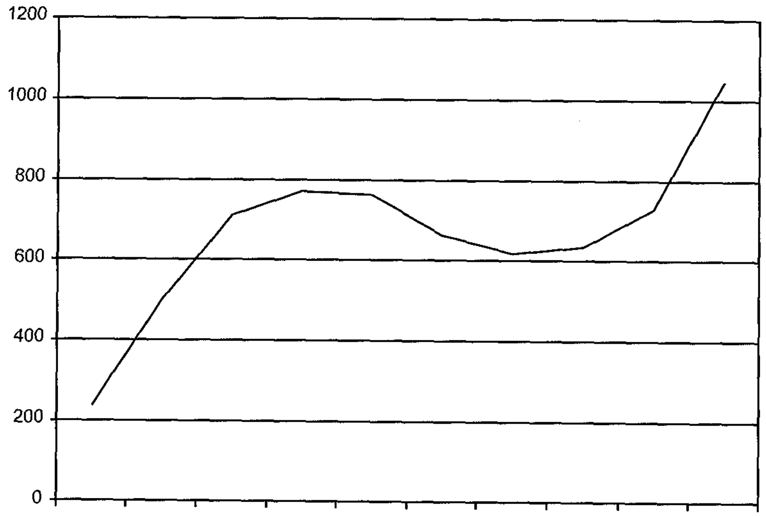

Si la importància d'aquest col·lectiu hagué de ser inqüestionable a l'hora de configurar l'evolució demogràfica mataronina, quin pes específic devien tenir els moviments migratoris procedents del propi Principat? Cal tenir en compte que, òbviament, la immigració interior havia de ser molt més planera a d'altres catalans, que no pas als qui accedien al Principat procedents dels territoris d'una altra monarquia. Fóra molt arriscat afirmar que la migració procedent del propi país podia haver tingut una importància similar a la francesa? Les afirmacions de R. García Cárcel justificarien aquesta línia interpretativa[542].

Arribats a aquest punt es perfila una nova pregunta. Quins foren els estímuls d'aquest flux de força de treball vers la vila mataronina? Cal afirmar de bell antuvi que es tracta d'una migració —en el cas de la francesa— estrictament masculina i majoritàriament compresa entre els vint i els quaranta anys. Nadal i Giralt ofereixen de nou pistes importants per dilucidar aquesta qüestió. Dels 198 francesos estudiats per aquests autors en la matrícula de 1637, 146 es dediquen a l'agricultura, 18 al comerç i transport, i 16 a la fusta i construcció. Per tant, aquests tres sectors representaven el 90,9% de la colònia.

D'altra banda, un recompte inèdit —i inacabat— sobre els francesos que residien a Mataró l'any 1630, ofereix les declaracions de 63 individus procedents del migdia francès. Un dels declarants hi reconeix explícitament que: *...y és vingut per treballar y guanyar sa vida ab son offici de treballador o pagès*, afirmació compartida per la majoria dels declarants[543].

539. NADAL, J. GIRALT, E. *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française*, París, 1960.

540. NADAL, J. GIRALT, E. La immigració..., p. 30

541. En comentar els percentatges de marits francesos en els matrimonis celebrats a Mataró, Nadal i Giralt escriuen: "Els graons successius de l'escala, amb els corresponents percentatges, són: 1617-1625, amb una proporció que s'acosta al 20 per 100 d'esposos francesos; 1631-1645, amb un 14 a 16 per 100, 1646-1660, amb un 8 a 10 per 100; 1661-1770, prop d'un 3 per 100". NADAL, J. GIRALT, E. *La immigració...*, pp. 35-36 i 53.

542. "...el factor migratorio aparece como parámetro fundamental en la demografía catalana tanto como en la demografía castellana, estudiada por V. Pérez Moreda. La emigración campo-ciudad ha sido destacada por diversos historiadores. Cerca de 9.000 immigrantes -la mayor parte del Gironès- en la ciudad de Gerona, según Narcís Castells, pudieron neutralizar el saldo vegetativo negativo de esta ciudad". GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de Cataluña*. p. 32

543. Confessió de Jacques Grimalt, procedent del lloc de Labarta. Cal destacar que onze dels declarants procedeixen d'aquesta població,. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11, 15.X.1630.

Assentada aquesta primera constatació sobre l'impacte del corrent migratori en el desenvolupament demogràfic mataroní, caldria ponderar la significació de les taxes de creixement experimentades per la vila. Si es prenen les dades extremes dels anys 1553 i 1702, hom constata que durant un període de gairebé 150 anys la població incrementà a raó d'un 2,2% de mitjana anual, malgrat el parèntesi crític dels anys 1647-1663. Sens dubte, cal realçar l'abast d'aquesta dada. Un creixement d'aquesta magnitud en les coordenades demogràfiques de l'Antic Règim no presenta cap element d'originalitat, atès que períodes de creixement similar o superior es veien compensats per períodes de profundes davallades que equilibraven el nombre dels habitants dintre d'uns límits establerts pel que hom defineix genèricament com a "sostre productiu".

Si la dada del creixement per ella mateixa no és rellevant, ho esdevé plenament quan es constata la singularitat de la seva durada. És prou conegut que el trencament dels moviments demogràfics de cicle antic es produí per l'anomenada "revolució demogràfica", caracteritzada pel creixement sostingut i a llarg termini de la població. Aquest procés, exemplificat a bastament arran del model anglès, possibilità el desenvolupament de l'anomenada "primera revolució industrial" i, amb ella l'inici de la nostra contemporaneïtat. P. Deane ha quantificat en un 0,7% l'increment anual de població a Anglaterra entre 1751 i 1761, d'un 1% a la dècada dels 80 del segle XVIII i del 1,6% a la segona dècada del segle XIX[544]. En el mateix sentit, C. Cipolla calcula el creixement anual de la població europea en un 0,7% a la primera meitat del segle XIX, un 0,8 a la segona i un 1,2% entre els anys 1900-1913[545].

Enmig d'aquest conjunt de dades, l'evolució mataronina —tot i acceptant els riscos i les prevencions a l'hora d'establir paral·lelismes formals entre dades d'orígens i abast tan allunyats— no deixa d'esdevenir paradigmàtica. Hom pot afirmar sense pal·liatius que, durant el segle XVII, es donaren a Mataró unes pautes de comportament demogràfic que portaven implícit el trencament amb els rígids límits que havien encotillat el creixement de la població en el denominat règim demogràfic antic. Durant 150 anys, Mataró visqué enmig d'una conjuntura de creixement autosostingut sols comparable amb els nivells europeus assolits durant el segle XIX.

544. Deane, P. *La primera revolución industrial*, Barcelona, 1977, p. 40.
545. Cipolla, C. *Historia económica de Europa*, Barcelona, 1979, Vol. III, p. 29.

Això fou factible gràcies a la conjunció d'alguns dels mateixos fenòmens que es troben a l'inici de la revolució industrial anglesa suara esmentada. El trencament dels límits estructurals en la producció d'aliments per a una població en constant expansió vingué de la mà de les transformacions agrícoles. El monocultiu vitícola, tot i marginar els conreus cerealístics, obria la possibilitat —via comercialització dels excedents vínics locals— de finançar la compra dels blats, que des de procedències molt diverses afluïen a la vila[546]. L'atenció que la política d'aprovisionament de cereals panificables meresqué al govern municipal ha estat ja estudiada en un altre apartat d'aquest treball. Així doncs, al Mataró del segle XVII el problema alimentari deixà de ser un obstacle per al desenvolupament demogràfic, atès que la creixent demanda vilatana podia ser satisfeta per nombrosos i diversificats proveïdors. En aquest punt jugà un paper clau la fluïdesa que per al trànsit d'aliments representà l'accés a les diverses rutes marítimes, que tenien a la platja de Mataró una de les seves escales obligades en el Principat.

D'altra banda, el creixement dels recursos humans, malgrat les possibilitats alimentàries, no hauria reeixit si no s'hagués vist acompanyat per un desenvolupament de les activitats productives que oferissin la possibilitat d'usufructuar i remunerar aquesta força de treball en contínua expansió durant 150 anys.

Aquesta conjuntura econòmica expansiva —necessitada de mà d'obra remunerada amb salaris prou atractius com per orientar uns notables moviments migratoris des de zones més deprimides— vingué de la mà de l'augment de l'agricultura, la manufactura, la construcció i els intercanvis mercantils. Aquestes activitats es configuraren com a forces locomotrius en aquesta cruïlla històrica on confluïren desenvolupament productiu i creixement demogràfic.

L'especialització del treball vitivinícola, que necessitava una notable aportació de força de treball, el creixement urbanístic que implicà una demanda de mà d'obra en l'activitat constructora i les transaccions comercials forniren una tríada que no sols atragué la immigració, sinó que en el seu desenvolupament posà les bases materials d'un model so-

546. Mataró s'abastia tant de blats procedents de Tarragona i de l'Empordà com de cereals comprats a Narbona, Marsella, Berberia, Sicília i, fins i tot a les darreries del segle XVII, del blat d'origen nòrdic transportat en les naus holandeses.

cioeconòmic basat en el protagonisme indiscutible del mercat com a factor determinant de l'activitat econòmica i en la monetarització de les relacions de producció.

La dimensió urbanística del creixement demogràfic

Aquest desenvolupament del contingent humà tingué òbviament una plasmació urbana, tal i com han estudiat A. García Espuche i M. Guàrdia. A la vista del quadre elaborat a partir dels talls i en funció de la distribució viària dels veïns, cal assenyalar com el creixement humà es vehiculà fonamentalment *extra-murs*, atès que el nucli emmurallat probablement es trobava ja saturat o bé era inaccessible als nouvinguts. El creixement es situà entorn de les vies que constituïen els eixos vertebradors de l'activitat econòmica. Així, la prolongació dels carrers d'Argentona, de Sant Josep o de Sant Francesc fora muralles posava en comunicació la vila amb les zones d'explotació agrícola més intensa. El mateix succeïa amb el nucli del Ravalet. Tanmateix, no cal confondre aquesta expansió amb una intensificació de la població pròpiament rural, atès que el nombre d'habitants dels veïnats de Cirera, Valleix i Mata es mantingué estabilitzat durant el període estudiat. El model d'explotació agrícola endegat a Mataró en aquest període era nou: ja no tenia la masia com a aglutinador de les forces productives, sinó que aquestes residien a la vila i compatibilitzaven, en molts casos, les diverses activitats econòmiques amb el treball de les vinyes.

El camí Ral amplià també el nombre dels seus habitants que, sens dubte, s'havien de beneficiar de les repercussions que forçosament havia de tenir el veïnatge amb una via de comunicació d'abast extracomarcal.

Una segona línia de sedimentació urbanística de l'allau demogràfic tingué com a eix articulador el mar i les activitats que s'hi duien a terme. Els carrers de Sant Antoni i Sant Joan, desenvolupats en el darrer quart del segle XVII, foren el signe més evident dels lligams entre el nucli urbà i la intensificació de les activitats que es desenvolupaven a la platja de la vila: construcció naval, pesca i un intens tràfic mercantil. Aquest desplaçament del centre de gravetat urbanístic vers les activitats marítimes es veié corroborat també per l'increment de població a les *cases del mar* i a la zona del Pou d'Avall.

Malgrat la dilatació del nucli urbà sobre el terreny i la translació d'una bona part de les activitats productives més enllà dels murs de la vila, el control dels excedents productius generats per una situació econòmica expansiva tingué una ubicació urbanística molt precisa.

Una primera constatació a realitzar, des d'una perspectiva estrictament urbanística, és que el carrer que presenta un major nombre de cases, duplicant àmpliament el qui el segueix, es troba situat extramurs.

El tall de 1644, ultra detallar les cases pertanyents a la vila, realitza una classificació econòmica dels seus habitants, que apareixien taxats segons una escala impositiva que anava dels 3 sous fins a les 5 lliures per família[547].

El quadre següent ofereix el nombre de cases ubicades a cada carrer o indret de la població amb indicació de la taxa mitjana, expressada en sous, en què foren tallats els seus veïns.

Les dades procedents d'aquesta font fiscal són concloents en dos sentits. En primer terme, si es considera que la ràtio mitjana per a la mostra se situa entorn dels 16 sous, és ben il·lustrador constatar que 556 declarants es troben a la franja inferior d'aquesta xifra, mentre que sols 205 la superen. Això permet afirmar que, segons les apreciacions dels qui taxaren els diferents nuclis familiars, existí una forta polarització econòmica. Un 73% dels declarants tributaven imports inferiors a la mitjana, mentre que sols el 27% restant superava aquest import. És obvi que, a ulls dels responsables fiscals, Mataró presentava una rígida estructura piramidal de la riquesa.

Aquesta lectura vertical de les dades impositives pot ser complementada per una lectura horitzontal. Així doncs, la segona observació s'hauria de formular entorn de la distribució espacial de la riquesa. Valleix, Cirera, Mata i Traià, veïnats integrats per un petit nombre de masos importants, són els únics indrets fora muralla que superen la mitjana impositiva. Els nivells tributaris més elevats es troben a recer del nucli emmurallat, i més concretament en el que fou l'embrió de la vila medieval: carrer i plaça de Santa Maria, carrer de la senyora Sala, plaça i/o carrer de Sant Cristòfor, Riera, carrer Palau, fra Jaume o Carreró, carrer Nou, carrer Barcelona i Plaça Gran. Carrers com els de Sant Simó, La

547. La compartimentació del tall es realitzà en el següents trams: 3 sous, 5 sous, 7 sous 6 diners, 10 sous, 15 sous, 1 lliura, 1 lliura 5 sous, 1 lliura 10 sous, 2 lliures, 3 lliures, 3 lliures 10 sous, 4 lliures, 4 lliures 10 sous, 5 lliures.

TALLS DE VEÏNS AMB UBICACIÓ DELS DECLARANTS [548]

CARRER/VEÏNAT	1633	1635	1644	1647	1662	1663	1702
Argentona	24	38	38	-	18	17	54
Barcelona	42	47	45	-	34	36	58
Bonaire	24	28	24	-	17	17	22
C. Ral	116	142	137	-	112	121	137
Cases de Mar	21	27	31	-	11	12	44
Cirera	3	4	4	-	6	5	8
Fra Jaume	17	22	19	-	17	17	29
La Palma	18	19	19	-	12	12	20
Mata	12	13	15	-	15	17	13
Massevà	23	24	32	-	32	33	29
Moles	31	36	34	-	18	20	34
Nou	41	46	39	-	37	38	44
Palau	32	29	27	-	28	26	29
Pl. B. Salvador	12	13	6	-	8	8	17
Pl. Major	19	14	22	-	15	15	
Pl. i C. Sta. Maria	7	9	6	-	16	16	53
Pou d'Avall	44	36	45	-	35	35	54
Pujol	32	36	32	-	29	29	43
Ravalet							45
Riera	53	45	47	-	53	56	61
St. Antoni							72
St. Cristòfor	16	18	13	-	11	11	
St. Francesc	32	41	50	-	40	41	64
St. Joan							25
St. Josep	41	44	39	-	28	27	41
St. Pere Alt							10
St. Simó	16	18	16	-	14	14	15
Sra. Sala			8	-			
Traià		2	2		1	1	2
Valleix	11	11	11	-	11	11	12
Altres	23	8					12
TOTAL	710	770	761	663	618	635	1047

548. Tall 1633, ACA. Arx. Not. Mataró, C-11, Maig, Juny, 1633. Tall 1635-1636. ACA. Arx. Not. C-11, 8.VII.1635. "Llista de las casas del terme y vila de Mataró a 15 de janer 1644". ACA. Arx. Not. Mataró, C-13, 8.XI.1643. Tall 1647 citat, juntament amb els talls que segueixen, per J. Llovet, *La ciutat...*, Vol. I, p. 99, Barcelona, 1959-1961. Talls 1662 i 1663 ACA. Arx. Not. Mataró, C-15, 22.V.1662 i 3.VI.1663. Tall 1702. AMM. Acords, 9.V.1702. La ubicació d'alguns dels habitants a determinats carrers, quan mancava la indicació específica, ha pogut ser reconstruïda contrastant el contingut dels diversos documents estudiats. En altres ocasions les indicacions dels domicilis són força imprecises. Així, en els talls de 1662 i 1663 hom agrupa

CARRER / VEÏNAT	CASES	RÀTIO
C. Ral	137	11,02
St. Francesc	50	12,73
Riera	47	27,09
Pou d'Avall	45	9,66
Barcelona	45	18,88
Nou	39	22,44
St. Josep	39	12,13
Argentona	38	13,62
Moles	34	9,50
Pujol	32	14,14
Massevà	32	7,58
Cases de Mar	31	5,00
Palau	27	26,08
Bonaire	24	15,21
Pça. Major	22	18,86
Fra Jaume	19	23,97
La Palma	19	14,63
St. Simó	16	14,56
Mata	15	17,17
St. Cristòfor	13	27,88
Valleix	11	17,17
C. Sra. Sala	8	30,94
Pça Ropit	6	15,00
Pça. Sta. Maria	6	42,50
Cirera	4	63,75
Traià	2	33,75
MITJANA ESTADÍSTICA		16,09
TOTAL	761	

Palma o Pujol es trobarien en una franja intermèdia però inferior a la mitjana. Existeix un únic indret força deprimit dins del nucli emmurallat, situat a la banda de ponent de la riera, el carrer Moles.

indistintament les cases del carrer Argentona situades més enllà del portal de la muralla amb les cases del Massevà. Semblantment, al tall de 1702 hom inclou sota un mateix epígraf el carrer de la "Sra. Sala" -actual Don Magí- amb la plaça Beat Salvador. Tanmateix, en aquest mateix recompte hi ha dades interessant no recollides a la taula-resum. Així, en alguns carrers que havien crescut fora muralles hom desglossa en nombre de declarants intra o extramurs: el carrer Sant Francesc té 15 declaracions dintre vila i 50 fora, el carrer d'Argentona 24 i 30, i el carrer Sant Josep 22 i 19 respectivament. Llovet, J. *La ciutat...*, Vol. I, p. 94.

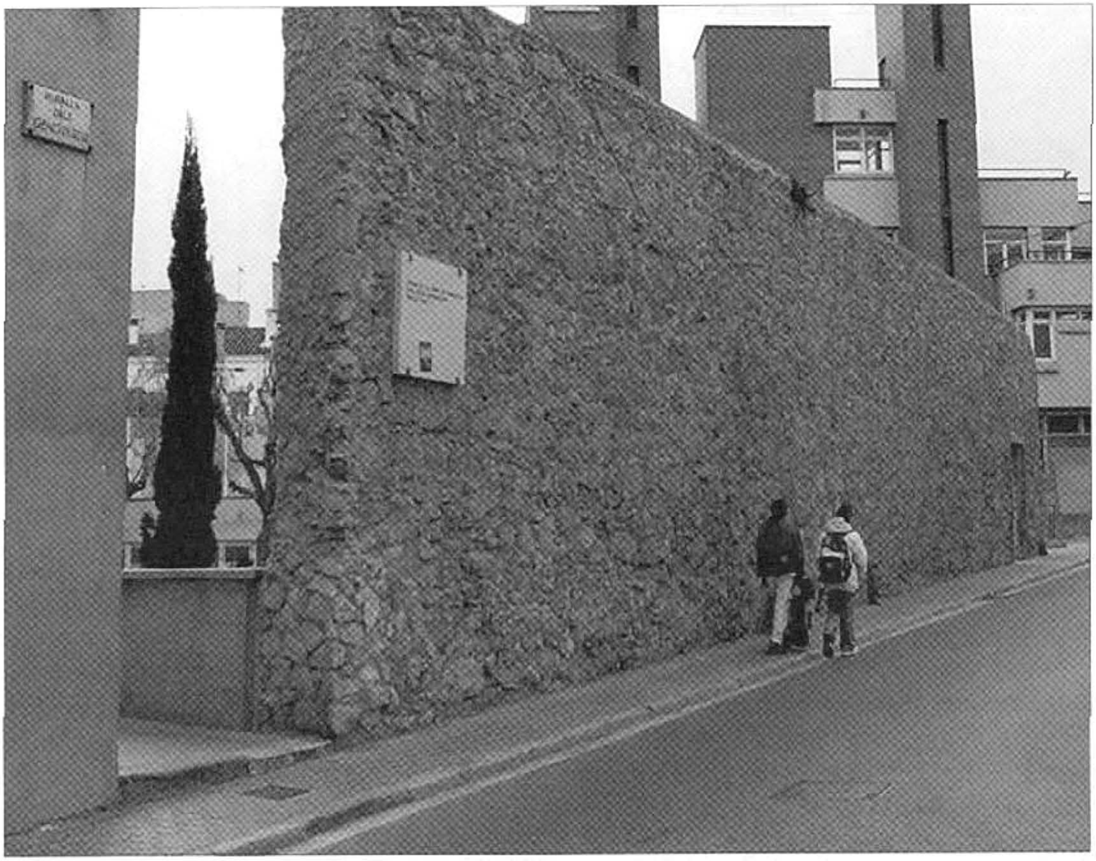

Tram de muralla a l'indret conegut com "Els Genovesos", topònim probablement vinculat a l'activitat dels De Negro.

A l'exterior, els nivells impositius davallen ràpidament: Camí Ral, Nou d'Avall, Massevà i Cases de Mar reflecteixen l'estatus econòmic de l'al·luvió immigratori que s'ha sedimentat en aquests indrets durant el període estudiat. El seus habitants representaven ja el 32% dels pobladors de la vila. Creixement demogràfic, desenvolupament urbanístic i polarització jeràrquica i espacial de la riquesa constitueixen les variables de l'equació que amaga la clau interpretativa per al Mataró del segle XVII.

2. LES ACTIVITATS ECONÒMIQUES URBANES

L'àmbit rural i l'àmbit urbà diferien en aquest període, fonamentalment, en les funcions econòmiques que cadascun s'encarregava de dur a terme. Després d'haver analitzat la significació del marc agrari a la primera part d'aquest treball, pertoca ara centrar-nos en l'estudi del que fou la realitat complementària, subsidiària i imprescindible d'aquell període, el desenvolupament de les activitats productives urbanes.

Per emmarcar la recerca res pot ser tan clarificador com la representació gràfica i estadística de les dades que permeten percebre la significació i l'abast de les activitats econòmiques que realitzaven els homes i les dones de la vila. Altra volta, el tall de 1644 ofereix una informació preciosa per a l'elaboració d'aquestes dades, ja que a més d'oferir un recompte exhaustiu dels mataronins d'aquest any —amb l'única exclusió documentada de les persones pertanyents a l'estament eclesiàstic— n'ofereix, de forma gairebé sistemàtica, l'activitat productiva i, el que és més suggerent, aplica a cada individu una quota tributària determinada en funció del seu nivell socioeconòmic.

Aquesta gràfica esdevé una mena de radiografia de l'esquelet productiu de la vila I, com a tal, permet percebre la funció estructural que hi realitzen tots els seus membres, així com les relacions que s'articulen entre uns i altres. A primer cop d'ull, crida l'atenció l'equilibri harmònic entre els diferents sectors productius: agricultura, ramaderia i pesca representen el 29,46% de la població. El sector manufacturer o artesanal assoleix el 27,76%, mentre que el col·lectiu de persones vinculades als transports i a les transaccions mercantils representa el 16,77% de la població.

Amb tot, però, dintre de cada sector les divergències poden ser tan manifestes com es reflecteix en el sector primari. La presència de la ramaderia és purament testimonial, mentre que la pesca té una discreta representació del 6%.

En canvi, el grup professional més nombrós de la població, el dels treballadors agrícoles, que representa més d'un 18% de la mostra, contrasta fortament, pel que fa a la seva ràtio econòmica, amb el grup dels pagesos, titulars de les propietats agrícoles, que representen el 4,5% dels tallats. Pel que fa a les activitats manufactureres, el sector més rellevant és el tèxtil, seguit pel de la construcció, metal·lúrgia i construcció naval. Els oficis més representats a la mostra són sastres i boters. Pel

que fa a la ràtio econòmica, sols sobrepassen la mitjana, fixada en 16 sous, calafats, argenters, ollers, corders, espasers, matalassers, vidriers i boters.

A l'àmbit del transport, carreters, mariners i traginers tenen una important representació numèrica i superen el 10% de la població. Tanmateix, aquest avantatge numèric no es correspon amb la seva situació econòmica, que en cap cas assoleix la mitjana de la mostra. En el sector del comerç succeeix gairebé tot el contrari. Amb una discreta representació percentual, 6,6%, s'assoleixen nivells de tributació o, el que és el mateix, de riquesa, molt elevats entre mercaders, negociants, apotecaris, botiguers i adroguers. El món de les professions liberals té una representació testimonial, excepció feta dels notaris, que mantenen sempre uns nivells econòmics superiors a la mitjana. En el vèrtex d'aquesta afinada piràmide social, els gaudints de privilegi militar marquen, juntament amb els mercaders, les cotes més elevades de tributació quintuplicant, com a mínim, la mitjana. Així doncs, el perfil productiu definit per la gràfica, a través del treball de la terra i de la complementarietat del món artesanal i dels transports, sosté i alimenta una rígida estructura encapçalada i dirigida per una minoria —singularment integrada per mercaders, pagesos benestants i privilegiats— que usufructua en benefici propi l'excedent que genera tot el cos social. El gruix d'aquest cos social es mou empès per la necessitat que tenen la majoria dels seus components d'assegurar-se la supervivència quotidiana.

Tanmateix, aquesta dimensió estrictament quantitativa no permet percebre el ric rerefons que articulava les relacions entre els individus i els mecanismes de protecció que aquests generaren en defensa dels seus interessos econòmics i de grup. És per això que es fa necessari un estudi de l'estructuració gremial de les activitats productives per tal de copsar les característiques, formes i problemes del treball i penetrar així en tot allò que s'amaga i no mostren les dades estadístiques. Per tal de facilitar la tasca, s'ha considerat adient dividir l'estudi en dos apartats que ja es perfilen amb prou nitidesa: les activitats menestrals i les activitats de transport i comerç.

TALL DE 1644: ESTRUCTURA SOCIOECONÒMICA

DEFINICIÓ SOCIOPROFESSIONAL	NOMBRE	RÀTIO	%
AGRICULTURA-RAMADERIA			23,54
Hortolans	4	13,75	0,56
Pagesos	32	38,39	4,51
Pastors	1	5,00	0,14
"Treballadors"	130	5,47	18,33
PESCA	42	9,68	5,92
TÈXTIL			7,89
Matalassers	1	20,00	0,14
Passamaners	3	7,50	0,42
Sastres	32	12,81	4,51
Sombrerers	2	15,00	0,28
Teixidors	17	8.53	2,39
Tintorers	1	7.50	0,14
METAL.LÚRGIA			2,96
Argenter	1	40,00	0,14
Calderers	1	10,00	0,14
Daguers	2	11,25	0,28
Espasers	1	20,00	0,14
Ferrers	7	13,57	0,98
Manyans	5	9,00	0,70
Pedrenyalers	2	12,30	0,28
Serrallers	2	8.75	0,28
CONSTRUCCIÓ			4,93
Fusters	16	12,19	2,25
Mestres de Cases	17	9,59	2,39
Rajolers	2	4,00	0,28
CONSTRUCCIÓ NAVAL			1,41
Calafats	1	45,00	0,14
Mestres d'aixa	4	10,00	0,56
Serradors	5	6,50	0,70
MFRES. DIVERSES			10,57
Assaonadors	2	13,75	0,28
Basters	2	13,75	0,28
Blanquers	1	15,00	0,14
Boters	24	17,40	3,38
Cistellers	2	7,50	0,28
Corders	5	22,00	0,70
Esparters	2	13,75	0,28
Ollers	2	30,00	0,28
Sabaters	16	10,19	2,25
Saquers	1	5,00	0,14
Vidriers	18	19,86	2,53

TALL DE 1644: ESTRUCTURA SOCIOECONÒMICA (continuació)

DEFINICIÓ SOCIOPROFESSIONAL	NOMBRE	RÀTIO	%
TRANSPORT			10,15
Carreters	5	15,50	0,70
Mariners	46	9,58	6,48
Traginers	21	10,48	2,96
COMERÇ			6,62
Adroguers	5	33,00	0,70
Apotecaris	4	43,75	0,56
Botiguers	4	40,00	0,56
Candelers	3	29,17	0,42
Carnissers	2	10,00	0,28
Cerers	1	7,00	0,14
Marxants	5	8,50	0,70
Mercaders	1	100,00	0,14
Mercers	1	10,00	0,14
Negociants	21	47,74	2,96
ALTRES ACTIVITATS			14,11
Cirurgians	4	17,50	0,56
Doctors medecina	3	28,33	0,42
Mestres	1	5,00	0,14
Mestres de capella	1	5,00	0,14
Moliners	1	5,00	0,14
Notaris	7	30,71	0,98
Pintors	2	22,50	0,28
Procuradors	1	5,00	0,14
"Pubilla"	1	30,00	0,14
"Vídues"	78	18,42	11,00
"Nuncio"	1	5,00	0,14
"GAUDINTS"			0,56
Burgesos Honrats	2	80,00	0,28
Ciutadans Honrats	2	95,00	0,28
INDETERMINATS	80	19,69	11,28

Les estructures de la producció

Les estructures econòmiques esmentades en el capítol precedent tingueren una projecció social en l'aparició d'uns mecanismes de representació i defensa col·lectiva, formats pels integrants d'uns mateixos grups professionals. Aquestes institucions, pròpiament gremials, foren denominades a Mataró en aquesta època "confraries dels oficis".

Amb el nom genèric de "confraries" hom es referia a Mataró, en aquest període, a dos tipus d'associacions que, probablement amb un origen comú, havien evolucionat fins a prendre característitques pròpies. El tret principal que permet diferenciar-les unes de les altres és l'existència d'una vinculació a un determinat grup professional. D'aquí naixia la divisió entre el que hom denominava *confraria dels oficis*, que aplegaven els membres d'unes determinades activitats productives, i la resta de les confraries que tenien unes funcions exclusivament cultuals o devocionals, com podien ser la confraria de la Minerva, instituïda per exalçar el misteri eucarístic, o la de Nostra Senyora.

Les confraries dels oficis, tot i dur a terme unes determinades actuacions religioses i unes pràctiques litúrgiques concretes, tenien una orientació específica vers la protecció dels interessos laborals i econòmics dels seus membres tot esdevenint, per tant, veritables associacions gremials. Així les seves ordinacions es convertiren en una reglamentació de l'exercici de les activitats productives que s'aixoplugaven sota les respectives advocacions religioses. L'estudi de les confraries dels oficis es converteix, doncs, en la recerca del desenvolupament de l'organització gremial a la vila, la qual cosa equival a aprofundir en la seva estructura econòmica.

A recer del creixement demogràfic i productiu ja estudiat, aquestes confraries experimentaren un important desenvolupament d'ençà de les darreries del segle XVI i durant tot el segle XVII. La primera referència que permet de copsar la necessitat estructural de regular —més enllà de l'àmbit devocional— la funció que desenvolupaven aquestes associacions és de l'any 1589: en aquesta data, les confraries veieren reconeguda la seva personalitat jurídica per l'autoritat civil, a banda de la seva fundació estrictament canònica, a partir d'un privilegi reial obtingut pel govern de la vila. Segons aquest privilegi, les confraries mataronines dels oficis restaren equiparades —amb les mateixes prerrogatives i drets— a les barcelonines[549]. És a dir, es convertiren *de facto* en interlocutors inexcusables en tot el que es referís al mercat de treball local, compartimentat entre el conjunt de les confraries existents a la població.

549 "Que totes les confreries dels officis de dita vila de Mataró puguen estatuir y ordenar en les coses concernents a dites confraries y gosen dels matexos privilegis y perrogatives y tinguen les matexes forces y facultats que tenen les confraries dels officis de la present ciutat de Barcelona." *Llibre segon de Privilegis*, p. 29 i ss. AMM. Llig. 1.

De fet, les confraries dels oficis desenvoluparen dues funcions diferenciades i alhora complementàries. Primerament, cal destacar el fet que la major part de la població productiva s'hi trobava incardinada, la qual cosa representava alhora una fórmula d'integració i de vertebració social. Les confraries esdevingueren així vehicles de les diferents identitats col·lectives que coexistien a la vila. És freqüent constatar com hom es refereix genèricament al món de la pesca, al del transport marítim, o al dels pagesos, en citar la confraria de Sant Pere, de Sant Elm o de Sant Abdó i Senen. En segon lloc, les reivindicacions d'aquests col·lectius es vehiculaven vers les autoritats municipals mitjançant propostes, demandes o suggeriments formulats en nom d'aquestes mateixes institucions. Les confraries dels oficis vertebraven fins a tal punt els individus —mascles— en la vida col·lectiva vilatana, que existí una confraria específica, sota la invocació de Santa Magdalena, que acollia els fadrins —és a dir, els homes solters o que no havien accedit al grau de mestria en algun ofici—que, per la seva condició, no havien estat incardinats en cap de les confraries específiques. Aquesta voluntat de tenir enquadrada la població masculina en el marc associatiu de les confraries resta exemplificada en una decisió presa pel consell de la vila, segons la qual tots els nois que als catorze anys no es trobessin vinculats a cap ofici s'havien d'inscriure en l'esmentada confraria, mentre que els qui es trobessin com a fadrins en alguna activitat productiva ho havien de fer als divuit anys[550].

Les confraries mantenien, com a cèl·lules d'integració social, un conjunt de símbols i de rituals grupals que servien per reforçar la identitat entre els seus membres i per definir la pròpia singularitat respecte de la resta de les confraries, fet que a voltes podia propiciar la rivalitat entre elles.

El món simbòlic i ritual de les confraries era molt ric; girava fonamentalment entorn de l'advocació religiosa —element de reminiscències totèmiques— que constituïa el nucli teòric vertebrador del col·lectiu. Al voltant d'aquest símbol primigeni, aparegueren un conjunt de rituals i de signes dependents, com ara l'erecció en el temple parroquial d'una

550. "(...) determinaren que tots los fadrins de la present vila que no tindran stament hagen y degan tots en arribar a la edad de catorze anys pasar y descriurer-se en la confraria de santa Magdalena de dita vila y los qui tindran stament tingan la matexa obligatió en arribar a la edad de divuyt anys pagant quiscun d.ells lo que se acostuma". ACA. Arx. Not. Mataró, C-17. 5.III.1673.

capella —amb el corresponent retaule, mobiliari litúrgic, sagristia, etc.— en funció del poder econòmic del gremi.

La capella era el marc específic on s'aplegava la confraria en les seves celebracions litúrgiques pròpies, en les quals es reforçaven els lligams de cohesió interna del grup i els vincles del col·lectiu respecte del patró o patrons honorats en la celebració d'oficis religiosos —misses, vespres, completes— en les diades específiques. La capella aplegava també els membres de la confraria en celebrar-s'hi els rituals funeraris dels seus membres.

Les processons constituïen un altre àmbit específic i simbòlic de la vertebració de la personalitat col·lectiva representada per les confraries. Hi desfilava la pràctica totalitat dels homes de la vila, ja fos en les confraries dels oficis o bé en les devocionals. Aquesta representació del *totum* vilatà en les formes litúrgiques processionals era una de les manifestacions més emprades per tal d'expressar simbòlicament la cohesió de tot el teixit social davant de situacions puntuals. Genèricament, constituïen una expressió pública de la voluntat col·lectiva de solemnitzar determinades celebracions religioses, significatives per a la comunitat, o bé d'aconseguir o de regraciar la intercessió divina en algun aspecte rellevant per a la vila. És per això que la presència de les confraries dels oficis, era inexcusable, que hi eren presents al darrere d'un signe emblemàtic propi i definitori, la bandera. Precisament una de les manifestacions de rivalitat entre confraries, que tingué una dilatada pervivència, girà entorn de la precedència d'aquestes insígnies en els actes processionals.

Els testimonis de tot el que resta dit són nombrosos. Totes les confraries dels oficis disposaven de capella al temple parroquial, llevat de la confraria de Santa Magdalena, que la tenia ubicada a la casa de la vila. Segons la visita pastoral realitzada l'any 1630, les confraries de Sant Abdó i Senen, de Sant Pere i de Sant Elm comptaven amb retaules de "pinzell" i daurats a les respectives capelles. En el document fundacional de la confraria de Santa Anna, queda establert que s'havien d'acomplir les celebracions patronímiques amb ofici solemne, amb diaca i sotsdiaca, així com amb el rés de completes a la vigília[551]. Els membres de la confraria de Sant Marc i Santa Llúcia restaven obligats a par-

551. ACA. Arx. Not. Mataró, 312. 13.VIII.1645.

ticipar en els enterraments dels confrares i dels seus albats, així com en les processons que acompanyaven el Santíssim quan combregaven els confrares malalts[552]. Així mateix, era també habitual la celebració anual de sufragis per als confrares difunts, als que hi havien d'assistir tots els agremiats.

Atesa la importància que hom conferia a les celebracions processionals, els detalls que hi feien referència havien de ser coneguts i acceptats pels membres de la confraria. La confraria de Santa Anna determinava que calia tenir sempre *quatre atxes de cera blanca y aquellas hagen de servir y cremar en totas las professons solempnes que.s faran en la present vila.* En el document constitucional es proposà de fer una bandera de domàs, deixant l'elecció del color als administradors.

La responsabilitat i el ritual que havien d'acompanyar la bandera tampoc no podien ser deixats a la improvisació. Els administradors havien de nomenar un *banderado* perquè la portés a les processons solemnes. L'abanderat exercia la seva funció durant un any i podia escollir un *companyó* i cordoners, tots membres de la confraria. Era obligatòria l'acceptació del càrrec d'abanderat *y que sempre que dita bandera haurà de exir en alguna professó o altre acte, tots los confrares de dita confraria, essent emperò convidats y no altrament, hagen de acudir en casa del banderado per acompanyar dita bandera sots pena de sinch sous per cada hu qui faltarà y per cada vegada que faltarà*[553]. L'ordenació d'aquest ritual tingué tanta importància que el consell de la vila dictà les pautes que havien de regir-lo.

De fet, aquestes qüestions —protocol·làries en un principi— havien esdevingut veritables elements de representació social[554]. És en aquest context que cal interpretar el dilatat contenciós que enfrontà la confraria de Sant Elm —la dels mariners— amb la de Sant Abdó i Senen —la dels pagesos— per la precedència de les respectives banderes a les processons. Malgrat els intents de mediació i les resolucions arbitrals realitza-

552. "E més avant acompanyarà lo santíssim Sagrament sempre que serà aportat a algun confrare de dita confraria y acompanyarà los cossos y albats de los confrares a enterrar sempre se offeresca occasió". ACA. Arx. Not. Mataró, 1066, 23.I.1602.

553. ACA. Arx. Not. Mataró, 312. 13.VIII.1645.

554. "(...) que tots los bandarados, cordoners y verguers que hauran de assistir en las professons se acostuman a fer en la present vila degan accudir en la hora acostumada en dita iglésia parrochial segons tindran obligació. Assistint també en ditas professons ab llur companyó sots penna de deu sous y una lliura de cera (...) y juntament que tots los administradors de las

des, calgué una sentència ferma de la Reial Audiència, dictada el 1772, per apaivagar un debat iniciat l'any 1602[555].

La sentència, favorable finalment als pagesos, no pot ser interpretada simplement com un episodi anecdòtic. El litigi ultrapassava el caràcter simbòlic de la precedència de les banderes a la processó en un debat públic sobre la consideració social de cadascun dels litigants. En aquest context històric, ni als pagesos ni als mariners i patrons no els mancaven pas raons per discutir sobre qui podia aspirar al reconeixement públic de la màxima preeminència en el cos social de la vila.

Resta encara un element clau per percebre amb més nitidesa la funció integradora i vertebradora que exerciren les confraries dels oficis. Aquestes institucions es dotaren d'uns mecanismes d'assistència de tipus mutual —en estat embrionari— que, sens dubte, contribuïren a cohesionar els seus membres i reforçar així el seu paper social[556].

Fins aquí s'han exposat les línies mestres que les confraries dels oficis seguien en la primera de les seves funcions: la de la integració dels individus vinculats per activitats professionals similars i la de la vertebració del cos social vilatà. Tot i la innegable importància d'aquesta tasca, les confraries també jugaren un paper clau en una altra vessant de l'activitat local: l'economia.

Les funcions econòmiques de les confraries dels oficis es fan paleses en analitzar les seves atribucions en l'ordenació de les activitats productives. En aquest àmbit, la seva actuació s'orientà vers la defensa dels

confrarias de la present vila y parrochial iglésia assistescan ells o altres per ells en las sobreditas professons y ab la matexa puntualitat y modo que dels dits banderados y demés està dit y dega quiscú aportar una atxa de quatre blens y no menos". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18. 17.VIII.1685.

555. "(...) que tinga tanta preminentia la una part com la altra, com així sia de iustitia". ACA. Arx. Not. Mataró, C-8, 6.VI.1601. "(...) com se sa aportada y vuy se aporta litte o causa en la cort de monsenyor reverendíssim en la ciutat de Barcelona (...) sant Elm i sant Abdó i Senen per rahó y aserca de la precehènsia de las banderas de quiscuna de ditas confrarias pretenent precehir la una a la altra aserca de anar darrera o devant la una de la altra y per ditas rahons se sian pensats succehir alguns scàndols y també per ço que se esperaven mourer sertas rinyas y questions ara de nou per las rahons atras dites". ACA. Arx. Not. Mataró, 1066. 11.VIII.1602. "Concordia entre las banderas de la present confraria y de las dels pagesos, que la una va devant lo un any y l.altre any (...) la nostra bandera es anada darrera y te de anar en dit lloch tot lo present any de 1604, davant 1605, darrera 1606, davant 1607." *Llibre Primer de la confraria de sant Elm.* 12.VIII.1602. MASM. F-5.

556. "(...) tota y hora y quant algú dels dits confrares tindrà y passarà necessitat, que los administradors de aleshores seran de dita confraria sien tinguts y obligats en afavorir y socórrer aquells de pecúnies de dita confraria". ACA. Arx. Not. Mataró, 94. 5.VIII.1576.

interessos dels seus membres, emprant els instruments propis de tota institució gremial: el dret a la selecció i control de les persones que podien accedir al gremi —mitjançant les proves de mestria— i el rigorós monopoli de les activitats que els respectius estatuts atorgaven a cada confraria.

Per tal de facilitar el coneixement dels mecanismes i les peculiaritats internes de les confraries, a l'apèndix documental s'inclou com a annex 2 la transcripció íntegra de les ordinacions de la confraria de Sant Elm, redactada l'any 1588, que defineix les pautes que, de forma genèrica, es troben a la resta de les confraries.

L'aprenentatge

El primer graó de l'estructura gremial estava ocupat pels aprenents. En les ordinacions de les diferents confraries, hom passa gairebé per alt aquest col·lectiu, atès que, formalment, restava fora de l'empara que podia oferir el cos gremial als seus membres. Així doncs, l'aprenentatge esdevingué una actuació vinculada a l'àmbit privat, tractada de forma contractual i regida d'acord amb unes normes de tipus consuetudinari a les quals s'ajustaven les parts interessades a l'hora d'establir el respectiu contracte d'aprenentatge. Val a dir que, en molts casos, es tracta de documents signats davant de notari, fet que permet de suposar que, en previsió de les situacions conflictives —cap on podien evolucionar aquest tipus de relacions laborals—, les parts preferien poder defensar documentalment les seves demandes. Els contractes d'aprenentatge apareixen sovint signats pels pares dels nois que accedeixen a aquest estat, atès que es realitzen majoritàriament quan els aprenents tenen entre 12 i 16 anys. Per signar aquests documents deuria ésser necessària la majoria d'edat, fixada en vint-i-cinc anys, tal com es reconeix en una d'aquestes actes[557].

Quant a la procedència geogràfica i social dels aprenents, hi ha una certa diversitat. Òbviament, són majoritaris els mataronins, però també hi ha una relativa abundor de persones provinents d'indrets més o menys

557. "Primerament lo dit Jacinto Feu fet estas cosas en presencia y ab concentiment del dit Pere Feu, son pare, per ser com és manor de vint y sinch anys". ACA. Arx. Not. Mataró, 332, 1.XII.1671.

llunyans. Així, a més dels originaris del propi hinterland de la vila (Llavaneres, Sant Celoni, Argentona, Llinars, etc.), és possible trobar aprenents procedents de Tarragona, Berga o Manresa. Pel que fa a la procedència social, són majoria els fills dels membres d'altres activitats gremials, però hi ha també presència de fills de pagesos i, fins i tot, de bracers.

En aquests contractes, les clàusules pròpiament dites acostumen a recollir, en primer lloc, la disponibilitat del representant de l'aprenent per vincular-se al mestre del gremi durant un període de temps determinat. En aquest punt tampoc no regeix una norma específica per a tots els documents. Hom pot signar per a una data fixa[558], però són més habituals els contractes a dos, tres i quatre anys i, més excepcionalment, els que superen aquesta durada[559].

Una clàusula que apareix de forma inevitable és la que recull la particular vinculació de l'aprenent respecte del mestre i de la seva família. Les obligacions que havia d'assumir l'aprenent podien ser tan àmplies com *servir a ell* (el mestre*) y a sa muller y demés de la casa de la habitació de dit Joseph Pou en tots los mandatos lícits y honests, procurant los profits y evitant los danys*[560]. Fins i tot, hom arribà a fer extensives totes aquestes obligacions *die nocteque*[561]. Per tant, no és pas difícil intuir que els aprenents havien de desenvolupar tasques que poca cosa tenien a veure amb la pràctica de l'ofici al qual aspiraven[562].

Unes clàusules tan laxes i genèriques com les descrites devien provocar sovint la indefensió dels aprenents davant les possibles arbitrarie-

558. Francesc Sant, paraire de robes de llana, resident a Berga, concerta fins el dia primer de maig de l'any següent contracte d'aprenentatge per al seu fill amb Francesc Rosant, "pectinum fabro". Rosant es compromet a pagar a Francesc Rosant 10 lliures a la fi del contracte. ACA. Arx. Not. Mataró, 375. 18.II.1693.

559. Contracte d'aprenentatge entre Geralt Sala, pagès, i Francesc Jovany, serraller, a favor del fill del primer, Jaume Sala. Durada: 5 anys. ACA. Arx. Not. Mataró, 180. 14.V.1602.

560. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 3.V.1686.

561. Contracte d'aprenentatge de Pau Ribes de 16 anys d'edat, nascut a Llavaneres, amb Bernat Moles, teixidor de lli de Mataró. Durada: 3 anys. "(...) causa ediscendi vestrum officium de texidor alias serviendi bobis (sic) et familie vestre in omnibus mandatis licitis et honestis utilia procurando et inutilia pro viribus evitando die nocteque promitens esse fidelis, legalis, bonus et obediens et que a servicio et domu vestra non recedam absque licentia et facultate vestra". ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 14.IX.1609.

562. "(...) per quant lo concert entre los dits fou que lo dit Francesc Ribes havia de estar tres anys en sa casa treballant de son offici de ferrer y en las vinyas de dit Marquès, quant a ell li convindrie". ACA. Arx. Not. Mataró, B-56. 21.XI-1668.

tats dels seus mestres, situació que implicaria un tipus de resposta també tipificada en els contractes: la fugida[563]. Davant d'aquesta possibilitat, hom preveia diferents solucions, com ara fer prendre el fugitiu i obligar-lo a finalitzar el contracte o bé penalitzar econòmicament la seva família[564].

Per als casos de malaltia de l'aprenent, sembla haver estat habitual que el mestre es fes càrrec del menjar i del beure, sense participar en les despeses de medecines ni de metge. Per contra, l'aprenent restava obligat a retornar al seu mestre dos dies de treball per cadascun d'incapacitat.

Les obligacions assumides pel mestre eren molt menys oneroses. Es limitaven a ensenyar l'ofici *com millor podrà i dit* (l'aprenent) *apendrer podrà* i a facilitar-li allotjament i menjar i beure *decentment.*

Els contractes ofereixen també dades sobre les remuneracions estrictament monetàries que les parts es comprometien a assumir com a contrapartida dels serveis prestats. En aquest punt, la diversitat de possibilitats és també la norma més habitual. Així, hom constata situacions en les quals és el mestre qui percep una quantitat a càrrec de la formació i dispesa de l'aprenent[565]. També hi ha posicions intermèdies, en les quals

563. "(...) que si lo dit Joan Cabot son fill se.n va de la casa de dit Joseph Pou, menor, antes de acabar-se los dits tres anys y mitx lo puguen pendrer e o fer pendrer y tornar-lo al dit servey de dit Joseph Pou, menor, y fer-li acabar de cumplir dit temps de tres anys y mitx". ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 23.V.1686.

564. "Prometent que durant dit temps no se apartarà de la casa y servey de dit Peredejordi sense llicència sua y en cas se.n vaga y estarà absent de dita sa casa y servey li smenarà y tornarà tots los dias que serà absent en esta forma, ço és, que si la absencia serà per fuga o apartament li tornarà semblants dies quals serà absent". ACA. Arx. Not. 332, 1.XII.1671. "Y si per cas se'n va o fugiria de sa casa abans de acabat lo temps y no volrrà tornar vos promet pagar un sou de la despesa per quiscun dia que haurà estat ab vos dit Pau Pi mon fill". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075, 25.II.1613.

565. Contracte d'aprenentatge entre Jacint Feu, fill de Pere Feu, pagès Llinars i de Jaume Peredejordi, boter de Mataró. "Primerament lo dit Jacinto Feu fet estas cosas en presencia y ab concentiment del dit Pere Feu, son pare, per ser com és manor de vint y sinch anys, de son grat y certa sciencia, per temps de dos anys que han ja comensat a córrer lo dia o festa de Tots Sants proxim passat, se apposa y afferma ab lo dit Jaume Peredejordi boter, per causa y ocasió de apendrer lo dit son ofici de boter y altrament servir-lo a ell en sa casa en totas cosas lícitas y honestas, prometent que durant dit temps no se apartarà de la casa y servey de dit Peredejordi sense llicència sua y en cas se.n vaga y estarà absent de dita sa casa y servey li smenarà y tornarà tots los dias que serà absent en esta forma, ço és, que si la absencia serà per fuga o apartament li tornarà semblants dies quals serà absent, y si serà per malaltia y en ella dit Peredejordi lo sustentarà en aliments de menjar y beurer y no per meges y madicines li tornarà per cada un die dos dies. E si acàs se.n va de dita casa y servey de dit Peredejordi ans de ser finits dits dos anys y no tornarà a smenar lo temps serà absent, en tal cas promet al dit Peredejordi que li pagarà per cada dia dels

l'aspirant podia participar en la pròpia activitat productiva a benefici propi[566]. Amb tot, però, la solució més freqüent era remunerar els serveis de l'aprenent a la fi del seu contracte, i aquí també existien dues possibilitats: fer-ho amb el lliurament d'un vestit o diverses peces de vestuari[567] bé en efectiu. Ambdós tipus de remuneracions són força fre-

que haurà estat y habitat en casa del dit Peradejordi a rahó de sis diners per cada dia, ab que los dits sis diners no.s degan pagar sinó tant solament per lo primer de dits dos anys, en cas que dit Jacinto Feu se.n anàs de la casa y servey de dit Peredejordi aprés de passat lo dit primer any. Ab pacte y condició que lo dit Jacinto Feu en los dies de festa de precepte, si li aparexerà, no dega estar ni habitar en dita casa de dit Peredejordi ni servir-lo en ella ni fora d.ella. Y no res menys promet al dit Peredejordi que per lo treball que pendrà dit Peredejordi en ensenyar-li lo dit son ofici de boter y aliments de menjar y beurer que li prestarà en dita casa per dits dos anys li donarà y pagarà al dit (...) tretse lliures y quinse sous". El pagament tenia lloc, en dos terminis, per Tots Sants dels anys 1672 i 1673. ACA. Arx. Not. Mataró, 332. 1.XII.1671.

566. Contracte d'aprenentatge de l'ofici de blanquer entre Aleix Morell, fill d'un blanquer de Manresa difunt, i Francesc Puig, blanquer de Mataró. Durada: 4 anys. "Concedesch al dit Aleix Morell, com axí està pactat entre nosaltres, que a cada calciner de cordovà pugue, dit Aleix durant los sobredits quatre anys, si a ell aparexerà posar-hi per son compte tres pells de cordovà y a cada calciner de cuiro de bou pugue també dit Aleix posar-hi per son compte un cuiro de bou y se dega adobar a gastos meus de dit Francesc Puig". ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 11.VI.1685.

567. "Bartomeu Cabot, bracer de la vila de Mataró, bisbat de Barcelona per temps de tres anys y mitx del die deu del corrent mes de maig en avant comptadors posa y afirma a Joan Cabot fill seu de edat de dotse o tretse anys, poch més o menos present y afirmar volent ab Joseph Pou, menor de dies, "cintoner" de dita vila de Mataró, present y devall acceptant per causa y ànimo de apendrer lo dit ofici de "cintoner" y altrement lo que dit Joseph Pou sab de son ofici de art de foc y també per servir a ell y a sa muller y demés de la casa de la habitació de dit Joseph Pou en tots los mandatos lícits y honests, procurant los profits y evitants los danys, donant facultat y ple poder al dit Joseph Pou, major de dies, flaquer de dita vila, pare del dit Joseph Pou menor, que si lo dit Joan Cabot son fill se.n va de la casa de dit Joseph Pou, menor, antes de acabar-se los dits tres anys y mitx lo puguen pendrer e o fer pendrer y tornar-lo al dit servey de dit Joseph Pou menor y fer-li acabar de cumplir dit temps de tres anys y mitx, ab lo pacte empero que baix se dirà del vestit y demés. Ab declaració també que lo dit Barthomeu Cabot per rahó del present contracte no.s vol obligar en cosa alguna com axí està concordat entre ditas parts. E lo dit Joseph Pou, menor de dies, accepta lo dit Joan Cabot en dexeble seu y juntament convé y promet que durant lo sobredit temps ensenyarà al dit Joan Cabot lo dit son ofici de cintoner y altrement tot lo que sab de son ofici de art de foch, axí com millor podrà, y dit Joan Cabot apendrer podrà. Y lo provehirà en menjar y beurer decentment y juntament promet que a la fi de dits tres anys y mitg que dit Joan Cabot hauria cumplerts, com sobre és dit, encontinent promet que farà fer a gastos de ell dit Joseph Pou e o bé entregarà al dit Joan Cabot un vestit de vint y dosè, ço és baló y gambeto nous y mitjas y sabates, sombrero y camisa també nous, per dit Joan Cabot sens dilació alguna, ab restitució de totes missions e despeses etc. e per major seguretat de ditas cosas ne dóna per fermansa a dit Joseph Pou flaquer de dita vila de Mataró present". ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 23.V.1686. Dictamen de Joan Pau Graupera sobre el preu d'un vestit, segons el prototipus de pagament del contracte d'un aprenent, compost per baló, ropilla i capa de drap vint-i-dosè. 4 canes drap vint-i-dosè, a 48 sous cana, 9 lliures i 12 sous. 2 peces estopes per faltriqueres, 9 pams veta, mitja unça fil, 3/4 seda per botonera 7 sous i 9 diners. 5,5 dotzenes de

qüents. Quant a les quantitats que es podien pagar en efectiu hi ha, altre cop, discrepàncies. És probable que la mitjana es trobés entorn de les cinc lliures anuals, encara que es troba algun contracte —gairebé excepcional— amb pagaments molt superiors; podria tractar-se, potser, d'aprenents avançats en la seva professió?[568].

En els contractes poden aparèixer també clàusules circumstancials en funció dels interessos de les parts. Així, tant és possible trobar pares d'aprenents que reclamen els seus fills per a determinades tasques agrícoles, com mestres que prenen prevencions davant possibles mals hàbits dels seus futurs deixebles[569].

Tot el que s'ha explicitat palesa que no mancaren raons perquè les relacions entre mestres i aprenents esdevinguessin conflictives. En són testimoni les moltes denúncies que es produïren per incompliment dels acords pactats. A voltes, els incompliments eren responsabilitat força evident dels mestres, però tampoc no es pot presumir sempre la bona fe dels aprenents. Una mostra de cada cas permetrà exemplificar millor aquesta situació, concretament pel que fa al compliment dels terminis estipulats en els contractes[570]. En la demanda efectuada per Areu contra

botons, a 1 sou i 4 diners dotzena, 7 sous i 4 diners. 1 pam de bocaram 5 sous i 8 diners. Import de "les mans" deu rals, 1 lliura. Total: 11 lliures, 12 sous i 9 diners. ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 22.VIII.1635.

568. Contracte d'aprenentatge de ferrer, a raó de 5 lliures l'any. ACA. Arx. Not. Mataró, B-56. 21.XI.1668. Contracte d'aprenentatge de fuster, d'un any i mig de durada, per un import total de 10 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1116. 6.XI.1648. Contracte d'aprenentatge de vidrier entre Joan Pau Mandri, vidrier, i Pere Benet Camps, vidrier. El primer entra com a vidrier per tres anys i mig. "Affirmo me vobiscum Petro Benedicto Camps vitriario (...) causa ediscendi et laborandi dictum vestrum officium de vedrier et alias serviendi vobis et familia vestre die nocteque in omnibus mandatis vestris licitis". Camps prometé 90 lliures com a salari per tot el període. ACA. Arx. Not. Mataró, 183. 26.XI.1606.

569. Contracte d'aprenentatge de Pau Ribes, de 16 anys d'edat, de Llavaneres, amb Bernat Moles, teixidor de lli de Mataró. Termini: 3 anys. "Promitens esse fidelis, legalis, bonus et obediens et que a servicio et domu vestra non recedam absque licentia et facultate vestra sinó en lo temps del segar quiscun any me.n puga anar a segar per mon compte quinse dies y que sempre y quant mossen Jaume Mayo prevere del Corredor me hagués manaster vuyt o dotse dies que y puga anar y que a la fi del temps haja de restituhir tot lo temps hauré estat absent y que tot lo temps estaré malalt en vostra casa vos haje de tornar de un dia dos y que no puga jugar durant lo dit temps a ninguna manera de joch". ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 14.IX.1609.

570. "Josep Julià, sastre de la vila de Mataró, demana a Josep Puig, brasser de dita vila, que per quant lo dit Puig ha fermada paraula ab dit Julià per apendrar lo offici de sastra a un fill seu anomenat Joan per temps de quatre anys, y com antes de acabar dit temps, que faltan un any y nou mesos dit son pare lo aja tret de son domini, per ço demana de que li faci complir lo temps o bé, li paguia lo que és ús i costum anan-sa los apranents de casa del hamo y no tornant en ella

Roig, aquest intentà rescabalar-se del que hauria pogut obtenir del treball del seu aprenent durant el temps que li restava per complir de contracte. I és que, entre els mestres existia plena consciència del fet que hom aconseguia rendibilitzar la improductivitat inicial derivada de la formació d'un aprenent a partir del que s'esperava obtenir en els darrers temps del seu aprenentatge, gràcies a la seva maduració en el coneixement de l'ofici.

Nogensmenys, no pas tots els contractes es veieren abocats a la controvèrsia i, en alguns casos, els resultats foren prou satisfactoris per a ambdues parts. En aquestes ocasions, es lliuraven a interès de l'aprenent documents notarials acreditatius de l'assoliment de l'aprenentatge realitzat pel jove treballador[571].

Excepcionalment, les autoritats municipals podien alterar el normal desenvolupament de les relacions contractuals. Així succeí amb motiu de l'inici de les hostilitats amb França, o bé en la declaració de les hostilitats amb la monarquia hispànica. En aquestes situacions extraordinàries, hom no dubtava a oferir atractius al·licients a la jovenalla per

y protesta. Et dictus Puig respondens dicit que ell no (...) ne ha fet anar son fill y no preten pagar-li ninguna cosa y que ell treballant en casa de dit Julià li ha fet la vida un any y que axí mateix dit Julià no hi ha tingut lo que li avia promès de fer-li la roba franca de mans per sos fills y axí mateix reconvenint demana li paguia deu lloguers del burro. Et dictus Julià dixit que no li ha llogat sinó mallevat. Et li demana li restituesca dos banchs y una màrfega. Et dictus Julià dixit que està prompta y aparellat per restituir-li". El batlle condemnà Julià a restituir els bancs i la màrfega i no es pronuncià sobre les altres qüestions. ACA. Arx. Not. Mataró B-59. 29.VII.1690. Tomàs Areu, fuster de Vidreres, presentà demanda davant el batlle de Mataró contra Jaume Roig, fuster de Mataró, reclamant la roba que havia deixat a casa del segon, així com un any de soldada. Roig respongué "que la roba ell la té, però que soldada no li deu res, perquè lo dit Tomas s.era posat en casa sua per apendre lo offici de fuster y que havia de estar tres anys, y al cap dels tres anys li havia de donar nou lliures, y que puix no ha acabat lo temps no li deu cosa ninguna". Roig no sols defensà la seva posició sinó que, fins i tot, contraatacà amb els següents termes: "Demana que sie comdempnat en refer-li y restituir-li tot lo profit que a ell li havia de resultar del temps fahen dels tres anys, a raó de un ducat cada mes, conforme ell ara guanya en Barcelona y ademés li demana li refassa deu semmanes de cinch semmanes l.a tingut malalt en sa casa, conforme és obligació de aprenens tornar de un dia han estat malalts dos". ACA. Arx. Not. Mataró, B-40, 28.III.1605. Deposició de Pau Lluc, fuster: "(...) és veritat, que ell ha tingut aprenents y que sempre és major profit per lo amo com més hi stan axí que al primer temps és de poch profit, al respecte del que és a la darreria". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 18.VIII.1635.

571. Els Baró, pare i fill, boters, reconeixen que han tingut com a aprenent del seu ofici Gabriel Fontanet, fill d'Esteve Fontanet, mariner de Tarragona, durant 4 anys i 7 mesos: "(...) obehint sempre als dits pare y fill Barons y estant molt atent a tot lo que li ensenyaven del dit llur offici de boter y restaren molt satisfets de ell y de son modo de prossehir". ACA. Arx. Not. Mataró, 332. 16.IV.1671.

tal que s'enrolessin a les companyies que la vila reclutava per anar al front de guerra. I, què més temptador que alliberar-los de totes les obligacions contractuals que els lligaven als mestres?[572]

Així, doncs, la iniciació dels joves al treball gremial apareix —tal com sembla inevitable en un marc de relacions laborals— força allunyat d'una relació idíl·lica entre mestres i aprenents. El poder gairebé omnímode que assolien els mestres respecte dels seus joves treballadors, les contínues prevencions davant la fugida dels aprenents i el retorn forçat a la casa del mestre definirien una situació caracteritzada per la subjecció i l'explotació econòmica. Aquesta és fàcil de demostrar quan es constata que els mestres de cases facturaven els seus propis jornals a 12 sous i els dels aprenents a 8 sous, mentre la remuneració anual d'un aprenent molt difícilment superava les 10 lliures[573]. La paremiologia ofereix també alguna dada sobre aquest punt. Així, la dita *l'aprenent que té por de fer ric l'amo es fa pobre ell* il·lustra de forma fefaent dues realitats: en primer lloc, l'actuació laboral dels aprenents no es deuria caracteritzar, sovint, pel seu entusiasme en les tasques productives; d'altra banda, resulta evident que aquesta parèmia no va ser encunyada per cap persona sotmesa a un contracte d'aprenentatge.

Fadrins i mestres

Fadrins i mestres ocupaven els graons restants i superiors de la piràmide gremial. Malauradament, si l'abundor de dades ha permès un estudi força minuciós de l'estadi de l'aprenentatge, no succeeix pas el mateix quant a aquests dos estaments de les activitats productives. Això té una especial incidència pel que fa als fadrins, atès que no ha estat possible trobar cap contracte que recollís les característiques de la seva ac-

572. Crida feta pels jurats sol·licitant soldats per allistar-se a la companyia del capità Josep Fogueres "per acudir als exèrcits que procuran invadir lo present Principat". S'oferia "socorro" de 4 sous diaris i 30 rals d'entrada. "Item los dits honorables jurats com a administradors majors de las confrarias de dita vila dihuen notiffican y fan a saber a qualsevol aprenent de qualsevol offici de las confrarias de la dita vila qui.s voldrà allistar y servir sota dita bandera, essent de setze anys en amunt y abte per a la guerra, que los dits honorables jurats los donaran per exempts y liberos de qualsevol obligació per ells y qualsevol d.ells feta en qualsevol acte de aprenentisatge y no res manco". ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 3.XII.1640.

573. ACA. Arx. Not. Mataró, 334, 30.XI.1973. I també a ACA. Arx. Not. Mataró, 484, 20.IV.1698. El mestre de cases factura els seus propis jornals a 10 sous i els de l'aprenent a 5 sous.

tuació laboral, situació que contrasta amb les nombroses referències disponibles per a l'etapa laboral precedent. Per tant, les informacions disponibles seran necessàriament molt menys exhaustives i de procedència indirecta.

Els fadrins formaven el col·lectiu dels joves que, després d'haver assolit el nivell d'aprenentatge, restaven treballant sota les ordres del mestre, a la casa del qual vivien habitualment. L'inventari dels béns de Pere Roig, vidrier, descriu, a l'entrada de la casa, una taula bona d'una cana i sis pams de llarg i tres d'ample per menjar els fadrins, amb unes estovalles. El mateix inventari fa referència a la cambra dels fadrins, situada al *cap d'allà del barri* [574]. La presència de les cambres dels fadrins fou quelcom d'habitual a molts habitatges de la mesocràcia gremial mataronina.

Si es contrasta aquesta situació dels fadrins, residents a casa dels mestres, amb les condicions exigides per algunes confraries als seus membres, es pot avançar ja un inici de definició més acurada d'aquest col·lectiu[575]. Es tractaria d'individus que depenen, tant pel que fa a l'habitatge com a alimentació, dels respectius mestres, els quals els paguen una soldada però també els fan *la vida* [576]; són, en definitiva, persones que no tenen casa parada ni *affocada* i que, òbviament, no viuen de *son propi pa i vi*; per extensió, havien de ser persones solteres. Heus aquí el punt d'encontre entre les dues accepcions més usuals del mot fadrí: persona jove en estat de casar-se i operari que ja ha passat l'aprenentatge del seu ofici.

La situació dels fadrins portava implícita, doncs, la idea de transitorietat en una doble vessant superable per dues vies: la realització de l'examen de mestria, pas que permetia d'assolir la categoria superior i obrir el propi taller —o, el que és el mateix, treballar de forma autònoma—, i el matrimoni, que es veia afavorit per la independència econòmica.

574. GIMÉNEZ, J. *Economia i Societat, Mataró, 1600-1639*, Mataró, 1984, p. 200 i ss.

575. "Ço és, tots aquells bracers qui tindran casa parada y affocada en la present vila de Mataró o son terme, tant solament, y que treballaran per altri de dit son offici de brasser a jornals, o altrament, ab propi pa y vi llur..."ACA. Arx. Not. Mataró, 312. 13.VIII.1645.

576. Contracte per traginar "llenys" entre Joan Montfort, notari, i els traginers Miquel i Pau Guitart, pare i fill. Han de portar la llenya des del bosc d'en Company de la Roca "que és en lo lloch dit Perapés". També es comprometen a "portar allí ha hont carregaran la llenya los aliments dels fadrins que dit Montfort tindrà allí". ACA. Arx. Not. Mataró, 303. 25.IV.1625.

Tanmateix, no tothom aconseguia superar els dos reptes imposats per les estructures socials i econòmiques. Els qui es trobaven en aquesta situació, en un o altre sentit, continuarien essent fadrins, i això els feia mereixedors de poca consideració social. Per a definir-los, hom encunyà expressions despectives com: *fadrinaços* o *bergants*. És en aquest sentit que cal interpretar el capteniment amb què a Mataró es tractaven els fadrins jornalers, atès que la confraria que els era pròpia —una de les més pobres de la vila— sols acollia membres amb els suficients recursos com per poder tenir casa parada[577].

En realitat, aquesta normativa restrictiva no era més que un intent, per part dels més humils, de ressaltar la fractura social que els separava dels qui fregaven els límits de la marginalitat, un mecanisme de reafirmació de grup sobre les bases del que s'ha anomenat la "cascada del menyspreu". Cal remarcar alhora com l'adscripció o no adscripció a una confraria podia marcar la línia divisòria entre la integració social i la marginalitat.

Ésser fadrí ja podia implicar un cert grau de vinculació amb les confraries. Si més no, aquestes s'atribuïren certs drets sobre els respectius fadrins que, certament, els podien afalagar ben poc. Així, en determinades circumstàncies, confraries com la de Sant Joan i la de Sant Pere determinaren fer que els respectius fadrins —únicament els forasters en el cas de Sant Joan— contribuïssin econòmicament per tal de subvenir les necessitats econòmiques de la confraria[578]. Molt poc es pot aportar sobre els salaris d'aquest col·lectiu. Tan sols notícies disperses permeten de percebre que la seva remuneració devia ser usualment, en el cas dels fadrins de mestre de cases, igual o superior a la dels manobres[579].

577. Joan Pi, esparter, arrendatari de les tavernes, subarrendà a Jaume Baró, boter, el poder vendre vi blanc o claret a la seva casa del camí Ral "a la menuda, tant refrescat ab neu com altrament (...) a tassas y no altrament (...) exceptats los fadrins jornalers, vulgarment dits bergants, als quals en manera alguna no sia lícit al dit Baró vendrer vi a la menuda menor de mig quarter, sinó és tant solament a tasas y no altrament, sots pena de tres lliures". ACA. Arx. Not. Mataró, 311. 10.IV.1644.

578. "Y los fadrins que comensaran de exercir dit art de pescador haien de pagar tres reals a dita confraria". Ordinacions de la confraria de Sant Pere. MASM. Fons de pergamins 13.IV.1603. Petició de la confraria de Sant Joan Baptista dels oficis de fuster, mestres de cases i altres: "Que los fadrins forasters dels dits oficis qui treballaran dels dits oficis en la present vila de Mataró en las casas y sota domini dels mestres confrares de dita confraria hagen de pagar dins tres dies aprés que hauran comensat a treballar en la dita present vila per a que la dita confraria pugue aportar millor molts gastos ordinaris que fa y suporta". ACA. Arx. Not. Mataró, C-17. 25.VI.1677.

Una dada important a considerar és que la Universitat de la vila fixà en 8 sous el salari que la mateixa institució estava disposada a pagar als fadrins mestres de cases[580].

És de suposar que els mestres deurien gaudir d'àmplies prerrogatives sobre els seus fadrins, segons sembla deduir-se de l'actuació d'algun mestre que fou denunciada per part dels seus col·legues[581].

Atesa la joventut dels membres d'aquest sector del món gremial, tot el col·lectiu es mobilitzava en produir-se situacions de risc bèl·lic; així hom recorria als fadrins pertanyents a la confraria de Santa Magdalena, així com als que es trobaven adscrits a altres confraries, per tal d'organitzar la defensa militar de la vila[582]. Aquesta disponibilitat per a la guerra era especialment incentivada en les situacions considerades d'emergència. Així, i paral·lelament al que es prometé als aprenents, els fadrins que s'allistaren a la companyia que la vila reclutà per defensar el Principat l'any 1640, ho feren amb la promesa que ... *a la fi d.ella* (la guerra) *als fadrins i joves mestres los declararan per exhaminats y mestres del offici que professaran...*[583].

Aquesta darrera referència ofereix un interès afegit, ja que introdueix la definició de *jove mestre* com a nova categoria dintre del món

579. Salaris facturats per diferents mestres de cases pels seus treballs: any 1659: mestre de cases, 14 sous. Manobre, 7 sous. Fadrí, 7 sous. Any 1673: mestre de cases, 12 sous. Manobre, 3 sous. Fadrí, 10 sous. Aprenent, 8 sous. Any 1677: mestre de cases, 14 sous. Manobre, 7 sous. Fadrí, 8 sous. "Minyó", 3 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 351, 6.I.1659. ACA. Arx. Not. Mataró, 334, 30.XI.1673. ACA. Arx. Not. Mataró, 338, 14.2.1677.

580. "Qualsevol fadrí mestre de cases que treballarà per dita Universitat no se li done més que vuyt sous per jornal". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18. 10.VIII.1689.

581. Els administradors de la confraria de Santa Llúcia reclamaren a Jaume Sorís, espardenyer, "per la pena de una lliura de sera havia incorregut en fer treballar a sos fadrins en lo die de de Sta. Llúcia". ACA. Arx. Not. Mataró, B-53. 14.X.1660.

582. Crida del batlle davant els avisos de guerra i el temor a una esquadra combinada franco-holandesa: "Manem ab veu de la present pública crida a tots los fadrins naturals y habitants en dita vila y terme de Mataró, de catorze anys en amunt sots la pena de tres lliures y trenta dies de presó y altres penes mayors o menors, a arbitre del dit senyor batlle, se aplegan en la casa de Joan Anglada, capità, elegit per lo effecte de fer mostra de armas en la present vila de Mattaró, manant a tots los fadrins, axí confrares de la confraria de santa Magdalena com altres axí scrits en lo llibre de aquella com no, que per a diumenge primer vinent que comptarem als tretze del present mes de abril comparegan personalment ab les millor armes que tingan y monitions de metxa, pòlvora y pilotas en casa dels caps d.squadra a effecte de seguir lo orde y star subordinats al dits caps de squadras, alferes, sargento y capità, conforme lo orde militar ordena y mana". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 5.IV.1636.

583. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 3.XII.1640.

gremial. Tot i que no degué ésser un estat o categoria gaire habitual, la seva existència ve confirmada per altres notícies. Una d'elles permetrà de copsar més la significació i l'abast del mot[584]. Sembla, doncs, que els joves mestres foren aquells individus que, havent dut a terme l'aprenentatge i havent-se independitzat del mestre —cal emfasitzar que el protagonista viu en casa pròpia o, si més no, al domicili de la mare— no havien superat encara l'examen de mestria.

I aquesta fou, sens dubte, la clau de volta de l'estructura gremial. Realitzar i superar aquest obstacle marcava el pas de la subjecció a l'autonomia, de la dependència econòmica a la possibilitat d'obrir el propi taller, de ser membre passiu de la confraria a assolir-ne la plenitud dels drets. Gràcies a l'existència d'aquest requisit per dur a terme una activitat manufacturera, les confraries tenien a les seves mans una competència que guardaven i executaven gelosament: el control a l'accés del mercat de treball en cada àmbit productiu específic, en règim de monopoli[585].

En determinades circumstàncies, l'accés indiscriminat d'un nombre massa elevat de fadrins al grau de mestre podia esdevenir conflictiu per

584. Els administradors de la confraria de Sant Joan instaren l'execució dels béns de Joan Lleonart, jove mestre de cases, "per haver-lo trobat treballant de dit ofici de mestre de cases en una teulada de Jaume Caselles y Oliver de dita vila y en la mateixa teulada de manament y ab assistèntia del magnífic balle li ha pres per penyora la paleta ab que treballava per la pena de sinc lliures haurie incorregut per treballar sens llicentia de dits administradors sens ésser mestre ni examinat (...) y encontinent a instantia de dits administradors se ha penyorat en la casa de dit Lleonart per la matexa pena una olla de ferro, un escalfet y una paella, los quals béns son estats intimats a vendrer per dit nuntio a Speransa Lleonart, mare de dit Joan Lleonart, dins lo temps de dret". ACA. Arx. Not. Mataró, B-52. 2.X.1658.

585. "Item ordenam que qualsevol pescador foraster qui vindrà ab barca de assí al devant a pescar en la present vila y terme haja de pagar per entrada a dita confraria vint reals y ultra de asso los dits quatre dines per lliura per obs de dita confraria y los fadrins que comensaran de exercir dit art de pescador haien de pagar tres reals a dita confraria , y si algú natural de la present vila comensara a pescar ab barca, sinó és fill de confrare haie de pagar deu reals per entrada a dita confraria, y ultra de assó lo dit dret de quatre dines per lliura, y si sera fill de confrare pague solament dos reals". Ordinacions de la confraria de sant Pere. MASM. Fons de pergamins 13.IV.1603. "Determinaren que per aquietar y assossegar algunes inquietuts suscitades en la confraria de Sant Joan Batista fundada en la Isglesia parrochial de Mataro sie ordenat y manat que de aquesta hora al devant ninguna persona dels officis de dita confraria no pugue treballar en la present vila que primer no sie exhaminat del offici que exercirà o, no tinga licentia dels administradors de dita confraria de Sant Juan o, stiga sota domini de algun mestre, sots la pena de sinch lliures per quiscuna vegada sera fet lo contrari (...). Ordenaren més avant que de aqui al devant tots los qui se exhaminaran dels officis de dita confraria paguen a la dita confraria ço es los fills de mestres deu sous, los fills de vila vint reals, los forasters ço es los de fora vila tres lliures y los de fora regne quatre lliures". ACA. Arx. Not. Mataró, C-10, 24.VI.1621.

als interessos del gremi. Fou en aquest context que, a la selecció del candidat en funció de la seva vàlua tècnica, s'afegí un filtre de tipus econòmic: l'exigència de drets d'examen. El seu import variava en funció que l'aspirant fos fill de mestre, fill de la vila, de fora la vila, de fora del regne o fadrí casat amb filla de mestre[586]. També en aquest punt la confraria de Santa Anna es distingí per la radicalitat amb què excloïa l'accés segons la procedència dels canditats, ja que barrava el pas a les persones nascudes en altres regnes, una referència implícita als immigrants d'origen francès[587].

Dins d'aquestes normatives, un element a destacar és la subjacent defensa aferrissada del corporativisme. La successió de pares a fills dintre del mateix gremi no sols es garantia a través de la reducció de drets que se'ls aplicava, sinó fins i tot —i això és quelcom digne d'ésser destacat— preservant els drets de les filles dels mestres, independentment que fossin o no casades, i aplicant als gendres dels mestres les mateixes tarifes que als fills del gremi[588].

Les confraries esdevingueren sovint reductes no sempre accessibles a les persones que n'eren alienes per tradició familiar. Així, l'any 1645, la confraria de Sant Marc i Santa Llúcia fixà els drets d'examen per als forasters en 8 lliures, quantitat força important en relació amb els salaris de l'època[589]. Això féu que, en determinades situacions, els examinands tinguessin dificultats per satisfer els drets que la confraria els exigia[590].

586. Petició de la confraria de Sant Marc i Santa Llúcia: "los administradors de Sant Marc i Santa Llúcia conciderant los gastos que a sa confraria se li offereixen per ésser lo temps tant calamitós, han determinat dits administradors y concell augmentar los exhamens ço és, per los fills de mestres quinse reals, los fills de la vila no fills de mestres quaranta reals y los forasters vuyt lliures. Y tots los fadrins que treballen en dita vila tres sous de entrada y també que tots los que se casaran ab filles de mestres de dita confraria paguen lo exhamen com los fills de mestre". ACA. Arx. Not. Mataró, C-14, 31.VI.1649.

587. "Item que tots los brassers tant naturals de la present vila de Mataró com forasters, sols sian naturals del present principat de Cathalunya y comptats de Rosselló y Cerdanya, y no aquells que sien naturals de altres qualsevols regnes o provintias...". ACA. Arx. Not. Mataró, 312. 13.VIII.1645.

588. "Volen dits senyors jurats y concell que qualsevol filla de mestre de qualsevol confraria de la present vila, tant essent donzella com essent viuda y tant casant una vegada, com dos y moltes per mort de sos marit o marits, sempre sie tractada com a filla de mestre y pàguia tant solament lo que diuen las ordinations de las confrarias y han acostumat sempre pagar las fillas donzellas de mestres quant casan". ACA. Arx. Not. Mataró, C-17. 4.IV.1675.

589. ACA. Arx. Not. Mataró, C-14, 31.VI.1649.

590. Testimoni d'Antoni Clausell, manyà: "deu haver cosa de tres semmanes que ell testimoni era present quan los administradors digueren a Esteve Valls ferrer que volian se examinàs y arribà Joseph Oliver mestre de axa y digué que no.s donassen pena que ell faria de bo per lo

Si bé la documentació sobre la realització de les proves d'accés a la mestria és abundantíssima pel que fa a tota mena d'oficis —fins i tot a alguns força minoritaris a la vila com matalassers, daguers, calafats, velers, etc.— les pràctiques concretes que s'havien de dur a terme per demostrar la condició que es volia adquirir no apareixen gaire promenoritzades en aquestes actes. Les referències sobre aquest punt són sovint força genèriques[591].

A les actes de mestria, a banda d'aquest aspecte concret, es reflectien els drets i les obligacions que el nou mestre contreia respecte de la confraria que l'acollia, i que el convertirien en membre de ple dret de la societat gremial[592].

examen, ara se examinàs o no, y prometé pagar lo dit examen (...) y lo dit Valls, vist que dit Oliver ho havia promès, digué jo me examinaré sinó és que estigués malalt". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 11.XII.1635.

591. Examen de sabater a Guillem Pont, del Pla de Bollvestre, bisbat de Comenge, "al qual ha fet tallar dos parells de sabates y al qual ha fet algunas preguntas y vistas ditas sabates y hoydas las respostas (...) ha trobat hàbil del dit offici de sabater (...) per ço los dits administradors (...) fan passan y crean mestre de dit offici de sabater a dit Guillem Pont". ACA. Arx. Not. Mataró, 311. 1.V.1644. Discussions entre la confraria de Sant Joan i Joan Peredejordi, boter: "aserca si farien en lo examen tres bótas o una en lo examen, determinaren perçó que dit Peredejordi sie son examen faent una bóta com han acostumat y de aquí al devant en los demés sien servades les ordinasions de la confraria de Sant Joan, atès que és casat, ab fills (...) y de aquí al devant no puguen exhaminar ningú que no fasie tres bótes (...) tres anys en lo offici, les bótes (...) de quatre càrregas, dues càrregas y una càrrega". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 12.XI.1635.

592. "En virtud del privilegi real per la magestat del rey don Felip vuy benaventuradament regnant a la Universitat y singulars hòmens de la present vila de Mataró concedit la data del qual fonch en Barcelona a ... del mes de ... any de la nativitat de nostre Senyor 1599 y en virtud de las ordinasions per la confraria e o confrares de sant Marc y santa Llúcia en la isglésia de la present vila de Mataró instituida y fundada fetas en la dita vila de Mataró y en poder de mossèn Gabriel Morera, quondam, notari de dita vila de Mataró y de dita confraria dimars a tres del mes de juliol 1601, per mestre Joan Pau Mallol, corder, és estat presentat als honorables Joan Vieta, corder, Bernat Viver, sabater, Antoni Arnau y Pau Rosselló sastres, lo present y corrent any administradors de dita confraria y a Pau Mates y Pere Mascort, corders, confrares de dita confraria, també lo present y corrent any exhaminadors dels officis de corders de dita confraria elegits per los dits administradors, la persona de Pere Ros, corder, natural de la present vila de Mataró a effecte de surtir lo examen de corder y ser admès en mestre y confrare de dita confraria, si y segons lo tenor de ditas ordinasions, e axí examinat y interrogat dit Pere Ros per los dits Pau Mates y Pere Mascort, examinadors de algunas cosas tocants al dit offici de corder y concernent a la pulísia y destresa de dit offici és estat trobat lo dit Pere Ros concòrrer en mestre y confrare de dita confraria y en las qualitats degudes per a dit offici, de tal manera que puga lo dit Pere Ros de assí al devant tenir botiga de corder parada y treballar de son offici en la present vila de Mataró en virtut del dit privilegi real, ordinasions y del present examen si y conforme los demés mestres en dita vila habitans acostumen de tenir botiga, sens que ningú lo puga impedir de parar dita botiga en dita vila y gaudesca dit Pere Ros de totas aquellas cosas que los demés confrares de dita confraria acostumen y solen gaudir. Y lo dit Pere Ros assí convé y en bona fe promet als

Les confraries dels oficis

Una volta definida l'estructura gremial a la vila, és el moment d'estudiar-ne la implantació i evolució.

Sant Abdó i Senén

Una de les primeres confraries documentades és la de sant Abdó i Senén, que d'ençà del 1581 aplegava els propietaris agrícoles del terme: els *pagesos*[593]. Ateses les característiques d'aquest col·lectiu, diferia força de la resta de gremis, ja que no existiren les proves de mestratge o altres elements similars. Més aviat era una institució dedicada a defensar els interessos col·lectius d'aquest sector social, que maldava per mantenir a preeminència pública davant de la resta de sectors productius en expansió, d'aquí el debat sobre les precedències de les banderes que ja ha estat citat. Una acta de l'any 1619 descriu els qui n'eren membres en el moment d'obligar-se a satisfer un pagament de la confraria[594]. És interessant constatar com els noms que hi apareixen són, en molts casos, els dels vells masos existents encara en el terme de la vila.

Poques notícies destacables poden esmentar-se quant a aquesta confraria, que devia experimentar una lenta i daurada decadència[595].

dits administradors y a dita confraria e jura a nostre Senyor Déu e las seus quatre sants evangelis que de assí al devant sempre que sia convidat als concells o altres afers de dita confraria, y sots la pena en tals ordinasions contenguda, acudirà y anirà encontinent allí ahont per lo andador y o altre persona confrare de dita confraria dirà y anomenarà. E finalment servarà y servar farà totas las ordinasions e preminènsias de dita confraria axí com un confrare bon cristià deu y és obligat fer e paga per lo son examen per ser natural de la present vila y terme de Mataró quinse sous, ço és, deu per lo examen y los restants sinch per lo passar mestra y el notari quatre sous". ACA. Arx. Not. Mataró, 1066. 23.I.1602.

593. AMM. Caixó 2, Lligall 8. 20.III.1581.

594. S'establiren quotes de diferents imports: 15 lliures, 10 lliures, 8 lliures i 5 lliures. Els qui satisferen l'import més elevat foren: Pere Morot i Çafont de Cirera, Antoni Català de Valleix, Jaume Mates de Mataró, Pau Morot de Valleix, Salvador Tria de Valleix, Joan Pou Daviu de Valleix, Joan Soler de Valleix, Gaspar Portell de Valleix, Antoni Mascort de Mata. Taxats amb 10 lliures: Jaume Major del Castell, Rafael Salvador de Traià, Bartomeu Llauder de Traià, Jaume Lledó, Clara Serra vídua de Gaspar Serra de Cirera, Salvador Soler de Cirera, Antoni Vilardell de Cirera, Bernat Ametller de Valleix. Obligats a pagar 8 lliures: Antic Feliu de la Penya, etc. MASM. F-7 1619-1625.

595. Autorització als administradors de la confraria de St. Abdó i Senén per tal de poder fer i fabricar una sagristia "ab que aprés de fabricada, si la Universitat la tindrà menester, pagan a dita confraria lo que costarà se la puga retenir per lo comú de la Isglésia". ACA. Arx. Not.

Sant Elm

La confraria de Sant Elm es constituí legalment l'any 1588, si bé aquest document féu ja esment d'uns orígens molt més llunyans[596]. Aplegava mercaders i mariners i l'any 1589 la nòmina dels seus membres resumia -contrastant amb el que s'ha dit del gremi anterior- les forces més dinàmiques i emprenedores de la societat mataronina. Entre els mercaders hom troba Jeroni Serra Arnau, Nicolau Pedró, Pere Pau Tarascó, Joan Vilaró, Gaspar Arnau, Pere Major Ballester, Jaume Major, Pere Sala, Melcior Palau, Jaume Portell, Pere Montalt, Esteve Viladrau, etc. En una situació clarament subordinada hom hi ressenyava els mariners[597].

L'any 1602, els seus estatuts foren objecte de modificacions que reforçaven la defensa dels interessos corporatius tot cercant l'obligatorietat d'agremiar-hi les persones que realitzessin alguna d'aquestes activitats. La confraria disposava d'una capella a l'església parroquial, les despeses de la qual es finançaven amb imposicions sobre els confrares[598].

Aquesta confraria, juntament amb la de Sant Pere, manifestà una forta vitalitat durant tot el segle. A tall d'exemple, cal citar dues iniciatives. La primera, executada conjuntament amb la confraria de Sant Pere, fou la construcció —estudiada per Joaquim Llovet—[599], d'una fragata

Mataró, C-13. 22.VIII.1645. Assemblea general de la confraria de Sant Abdó i Senén. Decideixen manllevar un censal de 100 lliures per acabar les obres de la sagristia de la seva capella. ACA. Arx. Not. Mataró, 1115. 7.VI.1648.

596. *Llibre primer de la confraria de Sant Em dels mariners, mercaders y confrares de dita confraria fundada en la Yglesia paroquial de Santa Maria de Mataro als 28 del mes de juñ de 1615*. MASM. F-5. En aquest volum, tot i ésser de l'any 1615, s'inclou l'acta de constitució de la confraria, datada el 16.VI.1588. En referir-se a l'antiguitat de l'associació, s'explicita "de cuius initio memoria hominum non exhistit".

597. Pau Vehils, Bernat Prats, Antoni Joan Reniu, Montserrat Mateu, Antoni Fornells, Jaume Reniu, Salvador Xiraut, Antoni Roig, Joan Pujol, Joan Vilarassa, Joan Guanyabéns, Antoni Pla, Narcís Tunyí, Pere Bosc, Jaume Mascort, etc. *Llibre primer de la confraria de Sant Em 1615*. MASM. F-5.

598. El 16.8.1647 la confraria de Sant Elm deliberà i decidí la imposició "d'un cortó ab totas las barcas de dita vila per la fàbrica de un retaule de Sant Elm". La determinació fou autoritzada pels jurats de la vila el 27.XII.1648. Els representants de la confraria reclamaren a Bernat Preses, patró d'una barca de vuit o nou-cents quintars "que sigui obligat a pagar el cortó de quatre viatges que ha fet amb la barca". ACA. Arx. Not. Mataró, B-49. 7.III.1648.

599. Llovet, J. *Mataró, 1680-1719: el pas de vila a ciutat i cap de Corregiment*, Mataró, 1966, pp. 41 i ss.

per fer front a les escomeses corsàries[600], embarcació que finalment fou cedida a la confraria de Sant Pere[601]. La segona iniciativa fou l'erecció d'una germandat, al servei de mariners i pescadors, que fes possible la seva redempció en cas de ser esclavitzats pels corsaris berberescos[602]. Cal emfasitzar també que l'abast espacial de la confraria comprenia una franja molt important del litoral català —de Barcelona fins a Blanes— i que, segons J. Llovet, l'any 1719 tenia inscrits 520 germans[603].

Ambdós elements —fragata i germandat— són testimoni de les diverses possibilitats d'actuació de les confraries dels oficis que vertebraven, organitzaven i defensaven els interessos dels seus agremiats. Així mateix, fan palès el dinamisme i la capacitat de resposta d'aquestes institucions davant

600. Deposició d'un grup de persones davant notari: "que dimecres proppassat que comptàvem als 24 del present y corrent mes de juliol a las set horas de la tarda, poch més o menos, aparagué alt en la mar, casi devant esta vila de Mataró un bastiment armat que anava donant la cassa a dos llahuts tirant-los escopetadas y crehent y pensant-nos que eran moros o lladres que volian fer presa de dits llahuts per a fer-los esclaus o robar-los se varà la fragata que tenen las dos confrarias de Sant Elm y Sant Pere dels mariners y pescadors de dita present vila de Mataró en la qual nos embarcarem nosaltres dits attestants y altres diffarents personas y nos encaminarem vers dit bastiment y arribant a bordo de ell virem ser gent armada que anaven ab dit bastiment y preguntant-los qui era lo cabo de ells y ahont era la orde que aportaven per fer tals funsions respongueren dita gent armada que no y havia cabo ni tenian orde. Y vista la dita resposta los diguerem que si altra vegada tornaven a fer semblants funcció sens aportar orde ni tenir cabo los portaríam presos a sa Excel·lència". ACA. Arx. Not. Mataró, 470. 27.VII.1697.

601. La confraria de Sant Elm cedeix tots els seus drets sobre la fragata a la confraria de Sant Pere. ACA. Arx. Not. Mataró, C-18, 9.V.1702.

602. "Estan tots los mariners y pescadors christians fent llur navegació en lo mar exposats y molt subjectes a una esclavitut en terra de moros, ahont per ser lo més de ells personas molt necessitadas y pobres, sens tenir per poder-se redimir de dita esclavitut, passan tota la vida ab immensos treballs y fatigas, los quals per las noticias que tot lo món sab se dexan ben considerar. E com los administradors de la confraria de sant Elm dels mariners en la iglésia parrochial de la dita vila de Mataró fundada, tenint ditas cosas ben concideradas y desitjant que ditas esclavituts tingan lo degut rescat, los ha aparegut donar forma y expารient a que succehint-se dit cas de esclavitut (lo que Déu no permete) y hage per los tal rescat fer per ço una germandat entre tots los dits mariners y pescadors de la present vila y altres que seran de la vila de Blanes y altres llochs de la costa del mar desde la dita vila de Blanes fins a Barcelona que.s volrran voluntàriament assentar y descriurer en dit acte de germandat. Axí que captivant los moros algú o alguns dels qui estaran assentats y descrits en lo dit acte de germandat hagen y sian obligats quiscú dels qui estaran assentats en dit acte de germandat en pagar de sis en sis mesos deu reals de plata dobla per quiscú de dits catius. Comensant a fer la primera paga dins un mes primer vinent aprés que hi haurà algú o alguns catiu o catius dels descrits en dita germandat; entenent una sola paga de deu reals de plata per quiscun catiu. Y perquè se fasse ab la forma deguda y nos. fasse frau ni dol a ningú de dits catius, se disposa que si hi haurà dos o més catius vage lo rescat que de aquell se farà per extracció". AMM. Lligall 21. 3.VIII.1669.

603. Llovet, J. *Mataró,1680-1719...* p. 43.

les realitats adverses que les podien afectar. Cal remarcar que la germandat de rescat esdevé també veritable model de la capacitat de crear instruments de caràcter mutual en defensa dels seus membres.

Sant Marc i Santa Llúcia

La confraria de Sant Marc i Santa Llúcia fou reconeguda per la Universitat de la vila l'any 1601[604], si bé Madurell i Marimón cita una acta fundacional de l'any 1576. En aquest moment inicial, aplegava onze sastres, dotze sabaters, tres matalassers, un calceter i quatre corders[605]. A l'inici, per tant, es tractava bàsicament de la confraria dels sabaters i dels sastres. Amb el pas del temps, les contribucions econòmiques dels confrares experimentaren importants increments respecte de les registrades en el document fundacional[606].

Les activitats pròpies d'aquest sector foren també objecte d'un especial desenvolupament en el decurs del segle i, singularment, en el darrer terç. Així, es manifestà una important diversificació de les activitats d'aquest ram: velers, teixidors, espardenyers, tintorers, sombrerers i, finalment, la indústria de la seda, que tingué una notable eclosió a la fi de la centúria[607]. Aquest aspecte no passà desapercebut als retorcedors de seda de Barcelona, que analitzaven la situació en aquests termes:
per causa dels grans drets se exigessen en los portals de la present ciutat se ha aniquilat lo commers de la present ciutat, particularment en

604. ACA. Arx. Not. Mataró C-8, 24.VI.1601.

605. El consell restà integrat per quatre confrares, dos sabaters i dos a escollir entre els altres. Havien de pagar d'entrada 5 sous i cada setmana 1 diner "qualsevol jove dels dits officis que vindrà a fer feyna e treballar son offici en la dita vila y terme de Mataró, en comensar de treballar de son offici, age e sie obligat per la entrada de dita confraria donar y pagar als administradors de aquella un sou y cada dissapte un diner, tant com farà fahena en dita vila". El mateix es diu dels ataconadors. ACA. Arx. Not. Mataró, 94. 5.VIII.1576.

606. ACA. Arx. Not. Mataró, C-14, 31.VI.1649.

607. Confraria de Sant Marc i Santa Llúcia. Examen de teixidor de lli a Jaume Abella d'Argentona. ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 29.III.1613. Dos exàmens seguits de velers a Jeroni Ramis i Mercano Sala. ACA. Arx. Not. Mataró, 328. 3.IV.1667. "Que no es pugui llençar al rech vi dolent de la aiguardent ni tinyades tants dels tinys com de amidó". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11.11.VI.1632. Examen de la confraria Sant Marc i Santa Llúcia d'un teixidor. ACA. Arx. Not. Mataró, 1115. 8.IX.1647. "Que los sombrarers no puguen rentar sos sombreros en lo rech de les aigües sinó desde la casa de Pere Roig en avall, perquè la experientia ha mostrat que dits sombrarers ab llurs sombreros ensucian y enbruten les aygües". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11.

orde a dit offici de retorsadors de seda, que apenas és. Sent axí que són molt pocs los officials en dit estament y confraria tenen que treballar; havent-se'n passat tot lo negoci y commers de dit offici a la vila de Mataró, per rahó de que en aquella no se exigessen los dits[608].

Aquest desvetllament de les activitats tèxtils, en una confraria teòricament governada pels sabaters, generà situacions de conflicte amb una de les activitats emergents, la dels velers, que cercaren la segregació respecte de Sant Marc i Santa Llúcia; el govern municipal utilitzà aquesta ocasió per tal d'agrupar un nombre força heterogeni d'activitats en una nova confraria[609]. Amb tot, sembla que en aquest moment no reeixí, si més no pel que fa als espardenyers[610].

L'auge dels velers mataronins també és deduïble, per via negativa, a partir de les queixes dels seus col·legues barcelonins, que s'afegiren als planys dels retorcedors de seda[611]. Segons aquests, les dificultats que

1.V.1636. Josep Casamitjana, veler de Mataró, i el seu fill Francesc, jove veler, signaren debitori a Francesc Darrer, passamaner, de Barcelona, de 71 lliures a compliment de diversos partits de seda facilitada pels Darrer. ACA. Arx. Not. Mataró, 493. 22.X.1708. Joan Jericó, tintorer de seda, al carrer Sant Antoni, o lloc conegut com les Illes. ACA. Arx. Not. Mataró, 374. 3.II.1692. Jaume Palou, tintorer de seda i teles, de Mataró. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 24.X.1685. Josep Salines, tintorer de seda, habitant de Mataró i natural de Barcelona. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 6.V.1684.

608. AHCB. Deliberacions, 24.II.1684.

609. "Per quant lo número dels velers que habitan en la present vila de Mataró se va augmentant y per dita causa se seguexen algunas discordias entre los confrares de la confraria de Sant Marc y Santa Llúcia de dita vila de Mataró, per ço que dits confrares pretenen que los dits velers han de ser examinats y pagar lo que se acostuma a dita confraria ans de tenir botiga parada, al que recusan dits velers, per ço per a que tots estigan ab la deguda quietut y se done lo degut remey a estas cosas se ha deliberat que sie instituhida y fundada de nou en la iglésia parrochial de la present vila de Mataró una confraria en la qual estigan agregats los oficis dels velers, sombrares, passamaners, sparters, ollers y tintorers que habitaran en dita vila de Mataró ab las ordinacions que tenen las demés confraries de dita iglésia y que per la invocació y fundació de dita confraria se'ls dexe y concedesca una de las capellas de dita iglésia parrochial en las quals no y ha confraria, com són las capellas de Sant Pau, de Sant Carlos o de Sant Esteve". ACA. Arx. Not. Mataró, C-17. 5.II.1677

610. S'estableix que sols la confraria de Sant Marc pugui "vendrer cànem pentinat, cordas de cànem y altres coses tocants al ofici de corde y espardenyer, tant collectats y fets eb la present Principat de Catalunya com forasters, sinó és en gros, com és a quintars, robas y mitjas robas, y no menos (...) no tocant empero en cosa de espardenyes, que en assó se estiga a la determinació del concell". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18. 21.I.1703.

611. "Pus que de alguns anys ha esta part se experimenta que los officials de dita confraria se troban carregats de feynas obradas sens poder esbaltir aquellas, del que resulta ser los demés pobres, miserables, carregats de obligacions, quant experimentan que los valers se troban en la vila de Mataró y demés vilas y llochs del present Principat se troban richs y poderosos y no és

experimentaven trobaven la seva raó de ser en la particular fiscalitat mataronina.

A tall anecdòtic, cal assenyalar que aquesta confraria rebé la donació d'un fragment de l'os del bras esquerre de santa Llúcia fet que, sens dubte, vingué a reforçar el caràcter totèmic abans esmentat[612].

Sant Antoni i Sant Eloi

La confraria de Sant Antoni i Sant Eloi reuní també dues activitats productives heterogènies: traginers i ferrers. Tanmateix, i per extensió, entre els ferrers hom catalogava manyans, calderers, daguers i pedrenyalers. L'any 1601, després de dissensions internes, la Universitat volgué que les dues branques tinguessin la mateixa representació i funcions en el govern de la confraria, cosa que fou refusada pels traginers, que reclamaven la majoria en els òrgans de govern[613]. Finalment, però, la importància que assolí a la vila la petita metal·lúrgia féu que, dins la confraria, hi hagués un decantament vers les activitats del ram del foc, les pròpiament vinculades a Sant Eloi.

La producció d'aquest col·lectiu fou centre de qüestions i intensos debats durant les dues darreres dècades del segle. Altra volta els clams dels gremis barcelonins marquen el contrapunt al desenvolupament de les activitats que es despleguen a la vila[614].

La importància d'aquesta activitat féu també que la Universitat de la vila hi intervingués, en ordenar les marques que havien d'identificar la producció mataronina[615]. La Universitat fou, probablement, molt agosa-

altra la causa que los forasters y demés fugen de comprar dins la ciutat, estimant-se més comprar las feynas de dit offici fora de aquellas per no haver de pagar". AHCB. Deliberacions 1684. 28.I.1684.

612. Joan Pere Gassia féu donació de: "quandam partem ossis brachii sinistri corporis sancte Lluciae virginis et martirys". ACA. Arx. Not. Mataró, 308. 28.IV.1641

613. Conflicte intern a la confraria de Sant Antoni i Sant Eloi. Els membres de la confraria reclamaven tres administradors traginers i un de ferrer. El consell de la Universitat proposa dos administradors ferrers i dos traginers. El procurador de la confraria amenaçà "ya nosaltres nos som apellats al nunsio del papa". ACA. Arx. Not. Mataró, 1066. 3.II.1602.

614. AHCB. Deliberacions, 1684. 24.II.1684.

615. "Que las marcas faran los daguers de dita vila de Mataró hagen de ésser en esta manera. Ço és que en quiscuna se imprimesca una mà en senyal de la que la present vila los dóna. Y a més de ella se pose junt a dita mà lo nom de tal daguer y també la marca que se li

rada a l'hora d'adjudicar-les, ja que en concedí algunes que eren utilitzades pels daguers barcelonins, amb la qual cosa la producció de Mataró competia de forma poc elegant amb el "mercat" potencial que podien tenir les marques barcelonines[616]. Aquesta pretensió de les autoritats mataronines fou desaconsellada pels advocats de la vila, de manera que la Universitat es veié obligada a modificar l'acord anterior[617].

Un altre indicador eloqüent de la importància assolida per aquesta branca productiva és l'interès per controlar-la que, durant aquests anys, demostraven els arrendataris dels drets de la Generalitat que es cobraven a la taula de Mataró. Francesc Rigual, en nom dels recaptadors d'aquests drets, *presentà una raquesta a set particulars pedrenyalers y daguers y corders de viola que habitan en los rebals de aquella* —Mataró— *comminant-los a pena de 500 lliures que dins 24 horas manifestassen al tauler del General tota la feyna y mercaderia tenen obrada y aniran obrant de llur respective offici.*

La Universitat, atenent les queixes de la confraria, decidí de defensar les reivindicacions dels confrares de Sant Eloi amb un elaborat informe que es presentà als Diputats del General: *que tenint botiga en sas casas y vendrer aquellas a la menuda per cada navaja, daga ho ganivet que vendrian haurian d'anar a la taula del General a declarar aquell partit que haurien manifestat. Altrament estarian subjectas que cada dia vint vegades podrian anar a sas casas y a comprobar lo manifest y trobant-los més o menos de la mercaderia manifestada, pretendrer frau y així estar ab contínua contingència(...). La quarta, que té respecte al*

donarà, ab condició que ningú no pugue contrafer la marca del altre sots pena de vint y sinch lliures aplicadora ço és la mitat líquida y franca de gastos per lo senyor batlle qui farà la exequició y la restant mitat per la confraria de sant Eloi de dits daguers, volent que dins quinse dies primers vinents tingue obligació quiscun daguer de posar en obra lo sobredit". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18. 25.XI.1625.

616. A instància de Josep Font i Josep Saurina, daguers de Barcelona, i per ordre de la Reial Audiència, se segrestaren a Josep Estruc, daguer de Mataró, "un calaix ple de anavajas ab la marca a la una part de dos lletras A y al costat un lletrero que no se ha pogut compendrer lo que deya y a la altre part llisas y ditas anavajas contadas (...) se ha trobat haver-n.i trenta sinch dotzenas". ACA. Arx. Not. Mataró, 454. 15.I.1688.

617. "No pot la present Universitat donar marcas que.s facin en Barcelona, encara que las de la present vila vagen acompanyades ab lo senyal de la mà y lo nom del daguer com se menciona en dita deliberació. Deliberan per ço se obre segons lo contengut en dit parer ahont diu que pot la present vila donar marca que no.s fassen en Barcelona y juntament se averigüe quals són las marcas se fan en Barcelona y axí bé obviar inquietuts y discordias que.s porien suscitar". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18. 7.I.1686.

pedrenyaler, és que la fàbrica de las pistolas de menor mida de tres pams és prohibida per los reals edictes, y si se tollera dita fàbrica és per què la cautela ab que treballan dits officials, y haver-la de denunciar ells matexos se farian procés del quals podrian ser castigats ab pena. La quinta és perquant venent dits officials operacions ha persona del present Principat no estan subjectes ditas mercaderias a la paga del dret del General.

Segons la Universitat, l'obligació de declarar o de posar de manifest les mercaderies elaborades no s'havia d'exigir als oficials que ho treballaven sinó als compradors: *lo que no és fet del official que l.a fabricada sinó del mercader ho de qui la compra per traurer-la.* Aquesta suplicació, adreçada al Consistori dels Diputats, fou rebatuda en els següents termes: *sempre y quant arribarà ferro de la vila de Ripoll, Camprodón, Olot, Sant Feliu, Cadaqués o en altra qualsevol lloch que estarà una lleugua vora del mar hage posar tal en manifest en poder del tauler de aquella vila o lloch on lo ferro arribarà dins 24 horas, la qual disposició és molt pretesa y nacessària per poder-se exhigir lo dret del ferro en lo que'l deu pagar, perquè si no.s feya semblant denunciació se despediria molta obra de ferro per fora de Catalunya sens que los arrendados ho poguessen saber, fraudant-se axí los drets (...) lo qual inconvenient cessa denunciant lo ferro primer. Denunciat que sia una vegada saben los arrendadors ab lo mateix official farrer ho daguer en què ha empleat aquell ferro y quinas personas a venut las cosas de aquell obrador. Y per est camí per acudir a la persona qui ha comprat y saber on és esbaltit y si lo ha tret fora regne exhigir-ne lo dret. Y no és esta matèria molt dificultosa per los officials qui fabrican de ferro, puix estos com saben quant ferro entra en una navaja, estisora ho altra cosa de ferro, ab molta facilitat poden dir quantas lliuras de ferro han venut a tal o qual persona...*[618].

Aquests documents permeten interessants reflexions. L'evidència, presentada per la mateixa Universitat de forma pública, que a la vila es fabricaven pistoles prohibides per edictes reials és alhora paradoxal i il·lustrativa de l'ambigüitat en què es movien tant els pedrenyalers —i, en el cas adés esmentat, els daguers— com les mateixes institucions

618. AMM. Llig. 22. "Sindicus Universitatis villae Mataronis contra Franciscus Rigal arrendatarium iurium Generalis Cataloniae". 22.10.1692.

públiques. D'altra banda, en el document citat, hom enumera els punts de procedència del ferro que havia de ser obrat a la vila mataronina. Finalment, el que les diferències entre els arrendataris i la Universitat de la vila arribessin a la presentació d'una causa davant el consistori de la Generalitat permet de besllumar l'interès econòmic que el tema mereixia des d'una perspectiva estrictament fiscal, la qual cosa, indirectament, palesa el volum econòmic que aquesta activitat degué generar.

Aquestes dades permeten de concloure que la producció local de navalles, tisores, dagues i altres elements del que hom anomena petita metal·lúrgia —a diferència del que indicaven els daguers barcelonins— era una producció clarament orientada a la seva comercialització exterior, com ja posà de manifest C. Martínez Shaw, que documentà la seva presència en els carregaments a les Índies.

La producció que no s'embarcava amb aquesta destinació era distribuïda, en territori català i peninsular, per nombrosos traginers i marxants que la comercialitzaven per via terrestre i que sovint eren l'objectiu dels recaptadors de diferents impostos[619].

Sant Pere

La confraria de sant Pere, titular dels pescadors, fou legalment sancionada per una butlla del papa Sixt V l'any 1589. L'any 1603 s'afegiren alguns capítols a les ordinacions existents on es fa molt palpable el caràcter monopolístic i exclusivista que podien tenir les confraries dels oficis[620]. Fou, probablement, una confraria de pocs recursos, d'acord

619. Francesc Vieta, negociant, arrendatari del dret de treta, denuncià al marxant francès Pere Massiller per haver comprat 16 canes de puntes per 32 rals i 20 ganivets per 8 reals, pagant de dret 1 ral pel valor de la compra (4 lliures). Més tard se li troben 16 canes de puntes comprades a a la muller de Mateu Brugura per 3 ll. 12 s. L'acusat declarà que encara no havia caigut en frau per no haver tret la mercaderia de la vila. El batlle li donà la raó per aquest fet. ACA. Arx. Not. Mataró, B-55. 8.V.1665.

620. Davant les despeses originades per haver de pintar el retaule de la capella i per pagar la bandera que s'havia confeccionat, s'acordà manllevar un censal: "fins a tant sie lluït dit censal de sexanta lliures y sien pagats los gastos se són fets en comprar dita bandera de domàs blau per ornament de dita confraria sian fetas y fermadas, com de present los administradors y confrares instituexen y ordenen las ordinations y cosas següents. Primo que de assí al devant tots y qualsevol guanys que tots y qualsevols confrares pescadors y terrameners de la present vila y terme faran y adquiriran per via del pescar, com encara per carregar y descarregar, y de altra qualsevol

amb el nivell socioeconòmic dels seus membres, un dels sectors menys afavorits de la població, d'aquí que la conflictivitat i les reivindicacions es deixessin sentir més en aquesta confraria que en d'altres. Tradicionalment, la gent *de terra* de Mataró ha considerat els pescadors un col·lectiu potencialment problemàtic. La confraria de Sant Pere mantingué durant el segle XVII una trajectòria reivindicativa dels drets dels seus membres que fou l'origen de forts debats i controvèrsies amb diferents institucions. A voltes la Universitat de la vila fou la destinatària de les ires dels pescadors, atès que les autoritats municipals tenien competències a l'hora de regular els preus i les condicions de la venda del peix. El testimoni més pregon d'aquestes dificultats és la causa que enfrontà govern local i confraria davant la Reial Audiència en dos plets diferents.

El nucli de la controvèrsia girà entorn de tres punts: el presumpte dret de la Universitat a obligar els pescadors a portar tot el peix a la plaça —on el mostassà n'hauria de fixar el preu—, la pretensió dels pescadors de poder-ne vendre fora de la vila —és a dir, al marge dels preus donats pel govern municipal— i l'exigència municipal de percebre un trentè sobre el peix venut.

La situació es resolgué amb una concòrdia signada per ambdues parts el 13 de setembre de 1643. Els pescadors restaven autoritzats a portar a qualsevol lloc, o a vendre a la mateixa platja, tota la sardina que pesquessin de nit, amb la condició que es fes de sol post fins a la nova sortida del sol; en podien vendre a qualsevol persona o traginer, prescin-

manera de guany que faran dits pescadors y terrameners entrant barca en mar haian de pagar y quiscú de ells haia de pagar als administradors de dita confraria quatre dinés per lliura, y assó fins a tant que dit censal sia lluït y quitat y dita bandera sia del tot pagada. Ordenant que quiscun patró se haia de reservar dit dret del comú d.ell y de sos terrameners y aquell entregar quiscuna setmana als administradors de dita confraria sots pena de haver-ho de pagar dit de dinés seus propris. Item ordenam que qualsevol pescador foraster qui vindrà ab barca de assí al devant a pescar en la present vila y terme haja de pagar per entrada a dita confraria vint reals y ultra de assó los dits quatre dinés per lliura per obs de dita confraria. Y que los fadrins qui comensaran de excercir dit art de pescador haien de pagar tres reals a dita confraria. Y si algú natural de la present vila comensarà a pescar ab barca, sinó és fill de confrare, haie de pagar deu reals per entrada a dita confraria y ultra de assó lo dit dret de quatre dinés per lliura. Y si serà fill de confrare tant solament pague dos reals per entrada y lo dret demunt dit". Per als qui es neguessin a satisfer aquests imports: "que no pesque en dita platja de Mataró, sinó que.l llansen de dita platja de manera que en aquella no puga pescar ni aiudar a pescar de ninguna manera com ha perturbador de cosas bonas y pias, y no res menys sia privat com ab lo present lo privam de tots los beneficis de dita confraria, ni guadesca ni gaudir puga de ninguns privilegis ni altres perrogativas". MASM. Fons de pergamins. 13.IV.1603.

dint de llicència, i al marge dels preus taxats pel mostassà. Pel que fa al peix *granat* —tonyines, bonítols, llisses i altres que pesquessin de nit— se'n podien vendre dues terceres parts d'acord amb les condicions anteriors, i la terça restant havia de ser venuda a la plaça de la vila seguint els preus que fixés el mostassà. Aquestes facilitats restaven vedades durant el període comprès entre els mesos d'octubre i d'abril, quan calia l'autorització del mostassà per extreure el peix de la vila. Per a la resta de l'any, malgrat la facultat de portar el peix fora de Mataró, el mostassà podia obligar a dur-lo a la peixateria de la vila si ho considerava necessari per garantir l'abastament dels seus habitants. En el cas de la venda lliure, als habitants de la vila se'ls garantia el mateix preu que als traginers que compraven a la platja. Finalment, la vila cedia en la seva pretensió d'imposar un trentè sobre la pesca[621].

De la lectura d'aquest text es pot deduir que els pescadors eren molt sensibles a les possibilitats que oferia el col·lectiu de traginers o marxants interessats a comprar el peix directament a la platja i al marge dels preus taxats a la vila. Per contra, la Universitat cercava de garantir l'existència de peix a la peixateria de la vila, particularment durant els períodes en què el consum n'era prescriptiu a causa de les exigències del calendari litúrgic.

Universitat i pescadors també mantingueren situacions força tenses quan aquella havia d'executar les instruccions rebudes per atendre les demandes del *reial servei*: de vegades els pescadors havien de traslladar els bagatges de les tropes[622] o, en altres ocasions, les autoritats reials exigien a la vila el reclutament de pescadors o mariners per tal de subvenir les necessitats de l'Armada. L'any 1668 hi hagué dos episodis d'aquest

621. AMM. Llig. 21. Monestirs segle XVII. 13.IX.1643.

622. "Item han determinat que per part del present concell se fasse enquesta criminal contra los pescadors seran trobats més culpables en la inobediencia que als vint y dos del corrent se experimentà en alguns de dits pescadors, no volent obtemperar ni obehir lo mandato que de part senyor batlle ni tant los senyors jurats ab pública crida se féu en la platja del mar (...) manant-se ab dita crida als dits pescadors que en lo endemà antes del dia estiguéssen a punt ab sos llahuts per aportar los trastos de la companyia de cavalls del trosso de Salazar que passà de trànsit per esta vila. Havent ja precehit antes de fer-se dita crida lo anar personalment lo batlle per dit effecte en las casas de dos administradors de la confraria de sant Pere dels pescadors per a que estiguessen pervinguts per dita funció. Y per no haver trobat a dits administradors anà dit batlle en dita platja y passà a les hores a ordenar se fes crida com se farà constar, y també per certas paraulas indecorosas y descortesas ab que se descompongué un pescador ab los senyors jurat en cap y segon". A.M.M. Acords. 24.VI.1700.

tipus. Hom reclamà a la vila quinze pescadors amb cinc llaüts per varar un vaixell de la marina reial que s'estava construint a Arenys[623]. Uns mesos més tard, la petició fou molt més important —qualitativament i quantitativa—, i pescadors i mariners se'n feren escàpols, davant l'astorament del govern municipal[624].

Les relacions entre pescadors i mariners foren també especialment conflictives, malgrat l'existència de períodes en què cooperaren davant interessos comuns, com ara la construcció de la fragata de la vila. Els enfrontaments entre ambdós gremis arribaren fins a la presentació de les queixes davant la Reial Audiència. La mediació de la Universitat no aconseguí pas apaivagar-ne la tensió[625].

Sant Joan

La confraria de Sant Joan Baptista fou una de les més rellevants en el context mataroní. Notícies indirectes indiquen que devia ser fundada l'any 1599. El seu pes social s'accentuà per a l'entitat dels oficis que hi

623. AMM. C-4. Acords. 3.X.1668.

624. La Universitat havia rebut instruccions de reclutar 150 mariners per anar a Arenys i embarcar-se fins a Cadaqués. Tanmateix, "attès no se són trobats sinó onze mariners per ésser-se part de aquells absentats y part que no se són trobats en la present vila quant se donà dit orde, vagen per ço denou pescadors que ab tot fassen lo número de trenta". Al mateix temps hom estudià com defugir la sanció de 500 lliures amb què les autoritats reials havien amenaçat el jurat en cap en cas d'incompliment. AMM. C-4. Acords. 13.XI.1668. Al dia següent s'incrementava la soldada dels qui havien de partir de 6 a 8 sous, "attès ha aparegut ésser poch de sis sous, sempre que el rei no els pagui".

625. La Universitat emprengué la persecució legal contra la dona del pescador Joan Pou Martí per haver estat molt injuriosa contra els jurats. A continuació, "attés que en la ribera del mar de la present vila en los trajos a hont estan las barcas de trafech y llauts de pescadors y ha ordinàriament entre ells algunas differentias, per evitarse las quals ha determinat la present Universitat que los dits pescadors tinguen son trajo per sos llaüts des de lo cantó de la botiga de Joan Torner, en lo qual hi ha una figura de Sant Elm, lo que hauran menester per la part de Llevant per dita ribera del mar y que no puguen dits pescadors arcansar-se més per ponent sots la pena de tres lliures (...) y los mariners de dites barcas de tràfech tinguen son trajo des de dit cantó de la botiga de dit Torner per part de ponent de dita ribera del mar, lo que hauran menester, sens que puguen aquells posar y traurer dites barcas de tràfech en lo trajo dels mariners". AMM. Acords. C-4. 13.II.1685. "Gravíssimas y tant renyidas discordias hi ha entre los mariners y pescadors" que la vila optà per sol·licitar la intervenció del virrei per tal d'"interposar la poderosa autoritat en que se mitiguen las ditas discòrdias y se extinguesca la lite y causa que en la Real Audiència se aporta (...) y juntament que se pose en bon punt la fragata que és comuna de la confraria de mariners y de pescadors". AMM. C- Acords. 28.VI.1700.

estaven adscrits: assaonadors, boters, basters, fusters i mestres de cases. Posteriorment, sembla que també aixoplugà calafats, matalassers, blanquers, mestres d'aixa i, fins i tot, un *pectinum faber* o *pentiner*. De la importància que assolí aquesta confraria n'és testimoni la remodelació de la capella i el notable retaule que s'hi bastí en aquest segle[626].

La confraria de Sant Joan defensà amb molt de zel el monopoli de les activitats exercides pels seus membres fins a aconseguir que la Universitat de la vila imposés un aranzel a la producció forània que pogués competir amb la pròpia[627].

Sant Àngel Custodi

L'any 1617 aquesta confraria acollia els vidriers de la vila i estava integrada per dotze membres, entre els quals apareixen els noms més rellevants de la vidrieria mataronina de l'època[628]. Uns anys més tard, concretament el 1633, els administradors redactaren unes ordinacions per a la mateixa confraria, autoritzades -amb alguna matisació- per part del govern municipal[629].

L'any 1680, la confraria es trobava en una situació crítica atesa la manca de membres, per la qual cosa hom considerà la possibilitat d'incorporar-hi velers, velluters, perxers, retorcedors de seda i tintorers[630]. L'any 1685, el consell de la vila rebia aquesta petició: *Per part dels confrares vidriers de la confraria del gloriós Sant Àngel Custodi de la present vila de Mataró se sie*

626. Ferrer i Clariana, Ll. *Santa Maria de Mataró*, Mataró, 1968, Vol. I. p. 66 i ss.

627. "Qualsevol perçones forasteras que aportaran axí en los dies de mercat, com altres, en la present vila de Mataró qualsevols cosas per vendrer y vendran aquellas o part d.ellas, de las que són y pertanyen als officis agregats a dita confraria hagen y degan pagar cada una de dites perçones (...) a la dita confraria quatre sous". MASM. Confraria de Sant Joan, F-6. 1.V.1666.

628. La confraria dels vidriers, o del Sant Angel Custodi, estava formada per Pere Roig, major, Joan Pere Nogueres i Pasqual, Joan Pau Corbera, Joan Pi, Pau Pi, Antoni Roig, Bernat Pi, Esteve Roig, Genís Martorell, Pere Roig, menor i Narcís Guallart. Nomenen procurador Sebastià Roig, també vidrier. ACA. Arx. Not. Mataró, 194. 8.I.1617.

629. Els administradors de la confraria del Sant Àngel Custodi, fundada a Santa Maria pels vidriers, suplicaren que "sien decretades y autoritzades unes ordinations per ells fetes per lo bon govern de llur confraria". S'aprovaren segons estaven en l'acta del notari Jaume Mates de data 15.I.1633, llevat del capítol que indicava que "qualsevol persona forastera o bricaller que voldrà y vindrà a vendrer vidre de panatge en la present vila sie obligat en pagar a dita confraria a quiscuna vegada vindrà a vendrer sis diners". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 31.III.1633.

630. AMM. Acords. C-4. 4.V.1680.

presentada súplica demanant que per ser poch lo número de dits confrares se agregassen a dita confraria alguns oficis que no estan units a confraria alguna per a que d. esta manera se igualàs a las demés confraries, lo que vindrie a resultar en adorno del culto divino y honrra d.esta vila. Per ço se ha deliberat se ajusten y agreguen a la dita confraria del Àngel Custodi los oficis dels ollers, velers, sombrarers, sparters, tintorers, velluters, perxers y gerrers de dita vila...[631].

A la llum d'aquest document es fan evidents les dificultats dels vidriers per mantenir la confraria, cosa que probablement es correspongué amb una situació de declivi d'aquesta activitat. És probable que l'aparició dels vidriers de llum marqués una nova línia d'especialització. El pragmatisme dels signants de la petició es fa palès a l'hora d'incloure com a nous membres de la confraria un *totum revolutum* d'activitats sense cap altra relació amb el sant Àngel Custodi que la necessitat d'incorporar-se, de la mà de l'angèlic patró, al teixit vertebrador i integrador que oferia el marc d'una confraria.

Nogensmenys, si el document reflecteix la crisi de la vidrieria, presenta com a contrapunt la florida d'activitats productives ja detectada entorn dels primers anys vuitanta del segle. Altra volta, noms molt vinculats a l'especialització tèxtil destaquen amb insistència. La referència a les dones que fan tafetans al marge de l'activitat gremial, les quals no sols són autoritzades a dur a terme el seu treball, sinó que fins i tot són eximides de prestacions econòmiques, és molt suggerent. S'estava obrint un nou front en l'activitat productiva al marge del gremi? La integració

631. "Pagant emperò primer una lliura de entrada per quiscú de dits nous confrares sots pena de sinch lliures per qualsevol qui contrafarà y treballarà de dits oficis sens ser agregat a dita confraria, ab que tots los de dits oficis, exceptat los vidriers, tingan de ser examinats cada hu de son ofici y si són abilitats dels examinadors degan pagar cada hu per lo examen tres lliures barceloneses, entenent-se en los forasters que no sien casats ab fillas de la vila, que si són fills de la present vila o forasters casats ab fillas de dita vila tant solament degan pagar dos lliures barceloneses per dit examen, ab declaració que los que de present se troban ja habitar y tenir botiga de dits oficis en dita vila no degan pagar més que la lliura de entrada y los vidriers no estigan obligats a fer examen (...) ab pacte que las ordinacions que entre los dits confrares faran las degan reportar en lo present concell y aprés de abilitades per dit concell puguen fer pagar entre ells los talls y tatxes se imposaran". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18. 25.9.1685. Amb data 2.X.1685 s'afegiren a la mateixa confraria "vidriers de llum, retorcedors de seda y tafataners, ab declaració emperò que no sien compresas las donas que fasan tafetans a las quals sie lícit fer qualsevol gènero de tafetans sens pagar ni contribuhir cosa alguna". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18, 2.X.1685.

d'oficis tan diversos sota una mateixa confraria féu que algunes de les activitats específiques mantinguessin les seves pròpies ordinacions paral·lament a les genèriques, que regulaven tot el col·lectiu. Aquesta fou la situació dels esparters, activitat que gaudí de la prosperitat que li brindà el desenvolupament de la pesca i de les activitats marineres[632].

Santa Anna

L'any 1645 es constituí la confraria dels bracers sota l'advocació de Santa Anna, amb una cinquantena de membres[633]. Destaca d'aquesta confraria el fet que, essent una activitat que de ben segur era practicada per un nombre molt elevat de persones, les ordinacions cercaren de cir-

632. "Item com per part dels sparters de la present vila agregats a la confraria del sant Àngel Custodi se hage presentada súplica deliberan se.ls concedesca lo per ells demanat ab dita súplica que és lo seguent: Primo que no sie permès als revenedors vendrer a la menuda sinó una mola entera de llibant y una mola de llibantó de pescador, y no menos. Y en quant a trunyellas no puguen vendrer a la menuda sinó tant solament un costal. Item que lo temps del aprenentatge de dit ofici sie de tres anys y no menos. Item que no sie lícit a ningún mestre esparter pendrer lo aprenent que no hage acabat lo aprenentatge a pena de sinch lliures. Item que ningú pugue usar del dit ofici que primer no sie examinat. Item que lo examen de dit ofici sie fet per dos examinadors mestres esparters juramentats y concistesca en fer sinch maneras de sàrrias, ço és, una de divuyt palms, altre de setze palms, altra dita sàrria de carts y una de vuyt seguides y altra de set cupades y una cofa de mestre de axa, un parell de enrramadores, tres maneras de cabassos de espart, ço és, cabassos de tres en llata, cabassos de quatre en llata y cabassos de sinch en llata. Un garbell y una garbella. Item que ningú pugue tenir dos botigas parades per vendrer. Pugue emperò tenir embotigat tant solament, axí que sols sie permès poder tenir una sola botiga parada per vendrer y no més, ab declaració que los dies de mercat y de fira puguen vendrer en la plassa librement, volent que lo sobredit sie incertat en las ordinacions de dita confraria. Item deliberan també y volen sie posat en ditas ordinacions que en dies de fira y mercat, y no altrement, sie lícit a qualsevol foraster poder vendrer sombreros de la terra pagant quatre sous per quiscun any, y en quant als sombreros de fora regne no se innove cosa. Item volen que lo gerrer que vuy se troba en dita present vila de Mataró se passe mestre. Item volen també que las penas de ditas ordinacions de dita confraria del Sant Angel Custodi, ço és, en quant als oficis novament agregats, sien de tres lliures quiscuna pena, excepto la de prohibir pendrer aprenent que no hagen acabat lo aprenentatge que és de sinch lliures, las quals penas de present decreta lo senyor batlle". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18, 1.I.1686.

633. Les primeres disposicions feien referència a la celebració de la festivitat de la patrona amb ofici solemne -amb diaca i sotsdiaca- i completes el dia anterior. Es determinà que els administradors poguessin "acaptar en dita iglesia de Mataró ab una bassina a la lluminària de santa Anna, conforme les demés confraries acostuman. Item que tots los brassers tant naturals de la present vila de Mataró com forasters, sols sian naturals del present Principat de Cathalunya y comptats de Rosselló y Cerdanya, y no aquells que sien naturals de altres qualsevols regnes o provintias, tant casats com viudos, emperò no fadrins, encara que sian fills de confrares de dita

cumscriure el nombre de confrares a una minoria. L'element definitori era el tenir casa *parada i affocada* a la vila, però també el fet de dedicar-se de forma exclusiva a aquesta tasca, de manera que en restaven exclosos tots els qui de forma esporàdica hi haguessin de treballar. D'alguna forma la confraria vingué a consagrar i a definir la flor i nata del món jornaler, en contraposició a l'al·luvió de mà d'obra forània o d'origen divers que ben segur els disputava les mateixes tasques productives.

Santa Magdalena

La confraria de Santa Magdalena —també coneguda com a confraria dels fadrins— es trobava a mig camí entre les confraries devocionals i les confraries dels oficis, atès que integrava característiques d'ambdós models. Malgrat que se'n desconeixen les ordinacions, se sap que estava vinculada a la capella d'aquesta santa situada a la casa de la vila i que s'hi havien d'inscriure els joves que no havien assolit el mestratge o que no havien estat admesos en cap altra confraria. Una convocatòria del seu

confraria, ço és, sols tingan la edat cumplida de divuyt anys. Ço és, tots aquells bracers qui tindran casa parada y affocada en la present vila de Mataró o son terme, tant solament, y que treballaran per altri de dit son offici de brasser a jornals, o altrament, ab propi pa y vi llur, sien tinguts y obligats en assentar-se per confrares de dita confraria y en pagar de entrada y aprés cada any a dita confraria lo que sobre està ordenat sots pena de trenta reals (...) declarant emperò que tots los brassers qui treballaran de llur offici en la present vila de Mataró y son terme per altri a jornals, a mesades o altrament, també ab propri pa y vi llurs com ab pa y vi de aquells per qui treballaran, los quals no tindran casa parada ni affocada en la present vila de Mataró y son terme, no sien en manera ninguna tinguts ni obligats en assentar-se per confrares de dita confraria (...). Item per quant en la present vila de Mataró hi ha molts menestrals confrares de altras diversas confrarias qui tenen casa parada y affocada en dita vila, los quals molta part del any acostuman treballar per altri del offici de brasser ab propi pa y vi llur (aquests tampoc estaven obligats a inscriure's a la confraria) (...) per quant lo intent dels brassers és obligar a ser confrares de dita confraria tant solament tots aquells qui seran brassers y no tindran altre offici y qui tindran casa parada y affocada". Òrgans de govern: sistema insaculatori amb tots els noms dels confrares a les bosses d'insacular. Extracció per sant Bartomeu apòstol: 4 administradors, clavari, oïdor de comptes, 8 persones de consell. Durada dels càrrecs: un any. El consell havia de restar integrat per 16 persones: 4 administradors, 4 prohoms i les 8 persones extretes pel consell. La majoria dels membres del consell tenien poder decisori per obligar tots els confrares. No era necessari que tots els membres hi fosssin presents per donar validesa als acords. Els càrrecs eren d'acceptació obligatòria. Sancions per als qui no acceptessin i els qui no assistissin al consell. Abans d'accedir als oficis, s'havia d'estar al corrent dels pagaments. No podien concórrer en el mateix moment al consell pares i fills, sogres i gendres, ni germans. Els càrrecs havien de vacar 2 anys. ACA. C-13, 9.VIII.1645.

consell ordinari, realitzada l'any 1684, permet de copsar la seva heterogènia composició, en la qual destacava l'elevada representació de les activitats vinculades al món de la metal·lúrgia[634]. Aquesta confraria, per raons òbvies, no tingué com a funció el control o la protecció d'unes activitats productives determinades.

La seva funció social fou doble. Vertebrava el món dels joves i adolescents entre si i respecte de la comunitat vilatana. En aquest sentit la confraria organitzava *ballades* que podien esdevenir molt conflictives en funció de les característiques de l'edat[635]. Alhora, la confraria de Santa Magdalena era també el nucli bàsic de la defensa de la vila. El consell de la Universitat en nomenava el capità, que no era pas un fadrí, i els seus membres eren els primers a ser convocats com a *companyia* militaritzada en situacions de perill. En les situacions de conflicte —o bé periòdicament— la Universitat organitzava exercicis de tir o *mostras* entre els seus confrares per premiar els millors tiradors, a *la millor filera*. La recompensa solia consistir en culleres de plata[636].

634. Consell ordinari de la confraria de Santa Magdalena dels fadrins. Hi són presents Sebastià Guarro, passamaner, Jeroni Lledó, veler, Josep Asbert, velluter -fins aquí administradors- Joan Pou, adroguer, Josep Font, daguer, Pau Boix daguer, Josep Pou, pedrenyaler, Josep Badia, daguer, Joan Clavell, daguer, Joan Torner, negociant, Josep Balí, pedrenyaler, Jaume Sayol, boter, Joan Marquès, sastre, Francesc Breviac Pinyoner, passamaner, tots membres del consell. Decidiren la realització d'un tall entre els seus membres per comprar una bandera blanca per a la confraria. Aportació: tres sous per confrare. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 26.IV.1684.

635. Baltasar Caselles, treballador de Mataró de vint anys declarà davant Nicolau Fornés, jurat primer, regint la batllia: "Et dixit senyor jurat y regint la ballia de Mataró jo denuntio a v.m. y a sa cort que lo die present devian ser las set horas de la tarda, poch més o mancho, tenint llicentia de v.m. per fer valladas tenint alguna rahó ab Joan Maseres, sastre de la present vila, administradors que som junts de la confraria de Santa Magdalena, dient y arahonant-nos qui trauria la balladora primer en lo balla se devia treurer y jo li he respost que per mi no se.m donava cosa que tregués ell la que voldria y que fos primer si volia. Y tenint aquestas rahons me ha desafiat y jo vist això li he respost jo no porto espada y que me.n deixas anar a cercar una y reniriem los dos. Y després dins breu rato nos som tornats a topar en lo cantó de la capella de santa Magdalena ahont per segona vegada havem tingudas paraulas". Pocs dies després Baltasar Caselles aparegué mort per ferida d'arma blanca. ACA. Arx. Not. Mataró, B-51. 22.VII.1660.

636. Nomenament de capità de la confraria de Santa Magdalena "per las mostras fahedoras" a favor de Joan Pou de la Sínia. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 4.VIII.1635. Crida del batlle davant els avisos de guerra i el temor a una esquadra combinada franco-holandesa: Vegeu nota 582. "Que los confrares fadrins de santa Magdalena fassen mostra de armes lo diumenge passat Nostra Senyora de Agost, y que.s done a la millor filera tres culleres de plata de pes de deu reals cada una". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 6.VIII.1634.

3. ELS PROCESSOS PRODUCTIUS

L'estudi de l'estructura productiva de Mataró pot ser complementat per una aproximació a les característiques dels processos i tècniques de producció que es duien a terme en els diferents sectors econòmics de la vila. En moltes ocasions, sols és possible una aproximació, atès que les fonts documentals disponibles no permeten un estudi gaire acurat de les diferents tècniques o tecnologies emprades pels menestrals mataronins del segle XVII. Malgrat aquesta limitació és molt, però, el que es pot aprendre a partir de la multiplicitat de dades existents entorn dels elements materials, més que no pas procedimentals. Així, les referències a les matèries primeres, a l'utillatge i a les instal·lacions, a més de les descripcions dels productes o béns elaborats o construïts, forneixen d'elements força valuosos per assajar una definició del què i del com de la producció manufacturera i artesanal vilatana.

La pesca

> *La mar de Mataró era boníssima. Té molt d'alguer i quan es deixa, a deu o dotze braces, ja s'entra en el fang. D'aquí ve, segurament, que Mataró i Badalona fossin durant segles les platges més importants de la comarca des del punt de vista de la pesca*[637].

En els darrers anys, la problemàtica de la pesca a l'època moderna ha estat treballada a bastament per C. Martínez Shaw i R. Fernández[638]. Tanmateix, les aportacions d'aquests autors se centren bàsicament en el segle XVIII, fet pel qual el panorama pesquer per al segle XVII resta força inèdit. La inexcusable consulta d'aquests autors ha estat comple-

637. MAS, X. *Memorial dels pescadors i els peixos. Converses amb Francesc Isern. Trescents anys de tradició marinera al litoral del Maresme*, Mataró, 1994, p. 23. Fins que no s'indiqui el contrari totes les referències a Francesc Isern procedeixen d'aquesta mateixa obra.

638. FERNÁNDEZ, R. MARTÍNEZ SHAW, C. "Els sistemes de pesca" *L'Avenç* n° 33, pp. 42-53. MARTÍNEZ SHAW, C. "La pesca en la Cataluña del siglo XVIII. Una panorámica". *Pedralbes* 8-1. Barcelona, 1988, pp. 323.325. FERNÁNDEZ, R. MARTÍNEZ SHAW, C. "La pesca en la España del siglo XVIII. Una aproximación cuantitativa (1758-1765)". *Revista de Historia Económica* T. II. n° 3, 1984, pp. 183-201. MARTÍNEZ SHAW, C. "La gente de mar en la Cataluña del XVIII". *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, T. I, pp. 553-567.

mentada per la de l'obra, molt menys coneguda, que encapçala aquestes línies. Xavier Mas hi ha recollit les converses mantingudes amb el pescador Francesc Isern. El treball esdevé una recerca molt reeixida en l'àmbit de la història oral i permet de copsar una realitat —la dels pescadors del Maresme— que es mantingué pràcticament aliena a les transformacions del món industrial fins al primer terç del segle XX. Ambdues fonts esdevenen una eina molt eficaç per a la interpretació de les dades arxivístiques.

La pesca és, probablement, el sector de més difícil adscripció en el marc de les activitats urbanes, caracteritzades per la seva vinculació al món manufacturer. Tanmateix, la vinculació urbana de la pesca en el cas mataroní és ben palesa, si més no si es consideraren que ocupava gairebé un 6% dels homes i dones que treballaven a la vila i que la seva producció anava dirigida més enllà del consum local.

És debades insistir en el paper que els fruits del mar jugaren en l'alimentació humana durant aquest període històric. Testimoni d'aquest fet n'és l'atenció que meresqué a les autoritats vilatanes el control del preu del peix i la preocupació per evitar que el que es pescava a les platges mataronines es comercialitzés fora de la vila.

Nogensmenys, el valor econòmic d'aquesta producció no devia ser pas negligible si es té en compte que a Mataró, ja a l'Edat Mitjana, hom intentà recaptar-ne el delme, temptativa que no reeixí. Segles més tard, la Universitat de la vila féu tributar la pesca realitzada a la platja de la vila amb un trentè, el mateix tipus que s'aplicava a la producció cerealística.

Què i com es pescava? Aquestes són, sense cap mena de dubte, les qüestions bàsiques que hauria de resoldre aquest apartat.

A partir de les ordinacions del mostassà es poden conèixer alguns dels peixos que es venien al mercat, així com els preus a què estaven taxats. El peix més cotitzat era la tonyina. També es pescaven el bonítol, el pagell, el congre, les morenes, les bogues, el gerret, les vaques, els serrans i dos tipus de bastina[639]. Els preus presentaren notables increments en el període estudiat[640].

639. COLOMER, J. M. *Mataró al mil cinc-cents*, Mataró, 1969, p. 191. Ordinacions de l'any 1532.

640. La tonyina, en temps ordinari -és a dir, fora dels períodes de dejunis manats per l'església- tenia fixat el preu a 16 diners per lliura; el bonítol a 15 diners per lliura; el pagell, el

Hi ha —com a mínim— un altre tipus de peix que no apareix reflectit en aquesta relació i que tingué una gran importància econòmica: la sardina. Aquest producte marí —nutritiu i relativament abundós— ja havia estat un dels punts centrals en el debat entre pescadors i Universitat que es clogué en la concòrdia de 1643. En aquest punt concret el resultat fou prou satisfactori per als pescadors, interessats a introduir aquest producte en circuits comercials diferents del mercat local[641]. Per cloure aquesta relació dels peixos col·lectats a les platges mataronines, caldria incloure segons la documentació estudiada, les llisses i les aranyes[642].

Pel que fa al com de la pesca, és a dir, per determinar o definir els diferents tipus de tècniques emprades, la recerca ha permès de constatar l'existència de diferents arts però molt poca variació en les barques. Hom pescava gairebé de forma absoluta amb llaüts[643].

Tot i que no ha estat possible documentar-ho arxivísticament, es pot donar per ben segura la pràctica de l'art o la xàvega real. Seguint la descripció que en féu Isern, es tractava d'un sistema primitiu de tracció humana: l'art era una mena de bossa de xarxa amb dues cames que s'arrossegava pel fons marí i que hi colava tot el peix, que quedava aturat al fons. Una vegada calat, l'art era recuperat des de la platja per quinze o vint persones que l'estiraven amb unes cordes llarguíssimes, fins que el feien amorrar a terra. Les dades que Isern aporta sobre les persones que arrossegaven l'art són molt interessants: "Qualsevol per-

congre, les morenes i altre peix d'escata 12 diners per lliura, excepte les bogues, el gerret, les vaques i els serrans que tenien el preu assignat a 10 diners per lliura; la bastina rodona 8 diners la lliura i bastina ampla a 9 diners per lliura, preus pertanyents al segle XVI. L'any 1661 el peix "granat", és a dir, de mida grossa, es venia a 6 sous la lliura i el menut a 4 sous lliura. En el cas del congre, que apareix citat a ambdós documents, el preu passà de 12 diners a 72 diners, un increment del 600%. ACA. Arx. Not. Mataró, B-53. 14.V.1661.

641. "(...) exceptuando la sardina que dichos pescadores tomarán y aquella sacarán y traerán de noche en tierra, esto es, de sol puesto a salir el sol, la qual sardina puedan vender dichos pescadores de noche a qualesquiera arrieros y otras personas, sin que dichos pescadores, arrieros o otros compradores de dicha sardina, comprada de noche, hayan de necesitar precio ni licencia alguna del almotacén (...) y también puedan dichos pescadores llevar dicha sardina de noche sacada, esto es de sol puesto hasta sol salido, a qualquier parte a ellos bien vista". "Traducción del idioma catalán y latín en vulgo castellano de la concordia firmada entre los antiguos jurados y consejo de la antes villa hoy ciudad de Mataró y los pescadores de la misma villa". AMM. Llig. 24.

642. ACA. Arx. Not. Mataró, B-53. 14.V.1661.

643. "un lleut enfalcat ab tot sos arreus, ço és, rems. arbre, entenas, velas y talles de traurer y arganell y una veta de cànem". MASM. Inventaris. Vicenç Prats. 1.III.1631.

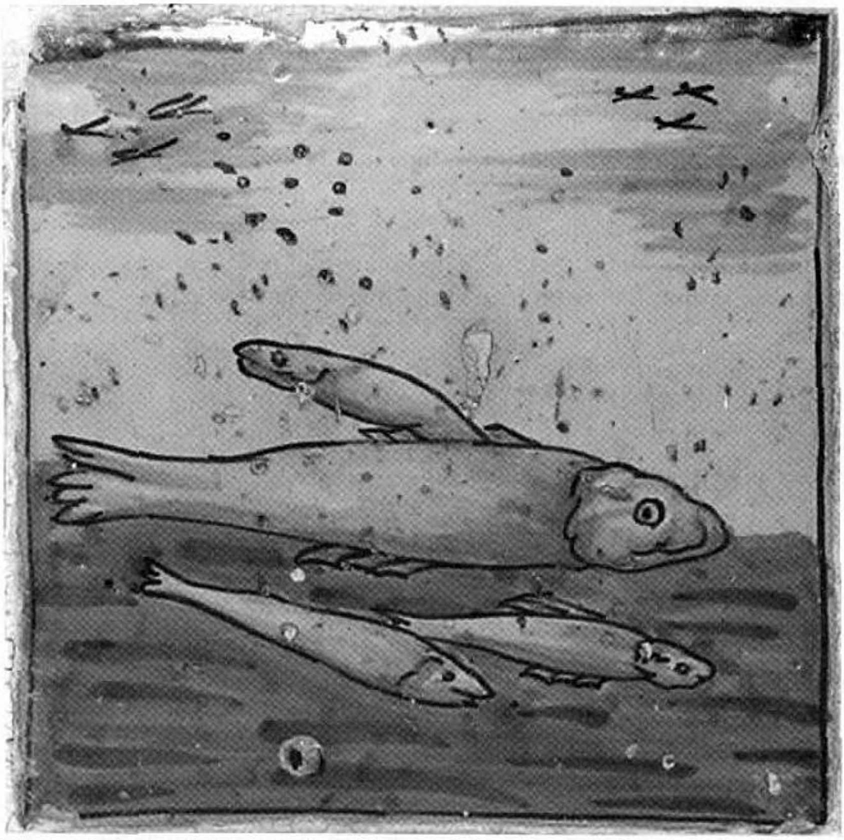

Representació de sardines? La seva importància econòmica va créixer amb la possibilitat de la salaó i del seu comerç vers l'interior. Rajoles dels oficis. Museu de Mataró.

sona necessitada, tolit, malalt, pobre de solemnitat o gent d'altres gremis que no tinguessin feina (paletes, teixidors), mentre posessin la mà damunt d'un dels viatges de l'art durant l'operació d'arrossegada, encara que fos d'una manera simbòlica, tenia dret a la part com els altres"[644].

644. "Antigament la gent de l'art era la purrialla per excel·lència: aquesta gent de l'art portaven un pintoresquisme a sobre que ara ningú no es podria imaginar. Eren el punt més eixelabrat, coent i graciós d'una subclasse social paupèrrima i alhora completament despreocupada". MAS, X. "*Memorial dels pescadors i els peixos*". p. 239.

Així doncs, l'art era l'activitat pròpia dels sectors més marginals i mancats de recursos del món de la pesca —és a dir, de la major part dels pescadors—, i per tant la seva pràctica, tot i ésser molt habitual, no ha deixat petjada en les fonts notarials; la seva pervivència fins al segle XX és, però, el millor testimoni a aportar sobre la seva pràctica secular.

Molt probablement la resta de tècniques que s'estudiaran a continuació ja no es trobaven a l'abast dels remitgers -pescadors que no tenien la propietat dels ormegis-, sinó en un graó jeràrquic superior, atès que la seva propietat significava una inversió no assequible per a tothom.

A nivell documental, l'art que ha deixat més testimonis és el dels sardinals. Són freqüents les escriptures notarials que tenen com a objecte transaccions en les quals hom acostuma a comprar i vendre parts de barca. Habitualment, la compra o venda es fa extensiva als sardinals, cosa que permetria d'interpretar que ambdós elements es concebien com si formessin part de la mateixa unitat productiva[645]. Les transaccions d'altres arts no devien ser enregistrades pels fedataris públics en funció del seu inferior valor econòmic.

D'altra banda, aquesta significació dels sardinals entre les diferents tècniques pesqueres resta palesa si es considera que "la pesca de sardinals, fins a la generalització de les teranyines amb la guerra civil de 1936-39, era l'ofici de mar més important de la comarca" [646]. R. Fernández i C. Martínez Shaw s'expressen en termes gairebé semblants per al segle XVIII[647]. Segons Francesc Isern, els sardinals eren unes xarxes de malla d'11 a 15 centímetres, que feien 14 braces d'alçada per 74 metres

645. Nicolau Carbó, pescador, vengué a Bernat Fornells, adroguer de Mataró, la meitat d'una barcada de sardinals que eren quatre peces entre tot, i la meitat de la barca, veles i rems i altres ornaments necessaris per pescar. Import de la venda: 35 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 22.VI.1613. Venda de la meitat d'una barcada de sardinals "ço és la mitat de quatre pessas y de una barca, velas, rems y altres ornaments per a pescar necessaris". Venut per Pau Cambó a Nicolau Cambó per 25 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 10.XI.1613. Nicolau Urgellès vengué a Joan Comes, pescador, la meitat "d'un llaüt de pescar y de tots los arreus de aquell y la meitat de tres pessas de sardinals" per 65 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 318. 23.VIII.1654. Jeroni Valeta, mestre de cases, vengué la meitat d'un llaüt de pesca a Jeroni Moles, pescador, així com la meitat de tres peces de sardinals, per 122 lliures i 10 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 329. Datat segons el còmput català de l'època el 26.XII.1668, però pertany realment a l'any 1667.

646. Mas, X. *Memorial dels pescadors...* p. 50

647. Fernández, R. Martínez Shaw, C. "Els sistemes de pesca". p. 48.

de llargada cadascuna. Cada calament en duia quatre, engassades entre elles. Es calaven de fora cap a terra, de migjorn a tramuntana, atès que el peix neda habitualment en sentit paral·lel a la costa. La tècnica consistia a saber on nedava la sardina en cada moment, calar les peces i esperar que la mola de sardina envestís la xarxa[648].

Com no podia ser d'altra manera, els sardinals formen una part important de l'utillatge ressenyat en els inventaris *post mortem* pertanyents a pescadors del segle XVII. En el de Miquel Peric, que tenia una botiga a la vora de mar amb un portal de pedra picada, hom trobà, juntament amb altres estris, *tres pessas de sardinals bons que tenen desavuit arpions i ab sos arreus*[649]. Els arpions eren cadascuna de les dues o quatre llargàries de 25 a 30 canes en què estava dividida una peça de xarxa. Vicenç Prats, pescador, posseïa també una botiga a mar. Hom anotà una peça de sardinals nova, tres de molt usades, així com *tres useres y vint bornoys per a pescar sardina*. L'orsera era la corda que es lligava per un extrem a la peça de mà dels sardinals i per l'altre a la barca i servia per llevar la xarxa. Els bornois eren els suros grossos que anaven enfilats a la part superior del sardinal per sostenir-lo a flor d'aigua. A la botiga de Vicenç Prats hi havia també *duas dotzenas de suros nous, un peu per a llevar sardinals, una barrina per barrinar suros* i trossos de suro sense obrar[650].

Una altra de les tècniques tradicionals documentada per al segle XVII és la dels nansers[651]. Isern la qualifica com un treball de solitaris, antagònic a l'art, perquè era una ocupació de persones autosuficients. Segons un inventari, Miquel Peric, en posseïa deu o dotze *novas o vellas*. Però és altra volta Vicenç Prats qui disposa dels millors exemples. En el seu propi domicili es trobaren *dues nanses de pescar de jonch bonas censeras*, mentre que a la botiga de la platja hom hi inventarià *vint y tres nances entre bonas y*

648. MAS, X. *Memorial dels pescadors...* p. 43.
649. MASM. Inventaris. Miquel Peric, 1605.
650. MASM. Inventaris. Vicenç Prats. 1.III.1631.
651. Francesc Isern en dóna la següent definició: "La nansa era un cove fet d'unes malles triangulars que variaven de mida segons el que hom volia agafar-hi. La forma més clàssica era la cònico-cilíndrica, d'1 m a 1,20 d'alçada, per uns 60 cm de diàmetre màxim, a la base, i d'uns 40 a 45, a la part superior, la més estreta. Dintre d'aquest con hi anava una mena d'embut de la mateixa construcció anomenat afaç o faç, únic accés que trobava el peix per entrar a l'interior de la nansa. (...). Després, és clar, no en sabien sortir. Per a cada peix solien haver-hi unens nanses adequades". MAS, X. *Memorial dels pescadors...* p. 41.

dolentas. Una dada d'aquest mateix document, que n'amplia l'abast és l'existència d'*un morter de picar l.esquer, de fusta* i, en un altre indret, cinc trossos de calament. El calament era un grup de nanses compostes de sis o vuit unitats, amarrades l'una amb l'altra.

Pel que fa al morter de fusta, hom hi preparava l'esquer per a la pesca que es realitzava amb una de les nanses més complexes, la boguera, especialment pensada per a la pesca de la boga. Segons Isern, l'esquer consistia en una bola de pasta que cada nanser preparava amb una fórmula familiar secreta, transmesa de pares a fills, i elaborada amb seitó confitat i barrejat amb segones de blat en un morter gegant. Amb nanses es pescaven també sèpies, llagostes i congres.

La tècnica del palangre era també emprada en el segle XVII. Peric disposava de vint palangres menuts i dues esquelles velles que, segurament, servien per alertar el pescador quan els peixos havien picat. Prats tenia a la botiga de mar setze palangres amb les seves cofes —senalles baixes i molt planeres de forma circular dins les quals es guardaven els palangres—. Segons Isern, els palangres consistien en un fil d'on sortien cada tres o quatre metres unes llences per inserir-hi els hams de diferents mides que calia escar segons el que es volia pescar. Cada palangre podia portar una quarantena d'hams de mida diferent. Francesc Isern assenyala que l'activitat dels nansers era complementària de la dels palangroners i això és el que, efectivament, hom percep en estudiar els inventaris dels pescadors del segle XVII.

Pel que fa a altres tècniques menys difoses, l'inventari de Prats n'ofereix una referència en descriure *un cóp de lissas ab son guarniment de fester*. El cóp era una bossa de xarxa a la part posterior de l'art del bolitx, dins la qual anaven a parar tots els peixos, en aquest cas concret les llisses, mentre que el fester era una teiera, la qual cosa ens permet de conèixer que la pesca de les llisses es degué fer a "l'encesa", és a dir, de nit i valent-se de l'atracció que la llum suscitava en els peixos.

Hi ha un altre art, l'almadrava, considerat el rei dels ormeigs de pescar. Isern sols n'ofererix referències molt aïllades, atès que el peix al qual anava destinat, la tonyina, ha estat pràcticament foragitat de les platges catalanes a causa d'una explotació implacable. Tanmateix, la seva captura devia tenir una notable importància econòmica en el període estudiat, arran del que es pot deduir de les fonts documentals. L'any 1715, el superintendent Josep Patiño, com a gestor dels béns del patrimoni reial, dictava una disposició convocant el mataroní Joan Poch per

capbrevar l'establiment rebut de la Batllia General per a pescar tonyines amb almadrava[652].

E. Roig, que va escriure en el primer quart del segle XX i que conegué almadraves operatives en l'àmbit català, proporciona una interessant descripció d'aquest art: *L'almadrava és una xarxa de 2000 metres de longitud. L'amplada de 5 metres al començament i 20 al final. Està feta amb corda gruixuda com el dit. Les malles tenen set centímetres d'amplada. A la vora inferior hi ha trossos de plom que pesen un quilo, a la superior la surada. Per l'extrem més prim hom la lliga a les platges mitjançant una corda d'espart gruixuda que va fermada a una estaca (...). L'almadrava és fondejada al mar per mitjà d'àncores de les usades per fondejar barques de mitjana o quillats. Dos pontons que són generalment barques de mitjana o llaguts estan lligats a l'almadrava i hi viuen els pescadors encarregats de guardar la xarxa i de pescar les tonyines que l'almadrava empresona*[653].

Calades de terra a mar endins, i en funció dels moviments migratoris de les tonyines, les almadraves eren unes instal·lacions que exigien una determinada permanència per tal d'amortitzar el seu cost i manteniment. Havien esdevingut concessions reials amb un evident to feudal i E. Roig indicava en l'obra esmentada, referint-se al segle XIX i principis del XX: "la instal·lació d'almadraves requereix considerables despeses, per això solen pertànyer a sindicats de pescadors"[654].

652. "Don Joseph Patiño Cavallero de la Orden de Alcántara del Consejo de Su Magestad en el real de las Ordenes, superintendente general del real exército y principado de Cataluña. En consideración que está a nuestro encargo el cuidado del patrimonio real y del bien y beneficio público, haviéndonos representado el procurador fiscal patrimonial el grave danyo que se les sigue, de no pescarse con las almadravas que su Magestad tiene establezidas y otros justos motivos que mueven nuestro ánimo. Por tanto por el thenor del presente dezimos y mandamos a Juan Poch, vecino de la ciudad de Mataró, que dentro del término de dies días contínuos, que se contarán des del día de la notificación en adelante, comparesca ante nos en la escribanía de nuestra superintendencia y de nuestro escribano mayor abajo escrito para capbrevar y reconozer la licencia y facultad que tiene de poner, parar y pescar atunes con almadravas, cuyos deverá poner en manos de nuestrro escribano y hazer los autos y confesiones que deve y está obligado, otrosí para obligarse bajo fiaduría de idóneos fiadores a parar y poner dichas almadravas dentro el tiempo y término nos parezerá justo y razonable en los distritos puestos y asseñalados en dichos autos que pasaron ante nuestro escribano mayor que entonces lo era de la Baylía General, a favor de Martín Tarascó, Gerónimo Ferrer, Miguel Garzia y Ermenelgildo Grases, e o la pena expresada en el auto de la caución". ACA. Arx. Not. Mataró, B-61, 10.III.1715.

653. Roig, E. *La pesca a Catalunya*, Barcelona, 1927, pp. 125 i ss.

654. Roig, E. *La pesca*... p. 125.

Dades indirectes permeten de conèixer, per a l'any 1677, l'existència d'una companyia que explotava *l'almadrava que ells y altres tenen y possehexen e facultat de poder pescar ab ella perpetuament en los mars del present Principat de Cathalunya.* Un altre document indicava *en la almadrava de pescar tunyinas que tots anys se acostuma a pescar en lo districte del mar dit lo cap del Morrell des de Montgat fins a Blanes*[655].

La companyia concessionària de l'establiment no estava pas integrada per pescadors, atès que —com ja s'ha indicat— el seu finançament depassava, de ben segur, les possibilitats d'aquest col·lectiu. Per contra, entre els membres de la companyia destaquen els noms procedents de l'àmbit mercantil barceloní i de la ciutadania honrada de les poblacions costaneres. El capital fou dividit en 24 *quirats* o participacions, per cadascun dels quals es pagaven 50 dobles. Els Tarascó apareixen com a personatges vinculats a aquesta explotació marítima, com a mínim pel període que va des del 1677 fins al 1715, dates entre les quals sembla haver estat en funcionament. Pel valor de les participacions de l'esmentada companyia, caldria suposar-li un capital nominal de 1.200 dobles que, reduïdes al sistema monetari català, serien unes 6.720 lliures, una quantitat força important.

Davant d'aquest testimoni de transformació econòmica en l'àmbit pesquer, i de suplantació o subordinació del protagonisme dels pescadors per la iniciativa d'inversors procedents d'altres àmbits productius, pot ser aclaridor recordar que la tonyina era el peix més cotitzat a les

655 Agustí Homs, ciutadà honrat de Barcelona, de Blanes, posseïa diverses parts en "l'almadrava que ells y altres tenen y possehexen e facultat de poder pescar ab ella perpetuament en los mars del present Principat de Cathalunya". Josep Llauder, ciutadà honrat de Barcelona, de Mataró, n'era titular d' 1/2 part. Aquesta porció li costà, a Llauder, que era sogre de l'anterior, 75 dobles d'or. A l'operació intervingué també Martí Tarascó, de Mataró. ACA. Arx. Not. Mataró, 338. 20.V.1677. Martí Tarascó, ciutadà honrat de Barcelona, a Mataró, reconegué a Salvador Cabanyes, pagès d'Argentona, haver-li cedit una de les dues parts o quirats -d'entre 24- que ell tenia sobre la "facultat de poder pescar ab ella perpetuament en lo mar del present Principat de Catalunya, la qual almadrava de present se troba en la platja del mar del terme de la vila de Blanes". Els 22 quirats restants restaven en poder d'Agustí Homs i Joan Pou, ciutadans honrats de Barcelona, residents a Blanes, i d'altres. ACA. Arx. Not. Mataró, 338. 19.X.1677. Pere Torres, botiguer de Mataró, actuant com a procurador de Salvador Feliu, mercader i Pere Pau Plantí, botiguer, tots dos de Barcelona, vengué en nom del darrer a Francesc Pou, traginer de Mataró, un quirat dels 4 que Plantí posseïa "en la almadrava de pescar tunyinas que tots anys se acostuma a pescar en lo districte del mar dit lo cap del Morrell des de Montgat fins a Blanes". Import: 50 dobles. ACA. Arx. Not. Mataró, 487. 8.V.1701.

ordinacions del mostassà citades anteriorment. Això explica el fet que les almadraves fossin una modalitat subjecta a unes especials condicions a l'àmbit de tota la monarquia hispànica.

En aquest punt també cal emfasitzar que R. Fernández i C. Martínez Shaw documentaren aquest tipus de pesca per a finals del segle XVIII[656]. De bell nou apareix la precocitat del model mataroní d'especialització productiva, i en aquest cas concret en l'avançada de les tècniques pesqueres. A més, es percep encara una altra constant: la intervenció d'aquesta elit local de mercaders/negociants/ciutadans honrats invertint en els aspectes capdavanters de l'activitat econòmica.

Tanmateix, durant el segle XVII també es pescaven tonyines amb arts diferents de l'almadrava. Retornant a l'inventari de Miquel Peric, hom hi documentà la presència de *tonayres usades*. La tonaira fou un ormeig específic per a la pesca de la tonyina format per una gran xarxa de cordill, fort i de malles amples. Segons A. Alcover i F. Moll, podia tenir una llargada de 250 a 300 metres i una amplada de 20 metres, amb unes malles de 12 centímetres[657].

La importància de la pesca transcendia, però, el fet de la seva captura i prenia una nova dimensió econòmica quan el seu producte —perible per naturalesa— es manipulava per tal de fer-ne extensiu el consum en l'espai i en el temps. Apareixia així la indústria de la salaó.

És interessant constatar com la pràctica d'aquesta tècnica es pot detectar a tres nivells. En un primer estadi seria una tasca domèstica complementària de l'ofici de pescador. L'inventari de Vicenç Prats descriu al seu propi habitatge —no a la botiga de mar— la presència d'un barril per mesurar sardina, un cove per portar peix de mar, dos tonells de tonyina, una estiba de vímet i *sinc barills de salar sardina.*

En una fase intermèdia d'aquesta especialització productiva, l'adob del peix, orientat vers la comercialització del producte final, passà a mans alienes a les dels pescadors. Així ho demostra l'activitat del mer-

656. "No sabem gairebé res de les almadraves en les nostres costes fins a finals del segle XVIII, quan dues concessions reials d'almadraves per a Roses i Hospitalet en règim de monopoli ens porten a pensar que van ser aquests dos punts els centres principals d'aquest sistema de pesca". FERNÁNDEZ, R. MARTÍNEZ SHAW, C. "Els sistemes de pesca". p. 47.

657. ALCOVER, A. MOLL. B. *Diccionari català, valencià, balear*, Palma de Mallorca, 1988, Vol. X. p.342.

cader Joan Anglada, mort l'any 1633, el qual, a més de dedicar-se a la venda d'oli, de tenir una mola de trencar pinyons, dues carretes, diverses estibes i estris per traginar, un matxo i un ase, intervingué també en la pesca. Posseïa una botiga a la platja del mar, amb un llaüt, cinc peces de sardinals, sis-cents barrils de salar sardina, dotze tonells tonyiners, dotze gerres de Mallorca per tenir oli, quatre estibes per traginar peix i, l'element més rellevant, un molí de sal amb les respectives pedres i arreus per vogir.

El nombre dels barrils per salar sardina i l'existència del molí de sal descriuen el polifacètic Joan Anglada no com a simple traginer de pesca salada, sinó com a partícip actiu en la indústria de la salaó de la sardina, activitat que transcendia així l'àmbit domèstic[658].

El tercer nivell referma les possibilitats econòmiques i el caràcter creixent d'aquest subsector productiu. L'any 1696, hom constituïa a Mataró una companyia amb un capital de 600 lliures amb la finalitat específica de salar i comercialitzar peix. La companyia estava integrada per un soci —ciutadà honrat— que aportava el 50% del capital més les instal·lacions, consistents en un molí de sal i una botiga construïda expressament per *esquixar lo peix*. Els dos socis minoritaris, traginers, es responsabilitzaven de les tasques productives i de la venda del producte[659].

El desenvolupament constatat en els tres nivells citats permet de percebre un progrés dels mitjans i dels processos productius que, esperonats per les perspectives de guanys econòmics i per la demanda del mercat, transformaren les activitats domèstiques fins a convertir-les en indicadors d'una progressiva diversificació i especialització orientada al mercat.

658. GIMÉNEZ, J. *Economia i societa...t*, p. 272 i ss.

659. Constitució d'una companyia integrada per Jaume Baró, ciutadà honrat de Barcelona, residint a Mataró, que hi aportà 300 lliures, Josep Fins, traginer de Mataró, amb una participació de 150 lliures i Isidre Tarafa, traginer de Mataró, amb 150 lliures,. "A fi y effecte de comprar sal y peix moldrer dita sal y salar lo peix, vendrer y beneficiar aquell ab lo modo y forma següent: Primo dit magnífich Jaume Baró durant la present companyia dexa la habitació franca de la botiga gran que és lo molí de la sal y la botiga que és feta per esquixar lo peix. Item és pactat que dits Tarafa y Fins per lo que dit magnífic Jaume Baró los dexa la habitació franca de dita botiga gran y la botiga que se és feta per esquixar lo peix se obligan a portar la administració de dit negoci a ssaber és ha tenir dos matxos per moldrer la sal y anar a vendrer lo peix". Els beneficis es repartirien a parts iguals. Totes les despeses s'han de pagar del comú de la companyia. Durada: fins que alguna part ho denunciés. ACA. Arx. Not. Mataró, 1236. 13.V.1696.

La indústria salaonera permet resseguir, gairebé fil per randa, el procés esmentat en la pesca de la tonyina. S'imposà una substitució de l'activitat tradicional per unes noves formes de caire "industrial" en aquells sectors de la producció que, per les seves possibilitats de guanys a curt termini —i amb inversions no molt elevades—, estimularen mercaders i negociants a transformar i redimensionar la tasca primigènia, tot inserint-la en una xarxa comercial ultracomarcal que s'estava estructurant per a nous productes.

No hi ha dades per determinar l'abast de la producció mataronina de pesca salada en aquesta època. Tanmateix, i a tall indicatiu, J. Llovet assenyala que, dins la província marítima de Mataró al darrer terç del segle XVIII, algunes poblacions podien arribar a beneficiar en anys normals seixanta mil barrils de seitó[660].

Pel que fa a la distribució del producte, hi ha dades molt nombroses que permeten d'afirmar que a Mataró existia una notable activitat entorn de les transaccions de la pesca salada, tant la procedent de la salaó local com de la importació de pesca forastera, que arribava en quantitats importants a les platges mataronines per ser traslladada a Barcelona o bé, a través de Parpers, vers les comarques del Vallès i d'Osona, del Ripollès i, fins i tot, més enllà del Principat[661].

660. Tanmateix, l'autor considera exagerada aquesta xifra. LLOVET, J. *La matrícula de mar i la província de marina de Mataró al segle XVIII.* Mataró, 1980, p. 95.

661. Antic i Francesc Seguí, negociants, pare i fill, compren a Joan Anglada 100 barrils de sardina "confita", a 8 sous el barril. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 26.XI.1613. Melcior Xammar, negociant, vengué 50 barralons de sardina, a 8 sous el barraló. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 28.VI.1613. Gual de Mata comprà a Melcior Xammar, negociant, 50 barrils de sardina a 8 sous el barril. ACA. Arx. Not. Mataró, 190, 29.VI.1613. Jeroni Massip, ciutadà de Barcelona, comissari reial dels Quatre Usatges féu aixecar acta de com a la botiga de Magí Plegamans, mariner de Mataró, s'hi trobaren: 140 barrils de tonyina, sorra, espinetes, 228 barralons de sardina "frascal" i 15 tonells de sardina frascal. El comissari indicà que eren mercaderies en frau pel que feia al dret de guerra. Es lliuraren en comanda a Martí Tarascó sota fiança de 1.000 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, B-56. 20.IX.1669. Francesc Feliu, ciutadà honrat de Barcelona, Joan Pau Gassia i Joan Torner constitueixen i encomanen a Pere Surla, ciutadà de Marsella, la compra de malua "in lingua huius nostrae patriae vocatur bacallar (...) in quacumque navi et non lintre et non excedat dicta quantitas bismille quintalia dicti regni Galliae". ACA. Arx. Not. Mataró, 331. 29.XI.1670. "De aquest peyx fresc o salat, amb una poca de sal, se aportan moltas càrregas à totas las parts mediterràneas de Cathalunya y al Regne de Aragó". IGLÉSIES, J. "Pere Gil, S.I. 1551-1622 i la seva Geografia de Catalunya" *Quadern de Geografia I.,* Barcelona, 1949. p.

Les indústries tèxtils i de la pell

Aquest conjunt d'activitats, malgrat alguna excepció que ja s'indicarà, no tingueren un desenvolupament a Mataró que es projectés més enllà de l'àmbit local o comarcal. Tanmateix, a l'Antic Règim les manufactures tèxtils foren un dels sectors productius més puixants, atès que la seva amplíssima gamma de productes arribava a tots els sectors de la població que els consumien en funció de les seves possibilitats. Aquests articles formaven part, gairebé inexcusable, de l'oferta de béns de consum de què tot nucli urbà s'havia de dotar per cobrir les necessitats de la població pròpia i de la pertanyent a la respectiva zona d'influència.

L'estudi dels diferents camps productius possibilita obrir una finestra a l'àmbit de la cultura material, entesa com a cúmul de coneixements i processos que els grups humans han consolidat en bastir la seva pròpia realitat a cada temps.

La indústria de la llana

Aquesta fou una de les activitats tèxtils que gaudí de major prestigi durant l'Edat Mitjana a Catalunya. En arribar als segles de l'època moderna, la situació sembla ser que es modificà notablement, si més no atenent el que hom expressà a la convocatòria de Cort de l'any 1599[662]. Paradoxalment, Pere Gil, amb molts pocs anys de diferència, glossava les excel·lències dels draps catalans[663]. Potser sí que la llaneria encara

662. "Per quant notoriament consta y ocularment se veu que les robes ques fan de llana de qualsevol specie y color sian en lo present Principat de Cathalunya y Comptats de Rosselló y Cerdanya y en la present ciutat de Barcelona per los pereyres y altres persones son molt ruins, dolentes y de poca durada y les demés delles son falsament fabricades, lo que redunda en grandíssim dany de dit Principat y Comptats y poblats en aquells y en notable deshonor, tant per lo que los habitants no poden portar una roba bona y de durada, y axí gastan en lo vestit dos voltes més del que altrament haurien de gastar, com per que lo comers y negoci y comers de altres regnes y províncies és disminuït (...) de hon és que de cent draps non hixen deu de ben fets". *Constitutions fetes per la S.C.R. magestat del rey don Phelip II, Rey de Castella, de Aragó... en la primera cort celebrada als cathalans en la ciutat de Barcelona en lo monastir de S. Francesch en lo any 1599*. Cap. XIIII. Barcelona, 1635.

663. "La causa perquè en Cathalunya entran de altras províncias tanta varietat de llenços com són Bretanyas, ruans, orlandas y altres varietats de telas y se usa tant dellas és perquè en Cathalunya y haja gran negoci de fer drap de llana y parayres innumerables que fan finíssims draps nomenats sergils, rossos, burells, vayetas, cordellats, stamenyas, contrays, rassas, granas;

En els teixits de llana l'abaixador n'eliminava els pèls amb la utilització d'unes grans tisores. Rajoles dels oficis. Museu de Mataró.

y estos de differents llanas; y filassas y collors, y com los minyons y donas guanyan molt més y millor jornal filant la llana que no lo lli en Cathalunya (...) y ayxí no sent tant los llenços de lli de la terra com serian, són forçats molts a comprar los llenços aportats de altres províncias, no obstant que duren molt manco que los de la terra". IGLÉSIES, J. "Pere Gil, S.I. 1551-1622 i la seva Geografia de Catalunya" *Quadern de Geografia I.*, Barcelona, 1949. p. 232.

podia competir amb un cert èxit amb les manufactures exteriors però, tal com reconeix el mateix autor, amb la resta de teixits es produïa un allau d'importacions, tant a nivell català com a la resta de l'estat. Aquesta situació queda perfectament il·lustrada pel comentari d'un mercader francès contemporani, citat per H. Lapeyre[664].

A Mataró la presència d'aquesta activitat no fou rellevant, tot i que es poden resseguir els rastres de la seva existència. Una de les raons que podrien explicar aquest fet podria ser la manca de llana, considerant que ja ha estat constatada l'escassa representativitat de la ramaderia ovina a Mataró. Nogensmenys, existí a la vila una indubtable circulació d'aquesta matèria tèxtil que solia procedir bé dels animals que eren sacrificats a les carnisseries públiques o bé arribava per via marítima, cas de les denominades llanes sarda i berberesca. Fins i tot existí un circuit comercial que portava a Mataró la cotitzada llana castellana, concretament la *segoviana*. Hi ha constància documental de dues ambicioses operacions mercantils que tenien com a un dels seus objectius la importació de llana d'aquestes procedències. És interessant constatar que a ambdues operacions la llana és la mercaderia de retorn corresponent a l'exportació de vidre[665]. Un d'aquests documents presenta a dos coneguts vidriers mataronins, els germans Roig, interessats en una partida de llana castellana, operació a la qual intervingué un personatge reputat per la seva gestió com a home de negocis i concretament en el ram de la llana, el genovès Jaume de Negro[666].

664. "Les toiles sont les vrayes mines de l'or et argent en ce royaume parce qu'elles ne s'enlèvent que pour estre transportées au pays d'ou l'on apporte de l'or et de l'argent". Text datat l'any 1601. Citat per LAPEYRE, H. *Une famille de marchands: les Ruiz. Contributions à l'étude du commerce entre la France et l'Espagne au temps de Philippe II*, Paris, 1955, p. 503.

665. Concòrdia entre Joan Jofre, mercader de Mataró, i Pere Pau Mauri, traginer, també de Mataró. Mauri havia de portar una partida de vidres a Madrid. Un cop allí, havia de satisfer a Joan Jofre l'import del que havia transportat "ab tres càrregues de llanes de Sogobia de catorse robes cada càrrega y assó en la ciutat de Sogobia, les quals dites tres càrregues de llana dit Joan Jofre e o qui son orde tindrà haja de aportar de dita ciutat de Sogobia fins a la vila de Mataró ab los matxos de Pere Pau Mauri". Jofre havia de pagar el cost de la llana que superés el valor dels vidres. Mauri es comprometé a satisfer tots els drets de tràmit mentre que els ports de les llanes es repartirien a parts iguals. El guany procedent de la venda de les llanes aniria a mitges. Si Mauri no complia els pactes, Jofre no estava obligat a pagar els ports de les caixes que Mauri havia de dur de Vilanova a Madrid. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 15.VIII.1609.

666. "Sepan quantos esta carta de obligatión vieren como nosotros Pedro Roig y Juan Roig hermanos vidrieros vesinos de la villa de Matarón obispado de Barcelona otorgamos y conoscemos al señor Alonso Gonzalez Muñiz vidriero de su magestad, vecino de la villa de Madrid, aunque

E. Giralt perfilà a la seva tesi doctoral els trets més característics de l'actuació econòmica d'aquest prestigiós personatge del món financer i mercantil radicat a l'àmbit català[667].

ausente y al señor don Jaime de Negro en Barcelona populado por el presente y acetante y al scrivano abaxo scrito como a pública persona stipulante que le devemos la suma y cantidad de tres mil seiscientos sinquenta y siete reales moneda barcelonesa a complimiento de quatro mil trescientos sinquenta y siete reales de dicha moneda barcelonesa por pretio de los qualles dicho señor Alonso Gonsalos (sic) Muñiz nos tiene vendido sinco saquas de lana de anynos fina de Segovia que an pesado juntas treinta y seis arrovas y ocho libras peso de Barcelona, a rasón de ciento y veinte reales por arrova. Como los restantes siete cientos reales a complimiento de los dichos quatro mil trescientos sinquenta y siete reales ayamos pagado a dicho Alonso Gonsalez Muñiz en la dicha villa de Madrid ha donde hisimos el concierto de dicha lana de contado y las quales sinco sacas de lana tenemos recividas a nuestra satisfación por mano de dicho señor don Jaime de Negro de orden y cuenta de dicho Alonso Gonsalez Munyis (...). AHPCB. Notari F. Tries, Manual 1631. p. 40 v.

667. "Jayme de Negro, genovés "olim mercator", que ya en 1627 se llamaba "nunc vero miles Barchinonae populatus". Casó con doña Magdalena Spínola, hija de Francisco Spínola y Maria Cataneo, del lugar de Campi. Era hijos de los cónyuges Bartholomeo y María de Negro, naturales de Vallestum, en la Ribera de Génova. Vástagos de esta familia y de otras ramas colaterales fijaron su residencia en varias ciudades españolas situadas dentro de la órbita política de España: Juan Jacome vivía en Génova, Nicolo en Roma, Andrea en Zaragoza, Oratio en Sevilla, Jacome y Oratio -sobrinos de don Jayme- residían en Madrid; su pariente Tomasini habitó en Barcelona; Antonio y Jorge, sus hermanos, se avecindaron en la corte, donde murieron. Su otro hermano, Juan Baptista, vivió en Cáller, fue vecino de Barcelona -donde trabajó en compañía de don Jayme- y murió en Madrid en 1630. Directa o indirectamente, don Jayme de Negro estaba emparentado con los Spínola, los Gentili, los Centurioni, los Catani y otros conocidos apellidos de las finanzas españolas y del patriciado mercantil de Génova. Estos lazos de sangre vinieron a estrechar las relaciones de don Jayme con los grandes protagonistas del tráfico monetario entre Sevilla, Madrid, Barcelona, Génova. Como factor o apoderado de los ricos asentistas genoveses residentes en Madrid, recibía cantidades importantes de dinero para pagar las numerosas letras de cambio que de toda procedencia (pero principalmente de Madrid) fluían sobre Barcelona y cuyo importe era absorbido por las necesidades del Estado en Cataluña o -con mucha más frecuencia era remitido a Génova. Completando la cifra dada por las pólizas de seguros, de 63.100 libras de moneda exportadas a Génova entre 1630 y 1640, están los pagos escriturados ante el notario Tries, cuyo valor total asciende a más de nueve millones de reales, distribuídos cronológicamente de esta forma: 1630: 237.000; 1631: 3.265.286; 1633: 418.611; 1635: 2.452.186; 1636: 2.266.862; 1639: 18.000; 1640: 596.930. A estas cifras hay que añadir 37 cajas de plata en barras en 1632 y 24 en 1636, sin contar con la infinidad de pequeños pagos efectuados con relación con el comercio local. Desempeñó el oficio de procurador de importantes personalidades de la Corte, cuya sola enumeración puede dar idea de la naturaleza de su actividad y preeminencia social: em 1630, Julio Cesar Sacuola, Tesorero General de la Santa Cruzada, le otorga poderes y lo confirma en el cargo de Tesorero en Cataluña y sus condados; de 1631 a 1636 figura como apoderado de Fray Desiderio Scalla, Cardenal del Título de San Carlos. En 1636 lo era del Marqués de Monasterio, Tesorero, Factor y Proveedor General de los Presidios y Fronteras de España. En 1637 recibió poderes de Fray Juan de San Agustín, Predicador de S.M. y Confesor del Cardenal Infante, y también del embajador de Génova, Jacomo Franchi, recién desembarcado, y en 1638 los tenía del Duque de Tursis, Capitán General de las

La realització d'aquest treball ha permès fer llum sobre algunes dades inèdites entorn de les seves activitats i de la seva trajectòria personal. L'any 1621 Joan i Giacomo de Negro arrendaven una botiga, situada a la platja de Mataró, al mariner Joan Moni, per un període de 4 anys[668]. Un altre document del mateix any ofereix dades importants sobre les activitats mataronines dels de Negro. Concretament hom esmenta l'existència d'una indústria de tints, en referir-se a unes incidències suscitades entorn del tintat d'unes peces de llana, draps i cordellats[669].

Les activitats pròpies del ram de l'aigua semblen haver estat unes de les principals desenvolupades pels germans Jaume i Joan de Negro a Mataró. Diverses referències documentals citen el *casal* o *casa dels tints*[670], que molt probablement s'hauria de situar a l'indret conegut com *els genovesos*, situat fora muralles i molt a prop del lloc que fins avui porta com a nom "muralla dels genovesos" [671].

L'activitat productiva dels de Negro a Mataró, a partir de les dades disponibles, passaria probablement per la importació de llana castella-

Galeras. Fue también mandatario de hombres de negocio residentes en Génova, Sásser, Palermo, Sevilla y Alicante. En el ámbito local encontramos a Jayme de Negro vendiendo como mayorista cantidades considerables de pastel francés, cochinilla, palo brasil, aceite de Mallorca, alumbre. Constan también algunas exportaciones de hierro, avellanas y ruedas de molino a Cartagena y paños a Sicilia y Cerdeña. Su actividad como prestamista y negociador de cambio fue también notable. Jayme de Negro habitaba en la calle Viladecols, en casa propia, único inmueble de su propiedad revelado por la documentación. Murió o desapareció de Barcelona en 1644". GIRALT, E. *El comercio marítimo de Barcelona 1630-1665: hombres, técnicas y dirección del tráfico.* Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona. Serie Estadística. Matrícula de hombres de negocios. Nº 520.

668. ACA. Arx. Not. Mataró, 230. 4.II.1621.

669. "Com per part de Pilegro Berardo, mercader genovès, ciutadà de Barcelona fos pretès que moltes pesses de draps de tots colors tenyides en los tins que Joan Baptista de Negro té y posseheix en la vila de Mataró patirien diversos deffectes y en effecte scien mal tenyits en algun dany de dit Pelegro". Cadascuna de les parts nomenaren pèrits que concordaren el que segueix. Jaume Ros corredor de Barcelona, representant de Berardo "per occasió de la quantitat devall scrita que a ell se li promet, ab thenor del present acte confessa y regoneix que està content y satisfet del tint donat a (...) los draps y cordellats tenyits per compte del dit Pelegro Berardo en los tints del dit de Negro posant fi a qualsevol pretensions que pogué tenir contra dit de Negro". Onofre Tort, paraire representant a de Negro: "promet que per rahó y ocasió de aquelles y qualsevol peces (...) li refarà o bé li donarà y farà bones trenta lliures, les quals puga dit Pelegro Berardo retenir de les quantitats se han de donar al de Negro per raó de tenyir dits draps". ACA. Arx. Not. Mataró, 230. 8.VI. 1621.

670. ACA. Arx. Not. Mataró, 1216. 20.IX.1620. ACA Arx. Not. Mataró, 1217. 31.III.1621.

671. "Que les aigües axí de font com la del molí que passen per Lort de don Jacomo de Negro sien aportades per differents dels que vuy passan a la vila". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 2.IX.1633.

na, una probable intervenció —potser indirecta— en el seu teixit, que no ha estat possible documentar, la fase del tintat ja citada i una posterior exportació aprofitant els avantatges que el port mataroní oferia, raó per la qual s'havia produït l'arrendament de la botiga de mar. E. Giralt aporta una dada que confirma aquesta interpretació: així, l'any 1635, Jaume de Negro noliejà juntament amb la confraria de teixidors de Terrassa la barca genovesa *Sant Joan Baptista i Sant Bonaventura* de 2.000 quintars per a un recorregut Barcelona-Cotlliure-Mataró-Barcelona-Palerm. En el document s'indicava que a Cotlliure s'havien de carregar 100 quintars de ferro i *paños y mercancía en Mataró*[672].

Tot i que E. Giralt perdia el rastre a Jaume de Negro en els anys quaranta, la seva activitat continuà a cavall de Barcelona i Mataró, on probablement morí i fou enterrat, segons es pot deduir del codicil que dictà l'any 1651, i del qual es torna a desprendre la seva doble implicació de financer i d'exportador tèxtil[673]. L'any següent era la seva esposa Magdalena Espínola qui feia declaració de darreres voluntats, on es pot copsar el capteniment gairebé aristocràtic d'aquests personatges enriquits en les activitats financeres i mercantils[674].

672. GIRALT, E. Op. Cit. p. 242.

673. Testament de Giacomo de Negro, donzell, en Barcelona domiciliat "detingut de malaltia natural", fill de Bartolomeo de Negro i Maria de Negro. Féu un codicil respecte del testament anterior donat el maig 1646 davant el notari Joan Serra de Barcelona. Nomenà marmessors la seva esposa Magdalena Espínola de Negro, Joan Palau de Mataró i Domingo León, genovès, entre d'altres. Lloc de sepultura: els caputxins de Mataró. Llegat per a celebrar: 2.000 misses. Nomenà hereva la seva esposa: "per quant jo tinch asentat en mos llibres los quals jo ara tinch en Barcelona en los quals consta que lo senyor Francisco Espínola quondam Batista que era acreador en sos béns de set mil dos-cents scuts de or de march poch més o mancho los quals los anave continuant sobre las firas (...) que aquexos ja los he trets a pagar ab unas lletras de cambi y de avís y per quant jo en mos llibres per ocasió de pesta de Barcelona jo no n.e poguda fer menció en mos llibres". Disposava de 2.030 lliures i 10 sous dipositats a la Taula de Canvi de Barcelona i, a més de "quatre milia y tantes lliures que.m deuen los jurats de la vila de Mataró que dits dines són del dit senyor Francisco Espínola, quondam Batista en Gènova dels quals dins jo de present me.n alimento y vaig gastant (...) aquells onse balons de panyo de Barcelona que jo tinch en Barcelona en una istància de ma casa los quals jo he comprats per lo senyor Francisco Espínola Batista". MASM. Not. 2.1/3. Testaments. 22.XII.1651.

674. Testament de Magdalena Espinola i de Negro, vídua de Giacomo de Negro donzell, genovès, domiciliat a Barcelona el dia de la seva mort. Filla de Francisco Spinola, genovès, i Maria Catanea. Marmessors: Josep Corts i Xorquer, ardiaca de Santa Maria del Mar i canonge de la Seu de Barcelona, Pau Ferrer, mercader de Barcelona, Juan Francisco Ordano y Francisco León, genovesos. Escollí sepultura en el convent dels caputxins de Mataró. Disposà la celebració de 4 oficis dobles majors, els dies de l'enterrament, eixida, cap d'any i novenal. Probablement residia al mas Catà de Llavaneres, ja que indica que si la mort li esdevenia allí els capellans

Si ha estat possible documentar la negociació de la llana i el tint dels seus teixits en l'activitat mataronina dels de Negro, més difícil és constatar l'actuació dels teixidors d'aquesta matèria, que a Mataró no devien ser gaire nombrosos. Una referència de l'any 1621 aporta informació interessant sobre aquest punt. Es tracta d'un contracte signat entre mercaders mataronins, arrendataris del dret de les carnisseries i un paraire de Barcelona per tal que aquest elaborés, a partir de la llana del bestiar sacrificat a la vila, *draps de diverses sorts*[675]. El contracte és força atípic. En primer lloc, perquè es rea-

l'haurien d'acompanyar fins al terme de Mataró, on l'haurien de rebre els d'aquí. Disposà la celebració de 1.300 misses. Cedí a més una roseta petita d'or guarnida de diamants al convent de Santa Caterina de Barcelona i a Nostra Senyora de la Bona Sort, de l'esmentat monestir, un vestit de vellut blau i negre, guarnit d'or "lo qual vull servesca per ornament de dita Nostra Senyora". Llegà 250 lliures a dues monges del convent de Santa Isabel de Barcelona, si renunciaven a una causa que portaven contra el seu marit. Cedí al seu germà Francisco Spínola un ganivet guarnit d'or amb mànec blanc i un anell d'or guarnit amb una pedra blava. A dues germanes seves, religioses al convent de La Camisota de Gènova, tot el que devia Francisco Espínola al seu marit "per rahó de uns panyos o balas de drap que vuy són en la ciutat de Barcelona en casa mia, com de altres qualsevols". Cedí a Jaume Catà, pagès de Llavaneres, 300 lliures pels serveis rebuts i per la manutenció. Donà a una criada 100 lliures, a una altra 30 lliures i 300 lliures a una darrera. De tota la resta del seus béns manà fer-ne venda a l'encant públic per dedicar el seu import a la celebració de misses. ACA. Arx. Not. Mataró, 1212. 27.XI.1652.

675. "Sobre la venda devall scrita fahedora de la summa de llana devall scrita a obs de fer y fabricar en la present vila de Mataró draps de diverses sorts entre los honorables Jaume Partella i Mates i Antoni Arnau, mercaders de la vila de Mataró de una part, y Pere Llondrés parayre ciutadà de Barcelona de part altra, per y entre dites parts són stats fets y pactats los pactes seguents. Primerament los dits Jaume Partella i Mates y Antoni Arnau, de grat y certa scientia sua ab thenor del present pacte donen y fan venda, y per causa de venda concedexen al dit Pere Llondrés assí present y acceptant cent quintars de llana de tisora de la terra y sinquanta de llana de blanqueria procehida y procehedora la dita llana de les carniseries que tenen dits Partella y Arnau tant de la present vila com a altres y la de blanqueria de la blanqueria de la present vila, la qual summa de llana li prometen lliurar en esta forma: ço és sexanta quintars de la llana de tisora dins vuyt dies y los restants quaranta quintars dins un mes y mig primer vinent y la restant llana de blanqueria li prometen lliurar, ço és, dins quinse dies sis quintars y la demés a compliment (...) los dits Partella y Arnau la aniran rebent del blanquer (...) per lo preu és a saber, de nou lliures y mija per quintar de llana de tisora y altra de tretse lliures y deu sous per quintar de llana de blanqueria, lo qual preu hage de pagar lo dit Llondrés als dits (...) ço és en tot lo dia de Nadal primer vinent la meytat del preu y valor de tota la llana que fins dit die li hauran lliurada, conforme constarà per apochas o altres cautheles fahedores y tot lo demés a compliment de tot lo preu y valor de dita llana y de tot lo que rebrà fins a Pascha hage de pagar dit Llondrés per tot lo mes de maig primer vinent. Item lo dit Pere Llondrés (...) promet que axí com anirà fahent y fabricant de dita llana, los draps que procehiran de aquella, axí com los anirà fahent los posarà en mà y lliurarà en má y poder de dits Jaume Partella i Mates y Antoni Arnau, prenent dits Jaume Partella i Mates y Antoni Arnau aquells en custòdia (...) y quant se aniran venent, los preus de aquelles hagen de lliurar aquells en mà y poder dels dits Partella y Arnau, encara que les pagues no sien caygudes. Item lo dit Jaume Partella i Mates y Antoni Arnau prometen al dit Pere Llondrés

litza al marge de les estructures gremials, la qual cosa s'explicaria per la manca de tradició local d'aquesta activitat. I, en un altre ordre de coses, esdevé innovador ja que subordina l'activitat de l'artesà als interessos dels propietaris de la matèria primera.

Una activitat implícita en l'elaboració dels teixits de llana era la que duien a terme els abaixadors. La seva presència a la vila fou lògicament tan minsa com ho era la dels teixidors. L'inventari de l'abaixador Jacint Solà és un testimoni a tenir en compte per tal de copsar l'abast d'aquestes afirmacions[676]. Certament, si no fos per l'esment que en fa el document, esdevindria complex determinar quina era la tasca predominant que ocupava Jacint Solà. Fóra aventurat proposar que aquesta dispersió funcional es corresponia a una escassa activitat o remuneració del treball que li era propi?

Els teixidors de lli

La terminologia emprada a la vila durant aquesta època distingia entre teixidors de llana, teixidors de vels i teixidors de lli. La incidència del treball de la llana ha estat suara estudiada. Els teixidors de vels tingueren una significació molt escassa fins als darrers anys del segle[677], en

que per temps de un any comptador del die present li donaran casa francha sens contributió de gastos alguns". ACA. Arx. Not. Mataró, 230. 6.VIII.1621.

676. L'inventari ubica a l'entrada de la casa, que també serveix de cuina, entre d'altres coses el que segueix: setze tonells tonyiners, quatre portadores saboneres amb un quintar de sabó, quaranta-cinc parells d'espardenyes, unes balances de pesar tonyina i bacallà, una ganiveta dolenta, quatre lliures de sagí, cinc unces de cotó per a blens, unes balances de cànem i verga per pesar carbó, un gibrell, una setra, dos porrons de terra per mesurar oli, cinc embuts de llauna per mesurar oli, un cortó, mig cortó, una quarta, dos diners de llauna per mesurar oli, un banc petit per tallar bacallà, dues càrregues d'oli, dues capses petites una per tenir sal i l'altra pebre, dues sorts d'olles de terra de la Selva i de Barcelona (...). A la sala de l'esmentat habitatge el notari hi detallà, entre altres coses, un gerro i un bací de barber de llautó usat, "sis navajas de afaitar dolentas (...) altres sis navajas de affeitar bonas y una pedra de molar ditas navajas (...) un parell de tisoras de llevar lo cabell (...) un pagès per afaitar". A l'entrada de la casa, i de forma dispersa, hom cità "un taulell de baxador ab sa rexa de fusta devall de ell (...) dos parells de estisoras de baxador ab lo guarniment de un parell per a baxar (...) quatre frisas las tres de suro y una de fusta y espart (...) duas cardas y una coreta per netejar las cardas (...) quatre ganxets de ferro per baxar (...) un banch de pi per cardar llana ab duas cardas bonas (...) dos parells de cardas dolentas". MASM. Inventaris. 10.VI.1643.

677. Inventari de Pau Major, veler de Mataró: "Tres talers de fer sargil usats ab tots los arreus. Una redina de fer canons. Quatre devanadoreas de canya ab peu de verga de ferro". ACA. Arx. Not. Mataró, 411. 19.VIII.1686.

els quals es gestà l'eclosió que aquesta manufactura experimentaria en el segle XVIII. Contràriament al que succeïa amb el treball de la llana, els teixidors de lli tingueren una rellevant presència a les activitats tèxtils del Mataró del segle XVII. Amb tot, la denominació específica que els distingia és, fins a cert punt, equívoca.

Efectivament, el lli era durant aquesta època a Mataró una fibra d'utilització minoritària. Tot i haver-hi alguna referència al seu conreu a les rodalies de la vila[678], la seva freqüència en els aixovars domèstics, reflectits en els inventaris *post mortem*, és molt baixa i quan la recerca es concreta a les botigues dels teixidors de lli la linàcia hi és gairebé sempre absent.

Per contra, la fibra tèxtil present a tots els aixovars, des dels més pobres fins als més sumptuosos, és la derivada del cànem. Hom la coneixia a partir de dues qualitats, el bri de cànem, teixit fet de la pura fibra del cànem sense estopa ni borra, i l'estopa de cànem, elaborada amb un fil de qualitat més baixa que contenia filaments de rebuig de l'operació de pentinar la fibra. Llençols, coixineres, estovalles, tovallons, camises i eixugamans acostumaven a ser elaborats sistemàticament amb alguna de les dues varietats esmentades. Fins i tot d'aquesta mateixa fibra es teixien —generalment per a fer vànoves o tovalles— robes encotonades, és a dir, teles de fons llis amb mostres o flors teixides que portaven una part variable de cotó[679].

No hi ha cap mena de dubte que aquest era un dels àmbits específics dels teixidors de lli mataronins. Si més no, això és el que es pot deduir de la lectura de l'inventari del teixidor mataroní Antoni Ametller. A la sala del seu habitatge —en el mateix indret on tenia un ordidor—, s'hi trobaren tres lliures de cànem pentinat, mitja rova de cànem sense adobar, cinquanta rams de fil de bri de cànem i estopa, set pams de tovallons *ab pessa*, quatre pams de drap nou de bri de cànem, dues canes i cinc

678. Tomàs Esplugues, negociant, i Joan Sabater, teixidor de lli de Llavaneres, s'associen per a l'arrendament del redelme de Dosrius i Canyamars. Ells dos feren l'arrendament dels delmes per 4 anys al preu de 1690 lliures. Entre els productes delmats es parla de grans, cànem, lli, formatges, etc. ACA. Arx. Not. Mataró, 183. 4.VII.1626.

679. "Item quatre vànoves blanques de bri de cànem encotonades de differents mostres (...). Item nou tovallas comunes encotonades de differents mostres part bonas y part usades, la huna de les quals de dites tovalles són grans de dos boffets". Inventari de Gaspar i Salvador Portell, 27.IX.1636. MASMM. Inventaris.

pams de drap de cànem nou de bri de cànem i catorze pams de tovallons *ab pessa* de bri de cànem[680].

Això permet interpretar la desproporció existent a la vila entre el nombre de teixidors de llana i els de cànem o lli. Ha estat ja citat en l'estudi de les masies fins a quin punt era habitual trobar-hi fibres de cànem en diferent estat d'elaboració, així com l'utillatge adient a aquestes tasques[681]. Aquestes fibres, probablement cultivades en el mateix mas, haurien estat elaborades i filades en el mateix indret on s'havien produït i posteriorment eren lliurades als teixidors per tal d'obtenir el producte acabat, en peça, que els documents anomenen *drap de casa*, que posteriorment, confeccionat per les dones del mas, donaria lloc a l'ampli ventall d'articles d'aixovar citat anteriorment[682]. Es tracta d'elements, d'altra banda, d'ampli consum que estimularien tant la producció de les fibres tèxtils com, de retop, l'activitat dels teixidors de lli que d'aquí la seva forta implantació a la vila.

És interessant constatar com aquesta estratègia econòmica de la masia aconseguia reduir notablement un capítol de la despesa com era el de l'elaboració d'algunes peces de vestit i el de la major part de roba de la llar. El valor monetari que s'externalitzava era gairebé exclusivament la intervenció del teixidor, únic element aliè a l'estructura productiva familiar, en el cas que aquest no fos un fadristern. En els casos de curadories o minories d'edat, a les despeses del teixit caldria afegir-hi les de la confecció[683].

680. MASMM. Inventaris. 1.IX.1604.

681. Al mas Portell hom hi trobà, l'any 1636, 120 lliures de fil d'estopa de cànem, 40 lliures d'estopa de cànem sense filar en feixos, 70 lliures de fil de bri de cànem, 56 lliures de bri de cànem sense filar, 24 lliures de bri de lli sense filar, 12 lliures de fil de bri de lli, 15 lliures de borres de cànem sense filar, 14 canes de bri de cànem en peça, 8 canes d'estopa de cànem en peça, 9 canes de bri de lli en peça, etc. MASM. Inventaris, 27.IX.1636.

682. "La ropa blanca que tengo, que es mucha y muy buena, no se sacó de tiendas ni lenceros, estos pulgares y los de mis criadas la hilaron; y si pudiera tejerse en casa, se tejiera". Comentari realitzat per la protagonista de "El casamiento engañoso", de M. de Cervantes, *Novelas Ejemplares* II, Ed. Fraile, S.A. Madrid, 1994, p. 144.

683. Pau Amat, pagès i menor, del veïnat del Sant Crist de Vilassar reconeix haver rebut de Salvi Major, cirurgià i actuant com a curador de l'heretat Amat, "trenta y tres canes de drap de casa de bri de cànem, les quals han servit per fer sis camises (en total d'aquestes canes se n'han fet 18 camises) y dos capdells de fil així mateix de bri de (en blanc) los quals han servit per cusir totas las ditas camisas". El teixit procedia de l'heretat dels Amat. Les camises havien de servir per als germans i germanes de l'Amat que signa haver rebut els gèneres. ACA. Arx. Not. Mataró, 400. 7.III.1683.

El treball dels teixidors, per tant, deuria estar condicionat per les comandes dels diferents particulars, com es pot deduir d'uns comptes que presentà un teixidor de lli per les tasques que havia realitzat. El document il·lustra els diferents tipus de teixit, així com els seus preus. A més dels teixits de bri de cànem i de cotonina mostrejada, ja esmentats, hom elaborava també filempua, drap de tela clara i prima, que es podia brodar com a canemàs i que servia per fer tovalloles, cortines, davant-llits, etc. La cotonina apareix com el producte més car de teixir, seguit per la filempua i, en darrer lloc, el de bri de cànem. El cost del treball del teixidor en aquesta tela —realment molt baix—, juntament amb els condicionants exposats, fan més entenedora la important difusió i consum que tingueren aquest tipus de llenços[684].

Pel que fa a la infrastructura tècnica d'aquests artesans, les fonts consultades[685] són coincidents en uns elements que devien ser els bàsics d'aquest ofici. Ametller —que disposava d'una botiga de teixidor que comunicava amb l'eixida de la casa i amb l'entrada— posseïa dos telers de teixir lli i cànem amb els seus guarniments. Semblantment, Benet Mas era propietari de *dos teles per a texir cànem y lli ab tots sos guarniments, lo hu gran y l.altre xich*. En el cas de Pau Gener s'explicitava que un era ample i l'altre estret. Un altre element que no manca a cap dels inventaris és el *torn de fer canons*. En aquest sentit, del de Pau Benet s'explicita: *un torn per a fer canons ab sa agulla de ferro, ja vell*. Els canons probablement serien trossos de canya o fusta que una volta tornejats servirien com a bitlla de trama per embolicar-hi els fils enrotllats que es col·locaven dins la llançadora per a ser esmerçats en la realització de la trama[686]. L'inventari de Benet Mas detalla, a més, una serra petita i tres llançadores. Un altre element que no manca a cap dels tres

684. Comptes presentats per un teixidor: "Primo sis sous per quatre canes li ha texit de filampua a 1 sou i 6 diners. Item demana que al sinch de agost 1635 una pessa de bri de cànem li ha texida que són estades 20 canes y mitja a raó 1 sou i 4 diners, (valen) 1 lliura, 7 sous i 4 diners. Item per una cana y mitja de cotonina mostrejada a 3 sous cana (val) 4 sous i 3 diners. Item per una lliura de cotó posat ab dita cotonina 2 sous". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 28.V.1636.

685. Els inventaris consultats han estat els d'Antoni Ametller, 1.IX.1604; Pau Gener, 1.VII.1623; Pau Benet Mas, 17.V.1632. MASMM. Inventaris.

686. GONZÁLEZ, G.; TIMÓN, M.P. *Telares manuales en España*, Madrid, 1983. FREDERIKSEN, N. *Manual de tejeduría*, Barcelona, 1981. BARENDSE, R.; LOBERA, A. *Manual de artesanía téxtil*, Barcelona, 1987.

mestres teixidors és l'ordidor. Aquest instrument facilitava el fet de disposar paral·lelament un cert nombre de fils, enrotllats sobre un corró, per tal de facilitar-ne el teixit. Consistia en un conjunt de barres de fusta, a manera de debanadora de grans dimensions, en les quals s'enrotllava el fil de l'ordit. Ametller tenia ubicat a la sala *un ordidor de fil per a texir de fusta d'àlber tot nou,* i també una *caxa per posar los cabdells quant ordexe.* Del de Pau Benet s'explicita *un ordidor ab sa caxa o caselles per a ordir les pesses, tot de fusta.*

Un altre element important són els pintes, presents als inventaris de Pau Gener i Pau Benet. D'aquest darrer hom esmenta *trenta pintes per a texir entre bons i dolents.* En aquest punt és important emfasitzar el gènere utilitzat pel notari en descriure aquests ormeigs. Les pintes, en gènere femení, s'han utilitzat a la indústria tèxtil per a pentinar fibres, per a desfer part del teixit o per treballar en telers verticals. En canvi, l'accepció masculina del mot s'utilitza per definir una part del teler manual que consistia en un conjunt espès de fils col·locats verticalment entre dos llistons paral·lels, on cada fil porta en el seu centre una anelleta per dins de la qual passa un dels fils de l'ordit, que així no perillen d'embullar-se. Aquest conjunt de llistons i fils pugen i baixen per acció de les calgues. La denominació actual d'aquest conjunt d'estris és la de lliços. Pau Gener també en posseïa dotze. Finalment, *dos debanadores de canya velles ab un peu de fusta vell y un altre de vuyt pams vella,* citades a l'inventari de Pau Benet, complementen l'utillatge que es podria considerar complementari de l'activitat exercida pel seu titular.

Sastres i "sombrerers"

Ambdós sectors productius representen el darrer graó de l'activitat tèxtil, el moment en què els productes semielaborats es converteixen en béns de consum. El nombre de sastres localitzats al tall de 1644 és realment important. Trenta-dos individus exercint el mateix ofici en una població inferior a les cinc mil persones palesen una situació que a primer cop d'ull semblaria clarament inflacionària. Tanmateix, en descàrrec d'aquesta afirmació, caldria considerar que, certament, les botigues documentades a la vila no oferien peces de vestir elaborades, sinó únicament una gamma força àmplia de teles, teixits i complements que calia confeccionar. És probable que una part del vestuari més elemental,

o també en funció de la situació econòmica de les famílies, s'elaborés a l'àmbit domèstic. Tanmateix, la complexitat del vestuari dels sectors socials més benestants no deuria estar a l'abast del treball domèstic femení, la qual cosa justificaria en part la proliferació dels confrares de Santa Llúcia. El dictamen que se sol·licità a Joan Pau Graupera sobre el preu d'un vestit, segons el que es pactava com a pagament al termini d'un contracte d'aprenentatge, i format per baló, *ropilla* i capa de drap vint-i-dosè, és una de les poques referències sobre el treball dels sastres mataronins del segle XVII[687].

Els "*sombrerers*", malgrat tenir una freqüència molt baixa a la mostra estudiada tenien, però, prou pes com per fer-se notar per causa de les seves activitats[688]. L'inventari de Pere Oller, que vivia al carrer Nou, descriu l'utillatge d'aquest grup professional. A l'entrada, s'hi trobaren dins d'una capsa sis cordons de filareta nous, unes tisores bones, un compàs petit, unes pinces de ferro i un didal de sastre de llautó. En un altre punt de la mateixa estança, quinze formes per fer *sombreros* d'home i catorze per a fer-ne de dona dos perols d'aram, tres ferros d'enfortir, un taulell de suro i una taula del mateix material amb una planxa d'aram al mig. Dins d'una caixa, un *sombrero* d'home folrat, tot nou, i penjats al sostre amb quatre llates nou *sombreros* d'home llisos tots nous. En un altre indret de l'entrada, una mola de trencar pinyons, potser per quan la feina fluixejava. A d'altres indrets de l' habitatge, dues lliures i vuit unces de llana blanca sense cardar, disset rams de bri de cànem sense debanar i tres dotzenes i vint cabdells de bri de cànem. És difícil esbrinar si tot plegat formava part de la matèria prima de l'obrador o pertanyia a l'àmbit estrictament domèstic[689].

Les puntes

Simptomàticament, aquest tipus de producció tèxtil, situada al marge de l'estructura gremial, fou a Mataró la que tingué un ressò econòmic

687. ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 22.VIII.1635.

688. "Que los sombrarers no puguen rentar sos sombreros en lo rech de les aigües sinó desde la casa de Pere Roig en avall, perquè la experientia ha mostrat que dits sombrarers ab llurs sombreros ensucian y enbruten les aygües". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 1.V.1636.

689. MASMM. Inventaris, Pere Oller, 11.VI.1605.

més ampli. Pel que fa a l'origen de les puntes —malgrat alguns paral·lelismes a l'antiguitat—, sembla ser que caldria situar-lo en el segle XV, amb l'aparició de les puntes a l'agulla[690], que tingueren un focus importantíssim de producció i difusió a Venècia, des d'on s'estengueren per la Mediterrània occidental i fins al nord d'Europa.

Les puntes de coixí[691], més tardanes i de més fàcil elaboració, marcaren una inflexió en aquesta tècnica tèxtil, atès que la popularització del seu treball fou estimulada per dos factors, la possibilitat d'un ràpid aprenentatge —la mà d'obra infantil hi fou ràpidament incorporada— i una demanda creixent induïda per les modes renaixentistes. Venècia i Flandes s'en disputen la invenció. És interessant emfasitzar que les llegendes que n'expliquen l'origen tenen com a rerefons una intervenció miraculosa en favor de noies pobres que, gràcies a algun tipus de revelació, accedien al coneixement d'aquesta tècnica i podien així superar la seva situació de precarietat inicial[692]. Sembla també comunament acceptat que el segle XVI marcà la difusió a nivell europeu d'aquesta tècnica gràcies al consum que en feren les classes dominants, l'aristocràcia en la seva inacabable cursa de vanitats i el clergat per la immediata acceptació que aquests articles tingueren en els aixovars litúrgics. William Larkin, pintor que visqué a cavall dels segles XVI i XVII i que es caracteritzà per un pulcre i meticulós treball de les formes i detalls —talment com si fos un miniaturista— ha fet arribar als nostres ulls la sumptuositat i el valor simbòlic que la noblesa anglesa atorgava a la utilització de les puntes en aquest període[693]. Frans Hals i Van Dyck en foren també

690. "Les puntes a l'agulla són fetes amb fil i agulla de cosir. En un principi, es feien a partir d'un teixit base, del qual es treien els fils i es decoraven els restants amb el fil i l'agulla. Posteriorment, en el segle XVI, es van fer a l'aire a partir d'un dibuix". ANDRES, R.M. *25 anys de l'Escola de Puntaires*. Barcelona, 1988, p. 34.

691. "Punta feta damunt d'un coixí amb un nombre indefinit de fils enrotllat cada un d'ells en un boixet. Els fils es subjecten en el coixí es treballes per parelles. Aquestes s'entrecreuen entre si segons el dibuix, que és un patró agafat amb agulles sobre el coixí". ANDRÉS, R.M. *25 anys de l'escola...* p. 66.

692. La versió catalana d'aquesta llegenda parla d'una noia molt pobra que tenint la mare molt malalta no la podia abandonar. Amb l'angoixa d'aquesta situació, que no li permetia sortir a guanyar-se la vida, invocà la Mare de Déu, que se li aparegué posant-li un coixí amb boixets sobre els genolls i ensenyant-li l'art de la punta. Després d'això, la Verge desaparegué i la noia pogué romandre a casa i treballar sense abandonar la mare. HUGUET, P. *Historia y técnica del encaje*, Madrid, 1914, p. 81.

693. Roy Strong, en comentar el retrat de lady Diana Cecil, pintat entre 1614-1618, indica: "Le mouchoir était alors un symbole de noblesse, porté avec ostentation, comme ici, un article

testimonis per a les zones de l'Europa continental, que veieren florir amb més intensitat aquestes tècniques tèxtils.

El segle XVII fou el gran segle de la punta. Tant la indumentària masculina com la femenina cercà la distinció en l'ús excessiu d'ornaments, llaços, colls i punys que meresqueren diverses pragmàtiques condemnatòries o restrictives de les autoritats (1600, 1611, 1623 i tantes altres) que en realitat cal interpretar com el que són, reconeixement explícit de l'àmplia difusió social aconseguida per l'anomenat art de l'agulla.

Aquesta difusió fou en part assolida per la popularització de la tècnica del coixí, més fàcil d'elaborar i, per tant, d'un menor cost. Les seves puntes passaren a ser objecte del consum de les classes mitjanes, mentre que les classes altes es mantenien en l'ús de les puntes d'agulla. Jaume Codina constata a l'Hospitalet, per a l'any 1667, la presència d'una mestra que ensenyava a fer puntes de boixets[694].

A Mataró, gairebé en els mateixos anys que William Larkin pintava els seus aristocràtics retrats, el fuster Jaume Mascaró, mort el 1622, tenia algunes de les peces de l'aixovar —les més valuoses— guarnides amb *fusells*. Aquesta denominació arcaica de les puntes de coixí fou adoptada en funció de la utilització de petits fusos, *fusells*, per a la seva elaboració. Els *fusells* sovint eren fets de fusta de boix, d'aquí la posterior substitució del mot fusell per boixet per a definir el mateix element[695].

El caràcter vacil·lant de la nomenclatura —que encara no havia encunyat la terminologia ja ben consolidada en el segle XVIII—, amb els noms de boixet o de puntes de coixí, pot ser considerat un clar indicador de la relativa novetat que en aquells moments devia constituir aquesta nova producció tèxtil. L'interès de l'aixovar de Jaume Mascaró rau en el fet que conjuga la presència dels fusells[696] amb els estris necessaris per a

d'étoffe précieuse bordé d'une somptueuse dentelle". Strong, R. "*Le détail fait le style. William Larkin.*" Franco Maria Ricci, no. 43, abril 1993. pp. 63-82.

694. Cobra per una mesada a dues noies 12 sous. Les alumnes tenien 4 dotzenes de boixets. CODINA, J. *Els pagesos de Provençana (984-1807). Societat i economia a l'Hospitalet pre-industrial*, Barcelona, 1987, Vol. II. pp. 400-401.

695. Tant el francès com l'italià han conservat per a definir les puntes de coixí mots amb la mateixa arrel que la primera denominació catalana. Així, a França hom parla de "dentelle aux fuseaux" i de "merletti a fuselli" a Itàlia.

696. "Una coixinera de bri de lli guarnida amb fusells, un sobrecel de bri de cànem guarnit de sobreposat i fusells per la vora, unes estovalles encotonades també amb els mateixos fusells disposats semblantment a l'anterior, quatre tovalloles, tres mocadors i un vestit de criatura". MASMM. Inventaris. 29.X.1622. L'inventari de Joan Anglada detalla altres possibilitats en la

la seva elaboració. A més dels inevitables rams de fil de bri, hi ha una referència molt aclaridora a *dues dotsenas de fusells de boix* i tres *cuxins de fer fusells*. L'any 1636, al mas Portell de Valleix, un notari hi descrivia *un banquet de fer fusells ab son caxonet petit ab son pany y clau de alba bo* [697]. El 1645 l'inventari del ferrer Domingo Gossanyes descrivia una tovallola i un mocador guarnit amb punta d'agulla, *set canes de fussells grans de fill de lli blanchs, un mocador de tella per criaturas guarnit de punta de agulla y fussells per la vora* i, singularment, uns escarpins *de vellut vert ab ses vires de plata ondeades y guarnits de fussells de or y plata*[698]. L'any 1652 Francesca Barberà, vídua, denuncià davant el batlle que en retornar a casa seva després de l'abandó de la vila per causa del contagi epidèmic trobà a faltar entre d'altres coses vuit canes de drap de cànem, mitja peça cotonina, un manat de fusells i fil blanc per fer fusells[699].

Fins aquí resta constatat que les puntes, i concretament les puntes de coixí, eren quelcom quotidià, treballat i emprat en els àmbits domèstics durant la primera meitat del segle XVII. En el tombant de segle, aquesta activitat no sols es desenvolupà sinó que prengué unes dimensions insospitades fins aleshores.

La realitat mataronina entorn de les puntes canvià sobtadament i radical entre la primera i la segona meitat del segle XVII. Heus aquí alguns dels components d'aquest canvi. L'elaboració de les puntes de coixí deixà de ser una labor femenina per omplir les hores mortes de les dones amb prou minyones per a realitzar les tasques domèstiques més urgents. Es convertí, per contra, en una activitat intensament desenvolupada per un sector molt més ampli de la població, en el qual sens dubte no mancaren els infants[700] i, principalment, les noies de condició social més humil. Parlem, en el cas mataroní les dones i filles de pescadors i

utilització de les puntes i brodats "mija dosena de tocados de dona de tela guarnits de fusells (...) un lensol de quatre telas de bri de lli nou guarnit de fusells per la vora y randa per lo mig y de punt real de fil noguerat y blanch (...) una tovalloleta o drap de cap de tela brodada de cadeneta y fusells per la vora". MASMM. Inventaris. Joan Anglada. 2.XI.1633.

697. MASMM. Inventaris. Gaspar i Salvador Portell. 27.IX.1636.

698. Inventari de Domingo Gossanyes, ferrer. 2.I.1645. MASMM. Inventaris.

699.Féu la denúncia contra Nicolau Martí, apotecari encarregat de purificar les cases, que negà l'acusació. ACA. Arx. Not. Mataró, B-50. Octubre, 1652.

700. Palomer cita edats tan tendres com els quatre o cinc anys com a edat d'iniciació. PALOMER, J. *Uns randers arenyencs. La família Castells, 1862-1962.*, Arenys de Mar, 1994, p. 2.

mariners, com han il·lustrat els viatgers que descriviren aquesta zona de la costa catalana al segle XVIII[701], aspectes que fonamentaren el mite de la "puntaire de la costa".

Aquesta transformació, perceptible en el Mataró de la segona meitat del segle XVII, fou possible per la incidència d'una segona realitat. Les puntes deixaren de ser un element que els comerciants francesos introduïen a la vila, procedents de París o de Flandes[702] i, per contra, a la segona meitat del segle Mataró es convertí en un actiu centre d'elaboració i comercialització d'aquest producte que era distribuït, a través d'una fluïda xarxa de traginers i negociants, fins als punts més extrems, no ja de l'àmbit català sinó de la geografia peninsular, tot això abans d'iniciar-se el segle XVIII.

Com explicitar aquesta important transformació econòmica? Les causes per a una mutació tan substancial de la realitat productiva en aquest camp concret devien ser diverses. Probablement caldria parlar de causes conjunturals i causes estructurals.

Pel que fa a les primeres, és important remarcar que a partir del que permeten entreveure els registres del tauler de la Generalitat a Mataró, la importació de puntes franceses es degué truncar de forma gairebé absoluta a la segona meitat de segle. Si més no, no ha estat possible trobar-ne constància en els esmentats llibres. Això és comprensible si es consideren les ambivalents relacions que mantingueren el monarca catòlic i el cristianíssim fins i tot després del Tractat dels Pirineus, amb les conseqüents repercussions bèl·liques i comercials per Catalunya.

Paral·lelament a aquest fet, els mateixos registres comencen a oferir dades sobre l'*eixida* de diversos marxants i negociants que declararen puntes blanques, fusells blancs i de pita, fusells de la terra, randes de fil blanc, puntes per a vànoves, procedents bé de Mataró, bé de la *costa catalana*, bé *de la terra*. Entre 1651 i 1679, i malgrat el caràcter extremadament fragmentari de les fonts, hom comptabilitza 54 declaracions

701. SWINBURNE, H. *Travels through Spain, in the years 1775 and 1776*, Londres, 1779.

702. Joan Ganet declarava al tauler del General de Mataró 284 canes de puntes de París per un valor de 113 lliures; 26.VIII.1647. Guillem Fossac feia el mateix amb puntes de filet de Flandes i puntes de París en tres partides per un total de 110 lliures; 3.VII.1648 i 31.VII.1648. Guillem Piaparsos feia el propi amb puntes de la mateixa procedència el dia 20.VII.1648. ACA. Drets del General de Catalunya, D-37.

d'*eixida* per un valor total declarat de 6.796 lliures, amb una estimació mitjana de 125 lliures per partida[703].

El buit deixat per la manca de productes de procedència francesa —considerant que la demanda probablement no degué disminuir o si ho féu no devia fer-ho de forma excessiva— oferia atractives perspectives econòmiques a qui pogués abastir els mercats habituals d'aquest producte. Arribats a aquest punt podríem encetar el comentari de les raons estructurals.

El treball de les puntes era una pràctica ja coneguda a les viles i llocs de la costa i el seu ensenyament no tenia especials dificultats. D'altra banda, les inversions infrastructurals eren pràcticament negligibles: el coixí es realitzava folrant un petit feix de tiges de blat o de qualsevol cereal, quan aquestes s'havien assecat, i les agulles[704] i el fil —cànem, lli o de pita, procedent de les atzavares— tampoc oferia complicacions. Els patrons eren un element a tenir en compte, però no plantejaren dificultats insalvables.

Si totes aquestes circumstàncies no generaven problemes insolubles, n'hi havia d'altres que eren clarament favorables. El factor demanda i mercat fou rellevant. Si un fuster tenia llençols amb puntes, què no farien els estrats socials superiors fins arribar a l'aristocràcia? D'altra banda, per les seves característiques, les puntes eren un producte que combinava alguns aspectes importants per a l'època. Amb un embalum mínim es podien comercialitzar imports monetaris elevats, d'ací que les despeses de transport fossin pràcticament negligibles, en comparació amb altres mercaderies. Això permetia incrementar el radi d'acció dels qui les comercialitzaven. Així, els mercats allunyats es convertien en un factor afegit de guanys, ja que s'incrementaven els preus per la llunyania respecte dels centres productors.

703. Elaboració pròpia a partir de les dades procedents de les declaracions del tauler de Mataró. ACA. Drets del General de Catalunya, D-37 i ss.

704. Durant les excavacions realitzades a la Plaça Gran de Mataró, en els nivells corresponents al segle XVII hom hi detalla "un conjunt de 93 fragments de petites agulletes de cap, de coure o de bronze, en molt mal estat de conservació. Pel tamany i la forma semblen les típiques agulletes que s'utilitzen en els coixins de fer punta, encara que és molt difícil determinar-ne la seva exacta utilitat. Aquestes agulletes estan documentades en jaciments arqueològics de la comarca, desde la primera meitat del segle XV. Els exemplars íntegres fan uns 35 mm. de llargada". CERDÀ, J. A. *Memòria de les excavacions arqueològiques d'urgència fetes a la Plaça Gran de Mataró. Any 1982*, Mataró, 1982. Museu Comarcal del Maresme.

Un altre factor molt rellevant fou la disponibilitat de mà d'obra. Per primera vegada abans del fenomen industrialitzador s'oferia a una part molt important de la població femenina la possibilitat de monetaritzar parcialment el seu treball, fent-lo compatible amb les tasques domèstiques o agrícoles i al marge de desplaçaments o condicionaments horaris. La resposta femenina en els sectors menys afavorits fou clamorosa, d'aquí el mite de la puntaire. Cal retenir els versos del poeta: *Té de fer puntes pels rics/perquè ella és pobra*[705], que recolzen la consideració que hom ha tingut de les puntes com una mena de benedicció per a les dones dels sectors més marginats de la societat. S'explicaria així que el declivi de les puntaires fos paral·lel a la implantació de la industrialització. Això és evident a les costes del Maresme: les poblacions amb una florida fabril més primerenca foren les primeres a perdre aquest treball tradicional, i inversament succeí en les d'industrialització més tardana[706].

Calia una persona que lligués tots els fils dispersos d'aquesta trama: mercat i demanda, tècniques adquirides, disponibilitat dels materials i mà d'obra, i donés forma a aquest entreteixit d'interessos complementaris, i la persona aparegué en la figura del rander.

J. Palomer i J.M. Pons Guri han glossat la funció d'aquest personatge en els moments de màxima eclosió de l'art de les puntaires —segles XVIII i XIX—, destacant-ne la importància. Els randers facilitaven els patrons, venien el fil i els papers d'agulles, aportaven tècniques i projectes, s'ocupaven de dissenyar els dibuixos i de fer els patrons. Alguns d'aquests randers arribarien, a les darreries del segle XVIII, a controlar el treball de centenars de puntaires[707].

Per al Mataró del segle XVII no hi ha dades disponibles que permetin definir les tasques dels randers, tot i que la seva presència sí que es pot constatar i sembla vinculada a la condició femenina. En el seu inici, el ran-

705. Poesia de M. Ribot i Serra. Citada per Josep M. Pons Guri, Museu de les puntes Fredric Marés, Arenys de Mar, 1983.

706. Arenys de Munt seria la població que durant més temps ha mantingut el treball de les puntaires, en bona part gràcies a la manca d'altres activitats retributives que poguessin ocupar la població femenina. Coneixent com es coneixen les condicions de treball femení en el segle XIX, és ben significatiu que moltes dones deixessin coixins i boixets per anar a les fàbriques. La pobresa de les puntaires sens dubte engreixava comerciants i randers.

707. Segons J. Palomer, a l'any 1796-1797 Josep Gallart controlava el treball de 400 puntaires, Antoni Pasqual el de 100 i Jaume Arua 100 més, amb una producció conjunta de 31.500 vares castellanes. PALOMER, J. *El tèxtil i el punt a Arenys de Mar, segles XVI-XX*, Arenys de Mar, 1991, p. 37. PONS GURI, J.M. *Museu de les puntes Frederic Marés*, Arenys de Mar, 1983.

der devia ser un marxant o un traginer que simplement comprava les puntes directament a les puntaires, potser sense altres implicacions. Aquest seria el cas del marxant Pere Massiller[708]. En altres ocasions són dones —randeres, puntaires?— les que reclamen l'incompliment dels deutes a algun d'aquests nouvinguts a la comercialització de les puntes[709].

La denominació de randera apareix per primera vegada aplicada a Teresa Valeta, que havia negociat amb puntes a la ciutat de Múrcia[710]. La seva filla devia seguir els mateixos passos, ja que ella o el seu marit intervingueren en altres operacions del mateix estil bé comprant puntes a Joan Verívol —nom que cal retenir—, o com a subministradors de Joan Roses, resident a Pastrana, que reconeix deure als Valeta-Albareda 387 lliures per diferents partides de puntes[711]. En aquest mateix context, un altre Roses, de nom Jaume i d'ofici teixidor de lli, apareix en dues altres operacions que defineixen l'actuació d'aquest personatge. Així, en un moment determinat, comprà puntes a un pagès de Sant Pol[712]. I l'any 1684, com a conseqüència d'un incident que tingué a l'Aragó, s'elaborà un document que il·lustra quina podia ser la destinació de les puntes comprades a Sant Pol[713]. Josep Font, un pedrenyaler, és un altre

708. Francesc Vieta, negociant, arrendatari del dret de treta, denuncia el marxant francès Pere Massiller per haver declarat al collidor del dret haver comprat 16 canes de puntes per 32 rals i 20 ganivets per 8 reals, pagant de dret 1 ral pel valor de la compra (4 lliures). Més tard se li trobaren 16 canes de puntes comprades a a la muller de Mateu Bruguera per 3 lliures 12 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, B-55. 8.V.1665.

709. Caterina Gibert, vídua de Miquel Gibert mercer, reclamà a Josep Rosselló, vidrier de Mataró, 27 lliures i 6 sous "pro valore cuiusdam partita de puntas negres y blancas que li venguí". ACA. Arx. Not. Mataró, 375. 27.VIII.1693.

710. Margarida Valeta i Albareda, esposa del cirurgià Francesc Albareda i filla de Teresa Valeta, randera, nomena procurador a Jaime de Ponte escrivà públic de Múrcia, per tal que "representando mi propia persona pueda pedir, recebir cobrar y haver de qualesquier personas qualesquier cantidades de dineros que a mi en el nombre sobredicho se me deven assí de ancaxos y puntas por dicha Teresa Valeta mi madre vendidas a qualesquier personas tanto en dicha ciudad de Múrcia como en otras qualesquier partes". ACA. Arx. Not. Mataró, 1238. 30.VIII.1700.

711. Joan Roses, negociant de Pastrana, regne de Castella, reconeix deure a Francesc Albareda cirurgià 387 lliures pel valor de diferents partits de puntes. El 8 de gener 1688 nomena procurador Domènec Lloreda, daguer de Mataró. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 28.XII.1687.

712. Jaume Roses, teixidor de lli de Mataró, reconeix deure a Josep Reig, pagès de Sant Pol, 111 lliures per diferents mercaderies de puntes. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 31.XII.1685.

713. Declaració davant notari: "lo mes de dezembre proppassat partí de la vila de Mataró ab companyia de Jaume Roses, texidor de la vila de Mataró y Llorens Torner, mestre de cases de dita vila per anar al regne de Castella a vendrer puntas que los dits havian comprades y a la que foren al passar per lo regne de Aragó entre los llochs de Andorra y Chivillén encontraren per lo camí los guardes de dit regne que eran sinch personas las quals feren detenir a ell testimoni y

personatge que temptà la sort amb les puntes, amb una quantitat força important[714].

Les puntes no sols es traslladen per via terrestre, tot i que aquesta via d'exportació no sembla pas secundària. Algunes partides són embarcades amb destinacions força llunyanes[715], i també per les mateixes rutes marítimes arriben productes sumptuaris del mateix tipus, via Alger[716].

Aquest intens formigueig d'actuacions, més o menys aïllades, endegades per pedrenyalers, teixidors de lli, traginers, cirurgians o randeres és el reflex de fins a quin punt havien calat en el teixit social les expectatives de guanys que es podien derivar de la comercialització de les puntes. I tanmateix, què feien els "professionals" davant d'aquesta actuació dels diletants?

Doncs, evidentment, actuaven amb la professionalitat que els dictava el seu coneixement del món dels negocis i mobilitzaven els capitals delerosos de guanys fàcils. L'any 1697 es constituí una companyia amb un capital de 5.004 lliures. L'objectiu del viatge era anar a Galícia, a través del regne de Castella, tot venent les mercaderies, part de les quals havien estat aportades per Joan Verívol, soci majoritari de la companyia.

demés companys y los regonegueren y trobaren que aportaven diversos plechs de puntas y per ser cayguts en frau volent-ho pendrer tot, tenint-ne pietat prengueren de sa voluntat la meitat dels plechs, ço és a ell testimoni un plech a Jaume Torres dos plechs de puntas y després de presas oy ell dit testimonia dir als dits Torres y Roses de que lo hun plech eran puntas que las havian presas de T. Pi de Mataró y de Bruguera y lo altre plech eren de puntes menudas". ACA. Arx. Not. Mataró, 452. 13.V.1683.

714. Josep Font, pedranyaler de Mataró, signa debitori a Josep Guarro, botiguer de Mataró, de 589 lliures i 6 sous, de les quals 451 lliures i 16 sous són "lo valor de una partida de puntas de fil blanch". ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 25.X.1698.

715. Josep Mates, candeler de cera, constitueix en procurador Josep Mas, jove negociant de Mataró, per tal que pugui exigir i rebre de "Benedicto Ferro nauta genuense omnes et singulas ac quasqumque pecunie quantitates sive pecuniarum summas mihi debitas per rahó de vuyt botas de vi que n.i havia trenta sis càrregas (...) sinquanta canas puntas blancas tortosinas (...) foren carregades en la barcha nomenada *Nostra Senyora del Roser*, de la qual és patró Alberto Biale genovès y foren consignades y entregades dites coses al dit Benedicto Ferro, qui anava ab dita barcha, y ara segons se diu se troba a la part de ponent en las islas de las Canarias...". ACA. Arx. Not. Mataró, 415. 22.VIII.1685.

716. Josep Mallol, mariner de Mataró, féu aixecar acta que el patró Francesc Font, de Barcelona, portà per compte de Jaume Baró de Mataró "qui al present se troba en Barberia en la ciutat d. Alger una partida de mercaderies que dit Baró li ho manà". 13 peces de puntes negres de seda grans i xiques. 2 peces de puntes d'or i plata xiques que pesen, pes de ferro, 60 unces i mitja (...) 2 unces 10 argenços 20 grans de robins dolents "que diu y ha comprats cent trenta sinch dotsenas de robins". ACA. Arx. Not. Mataró, B-52. 26.IV.1656.

Els dos socis restants serien els encarregats de realitzar el viatge[717]. Les mercaderies restaven sense determinar; tanmateix, en una nova edició de la mateixa companyia, amb variació d'un dels components, resta ben explícita la seva activitat, la venda de les puntes[718]. No són aquests els únics testimonis de companyies constituïdes per a la negociació de les puntes: els germans Baró, personatges molt importants a les acaballes del segle per la intensa activitat negociadora que mantingueren a pràcticament tots els àmbits productius, endegaren també *un negosi de puntas*[719].

Aquesta gairebé febril activitat entorn de les puntes no és el que Aparici ja transmeté en el seu conegut comentari?

Jo he vist Mataró una vila molt ordinaria y reduhida (...) de mon recort donaren-se tots a negociar por la mar; fins las donas arriscavan sos caballets de puntas y sedas, encomanant-los als Patrons que eran sos parents y estos los trocavean ab altres mercaderias, de que feyna ellas molts arbitrets per sas casas y famílias [720].

717. Constitutió de companyia. Joan Verívol de Cabrils, habitant a Mataró, aporta 1.839 lliures 16 sous i 10 diners; Jeroni Cendra, negociant d'Igualada, i Joan Sales, també negociant del mateix lloc, aporten 3.164 lliures 17 sous i 11 diners: "formaran entre si una bona y leal companyia del present en avant, la qual fa y forma per lo viatge que Déu volent han de fer dits Sendra y Sales des de la present vila al regne de Galícia anant per Castilla y allí ahont convinga y necessari serà". El capital total és de 5.004 lliures 13 sous i 11 diners. Verívol entrega la seva part "ab diners y mercaderias". Objectiu: "per aportar-se'n en dit viatge y aquellas emplear-las y beneficiar-las ab las mercaderias que millor los aparexerà (...) ab dites mercaderias faran aportar aquellas a gastos de la companyia en lo present Principat". La companyia finiria al retorn del viatge i els beneficis es repartirien a 1/3 per cadascú dels intervinents. ACA. Arx. Not. Mataró, 483. 23.V.1697.

718. Companyia formada per Joan Verívol, pagès de Cabrils, Jeroni Cendra, negociant d'Igualada, i Josep Corrons, mariner de Mataró. La companyia es constituí per un viatge "Déu volent han de fer des de la present vila al regne de Castella". Capital, 2.019 lliures 9 sous 4 diners. Verívol aporta 1.141 lliures 3 sous 9 diners "part ab diners y part ab mercaderias y las restants 878 lliures 5 sous 7 diners dit Cendra, ab puntas, las quals puntas y mercaderias han y deuen dits Cendra y Corrons aportar-se'n en dit viatge y aquellas beneficiar-las en ditas parts del regne de Castella allà a hon los aparexerà". Repartiment beneficis: 3 parts iguals. ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 4.VIII.1698. Full solt.

719. Jaume Baró, hereu de Francesc Baró, el seu germà, insta que s'incriguin en l'inventari del difunt alguns objectes que no hi han estat ressenyats, diverses joies i "així mateix continue en inventari com a patrimoni de dit son marit lo capital y negosi de puntas que aportava vivint dit quondam son marit". ACA. Arx. Not. Mataró, 407. Plec solt, amb data 1.IV.1698.

720. Aparici, J. "Descripció de Catalunya". Publicat per Llobet a *"Hispania" XXV*, Madrid 1946. p. 37-38.

Amb tot, el que no diu, o no arribà a copsar Aparici, fou que l'activitat entorn de les puntes havia depassat de molt l'estricte àmbit domèstic i s'havia convertit en una activitat que estimulava la conjunció vers un mateix objectiu d'una notable part de la força de treball i de capitals, tot sota el control dels negociants, atents a les possibilitats dels mercats. En realitat, l'estructuració de la indústria de les puntes, a Mataró en particular, i a tota la costa en general, anava adquirint les característiques del treball a domicili o *Verlagssystem*[721]. Un nou model productiu i social s'anava definint i albirant amb l'amalgama d'aquests components, mentre que el món gremial esdevenia quelcom esclerotitzat per fer front als nous temps i a les noves realitats.

Blanquers i assaonadors

El treball de blanquers i assaonadors a l'època moderna tenia en comú l'adob de les pells dels animals. Era, per tant, complementari. Segons J. M. Torras el blanquer era el responsable del tractament integral de les pells des de la sortida de l'escorxador fins que el seu adobat es trobava en una fase avançada. L'assaonador, per contra, representaria una fase final d'aquest procés, en la qual les pells blanques ja adobades eren tractades amb greix o sèu per tal que adquirissin suavitat, morbidesa o fins i tot tintura[722].

Al Mataró del segle XVII hi ha documentada la presència de blanquers i assaonadors, si bé els primers semblen ser més nombrosos que no pas els segons. Tot i que no fou pas una activitat rellevant, alguns dels seus productes tingueren una singular significació econòmica a la vila.

Durant aquest període hi ha dues adobaries documentades, la d'Antoni Lessús, situada a la platja, i la de Pau Marquès, ubicada a la casa dels genovesos[723]. Ambdues es trovaben molt properes a la presèn-

721. La producció de puntes txeques experimentà després de la guerra dels Trenta Anys una transformació en el mateix sentit. Klima, A. Macurek, J. "La question de la transition du féodalisme au capitalisme en Europe centrale (16è-18è siècles)", *International Congress of Historical Sciences*, Estocolm, 1960.

722. Torras, J.M. "L'ofici d'adobar pells", *L'Avenç*, nº. 74 (Setembre 1984), pp. 16-26.

723. Inventari d'Antoni Lessús, blanquer: "trobam que lo dit (...) quant vivia tenia y possehia una casa o adobaria ab totas las officinas situada en la platja del mar (...) tenia compradas de paraula las pells de las carnicerias de la present vila de Mataró, ço és de crestats y cabras ço és

cia de recursos hídrics, element imprescindible en el desenvolupament del procés de l'adobat, ja que molt a prop d'aquest indret penetrava a la vila l'aigua procedent dels molins. Pel que fa als processos productius, molt ben estudiats a l'obra citada de J.M. Torras Ribé, es coneix alguna de les seves fases gràcies al contracte d'aprenentatge signat entre Francesc Puig, blanquer de Mataró, i Aleix Morell, fill d'un blanquer de Manresa. En aquest document s'exemplifiquen alguns dels treballs que devien ser habituals a les adobaries mataronines: el tractament de cordovans i dels cuirs de bou. És també interessant la referència al "calciner", operació que consistia a posar les pells en un bany que contenia una solució de 15 quilos de calç apagada per metre cúbic d'aigua i que permetia treure els pèls de les pells[724]. La referència a l'adobaria d'Antoni Lessús permet introduir nous elements de consideració.

En primer terme, la presència de personatges d'origen francès en aquestes activitats[725] i, en segon lloc, la vinculació entre els blanquers i els arrendaments de les carnisseries. Els Lessús són un bon testimoni de tot el que s'indica. Pere Lessús féu un bon matrimoni l'any 1613 amb Joana Pau Sala, que li aportà un dot considerable. Anys més tard, el seu fill, Pere Pau Lessús, apareix negociant activament i intervenint en diverses operacions col·laterals a l'adobaria que implicaven l'arrendament de les pells dels animals sacrificats a les carnisseries de les poblacions veïnes, associat amb el també blanquer mataroní Miquel Torner. Amb-

totas las que.s mataran fins als quinse de maig del any primer vinent de 1686". Tenia també arrendades les pells de les carnisseries de Cabrera, Argentona i Dosrius. ACA. Arx. Not. Mataró, 450. 2.IX.1685. Pau Marquès, blanquer, signà debitori a Mariana Tarau i Lapeyra, vídua de Josep Tarau, pagès, de 546 lliures, 4 sous i 10 diners com a compliment dels comptes tinguts entre ells, "tant per rahó de la administració de qualsevols cuyrams per ell dit Marquès adobats y venuts (...) lloguer de la casa de la adobaria construhida dins las casas dels genovesos". ACA. Arx. Not. Mataró, 493. 13.IX.1708.

724. Contracte d'aprenentatge de blanquer entre Aleix Morell, fill d'un blanquer de Manresa, difunt, i Francesc Puig, blanquer de Mataró. Durada: quatre anys. A més de les clàusules habituals: "concedesch al dit Aleixe Morell, com axí està pactat entre nosaltres, que a cada calciner de cordovà pugue, dit Aleix durant los sobredits quatre anys, si a ell aparexerà posar-hi per son compte tres pells de cordovà y a cada calciner de cuiro de bou pugue també dit Aleix posar-hi per son compte un cuiro de bou y se dega adobar a gastos meus de dit Francesc Puig". ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 11.VI.1685. Sobre l'operació del "calciner" veure: Torras, J.M. "L'ofici d'adobar..." p. 22.

725. Examen assaonador a Francesc de Clues, natural de Marsella, residint a Mataró. Examinadors: Jacint Boïgues i Gabriel Coll, assaonadors. "(...) donant-li facultat que pugue treballar y fer traballar y tenir botiga parada en la present vila de Mataró y son terme conforme los demés mestres". ACA. Arx. Not. Mataró, 313. 1.VII.1646.

dós apareixen venent la llana d'aquesta procedència, susceptible d'ésser utilitzada, a diferents paraires de l'interior. Òbviament, Pere Pau Lessús no descuidava la seva activitat primitiva i així se'l troba venent pells a coneguts comerciants mataronins o fent importants compres de roldor a pagesos de les rodalies. El roldor, (*Coriaria Myrtifolia*), vegetal ric en àcid tànic, era utilitzat a les primeres fases del procés d'adobat de les pells. Finalment, Antoni Lessús, en els anys finals de segle, era el titular de l'adobaria situada a prop de la platja[726].

Els assaonadors, per contra, semblen tenir uns obradors i unes instal·lacions més humils. Així Bartomeu Martí, *pellium assahonator*, tenia a la seva botiga un taulell d'assaonador gran, tres palmelles, dues boixetes i una estira[727]. Més ric en informació és l'inventari d'Antoni Mates. A la cambra del davant, hom hi trobà una dotzena de cordovans blancs —és a dir, cuirs adobats de boc o de cabra—, onze cordovans negres i dues pells de moltó amb pèl. A l'entrada, on hi havia l'obrador, s'inventarià un cubell gran de fusta, dos taulells d'assaonar cuirs, una forqueta *d'espenyar* els cuirs, dues palmelles d'assaonador, tres estiradors guarnits l'un de ferro i l'altre de fusta, una post de dotze pams, dos coltells, un *tayant als caps* amb els mànecs tornejats, una broca, una deuga de bota grossa per descarnar, un *plech de cuiram de sola en blanch* amb un pes de cinc roves i dues lliures i mitja, trossets menuts de cuirs en blanc i cinc lliures de trossos de sola adobada. I una altra dada interessant, un carretell, és a dir, un barril petit *ab una poca de tinta*. La lectura d'aquest inventari perfila una mica millor el treball dels assaonadors. Sembla força lògic que aquests rebessin les pells després d'haver estat ja tractades pels blanquers i que es dediquessin al seu acabat. La dada referent al carretell de tinta permetria pensar que els assaonadors eren també els responsables del tenyit de les pells. L'inventari permet

726. Pere Lessús, blanquer de Mataró, rebé de Pere Pau Sala per dot de Joana Pau Sala, la seva filla, 110 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 28.IV.1613. Pere Pau Lessús i Miquel Torner, blanquers de Mataró, venen a Pere Guardiola, paraire de Caldes de Montbui, tota la llana que procedirà dels moltons i ovelles de les carnisseries d'Argentona i Sant Vicenç de Llavaneres. ACA. Arx. Not. Mataró, 305. 7.I.1636. Andreu Bosc, paraire de Castellterçol, compra llana a Pau Llesús i Miquel Torner, blanquers de Mataró. ACA. Arx. Not. Mataró, 305. 11.I.1636. Pere Pau Lessús, blanquer, ven a Joan Pere Gassia pells i llana. ACA. Arx. Not. Mataró, 1139. 6.VI.1643. Joan Dalau de Llavaneres ven a Pere Pau Lessús, blanquer de Mataró, 100 quarteres fulles de roldor per 5 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 313. 3.IV.1646.

727. Inventari de Bartomeu Martí, 21.II.1601. MASMM. Inventaris 2.

constatar que aquest obrador deuria treballar preferentment per als sabaters, arran de les referències als materials destinats a servir de soles. Ho confirma el fet que a l'hora d'inventariar un saltirer de plata, hom comentés *lo difunct digué lo tenia penyora de Antoni Joan Puig, sabater d.esta vila*[728].

Tanmateix, el món de blanquers i assaonadors no escapà a la circumspecta mirada dels negociants i comerciants locals. Tot i que per les dades disponibles sembla ésser que no s'implicaren directament en els processos d'elaboració, se situaren estratègicament als punts clau del procés productiu: l'abastament de la matèria primera i la comercialització del producte acabat.

Pel que fa al primer punt, l'abastament es realitzava per via marítima, d'on arribaven a la vila cuirs nordafricans, de *llevant*, d'*Índies*, etc. Alguns d'ells ja venien adobats, però d'altres deurien arribar en un estat de semielaboració, d'aquí la referència a *cuiros amb pèl*. És evident que la importació restava ja de bell antuvi sota el control dels negociants importadors, els quals havien de fornir de matèria primera els blanquers o assaonadors. Tanmateix, l'origen del major nombre de pells per treballar havien d'ésser les carnisseries de les diverses poblacions, que s'acostumaven a explotar en règim de concessió municipal. I d'aquí l'interès dels Lessús a aconseguir els arrendaments de les carnisseries de Cabrera, Llavaneres, etc. Amb tot, l'arrendament de les pells procedents de les carnisseries dels nuclis de població més importants, entre elles les de Mataró, no devien estar sempre a l'abast dels blanquers. Aquesta clivella, la manca de capitals en mans dels especialistes de l'adobaria per fer-se càrrecs dels arrendaments, fou hàbilment utilitzada per negociants i especuladors que, mitjançant el seu control estaven en condicions de fixar el preu de les matèries primeres d'assaonadors i blanquers. Els testimonis en aquest sentit són nombrosos[729].

728. Inventari d'Antoni Mates, assaonador. 6.XII.1621. MASMM. Inventaris 2.

729. Joan Framis i Torner i Pere Sus, blanquers de Mataró, reberen de Jaume Cabanyes de Mataró, arrendatari de les carnisseries: 118 dotzenes pells d'ovella, a 28 sous la dotzena, 330 lliures i 8 sous; 36 dotzenes pells de moltó a 35 sous la dotzena, 126 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 18.III.1613. Venda del pellam procedent de les carnisseries: les comprà Llorens Catà, blanquer de Granollers. Moltó, 36 sous dotzena. Ovella, 26 sous dotzena, durant el període comprès fins a Sant Miquel del mes de setembre. La resta de l'any a 50 rals dotzena. ACA. Arx. Not. Mataró, 191. 15.II.1614. Joan Pere Gassia i Onofre Arnau, botiguers de draps de Mataró, participaven a l'arrendament d'una taula de les carnisseries de Mataró, i també a les de Sant

El segon indret on és possible localitzar l'actuació de comerciants i mercaders, en un àmbit que ja els és més propi, fou en la comercialització del producte acabat.

Donada la importància que la documentació atorga a les pells dels ovins és una conseqüència lògica que Mataró fos un important centre de comercialització de badanes, nom que rebien les pells esmentades després d'haver estat assaonades amb adobs vegetals. Aquest procés els conferia molta flexibilitat i, per la seva textura prima, eren utilitzades en tafileteria, per folrar calçat, elaborar guants, guarniments, etc.

El buidat dels registres del tauler del General a Mataró entre els anys 1646-1679 —amb dades molt fragmentàries com ja s'ha indicat— ofereix xifres reveladores sobre aquest producte. Sobre un total de 6.140 partides estudiades, les badanes en són 105, és a dir l'1,7%. D'aquestes, les declaracions d'eixida són 100 i el seu import és de 14.761 lliures barceloneses, que correspon a 11.113 dotzenes, aproximadament, de badanes exportades en el període que en la seva major part foren embarcades. Es coneix la destinació de molt poques; quan això és possible, la ribera de Gènova sembla ser un dels més habituals. Pel que fa a la procedència, n'hi ha d'embarcades per compte de mercaders barcelonins, com

Andreu de Llavaneres, Dosrius i Premià. Vengueren a Jacint Plantada, blanquer de Granollers, les pells dels moltons, ovelles, crestats i cabres que es matessin a aquestes taules. ACA. Arx. Not. Mataró, 308. 7.IV.1641. Contracte signat entre Francesc Feliu de la Penya, ciutadà honrat de Barcelona, Llorens Llentisclar i Daviu, pagès, i Joan Pau Gassia, negociant, arrendataris de les carnisseries de Mataró, i Marçal Castanyer, blanquer de la ciutat de Vic. Els primers li vengueren totes les pells "vulgarment dites de llana ço és moltons, anyells y ovellas tallats y talladas en dita carniceria". Termini del contracte: un any. "(...) ab pacte que dits venedors encontinent que se matarà lo dit bestiar hagen de estendre y tenir estesas ditas pells, com se acostuma, y en lloch abte fins que aquelles hage rebudes (...) emperò en cas que ditas pells se arnaran o patiran algun dany per la tardansa de dit Castanyer en tal cas lo dany (...) correga per dit Castanyer". El moltó i l'ovella, des de la data del contracte fins a Sant Miquel del mes de setembre, es pagaria a 3 sous 1 diner i malla cada una. Les pells dels anyells a 2 sous 1 diner cada una. Les pells de moltons i ovelles, després de Sant Miquel, 6 sous i 3 diners. Si el bestiar procedia de Tarragona, d'Arbúcies o del Vallès, des de Sant Joan de juny fins a Sant Miquel, s'havien de pagar 2 sous i 1 diner per cada peça. ACA. Arx. Not. Mataró, 332. 31.III.1671. Salvador Tria, pagès de Valleix, i Diego Navarro Torruella, arrendataris de les carnisseries, venen a Jaume Unyós, blanquer de Vic, totes les pells de llana procedents de les carnisseries a 3 sous i 1 diner per unitat de Pasqua fins a Sant Miquel i a 6 sous i 2 diners des de setembre fins a Pasqua de Resurrecció. Del bestiar de Tarragona i Massanet "tres de ditas pells hagen de donar per dues y tres pells valgan tant solament per dues com és acostumat". ACA. Arx. Not. Mataró, 331. 29.IV.1670. Sobre l'arrendament de les pells de Barcelona veure: ACA. Arx. Not. Mataró, 374. 4.V.1692.

Baltasar Aimeric i Onofre Massanes, però també de Terrassa i de Granollers[730].

El volum econòmic i material d'aquesta producció, que moltes vegades és explícitament declarat com *a badanes de blanqueria*, permet copsar en el present la importància que alguns articles, poc coneguts, podien arribar a tenir per a l'economia d'aquesta època. Òbviament, aquest detall no passava pas per alt als homes de negocis que n'eren contemporanis. Josep Tarau, que a l'any 1692 arrendaria en companyia d'altres negociants el pellam de les carnisseries barcelonines, havia declarat fins a l'any 1679 exportacions de badanes per valor de 2.350 lliures, un 15,9% del total. Els germans Baró, actius també a l'arrendament de les carnisseries de la vila, declararen en el mateix període haver-ne expedit per valor de 1.933 lliures, un 13% del total exportat.

En aquestes circumstàncies, la realitat d'assaonadors i blanquers, sens dubte, es trobà fortament mediatitzada per aquests personatges presents a l'inici i a la fi del seu treball. Era en aquestes circumstàncies quan hom podia emprar el coneixement dels mercats i de les xarxes comercials per optimitzar els guanys del producte elaborat. Tanmateix, aquestes possibilitats ja no estaven a l'abast dels qui n'havien estat els artífexs, la situació socioeconòmica dels quals tendí lentament i inexorable cap a la proletarització.

Els sabaters

Els membres de la confraria de Sant Marc eren els destinataris nats d'una part del treball d'assaonadors i blanquers. Els sabaters reprenien el treball sobre cordovans, cuirs i badanes lliurats pels assaonadors fins a convertir-los en béns de consum.

Formaren un col·lectiu força nombrós a la vila. El recompte de 1644 n'enumera 16, la qual cosa equival a un 2,25% de la població tallada. Aquesta branca professional presenta certes semblances amb els sastres —tot i que aquests els doblessin en nombre—, en el sentit que la seva significació numèrica, força elevada, obeïa al fet que tant la manufactu-

730. Elaboració pròpia a partir de les dades del tauler de Mataró del dret d'entrades i eixides del General de Catalunya. ACA. Drets del General de Catalunya, D-37 i ss.

ra com la venda de les sabates a la vila estava a les mans dels membres d'aquest gremi. Caldria, però, diferenciar dins del col·lectiu els humils pegots, dedicats a l'adob i reparació del calçat, dels mestres sabaters dissenyadors i creadors del producte. Paradoxalment, a l'actualitat, la tasca dels pegots continua plenament vigent, mentre que la més prestigiosa dels mestres sabaters fou esbaldida pel fenomen industrialitzador.

Una ullada a l'obrador d'un d'aquests mestres manufacturers de sabates permetrà copsar de forma molt més directa les característiques del seu treball. Pere Antic Oller tenia el conjunt integrat per habitatge, obrador i botiga a un dels indrets privilegiats de la vila, la Riera. Si s'ha d'atendre la descripció del notari, en una mateixa estança s'hi trobaven un cup, quatre bótes, eines per a les vinyes, un *carrató de criaturas*, un bressol i finalment tot el que feia referència a l'activitat de sabater.

La matèria primera hi estava representada per quatre trossets de cuir per a plantofes, cinc pells adobades de vermell de cordovà, una badana i mitja de moltó en blanc, mitja pell de cordovà negre, quatre lliures i mitja de cuir d' *indi* gros, un cuir de vaca en negre de set lliures i mitja i vint-i-vuit lliures de cuir de sola. Resta, per tant, confirmada la pràctica ja esmentada anteriorment del tenyit de les pells. Els estris de l'ofici formen també un capítol important de la descripció. Quaranta manats de serres de sabater, un *candelero* de sabater amb el peu de fusta i un ferro per tenir-hi dues candeles, diverses sanalles i un cossiol de terra negra. Dins del caixó d'un taulellet: dos parells de tisores de sabater, tres trinxets de sabater amb els mànecs, un trinxet sense mànec, un calçador, un *fogaxador* i unes estenalles, una barrina petita, un corn de canya amb quatre ferros d'alenes i quatre agulles de sabater, un ferret de *transflorar*, divuit ferros de trepar sabates, trenta-un patrons de *sus soles*, un calçador de cuir, una moladora —pedra d'esmolar— petita, una senalla de sabater amb cinc alenes guarnides, unes estenalles xiques, un didal, un brunyidor, tres raspes, dues pedres d'empastar, un covanot ple de formes podrides, dos trossos de fusta rodona de trepar, una costa d'esmolar dolenta, un tallant de tallar suro amb mànec, quaranta-tres patrons de *sobrassols ab sos talons entre grans i xichs, tot de ferro*, un *parastell* de tenir formes, un davantal de sabater de moltó, seixanta-tres parells de formes de fer sabates, etc. I, finalment, el producte acabat. Dins d'una caixa de poll: tres parells de sabates blanques, dos parells de dues soles i un parell d' una sola, noves, així com dos parells de plantofes vermelles amb soles noves, tallades i no obrades. En *lo ristell de la entrada*: set parells de sabates grosses de vaca de dues soles noves, un parell de sabates de vaca d'una sola,

quatre parells de sabates de dona vermelles de dues soles noves, quatre parells de sabates de moltó de dones i quatre de dues soles. A la venda a l'encant que es féu dels béns inventariats, les sabates foren venudes a diversos preus, des de cinc sous el parell les de moltó fins a dotze sous parell les més cares. Diversos sabaters també compraren l'utillatge inventariat.

Les activitats metal·lúrgiques

Aquesta branca de la producció tingué a la vida vilatana una discreta presència i afecta el 2,96% de les persones tallades l'any 1644. Per tant, la xifra és notablement inferior al nombre de participants a les activitats tèxtils, que eren el 7,89% de la mostra estudiada. Malgrat aquesta escassa incidència, hom comptava amb una oferta prou àmplia d'especialitzacions. Els ferrers eren l'ofici més representat, seguits de prop pels manyans; en un tercer nivell, daguers, pedrenyalers i serrallers i, en una posició testimonial, argenters, espasers i calderers.

Ferrers, manyans i daguers

Aquests tres oficis capitalitzaren l'activitat productiva a l'àmbit de la metal·lúrgia a Mataró durant el segle XVII. Una de les primeres dificultats que es fan paleses a l'hora d'abordar aquest estudi és establir la divisòria que deuria separar les activitats dels dos primers col·lectius. Els daguers, coneguts també com a "ferrers de tall", tenien un espai ben delimitat en l'exercici de la seva professió, cosa que no succeïa amb tanta nitidesa entre ferrers i manyans.

Arran del que es pot inferir de la documentació consultada, els ferrers o *ferri fabri*, tal com els anomena la documentació, sembla que eren els responsables de les obres de ferro i foc que tenien en comú un cert embalum físic i una no excessiva elaboració del producte final, mentre que, probablement, en els manyans primava més l'aportació d'un treball elaborat i fins de precisió, més que no pas el volum de les peces o objectes manufacturats.

L'existència de l'inventari de Domingo Gossanyes, gairebé excepcional tant per la minuciositat i exhaustivitat de la descripció com pel nivell econòmic que s'hi reflecteix, molt poc habitual entre la menestralia, ofereix un testimoni de primera mà sobre les característiques del treball i de la produc-

ció d'una ferreria al segle XVII. La casa constava de tres cóssos amb eixida al darrera i estava ubicada a la cantonada del carrer de Sant Josep amb el Torrent. A la botiga de ferrer, s'hi accedia tant des de l'entrada de la casa com per una porta oberta al carrer. En el seu interior, s'hi trobà: la fornal de ferrer amb la boca de pedra picada, una pica gran de pedra picada, una enclusa de ferro de pes de tres quintars *ab son sep de fusta*, dues *manxes ancaxades de alber ab sos cuyros y demés gorniments per a manxar*, tres malls de ferro, tres martells amb els mànecs respectius, tres martells de ferro per ferrar, dos botavants i dues estenalles, *set olleres y una sola y duas esses y dos duiadors per a fer les eynes de cavar*, tres passadores, dos escaires, una *estampa* i un *català*. A més de tot això, quatre estenalles per a la fornal, dues de corbes i dues de grosses, altres estenalles petites, un escurafoc i un atiador, un canó de ferro, una bigòrnia de ferro de pes d'una rova, sis quintars de ferro sens obrar, dues barres de ferro de dos quintars de pes, setze cargues de carbó de pi de ferrer, una carbonera per tenir el carbó, cinc claveres de ferro per capsar claus, d'elles dues *per capsar claus de carreta*, cent cinquanta ferradures, vint claus de carreta, dos caixons de fusta per tenir claus i finalment *una picha de pedra ab sa massa per picar terra per a la fornal*[731].

Sembla prou clar que la funció primordial de la ferreria devia ser l'elaboració de tot allò que tenia a veure amb l'utillatge agrícola, xobridores, xapos, magalls de tall o de punta —que també es troben presents a la botiga del ferrer— fins els elements metàl·lics de carretes, els claus omnipresents, tant els específics per a les carretes com de qualsevol altra mena, sense oblidar els necessaris per a la imprescindible tasca de ferrar els animals. Es tractaria de l'elaboració de l'utillatge agrícola i, conseqüentment, el seu adob o el simple llossat esdevingueren una competència pròpia dels ferrers[732], però no l'única. Un altre document presenta un membre del mateix ofici acceptant un contracte més agosarat, consistent en la fabricació de nou pedrers —petits canons que disparaven boles de pedra— i quatre àncores per dotar una nau[733].

731. Inventari de Domingo Gossanyes. 2.I.1645. MASM. Inventaris.

732. Declaració de Miquel Rovira, ferrer de Mataró: "Et dixit que ell testimoni ha estat molts anys per amenar la botiga de ferrer de mestre Domingo Gozanyes y ell testimoni en dit temps moltes vegades ha fet feina y treballat per Joan Pujol de Cabrera de totes les feines de ferrer avia menester per sa casa y treballar ses terras y en particular quant plantave una pessa de terra que és scituada a Bardina y a les ores li feian també totes les einas que avian menester per plantar aquella." ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 13.II.1636.

La tasca dels manyans, denominats en el llenguatge notarial de l'època *fabri clavilis* era molt més àmplia del que el mot podria donar a entendre. El seu àmbit d'actuació privilegiat devia ser el de la construcció, tant la de vaixells[734] com la d'habitacles, on la seva aportació esdevingué imprescindible. Miquel Esmandia fou un dels manyans més importants de les darreries de segle que participà activament en els diferents fronts que l'activitat econòmica de la vila oferia. Una visió esquematitzada de la factura dels treballs que realitzà en la construcció de la casa de Pere Franques permetrà constatar l'abast de la seva tasca[735]. Des de claus i frontisses fins a reixes i balcons —passant pels panys de cop— defineixen el quefer dels manyans locals, activitat molt més diversificada i complexa que la dels ferrers i que, sens dubte, exigia un nivell tècnic més elevat, que ocasionalment podia ser emprat amb finalitats dubtoses[736].

733. Contracte entre Francesc Vilapura, negociant, Bartomeu Prats, mariner i, d'altra banda, Jaume Saurí, ferrer: "farà y fabricarà de nou y a son gasto nou pedrens ab sos maseles tots de ferro bo y rebedors de pes de sis fins a set robas poch més o manco cada hu los quals promet fer bé y degudament com de un bon mestre se pertany y que sien provats ab la prova que de semblants és acostumada fer y també quatre ancoras de ferro, una de pes de set quintars, dues de pes de sinch quintars y altre de pes de quatre quintars..." Preu: 11 ll. 10 s. per quintar. ACA. Arx. Not. Mataró, 328. 1.V.1667.

734. Jaume Feliu, carreter, reconeixia deure a Miquel Esmandia de Mataró 81 lliures 6 sous 11 diners per "la clavasor y demés feina del vostre ofici que vos dit Esmandia haveu feta fins al die present a obs y per aquella barca que pochs dies havem fet fer y fabricar jo Jaume Feliu y Josep Mallol mariner de Mataró". ACA. Arx. Not. Mataró, 351. 10.VII.1659.

735. Descripció dels materials emprats i dels treballs realitzats: 39 roves 5 lliures de ferro pel balcó del carrer, 46 ll. 1 s. Ports del ferro de Ripoll a Mataró, 2 ll. 8 s. Mans per fer el balcó, 43 ll. 9 s. Pintar balcó, 3 ll. 10 s. Dos poms de bronze, 7 ll. 10 s. Altre balcó de ferro a la part de mar, 4 quintars de ferro per valor de 22 ll. Ports de Ripoll a Mataró, 2 ll. 10 s. Per guarnir-lo, 4 ll. 10 s. Nou gafes de ferro per les jàsseres de la teulada i per les bigues de la xemeneia. Per llossar la ferramenta dels mestres de cases 1 ll. 9 s. Per una lligada per les jàsseres del celler i deu claus, amb un pes de 14 lliures a 3 s.; 2 ll. 2 s. Una cadena per la porta del celler, 1 ll. Una frontissa per la porta de la cuina, 8 s. Dues frontisses per la finestra de la mateixa porta, 9 s. Ferramenta de la grua, 1 ll. Una gafa de ferro per la xemeneia, 12 s. Adobar forrellats per la porta i bagues de ferro, 3 s. Un pany de cop per la porta de l'hort a la cuina, 7 s. Un baldó a la porta de l'estudi, 10 s. Un tancador per la finestra de dita porta, 2 s. Vuit panys de cop per quatre finestres a 7 s.; 2 ll. 16 s. Una anella i un baldó per la porta del carrer, 17 s. Quatre "manilles" per dites portes, 14 s. Per la ferramenta de les ventalles, 1 ll. 10 s. Un reixat al celler pesa 27 ll, a 2 s. rova; 3 ll. 14 s. Cinc panys de portes de cambra, 3 ll. 10 s. Un canonet de ferro per la pica del pou, 4 s. Sis golfos per portes de les cambres pes 17 ll. Vint-i-quatre golfos més, una gafa de ferro per una biga rompuda 6 s. Quatre perns amb xaveta per la barana del terrat 2 ll. 6 s. ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 9.VI.1698.

736. Es disculpà a Narcís Vives, manyà de Mataró, contra el qual se seguia causa per "estar inculpat de haver fetes y fabricades algunes claus falses ab les quals se havien ubertes algunes botigues y d.elles haver preses algunes coses y comeses per ell y altres socios alguns robos". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 4.IX.1634.

Els ferrers de tall es trobaven representats pels daguers, col·lectiu que en els darrers anys de segle experimentà un important creixement, com ja ha estat indicat. Una de les claus per interpretar aquest creixement podria trobar-se en un canvi d'orientació de la seva producció. Tot i que probablement no s'abandonà l'elaboració dels objectes que els havien donat nom, d'ençà de la segona meitat del segle XVII es comença a documentar una producció que, de ben segur, trobà un mercat més ampli que les dagues tradicionals. L'element més conegut d'aquest període de transformació productiva foren les navalles, però no fou pas l'únic, sinó que tisores i ganivets complementaren l'oferta dels tallers locals. I dins d'aquests articles existí una notable diversitat[737]. Els Partegàs foren una de les nissagues de daguers més coneguts, tot i que algun dels seus membres experimentà dificultats econòmiques prou serioses[738].

Pel que fa a l'origen de la matèria primera, el ferro, es troba ben documentat. La procedència ripollesa ja ha estat constatada en un dels textos suara citats, i sembla ser que fou la majoritària. Altres vegades la documentació explicita també procedències ben delimitades (Sant Llorenç, Ribes, Querol), o més genèriques (*de muntanya* o del Rosselló). Amb tot, el ferro procedent de la Catalunya interior sembla haver estat la base de l'abastament del obradors locals. No cal oblidar però que el ferro de *muntanya* trobà a Mataró una de les sortides naturals per a l'exportació per via marítima[739]. Mentrestant, Mataró es convertí en un mercat que tant abastia els obradors locals com les poblacions de les rodalies i fins i tot reexportava ferros que hi arribaven de diverses procedències[740].

737. En les declaracions realitzades en el tauler del General hom distingia entre tisores xiques, tisores de sastre, tisores de sabater, tisores de barber, tisoretes ordinàries, tisoretes d'ull de poll, ganivets comuns, ganivets trempaplomes i ganivets de taula.

738. Exàmens de la confraria de Sant Antoni i Sant Eloi a Pere Cases, manyà, i Jacint Partegàs, daguer. ACA. Arx. Not. Mataró, 230. 29.VIII.1621. Encant dels béns de Jacint Partegàs, daguer: "dos manxas y un senyal de daguer per penjar de devant la porta, lliurat a Llorens Parés, daguer, per preu de vuyt lliuras y un real. Item una enclusa a Miquel Esmandia serraller per preu de sis lliuras y sis sous". També es veneren una taula, llit, etc. Fet a instància de Carles Arnau, cirurgià de Mataró, per cobrar les pensions d'un violari. ACA. Arx. Not. Mataró, B-49. 22.II.1648.

739. Eudald Graells, en el seu treball sobre els claus a Ripoll, afirma: "A Mataró s'hi exportaven quantitats ingents. Una gran part la consumia la seva nomenada drassana per a la construcció de vaixells; l'altra part la dedicaven a la revenda a les ciutats del litoral, especialment València i Alacant, aprofitant l'avantatge de posseir una bona flota mercant". GRAELLS, E. *La indústria dels claus a Ripoll. Contribució a l'estudi de la farga catalana*, Barcelona, 1972.

Probable representació d'un banc de calderer, personatge responsable de la realització de l'utillatge d'aram present als àmbits domèstics. Rajoles dels oficis. Museu de Mataró.

740. Francesc Guanter, adroguer de Mataró, i Lluís Prats, mariner de la mateixa vila, pactaren la creació d'una societat per comercialitzar, entre d'altres productes, "tretse milles de claus de ferrar (...) Item tres quintas de ferro". ACA. Arx. Not. Mataró, 1047. 15.VII.1626. Jaume Pastor, mariner i patró de Canet, declara: "...en serta ocasió que tenia la sua barca treta en la platja del cap de Canet de Rosselló, ahont també era lo patró Pau Serra de Mataró, ab sa barca, y anant ell a la vila de Perpinyà sabé que havien noliejada una barca de Mataró per portar una partida de ferro per Arenys a raó un sou per quintar de nòlits". ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 11.IV.1636. Claudi Lleonart, manyà de Manlleu, que viu a Mataró, reconeix deure a Josep Picaire de Mataró 189 ll. 2 s. per ferro que ha comprat de sa botiga. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 1.I.1685. Pere Joan Vergés, ferrer de la Garriga, compra ferro a Joana Jofre, vídua, per 25 ll. Hi ha una compra anterior a la mateixa, feta per ferrers de Llinars. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 17.IX.1686.

L'estudi de les eixides declarades a Mataró de productes metàl·lics elaborats en el període 1646-1679 totalitza 120 registres amb un total de 4.552 lliures barceloneses. Tanmateix, és difícil assegurar que tots els productes havien estat elaborats a la vila. Si es considera la producció més típicament mataronina, les dades serien les següents:

MERCADERIA	DECLARACIONS	IMPORT (Lliures)
CLAUS	13	498
GANIVETS	7	13
NAVALLES	21	938
TISORES	17	199

Caldria contrastar l'exigüitat d'aquestes xifres amb el cost dels diferents articles per tal de fer-se una idea aproximada del que significava aquesta producció. Així, les navalles eren declarades per un valor que oscil·lava entorn dels 2 sous per unitat. Per tant, d'aquest producte concret, les exportacions haurien estat entorn de les 9.380 unitats.

A tall anecdòtic, caldria esmentar fins i tot la presència a la vila d'un artesà especialitzat en l'elaboració de gafets[741].

La construcció immobiliària

El creixement demogràfic que experimentà la vila en el període estudiat repercutí directament en el desenvolupament dels oficis vinculats a la construcció d'habitatges. El tall de 1644 vincula a aquest col·lectiu gairebé un 5% de la població, en el qual destaquen 17 mestres de cases, 16 fusters i 1 rajoler. L'actuació constructiva estimulà l'aparició d'un seguit d'activitats auxiliars a la dels mestres de cases i fusters, protagonistes principals d'aquest àmbit productiu. Això permet fer un estudi força complet de tots els factors tècnics i materials que intervingueren en la creació física del marc urbà del Mataró del segle XVII.

741. Francesc Comabella, "gafeterio" de Mataró, lliurà com a dot a la seva futura esposa 100 lliures. El 29 de juny el mateix Comabella rebia de Jeroni Serra Arnau 7 quintars 1 rova 10 lliures de filferro per a fer gafets. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 26.VI.1613.

Materials i aspectes constructius

L'estructura i les tipologies dels habitatges mataronins d'aquesta època han estat objecte de treballs com el d'Albert García Espuche i Manuel Guàrdia, així com de Manuel Salicrú[742]. Tanmateix, aquestes importants aportacions es poden complementar a partir de l'estudi de les dades que ofereix la documentació arxivística. Concretament, aquest tipus de fonts permeten ampliar la perspectiva pel que fa a l'estudi dels materials i d'alguns dels aspectes tècnics constructius, difícilment assequibles avui dia per altres vies, a l'espera d'una recerca arqueològica que valori més aquest període.

Per al desenvolupament d'aquest aspecte ha estat possible disposar de nombroses dades disperses, però també d'unes dades comptables molt interessants entorn de la construcció d'una casa de dos cóssos, amb celler, situada al carrer Barcelona, excepcional per l'exhaustiva enumeració i valoració dels materials i treballs que s'hi realitzaren[743].

Els materials bàsics utilitzats en la construcció en aquesta època eren l'argila, la sorra, la pedra, la calç, el guix, l'obra de rajoler i la fusta.

L'argila i la sorra jugaven un paper molt important atès que eren els elements que integraven la paret de tàpia. Manuel Salicrú, que ha estudiat a bastament aquesta tècnica constructiva a Mataró[744], considera que la majoria de cases edificades fins a mitjan segle XIX tenien totes les parets, o almenys les parets mitgeres, construïdes amb aquesta tècnica. Segons l'esmentat autor, la paret de tàpia es formava amb una barreja d'argila i sorra. La primera actuava com a argamassa i la segona feia la funció d'esquelet intern. Aquesta barreja era pastada, premsada i assecada a l'aire amb l'ajut d'uns encofrats de fusta. Així es formaven les tapiades o tapieres, que superposades en filades formaven la paret. Sali-

742. García Espuche, A. Guàrdia, M. *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500-1900.* Mataró, 1989. Salicrú, M. "La casa de cós de Mataró". *Fulls Museu Arxiu de Santa Maria,* no. 35, Mataró, 1989, pp. 10-27.

743. Relació dels treballs realitzats i dels materials emprats per Raimon Carrau, "domificator" de Mataró, a Pere Franques i Piques, adroguer: "...congerendi et consumandi totas illas domos continentes in se duos cursus domorum ex abisu usque in celum cum exita et sella vinaria trans dictam domum contiguis cum duobus portalibus uno scilicet rotundo et altero quadrato". ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 20.IV.1698.

744. Salicrú, M. "La casa de cós", pp. 26-27.

crú dóna una amplada de tres pams a les tapieres mataronines, per una cana de llargada (8 pams) per mitja cana d'alçada (4 pams), la qual cosa donaria, segons l'esmentat autor, uns blocs de 156 x 78 x 58 cm.

Les dades arxivístiques confirmen tots aquests punts i ofereixen algun detall addicional. Així, en un contracte de l'any 1640 es fa constar expressament que no es podien construir més de quatre tapiades d'alçada i s'especifica que els fonaments de l'esmentada paret havien de ser de pedra[745]. És també interessant constatar que a voltes els constructors facturaven segons el nombre de tapiades construïdes, mentre que en altres ocasions sembla que es calculaven diferenciadament els costos de la construcció de la paret i el nombre de tapiades realitzades[746].

Argila i sorra, òbviament, foren uns materials utilitzats a bastament, segons la tècnica descrita. Així, en la construcció de la casa de Pere Franqués s'hagueren de satisfer 156 carretades de sorra i 95 carretades d'argila[747], a més de la sorra o argila —segons l'indret— que s'obtenia de l'excavació del que hom denominava grutes —hipogeus segons els arqueòlegs—, presents a un nombre molt important de les cases de la vila. En alguns casos concrets es fa menció expressa que la sorra procedia del mar[748].

La pedra fou un altre material de construcció molt important. Generalment deuria procedir d'alguna de les pedreres que existien en el terme municipal. A part de la pedrera de la vila, n'hi ha una altra o potser dues de documentades a l'indret del Torrent Forcat. L'any 1614 Bernat Fogueres del Torrent contractava l'extracció de fins a mil carretades de pedra, conjuntament amb Gaspar Berenguer, mestre de cases[749].

745. ACA. Arx. Not. Mataró, 308. 22.XII.1640. Sobre el tema dels fonaments en un altre indret hom féu esment que havien de ser de calç i pedra i de sis pams. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 14.X.1601.

746. En les obres realitzades a la casa de Joan Pau Simó al carrer de Santa Maria, hom li carregà "70 tapiades que a rahó de catorse sous tapiada valen 49 lliures". ACA. Arx. Not. Mataró, 351. 2.IX.1659. En un altre document hom factura una paret mitgera a 2 lliures 16 sous la cana -la paret era de 3 canes-, però a continuació s'indica "12 tapiades de dita paret a 10 sous tapiada". ACA. Arx. Not. Mataró, 1199. 11.IV.1709.

747. ACA. Arx. Not. Mataró, 484, 20.IV.1698. A partir d'aquest punt totes les referències a les despeses de la construcció, si no s'indica el contrari corresponen a aquest mateix document.

748. ACA. Arx. Not. Mataró, 338. 14.II.1677.

749. Bernat Fogueres del Torrent, propietari de la pedrera situada al Torrent Forcat, concedeix llicència a Gaspar Berenguer, mestre de cases, per a poder treurer fins a mil carretades de pedra. Pactes: els jornals que es posaran en trencar la pedra s'han de pagar per parts iguals així com

L'any 1683 era un mariner, Esteve Xiralt, qui feia arrendament d'una pedrera situada al mateix indret, amb unes condicions similars[750]. Caldria distingir entre la pedra emprada en brut, en el mateix estat en què era extreta de la pedrera, de la pedra picada, que òbviament es treballava per adequar-la a necessitats concretes. En la documentació és molt fàcil diferenciar-les atès que la primeva ve consignada en carretades, mentre que la segona es cobrava per peces.

La pedra sense obrar es destinava majoritàriament a la fonamentació dels edificis. A més, hi ha dades disperses sobre la utilització de fusta, concretament teia, per a sospedrar les parets, el que es podria interpretar com a reforçament de murs preexistents amb pedra. També es podria referir a obrir trinxeres, ajudant-se de la fusta per evitar esllavissaments, per tal de reomplir-les de pedra i calç i formar així la fonamentació de les parets[751]. Raimon Carrau emprà 389 carretades de pedra en la construcció de la casa de Pere Franqués.

Les parets elaborades amb la pedra en els habitacles eren menys freqüents, probablement perquè el seu cost devia ser molt més elevat que no pas el de la tàpia. Així, les parets de pedra es limitaven a àmbits molt concrets[752].

totes les altres despeses. Els jornals del mestre de cases i d'un nebot seu han d'ésser de tres rals diaris (sis sous). Si Fogueres aportava un mosso amb un animal i carreta, havia de percebre'n vuit rals (setze sous) per jornal. El resultant de l'explotació de les mil carretades s'hauria de partir a parts iguals entre Fogueres i Berenguer. ACA. Arx. Not. Mataró, 191. 6.I.1614.

750. Esteve Xiralt, mariner de Mataró, arrenda per quatre anys a Josep Hivern, mestre de cases, la pedrera que posseeix en el lloc dit Torrent Forcat. Condicions: durant el temps de l'arrendament haurà de donar feina a Esteve Xiralt, fill de l'arrendador, jove mestre de cases, "...y que així treballaran junts partint-se per iguals parts las ganansias o profits que dependiran de la feyna o treball de aquells, tant de la que dependirà de la dita pedrera com de qualsevol altre, entès emperò que lo dit Esteve Xiralt jove mestre de cases té de treballar y posar los jornals per iguals parts no tenint lo hu més jornals que lo altre...". ACA. Arx. Not. Mataró, 400. 19.IX.1683.

751. "Dos quintars teia per sospedrar les parets". Aca. Arx. Not. Mataró, 484. 20.IV.1698. "(...) per tres quintas de teya per posar dins la paret de sospedra". ACA. Arx. Not. Mataró, 334, 30.XI.1673. Pel que fa als fonaments, en un altre indret hom féu esment que havien de ser de calç i pedra i de sis pams de fondària. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 14.X.1601.

752. Factura del mestre de cases Jeroni Valeta al noble Francesc de Corbera i Sant Climent, baró de Llinars, per "una una paret o llissa de pedra y cals nova que jo en dit any he fet en una pessa de terra campa (...) en lo lloch dit les Illes la qual paret o llissa he fet al capdemunt de la dita pessa junt al camí real per lo qual se va de la present vila de Mataró a la ciutat de Barcelona per reparo y defensa de dita pessa de terra per a que no entràs com entrava en ella la aygua pluvial que venia per dit camí real que totalment destruhya dita pessa de terra y casi del tot la feya infructífera". ACA. Arx. Not. Mataró, 328. 15.VIII.1667.

La pedra picada era un element emprat amb més mesura a la major part de les cases mataronines de l'època. Era present als elements estructurals com brancals i llindes de portals i finestres, així com en els ampits d'aquestes. Tanmateix, però, a la casa de Pere Franqués, d'un nivell superior a la mitjana dels habitatges mataronins, hom esmerçà vuitanta pedres picades per a sis finestres, cinquanta-sis per a set portals, trenta per a dues aigüeres, tres per al mateix nombre de graons de l'escala, dues per al celler, una de dos fogons, una per a la boca del forn, una per al tió del foc, quatre per a un reixat del celler i finalment una per al davant pou. Els pilars que sostenien estructures més complexes, que s'utilitzaven per sostenir la cobertura d'espais amplis, com alguns cellers se solien elaborar també d'aquest material. Les obres que es dugueren a terme per a la remodelació de la casa de la vila són una prova de la utilització assídua d'aquest material, en aquest cas probablement per tractar-se d'un edifici públic i, per tant, de caràcter emblemàtic[753].

La calç era un element d'una importància no negligible, atès que era la base del morter —juntament amb la sorra—, utilitzat ja des d'època romana a les contrades mataronines. A les esmentades obres de Raimon Carrau, a la casa de Pere Franqués, se n'hi esmerçaren 422 quintars.

Aquest producte necessitava per a ser utilitzat una elaboració prèvia que requeria la presència de forns que transformessin, per escalfament, la roca calcària en òxid de calci, apte per ser utilitzat com a conglomerat. Els forns de calç documentats a la vila foren diversos. L'any 1588 Jaume Lladó era propietari d'un situat a Valleix, mentre que l'any 1613 Bernat Fogueres del Torrent n'explotava dos, un de propi i un en arrendament, propietat de Gabriel Fornells *de plaça*. El mateix any, un docu-

753. Joan Bòria s'obliga a fer 600 carreus segons l'albarà que se li donà, posats al pati de la casa de la vila al preu de 5 sous cadascun. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 14.X.1635. Contracte amb Damià Fontanilles, mestre de cases, sobre l'obra de la casa de la vila: "Dos portals a la entrada y dos que ixen al sel ubert, que ab tot sien quatre portals y dos pilars ab sos capitells per a carregar les arcadas de dita Universitat. Y de altra part dos balcons, lo hu per lo carrer d'en Palau y l. altre al carrer de fra Jaume, conforme la medida y traça del que són fets vuy en dita casa a la part de la riera de Sirera ab tots los compliments y revols que són fets". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 21.III.1636. Contracte entre la Universitat i Damià Fontanilles, mestre de cases: "Donarà ben picades y ben obrades set finestras de sinch palms y un quart de amplària y de alsada de nou palms, ab la mollura conforme estan altres que són fetes noves y posades en dita obra, e altres dues finestras ab la mateixa alsada y amplària, ab revolts rebats y una faixa conforme los portals de la casa estan picats". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 20.VIII.1636.

ment descriu una peça de terra amb quatre forns[754]. L'any 1634 Salvador Feliu i Josep Fogueres del Torrent continuaven explotant un dels forns dels quals eren titulars els ja citats Fornells *de plaça*.

Una de les primeres consideracions que es pot formular, a partir dels casos localitzats, és que l'explotació no era realitzada directament pel titular del forn, sinó que se'n podia cedir l'explotació a través de diverses modalitats. L'arrendament monetari era la possibilitat més simple, tot i que es podia presentar amb algunes condicions imposades per l'arrendador[755]. En altres casos, l'explotació es realitzava de forma compartida. El millor exemple n'és la cessió de Jaume Lladó a Pere Serra i Giralt Lafita: aquests es responsabilitzaven d'aportar els motlles i de dur a terme totes les tasques necessàries per a allò que es proposaven, mentre que Lladó els havia de fer la vida amb pa, vi i companatge i els facilitava les instal·lacions i el bosc del qual haurien de prendre la fusta. En els guanys obtinguts anirien a mitges[756].

754. Montserrat Rolph o Rolf arrenda per quatre anys a Joan Sant Genís una peça de terra d'una quartera a la qual hi ha "una era enrajolada per a batrar tot gènero de grans y quatre forns de courer calç". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 27.I.1613.

755. Arrendament d'un forn de Bernat Fogueres a Pere Leima i Joan Genís, rajolers de Mataró. Durada: un any i mig. S'arrenda el forn de Gabriel Fornells de plaça i el de Bernat Fogueres, "que no pugue traurer terra del seu forn y per quant de present són les arcades fetas y lo pilar que sempre lo haien de dexar en la mateixa forma". Import de l'arrendament,77 lliures 10 sous. Fogueres vengué als arrendataris tota una partida de pedra de calç que té comprada, la qual li havien de coure amb els pactes següents: "(...) la primera fornada que faran haien de courer de la pedra del dit Fogueres y l. altra del dit Leima y Genís y axí consecutivament una fornada aprés altra". La pedra s'havia de pagar a Fogueres, de cada 3 quarteres de pedra 10 quintars de calç, avaluada al preu de 8 diners quintar. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 1.VII.1613.

756. Forn d'obra de terra i calç propietat de Jaume Lladó, pagès. Pactes signats entre el propietari i Pere Serra i Giralt Lafita de Granollers: "Item és pactat entre las ditas parts que durant los dits anys sempre y quant los dits Pere Serra y Giralt Lafita trabalaran en lo dit forn, ara sia cohent obre, ara sia aparalan-la lo dit Jaume Lladó sia obligat en fer la despesa de tot lo necessari ço és de pa, vi y companatia als dits (...) y als mossos tindran per aiudar-los a fer la obra y més haiant donar-los y provehir-los de tot lo que hauram menester per a trebalar acceptats los mollos. Item és pactat que en tot lo dit temps dels dos anys lo dit Lladó no puga dexar lo dit forn de courer obra a ningú sinó als dits (...) Item és pactat que lo dit Jaume Lladó sia tingut y obligat en donar als dits rejollers tot lo bosch hauran manester per a courer la obre y cals que faran lo qual bosch los dits rejollers sian obligats arencar o fer arencar a costes y despeses llurs. Item los dits (...) acceptan lo dit forn per los dits dos anys ab los pactes sobredits y prometen que durant los dos dits anys ells faran feyna de llur offici de rejoler en lo dit forn sempre lo temps no los impedesca. Item és pactat que los dits rejolers sien obligats en posar tots los traballs en tot lo que.s tindrà de fer per causa de la dita obra, axí en fer aquella, courer, cavar y preparar la terra, arrencar y portar lo bosch per a courer de tal manera que lo dit Jaume Lladó és obligat sinó en donar-los a menjar y beurer, fent emperò feyna en lo dit forn y no altrament, y provehir-los de

Els documents presentats permeten realitzar una altra consideració. Els forns devien servir indistintament per a coure la calç i també per a coure l'obra de terra. A vegades, les dues funcions apareixen perfectament complementàries i tàcitament expressades en els contractes[757]. Això, doncs, permet introduir ja el treball dels rajolers. No ha estat possible localitzar membres d'aquest ofici que disposin del seu propi forn, ans el contrari, semblantment amb el que succeïa amb els forns de calç, és probable que les instal·lacions no fossin propietat dels artesans que tenien el coneixement de l'ofici. Així, serien els propietaris dels forns, els que cercarien els rajolers per tirar endavant la producció dels seus obradors.

Aquesta era, si més no, l'estratègia seguida per Salvador Feliu de la Penya i Josep Fogueres del Torrent, que subarrendaven forns a rajolers, fixant el tipus de producció que en volien obtenir i el preu que en pagarien. Tanmateix, també assumien alguna participació en les tasques prèvies. És interessant la descripció que fan de la procedència de l'argila[758].

tot lo necessari acceptat mollos. Item és pactat que si los dits rejolers hauran de logar ningun mosso per a fer feyna en lo dit forn, ara sia per aiudar-los a fer obra, cavar terra, aparalar-la, courer o per arrencar lo bosch, que los dits rejolers sian obligats de pagar-los la soldada de la part que a ells los tocarà del que procehirà de la obra o cals faran. Item és pactat que tot lo que procehirà de la obra y cals que los dits rejollers faran tot lo dit temps en lo dit forn se aja de partir per dos iguals parts y la huna sia del dit Jaume Lladó y l.altra dels dits rejollers". ACA. Arx. Not. Mataró, 138. 12.I.1588.

757. Pactes entre Jaume Serra, pagès, i Joan Pujals, boter, d'una part, i Magadalena Sarriera i Doms de l'altra. Els dos primers s'obliguen a coure 600 quarteres de pedra de calç amb dues fornades a llurs costes i despeses: "Item que en cada fornada couran de dita pedra hagen de courer rajola y teula de tal manera que lo forn stigue ple y curumullat com és acostumat en semblants coses ab tota la avantatja posible (...) ço és possant en cada fornada posant (sic) tres sostras de teulas y la demés rajola, salvo que lo primer sostre o dos hajan de ésser cayró de forma major obra grossa com dos rajoles comunes". ACA. Arx. Not. Mataró, 183. 4.III.1626.

758. Contracte signat entre Salvador Feliu de la Penya i Josep Fogueres del Torrent amb Jaume Guinyó, rajoler de Mataró. Els dos primers tenen arrendat als hereus de Fornells de la Plaça "una hera que està junt al forn de cals dels hereus de casa d'en Fornells (...) y prop los corrals de dita vila y de la argila que es traurà de las covas que són prop de dit forn, lo qual forn y covas juntament ab la pessa de terra de ahont està construhit dit forn". Pacten l'elaboració de l' obra de terra següent "(...) 6000 teules, 15000 rajoles, 6000 maons mitjancers, 1000 cairons, 300 peces de portal, i 300 peces d'arcada. (...) dit Guinyó hage y sie obligat cavar, arrencar y garbellar tota la argila serà menester per fer dita obra de las ditas covas són prop dit forn (...) ab pacte que dits Feliu y Fogueras hagen y sien obligats aprés de ser arrencada y garbellada dita argila aportar aquella a llurs gastos en la balsa que és junt a dita hera...". La durada del contracte es pactà fins al primer d'agost primer vinent. Es pagaria a Guinyó per cada miler de teules, 2 ll. 2 s. Els cairons 2 ll. 2 s. milers. Els maons 1 ll. 12 s. miler. Les 300 peces d'arcada, 15 rals totes.

Contràriament al que succeeix amb la calç, el guix és un material poc utilitzat en aquesta època, ja que la seva difusió sistemàtica en la construcció per als enguixats dels murs interiors és una pràctica datable de principis del segle XX[759]. Malgrat això, el guix ja era emprat en el segle XVII en algunes construccions. L'any 1647 apareix en les obres realitzades pel mestre de cases Francesc Viada a Joan Palau i Bellot[760]. Una altra referència és la seva utilització en una volta, de guix i rajola, realitzada pel mestre Jeroni Bordes a la capella del castell de Vilassar[761]. També en la casa que construí Raimon Carrau per a Pere Franqués al carrer de Barcelona hom hi esmerçà quantitats importants d'aquest material. En aquest document se citen uns 117 quintars de guix, a uns preus que oscil·len entre el 6 i els 9 sous el quintar, d'una part dels quals es cita *20 quintars de guix per ditas cambras*, referint-se a les cambres de les golfes. Aquesta notícia potser podria indicar que aquestes tenien el terra de volta de rajola[762].

L'obra de terra cuita presenta en aquesta època una notable diversitat de tipus, fruit d'una progressiva especialització i adaptació dels materials a les necessitats constructives. La construcció de la casa de Pere Franqués ofereix noves dades sobre la utilització dels materials d'obra cuita.

Així, al costat dels elements més genèrics com les teules i els maons, l'oferta es diversifica ja en les rajoles de les quals hom esmenta les petites, amb què s'enrajolà el terra del primer pis —sala i cambres—, les dobles —800 tan sols a la gruta—, les primes que s'utilitzaven per enrajolar habitacions situades en els nivells més alts de l' habitatge —golfes, cambra dels fadrins—, els cairons, rajoles quadrades, utilitzades per fer el terra de les golfes i del terrat situat damunt del pastador i, finalment, les rajoles valencianes —probablement pintades— emprades a les aigüeres i als balcons.

Altres elements amb destinacions més específiques serien les peces de portal, les peces dobles per a l'escala, les peces *grans* utilitzades en

Les 1.000 rajoles, 1 ll. 1 s. Les 300 peces de portal, 15 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 302. 28.V.1634.

759. Dades que em cal agrair al sr. Manuel Salicrú i Puig.

760. ACA. Arx. Not. Mataró, 1115. 10.XI.1647.

761. ACA. Arx. Not. Mataró, 397. 6.III.1680.

762. ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 20.IV.1698.

l'obra del forn, de l'escala i del celler. A la teulada, a més de les teules, s'hi detallen també les tortugues —variant de les anteriors, més curtes i més corbes, i les canals per a la teulada del terrat. També esmenten canals per al rec del celler. Aquests es diferenciaven dels canons en el fet que mentre els primers tenien un perfil de mitja canya, els canons eren totalment cilíndrics. Raimon Carrau n'utilitzà a l'obra esmentada per a una canonada indeterminada; per a la *necessària*, és a dir, la comuna o latrina, se n'utilitzaren dos, un d'ells colzat, vint per treure l'aigua de la teulada del pastador i cinquanta-quatre per conduir-la fins al celler[763].

La fusta era un element d'importància cabdal en l'activitat constructiva de l'època i s'utilitzava, bàsicament com a element estructural. Era omnipresent en àmbits com el sistema de cobertes. La seva presència arribava a manifestacions anecdòtiques com les galledes del pou o les pales de pastar el morter. Les teulades, bastides amb bigues, jàsseres, cabirons i llates i elaborades amb roure, poll, *sedro*, àlber, pi o teia segons la funció que es desenvolupés, devien ser un bon exponent del treball dels fusters. L'elaboració de les baranes degué ser més excepcional. N'hi ha de documentades d'exteriors —als terrats— i més rarament d'interiors. N'apareix una, però, amb balustres tornejats i fins i tot amb una escultura. Finalment restaria l'elaboració de les portes[764].

763. Resum de l'obra cuita emprada en la construcció de la casa de Pere Franqués. Cairons 1.725; canals 33; canons 99; maons 1.600; peces dobles, 27; peces grans pel forn i escala, 68; rajoles dobles, 2.735; rajoles petites, 4.000; rajoles primes, 8.980; rajoles valencianes, 220; rajoles indeterminades,1.500; teules 1.454; tortugues, 74. A aquestes quantitats, caldria afegir-hi un conjunt de 9.531 peces entre teules, maons, cairons i rajola doble i un embut de terra.

764. Treballs de fusteria realitzats en la construcció d'una casa al carrer Barcelona: "un tros de arbre per barramenta, i ports, 2 ll. 5 s. Dues dotzenes taules de sedro per lo sostre de la cuina, 8 ll. Dos quintars de teia per sospedrar les parets, 10 s. Dues dotzenes posts de Tortosa 18 pams. Tres troços alber per sostre corredor. Quinze bigues de roure pel pastador i estable, 10 ll. 10 s. Dues bigues de poll, 2 ll. 8 s. Dues bigues d'alba per balustres, 2 ll. 8 s. Trossos d'alber per les baranes de l'escala i sala, 2 ll. 8 s. Dues jàsseres de roure de 36 pams pel celler, 18 ll. Per tornejar 38 balaustres per les escales, 4 ll. 15 s. Dues dotzenes posts de pi a, 24 rs., 4 ll. 16 s. Una dotzena i 10 posts de pi, 3 ll. 14 s. 6 d. Dues dotzenes posts de pi, 4 ll. 16 s. Una dotzena dites de pi de 12 pams, 3 ll. Una dotzena i 4 posts pi, 2 ll. 13. 4 d. Cinc dotzenes posts de poll, 17 ll. 10 s. Set dotzenes i 1/2 llates poll, 11 ll. 5 s. Quatre dotzenes posts pi, 24 rals.. Quaranta vuit bigues de poll a 21 s., 50 ll. 8 s. Tres dotzenes llates de roure, 4 ll. 10 s. Llinda i rellinda de roure pel celler, 2 ll. 16 s. Un bigot per la xemeneia, 15 s. Deu posts de sedro per lo sostre del pastador, 4 ll. Una dotzena de cabirons per la barana del terrat, 5 ll. 10 s. Per la escultura de l.ascala, 4 ll. Vuit bigues i un codrat de poll per lo sostre del celler, 10 ll. 16 s. Sis quintars una rova teia per la barana del terrat a 5 s., 1 ll. 1 s. 10 d. Item per 8 anserats per las quatra finestras so és fusta, claus, tela y sera y mans, 5 ll. 1 s. 8 lliures aiguacuit, 1 ll. 12 s. 529 1/2 jornals mestre fuster a 10

COST DELS ELEMENTS CONSTRUCTIUS MÉS UTILITZATS

MATERIALS	1624	1659	1672/73	1698	1708/9
Aigüera. Pedra p.	-	-	3 ll.9s	-	-
Argila. Carretada	-	4 s.	3 s.	2 s.	-
Cairons. Miler	-	-	16 ll.	13 ll	-
Calç. Quintar	3 s.	12s.6d	7 s.	7 s.	8 s.
Canals celler. Un.	-	-	-	2s.6d.	-
Canals teulada. U.	-	-	-	1 s.	-
Canó colzat. Un.	-	-	-	3 s.	-
Canyes. Feix	2 s.	-	-	-	-
Guix. Quintar	-	-	-	7 s.	-
Joncs	1 s.1d	-	-	-	-
Maons. Miler	-	-	11 ll.	12 ll.	-
Paret mitgera.Cana	-	-	-	-	56 s.
Pedra. Carretada	-	10 s.	6 s.	9 s.	6 s.
Paret pedra. Cana.	-	32 s.	-	-	-
Portalada i llinda	-	-	-	-	12 ll.
Rajoles. Miler	-	-	8 ll.	-	6 ll.
Rajoles dob. Miler	-	-	17 ll.	12 ll.	-
Rajoles ptes. Mil.	-	-	-	6 ll.	-
Rajoles primes.M.	-	-	-	7 ll.	6 ll.
Rajoles València	-	-	-	23 ll.	-
Rajoles velles. M.	-	8 ll.	-	-	-
Sorra. Carretada	-	3 s.	2 s.	2 s.	-
Tapiada. Unitat	-	14 s.	-	-	10 s.
Teules. Miler	6 ll.	18 ll.	16 ll.	12 ll.	14 ll.
Tortugues	-	-	-	1s.8d.	-

La prolixitat de la nota reproduïda amaga també altres elements d'interès, com ara l'especialització dels diferents tipus de fusta a funcions determinades. Així mateix, permet de constatar com a un treball tan exhaustiu de fusteria s'hi corresponia una quantitat proporcional de clavaó de diferents mides i característiques, com se cita. I una darrera observació permet percebre com el fuster era també responsable de l'elaboració dels encerats: tela o paper resistent que hom posava a les finestres en comptes dels vidres per tal de deixar passar la claror i evitar

s. jornal, 264 ll. 15 s. 58 jornals fadrí 8 s. 23 ll. 4 s. Tres milers claus dinals i altres sorts, 5 ll. 19 s. 6055 claus dinals, 24 ll. 6 s. 736 claus mayals a 6 s., 2 ll. 4 s. 3 d. 2600 gavarrots, 1 ll. 19 s. 6 d. 1100 claus cornals a 3 s., 1 ll. 13 s. 100 claus cinquens, 3 s. 600 tatxes, 16 s. 1000 claus mayals i dinals, 3 ll. 10 s.". ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 20.IV.1698.

el pas de l'aire. Hom cita vuit encerats per quatre finestres, elaborats amb fusta, claus, tela i cera, la qual cosa demostra que el vidre pla encara no era emprat per a aquesta funció, tot i que la vila era un centre capdavanter en el treball d'aquest producte.

Les canyes i els joncs relacionats amb les teulades són un element que apareix sovint en les relacions de materials emprats pels mestres de cases[765]. Canyes i joncs devien ser utilitzats en la confecció de canyissos fets amb aquests materials entrelligats que, col·locats sobre les llates, servien per sostenir les teules[766]. La construcció de les teulades podia originar discrepàncies entorn del nombre de teules que calia emprar-hi[767].

Més enllà de l'estudi dels materials, les dades documentals permeten constatar el desenvolupament de les tècniques constructives i de la tipologia dels habitatges. Pel que fa a la primera, la diversitat de l'obra cuita i la presència del guix a la construcció són novetats que conviuen amb arcaismes com els encerats. Tanmateix, la casa objecte d'aquests repetits comentaris ofereix algunes innovacions constructives que caldria ressaltar. En primer lloc, la presència de balcons —dos concretament, amb dos poms de bronze— és un element d'una notable precocitat per a l'època, atès que la implantació dels balcons es consolidà en el decurs del segle XVIII. D'altra banda, els terrats, absents a la major part dels inventaris del sis-cents, també apareixen ja en l'obra esmentada. Un altre element indicatiu del nivell de desenvolupament dels habitatges és la presència de la *necessària* o latrina, que sembla dotada d'una certa

765. Mestre de cases, Josep Carreres i Marquès. Obres realitzades a la casa i botiga de daguer de Magí Caremany i Campmany. Entre d'altres partides hom cita "30 feixos de canyes per la teulada" amb un valor de 4 lliures i 10 sous i 1.000 joncs a 10 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 493. 8.XII.1708.

766. Fullana, M. *De l'art i dels oficis de la construcció*, Ciutat de Mallorca, 1995. Aquest autor dóna la següent definició de canyís (p. 87): "teixit o reixat fet de canyes, vímets, etc. que serveix per sostenir teules". Encanyissat apareix (p. 148), per la seva banda, com a "conjunt de canyes lligades i clavades sobre els taulons d'una teulada per enteular-hi damunt".

767. Dictamen de Sadurní Pique i Antoni Lleonart, mestre de cases, sobre el cobrir l'entrada de la casa de Jeroni Alosi "...per quant nosaltres som pujats dalt en la taulada de dita casa y avem vist lo modo ab que està coberta refeerim que faltan en dita taulada cent teulas y que és entaulat molt clar y fals, que dites teules no caregan prou y també trobam faltar en dita taulada dues dotzenas de llatas y per estar bé, sens tenir consideratió de la manera que està la cuina, per quant no sabem lo concert entre les parts. Y també judicam faltar en la barbacana de la taulada sinquanta rajolas y mitja quartera de cals per estar bé...". Dictamen fet a petició del batlle. ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 29.VII.1635.

canalització. Les referències a aquest tipus d'instal·lacions a les cases del segle XVII són poc nombroses, si bé comencen a sovintejar d'ençà de la segona meitat del segle[768].

La documentació utilitzada és també molt rica en la descripció d'altres aspectes constructius. Així, hom descriu les despeses i treballs per a l'excavació d'una gruta, que comportà el pagament d'uns salaris molt elevats respecte del que era habitual[769]. L'obertura de pous era una tasca específica d'una altra categoria professional, els pouaires[770].

Quin era el cost de la construcció d'una casa? La resposta ve condicionada per dos elements. El primer, i obvi, les característiques de l'habitatge i, el segon, el període concret en què s'edifiqués, ateses les fluctuacions monetàries que es donaren en el període estudiat. Tanmateix, es poden aportar algunes dades. L'any 1601 la construcció d'una casa de cós amb fonaments de calç i pedra de sis pams costà 120 lliures[771]. L'any 1684, una casa de cós amb elements de pedra picada, calç i cuina costava 150 lliures[772]. Aquesta dada seria indicativa de la fluctuació en el valor de les cases compreses en una categoria molt determinada, les cases de cós típiques amb les quals es bastí el creixement urbà mataroní de l'època. S'ha de destacar, però, l'existència d'excepcions. Així, la construcció feta per Raimon Carrau per a l'adroguer Pere Fran-

768. Factura de Bartomeu Llobet, fuster, a Joan Pau Simon, candeler de cera: "...li he fet la caisa de la nescessària val tres lliures (...) Un jornal per quant feu las llindas y rellindas, so és del portal de la cort y lo portal de la nescessaria y finestra catorse sous". Per al mateix Joan Pau Simó, Pau Baró i Jeroni Baleta, mestres de cases, a la seva casa, situada al carrer de Santa Maria "per fer la nescessària que no n.i havie en dita casa: vint carretades de pedra valen vuit lliures". ACA. Arx. Not. Mataró, 351. 2.IX.1659.

769. Treballs realitzats per Pau Baró i Jeroni Baleta, mestres de cases, per Joan Pau Simó, candeler de cera, a la seva casa situada al carrer de Santa Maria: "...en la volta grassa de la gruta se han posats vuyt jornals de mestre de cases y altres vuyt de dos manobres, vuit lliures setze sous. En lo passadís se ha posat quaranta cayrons valen dotze sous. Per dita gruta se compraren vuyt-centas rajoles vellas a rahó setze sous lo cent, sis lliures vuit sous. setze carretades de pedra a vuit sous, sis lliures vuit sous. De obrir la gruta hi ha set jornals a rahó de vint sous valen set lliures. Dos manobres per traurer la terra valen vuit lliures (...). Les mans de cobrir la teulada per mestres i manobres valen trenta lliures (...) los manobres per fer lo terrat y adobar las parets y han treballat vintidós jornals a vuit sous, vuit lliures setze sous (...) per lo forn, mans de mestre, rajolas y cals quinze lliures". ACA. Arx. Not. Mataró, 351. 2.IX.1659.

770. Antoni Candreu, "poaterius" de Mataró, rep de Jaume Orriols, també de Mataró, 7 lliures 10 sous "pro pretio de obrir lo pou, cals y sorra y tres jornals de manobra" d'una casa situada al carrer de St. Josep. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 31.III.1613.

771. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 14.X.1601.

772. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 3.I.1684.

qués al carrer de Barcelona costà 1.710 lliures 11 sous 7 diners entre materials de construcció i jornals de mestre de cases i manobres. A això, caldria afegir-hi les 941 lliures 9 sous i 9 diners que costaren la fusta, mans i claus del fuster, més les despeses del manyà, 262 lliures 3 sous i 6 diners. Aquest fou el cost de l'edificació d'un edifici de dos cóssos, amb dos portals, eixida, cuina i pastador, celler, dues plantes i un probable tercer nivell destinat a les golfes. Tanmateix, Pere Franqués era membre de la prestigiosa mesocràcia gremial, present en moltes iniciatives econòmiques més enllà de la seva funció d'adroguer.

En aquest punt és possible fer un comentari sobre els costos de la mà d'obra que apareixen al quadre adjunt.

És interessant constatar com en els anys centrals del segle hi ha un increment sobtat —perceptible també en els costos de l'obra de terra cuita—, originat per les tensions monetàries i demogràfiques que es donaren en aquests moments, al qual seguiria una estabilització que perdurava encara durant la primera desena del segle XVIII. Les dades també permeten percebre la jerarquització existent entre mestres/fadrins/aprenents/manobres, a la qual caldria incloure, en un graó encara inferior, la presència dels *minyons*, que rebien uns salaris que oscil·laven entre els dos i tres sous diaris, imports que no estalviaven pas a les criatures treballs prou durs o perillosos[773].

Un altre element a considerar és la variabilitat que podien presentar els salaris d'una mateixa categoria de treballadors a les ordres d'un mateix mestre i en una mateixa obra. En l'obra tantes voltes citada de Raimon Carrau els manobres perceberen jornals que oscil·laren des dels tres sous fins als nou[774].

Enfront d'aquestes xifres, com explicar que hi haguessin homes que treballessin per Carrau cobrant 226 jornals de manobres a tres sous, i altres 243 jornals de la mateixa categoria retribuïts amb tres sous i mig? I com explicar que el mateix Carrau satisfés jornals de manobre a la mateixa construcció a nou sous?

773. "...per los dos jornals de un minyó dos dies per pujar lo manaster sobre la taulada sis sous". ACA. Arx. Not. Mataró, 338. 14.II.1677.

774. Detall de la mà d'obra que intervingué en la construcció de la casa de Pere Franqués segons els comptes presentats pel mestre de cases Raimon Carrau. 832 jornals de mestres de cases des del 1.V.1695 fins al 14.I.97 a 10 s. jornal, 416 lliures. 57,5 jornals d'aprenent a 5 s. jornal, 145 ll. 7 s. 6 d. 25,5 jornals d'aprenent a 12 s., 15 ll. 6 s. 226 jornals de manobres de

EVOLUCIÓ DEL COST DE LA MÀ D'OBRA (SOUS/DIA)

Any	Mestre cases	Aprenent id.	Fadrí id.	Manobre	Mestre fuster	Fadrí id.
1624	6	-	-	-	6	-
1647	7	-	-	6	-	-
1659	14	-	-	7	-	-
1673	12	8	10	3	12	-
1677	14	-	-	7	12	-
1684	12	6	10	-	-	-
1685	12	-	8	6,5	-	-
1698	10	7*	-	4,6*	10	8
1699	12	-	-	6	12	-
1709	12	-	-	7	-	-

*Les dades amb asterisc representen imports mitjans.

Podria tractar-se de treballadors més qualificats, però esdevé inversemblant considerar que existien manobres susceptibles de ser pagats amb vuit salaris diferents en funció de les seves capacitats. Les dades disponibles no permeten esbrinar-ne amb seguretat la causa.

Tanmateix, però, una hipòtesi és prou plausible. Ben segur que aquestes xifres haurien de ser interpretades com a signe de la gran disponibilitat de força de treball existent a la vila, que en determinades circumstàncies treballava per la mateixa retribució que rebien les criatures. Les oscil·lacions en els salaris podrien explicar-se a partir de variacions en l'oferta de mà d'obra, ocupada estacionalment en tasques agrícoles temporals com la verema.

Finalment, heus aquí una dada testimonial per conèixer el valor adquisitiu d'aquests salaris. L'any 1635 un *pa moreno* de cinc lliures i mitja de pes costava dos sous, i l'any 1694 per comprar una lliura de pes de moltó o de be calien sis sous i mig[775].

l'1.V.1695 fins al 16.I.98 a 3 s. jornal, 33 ll. 8 s. 243,5 jornals a 3 s. 6 d., 42 ll. 12 s. 3 d. 210 jornals de manobres a 4 s., 42 ll. 58,5 jornals de manobres a 5 s., 14 ll. 12 s. 6 d. 14,5 jornals de manobres a 7 s., 5 ll. 17 s. 9 jornals de manobres a 7 s. 6 d., 3 ll. 7 s. 72 jornals de manobres a 8 s., 28 ll. 6 s. 109 jornals de manobres a 9 s., 49 ll. 5 s. 6 d. ACA. Arx. Not. Mataró, 484, 9.VI.1698.

775. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11, 4.VIII.1635. ACA. Arx. Not. Mataró, C-18, 11.VI.1694.

La construcció naval

En aquest epígraf s'han comptabilitzat les activitats pròpies dels calafats i mestres d'aixa i la més ambigua dels serradors, que de forma conjunta representaven en el tall de 1644 l'1,41% de la població productiva de la vila. Així doncs, el sector de la construcció naval es configurava com una de les àrees secundàries de l'activitat econòmica, al darrere dels altres sectors esmentats.

Les dades localitzades permeten definir amb força aproximació les característiques dels vaixells als quals s'aplicava el treball de les drassanes mataronines. L'any 1567 es contractà la construcció d'una nau per part de Francesc Palau amb els mestres d'aixa Sebastià Carbonell i Segimon Pareller[776]. Dissortadament, hom redactà en l'escriptura notarial les característiques tècniques de forma molt genèrica i en referència a una segona nau. Tanmateix, es ressenya, la distància entre el tragan i l'ull de proa, fixat en trenta-tres gües[777]. Aquesta mida definiria una nau amb una eslora aproximada de vint-i-cinc metres. Una nau d'aquestes proporcions esdevé gairebé excepcional en la producció de la mestrança mataronina per aquesta època, com es podrà comprovar en les pàgines que segueixen. Considerant la personalitat de la persona que realitzà l'encàrrec, fill del mercader mataroní Joan Palau, i la proximitat crono-

776. "Sobre la fàbrica de aquella nau de trenta tres gues de llarch del tragam? fins al ull de proa lo qual se ha de contrafer segons aquell vexell que vuy està surt en la platja de Barcelona lo qual se diu del (...) lo qual Déu volent enten fer lo honorable mossèn Francesc Palau fil de mossèn Joan Palau mercader (...) entre lo dit Francesc Palau de una part y en Sebastià Carbonell de la parròchia de Sant Pere y Sant Pau de la vall de Canet y Sagimon Pareller àlies Mas Arnau de la vila de Mataró habitants, mestres d.axa de la part altra és estat pactat, fermat e jurat en lo modo següent. E primerament los dits Sebastià Carbonell y Sagimon Pereller àlias Mas Arnau, mestres d.axa prometen y se obliguen los dos ensemps y casun d.ells per los dos, Déu volent, fabricar y ab tota perfectió acabar en la dita platga de Mataró la dita nau de trenta tres gues de llarg del tragant? tragam fins al ull de proa, lo qual se ha de contrafer segons aquell vexell que vuy està surt en la platga de Barcelona lo qual se anomena del Capitán Nasais Entorbasonat? (...) ab un palm mes de puntal y un palm més de uberta, ab una barcha gran y un squif, arbres y entenes (...) que lo dit Francesc Palau hage de donar tot lo llenyam bo y serrat y serrar (..) que serà menester per a la fàbrica de la dita nau posat dins la platja de Mataró a despeses sues. Item és pactat y concordat que lo dit (...) sie obligat com de present se obliga en fer la despesa als dits mestres d.axa y a tota la mestransa que serà menester per a la fàbrica de la dita nau, tant com durarà la dita fàbrica". Import: 300 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 123. 7.VII.1567.

777. Joaquim Llovet ofereix dos valors diferents per a la gúa, segons es consideri el Manuscrit del marquès de la Victoria (s. XVII-XVIII), que li atribueix 758 mm. o les dades extretes d'un document notarial de darreries del XVIII que presenta un valor equivalent a 777 mm. LLOVET, J. *Constructors navals de l'ex província marítima de Mataró*, 1816-1875, Mataró, 1971, p. 20.

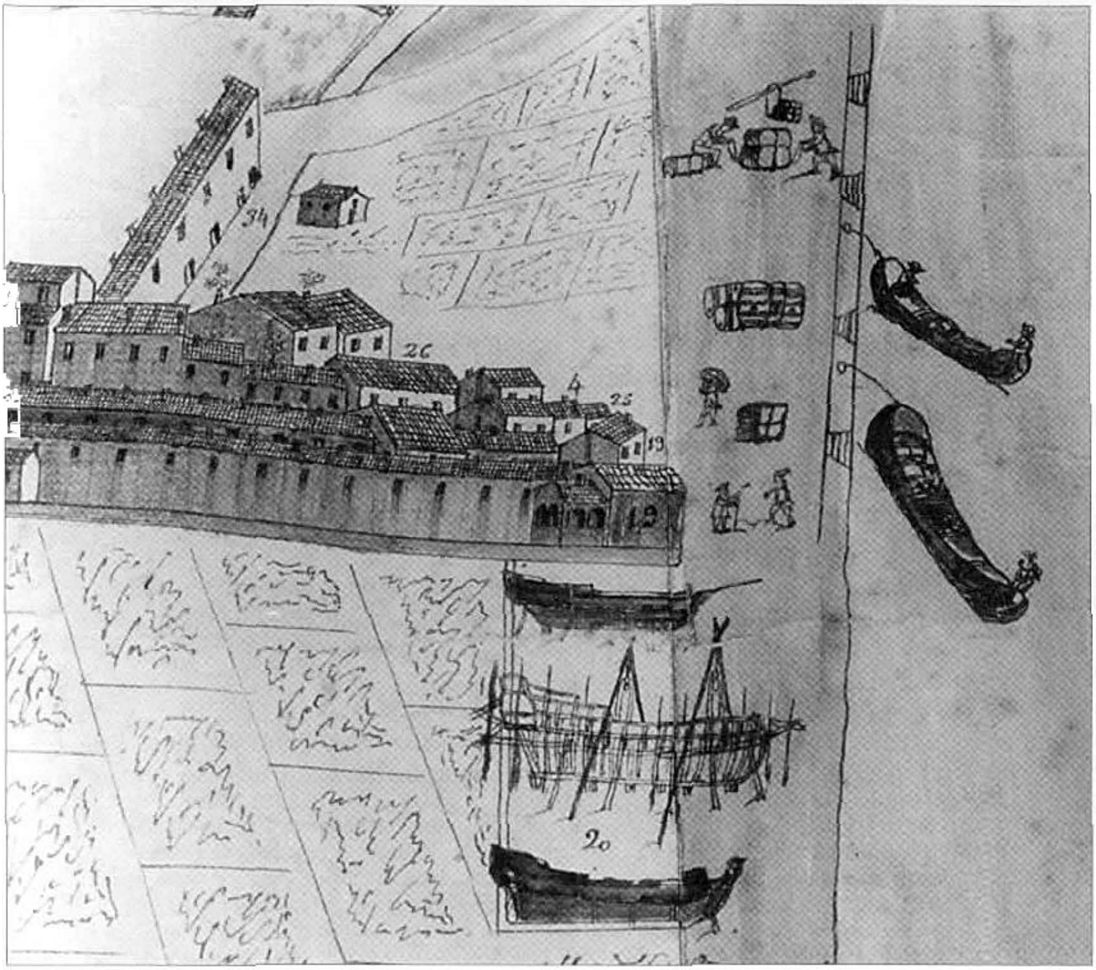

Embarcacions en fase de construcció a les drassanes mataronines. Projecte de port de 1779. Museu de Mataró.

lògica amb les dades d'una altra nau mataronina, sembla versemblant considerar que aquest contracte podria correspondre a la construcció de la nau denominada *La Juliana*. Antoni Martí Coll glossà a bastament la història d'aquesta nau en el seu estudi sobre Joan Arnau Palau. Segons aquest autor, Joan Arnau Palau —cunyat del contractant de la nau documentada— capitanejà el vaixell *Santa Maria, Santiago i Santa Clara*, conegut com *La Juliana,* des de l'any 1571 fins al 1588, en què es perdé quan formava part de l'"Armada Invencible". La nau seria de port de quatre mil cinc-centes salmes, amb quatre canons de batre, servits per

vuit artillers i amb una tripulació de cent vint mariners. En el moment de perdre's, hom la valorà en quaranta mil ducats[778]. El fet que uns anys més tard aquest succés fos rememorat com una fita cronològica significativa avala l'excepcionalitat d'aquesta construcció[779].

Fora de l'excepció citada, el conjunt de les dades treballades són unànimes en oferir per a les drassanes mataronines una tipologia de naus de característiques similars. En els contractes de construcció, la metrologia habitual comprèn des de les nou fins a les divuit gües d'eslora, la qual cosa equivaldria de set fins a catorze metres. Pel que fa a la mànega, sols un dels contractes esmentats ofereix un valor clar, que es trobaria entorn dels tres metres i seixanta centímetres. Les dades referents al puntal són més freqüents i es mouen entre els vuitanta-cinc centímetres i els dos metres setanta centímetres.

Sols per a una de les barques s'estableix el port que havia de tenir[780]. D'altra banda, l'estat fragmentari de les dades disponibles impedeix realitzar un càlcul seriós sobre el tonatge d'aquestes embarcacions. Tanma-

778. Martí, A. *Historia de una familia de la villa de Mataró (Juan Arnau Palau y sus descendientes)*, Mataró, 1962, p. 20 i ss.

779. Daviu contra Soler pel traçat d'una carretera: "Feren una carretera antes que la nau Juliana se assentàs" per la qual ha transitat "llenyam del senyor rey com de altres". La carretera "devalla del Planells a Mataró". Declaració de data 26.I.1636. Bartomeu Marquès, pagès de Valleix, declarà: "...se recorda molt bé ell testimoni que deu haver cosa de quaranta o sinquanta anys, poch més o mancho, en ocasió que.s feye la nau Juliana, que.s carretejave y.s portave lo llenyam de dita nau a Mataró y de les hores ençà sempre ha vist ell testimoni continuar y carretejar per una carretera qui vuy és de Juan Soler (...) y ell y és passat moltes vegades ab carretas carregades moltíssimes vegades...". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 19.I.1636.

780. Contracte de construcció d'una barca encomanada per Joan Borrelli, mercader de Marsella, i el patró Baptista Servat, del mateix lloc, a Martí i Antoni Oliver, mestres d'aixa de Mataró. Termini: 4 mesos: "...quinze guas de carena y de fondo de tres gues y miga y dos guas y dos tersos de pla de baix y de obertura de sobre cuberta sinch guas y un ters ha cau de arbre (...) abans que dits Olivers no posen la cuberta ayen de avisar als dits Borrelli o patró y que agen de posar la cuberta los dits Olivers ha seny de on diran los dits Borrelli o patró (...) si per cas se trobarà algun madie scalem stamanera que no fos de roure alzina o suro dits Olivers sien obligats en pagar deu lliures. Item és pactat que quant dita barca estarà acabada y a punt de empeguntar que abans nos empegunte sia iudicada per dos homens experts del art de mestre de axa. Item és pactat que los dits Olivers sian obligats en donar dita barca accabada a punct de posar en mar tota negra y empegada, ço és, per defora acceptat emperò los arbres, veles àncoras, entenes tallam ni ninguna manera de xarcia (...) port de set-cents quintars per totas parts. Item que la dita barca age de tenir sinch faxinas per banda de popa a proa y que sian obligats dits Olivers en fer la popa a la bastardella. Item és pactat que dita barca age de tenir son timó de alber y ben ferrat ab un squif bo y a punct per navegar y lo squif sens rems y argam". Import de la construcció: 240 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 98. 17.III.1580.

teix, i a tall merament orientatiu, prenent com a referència les dades de la barca suara esmentada, es podria considerar que la capacitat de les embarcacions estudiades degué oscil·lar, *grosso modo*, entre els quatre-cents vint i els vuit-centes quaranta quintars, és a dir, entre les disset i les trenta-cinc tones, per bé que també es construïren navilis de major embalum. Ja a l'any 1659 es construïa la *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua,* de mil dos-cents quintars[781], però fou a la dècada final del segle quan és més fàcil constatar-ne una certa proliferació[782]. Tanmateix, i a manca d'un estudi exhaustiu, bé podria considerar-se que les drassanes mataronines donaren sortida durant el segle XVII a una producció caracteritzada majoritàriament per embarcacions de petit tonatge —entre quatre-cents i vuit-cents quintars— tot i la presència puntual d'embarcacions superiors als mil quintars, presència que el desenvolupament de les activitats mercantils de les dues darreres dècades del segle accentuà.

Pel que fa a la tipologia, les dades són també força gasives. Les referències a llondros[783], pincs[784] i tartanes[785], són força clares, mentre les més genèriques es refereixen a barques, tot i que no és pas fàcil

781. ACA. Arx. Not. Mataró. 351, 10.VII.1659.

782. *Nostra Senyora del Roser, Sant Simó, Sant Antoni de Pàdua i Santa Gertrudis*: 2.200 quintars. Any 1693. *Sant Simó, Sant Desideri i Sant Antoni de Pàdua*: 1.800 quintars. Any 1694. *Sant Jaume*: 2.200 quintars. Any 1695. *Nostra Senyora dels Desamparats i Sant Jaume*: 1.700 quintars. Any 1701. *Nostra Senyora del Bon Viatge i Sant Antoni de Pàdua*: 1.500 quintars. Any 1703. LLOVET, J. *Mataró, 1680-1719: El pas de vila a ciutat i a cap de Corregiment*, Mataró, 1966. pp. 144-147.

783. Josep Coll, mestre d'aixa, es compromet a la construcció d' un llondro per a Rafael Esmandia, negociant, i Pere Catà, manyà. Termini: Nadal 1699: "...tindrà fet y fabricat un llondro de catorse guas y mitja de llargària, setze palms y mitg de uberta y sinch palms de puntalt, ab pals, auga, timó, esquif, falgas y tot lo demés que és necessari per lo buch de dit llondro (...) prometen a dit Coll per la fàbrica de dit llondro, ço és llenyam y mans donar y pagar-li quatra-centas lliuras". ACA. Arx. Not. Mataró, 1190. 28.V.1698.

784. "Sobre las cosas avall escritas per y entre Pau Coll, mestre de aixa, habitant en la vila de Mataró, de una part y Pere Catà, manyà, i Rafael Esmandia, mariner de dita vila, de part altra, se són fets los pactes següents: Primerament lo dit Pau Coll convé y en bona fe promet a dits Catà y Esmandia que dins un any primer vinent, y del dia present en avant comptador farà y fabricarà en la platja del mar de la present vila un pinco ab sa llanxa. Ço és alsina y roure, llanyam de cos y a la cohenda pi de gruix de quart y mitg a punt de clavar. Lo qual pinco ha de tenir de llargària divuyt gues, de uberta vint y dos palms, de puntal vuyt palms y un quart, havent de donar dit Coll a dit pinco los llansaments a coneguda de dits Catà y Esmandia ab tres vias de cantovals, vuyt corbatons per banda a fins al falda de la companyia, un encodenat dins la companyia del falda a popa ab dos corbatons, un encadenat de popa a proha a sobre la cuberta,

escatir l'abast real de l'expressió *barca* en aquest context[786]. Maria Mestre, especialista en arquitectura naval, considera a la vista d'aquestes dades que es tracta de la producció típica del que hom ha denominat

casser ab companya seguid la cuberta llarga, als dos corbatons per la banda del casser, dos jayents a proha y un dalt de la roda, tot obra viva de alsada ab son timó a la bita?. Dos cobertons de cada banda, ço és un de part de proha y altre de part de popa falda de la companyia a sentina y contrasentina havent dit Pau Coll per tota la sobredita fàbrica a sos gastos, de posar tota la fusta y jornals y axí mateix promet fer dit Coll lo abre de mitjana, penó de mestre y triquet. Y si se ha de sotilar alguna entena o abre fer-ho sens ningún interès, no havent de bestraurer la fusta per la prop dita feyna. Per tota la qual fàbrica prometen dits Catà y Esmandia donar y pagar a dit Pou Coll 760 lliures barceloneses...". Al comptat, 300 lliures, 200 lliures quan sigui enllatat i les restants en finalitzar l'obra. ACA. Arx. Not. Mataró, 485. 7.I.1699 (Full solt).

785. Contracte entre Jaume Ferrer i Josep Gual i Catà, mestres d'aixa de Canet, amb Marià Vidal, calceter de Barcelona, per a finals de març primer vinent: "...fabricaran las ditas dos tartanas de gànguil ab sas llanxas, abras y entenes en aquellas necessàrias (...) a coneguda y judici de Antoni Reinau mestre de aixa de la ciutat de Barcelona de llargària de quinse guas y mitja y de amplària de divuyt palms y mitg..." En els pactes es parla que hi treballaran 5 homes. Preu: 525 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 408. 2.XII.1692.

786. ACA. Arx. Not. Mataró, 98. 17.III.1580. Contracte de construcció de barca entre Antoni Oliver, mestre d'aixa, i Joan Gallifa, mariner de Tarragona: "(...) E primerament lo dit mestre Oliver de assí per tot lo mes de agost primer vinent se obliga al dit Joan Gallifa a costes y despeses sues, per lo preu devall scrit donar feta y acabada una barca de la llargària, amplària, sinxa/finxa y altres coses en lo mode se segueix: És a saber, que tinga desaset gües de llargària y desavuyt palms de gua a la mitjana y de altària vuyt pams y mig sense la sola y dos talles grosses de traure la dita barca en terra y també catorze pals grossos per traure dita barca. Y també una arsa ab son piló y lo timó a punt, sensa los gorniments. Y dita barca ha de tornar a clavar a peu de poll y los perns han de passar y també los de la cuberta y la medissa spessa que y passe una sasola justa. Y que sia revinguda de llenyam de cor y també les llates de la cuberta han de ser espesses ab los sperons clavats. Y axí mateix ha de posar dos forats per l.abre del triquet y quatre dits bastants de cloenda . Y ha de donar estisores clavades y estantasol y sarretas y companyia y dos rombos foradats cinch rodons per banda y que sien revinguts y solas. Y ha de donar pega als medissos y stameneras y me l.a de donar franca de drets y la taula dels contonals/contovals de la grossària de la cloenda. Y si ha ninguna pessa que sia rompuda ho podrida o que sia molt disminuida que la y puga fer mudar a totas despesas suas. Y me ha de donar esquif. Ha de ser que si puga vogar quatre perrells? bastants y la dita barca ha de ser calafatada y lo squif també. Y la barca ha de ser tota negra y si a de metra dos stopas y en lo squif ni ha de donar arsanell ab sa politja y panyoy la dita barca ha de ser entaulada de popa a proa y més que ha de córrer per carena catorze gües y ha de ser fora semas". Preu: 320 lliures. (10 ducats=120 ll. Anticipats),. Quant: serà "cenyida" 100 lliures i la resta a la finalització. ACA. Arx. Not. Mataró, 161. 27.II.1600. Construcció d'una barca. Joan Cassanyes, mestre d'aixa de Mataró, i Jaume Font, mariner de Mataró. Termini: 1 any. Lloc: Mataró: "(...) una barca de llargària de dotse guas y un palm y de la amplària que es requereix segons dita llargària, ço és, lo buch de dita barca tant solament sens squif, arbres entenes ni timó. La qual barca ha de tenir quatre palms y quatre dits de alsada de la clau. Posant dit Cassanyes tota la fusta que serà menester y les mans per fer la dita barca tot a ses costes, no emperò la clavasor que serà menester, la qual clavasor sie obligat dit Jaume Font donar a ses costas a dit Cassanyes al peu de la obra". Preu: 140 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 328. 4.III.1667.

mestres d'aixa de platja, en contraposició a l'activitat centralitzada a les grans drassanes depenents d'institucions polítiques. Aquesta adscripció vindria avalada tant per la variabilitat de les naus, adaptada cadascuna als interessos de qui realitzava la comanda, com pel seu petit tonatge, així com per la presència en el vocabulari tècnic d'uns localismes clarament diferenciats —per exemple— del que era el llenguatge habitual emprat a les drassanes de Barcelona, molt més estandarditzat.

A tall de conclusió, fóra bo recordar el que E. Giralt escrigué a la seva tesi[787]. Aquest autor, en estudiar el tonatge de les naus, documentà 35 embarcacions amb un tonatge comprès entre els 100 i els 800 quintars de port; 19 entre els 800 i els 1.400 quintars i 8 naus amb un port comprès entre els 1.400 i els 2.000 quintars. Així mateix, indicava que la mitjana de port de les barques catalanes estava en 842 quintars, mentre que el de les franceses era de 1.133 i el de les genoveses, de 1.314 quintars[788]. Giralt considerava aquests elements signes de la decadència naval catalana, incapaç de competir amb les naus forànies.

En dates més recents, Josep Maria Delgado, en definir la flota de cabotatge que visitava el port de Barcelona en el segle XVII, considera que es tractava d'embarcacions de poc arqueig, que concreta entre 25 i 50 tones[789].

Pot això ser interpretat com un signe de decadència? No necessàriament, segons l'òptica des de la qual es consideri el problema. Si la visió és estrictament barcelonina, el concepte de decadència fóra probablement acceptable. Tanmateix, si hom considera el conjunt de poblacions catalanes que menaren barques a la mar en el segle XVII, l'apreciació que hom fa del problema pot variar. Cal tenir present una de les afirmacions de Josep Maria Delgado en el treball suara esmentat quan, en fer un càlcul estimatiu de les embarcacions que es dedicaven al cabotatge en el segle XVII, afirma que *la cifra es importante, pues no dista mucho de los efectivos censados en las matrículas de Marina de la primera mitad del siglo XVIII*[790]. D'altra banda, a la Catalunya de la primera meitat del segle XVII li fou materialment im-

787. Giralt, E. *El comercio*...pp. 114.
788. Giralt, E. *El comercio*..., pp. 117.
789. Delgado, J.M. "*El puerto de Barcelona en la época preindustrial*", p. 48. Clavera, J., Carreras, A., Delgado, J., Yáñez, C. *Economia e historia del puerto de Barcelona. Tres estudios*, Madrid, 1992.
790. Delgado, J. *El puerto de Barcelona*..., p. 49.

possible invertir capitals en la creació d'una marina comercial poderosa, situació que començà a canviar en el darrer terç de segle quan és perceptible una constant afluència de capitals des d'orígens molt diferenciats en les inversions navals[791]. Tanmateix, una flota de petit tonatge tenia uns avantatges afegits que cal ponderar. Les seves proporcions conferien a aquestes naus una velocitat i maniobrabilitat digna de molta consideració en un moment en què les escomeses corsàries d'origen nord-africà pesaven com una llosa sobre les activitats de mariners i pescadors. Les embarcacions més petites podien refugiar-se molt a prop de la costa i fins i tot ser tretes en terra en cas de perill, elements que devien ser tinguts molt en compte a l'hora d'endegar-ne la construcció. Altrament, les naus de gran port tenien una dificultat afegida, la possibilitat de ser embargades per posar-les a les ordres del servei reial. Aquesta situació no era probablement la millor de les possibles per als propietaris d'una nau, si més no si es consideren les dificultats que tingueren els propietaris de *la Juliana* per cobrar els transports fets per compte de la hisenda reial, i la fi que la nau tingué en el context de la Invencible, amb tanta pena com glòria per als seus armadors[792].

Els boters

La significació econòmica dels boters en el context de les activitats productives de la vila fou subsidiària de la importància assolida per les activitats vitivinícoles. És per això que el nombre d'homes que es dedicaven a aquesta activitat en el tall de 1644 sols era superada, dins del sector manufacturer, pel nombre dels sastres. Els 24 boters esmentats en el tall de 1644 representaven el 3,38% dels cap de casa de la població, per la qual cosa la seva activitat no era pas de les que passaven desapercebudes[793].

791. MARTÍNEZ SHAW, C. *Construcción naval y capital mercantil: Mataró, 1690-1709*, "Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols", VIII, (1980), pp. 224-236.

792. "...En lo qual any (1588) ana dita nau en la Jornada de Inglaterra ahont se perde la dita nau y tota la armada, la qual nau valia passats de quaranta milia ducats, sens que dit Joan Arnau Palau, capita de aquella ne hague may cobrat cosa alguna de Sa Magt". MARTÍ, A. *Historia de una familia de la villa de Mataró (Juan Arnau Palau y sus descendientes)*. Mataró, 1962, p. 26.

793. "Atès lo estar boters o altres officials que mouen rumor cerca de les persones qui professen lletres és causa de molt gran dany y destorp per causa de dit rumor, lo que se experimenta ara de present ab lo gran rumor que fa Joan Soler, boter, que està en la casa de Melchior Xammar, lo qual ab ses contínues molèsties y perturbations que fa treballant de son offici de

Els inventaris dels boters ofereixen dades interessants sobre les característiques del seu treball. Així, gràcies a l'inventari de Bertran Morra es pot constatar que l'objecte del seu treball no s'aplicava exclusivament a les activitats vitivinícoles sinó també a la confecció d'envasos que tenien altres destinacions, com ara el transport del pinyó o de la pesca salada[794]. Entre els vasos destinats a les activitats vinícoles hom hi documenta les portadores, els cups —de teia—, els barralons i les bótes definides segons dues accepcions, les de cadira i les de mena. A través de la documentació, la diferència que es percep entre ambdues és la de la capacitat. Les bótes de mena difícilment superaven les 10 cargues de capacitat, mentre que les de cadira se situarien entre les 20 i les 50 cargues. Pel que fa a aquesta darrera denominació, cal considerar que J. Alcover i F. Moll descriuen com a *bótes de cadireta* aquelles bótes grosses amb un forat quadrangular que és per on s'abocava el vi i hi entrava l'home que les havia de fer netes. El nombre de cèrcols era també important i formava part de les característiques que hom destacava de les bótes de cadira, igual que el tipus de fusta de què estaven fetes. Així, podien tenir entre 6 i 10 cèrcols[795], per als quals s'emprava de forma gairebé exclusiva fusta d'àlber[796].

Els inventaris permeten una aproximació a les característiques de l'utillatge emprat en aquesta activitat artesanal. Bernat Morra disposava en el seu obrador de dos ciments, una mena de garlopes de més d'un metre de longitud utilitzades per afinar els cantells de les dogues, dos compassos de ferro i un de fusta, dos ferros de foc, dues serres, un xerrac, dues aixes de

boter és causa que.s inquieta lo mestre de gramàtica y los studiants no s.aprofiten lo que deurien... (conclusió) ...buyde dita casa". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 9.III.1633.

794. "Dotse carretells per a posar pinyó de fusta". MASMM. Inventaris 2. 19.X.1636.

795. Inventari de Joan Anglada, mercader: "(...) Item tretse botas de mena de tinguda de sinc carregas cada una (...) dues botas de cadira de tinguda de trenta sinch carregas poch mes o mancho ab deu sercols a cada una (...) dues botas de cadira de tinguda de vint y sinc carregas cada una poch mes o manco ab vuyt sercols...". MASMM. Inventaris. 2.XI.1633.

796. Antoni Pera, boter de Mataró, comprà 31 àlbers blancs per fusta o cèrcols al mas Morera de Llavaneres. Entre altres pactes els havia de tallar en tres anys: "...y en cas que lo rey nostre senyor ne fassa tallar algú o tots vagen en compte de dit Pera..". En podia tallar 10 l'any però "...los hage de tallar de lluna vella, ço és, sis de lluna vella de desembre, janer y febrer y quatre de qualsevol lluna vella de qualsevol mes...". Els propietaris, "...s'aturen los plansons que'ls apartexerà de tots los dits trenta un albers...". Import: 57 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1051. 10.XII.1634. A l'inventari del boter Bertran Morra s'hi llegeix: "...sis albas per a fer sercolls..." MASMM. Inventaris 2. 10.II.1610.

boter, tres calafats, dues escarpres, dues barrines grosses, dos vincles, dos galzadors, dues planes, dos coltells, dues llimes, un aixol i un regle. L'inventari dels béns de Pere Pau Creus, de l'any 1636[797], ofereix, a més d'alguns dels ja esmentats, altres elements que permeten formar una idea de l'utillatge d'aquesta activitat. Així, hom hi esmenta dos dreçadors, dos cèrcols de ferro de *masa* per xapar cèrcols, un banc de boter i *una cana de nous palms*. La cana era una mena de motlle sobre el qual s'estenien les dogues de la bóta. Un altre element a destacar d'aquest segon inventari és la presència de *quatre manades de vímets*. Segons Lluïsa Bruch i Júlia Plaza, autores d'un treball sobre el vocabulari dels boters, els vímets s'utilitzaven per faixar les bótes que contenien pesca salada, atès que en aquest cas la sal atacava els cèrcols si eren de ferro[798].

Pel que fa a la matèria primera de les bótes, tot i que hi ha referències a la utilització de la fusta de roure i fins i tot a la d'olivera, la més emprada fou la de castanyer.

La seva utilització devia ser tan intensiva que aviat les possibilitats d'accedir a aquest tipus de fusta obligaren els boters mataronins a haver-la de cercar en contrades prou llunyanes. Així, l'any 1628 es constata la presència de dos emprenedors boters mataronins en una ambiciosa operació que tenia com a objectiu la recerca de botam de les característiques esmentades a la regió de Gènova o bé a la de Nàpols[799]. És interessant destacar el fet que en aquest document hom cités la recerca de la fusta de castanyer a la zona del

797. MASMM. Inventaris 5. 10.II.1610.

798. BRUCH, LL. PLAZA, J. *Vocabulari dels boters*, p. 14. Reus, 1986.

799. Associació formada per Joan Gaspar de Prats, doctor en lleis, Joan Francesc Codina, negociant, tots dos de Barcelona, Antoni Pedró, apotecari, i Gaspar Fornells i Pere Creus, boters de Mataró, que pactaren el següent: "(...) que lo dit Pere Pau Creus personalment vage com realment ab lo present acte convé y en bona fe promet anar en persona a la ciutat de Gènova y enbarcar-se ab las galeras de Gènova que de present són en lo port y moll de la ciutat de Barcelona, que dins breus dies van y passen en Gènova lo senyor compte de Monterrey enbaxador de sa magestat. Y quant Déu vulle, dit Pere Pau Creus sia en Genova y en la mateixa ciutat de Gènova y territori de aquella o en qualsevol part del genovesat y territori de aquell (...) o per allí serca si trobar porà, com se enten se trobaran arbres castanyers ab bona commoditat y abtes y profitosos per fer de aquells fusta grossa y botada a obs de fer de aquella botas grossas de cadira y trobant-los dits arbres castanyers dit Pere Pau Creus promet a la part a ell benvista y que a ell li aparexerà més convenir en dita ciutat de Gènova o territori de aquella o cerca de allí comprar partida de arbres castanyers d.ell benvistos y que a ell li aparexerà més al propòsit y convenir per botas grossa fins en suma que de dits arbres castanyers isquen y traurer pugue fusta en número de sis-centas canas de fusta grossa per dit effecte (,..) y comprats dits arbres allí en dit genovesat no sols per tallar aquells y enderrocar, però encara ab la millor commoditat ell podrà fer serrar aquells y posar a punt, y tota la dita fusta y botada de la manera se acostume usar y fer la fusta

Boter picant els cèrcols d'una bóta en construcció. La importància econòmica de la boteria es desenvolupà de forma paral·lela a l'especialització vinícola. Rajoles dels oficis. Museu de Mataró.

grossa y botada se sol fer y fan los boters de la present vila de Mataró en Rossalló y portan en la present vila de Mataró". Si la gestió no es pogués fer a Gènova se li encomanava que, amb les mateixes característiques, la dugués a terme a Nàpols. A Gènova calia contactar amb Rafale Graell i Dimas Pobla, que s'havien de fer càrrec d'embarcar el carregament. La fusta s'hauria de trametre a Mataró i lliurar-la a Pedró, que s'encarregaria de la seva venda "al més alt preu vendre se porà". Els boters podien reservar-se 50 canes cadascun de la fusta, un cop arribada a Mataró. Dels guanys, se'n farien dues parts: una per a Prats, Codina i Pedro i l'altra per a Fornells i Creus. Creus no percebia cap salari per les seves gestions, sols el pagament de les despeses de menjar i beure. ACA. Arx. Not. Mataró, 207. 29.VIII.1628.

Rosselló com a pràctica habitual dels boters mataronins. En aquesta línia, l'operació descrita significava un salt qualitatiu i quantitatiu important; per una banda, hom ampliava notablement el radi d'acció per a la recerca i, per l'altra, l'operació es plantejava no com una simple compra de matèria primera en fase de semielaboració, sinó que el propòsit de les parts contractants era la compra dels arbres per tal d'obtenir *fusta grossa y botada a obs de fer de aquella botas grossas de cadira*. Per tant, existia la necessitat expressa de cercar materials aptes per a la construcció de bótes de gran cabuda. Uns anys més tard, en l'inventari dels béns de Pere Pau Creus, restava constància de la vinculació professional i comercial que encara mantenia amb Pau Fornells[800].

El preu de les bótes es fixava en funció de la seva capacitat i materials emprats. Així, l'any 1611, una bóta de 40 cargues de castanyer es taxava a 20 sous per carga, mentre que el mateix any una de fusta d'olivera es fixà en 9 sous per carga[801]. L'any 1647 es pagaven a 34 sous per carga[802], mentre que les de roure tenien un cost més elevat[803].

Tot i que les bótes —de diferents capacitats— eren presents en els inventaris de condició social diversa, hi havia situacions en què, per la precarietat econòmica o per altres raons, hom les arrendava[804].

800. A l'inventari es descriuen: "Una sort de fusta grossa part obrada y part sense obrar la qual està a mitges ab Pau Fornells". A la mateixa ubicació es trobaren 28 cèrcols grossos, 14 peces de fusta grosses i 4 bótes acabades de treballar. MASMM. Inventaris. 5 19.X.1636.

801. Contracte sobre la fabricació de 2 bótes de cadira de 25 cargues cadascuna, entre Jaume Torner de Mataró, i la vídua de Rafel Gili, d'Argentona. Havien de ser de fusta bona d'olivera i encercolades amb 10 cèrcols. Preu: 9 sous per carga. ACA. Arx. Not. Mataró, 188. 24.VIII.1611. Joan Arnau Palau, burgès, encarregà la fabricació d'una bóta de cadira de 40 cargues a Jeroni Godari, boter de Mataró. Es pactà com a termini la diada de la Mare de Déu d'agost. La bóta havia de ser: "bona y acentada y stanya en lo celler de dit mossèn Palau, stanya y encercolada de deu cèrcols..." Preu: 40 lliures, a raó de vint sous per carga. El pagament es féu mitjançant 32 lliures "de consemblants que Pere Godaria son pare li.n devie per pentions de censos annuals que fan les cases que dit Pere Godaria té en lo carrer d'en Godaria..." La resta s'ajornà fins al lliurament de l'encàrrec. ACA. Arx. Not. Mataró, 188. 18.I.1611.

802. Contracte per a la construcció d'una bóta de castanyer de 45 cargues per a Joan Metge, ciutadà honrat de Barcelona. Preu:34 sous per carga. ACA. Arx. Not. Mataró, 1115. 18.VII.1647.

803. Martí Tarascó, ciutadà honrat de Barcelona, comprà a Francesc Moner, boter de Mataró, 64 bótes de 4 cargues "de roure, bones y estanyes" a 2 lliures 16 sous cadascuna. Arx. Not. Mataró, 368. 9.XI.1685.

804. Preus per arrendament de bótes: 3 s. per mes i bóta. ACA. Consulat de Comerç. No. 13.366. Any 1642. Antònia Bòria, vídua, contra Bartomeu Serres: "...que li done y pach divuit sous per lo valor de una flassada que li ha llogada y mai li ha restituida, y de altra part li demana tres reals per lo lloguer de una bota". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 14.XII.1635.

Malgrat el seu embalum, no es dubtava pas a traslladar fins i tot les bótes més grosses, per via terrestre, a distàncies força considerables en funció de les possibilitats viàries i de transport de l'època[805].

Vidre i vidriers

Bevían los antiguos con gran gusto y deleyte en el vidrio, y aora sucede lo mesmo, por el alegría que da su vista, que si le echáis agua, parece diamante, si vino roxo un rubí, si blanco un balax encendido de color (...). Concluyo este discurso con el vidrio: tiene una calidad, que si en él se echa ponçoña, ultra de emponçoñarse se quiebra, y no la sufre ni disimula.
Sebastián de Covarrubias

As the sixteenth century began, the glass-blowers of Cataluña were about to enter an era of great spledour. For the next one hundred and fifty years, the products of their blowpipes were true works of art, never again in the history of Spanish glass-maing to be surpassed in beauty and variety.
Alice W. Frothingham.

Durant els segles XVI i XVII, la feixuga tasca d'elaborar el vidre tingué a Mataró una dimensió que depassà de molt la de la resta de les activitats productives. Els divuit vidriers inscrits en el tall de 1644, amb un percentatge del 2,53% de la població ressenyada —un dels més importants entre les activitats manufactureres—, és un pàl·lid reflex del que la producció d'aquesta matèria significà per a la vila. És probable que el valor del vidre obrat a Mataró no superés el producte de les activitats vitivinícoles; tanmateix, els vidriers mataronins treballaren en l'elaboració d'unes peces que, per les seves característiques, foren espe-

805 Deposició davant del batlle de testimonis que declaren que els ministres del rei de França confiscaren la hisenda de Jeroni Fornells i un tal Josep Bru, tresorer, prengué 4 bótes de cadira molt grosses. Les bótes eren de 40 cargues cadascuna i de fusta de castanyer. Les desferen i se les emportaren amb carretes i carros fins a Terrassa, on les bastiren i assentaren de nou. ACA. Arx. Not. Mataró, B-50. 9.XI.1653.

cialment estimades i valorades tant pels mercats més amplis com pels consumidors més refinats.

A l' hora de cercar-ne les raons, caldria fer esment de les pròpies característiques del treball dels vidriers, activitat d'una notable especificitat productiva. Mentre que la resta de produccions agrícoles o artesanals contemporànies eren objecte d'una elaboració generalitzada, més o menys arreu, i amb unes tecnologies poc desenvolupades, la manufactura del vidre comportava una dimensió tecnològica més complexa. A més dels coneixements propis de tota activitat manufacturera, calia una inversió notable en instal·lacions i en la recerca i compra de les matèries primeres. Tot plegat implicava la presència de quotes notables de capital fix i de capital circulant que calia finançar fins al moment en què el vidrier se'n podia rescabalar, mitjançant la venda del vidre obrat.

Al Mataró dels segles XVI i XVII confluïren un seguit de factors que feren possible l'èxit d'aquesta activitat. El més determinant fou, sens dubte, el coneixement de les tecnologies més avançades de la vidrieria que permetien d'oferir la producció més innovadora i, per tant, de més demanda en el mercat. Un altre factor fou la facilitat d'accés a les matèries primeres, i no perquè aquestes es trobessin en el propi territori, sinó perquè es crearen unes xarxes de comercialització dels productes bàsics que posaren a l'abast dels obradors mataronins tot allò que aquells necessitaven per dur a terme la seva tasca productiva. Finalment, cal remarcar l'existència dels capitals i dels mecanismes de finançament per a les inversions inherents a l'activitat vidriera, així com les estratègies i vies de comercialització que calgué endegar i que esdevingueren imprescindibles en una manufactura que superà àmpliament el mercat local.

Els orígens

Els orígens del treball del vidre a Mataró es troben clarament documentats ja a l'època romana. Quatre forns dedicats a aquesta activitat varen ser localitzats a la vil·la de la Torre Llauder; se'n conservaven els cossos inferiors —destinats a recollir les deixalles— fins a alçada de 0,9 metres[806].

R. Juncosa i J.F. Clariana han identificat fins a tres categories ben diferenciades[807] de materials vitris procedents de Torre Llauder.

Després d'aquests brillants antecedents d'època romana, l'activitat vitrària esdevé opaca, tal com succeeix amb altres vessants de la història mataronina durant els segles de l'alta Edat Mitjana. A la relativament abundosa presència de vidres en els jaciments romans, segueix l'absència absoluta de qualsevol vestigi d'aquest producte fins als segles XII i XIII, a la fi dels quals es comencen a conèixer de nou restes que, segons assenyalen Juncosa i Clariana, són peces foràniesꟷ[808].

Hom ha afirmat que l'esclat de la indústria vidriera s'inicià a Mataró en el segle XV[809].

Pel que fa al treball del vidre durant el segle XVI, cal considerar la informació procedent del viatge de Felip el Bell a Barcelona l'any 1503. Autors com Gudiol[810] han llegit en aquesta notícia una referència implícita a Mataró, tot i la fosca del text[811]. Tanmateix, conté dues dades inte-

806. Citat per Josep Antoni Cerdà i Mellado a *Memòria de les excavacions d'urgència fetes a la Plaça Gran de Mataró.* Any 1982, Mataró, Museu Comarcal del Maresme, 1982,

807. Juncosa i Clariana han identificat en els vidres procedents de Torre Llauder tres categories ben diferenciades. La primera inclouria elements de vidre utilitari corresponents a ampolles quadrades amb nanses, de color blau verdós, amb acabats toscos. Una segona categoria integraria els objectes de color blanc verdós, de treball més acurat, de caràcter utilitari, però amb més pretensions estètiques. Per a les dues categories esmentades hom afirma la utilització de motlles de fusta, argila o bé metàl·lics. Per a les peces de la tercera categoria, fetes amb vidre de color blanc blau, amb vores buides, vidres gravats o tallats, els autors esmentats no dubten a emprar la qualificació d'objectes "d'alta escola". Juncosa, R. Clariana, Roig, "El vidre a Mataró. I". *Fulls Museu Arxiu de Santa Maria,* no. 21 (1984), pp. 41-42.

808. Restes procedents de les excavacions de Sant Jaume de Traià i del Castell de Mata. Juncosa R. Clariana, J. "El vidre a Mataró. II. De l'alta Edat Mitjana fins al segle XVIII". *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria.* no. 28. (1987), pp. 36 i ss.

809. "Entre los varios hornos o vidrierías existentes en Cataluña, destacáronse en el siglo XV los talleres de Barcelona y Mataró, los cuales siguieron manteniendo su hegemonía artística durante los siglos XV y parte del XVII en los trabajos de soplo y horno, produciendo magníficos vasos y piezas de muestra que demostraban el más alto saber técnico". Planell, L. *Vidrio, historia, tradición y arte,* Barcelona, 1948, Vol, I. p. 140.

810. "Resulta molt gràfic per comprendre l'interès que desvetllava la fabricació de vidre a Catalunya el fet que, en 1632 Ferran d'Àustria, germà de Felip IV, visités els forns vidriers de Mataró, visita que ja havia fet el 1502 el príncep Felip "El Hermoso" durant la seva estada a Barcelona, figurant en la relació del seu viatge la nota que els vidres catalans eren els millors del món". Gudiol, J. i Artiriano, P.M. *Vidre. Resum de la història del vidre.* Catàleg de la col·lecció Alfons Macaya, Barcelona, 1935, p. 50.

811. "Et son là faiets les plus beauls ouvrages de voires(verres) et de cire qui soient au monde. Le jordi (19 janvier,1503) Monseigneur alla au dehors de la ville vioir ung jour oú on faiet voires (verres) de cristallin trés beuas". A. de Lalaing, "Voyage de Philippe le Beau en Espagne, en 1501", (Gachard, M), *Collection des voyages des souverains des Pays-Bas,* Brussel·les, 1876, Vol. I. p. 257. Citat per Justina Rodríguez a. *El vidrio veneciano de los siglos*

ressants. En primer lloc, hom podria interpretar que la visita que s'hi relata hauria fet necessari el desplaçament des de Barcelona durant una jornada. Una segona informació —i més interessant— emfasitzaria que hom féu aquesta prolongació de l'itinerari per tal de conèixer l'elaboració del vidre cristal·lí. Segons Justina Rodríguez, la denominació de vidre cristal·lí o *cristallino* que apareix en els inventaris i documents espanyols dels segles XVI i XVII designa les peces de *cristallo* realitzades a l'illa veneciana de Murano, o els productes de procedència peninsular elaborats a imitació seva[812].

Les dues interpretacions proposades avalarien el fet que Mataró hagués estat l'indret objecte de l'atenció dels encuriosits visitants: pel que fa a la distància entre ambdues poblacions, una jornada era efectivament el que hom emprava per desplaçar-s'hi; quant a l'elaboració del vidre cristal·lí —potser poc conegut a Barcelona en aquest període—[813], es tractava d'un dels productes més emblemàtics de la manufactura mataronina.

Així doncs, si aquest creuament d'hipòtesis fos versemblant, Mataró hauria tingut, en els primeríssims anys del segle XVI, una indústria vidriera amb una tecnologia molt avançada. Aquest fet recolzaria la teoria dels qui afirmen que, durant el segle anterior el vidre ja era treballat a la vila, malgrat el mutisme que, avui per avui, presenten les fonts documentals.

En el decurs del segle XVI les dades sobre la vidrieria mataronina comencen a brollar abundosament. La referència més primerenca és la d'un vidrier citat l'any 1536[814].

L'any 1592 el mercader Antonio de Limia, *mercader de vidrios vesino de la villa de Madrid*, s'associà i constituí una companyia amb Francesc Guanter i amb Genís Tremolet, vidriers mataronins. L'objectiu de la companyia no era altre que fabricar vidre *...en el horno de vidrio que*

XV al XVII y su influencia en Cataluña, (Tesi Doctoral), Universidad Nacional de Eduación a Distancia, Departamento de Historia Moderna, Madrid, 1986, p. 1016.

813. L'any 1627, Felip Amiguet sol·licità permís per obrir forn de vidre a Barcelona, "en lo qual se offercie fer a més de vidres ordinaris vidres de crestall y crestallins clars y colors conforme se fan en Veneccia y altras cosas que no.s fan en Cathalunya". AHMB. Deliberacions. 136, fol. 46-47.

814. Jaume Sala, vidrier, és citat l'any 1536 per A. García Espuche i M. Guàrdia a *La construcció..*, p. 368.

tienen (Genís i Tremolet) *en la dicha villa de Matarón los quales vidrios se han de lebar y traher en los reynos de Castilla y de Aragón y en otras partes que fueran bien vistas a las dichas partes, para que allí se puedan vender para más beneficio de la dicha companyia* [815].

Malgrat els dubtes que subsisteixen entorn de l'activitat vidriera a Mataró durant el segle XV, sembla clar que durant la primera meitat del XVI el treball del vidre era una realitat documentada i a finals de segle havia penetrat en alguns dels centres de consum més importants de la península.

Els processos productius

Els complexos processos productius propis de l'activitat vidriera es desenvolupaven bàsicament en l'àmbit que hom denominava genèricament *casal*. Aquest mot englobava el conjunt d'instal·lacions amb una funció específica en aquesta activitat manufacturera, que, en algunes de les seves manifestacions, presenta uns trets que ben bé podrien qualificar-se de protoindustrials. Tanmateix, abans d'iniciar l'estudi dels *casals* en profunditat, fóra bo intentar determinar el nombre de forns que cremaren en la zona d'influència dels vidriers mataronins.

Casals i forns de courer i fer vidre

En iniciar l'estudi dels forns amb vinculació mataronina que treballaren durant els segles XVI i XVII cal remarcar, en primer lloc, que aquests no se circumscriviren al nucli vilatà, ni tan sols al del seu terme. Els vidriers mataronins explotaren òbviament els forns existents en el si de la població, però també usaren altres instal·lacions situades, a voltes, en indrets força allunyats.

Un testimoni fefaent d'aquesta dispersió fóra l'activitat dels vidriers mataronins a indrets com l'Albi —a la comarca de Les Garrigues— o bé a la població de Monistrol. Entorn del forn situat a l'Albi es constituí una companyia integrada pels vidriers Sebastià Faubell i Bernat Pi, mentre

815. AHMB. Notarials, IX, 6. Citat per Justina Rodríguez, *El vidrio veneciano...*, p. 226.

que el forn de Monistrol fou arrendat per Bernat Massiques, de Vilassar[816]. Albert Garcia ha documentat la presència de vidriers mataronins o maresmencs a Rajadell (1573), Manresa (1586), Torelló (1577) i Santa Coloma de Farners[817].

Els signes més palpables de la descentralització i dispersió de les instal·lacions vidrieres vinculades a productors mataronins es fan més palesos en observar les rodalies del terme de Mataró. Així, l'any 1625 hi ha documentat un forn a Argentona[818] l'any 1626, explotat pels vidriers Sebastià i Esteve Roig. A Vallgorguina hi hagué, l'any 1592, un forn explotat per Miquel Xetart[819]. A Arenys de Munt, l'any 1570, Joan Sampons, francès, es trobava al capdavant d'una altra d'aquestes instal·lacions[820]. Les dades sobre Vilassar també són significatives. L'any 1606, Pere Benet Camps, vidrier de Mataró, es declarava habitant *nunch et de presenti in furno vitrii parrochiae sancti Genessi de Vilassario iuxta iter per quod itur a villa Mataronis ad civitatem Barchinonem.* En el mateix acte, arrendava a Jaume Benet Roig, vidrier de Mataró, *dos obralls de dit forn que jo tinc en dita parròquia de Vilassar, dit lo forn de mar*[821].

Dosrius fou, segons Planell, el lloc on s'ubicà un forn que destacà per la qualitat de la seva producció[822]. Les dades documentals corroboren la presència d'un centre de producció de vidre en aquest enclau de la

816. Arrendament d'un forn de vidre fet per Anna, vídua de Pere de Rocabertí, a favor de Bernat Massiques de Vilassar. Forn situat a Monistrol d'Anoia. S'arrenda el casal, eines, arreus i instruments, juntament amb el dret de tallar llenya, per 6 anys i per un import de 70 lliures anuals. AHPB. Not. Lluís Rufet, llig. 3, 1563-1564. 16.XI.1563. (Referència: Madurell i Marimon). Companyia de vidre feta entre Sebastià Faubell i Bernat Pi, vidriers de Mataró. El forn es trobava a l'Albi, arquebisbat de Tarragona. AHPB. Not. Antoni Batlle, Llig. 16, 1608-1611. 21.X.1608. (Referència Madurell i Marimon).

817. Garcia Espuche, A. *Un siglo decisivo Barcelona y Cataluña 1550-1640*, Madrid, 1998, pp. 222-223.

818. Segimon Soler, vidrier de Mataró, reconeix a Sebastià Roig i a Esteve Roig, vidriers de Mataró, haver rebut 106 lliures i 1 sou: "pro pretio sexcentorum et sex grossas de vidra pro me operatam in furno vestro quam habetis in parroquiam sancti Iuliani deArgentona et in operatorio sive obrall Joannis Partegas". ACA. Arx. Not. Mataró, 1100. 21.VI.1626.

819.ACA. Arx. Not. Mataró, 1009, 1592. fol. 258 v.

820. ACA. Arx. Not. Mataró, 89. 10.V.1570.

821. ACA. Arx. Not. Mataró, 183. 12.VI.1606.

822. "Un horno existente entre Mataró y Dosrius, tenía fama en el siglo XVI de fabricar vidrios muy finos, delgados como cartulina y decorados de varios colores, de formas de gran elegancia y refinamiento artístico; tanto que algunas de las piezas en él fabricadas se han atribuído ser de procedencia adriática. Para su fabricación usaban tierra procedente de las mismas montañas vecinas a Mataró". Planell, L. *Vidrio...*, Barcelona, 1948, Vol. I. p. 141.

Serralada Litoral. Fins i tot se'n manté record en la toponímia, ja que existeix una masia coneguda com el *Forn de vidre* en el camí que va cap al Corredor. Les dades notarials permeten de rastrejar la presència d'un, o potser diversos forns, d'ençà del 1597. Aquest any, el vidrier Pere Roig i Masarnau —que posteriorment es traslladà a treballar a Mataró[823]— tenia arrendat un forn situat a Dosrius. L'any 1611, Pere Benet Camps, titular de l'arrendament d'un forn a Dosrius, en féu subarrendament a Sebastià Roig[824]. Si les dades es refereixen al mateix forn, sembla que es deuria produir una ràpida rotació dels qui se'n feien càrrec. L'any 1613, el vidrier Joan Dorda era el nou titular de l'arrendament[825]. En els anys vuitanta del mateix segle, Antoni Saurí el llogava a Joan Marquès, també vidrier de Mataró, com tots els anteriors[826]. L'any 1688, el mateix Antoni Saurí posava el forn de vidre de Dosrius a mans de Francesc Baró, mercader de Mataró i ciutadà honrat de Barcelona[827].

Una situació paral·la a l'exposada tingué lloc a la població coneguda a l'època com Sant Esteve de Vilanova —avui denominada Vilanova del Vallès—. Les notícies documentals, relativament abundoses, permeten de suposar una intensa activitat entorn d'un o més forns instal·lats en aquest petit nucli rural, molt proper a Granollers. L'any 1580, Joan Roig, vidrier de Mataró, apareix com a habitant de Sant Esteve de Vilanova[828]. L'any 1605, Joan Jofre, mercader de Mataró, en concertar uns pactes amb el traginer Pere Pau Mauri per tal de vendre vidre en diferents parts d'Espanya, indicava: *...e més lo dit Joan Jofre li promet donar y lliurar altres dos càrregues de vidre que de present té fetes en lo forn de Vilanova* [829]. Quatre anys més tard, Salvador Mandri arrendava un *obrac*, probablement un lloc on treballar dins del forn, a Pere Bernat Camps, de Mataró[830]. L'any 1626, la companyia de vidriers formada per

823. ACA. Arx. Not. Mataró, 165. 8.IV.1597.

824. ACA. Arx. Not. Mataró, 188. 7.II.1611.

825. Joan Dorda, vidrier de Mataró: "...nunch veri habitator in furno vitrii parrochiae sanctorum Aciscli et Victoriae de Duobus Rivis". ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 2.X.1613. AHPB. Not. Nicolau Llentisclar, Llig. 15, 1609-1618. 14.I.1613.

826. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 22.IX.1686.

827. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 10.VIII.1688.

828. ACA. Arx. Not. Mataró, 98. 20.XI.1580.

829. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033, 15.VIII.1609.

830. "...un obrac per a fer vidre ex illius quinque operatoriis que ego habeo in forno de Vilanova...". ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 9.X.1609.

Jaume Massot, Pere Pau Sala i Genís Tremolet havia rebut, a través de Jaume Massot, acte de rearrendament per part de Jaume Vilarrassa, vidrier de Mataró, com tots els anteriors *...tot aquell casal o forn de vidre amb una casa y pessa de terra a dit forn contiguo dit lo forn de vidre d'en Colomer de Vilanova...* [831] Dos anys després, Jaime Massot, Narcís Gallart i Genís Tremolet, *sosios vedries de la vila de Mataró*, signaven un contracte d'aprenentatge amb Pau Lledó, en el qual l'admetien en *llur casa y forn de Vilanova*[832].

A més de les instal·lacions ja citades, caldria afegir-hi les referències genèriques que Juncosa i Clariana donen sobre forns situats a Traià, Figuera Major, Cirera i Mata, sense fixar l'origen documental de la notícia ni la cronologia. Seguint J. M. Colomer, esmenten també l'existència d'un forn a Vallromanes en el segle XVI[833].

Aquest panorama dels forns boscatans, esparsos per l'àmbit rural, es complementava amb les instal·lacions de *courer i fer vidre* situades al si de la vila. Quant al nombre i ubicació d'aquests forns, la recerca ha permès d'assolir un nivell de concreció molt superior al dels forns rurals.

Observador privilegiat del Mataró de la tercera dècada del segle XVII, el rector Folquer, en un memorial molt allunyat de la retòrica de la seva època, va descriure amb quatre pinzellades —acurades i fidedignes— els trets definitoris de la parròquia que regia. Òbviament esmentà la indústria del vidre, tot afirmant que *...té dins de la vila tres forns de vidre que fan gasto cada dia 20 lliures...*[834]

És interessant constatar com Folquer emfasitza que els forns enumerats són *dins de vila*, ja que deuria tenir notícia de l'existència dels forns boscatans. Les recerques documentals confirmen de ple les seves afirmacions. Ha estat possible ubicar un mínim de tres forns que crema-

831. ACA. Arx. Not. Mataró, 1047. 23.VIII.1626.

832. "Asserca lo apprendissatje baix scrit per y entre Jaume Massot, Harsís Gallart y Genís Tremolet (...) de una part, y Pau Lladó, praticant del dit offici de vedrier de dita vila de Mataró, de part altra, són estats firmats los pactes següents. Primerament los dits sosios vedriers a temps de un any qui ja comensar a correr als quatorse dias del corrent mes de mars en havant prenen per aprenent a n.al dit Pau Lladó praticant de l.ofisi de vedrier, los quals sosios vedriers prometen tenir en llur casa y forn de Vilanova dit any y donar-li los aliments sa y no mal". ACA. Arx. Not. de Mataró, 207. 26.III.1628.

833. JUNCOSA, J. CLARIANA, JOAN F. "El vidre a Mataró" II, p. 40.

834. "Memorial del rector Folquer". *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, n. 1. (Abril 1978), pp.

ren durant la major part del segle XVII en el si de la vila. D'un d'ells, a més, ha estat possible refer-ne la trajectòria durant més de cent anys.

El forn més antic apareix documentat en una data força avançada. En el darrer terç del segle XVI, Joan Roig de la Penya, pagès de Mataró, estava duent a terme la reconversió en establiments per a cóssos de cases de les seves propietats. S'ubicaven en el sector del carrer Pujol, de la plaça de Sant Cristòfor i en la part alta del carrer de Barcelona, davant la Peixateria. Maria Josep Castillo ha estudiat les transformacions d'aquest patrimoni, que es trobava sota domini dels Desbosc[835]. Dintre d'aquesta ambiciosa operació immobiliària, l'any 1572, Joan Roig de la Penya féu l'establiment a Gabriel Arnau, vidrier de Mataró, d'una peça de tres cóssos d'amplària i dinou canes de fons; Roig declara a Arnau: (...) *fuerunt per vos edificatum et constructum domum et furnum de vidre*. Segons es desprèn de l'acte d'establiment, la peça limitava *a circio in vico vocato lo carrer d'en Pujol*; per la part de llevant limitava amb Bernat Guindó i Bernat Soler i, a la part de ponent, amb Pere Flaquer[836]. Aquestes dades, que corroboren les donades per M. J. Castillo, permeten d'ubicar el forn a la part de migdia del carrer Pujol i, segons l'esmentada autora, en el vuitè, novè i desè cós comptant a partir de la riera. M. J. Castillo explicita que, posteriorment, el forn fou propietat de Jerònima Arnau, filla o vídua de Gabriel Arnau qui, l'any 1587, vengué la propietat a Joan Pongem[837].

Un altre forn situat intramurs, a la riera fou propietat del negociant Pere Sala. En un dels documents es llegeix que estava *situat en la vila de Mataró detrás de les casas de dit Pere Sala* [838]. Altres dades indirectes permetrien suposar que podria haver estat ubicat a la banda de ponent de la riera i, fins i tot, proper al forn de Pere Roig[839].

L'any 1601, la companyia de vidriers formada per Genís Tremolet i Francesc Guanter cedien als també vidriers Narcís Planes i Pere Benet Camps els seus drets sobre un forn propi, situat en el mateix recinte del

835. CASTILLO, M.J. "Aproximació a l'estudi d'una propietat. Els Roig de la Penya al Mataró dels segles XVI-XVII". *IV Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró, maig 1987, p. 59 i ss.

836. ACA. Arx. Not. Mataró, 86. 4.IX.1572.

837. CASTILLO, M.J. Aproximació..., p. 61.

838. ACA. Arx. Not. 1216. Mataró, 17.VI.1620.

839. En un establiment que féu Pere Sala a Bernat Gual es citava un cós que alhora limitava amb la propietat de Pere Sala, amb la d'un tal Corbera -veí de Pere Roig i, finalment, vers l'orient, amb la riera de Cirera. ACA. Arx. Not. Mataró. 157. 20.IV.1597.

forn de Pere Sala[840]. El 1609, el mateix Genís Tremolet continuava essent el titular de l'arrendament[841]. L'any següent, Pere Sala en féu cessió als vidriers mataronins Bernat Gual, Joan Pi i Pau Pi per un període de quatre anys i per un import de 25 lliures anuals[842]. L'any 1620, el forn fou arrendat a Joan Pi, Pau Pi, Jaume Vilarrasa i Joan Vilarrasa per 33 lliures i 10 sous l'any[843]. El 1623, Pere Sala efectuà una nova operació d'arrendament a Pau Pi, per la mateixa durada i import[844].

El tercer forn ubicat a l'interior del nucli vilatà és un dels millor documentats[845], tant pel que fa a la seva localització i evolució com a les seves característiques i a la distribució dels treballs que s'hi feien. L'any 1589, Gabriel Fornells, pagès de Mataró, féu establiment al mercader mataroní Joan Arnau Vilaró de tres cóssos i mig de cases situats a la Riera de Cirera —concretament a l'espai que avui designen els números 13-15 de l'esmentat carrer—[846]. L'establiment es féu sota la prestació d'un cens de 5 lliures i 5 sous anuals. La finca afrontava a orient amb l'esmentada riera i a migdia amb Pere Corbera, vidrier. Vuit anys més tard, l'esmentat Joan Arnau Vilaró, designat en alguns documents com a capità de nau, signava un interessant document amb Pere Roig i Masarnau —vidrier de Mataró— que en aquells moments tenia arrendat el forn de Dosrius. Es comprometia a edificar *un casal de forn de vidre ab ses establies y pou de aygua* per tal d'arrendar-lo a Pere Roig i Masarnau, si aquest renunciava a l'explotació del forn de Dosrius[847].

840. "Primo tot lo forn encés ab les dues arques, peu de obrays, banques y lloses y torns y palpadons, ab quatre davants plens de vidre, dins lo forn dit del vidre de Pere Sala de dita vila estimat en quaranta sinch lliures". ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601.

841. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 8.IV.1609.

842. MASMM. Arrendaments. 5.VI.1610.

843. ACA. Arx. Not. 1216. Mataró, 17.VI.1620.

844. ACA. Arx. Not. Mataró, 231. 16.I.1623.

845. L'estudi d'aquest forn i la seva localització exacta han estat possibles gràcies a la documentació procedent de la propietat Boter-Isern, dipositada en el Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró pel senyor Rafael Soler i Fonrodona, que amablement me'n facilità el coneixement. MASMM. Pat. 1. Boter-Isern. Mentre no s'indiqui el contrari, totes les referències a aquest forn procedeixen de l'esmentat fons documental.

846. Aquesta delimitació ha estat possible gràcies al testimoni del senyor Rafael Soler i Fonrodona, darrer propietari de l'immoble descrit fins que passà a mans de la Caixa de Pensions. El senyor Soler cedí al MASMM el fons documental vinculat a la propietat que n'ha fet possible la identificació.

847. ACA. Arx. Not. Mataró, 165. 8.IV.1597.

A partir d'aquest punt, es fa més difícil de treure l'entrellat de l'evolució d'aquest forn, vinculat durant diverses generacions a la família Roig. Els membres d'aquesta veritable dinastia de vidriers adoptaren el costum, habitual a l'època, d'anomenar amb el mateix patronímic els hereus de diferents generacions, de tal manera que hi ha una successió ininterrompuda de personatges amb al mateix nom i cognom des de 1597 fins a 1642, com a mínim. Davant les dificultats que la coincidència dels noms implica per al desenvolupament de la recerca, s'ha optat per definir de forma ordinal els membres d'aquesta nissaga, a partir de les dades que s'han pogut extreure de fonts diverses, així com dels llibres sacramentals, dissortadament incomplets.

El 22 de setembre de 1602, l'esmentat forn de vidre era adquirit per Pere Roig (I) —molt probablement pel mateix Pere Roig i Masarnau citat anteriorment—, casat amb Àngela[848]. El forn fou comprat a Nicolau Urgellès, curador del fill de Joan Arnau Vilaró, per un import de 401 lliures. L'any 1623, Pere Roig (I) apareix com a padrí en el baptisme d'una néta, data a partir de la qual es perd la seva petja[849].

Pere Roig (II), fill de l'anterior, s'havia casat l'any 1621 amb Margarida Morot i Çafont[850]. Féu testament el dia primer de juliol de 1642. El 29 de juliol de 1642 es prengué inventari *post mortem* dels seus béns[851].

848. Segons les anotacions dels llibres de baptismes Pere Roig, vidrier, i la seva muller Àngela, apareixen entre 1597 i 1609, com a mínim quatre vegades com a progenitors de diverses criatures: Elionor, 13.VII.1597; Eulàlia, 5.III.1601; Elizabet, 2.V.1604; Baltasar, 4.XI.1609. MASMM. *Llibre tercer de Baptismes.*

849. Baptisme d'Àngela, Maria, Teresa, filla de Pere Roig, vidrier, menor de dies, i de Margarida. Fou padrí Pere Roig, vidrier, major de dies. MASMM. Llibres de baptismes. 4.VII.1623.

850. El 22.XI.1621 se celebrà el matrimoni entre Pere Roig, menor de dies, vidrier, fill de Pere Roig, major de dies, vidrier, i d'Àngela, amb Margarida Morot i Çafont, en presència de tots els pares respectius. MASMM. Llibres de Matrimonis. 1621.

851. L'inventari de Pere Roig, vidrier, és conservat en el MASMM Inventaris 1. En el seu encapçalament porta com a data de recepció el dia 29 de juliol de l'any 1602, i com a tal fou publicat per GIMÉNEZ, J. *Economia i Societat, Mataró, 1600-1639*, p. 200. Tanmateix, una atenta lectura del document, principalment pel que fa a un nota marginal que es troba a la primera pàgina, permet de constatar que l'inventari fou pres a instància de Margarida Roig, vídua, Jaume Çafont-Tria, Joan Roig, vidrier de llum i ciutadà de Barcelona, i Jeroni Portell i Tarruella, notari, "tutorum et curatorum personarum et bonorum pupillorum filiorum et heredes dicti quondam Petri Roig ut de dictis usufructum et electionem tutoriam constat ultimo dicti Roig testamento quod de bonis suis fecit per notarium infrascriptum die prima mensis currentis julii quoquidem inventarium habuit exordium die 29 julii 1642 et recepit fine die mercurii 27 augusti eiusdem

El 28 d'agost del mateix any, es venia a l'encant públic una part important del patrimoni, concretament l'utillatge del forn, i, en els mesos successius, algunes propietats immobles[852]. El mateix dia, la seva vídua, Margarida Roig —de soltera Morot i Çafont— contractà l'arrendament del forn amb els vidriers Marc Rosselló, Pau Lledó i Pau Pi durant un termini de quatre anys[853].

L'any 1626 havia nascut un fill d'aquest matrimoni, Pere Roig (III)[854], que fou doctor en medicina, ciutadà de Barcelona i hereu de Pere Roig (II). Testà el 23 de setembre de 1655 i degué morir poc després, encara en vida de la seva mare. Margarida Morot, vídua de Pere Roig (II) i mare de Pere Roig (III) participà en la gestió del patrimoni a la mort del seu marit, i també a la del seu fill. Malgrat la venda de part dels béns immobles i de l' arrendament del forn, s'endeutà en els anys successius per un import superior a les mil lliures, en diversos censals que hagué de

anni". Corrobora aquesta datació del document l'existència d'un encant a la mateixa col·lecció -datat el 28 d'agost de l'any 1642- en el qual els mateixos personatges citats anteriorment assisteixen a la venda de part dels béns de Pere Roig, vidrier, béns que es corresponen amb els expressats en l'inventari citat anteriorment. Un element addicional a considerar és que l'any 1602 el vidrier Pere Roig (I) es trobava casat amb Àngela, mentre que la muller que apareix ressenyada com a vídua, en ambdós documents, és Margarida, esposa de Pere Roig (II), el matrimoni de la qual tingué lloc el 1621.

852. MASMM. Inventaris. Pere Roig, vidrier. 28.VIII.1642.

853. "Pactes fets y tractats entre Margarida Roig viuda y Marc Rosselló, Pau Lladó y Pau Pi, vidriers, acerca del arrendament del forn de vidre y venta dels molles d.ell. Primo se'ls arrenda per temps de quatre anys dit forn a raó de sinquanta lliures lo any, dich 50 lliures, pagadores del dia que.s farà lo acte a un any. Item que hajan de comprar los arreus de dit forn, so és, los matxos, ferros, mollos y arreus de forn y animals y la llenya comprada, estimada y estimat tot per Jaume Pi, Esteve Roig y Francesc Camps, vidriers d.esta vila, posant-ho al encant després de estimat. Lo preu de les quals coses se aja de pagar ab tres iguals pagues, la primera lo dia de Pasqua de Resurrecció pròxim vinent, la segona de dit dia a un any y la última de dit dia a dos anys." L'arrendament incloïa "un molí de molra la masculaye" i l'obligació d'haver de lliurar a Margarida Roig "cada any en lo ivern hajau de donar-me sinch carretadas de fems de aquells que.s faran en los stables de dit casal o forn". El contracte havia començat a comptar des del dia 22 d'agost. MASMM. Arrendaments. 28.VIII.1642. El mateix dia, i en encant públic, s'havia venut el que probablement degué ser tot l'utillatge del forn, als vidriers Marc Rosselló, Pere Pau Bruguera, Pau Lledó i Pau Pi, seguint l'estipulat en el document anterior. MASMM. Inventaris. Pere Roig, vidrier. 28.VIII.1642. A l'inventari de Pere Roig (II) -erròniament datat el 1602- i que correspondria al 29 de juliol de 1642, en parlar de la llenya propietat de Pere Roig que es trobava tallada a la Roca, es diu: "la qual lenya se ha servit dita Margarida Roig, viuda, per a fabricar vidre en dit forn del primer die del present mes de agost fins lo die dexarà de courer dit forn per son compte". MASMM. Inventaris. Pere Roig, 29.VII.1602.

854. El 8 de maig de 1626 fou batejat Pere Pau Baltasar, fill de Pere Roig (II), vidrier, i de Margarida. MASMM. *Llibre tercer de Baptismes.*

manllevar entre 1642 i 1647, més algun altre que creà el seu fill, Pere Roig (III). Mort aquest, bé perquè la situació econòmica de Margarida ho reclamés, bé per la manca de successors que permetessin d'explotar les instal·lacions, posava a la venda en l'encant públic el forn l'any 1655, que fou adquirit pel vidrier Pere Bruguera per 1.000 lliures[855]. Probablement, Pere Bruguera degué fer-se'n càrrec fins a la seva mort.

L'any 1675 s'havia constituït una companyia per a l'explotació de l'esmentat forn. La integraven Pau Lledó i Francesc Borrell, vidriers, i Joan Marquès, negociant. Teresa Bruguera, vídua de Pere Bruguera, els n'havia fet arrendament per quatre anys. Les instal·lacions del forn i les matèries primeres i productes elaborats que s'hi trobaven foren avaluats en 2.369 lliures[856]. Tretze anys més tard, es repetia gairebé mimèticament la mateixa situació que ja havia patit Margarida Roig. Ara era Teresa Bruguera qui, endeutada amb diversos censals i amb importants pensions vençudes, havia de cedir la titularitat del forn per eixugar els deutes. Teresa Bruguera i el seu fill Pau Bruguera feren la venda del forn a Jaume Baró, mercader i ciutadà honrat de Barcelona, per 1.020 lliures[857]. Uns mesos més tard, aquesta operació es completava amb la venda de l'utillatge per valor de 71 lliures[858]. Si es compara la suma d'aquests dos darrers imports amb la valoració que es féu del patrimoni l'any 1675 —tot i considerar les possibles variacions en les matèries primeres o en els productes acabats— sembla més que versemblant considerar que

855. El forn s'encantà en els següents termes: "Totam illam domum cum uno portalis extra aperenti et totum illud casale sive fornum vitrii cum omnibus operatoriis edifitiis botigiis stablimentis et cum omnibus melioramentis in eodem constructus et edificatus una cum quodam patium terrae eidem furno contiguo scilicet ad lattus a partem meridiem dicti furni et ad latus domorum Petri Carrau, quae olim fuerunt honorabili Petri Corbera". MASMM. Pat. 1. Boter-Isern. 29.VIII.1655.

856.ACA. Arx. Not. Mataró, 1176. 10.III.1675.

857. Citat a ACA. Arx. Not. Mataró, 411. 14.I.1698.

858. Teresa Bruguera, vídua de Pere Pau Bruguera, vidrier, es troba endeutada per diferents censals per valor de 900 lliures de preu, de les quals té pendents 125 lliures i 19 sous de pensions endarrerides. Per això ven el forn de vidre situat a la Riera a Jaume Baró, ciutadà honrat de Barcelona, juntament amb "tots los mollos axí de bronse com de plom y altres urmeigs de ferro, fusta y plom de dit forn de vidre o casal que tenim venut a v. m. dit senyor Jaume Baró (...) y se són avaluades per diversas perçonas elegidas per dit effecte és a saber los mollos de bronse y plom a trenta vuyt lliures. Las fustas, ço és gavetas, mollos, pastera y banch a sis lliures. La ferramenta que pesa tres quintars se és avaluada a rahó de un sou y sis la lliura y val vint y tres lliures. La romana grossa ab son piló se és avaluada a quatre lliures...". ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 10.I.1688.

Jaume Baró degué comprar en el moment més oportú. I no degué ser pas un fet accidental si es té en compte que, aquest mateix any, Baró havia accedit també a la propietat del forn de Dosrius[859].

Deu anys més tard, el forn era explotat per una companyia formada per Francesc Baró —germà de l'anterior— i pel vidrier Francesc Borrell, personatge que havia participat en l'arrendament del forn que féu Teresa Bruguera l'any 1675. Tot i no conèixer els pactes específics d'aquesta associació, és fàcil suposar que Borrell es faria responsable de les tasques tècniques de l'esmentada companyia, —aportant-hi els seus coneixements i treball— mentre que Baró hi participaria com a titular de les instal·lacions. Malgrat aquests més que probables pactes, cal constatar que Borrell apareix com a deutor de Baró per un import de 230 lliures i 12 sous[860]. L'any 1703, el forn encara es trobava sota el control dels Baró[861]. Finalment, l'any 1706, Jaume Baró cedia la titularitat de la casa i del forn a Miquel Torner per un import de 1.650 lliures.

Existeix una referència —datada l'any 1589— sobre un altre forn, propietat de Pere Corbera, establert en terres de Gabriel Fornells i colindant amb la finca de Pere Roig. Tot i que no hi ha més dades que permetin d'afirmar que aquest forn estigués encès durant el segle XVII[862].

Aquesta primera aproximació al nombre i a la ubicació dels forns de vidre fa possible extreure algunes conclusions referides a la descentralització del treball del vidre i a la dispersió dels operaris mataronins que aquesta comportà.

Pel que fa a la seva localització geogràfica, val a dir que els forns s'ubicaven principalment a les rodalies de Mataró, tot i que també se'n troben —i no es tracta d'una presència testimonial— en indrets força allunyats, arreu del Principat: són nou forns documentats en l'àmbit extralocal davant dels tres que treballaven a la vila.

Inevitablement, la dispersió dels forns de vidre havia de provocar dificultats com les referides a l'abastament de les matèries primeres i al trasllat dels productes elaborats vers els centres de distribució i consum. Caldria, doncs, concloure que darrere d'aquest eixam de forns, existia una raó de pes: la necessitat de resoldre el problema energètic.

859. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 10.VIII.1688.
860. ACA. Arx. Not. Mataró, 411. 14.I.1698.
861. ACA. Arx. Not. Mataró, 1193. 4.I.1703.
862. MASMM. Patrimonial 1. Boter-Isern.

Els forns d'aquesta època utilitzaven com a combustible la llenya, i ja no era fàcil trobar-ne prop dels nuclis urbans. L'any 1642, Pere Roig (II) cremava en el seu forn pins procedents dels boscos d'Òrrius i de La Roca[863]. Això indica que la deforestació —de la mà de les roturacions i de la plantació de vinyes— ja deuria haver colpit bona part de la vessant costanera de la Serralada Litoral propera a Mataró; calia, doncs, anar a cercar el combustible en altres indrets. Així, arribava combustible procedent del Montalt per via marítima[864]. Tanmateix, l'interior i la vessant vallesana de la Serralada Litoral foren els llocs que —malgrat la llunyania i les dificultats de comunicació— oferirien els productes energètics indispensables per assadollar la voracitat intemperada dels forns.
El trasllat de la llenya des d'aquests indrets implicava, però, un cost afegit, no pas negligible, ja que es tractava d' un producte d'intensíssima rotació[865].

La interrelació existent entre la ubicació dels forns i la proximitat a les zones abundants en boscos —susceptibles de ser incinerats en els forns— es fa més versemblant en considerar la proximitat entre els indrets on s'abastia Pere Roig i la localització dels forns de Vilanova del Vallès i Dosrius. El sobrecost que degué implicar per als vidriers el transport de la llenya des del lloc d'origen a l'indret on s'havia de consumir, devia ser l'element determinant a l'hora de fixar la ubicació de moltes de les instal·lacions descrites.

Quant a la dispersió generalitzada dels treballadors cal remarcar que, en la major part dels forns citats, es tractava d'operaris mataronins. L'aprenentatge de l'ofici de la mà dels mestres que hi havia a la vila devia empènyer bon nombre d'homes a cercar instal·lacions on optimitzar el seu treball. El nombre de forns a la vila era molt limitat i es trobava, a més, sota el control dels mestres més prestigiosos. Així, la via

863. "Item als dits tota aquella llenya tallada la qual està en una pessa de terra que Joan Canyamars té en la parròquia de la Roca per vint y duas lliuras. Item als dits tots aquells pins que estan redicats en tota aquella pessa de terra que és de Pere Pau Femades la la parròquia d'Òrrius devant casa d.en Prats per trenta duas lliuras deu sous". MASMM. Inventaris. Pere Roig, 28.VIII.1642.

864. Jaume Benet Roig, vidrier, rep de Narcís Riera de Sant Vicenç "una summa de lenya" comprada "in plagia maris" per valor de 12 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 2.IV.1613.

865. En el forn de Jaume Baró, en prendre inventari l'any 1698, hi havia 100 quintars de llenya de pi, comprada a diferents particulars d'Òrrius i Canyamars. ACA. Arx. Not. Mataró, 411. 14.I.1698.

de la "diàspora" mataronina a la recerca de llocs on desenvolupar l'ofici obria a aquests homes la possibilitat de reeixir econòmicament, cosa difícil d'assolir en el tancat àmbit vilatà.

Una vegada establerts el nombre i la ubicació dels forns que produïen el vidre mataroní, cal iniciar l'estudi de les instal·lacions pròpiament dites. Alguns autors han parlat de l'existència d'una doble tipologia de forns: els de caire urbà —amb característiques més "industrials"— i els forns de bosc, definits per la precarietat, simplicitat i, fins i tot, provisionalitat de les seves instal·lacions[866]. En el decurs d'aquesta recerca no ha estat possible localitzar cap descripció de forn boscatà, tot i que la durada i el reconeixement que tingué el forn de Dosrius no s'adiuen pas amb unes instal·lacions precàries o provisionals. Tanmateix, la recerca ha possibilitat conèixer amb un cert detall les característiques del que hom denominava genèricament *casals de coure i fer vidre*, assimilats als grans forns radicats en el centre de la vila.

L'any 1610 hom feia aquesta descripció del forn de Pere Sala ...*illud casale sive casal en lo qual està edificat un forn de courer y fer vidre, juntament amb la botiga sobre de un celler tinch prop de dit forn y una botigueta prop la stabla y la dita stabla y lo barri que és junt de dit casal de forn per a tenir la llenya, y lo pou és en aquell...*[867].

La descripció del forn dels Pere Roig ofereix també una interessant visió de conjunt: *Primerament trobam aquella casa ab un portal a la carrera, o, carrer publich devall scrit obrint ab la axida darrera de aquella contigua y ab un forn per fabricar vidre al costat de aquella exhistint lo qual també trau portal al dit devall scrit carrer ab lo barri darrera de aquell contiguo en lo qual stan construhides stables cambres de fadrins o, jornales y botigues de stojar vidre...*[868].

I encara hi ha una altra descripció del forn de Pere Sala, feta uns anys més tard: ...*casale in quo est constructo furno vitrii (...) l'arca de la mascolayna y lo pou guarnit ab sa corda y galleda en lo qual tingue jo ampriu per ma casa, sens contributió de gastos y juntament la botiga*

866. Lambert, N. "La verrerie médievale forestière de la Seube Claret (Herault)". Archéologie en Languedoc", n. 5, 1982-1983.

867. MASMM. Arrendaments. Arrendament de Pere Sala. 1.VI.1610.

868. Si no s'indica el contrari, a partir d'aquest punt totes les dades referides a Pere Roig procedeixen bé de l'inventari, publicat a Giménez, J. *Economia i Societat*, p. 200, o bé de l'encant dels béns MASMM. Inventaris. 28.VIII.1642.

dels vidres y juntament ab lo pati (...) restant per a mi y per als meus lo cup, lo qual és dintre dita botiga per poder-hi tenir dintre de aquell oli, sempre que sie estany, y sinó serà estany hi pugau thenir palla (...)[869].

Cal remarcar que el treball de, vidre generà una estructura productiva pròpia, ordenadora de l'espai, que depassava l'àmbit concret del forn. L'element que actuava de marc per al conjunt és el que hom qualificava genèricament com a *barri*. Aquesta expressió ja ha estat emprada i estudiada en definir la zona de la masia ocupada per les instal·lacions adjacents al nucli de l'habitatge. De bell nou es retroba ara aquest mot amb el mateix significat —clos tancat de paret situat habitualment davant la façana principal de la casa de pagès—, però en una nova dimensió productiva, ara de marcat caire industrial. L'ambivalència del barri com a espai en evolució, des de la seva concepció tradicional fins a la nova funció productiva, es fa palesa en una pintoresca clàusula que apareix en un dels arrendaments del forn de Pere Sala[870].

El *barri* apareix descrit amb espais individualitzats i amb uns àmbits amb funcions molt específiques: el casal —on es trobava edificat el forn— estables, botigues, cambres de fadrins, el pou, però també, ocasionalment, una *necessària* o comuna.

La funció de les botigues és definida clarament en el text citat: emmagatzemar el vidre ja obrat. En ambdós forns, les botigues es troben construïdes damunt d'altres construccions, bé sigui sobre un celler o un estable; això indica, probablement, que l'espai disponible devia fer aconsellable la ubicació en aquest nivells superiors. A la botiga de Pere Roig (II) l'inventari assenyala la presència d'una important col·lecció de motlles, que seran estudiats posteriorment.

Els estables ocupen també el seu lloc enmig de les instal·lacions. Pere Roig disposava de la molt poc habitual quantitat de quatre matxos, amb tots els seus guarniments, així com d'una carreta.

El minuciós inventari del forn de Pere Roig (II) descriu *al capdevall del barri devall de un porxo* un nou element productiu: es tracta d'un molí mogut per tracció animal, amb tres malls de ferro i les piques co-

869. ACA. Arx. Not. Mataró, 231. 16.I.1623.

870. "...que sempre que volreu fer alguna o algunes càrregas de vidre en dit barri, que donant-me vosaltres avís antes de fer dites càrregas, jo sie tingut y obligat de traurer totes les gallines de dit barri y tancar-les en ma casa perquè no puguen fer dany als vidres". ACA. Arx. Not. Mataró, 1216. 17.VI.1620.

rresponents, que servia per picar la pedra i la barrella necessàries per a l'elaboració del vidre[871].

Finalment, l'inventari situa, amb els mateixos termes que el molí citat, *la cambra dels fadrins*, dins la qual es descriu un llit de camp sense pilars, molt dolent, amb una màrfega plena de palla i dos llençols d'estopa, així com una altra màrfega plena de palla posada a terra. A l'entrada de la casa s'esmenta *una taula de pi bona de una cana sis palms de larch y tres de ample per menjar los fadrins*, amb els corresponents bancs i estovalles d'estopa de cànem. Les dependències destinades a habitacles dels fadrins apareixen també descrites en altres forns[872]. Si s'hi afegeix l'existència de la *necessària* o comuna, citada en el forn de Pere Sala *...jo sie obligat de fer una necessària dins dit barri bona y sufficient per servei de dits vedriers y altres officials de dit forn*[873], resten perfilades el conjunt de dependències entorn de les quals girava la vida dels fadrins quan no duien a terme les tasques productives.

El pou devia ser també una part important en el conjunt d'elements que conformaven les construccions típiques dels forns de vidre. En exposar la seva intenció de construir un forn de vidre, Joan Arnau Vilaró diu *ediffica un casal de forn de vidre ab ses establies y pou de aygua*[874].

El nucli de tota l'activitat productiva residia, però, en el casal. Aquesta és la construcció que aixoplugava el forn pròpiament dit. Les seves característiques apareixen molt confuses[875], tot i que l'inventari de Pere Roig (II) el mostra com un espai perfectament diferenciat de la resta[876]. En aquest punt, el notari fou més lacònic del que fóra desitjable. La seva

871. "Primo un molí lo qual vogi un animal ab tres mays de ferro ab ses piques de fusta de pi y una pastera a tall de farinera per passar la pedra y barrella, en lo qual molí si piqui, o, mol la pedra y barella per a fer lo vidre". GIMÉNEZ, J. *Economia...*, p. 211.

872. Arrendament de forn de vidre. Arrenda Jaume Isaac i Oliver, negociant de Mataró, a Joan Pi i Bernat Pi, vidriers: "...totum illud casale o fornum una cum domuncula in qua dormient los fadrins in vico dicto la Riera de Cirera". Import arrendament: 117 lliures pels tres anys. ACA. Arx. Not. Mataró, 1105. 1.III.1636.

873. ACA. Arx. Not. Mataró, 1216. 17.VI.1620.

874. ACA. Arx. Not. Mataró, 165. 8.IV.1597.

875. "...y axí promet dit Vilaró (...) haurà acabat dit casal de forn ab dos portals de amplària de dotze palms quiscun y establies y pou ab son effecte, en tal manera que dit Pere Roig Masarnau pugue fer dit forn de vidre dins lo dit casal y fer los altres (...) per obrar vidre conforme altres forns de vidre (...) stan...". ACA. Arx. Not. Mataró, 8.IV.1597.

876. "En lo casal del dit forn de fabricar vidre. Primo lo dit forn ab ses arques y sis morters dintre, ço es, quatre (...) y dos mitjans". Segueix a continuació el detall de l'utillatge que es trobava en aquest indret. GIMÉNEZ, J. *Economia...*, p. 211.

descripció es limità a deixar constància de la presència del forn, d'un nombre indeterminat d'arques, així com de sis morters —de diferent capacitat— situats a l'interior. Més explícita és, potser, la descripció del forn de Pere Sala, feta en cedir-se els drets que hi tenien Francesc Guanter i Genís Tremolet a Narcís Planes i Benet Camps: *Primo tot lo forn encés ab les dues arques, peu de obrays, banques y lloses y torns y palpadons, ab quatre davants plens de vidre, dins lo forn dit del vidre de Pere Sala de dita vila...*[877].

Malgrat tot, aquestes visions tan genèriques i imprecises poden ser complementades per notícies indirectes d'altres obradors i, sobretot, per les procedents de les fonts orals. En aquest sentit, és inexcusable retre públic reconeixement al senyor Ramon Juncosa, darrer representant dels vidriers tradicionals de Mataró, que ha ofert sempre amb entusiasme la seva col·laboració en esbrinar i dilucidar els aspectes d'aquest treball que oferien dificultats interpretatives[878].

També han estat d'interès particular les dades que, en la seva monumental obra, Alcover i Moll ofereixen sobre el forn de vidre català tradicional. Els autors esmentats empraren en el seu diccionari el testimoni oral recollit l'any 1922 d'un vidrier de Manresa[879].

A partir d'aquest conjunt de dades de procedència força heterogènia, és possible una aproximació a les característiques dels forns mataronins del segle XVII.

Els forns de vidre solien ser instal·lats en el centre d'una nau o sala gran: el casal. Pel que fa a la seva forma externa, hi ha divergències entre les fonts consultades. Juncosa i Clariana[880] afirmen que els forns

877. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601.

878. Ramon Juncosa ha estat una persona enamorada del món de la vidrieria, al qual ha dedicat no sols molts anys de la seva vida professional, sinó un entusiasme i interès que l'ha portat a conèixer diversos forns, tant d'Espanya com de l'estranger; s'ha entrevistat amb nombrosos vidriers, per tal de conèixer de cada lloc i de cada mestre les característiques, i, fins on era possible, les tècniques i els secrets del seu treball. Tanmateix, la personalitat de Juncosa no ha estat sols marcada per la seva erudició sinó que, entroncant amb la trajectòria dels vidriers del segle XVII, ha sabut conjugar el domini de les tècniques de treball amb la qualitat i sensibilitat artística de les seves produccions vítries. La mort, esdevinguda en el decurs d'aquest treball, no li ha permès veure conclosa la recerca que tant li deu i que ell alentà amb el seu entusiasme i bonhomia.

879. Alcover, J. Moll, F. *Diccionari...*, Vol. 10 pp. 797-798.

880. "El vidre a Mataró.II De l'alta edat mitjana fins al segle XVIII". *Fulls Museu Arxiu de Santa Maria*, n. 28. Abril, 1987, pp. 36-57. A partir d'aquest punt totes les referències conjuntes a Juncosa i Clariana són d'aquest treball.

eren, bàsicament, els d'època romana, amb poques variacions; ofereixen uns gravats procedents de l'obra de Leopoldo Planell on es reprodueixen forns europeus dels segles XIII-XVI, que presenten una estructura externa de tipus paraboloide de revolució[881]. Per contra, segons J. Alcover i F. Moll, el forn català tradicional estava format per una mena de caixa gran, de material refractari, de forma prismàtica.

Malgrat aquesta matisació, la coincidència entre les dues fonts és gairebé absoluta respecte a l'estructura i al funcionament del forn que presentava tres nivells ben diferenciats: la part superior —coberta amb volta anomenada copa—, la zona central —anomenada obrall— i la inferior o fogaina.

Al nivell de la copa —espai cobert per la volta i relativament allunyat del nucli central del forn— caldria situar les arques citades en el document de Pere Roig (II) i les dues descrites en el forn de Pere Sala. El rebast era el conducte que comunicava la calor a l'arca, que s'alimentava amb l'energia produïda en el forn de fondre. A l'arca es posaven a recoure les peces acabades de treballar pels vidriers, per tal que el vidre prengués consistència. A l'arca les peces eren sotmeses a un procés lent de pèrdua de temperatura que n'afavoria la consolidació.

El nivell intermedi del forn es trobava al replà, o sòl del forn, on es col·locaven els morters, en els quals tenia lloc la transformació de les matèries primeres en vidre. Al forn de Pere Roig (II) n'hi havia quatre de la mateixa capacitat i dos de mitjans. Per les dades disponibles, sembla que els morters emprats a Mataró eren de pedra[882]. Segons Juncosa i Clariana, el seu nombre podia variar entre quatre i sis, la qual cosa permet de considerar que el forn dels Roig deuria ser uns dels de màxima capacitat. Quan el forn fou propietat dels Baró, comptava amb quatre morters[883]. L'any 1601, el forn de Pere Sala tenia dotze morterets grans i un de xic[884].

Els morters tenien diferents capacitats, de la mateixa manera que la seva funció en el procés de fusió no era idèntica en tots els casos. La temperatura interior del replà no era pas igual en el centre —on existia la comunicació directa amb la fogaina— que en les zones laterals. Així,

881. PLANELL, L. *Vidrio*, Vol. I, pp. 118 i 338.
882. "Item quatre morters per courer lo vidre, de pedra". ACA. 411. 14.I.1698.
883. ACA. 411. 14.I.1698.
884. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601

els morters de fondre eren aquells dins els quals el material era enfornat i es coïa fins arribar a la fusió; els afinadors eren els morters on s'afinava el vidre, perquè estaven situats més a prop del foc, i els morters dels obralls eren els que estaven propers a les obertures on treballaven els vidriers. El replà, o segon nivell del forn, presentava unes obertures a l'exterior conegudes com a obralls, lloc des del qual es prenia el vidre fos del morter per treballar-lo. Segons Alcover i Moll, els obralls medien 25 x 30 cm. i es tapaven amb una peça de pedra refractària amb forma de mitja lluna, en la qual quedava un forat, més o menys gros segons la peça que s'havia de fer. El pensador era una altra obertura que servia per enfornar el material o vidre ja mòlt i compost, que es traspalava d'uns morters als altres amb pales de ferro d'uns 15 pams de llargada; per traspalar el vidre dels morters de fondre i dels afinadors als obralls, s'usava l'espalorda, gran cullera o cassola fixada a l'extrem d'un mànec d'uns cinc metres de llargada. Davant de cada obrall treballaven dos vidriers: el començador i l'acabador.

La nau o fogaina —situada a una altura inferior a la del replà— era el tercer nivell del forn on tenia lloc la combustió. Constava de diverses peces: el bullidor, que formava paret a l'extrem de la nau; les galtes o parets; les graelles —quatre peces d'un pam de gruix posades al través per aguantar la llenya que alimenta el foc—, l'atiall, forat de 12 per 15 cm. per on es posava la llenya i l'ull, forat que comunicava la nau amb el replà i per on passava el flam per escalfar el forn i fondre el vidre. La glaia era el forat situat a l'extrem de la nau de baix, per on s'extreia el caliu que queia de la nau de dalt. La descripció d'un altre autor, Leopoldo Planell, ofereix una altra visió del forn de vidre català tradicional, potser més sintètica, però que serveix per arrodonir aquesta reconstrucció dels forns mataronins a partir de les dades documentals[885].

885. "Los catalanes forns de vidre no eran de tamaño grande: la copa o cúpula era construída de una sola pieza, con barro refractario. Se construían de forma elíptica y la llama producida por la combustión de la leña, circulaba alrededor de los crisoles, que en número reducido tenía, y luego, para ser aprovechada, era conducida por tubos a un segundo horno rectangular destinado a recocer el género. También utilizaban el carbón perdido para el secado de la leña, cuando ésta lo precisaba, ya que era más corriente hacer acopio junto al horno. Los crisoles de poca cabida, 60 a 100 kg. descansaban sobre una plataforma de tierra refractaria; el fuego estaba situado debajo de esta plataforma y por una abertura central llegaba a la nave de los crisoles. Disponían de una o dos tizoneras para introducir la leña en troncos". Planell, L. *Vidrio...*, Vol.I, pp. 55-56.

Utillatge i instal·lacions

Tot i ser la part més emblemàtica del treball dels vidriers el forn no era, ni de bon tros, l'element exclusiu de les seves tasques. En el forn hom aconseguia portar a estat de fusió les matèries primeres, que prèviament havien sofert ja algun procés de transformació i, a partir del vidre fos, s'iniciava el veritable treball artesanal de l'elaboració de les peces. Tot plegat feia necessària l'existència d'uns estris, utillatge o fins i tot instal·lacions que podien diferir notablement en el grau d'especialització.

La instal·lació més complexa, a part del forn, era el molí descrit en el forn de Pere Roig (II). En aquest cas, caldria parlar pròpiament d'una màquina —molí de sang— moguda per tracció animal. Aquesta màquina girava, tot descrivint un recorregut circular —o vogi— a l'extrem d'un pal horitzontal, solidari amb el seu eix. Aquest eix deuria engranar amb un altre, que transmetria el moviment als malls, alternativament, potser de forma semblant al moviment del martinet de les fargues tradicionals. La manca de detall en la transcripció documental fa problemàtica qualsevol interpretació més acurada[886]. Els forns que no disposaven de molí havien de fer les mateixes tasques de forma manual[887].

La resta de l'utillatge presenta diferents nivells d'especialització dins de l'activitat productiva. Hi ha els elements que, genèricament, podrien pertànyer a qualsevol altra activitat i que tindrien el seu àmbit d'actuació en les fases inicials del procés productiu, i hi ha també un conjunt d'instruments molt més específics, exclusius del treball dels vidriers.

Pel que fa al primer apartat, caldria indicar la presència d'una romana grossa de ferro, que pesava fins a cinc quintars que, juntament amb un barra *de pesar les càrregas*, devien ser utilitzada per al pes de les matèries primeres o de la llenya. Per convertir els pins en la llenya que consumien els forns es devien emprar, sens dubte, una destral grossa *de stallar*, quatre maces amb vuit anells de ferro —segurament per protegir els dos extrems dels caps—, i cinc tascons, també de ferro, de funció complementària a la de les maces[888]. Un element interessant de l'inventari

886. Veure nota 871. GIMÉNEZ, J. *Economia...*, p. 211.

887. "Item tres malls de ferro per a picar la barrella". ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 8.IV.1609.

888. Un altre document és més explícit: "Item tres tascons per a stallar. Item dues masses grans ab sos anells de ferro per a estellar". ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 8.IV.1609.

de Pere Roig (II) és un *motllo de mahons, de fusta*, citat conjuntament amb dos còvens de canya i *tres telas de serras de sedàs* i quatre riscles de sedassos. Segons Ramon Juncosa, una de les tasques habituals als forns —realitzada pels aprenents— consistia a esmicolar aquelles peces de material refractari que, per la seva proximitat al foc, havien patit una erosió o desgast equivalent a un terç de la seva superfície o volum. Una vegada polvoritzat, el material era pastat i emmotllat de nou per tal de realitzar noves peces, que, òbviament, tindrien una menor qualitat i rendiment. Els estris descrits s'avindrien molt bé a aquesta pràctica. Les teles dels sedassos eren fetes de cerres, és a dir, de pèls gruixuts d'animal, mentre que els riscles —peces llargueres de fusta— formaven el bastiment del sedàs. És probable que servissin per afinar el material refractari que calia emmotllar en fer els nous maons. En altres casos, però, apareixen documentats per garbellar els materials bàsics de l'elaboració del vidre[889].

Uns elements de tipus més específic presents en els documents són les pasteres o gavetes. Segons Alcover i Moll, es tractava d'uns dipòsits de fusta quadrangulars, de tres pams d'ample per sis o set de llargària i dos d'alt, que servien per posar-hi el vidre trencat a punt d'enfornar. L'inventari de Pere Roig (II) en cita cinc amb aquesta funció. La documentació les diferencia d'altres dues destinades a *pastar la mescolaina per fer lo vidre*.

Finalment, dins d'aquesta mateixa gamma, existeix el que hom cita genèricament com a *piques*, alguna de fusta amb la indicació expressa que servien per *picar la pedra y barrella*. Hi havia piques de fusta i de pedra. Probablement, formaven part de la instal·lació del molí, si el forn en tenia. Si no, devien ser objecte del treball dels picadors, tal com es recull en un altre document[890].

En les fases d'elaboració dels materials bàsics, el garbell d'aram és també un element present en diversos inventaris que servia *per garbellar vidre trencat*. En aquestes tasques es devien emprar les pales i xapos ressenyats en l'inventari de Pere Roig (II).

889. "Item unes riscles i sedasos de passar barrella estimat en deu sous". ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601.

890. "Item dues pasteres y tres piques de picadors y altres coses estan a la volta de la finestra de dit forn estimades en set lliures". ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601.

Una vegada assolida la fusió dels diferents components del vidre dintre dels morters, el *comensador* el prenia del gresol —o morter de l'obrall— amb la flesca, canya o bufador —operació anomenada cúller o collir— i passava el vidre per la mabra situada damunt del faristol. L'*acabador* tenia la banca o banc amb dos respatllers anomenats bardelles que servien per sostenir-hi el puntil; a la banca seia l'obrer i hi tenia els ferros de cap de banca, estisores, bufador i molletes[891].

En aquesta fase entraven en joc tota una munió d'instruments: bufadors, baquetes de diferents mides, parpals, espalordes, espalordins, greps, forquetes, ferros corbs, palpadons, tiradora, una travessera, mabres, *pisadors* i motlles.

Espalordes i espalordins servien per transvasar el vidre d'un morter a l'altre. Els parpals servien per moure els gresols. Per al vidrier l'instrument bàsic era el bufador, mitjançant el qual es prenia del morter o gresol la quantitat de vidre adient per tal de ser transformada i modelada a partir de la insuflació que l'artesà produïa per un dels seus extrems[892]. Un altre instrument documentat i utilitzat en aquest punt de l'activitat dels vidriers és el que hom descrivia com *forquetes d'entrar cordó*[893]. Segons Juncosa i Clariana, era una barreta llarga i corba per la punta que acabava en forma de J. Servia per extreure una mostra de vidre, bufar-la i comprovar-ne l'estat. El palpador era una pedra plana, vermella, de dos pams de llarg que empraven els vidriers per palpar o aplanar la pasta quan estava al bufador. Els mabres o marbres eren unes peces de ferro quadrangulars, segons J. Alcover d'uns trenta-cinc centímetres d'amplària, damunt les quals els vidriers allisaven el vidre quan el tenien al bufador. Segons Juncosa i Clariana, es donaven certes formes al vidre en estat pastós, abans de bufar-lo.

Les forquetes eren uns instruments que permetien prendre la peça ja obrada per tal d'introduir-la o treure-la de l'arca on es realitzava la seva cocció[894]. Les baquetes eren, segons J. Alcover unes barres de ferro d'uns quatre metres de llarg i cinc centímetres de gruix, amb un ganxo en

891. Alcover, J. Moll, F. *Diccionari*, Vol. X, pp. 797-798.

892. "Item sinch bofadors y un pisador en una lliura quatre sous". ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601.

893. ACA. Arx. Not. Mataró, 1191, 23.IX.1701.

894. "Item dues forquetes de ferro per a pendre a l'arca. Item tres forquetes de ferro per ajudar als vedriers". ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 8.IV.1609.

forma de pala, que servien per fer córrer el caliu de la llenya. En canvi, segons Juncosa i Clariana, servien per fiblar el vidre en estat pastós de l'interior dels gresols. Segons aquests mateixos autors, eren de dues mides, ja que havien de servir tant per als gresols centrals com per als laterals. Els ferros corbs eren unes barres amb un ganxo a la punta que servien per estirar els fragments de morters o gresols trencats. Existia un altre ganxo de ferro anomenat torn que servia per sostenir la canya o bufador quan tenien la peça agafada a la punta dels ferros. Un inventari de l'any 1609 descriu entre d'altres *un pal de ferro per a desentornar y atiar lo forn de vidre. Item una botadora de ferro per a botar la brosa. Item una tiradora de ferro per tirar lo caliu del forn*[895].

Un element d'utilització imprecisa però que apareix repetidament en els documents és el buiol, recipient de fusta en forma de con truncat invertit format per dogues subjectades amb cèrcols, que probablement devia servir per contenir aigua.

En un altre punt, l'inventari de Pere Roig (II) cita *dos batxassos y la biga de la plaça de traurer la obra.* Juncosa i Clariana ofereixen una interessant interpretació d'aquests elements. Segons aquests autors, es tractava d'una biga que havia de ser bastant ampla. Se sostenia amb els dos bastaixos —entesos en l'accepció de peça de fusta que posa forta i a nivell per sota una biga, per tal de sostenir-la. Al damunt de la biga s'hi deixaven els marbres i els ferros. També servia per deixar-hi el bufador o la canya, i a la vegada per donar els primers tocs a la massa de vidre calent. A mida que es buidaven els gresols es podia traslladar fàcilment de situació. Pel que fa al terme *a la plaça,* Juncosa i Clariana hi veuen una referència a l'equip de vidriers, que podia estar format per dues o tres persones, en funció de la peça que s'elaborava. Segons aquests autors, en el forn dels Roig hi devien treballar entre vint-i-cinc i vint-i-vuit persones, la qual cosa explicaria la presència de les estances destinades als fadrins.

Finalment, un cop elaborades les peces de vidre, podien ser estotjades en algunes de les botigues existents en els casals o directament transportades als punts de comercialització. Per al transport s'utilitzaven banastres, coves de vímet més grossos i alts que els coves ordinaris, protegits

895. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033, 8.IV.1609.

per uns filats, que també es troben ressenyats en els inventaris. Els matxos o les carretes serien els vehicles de la comercialització.

Les matèries primeres

Les matèries primeres que intervenen en la composició del vidre han estat conegudes des d'antic, tot i que la fórmula clàssica, basada en la fusió de la sílice amb sosa o potassa, hagués incorporat innovacions per addició de petites quantitats d'altres bases o diversos òxids metàl·lics per modificar-ne la coloració.

La sílice és la base de la matèria vítria, en paraules de Leopoldo Planell[896]. Tanmateix, per a aconseguir l'elaboració d'aquest element calen uns altres productes coneguts com a fundents, que tenen la funció de rebaixar el punt de fusió de la sílice, per a la qual cosa s'empra la potassa o la sosa.

A Mataró hi hagué, durant l'època estudiada, una intensíssima activitat comercial entorn d'aquest darrer producte, conegut aleshores com a barrella. Amb aquest nom es designen tant algunes herbàcies com la *Salsola soda* o la *Halogen sativus* —per a la barrella d'Alacant— com les cendres procedents de la seva incineració[897]. El resultat de la cremació d'aquestes plantes era l'obtenció de carbonat sòdic i carbonat potàssic, que es comercialitzava en forma de pans i era objecte d'una forta demanda a nivell europeu[898]. Un producte de semblants característiques fou el salicorn, procedent de la incineració d'una altra quenopodiàcia, la salicòrnia (*Salicornia sp*), endèmica de les zones d'elevada salinitat, que s'utilitzà amb les mateixes funcions que la barrella, si bé el seu ús fou molt inferior respecte al d'aquesta, tot i que el

896. "La sílice es la base de la materia vítrea, como es sabido. La sílice se llama vulgarment arena de vidrio. Da al vidrio dureza, transparencia y también lustre; es muy dúctil para los vidrios de color pero muy difícil para la elaboración de vidrio claro, es decir incoloro". PLANELL, L. "*El vidrio*", Vol. II. p. 53.

897. Pere Gil descriu l'obtenció de la sosa a partir d'una herba "nomenada Çosa la qual se cull en Cathalunya en Tortosa y també en lo pla de Llobregat y esta herba naturalment és salinosa y primerament se crema en clos de terra y cremada, de las cendras d.ella se condensan pans, lo quintar dels quals val a 3 lliures poc més o manco". GUDIOL, J. *Monumenta Cataloniae*, pp. 154-156.

898. CASTILLO, A. "Tráfico marítimo y comercio de importación en Valencia a comienzos del siglo XVII". *Estudios de historia social, económica y demográfica de España*, nº1. Madrid, 1967, p. 34.

seu cost era també més baix[899]. La important demanda d'aquests productes que l'activitat vidriera suscità a la vila fou atesa per la nòmina de comerciants i mercaders locals, amatents a qualsevol activitat que fes necessària la seva mediació i fos susceptible de guany econòmic[900]. A voltes els compradors eren foranis, com Galderic Sobrepera, procedent de la Pobla de Ciuràs, abadia de Poblet, que comprà 53 quintars de salicorn al mercader Joan Jofre a 30 sous quintar[901]. En aquest cas, s'explicità que el producte era de procedència francesa. També en altres operacions on intervé el salicorn es dóna la mateixa circumstància[902]. A voltes la barrella arribava de mans de negociants foranis, com és el cas de Joan Sivera, de la Pobla de Farnals, que proveïa Antoni Saurí, vidrier, de 100 quintars a 4 lliures el quintar[903].

Una altra possibilitat de fer-se amb els fundents, probablement amb uns costos inferiors, era cercar directament el producte a les zones de producció. Talment ho féu el vidrier Narcís Planes l'any 1599[904] i els també vidriers Jaume Guindó i Pau Rosselló l'any 1606, en crear una seguretat sobre la barrella que feren carregar des d'Alacant[905]. Aquesta

899. L'any 1600 el vidrier Jaume Benet Roig comprà al mercader Antoni Sala 79 quintars i 20 lliures de barrella a 3 lliures 16 sous quintar. i 25 quintars de salicorn a 2 lliures el quintar. ACA. Arx. Not. Mataró, 161. 29.V.1600. En un altre document, Esteve Marcava, vidrier de Cruïlles, comprà al mercader Joan Vilançosa, de Barcelona, 70 quintars barrella a 44 sous quintar i 10 quintars de salicorn a 40 sous quintar. ACA. Arx. Not. Mataró, 232. 14.VI.1624.

900. Alguns testimonis a tall d'exemple. L'any 1600 Antoni Sala vengué als vidriers Sebastià Mandri i Jaume Benet Roig, separadament, 104 quintars de barrella i 25 quintars de salicorn. ACA. Arx. Not. Mataró, 9.I.1600 i 29.V.1600. El mateix Sebastià Mandri comprà en el mateix any a Narcís i Bernat Sió, mercaders de Girona, 32 quintars a 3 lliures quintar. ACA. Arx. Not. Mataró, 161. 18.II.1600. L'any 1602 els vidriers Narcís Planes i Pere Benet Camps compren a Nicolau Pedró 159 quintars a 5 lliures 5 sous quintar. ACA. Arx. Not. Mataró, 180.3.XI.1602. L'any 1625 és Bernat Pi, vidrier, que en compra a Bartomeu Bartolo, negociant de Barcelona, 67 quintars a 2 lliures 16 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 233, 27.I.1625.

901. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 11.V.1613.

902. Jaume Benet Roig, vidrier, comprà a Joan Jofre 6 quintars de salicorn de França per 14 lliures 8 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 9.VI.1613. Sebastià i Pau Mandri, pare i fill, compraren a Antoni Arnau, mercader, 45 quintars de salicorn de França a 40 sous quintar. El pagament s'estipulà al termini d'un any. ACA. Arx. Not. Mataró, 1047. 24.XI.1626.

903. ACA. Arx. Not. Mataró, 25.V.1684.

904. Narcís Planes de Mataró havia de fer portar d'Alacant per via marítima el valor de 100 lliures en barrella. Nicolau Pedró li assegurà aquest import "sempre y quant vinga la dita barrella y es perdés de qualsevol manera de pèrdua que siga". Prima: 7,5%. L'operació no degué arribar a bon terme, atès que el 12.II.1600 Planes rebé les 100 lliures pactades. ACA. Arx. Not. Mataró, 161. 26.XII.1599.

905. Seguretat posada per Jaume Guindó i Pau Rosselló vidriers sobre "qualsevol summa de barrella que dits (...) han de carregar sobre qualsevol vexell (...) per portar y navegar de la ciutat d'Alacant regne de Valentia fins al cap de Llobregat en terra a bon salvament, territori de

manera de fer devia estar sols a l'abast dels vidriers més importants. Pere Roig (I) practicà aquest tipus d'operacions sobre una partida valorada en 240 lliures[906], i Pau Rosselló, vidrier, féu el mateix sobre una partida que a Alacant havia d'embarcar el també vidrier Antoni Planes, sobre un import de 175 lliures[907]. Els Pi tampoc en restaren al marge[908].

El model més evolucionat d'aquestes relacions comercials entorn de les matèries primeres fou el contracte signat entre els vidriers Francesc Castellar, Jaume Vilardebó i Josep Martorell amb Joan Sivera, pagès de la Creu del Puig a València. Aquest es comprometia durant el termini de dos anys a proveir als primers de 300 quintars de barrella. El lliurament del producte s'havia de fer *posada y treta en terra en la platja de la present vila*. A canvi, se li pagarien 4 lliures per quintar. Si Sivera no complia el pacte i els calia comprar barrella en altres llocs, restava obligat a haver de satisfer el diferencial que haguessin hagut de pagar. D'altra banda, si necessitessin més fundent al llarg dels dos anys pactats —a més dels 300 quintars— l'haurien de comprar obligatòriament a Sivera[909].

Resten, doncs, de manifest les diverses possibilitats que calgué desenvolupar per tal d'abastar els forns mataronins d'aquests productes bàsics. Tanmateix, fins aquí sols s'ha desenvolupat el problema del proveïment dels fundents, però no pas el de la sílice.

El problema de la sílice mereix, per la seva importància, un detingut estudi. El primer que cal explicitar és que en el decurs d'aquesta recerca no ha estat possible localitzar ni un document que fes referència a l'arena silícia, producte evidentment inexcusable en el treball del vidre. Juncosa i Clariana es feren ressò d'aquesta circumstància en el seu article tantes voltes citat, quan en estudiar l'inventari d'Antoni Gralla comenten "Cal dir que hi trobem a faltar les matèries primeres per a fer el vidre"[910]. Hom podria adduir que l'arena de la platja o d'altres indrets

Barcelona, *axí sota cuberta com fora cuberta....*". Asseguradors: Jeroni Serra Arnau, Nicolau Pedró i Melcior Palau, burgesos honrats de Mataró. ACA. Arx. Not. Mataró, 183. 15.X.1606.

906. ACA. Arx. Not. Mataró, 161. 12.I.1600.

907. ACA. Arx. Not. Mataró, 180, 14.X.1602.

908. Bernat Pi, vidrier, creà una seguretat en nom de Salvador Badorch, vidrier, sobre la barrella que aquest havia de carregar des d'Alacant fins a Sitges o el moll de Barcelona. Assegurador: Bernat Fogueres. Import: 300 lliures al 3%. ACA Arx. Not. Mataró, 1105. 30.X.1636.

909. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 6.V.1685.

910. JUNCOSA, R. CLARIANA, J.F. *El vidre*, p. 48.

deuria ser un element tant a l'abast que la seva obtenció no originava cap problema. En aquest punt, l'opinió de Planell és concloent en afirmar la dificultat de trobar l'arena silícia, exempta de ferro o altres impureses, apta per a l'elaboració de vidre de qualitat com era, en bona part, la producció mataronina[911].

Davant la dificultat d'escatir la naturalesa de la sílice emprada en els obradors mataronins, ha estat necessària una lectura paral·lela dels documents aportats en aquesta recerca, amb els valuosos textos que Pere Gil —observador privilegiat de la vidrieria catalana a cavall dels segles XVI i XVII— llegà, amb gran fortuna, als estudiosos d'aquesta manufactura.

Pere Gil descriu bàsicament tres tipus de vidre que corresponen a tres fórmules diferents en les quals varien, entre d'altres, els fundents. Per al vidre més ordinari el fundent es feia d'una *herba nomenada Çosa* que es collia a diverses parts de Catalunya. En la segona qualitat, el fundent era la barrella de València o el salicorn de França. I en el tercer tipus —el de més qualitat— hi intervenia el tartrà. El que no variava a cap de les composicions descrites era la presència de *...la pedra nomenada Albó o pedra albanesa, la qual és blanca y més fort que lo marbre; y esta pedra crua la picar mol trida y ab certa cantitat és mesclada ab los pans de dites cendres de la herba Çosa*[912].

Un element de les mateixes característiques apareix molt sovint en els documents mataronins. L'any 1626, en un contracte de treball entre vidriers, l'un ofereix a l'altre *materials com són barrella y pedra per fer vidre*. Un altre document de l'any 1675, que descriu les existències d'un forn de vidre, esmenta la pedra mòlta i la pedra blanca[913].

911. "El ácido silíceo hace su presencia en muchos minerales, pero esta vez está unido o mezclado con piritas y tierras orgánicas, que la hacen inservible para la industria vidriera (...) pues de tener mezclas perjudiciales, principalmente hierro, no es útil más que para vidrios de colores oscuros, verde o negro, para la fabricación de botellas ordinarias o bien para el vidrio para ventanas, que no precisa de tal perfección, por fabricarse delgado y la visualidad es por transparencia. Arena exenta de hierro, compuesta solamente del preciado ácido silíceo puro, si bien existe, se halla en pocos lugares; la más industrial, por lo limpia, se encuentra en Francia, región de Fontainebleau, Bélgica (Moll), Honenboeka y en la Turingia". Planell, L. *Vidrio*, Vol. II. p. 53-54.

912. Iglésies, J. "Pere Gil, S.I. 1551-1622 i la seva geografia de Catalunya". *Quaderns de Geografia*, no. I, Barcelona, 1949. pp. 214-215.

913. ACA. Arx. Not. Mataró, 1176. 10.III.1675.

Tanmateix, és altra vegada l'inventari de Pere Roig (II) el que ofereix una informació més àmplia sobre punt. La presència del molí per picar pedra és ja indicativa, però també ho és molt el que hom enumeri també *la pedra picada y sens picar se trobava en dit forn y barri al temps se prené dit inventari.* En un altre punt s'esmenta *una càrrega de terra blanca.*

A partir de les dades exposades, és versemblant considerar que la pedra definida per Pere Gil i la pedra localitzada en els forns mataronins havia de ser necessàriament la sílice imprescindible per a l'elaboració del vidre. Existeix un mineral que s'avé amb les característiques descrites: color, duresa, semblança externa amb el marbre i que, a més, per la seva composició, es pot considerar gairebé sílice pura. Aquest mineral és el quars. Efectivament, aquesta roca és un diòxid de silici (SiO_2), sovint incolor o blanc.

Per afermar la validesa d'aquesta hipòtesi, sols deixar constància que aquest material té una notable presència a les rodalies de Mataró, i per extensió, a tot el Maresme. P. Montserrat descriu en la seva obra l'existència del que defineix com a "cuarzo lácteo"[914], afirmació que es pot contrastar de forma fefaent sobre el territori en el *Mapa Geológico de España*[915]. En aquesta carta geològica s'indica la presència de dos importants dics de quars filonià, un dels quals discorre perpendicular al mar entre Can Bruguera i Les Sureres, amb un aflorament al Turó d'en Dori. Un segon dic parteix de la riera d'Argentona i pren aproximadament el mateix sentit que l'anterior, sense arribar, però, a la mateixa alçada. A la zona de Dosrius, s'hi troben tres ramals menors que conflueixen en un punt equidistant de la població de Dosrius i de Sant Sebastià. Pel que fa a les seves característiques, hom ha qualificat el mineral d'aquesta zona com a quars de llet, denominació que se li dóna per la coloració derivada de les gotes gasoses i líquides disperses que conté.

914. "Los numerosos diques eruptivos indican una intensa actividad volcánica (...) éste continuó atenuado en los géiseres, fumarolas y manantiales hidrotermales, que originaron los diques de calcita y cuarzo lácteo tan frecuentes en la región". MONTSERRAT, P. *Flora de la cordillera litoral catalana*, Mataró, 1989, p. 364.

915. "El cuarzo aparece en cristales alotriomorfos, y en algunos casos alcanzan gran desarrollo, lo cual da a la roca a veces cierto aire porfídico". Instituto Geológico y Minero de España. *Mapa geológico de España,* 393. 37-15. Segunda Serie. Primera Edición. Madrid, 1976.

És, per tant, molt plausible com a hipòtesi de treball el fet que el vidre mataroní s'elaborés amb el quars procedent del propi territori. La seva relativa abundor i els afloraments superficials devien fer innecessari el seu comerç, la qual cosa explicaria la manca de qualsevol referència documental, en marcat constrast amb el que s'esdevingué amb la barrella i el salicorn.

Una altra dada interessant, l'ofereix L. Planell en el seu treball, on canta les lloances d'un forn situat entre Mataró i Dosrius, que elaborava *...vidrios muy finos, delgados como cartulina y decorados de varios colores, de formas de gran elegancia y refinamiento artístico; tanto que algunas de las piezas en él fabricadas se han atribuído ser de procedencia adriática. Para su fabricación usaban tierra procedente de las mismas montañas vecinas a Mataró*[916]. Caldrà retenir aquest detall a l'hora d'estudiar les característiques del vidre mataroní.

A banda dels components ressenyats, la documentació consultada ofereix notícies sobre l'existència d'altres elements emprats en l'elaboració del que els vidriers mataronins anomenaven la mescolaina, és a dir, la mescla heterogènia de la sílice amb els fundents, abans de convertir-se en vidre. El vidre apareix assíduament com un element a reciclar, bé en forma de vidre trencat, o en forma de *torrons*, nom que es donava al vidre que durant el procés de fosa havia vessat del gresol i s'havia barrejat amb cendres[917].

La presència d'elements emprats per modificar el color del vidre, o bé l'existència d'esmalts per al envernissat de determinades peces mereix una menció especial. En el forn de Pere Roig (II) hi ha documentada la presència de tres quintars i mig de color estimat a 2 lliures 6 sous quintar, així com deu lliures i mitja d'esmalt avaluat en 4 sous i 6 diners la lliura. Semblantment, en el forn de Francesc Guanter i Genís Tremolet es citen sis roves de *roseta*, que probablement tenia la mateixa utilitat, i també nou roves i quinze lliures d'esmalt a 2 sous i 4 diners la

916. PLANELL, L. *El vidrio*, Vol. I, p. 141.

917. A l'inventari de Pere Roig (II): "...hun garbell de aram (...) per garbellar vidre trencat. (...) una roba y mitja de vidre trencat per nou sous (...) vuit quintars tres robas tres lliures de torrons a raó una lliura onse sous quintar (...) dos quintars de torrons sense courer a raó una lliura deu sous quintar". En el forn de Genís Tremolet, dos quintars de vidre trencat. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 8.IV.1609. I també en el mateix forn, en una altra data, "una pastera per tenir vidre trencat". ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601.

lliura[918]. Noves referències a aquests productes apareixen al forn dels Roig quan es trobava sota la gestió de Lledó, Borrell i Marquès o, finalment, de Baró[919].

Tècniques i procediments

Una volta realitzades les tasques preparatòries dels diferents components del vidre, i d'acord amb les proporcions que cada mestre coneixia, s'obtenia la mescolaina que calia introduir al forn. La mescolaina és sovint citada a la documentació. En el forn de Pere Roig (II), se n'hi trobà un quintar que fou valorat en 4 lliures. En el forn de Genís Tremolet i Francesc Guanter hom féu esment d'una quantitat força important, seixanta-set quintars, que fou taxada a 3 lliures 16 sous quintar[920].

La dada més rellevant procedeix del mateix forn, uns anys després, quan Genís Tremolet vengué al seu fill, del mateix nom, *una mescolayna feta de dos quintars de barrella y dos de pedra*[921]. En aquest document apareixen perfectament definits —i el que és més interessant— en les seves proporcions, els materials bàsics: la sílice, en forma de pedra, i la barrella, com a fundent.

És probable que la fusió de la mescolaina tingués lloc en un àmbit concret del forn que rebés el mateix nom. Així ho sembla indicar la referència en el forn de Pere Roig (II), on es fa esment *...lo forn de fer vidre y archas de recourer lo vidre y mescolaina...*, i també en un altre forn, on s'indica la presència d'un *...casale in quo est constructo furno vitrii (...) l'arca de la mascolayna*[922]. Aquesta accepció s'avindria amb la que proposen Alvocer i Moll per a aquest mot.

Una vegada produïda la fusió dels materials, el vidre en estat fluid restava en els morters a l'interior del forn. Segons Planell, la fusió no es

918. Concretament es detallen 6 roves de roseta a 3 sous la lliura. ACA. Arx. Not. Mataró. 179. 4.VII.1601.

919. 45 lliures d'esmalt a 6 sous la lliura i 38 quintars i mig de color a 17 rals quintar. ACA. Arx. Not. Mataró, 1176, 10.III.1675. 40 quintars de color. ACA. Arx. Not. Mataró, 411, 14.I.1698.

920. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601.

921. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033, 8.IV.1609.

922. ACA. Arx. Not. Mataró, 231. 16.I.1623.

923. Planell, L. *Vidrio*, pp. 56-57.

produïa fins al cap de divuit o vint hores, a foc viu, i per buidar els gresols calien deu o dotze hores més. Segons aquest autor, això obligava a fer cinc jornades la setmana, sempre en hores diferents *los vidrieros acudían al trabajo en horas variadas durante los días de la semana, hasta llegar al domingo regularizaba nuevamente*[923].

El treball, per tant, s'havia de dur a terme de dia i de nit. Aquesta circumstància resta constatada a l'àmbit mataroní amb la presència a l'inventari de Pere Roig (II) d'instal·lacions específiques destinades a servir de cambres o de menjador per als fadrins. Tremolet i Guanter, en el seu forn, hi detallaren també màrfegues i travessers que devien complir la mateixa funció[924].

També és possible documentar la presència del vidre en fusió en uns forns que, sembla, devien restar molt poc temps inactius. Pere Roig (II) tenia *sinch robas de vidre que estan dins los morters estan dins lo forn a raó de una lliura onsa sous quintar*. L'any 1675, en el forn que explotaven Lledó, Borrell i Marquès, hi havia dins dels morters dos quintars de vidre que foren avaluats en 11 lliures[925].

A partir d'aquest punt, s'iniciava la tasca pròpiament creativa de l'elaboració de les peces. Hom podia emprar tres tècniques diferents: el vidre bufat, el vidre fet amb motlle i el vidre de llum, si bé també era habitual utilitzar en determinades peces més d'una o, fins i tot, les tres tècniques referenciades. Ramon Juncosa ha tramès, també en aquest punt, el seu mestratge rebut directament de vidriers mataronins del segle passat[926].

924. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601.

925. ACA. Arx. Not. Mataró, 1176. 10.III.1675.

926. "Prèviament s'ha d'escalfar la punta de la canya; a continuació s'introdueix amb cura a l'interior del gresol, fins a tocar el vidre en estat pastós. Amb uns moviments rotatoris i acompassats, d'esquerra a dreta, es treu una petita quantitat de vidre anomenada "posta". A partir d'aquest moment les mans ja han de fer rodar la canya acompassant el moviment amb l'estat pastós del vidre. Quan la "posta" s'ha refredat un xic, es repeteix l'operació d'extreure vidre de l'interior del gresol. A cop d'ull se n'ha d'extreure la quantitat necessària per a la peça que es vol fer. Tot voltant la canya en posició horitzontal, el vidre s'arrodoneix mitjançant un motlle de forma semiesfèrica, però partit per la meitat, o bé se li dóna una mica de forma passant-lo per sobre d'un marbre o "mabre". A vegades se li dóna una forma lleugerament troncocònica o bé una mica de punta, segons la peça que es vol fer. A continuació es bufa amb molta cura el vidre, que encara conserva l'estat pastós, i es procura que la bombolla d'aire es reparteixi, a fi que les parets tinguin un gruix uniforme. Si la canya tot rodant deixa penjar el vidre, es va formant un coll que s'allarga a voluntat de l'operari. Seguidament la canya s'aixeca de nou en posició horitzontal, es torna a bufar i es forma una esfera a l'extrem del coll efectuat abans. Si es vol que aquesta esfera tingui una forma aixatada la canya ha d'apuntar enlaire, tapant amb el dit

Vidrier de llum, activitat molt minoritària en el Mataró del segle XVII. Rajoles dels oficis. Museu de Mataró.

El vidre fet amb motlle, si bé permetia obtenir uns resultats espectaculars, feia minvar l'aportació creativa de l'operari. El vidre era bufat amb la canya dins d'uns motlles que podien ser de fusta, plom, ferro, etc., en els quals hom havia buidat la forma de l'objecte a reproduir. A les peces de més qualitat hom emprava aquest procediment en algunes parts —per exemple a la cama o balustre de les copes—, mentre que la resta podia ser bufat sense motlle.

índex el forat per on es bufa. Amb aquest moviment s'haurà format una botella amb coll i una panxa esfèrica o abombada. El guarniment amb anses, brocs, creteries, etc., és un treball que necessita l'ajuda d'altres persones i útils. El temps emprat per a fer la botella, sense cap altra aplicació varia entre dos i tres minuts". Juncosa, R. Clariana, J.F. El vidre a Mataró. p. 42.

El tercer tipus de treball era el de llum, del qual Pere Gil féu una meritòria descripció[927]. Aquesta tècnica s'anà distanciant progressivament dels forns pròpiament dits i tendí a crear un àmbit propi de treball, però subsidiari dels forns, i amb una producció especialitzada que el mateix Pere Gil no s'estigué de descriure amb entusiasme[928].

Aquesta modalitat fou probablement la menys desenvolupada a Mataró, tot i que tingué un cert relleu a partir de la segona meitat del segle XVII[929]. Amb tot, cal tenir en compte que moltes de les peces que sortiren dels forns mataronins estaven acabades o adornades amb elements elaborats amb aquesta tècnica. Per contra, és probable que tingués un cert auge a la capital del Principat, ateses les dificultats per a la construcció de forns en el recinte urbà.

Així doncs, la producció mataronina girà primordialment entorn del vidre bufat i del fet amb motlles. Juncosa i Clariana han estudiat algunes peces procedents de recerques arqueològiques realitzades a l'àmbit mataroní i corresponents a aquest període i han identificat algunes peces d'elaboració totalment manual i de gran qualitat[930]. Pel que fa a la utilització del vidre de motlle, la documentació escrita ha donat testimoni fefaent de la seva proliferació en els obradors mataronins.

Una consideració prèvia a l'estudi d'aquest utillatge passa necessàriament per un breu comentari sobre el material en què foren fabricats. La major part dels motlles ressenyats són fets de bronze. D'aquest aliatge semblen estar fets els motlles destinats a elaborar les peces de

927. "...ab differents colors de vidre fan en los forns del vidre uns fils prims y drets de vidre finissim cristalli; o vidre blanc, vert, vermell, negre, groc, blau, etc. y a la llum de oli de cresol bufant ab un instrument de vidre, lo cap del qual ahont se posa en la boca per a bufar és com lo dit menonell: y es perlongat y corvat ab recolse: y baix en mitg es a modo de una olleta; y lo cap que toca en la llum es estret com una ploma prima de oca (...) y prenent de aquells differents fils de vidre y bufant ajuntant los ab deguda proporcio y quantitat y colors que volen fan totes les coses predites y quantitat y colors que volen..." Iglésies, J. Pere Gil, S.I., 1551-1622, pp. 214.

928. "Joyells y anells se fan, que apar no son differents de joyells de or ab diamants, rubins, esmeraldas, turquesas, etc. (...) Las imatges de Cristos, de Sants ab tota la scultura y colors vius admira, papagalls, altres ossells, grills, llangostas, serpents, llangardaixos, moscas, formigas se fan en tanta perfeccio que sobrepujan lo enteniment." Iglésies, J. Pere Gil, S.I., 1551-1622, pp. 215.

929. L'any 1648 Jaume Pi és citat en un document escrit en castellà com a "vidriero de llumbre". ACA. Arx. Not. Mataró, 1116. 13.X.1648. ACA. Arx. Not. Mataró, 473. 16.IV.1702. Es cita a Fèlix Martorell, vidrier de llum.

930. Juncosa, R. Clariana, J.F. El vidre a Mataró, p. 53.

TIPUS I NOMBRE DE MOTLLES DESCRITS EN ELS FORNS MATARONINS

DENOMINACIÓ	G i T 1601	G Tm. 1609	Roig 1642	LBM 1675	JB 1701	JB 1703
Ampolles	-	-	7	-	-	-
Balustres	-	-	1	-	-	-
Barques	-	-	5	-	-	-
Botó de cares	-	-	2	-	-	-
Cares	-	1	-	-	1	1
Costa dreta	-	1	-	-	-	3
Filoses	-	1	-	-	-	-
Garrafes	-	-	-	-	*	-
Gollonat	-	-	1	-	-	-
Llànties	-	-	1	-	1	1
Lleonets	-	-	1	-	-	-
Lleons	-	-	3	-	2	2
"Ochavats"	-	1	11	-	3	2
Papellones	-	-	1	-	-	-
"Perilles"	-	1	-	-	-	-
Petxines	-	1	1	-	1	1
Picats	-	1	2	-	-	1
Pinyes	-	2	3	-	2	2
Rei	-	-	2	-	-	1
Remotllar	-	-	-	-	-	1
Altres	-	2	4	-	1	4
TOTAL	26	11	45	13	11	19

* "Una sort de motllos de fusta per fer garrafes"[931].

més qualitat; així, de l'inventari de Pere Roig (II) els motlles de balustres, de papallones gran i de barques gran són d'aquest metall.

D'altres peces, com per exemple els motlles de lleons o de pinyes, podien ser tant de bronze com de plom. L'aram també té la seva representació en els motlles *otxavats*, mentre que la fusta sembla reservada

931. Fonts documentals: G i T. Forn de Genís Tremolet i Francesc Guanter. ACA. Arx. Not. Mataró, 179, 4.VII.1601. G. Tm.: cessió de Genís Tremolet pare al seu fill del mateix nom. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 8.IV.1609. Roig: inventari de Pere Roig (II). MASMM. Inventaris 29.VII.1602 (1642). LBM: constitució de companyia entre els vidriers Pau Lledó, Francesc Borrell i Joan Marquès. ACA. Arx. Not. Mataró, 1176. 10.III.1675. JB1701 i JB1703 es corresponen amb sengles inventaris del forn de Jaume Baró: ACA. Arx. Not. Mataró, 1191. 23.IX.1701 i ACA. Arx. Not. Mataró, 1193. 4.I.1703.

als articles de menor qualitat o dificultat tècnica com les ampolles o les garrafes. Tanmateix, cal concloure que el material base predominant és el bronze. Així, dels onze motlles citats a l'inventari de Tremolet, deu eren de bronze i sols un de plom.

L'estudi pormenoritzat dels motlles o, més concretament, de les peces que amb la seva aplicació obtenien els vidriers mataronins es desenvoluparà a l'apartat dedicat específicament a la producció vitrària mataronina. Tanmateix, potser res més il·lustrador com a corol·lari d'aquesta aproximació als motlles mataronins que un comentari de Justina Rodríguez.

El molde fue muy utilizado en Murano por los artífices del "cristallo" para ampliar su gama tipológica con formas complicadas y atractivas, imposibles de modelar con otros métodos (...) Con frecuencia la fantasía del artista llegó a crear formas caprichosas que representaban animales, naves, botellas con el cuerpo de venera o racimo de uvas, recipientes en forma de león...[932].

El paral·lelisme d'aquesta descripció amb la realitat mataronina segur que no fou accidental.

Finalment, cal constatar que les característiques generals de la producció dels Roig s'avindrien amb el que hom ha denominat *vidre d'aparador*, és a dir, una producció que no es consumia pas per la seva funcionalitat estricta, sinó pel valor artístic o decoratiu o com a signe de refinament i distinció; en definitiva, com a element d'ostentació de status social. I, sens dubte, els Roig reeixiren en aquest tipus de producció, si hom considera l'abast geogràfic que tingueren els productes d'aquest obrador, així com la condició d'alguns dels seus clients.

Estructura i gestió de l'empresa vidriera

Un primer element que caldria ressaltar en aquest àmbit és que el treball dels vidriers mataronins es dugué a terme durant el segle XVI i una bona part del segle XVII, enmig d'unes estructures productives que ben poc tenien a veure amb la realitat genèrica dels ordenaments gremials. Fins allí on fou possible, s'establí durant molts anys una concu-

932. RODRÍGUEZ, J. *El vidrio veneciano*. pp. 138-139.

rrència lliure de les forces de treball entorn de l'accés als mitjans de producció per tal d'elaborar el producte. Els vidriers —dipositaris d'uns coneixements i d'unes tècniques molt específiques— hagueren d'obrir-se camí enmig d'un cúmul de situacions que, de ben segur, no els foren sempre fàcils de menar: l'accés a les instal·lacions, l'abastament i finançament de les matèries primeres, les relacions laborals, la comercialització del producte, el finançament de les vendes, l'endeutament temporal, etc. Enmig d'aquest maremàgnum s'assajaren estratègies que els permetessin sobreviure al temporal de contrarietats i arribar a port sans i estalvis. És en aquesta vessant on el món dels vidriers presenta unes connotacions més que "modernes" i, per tant, els seus esforços per sobreviure com a col·lectiu esdevenen quelcom molt proper. Les dificultats foren realment serioses i no tots ho aconseguiren. Les pàgines que segueixen són la petita història de la lluita d'aquest col·lectiu per reeixir.

El punt de partida no podia ser més engrescador. Durant anys, el control i les exigències gremials foren gairebé imperceptibles. L'any 1617 la confraria estava integrada per dotze membres, que probablement integraven no més de cinc famílies[933], per la qual cosa el nombre de vidriers durant el segle XVII pogué créixer de forma important.

Si en aquest sentit les dificultats foren gairebé inexistents, no succeí el mateix amb l'accés als mitjans de producció. Probablement devia ser habitual que una bona part dels vidriers fossin propietaris dels elements bàsics del seu utillatge, tal i com apareixen a l'inventari de Jaume Guindó[934]. Així doncs, la primera dificultat a resoldre era l'accés al forn i aquesta es convertí, per raons òbvies, en una qüestió cabdal. I ho fou perquè l'empresa vidriera pivotà sempre entorn d'aquest element ineludible.

A diferència d'altres activitats artesanals, on les instal·lacions no representaven una inversió molt important, en la vidrieria les instal·lacions bàsiques per dur a terme el procés productiu implicaven una forta inversió en capital fix, que molt poques vegades estava a l'abast dels vidriers.

933. Pere Roig, major; Joan Pere Nogueres i Pasqual; Joan Pau Corbera; Joan Pi; Pau Pi; Antoni Roig; Bernat Pi; Esteve Roig; Genís Martorell; Pere Roig, menor; Narcís Guallart; Sebastià Roig. ACA. Arx. Not. Mataró, 194. 8.I.1617.

934. Jaume Guindó tenia casa al carrer Pujol i, en el seu inventari, a l'entrada es detallen "uns ferros per marcar" i "tres ferros de vedrier dolents". MASMM. Inventaris 28.I.1630.

D'aquí que aquest col·lectiu s'articulés jeràrquicament segons la via per la qual havia tingut accés al forn, condició *sine qua non* per tal que el vidrier pogués realitzar el seu treball.

Hi havia diverses possibilitats per assolir aquest objectiu. Hom hi podia accedir, òbviament, pel fet de ser-ne el propietari també per arrendament, ja fos de tot un forn o, si més no, d'un obrall. Un vidrier es podia llogar com a fadrí o treballador, i en darrer terme, també com a aprenent, la qual cosa possibilitava alhora una iniciació als coneixements bàsics de l'ofici.

Els vidriers propietaris de forns foren realment molt pocs. L'exemple millor conegut i suggerent és altra volta el dels Roig. És poc freqüent trobar una exposició tan diàfana de les motivacions econòmiques subjacents en un protocol notarial. Vilaró, negociant actiu en diferents fronts de la vida econòmica mataronina, tingué ja en els darrers anys del segle XVI una percepció força clara de les possibilitats expansives del treball del vidre. La seva inversió de sòl urbà, més les despeses necessàries per a la construcció d'un casal destinat a allotjar un forn, demostren el fi olfacte d'una persona avesada a la recerca d'àmbits susceptibles de generar guanys econòmics, alhora que una correcta interpretació de la conjuntura futura que hauria d'experimentar aquesta activitat a Mataró en els anys successius[935].

935. "En nom de Nostre Senyor Déu sia, amén. Sobre les coses devall scrites per y entre los honorables Joan Arnau Vilaró, negociant de la vila de Mataró, bisbat de Barcelona, de una part, y Pere Roig y Masarnau vedrier de dita vila, y de present en la parròquia de Dosrius habitant, de part altra, són estats fets, pactats, fermats y jurats los pactes y avinenses següents. Primerament attenent y considerant lo dit mossèn Vilaró tenir ell y possehir de present una part de terra ab los quals té corrals de bestiar menut dins la present vila y en la Riera de Cirera y de aquells havent de present molt pocha utilitat, perço haver considerat que si en aquell ediffica un casal de forn de vidre ab ses establies y pou de aygua ne haurà molt gran útil y arrendament quiscun any. E perçò posar en obra, havent pregat mossèn Pere Roig, vedrier, que dexàs lo arrrendament que de present té del forn de vidre en Dosrius, y que li arrendàs lo forn de vidre que ell dit Vilaró entén fer en dit pati de terra, lo qual ha de ésser de amplària de dos cossos y mig o cerca, en tal manera que lo dit pati de terra que dit Vilaró té allí, ço és, ne restarà franch a dit Vilaró vint y vuit palms on són fets dits casal, stables y pou. Y com lo dit Pere Roig y Masarnau se sie adherit a la dita promesa, y per ço hage dexar dit forn de Dosrius, per ço lo dit Joan Vilaró ab thenor del present capítol convé y en bona fe promet a dit Pere Roig y Masarnau assó sots pena de sinquanta ducats d'or. La qual pena grasiosament se imposa en com aquella en cas de contrafactió sia reclamada per mi Pere Roig y Masarnau (...) de dita pena qe dit Roig y Masarnau lo pugue fer acabar a costes y despeses de dit Vilaró. Y axí promet dit Vilaró que de assí al sant Joan de juny més propvinent haurà acabat dit casal de forn, ab dos portals de amplària de dotze palms quiscun y

Vilaró no fou l'únic que tingué aquesta percepció de les expectatives econòmiques que es generaven entorn del vidre. El negociant Pere Sala fou també el titular d'un dels forns millor documentats a la vila, arrendat sistemàticament durant un bon període de temps. Resta, doncs, palès l'interès del capital especulatiu en la construcció d'aquestes instal·lacions.

Tanmateix, algunes nissagues vidrieres, més aviat poques, aconseguiren la propietat del forn que constituïa el centre de la seva activitat productiva. Com ja s'ha indicat, els Roig assoliren la titularitat del forn dels Vilaró durant el període d'una minoria d'edat dels hereus[936] —període crític per a la supervivència de la major part dels patrimonis familiars— i el mantingueren en el seu poder una cinquantena d'anys, quan la vídua de Pere Roig (II) hagué de cedir-ne la titularitat a Pere Bruguera. Altra volta la vídua d'aquest, tot i haver-ho intentat, no pogué mantenir el control sobre la titularitat del forn, que passà de bell nou a mans de negociants, els germans Baró. Cal emfasitzar aquesta pugna entre mestres vidriers i representants del capital mercantil. Sovint aquests feren bascular el fràgil equilibri de les empreses vidrieres fins situar-les fora de l'abast dels qui les treballaven.

Aquestes dificultats, tant per accedir a la propietat del forn com per mantenir-ne la titularitat, expliquen que una bona part de la producció

establies y pou ab son effecte, en tal manera que dit Pere Roig y Masarnau pugue fer dit forn de vidre dins lo dit casal y fer los altres ecercicis per obrar vidre conforme altres forns de vidre (...) stan. Y lo qual forn sie fet ço és casals y stables y pou, lo dit Joan Vilaró arrenda ara per las hores y les hores per ara, ab tenor del present, a dit Pere Roig y Masarnau y als seus per temps de sinch anys, qui comensaran a corre lo die de sant Joan de juny més propvinent, y assò per preu de trenta y sinch lliures per any, lo qual preu a de pagar a mi, comensant la primera paga en lo die (*sant Joan de juny més propvinent*). Ab pacte emperò que si per cas, durant lo present arrendament morirà dit Pere Roig y Masarnau, en tals cas stigue en electió de dit Vilaró, passat lo primer any del present arrendament, de cobrà dit casal y forn. Y si no voldrà dit Vilaró cobrar dit forn, que en tal cas los hereus de dit Pere Roig y Masarnau sien tinguts tant solament de pagar quiscun any a dit Vilaró vynt lliures de arrendament de dit forn y casal, y ab pacte que dit Roig y Masarnau se pugue servir de tota la terra que sia de dit Vilaró contigua a dit forn o forns, en tant que dit Vilaró hage aquell venut o feta casa o celler en dit tros de terra...". ACA. Arx. Not. Mataró, 195. 8.IV.1597.

936. Nicolau Urgellès, capità i negociant, fou nomenat pel batlle de la vila curador dels béns d'Antoni Vilaró. En aquesta funció vengué a Pere Roig el forn de vidre que Vilaró posseïa a la riera al costat de la casa de Pere Corbera. El preu del forn amb botiga, instal·lacions i pati de terra es fixà en 400 ll. L'esposa de Vilaró, casada en segones núpcies amb Narcís Jofre, tingué un plet sobre aquest afer amb Urgellès. ACA. Arx. Not. Mataró, 180.27.IX.1602. ACA. Arx. Not. Mataró, 180. 22.XI.1602.

mataronina fos duta a terme per grups de vidriers que s'associaven i arrendaven les instal·lacions on desenvolupar la seva activitat. La que devia ser una de les companyies més emprenedores del segle XVI, la integrada per Francesc Guanter i Genís Tremolet, mostra clarament una via alternativa a la realitzada pels Roig, pel que fa a la titularitat de les instal·lacions. La primera cita documental d'aquesta societat es troba l'any 1592, quan s'associen amb el botiguer de vidres madrileny Antonio de Lima per a la comercialització dels seus productes.

...firman buena, leal y verdadera companyia sobre los vidrios que los dicho Francisco Guanter y Genesio Tremolet hazen y fabrican o hazen fabricar en el horno de vidrios que tienen en la dicha villa de Matarón, los quales vidrios se han de lebar y traher en los reynos de Castilla y de Aragón y en otras partes que fueren bien vistas a las dichas partes para que allí se puedan vender para más beneficio de la dicha companyia[937].

Això permet considerar que l'empresa havia assolit ja un cert desenvolupament estructural i productiu que li permetia temptejar els mercats peninsulars. L'any 1593 els dos socis s'associaven amb el mariner Lluís Figueres de Mataró, per tal de trametre i negociar quatre caixes de vidre valorades en 166 lliures vers Mallorca[938]. Aquesta dada planteja interessants qüestions com és l'exportació mataronina a Mallorca, centre tradicionalment considerat pioner en el treball del vidre.

L'actuació conjunta dels Tremolet i Guanter probablement finalitzà l'any 1601, moment en què es produïren un seguit de vendes que probablement significaren la fi d'aquesta associació de dilatada existència. Així es podria deduir de dues importants vendes d'utillatge i matèries primeres que realitzaren conjuntament Guanter i Tremolet a favor de Benet Camps i Narcís Planes[939].

937. AHMB. Notarials IX, 6. 7.IX.1542.

938. ACA. Arx. Not. Mataró, 1010. 13.III.1593.

939. Francesc Guanter i Genís Tremolet venen a Narcís Planes i Pere Benet Camps, tots ells vidriers de Mataró, "Primo tot lo forn encés ab les dues arques, peu de obrays, banques y lloses y torns y palpadons, ab quatre davants plens de vidre, dins lo forn dit del vidre de Pere Sala de dita vila estimat en quaranta sinch lliures. Item la ferramenta de dit forn, de ferro que pesa vint y tres robes estimat en vint y nou lliures divuyt sous. Item vint y sis mollos, axí de coure, aram y plom de diversas fechuras estimats et (sic) sinquanta y tres lliures quinsa sous. Item quatre mabres y quatre planches de ferro estimat en dues lliures vuyt sous. Item un garbell de aram per vint y set sous. Item una romana grosa estimada en quatre lliures. Item unes riscles

Uns anys més tard, fou Genís Tremolet qui, en solitari, realitzà una venda del que devia ser el seu propi utillatge, al seu fill del mateix nom, com a pagament del seu treball en el forn. El document prou bé podria ser interpretat com a testimoni del relleu generacional al capdavant de l'explotació de l'empresa[940]. Doncs bé, les dades exposades semblen poder afirmar que els Guanter i Tremolet endegaren la seva empresa tot arrendant el forn del negociant Pere Sala.

L'any 1626 un altre membre de la nissaga Tremolet, constituïa de bell nou una companyia amb Jaume Massot i Pere Pau Sala. Tots ells concordaren *...que entre ells y per iguals parts hagen de tenir companyia y treballar llur offici de vedrier en lo dit forn durant dit temps. Item és estat pactat entre les dites parts que tot lo que se haurà de menester per a mantenir dit forn y companyia se haja de pagar per iguals parts*

i sedasos de passar barrella estimat en deu sous. Item dues pasteres y tres piques de picadors y altres coses estan a la volta de la finestra de dit forn estimades en set lliures. Item una caxa de la civada y una pastera per tenir vidre trencat y dues caxes de cor ab ses pedres y coxins en trenta lliures. Item un baïol en sis lliures. Item quinse bastons/barchons madalles xiques en una lliura. Item vuy barlons? de medalles gran en una lliura catorse sous. Item sinch bofadors y un pisador. en una lliura quatre sous. Item dotse morterets grans y un morter xich en sinquanta lliures sinc sous. Item sexanta y set quintars mesculayna a tres lliures setse sous lo quintar en dos-centes sinquanta quatre lliures dotse sous...". Import total: 410 lliures 10 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601. Francesc Guanter i Genís Tremolet, a més del citat anteriorment, també venen a Pere Benet Camps: 6 roves de roseta a 3 sous lliura, per 23 lliures. 1 quintar vidre trencat per 1 ducat. 9 roves i 15 lliures esmalt a 2 sous 4 diners lliura, per 29 lliures 1 sou. La llenya que tenen a Canyamars, 4 lliures. Els matxos amb tots els guarniments, 258 lliures. 2 carretes senzilles, 25 lliures. Hi ha també la venda d'elements que semblen de l'habitacle dels fadrins: màrfegues, travessers, etc. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601.

940. Genís Tremolet, vidrier de Mataró, ven a Genís Tremolet, menor de dies, també vidrier de Mataró, per a satisfer-li l'import de 120 lliures que li deu pels jornals que ha fet per a ell del seu ofici: 2 rossins de pèl gris, tots dos ja closos, un "mulum sive macho ja clos ab sos basts y arreus y una carreta". A més, l'utillatge següent: "...mollo de bronso per a fer vidre dit mollo de petgines. Item altre mollo de bronso nomenat de perilles. Item altre mollo de bronso anomenat de costa dreta. Item altre mollo de bronso anomenat molle picat. Item altre molle de bronso anomenat filosas. Item altre mollo de bronso anomenat ochavat ampla. Item altre mollo de bronso anomenat de cares. Item altre mollo de bronso anomenat de pinya. Item altre motllo de plom anomenat de pinya. Item dos altres molles de aram achavats la hu gran y l.altre petit (...). Item un pal de ferro per a desentornar y atiar lo forn de vidre. Item una botadora de ferro per a botar la brosa. Item una tiradora de ferro per tirar lo caliu del forn. Item dues forquetes de ferro per a pendre a l'arca. Item tres forquetes de ferro per ajudar als vedriers. Item tres malls de ferro per a picar la barrella. Item tres tascons per a stallar. Item dues masses grans ab sos anells de ferro per a estellar. Item una mascolayna feta de dos quintars de barrella y dos de pedra. Item dos quintars de vidre trencat". Tot plegat es troba al forn de vidre que el primer té arrendat a Pere Sala, negociant, al carrer de la Riera. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 8.IV.1609.

entre los dits (...) y axí mateix tot lo que se'n traurà de profit y ganancia se haja de partir entre los dits per iguals parts y si, lo que Déu no vulle, se siguia pèrdua se haja també de patir per iguals parts.

Un dels associats havia aconseguit un subarrendament d'un forn ubicat a Vilanova del Vallès per un període de trenta-quatre mesos, pel qual s'havia de satisfer un arrendament de 48 lliures anuals. Significativament, la durada de la companyia es fixà precisament en funció del període d'arrendament del forn[941]. L'estructura de la companyia era extremadament simple. Es perfila l'existència d'un fons comú al qual revertirien les despeses i els guanys. Per al cas d'incompliment de les tasques laborals d'algun dels associats es fixava una compensació de quatre sous diaris que anirien al fons de la companyia. Les despeses, a més de les habituals en una instal·lació d'aquest tipus, estaven també formades pels queviures destinats a l'alimentació de socis i altres treballadors. Cal retenir, per la seva significació, el cas d'una d'aquestes compres en la qual el pagament es féu parcialment en vidres[942].

Altres companyies comparteixen aquests trets bàsics, tot incorporant algunes modificacions. Així, en la companyia constituïda entre Sebastià Faubell i Bernat Pi, el forn es trobava a l'Albi, arquebisbat de Tarragona. En aquest cas, es declarà a l'escriptura de constitució l'aportació de capital de cadascun dels associats: Faubell, 222 lliures i Pi 100 lliures. També es pactà que el menjar, beure, la conservació del forn i singularment el manteniment de les respectives esposes s'havia de pagar del comú de la companyia. Aquesta dada il·lustra un aspecte més del caràcter itinerant que la dependència dels forns conferí a alguns

941. Companyia formada per Jaume Massot, Pere Pau Sala i Genís Tremolet, tots vidriers de Mataró. Jaume Massot havia rebut acte de subarrendament, fet per Jaume Vilarrassa, vidrier de Mataró, per 2 anys i 10 mesos i import de 48 lliures l'any de "...tot aquell casal o forn de vidre amb una casa y pessa de terra a dit forn contiguo dit lo forn de vidre d'en Colomer de Vilanova (...) Item és estat pactat entre dites parts que tant quant dura lo temps del present dit rearrendament y present companyia los dits (...) hagen y sien obligats en treballar de llur ofici de vedrier bé y degudament, segons llur posibilitat, e que tots los dies que qualsevol d.ells vagaran sien obligats en donar y pagar al cos de dita companyia dos reals per cada dia hauran vagat, ab tal emperò que no fos lo qui vagarà impedit per fer negoci per lo comú de dita companyia, que en dit cas no pagarà cosa alguna...". ACA. Arx. Not. Mataró, 1047. 23.VIII.1626.

942. Genís Tremolet i els seus socis compren 36 cargues de vi i certa quantitat de forment a Bernat Folgueres per un import de 95 lliures. Es pacta que una part del pagament es farà en vidres. ACA. Arx. Not. de Mataró, 207. 17.VIII.1627.

dels vidriers i a les seves famílies. Potser el més sorprenent d'aquesta companyia fos el fet que tot i que les aportacions de capital inicial foren diferents, es convingué que tant pèrdues com guanys s'haurien de repartir a parts iguals[943].

La vida de les companyies estava subjecta a moltes alteracions. Així, els mateixos titulars que s'havien fet càrrec de l'explotació dels Guanter i Tremolet, posteriorment modificaren la seva relació inicial d'associats per convertir-la en una de subordinació laboral per part d'un dels seus membres. Cal remarcar, en aquest context l'aparició del mot *obrer* per designar les persones que treballaven al forn[944].

En altres ocasions, les companyies no assolien el termini de vida que s'havien fixat inicialment. L'any 1624 se signava un contracte de companyia de vidriers entre Jaume Vilarrassa i Segimon Soler per un període de cinc anys. Dos anys després, el darrer estava treballant per Sebastià i Esteve Roig en el forn que aquests tenien a Argentona, i més concretament a l'obrall de Joan Partegàs[945].

El seguiment de la documentació permet conèixer altres vicissituds de la vida d'aquestes associacions de vidriers. Heus-ne aquí alguns exemples. L'any 1675 es constituí una companyia entre Pau Lledó i Francesc Borrell, vidriers, i Joan Marquès, negociant. Es disposaren a explotar el forn que havia estat de Pere Bruguera i que a la mort d'aquest els fou cedit per la seva vídua per un període de quatre anys. Dos anys després, l'associació es cancel·lava amb l'acord de les parts, però abans que ex-

943. "...fan y contracten una companya de un forn de vidre (...) lo qual forn aportaran tots dos los dits companys y treballaran cada hu en son obrall, per les coses més convenients per lo bé y profit de la present companyia, sens poder demanar salari algú ningú de dits companys". AHPB. Not. Antoni Batlle, Llig. 16, 1608-1611. 21.X.1608.

944. Companyia formada pels vidriers Pere Planes i Pere Benet Camps. Decidiren "...tenir vuy companyia ab tot lo guany y la pèrdua del forn del vidre dit lo forn de munt de la pesent vila de Mataró és a saber ab tots los arreus del dit forn com són aynes, barrella, motllos y altres coses tocants a la dita companyia conforme ells tenien comprat de Genís Tramolet y Francesc Guanter, vidriers de la dita vila...". Posteriorment, Pere Camps renuncià a tots els seus drets sobre la companyia i en contrapartida Planes li oferí "...donar-li en dit forn un obray franch ab vidre per obrar conforme los altres obrers (...) donant-li axí mateix servici de aprenent, de manera que dit Camps no sia obligat posar-y sinó lo que voldrà obrar". ACA. Arx. Not. Mataró, 181. 22.IX.1604.

945. ACA. Arx. Not. Mataró, 1099. 12.I.1624. Segimon Soler, vidrier de Mataró, reconeix a Sebastià Roig i Esteve Roig, vidriers de Mataró, haver rebut 106 lliures 1 sou "pro pretio sexcentorum et sex grossas de vidra pro me operatam in furno vestro quam habetis in parroquiam sancti Iuliani de Argentona et in operatorio sive obrall Joannis Partegas". ACA. Arx. Not. Mataró, 1100. 21.VI.1626.

pirés el termini que s'havien fixat[946]. A la primeria de l'any 1688, l'esmentat forn estava sota el control de Francesc Borrell i Francesc Castellar. Tanmateix, el mes d'abril Castellar es desvinculà de la societat i el negociant Francesc Baró ocupava el seu lloc amb tots els seus mateixos drets, havent-se fet, però, càrrec de l'endeutament de la companyia. Aquest fou el pas previ que li permetria assumir la titularitat del forn en un moment posterior[947].

La dissolució d'una altra companyia formada pels vidriers Pau i Joan Pi i Bernat Gual ofereix dades per interpretar aquest fenomen. En aquest cas, hom explicità que les causes de la finalització de les activitats foren l'endeutament que afectava la societat. Els interessats hagueren de signar una definició de comptes. Bernat Gual assumia una part important del passiu, entre altres deutes a Barcelona per un import de 100 lliures més l'import de l'arrendament del forn anomenat Casanelles. Els germans Pi acceptaren documents per cobrar de vidriers de Barcelona, de Pere Sala 83 lliures i de Rafael Sala 60 lliures. Tot i amb això, la societat restà deutora als Pi d'un import de 72 lliures que Gual es comprometé a pagar en el termini d'un any. Restava encara una altra partida de 46 lliures que hom considerava de difícil cobrament[948].

Aquestes dades permeten introduir el que devia ser un dels problemes més importants de les companyies vidrieres estudiades en aquest apartat: les dificultats financeres. Aquest problema planejà constantment entorn de l'activitat dels vidriers. Una companyia amb una vida tan dilatada com la integrada pels Guanter i Tremolet no restà pas al marge d'aquestes contingències. Un document paradigmàtic en aquest sentit és el que ambdós titulars signaren al mercader mataroní Joan Jofre l'any 1580. En ell reconeixien deure al mateix Joan Jofre 91 lliures a compte de subministraments de barrella. Devien també pel mateix concepte 35 lliures a Jaume Tarruella i 100 lliures pel vi subministrat per Narcís Carbonell. Eren també deutors d'un censal de 100 lliures a Pere Joan Mas, pagès de Vilassar. Jofre es comprometia a saldar totes les quantitats degudes, però com a condició rebia en arrendament, per 23 lliures 5

946. Per a la constitució, veure ACA. Arx. Not. Mataró, 1176. 10.III.1675. Per a la dissolució, ACA. Arx. Not. Mataró, 1178. 3.I.1677.

947. Hom esmenta un debitori de 669 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 27.IV.1688.

948. ACA. Arx. Not. Mataró, 191. 11.VIII.1614.

sous anuals, la vinya dels Guanter durant un període de 14 anys. Jofre, aleshores batlle de la vila, es retindria aquest import a compte del satisfet als creditors dels Guanter. Si s'analitza l'operació al detall, es constata que els deutes satisfets per Jofre ascendien a 316 lliures, mentre que la suma dels arrendaments durant el període pactat ascendia a 325 lliures 10 sous. Amb tot això, a la fi dels 14 anys, els Guanter tindrien dret a percebre 9 lliures, mentre que Jofre obtindria una plusvàlua en aquesta operació equivalent a la producció total de la vinya durant els 14 anys. La situació dels vidriers havia de ser realment delicada per avenir-se a aitals condicions![949] Uns anys més tard, Genís Tremolet es reconeixia també deutor del negociant Tomàs Esplugues per un import de 133 lliures i 15 sous. Per satisfer-lo, Tremolet es comprometé a realitzar diverses peces de vidre, als preus ordinaris, segons un memorial que li havia lliurat Esplugues[950].

Amb aquests antecedents, es fa més entenedora la problemàtica d'aquestes rudimentàries companyies de vidriers. L'arrel del problema, sens dubte, es trobava en la minsa base financera amb què hom planteja-va aquestes empreses. Ja s'ha esmentat que totes aquestes companyies no disposaven del capital necessari per tenir la titularitat d'un forn, per la qual causa estaven obligades a arrendar-los. Si es té en compte que en la companyia citada, no sols no es feia esment de l'aportació de capital, sinó que els subministraments s'havien de pagar parcialment amb vidres, hom pot constatar les grans dificultats que aquestes empreses devien patir per la manca de circulant. Aquesta situació es devia agreujar en haver de finançar el procés productiu.

Des del moment que es comprava la barrella fins que es cobraven els vidres podia passar un període de temps suficientment ampli com per haver de fer front a l'import dels arrendaments, els salaris, altres proveïdors, etc., i això sempre que la mercaderia venuda es pogués cobrar íntegrament. Amb raó, Genís Tremolet i Francesc Guanter, en l'associació ja citada amb Francisco de Lima, eren molt explícits en el tema de les vendes: *...que dicho Antonio de Lima no pueda vender el dicho vidrio a fiar, sino hasta en summa o quantidad de dos mil reales en cada viage o tramesa no pueda fiar sino hasta la dicha cantidad (...) procurando de*

949. ACA. Arx. Not. Mataró, 98. 12.I.1580. ACA. Arx. Not. Mataró, 138. 16.III.1588.
950. ACA. ACA. Arx. Not. Mataró, 184 4.III.1607.

que se vendan los dichos vidrios a personas seguras y que den la seguridad y hagan las obligaciones que fuesen necessarias para que siendo fallidos los plasos se puedan cobrar las dichas quantidades con más seguridad de la dicha companyia[951].

Aquestes dificultats per a finançar el procés productiu podien induir a l'endeutament, via censal o violari[952]. Tanmateix, aquesta solució era evidentment un miratge. Si la conjuntura es resolia favorablement, hom podia reeixir, tot i assumint uns importants costos de finançament que a la llarga perjudicaven la rendibilitat de l'empresa. Si la conjuntura no esdevenia positiva, els vidriers s'endinsaven lentament en la teranyina de l'endeutament. Després podia seguir un camí a través del peonatge per deutes —com s'insinua en els darrers documents citats— que arribava al final del cicle amb la pèrdua del forn, que inexorablement passaria a mans del prestamista. Aquest, generalment un negociant—, oportunament havia parat els fils que ara entrampaven el vidrier i que li permetrien consumir el seu patrimoni i fer-se amb la titularitat del forn, si aquesta havia arribat mai a estar en mans del vidrier.

És interessant constatar com la institució de "l'escanyapobres" diversificava en aquests moments la seva àrea d'actuació, més enllà del que el seu nom semblaria indicar. Paral·lelament, els capitals generats en aquestes activitats depredadores eren reinvertits a qualsevol altre àmbit, sense desmerèixer el comercial, sempre que fos susceptible de generar guanys econòmics. Els ingressos anirien fent el gruix d'aquesta acumulació de capital inicial que posava a les mans de comerciants i negociants la base financera de la qual restaven mancats els vidriers. Així, Mataró reeixiria en activitats comercials, mercantils i especulatives, mentre que la indústria del vidre iniciaria un lent i daurat declivi.

951. AHMB. Notariales IX, 6. 7.IX.1542.

952. Heus aquí un parell de testimonis d'aquest endeutament fet de petites quantitats. Antoni Roig, vidrier, manllevà un violari a Margarida Arnau, vídua de Gaspar Arnau, mercader, de pensió 6 lliures i capital 42 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 21.VII.1613. Jaume Benet Roig, vidrier: "...pro nunch in forno vitrii parrochiae de Vilassar d.Avall..", manllevà un violari a Narcís Portell de 70 lliures de capital i 10 de pensió. Donà com a fiances Miquel Roig, mariner de Mataró, i una peça de vinya de 10 homes de cavadura situada al Palau. El mateix dia Jaume Benet Roig féu un document a l'esmentat Miquel Roig, en el qual es comprometia a lluir el censal anterior en el termini d'un any i a deslliurar-lo de qualsevol obligació passat aquest termini. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 9.XII.1613.

Existí una altra categoria de vidriers per als quals el problema més urgent era, senzillament, poder trobar un forn o una companyia de vidriers que els volgués assalariar a canvi de la seva força de treball. Per resoldre aquesta demanda s'articularen dues possibilitats diferents. Una d'elles consistia en l'arrendament d'un obrall, és a dir, una de les obertures del forn des de la qual treballaven els vidriers, mentre que la segona era formar part l'empresa vidriera com a obrer.

L'arrendament dels obralls degué ser una fórmula força emprada, si més no pel vidrier Pere Benet Camps. L'any 1606 arrendà a Jaume Benet Roig, vidrier de Mataró, *dos obralls de dit forn que jo tinc en dita parròquia de Vilassar dit lo forn de mar*. El mateix arrendament comprenia la cessió d'un vidrier i un aprenent per cada obrall. Així mateix, l'arrendador es comprometia a fer picar la pedra i a posar a la seva disposició els animals de càrrega. L'import de l'arrendament era de 36 lliures al mes[953]. Un altre document del mateix Pere Benet Camps el mostra amb una operació molt similar a l'anterior, arrendant a Sebastià Roig i Jeroni Massot el forn de Dosrius, tot i assumint una part important d'obligacions: facilitar-los dos aprenents, l'alimentació, donar lloc per estotjar el vidre, picar la pedra, utilitzar els animals de tir fins a una determinada distància, etc. El preu de l'arrendament es fixà en 34 lliures al mes[954]. Singularment, l'any 1609 és el

953. "...que jo dit Benet Camps sia obligat tot lo dit temps en donar-vos foch franch, despesa de quatre hòmens ço és dos vidriers y dos aprenents y axí mateix tinga lo dit Camps obligatió de, sempre y quant vos dit Roig comprareu materials com són barrella y pedra per fer vidre en dits dos hobrays, aquella tinga a mas costes y despeses aportant-los tres lleugues a l'entonr de dit forn y picar aquella y axí mateix dexar-vos animal per portar lo vidre hobrareu ahont sevulla que vullau, ab tal que dit animal puga anar y venir ab un dia natural. Y tampoch que vos dit Roig me pugau demanar més de dos animals junts en avant ab un dia y que en lo demés siau vós dit Roig obligat a despeses vostres". Import arrendament: 504 lliures, a raó de 36 lliures per mes durant els 14 mesos que duraria l'arrendament. ACA. Arx. Not. Mataró, 183. 12.VI.1606.

954. Pere Benet Camps, vidrier de Mataró, tenia en arrendament un forn de vidre a Dosrius. L'arrenda per un any a Sebastià Roig i Jeroni Massot, vidriers de Mataró, amb els pactes següents: "que jo dit Camps durant dit temps del present arrendament tingue obligatió donar-vos foch en dit forn tots los dies de fahena y no havent y foch per culpa mia tinga obligatió de un die tornar-vos ne altre. Y prometo de provehir-vos en menjar y beurer per vosaltres dos y dos aprenents. Y prometo donar-vos botiga francha per tenir lo vidre vostre obrat tancada, y aportar-vos dit vidre en qualsevol part que vullau ab mos animals ab tal que còmodament los animals pugan tornar ab un die. Y de la matexa manera prometo portar-vos tot lo necessari per a obrar de qualsevol part de hont animals puguen tornar en un die. Y fer-vos ho picar a més costes y coure y fer totes les demés servituts necessàries y acostumades ab semblans arrendamens...". Preu: 34 lliures al mes entre els dos arrendataris. ACA. Arx. Not. Mataró, 188. 7.II.1611.

mateix Pere Benet qui accedeix a la titularitat d'un obrall d'un forn situat a Vilanova del Vallès, per 20 lliures mensuals[955]. El fet que en el document s'indiqués *...y que es haje de fer la despesa per tot lo dit temps a vós y a un minyó y en lloch vostre a qualsevol vadrier treballarà per a vós...* permet avançar la hipòtesi que aquest personatge gestionés una mena de "mercat secundari" d'obralls. Així, en aquestes cessions i subarrendaments, hom conjugava oferta i demanda, oferta d'instal·lacions que permetien desenvolupar la tasca de vidrier als qui no podien accedir al lloguer íntegre d'un forn. Per als titulars de la instal·lació cedir un obrall temporalment era un mecanisme que, en garantir uns ingressos monetaris fixos, facilitava la gestió de l'empresa sense haver de patir l'ofec de la manca de liquiditat.

Els qui no tenien la possibilitat arrendar ni tan sols un obrall es veien obligats a proletaritzar-se. Això és el que féu Francesc Castellar respecte de Josep Bruguera, fixant-se una remuneració de 4 sous i 6 diners per cada grossa de vidre que elaborés[956]. Un altre document molt interessant és el signat entre els membres de la companyia Massot, Gallart i Tremolet i Pau Lledó, que és descrit com a *praticant del dit offici de vedrier.* Tot i que l'estructura de document emprada és la mateixa dels actes d'aprenentatge (obligatorietat de residir a la casa, de rebre aliments, de complir tots els manaments dels seus amos, remuneració a partir d'una quantitat fixa per a la totalitat del període contractat, etc.), hi ha uns

955. Arrendament d'un obrall d'un forn situat a Vilanova. Cedeix Sebastià Mandri, vidrier de Mataró, a Pere Benet Camps, també vidrier de Mataró "...un obrac per a fer vidre ex illius quinque operatoriis que ego habeo in forno de Vilanova (...) sub pacto tamen et conditione que jo us haja de donar tota llenya haurà manaster per a dit obrac y portar-li los materials a una jornada de dit forn ab tal que.ls haje de aportar allà hont vós aparrar una jornada sols de dit forn y que us haje de fer la despesa per tot lo dit temps a vós y a un minyó y en lloch vostre a qualsevol vadrier treballarà per a vós y donar-vos botiga per a posar lo vidre y que sempre que lo dit Camps no podrà traballar per culpa de dit Mandri que a la fi de dit temps li haja de tornar tots los dies haurà vagat". Import de l'arrendament: 20 lliures al mes. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 9.X.1609.

956. Pactes signats entre Josep Bruguera i Francesc Castellar, vidriers de Mataró: "(Bruguera) donarà feina del ofici de vidrier al dit Francesc Castellar en lo forn de dit Joseph Bruguera, ço és en los dies de treball exceptat, emperò que no s.i comprengan los dies en que no se treballarà en lo forn per causa de que.l fassen nou. Que en dit chas no s.i obliga dit Bruguera prometent dit Josep Bruguera que donarà al dit Francesch Castellar quatre sous y sis diners per grossa de vidre que dit Castellar fabricarà. Item lo dit Francesch Castellar de son grat y certa sciencia convé y en bona fe promet al dit Joseph Brugera que per dit temps de un any y mitg del dit die del primer de desembre vinent en avant comptador treballarà del dit son ofici de vidrier en la forma ha acostumat en lo dit forn del dit Joseph Brugera y no treballarà en altra part, exceptat emperò en lo temps que dit Francesch Castellar se trobe desganat". ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 26.XII.1684.

elements indicatius d'un tipus de relació laboral diferent a la d'un aprenent. Així, Lledó s'obligava a una producció mínima mensual de 60 grosses de vidre, mentre que els seus *amos* li proposaren una remuneració addicional de 3 sous per grossa que realitzés de més en el mateix període[957]. L'existència de mecanismes d'explotació típicament capitalista es fa més que palesa en aquest contracte.

Per valorar la remuneració d'aquests obrers un altre document aporta dades reveladores. Així, l'any 1626 Segimon Soler reconeixia haver rebut de Sebastià i Esteve Roig, vidriers de Mataró, 106 lliures 1 sou *pro pretio sexcentorum et sex grossas de vidra pro me operatam in furno vestro*[958]. Això significa que se li pagaren 3 sous i 6 diners per grossa, quantitat que, juntament amb les citades en els documents anteriors, és més que coincident per definir la banda dels salaris que reberen aquests obrers per cada grossa de peces elaborades.

El darrer graó del col·lectiu estava òbviament representat pels aprenents. Altra volta és el polifacètic Pere Benet Camps qui apareix com a contractant de l'aprenentatge de Joan Pau Mandri. El període es fixà en

957. "Asserca lo apprendissatje baix scrit per y entre Jaume Massot, Harsís Gallart y Genís Tremolet sosios vedries de la vila de Mataró, bisbat de Barcelona, de una part, y Pau Lledó praticant del dit offici de vedrier de dita vila de Mataró, de part altra, són estats firmats los pactes següents: Primerament los dits sosios vedriers a temps de un any qui ja comensar a correr als quatorse dias del corrent mes de mars en havant prenen per aprenent a n.al dit Pau Lladó praticant de l.ofisi de vedrier, los quals sosios vedriers prometen tenir en llur casa y forn de Vilanova dit any y donar-li los aliments sa y no malalt y tractar aquell bé y degudament com se acostume en semblants fer y tractar. Item fonch pactat entre dits contrahents que dit Lledó té de treballar en dit forn de dits sosios vedriers y fer los vidres y sorts de aquells conforme li manaran dits sosios amos de aquell y també servir-los a ells en tots los lícits y permesos serveix durant dit any. Item es pacte entre dits contrahents que lo dit Pau Lledó jura? a dits sosios amos vedriers fer en son obray y de sas mans sexanta grossas de vidra cada un mes del dit any. Les sexanta grossas sens ningú salari sinó que són de llur amos y totas las demés grosas de vidre de sas mans farà dit Lledó quiscun mes a més de les sexanta los dits sos amos sosios li prometen a ell donar y pagar-li a més de la conducta baix escrita, de quiscuna grossa que ne farà tres sous per grossa. Item es pacte que en lo dit forn de Vilanova los dits sos amos li prometen donar lo obray en dit forn al més prop del obray del tay? o l.altre més a prop. Per lo qual any y per lo que treballarà per dits sosios vedriers dits tres anys li prometen donar y pagar per dit any a dit Lladó o a qui ell volrrà quaranta lliures barceloneses d.esta manera, ço és, lo die de Pasqua pròxim deu lliures barceloneses y les restants trenta lliuras a acabar lo dit any...". Ha de tornar als seus amos dia per dia. Si en cas de malaltia vol rebre aliments haurà de tornar dos dies per un. Per assegurar el compliment del contracte, Lledó hagué de donar fermances. ACA. Arx. Not. Mataró, 207. 26.III.1628.

958. ACA. Arx. Not. Mataró, 1100. 21.VI.1626.

tres anys i mig i la retribució de l'aprenent en 90 lliures per tot aquest temps[959].

Aquest model de jerarquització tenia l'avantatge d'oferir un notable grau de mobilitat als individus que excel·lissin en el seu ofici, si més no al marge de rigideses gremials. Un treballador que aconseguís un bon nivell professional o que per les raons que fos dominés unes tècniques que no estiguessin a l'abast dels seus companys, podia assolir amb el seu treball uns guanys que en un moment determinat li permetessin optar inicialment per l'arrendament d'un obrall i posteriorment —potser no de forma individual, però sí associant-se amb altres operaris en la mateixa situació— arrendar un forn disponible a qualsevol indret, tot i que fos llunyà, i endegar la seva pròpia explotació.

Aquest procés apareix constantment reflectit a la documentació i es troba a la base de la dispersió dels vidriers, de la proliferació de companyies i també, inevitablement, de les dificultats financeres que moltes d'aquestes precàries empreses patiren.

El vidre com a mercaderia: comercialització, distribució i preus

> *Mataró, cuyo prestigio radicaba fundamentalmente en la alta calidad de sus manufacturas...*[960]

Aquesta afirmació de Justina Rodríguez, que posteriorment serà avaluada i sospesada, permet introduir una dada rellevant per a l'estudi de la vidrieria mataronina. La producció mataronina assolí el prestigi i reconeixement de la seva vàlua a partir d'una producció de caràcter sumptuari, que ben poc tenia a veure amb la producció de vidre per al consum quotidià de les classes populars. En aquest sentit és important ressaltar que quan Joan Josep d'Àustria féu taxar els preus dels objectes de vidre,

959. Contracte d'aprenentatge entre Joan Pau Mandri, vidrier, i Pere Benet Camps, vidrier. El primer entra com a vidrier per tres anys i mig: "...affirmo me vobiscum Petro Benedicto Camps vitriario (...) causa edicendi et laborandi dictum vestrum officium de vedrier et alias serviendi vobis et familia vestre die nocteque in omnibus mandatis vestris licitis...". Camps li promet 90 lliures de salari per tot aquest temps. Hi ha les condicions típiques per cas de fugida i dret de captura. ACA. Arx. Not. Mataró, 183. 26.XI.1606.

960. RODRÍGUEZ, J. *El vidrio veneciano*, p. 252.

hom citava en el memorial objectes d'ús molt corrent: canadelles, potets, barralets, ampolles, tasses, brocals, etc.[961], objectes que, si bé també es devien fabricar a Mataró, no foren els més representatius de la seva producció. Mataró s'especialitzà en un vidre de luxe destinat al consum de les classes mitjanes i altes, com es demostrarà en el capítol dedicat a la producció vitrària local.

En aquest context històric, una producció orientada vers un mercat socialment tan restringit sols podia reeixir estenent el marc geogràfic de la seva actuació. Calia atènyer els consumidors potencials allí on es trobessin i construir una xarxa d'intermediacions que permetessin la distribució del producte a tots els qui poguessin estar interessats en el seu ús o consum. A Mataró, durant els segles XVI i XVII, es dissenyaren unes estratègies i uns instruments per assolir aquests objectius, que són l'objecte de l'estudi d'aquest apartat.

Per a qui treballaren els vidriers? Potser aquesta fóra la primera qüestió a formular-se per introduir la problemàtica de la comercialització i distribució del vidre mataroní. A la llum de la documentació, la resposta apareix prou nítida. Els vidriers orientaren la seva producció assumint personalment la comercialització com una tasca més de l'empresa vidriera, bé de forma independent, o vinculada amb algun mercader fabricant sota comanda de persones interessades, no necessàriament mercaders ni vidriers.

El document més precoç en oferir dades sobre aquestes qüestions és la companyia, ja citada, formada entre Francesc Guanter i Genís Tremolet, juntament amb el *mercader de vidrios* de Madrid Antonio de Lima[962].

961. Rodríguez, J. *El vidrio veneciano*, p. 258.

962. Companyia formada per "Antonio de Lima mercader de vidrios vesino de la villa de Madrid del reyno de Castilla, al presente estante en la villa de Mataron, del obispado de Barcelona..." conjuntament amb Francesc Guanter i Genís Tremolet de Mataró: "Firmaron buena, leal y verdadera companyia sobre los vidrios que los dichos Francisco Guanter y Genesio Tremolet hazen y fabrican o hazen fabricar en el horno de vidrios que tienen en la dicha villa de Mataró, los quales vidrios se han de lebar y traher en los reynos de Castilla y de Aragón y en otras partes que fueren bien vistas a las dichas partes para que allí se puedan vender para más beneficio de la dicha companyia". Es pactà una durada de dos anys i un capital de 800 lliures, equivalents a 8.000 rals castellans. Lima hauria d'aportar 400 lliures i Guanter i Tremolet les 400 lliures restants. Els vidriers mataronins tenien elaborades 11 càrregues de vidre avaluades en 800 lliures. Lima es comprometé a lliurar la seva aportació de capital en el termini de dos mesos. Pel que fa a les 11 càrregues de vidres, "...aquellas se han de lebar y traher en la dicha villa de Madrid y en otras partes de los reynos de Castilla y de Aragón y en el qual viage o camino han de ir juntos

dichos Antonio de Lima y Francisco Guanter". "Por quanto durante el tiempo de la presente companyia se han de hazer muchos caminos y viages por quenta de la dicha presente companyia y los dichos Antonio de Lima y Francisco Guanter han de alquilar cavalcaduras para hazer el dicho camino y en aquel han de gastar, y tambien han de alquilar azémilas para lebar y traher las dichas cargas de vidrios, y se han de pagar los dichos y otros gastos que convindrá hazerse en los dichos caminos y viages, por tanto está abenido y concertado que todos los susodichos gastos arriba declarados se hayan de pagar del común de dicha presente companyia, declarando que cuando el dicho Antonio de Lima será llegado en Madrid y stará en su propria casa y los dichos Francisco Guanter y Genesio Tremolet y qualesquier de ellos residiran en la presente villa de Matarón en sus proprias casas, no puedan pedir gastos algunos (...). Dicho Antonio de Lima sea obligado, como de presente se obliga, que en el vender de los dichos vidrios porná (sic.) toda aquella industria, trabajo, solicitud y diligentia que más converná para más beneficios y probecho de la dicha presente companyia, según que a buen companyero (...) y de todo recibirá de los dichos vidrios dará buena, verdadera y leal cuenta (...). Que dicho Antonio de Lima no pueda vender el dicho vidrio a fiar, sino hasta en summa o quantidad de dos mil reales, y no más, en una o muchas partidas, de manera que en cada viage o tramesa no pueda fiar sino hasta la dicha quantidad (...) procurando de que se vendan los dichos vidrios a personas seguras y que den la seguridad y hagan las obligaciones que fuesen necessarias para que siendo fallidos los plasos se puedan cobrar con más seguridad de la dicha companyia. (...) Francisco Guanter y Genesio Tremolet hayan y sean obligados, según que de presente se obligan, que durante el tiempo de la presente companyia harán y fabricarán todas las suertes de vidrios que dirá y querrá el dicho Antonio de Lima, para que de aquellos se puedan hazer las cargas que fueren menester para traher y lebar en los dichos reynos de Castillas y en otras partes que más combiniere y fuese mayor beneficio para la dicha presente companyia. Las quales cargas de vidrios se hayan de stimar y apresiar en la dicha presente villa de Matarón, a los precios y manera que fueran stimados los vidrios que estan stibados y puestos en las dichas honse cargas de vidrio. Declarando que en cada viage que se hará de las dichas cargas de vidrio haya de ir, juntamente con el dicho Antonio de Lima, el dicho Francisco Guanter o el dicho Genesio Tremolet, y que en cada viage se ha de hazer la quenta y firmas, cumplir y guardar los mismos patos (sic.) y condiciones que arriba stan declaradas (...). Item está abenido y concertado entre las dichas partes que en cada viage o tramesa que se hará de las dichas cargas de vidrio, hayan las dichas partes venir a buena y verdadera quenta, es a saber, del que fuere procehido de los dichos vidrios, y la dicha quenta se ha de hazer en la forma siguiente. Es a saber, que dedusida primeramente y quitado el caudal o capital de la dicha tramesa, y quitadas y dedusidas todas las costas que se serán echas por quenta de la presente companyia (...) todo lo que quedare sea de beneficio y ganansia, de la qual ganansia seran fechas dos iguales partes, la una de las quales será del dicho Antonio de Lima y la otra restante será de los dichos Francisco Guanter y Genesio Tremolet. Item está abenido y concertado entre las dichas partes que si el dicho Antonio de Lima, durante el tiempo de la presente companyia querrá para su casa y botica de vidrios, que tiene parada en la dicha villa de Madrid, quatro cargas de vidrios en cada uno de los dichos dos anyos, que en tal caso los dichos Francisco Guanter y Genesio Tremolet sean obligados (...) que darán y librarán al dicho Antonio de Lima, puestas en su casa de la dicha villa de Madrid las dicho quatro cargas en cada uno de los dichos dos años, a razón, es a saber, de quinse reales castellanos por cada dozena de los vidrios, ansí grandes como pequeños, que serán puestos en las dichas cargas. E si además de las dichas quatro cargas en cada anyo querrá dos o más cargas, está abenido que.l precio de las dichas dos o más cargas sea a razón de diez y ocho reales castellanos por cada dotzena (...) Fue abenido y concertado entre las dichas partes que.l dicho Antonio de Lima no pueda mercar vidrios en Cathalunya de otra persona alguna sino de los dichos Francisco Guanter y Genesio Tremolet, y haziendo lo contrario incurra en la pena infrascripta". AHMB. Notarials IX, 6. 7.IX.1592.

Aquest document mereix una atenta lectura. En primer lloc, cal emfasitzar que Antonio de Lima, o Limia, segons el document, tenia *casa y botica de vidrios* (...) *parada en la dicha villa de Madrid.* Tanmateix, es trobava a Mataró en signar-se el document, no únicament per comprar vidres destinats a la seva botiga sinó per crear una companyia amb la finalitat de *traher y lebar (els vidres) en los dichos reynos de Castilla y en otras partes que más combiniere y fuese mayor beneficio para la dicha presente companyia.* Aquesta és la finalitat específica de la companyia, constituïda per un període de dos anys i que s'inaugurà amb una operació de la qual es van descriure els trets fonamentals. La societat es bastí amb un capital de 800 lliures, que nominalment havien d'aportar a mitges, per una part Guanter i Tremolet i per l'altra Antonio de Lima. El desemborsament de l'operació i el seu finançament gravità, si més no durant dos mesos, sobre els vidriers, atès que Lima es reservà el dret de fer l'aportació en aquest termini. Durant els viatges, un dels socis mataronins havia d'acompanyar Antonio de Lima. Les despeses del transport i els desplaçaments s'havien de deduir del fons comú. Al final de cada viatge s'hauria de fer liquidació dels comptes.

És de destacar la precisió semàntica amb què hom emprà ja a la primera meitat del segle XVI, els mots *capital* i *benefici*, en un context que no era pas el d'un dels grans centres econòmics europeus, sinó el d'una zona força perifèrica.

Guanter i Tremolet es comprometien a elaborar tots els vidres que Lima demanés per a futurs viatges i a la vegada restaven obligats a mantenir-li l'exclusivitat a l'hora d'haver de comprar vidres a Catalunya. Lima aconseguí també dels vidriers unes condicions especials per als vidres que havia de comercialitzar en el seu propi establiment a Madrid.

L'interès d'aquest document és múltiple. Cal destacar, en primer terme la seva primerenca cronologia, que demostra l'existència d'una activitat vidriera desenvolupada i reconeguda a Mataró, com ho testimonia l'existència de mercaders forasters interessats a participar en negocis entorn de la seva comercialització arreu de la Península. Un segon element a ressaltar fóra que aquest document mostra una actuació que, a partir de la documentació consultada, no devia ser gaire habitual, i es diferencia força del que foren les línies generals de comercialització de la producció dels forns mataronins.

El tipus d'associació descrit és fins a cert punt sorprenent. Heus aquí alguns exemples. El mecanisme de finançament de la companyia afavoria notablement Lima. És més que probable que en el termini dels dos mesos pactats per fer efectiva la seva participació en el capital hagués finalitzat ja el primer viatge, amb la qual cosa la seva aportació pràcticament hauria coincidit en el temps amb el moment de percebre els beneficis de l'operació inicial. Per contra, el risc i tot el finançament hauria estat assumit per Guanter i Tremolet. D'altra banda, quin sentit podia tenir que la venda s'encomanés a Lima però l'hagués d'acompanyar un dels socis vidriers? Com interpretar que el viatge i la venda no la fes un dels propis vidriers, sol o acompanyat, si calia, d'algun traginer, com fou molt habitual en dates posteriors? Aquestes qüestions es fan més entenedores si s'interpreten a partir del detall apuntat referit a la cronologia primerenca del document. A tall d'hipòtesi interpretativa es podria concebre aquest document com un dels primers passos a l'hora d'introduir els productes mataronins en el mercat peninsular. La manca d'experiència i de coneixements dels vidriers catalans vindria compensada pel *savoir faire* i l'ofici del mercader castellà, que de ben segur, estava més familiaritzat amb les característiques dels mercats castellans i aragonesos que no pas els Guanter i Tremolet. Així, en associar-se amb Lima, els avantatges que aquests rebien en l'escriptura de la companyia eren un mecanisme per introduir-se en el coneixement de les rutes, les ciutats i, en definitiva, les característiques dels mercats peninsulars. Així s'explicaria l'interès a vincular cada tramesa de vidre a la presència física d'un dels dos socis catalans.

No es coneixen més dades sobre l'evolució d'aquesta companyia, però sí de la presència del mercader castellà que intervingué directament en la compra de vidre a Mataró, una vegada amb Sebastià Soler i l'altra amb Pere Roig (I)[963]. En ambdues operacions l'estratègia de Lima

963. Antonio de Lima, mercader de Madrid, signà debitori a favor de Sebastià Soler de Mataró. ACA. Arx. Not. Mataró, 1009. 12.III.1592: "Sepan quantos esta carta de obligatión vieren como yo Antonio de Lima mercante, vezino de la villa de Madrid, reyno de Castilla otorgo y confiesso que devo a vos Pedro Roche, vidriero vezino de la villa de Matarón, obispado de Barcelona, del Principado de Cathaluña presente y aceptante nueve mil y ochozientos reales castellanos de 34 maravedís por real, los quales os devo es a saver nueve mil y dos cientos reales por el pretio de ocho cargas y dos cuévanos de vidrio de diferentes suertes por mi del dicho Pedro Roche mercado, havido y resevido dentro la dicha villa de Matarón, comprehendido el porte de dicho vidrio y drechos d.él por todo el reyno de Castilla y los restantes seyscientos

ha canviat respecte del document esmentat anteriorment. El comerciant castellà es desplaçava fins a Mataró per realitzar les seves compres, tot reconeixent davant de notari les seves obligacions econòmiques respecte dels vidriers mataronins.

Aquest model de comercialització, en el qual el comprador foraster es desplaça fins a la vila a realitzar les seves comandes, es convertí en un model intermedi entre el primer tipus ja descrit —associació de vidriers amb mercaders foranis— i el model més tardà en el qual la iniciativa la prenia el titular de l'empresa vidriera.

Un testimoni particularment interessant és el de Pere Corbera, titular d'un forn veí del de Pere Roig, i que hom definia significativament com *nunc negotiator et antea vitriarius*[964]. L'any 1596 Pere Roig (I) devia a l'esmentat Corbera una certa quantitat, import de la barrella que Corbera li havia subministrat. Per cancel·lar el deute es pactà: *promito vobis solvere dictas centum et quadraginta octo libras sex solidos et duos denarios hoc modo videlicet ab vidres obrats conforme els memorials que per dit effecte a donats dit Corbera a dit Roig lo qual vidre hage de pendre dit Corbera ab tres partides ço és ab los tres primers viatges que dit Corbera fa de assí a Castella de tal manera que cada vegada que dit Corbera pendrà vidre hage de donar a dit Roig de la valor de dit vidre pendrà les dos parts en diners comptants y a la restant terça part se haje de reservat dit Corbera en paga de dit present debitori y assó en tant sia pagat en dita summa de dites cent quaranta vuyt lliures*[965].

És interessant constatar la presència d'aquest vidrier, trànsfuga vers les activitats comercials, sense abandonar la vinculació amb el món del vidre. Els viatges a Castella semblen esdevenir quelcom força habitual, tant com el fet que la fórmula de subvenir la compra de la barrella deixa entreveure les dificultats que Pere Roig (I) tenia amb el circulant. Tan-

reales a cumplimiento de los dichos nueve mil y ochozientos son por el precio de un mulo de pelo rosso embastado con sus arreos de tiempo de nueve anyos poco más o menos...". La resta s'havia de pagar a terminis al germà de Pere, Jaime Benito Roche. ACA. Arx. Not. Mataró, 182. 12.V.1605.

964. ACA. Arx. Not. Mataró. 13.IV.1596.

965. Pere Roig (I) dóna poder ampli a Antoni Vilardell, traginer de Mataró:"... podreys llevar y traer qualesquiera vidrios y otras mercaderias a qualesquier partes y señorios del rey nuestro señor y vender aquellas, jurarse las tales deudas ...". ACA. Arx. Not. Mataró, 228. 31.VII.1619.

mateix, pocs anys més tard, el mateix Pere Roig (I) emprèn decididament la comercialització del producte del seu obrador pel seu propi compte i risc, a través de traginers locals[966].

Sense cap mena de dubte els Roig foren també paradigmàtics en l'obertura vers el mercat espanyol dels seus productes.

En el període comprès entre els darrers anys del segle XVI i els anys trenta del segle XVII, dues generacions de Pere Roig dugueren a terme una intensíssima tasca de difusió dels seus productes en el marc peninsular. Heus aquí una mostra, no exhaustiva, de la seva estratègia de conquesta i penetració en el mercat espanyol. L'any 1598 *lo dit pere Roig lloga y condueix lo dit Joan Bòria per tal que ajudi a Pere Pau Mandri, mosso de dit Roig per lo anar y apportar quatre carregues de vidres ab quatre matxos des de la present vila y terme de Mataró en lo regne de Castella y ciutats y llochs de aquella que lo dit Pere Pau Mauri mosso y traginer de dit Roig li designarà*[967].

L'any 1601 Pere Roig (I) constituïa en procurador, a la ciutat de Segòvia, Sebastián Gutiérrez, *pagador de las obras de su magestat*, donant-li poders molt amplis per gestionar els seus interessos comercials. El 25 de setembre del mateix any concedí poders similars a Bartomeu Cavaller, traginer de Mataró, autoritzant-lo a cobrar diners en el seu nom a qualsevol indret[968]. Pocs anys després, Pere Roig (I) s'associava amb el vidrier barceloní Joan Nabot per tal de portar vidres fins a Sevilla. En un altre document s'obligà a fabricar gots per una companyia formada amb l'esmentat Antoni Nabot[969]. L'any 1604 Pere Roig (I) signava acta d'apoderament a favor de Jaume Benet Roig, en un document que expressa una altra característica de l'empresa vidriera, la diversificació de tasques entre els seus membres dirigents, en aquest cas els germans Roig. Jaume Benet es perfila com el responsable de les gestions de comercialització sobre el propi terreny, més concretament pel que feia referència al cobrament de les quantitats que els eren degudes[970]. En

966. ACA. Arx. Not. Mataró. 13.IV.1596.

967. ACA. Arx. Not. Mataró, 1105. 16.III.1598. Fol. 137 v. i ss.

968. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 12.V.1601.

969. AHPB. Antoni Roure, Llig. 19 llibre 1. 1593-1603. fol. 496. Citat per Justina Rodríguez *El vidrio veneciano*, p. 250 i ss

970. "Sepan quantos esta carta de poder vieren como yo Pedro Roche vidriero, vezino de la villa de Matarón, obispado de Barcelona otorgo y conozco que doy todo mi poder cumplido

aquestes actes d'apoderament, Pere Roig no s'està de reclamar per a la seva producció els beneficis fiscals inherents a qualsevol ciutadà de Barcelona, per tal d'aconseguir el màxim de franqueses per a les seves peces. La constitució d'apoderats, probablement amb la finalitat de poder actuar judicialment contra morosos, es repeteix sovint. Poc després s'atorgaven amplis poders també en castellà al mercader Joan Jofre i altra volta a Bartomeu Cavaller[971]. L'any 1614 el beneficiari dels poders era el traginer Arnau Mauri[972], que es revelà un assidu col·laborador dels Roig en els transports de les mercaderies.

llibre y lleno de la sustansia que para lo dessusso scrito se hará menzión se requiere y fuere necessario a vos Jaime Benito Roche, también vidriero de la dicha villa de Matarón, hermano mío, presente, para que por mí y en mi nombre podays pedir, haver, recevir y cobrar en juhizio y fuera d.el y a doquiera y a qualesquier personas quelesquier sumas y quantidades de dineros, maravedís, mercaderías y otras qualesquier cosas mías y que a mi se me devieren y fuesen obligadas, ansí por virtud de qualesquier obligaciones, contractos, scédulas de cambio, fenecimientos de cuentas, o en otra qualquier manera y ansí mesmo por mi y en mi nombre podays llevar y traher qualesquier vidrios y otras mercadurías a qualesquier partes y señoríos del rey nuestro señor, y vender aquellas y jurar las tales deudas en mi alma serme devidas y no pagadas y los dichos vidrios y mercadurías ser mías, y assí cobradas todas o parte d.ellas las podáys revenir y dar carta de pago finyquito d.ellas y si fuere necessario para la dicha cobransa y otras cosas podáys parecer ante qualesquier jueces de su magestad y otros senyorios ansí ecclesiásticos como seglares y poner ante ellos las demandas necessarias y hazer qualesquier pedimientos y requirimientos que viéredes ser necessarios y cumplideros a lo susodicho. Y podáys también presentar qualesquier franquezas, privilegios, gracias e immunidades a mi como vezino y ciudadano de la ciudad de Barcelona concedidas y concedidos. Presentar también testigos y provanzas y toda otra qualquier manera de prueva y hazer otros autos judiciales y extrajudiciales que viéredes ser necesarios a lo susodicho y yo mesmo haría siendo presente y si os pareciere un procurador o muchos con semejante o limitado poder sustituir podáys y aquellos, siempre y quando a vos dicho procurador bienvisto, revocar. Y vos doy poder tan bastante y quanto a la dicha cobransa se requiere con todas sus incidencias y dependencias y os rellebo de todo cargo satisfación y fiansas en forma de derecho acostumbrada, prometiendo haver por bueno, firme y valedero todo lo que en mi nombre vos dicho Jaime Benito Roche hiziéredes, so expressa y special obligación que hago de mi persona y bienes, havidos y por haver...". ACA. Arx. Not. Mataró, 181. 19.VII.1604.

971. ACA. Arx. Not. Mataró, 182. 6.VII.1605. i 7.IX.1605.

972. "Sepan todos quantos esta carta vieren como yo Pedro Roche mercader de vidrios vesino de la villa de Matarón ciudadano de Barcelona Principado de Catalunya conosco que doy todo mi poder cumplido, bastante, libre, llenero qual de derecho se requiere y es necesario a Arnaldo Mauri arriero vezino de la dicha villa de Matarón, auzente para que en mi nombre y para mí pueda uzar y fruyr libertades, franquesas, privilegios, inmunidades a mí y a los demás ciudadanos de Barcelona por sus magestades concedidos (...) y excusar todas y qualesquier mercantías y cosas de toda y qualesquier lezeda, pedático, pasagio, portatio, anchoratio, barra, alcavala, duana...". ACA. Arx. Not. Mataró, 191. 1.VII.1614.

L'any 1631 es dugué a terme el que degué ser una de les operacions emblemàtiques de Pere Roig (II) i el seu germà Joan Benet, una venda de vidre amb destinació a la casa reial. Tanmateix, no es tractava pas d'una simple comanda, sinó que l'operació s'integrava en un plantejament més complex que cercava invertir l'efectiu aconseguit amb la venda dels vidres en una mercaderia de retorn, la llana segoviana, molt buscada pels mercaders genovesos, d'aquí la presència ja citada d'apoderats dels Roig a Segòvia[973]. Aquest document és probablement la clau de volta per comprendre l'evolució i el grau de maduresa que assolí la comercialització del vidre mataroní en el mercat espanyol en els anys trenta del segle XVII. Els vidriers, després dels balbuceigs inicials, havien arribat a assolir un coneixement exacte, no sols de les rutes i llocs, sinó fins i tot de les persones amb qui contactar per tal de conquerir amb els seus productes el reducte més emblemàtic de la monarquia: la pròpia taula reial. Nogensmenys, això es féu sense perdre de vista les possibilitats que tenien les matèries primes castellanes per convertir-se en una

973. "Sepan quantos esta carta de obligatión vieren como nosotros Pedro Roig y Juan Roig hermanos vidrierros vesinos de la villa de Matarón obispado de Barcelona otorgamos y conoscemos al señor Alonso Gonzalez Muñiz vidriero de su magestad, vecino de la villa de Madrid, aunque ausente y al señor don Jaime de Negro en Barcelona populado por el presente y acetante y al scrivano abaxo scrito como a pública persona stipulante que le devemos la suma y cantidad de tres mil seiscientos sinquenta y siete reales moneda barcelonesa a complimiento de quatro mil trescientos sinquenta y siete reales de dicha moneda barcelonesa por pretio de los qualles dicho señor Alonso Gonsalos (sic) Muñiz nos tiene vendido sinco saquas de lana de anynos fina de Segovia que an pesado juntas treinta y seis arrovas y ocho libras peso de Barcelona, a rasón de ciento y veinte reales por arrova. Como los restantes siete cientos reales a complimiento de los dichos quatro mil trescientos sinquenta y siete reales ayamos pagado a dicho Alonso Gonsalez Muñiz en la dicha villa de Madrid ha donde hisimos el concierto de dicha lana de contado y las quales sinco sacas de lana tenemos recividas a nuestra satisfación por mano de dicho señor don Jaime de Negro de orden y cuenta de dicho Alonso Gonsalez Munyis (...) prometemos y nos obligamos a dicho señor Alonso Gonsalez Munyís que los dichos tres mil seiscientos sinquenta y siete reales le pagaremos en esta conformidad assaber que por aquellos le traheremos y llevaremos vidrios finos a rasón de catorse reales la dosena hasta la dicha cantidad, conforme las hechuras contenidas en un memorial su thenor del qual es el que sigue -Inseretur- y los dichos vidrios le prometemos llevar a la villa de Madrid a nuestros proprios gastos, a saber la mitad de.llos para Pasqua de Resurectión primer viniente y la otra mitad para el dia de sancto Juan de junio dempués siguiente, y los quales vidrios prometemos que le traheremos por los dichos plasos. Quando no, si passados dichos plassos no haviamos entregados dichos vidrios prometemos pagar al dicho señor Alonso Gonsalez Munyiz y a los suyos y a quien su merced quisiere en la dicha villa de Madrid los dichos tres mil seicientos sinquenta y siete reales en plata dobla castellana o la parte que de dichos vidrios no huvieremos entregado...". AHPCB. Notari F. Tries, Manual 1631, p. 40 v.

interessant mercaderia de retorn en la qual invertir els cabals obtinguts de la comercialització del vidre. Pocs anys més tard, Pere Roig (II), amb la col·laboració dels Mauri, arribava amb els seus productes fins al cor del regne de Navarra[974].

Malgrat el protagonisme indiscutible dels Roig durant el període estudiat, no tingueren pas l'exclusivitat de la recerca dels consumidors peninsulars. Les línies mestres de la seva gestió i actuació foren quelcom compartit per bona part dels vidriers locals. Així, l'any 1627, el vidrier Pau Pi signava un contracte amb el mercader saragossà Juan de la Cruz, on es percep una certa regularitat en la tramesa de vidres foranis[975]. Pel que fa als apoderats, que realitzaven una funció de representació dels seus principals, antecedent de les formes típiques ben conegudes en el comerç català dels segles XIX i XX, els Pi i els Tremolet també en tingueren. Singularment, els Pi mantingueren un apoderat-corresponsal a la capital lusa durant el conflicte dels anys quaranta del segle XVII[976]. L'atenció que meresqué el comerç de la llana segoviana als vidriers resta perfectament palesa en dos altres documents que s'hi vinculen. En el primer d'ells Jaume Sala s'adreça a Cavaller encomanant-li una compra de l'esmentada matèria. El fet que aquest mateix personatge, Bartomeu Cavaller, tot i la seva condició de traginer, intervingués també en les operacions dels Roig indueix a pensar que realment estava actuant com a corresponsal volant dels interessos d'alguns mataronins a les terres castellanes[977]. Un paper semblant degué jugar la família Mauri, tragi-

974. Pere Pau Mauri, traginer de Mataró, confessà haver rebut de Pere Roig: "... dos cargas y media de vidrios de Matarón..." amb 156 grosses de vidres per portar a Pamplona a Joan Asca i Joan de Ylarre. ACA. Arx. Not. Mataró, 1132, 22.VI.1635.

975. Contracte realitzat entre Pau Pi, vidrier de Mataró, i Juan de la Cruz, mercader de Saragossa sobre la venda de tres càrregues "de vidre bo y rebedor, ço és, obra de sou, obra de real, obra de march y obra de march y mig, de la trassa y forma que dit senyor Juan de la Cruz li donarà ab un memorial (...) a rahó, és a saber de una lliura y un sou per cada grossa de dit vidre...". Pi restava obligat a fer portar el vidre a Saragossa al seu risc i despeses, "...si y conforme semblants càrregues se acostuman de aportar en dita ciutat per altres vidriers...". AHPB Not. Francesc Aquilés. Llig. 6. 1629. 16.IX.1627.

976. "Sepan todos quantos esta carta de poder bieron como jo Pablo Pi, vidriero vesino y morador de la villa de Matarón, obispado de Barcelona, principado de Cathalunya, reino de Francia....". Actua com a procurador de Jaume Pi, "vidriero de lumbre", per donar poders amplíssims a Francisco Feridor, mercader de Lisboa. ACA. Arx. Not. Mataró, 1116. 13.X.1648. Genís Tremolet, vidrier de Mataró, dóna poder ampli a "Juan Grande, arriero del reyno de Francia". ACA. Arx. Not. Mataró, 183. 30.VI.1606.

ners ja esmentats en les activitats dels Roig i que apareixen en la doble accepció de traginers i representants o corresponsals en altres operacions. En aquesta ocasió és el mercader Joan Jofre qui apareix com a persona interessada en la comercialització del vidre. Té encomanada una partida de vidre a un personatge madrileny que apareix definit com a *baster del rey* i és creditor d'un altre personatge per uns vidres que havia tramès a través d'un dels seus criats. Encomanà a Mauri la liquidació d'ambdues operacions, així com el transport i la venda d'una partida de vidres que tenia en un forn de Vilanova. Una volta realitzades les vendes s'encomanà a Mandri invertir el líquid acumulat en la compra de tres càrregues de llanes de Segòvia[978].

Pocs anys més tard, un altre Mauri, descrit com a pagès, participava en una altra compra important de vidre[979].

977. Jaume Roig, vidrier de Mataró, donà poder a Bartomeu Cavallero, traginer de Mataró: "...para que en mi nombre e para vos e para mi podáys comprar e compreys en la ciudad de Segobia o en otras qualesquier partes do se hos vendiere qualesquier quatitad de lana de aninos tintos en azul y otras mercaderías que quisiérades de qualquier persona o personas e por el precio de maravedís que os concertáredes e revivir las dichas lanas e mercaderías de quien lo compráredes". ACA. Arx. Not. Mataró, 184. 12.II.1607.

978. Concòrdia entre Joan Jofre, mercader, i Pere Pau Mauri, ambdós de Mataró: "Joan Jofre promet donar y lliurar al dit Pere Pau Mauri o a son procurador dos càrregues de vidres que en lo dit mes proppassat aportà en la vila de Madrid Vicenç Tajant traginer, criat de dit Jofre les quals (...) acomanà a Joan Ramon, baster del rey nostre senyor, y d. altra part cent lliures que Francisco de la Vega fermà acta de debitori al dit Vicenç Tajant. De les quals dos càrregues de vidres lo dit Joan Jofre (...) al temps de lliurar aquelles les hagen de comptar a rahó de tretse reals la dotsena de dits vidres. E més lo dit Joan Jofre li promet donar y lliurar altres dos càrregues de vidre que de present té fetes en lo forn de Vilanova las quals dit Pere Pau Mauri ha de aportar ab sos matxos en la vila de Madrid o en altra part de Castella allà a hont al dit Mauri li aparexerà". Un cop a Madrid, Mauri havia de satisfer a Joan Jofre l'import de tots els vidres anteriors, més el debitori de Francisco de la Vega "ab tres càrregues de llanes de Sogobia de catorse robes cada càrrega y assó en la ciutat de Sogobia, les quals dites tres càrregues de llana dit Joan Jofre e o qui son orde tindrà haja de aportar de dita ciutat de Sogobia fins a la vila de Mataró ab los matxos de Pere Pau Mauri". Jofre hauria de satisfer la diferència existent entre el cost de la llana i el que s'hagués obtingut dels vidres. Mauri hauria de pagar tots els drets de tràmit de les llanes, mentre que el port de les llanes es repartiria a parts iguals. En el guany procedent de la venda de les llanes s'aniria a mitges entre Jofre i Mauri. Si Mauri no complia els pactes, Jofre no quedava obligat a pagar els ports de les caixes que Mauri havia de transportar des de Vilanova del Vallès fins a Madrid. El mateix dia, i en una altra acta, Pere Pau Mauri, traginer; ven a Joan Jofre, mercader, "tres mulos sive machos ab sos basts y arreus" i també "tres carricas vitrii de diverses sorts, operat, bons y stibats ab ses anganilles o banastres que té a Mataró". Import, 285 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 15.VIII.1609.

979. Joan Mauri, pagès de Mataró, compra 3 càrregues de vidre a Jaume Benet Roig per 159 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 4.V.1613.

Resta, doncs, perfectament definit l'encert de les estratègies endegades des de la vila per tal de posar el producte dels forns mataronins a l'abast dels consumidors més refinats del territori peninsular. Però no sols això. Aquestes estratègies potenciaren la creació d'una xarxa de relacions interpersonals, a partir dels traginers, que en una segona fase es convertirien en apoderats i que progressivament evolucionaren en les seves funcions fins a esdevenir representants oficials dels seus principals mataronins. Així, al damunt d'una xarxa viària es bastí un teixit de relacions interpersonals que permeteren agilitar i optimitzar el trànsit de mercaderies, diners i informacions entre Catalunya i la resta d'Espanya.

Nogensmenys, l'ampli camp de possibilitats que oferia el mercat integrat pels consumidors de les classes mitjanes i altes del conjunt peninsular per al negoci comercial, atragué l'interès i l'atenció de comerciants i mercaders. Aviat, aquests començaren a competir amb els vidriers en la conquesta dels aparadors i les taules de les classes més benestants dels regnes peninsulars. Tanmateix, malgrat la competència que això significava per als vidriers, mercaders i negociants, òbviament havien de cercar l'objecte del seu mercadeig a la boca dels forns mataronins. En aquests sentit, malgrat competir en el negoci comercial, mercaders i negociants es convertiren en importants clients que estimularen la vidrieria local amb les seves comandes.

Un testimoni eloqüent del que s'ha descrit es troba en l'actuació de Tomàs Esplugues. Aquest negociant ja havia tingut operacions amb els Guanter i Tremolet, però hi ha una bona colla d'elements que també el vinculen amb els Roig. Així l'any 1603, juntament amb Antic Majó, pagès de Llavaneres, concordaven amb Pere Roig (I) la fabricació de vidres per valor de 300 lliures *als preus concorrents y franc de or*[980]. Pocs dies després, Esplugues i Major constituïen una companyia amb una aportació de 900 lliures, les quals *lo dit mossèn Esplugues haja de convertir en diverses robes y mercaderies a ell benvistes tant en la present vila de Mataró com en altre qualsevol part del món.*

Pel maig de 1604 realitzà un altre contracte de compra de vidre amb Pere Roig (I), per valor de 100 lliures *als preus acostumats*. Esplugues pagà al comptat 25 lliures, i li féu consignació de diversos cobraments

980. ACA. Arx. Not. Mataró, 196. 23.IV.1603.

que tenia pendents[981]. Un parell de mesos més tard, després d'haver realitzat una compra de bescuit[982], noliejava la sagetia de Benet Cassa de Calella per realitzar un viatge fins a Lisboa[983]. Tanmateix, Esplugues no es limitava a les empreses marítimes, sinó que l'any 1603 havia constituït com a apoderat Juan Vairete, *tratante, vezino de Çaragoça*[984].

Aproximadament per aquestes mateixes dates, Pere Roig (I) rebia diverses comandes del treball del seu obrador. Així, l'any 1601 s'obligava davant Antoni Roig de la Penya, pagès de Mataró, i un altre vidrier, i fins al mes de gener per tal de *...fer y fabricar a d.aquell vidre obrat de diverses sorts conforme les hechures li demanarà y daran ab un memorial y als preus acostumats se solen pagar en la vidrieria de Barcelona valent la summa de quatre-centes lliures...*[985]

El mateix dia, l'esmentat Antoni Roig de la Penya, pagès, i Miquel Roig, mariner, concertaren una operació de les mateixes característiques i import amb el vidrier Jaume Benet Roig. En bona part d'aquest tipus d'operacions és fàcil percebre associacions de pagès-vidrier, pagès-negociant, pagès-mariner entre els compradors, que deixen entreveure una doble realitat, la del capitalista que finança l'operació i l'especialista en el producte o en la seva comercialització.

Els resultats d'aquestes intervencions, sens dubte, devien ser més que satisfactoris, atès que proliferaren en el futur immediat. Dos contractes, de 1602 i 1607, respectivament, tenen característiques similars.

981. ACA. Arx. Not. Mataró, 181. 6.V.1604.

982. Antoni Puig, sastre, ven a Tomàs Esplugues, negociant, "..cent y cinquanta quintars de bescuyt bo y rebedor y ben cuyt segons se acostuma donar y rebre a raó de vint y un real lo quintar que lo preu són tres-centes y quinze lliures...". ACA. Arx. Not. Mataró, 181. 2.VI.1604.

983. "...fletta la dicha su saetia nombrada *Santa Maria y San Elmo* al dicho Tomàs Esplugues bien abta de esquina y de costados, bien stanya y con suficiente número de marineros con su piloto y navero, bien axarciada conforme la calidad del navío lo requiere, buena y navegable como al presente lo está y con todos los demás aparejos necessarios y menesterosos para su navegación para cargar en dicha saetia (...) es a saber de largo y través desde la dicha villa de Matarón a Lisboa, reyno de Portugal y de la dicha ciudad de Lisboa, bolviendo, asta la ciudad de Valensia, haziendo las scalas infrascritas (...) -des de Mataró- ...vaja via drecha al Maestrado, reyno de Valencia y en Denia y en Alicante y allí en dichas partes cargar las mercantias al dicho Esplugues bien vistas...". ACA. Arx. Not. Mataró, 181. 5.VII.1604.

984. ACA. Arx. Not. Mataró, 196. 10.V.1603.

985. Es pagaren 200 lliures de comptants a la Taula de Canvis de Barcelona, mentre s'ajornava el pagament de les 200 lliures restants fins al mes d'abril. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 21.X.1601.

En el primer, Pere Roig (I) contractava amb Gabriel Arnau, mercader, i Antoni Roig de la Penya l'elaboració d'una partida de vidre per valor de 700 lliures[986]. En el segon, signat pel mateix Roig amb Antoni Puig, pare i fill, la comanda es fixava en 170 lliures. Cal destacar que en ambdós casos es tractava de vidre de gran qualitat, atès que hom fa referència a l'or que s'hi havia d'incorporar[987].

La destinació d'aquest vidre comprat per notaris, sastres, mariners i pagesos no podia ser altra que la seva comercialització. Una dada de l'any 1620 mostra com Antoni Puig, pare, continuava interessat en la comercialització de vidres, aquesta volta amb destinació a Lisboa. Òbviament hi havia nombroses mercaderies de retorn a escollir i Puig es decantà pel peix salat de Faro[988].

Això permet introduir una nova matisació. Tot i la importància de les vies terrestres per a la distribució del vidre, és molt coherent que determinades destinacions aconsellessin la via marítima. El cas citat de Lisboa és prou significatiu, però n'hi hagué d'altres. Així, l'adroguer Francesc Guanter embarcava, entre d'altres mercaderies, vuit caixes de vidres obrats per ser portats fins a Sevilla. Tanmateix, hom encomanava la realització d'uns pagaments a Alacant, per compte de vidriers mataronins, que probablement estarien relacionats amb el subministrament

986. "... que de assí per tot lo mes de febrer primer vinent (...) donarà d.aquells vidre bo y obrat y de la fectura y trassa los dits Arnau y Toni Roig li assenyalaran y designaran fins a la summa y valor de set centes lliures moneda barcelonesa, contant y avaluant cada pessa per lo que serà y als preus usats y dites pesses conforme dit Arnau y Toni Roig li demanaran per memorial (...) -Arnau i Roig- se obliguen en pagar al dit Pere Roig de una part les dites set-centes lliures per la valor y preu de dits vidres y de altra part quaranta nou lliures per rahó y la valor del or ha de posar dit Pere Roig ab lo vidre los té de obrar y donar que és a rahó de set per cent...". ACA. Arx. Not. Mataró, 180. 14.IX.1602.

987. Contracte signat entre Pere Roig, vidrier, Antoni Puig, sastre, i Antoni Puig, notari, pare i fill: "...farà y fabricarà vidre valent cent setanta lliures ab lo or posador ab tot gènero de vidre y medallas conforme lo memorial que a més tart se li ha de donar, axí del assorts com del més bo y rebedor y crestalls ab los preus acostumats..." Pagament: als 4 dies del contracte 100 lliures i la resta per Nadal. ACA. Arx. Not. Mataró, 184. 18.III.1607.

988. Barca Nostra *Senyora del Roser i Sant Cristòfor* de 700 quintars de port. Patró: Salvador Lleuger de Canet. Noliejadors: Antoni Puig, sastre de Mataró. Recorregut Mataró-Lisboa i tornada. Tripulació: 5 mariners, 6 arcabusos, pòlvora, pilotes i armes "offensives y deffensives (...) anirà carregant la dita barca de vi y vidres tota la quantitat o summa que comodament porà aportar". Escales a Alacant i Màlaga, dos dies naturals a cadascuna. ACA. Arx. Not. Mataró, 229. 6.III.1620.

de barrella[989]. En una altra transacció que tenia com a destinació la ciutat de Sevilla hom pactà part del pagament en productes americans[990].

Pel que fa a la comercialització per via marítima existeix una altra font important, que si bé no pot millorar qualitativament la informació procedent de les fonts notarials, aporta unes dimensions quantitatives dignes de ser preses en consideració. Aquesta informació procedeix de les declaracions que els comerciants i mercaders estaven obligats a fer dels productes que es despatxaven a Mataró amb destinació fora del Principat, davant d'un organisme depenent de la Diputació del General, conegut sota la denominació de Tauler del General. Les sèries estudiades van des de l'any 1646 fins al 1679, tot i que presenten buits documentals molt importants que dificulten una interpretació serial. Nogensmenys, el seu contingut és altament indicatiu dels moviments de mercaderies i, en definitiva, de l'activitat econòmica que s'articulava a l'àmbit mataroní. El moviment en el període esmentat és el que es reflecteix a la taula següent[991].

MOVIMENT DE VIDRES DAVANT DEL TAULER DEL GENERAL

	Declaracions	Import (Lliures)
Importacions	16	235
Exportacions	54	3.102
Total	70	3.337

989. "En nom de Nostre Senyor Déu Jesuchrist y de la gloriosa e humil Verge Maria mare sua. Amen. Sobre la companyia debaix fahedora per y entre Francesc Guanter adroguer de la vila de Santa Maria de Mataró, bisbat de Barcelona, de una part y Lluís Prats mariner de la mateixa vila de part altra, per y entre les dites parts són estats firmats y jurats los pactes y capítols següents. Primerament és estat tractat y concordat entre dites parts que a gastos comuns y iguals carregassen la barca que dit patró Prats té y posseheix en la platja de la present vila, de port de dos-cents quintars, poch més o mano, com de fet avuy ya tenen carregada ab les mercaderies següents: Primo vuyt caixes de vidres obrats de diverses sorts. Item cent sinquanta capses de suro dits garrafons ab dos brocals de vidre per cada capsa. Item deu quarteras y nou quartans de siurons. Item tretse milles de claus de ferrar. Item tres quintas de ferro. Totes les quals mercaderies estan avaluades entre dites parts a quatra-centes lliures moneda barcelonesa. Les quals mercaderies és estat tractat entre dites parts de aportar fins en Sevilla a rrisch y perill dels dits per iguals parts. Item és estat tractat entre les dites parts que quant Déu vulla sien a cap de viatge y dites mercaderies sien venudes y adinerades, primerament del procehit se hagen de pagar en Alicant a Miquel Moralló, peller menor de dies noranta y set lliures setse sous moneda barcelonesa per compte de Sebastià Roig y Esteve Roig, vedriers de la present vila". ACA. Arx. Not. Mataró, 1047. 15.VII.1626.

A primera vista, es reflecteix clarament la dimensió exportadora de la indústria vidriera mataronina. Les xifres absolutes són, en aquest sentit, concloents. També caldria parar esment en una altra característica. Mentre que el valor mitjà de les importacions és de 14 lliures, el de les exportacions és de 57 lliures, element a tenir en compte per tal de comprendre les característiques del vidre local. Qualitativament les diferències també existiren. Així, entre les importacions hom cita *diamantons de vidre*, braçalets, anellets, *granadura de vidre*, *granats bords* arracades, perles de vidre, *roscalla de vidre per rosaris*, és a dir, tota una producció molt especialitzada en bijuteria. Pel que fa a la seva procedència, Josep Tarau declarava l'any 1678 una partida de *granadura de vidre de Venècia*. Un altre personatge que intervingué activament en la introducció d'aquest tipus de productes fou el patró Joan Jacomo Bovera, de San Remo[992], la qual cosa permet situar la procedència de les importacions a l'àmbit italià i, més en concret, en el gran centre de producció i difusió que fou Venècia.

La producció despatxada des de la duana mataronina era molt diferent. Hom emprà abusivament la descripció *vidre obrat de diverses sorts* per definir la major part de les 2.522 grosses de vidre que s'exportaren *extra regnum*, xifra realment important per a un període, la segona meitat del segle XVII, que s'ha considerat decadent pel que fa a la producció vítria[993]. Sols alguna menció aïllada permet percebre que hom exportava *gots de vidre*, *agulles de vidrier*, *vidre filat*, llànties i plats. Pel que fa als preus, mentre que en els darrers anys quaranta el preu de la grossa es declarava entre els 12 i els 18 sous, a partir dels anys cinquanta s'estabilitza entorn dels 20 sous per a la mateixa quantitat. Cal destacar la presència de mercaderies que són despatxades per compte de comerciants barcelonins. Així, l'any 1653 el vidrier Jaume Bruguera declara-

990. AHPB. Not. Nicolau Lentisclar, llig. 15. 1609-1613.

991. Dades d'elaboració pròpia a partir del buidat de les llibretes del tauler de Mataró. ACA. *Generalitat. Drets Entrades i Eixides*. D-37 a D-48.

992. Declaración del 30.IV.1678, 9.XII,1675 i 2.VIII.1675. ACA. Generalitat, Dret Entrades i Eixides. D-37-D-48.

993. "La fita del canvi d'estil podem situar-la aproximadament a mitjan segle XVII, quan la indústria del vidre de Catalunya comença la seva ràpida decadència: llavors en pocs anys, es transformaren la qualitat i coloració de la pasta, les formes dels atuells i els temes argumentals, i el vidre prengué definitivament el caràcter d'indústria popular". Gudiol, J. "Els vidres catalans". *Monumenta Cataloniae*, Vol. III, P. 104. Barcelona, 1936.

va una partida valorada en 400 lliures per compte de Francesc Soler de Barcelona. La presència en aquest terreny del conegut mercader barceloní Pau Dalmases, per compte del qual es comptabilitzen cinc operacions en aquest període, per un import de 410 lliures entre els anys 1649 i 1665 és molt significativa.

Caldria ponderar l'abast de les xifres ressenyades. Són xifres que es donen en uns anys particularment crítics per al Principat i, a més, a partir d' unes fonts que impossibiliten obtenir seriacions perllongades en el temps. Malgrat aquests inconvenients, les dades reproduïdes —que il·lustren sols la producció declarada per ser comercialitzada enllà de Catalunya— permeten fer-se càrrec del que devia ser el volum de la producció mataronina.

Els punts de destinació del que s'elaborà en els forns mataronins s'han anat dibuixant en el decurs d'aquesta recerca: Saragossa, Pamplona, Madrid, Segòvia, Sevilla, Lisboa[994]. Tanmateix, aquesta relació no és del tot completa. Caldria incorporar-hi Cadis[995], Motril[996], Mallorca[997], València[998] i també Barcelona. La relativa proximitat entre ambdues poblacions féu que els mecanismes de distribució variessin respecte dels que s'empraven a indrets més allunyats, i així poques d'aquestes operacions restaren reflectides en els protocols notarials, base d'aquest estudi. En canvi, altres fonts indirectes forneixen de dades interessants

994. Noliejament de la nau *La Primavera* de 2.500 quintars. Contracte realitzat entre Simon Villon, mercader francès de Olona, regne de França, capità de la nau, i Pau Faubell de Mataró. Carregament: entre altres productes 3 caixes de fusta plenes de vidre. Destinació: Lisboa. No es preveien escales voluntàries. ACA. Arx. Not. Mataró, 312. 7.XII.1645.

995. Pere Muntalt, candeler de cera, embarca a la sagetia *Sant Pere i Sant Bonaventura* 11 caixes de vidre per a Cadis. Assegurança: 150 lliures al 10% ACA. Arx. Not. Mataró, 11.V.1592. Canvi marítim de 100 lliures al 7 % sobre una partida de vidres, teles i altres mercaderies que Joan Pi, vidrier, tramet de Barcelona a Cadis, per ordre d'Onofre Carentella. ACA. Arx. Not. Mataró, 243. 29.III.1636.

996. Seguretat sobre la barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*. Port: 300 quintars. Patró: Pau Serra, "sobre una summa de vidres daurats y cristallinos per a portar en la platja de Motril. ACA. Arx. Not. Mataró, 243. 17.VII.1636.

997. Companyia formada per Lluís Figueres, mariner de Mataró, i Francesc Guanter i Genís Tremolet, companys vidriers. Els dos vidriers encomanaren al primer 4 caixes de vidre valorades en 166 lliures. Figueres s'obligà a portar-les a l'illa de Mallorca. La meitat dels vidres pertanyien a Figueres i la resta, als vidriers. ACA. Arx. Not. Mataró, 1010. 13.III.1593.

998. Jaume Guindó, vidrier, crea una assegurança sobre "tres caixes de vidres". Itinerari: Mataró-El Grau de València. Ints. 6% ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 18.III.1609.

sobre les vendes a la Ciutat Comtal[999]. Una altra dada remarcable és la presència dels deutes dels vidriers barcelonins respecte de les companyies mataronines[1000]. Hi ha indicis que podrien ser interpretats com a testimonis d'una certa subsidiarietat dels vidriers barcelonins respecte de la producció mataronina. Així resta exemplificat en una comanda feta a Mataró pel marquès de Mortara[1001] a través d'uns comerciants barcelonins.

Finalment, hi ha també un parell de mencions que evidencien l'existència d'un àmbit de comercialització extrapeninsular. Concretament, les dades localitzades es refereixen a operacions realitzades amb Sardenya[1002] i Alger[1003].

999. Així, l'any 1582 se suscità un enfrontament entre els arrendadors del dret de la mercaderia, que es cobrava a Mataró sobre els productes que sortien elaborats de la vila, i els vidriers Francesc Guanter, Pere Pau Pi i Antoni Pau Pi. Els col·lectors del dret pretenien "...que los dits *vidriers sien compellits en jurar y donar* compte y rahó que.l vidre que han fet y tret de Mataró venint axí en Barcelona, com en altres parts, y en pagar lo dret de tot lo vidre que han portat en Barcelona per quant lo preu ja és fet (...) E Francesc Guanter, vidrier, dix que estan promptes y aparellats de pagar, sempre y quant los reben la mercaderia en llurs casas, com ells declarants lo hagen pregat y donant compte de tot lo vidre que s.han comprat en Mataró y que pretenen que sempre y quant lo vidre se'n vage a despeses dels declarants? en Barcelona o en qualsevol part, pretenen pagar dret de mercaderia. E Jaume Pedró dix que attés que la mercaderia se'n va venuda de assí, que lo preu ja és fet". AMM. C.2 6.V.1582.

1000. A més dels casos citats anteriorment, la companyia formada per Pau Lledó, Francesc Borrell i Joan Marquès assumí, en fer-se càrrec del forn de Teresa Bruguera, uns deutes de vidriers de Barcelona per valor de 175 lliures. ACA. ARx. Not. Mataró, 1176. 10.III.1675.

1001. Miquel Cabanyes, adroguer de Barcelona, i Jaume Cortada, mercader de Barcelona, reben de Joan Jofre de Mataró 31 caixes de fusta tancades amb claus dinals dins les quals hi ha el següent: 132 grosses tasses d'aigua de marc i mig 10 grosses de brinquets llisos de marc. 6 *grosses de tortuguetes i llànties de marc i mig.* 48 *grosses* d'obra d'aigua *de sou i real.* 8 grosses de plats de real i sou. 3 grosses de morratxetes de dragoli? 111 grosses de "brincos" "y lo demés és stat vidre trencat comptats tots los dits vidres per mans de Llorens Font vedrier de llum de la dita ciutat de Barcelona y de Antoni Roig vedrier de dita vila de Mataró los quals teníau vós dit Jofre per compte y orde del Excm. Sr. Marquès de Mortara y aquells entregau al dit sr. Cortada de orde a vos dit Jofre donat per lo dit ecm. sr. marquès de Mortara de entregar-los al dit sr. Cortada o a qui ell ordenaria com consta ab carta de sa ma propia enviada al dit Jofre feta en Barcelona als deu dezembre". ACA. Arx. Not. Mataró, 1160. 13.VIII.1655.

1002. Seguretat de 1.800 lliures concertada per Jaume Tarascó i Llentisclar per compte de Josep Alferes i Francesc Galzeran, ciutadans de Barcelona, sobre la roba, vidre i altres mercaderies embarcades a la barca *Santa Maria i Sant Andreu.* Patró: Antoni Jeroni de Araxa, genovès. Destí: l'illa de Sardenya. ACA. Arx. Not. Mataró, 1160. 12.VI.1655.

1003. Joan Roig, vidrier, residint a Vilanova del Vallès, consignà al seu germà Joan Roig de la Penya 50 lliures que li devia Joan Arnau Vilaró, negociant, "per una stiba de vidre li ha venut *per a portar en Alger*". ACA. Arx. Not. Mataró, 98. 20.XI.1580.

Així doncs, a tall de conclusió es poden formular dues observacions. En primer lloc, es revela una xarxa de distribució que atenyia els nuclis i les regions que més pesaven demogràficament en el conjunt de la península, és a dir, centre i sud, amb prolongacions fins a Lisboa i Pamplona. Hom accedia així als centres neuràlgics de l'economia espanyola de l'època, on es podia valorar i consumir la producció mataronina. En segon lloc, es percep amb molta nitidesa com la comercialització i distribució dels vidres mataronins no sols obrí rutes i relacions interpersonals sinó que, davant l'esquer dels guanys econòmics que aquesta activitat degué suscitar, es mobilitzaren capitals importants i iniciatives procedents d'un ventall socioprofessional ampli i divers, la qual cosa mostra una imatge, poc coneguda per aquesta època, d'una societat delerosa de rendibilitzar els excedents aconseguits en altres activitats productives. A la fi, ambdues argumentacions es converteixen en la prova més fefaent de la rendibilitat d'aquest comerç de distribució i, subsegüentment, avalen l'èxit i el prestigi assolit pels vidres locals en el mercat peninsular.

Amb tot, no succeí el mateix en altres mercats europeus, on la presència de la producció veneciana fou abassegadora. Sens dubte, les raons de tipus geogràfic tingueren la seva importància. Així, Covarrubias en ple segle XVII, en parlar de la producció de Murano, comentava: *...oy dia traen de Venecia destos vasos cristalinos y los más son pequeños como papelinas, taças y otros brinquiños, porque las pieças grandes corren más peligro*[1004].

Aquest factor, juntament amb els preus, feren possible que la producció mataronina, imitadora de les manufactures vítries venecianes, competís en el mercat peninsular, però a la resta de països europeus la manufactura catalana tenia poques possibilitats de reeixir davant les produccions muraneses. Això explicaria la migrada presència de referències extrapeninsulars. Tant Sardenya com Alger degueren ser zones perifèriques en la distribució del vidre venecià, i així la producció catalana podia tenir-hi un cert interès.

La darrera qüestió a abordar en aquest apartat és intentar calibrar els preus de les peces obrades en els forns locals. Aquesta tasca es veu molt

1004. Covarrubias, S. *Tesoro de la lengua castellana o española*, 1611. Reedició de Martí de Riquer, Barcelona, 1989, p. 372.

limitada pel costum que tingueren els vidriers de citar les peces de forma genèrica o en memorials a part, la qual cosa ha fet que en moltes ocasions es desconegui la naturalesa i característiques dels objectes als quals hom es refereix. Tanmateix, i malgrat aquestes limitacions, és possible, de forma aproximativa i genèrica, fer-se una cabal idea dels preus d'aquesta producció.

A la llum de les poques dades disponibles, sembla que es generalitzà quantificar el valor de les peces bé per dotzenes o per grosses, sense fer esment de la tipologia dels objectes. De l'estudi de la documentació es dedueix que hom dividia les peces en *obra de sou, obra de real, obra de marc i obra de marc i mig* [1005]. No hi ha dades concloents per interpretar el significat d'aquesta classificació. Considerant que el marc era una mesura ponderal emprada en orfebreria per als metalls preciosos i també com a referència per a l'encunyació de les monedes, existeix la possibilitat que efectivament es tractés d'una classificació de les peces segons el seu pes. Alguns indicis avalarien aquesta interpretació. Així, a la comanda d'Alonso Muñiz hom no esmenta les divisionàries de sou i real, sinó que utilitza les unces; tanmateix, sí que indica la presència d'obres de *marco y medio*, i entre elles com a elements identificables hom esmenta *ollicas* o *cantarillos* amb nanses o sense. Si es pren com a referent el valor del marc de Perpinyà i València, que fou l'utilitzat a Catalunya en les qüestions monetàries i que equivalia a 237 grams [1006], seria versemblant que el pes aproximat d'aquestes peces fos d'uns 355 grams. Del mateix pes serien les *tasses d'aigua*, és a dir, copes per aigua que també s'esmenten, així com les llànties. Quin podia ser el valor ponderal del ral o del sou en aquest moment és una qüestió més difícil d'escatir.

Fos o no aquest el criteri amb què hom aplicava aquesta classificació, paradoxalment, el que reflecteix la documentació és que això no tenia relació directa amb el preu. Així, en dos documents diferents, hom esmenta les diferents categories de les peces, però els preus es fixen bé per dotzena o bé per grossa, al marge d'altres consideracions[1007].

És també digne de menció el fet que hi hagi una notable homogeneïtat en els preus durant tot el període estudiat, dintre de dues bandes. A la banda baixa, hi ha documentades tres referències per als anys 1612,

1005. Veure nota 1001.
1006. *Gran Enciclopèdia Catalana*, Vol. IX, Barcelona, 1976. P. 579.
1007. Veure nota 975.

1627 i 1675, en les quals s'avalua la grossa de vidre a 15 sous, 21 sous i 20 sous respectivament[1008]. A la banda alta, els preus, definits generalment per dotzenes, són els següents: 1542, 30 i 36 sous; 1609, 26 sous; 1612, 12 sous; 1631, 28 sous[1009].

Com es pot comprovar, el diferencial entre ambdues bandes és molt important. Com que no ha estat possible localitzar el preu individualitzat de cada peça a cap document es fa necessària una referència a la tarifa que dictà Joan d'Àustria l'any 1653[1010]. Tot i la distorsió que en aquest estudi comparatiu pot implicar el fet que els preus exposats anteriorment siguin preus de majorista i els de la taxa preus de venda al consumidor, és fàcil percebre paral·lelismes notables. A l'esmentada tarifa canadelles, potets i barralets tenen el seu valor fixat entre els 3 diners i els 4 diners per unitat, que traduït a grosses equivaldria a 36 o a 48 sous i configuraria, per tant, els productes situats a la banda baixa. Per la seva part, les llànties de cèrcol, les tasses de peu alt, les tasses de bec amb corona, taxades a 1 sou 2 diners, i el parell de setrillets per a oli i vinagre i el parell de tortuguetes destinades a la mateixa finalitat, amb un preu fixat a 1 sou 6 diners, configurarien per dotzena uns valors de 14 sous i 18 sous, determinant els productes de la banda alta. Amb tot, cal destacar que aquests preus són gairebé la meitat dels aplicats a les peces venudes l'any 1631 pels germans Roig al vidrier del rei, que foren taxades genèricament a 28 sous la dotzena.

A la vista de les dades exposades, és probable que la producció mataronina donés sortida alhora tant a productes d'ampli consum popular i quotidià destinat a les cuines i tavernes com a les peces destinades als aparadors i bufets de les classes econòmicament més ben dotades.

1008. AHPB. Not. Nicolau Lentisclar, llig. 15, 1609-1613. 27.XI.1612. AHPB Not. Francesc Aquilés. Llig. 6. 1629. 16.IX.1627. Existències en el forn de Teresa Bruguera: "... 364 grosses vidre obrat a 20 sous grossa 364 lliures...". ACA. Arx. Not. Mataró, 1176. 10.III.1675.

1009. Companyia entre Antonio de Lima i Francesc Guanter i Genís Tremolet. AHMB. Notarials IX, 6. 7.IX.1542. Concòrdia entre Joan Jofre, mercader de Mataró, i Pere Pau Mauri: "... al temps de lliurar aquelles les hagen de comptar a rahó de tretse reals la dotsena de dits vidres...". ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 15.VIII.1609. AHPB. Not. Nicolau Llentisclar, llig. 15, 1609-1613. 27.XI.1612. "...vidrios finos a rasón de catorse reales la dosena". AHPB. F. Tries, Manual 1631, p. 40. 14.I.1631.

1010. Planell, L. *El vidrio...* Vol. I. p. 192.

Barcelona i Mataró: el binomi del vidre català[1011]

Tanmateix, per a bona part dels autors contemporanis als fets esmentats, la ciutat espanyola paradigmàtica en la producció del vidre era Barcelona. Hom havia arribat a encunyar la dita *En Avila caballeros y en Barcelona vidrios*[1012]. D'entre els autors d'obra escrita que es referiren a aquest tema, sens dubte el més rellevant, tant per la qualitat literària com descriptiva de la seva prosa, és Tirso de Molina:

Dos ferias hacen franca a Barcelona cada invierno en la materia más lucida, más delicada y quebradiza, si bien más útil que halló el uso de los hombres. Vidrio es la una, que en el primero de enero, no contentándose con los hielos de que la distancia del sol la viste, obliga al artificio que adorne su mayor plaza y sus vecinas calles de tiendas cristalinas (...) con algún género de menosprecio de la Argentería (así llama esta ciudad las oficinas de los dos príncipes metales).

Amb aquestes belles expressions descriu Tirso de Molina l'anomenada fira del vidre que se celebrava per Cap d'Any, motiu de visita obligada d'estadants i forasters. L'admiració d'aquest autor, tant per Barcelona com pel treball dels vidriers, s'expressa amb un llenguatge que sembla voler imitar el barroquisme i el preciosisme de les peces que descriu:

Esmérase esta nación, sobre las demás de España, en lo aliñoso y sutil de sus tareas (que para ser tan belicosa, reparando tan poco la milicia en la delicadeza de las artes, provoca maravilla), y las que en los aseos émulos del cristal emplea Barcelona, compite con Venecia; pues dado que sus vidrios tengan por extranjeros mayor estima, si en la sutileza de su labor deja igualarse, en las diferencias curiosas y confusión apacible de sus hechuras no lo permite. Testigo es la experiencia con que por toda nuestra patria guarnece manos, gargantas y cuellos, vestidos, oratorios y camarines de las dádivas que Barcelona feria a sus damas, para que a imitación de cuanto añade la industria invencionera

1011. Aquest capítol porta un nom similar al corresponent al mateix tema de l'obra d'Albert Garcia Espuche, *Un siglo decisivo Barcelona y Cataluña 1550-1640*, Madrid, 1988. Ambdós treballs s'han desenvolupat de forma paral·lela i absolutament independent. L'autor podrà jutjar l'elevat grau de coincidències i complementarietats que hi ha en les dues recerques.

1012. I també "Oí decir en Italia que de vidrios exquisitos era rica Barcelona". Textos citats per Ainaud de Lasarte, J. *Ars Hispaniae*. Vol. X., Madrid, 1952, p. 346.

Carabassa de vidre procedent de les excavacions arqueològiques realitzades a la Plaça Gran. Producció mataronina del s. XVII. Museu de Mataró.

al valor de los metales, no los echen menos, pues a no cederles la frágil duración de su materia, lo diáfano y hermoso de sus vidrios hubiera hecho despreciable al oro[1013].

A la vista d'aquests textos, i d'altres similars que també es fan ressò de la fira del Ninou o de la qualitat del vidre barceloní, hom no ha dubtat —gairebé per inèrcia— a centrar i a capitalitzar la major part de la producció vitrària catalana dels segles XVI i XVII als tallers i obradors barcelonins. Tanmateix, la major part dels estudiosos coincideixen a considerar que també Mataró havia estat un centre productor important, però secundari, al nivell d'altres poblacions com Sant Esteve de Cervelló i Albinyana[1014], subordinats a la producció barcelonina. I és que, certament, durant el període estudiat, —llevat d'alguna dada molt puntual— el vidre de Mataró mai no tingué explícitament el reconeixement públic de literats o passavolants que ho reflectissin a les seves narracions.

I amb tot, malgrat la relativa unanimitat de posicions en aquest punt, com interpretar l'existència de dos centres productors de característiques similars tan propers l'un de l'altre i competint per un mateix mercat? Per raons òbvies, la producció barcelonina tindria importants avantatges estratègics que a la llarga haurien fet replegar la mataronina. Aquestes pàgines oferiran, de forma esquemàtica, un esbós de línia interpretativa que permeti besllumar el tipus de vertebració i d'interrelacions que es donaren entre la vidrieria mataronina i la del Cap i Casal[1015].

El binomi Barcelona-Mataró no tingué pas una evolució paral·lela pel que fa a la implantació del treball del vidre, sinó que en realitat es materialitzaren dues línies d'evolució prou divergents.

L'activitat vidriera barcelonina a l'època moderna estigué condicionada per dues instàncies amb capacitat per regular les seves activitats: el govern municipal i la pròpia organització gremial. Pel que fa a l'intervencionisme municipal, fou molt important en el sentit que probablement d'ençà de 1324[1016] es trobava vigent una prohibició a

1013. Les dues cites pertanyen a l'obra de Tirso de Molina *El bandolero*, Madrid, 1979, pp. 85 i 86.

1014. Planell, L. *El vidrio*... Vol. I. p. 131.

1015. Planell, L. *El vidrio*... Vol. I. p. 131.

1016. Duran, A. *Barcelona i la seva història*, Barcelona, 1973. Citat per A. García i M. Guàrdia a *La construcció.*

l'existència de forns dintre de la ciutat. Aquest impediment que apareix com a extensiu a tot el seu territori en un document de l'any 1486[1017], per la qual cosa, en aquest cas concret, es recomanava que la construcció del forn fos realitzada a la baronia de Montcada. A. García i M. Guàrdia, a partir d'un estudi del fogatge barceloní de 1516, sols localitzen dos vidriers i esmenten que el futur carrer de la Vidrieria era encara denominat carrer de la Formatgeria[1018]. Els mateixos autors aporten un altre document de l'any 1610 en el qual s'afirma que a Barcelona no hi havia forns de vidre[1019], probablement d'acord amb l'esmentada prohibició.

Des d'un altre angle, l'any 1595 es produí la separació de la confraria dels vidriers, que fins aleshores havia format un únic cos amb els esparters. Calgué reglamentar la nova confraria, erigida sota l'advocació del sant Àngel Custodi i, per tant, regular l'àmbit propi de l'activitat[1020]. És molt important remarcar que els capítols referits a les activitats pròpiament productives expressen gairebé de forma progressiva el caràcter prioritari de la vidrieria de llum, atorguen un lloc secundari per a les botigues de "vidre de forn" i reserven la tercera posició a la venda ambulant. A partir d'aquest punt, comença a poder-se formar la impressió que les restriccions municipals entorn de l'existència dels forns degueren incidir en una especialització de la vidrieria barcelonina vers el treball de llum, mentre que el vidre de forn es devia vendre a Barcelona.

1017. "Hi fonch posat com ells Consellers eren molt instats e pregats per un ciutadà de aquesta ciutat appellat Anthoni Sadurní, lo qual per honor e utilitat de aquella volia construir un forn de vidre e havia fets venir de altres parts lòngiques, mestres molt aptes en dit exercici, e per que la construcció de aquell per privilegi nos podia fer en la dita ciutat termes territori de aquella". Document del 25.IV.1486 citat per Planell, L. *El vidrio*... Vol. I. p. 472.

1018. García, A. Guàrdia, M. *La construcció*..., p. 291, nota 181.

1019. Els autors esmentats aporten un document segons el qual l'examen de vidrier de Benet Calçina s'hagué de realitzar a Sant Vicenç dels Horts "que pus en Barcelona no y havia forn de vidre que si fes vidre". 16.IX.1610. García, A. Guàrdia, M. *La construcció*..., p. 291, nota 181.

1020. "Item ordenaren que no sia licit ni permès a persona alguna parar obra de vidre de llum en la present ciutat de Barcelona ni territori de aquella, obrar ni tenir botiga de vidre de llum que primer conste als promens de la present confraria que la dita persona haia stat quatre anys apprenent e examinat de vidre de llum (...) qualsevol persona que vulla parar botiga de vidre de forn en la present ciutat de Barcelona que haian de haver stat exercint lo dit offici ab forn de vidre en lo present Principat de Cathalunya o fora de aquella per temps de quatre anys (...) que qualsevol persona que ab canastra o altrament anirà a vendre qualsevol specia de vidre que sia per los carrers de la present ciutat (...)". Citat per Planell, L. *El vidrio*... Vol. I, pp. 478 i ss.

Amb tot, és força versemblant que, com a mínim, fins a l'any 1610 no hi hagués forns en el nucli urbà. Aquesta primacia del vidre de llum també es desprèn de l'atenta lectura d'un dels textos proposats de Tirso. Així, el vidre que *guarnece manos, gargantas y cuellos, vestidos, oratorios y camarines* i que a la vegada és el que *Barcelona feria a sus damas* és evidentment una manufactura destinada a l'embelliment personal, producte típic de la vidrieria de llum. Aquesta idea es veu reforçada per la també exuberant descripció del pare Gil referida expressament a l'esmentada especialitat vidriera.

Tot i que no és probable que la interdicció dels forns s'allargués durant tot el segle, les dificultats de la vidrieria barcelonina podien tenir un altre origen. En el decurs del segle XVII es constata un notable grau de conflictivitat entre el gremi barceloní i les autoritats municipals. Les divergències arribaren fins a tal punt que el Consell de Cent aprovà l'any 1610 la suspensió de la confraria, que no fou restituïda a les seves funcions i prerrogatives fins tres anys més tard. Tanmateix, això no fou un episodi aïllat. Poc temps després tingué lloc un nou capítol que esdevingué paradigmàtic de la problemàtica existent entre ambdues institucions.

L'any 1627 el vidrier Felip Amiguet sol·licità permís per obrir un forn de vidre a Barcelona *en lo qual se offercie fer a més de vidres ordinaris vidres de crestall y crestallins clars y colors conforme se fan en Veneccia y altras cosas que no.s fan en Cathalunya*[1021]. L'oposició de la confraria dels vidriers fou total. Les prohibicions a l'erecció de forns semblen haver desaparegut, i el Consell de Cent recolzà Amiguet en el seu intent de construir-lo. Malgrat això, la confraria, en un *tour de force* el multà per incomplir la normativa gremial. El Consell de Cent actuà amb contundència suspenent la confraria de les seves funcions, les quals no li foren restablertes fins l'any 1629. Segons cita Justina Rodríguez, l'any 1632 Amiguet formava companyia amb el vidrier mataroní Josep Ramir per tal d'endegar un nou forn a Barcelona.

Aquestes pinzellades podrien contribuir a perfilar quin devia ser el marc en què es desenvolupà la vidrieria a Barcelona: interdicció dels forns fins a dates força avançades, especialització en el treball de llum i rígid control gremial sobre l'accés al mercat de treball.

1021. AHMB Deliberacions 136, fol. 46-47. Citat per Justina Rodríguez a *El vidrio veneciano* p.87.

A diferència de Barcelona, a Mataró la vidrieria es troba ja sòlidament establerta l'any 1542, quan Guanter i Tremolet signen la companyia amb un mercader madrileny. D'altra banda existeix un mínim de tres forns actius a la vila probablement durant tot el segle XVII i un nombre indeterminat, però no pas negligible, de forns de caràcter boscà explotats per vidriers mataronins. Semblantment, la creació d'una confraria homònima a la barcelonina a Mataró, pràcticament no tingué cap operativitat fins ben avançat el primer terç del segle XVII, moment en què l'eclosió del vidre mataroní ja s'havia produït, per la qual cosa aquesta activitat i el seu exercici sembla haver estat totalment desregulat, i per tant lliure, si més no fins al primer terç del segle. Tot i amb això, no hi ha indicis d'ingerències o restriccions municipals, tot el contrari del que s'esdevingué a Barcelona.

Mataró, a una trentena de quilòmetres del nucli barceloní, molt ben comunicat per via marítima i terrestre, era no sols un "port franc" per a una bona part de les mercaderies que hi desembarcaven amb destinació a Barcelona, sinó que es convertí en una mena de baluard de la llibertat d'empresa *avant la lettre* per als vidriers, de la mateixa manera que anys a venir ho seria per a molts altres oficis. Sols així es pot entendre el sorprenent esclat de la vidrieria mataronina en aquest període en un indret on sens dubte es donaven les mateixes condicions que a molts d'altres per al seu desenvolupament. Així doncs, és més que probable que moltes de les energies i dels projectes dels vidriers que trobaven el seu pas barrat per obstacles de tipus administratiu i legal a d'altres llocs, trobessin en un primer moment a Mataró un camp ampli i lliure per desenvolupar les seves activitats.

Les al·legacions d'Amiguet forneixen d'una segona interpretació per al desenvolupament de la vidrieria mataronina. Aquest personatge s'oferia a realitzar, a més dels vidres habituals *vidres de crestall y crestallins clars y colors conforme se fan en Veneccia y altras cosas que no.s fan en Cathalunya*[1022]. ¿Fóra agosarat afirmar que l'oposició de la confraria barcelonina a Amiguet intentés posar pals a les rodes d'un competidor que podia aportar al mercat uns productes que els agremiats no podien o no sabien elaborar? Una resposta afirmativa sembla més que plausible.

1022. AHMB Deliberacions 136, fol. 46-47. Citat per Justina Rodríguez a *El vidrio veneciano,* p. 89.

En aquest cas, conjecturant sobre aquesta mateixa hipòtesi, es fa molt versemblant que els vidriers que es trobessin amb semblants impediments a Barcelona, optessin per establir-se a indrets no gaire allunyats de la capital del Principat, però on els obstacles municipals o gremials no fossin presents, llocs amb un fàcil abastament de sílice, barrella i llenya. Com a contrapartida, la vidrieria que s'instal·lés en aquests punts alternatius, lluny de les rigideses i prescripcions gremials, podia convertir un fadrí que hagués fet un bon aprenentatge amb qualsevol mestre en un vidrier independent. Si, a més, reeixia a l'hora d'imitar o reproduir tant les tècniques com l'estil de les peces que des de Murano s'escampaven arreu Europa, l'èxit —en forma de progressiva demanda dels seus productes— ben segur que li estava garantit. Aquests foren molt probablement els ingredients que convertiren Mataró en un dels primers centres productors de vidre de la península.

No és necessari teoritzar ni conjecturar sobre aquesta afirmació, atès que hi ha elements absolutament definitoris de la qualitat i dels vidres obrats a Mataró.

El primer terç del segle XVII constituí el moment de màxim prestigi de la producció vidriera mataronina. Heus aquí alguns testimonis de l'interès que la producció local suscitava en els més alts estaments de la monarquia hispànica. Entre els mesos d'octubre i novembre de l'any 1630 Baltasar Navarro s'adreçà des de Madrid al burgès honrat mataroní Joan Palau amb l'encàrrec següent: *...si (h)ubiere algún arriero con vidrios, me mande v.m. dos o tres docenas de vidrios blancos, a la traça de los que se mandaron hacer por don Luis de Aro, y dos juegos de a docena, los unos dentro de otros, uno blanco y otro claro.*

En un segon escrit, la mateixa persona matisava la comanda: *...los vidrios (h)an de ser de la cantidad que (h)e dicho, blancos, de lo mejor que se (h)aga en Mataró y los otros ordinarios, de las más excelentes echuras que se (h)ayan (h)echo, y todos grandes, porque vidrios pequeños tengo (h)artos acá, y pues (h)abrá ahy oficiales que tengan mucha plática y inteligencia, como los que hiço hacer el sr. duque de Cardona y demás cortesanos quando estubo ahí el Rey. No imbio padrones porque lo remito todo a su cuidado de v.m.*[1023].

1023. MARTÍ, A. "La indústria del vidre a Mataró al primer terç del segle XVII i el naixement de Pasqual d'Aragó". XII *Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró, 1996, pp. 199-204.

La notícia és important per diverses raons. El remitent, potser un vidrier madrileny, hauria tingut coneixement d'unes peces molt concretes, que en el seu moment foren fetes per encàrrec de Luis de Haro i del duc de Cardona. Ambdós personatges, molt significatius en la vida política del moment, coincidiren a Mataró durant el mes de març de 1626, atès que allí se celebrà el matrimoni del primer amb la filla del segon. Com és sabut, Luis de Haro, fill del marquès del Carpio i nebot del comte duc d'Olivares, fou qui el substituí en la "privanza" del rei quan aquest perdé el favor reial[1024]. L'existència i el coneixement d'aquestes peces, en mans dels aristòcrates espanyols, actuà d'estímul per a la demanda de noves peces i, per a la seva venda a la *villa y corte.*

Passats encara no tres mesos d'aquesta darrera comanda, se signava davant del notari Tries, justament, a Barcelona, una carta de reconeixement de deute entre els germans Pere i Joan Roig, vidriers de Mataró, respecte de *Alonso Gonzalez Muñiz vidriero de su magestad, vecino de la villa de Madrid.* L'operació inicial era una compra per part dels Roig d'una partida de llana fina de Segòvia que s'havia liquidat en part en efectiu mentre la resta, per un import de 3.657 rals barcelonesos, equivalents a unes 365 lliures, s'havia de lliurar en peces de vidre obrat, segons una comanda adjunta[1025]. El detall d'aquesta comanda -peces destinades molt probablement a la taula reial- esdevé per mèrit propi el

1024. Sobre el caràcter d'aliança política d'aquest matrimoni, vegi's GIMÉNEZ, J. *La Universitat de Mataró (1589-1628)*, Mataró, 1990, pp. 70 i ss.

1025. "Sepan quantos esta carta de obligatión vieren como nosotros Pedro Roig y Juan Roig hermanos vidrierros vesinos de la villa de Matarón obispado de Barcelona otorgamos y conoscemos al señor Alonso Gonzalez Muñiz vidriero de su magestad, vecino de la villa de Madrid, aunque ausente y al señor don Jaime de Negro en Barcelona populado por el presente y acetante y al scrivano abaxo scrito como a pública persona stipulante que le devemos la suma y cantidad de tres mil seiscientos sinquenta y siete reales moneda barcelonesa (...) prometemos y nos obligamos a dicho señor Alonso Gonsalez Munyís que los dichos tres mil seiscientos sinquenta y siete reales le pagaremos en esta conformidad assaber que por aquellos le traheremos y llevaremos vidrios finos a rasón de catorse reales la dosena hasta la dicha cantidad, conforme las hechuras contenidas en un memorial su thenor del qual es el que sigue -Inseretur- y los dichos vidrios le prometemos llevar a la villa de Madrid a nuestros proprios gastos, a saber la mitad de.llos para Pasqua de Resurectión primer viniente y la otra mitad para el dia de sancto Juan de junio dempués siguiente, y los quales vidrios prometemos que le traheremos por los dichos plasos. Quando no, si passados dichos plassos no haviamos entregados dichos vidrios prometemos pagar al dicho señor Alonso Gonsalez Munyiz y a los suyos y a quien su merced quisiere en la dicha villa de Madrid los dichos tres mil seicientos sinquenta y siete reales en plata dobla castellana o la parte que de dichos vidrios no huvieremos entregado....". Detall dels vidres a lliurar: "Seycientas copas del Rey cristallinas. Las quinientas de a tres i seis onças y las ciento

"Tassa" o copa de vidre procedent de les excavacions arqueològiques realitzades a la Plaça Gran. Producció mataronina del s. XVII. Museu de Mataró.

testimoni més pregon de la importància i significació del treball del forn de Pere Roig (II). Al mateix temps, el document esdevé importantíssim per a la història del vidre català, atès que és la relació documental més completa de vidre de luxe que es coneix per al segle XVII, amb l'especial particularitat que hom ha pogut contextualitzar no sols l'indret i el forn de producció, sinó fins i tot el seu reial destinatari.

Aquests anys inicials del segle XVII, marcaren sens dubte el moment culminant pel que fa al prestigi que assolí la qualitat del treball dels vidriers mataronins. Corrobora aquesta afirmació el fet que amb un marge escàs d'un any de diferència es produís el desplaçament en galera des de Barcelona del cardenal-infant Ferran d'Àustria, *pour veoir souffler le verre*[1026]. Aquesta dada referma la difusió del prestigi de la vidrieria

de a dies onças. Duzientos vidrios christallinos de aguador, barquillos ochavados, redondos, candilados y de todas hechuras con medio cordón y sus figas de color dentro. Veinte y quatro cristallinas con pie y con langartas y sortitxas de color dobladas. 24 fuentes cristallinas de la Deputatión. Doze bacías grandes cristallinas. Treinta y seis ollas crecidas de barriga, las doze cristallinas y las otras dose verdas, las otras dose blancas de esmalte, todas con dos assas. Doze barcas cristallinas con fuentes amoldadas. Seys saleros christallinos con açucarero y pimentero. Seys tinteros con sus cañones y tapador. Doze sierpes christallinos. Doze tallos cristallinos. Doze picas cristallinas para agua bendita Dose barcas christallinas con fuentes en medio de dos caños. Dose brocaletes cristallinos de mercader con medio cordón. Doze jarras cristallinas de hechura de plata. Veinte y quatro assentadillos grandes para limonada cristalinos y medio cordón. Veynte y quatro porones cristallinos de Maria de Agire? con dos assas y sus tapadores y de medio cordón. 24 ollas grandes sin assas con sus tapadores las dose cristallinas y las otras dose verdes con medio cordón. Veyntyquatro pomos grandes de a dos açumbres los doze cristallinos y los otros doze verdes todos con medio cordón Todas estas piessas no han de tener de alto más de dos palmos, antes menos que más y se entiende con el tapador los dos palmos, porque si son majores no acaberan en los anaqueles. La resta para las cargas se ha de hechar de vidres de agua. Todos cristallinos y algunos d.esmalte y algunos con sus figas. Más no se heche nengún vidrio de los que son para agua ninguno de color porque no se gastan de ninguna manera y sean crecidos y de buen cristal, sin bexiga. Los más d.ellos sean habiertos y algunos penados, porcholanas, ochavados de medio cordón y de otras hechuras assentadillos de medio cordón, beventes, ochavados, assentadillos grasolados, portadores de quatro cornas, maquedas de medio cordón, ollas llistadas con borde y simel, barquillos con pico y lagarto, porsolanas sagadas, cubillas y otras inventiones nuevas. Vidrios de marco y medio. Cincuenta gruesas de vidrillos para el biscotxe de su magestad. Veynte gruesas de jarasillas zarasias? del rey. Veynte gruesas de olicas y cantarillos listados con assas y sin ellas y botones como las que yo truxe y no sea ninguna de color. Treinta dosenas de bunquinos de las hechuras de todos los vidrios y algunos pomillos listados y no sea ninguno de color. Sinquenta dosenas de copillas de agarardiente de a ocho y de a quatro y algunos vasillos. Y listados d.esmalte algunos. El vasillo que lleva Juan? Roche es de media onsa. Más seys dosenas de vasos de flavieque/flarieque que sean resios y algunos chavados." AHPCB. Notari F. Tries, Manual 1631, p. 40 v. 14.I.1631.

1026. Diego de Aedo i Gallart, *Le voyage du Prince don Fernande Infant d'Espagne*, Cardinal, Anvers, 1635, p. 9.

mataronina entre els cercles més encimbellats del poder polític de la monarquia hispànica. Tanmateix, té una altra lectura tan indicativa com òbvia. És evident que hom s'embarcà des de Barcelona fins a Mataró per tal de veure quelcom que no era possible observar a la ciutat comtal. Tot comentant aquest fet, A.W. Frothingham va escriure que "By 1632, Mataró had become a more important glass centre than Barcelona"[1027].

És també interessant remarcar com aquesta autora utilitza sovint l'expressió "Barcelona region" per referir-se a la producció vítria catalana[1028]. No endebades, quan cita forns de vidre enumera Prats de Molló, Vic, Vallbona, Guàrdia de Montserrat i Corbera de Llobregat, però en canvi hi manquen les referències pròpiament barcelonines.

Els anys que seguiren, marcats per la conflictivitat i l'enfrontament, no foren propicis a una manufactura que tenia entre els seus principals clients les elits espanyoles. Tanmateix, una volta restablerta la normalitat, una de les intervencions d'un dels destacats comandaments espanyols en el conflicte tingué com a objecte una nova comanda de vidres mataronins a través dels intermediaris barcelonesos[1029]. A partir d'aquestes dates, és probable que s'iniciés un més aviat sobtat declivi de la producció, tant la mataronina com la catalana en general, per causes que posteriorment seran analitzades. Tanmateix, algun dels forns estudiats en aquest treball es mantingué en funcionament, si més no fins a inicis del segle XVIII, amb la qual cosa arribaren a tenir una vida activa més que secular.

El conjunt d'elements exposats possibilita una interpretació de les relacions d'interdependència que es donaren entre el que s'ha denominat "binomi del vidre català".

Barcelona reeixí en el treball del vidre de llum i com a centre difusor i comercialitzador de les millors obres de la vidrieria catalana. Barcelona fou l'aparador de la vidriera catalana. Tanmateix, tingué dificultats per superar les rigideses imposades alhora tant per la institució municipal com pel propi gremi, que probablement en més d'una ocasió devia foragitar aquelles innovacions tècniques o estilístiques que po-

1027. Frothingham, A.W. *Spanish glass*, London, p. 45.

1028. "...yet the glass-blowers of the Barcelona region show less exuberance in this decorative work than did the imitators of Venice in Flanders, Germany and Netherlands". Frothingham, A.W. *Spanish glass.*, 1963, p. 42.

1029. ACA. Arx. Not. Mataró, 1160. 13.VIII.1655.

Ampolla de vidre de disseny atrevit procedent de les excavacions arqueològiques realitzades a la Plaça Gran. Producció mataronina del s. XVII. Museu de Mataró.

saven en perill l'estable equilibri de la societat gremial. Aquesta circumstància afavorí la consolidació en d'altres indrets, amb uns marges més amplis d'actuació, i amb línies més innovadores de la producció vítria, amb la qual cosa reeixiren fàcilment a competir amb una producció barcelonina probablement més conservadora. D'aquesta manera Mataró, encimbellà aquesta fràgil i bella manufactura catalana fins a fer-la un objecte consumit i cobejat tant pels cercles més refinats com pels sectors socials més amplis, disseminats arreu. El rector Folquer ho havia expressat així: *...ab que poden proveyr de bons vidres la Ciutat de Barcelona i n'envien càrregues per terra i Mar a Madrit, Castella, Francia i altres parts, perquè los mestres que fan lo vidre són dels més avantatjats de Catalunya*[1030].

Un altre autor en féu una valoració similar: *...y asi no solo a el socorre con sus abundantes cosechas y cristalinos vidrios, sino que se cargan para Portugal y para Levante*[1031].

El cúmul de dades aportat en aquest estudi permet interpretar d'una forma coherent com es vertebraren les relacions entre Mataró i Barcelona. Mataró es perfila com un centre productor de manufactures d'elevada qualitat que trobaven en el mercat barceloní un lloc idoni per a la seva comercialització i difusió en circuits mercantils més amplis. L'ampliació de l'àmbit de distribució incrementava les possibilitats de consum i, per tant, tenia l'efecte d'estimular-ne la demanda. En una segona fase, els vidriers mataronins podien optar per entrar únicament en els circuits barcelonins o bé traçar directament noves rutes vers els punts de demanda, al marge de la mediació barcelonina.

Així doncs, mentre literats i passavolants elogiaven i exalçaven els vidres de Barcelona, hom adreçava potser les comandes més selectes i refinades a la vila de Mataró.

1030. Memorial del rector Folquer. *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, n. 1, abril 1978.

1031. Diego de San Joseph, *Compendio de las solemnes fiestas que en toda España se hicieron en la Beatificación de N.B.M. Teresa de Iesus...*, Imprenta Alonso Martín, Madrid, 1615, pp. 156v. 158r.

La producció vitrària mataronina

> *Au commencement du mois de Iuin son Altesse alla sur les galeres de Matalo a quatre lieües de Barçelone, pour veoir souffler le verre, que la ville distribue aux autres Provinces en grande abondance*[1032].

> *Por lo demás en España, como en casi todos los pueblos durante el siglo XVI, no se hace otra cosa que admirar y que imitar en lo posible las fabricaciones de Murano; en algunas localidades, por ejemplo en la fábrica española de Mataró, de manera maravillosa, hasta el extremo de que muchas de nuestras producciones se confunden con las fabricadas en Venecia, y tan sólo la calidad de la pasta, que fué preciso corregir con manganeso en los talleres de Mataró, y que en aquellos sitios donde se acumula da al vidrio una ligera coloración violácea, permite distinguir unos ejemplares de otros, aparte de que Venecia consiguió siempre un menor espesor"* [1033].

Probablement és força agosarat intentar l'estudi de la producció mataronina, fonamentalment per dues raons. La primera, consubstancial a aquest tipus de producte, és la fragilitat, que fa que les peces que han arribat als nostres dies siguin com les despulles d'un naufragi en el mar del temps, respecte del que devien ser les produccions inicials. La segona, perquè fins al moment que no es puguin dur a terme anàlisis físico-químiques de les obres que han sobreviscut, serà força difícil esbrinar quines foren elaborades a Mataró d'entre les que hom, per desconeixença, ha denominat benèvolament i genèrica "vidre català" o "vidre de Barcelona"[1034].

1032. Diego de Aedo i Gallart, *Le voyage du Prince don Fernande Infant d'Espagne*, Cardinal, Anvers, 1635, p. 9.

1033. *Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo Americana Espasa-Calpe*, Vol. LXVIII, Madrid, 1929, p. 832.

1034. Cal constatar els importants resultats de les recerques efectuades en les excavacions de la Plaça Gran. Cerdà, J.A. *Memòria de les excavacions arqueològiques d'urgència a la Plaça Gran de Mataró*. Any 1982. Museu Comarcal del Maresme. Mataró.

L'estudi documental resta per tant, com a via privilegiada, que és la que bàsicament seguirà aquesta recerca. Amb tot, presenta limitacions per endegar l'estudi d'una producció que devia gran part del seu mèrit als aspectes estètics i plàstics de la seva execució, característiques que generalment es troben més enllà de les possibilitats interpretatives que ofereixen les fonts documentals[1035].

A la vista de tot el que s'ha apuntat, resten algunes senderes prou suggerents com per emprendre la recerca. La més planera de totes elles és l'estudi de les restes de procedència arqueològica.

Juncosa i Clariana, en el treball tantes voltes citat, estudien algunes de les peces procedents de recerques arqueològiques que, pel seu interès, és inexcusable reproduir. Una dada important és l'existència d'una barreta de vidre transparent, amb l'ànima de color blanc òpal, que, segons els autors citats, tant podria servir per fer boles de collar com per fer els lacticinis que se soldarien a una base de vidre bufat en el moment de donar-li forma. Un segon element és un fragment de peça sumptuària on es destaquen els fils de lacticini òpal, lleugerament refosos i molt ben disposats. Juncosa i Clariana consideren que es tracta de vidre *mai*, expressió de l'argot vidrier per definir un vidre de gran qualitat i molt espès, que sempre guardava un color blanc, opac, molt intens, a diferència de l'òpal, que es difuminava. Un altre dels fragments citats per aquests autors és una peça de vidre massís, en forma de ceba, de color transparent i amb lacticinis verticals. Aquest fragment il·lustra la pràctica del treball dels vidriers, atès que aquesta peça es rebutjava perquè centrava els fils de lacticinis en forma radial. L'estudi de les restes d'origen arqueològic té una de les seves manifestacions més significatives en la peça que els autors han estudiat amb el número 17, és una peça de vidre de color blanc amb lacticinis en disposició radial. Hom la qualifica de gran luxe per la finor del seu treball. Estava composta per dues parts, tapadora i tassa, ambdues de parets molt fines. La tassa o vas és de forma cilíndrica, amb un suport que abans d'arribar a la base o peu té dues estrangulacions. No porta cap afegit, ja que tassa i peu són d'una sola peça. La tapadora era la part de més difícil execució. Consta d'una base

1035. "Much can be learned from glasses that have survived three and four centuries, and much from historical data in the form of contemporary treatises, inventoires, and other published notes form archives". FROTHINGHAM, A.W. *Barcelona glass in venetian style*, New York, 1956, p. 22.

que engalza perfectament amb la tassa que, a continuació i de dalt a baix, té una forta estrangulació seguint una forma piriforme i que, a mesura que s'estreny, incorpora també tres fortes estrangulacions més i acaba amb una petita forma cilíndrica amb boca doblegada a l'exterior. Està ornada amb lacticinis de *mai* que tenen un fort relleu, i també amb petits caboixons imitant rosetes i fets al llum. La part superior de la tapadora té una petita obertura central, en la qual segurament engalzava un pom d'argent[1036].

Si algun element permet sintetitzar el comentari d'aquestes peces és l'existència del *latticinio*, tècnica que Gudiol i Ricart emmarca en el primer quart del segle XVII

"En canvi es vulgaritza l'aplicació de fils i dibuixos de laticini seguint la tècnica del tub capil·lar soldat sobre la superfície dels vasos, si bé aquest sistema quedà reduït a la decoració radial dels poms esfèrics de les morratxes, confiteres, pitxers, etc., i desaparegué en el primer quart del segle"[1037].

Tot i que aquest autor considera que una bona part de les obres catalanes que imitaven el *latticinio* es limitaven a pintar les línies blanques a les peces en lloc d'incorporar-les-hi en el procés de fabricació, Frothingham considera que a Catalunya s'elaboraren aquestes peces seguint les tècniques venecianes[1038]. Les restes citades permeten constatar com el

1036. Citen també altre peces menors, però no menys interessants, com ara: "Copa dividida en tres parts diferenciades. Tassa, cama i peu. Vidre de color blanc transparent, ornamentat amb lacticinis blancs, opacs, de forma lleugerament espiral. La tassa és troncocònica, amb forta obertura cap a l'exterior. La cama és semicilíndrica i bufada, formant un tub. Prop del peu té un nus format per un filet molt ben traçat. El peu és també bufat i de forma quasi plana. Tota la peça és de parets molt fines. Copa dividida en tres parts, tassa, cama i peu. La tassa és troncocònica, amb forta obertura a la part superior. La inferior és completament plana i ornamentada amb un filet finament pincejat. Està decorada amb filets de lacticini blancs, opacs, i amb una motllura en la zona de la carena. La cama bufada forma un tub quasi cilíndric; el peu seria gairebé pla. El vidre és de color blanc, transparent i de parets molt primes". Juncosa, R. Clariana, J.F. El vidre a Mataró, p. 53.

1037. "El sistema més comú per a la imitació del "latticinio" fou el de fer ratlles pintades abans que l'objecte de vidre obtingués el bufat de forma definitiva. Dintre d'aquest gènere es produïren vidres molt notables". Gudiol, J. Els vidres catalans. Col.: *Monumenta Cataloniae* Vol. III. Barcelona, 1936, p. 109.

1038. "The glass-blowers in Spain, particularly in Cataluña, quite successfully imitated "latticinio" and, using much the same method, produced also a kind of glass in which the white canes stood out in relief from the crystal". Frothingham, A.W. *Spanish Glass*, London, 1963, p. 40.

lacticini s'incorporava formant un petit relleu, la qual cosa certament s'allunyava de les tècniques venecianes més refinades[1039].

Així doncs, aquestes restes documenten perfectament el treball del *latticinio* a Mataró, amb aspectes tan significatius com les troballes de les barretes que servien per incorporar els filaments blancs a les peces. Pel que fa a la tipologia d'aquestes, les restes descrites són prou significatives. L'obra de caràcter sumptuari descrita amb el nombre 17 és probablement el que els estudiosos anomenen una confitera, una de les formes típiques del segle XVII. Per la seva banda, les copes descrites s'inscriurien també en l'ampli ventall de formes ben documentades en els treballs de Gudiol i Justina Rodríguez. Cal fer esment en aquest punt del fet que a la documentació mataronina coetània hom es referia a les copes amb el mot *tassa*, com amablement féu notar l'arqueòleg mataroní Joan Antoni Cerdà, mentre que Covarrubias dóna una accepció en la mateixa línia al mot castellà *taça*[1040]. Uns altres aspectes a retenir d'aquest conjunt de peces estudiades foren la destresa i habilitat demostrada en l'execució del treball, visibles en les dificultats tècniques que ofereixen les peces citades, així com el poc gruix de les seves parets, que demostren un excel·lent domini de l'ofici.

Els mèrits de la producció mataronina en aquesta tècnica es fan palesos en considerar que l'any 1631 el vidrier reial féu una comanda d'alguns objectes d'aquestes característiques als germans Roig, concretament dintre del que anomenà *vidres de agua*, que havien de ser *todos cristallinos* i entre els que hom esmentà *ollas llistadas con borde y sin el*. Pel que fa als vidres de marc i mig, s'encomanaren *veynte gruesas de olicas y cantarillos listados con assas y sin ellas y botones como las que yo truxe y no sea ninguna de color*, i més endavant, *algunos pomillos listados y no sea ninguno de color*[1041]. Podria ser que les *ollas* esmentades es corresponguessin amb les confiteres; si més no, d'entre totes les formes publi-

1039. "Catalan glass blowers, probably because unskilled in the complex method of producing threaded canes, seem to have limited their work, until the end of seventeenth century, to solid strips of latticinio". FROTHINGHAM. A. W. *Barcelona glass in venetian style,* New Yok, 1956.

1040. "Taça vaso ancho y tendido, en que comúnmente se beve el vino". COVARRUBIAS, S. *Tesoro de la lengua Castellan,* p. 950. Per a l'àmbit del català, J. Alcover i F. Moll ofereixen com a segona accepció del mateix mot: "Vas amb peu per beure vi, aigua o licors". ALCOVER, A.M. MOLL, F.B. *Diccionari català, valencià, balear.* Vol. X, Palma, 1983, p. 168).

1041. AHPCB. Notari F. Tries, Manual 1631, p. 40 v. 14.I.1631.

cades per aquest període aquesta seria una de les que s'hi aproximaria. Pel que fa als *cantarillos*, aquí la identificació ofereix menys dificultats. És més que probable que es tracti d'almorratxes com les que ha identificat A. Frothingham[1042]. Quant als *pomos*, Covarrubias n'ofereix una descripció molt aproximada: *pomos de vidrios unos vasos redondos donde se echan aguas de olor y los unos y los otros tomaron el nombre de la mançana*[1043].

Així doncs, hom pot ser concloent en afirmar que la tècnica del "latticinio" fou executada amb uns nivells qualitatius indubtables en els forns mataronins. Pérez Bueno publicà l'any 1942 la fotografia d'una meritòria copa de vidre transparent treballada amb la tècnica del lacticini que, segons aquest autor, era d'elaboració mataronina[1044].

Tot ampliant el camp de recerca vers les dades d'origen documental, hom dilata els horitzons de la recerca, si bé es limita el detall i la concreció que poden oferir els testimonis directes.

Una altra modalitat del treball del vidre mataroní que sols ha deixat la seva petja a la documentació, pel caràcter essencialment efímer de la seva producció, és el que els coetanis denominaven *vidre volador*. S'obtenia bufant una petita quantitat de vidre fos fins a obtenir-ne un núvol de parets mil·limètriques que hom feia esclatar a voluntat, produint un fort espetec que originava una pluja de petitíssims fragments de vidre que voleiaven a l'aire i produïen uns sorprenents efectes d'iridiscència en la seva lenta caiguda.

Aquest tipus de vidre tenia el seu lloc específic enmig de les bigarrades celebracions del que hom genèricament ha denominat la *festa barroca*. Dues cites permetran emmarcar el marc d'utilització d'aquesta festiva exhibició del vidre mataroní. L'any 1601 se celebrà a Barcelona la canonització de sant Ramon de Penyafort amb gran solemnitat. La

1042. "An "almorratxa", a characteristic shape of Cataluña illustrates several kinds of glass decorations: vertical ribs of milk-glass, white threading to link the four spouts, a reticulated edging of pincered glass around the brim and prunts of gold-fleced glass below the curved spouts. (...) During the sixteenth century the glass-blowers of Barcelona regularly made "almorratxas", and vendors sold them all over the region. Many were ordered from Venice as well. Listed among the Venetian glasses belonging to Philip II in 1564 were "four flass of almorratxa shape". FROTHINGHAM, A.W. *Spanish glass*, London, 1963.

1043. COVARRUBIAS, S. *Tesoro de la lengua castellana o española*. Edició Martí de Riquer. Barcelona, 1989, p. 876.

1044. PÉREZ, L. *Artes decorativas españolas.Vidrio y vidrieras*. Barcelona, 1942, pp. 80-81.

processó fou un dels actes inexcusables, en la qual rivalitzaren no tan sols les institucions barcelonines, sinó fins i tot les representacions de les poblacions veïnes. Jeroni Pujades, després de descriure la participació de Terrassa a l'esmentada celebració, passa a comentar la representació mataronina.

Fóra estada la millor sinó per la de Mataró la qual vingué aprés essent ya fosch. Aportava set pendons de diverses confraries y tots set eren de domàs, molta cleresia, música, capella y una àguila com la de la Ciutat, un tabernacle ab la imatge de sant Ramon (...). Aprés venian passades de trescentes donzelles totes vestides de blanc y coronades de roses. Per tot lo camí ahont passavan per ciutat anavan ab una carroça devant enrramant lo camí de flor de taronjer, roses y vidre volador[1045].

Un altre document, amb el mateix caràcter religiós i festiu —aquesta ocasió en celebrar-se la beatificació de santa Teresa de Jesús, l'any 1614— descriu l'interior de l'església de sant Josep dels carmelites descalços a Mataró amb una polícroma ambientació.

...se compuso la Iglesia dicha de san Ioseph toda con muy hermosos quadros bien repartidos y dispuestos y en el altar mayor muy grande luminaria de cera blanca, y todo el hecho un parayso de flores hermosissimas puestas en muy ricas floreras de vidrios, que por ser labor de la propria villa, las ay en abundancia, y muy curiosos, y de diferentes colores. Las flores que mas abundavan eran clavellinas, que las lleva aquella tierra en mas abundancia que otra de nuestra España: todo brillava, y saltava a los ojos con la abundancia de vidrio volador, de que estava todo cubierto[1046].

Si es rastreja el contingut dels inventaris analitzats és possible percebre altres vessants de la producció vidriera mataronina. En el ric inventari de les existències del forn de Teresa Bruguera, elaborat en el moment d'accedir-hi la companyia de Lledó, Borrell i Marquès, hom hi detallà 72 vidrieres planes xiques a 4 sous cadascuna i 29 vidrieres planes, més grans a 6 sous[1047]. És un interessant testimoni de l'elaboració de vidre

1045. PUJADES, J. *Dietari de Jeroni Pujades*. Edició a cura de Josep M. Casas Homs. Vol. I, p. 103, Barcelona, 1975.

1046. DIEGO DE SAN JOSEPH. *Compendio de las solemnes fiestas que en toda España se hicieron en la Beatificacion de N.B.M Teresa de Iesus...* Imprès a Madrid per Viuda de Alonso Martín, 1615, p. 156v-158r.

1047. ACA. Arx. Not. Mataró, 1176. 10.III.1675.

pla, en dues mides diferents, destinat a cobrir finestrals, probablement no pertanyents a les cases on vivia la majoria de la població. Com s'ha destacat en l'apartat de la construcció immobiliària, sembla que en aquest període les finestres permetien el pas de la llum exterior gràcies a la presència dels encerats, realitzats pels fusters amb teles rígides impregnades de cera. Amb tot, però, la pràctica dels vidres rectangulars o d'altres formes i mides diverses, emplomats, era una altra solució per assolir el mateix efecte i comportava millors resultats, tot i que, tal i com el text demostra, amb un cost molt elevat que no devia estar pas a l'abast de tothom.

Una altra dada a considerar a partir del que hom detallà als inventaris, concretament de la presència d'esmalts, és l'elaboració de vidres decorats amb aquesta tècnica.

Els vidres esmaltats foren una de les aportacions cabdals i més originals dels mestres catalans en l'esclat de la vidrieria en els segles centrals de l'edat moderna, Tot i que Gudiol i Ricart afirma que en el segle XVII la seva qualitat era molt inferior a la dels mateixos vidres del segle anterior: *...tant la pobresa dels exemplars conservats com la manca de referències en els inventaris, obliguen a creure que des de començos del segle XVII l'esmaltat de vidres esdevingué una tècnica passada de moda i que a mitjan segle desaparegué d'una manera definitiva*[1048]. Les dades disponibles permeten constatar que aquesta tècnica continuà essent treballada en els forns mataronins durant tot el segle, si més no fins a l'any 1675, en què trobem la darrera referència[1049]. A la comanda del vidrier reial de l'any 1631, també es troba alguna referència a aquesta producció. Així en descriure *treinta y seis ollas crecidas de barriga*, una dotzena havia de ser *blancas de esmalte*. Quan el comprador es refereix als *vidres de agua* indica que han de ser *todos cristallinos y algunos d.esmalte*. Més endavant, en els vidres de marc i mig, hom esmenta *algunos vasillos y listados d.esmalte algunos*.

Pel que fa al món del vidre esmaltat, l'historiador mataroní Marià Ribas ha publicat l'existència de dues peces, un pitxer i un plat, de pro-

1048. Gudiol, J. *Els vidres catalans*, p. 110.

1049. L'any 1601 en el forn de Francesc Guanter i Genís Tremolet hom hi esmentà "9 roves i 15 lliures esmalt a 2 sous 4 diners lliura, per 29 lliures 1 sou". ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601. I l'any 1675 en el forn de Teresa Bruguera, "45 lliures d'esmalt a 6 sous lliura, 13 lliures 10 sous". ACA. Arx. Not. Mataró, 1176. 10.III.1675

cedència mataronina, dipositades a la col·lecció de l'Institut de València de Don Juan a Madrid[1050].

D'altra banda, A. Frothingham, en estudiar les principals peces catalanes d'aquesta tècnica, constata la possibilitat de l'existència d'una escola d'esmaltadors diferent de la barcelonina, caracteritzada per una forta influència veneciana[1051].

Una altra via —indirecta, però sens dubte interessant— per accedir al coneixement de les característiques de la producció vitrària mataronina és l'estudi dels motlles inventariats en els forns.

Tot i que s'ha qüestionat la importància del vidre emmotllat en aquest període[1052], les dades presentades en el decurs d'aquesta investigació testimonien l'elevada incidència que degué tenir aquesta modalitat de producció en l'àmbit català, si més no, pel que fa a l'aportació mataronina.

La identificació del que podien haver estat els motlles documentats o, més pròpiament, veure per a quin tipus de peces eren utilitzats és una tasca més complexa. Malgrat les dificultats que això comporta, la importància d'aquesta informació mereix un assaig d'interpretació.

Ampolles i garrafes vindrien a ser els elements més ordinaris d'aquesta producció, tal i com es podria interpretar a partir del material

1050. "La fruitera amida 215 mil·límetres de diàmetre, per 85 d'alçària; presenta un medalló circular al centre, que clou l'anagrama Jesús, del qual surten uns brots vegetals que es desenrrotllen en elements espirals, formant una composició que omple tota la superfície, i amb una entonació que combina els esmalts verd, groc, blau, negre i blanc. L'ampolla amida 265 mil·límetres d'alçària i té el ventre esfèric, sostingut per un peu cònic, sortit d'un nus aixafat; el coll és estret, de molta esveltesa, rematat en un brocal envasat com una petita conca. Dues ansetes molt gracioses, amb un banyot inferior i brot superior, acaben de donar elegància i gentilesa al pitxer. És de vidre transparent, de tonalitat lleugerament oliosa, i decorada a base de brots vegetals serpentejants, que omplen el ventre, i que van dels frisos de la part superior a l'inferior; el coll està omplert amb unes escates que simulen una mena de plomes de paó. En el ventre, al davant i al darrera, pren importància el bust d'una dama. La decoració està interpretada en esmalts verd, blanc, blau i groc. Aquestes peces que semblen germanes per llurs característiques, mossèn Gudiol les data de finals del segle XVII i Folch i Torres concretament del segle XVI". Ribas. M. "Els antics vidres esmaltats mataronins", *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*. no. 34, abril, 1989, pp. 40-43.

1051. "Other possibilities arise as to the source of this vase; it may have been produced at a Catalan glass center other than Barcelona and by a craftman who had dealings with the Italo-French glassworkers, to whom have been attributed with reservations several enameled glasses in the Venetian manner. Frothingham, A.W. *Barcelona glass*, p. 28.

1052. "Els vidres elaborats totalment a partir de motlles, en canvi, són comptats: citem-ne la figureta en forma de lleó i l'ampolla amb forma de dipòsit oval emmotllat i decorat amb fris de dansaires". Garriga, J. *Història de l'Art Català*. Vol. IV, p. 214, Barcelona, 1966.

dels motlles —la fusta—, així com del seu cost[1053] i també de la funció que complien les peces. El motlle de balustres ofereix ja un primer indici d'una producció no gens ordinària. El mot "balustre" sol fer referència a un element decoratiu o arquitectònic en forma de columneta tornejada. En el cas del vidre, s'aplicava a la part de la peça —normalment en forma de tija o columna— que servia per sostenir-ne la part més alta. Així, en el cas de les copes, hom parla de tassa o part superior i de, balustre o cama per a la part intermèdia, que posa en contacte el recipient amb el tercer element, el peu, sobre el qual reposa l'objecte en qüestió. Per a més precisió, cal fer esment que el motlle de balustres documentat al forn dels Roig era *otxavat*, és a dir, presentava una secció de vuit cares o angles. Malauradament es desconeixen les proporcions d'aquest motlle, així com el tipus de peces a què anava destinat. Tanmateix, la lectura de la tesi doctoral de Justina Rodríguez —darrera aportació sistemàtica entorn del vidre català d'aquest període— permet detectar alguns paral·lelismes que facilitin la interpretació dels motlles mataronins. Aquesta autora assenyala en definir les característiques de la producció veneciana, que:

Los objetos más frecuentes eran las copas -calici- de una variedad tipológica extraordinaria. Solían tener altos vástagos abalaustrados, cónicos, con estrangulamientos, formando secciones esféricas a modo de nudos de rosario, decorados con cresterías aplicadas. El depósito de estas bellas copas también tenía múltiples perfiles[1054].

I encara un altre autor actual, José Maria de la Poza, en parlar dels vidres dels d'aquesta època explicita:

La manufactura catalana más importante fue la de Mataró y la forma más típica de vidrios el confitero, en forma de gran copa, el porrón, el búcaro de cuerpo oval con dos asas (...) los fruteros de pie con dos asas...[1055].

Com interpretar la presència dels cinc motlles denominats genèricament *de barques*? La documentació és gasiva en detalls. Hom descriu dos motlles de barques grans, un de petit, un de barques *otxavat*, tots ells

1053. A la venda a l'encant dels béns de Pere Roig (II) es vengueren vuit motlles de fusta i un bujol per setze sous.

1054. RODRÍGUEZ, J. *El vidrio veneciano,*. p. 112.

1055. DE LA POZA, J.M. *El vidrio y sus aplicaciones*, Vilassar de Mar, 1992, p. 19.

de bronze i un de *barquetas de plom guarnit de fusta.* Juncosa i Clariana, a l'obra citada, consideren que aquests motlles es deurien utilitzar bé per elaborar ampolles amb barques gravades o bé per "reproduir els cascs de barques o naus, als quals els vidriers de llum afegirien pals i veles"[1056]. Pérez Bueno cita, entre els béns del duc-cardenal de Lerma, "falúas de cristal aovadas guarnecidas de oro y plata"[1057].

La recerca de paral·lelismes entorn d'aquesta producció mena altra volta, tossudament, a la producció de Murano:

Piezas muy notables son las navecillas que fabricó en Murano la hija del pintor Alvise Vivarini, Armenia. Obtuvo un privilegio en 1521 para fabricar estas galeras de vidrio, que tuvieron gran demanda, a juzgar por los muchos ejemplares que se conservan. Estaban fabricados con la ayuda del molde y también del soplete. Estas navecillas son de los trabajos muraneses más sofisticados y originales en donde se unen en gran parte de las técnicas renacentistas: el moldeado, los trabajos de crestería, cabujones y sellos aplicados[1058].

Justina Rodríguez descriu una d'aquestes obres, avui il·localitzable, la qual cosa permet fer-se una cabal idea de la complexitat i artificialitat d'aquest tipus de peces[1059]. La possibilitat que els motlles de l'inventari servissin per a l'elaboració de peces com les que descriu l'autora esmentada esdevé quelcom més que una hipòtesi versemblant si hom considera algunes circumstàncies concretes. Des d'un punt de vista tècnic, a més dels motlles citats, a l'encant del forn de Pere Roig (II) hi ha una referència a *...dotse caps de medalla xichas y dos de grossas per obrar vidre.* Medalles i caboixons són alguns dels elements típics decoratius d'aquest tipus de peces.

Tanmateix, existeix una altra dada pràcticament irrefutable en aquest sentit. L'any 1631 Alonso González Muñiz, *vidriero de su magestad*, féu

1056. JUNCOSA, R. CLARIANA, J.F "El vidre a Mataró". p. 49.

1057. PÉREZ, *Artes decorativas españolas. Vidrio y vidrieras*, Barcelona, 1942. P. 73.

1058. RODRÍGUEZ, J. *El vidrio veneciano*. p. 140.

1059. "Recipiente decorativo en forma de navecilla con el depósito hemiesférico con sección lobulada y aplastada. Tiene un caño estriado, obtenido con molde y en el lado apuesto un asa en forma de S, también estriada, con un llamativo apéndice globular acostillado soplado a molde. El pie es trococónico expansionado con el borde doblado y el nudo esférico achatado, suavemente acostillado con dos boceles. Gran fantasía decorativa a base de cordoncillos pinzados, cabujones y medallones moldeados con cabezas de león y rosetas y cresterías. Perteneció sin duda al taller de Aromonia o Armenia Vivbarini. Murano s. XVI.". RODRÍGUEZ, J. *El vidrio veneciano*, p. 538.

una extensa i important comanda als germans Pere i Joan Roig, en la qual es feren constar *doze barcas cristallinas con fuentes amoldadas*[1060].

El conjunt de les dades assenyalades permet confirmar l'autoria mataronina, si més no, d'alguna d'aquestes *naviccellas* o recipients en forma de nau de vidre, fetes a imitació de les obres muraneses. El fet que fossin mereixedores de la taula reial és, sens dubte, una dada fefaent per valorar el seu nivell qualitatiu o artístic.

Les referències als motlles de lleons i lleonets són també força nombroses. La documentació tampoc no és explícita. Es parla de lleons grans o petits i en un dels motlles de Pere Roig (II) s'especifica que és gran i de quatre peces. Tanmateix, en aquesta ocasió sí que és possible esvair molts dels dubtes entorn d'questes peces, atès que el Museu d'Arts Decoratives de Barcelona en conserva alguns exemplars. És una peça citada ja per Gudiol i Ricart[1061] que Justina Rodríguez descriu com una possible obra de Murano[1062].

Uns altres motlles que, segons la taula elaborada, apareixen citats amb una relativa freqüència són els de pinyes i els de petxines. Ambdós responen a un model similar d'ampolla que pren en la part del dipòsit del líquid bé la forma d'una pinya, bé la d'una petxina. Gudiol i Ricart publicà el gravat d'una ampolla de pinya[1063]. Alice W. Frothingham estudià el procés de la seva elaboració[1064] i Justina Rodríguez també la descriu en el seu treball[1065].

1060. AHPCB. Notari F. Tries, Manual 1631, p. 40 v. 14.I.1631.

1061. Gudiol i Ricart, *Monumenta Cataloniae*, Vol. III. Barcelona, 1936.

1062. "Aguamanil de vidrio azul cobalto en forma de león coronado. Está apoyado en un gran soporte de latón, que tiene forma casi rectangular (en uno de sus lados es oval) y un balaústre con nudo esférico central y dos boceles. En la parte que le une al balaústre y la peana hay hojas decorativas también de latón. La cola por donde salía el líquido está rota. En la cabeza, dentro de la corona, tiene un agujero, por donde muy probablemente se introducía el líquido. Su atribución a Murano es posible, pero no segura". Rodríguez, J. *El vidrio veneciano*, p. 538.

1063. Gudiol i Ricart, *Monumenta Cataloniae*, Vol. III. Barcelona, 1936,.p. 105.

1064. "Moulds enabled the glassmaker to turn out decanters decorated with a frieze of dancers and other bottles formed like pine-cones or bunches of grapes. After the mouldblown paraison was removed from the mould, but still attached to the blow-pipe, a hollow knop and a conical foot were fixed to its base. A pontil was next attached to the underside of the foot to hold the glass so that a long neck might be drawn out and the decanter finally detached from blow-pipe. Written records of the period mention pine-cones, calabashes and chetsnuts as shapes for these decanters, which contained wine, brandy, rose-water and other liquids". Frothingham, A.W. *Spanish glass*, London, 1963, p. 42.

1065. "Botella con el depósito en forma de piña. Botella de vidrio verdoso transparente con el depósito moldeado en forma de piña. El cuello es cilíndrico muy alto con un cordón anular rematando la boca. El pie es cónico". Rodríguez, J. *El vidrio veneciano*, p. 718.

És interessant constatar com, mentre que els motlles de barques es troben únicament a l'inventari de Pere Roig (II) de l'any 1642, la presència dels motlles de lleons, així com els de petxines, pinyes i reis mantenen la seva presència en altres inventaris, fins a l'any 1703.

Les llànties semblen també fàcils d'identificar. Justina Rodríguez en descriu un exemplar procedent del Museu Episcopal de Vic[1066] que presenta una notable semblança amb la peça 60.9 publicada per Josep Antoni Cerdà, procedent de les excavacions arqueològiques realitzades a la plaça Gran de Mataró[1067].

Pel que fa als motlles de cares o botó de cares, hi ha també una dada d'origen arqueològic molt interessant que cal retenir. La peça, estudiada per Juncosa i Clariana, té forma de medalla, d'uns dos centímetres de diàmetre, en la qual hi ha una representació estilitzada de cara de diable en relleu de color blanc transparent. Segons els esmentats autors està fet amb el "característic motlle de fer cares, motlle amb forma de pinça". Juncosa i Clariana consideren, que aquest treball deuria ser realitzat per vidriers de llum i, posteriorment, incorporat a un objecte bufat. També apunten la possibilitat que aquestes peces fossin la marca del vidrier[1068]. En aquest punt fóra interessant recordar que en el forn de Roig s'esmentaren *caps de medallas xichas y grans per obrar vidre*, la referència en el forn de Guanter i Tremolet a *vuyt barlons? de medalles gran* valorats en una lliura catorze sous i *també quinse barlons? medalles xiques* estimades en una lliura[1069]. La interpretació d'aquestes expressions no és fàcil; tanmateix, és possible una apoximació. Segons Juncosa i Clariana, el balot era un cilindre de vidre massís, d'uns divuit centímetres de llargada per quatre centímetres de diàmetre. Generalment, eren de colors espessos i de bona qualitat. Després de ser trencats en llesques, cadascuna d'elles servia per donar tonalitat a algun dels apèn-

1066. "Lamparilla de vidrio amarillento transparente de forma cilíndrica, base anular y gran arandela en la boca. Está decorada en su mitad inferior con hilos de lattimo radiales y otros horizontales concéntricos encima de los primeros. Algunos cabujones moldeados salpicados por la superficie de la pieza completan la decoración. Los hilos están aplicados después de dar la forma definitiva al objeto. La pasta de vidrio es muy gruesa como en todas las lamparillas de aceite, con el fin de resistir mejor el calor. Façon de Venise Catalana. Finales del XVI o comienzos del XVII". RODRÍGUEZ, J, *El vidrio veneciano*, p. 843.

1067. CERDÀ, J.A. "*Memòria de les excavacions arqueològiques...*".

1068. JUNCOSA, R. CLARIANA, J.F. "*El vidre a Mataró*", p. 53.

1069. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 4.VII.1601.

dixs del vidre transparent[1070]. Aquesta interpretació restringiria el camp semàntic del mot medalla. ¿Caldria interpretar-lo com una peça individualitzada, amb una funció decorativa pròpia en l'embelliment personal, o més aviat caldria considerar les medalles com a caboixons aplicats de forma decorativa a determinades peces de caràcter sumptuari? Potser les dues funcions no foren incompatibles, però la segona sembla més ben documentada.

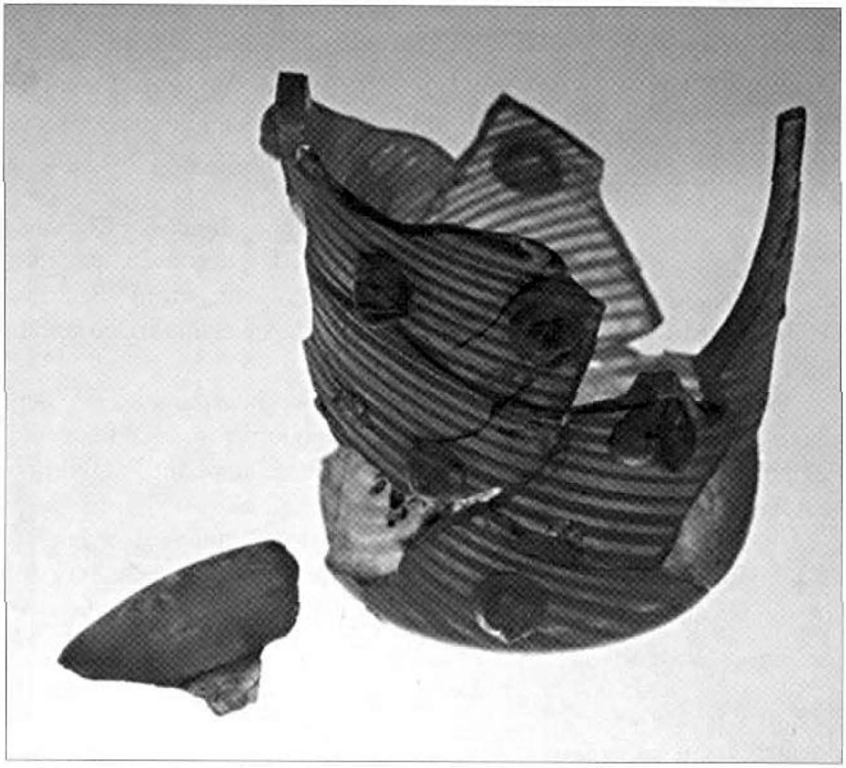

Recipient de funció desconeguda de tonalitat verdosa decorat amb lacticini i caboixons. Producció mataronina del s. XVII. Museu de Mataró.

1070. JUNCOSA, R. CLARIANA, J.F. El vidre a Mataró. p. 56.

Altra volta la comparació amb les tècniques i models de la producció veneciana marquen un contrapunt interpretatiu impossible de negligir:

Otro sistema de decoración eran los cabujones o sellos moldeados, cordoncillos, nudos con relieves de cabezas de león, que solían estar cubiertos de oro. El vástago con nudo moldeado y cabezas de león fue uno de los detalles decorativos más sobresalientes de la vidriería muranesa durante el XVI y parte del XVII[1071].

Juncosa i Clariana assenyalen la possibilitat que els motlles de rei o de papallones tinguessin també la funció de realitzar medalles o caboixons.

Els motlles *ochavats*, els més nombrosos de la mostra, probablement obeirien a la fabricació de petits recipients de base vuitavada d'uns vint o vint-i-cinc centímetres d'alçada utilitzats com a recipients de perfumeria, realitzats com a imitació d'unes peces similars documentades a d'altres punts d'Europa.

Els motlles de costa dreta eren utilitzats, segons Juncosa i Clariana, per a estriar les peces. Aquestes, després de bufades, quedaven marcades per les *costelles* del motlle, que prenien en l'objecte forma d'estries. Gudiol i Ricart situà la utilització dels motlles per elaborar acostellats cap a finals del segle XVII [1072].

Altres motlles ofereixen una major dificultat interpretativa[1073]. Tanmateix, resta palesa la importància destacada que l'emmotllat tingué en l'elaboració del vidre mataroní d'aquest període, ampliant l'àmbit que se li havia atribuït[1074].

Un altre element ben documentat que permet caracteritzar la producció vidriera mataronina és la incorporació de l'or com a element decoratiu. De quatre notícies entorn d'aquest tema tres són comandes rea-

1071. Rodríguez, J. *El vidrio veneciano*, p. 138.

1072. "També, derivats de la idea de reforç barrejada amb la tradició decorativa, s'empraren sovint els acostellats en alt relleu (...). Cap a finals del segle XVII poden considerar-se abundants els vasets fets a motlle decorats amb losanges, puntillats o acostellats, o simplement llisos". Gudiol, J. *Els vidres catalans*, p. 104.

1073. Així succeeix amb les filoses, picats, perilles, però també amb els inclosos a la taula amb la denominació genèrica d'altres: "un motllo amb una faixa de ferro de costa dreta de bronze", "un motllo de puas de la anella de bronze", "un motllo de quatre peces de bronze", "un motllo de sales de bronze". ACA. Arx. Not. Mataró, 1193. 4.I.1703. ACA. Arx. Not. Mataró, 1191, 23.IX.1701.

1074. Frothingham, A.W. *Spanish glass*, London, 1963, p. 42.

litzades al forn de Pere Roig (I). Dissortadament, els textos no descriuen el tipus de peces o de vidre al qual s'aplicava el metall i es limiten a determinar qui ha d'assumir el cost de la incorporació d'aquest valuós afegit. Hom constata que en aquest tipus de comandes s'avalua el cost de l'or en un 7% de l'import de la peça[1075].

La documentació no permet conèixer a quin tipus d'objectes es destinava l'auri metall. Tot i que dues possibilitats semblen les més serioses. En primer lloc, podria ser que es tractés de vidres esmaltats en els quals s'hagués incorporat l'or per ressaltar-ne el cromatisme[1076]. Segons Frothingham, això es realitzava mitjançant una tècnica de fixació, aplicant el pa d'or sobre capes d'oli o vernís, combinat amb altres productes, però sense introduir al forn[1077]. La segona probabilitat és que el pa d'or s'apliqués per decorar peces de vidre transparent, de les quals es realçava el mèrit artístic afegint l'or, per exemple, a les copes, bé a la vora o en els nusos. A això semblaria referir-se el document de 1636, on s'esmenten *vidres dorats y cristallinos*. Les mateixes expressions havien aparegut ja en els vidres de Violante de Albión, o també en els béns del duc d'Albuquerque a l'any 1560: *...una taza grande, muy llana, de Barcelona, bufada de oro,* o també *un frutero de vidrio de Barcelona, grande, dorado*[1078].

Sols un nombre molt limitat de documents descriuen amb el seu propi nom les peces produïdes a Mataró. La comanda que el marquès de Mortara[1079] féu als vidriers mataronins constava de tasses d'aigua, és a dir de copes potser destinades a beure l'esmentat líquid, de pes de marc i mig, llànties del mateix pes i tortuguetes, quelcom semblant a les vinagreres[1080].

1075. ACA. Arx. Not. Mataró, 180. 14.IX.1602. ACA. Arx. Not. Mataró, 196. 23.IV.1603. ACA. Arx. Not. Mataró. 243. 17.7.1636.

1076. "The gold that originally shone so brilliantly has worm away and dimmed with the centuries, but the green remain as bright as the first fresh leaves of spring". FROTHINGHAM, A.W. *Barcelona glass*, p. 23.

1077. FROTHINGHAM, A.W. *Barcelona glass*, p. 23.

1078. PÉREZ, L. *Artes decorativas españolas*. 1942, pp. 77 i ss.

1079. Miquel Cabanyes, adroguer de Barcelona, i Jaume Cortada, mercader de Barcelona, reben de Joan Jofre de Mataró 31 caixes de fusta, tancades amb claus dinals, dins les quals hi ha el següent: 132 grosses tasses d'aigua de marc i mig. 10 grosses de brinquets llisos de marc. 6 grosses de tortuguetes i llànties de marc i mig. 48 grosses d'obra d'aigua de sou y real. 8 grosses de plats de real y sou. 3 grosses de morratxetes de dragoli?. 111 grosses de "brincos", "...y lo demés és stat vidre trencat comptats tots los dits vidres per mans de Llorens Font, vedrier de

Complementaven l'encàrrec plats de ral i sou, morratxetes, *obra d'aigua* sense determinar i finalment 10 grosses de *brinquets llisos de marc* i 111 grosses de *brincos*. No és fàcil determinar el significat concret d'aquestes referències. Pel que fa als brinquets, la indicació del seu pes i l'adjectiu que hom hi aplica indueix a pensar que devia tractar-se d'algun recipient, potser aliè a la cristalleria de taula i de caràcter estrictament ornamental. La voluminosa comanda de *brincos* podria fer-se més entenedora a partir de la notícia que Sebastián de Covarrubias ofereix per a aquest mot[1081]. Confirmaria la versemblança d'aquesta interpretació un comentari de Tirso de Molina quan, en referir-se al vidre de Barcelona, explicita: *...por toda nuestra patria guarnece manos, gargantas y cuellos, vestidos...*[1082].

El document cabdal per a la interpretació i coneixement de les peces elaborades en els obradors mataronins procedeix de la comanda realitzada per Alonso González Muñiz, vidrier reial, als germans Roig l'any 1631[1083].

Les taules tipològiques publicades fins avui són probablement insuficients per interpretar la magnitud de dades que aquest text conté. Les sis-centes copes *del Rey* tant podrien tractar-se d'un model específic que rebés aquesta denominació, com de peces que portessin incorporada una referència decorativa o heràldica al sobirà[1084]. Pel que fa al pes, si es pren com a valor de referència per a l'unça —no és clar si la unitat citada en el

llum de la dita ciutat de Barcelona, y de Antoni Roig, vedrier de dita vila de Mataró, los quals teníau vós dit Jofre per compte y orde del Excm. Sr. Marquès de Mortara y aquells entregau al dit Sr. Cortada de orde a vos dit Jofre donat per lo dit Excm. Sr. Marquès de Mortara de entregar-los al dit Sr. Cortada o a qui ell ordenaria com consta ab carta de sa ma propia enviada al dit Jofre feta en Barcelona als deu dezembre". ACA. Arx. Not. Mataró, 1160. 13.VIII.1655.

1080. A la tarifa de Joan d'Àustria s'hi llegeix " un parell de satrillets per oli y vinagre 1 sou 6 diners; un parell de tortuguetes per oli y vinagre 1 sou 6 diners". PLANELL. L. El vidrio. Vol. I. P. 192.

1081. "Ciertos joyelitos pequeños que cuelgan de las tocas, porque como van en el aire parece que están saltando". COVARRUBIAS, S. *Tesoro de la lenguna castellana o española.* Edició Martí de Riquer. Barcelona, 1989, p. 236.

1082. Les dues cites pertanyen a l'obra de Tirso de Molina *El bandolero*, segons l'edició d'Editorial Castalia. Madrid, 1979, Pp. 85 i 86.

1083. Agraeixo les facilitats que el Museu de'Arts Decoratives de Barcelona em va posar per a l'estudi del document i, més concretament, els suggeriments i indicacions del senyor Jordi Carreres..

1084. L'any 1528 el marquès de Priego i comte de Feria tenia entre els seus béns copes decorades amb l'escut de Portugal. FROTHINGHAM, A.W. *Barcelona glass in venetian style*, p. 17.

document és la catalana o la castellana— un valor mitjà entorn dels 30 grams, s'estaria davant d'una comanda amb cinc-centes peces d'un pes d'entre els 90 i els 180 grams, més un centenar de peces, més feixugues, d'un pes aproximat de 300 grams.

La segona referència enclou sota la denominació genèrica de *vidrios christalinos de aguador* diverses possibilitats pel que fa a les formes: vuitavats, rodons en forma de *candil*. Tanmateix, resta clar que han de ser de mig cordó i *sus figas de color dentro*. Pel que fa al cordó, havia estat un element decoratiu afegit a les nanses d'ençà del segle XVI[1085]. També podria referir-se a una aplicació de lacticini que assolís un cert relleu, tal com el definit per Juncosa i Clariana a la confitera estudiada anteriorment. La presència de les *figas* resta esplèndidament documentada a l'obra de Velázquez, concretament a *El aguador de Sevilla*, on en el fons de la copa es fa perceptible l'existència d'una protuberància de color en forma de figa. Segurament no deu ser una casualitat que el títol de l'obra pictòrica i el nom genèric donat a aquesta col·lecció de vidres fos coincident. La figa podria ser, a més d'element decoratiu, un indicador, amb la funció de comprovar l'estat de l'aigua. Un estat òptim de nitidesa permetria veure sense dificultat el color original de la figa, la qual cosa confirmaria el fet que fossin vidres destinats a beure el més comú dels líquids.

Les *cristallinas con pie y con langartas y sortitxas de color dobladas* són molt probablement una referència al que hom denomina "servidores" o "fruiteres". Pel que fa a la vivacitat dels elements decoratius, quelcom semblant devia ser *una copa grande de vidrio con dos lagartos con assas y en la sobrecopa otros dos* que hom cità entre els vidres del duc d'Albuquerque l'any 1560[1086].

Pel que fa a les *fuentes cristallinas de la Deputatión* pot contribuir a determinar-ne el significat saber què entenia Covarrubias per *fuente*[1087]. Quant a les *bacías*, Bartomeu Joly, personatge francès que viatjà per Catalunya entre els anys 1603 i 1604, explica que el vi s'oferia en co-

1085. GUDIOL, J. *Monumenta Cataloniae*. Vol. III, p. 109.

1086. PÉREZ, L. *Artes decorativas españolas. Vidrio y vidrieras*, p. 72.

1087. "Llamamos fuente los platos grandes de plata, porque antiguamente davan agua manos a los reyes y a los principes con dos de ellas, y la una trahía el agua y por unos cañoncitos o fistulillas la echavan encima de la otra, donde se lavavan, y hasta oy en dia ay en el guardajoyas de muchos señores". COVARRUBIAS, S. *Tesoro de la lengua castellana o española*, p. 613.

mençar, en una safata que tenia a sota la forma d'una bacina de barber on, després d'haver begut, hom hi deixava la copa de cap per avall[1088].

A les *ollas crecidas de barriga* es defineix una altra de les característiques dels vidres encomanats. Hom distingeix entre vidres de color —concretament el verd—, vidres esmaltats, de color blanc, i els vidres cristal·lins, és a dir, incolors. A més, totes aquestes peces havien de portar nanses, i així, probablement s'haurien d'interpretar no com a vidre de taula, sinó amb altres funcions.

Segueixen les *barcas cristallinas con fuentes amoldadas,* i en una altra menció s'especifica *con fuentes enmedio de dos caños*. Per a la seva interpretació cal retenir el que s'ha indicat anteriorment en definir les *naviccellas*, així com la definició de Covarrubias sobre les *fuentes*, especialment on indica l'existència de petits canons per on sortia el líquid. Aquestes peces de caràcter sumptuari devien estar destinades a la celebració del ritual protocol·lari de l'aiguamans.

Salers amb sucreres i pebreres, tinters amb tapador i els canons on deixar les plomes i les piques per a aigua beneïda són elements fàcilment identificables, tot i que tipològicament les seves característiques siguin poc conegudes, amb l'única excepció de les piques d'aigua beneïda, ben documentades a través de les fonts escrites i també de la pintura[1089]. Més dificultats interpretatives ofereixen *doze sierpes christallinos* o *doze tallos christallinos*, tot i que Gudiol publicà, en les taules de formes corresponents als segle XVII, unes peces amb forma de quadrúpede i cap de drac que podrien fer referència al primer model esmentat[1090]. Els *brocaletes*, ampolles amb panxa, decorades amb mig cordó, o les *jarras cristallinas de hechura de plata*, que òbviament imitarien les peces homònimes procedents dels tallers dels orfebres són més fàcils d'identificar. També ofereixen dificultats interpretatives els *assentadillos grandes para limonada* i els *porrones cristallinos* amb dues nanses, tapadors i mig cordó. En canvi, les *ollas grandes* sense nanses i amb tapadores, de color verd o de vidre cristal·lí, s'avindrien més amb el model ja conegut de les

1088. MIQUEL, F.A. *Viatge a Catalunya d'un conseller del rei de França l'any 1603*. Barcelona, 1967, p. 14.

1089. Frothingham cita la presència de "calderetes" o "calderitas" com a producció barcelonina. Cita també la seva representació en la pintura de Carpaccio "*El Somni de Santa Úrsula*". FROTHINGHAM, A. W. *Barcelona glass*, p. 31.

1090. GUDIOL, J. *Monumenta Cataloniae*. Vol. III. p. 107.

Fragment. Objecte de funcionalitat clarament decorativa -confitera?- amb una elaborada ornamentació a base de lacticini exterior i aplicacions en forma de cargol. Producció mataronina del s. XVII. Museu de Mataró.

confiteres, mentre que els *pomos grandes*, amb mig cordó i també amb vidre verd o vidre cristal·lí, serien recipients destinats a contenir líquids olorosos o perfumats[1091].

Després del detall d'aquestes peces entre decoratives i de servei, la comanda de González Muñiz reprèn les peces denominades *vidres de agua*[1092]. Les peces podien ser de vidre cristal·lí o esmaltades i, alguns, amb les *figas*. Amb tot, però, s'és categòric en no acceptar les peces de color, la qual cosa hom argumenta afirmant que *no se gastan de ninguna manera*. Es recomana a continuació que siguin *crecidos y de buen cris-*

1091 "Pomos de vidrios, unos vasos redondos donde se echan aguas de olor y los unos y los otros tomaron el nombre de la mançana". Covarrubias, S. *Tesoro de la lengua castellana o española*, p. 876.

1092 Sobre la utilització de les copes d'aigua Joly, que recull un banquet celebrat a Barcelona, esmenta: "Si el mestre pretenia fer honor als seus amics convidats amb una rebuda ben digna, després de l'àpat els era portada una copa mig plena d'aigua sobre una safata una mica concada, dins de la qual es pogués buidar el que sobrava". Miquel, F.A. *Viatge*, p. 27.

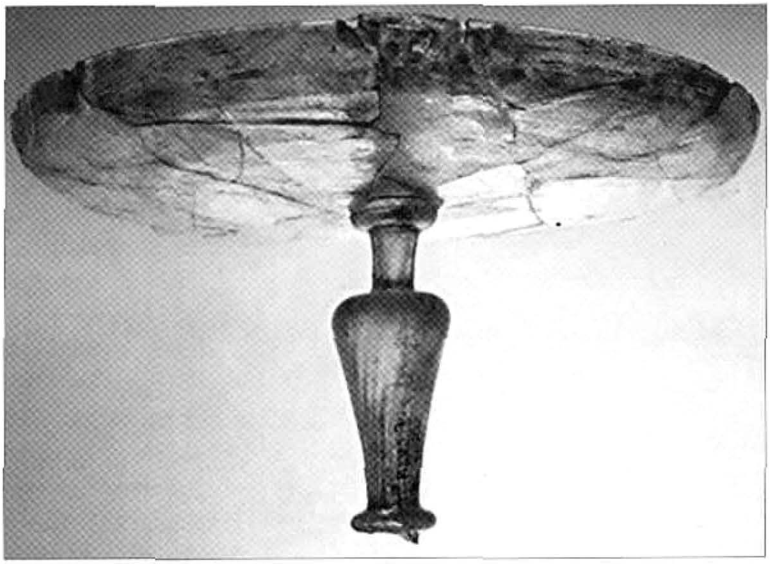

Copa de la qual no s'ha conservat la base que per les seves característiques, s'avindria amb la definició de *vidrios penados*, els que pel seu disseny permetien beure amb certa dificultat. Producció mataronina del segle XVII. Museu de Mataró.

tal, sin bexiga, és a dir, sense la presència de petites bombolles d'aire a les parets de les peces. A continuació es detallen una nombrosa varietat de formes i tipus dins de la categoria dels vidres d'aigua. Ha estat possible identificar algunes de les denominacions. Així, els *penados* eren les copes *que dan la bevida con dificultad*[1093]. La major part de la resta de denominacions devien obeir a modes efímeres, com ho introdueix el fet que hom sol·liciti, a més de tot el que s'ha ressenyat, *otras inventiones nuevas*, denominacions que no arribaren a consolidar-se en vocables recollits pels diccionaris coetanis.

Pel que fa a l'aspecte de les *inventiones nuevas*, fóra bo de citar una peça que tradicionalment ha estat considerada mataronina, tant per Juncosa i Clariana, com per Marià Ribas. Es tracta d'un gall de vidre transparent elaborat amb lacticinis blancs i vidre blau, d'una notable bellesa i originalitat, que tenia la funció de làmpada i que ha estat estudiat per

1093. Covarrubias, S. *Tesoro de la lengua castellana o española*, p. 860.

Copa de cama curta. Producció mataronina del segle XVII. Museu de Mataró.

Copa de cama llarga. Producció mataronina del segle XVII. Museu de Mataró.

A.W. Frothingham i Justina Rodríguez[1094] i que es troba al Museu d'Arts Decoratives de Barcelona.

Els elogis que els autors estrangers feren de la varietat de la producció vidriera catalana són més que coneguts. Tanmateix, són menys usuals les observacions que una persona sorruda i displicent podia fer dels esforços dels artesans per crear cada vegada formes més agosarades. Així,

1094. "An ornamental cock is among the best of the animal pieces that remain to us. The entire body of the bird and its tail feathers are formed from a single gather of latticinio glass blown, twisted and tooled into shape. Its eyes, beak and comb and the serrated edges of its wings and tail feathers are done in cobalt blue-glass". Frothingham, A.W. *Spanish glass*. London, 1963. p. 43. "Lámpara de vidrio incoloro transparente en forma de ave. El cuerpo es moldeado con la forma de un racimo de uvas. Está todo decorado con un hilo amarillo que forma círculos paralelos a lo largo de todo el cuerpo. En el cuello hay varios estrangulamientos que dan lugar a diversas secciones esféricas. La cabeza tiene el pico azul y la cresta es de vidrio blanco opaco. En el cuerpo están aplicadas unas alas azules y blancas y en la parte posterior de la cabeza hay un disco plano de vidrio incoloro transparente decorado con un hilo azul en espiral y rematado por otro de color amarillo que servía para proteger la llama. El pie es cónico y hueco y tiene un nudo". RODRÍGUEZ, J. *El vidrio veneciano,*. p. 718.

Joly, viatger francès, crític observador dels costums dels catalans, no deixà de fer sentir els seus sarcàstics comentaris entorn de la multiplicitat de formes de la cristalleria catalana. Segons comenta Francesc A. Miquel: "Les copes de beure eren com de per riure; per a minimitzar-les, el cronista va esgotar els qualificatius: ridícules, de broma, petites, en forma de bola, primes i acampanades, de xicra llarga i llisa, més incòmodes que altra cosa"[1095].

Finalment, el document objecte d'aquest estudi entra en el detall dels vidres de marc i mig. Apareix una nova tipologia de peces potser destinades a begudes amb elevat contingut alcohòlic. Això es podria deduir del fet que hom empri diminutius *vidrillos, jarasillas*, *copillas*, *vasillo* i de l'aparició d'una referència expressa a l'aiguardent. Tanmateix, dintre dels *cantarillos listados con assas y sin ellas y botones* es fa palesa la descripció de morratxes de lacticini. Apareix de nou una certa aversió al color i unes preferències pel lacticini i l'esmalt. En aquest apartat en cap punt no es fa referència al vidre cristal·lí. Una dada de particular interès és el pes d'un dels *vasillos*, mitja unça, equivalent aproximadament a uns 15 grams, valor ponderal més baix documentat en la producció de vidre de taula.

Després d'una atenta lectura d'aquest document es poden realitzar un seguit de consideracions. Sembla més que justificada l'adscripció d'aquesta comanda a la intendència de la casa reial espanyola, i això per diverses raons. Cal tenir present que hom féu una comanda de la qual es tenia molt present el lloc on les peces estaven destinades i s'haurien d'estotjar, circumstància que no fóra rellevant si les peces s'haguessin de posar a la venda pública. Un altre factor digne de consideració fóra la referència específica a la primera persona de la monarquia en descriure algunes de les peces. I, finalment, si les dades anteriors no fossin prou indicatives, cal considerar la personalitat de qui realitzava la comanda, el mateix *vidriero de su magestad*[1096].

Feta aquesta apreciació, cal remarcar que les dades exposades forneixen un veritable mostrari de la producció vítria mataronina. En pri-

1095. Miquel, F.A. *Viatge*, pp. 13-14.

1096. La presència de vidre català a la cort és quelcom ja documentat: "In the court itself were evidence of the same impartiality, for on the tables at a state dinner party to celebrate the baptism of Prince Philip, the infant son of Philip III, the crystal goblets of Barcelona stood side by side with those of Venice". Frothingham, A. W. *Barcelona glass*, p. 43.

mer lloc un amplíssim repertori de peces destinades al servei de taula, amb una múltiple varietat de formes i funcions. També destaquen peces de tipus auxiliar, *pomos*, morratxes, etc., objectes diversos en els quals el vidre és aplicat com a element sumptuari, com ara piques d'aigua beneïda i tinters. I, finalment, s'esmenta vidre decoratiu o d'aparador, com molt probablement devien ser les *veinte y quatro cristallinas con pie y con langartas y sortitxas de color dobladas*.

És molt significatiu, també, constatar cap on es decanta el gust dels consumidors. El vidre de color és gairebé bandejat de tota la comanda. És present, a títol decoratiu, a les *figas* o a les *langartas y sortitxas*. Sols té certa acceptació el color verd en les olles grans i en els *pomos*, és a dir, en allò que no era vidre de taula. Més estimat sembla ser l'esmalt, concretament el blanc, per a les *ollas crecidas de barriga*. I el lacticini es trobaria representat en les *ollas listadas*. Tanmateix, cap dels elements citats pot competir amb el protagonisme que assoleix el que hom denominà *vidrios christallinos*. La freqüència i reiteració d'aquest tipus de vidre esdevé probablement el tret més característic de tota la comanda, juntament amb la multiplicitat de les peces enregistrades.

Altra volta és Covarrubias qui millor pot il·lustrar què és el que hom entenia per vidre cristal·lí:

Del cristal molido se hacen vasos que llaman cristalinos y espejos de cristal. Lábrase lo mejor en Venecia, en aquel barrio que se llama Murano, oy día traen de Venecia destos vasos cristalinos y los más son pequeños como papelinas, taças y otros brinquiños, porque las pieças grandes corren más peligro (...) (Vidrio) El de Barcelona es el que remeda en algo al vidrio de Venecia (...) lo que más en él nos agrada es el ser transparente (...) porque de los polvos y pieças quebradas del cristal, se labra el vidrio que llaman cristalino[1097].

En parlar d'aquesta modalitat de vidre hom s'estava referint, doncs, al *cristallo* o *vetro cristallino*. Justina Rodríguez, a qui seguim en aquestes línies, considera que *el cristallo pasó a ser una de las invenciones más geniales de la historia del vidrio, y su descubrimiento, junto con otras innovaciones coetáneas, marcó la entrada del Renacimiento en este campo artístico.*

1097. COVARRUBIAS, S. *Tesoro de la lengua castellana o española*, pp. 372 i 1005.

Segons l'esmentada autora, les característiques del *cristallo* foren *una gran transparencia y nitidez, carencia de color y una gran ligereza, que sólo puede apreciarse al tomar uno de estos objectos en la mano*[1098].

Les notables qualitats d'aquest tipus de vidre n'estengueren el renom i la demanda arreu d'Europa. En paraules d'A. W. Frothingham.

To all sixteenth-century Europe there was magic in the words Venetian crystal. The popularity of glass that could be made as clear as rock crystal and blown into charming shape rose to its ultimate peak within the next hundred years. The craze for this kind of Murano glass can be compared only with a corresponding vogue for Chinese porcelains (...)[1099].

El deliri que provocà el consum d'aquesta manufactura, elogiada tant per la qualitat del seu material com per la versatilitat i delicadesa de les seves formes i disseny, féu néixer entre els vidriers europeus el desig d'imitar les obres de la producció muranesa. Malgrat les mesures dissuasives de la República Sereníssima, els secrets de l'elaboració del *cristallo* es difongueren aviat entre els qui, en els obradors de França, Països Baixos, Àustria, Anglaterra i Espanya, s'afanyaren a imitar-ne les característiques amb més o menys encert. Contemporàniament hom ha encunyat la denominació *à la façon de Venise* per a aquesta producció subsidiària de la veneciana.

Així doncs, quan en diverses operacions hom es referia als vidres de Mataró amb el qualificatiu de "cristal·lins", s'estava referint a la producció realitzada seguint les pautes, tècniques i estilístiques del *vetro cristallino* elaborat a l'illa de Murano.

La mateixa A.W. Frothingham és concloent quan afirma que d'ençà de la segona meitat del segle XVI les comandes espanyoles de vidre cristal·lí s'encaminaven als *glassworkers of the Barcelona region* en un moment en què el cristall venecià havia assollit un dels punts culminants en la seva fama i subseqüent demanda per part dels consumidors. Això fou possible gràcies a l'habilitat dels vidriers catalans en la imita-

1098. Rodríguez, J. *El vidrio veneciano*, p. 129.

1099. "Several factors apparently contributed to the steady rise in fame and to the demand for Murano glass, besides its limpid clarity. Blown thin as a bubble, the crystal was freely formed into objects as light as feathers, of graceful outline and delicately proportioned. Discarded were the sturdy Gothic shapes modeled after the silversmith's work, as emphasis now was laidon aireness and brilliance". Frothingham, A.W. *Barcelona glass*, p. 16.

ció de les peces d'origen venecià, tot i mantenir algunes tècniques de decoració tradicionals[1100].

Per tant, la forta expansió o, el que és el mateix, la forta demanda que tingueren els vidres mataronins, s'ha de situar en aquest context en el qual el vidre "*à la façon de Venise*" competia a les taules més refinades amb les porcellanes de la Xina [1101].

El cristall venecià fou una feliç combinació entre la qualitat artística i estètica de les seves produccions i la creació d'una pasta vítria incolora, nítida, d'una qualitat com no s'havia assolit fins a aquells moments, que permetia un modelat finíssim de les peces.

L'encert dels vidriers mataronins no es degué sols a les imaginatives formes de les seves peces o la mestria i domini del seu ofici. La qualitat del vidre cristal·lí tenia la seva raó de ser en la inextricable relació entre matèria i forma. El secret de l'elaboració de la primera matèria del *cristallo* fou una de les principals preocupacions de les autoritats venecianes, més que no pas dels propis vidriers, que a la llarga en difongueren la fórmula.

Justina Rodríguez ha publicat la tècnica emprada pels italians per tal d'obtenir la matèria base per a l'elaboració del *cristallo*[1102]. Pere Gil, contemporani dels fets historiats, deixà escrita la seva pròpia visió sobre aquest punt:

Tercer vidre excelentíssim se fa de tartà que es lo solatge y pòsit que fa lo vi en les bótes; lo qual cremat y fet cendra, y mesclada dita sendra ab la pedra Albo mòlta o ab crestall cru mòlt: y posada dita massa mesclada en dit forn, y posant-y juntament de la pedra mòlta nomenada

1100. "After the middle years of the sixteenth century, Spanish patrons ordered little else than crystal from glassworkers of the Barcelona region. Venetian-type crystals being all the rage, Catalan glass-workers became ever more skilful in their imitations, although they maintened certain techniques of decoration traditional to their own work". FROTHINGHAM, A.W. *Spanish glass*, London, 1963, p.36.

1101. Sobre aquest punt, A.W. Frothingham aporta la dada referida a l'arquitecte Juan de Herrera que posseïa porcellanes i vasos cristal·lins. FROTHINGHAM, A.W. *Barcelona glass in New York*, 1956, p.16.

1102. "Esta clase de vidrio se obtenía con la mezcla de minerales muy ricos en cuarzo y un fundente a base de sales muy puras, extraído de cenizas vegetales -sódicas- del allume de catina, procedentes de Oriente y la rocchetta de Levante o de Soria y más tarde la barrilla esta última transportada desde Alicante. El decolorante bióxido de manganeso. La sílice debía ser el tarso màrmol duro y blanquísimo que se obtenía del Tesino. No tenía ningún elemento de plomo". RODRÍGUEZ, J. *El vidrio veneciano,* p. 129

pedra de color, o pedra sanguínea, la qual se aporta de Gènova, se fa un vidre cristallí claríssim, puríssim y perfectíssim[1103].

L'aportació de Pere Gil és molt valuosa per copsar quina devia ser l'aproximació mataronina a la fórmula del *crestallo*. Ja ha estat detallat com a Mataró la sílice, d'una notable qualitat, s'obtenia a partir del quars de llet, la qual cosa equivalia a treballar gairebé amb sílice pura. De la mà de Pere Gil es dóna a conèixer un altre component, el tartrat d'hidrogen i potassi [$KHC_4H_4O_6$]. És realment significatiu constatar que aquest producte no sols era a bastament conegut a la vila mataronina a causa de la importància que hi tenien les activitats vinícoles, sinó que fins i tot hi hagué una intensa comercialització d'aquest derivat enològic. Altra volta, el buidat dels registres del dret d'entrades i eixides ha permès localitzar per a la segona meitat del segle XVII un volum d'exportacions de tartrà *extra regnum* que totalitza 478 quintars i un valor de 1549 lliures, en un total de 59 declaracions[1104].

Així doncs, l'elaboració dels vidres cristal·lins a Mataró degué tenir molt a veure amb la presència d'aquests dos elements locals, àmpliament difosos i a l'abast dels vidriers, el tartrà i el quars de llet. El resultat d'aquesta fórmula per a l'elaboració del vidre era realment molt diferent de la resta de vidres realitzats amb barrella. Frothingham és categòrica en afirmar que el vidre elaborat amb les cendres del tartrà donava lloc a un producte que ben bé hauria de ser considerat precursor de l'anglès *flint-glass* o també de l'anomenat cristall de Bohèmia[1105].

Això fa molt més entenedor l'esclat i la popularitat de la vidrieria mataronina en els anys estudiats. Sols una producció que pogués assolir unes cotes molt elevades de qualitat tècnica i artística tenia possibilitats de competir amb la producció veneciana i guanyar-li terreny, fins i tot a les més altes taules de la monarquia hispànica.

L'aportació mataronina al vidre degué ser, doncs, la mestria dels seus artesans en competir obertament amb la producció muranesa en el seu

1103. Gudiol, J. *Monumenta Cataloniae*. Vol. III. p. 154-156.

1104. Elaboració pròpia a partir del buidat de les declaracions del dret d'entrades i eixides entre 29.IX.1648 i 9.V.1679.

1105. "Unlike the mixtures that required barilla, this tartar-ash formula produced potash-lead glass that may be considered a forerunner of English "flint" glass and Bohemian crystal". Frothingham, A. W. *Barcelona glass*, p. 35.

esforç per convertir el material més fràgil, nítid i lluminós en innovadores, inversemblants i etèries figuracions estètiques.

Efectivament, en totes les tipologies de la producció local analitzades (el treball amb lacticinis, el vidre emmotllat —amb peces tan mimètiques com les barquetes o *naviccellas*—, el vidre daurat, la tècnica del vidre cristal·lí, o fins i tot el testimoni del vidre volador, que avui encara es realitza a l'illa de Murano com a reclam per als turistes), es constata l'omnipresència del referent venecià. Hom diria que el treball dels vidriers mataronins s'emmirallava en l'obra dels forns muranesos. I en això no hi hauria cap originalitat, atès que aquesta fou la tendència dominant a tot Europa, on els vidriers s'afanyaven a reproduir les peces *à la façon de Venise* que el mercat demandava de forma insadollable. El procés mataroní mostrà la seva originalitat en el fet que els seus obradors assolissin en els processos tècnics uns nivells que els situaren probablement no sols en paral·lel amb la producció veneciana[1106], sinó, fins i tot, en el seu moment concret, com a precursors de les innovacions que s'havien d'esdevenir.

Els testimonis de la distribució geogràfica i social de la seves peces és indicador fefaent del grau d'assoliment d'aquestes fites.

Assaig de periodització de l'activitat vidriera

Després de tot el que resta explicitat, és possible arribar a una aproximació de la conjuntura i a un assaig de periodització de la producció vítria a Mataró.

Un dels primers interrogants que es pot plantejar de bell nou, a la llum de les dades aportades, és l'origen de la vidrieria mataronina. Resta fora de tota especulació el fet que la vidrieria de Mataró, en el seu clímax, fou del tot subsidiària de la vidrieria veneciana. Això ofereix, si

1106. "Si se compara los ejemplares de vidrios catalanes del siglo XVI con similares venecianos del mismo tiempo se observa, dentro de la igualdad de pureza en los incoloros, que los vidrios catalanes tienen manyor peso, probablemente debido a su mayor densidad, y que las formas de las piezas catalanas son mucho más estables, con una base de sustentación mejor calculada que la de Venecia". PÉREZ, L. *Artes decorativas españolas. Vidrio y Vidrieras*. Barcelona, 1942, p. 83.

més no, una possible via interpretativa per dilucidar-ne els orígens. Aquesta possibilitat havia estat ja considerada per la historiografia local, sense aportar-ne, però, dades documentals[1107]. Darrerament, Roser Salicrú ha posat de manifest com la vidrieria mataronina estaria perfectament desenvolupada a Mataró, entre els anys 1480 i 1487, i els homes que hi treballaven estarien estretament vinculats amb Barcelona i, potser, amb València.[1108]

Es proposen dues vies per dilucidar la introducció del treball del vidre *à la façon de Venise*, bé a partir de vidriers venecians o bé per la presència de vidriers francesos, coneixedors de la tècnica, que s'haguessin instal·lat a Catalunya durant les importants migracions de mà d'obra francesa d'aquest període. Domenico Barovier i els membres de la família Ballarin són una mostra dels vidriers venecians que deixaren les seves terres d'origen per treballar a Espanya. Pel que fa a la segona possibilitat, Frothingham apunta els membres de la família Xatart, que l'autora, tot seguint Gudiol i Ricart, situa entre el segle XIV i 1538[1109].

Seguint el mateix fil argumental, és a dir, la presència de vidriers d'origen francès que haguessin pogut introduir aquestes tècniques, cal esmentar la presència d'un Miquel Xetart, vidrier, a Vallgorguina, on treballava l'any 1592[1110], així com la persona de Jeroni Alozi, també vidrier, procedent de Saint Lize[1111].

Fos quina fos la via d'introducció de la manera veneciana, el que és evident és que la producció mataronina, que s'estengué com a mínim des del segle XV, tot perdurant i evolucionant fins al XVIII, fou duta a terme per vidriers locals, molt especialment en el moment de màxim auge de la seva producció, tal com s'ha pogut identificar arran d'aquesta recerca. Malgrat l'enlluernament que tingueren per als models i les formes itàliques, deixaren petja de la seva pròpia personalitat a les seves obres. Justina Rodríguez es fa ressò d'aquesta opinió quan afirma:

1107. Marià Ribas cita la presència de vidriers venecians que haurien elaborat entre altres elements, perles de vidre. Ribas, M. *Origen i fets històrics de Mataró*. Mataró, 1934, p. 133-134.

1108. Salicrú, R.:"El Llibre de Verbals del batlle de Mataró (1480-1487). Una primera aproximació". *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, no. 67, Mataró, 2000.

1109. Frothingham, A.W. *Spanish glass*, p. 44.

1110. Miquel Xetart, vidrier de Vallgorguina, comprà 25 quintars de barrella a Mataró, que li costaren 75 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 179. 11.V.1592.

1111. ACA. Arx. Not. Mataró, 1065. 26.V.1607.

Lo que es evidente es que en Cataluña arraigó profundamente la moda de manufacturar vidrio a imitación de la producción muranesa, y esto no pudo ser consecuencia exclusiva de esta escasa presencia de operarios venecianos en la zona. Debieron ser los propios catalanes, cuya tradición y prestigio hemos señalado sobradamente, quienes supieron asimilar las técnicas tipologías y calidades de la vidriería de Venecia. Esta asimilación llevaba consigo una aportación original, que como ya veremos está presente en toda la producción catalana de esta época[1112].

La vidrieria mataronina visqué una conjuntura ascendent i irrefrenable des d'abans de la segona meitat del segle XVI fins a les crisis polítiques dels anys quaranta del segle XVII. Així, no és de sorprendre que el major nombre de dades referides a la producció de luxe dels forns locals es trobi concentrat en els anys trenta, immediatament anteriors a la crisi. Fou el cant del cigne.

La Guerra de Separació amb Castella castigà durament la indústria del vidre. Hom la privà del que havia estat de forma indiscutible el seu primer mercat. És en aquest període quan es constata un cert interès pel mercat lusità com alternativa a la pèrdua dels territoris peninsulars sota el control de la monarquia hispànica. L'obertura vers altres mercats era més que problemàtica. Una penetració en els mercats italians era força inversemblant per la concurrència de la producció autòctona, que competiria amb tota mena d'avantatges, mentre que l'accés al mercat franc degué topar amb semblants dificultats. Així doncs, a les empreses vidrieres, mataronines en particular i catalanes en general, se'ls oferia un nou element de crisi de tipus conjuntural que, sens dubte, havia d'incidir i agreujar les seves endèmiques dificultats financeres.

La presència d'aquest cúmul d'adversitats sens dubte té molt a veure amb el fet que el llinatge dels Roig abandonés la gestió del seu forn, cosa que a la llarga propiciaria l'entrada dels mercaders i negociants en el control d'algunes de les empreses vidrieres estudiades. Per superar la crítica situació imposada pel tancament dels mercats a les produccions sumptuàries, s'optà per una reconversió productiva. Els forns i l'activitat no desaparegueren; tanmateix, reorientaren bona part del seu treball vers

1112. RODRÍGUEZ, J. *El vidrio veneciano...* p. 319.

uns articles de consum quotidià exempts dels virtuosismes estètics del període precedent. Tal com ha assenyalat Frothingham[1113] en estudiar la producció d'aquesta etapa, hom optà decididament per un increment de la productivitat, més que per les innovacions formals o estilístiques. Les noves peces s'adreçarien a la cuina, la taverna o la farmàcia, mercat més elàstic en aquests moments que no pas les taules i aparadors de la noblesa castellana. Probablement és en aquesta reorientació és on es fa més palesa la penetració del capital comercial a l'activitat vidriera. En els darrers inventaris analitzats, hom troba encara motlles de pinyes, reis o petxines, però també, i simptomàticament per primera vegada, garrafes.

Aquest declivi té també el seu contrapunt en l'evolució de la confraria local dels vidriers, sota l'advocació del sant Àngel Custodi. Així, l'any 1633 la confraria acabava de renovar les seves ordinacions, en un moment pletòric de creixement. Una cinquantena d'anys més tard, la confraria s'havia d'adreçar a d'altres sectors productius sol·licitant la seva incorporació a la pròpia confraria per tal de subvenir a les seves necessitats i, en definitiva, evitar la seva desaparició, que els vidriers maldaven per deturar[1114].

I, decididament, la vidrieria catalana s'encarà al segle XVIII prenent un nou camí i deixant enrere el brillant recorregut realitzat a la manera veneciana.

1113. "The blowers were content with producing objects of a popular and utilitarian nature and using their skill and energy to increase production rather than improve quality and decorative style. Crystal glass took on ashen-grey tonality. Blown shapes were reduced to a few popular objects used principally in tavenrs and kitchens, to commercials glasses found in pharmacies and chemists' shops". FROTHINGHAM, A.W. *Spanish glass*, p. 48.

1114. ACA. Arx. Not. Mataró, C-18. 25.IX.1685.

IV. NEGOCIS, NAVEGACIÓ I MERCATS

Quid non mortalia pectora cogis, auri sacra fames!
Virgili, *Eneida*, III, 55-57.

Y los superbos buscan los diners: per que ab la jactancia de aquells viscan superbament: los luxuriosos, y glotons cumulan riquesas: perque vestint delicats, y preciosos vestits; y menjant cada dia esplendidament, pugan viurer ab sas carnals delectacions una vida epicurea, y lusuriosa: de a que los homes facinerosos rendits, y cegats de la avaricia, no dubtan de cometrer en los pobles, y ciutats furts secretament (...). Y finalment ninguna cosa los mortals tant atrevidament buscan, aixi per bons com per mals camins, com lo ferse richs[1115].

És a vós soberana bondat y soberana sapiensia que jo invoco al comensament de mon treball. Perquè de vós sie benehit, de tal manera que per mi ninguna cosa sie empresa ni negoziada que no miria a maior glòria vostra, bé del pròxsim y profit meu. Amén[1116].

1115. "Recopilació de diferents vots, y altres documents en justificacio dels drets de la Generalitat de Cathalunya (...)". Barcelona, 1689. Estampada per Rafel Figuerò, pp. 54-55.

1116. Oració introductòria que encapçala els llibres comptables de la companyia de Joan Pau Llorens i Pau Duran. AHCB. Fons Comercial, A-197. 1.I.1704.

Seguint la reflexió del clàssic, bé es podrien confegir un seguit d'idees que fessin possible una aproximació al que s'esdevingué a l'àmbit comercial i mercantil a les contrades mataronines durant el període estudiat.

Les cites proposades a l'encapçalament d'aquestes línies permeten copsar dues valoracions, coetànies als fets historiats, entorn de l'afirmació inicial formulada pel pare de l'*Eneida*. Tanmateix, en elles es reflecteix un posicionament prou diferent. El primer s'emmarcaria encara en un context ideològic força arcaïtzant en la condemna sense pal·liatius de l'execrable fam a què al·ludia el poeta. En canvi, qui inscrigué la pregària propiciatòria a l'inici dels registres comptables de la seva activitat mercantil, no dubtava a sol·licitar la benevolència divina pel propi profit, tot tenyit amb una certa ingenuïtat.

Aquesta autoafirmació —malgrat la matisació inclosa en la referència al proïsme— és el signe del capteniment d'un grup d'homes que es reafirmaven en una determinada línia d'actuació econòmica i ètica, que probablement tenia quelcom de nou, de diferent, d'agosarat. Així es pot interpretar la timidesa en l'afirmació que equivalia, en darrer terme, a una recerca de la legitimació de la pròpia activitat.

La novetat, òbviament, no podia procedir del desig de *fer-se richs* —element omnipresent a la causalitat històrica—; sí, en canvi, que els camins pels quals hom accedia en aquest moment a la riquesa podien esdevenir novells.

Si calgués cercar un fil conductor a tota l'activitat econòmica i productiva generada entorn d'aquest microcosmos en moviment que era el Mataró del segle XVII, és indubtable la preeminència de l'*auri sacra fames*. Això no implicava, tanmateix, cap variació rellevant respecte dels períodes històrics precedents. El que sí que fou important és que alguns membres de la societat mataronina aconseguiren saciar aquesta fam fins a límits desconeguts fins aleshores. I això fou possible a través d'unes vies que havien d'iniciar el trencament d'un ritme històric secular i posar les bases d'un nou temps.

Així el rendista succeeix a l'empresari, i una burgesia es perd. Orientada cap a la noblesa o la seminoblesa dels ciutadans honrats, li agrada de sentir-se més propera al rei en els seus oficis, o a la condició noble per la propietat territorial. Si reïx, ascendeix fora de la burgesia, si fracassa la desvaloració de les rendes l'arruinarà[1117].

De manera, dispersada o no, en territori català ha tingut lloc una acumulació en capital-moneda, l'origen de la qual ha de ser buscat a fora, i que mereix, per tant, respecte a desenvolupament futurs el nom d'acumulació "primitiva", o millor "prèvia" (...) Caldria en tot cas, anar a buscar les explicacions primeres a les mines mexicanes[1118].

Aquestes dues cites del mestre Pierre Vilar —referida la primera a la crisi catalana baixmedieval i la segona al desvetllament econòmic del segle XVIII— serveixen per a acotar un paisatge històric comprès entre els segles XV i XVIII. És encara força difícil percebre amb nitidesa el canemàs de les activitats comercials i mercantils que indubtablement s'hi donaren. Des d'un punt de vista historiogràfic, el paisatge esdevé gairebé desèrtic a l'hora de trobar esquemes interpretatius que s'allunyin del que deixà escrit Pierre Vilar, o dels tòpics subseqüents a la genera-lització del poc presentable concepte de "decadència".

I és que algú habitava, i també es movia, en aquest aparent desert. Ja l'any 1620 hom s'expressava amb una rotunditat que permet copsar que no tot s'havia oblidat, que el camp de les activitats econòmiques ofertava expectatives prou interessants, malgrat l'opacitat dels temps i l'enlluernament que, procedent de l'etapa medieval o del segle XVIII, sol afectar els ulls d'observadors poc circumspectes:

...y com lo art mercantívol, és lo que més de prompta alsa del pols de la terra, als qui tenen habilitat per a tractar-lo, y la habilitat no la acostuma donar Déu nostre Senyor infusa, sino que se ha de adquirir practicant[1119].

Per quins camins circulava la vida econòmica i mercantil durant aquest dilatat període d'esmorteïment? És probable que calgui cercar algunes "explicacions primeres" a les mines mexicanes. Tanmateix, sobre quines bases organitzatives, estructurals i econòmiques s'accedí al metall de Zacatecas?

1117. VILAR, P. *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, 1973, Vol. II. p. 184.

1118. VILAR, P. *Catalunya...*, Vol. IV, p. 12.

1119. "*Memorial en favor de la deslliberació que la ciutat de Barcelona ha feta al primer de juny 1620. Sobre lo mayor dret han de pagar les mercaderias que seran de forasters*". Barcelona, 1620. Fullets Bonsoms, no. 2532. Biblioteca de Catalunya.

Intentar donar resposta a alguns d'aquests interrogants és l'objectiu de les pàgines que segueixen, i per això l'estudi del Mataró del segle XVII pot ser un observatori privilegiat per copsar —de forma focalitzada— les transformacions econòmiques catalanes prèvies a l'arrencada del segle XVIII.

1. DEL PRÉSTEC AGRÍCOLA A LA COMPANYIA: TIPOLOGIA DEL NEGOCI

La recerca en la vastíssima documentació econòmica que s'ha conservat per al Mataró del període estudiat ens ha fornit de dades més que suficients per a l'elaboració d'un estudi sobre la diversitat d'instruments a què hom acudí en l'afany d'alçar-se *del pols de la terra.*

L'abast de la investigació ha permès constatar que la tipologia del negoci —entès de forma molt genèrica com a activitat econòmica, diferenciada de l'agricultura o de la manufactura, duta a terme amb afany de lucre—, tingué una evolució pròpia i singular a l'àmbit estudiat.

Des d'una visió diacrònica, la tipologia dels negocis experimenta una evolució progressiva, partint de les formes més simples fins a d'altres de major complexitat, si bé durant tot el procés les primeres no foren pas abandonades, sinó que al final es produí fou una notable multiplicitat de formes, adaptades a les creixents possibilitats que la conjuntura econòmica oferia.

Una altra singularitat és que entre els instruments emprats hi ha escasses innovacions. La major part de les modalitats utilitzades són de clara procedència medieval; amb tot, experimenten un notable auge davant d'unes necessitats concretes que les feren ressorgir dels promptuaris notarials on s'havien conservat durant segles, potser mai del tot oblidades.

Seguint genèricament Clark i Schumpeter, es pot afirmar que la gènesi dels negocis es troba ordinàriament en la manca d'equilibri del sistema econòmic en el qual es troben immerses les vides, les necessitats i el treball de les persones que coexisteixen en un determinat context, sigui local, regional o mundial.

Dins la comunitat pagesa tradicional, abans de les grans transformacions econòmiques que alterarien la seva estructura, es poden percebre nítidament fenòmens de progressiva diferenciació social conseqüència d'un ampli ventall de causes que ja han estat estudiades explícitament en l'apartat dedicat a l'endeutament pagès. Aquesta circumstància portava implícita la possibilitat que els individus afavorits per la situació conjuntural de desequilibri especulessin econòmicament amb les dificultats dels qui havien restat en situació més precària. S'iniciava així la via del lucre personal i, per tant, de l'acumulació, al marge de les activi-

tats productives pròpiament dites. Els instruments específics d'aquesta via d'explotació/acumulació foren els violaris i els censals.

Violaris i censals

Aquestes dues modalitats creditícies, prou conegudes d'altra banda, apareixen com a instruments d'amplíssima difusió en el panorama econòmic del Mataró del segle XVII. Sens dubte, constituïen el primer graó, l'entrada des de la qual s'ascendia progressivament fins a les cotes més elevades del variat i complex món dels negocis.

Ambdós instruments, de caràcter financer, esdevenien una inversió molt conservadora i, conseqüentment, a la manca o gairebé inexistència de risc, s'hi corresponia una rendibilitat proporcional. Probablement aquí degué raure la causa del seu èxit i la seva difusió entre diferents sectors socials.

Les diferències genèriques entre censal i violari són prou conegudes. El violari era un contracte que atorgava el dret a percebre una pensió en diners durant la vida d'una o dues persones, com a contrapartida al lliurament d'un capital. El censal era bàsicament el mateix, però prescindint de la limitació de temps fixada en el violari.

A la pràctica, l'estudi de la documentació protocol·litzada permet constatar altres matisos d'aquests instruments financers. Així, un buidat realitzat per a l'any 1613[1120] dels violaris enregistrats per un dels notaris que treballaven a la vila aporta dades socioeconòmiques interessants.

PRESTADORS	Núm.	PRESTATARIS	Núm.
Ciutadans Honrats	1	Blanquers	1
Cirurgians	3	Estudiants	1
Mercaders/negociants	9	Ferrers	1
Notaris	7	Pagesos	13
Pagesos	2	Sabaters	1
Preveres	4	Teixidors de lli	2
Altres	1	Vidriers	2
-	-	Altres	6
TOTAL	27	TOTAL	27

1120. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037.

El quadre ofereix gairebé un sociograma dels grups amb capacitat d'acumular excedents monetaris, fruit de la seva activitat professional, i també dels sectors proclius a l'endeutament per les mateixes causes. El fet que es puguin trobar individus d'una mateixa categoria professional, com és el cas dels pagesos, als dos àmbits no fa altra cosa que evidenciar la important estratificació esdevinguda en aquest col·lectiu. El quadre descriu també el sentit dels fluxos monetaris entre uns sectors que es converteixen en perceptors nets de rendes i uns altres encarregats de la feixuga tasca complementària de nodrir els excedents dels primers.

Una altra dada rellevant és l'import d'aquestes operacions. La quantitat més elevada de la mostra estudiada és de 80 lliures, mentre que la inferior és de 17 lliures i 10 sous. El violari es devia configurar com un instrument orientat a rendibilitzar petits capitals, a través de la diversificació del risc inherent al caràcter aleatori del termini d'aquestes operacions. Com a contrapartida, oferia un tipus d'interès molt més elevat que el censal. Totes les operacions documentades ho foren a un tipus del 14,28%, amb la qual cosa al cap de set anys d'haver-se formalitzat l'operació, aquesta esdevenia ja rendible per al prestador. Pel que fa als prestataris, el violari proporcionava una via prou avantatjosa per tal de satisfer necessitats peremptòries de baix import, amb l'esperança que la prompta fi de les persones que havien estat designades com a referència per a la durada del pagament de les pensions els deslliurés de les seves obligacions, tot i que a voltes hom ajustava el termini de l'operació a la fi de la vida dels fills del mateix prestatari[1121].

El caràcter especialment aleatori de la durada del violari es devia, sens dubte, desaconsellar la utilització per a quantitats més elevades, tot i que hom no s'estava pas d'executar els deutors si incomplien el pagament de les pensions, fins i tot en allò que era la base de la seva subsistència[1122].

El censal es configurà, per contra, com l'instrument financer més cercat pels inversors per les garanties que oferia la seva durada, malgrat

1121. Pau Mates i Gual i Pau Gual, el seu fill, pagesos de Mata, reberen un violari de Jaume Sala, prevere de Mataró, durant la vida de dos fills de Pau Mates i Gual. Al mateix temps, es donava com a garantia una peça de vinya de 15 homes de cavadura situada a la pujada de Sant Martí, sobre can Flequer. ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 22.I.1613.

1122. Carles Arnau, cirurgià de Mataró, instà a la cort del batlle la venda a l'encant dels béns de Jacint Partegàs, daguer, per tal de percebre les pensions vençudes del violari que havien contractat. ACA. Arx. Not. Mataró, B-49. 22.II.1648.

que com a contrapartida la rendibilitat fos molt inferior. El caràcter indefinit de les rendes a percebre —sempre que no es produís el retorn del capital inicial—, i l'establiment de garanties de tipus hipotecari per tal d'assegurar, bé el retorn del capital, bé el pagament de les pensions foren elements determinants en la seva àmplia implantació. El censal, i més concretament el censal mort, es convertí en un instrument d'inversió/crèdit universal entre els qui cercaven la seguretat i estabilitat dels seus excedents monetaris. I, en reciprocitat, esdevingué la solució a una gran pluralitat de situacions que tenien com a comú denominador la manca de liquiditat monetària.

Una novetat significativa pel que fa al sociograma dels prestadors és la remarcable presència de les institucions religioses, monestirs o parròquies, que vehiculaven a través dels censals els seus excedents monetaris, procedents dels dots de monges o bé de llegats pietosos. En el cas mataroní, els carmelites descalços, tant la casa masculina com la femenina, participaren activament en la creació de censals[1123]. La parròquia fou també una institució capdavantera en aquest quefer. Així, en el cas no pas inhabitual que hom decidís llegar tots els propis béns per tal de fundar celebracions funeràries, la parròquia procedia a vendre a l'encant els béns del difunt en produir-se la mort. Els compradors, en lloc de pagar en efectiu, constituïen un censal pel valor de la compra, pel qual es comprometien a satisfer al temple unes pensions anuals, generalment amb caràcter indefinit, si bé també es considerava la possibilitat d'amortització del capital[1124].

Pel que fa als prestataris, cal també constatar, com a novetat respecte del que succeïa amb els violaris, l'activa presència d'institucions o corporacions. El testimoni més pregon fou l'actuació, en aquest terreny, de la Universitat de la vila, abocada a una boja cursa d'endeutament per aquesta via que l'arribà a col·lapsar econòmicament en el darrer quart de segle, problemàtica que pel seu interès mereix un estudi monogràfic.

Altres institucions com les confraries i, òbviament, les persones físiques, en les més variades circumstàncies, cercaven mitjançant el censal respondre als diversos reptes personals o col·lectius que tenien plan-

1123. ACA. Arx. Not. Mataró, B-55. 18.II.1665. ACA. Arx. Not. Mataró, 350 4.VI.1658.

1124. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 12.V.1613. Un altre exemple a ACA. Arx. Not. Mataró, 1051. 15.IV.1635.

tejats i que, ineluctablement, es materialitzaven en petites o grans sumes dineràries[1125].

Una de les possibilitats de completar l'estudi d'aquest tema fóra conèixer la cartera d'inversions d'algun prestamista rellevant. Això és possible gràcies a la documentació corresponent a dues generacions d'una mateixa família que tingué un paper destacat en aquestes activitats, els Pongem[1126].

Bernat Pongem, pagès i propietari del mas del mateix nom a Mataró, devia morir el 16 de juliol de 1593[1127]. Tres dies després es prengué inventari dels seus béns. Hom s'adona que el difunt era el titular d'un mas amb una important activitat vitivinícola. És important destacar que el notari enregistrà a la sala del mas *un alambí de aram ab son cobertor y plom*, això sense descuidar les activitats cerealístiques i oleícoles. Tanmateix, una de les dades més significatives de tot el patrimoni inventariat és la relació d'inversions monetàries realitzades a través dels instruments tradicionals: violaris, censos, censals i censals morts. Sota l'epígraf d'*albarans* s'enclouen quantitats cedides *graciosament* i pendents de reembossament, així com operacions documentades en forma de *debitoris*. Cal també fer esment que una petita part d'aquesta cartera d'inversions havia estat ja constituïda per Salvador Pongem, pare de Bernat, qui havia contractat alguna d'aquestes operacions d'ençà de l'any 1549. Bernat Pongem doncs, s'endinsarà en l'actuació iniciada pel seu pare derivant part de les rendes de les seves activitats agrícoles —les úniques que té documentades— vers aquesta activitat financera. Això ho féu bé contractant de bell nou els diversos tipus d'operacions esmen-

1125. En assemblea general, la confraria Sant Abdó i Senén decideix manllevar un censal de 100 lliures per tal d'acabar les obres de la sagristia de la seva capella. ACA. Arx. Not. Mataró, 1115. 7.VI.1648. Bartomeu Morell, mariner de Mataró, exposa que estant ell captiu a Alger la seva dona formalitzà un censal mort de 52 sous 6 diners de pensió, per atendre al seu rescat. ACA. Arx. Not. Mataró, 161. 22.XI.1600. L'avi i la mare de Coloma Cantallops signaren un censal de 220 lliures per tal de dotar-la, en vista al seu futur matrimoni amb Francesc Baró, passamaner de Barcelona. ACA. Arx. Not. Mataró, 483. 13.XII.1697. Assemblea de la confraria dels bracers, de Santa Anna. S'acorda la creació d'un censal de 100 lliures per fer una bandera per a la confraria. ACA. Arx. Not. Mataró, 313. 26.VIII.1646.

1126. Tota la documentació sobre aquesta família m'ha estat amablement facilitada per la comunitat de Carmelites Descalces de Mataró. La documentació devia trobar-se en els arxius de la comunitat, destruïts el 1936, però ha pogut ser parcialment localitzada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

1127. ACA. Monacals procedents d'Hisenda. Lligalls grans, 185.

tades, o bé a partir de la compra d'operacions preexistents, de les quals els beneficiaris venien la titularitat i els drets a Bernat Pongem[1128].

Després de la mort d'aquest, els seus béns passaren al seu fill Joan Pongem, després d'un conflictiu període de minoria d'edat, durant el qual foren administrats per uns curadors. Joan Pongem deixà la masia situada extramurs i passà a viure a una senyorial casa de tres cóssos al carrer de Barcelona. Continuà gestionant la propietat agrària de la família, però assolí un nivell socioeconòmic molt rellevant, tal com es desprèn de la lectura de l'inventari dels seus béns i del fet que assolís el títol de ciutadà honrat de Barcelona[1129].

Les raons del seu encimbellament social es fan més entenedores quan es consideren els seus actius financers. Realment, la gestió que féu Joan Pongem del patrimoni familiar és digna de reflexió. En el moment de la seva mort, l'any 1645, el mas Pongem, amb altres peces esparses, formava part del patrimoni familiar, juntament amb la casa del carrer de Barcelona, amb l'eixida donant al terraplè de la muralla. Per tant, tot i haver no sols mantingut sinó incrementat els béns immobles rebuts Joan Pongem, seguint la tradició familiar, intensificà la seva participació en les inversions financeres, per la doble via de constituir personalment noves operacions o per compra en aquesta mena de mercat secundari, ja documentat per Bernat Pongem, d'actius financers prèviament creats, dels quals els titulars venien els drets a Joan Pongem. Aquesta doble línia de gestió del patrimoni financer féu que en el moment de la seva mort, seixanta-dos anys després d'haver pres el primer inventari, el patrimoni dels Pongem hagués experimentat un creixement molt important. En les rendes anuals s'assolí un increment de l'ordre del 173%, i en els capitals invertits el creixement fou de l'ordre d'un 148%.

De l'abundosa documentació consultada es pot deduir que les bases d'aquest enriquiment es trobaven exclusivament en l'explotació de les propietats agrícoles i en la gestió dels actius financers.

Així doncs, de tot el que s'ha esmentat es pot concloure que una intel·ligent combinació de les activitats agrícoles amb un notable grau

1128. "Item altra carta en pregamí conté ab si venda fermada a carta de gràcia per Joan Antic Seguí y altres a dit Bernat Pongem de aquell sens anual de quatre lliures y nou sous rep sobre las casas de Antoni Rosselló de plaça". ACA. Monacals procedents d'Hisenda. Lligall gran. 185.

1129. ACA. Arx. Not. Mataró, 1031. 2.V.1645.

BERNAT PONGEM: INVERSIONS FINANCERES, 1583 (en lliures)

TIPUS DOCUMENT	Núm.	RENDA	CAPITAL	IMP.MITJÀ
Albarans	8	-	169	21
Censals	6	53	1.075	179
Censals morts	12	53	1.062	88
Censos	8	13	-	-
Violaris	2	15	108	54
TOTALS	36	134	2.414	-

JOAN PONGEM: INVERSIONS FINANCERES, 1645 (en lliures)

TIPUS DOCUMENT	Núm.	RENDA	CAPITAL	IMP.MITJÀ
Albarans	8	-	556	69
Censals	4	23	670	223
Censals morts	33	225	4.512	136
Censos	22	81	-	-
Violaris	7	38	268	38
TOTALS	74	367	6.006	-

d'especialització productiva —com era el cas de Mataró—, i una hàbil gestió de les possibilitats que oferien els instruments financers tradicionals, podien fer possible una acumulació econòmica notable.

L'economia catalana del sis-cents, a partir de l'especialització productiva i de la comercialització en mercats progressivament més allunyats, tenia els mecanismes propis per generar aquesta "acumulació prèvia", els recursos necessaris per al desenvolupament del seu sistema productiu. La plata de Zacatecas devia constituir un estímul afegit. Tanmateix, les causes últimes del procés foren endògenes.

Nogensmenys, el renovellament de l'activitat productiva no vindria de la mà d'aquests inversors, a mig camí entre la usura i les finances, malgrat que la seva funció signifiqués una baula més en el procés. Efectivament, la via rendista era una via morta en el desvetllament i en la innovació econòmica. Tanmateix, aquests instruments, personatges i institucions oferien al mercat uns capitals, probablement força importants, amb unes condicions molt interessants, per a qui no es conformés amb la tranquil·litat d'uns rendiments del 5% i entrelluqués nous horitzons de rendibilitat, però també de risc, en les possibilitats gairebé il·limitades del món mercantil.

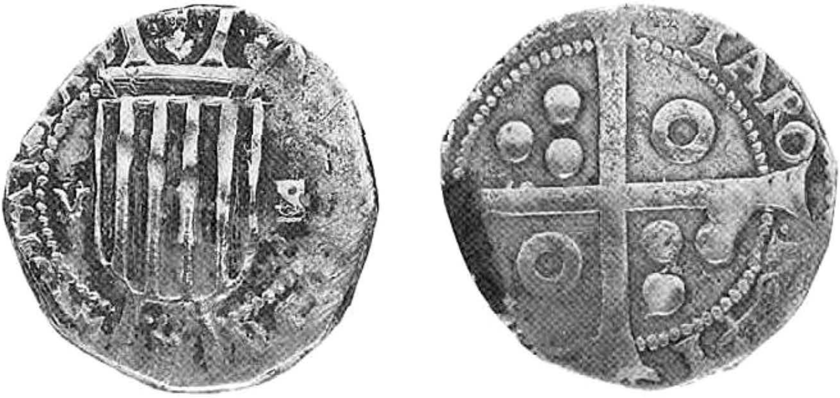

Moneda d'argent encunyada a Mataró durant la Guerra dels Segadors. Potser vinculada a la necessitat de pagar les nombroses lleves que es feren.

Hi ha un testimoni paradigmàtic del que s'acaba d'exposar. Joan Pongem, en un altre tret que ajuda a comprendre la seva mentalitat i personalitat, disposà que a la seva mort tots els seus béns es destinessin a la fundació d'un monestir de monges carmelites descalces a Mataró[1130]. La nova comunitat de religioses destinà part del llegat, així com dels dots de les noves monges, a la creació de nous censals. L'any 1658 la companyia formada per Salvador Gassia, ciutadà honrat de Barcelona, i el botiguer Antoni Gassia, ambdós de Mataró, i dedicada entre d'altres a la comercialització de teixits, es finançava amb un censal de 1.240 lliures manllevat a les monges carmelites i amb un altre de 1.175 cedit pels frares del mateix orde[1131]. Hi ha altres exemples de companyies mercantils finançades amb capitals obtinguts a partir d'aquests instruments[1132].

1130. El procés ha estat estudiat i publicat per l'actual comunitat de (carmelites) descalces en articles periodístics publicats a *Crónica de Mataró*, nº, 608, 13.X.1981.

1131. Salvador Gassia, ciutadà honrat de Barcelona, i Antoni Gassia, botiguer de Mataró, eren deutors per un censal de 1.240 lliures a les monges carmelites de Mataró des de l'any 1650. En mateix any n'havien creat un altre de 1.175 lliures als frares carmelites de sant Josep, tot a *"obs de la botiga"*. ACA. *Arx. Not. Mataró, 350. 4.VI.1658.*

1132. Conflicte entre Salvador Andreu i Joan Bori entorn d'unes mercaderies dipositades a una casa de la plaça, que es valoraren en unes cinc o set mil lliures. Havien format companyia. Andreu aportà 1.000 lliures, 550 amb un censal manllevat a l'església de santa Maria del Pi de Barcelona -del qual Bori n'era fermança junt amb altres-, fet amb el pacte de lluir-lo abans de 4 anys. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 21.VIII.1686.

Aquí, per tant, es donaren la mà l'antiga acumulació agrària i especulativa i els dilatats horitzons preconitzats per l'activitat mercantil, els quals, alhora, obrien noves possibilitats i definien noves perspectives per a l'economia productiva.

Els arrendaments públics i senyorials

> *Entre les quantitats pagades per la massa de la població i els ingressos públics hi ha un marge que hom pot considerar com una de les formes, generalment negligida, d'acumulació primitiva de capital*[1133].

Dintre d'aquest estudi de la tipologia del negoci, el graó immediatament superior a l'ocupat pels rendistes degué ser, probablement, l'exercit pels arrendataris dels diversos drets públics o senyorials a què hom podia tenir accés des de la vila.

La hisenda municipal es nodria bàsicament de les imposicions o drets amb què es taxaven alguns productes, així com del produït per l'arrendament, en règim de monopoli, d'alguns serveis o funcions de caire públic.

Un primer conjunt de percepcions estava integrat per imposicions que taxaven els rendiments de les activitats productives. Així, pel que fa al sector primari, es taxaven els cereals i el vi recol·lectats i en un altre capítol, el peix, venut a la plaça. El món dels intercanvis mercantils tributava mitjançant l'anomenat "dret de mercaderia"; i, finalment, el quadre impositiu es complementava amb un gravamen destinat a la producció de tipus artesanal o manufacturera que s'havia de satisfer mitjançant el tall de menestrals. Tanmateix, aquest esquema no s'aplicà de forma invariable en el decurs dels anys, sinó que es veié afectat per notables alteracions.

Caldria diferenciar el conjunt d'imposicions esmentades de les que es basaven en la concessió exclusiva o monopoli sobre la venda d'alguns productes. Així, la Universitat arrendava el dret a endegar en règim exclusiu la venda de carns, la taverna, la fleca, la neu —destinada a refrescar begudes—, la utilització de les aigües sobreres dels molins, la venda

1133. Vilar, P. *Catalunya dins l'Espanya*, v. IV, p. 434.

de l'aiguardent, etc. També s'hi aplegava la concessió del dret de *corredoria*, que conferia al seu titular la facultat de realitzar unes funcions d'intermediació en compres, vendes, subhastes, etc.

El govern municipal no gestionà gairebé mai de forma directa la percepció d'aquests drets, sinó que n'arrendava la gestió a qui hi estigués interessat. La concessió dels drets es realitzava generalment per anualitats, i mitjançant *encant* o subhasta pública. Es concedia el dret *al més donant*. Les condicions i clàusules a què s'obligava el comprador del dret es recollien en un albarà o *taba* de l'arrendament, redactat per la Universitat i que es feia públic per tal d'orientar els possibles licitadors.

Per tant, tot el sistema de finançament municipal es basava en la imprescindible actuació de la iniciativa privada que competia en les subhastes per tal de poder gestionar els diversos drets o monopolis, a canvi de satisfer-ne el mínim import. El diferencial entre el que hom esperava recaptar una vegada obtinguda la concessió del dret i l'import que n'havia satisfet a l'administració municipal era l'esquer que mantenia el sistema en funcionament.

Des d'una visió econòmica, i d'acord amb les característiques acabades de ressenyar, els licitadors s'implicaven en una activitat clarament especulativa. A més, atesa la durada genèrica d'una anualitat, es produïa una ràpida rotació dels capitals, que no havien de ser necessàriament d'imports gaire elevats[1134]. Tot i que el component de risc era molt més important que a les operacions exclusivament rendistes, qui tingués un bon coneixement de la qüestió el podia minimitzar notablement i, alhora, maximitzar el marge especulatiu.

Tot això és constatable a partir de dues observacions: en primer lloc, la dilatada nòmina de personatges que apareixen com a titulars de les concessions, intervenint, a vegades en el mateix moment, en la gestió de diversos drets i, en segon lloc, el fet que les situacions en les quals els drets no foren lliurats per manca de licitadors són realment excepcionals. Les poques ocasions en què això s'esdevingué fou bé en les fleques o en les carnisseries, activitats subjectes a fortes fluctuacions estacionals i, d'altra banda, fortament regulades per l'autoritat municipal

1134. A tall d'exemple l'any 1602 l'arrendament de la corredoria es féu a Francesc Tomàs, abaixador, per 50 lliures; el trentè dels grans l'aconseguí el negociant Joan Pere Gassia per 180 lliures i el dret de mercaderia per 560 lliures fou gestionat per Tomàs Esplugues, negociant. AMM. *Llibres de Clavaria.* 1602.

que en taxava els preus. Sols en aquestes ocasions les perspectives poc clares de guanys especulatius feren que, esporàdicament, las gestió d'aquests drets resté sense cap candidat. Quan això s'esdevenia la Universitat tenia dues opcions: donar la llibertat d'actuació, en el cas dels serveis monopolitzats, o gestionar directament l'activitat afectada[1135].

La presència dels diferents sectors socioprofessionals en la licitació dels diferents drets és ben il·lustrativa del que s'acaba d'indicar[1136]. Així, en el dret de la corredoria -que entre 1602 i 1648 sols superà en una ocasió l'import de les cent lliures- s'hi trobaven interessats abaixadors com Francesc Tomàs, que en féu arrendament en tres ocasions per uns imports d'entre les 35 i les 50 lliures; corders com Joan Pau Mallol, que aconseguí la licitació en tres anualitats diferents per imports de 40 lliures i fins a 50 lliures; treballadors com Pere Costa, que aconseguí l'arrendament per 48 lliures, l'any 1620 i també un calafat que n'havia satisfet el mateix import l'any 1619.

Si s'examinen els titulars dels arrendaments del dret de mercaderia —que per aquest període podia oscil·lar entre les 230 i les 800 lliures per anualitat—, es modifiquen les característiques de les persones interessades. L'actiu negociant Tomàs Esplugues, conjuntament amb quatre altres associats, pagà l'any 1600, 1.100 lliures per l'arrendament de dues anualitats del dret. L'any 1602 repetí en solitari amb 560 lliures. I el 1603, associat amb el vidrier i negociant Pere Corbera, hi tornà per 600 lliures i per un període d'un any. Altres anys hi intervingueren Joan Sossies, apotecari, en tres ocasions diferents i imports entre les 570 i les 480 lliures; Melcior Xammar, negociant, l'any 1612 per 260 lliures; i el boter Antic Pera en tres ocasions entre 1615 i 1619, per uns imports que oscil·laren entre les 685 i les 800 lliures.

El tema també pot ser abordat a partir de la tranversalitat. En aquest cas, l'actuació dels membres de la família Brunet, tots ells teixidors de lli és paradigmàtica. Pau Brunet arrendà la corredoria en dues ocasions,

1135. "...deliberaren que presuposat que la Universitat ha fetes totes les diligenties possibles y posat moltes vegades en lo encant les fleques de la Universitat y no se ha trobat arrendador, deliberaren perçò que es libere y done facultat a qualsevol persona qui vulla pastar líberament, ab que los qui pastaran donen al pa moreno tres lliures y quatre onses y al pa blanch dues lliures de pa cuyt, bo y rebedor.". ACA. Arx. Not. Mataró, C-13. 22.VIII.1645.

1136. Totes les dades que segueixen referides als arrendaments municipals, són d'elaboració pròpia. Si no s'indica el contrari procedeixen dels llibres de credenceria i clavaria. AMM. Llibres de Credenceria i Clavaria.

1630 i 1631. Els dos anys següents arrendà el dret de les balances. Entre els anys 1633 i 1651 arrendà vuit vegades el dret de l'aiguardent. Entre 1636 i 1641 arrendà en quatre ocasions el dret de les mesures. Pere Brunet ho féu amb el dret dels *tossinos* l'any 1641. Joan Brunet arrendà l'aiguardent l'any 1641. Narcís Brunet ho feia amb la corredoria el 1648 i el 1649 amb les balances, mentre que el dret de les mesures li fou adjudicat els anys 1648 i 1649. El baix import és una característica comuna de totes aquestes operacions, ja que generalment no superen les 50 lliures. Tanmateix, de forma excepcional, quan Joan Brunet i Pau Brunet aconseguiren el dret de vendre l'aiguardent els anys 1641 i 1642, n'hagueren de satisfer 115 i 195 lliures respectivament.

L'arrendament dels drets municipals possibilità operacions especulatives de gran volada en ocasions excepcionals.

L'any 1621 l'endeutament municipal havia assolit unes cotes preocupants. Un dels principals creditors de la vila ho era en virtut d'un censal de 9.500 lliures, les pensions del qual pesaven com una llosa sobre els precaris ingressos municipals. Hom considerà, amb bon criteri, la conveniència d'amortitzar l'operació. Tanmateix, la Universitat estava molt lluny de disposar de l'efectiu necessari per tal de lluir el censal i satisfer els interessos endarrerits. Hom dissenyà una sortida innovadora a aquesta situació. Atesa la impossibilitat en què es trobava la vila de reunir l'import necessari per a l'amortització del censal, aquesta fou posada en subhasta pública. Qualsevol persona interessada en l'afer podia assumir el repte de liquidar el crèdit als creditors, a canvi del qual rebria de la Universitat, en benefici propi, l'explotació d'alguns dels principals i més sanejats drets de la vila[1137]. La pugna entre els licitadors hauria de ser la qui determinés la durada de la concessió dels drets, i

1137. "Magnífichs senyors, en lo últim concell tinguerem se tractà del quant cansada està la Universitat per deurer vint y dos milia lliuras a for de censal, molts anys fa, sens aver-ne pogut lluhir ninguna partida. Y avuy, entre dits censals, n.i ha hu de nou milia y sinch centes lliures de la senyora Eulària Farreras y Jorda y dels hereus de Celso Ferrer de la ciutat de Barcelona, los quals quiscun any molestan molt als jurats y clavari per les cobranses de les pensions, y tractant lo millor medi se porie tenir en redimir dita obligació per Vs. Ms. nos fonch donat horde posarem en lo encant publich ab la forma acostumada qui per mancho anys se obligàs a lluhir los dits censals de nou milia y sinch centes lliures y pagar las pensions y porrates discorreran fins sia feta dita lluytió, la Universitat los donarà lo dret de mercaderia, tall de trentè de peix, de vuyt dines per càrrega de vi". Parlament del jurat en cap al Consell fet el 10.VII.1621. ACA. Arx. Not. Mataró, C-10, 10.VII.1621.

aquesta es faria a qui acceptés fer-se càrrec de l'operació en el període de temps més breu: *qui per mancho anys se obligàs*. La cessió s'instrumentà tècnicament en forma d'arrendament conjunt dels drets sobre el peix, les mercaderies i el vi, essent la durada de l'operació d'onze anys i mig. El preu pel qual s'atorgà l'arrendament fou 9.600 lliures, de les quals 9.500 s'havien d'esmerçar en l'amortització del censal de Celso Ferrer. Joan Vendrell i Farges, fuster de Mataró es féu càrrec d'aquest arrendament en subhasta pública.

El primer que sorprèn és la personalitat de l'arrendatari, pràcticament desconeguda fins ara tant pel que fa a la vida política com econòmica de la vila. Ens trobem davant d'una circumstància poc usual, tractant-se d'un individu que podia desemborsar una quantitat tan elevada i que, sens dubte, hauria d'haver deixat petja de la seva actuació pública en els documents de l'època. Tanmateix, hi ha indicis que permeten interpretar quina fou la veritable funció de Joan Vendrell en aquest afer. Una atenta lectura del document que formalitzà l'operació permet localitzar un bon nombre de persones de conegut prestigi econòmic i social a la vila. Són els qui signaren el document notarial com a "fermances" o avaladors de les obligacions que acceptava l'arrendatari. Amb tot, però, on els indicis deixen de ser-ho i es converteixen en sospita és en observar com entre la nòmina de personalitats rellevants que es coresponsabilitzaven de la gestió de l'arrendatari no sols hi havia tres individus que en aquells moments participaven en el Consell de la vila —Melcior Palau, Joan Jofre i Jeroni Pou— sinó que àdhuc hi apareixen com a sotasignants Pere Pau Vallmajor, jurat en cap, Miquel Paraller, jurat segon, i Antoni Rosselló, jurat terç[1138].

Es fa difícil rebutjar la sospita d'una certa connivència entre l'arrendatari i aquest grup de regidors que havien participat, alhora, en el disseny de l'operació i com a avaladors de Joan Vendrell. A més, cal considerar que els pactes i condicions amb què es concedí l'arrendament foren especialment interessants per a l'arrendatari. Prenent com a base la mitjana de la rendibilitat dels drets alienats en els tres anys anteriors, hom podia preveure una recaptació en el decurs dels onze anys i mig de 13.949 lliures, mentre que l'arrendatari sols hagué de bestreure 9.600 lliures.

1138. ACA. Arx. Not. Mataró, C-10, 21.VII.1621.

Un document exhumat posteriorment confirma aquestes impressions. El 22 de juliol de 1621 Joan Vendrell, titular de l'arrendament, féu escripturar davant notari una acta de rearrendament de la seva concessió a favor de Melcior Palau, Joan Jofre, Antoni Pedró i Jaume Castellar, alhora que tots aquests es constituïen en companyia, a parts iguals, per endegar l'explotació dels drets concedits[1139].

Resta, doncs, palès que el marc dels arrendaments municipals donava molt de joc a qui tingués inquietuds especulatives. Existia, tanmateix, una clara jerarquització econòmica i social entre les persones que accedien als diversos arrendaments municipals. Els Arnau, Gassia, Esplugues, Rosselló, Portell, Llentisclar, Palau, Feliu de la Penya, Vehils, Tarascó, Pedró, Tarau, Bellot, Jofre i Xammar, entre d'altres, formaven el segment alt del conjunt de licitadors, amb vinculacions familiars molt importants entre els grans propietaris agrícoles, festejant l'accés a la condició militar a través dels títols de burgesos i ciutadans honrats i ocupant les places del consell de la vila. Malgrat els seus orígens fonamentalment agraris, i en algun cas menestrals, mai no restaren indiferents a les possibilitats que s'endevinaven en el món dels negocis.

El segment més baix restà integrat per tota la menestralia —exemplificada en la família dels Brunet— que maldà per ascendir en el cos social —a través de la mateixa via— en una tasca plurigeneracional sense aconseguir, malgrat la tenacitat dels seus membres, eixir del tancat i limitat clos del treball manual.

L'arrendament dels drets dominicals i dels delmes eclesiàstics no podia restar pas al marge de l'evident interès que existia a la vila per aquests temes. En aquest punt es percep, d'entrada, un matís diferencial: en aquest àmbit els arrendataris són predominantment mercaders i

1139. Joan Vendrell, fuster, tenia en arrendament de la vila el conjunt dels drets que aquesta cedí per tal de lluir el censal de 9.500 lliures de Celso Ferrer. En aquesta acta Joan Vendrell, que estava actuant com a persona interposada, féu rearrendament a Melcior Palau, Joan Jofre, Antoni Pedró i Jaume Castellar. Seguidament, aquests "firman entre si per la rahó de les coses sobredites companyia e societat a bé que entre ells vivint no y havia necessitat de scripturas però per què entre ells y llurs successors qüestions no.s seguescan an acordat firmar-ne lo present acte de companyia duradora entre ells per dit spay de onse anys (...). Primerament és pactat entre dits companys que de dit arrendament se fassen quatre iguals parts, axí que tots los guanys, emoluments que de dits arrendaments y drets pervindran (...) y tots los danys y pèrdues, lo que Déu no vulla, que.s poran seguir sie entre dits companys partit igualment entre quatre iguals parts". ACA. Arx. Not. Mataró, 230. 22.VII.1621.

negociants, mentre que la presència de menestrals és molt minsa. A tall explicatiu, caldria considerar que aquest tipus d'arrendament podia ser més complex a l'hora de gestionar que no pas els drets municipals, i també que els senyors laics o eclesiàstics veiessin amb més bons ulls que la gestió dels seus interessos restés en mans d'individus teòricament més "professionals".

La gestió dels drets que la Corona podia tenir, com a senyora sobre els seus vassalls a Mataró, sembla que restà confiada als Arnau, propietaris i mercaders. Així, l'any 1636, en plena ofensiva de la Monarquia en el tema dels "quints" dels drets municipals, s'habilità Antoni Arnau com a representant dels interessos del rei[1140]. Uns anys més tard, les rendes reials sobre el terme de Mataró havien estat arrendades a Miquel Quintana, *milite* de Barcelona, que nomenà procurador a Mataró Antoni Arnau, mercader, amb especial menció al cobrament dels censos *caiguts*[1141].

Diversos monestirs amb drets dominicals sobre les terres de la contrada gestionaven el cobrament de les seves rendes a través de la constitució de procuradors, dotats de poders específics per al desenvolupament de la seva tasca.

L'any 1621 Joan Pere Gassia, botiguer de teles, actuant com a arrendatari dels *redditibus, iuribus, emolumentis prepositurae de Palautordera* cedits pel monestir de Sant Cugat del Vallès, rebia de Joan Xifré, pagès de Sant Martí de Montnegre, 6 quarteres i 6 quartans de blat[1142]. Tot just tres anys més tard accedia a la concessió de l'arrendament del delme de Llavaneres[1143]. Una setentena d'anys més tard, a un altre Gassia, Joan Pau Gassia i Bertran, se li encomanava la realització del capbreu sobre el territori mataroní per part del monestir de Sant Cugat[1144]. Semblantment s'esdevingué amb el monestir de Sant Pere de les Puel·les. L'any 1671 el negociant Joan Torner actuava com a procurador de l'abadessa de l'esmentat monestir[1145] i el 1698 aconseguia fer-se seu

1140. "Anomenaren a Antoni Arnau, mercader de la present vila, a effecte de cobrar, exhigir y rebrer los quints dels arrendaments reservats, a effecte de pagà a S.M. lo pretès quint pretén S.M. sobre les impositions de la Universitat". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 9.XI.1636.

1141. ACA. Arx. Not. Mataró, 1047. 17.V.1697.

1142. ACA. Arx. Not. Mataró, 230. 4.IX.1621.

1143. ACA. Arx. Not. Mataró, 232. 11.IX.1624.

1144. ACA. Arx. Not. Mataró, B-60. 1693.

1145. Joan Torner, negociant, intervingué en un subestabliment sobre una peça de vinya de 15 homes de cavadura amb un cens de 3 lliures anuals i una entrada de 100 lliures com a procu-

l'arrendament de les rendes de l'esmentada institució[1146] en un document on es constata l'interès dominical per percebre el rendiment d'uns drets que semblen ser de difícil o laboriosa recaptació. S'esperava que la gestió de Joan Torner incidís en aquest aspecte amb la motivació d'ampliar, fins on fóra possible, la rendibilitat de la inversió que havia realitzat.

Les rendes parroquials eren també un camp fecund a les expectatives dels negociants-especuladors. Tomàs Esplugues hi participà tan activament, o més, com ho havia fet en els drets municipals. L'any 1609 arrendava al rector de Mataró, Agustí Pladesans, per tres anys, la meitat d'un terç dels cinc que el rector percebia del delme de la parròquia de Santa Maria, per un import de 219 lliures[1147]. L'any 1626 es produí un salt qualitatiu en la seva actuació, constituint una companyia específica per gestionar l'arrendament dels redelmes de Canyamars i de Dosrius.

rador de l'abadessa de Sant Pere de les Puel·les. Establiment fet per Salvador Portell, burgès, a Josep Dameus, cirurgià, i que la vídua d'aquest vengué a Bernat Torner i Gallart, pagès. ACA. Arx. Not. Mataró, 332. 20.I.1671.

1146. Contracte de l'arrendament de les rendes del monestir de Sant Pere de les Puel·les a favor de Joan Torner. "Primer que dit Joan Torner hage de aportar dita capbrevació en dit nom de procurador en la notaria pública de la parroquial iglesia de dita vila (...) convocant o fent convocar los emphiteotas a effecta de confessar los alous a dita il·lustre y reverendíssima senyora abadessa. Los gastos de la qual capbrevació se hagen de aportar del comú del que procehirà de dita capbrevació. Item ab pacte que tot lo que se exhigirà de lluïsmes o terços y axí mateix de totas las pensions atrasades excepto dos pensions hagen de entrar al comú de dita capbrevació, fent-ne tres parts, partideras entre dita il·lustre y reverendíssima senyora abadesa, Torner y Serra, las quals dos pensions, ultra dit ters sian de dit Torner. Item que dit Serra notari hage de assentar (...) totas las confesions y de aquellas y del capbreu que.s farà de ellas dur-ne còpia autenticada a la fi de la capbrevació ha dita senyora abadessa. Item ab pacte que.s done facultat a dit Joan Torner de ajustar qualsevols lluïsmes o terces y de aquells fer gràcia fins a raó de dos sous y quatre per lliura". Import de l'arrendament satisfet per Torner: 75 lliures per un període de 3 anys. Tabba de l'arrendament: "Encantau y al més donant lliurau y arrendau per temps de tres anys que comensaran a correr lo primer de maig 1699 y finiran lo últim de Abril 1702 tots los censos, redits y altres drets y emoluments, ab la terça part dels lluïsmes que dins lo dit temps se esdevindran las restants emperò dos parts, ab la facultat de fer gràcia, tot o en part de dits lluïsmes ab la firma per raó de senyoria a la senyora Abadessa reservats (exceptats emperò censals) Totas las quals coses (...) reben y an acostumat rebrer en la vila y terme de Mataró y altres parròquies circumvehines, totes las quals cosas que ab dit arrendament se comprenan en un llevador que.s donarà al arrendatari firmat de mà de dita senyora abadessa (...) Item que lo arrendatari sie tingut y obligat en fer totas las diligensias possibles extrajudicials en cobrar ditas rendas dels renitents fins a fer-los demanda judicial si convindrà y per dit effecte promet dita senyora abadessa amostrar-los las capbrevacions, actes y altres títols si.ls tindrà, fahents per dita cobransa". ACA. Arx. Not. Mataró, 374. 23.XII.1698.

1147ACA. Arx. Not. Mataró, 1033. 29.IX.1609.

En un principi l'operació es plantejà entre l'esmentat Tomàs Esplugues, negociant, i Joan Sabater, teixidor de lli de Llavaneres. Aconseguiren la concessió per 4 anys i a canvi de 1.690 lliures. Posteriorment se'ls associà Antic Major, de Llavaneres. És interessant destacar com el document constitucional de la societat defineix les funcions dels seus integrants. Sabater s'havia de responsabilitzar de recaptar i portar a Llavaneres els productes delmats: grans, vins, carnalatges, lli, cànem, formatges, etc. També era responsabilitat seva actuar judicialment contra tots els qui es neguessin a pagar. Antic Major tenia la tasca de comercialitzar tots els productes obtinguts. Podia vendre tant a fiat com al comptat, tant a terceres persones com als interessats en l'arrendament, però les vendes a termini s'havien de fer amb fermances. Sabater i Major havien de retre comptes —amb rebuts i àpoques— del tot el que havia entrat al seu poder i de tot el que havien lliurat. Es constituí un fons comú per a les despeses generals. Esplugues era l'únic que no hi aportava treball. Els guanys i les pèrdues s'havien de repartir per terces[1148]. L'existència d'un altre document del mateix any i de característiques molt similars permet ampliar la visió sobre els tipus de drets i els productes sobre els quals es cobrava delme[1149]. És particularment interessant l'amplitud de productes que delmaven en aquestes petites parròquies i sobre els quals els negociants o pagesos no dubtaven pas a avançar-ne una quantitat als rectors, a canvi de la seva explotació. Qui podria treure major rendibilitat a aquests tipus d'arrendament que un pagès o un negociant? I tanmateix, la forma com fou plantejada la intervenció en aquest arrendament anava molt més enllà de la simple especulació monopolística. Hom tenia una concepció global de l'afer que era pròpiament mercantil. Es contemplava la intervenció de la companyia des

1148. ACA. Arx. Not. Mataró, 183. 4.VII.1626.

1149. Pere Bordoi, rector de Sant Esteve del Coll, arrenda per tres anys a Francesc Bramona, pagès d'Argentona, "medietatem tantum modo omnium et singulorum censuum, fructuum, reddituum de vinorum, primitiarum, tascorum, expletorum, partium et aliarum quarumcumque emolumentarum bonarum rerum et iurium universarum dicte ecclesiae parrochialis (...) lo dit reverent rector sia tingut y obligat en aplegar o fer aplegar a ses costes y despeses tots los delmes axí de grans com de vi en la dita rectoria y lo vi embotar en dita rectoria. Y que per los treballs de aplegar dit delme dit senyor rector se puga retenir dos càrregas de vi de la part tocarà a dit Bramona y tot lo cànem se ajustarà durant lo dit temps y axí mateix tots los formatges, pollastres, cabrits y anyells sien de dit senyor rector, accepto que cada any hage de donar un cabrit o un anyell a dit Bramona". Import de l'arrendament, 45 lliures l'any. Termini: 3 anys. ACA. Arx. Not. Mataró, 1047. 11.III.1626.

de la recaptació dels productes fins a la seva comercialització, fins i tot preveient la venda a termini, la distribució dels guanys, etc. S'havia pujat un nou graó qualitatiu, la qual cosa separava l'especulació pura i rasa del negoci on hi havia aportació de capital monetari i humà a la recerca d'uns guanys a través de la intervenció dels mecanismes de mercat.

Els testimonis sobre la negociació en aquests tipus d'afers són nombrosos, tant pel que fa als realitzats per negociants locals, com pels duts a terme per forasters, a les rendes decimals de Mataró o rodalies.

Després d'aquest dilatat excurs entorn de la temàtica de l'arrendament dels drets i la seva significació econòmica, és indefugible fer-ne una valoració.

L'arrendament dels monopolis i drets municipals posava a l'abast d'un sector molt important de la població la possibilitat de temptar les activitats especulatives. Per contra, l'àmbit dels drets dominicals i decimals apareix com d'accés molt més restringit: majoritàriament són negociants i mercaders els encarregats de la seva explotació. Malgrat aquesta diferenciació, els objectius i els mitjans eren gairebé idèntics en els dos àmbits. El que realment es produí fou una selecció econòmica. Hom podia ascendir, en l'estructura piramidal dels arrendaments, des dels més nombrosos d'import més baix fins als de cost més elevat, i probablement de rendibilitats més elevades, als quals sols podien accedir els licitadors amb més recursos acumulats. Així, aquests arrendaments es convertiren en una via oberta per a l'enriquiment i la promoció social a tots aquells qui s'arrisquessin a emprendre-la. És important de ressaltar que el camí —si més no teòricament— era obert a tothom, i tanmateix no tothom assolí l'esmentada promoció social. Intervé aquí un segon element: reeixiren en els seus afanys aquells que foren capaços de preveure els fluxos de la demanda i de l'oferta dels productes i de posseir el coneixement de diferents mercats, la comprensió de les variacions estacionals, el processament de tota mena d'informació, la recerca de capitals o d'asseguradors, el coneixement de les característiques del transport, per mar o per terra, etc.

Aquest context socioeconòmic devia constituir un excel·lent brou de cultiu en el qual els individus més actius, emprenedors, i també afortunats, de la menestralia o de la pagesia entraren en contacte amb uns afers aliens a la seva activitat ordinària. Això els devia servir d'iniciació o d'aprenentatge per introduir-se —obertament i decidida— a futures

activitats de negociació mercantil de major complexitat i risc i, en definitiva, amb expectatives més àmplies de guany.

Aquest aprenentatge donaria llum al dinàmic i nombrós món dels negociants que havien de trasbalsar l'activitat econòmica de la vila. L'arrendament dels drets fou escola i laboratori d'assaig de futurs homes de negocis.

Una segona conclusió, més genèrica, seria la constatació de l'existència en el si de la societat catalana dels sis-cents d'uns importants mecanismes d'acumulació, endògens a la pròpia estructura econòmica, i alhora l'existència d'unes voluntats humanes capaces d'esmerçar energies i recursos per tal d'atènyer els fruits que es podien derivar d'aquesta situació.

Botigues i botiguers

D'ençà de la cabdal aportació de Pierre Vilar, la botiga ha estat considerada el nucli embrionari de l'activitat comercial catalana del segle XVIII[1150]. La recerca duta a terme en el panorama econòmic mataroní del segle XVII ofereix una certa profunditat de camp a les afirmacions del mestre.

Hom s'adona, en estudiar el mot *botiga*, del valor polisèmic que aquest hel·lenisme tenia a Mataró en el període estudiat. Molt a prop de la significació primigènia —dipositar, emmagatzemar— s'anomenava "botigues" a les construccions existents, principalment a la platja[1151] —però també en altres indrets—, emprades per emmagatzemar qualsevol

1150. "Sigui quin sigui, tanmateix el tipus de botiga, sembla clar que l'evolució normal de l'empresa és la següent: en primer lloc, un explotador bastant humil, per al qual l'única activitat és la botiga; després, així que els capitals reunits han esdevingut prou grans, el botiguer -tot guardant algunes vegades el seu títol, probablement per raons d'organització gremial- es llança en operacions més àmplies; confia aleshores la botiga pròpiament dita a un administrador, sovint antic empleat, molt sovint parent, amb qui firma un contracte "de companyia", aleshores la botiga és, per ell, simplement una de les nombroses especulacions en les quals compromet el seu capital". Vilar, P. *Catalunya...*, Vol. IV, pp. 165-166.

1151. L'any 1661 la Universitat vengué dues botigues que tenia a la vora del mar, procedents de la Sínia vella dels Pou de la Sínia. Aquests darrers havien de continuar satisfent un cens al monestir de Sant Cugat de 12 quarteres d'ordi, mentre que el comprador hauria de pagar el lluïsme al monestir a raó d'un ral per lliura del preu de la venda. ACA. Arx. Not. Mataró, 353. 16.I.1661.

mena d'objectes, des de les mercaderies en trànsit custodiades pels exactors dels drets de la Generalitat fins als ormeigs d'un vaixell[1152]. Una segona accepció del mot el vinculava amb l'espai propi per a la realització d'activitats productives de diversa índole. Així, hom anomenava botiga a l'àmbit que ocupava un molí de sal, les dependències on s'elaborava la salaó de peix l'obrador d'un fuster o d'un ferrer[1153]. Probablement per aquesta vinculació de la botiga amb l'àmbit de treball de menestrals i artesans s'arribava a l'accepció de botiga com a espai per a la compra i venda de productes diversos. Així, hom parlava de la *botiga del blat de la vila* per referir-se a la institució comunal que en moments de carestia frumentària gestionava la importació i distribució a la menuda de cereals, així com de les botigues dels daguers, i fins i tot hom es referia amb el mateix nom als establiments dels apotecaris[1154]. Curiosament en aquest punt el mot s'havia retrobat, de bell nou, amb el seu ètim.

Aquesta accepció de botiga —espai destinat a la venda de béns d'índole diversa— quallà en el llenguatge comú d'una forma més dura-

1152. Joan Pere Tarau i Francesc Vilapura, taulers del General, denunciaren un robatori realitzat a la botiga del General. Els objectes robats foren 9 peces de tarades crues pertanyents a Antoni Tresanges, francès, i d'altres. ACA. Arx. Not. Mataró, B-49, 31.VII.1648. L'inventari de Joan Dolça, mariner, ubica a la botiga: "Ittem les veles de dita barca, ço és mestra, lo trinquet, mitjana y lo tou. Ittem dos talles y arga tot de fusta ab dos aspes. Ittem dotse pals de tràurer y tres trossos. Ittem sis pals de ficar. Ittem tres mases per a clavar dit pals de a fica. Ittem tres barrils per a portar aygua". MASM, Not. 2. Inventaris de Mataró. 27.X.1649.

1153. ACA. Arx. Not. Mataró, 1236. 13.V.1696. A l'acta de l'examen de fuster fet per la confraria de Sant Joan a Pau Berenguer s'especifica: "...interrogat empero primerament de algunas cosas tocants al dit offici de fuster y a la pulíssia y destresa de aquell, axí que en virtut del present examen pugue lo dit Pau Berenguer parar botiga de fusta en dita vila de Mattaró". ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 30.XII.1612. Arrendament d'una botiga de ferrer que havia estat de Guillem Gusanyes al portal de Valleix: "...lo qui arrendarà dita casa y botiga stigue obligat en pendre ab benefici de inventari tots los arreus de dita botiga de ferrer com són manxes, encluses, mays y martells, stanalles, com encara qualsevol altres arreus". ACA. Arx. Not. Mataró, 154. 24.II.1621.

1154. "Que sia feta una crida donant llibertat a qualsevol persona de portar blats forasters y de aportar en ella per pastar y vendra al preu que starà lo blat de la botiga de la vila". Arx. Not. Mataró, C-11. 2.I.1631. En el context d'un enfrontament entre els daguers i els taulers de la Generalitat hom observava "que tenint botiga en sas casas, y vendrer aquellas a la menuda, per cada navaja, daga ho ganivet que vendrian haurian d'anar a la taula del General". AMM. Llig. 22. 24.X.1692. A instància de Pere Tomàs, apotecari, i amb assistència del jurat primer, regint la batllia, "se ha fet executió contra los béns de Pere Gual pagès de la parròchia de Sant Martí de Mata en virtut d'una confessió per dit Gual feta al dit honorable Pere Tomàs per rahó de medecines presas en sa botiga". ACA. Arx. Not. Mataró, B-53. 30.X.1660.

dora que els sentits anteriors. Semblantment, des d'una visió estrictament econòmica, la botiga fou una institució generadora d'una bona part de l'activitat comercial, més enllà de la pura i simple venda al detall. Certament que un bon nombre de botiguers s'especialitzaren en la dimensió més tòpica de la seva activitat, però el que marca la singularitat d'aquest col·lectiu és el caràcter emergent d'individus que, tenint com a punt de partida el petit establiment casolà, s'endinsaren en activitats cada volta més complexes que els permeteren atènyer espais cada vegada més amplis de l'activitat econòmica, així com dels guanys que se'n podien derivar. En aquest punt, els mots *botiga* i *botiguer* experimenten una nova evolució semàntica que caldrà considerar.

Òbviament, ni totes les botigues dedicaven la seva activitat al mateix tipus de productes, ni la seva significació econòmica era necessàriament homogènia. Hi ha una diversitat de situacions que coexisteixen en el període estudiat i que fan avinent la possibilitat d'analitzar, d'una forma diacrònica, aquesta institució econòmica bàsica, per a la qual cosa esdevé indefugible l'anàlisi de testimonis concrets.

Pau Gener, reputat com a teixidor de lli, visqué fins a l'any 1623 en una casa de lloguer situada prop del portal de Valleix. A l'entrada del seu domicili, s'hi trobaren els elements propis de la seva professió: dos telers, pintes, ordidor, etc. Tanmateix, el que crida més l'atenció no són pas aquests elements, sinó d'altres que hi havia a la mateixa estança[1155]. Malgrat l'adscripció socioprofessional de l'inventariat, es planteja el dubte de saber quina devia ser l'activitat econòmica prioritària d'aquesta unitat productiva. El que apareix amb claredat és que Pau Gener devia

1155. Efectivament, el notari va descriure una taula petita de fusta de pi per mesurar oli, un gibrell de terra pel mateix efecte, dos porrons i dos embuts de llauna, una mesura d'un "cortó", una de mig "cortó", una d'una "quarta", altra de "dos dinés" i una darrera de "un diner". També s'hi feu constar una alfàbia amb capacitat de tres cargues buida. En un altre ordre de coses, s'hi trobà una salinera de pi per posar saladura, un banc de fusta per pesar peix salat, unes balances, dotze tonells tonyiners buits, una "bóta per a molrer sal ab dos pedras per a dit effecte", "unes balances amb pesos de lliura, mitja lliura, unces i un "cortà". En una capsa llarga hi havia una rova de pòlvora, una portadora amb un quintar de sal de Cardona, cinc dotzenes i deu pales de fusta noves, tres paners de canya mitjancers, una grossa de tiretes d'aluda -teixit molt bast i ordinari-, dues grosses de tiretes de fil de "dos el diner", una grossa de cordoneres de fil, sis dotzenes de culleres de fusta noves, dos cafissos de sal grossa, una portadora amb un quintar i mig de sabó, mitja rova de perdigons, una romana per pesar un quintar, una raima de paper d'estrassa, una mesura de mig "cortà" per mesurar sal i, finalment, una sanalla amb una rova d'arròs. MASMM. Inventaris, 1.VII.1623.

treure partit de la presència habitual de dones que s'adreçaven al seu obrador, bé per portar-hi el cànem casolà filat, bé per recollir-lo un cop teixit, per tal d'oferir un conjunt de productes que tenen dues característiques definitòries. En primer lloc, són majoritàriament articles d'una elevada incidència domèstica i quotidiana, el que havia de permetre una ràpida rotació i una certa liquiditat dels guanys. I en segon terme, són productes amb uns costos molt baixos, que no feien necessària una inversió ni immobilització monetària gaire significativa.

En el segon graó d'aquesta estructura piramidal dels botiguers, caldria considerar-hi aquells que en funció del seu treball tenien, d'acord amb el llenguatge gremial, dret a "*parar botiga*". Nicolau Seguí, candeler de cera, en seria un prototipus significatiu. Moria el mes d'octubre de l'any 1620. En el seu establiment, que s'obria a la plaça de la vila, en una casa de lloguer hom descriu la botiga "*voltada de parastatges*", i en ells nombroses capses —la majoria rodones i de color vermell—, així com la presència d'un taulell de fusta i un armari[1156]. Altra volta es repe-

1156. Entre els elements més significatius de les activitats desenvolupades pel difunt hi hauria els següents: un canastró de ferro amb balances d'aram, un canastró de ferro amb balances d'aram petites, un tros d'aram per collir pebre, un canastró de ferro amb balances d'aram petites, vuit pesos de ferro per la botiga, onze pesos de ferro menuts, una romana amb el piló de ferro de pes de quatre quintars i dues roves, una romaneta petita de tres roves, dos parells de tisores de sabater, un lliurador d' aram, una copina petita de llautó per "a treurer lo pebre del morter", dues mans de morter de ferro de setze lliures, un morter de coure de pes d'un quintar i quinze lliures amb el seu peu de fusta; en el calaix petit dues lliures de "menuts", un tallador de fusta de tallar blens, una capsa llarga de fusta de pi amb sis lliures de fideus, una senalla amb una lliura d'"almanguera", dues lliures d' alum, dues roves de caparrós, mitja rova de bolarmeni, deu lliures de sofre, una rova i mitja d'aiguacuit, setze lliures de galés -potser galanga?-, tretse lliures de gingebre, setze roves d' avellanes, tres quintars d' arròs, un sac de pebre de pes tres roves i mitja i cinc lliures, un sac d'ametlla picada de pes tres roves, un altre amb tres roves i mitja, "dos talles ab tots sos arreus", tres roves menys dues lliures de cera nova en pa, onze lliures de candeles de cera groga petites, vuit lliures de cera obrada en candeles blanques i "sirios", tres roves menys quatre lliures de cera de refús blanc, quatre atxes de cera blanca de pes de setze lliures, una rova i mitja de cera blanca obrada bona; "dins de una capseta de trabuquet tres ferros per a obrar y pintar la sera", cinc fulls d'or i pell per pintar la cera, un canastró gran amb balances de llautó, una lliura i una unça i mitja de safrà, catorze lliures de regalèssia, dues lliures d'esponges, una rova i mitja d'ametlla picada per fer confits, mitja rova i dues lliures de caparrós, tres lliures i mitja de "gales", onze unces de celiandre, dues unces de brasil raspat, sis unces d'encens, set unces d'ametlles picades, set unces de clavells, onze unces de gingebre picat, quatre lliures i tres unces de blanquet, una escala de fusta petita. A l'entrada de l'esmentada vivenda, un fogó de fer torrons de fusta, una espàtula de ferro, "dos tamissos de passar pebra y salça", un canter de mel de pes una rova i vint-i-dues lliures, un motlle de ferro per fer filera, un perol gran d'aram per fer torrons, un altre "parol de aram dit confitera", un perolet d' aram de coure sucre, una cassa gran de fer cera; una altra cassa de fer cera, dins d'una capsa, un "real de

teix el mateix dubte expressat en comentar l'inventari de Pau Gener. L'actuació professional de Nicolau Seguí no es troba pas circumscrita al que, pel nom que la documentació li aplica, caldria considerar. Més encara, la seva implicació en camps com la drogueria i, per extensió, la confiteria, permeten percebre activitats en les quals entrava en clara concurrència d'interessos amb altres botiguers —com els adroguers— que tenien el seu propi estatut i representació en el petit comerç local.

Aquesta manca de delimitació en les competències específiques del comerç al detall adquiria carta de naturalesa pròpia a les botigues de teles. En morir Margarida Tria l'any 1638, el seu espòs, Jaume Tria, botiguer de teles, féu prendre inventari dels béns compartits entre els cònjuges. A la casa, situada en el carrer que porta de la plaça al temple parroquial, s'hi descriu una botiga amb una àmplia oferta de tota mena

bascuyt que són trenta parells", dues lliures de carabassat, tres dotzenes i cinc "cuets volados", tres grosses i quatre dotzenes de "cuets patadors", quatre dotzenes de "cuets embriachs", onze lliures i vuit unces de pols de pebre, cent cinquanta neules de fer "marçapans", una lliura de "menys quebrados", deu lliures i mitja de pa de sucre, catorze lliures i mitja de panses velles, una lliura i divuit unces de salsa picada, una unça i mitja de gingebre picat, un canastró de pesar plata petit amb pesos per pesar quaranta reals, cinc raimes paper d'estrassa, una lliura i nou unces de sucre candi, una cassa xica de fer cera, una casseta més xica de fer cera, un colador de cera d'aram sense mànec, un colador d'aram amb mànec de ferro, dues esplanadores de (...) "per a splanar candelas y siris", una escumadora per escumar sucre amb mànec de ferro, una casseta d' aram per escalfar sucre, "una setra de aram per a buydar sera quant feyan siris", un torn de ferro per a fer ciris i torxes, un perol d'aram amb nanses per fer cera, una olla d' aram per fondre cera amb nanses, "un parell de naules de ferro per a fer neulas" un parell de obliers de ferro usats, una caldereta d'aram usada sense mànec, una pala de foc de ferro, un fogó de ferro per torrar la fruita seca, mig quartà de sal grossa, "dos sedassets" per passar sucre, dos sedassos un de serres i un de seda per passar farina, un "batador" i un "menador" de fusta de fer neules, diversitat de ferros per al foc, lleves, molles, un espanillador, una paella d'aram, un pot de vidre xic de tenir confitura, un peu de fogó de fusta, una quartera de blat, dues roves de farina, dues cargues de llenya. En un cofre, a la cambra on dormia el difunt, trenta lliures de canyella de "gruell", dues lliures de canyella en canó. En el celler s'hi inventarià mitja rova de pega, un quintar de carbó i un carretell de pinyó de pes nou roves i tres lliures. A la cambra fosca, onze quarteres i quatre quartans d'ametlla en clova, quatre quarteres de clova d'ametlla, dos canters grossos de mel plens, dues gibrelles de terra negres de torrar ametlla, tres quartans de ciurons. A la sala, dues ampolles grosses plenes d' aiguaròs, d'altres amb aiguardent i aiguanaf. A la posterior venda a l'encant s'hi especificaren alguns productes no esmentats a l'inventari: dues lliures de confits fins a cinc sous la lliura, confits grans a tres sous lliura, deu unces d'argentviu a dotze sous lliura, una lliura i mitja de matafaluga, una lliura i nou unces de comí, una lliura i mitja de nous moscades, un "poquet de trementina", trenta-quatre lliures de confits gingebrons, dragea a cinc sous lliura, vint-i-dues lliures i mitja de confits comuns i mitjans a dos sous i mig la lliura. I un altre detall suggerent: "una bota de fusta de rourer ayguardentera de tinguda de dos càrregues". MASMM. Inventaris. 11.X.1620.

de productes[1157], fins i tot oli, sal i arròs, aquest darrer present a tots tres inventaris.

1157. Trenta dotzenes d'espardenyes comunes de cànem, tres dotzenes i mitja d'espardenyes de cànem dobles, trenta raimes de paper de Girona i sis raimes de paper de Gènova, tres bales de paper d'estrassa, cinc dotzenes de cartes xiques per jugar, blanques i reixades, mitja dotzena de cartes de bastons, quinze milers de claus dinals, deu milers de claus mallals, quatre milers de claus ternals, tres milers de claus "quernals", tres milers de claus cinquens, tres milers de claus sisens, deu milers de claus vuitens, dos milers de claus doblers, vuit mil claus de ferrar, un miler de tatxes grosses, vuit roves de sabó, quatre cordes de teles tenyides, sis peces de cotons blaus, dues peces i mitja de teles d'Alexandria blaves, quatre dotzenes de vetes dobles de filadís, tres dotzenes de vetes estretes, una dotzena i mitja de vetes de la terra de filadís, quinze grosses de botons de pèl, trenta grosses de botons de seda de diferents colors, dotze lliures de filet de saló, cinquanta peces de vetes napolitanes de seda, tres-centes canes de tafetanet de quart, dues dotzenes de vetes de seda estretes, tres-centes canes de tafetanets de mig pam, cent cinquanta canes de vetes napolitanes de seda nombre 15, una lliura de cotó blau per teixir, tres dotzenes de bosses d'aluda o saquets, dues lliures de cotó blanc en cabdells, tres dotzenes de bosses xiques d'aluda, cent plomes per escriure, vuit lliures de pólvora per tirar, dues lliures de salsa picada, dues lliures de pebre bo, dotze dotzenes de salms i beceroles, una dotzena de pelegrins i altra de "flansems", mitja dotzena de doctrines, sis "memòries espirituals", quatre dotzenes de vetes de fil entre amples i estretes, dues dotzenes de faltriqueres d'aluda entre grans i xiques, mitja dotzena de mitgetes de tela blanca, quatre dotzenes de pintes de fusta de boix entre d'home i de dona, nou roves de pilotes i perdigons de plom, una lliura i mitja de candeles de cera groga, sis lliures de candeles de sèu, en quatre gerres quaranta quartans d'oli, sis lliures de seda de diferents colors per cosir, una lliura de seda negra per cosir, tres peces de bocaram entre negre i color, una dotzena i mitja de ribants o vetes de seda i plata, una lliura de primitxol negre, dotze dotzenes de beines de dagues, dues dotzenes de mitges de llana vermelles, dues dotzenes de mitges de llana dites de calsó, una dotzena de mitgetes de llana del primer calçat, una dotzena i mitja de bosses d'aluda de tres parròquies, vint-i-quatre canes de filempua comuna, catorze canes de glassa de seda blanca, una peça i mitja de cotó de Sicília, quatre canes de barreta o glassa de seda, una cana de picotes amb escapolins, dues canes de fil i seda blanc, sis canes de cotonina blanca de mostres, sis unces de filet de crema nombre 135, una peça de tela genovesa, un quart d'alemanya comuna, cinc canes de tarada blanca en trossos, dues canes i mitja de navals, dues canes i mitja d'alemanyetes, una lliura de pes de passamà negre de seda, tres unces de seda crua, quatre unces de fil noguerat, una dotzena i mitja de mitges de dona d'estam de colors, sis maços de fils blaus i blancs, tres dotzenes d'agulles de vint-i-quatre unces, quatre peces de veta de filera, vuit peces fetes de filet estret, un taulell llarg de fusta de pi amb un calaix, una tauleta petita amb un calaix per mesurar i vendre oli amb un gibrell de terra, mesures i embuts. Tres banquets, sis cadires, una bandinella -tros de tela en forma de cortina per als prestatges- folrada i usada, un miler de gafets de fil d'aram un canastró amb pesos de ferro i balances d'aram, un canastró molt petitó per pesar seda, quatre milers de tatxes de gavarrot, un miler d'anelletes de fil d'aram i cinquanta gafets de capa, mitja capsa de serres de sabater per cosir les sabates, dos-cents ferros d'alena, un miler d'agulles de cosir, un trabuquet per pesar moneda, així d'or com de plata, amb els pesos, dues dotzenes de didals de dona, dues romanes de ferro, una gran i l'altra petita, mitja raima de paper de forma mitjana, dues bótes per tenir sal amb un quartà de sal a cadascuna, tres roves d'arròs, dues roves i mitja de goma blanca per engomar, tres quarteres de civada, una capsa per tenir "osties vermelles de clourer lletres", mitja lliura de "serilla per a enserar". A l'estable de la casa, una premsa de fusta per premsar "teles". A la sala, cinc dotzenes de pales de fusta per vendre, una dotzena i mitja de sacs de canamassos usats, quatre dotzenes d'espardenyes. Diver-

Els tres testimonis aportats, tots ells pertanyents a la primera meitat del segle i gairebé coetanis, ofereixen una expressiva imatge de la vitalitat del comerç al detall a la vila mataronina. Aquesta afirmació es basaria fonamentalment en la diversitat i varietat de l'oferta, en què predominen els elements d'ampli consum, com l'alimentació, el vestit, la il·luminació, alguns productes de tipus industrial, elements prou suggerents com el material d'escriptura, llibres o articles pirotècnics. Un altre element a destacar fóra l'afany dels botiguers a ampliar el ventall de la seva oferta prescindint dels límits convencionals amb la finalitat d'atreure l'interès dels consumidors a les respectives botigues. La presència de productes forasters —fàcilment observable en els teixits de la botiga de Jaume Tria— mostra una obertura a les xarxes més actives del comerç mediterrani del moment sense que hi manquin, però, i on també estan presents referències a productes americans.

És indubtable que els homes que es trobaven al front d'aquests establiments gaudien d'una situació de privilegi a l'hora d'iniciar-se en les activitats mercantils d'alta volada. La temptació degué ser prou forta com per seduir nombrosos membres d'aquest col·lectiu, entre ells, els botiguers de teles, draps o *pannorum lanae*, que es convertiren en punta de llança en aquest salt qualitatiu i quantitatiu.

Els botiguers de teles

> *El droguer, que toca una mercaderia quasi enterament importada, ocupa com ja hem vist el lloc més respectable. Però el botiguer de teles és igualment l'home d'horitzons bastant amplis*[1158].

La destacada presència que els homes dedicats a aquesta activitat econòmica tingueren en el Mataró del segle XVII, la seva responsabilitat en el trencament del vell model de botiguer tradicional i l'obertura de nous horitzons a l'activitat econòmica, els fan mereixedors d'un estudi individualitzat.

sos objectes deixats en penyora de compres no abonades, un aguller de plata amb un morteret de coure, onze culleres de plata, una altra cullera i aguller. MASMM. Inventaris, 17.VII.1638.

1158. Vilar, P. *Catalunya...*, Vol. IV. p. 165.

Pierre Vilar havia definit aquest col·lectiu com un grup d'horitzons amplis[1159], atesa la vinculació entre comerç de teixits i comerç exterior. Aquesta rellevant posició en el món dels intercanvis, sens dubte, degué ser un estímul per endegar una gestió econòmica molt més àmplia i diversificada del que hom podria considerar *a priori.*

El primer que sobta d'aquest grup tan específic —botiguers de teles o de draps— és el nombre dels seus representants, en una població amb un potencial demogràfic com el mataroní, allunyada dels grans centres de poder polític i amb un nombre ridícul —per no dir inexistent— de personatges aristocràtics que poguessin mantenir una despesa sumptuària significativa en elements de vestuari o aixovar. Malgrat tot, botigues i botiguers d'aquesta especialitat no paren d'aflorar a la documentació. I aquest és el segon element a destacar: la seva assiduïtat a les fonts econòmiques no necessàriament apareix lligada a l'activitat que els aplega com a grup, sinó a d'altres de naturalesa ben diversa.

Pel que fa al nombre de detallistes d'aquest ram, un document de 1636 fixa amb tot detall les persones vinculades a aquest quefer en aquell moment concret. Així apareixen referenciats Dionís Major, Salvador Misser —que presenta els comptes juntament amb Joan Pere Gassia—, Jeroni Picaire, Onofre Arnau, Jaume Tria i Joan Sabau, mercer. La botiga de Picaire és, en aquest context, una de les més ben proveïdes[1160].

1159. "Però el botiguer de teles és igualment l'home d'horitzons bastant amplis. Fins al final del segle, en efecte -i el canvi serà de significació important-, el comerç de draps, teles, sederies, serà en la seva major part un comerç d'importació de teixits". VILAR, P. *Catalunya...*, Vol. IV, p. 165.

1160. En el context dels fraus per contraband de mercaderies franceses prohibides, els botiguers de teles de Mataró presenten al batlle memorials de les existències d'origen foraster. El més ampli és el de Jeroni Picaire. S'hi citen: alemanyetes, alemanyes, batistes, navals, estopetes de Cambrai, constances, teles de Gènova, tarades blanques, caniquins, cotó blanc, 23 canes de cotó de Sicília, cotons blaus, holanda platejada, holanda groga, bocarams, maços de fils blaus, vermells i blancs, 30 papers d'agulles de llautó, agulles de plata xiques, agulles de cap, 400 plomes d'oca, raspalls de fregar fang, espanilladors, esperons, escalfadors de llautó, "vainots" de canó, serres de sabater, alenes de sabater, 2 dotzenes d'"huleres", 200 tatxes de sabater, 8 dotzenes de rosaris d'"hos y de bresil gravats y blancs y vermells de 5 denes", 2 dotzenes i mitja de rosaris de 15 denes de brasil, 1 dotzena de rosaris de fusta de 15 denes, 2 "cadenes de dos dobles cada una de crestall ab los grans grosos, migans y xichs", 3 lliures de llautó de paleta, 1 lliura 9 argenços de fil d'aram, 362 cordes de "sitra", 1 lliura fil de manacort, 15 culleres de llautó, 12 dotzenes de cascavells de cavalls, didals, vetes, miralls, paper, botons de vidre, de seda, cordó de València, etc. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 29.IV.1636.

I tanmateix, amb anterioritat a aquestes dates, l'activitat dels botiguers de teles o draps no havia estat pas neglibible. L'any 1622 Llorenç Puig Llentisclar, mercader de Mataró, i Jeroni Picaire, botiguer de teles, donaven per liquidada una societat que s'havia constituït a Barcelona just deu anys abans amb un capital de 800 lliures. Com queda explicitat en el text, la causa de la liquidació fou l'escàs marge de guanys que generà[1161].

Quatre anys després, membres de la poderosa família dels Arnau realitzaven una aportació de capital de 3.000 lliures a la botiga propietat d'Onofre Arnau —fill i germà, respectivament, dels nous partícips—. És interessant ressaltar que aquesta significativa aportació monetària modificà l'estructura de la propietat de la botiga d'Onofre. A partir de la incorporació de Margarida i Antoni Arnau la botiga de draps es consideraria constituïda en societat. Onofre en portaria la gestió —sense fer cap aportació monetària— i els guanys es repartirien al 50% entre Onofre, per una banda, i la seva mare i germà per l'altra[1162].

1161. Dissolució de la societat formada per Llorenç Puig Llentisclar, mercader de Mataró, i Jeroni Picaire, botiguer de teles. Constituïda davant Rafel Pellicer, notari de Barcelona, el 10.XII.1616 per un termini de 6 anys. Llentisclar aportà 500 lliures i Picaire 300 per tal de "illas smerciare et negotiare haberem in quadam botigia telarum in presenti villa et pro illa in rebus et mercedibus mihi benevissis (...) non ostante tempore dicte societatis elapsum non esse propter pauca et nimia lucra et emolumenta a dicta societate utriusque parti (...) pervenientia fuit deductum et conventum inter nos ut dictam societatem sich inter nos factam e o firmatam extingueremus". A Llorens Llentisclar li corresponguerem per la seva aportació "ex lucris et emolumentis usque in diem presentem" 181 lliures, 7 sous i 8 diners. ACA. Arx. Not. Mataró, 1045. 8.II.1622.

1162. Companyia formada per Margarida Arnau, vídua de Gaspar Arnau i els seus fills Antoni Arnau, mercader i Onofre Arnau. "...aserca de la botiga de draps y altres robes y mercaderies que los sobreanomenats tenen y posseheixen en la present vila de Mataró y en les cases situades en lo carrer dit la riera de Cirera (...) Primerament los dits Margarida Arnau y Antoni Arnau, mare y fill, prometen al dit Onofre Arnau fill y germà llur respective em posar de capital en la dita botiga com de fet vuy dia present ya tenen possades tres milia lliures moneda barcelonesa, les quals han lliurades ab diferents partits de comptants en mans de dit Onofre Arnau, y aquelles dit Onofre Arnau ha distribuïdes ab diferents draps y altres mercaderies per dita botiga que vuy són en aquella. E lo dit Onofre Arnau sols promet posar sos treballs en la present companyia (...). Item és estat pactat entre les dites parts que la present companyia hage y sia duradora per temps de deu anys íntegros, duradors del dia present en avant y que a la fi de dit temps sia obligat dit Onofre Arnau en donar compte y rahó als dit mare y fill Arnaus y als seus de tota la administració de dita botiga y companyia, y axí mateix restituhir y tornar-los les dites tres milia lliures de capital, y no res menys, la meytat de totes les ganancies que en tot lo dit temps se hauran fet en dita botiga y companyia. Y no res manco, lo que Déu no vulla, si y havia pèrdues se hagen de patir entre dites dos parts per iguals parts. Item és pactat que sempre y quant les dites parts se concordaran se puga dita companyia extinguir, créxer o disminuir,

En el darrer terç de segle, el nombre de botiguers de teles i draps continuava essent molt important a la vila. Un document de l'any 1684 recull unes disposicions dictades pel lloctinent segons les quals els botiguers havien de posar de manifest les mercaderies d'origen francès que es trobessin al seu poder davant del tribunal de la Capitania General. Joan Bòria, negociant de Mataró —però residint a Barcelona—, féu la declaració en nom de Joan Gemmir i Lleonart, Miquel Simó, Antoni Pau Mallol, Josep Carbonell, Francesc Bruguera, Esteve Lavernia i, en un altre document, Gaspar Cantallops, Joan Fins i la vídua de Jaume Lladó, tots ells botiguers de Mataró[1163].

Si el nombre dels implicats en aquestes activitats és eloqüent, probablement encara ho és molt més conèixer els dilatats horitzons geogràfics i la diversitat d'interessos que podien atendre en les seves activitats.

L'any 1600 Montserrat Picaire, botiguer de teles[1164], trobant-se a Gènova, gestionà els interessos de diversos exportadors de vi mataronins que havien tingut problemes per recuperar els envasos d'una important tramesa de vi[1165]. Uns anys més tard, el mateix personatge atorgava poders a mercaders de Saragossa per tal de cobrar els deutes que tenia pendents d'un tal Diego Sans del Villar, *vellutero*[1166]. Els Picaire mantingueren la seva activitat durant tot el segle, assolint una notable promoció social. L'any 1677 Josep Picaire, tot i conservar la condició de botiguer de teles, desenvolupava les tasques d'*exactor dels drets y*

fent-se clarícia la una part a l. altra". Testimonis: Marc Antoni Ferrer, mercader d'Arenys, i Joan Esteve Aimeric, pagès de Cabrera. ACA. Arx. Not. Mataró, 1047. 6.VI.1626.

1163. ACA. Arx. Not. Mataró, 415. 11.II.1684.

1164. En aquest període Montserrat és nom masculí, mentre que per al femení s'emprava Montserrada.

1165. Montserrat Picaire, botiguer de teles, rep de Barthomeu Puig Llentisclar, negociant, 12 lliures, 18 sous i 4 diners per les gestions que realitzà a Gènova, per compte de Puig i de Pere Despuig, Gaspar Portell, Joan Arnau Palau i Jaume Major. Se li havia encomanat recuperar del capità Heroni Interiano 100 bótes de vi buides. Per cada una de les 100 bótes recuperades se li donà 2 sous 7 diners. ACA. Arx. Not. Mataró, 161. 15.II.1600.

1166. Montserrat Picaire, botiguer de teles de Mataró, dóna poders a Joan Maurella i Damià Isern, mercaders i ciutadans de Saragossa, "para que y por mi y en mi nombre y como ya mismo representando mi persona puedan pedir, demandar, recebir, cobrar y haver, así en juizio como fuera d.él, a saber del señor Diego Sans del Villar, vellutero, y de Miguel Varena, ciudadanos de Çaragossa, todos y qualquier maravedís, dinero, mercaderías comandas (...) y otras qualesquier cosas que me deven". ACA. Arx. Not. Mataró. 1100. 10.IX.1626.

emoluments de la Capitania General a Mataró, que tenia competències sobre les mercaderies que entraven de contraban, àmbit que potser no era el més idoni per ser responsabilitat d'un botiguer de teixits. El document en concret deixa entreveure la possibilitat d'irregularitats en la gestió de Picaire en el compliment de les seves obligacions com a funcionari[1167]. Anys més tard, l'esmentat Josep Picaire persistia en el seu interès per tenir una situació de privilegi sobre l'entrada de teixits estrangers, malgrat el conflicte que això li generà amb els recaptadors del dret d'entrades i eixides de la Diputació del General[1168]. I, paral·lelament a tot això, no deixava d'atendre pas la gestió dels seus propis negocis[1169].

Joan Lapeyra és un altre botiguer de teles en actiu fins a l'any 1654; a la seva mort, disposava en el seu establiment, de teles per valor superior a les 600 lliures[1170]. El mateix any la seva vídua gestionava una assegurança marítima de 100 lliures sobre mercaderies per navegar fins

1167. Francisco de Córdoba, assessor de la Capitania General, es presentà amb altres autoritats i notari davant Josep Picaire, botiguer de teles i "exactor dels drets y emoluments de la Capitania General a Mataró", i li reclamà tota la documentació del seu càrrec. En el document es detallen diversos pagaments efectuats per Francesc Lleonart, notari (32 dobles d'or) i Josep Corbera (22 lliures i 10 sous). Tenien diverses partides Miquel Salvador i Jaume Sahoner, notari. S'instà Picaire, sota jurament, que declarés si tenia més documentació. Finalment Francisco de Córdoba requerí i advertí, en presència del notari, i sota pena de 500 lliures, "que d.esta hora en avant no despatge ni dexe ni permeta desenbarcar en la platja del mar de la dita present vila de Mataró, ni en altra part, ningun gènero de robas y mercaderias de contrabando, ni altres robas ni mercaderias, encara que no sian de contrabando, que vindran embarcadas ab las ditas de contrabando, sinó que aquellas remeta al consistori de dita Capitania General per a que allí se ordene lo que se haurà de fer". Picaire respongué que "faria ab tot effecte totas las diligencias que seran menester per a que no se desembarquen semblants robas y no se defraude cosa alguna a la dita Capitania General". ACA. Arx. Not. Mataró, 338. 20.V.1677.

1168. "Continuau y llevau acte de com jo, dit Joseph Picaire, exactor del real Tribunal de la Capitania General de Catalunya, residint en la present vila de Mataró lo die sinch del present y corrent mes de mars, inseguint lo orde tinch de sa excelència y Real Tribunal de la Capitania General lloguí una botiga en la present vila en lo carrer dit de Sant Antoni, prop de la vora del mar, per tenir aquella per aduana o barraca de la Capitania General y per que a tothom constàs posí a la porta de dita botiga las armas del rey nostre senyor, que Déu guarde, perquè totas las robas y mercaderias de fora regne que arribarian en la present vila fossen aportades en la dita botiga o aduana de dita Capitania General y aquellas ser vistas y regonegudas en dita botiga per mi com exactor predit". ACA. Arx. Not. Mataró, 483. 6.III.1697.

1169. Josep Picaire, botiguer de teles de Mataró, nomenà procurador seu a Francesc Riera "calceterius" de Vic, a fi de gestionar el cobrament de 55 lliures 3 sous que li devia Antoni Delrega, negociant de Vic. ACA. Arx. Not. Mataró, 338. 16.III.1667.

1170. ACA. Arx. Not. Mataró, 318. 26.II.1654.

a Marsella o Gènova, amb menció expressa de corresponsals a cadascun d'aquests ports[1171]. Miquel Simó és un altre personatge pertanyent al mateix col·lectiu, que complementa la seva activitat d'importador de teixits[1172] amb l'exportació, concretament de pinyó. L'any 1659 n'embarcà vint-i-dos barrils al vaixell del capità genovès Tomás Blanco[1173]. L'any 1672 apareix immers en una altra operació de les mateixes característiques que permet constatar com en aquell moment funcionava una xarxa de relacions interpersonals amb els ports més importants del Mediterrani occidental que podia agilitar la resolució dels conflictes que solien afectar la pràctica comercial[1174].

Una notícia de l'any 1685 l'ofereix un testimoni singular de la imatge que els contemporanis podien tenir dels botiguers de teles. Nou anys abans, el rector de Dosrius, Isidre Fontdevila, havia cedit 100 dobles d'or a Josep Carbonell, botiguer de teles de Mataró, per tal que les negociés. Pel desembre de 1685 el valor de la inversió es calculava en 493 lliures i 17 sous[1175].

1171. Seguretat posada per Francesc Vilapura, per compte de Marianna Lapeyra, vídua de Joan Lapeyra, botiguer de teles, sobre les mercaderies a embarcar a la barca *Jesús, Maria i Josep*, patró Geraldo Ferro, genovès, per anar a Marsella o Gènova "ahont millor li aparexerà" i lliurar les mercaderies a Marsella a Antoni Duprés i a Gènova a Agustí Martínez. També s'hi compta la mercaderia de retorn. Asseguradors: Jaume Nadal de Mataró, doctor en medicina per 50 lliures, i Josep Andreu, apotecari, per altres 50 lliures. Interès: 7% ACA. Arx. Not. Mataró, 318. 6.III.1654.

1172. Declaració de Miquel Simó, botiguer de teles: "...me importa provar per testimonis dignes de fe com als denou de febrer propassat arribà en la plaja de la present vila lo patró Joan Baptista Bubon, de Sant Remo, ribera de Gènova, ab sa barca, en la qual descarregà ab una carreta de dita barca y posà en terra una bala de teles alemanyes nombre 18 per ell dit Simó. Y descarregada y posada en terra dit Simó la féu aportar en la casa del General que és en la present vila ahont ha stat fins lo die present y està encara de present, que se és despatxada per lo tauler de dit General, despatxant la qual se ha trobat haver-hi en dita bala (...) de ditas pessas de tela alemanyes mullades". ACA. Arx. Not. Mataró, B-55. 19.IV.1666.

1173. ACA. Arx. Not. Mataró, B-53. 6.IX.1659.

1174. Martí Simó, botiguer de teles de Mataró, nomena procuradors seus a Pere Roma i Cebrià Roma, el seu fill, mercaders de Marsella, per tal que puguin reclamar "...tretse barrils de pinyó picat meus propis marcats ab esta M.S marca, los quals als nou dies del mes de agost pròxim passat jo, dit Miquel Simó, en la present vila de Mataró carreguí sobre la barca del patró Joan Guerau, català, per aportar ab dita sa barca a la ciutat de Gènova y entregar aquells a Agustí Martínez, residint en la dita ciutat de Gènova, conforme la pòlissa de carregament que jo entreguí al dit patró Joan Guerau, que de present, segons se diu, estar detingut en Vilafranca de Nissa sens títol ni causa justa...". ACA. Arx. Not. Mataró, 333. 22.IX.1672.

1175. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 22.XII.1685.

Antoni Pau Mallol, Francesc Gemmir i Lleonart i Joan Bori i Pareller foren altres botiguers de teles de la segona meitat de segle[1176].

La nissaga mataronina dels Gassia és prototipus d'aquesta versatilitat i habilitat dels botiguers de teles per moure's en l'àmbit mercantil. El primer membre documentat és Joan Pere Gassia —tot i que podria tractar-se de dues persones, pare i fill, amb el mateix nom—. Una de les notícies més antigues que es coneixen d'aquest personatge el defineix com a *sartor*; tanmateix, tot i que la sastreria era sens dubte un dels millors punts de partida per endegar la tasca de botiguer de draps, en aquells mateixos moments Joan Pau Gassia es dedicava ja a arrendar els seus drets als titulars laics del delme mataroní[1177]. Un conjunt de dades força ampli permeten reconstruir la biografia econòmica d'aquest sastre emprenedor.

L'any 1613 Joan Pere Gassia apareix com a receptor de les rendes d'un censal que tenia com a garantia una vinya[1178]. En aquest mateix any, se'l troba intervenint en la compra de pedra[1179], en la venda a crèdit de cereals[1180] i en la compra d'aquests cereals en quantitats rellevants[1181].

1176. Seguretat posada per Antoni Pau Mallol, botiguer de Mataró, per compte propi i de la seva companyia, sobre les mercaderies que per compte seu i de la companyia es carregaren "en lo riu de la ciutat de Tortosa". Barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*, de 300 quintars, patró Joan Pau Clavillat de Mataró. La barca partí de Tortosa cap a Mataró, però "poc aprés de haver partit de dit riu y essent en son viatge li succehí una tempestat y cert infortuni de temps y segons relació de algunas personas se sap certament que dita barcha ab sos mariners ha escorregut y se trobava poch temps fa ab tots sos mariners en lo moll o port de la ciutat de Dènia". ACA. Arx. Not. Mataró, 415. 10.II.1683. Francesc Gemmir Lleonart, botiguer de Mataró, entregà a Sebastià Guarro, passamaner, 56 lliures per comprar mercaderies a Marsella. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 21.VII.1686. Joan Bori i Paraller, botiguer de robes, vengué a Pere Llobet, fuster,, de Mataró "tota aquella botiga de draps y telas y altres mercaderias que.l dit Bori té formada en sa casa situada al carrer d'en Palau y a la Riera". Import de la venda: 3.865 lliures 13 sous i 5 diners. ACA. Arx. Not. Mataró, 485. 2.V.1699.

1177. Joan Pere Gassia, "sartor", vengué a Joan Arnau, negociant, tot el vi procedent del mig terçó del delme de Mataró que havia arrendat als pubills Jalpí de Tordera, que en tenien la titularitat. Import de la venda: 95 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 20.VI.1613.

1178. Censal que tenia com a garantia una vinya situada a Sant Simó, limitant amb la riera de Valleix. Estava obligada a favor Joan Pere Gassia per import de 18 lliures i 15 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 30.IV.1613.

1179. Joan Pere Gassia reconeix deure a Bernat Fogueres 500 quintars de pedra de calç. ACA. Arx. Not. Mataró, 1075. 29.V.1613.

1180. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 18, 23, 25.VI.1613.

1181. Joan Pere Gassia, botiguer de teles, comprà a Armeto Ros "mercator francigene" 2.659 quarteres i 6 quartans blat a 37 sous i 6 diners la quartera. Import total de l'operació: 4.986 lliures, 11 sous i 3 diners. Joan Torneu, mercader francès cancel·là l'operació, l'any 1631, per ordre de Mateu Moliner de "Limotges". ACA. Arx. Not. Mataró, 230. 8.VI.1621.

L'any 1618 participa en una tramesa de vi als cònsols de Girona[1182]. S'interessa també per la gestió dels drets dominicals d'institucions religioses[1183]. Compra el fruit de les vinyes a persones en dificultats econòmiques, tres o quatre mesos abans de la verema[1184]. L'any 1625 duu a terme una interessant operació amb representants de la Universitat de Granollers, davant la qual es compromet a abastir d'aiguardent les tavernes de la població vallesana. És interessant retenir la precocitat de la producció, comercialització i distribució d'aquesta beguda alcohòlica, probablement destil·lada a la vila mataronina. Així semblen indicar-ho tant l'alambí que uns anys més tard descriurà un inventari dels béns de la família com la limitació que es posa al subministrament setmanal, ben segur que induïda per les dificultats d'elaboració a gran escala amb què es deuria trobar el venedor[1185]. Joan Pere Gassia és també un personatge que s'interessa per la vida política local. L'any 1628 és escollit membre del consell de la Universitat[1186]. Aquest interès per la vida pública li degué facilitar sens dubte l'accés a l'administració econòmica del govern municipal. L'any 1632 havia accedit a la gestió dels "pastims" de la vila, amb la responsabilitat de gestionar els blats i la producció de pa[1187]. Aquest mateix any s'interessava per l'arrendament del dret de vendre aiguardent a la menuda, que aconseguia per un import de 90 lliures[1188]. Seguint el *cursus honorum*, l'any 1635 fou insaculat a la bossa de jurat segon, i el seu germà Antoni a la bossa de jurat terç[1189].

1182. Bartomeu Milans, mariner de Canet, transportà per ordre de Joan Pere Gassia, botiguer de teles, 66 cargues de vi per lliurar als cònsols de Girona. ACA. Arx. Not. Mataró, 195. 4.VIII.1618.

1183. Joan Pere Gassia, botiguer de teles, té l'arrendament "redditibus, iuribus, emolumentis prepositurae de Palautordera" cedit pel monestir de Sant Cugat del Vallès. Cobra de Joan Xifré, pagès de Sant Martí de Montnegre, 6 quarteres i 6 quartans de blat. ACA. Arx. Not. Mataró, 230. 4.IX.1621. Tres anys més tard, el mateix Joan Pere Gassia, denominat "botiguer de teles de llana", arrenda el delme de Sant Andreu de Llavaneres. ACA. Arx. Not. Mataró, 232, 11.IX.1624.

1184. Pau Gassia, apotecari, vengué per 35 lliures a Antoni Gassia, botiguer de teles, tota la verema que procediria de la seva vinya per tal de satisfer un violari de pensió anual de 21 lliures i 10 sous i preu de 150 lliures i 10 sous que havia de satisfer a Melcior Tria. ACA. Arx. Not. Mataró, 154. 9.VI.1621.

1185. ACA. Arx. Not. Mataró, 233. 5.II.1625.

1186. ACA. Arx. Not. Mataró, C-10. 25.IV.1628.

1187. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 12.IV.1632.

1188. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 18.VIII.1632.

1189. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 4.IV.1635.

L'any 1636 la ràpida ascensió política del personatge biografiat pateix un entrebanc. Malgrat ser proposat pel jurat en cap per a la representació pública, veus discrepants assenyalen que la seva participació en la gestió de les carnisseries de la vila li impedia ser habilitat. Malgrat tot, aconseguirà un lloc en el consell municipal[1190].

Totes aquestes intervencions en el camp econòmic i polític es dugueren a terme de forma paral·lela amb la seva actuació com a botiguer de teles, com ja ha estat ressenyat. El mateix any 1636 es veu obligat a declarar, juntament amb la resta dels seus col·legues d'activitat les existències a les seves botigues de productes francesos, la comercialització dels quals estava prohibida en aquells moments[1191]. Una altra dada del mateix període presenta Gassia associat amb altres persones en l'explotació de la fleca municipal. Les dificultats entre els associats a l'hora de tancar comptes es resolgueren amb una concòrdia que repartia uns beneficis a l'entorn d'un 13% anual[1192]. L'any 1641 l'indefallent protagonista d'aquestes línies es trobava associat a un altre botiguer de draps en l'explotació conjunta de les carnisseries de Mataró, Llavaneres, Dosrius i Premià. Una operació el presenta venent les pells procedents d'aquests escorxadors[1193]. L'any 1643 era el mateix Gassia qui es

1190. Renovació anual dels càrrecs del govern municipal. Sorgeix el dubte sobre si declarar hàbil Joan Pere Gassia. El jurat en cap ho proposa, en canvi Jaume Reimir diu: "...atès que dos anys l.an ofegat y lo últim any ell mateix digué que era part en la carniseria i l.ofegaren y que consta que vuy fa un any ab la matexa extració, y com lo privilegi digue que ho haya de dexar sis mesos abans lo ofici de carnisser és de vot y parer sie ofegat". "Ofegar" implicava tornar a posar el rodolí, amb el nom de l'interessat, a la bossa d'on havia estat extret per no complir els requisits necessaris. A la fi fou admesa l'habilitació, després d'una discussió notable. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 25.III.1636.

1191. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 29.IV.1636.

1192. Declaració de Pere Vehils, sastre: "...que lo que ell testimoni sab sobre dita demanda és que en lo any passat ell, testimoni, Joan Pere Gassia, Joan Çafont y Josep Arnau feren companyia de una de las flecas de la present vila posant y fornint cada hu cent sinquanta lliures, les quals han tingudes tot lo any enbargades ab dita companyia. Y per anar lo blat barato pretengueren a la fi de dita companyia haver guanyat molt y demanaren lo compte de dita companyia al dit Josep Arnau, que tenia lo carrech de pastar, y havent de donar lo compte dit Arnau may ne amostrà ningun". En una mena d'acte de conciliació s'arribà a l'acord que Arnau donés a cadascun dels seus companys "vint lliures per totes les ganancies fetas en dita companyia". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 29.I.1636.

1193. Joan Pere Gassia i Onofre Arnau, botiguers de draps de la vila de Mataró, participaven en una taula de les carnisseries de Mataró, també a les de Sant Andreu de Llavaneres, Dosrius i Premià. Vengueren a Jacint Plantada, blanquer de Granollers, les pells dels moltons, ovelles, crestats i cabres que es mataven a les taules que controlaven. ACA. Arx. Not. Mataró, 308. 7.IV.1641.

convertia en comprador de pells a un blanquer local[1194]. Finalment, clou la biografia econòmica d'aquest personatge un esdeveniment —una de les darreres dades conegudes de la seva vida— que bé mereix un comentari. L'any 1641 Joan Pere Gassia féu donació a la confraria de Sant Marc i Santa Llúcia d'una relíquia d'aquesta màrtir cristiana[1195]. Aquest gest de l'antic sastre, realitzat en els darrers anys de la seva vida i de la seva intensíssima activitat econòmica, i adreçat a la confraria dels sastres i sabaters, de la qual ell mateix procedia, té tot el valor simbòlic de ser el corol·lari d'una espectacular ascensió social i econòmica. Alhora és una mostra del propi capteniment, amb un intent de distingir-se —als ulls de la societat i dels seus antics col·legues— amb actituds pròpies de sectors socials més enlairats.

A la mort de Joan Pere Gassia, que degué esdevenir-se durant els primers anys quaranta, el sobrevisqueren el seu germà Antoni Gassia, que continuà denominant-se botiguer de teles i els seus dos fills, Francesc i Salvador. Ambdós deixen de reconèixer-se com a botiguers i s'autodefiniren com a ciutadans honrats de Barcelona. Així doncs, el gest de Joan Pere Gassia d'emmirallar-se amb els sectors més elevats de la societat havia acomplert l'objectiu en els seus fills.

Francesc Gassia apareix actiu a la documentació d'ençà de l'any 1645. Aviat es pot percebre que el perfil de la seva gestió econòmica ofereix un caire diferent al del seu progenitor, havent-se produït un salt qualitatiu i quantitatiu en la seva activitat. L'any 1645 intervé en una tramesa de vi i aiguardent amb destinació a Lisboa en la nau francesa *La Primavera* de 2.500 quintars, capitanejada per Simon Villon, natural d'Olonne, regne de França. L'operació tingué com a sobrecàrrec Pau Faubell de Mataró, que reconeixia a l'acta de noliejament que les mercaderies embarcades a la nau les havia rebut de Francesc Gassia i Dionís Major, botiguer de draps mataroní. L'operació il·lustra amb tot detall un pacte de comanda[1196]. Tanmateix, aquesta no fou pas una operació aïlla-

1194. Pere Pau Lasus, blanquer, vengué a Joan Pere Gassia una partida de pells i llana. ACA. Arx. Not. Mataró, 1139. 6.VI.1643.

1195. Joan Pere Gassia fa donació a la confraria de Sant Marc i Santa Llúcia "quandam partem ossis brachii sinistri corporis sancte Lluciae virginis et martirys". ACA. Arx. Not. Mataró, 308. 28.IV.1641.

1196. "Lo dit Pau Faubell confessa y en veritat regoneix a mossèn Francesc Gassia, ciutedà honrat de Barcelona, en dita vila de Mataró domiciliat y a mossèn Dionís Major, botiguer de

da. La documentació conservada dels exactors dels drets d'entrades i eixides a Mataró permet constatar com entre els anys 1646 i 1653 Francesc Gassia es movia activament en la negociació de mercaderies. Concretament s'inscrigueren al seu nom deu despatxos per entrada a Catalunya de productes foranis per un valor de 1.277 lliures i vint-i-nou partides exportades per un import de 8.308 lliures. Pel que fa a la tipologia de productes a les exportacions, el pinyó —una part d'ell consignat a Marsella— és una de les partides més rellevants, seguida del vi, l'aiguardent i les badanes. Pel que fa a les importacions, teixits, cuirs i una partida d'aram en són els exemples més rellevants[1197]. Un altre tes-

draps, de dita vila de Mataró, presents, que de les sobredites mercaderies que són de present carregades en dita nau o vexell designades en lo precedent acte de noliejament ell dit Faubell ha rebut y ha pres en comanda per a vendrer en dita ciutat de Llisboa dels dits Gassia y Major les coses següents, ço és del dit mossèn Francesc Gassia cent y set càrregas vi ço és part blanc ab sinch bótas y lo demés claret y sis càrregas y un barraló ayguardent ab vint y nou botas entre grossas y xichas y sinquanta tres quintars ferro. E del dit Dionís Major set quintars ferro, cent vint y vuyt càrregas vi, vint y una càrrega y mitja ayguardent, tot ab trenta tres bótas, entre grans y xichas. Y axí per rahó de dita comanda està pactat entre dits Gassia, Major y Faubell que dit Faubell pugue vendrer ditas mercaderias a son llibre alvedrio en dita ciutat de Llisboa y lo que procehirà del valor de ditas mercaderias si aparexerà a dit Faubell pugue lo dit smersar ab qualsevol altres mercaderias y aportar y enviar aquellas en la present vila de Mataró a risch, perill y gastos de dits Gassia y Major fent participant dits Gassia y Major al dit Faubell en lo terç de las ganantias que.s faran ab les dites mercaderias, tant de la entrada com de la exida o retorn de viatge si.i haurà, en esta forma. Ço és, que de dites gananties resten als dits Gassia y Major les dos parts, ço és, a cada hu al respecte del que y tindrà y al dit Faubell la restant terça part, salvat als dits Major y Gassia lo capital o estima baix escrita de dites mercaderias de present carregades en dita nau y pagat primer de monte major de dites gananties tots los gastos fets assí en Mataró, tant de dits nòlits com los demés per carregar ditas mercaderias y los fahedors tant en la entrada com en la exida de ditas mercaderias y dit Faubell sie participant en lo dit terç de dites gananties. Quant en lo valor de la fusta de dites bótes de dits Gassia y Major que dit Faubell vendrà en Llisboa, tant solament quant al retorn de les mercaderias que aportarà del valor o procehit de la fusta de dites bótes, tant solament y no de la entrada de ditas bótas. No entrant ni participant dit Faubell en las pèrduas de ditas mercaderias si acàs ni haurà y per a que se sàpia en lo sdevenidor les gananties o pèrduas hi haurà ab dites mercaderies, entre dites parts són estades estimades aquellas ço és quiscuna càrrega de vi a rahó de dues lliures barceloneses moneda corrent avuy en Barcelona. E quiscuna càrrega ayguardent a rahó vuyt lliures de dita moneda. Lo ferro a rahó de tres lliures dos sous quintar de dita moneda, y lo valor de dites bótas resta sens declarar per no saber-se de present certament lo cost d.ellas, las quals després en son cas y lloch se declararà. E lo dit Faubell promet adits Gassia y Major vendrer y beneficiar dites mercaderias del millor modo porà en Llisboa y de aquellas, tant de la entrada com de la exida o retorn donar bo y lleal compte y donar y lliurar a dits Gassia y Major tot lo que tocarà y spectarà a aquells de dites mercaderies". ACA. Arx. Not. Mataró, 312. 7.XII.1645.

1197. Elaboració pròpia a partir de les dades d'ACA. Generalitat, D-37.

timoni contemporani il·lustra aquesta dimensió de l'activitat econòmica de Francesc Gassia[1198].

Ultra l'activitat mercantil, s'endinsà també en una nova via per fer negoci, nascuda de la mà de l'increment dels intercanvis de mercaderies, les assegurances marítimes. L'any 1646 assegurava 50 lliures sobre un trajecte a realitzar de Mataró a Canet del Rosselló al 5%. El mateix any, 100 lliures per un recorregut de Mataró a Marsella al 2,5%. I l'any 1647, 100 lliures al 3% pel trajecte de Narbona a Mataró[1199]. D'altra banda, l'any 1650 es constituí una companyia entre Francesc Gassia i Antoni Gassia, el seu oncle. Es capitalitzà mitjançant la creació de dos censals, un de 1.240 lliures, manllevat a les monges carmelites de Mataró, i un segon de 1.175 lliures als frares del mateix orde, també a Mataró[1200].

Francesc Gassia devia morir pel gener de 1654. L'inventari dels seus béns, a la casa del carrer d'en Palau, descriu un alambí d'aram i plom, ja usat, així com la botiga de teles que formava part de la societat constituïda amb el seu oncle Antoni. La situació financera de l'esmentada companyia resta reflectida a la documentació notarial. En els comptes es detallen *deutes fiats a diverses persones* per valor de 4.004 lliures. A més, la companyia era creditora de la Universitat mataronina per un censal de preu 1.410 lliures, realitzat l'any 1652, com a pagament d'una partida de farina i arròs que havien subministrat a les autoritats mataronines i que el govern municipal no havia pogut pagar en aquella data tan calamitosa. Els deutes a la botiga en *moneda forta* pujaven a 582 lliures, i existia un dipòsit en el banc de la ciutat de Barcelona de 1.141 lliures de sisens. La societat era també creditora als corresponsals a Marsella i Gènova[1201]. Altrament, restava deutora a proveïdors i també a particu-

1198. El patró Pere Carujo, genovès, declara davant el batlle que ha descarregat de la seva barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*, a favor de Francesc Gassia, 60 sacs de sumac, 14 sacs i un terç d'arròs, 9 capses de goma aràbiga, 15 pans de sucre, 2 caixes d'indi de "Gutimala", 22 caixes de campetxe, 2 caixes paelles de ferro, 2 quintars de tabac de corda. Declara que algunes de les mercaderies estan mullades. ACA. Arx. Not. Mataró, B-50. 1.IV.1653.

1199. ACA. Arx. Not. Mataró, 313. 3.VIII.1646. ACA. Arx. Not. Mataró, 313. 16.XII.1646. ACA. Arx. Not. Mataró, 1115. 9.XII.1647.

1200. ACA. Arx. Not. Mataró, 350. 4.VI.1658.

1201. "Item trobam que hi ha en la ciutat de Marcella per compte de dita companyia sinquanta lliures fortes per poder de Pere Xurla. Id. en la ciutat de Gènova, 80 lliures per poder de Agustí Martínez". ACA. Arx. Not. Mataró,345. 23.I.1654.

lars que els havien cedit diners a canvi per un import de 1.000 lliures, mentre que la pròpia companyia havia realitzat un préstec en forma de canvi per valor de 600 lliures[1202].

A la mort de Francesc, el seu germà Salvador féu seu el títol de ciutadà honrat de Barcelona i mantingué l'associació comercial amb el seu oncle Antoni. L'any 1658 signaren un contracte segons el qual assumien conjuntament tant l'actiu com el passiu de l'esmentada companyia, que l'any 1657 havia cedit un préstec en forma de censal al govern municipal barceloní per un import de 1.136 lliures[1203]. Nogensmenys, l'any següent devia morir Salvador Gassia i Antoni, que havia sobreviscut el seu germà i els seus dos nebots, hagué de signar una concòrdia amb Francesc Pujol, negociant de Granollers, ja que aquest havia esdevingut propietari dels béns de Joan Pere Gassia, així com dels de Francesc i de Salvador, per donació de Maria Viader, una altra filla de Joan Pere Gassia[1204].

S'extingia així una branca d'aquest llinatge, però el tronc encara havia de treure nous rebrots. En els anys seixanta féu la seva aparició un nou personatge, Joan Pau Gassia i Bertran, definit com a pagès o com a negociant, que mantingué una intensa activitat mercantil durant tot el darrer terç del segle, amb un perfil econòmic que segueix fil per randa els passos dels seus predecessors: importació i exportació de mercaderies, amb un total de 45 partides enregistrades per un valor de 9.192 lliures, traficant amb els productes típics: sucre, cera, tonyina, ferro, pinyó, badanes, bacallà, arròs, teixits, etc. Heus aquí uns testimonis rellevants per tal de copsar l'empenta i l'abast de la gestió comercial d'aquest nou plançó de la vella nissaga. L'any 1668 Gassia actua com a corresponsal de l'adroguer barceloní Joaquim Mascaró que, sens dubte, cercava la favorable fiscalitat mataronina a l'hora de preveure el punt de

1202. "Item trobam que deu a Pere Xurla de Marcella cent vint y set lliures moneda forta per vuytanta pessas de cotó blau y algunes camisas vanudas per son compte (...). Item trobam que deu a Joan Quer, tintorer de Barcelona, per les tintes fetes fins a Nadal proppassat cent lliures moneda forta". Devia la companyia un canvi a Francesc Feliu de 800 lliures, moneda de billó. A Pau Amat, un altre canvi de 200 lliures. Els Gassia havien cedit a Jaume Çafont y Tria 600 lliures en forma de canvi. Els deutes de la companyia incloïen també els dos censals manllevats a les monges i frares carmelites. ACA. Arx. Not. Mataró, 345. 23.I.1654.

1203. ACA. Arx. Not. Mataró, 350. 4.VI.1658.

1204. ACA. Arx. Not. Mataró, 351. 9.IX.1659.

desembarcament de les seves comandes[1205]. En una altra ocasió, Gassia participà conjuntament amb Francesc Feliu de la Penya, ciutadà honrat de Barcelona, i el negociant Miquel Torner en una operació que tenia com a objectiu la importació de dos mil quintars de bacallà[1206]. L'any 1685, en companyia de l'esmentat Francesc Feliu de la Penya i del negociant Felip Tarau noliegen la tartana *Santa Anna i Sant Bonaventura* per a un viatge que té com a destinació final l'illa de la Gran Canària[1207]. El Mediterrani s'estava fent petit per a les expectatives de guany dels negociants mataronins! Participà també intensament en les assegurances marítimes, en operacions que oscil·len entre les 100 dobles o 285 lliures i per recorreguts que arriben fins a Liorna per una banda o fins a Mallorca, Cadis o Lisboa per l'altra. Hi ha diverses operacions que tenien com a finalitat la recerca de blats, activitat en la qual també participà activament[1208]. Seguint les petges dels seus antecessors, continua es-

1205. Joan Pau Gassia, procurador i cunyat de Joaquim Mascaró, adroguer de Barcelona fa aixecar acta de com Josep Guitart, negociant de Mataró, arrendatari del dret de treta de la Universitat de Mataró no li "deixa traurer de la present vila y terme de Mataró sens pagar dret algú de treta una partida de sucra de pa, altra partida de cañella, altre partida de clavells, altre partida de nous muscadas, y altra partida de pebra que són de present en la barca del patró Antoni Sastre de la vila d'Arenys que està sobre pals en la platja de la present vila (...) las quals mercaderias o drogues ha comprat dit Joaquim Mascaró per son compte propri conforme ell me ha escrit ab sa carta de ma propria scrita als tretse del current mes de setembre (lo dit) és ciutadà de Barcelona y com a tal libre y franch de pagar lo dret de treta de la present vila com apar de sa franchesa ab son privilegi tret de la casa de la ciutat de Barcelona (el notari el descriu)". L'arrendador del dret respon que ell deixarà treure les mercaderies sens pagar si Gassia jura que les mercaderies són provisions de Mascaró. Gassia respon "que ell no pot prestar tal jurament perquè sols sap que ditas mercaderias són del dit (...) en virtut de la sobredita carta que té rebuda de aquell". ACA. Arx. Not. Mataró, 329. 15.IX.1668.

1206. Francesc Feliu de la Penya, Joan Pau Gassia i Joan Torner encomanen a Pere Surla, ciutadà de Marsella, la compra de malua "in lingua huius nostrae patriae vocatur bacallar (...) in quacumque navi et non lintre et non excedat dicta quantitas bismille quintalia dicti regni Galliae". ACA. Arx. Not. Mataró, 331. 29.I.1670.

1207. Noliejament de la tartana *Santa Anna i Sant Bonaventura* de 1.200 quintars. Patró: Lluís Carveniae de Narbona. Noliejadors: Francesc Feliu de la Penya, Joan Pau Gassia i Felip Tarau, mercaders de Mataró. Tripulació de 10 homes inclòs el patró. Devia carregar a diferents punts sense determinar de Catalunya, Alacant "y des de dita ciutat de Alicant prosehirà son viatge per las islas de la Gran Canaria o a hont aparexerà a dits senyors e o sobrecàrrec". El patró ha d'estar a les ordres del sobrecàrrec Josep Mas. Nòlits (anada i tornada): 200 lliures per mes. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 24.VIII.1685.

1208. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 3.XII.1686. ACA. Arx. Not. Mataró, 420. 15.IX.1690. ACA. Arx. Not. Mataró, 374. 12.VIII.1692. ACA. Arx. Not. Mataró, 374. 7.IX.1692. ACA. Arx. Not. Mataró, 374. 24.X.1692. ACA. Arx. Not. Mataró, 469. 30.I.1696. ACA. Arx. Not. Mataró, 482. 24.XII.1696. ACA. Arx. Not. Mataró, 482. 27.II.1696. ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 12.IX.1698. ACA. Arx. Not. Mataró, 484, 27.IX.1698. ACA. Arx. Not. Mataró, 484, 16.X.1698.

sent el responsable de la capbrevació dels drets dominicals del monestir de San Cugat del Vallès[1209]. Actuà com a representant de la vila en una ambaixada al Consell de Cent demanant ajut davant la proximitat de les tropes franceses[1210].

Després d'aquest excurs dedicat als botiguers en general i als homes dedicats a la venda de teixits en particular hom s' adona, resseguint aquests esbossos de biografies econòmiques, de les transformacions que estava experimentant la societat catalana, vista des de la perspectiva mataronina. El vell esquematisme gremial —inexistent, o si més no inoperant, en el context estudiat— es veié desbordat per un munt d'iniciatives de tipus econòmic que capgiraren la realitat preexistent. És aquell punt en el qual ja no se sap si el teixidor de lli ho és, o és prioritària la seva vinculació al petit comerç de productes bàsics. I és en aquest mateix context quan es produeix la més que notable promoció social dels Gassia, des de la seva vinculació al fil i l'agulla fins a la seva adscripció a la ciutadania honrada i a l'activitat comercial a gran escala.

Aquests fets presenten, doncs, una imatge gairebé inèdita del segle XVII català, si més no pel que fa a la seva primera meitat. Remarcant altra volta l'abast estrictament mataroní dels fets estudiats, és indefugible afirmar que, malgrat el cúmul de dificultats de tot tipus que afligiren els homes i les dones que visqueren aquest període, la feliç combinació de la conjuntura econòmica global amb la *sacra auri fames* dels coetanis obrí uns camins fins aleshores inèdits, si més no per als mataronins de generacions anteriors. Les forces productives, l'enginy i la visió comercial, així com els capitals mataronins, deixen definitivament enrere el passat arcaïtzant del món de les masies que malda per l'autosubsistència i que cerca alguns dels productes que no pot produir als obradors dels artesans i a les escasses botigues vilatanes. Aquests capitals opten per inserir-se en el flux econòmic que recorre Europa del Mediterrani a l'Atlàntic, en ambdós sentits, i que distribueix una àmplia gamma de productes que reclamen uns mercats cada volta més amplis.

1209. ACA. Arx. Not. Mataró, B-60. 1693.

1210. La Universitat de la vila de Mataró envia com a síndics davant el Consell de Cent a Joan Pau Gassia i Francesc Peramàs, "per a partissipar a vostra excelència la novetat que de l'enemich és arribada vuy a esta vila (...) a fi que es puga donar aquella providència que necessita cas tant urgent y del real servey de sa magestat". *Manual de novells ardits: vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní* 1892-1975, Vol. XXII. 19.VI.1696.

Mataró s'introdueix en aquest corrent —imperturbable, malgrat les guerres i conflictes—, en gran part de la mà dels botiguers, i més concretament els botiguers de teles, necessitats dels contactes amb els proveïdors estrangers, per tal de satisfer les exigències dels seus clients en un context en què la producció tèxtil catalana era incapaç de poder competir amb l'allau de productes forasters que arribaven a les seves costes.

En un context econòmic caracteritzat pel que hom ha denominat "l'asimetria de la informació"; el fet que aquesta fos imperfecta i estigués distribuïda de forma desigual tingué conseqüències fonamentals, molt especialment perquè aquestes diferències foren explotades de forma estratègica pels diversos agents econòmics per tal d'obtenir guanys addicionals a costa dels altres[1211]. Seguint Antoni Bosch, l'extrapolació de les asimetries de la informació vers l'Edat Moderna, permet comprendre més la significació d'aquest desplaçament dels botiguers respecte de les seves activitats tradicionals. És inqüestionable que els botiguers, amatents a qualsevol possibilitat de guany econòmic, intentaren treure partit dels seus contactes i coneixements en els circuits de circulació de mercaderies i optaren decididament per ampliar l'abast de la seva intervenció econòmica. Així, el nucli socioprofessional dels detallistes esdevingué el planter dels futurs negociants i mercaders que, amb la seva actuació, construïren els ponts que havien d'unir el món econòmic de tipus arcaïtzant amb les naixents realitats d'acumulació mercantil capitalista. Aquesta ha estat una aportació innegable al desenvolupament del teixit productiu d'aquesta cèl·lula econòmica anomenada botiga.

Negociants i companyies. La florida de les activitats comercials

El desenvolupament qualitatiu i quantitatiu de les activitats mercantils a Mataró degué ser —ja abans de la primera meitat del segle XVII— un fenomen prou rellevant en el context català per suscitar vives reaccions entre les diverses instàncies que s'hi podien trobar implicades. Un testimoni primerenc del que s'indica vingué de la mà de la Cort General de l'any 1599.

1211. Bosch, A. "Una quadratura del cercle que bé val un premi Nobel". *Avui*, 9.X.1996, p. 36.

Item per quant en la Taula de Mataró de poch ensà los francesos fan gran comers en la platja de dita vila y si feyhen moltíssimos fraus de hont se han seguits molts danys al General y en particular a la Taula de Barcelona per estar tant cerca de la dita vila[1212].

Una vintena d'anys més tard es reobria el debat a partir d'una amenaçadora missiva tramesa per les autoritats barcelonines a la Universitat de Mataró. En el context de les pressions i agressions que es donaren a Barcelona contra els comerciants genovesos, l'actitud de la Universitat mataronina devia enutjar seriosament els defensors dels interessos del Cap i Casal[1213].

Un menestral barceloní, Miquel de Parets, reflectia l'any 1651, amb un estil directe i sense pal·liatius, una visió més popular del mateix problema.

Y com en la vila de Mataró sempre hi ha agut jent dolenta y de mal natural que tenen molta malísia a Barcelona, que volrian que Mataró fos Barcelona en rahó del negosi, y que Barcelona fos Mataró conforme

1212. Deliberacions de la Cort General de 1599: "Item per quant en la Taula de Mataró de poch ensà los francesos fan gran comers en la platja de dita vila y si feyhen moltíssimos fraus de hont se han seguits molts danys al General y en particular a la Taula de Barcelona per estar tant cerca de la dita vila, per ço mana la dita Cort que lo receptor y credencer de les entradas y exidas de la dita taula sien obligats d.esta hora en avant de aportar un llibre de manifest hont sien obligats de continuar en dit llibre totas las robas y mercaderias que en dita plaja se descarregaran y que los patrons y capitans de ningun vesell que donarà fondo en dita plaja a pena que sien caygudes en frau totas las robas que portaran, que ans de descarregar en terra cosa ninguna hagen de manifestar als dits taulers totas las robas y mercaderias que volrran descarregar y firmar-se en lo dit libre del manifest de llur mà al peu, del que los dits taulers hauran continuat y si al contrari serà fet per los dits taulers sien cayguts en pena de sinquanta lliures donant-ne la meytat al acusador". ACA. Generalitat, 1099, fol. 1043.

1213. "Magnífichs senyors: considerant en esta ciutat lo dany gran càusan en ella y en tot lo Principat la habitació de genovesos y demés estrangers per impossibilitat y fer ab son poder y trassas que la contractatió y comersi falte cada dia més entre naturals, y per proveir en assò de prompte remey, en lo mes de juny proppassat esta ciutat ordenà que los forasters que vindran a negotiar en esta paguen deu per cent de totes llurs mercaderies, com pensam ne deuen tenir ja plena notítia per lo que nos han dit, que alguns d'ells demanen territori per estar en aquexa vila y que vui serien anats aquí una tropa d'ells per a fer los apuntaments. Fem molta maravella que Vs. Ms. los hajen donat lloch de posar-se en tracte sens saber com ho ha de pèndrer esta ciutat, que segons és son intent, donant-los aquí lloch de habitar és contra lo que la ciutat ha pretès de sentenars de anys en esta part, per lo qual ha obtinguts tants privilegis. Vs. Ms. consideren bé lo que fan abans de pendre resolutió, que segons lo que quí faran assí se pendrà resolutió del que convinga. Y advertèscan si.ls estarà millor tenir aquí forasters estranys del regne o comerçar ab quietut ab esta ciutat, perquè no serà cosa nova, si aquí acullen als dits forasters, que la ciutat lleve la pràtica y comersi a n'aquexa vila, com ho haja determinat en altre occasió consemblant en aquesta". GIMÉNEZ, J. *La Universitat...* p. 41.

se anave encaminant ab los negosians jenovesos y francesos que paraven casa a Mataró y allà feyan lo negosi que avian de fer a Barcelona y los forasters de Catalunya anaven a comprar a Mataró y lo negosi de Barcelona se anave aniquilan...[1214].

Tot i que el fil conductor dels textos citats fou un important debat sobre la fiscalitat barcelonina i les seves repercussions en l'activitat econòmica a la Ciutat Comtal, aquests testimonis il·lustren força bé les dificultats que tingueren les autoritats i la menestralia barcelonines per assumir el progressiu protagonisme econòmic de la vila maresmenca a la primera meitat del segle XVII.

Els homes de negocis

Per copsar el moviment comercial de la vila mataronina, ha arribat fins als nostres dies un instrument valuosíssim: la documentació procedent de la recaptació del *Dret d'entrades i eixides* que gravava el comerç exterior del Principat, obviant el tràfic interior de mercaderies i productes. Una limitació important d'aquesta font n'és el caràcter fragmentari, en part derivat del fet que hom liquidava trimestralment les recaptacions; això fa que siguin poques les anualitats completes que es conserven[1215]. Per tant, tot i que la sèrie es refereix als anys compresos entre el 1645 i el 1709, els trimestres reals buidats fan que la mostra reculli informació efectiva sobre un 23% del període indicat. A l'hora de fer l'estudi sobre els homes de negocis que aquesta documentació palesa, es constata a cop d'ull la presència de dos col·lectius diferenciats: els tractants mataronins i els de procedència forània.

1214. Biblioteca de la Universitat de Barcelona. *Crònica de Miquel de Parets*. Ms. 225, p. 54 r/v. Existeix una edició castellana, Parets, M. *De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña...*, ed. C. Pujol i Camps, M.H.E., vols. 20-35, Madrid, 1888.

1215. Per a la realització d'aquesta tesi s'ha procedit al buidat dels anys que s'indiquen, amb menció dels trimestres conservats per cada anualitat: 1645, un trimestre incomplet. 1646, dos trimestres. 1647, dos trimestres. 1648, dos trimestres. 1649, tres trimestres. 1650, dos trimestres. 1651, dos trimestres. 1653, dos trimestres, 1654, dos trimestres. 1655, dos trimestres. 1656, un trimestre. 1657, dos trimestres. 1658, dos trimestres. 1659, tres trimestres. 1660, anualitat completa. 1663, dos trimestres. 1664, anualitat completa. 1665, dos trimestres. 1674, dos trimestres. 1675, anualitat completa. 1676, dos trimestres. 1678, tres trimestres. 1679, anualitat completa. 1709, anualitat completa. Font: ACA. Generalitat, D-37, D-38, D-39, D-48, D-49, D-56.

Els declarants no mataronins més significats pel volum de la seva negociació a la platja mataronina es poden estudiar en el quadre corresponent, s'hi pot percebre fins a quin punt eren justificades les queixes barcelonines. Entre els anys 1645 i 1651 la presència de negociants i mercaders francesos era molt important en els registres, mentre que, per raons de conjuntura política, els genovesos estigueren totalment bandejats en aquest període. Personatges com Peris Millau, Joan Maupeu, Antoni Tressanges, Guillem Fossac, Daniele Coendras, Peris Boxac, Peris Roig, Lluís Derbes, Peris Andrioge, etc. evidencien la presència d'una nombrosa colònia occitana que desaparegué gairebé de forma absoluta després de 1651.

En els anys centrals del segle i durant el primer quart de la segona meitat, tingueren també un relleu significatiu un bon nombre de mercaders catalans, amb una destacada presència barcelonina. Amb tot, però, es percep la presència d'un rerefons francès en molts d'aquests personatges. Així, seguint les dades que proporciona la tesi doctoral d'Emili Giralt, és fàcil perfilar les biografies dels qui foren els principals declarants no mataronins davant els recaptadors del General a la capital del Maresme.

Pere Fises fou un dels comerciants francesos més destacats i més actius a Barcelona en els anys centrals del segle. Emili Giralt li anotà, entre d'altres, 32 operacions d'importació de blat des de Narbona per valor de 91.020 lliures entre 1645-1665; 10 partides d'Arles per 30.330 lliures en el mateix període i 23.200 lliures de Marsella entre 1646 i 1647. Fou el comerciant que més capital invertí en les importacions de cereals. També es dedicà a la pesca salada. Distribuí a Barcelona bacallà de Terranova arribat amb vaixell de pavelló anglès l'any 1664. Així mateix, operà també amb tonyina i sorra de Sicília i Sardenya, anxoves i sardines del litoral català i francès o de les pesqueries atlàntiques o nòrdiques i treballà també amb el congre i el rap. Moltes de les seves importacions foren fetes en barques de la propietat de les quals participava. Així, posseïa 1/4 de la barca del patró Castellar i Vilella de Mataró, de 1.800 quintars, que el 1649 va vendre per 1.100 lliures. Invertí 400 dobles en una companyia dedicada al comerç amb Esmirna. L'any 1652 li fou reconegut un crèdit de 59.500 lliures torneses. Aconseguí la titulació de ciutadà honrat i tant ell com el seu fill foren reconeguts com a cavallers a Terrassa[1216]. A Mataró, Pere Fises es troba documentat en els anys quaranta com a importador de tota mena de teixits, així com de fils i agulles.

Baltasar Aimeric és un altre testimoni de la importància assolida per la colònia francesa, present també a Mataró. Originari de Marsella, la seva posició a Barcelona ja s'havia consolidat l'any 1644. L' activitat d'Aimeric com a importador i exportador se centrà sobretot a Marsella, tot i que no deixà de banda altres direccions del tràfic[1217]. L'any 1643 participava, conjuntament amb el mataroní Onofre Arnau, botiguer de teles, en el noliejament de la nau *Nostra Senyora del Socors* de 3.000 quintars. Procedent de Ciotat, el vaixell havia de fer el trajecte Barcelona-Agde-Barcelona o Mataró per tal d'importar 2.400 setiers de blat[1218]. L'any 1652 noliejava la barca del patró mataroní Joan Baptista Silvestre, anomenada *Jesús, Maria i Santa Anna*, de 1.400 quintars, amb tretze tripulants, per al trajecte Barcelona-Mataró-Sant Feliu-València-Alacant-La Mata-Barcelona. L'objectiu era exportar cinc rodes de molí i importar sal i espart[1219]. L'any 1654 s'enregistraren al seu nom en el port de Mataró diverses importacions de blavets, pebre, seda, mitges d'home i de dona, gingebre i agulles, entre d'altres.

Guillem Fossac fou un mercer francès que realitzà importacions de Narbona en tres viatges realitzats entre l'any 1646 i el 1649 en els quals invertí unes 4.900 lliures. Fou ciutadà de Barcelona, on visqué entre 1644 i 1654. Mantingué relacions comercials amb mercaders de Toulouse i Brive La Gallarde[1220]. Guillem Fossac importà, durant els anys 1646, 1647 i 1648, un ampli ventall de productes per a Mataró. Entre els tèxtils hi havia tafetans, batistes, holandes, puntes de Flandes i de París, puntes de seda, *sombreros* comuns i mitges de seda. Destaca, però, la diversitat i varietat d'altres articles: raspalls de diverses modalitats: llargs, de cavalls, de fregar fang, de bigotis; miralls —guarnits de fusta, de cuir, de tortuga— mirallets de cinta; pales, cabelleres (dues referències), pintes de banya, rosaris de diverses qualitats, plats de llauna, panerets de fusta, agulles, esperons... En fi, tot un ampli repertori de quincalleria.

1216. GIRALT, E. *El comercio marítimo de Barcelona 1630-1665: hombres, técnicas y dirección del tráfico*, Serie Estadística I. Matrícula Hombres de Negocio. no. 378. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1957, p. 65-66.

1217. "Se asoció reiteradas veces con tenderos y comerciantes barceloneses: en 1643 invirtió 4500 libras en la compañía de Cortada dedicada al comercio con los puertos de Provenza; en 1644 se asoció con su cuñado Juan Feriol, tendero de telas, aportando un capital de 2000 libras" .GIRALT, E. *El comercio*, Serie Estadística I. Matrícula Hombres de Negocio. no. 327.

1218. AHPB. Not. F. Llentisclar Conc. 1639-43. 1.VIII.1643.

1219. AHPB. Not. F. Llentisclar Conc. 1651-60. 26.X.1652.

1220. GIRALT, E. *El comercio*, Serie Estadística I. Matrícula Hombres de Negocio. no. 379.

L'any 1647, Antoni Vabre, un altre negociant francès, participà amb 100 dobles en l'expedició a Esmirna dirigida per Esteve Fornells. Pel juny del 1648 comprà la meitat de la barca del patró Bernat Preses de Mataró[1221], ciutat on Antoni Vabre apareix actiu entre 1646 i 1654. Està especialitzat en la importació de tota mena de teixits: navals, bretanyetes, renissos, blavets, cotons, alemanyes, mitges... però també en una diversificada gamma de productes metàl·lics: fil de llautó, agulles, tatxes de llautó, llautó de paleta, ulleres de nas, culleres d'estany. A partir de l'any 1664 i fins al 1679 es troba un nou personatge dedicat als mateixos articles anomenat Guillem Vabre.

Ramon Roma actuava a Barcelona associat amb el seu germà Mateu des de l'any 1635. L'any 1646 importà directament pesca salada des de Bretanya. Els anys 1647 i 1663 fou arrendatari del dret d'extracció de moneda. El 1665 era cònsol francès a Barcelona[1222].

D'entre els comerciants pròpiament catalans que operen a través del port de Mataró, la presència abassegadora de barcelonins continua fent imprescindible la referència a l'esmentada tesi d' Emili Giralt. Francesc Argemir es troba documentat entre 1648-1654. D'origen calceter, apareix com a mercader matriculat des de 1657 i com a ciutadà honrat després; acabà essent senyor de la castellania de Papiol. L'activitat de Francesc Argemir fou molt intensa després de 1660: llogava embarcacions franceses, catalanes o genoveses sense discriminació; tenia factors a Blanes, Arenys, Mataró, Sitges, Cambrils, Eivissa, Lisboa, Cadis i Càller, *entra en numerosas asociaciones, ya sea para la compra de aceites y mantas de Mallorca, 56.470 libras entre 1666 y 1669* o per a l'exportació de vins i aiguardents a Tànger, Lisboa, o Galícia; importà blats, llanes i teles del Rosselló, l'Empordà, Marsella i Gènova i hi exportà moneda[1223]. L'any 1653 Francesc Argemir exportà, a través de Mataró, blavets i tabac.

1221. "Su ocupación más frecuente fue el tráfico con los puertos del sur de Francia". Importa cereals de Tortosa l'any 1649 , d' Arles entre 1648 i 1650, de Narbona entre 1647-i 1650 i teixits de Marsella entre 1647 i 1648. GIRALT, E. *El comercio...* Serie Estadística I. Matrícula Hombres de Negocio. no. 454.

1222. Realitzà importacions des de l' Empordà el 1647; Tortosa el 1649; oli de Narbona, teles de Marsella, pesca de Bretanya. Exportà partides a Tortosa, Alacant i Càdis. GIRALT, E. *El comercio.* Serie Estadística I. Matrícula Hombres de Negocio. no. 437.

1223. GIRALT, E. *El comercio*, Serie Estadística I. Matrícula Hombres de Negocio. no. 12.

Pau Dalmases és un personatge força conegut en l'àmbit barceloní, estudiat a fons per Emili Giralt i Isabel Lobato[1224]. Els Dalmases despatxen a través de Mataró estamenyes, cordellats de València i vetes de diversos tipus. Menys coneguts són altres individus que apareixen a la documentació mataronina, però que devien tenir un pes específic important en la vida econòmica de la capital del Principat: entre ells trobem a personalitats com Llorens Dardinyà, Agustí Martínez, Onofre Massanes, Joan Porcioles o Josep Portell[1225].

Remarcant el fet que tant el nombre de declaracions recollides com el volum de negoci reflectit en les dues taules fan referència exclusivament a un 23% del període de temps efectiu comprès entre 1645 i 1709, es pot conjecturar, a tall merament especulatiu, que les dades obtingudes del buidat dels comerciants que es mantingueren actius durant tots aquests anys podrien representar aproximadament una quarta part del negoci real. Òbviament, la presència mataronina jugà un paper importantíssim en la negociació enregistrada pels exactors dels drets del General, tal com es recull al quadre adjunt, que aplega els declarants per un valor superior a les dues mil lliures.

1224. Emili Giralt va escriure que Pau Dalmases mantingué una intensa activitat com a exportador de draps a Sardenya, on hi havia un germà seu que li feia de corresponsal. Importava quantitats importants de llana en brut, cuir i peix salat de l'illa. Entre 1642-1665 se li anotaren 11 viatges a Sardenya amb importació de llana per un total de 37.525 lliures. Realitzà també al mateix indret 15 viatges entre 1640 i 1665, i exportà draps per valor de 30.762 lliures. Realitzà també importacions de Narbona, Marsella, Gènova i exportacions als mateixos llocs i a Livorno. L'any 1662 fou nomenat conseller sisè de la ciutat. GIRALT, E. *El comercio.* Matrícula Hombres de Negocio. no. 84. LOBATO, I. *Compañías y negocios en la Catalunya preindustrial.* Barcelona, 1650-1720, Sevilla, 1995; i també LOBATO, I. "América en la perspectiva de los mercaderes barceloneses del siglo XVII", *Rábida,* no. 8, Huelva, 1990, p. 56-67.

1225. Llorens Dardenyà o Dardinyà fou el patró de la nau *Nostra Senyora de la Concepció, Sant Rafael, Sant Antoni de Pàdua i Santa Eulàlia,* de 14.000 quintars. La nau costà 28.888 lliures. Féu un primer viatge a Turquia a la recerca de blat. L'any 1652 fou atacada al moll de Barcelona i presa a Mataró per 25 galeres castellanes. (GIRALT, E. *El comercio.* Matrícula Hombres de Negocio. no. 176.) Agustín Martínez, negociant català resident a Gènova documentat des de 1642 a 1656. GIRALT, E. *El comercio.* Matrícula Hombres de Negocio. no. 176. Onofre Massanes realitzà diverses trameses de mercaderies a l'Empordà, Mallorca, Arles, Marsella, Cambrils i Gènova, entre els anys 1647 i 1650, i negocià amb blats i teixits. L'any 1633 era subcol·lector del General a la segona part de Ponent. Treballà també en l'abastament de carns, negociant amb la llana de l'escorxador del qual era clavari. Féu nombroses assegurances. GIRALT, E. *El comercio.* Matrícula Hombres de Negocio. no. 187. Joan Porcioles era mercader matriculat l'any 1664. GIRALT, E. *El comercio.* Matrícula Hombres de Negocio. no. 234. Josep Portell, negociant i candeler de cera, figura com matriculat l'any 1648. Exporta a Lisboa aquest mateix any. Participa en barques i en canvis. GIRALT, E. *El comercio.* Matrícula Hombres de Negocio. no. 235.

NEGOCIANTS NO MATARONINS QUE OPERAVEN EN EL PORT DE MATARÓ (1645-1709)

DECLARANTS	PROCEDÈNCIA	DECLARACIONS*	IMPORT**
Joan Porcioles	Barcelona	189	19.594
Baltasar Aimeric	Barcelona	71	14.095
Pau Dalmases	Barcelona	29	10.594
Guillem Piaparsos	Terrassa	142	8.766
Onofre Massanes	Barcelona	130	7.200
Llorens Dardinyà	Barcelona	19	6.685
Antoni Vabre	Barcelona	101	6.255
Francesc Argemir	Barcelona	21	5.108
Antoni Crosses	Barcelona	55	5.029
Antoni Hebrat	Barcelona	60	4.479
Agustí Martínez	Barcelona	20	4.010
Francesc Fonolleda	Barcelona	45	3.805
Giralt Vermell	Granollers	63	3.644
Guillem Fossac	Barcelona	110	2.646
Joan Ganet	Barcelona	76	2.684
Pere Fisas	Barcelona	11	1.846
Peris Millau	Barcelona	62	1.739
Daniele Coendras	Barcelona	67	1.716
Joan Coxe	Barcelona	51	1.665
Joan Servat	Barcelona	5	1.541
Ramon Roma	Barcelona	10	1.033

*Partides declarades personalment o bé per factor.

**Lliures catalanes

Quant als declarants mataronins, cal constatar que, amb excepcions molt limitades, es tracta de veritables llinatges familiars que, en el decurs dels anys, se succeeixen en aquests tipus d'activitats, d'aquí que tan sols un petit nombre vinguin referenciats amb el corresponent patronímic. També s'han exclòs d'aquest quadre aquelles declaracions que es feren formant part d'una companyia i que seran analitzades posteriorment.

Josep Mates, citat com a candeler de cera, és es primer membre d'aquesta nissaga que apareix implicat en activitats mercantils que depassen àmpliament el marc de la seva dedicació primigènia. L'any 1673 participà en el finançament d'una operació destinada a importar sal d'Eivissa[1226]. A partir de l'any 1674, Josep Mates apareix activíssim en

1226. Josep Mates cedí un canvi marítim per valor de 200 peces de vuit al patró Bartomeu Solà, mariner de Mataró, titular de la barca *Sant Esperit*, de 1.700 de quintars, per al trajecte

l'exportació de pinyó picat, així com en la importació d'una nombrosa gamma de productes: pebre d'Holanda, perdigons, sofre, clavells, nou moscada, cotó filat, sucre de pa, sucre de pols, llana berberesca, paper d'escriure, bacallà anglès, blavets, arròs, etc. i, òbviament, crasses de cera en funció de la seva especificació artesanal. Durant aquest període actua tant per compte propi com en funcions de factor, representant els interessos de Joan Porcioles i Pau Puiguriguer, entre d'altres. Fruit de la seva vitalitat importadora i exportadora, l'any 1684 hom troba Josep Mates noliejant una barca, juntament amb un altre candeler de cera, Joan Torner, i amb el manyà Miquel Esmandia per traslladar fins a Cadis aiguardent, vi i altres mercaderies. Tanmateix, el viatge és més ambiciós i hom contracta la presència d'un sobrecàrrec que ha de vetllar pels interessos dels seus principals negociant amb mercaderies de retorn, tant a la mateixa ciutat de Cadis com a Almeria, Tànger i Alacant[1227]. Aquest circuit il·lustra de forma fefaent la procedència dels productes esmentats més amunt, tant l'origen probablement gadità de les espècies i productes nòrdics com la filiació magribina de la llana i de la

Barcelona-Eivissa-Mataró "pro emendo salem in dicta insula de Ivissa". A continuació s'indicà: "en lo dit primer viatge ha de fer ab dita sa barca a la dita isla d'Eivissa ha de comprar sal en dita isla y carregar aquella sobre dita sa barca (...) fa venda al sobredit Josep Mates, candeler de cera, de tota la sal, ab que sie blancha, que ell en dit primer viatge carregarà sobre dita sa barca y comprarà en la dita isla d'Eivissa a rahó y preu de vuyt lliures y quinse sous per cada cafís". ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 28.VIII.1673.

1227. Miquel Torner i Josep Mates, ambdós candelers de cera, juntament amb Miquel Esmandia, manyà, contracten amb el patró Pau Simón, mariner d'Arenys, la barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*, de 1.500 quintars: "noliejan al dit patró Pau Simón y a la dita sa barca, ço és, estiba y cuberta ab retorn de viatge afi y efecte de carregar en dita barca una partida de vi ayguardent y altres diferents mercaderies que a ells aparexerà fins a tant que la dita barca sie navegadora per anar de la dita present vila de Mataró fins al port de la Ciutat de Calis ab dit retorn de viatge, tornant-la a carregar, essent judicada dita barca ço és que sie navagadora ab lo càrrech per dos patrons més vells de dita vila de Mataró y semblant sie en lo dit retorn. Posant y elegint dits Miquel Torner Joseph Mates y Miquel Esmendia per sobrecàrrech de dit present viatge a Nicolau Feliu, mariner de la present vila de Mataró. Ab declaració emperò que al anar en dita ciutat de Calis dega detenir-se dit patró Pau Simón ab dita sa barca en la ciutat de Almeria quatre dies (...) y semblantment se dega detenir dit patró ab dita sa barca en la ciutat de Tànger altres quatre dies (...). Declarant també y advertint que per estaries del dit present viatge concedex y dóna dit patró un mes comptant trenta un dies per acabar de despatxar dit sobrecàrrech sos negocis, ab tal emperò pacte que si passats dits deu dies se detindrà dit patró ab dita sa barca per causa de dit sobrecàrrech en la dita ciutat de Caliz se li degan pagar en tal cas a dit patró per quiscun die que axí se detindrà a la rahó de quatre pessas de vuyt per die (...) a la tornada s'ha de passar també per Tànger i Alacant". El noliejament es contractà en 660 peces de vuit, la meitat a pagar a Cadis i la resta a la tornada a Mataró. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 8.VIII.1684.

cera. L'any següent emprenia una nova operació de característiques molt similars: la mercaderia de sortida eren 300 cargues de vi, que es podrien dirigir bé a Cadis bé a Orà, segons decisió del sobrecàrrec —el mateix que a l'operació anterior— que s'havia de prendre en arribar a Cartagena[1228]. Un incident originat per l'actitud oportunista d'un intermediari genovès amplia el coneixement sobre el ventall dels productes que Mates exportava vers el port gadità[1229]. I encara el mateix 1685, Josep Mates nomenava procurador per a Marsella i el regne de França Joan Baptista Esparel, mercader oriünd d'aquesta ciutat[1230]. L'any 1693, com a conseqüència d'alguns incidents, Josep Mates declarà la seva participació en una tramesa col·lectiva d'aiguardent a Cadis. El document és in-

1228. Contracte de noliejament realitzat per Josep Mates, candeler de cera, Miquel Esmandia i Pere Catà, manyans, tots de Mataró, amb el patró Bernat Malet d'Agde. Embarcació: gànguil. Mercaderia de sortida: 300 cargues vi, "havent-se de detenir dit patró ab dit gànguil en dita ciutat de Calis o en dit presidi de Orà fins que lo sobrecarrech que va per compte de dits Mates Esmendia y Catà, qui és Nicolau Feliu, mariner de la present vila de Mataró, o altre per ell, hage venut lo dit vi. Ab declaració que si arribant a Cartagena aparexerà al dit sobrecàrrech ser de conveniencia anar en dit presidi de Orà i no en Càlis en tal cas tinga obligació dit patró de anar ab dit gànguil y càrrech de vi en dit presidi y platja de Orà y allí se dega detenir dit patró, com és dit, ab dit gànguil, fins que dit vi sie venut. Y aleshores, venent-se dit vi en Orà, sie acabat lo viatge y no dega anar en dita ciutat de Càlis. Y si aparexerà al dit sobrecàrrech sent en Cartagena no anar en Orà sinó en Càlis tinga aleshores obligació dit patró de portar dit vi ab dit gànguil en dita ciutat de Càlis y allí detenir-se com sobre és dit fins que dit vi sie venut y no dega aleshores anar en Orà sinó que sigue també acabat lo viatge. Ab pacte també que si serà voluntat del Nicolau Feliu sobrecàrrech, dega lo dit patró, ço és, lo dit gànguil anant tocant a Cartagena en Alicant, Armeria (sic) y Màlaga y que en cada hu de dits ports hagen de estar quatre dies". Noliejament: 8,5 rals de plata doble per carga de vi a satisfer en arribar bé a Orà bé a Cadis. Si es carreguessin altres mercaderies s'hauria de pagar un noliatge de 4 rals de plata doble per quintar. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 15.III.1685.

1229. Nomenament de procurador realitzat per Josep Mates, candeler de cera de Mataró, a favor de Nicolau Feliu, mariner de Mataró, a fi que pogués cobrar i recuperar les quantitats degudes a Mates "per rahó de vuyt bótas de vi, que ni havia trenta sis càrregas, dos bótas de aiguardent que ni havia vuyt càrregas, quatre pessas telas mitjas olandas, que ab tot eran sexanta canes. Sinquanta canas puntas blancas tortosinas y sinquanta una dotsena y mitja de navajas, que per compte propi de dit Joseph Mates y de sa companyia foren carregades en la barca *Nostra Senyora del Roser*, de la qual és patró Alberto Biale, genovès (per aportar a Càlis) dit Benedicto Ferro qui anava ab dita barca, com consta en pòlissa de carregament feta en Mataró al primer de abril de mil sis-cents vuitanta quatre (...) y també per rahó de tretse sacas de avellanes en que ni havia vint y sinch corteras y mitja de avellana que per compte propi del dit Josep Mates, de compte de Pau Puigguriguer foren també carregades ab la sobredita barca". ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 30.III.1685.

1230. Josep Mates nomena procurador per tal que pugui cobrar en el seu nom i el representi "in dicta civitate Marcella quam in aliis quibuisuis civitatibus villis et locis dicti regni Gallie". ACA. Arx. Not. Mataró, 415. 2.I.1685.

DECLARANTS	PERÍODE	DECLARACIONS*	IMPORT**
Mates	1674-1709	235	127.016
Tarau	1646-1709	432	61.699
Gibert, Pere	1709	118	50.105
Tarascó	1646-1676	224	42.895
Bori	1646-1709	162	42.493
Lleonart	1659-1709	175	36.625
Pou, Joan	1709	82	35.567
Torner	1646-1679	137	21.565
Baró	1657-1709	102	21.424
Gassia	1646-1679	92	20.520
Bòria, Joan	1664-1679	161	18.820
Esmandia	1675-1709	34	12.812
Feliu de la Penya	1653-1679	50	9.760
Picaire	1645-1709	172	9.670
Guarnés, Lluís	1647-1665	66	7.109
Garró, Jaume	1648-1665	21	6.030
Simón	1650-1709	79	5.696
Lladó	1654-1679	122	3.008
Navarro, Dídac	1657-1675	34	2.421

*Partides declarades per compte propi i/o d'altri.

**Lliures catalanes

teressant perquè reflecteix l'atracció que el port gaditá exercia en aquests moments sobre pagesos, adroguers i negociants, que hi abocaren els seus excedents vínics un cop destil·lats. La notícia també és particularment indicativa de com aquests aiguardents maresmencs entraren en uns nous circuits mercantils a bord de les naus i amb la mediació dels homes de negoci holandesos[1231].

1231. Deposició davant notari dels interessats en una tramesa de vi i aiguardent feta en la tartana anomenada *Nostra Senyora dels Desamparats i Sant Antoni de Pàdua*. Els declarants i les quantitats embarcades són les següents: Fèlix Plantí, negociant, 7 pipes marcades F+P; Joan Pou, adroguer, 5 pipes marcades D+R i 6 pipes vi claret; Miquel Pou i Partella, ciutadà honrat de Barcelona, 7 pipes marcades P+P; Josep Mates, candeler cera, 4 pipes marcades I+M; Josep Tarau, mercader, 2 pipes marcades I+T; Pere Catà, manyà, 4 pipes marcades P+C^{a}; Bru Santromà, ciutadà honrat de Barcelona, 5 pipes marcades S+R; Joan Torner, menor, negociant, 3 pipes marcades TOR; juntament amb Damià Recoder, pagès de Vilassar, i Ramon Cezar, mariner. Juraren un per un, davant el notari: "tots los quals ayguardent y vi foren de pròpria fàbrica de las perçonas sobre y baix nomenadas y també de vi cullit en dita esta vila de Mataró y son terme y en dita parròchia de Vilassar". El dia primer de febrer de 1693 el carregament es va vendre a

Uns anys més tard, Josep Mates reincidia de bell nou en els mateixos recorreguts noliejant, conjuntament amb Pere Catà, manyà, Rafael Esmandia, mariner, i Salvador Terrés, sastre, la barca del patró Jaume Serra, anomenada *Sant Simó, Sant Desideri i Sant Antoni de Pàdua*, de port de 1.800 quintars, que anava amb una dotació de quinze mariners. El recorregut, similar als anteriors, havia de ser Barcelona- Mataró-Cadis, tocant els ports de Salou i de Dènia. En aquesta ocasió no es nomenava sobrecàrrec i la responsabilitat de la negociació de les mercaderies l'assumia el patró: *...y arribada que serà dita barca en lo port o abadia de dita ciutat de Cadis dit patró, dins un mes y mitg venedor, vendrà las ditas robas y mercaderias al preu que millor se podrà consertar y descarregar dita barca.* Els diners procedents de la venda havien de ser retornats en efectiu o bé en mercaderies, segons les instruccions que rebés dels principals. És interessant constatar que en el cas que la mercaderia d'anada no es pogués vendre a Cadis, tot i que restava autoritzat a *partir-se de dita ciutat de Cadis y anar-se'n a qualsevol part del món a dit patró benvista, tant de la part de ponent com de llavant*[1232].

A més d'aquestes activitats, Josep Mates participà també en les assegurances marítimes[1233]. També entrà com a parçoner del llondro *Santa Maria del Roser* de 600 quintars, en concedir la patronia a Joan Martí de Mataró[1234] i en realitzar-ne la venda per 1.409 lliures[1235].

Cadis a Miquel Escroder, menor, amb intervenció del corredor alférez Diego Rodríguez Palomin: "y se descarregaren y tresbelsaren de orde de dit senyor Miquel Escroder en las naus, és a saber, en la nau del Sacrifici de Abraham, capità Pedro de Bur, olandès, las ditas quaranta dos pipas de ayguardent (...) y quatre pipas del dit vi (...) y en la nau de la senyora Maria capità Nicolàs Vehen, olandès, las restants pipas de vi claret". ACA. Arx. Not. Mataró, 375. 28.V.1693.

1232. En aquest cas els nòlits se li satisfarien "ratta per milia com se acostuma" (...) "Item lo dit patró Jaume Serra promet tota la quantitat de diner que haurà procehit del càrrech de la entrada retornar-la ab la mateixa sua barca en la dita present vila de Mataró o altrament esmersar-la segons tindrà ordes de dits (...) y no tenint orde de aquells sie lícit a dit patró Jaume Serra esmersar dita quantitat de diner en mercaderias a ell benvistas y que millor li aparexerà com ab lo present dits (...) li donan y atribueixen facultat y poder (...) per els nòlits de la tornada se li donarà el que és habitual en aquestes operacions, una vegada despatxades les mercaderies". ACA. Arx. Not. Mataró, 482. 24.X.1696.

1233. Josep Mates, candeler de cera, assegurà 100 lliures sobre la barca *Nostra Senyora de l'Esperança* del patró Salvador Canaymeres de Mataró, en un recorregut de Mataró a el Grau (València). ACA. Arx. Not. Mataró, 375. 12.II.1693.

1234. ACA. Arx. Not. Mataró, 482. 6.I.1697.

1235. ACA. Arx. Not. Mataró, 470, 6.I.1697.

Quatre anys més tard sembla haver-se produït un relleu generacional. Josep Mates, definit com a *menor de dies i negociant de Mataró*, apareix en escena: nolieja la nau esmentada, que ara patroneja Jaume Martí, mariner de Mataró. El contracte tenia com a objectiu realitzar un recorregut Mataró-València-Gènova per tal de comprar vi a la zona llevantina i de comercialitzar-lo a la ciutat lígur[1236]. El flamant nou home de negocis segueix les petjades del seu predecessor, ja que participa tant en la tramesa de partides d'aiguardent com en el préstec marítim[1237]. Tanmateix, una de les dades més rellevants de l'activitat de Josep Mates, menor, tingué a veure amb la seva actuació com a factor de Joan Puiguriguer, mercader de Barcelona. Efectivament, l'any 1709 Mates declarava davant l'exactor dels drets del General l'entrada a Catalunya per mar —i per compte de l'esmentat Puiguriguer— d'un conjunt de mercaderies. Procedien d'una pollacra presa per un vaixell anglès i foren introduïdes a través de la platja de Mataró. El carregament de l'esmentada nau estava format per un conjunt de productes que tenien en comú la procedència de les terres del llevant mediterrani, la qual cosa no és excepcional entre les mercaderies que hom declarava habitualment a Mataró; el que sí que esdevenia inusual eren les quantitats i els imports que aquest conjunt de declaracions palesen[1238].

1236. Jaume Martí, mariner de Mataró, patró del llondro *Nostra Senyora del Roser*, de 600 quintars, el nolieja a Josep Mates, menor de dies, negociant de Mataró, amb sis mariners, inclòs el patró. Trajecte: Mataró-Regne de València, on es carregarà per compte de Mates "tot aquell vi claret que podrà aportar dita barca o llondro per compte de dit Josep Mates y carregada que serà dita barca o llondro (...) se partirà dit patró ab dita sa barca o llondro per la ciutat de Gènova y arribat que serà dit patró ab dita sa barca en lo port de dita ciutat de Gènova estarà a las ordas que li donarà dit Matas...". Nòlits: arribat a Gènova un ral i mig de plata de vuit per cada carga de vi que portarà. ACA. Arx. Not. Mataró, 487. 16.X.1701.

1237. Pau Mallol, patró del llondro *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*, de 500 quintars, carregà 12 pipes de vi claret de Pere Catà, manyà, i Salvador Vinyals, pagès d'Argentona, i tres d'aiguardent propietat de Josep Mates, menor, negociant. En feren declaració davant Miquel Esmandia, exactor del dret de Capitania General, per tal de justificar que es desembarcaria "en terres amigues del rei". ACA. Arx. Not. Mataró, 474. 23.I.1704. Pere Caselles Oliver, pescador de Mataró, rebé un canvi marítim de Josep Mates, menor, negociant, per import de 40 lliures per tal d'anar a pescar a "les costes de Espanya". ACA. Arx. Not. Mataró, 488. 26.IX.1702.

1238. Els productes declarats per Jaume Mates foren els següents: 1.000 lliures de goma dragant valorades en 250 lliures; 600 lliures de goma "armoniac" valorades en 120 lliures, 1.500 lliures de goma d'Alexandria valorades en 300 lliures, 400 lliures de tútia valorades en 160 lliures, 245 lliures d'escamonea valorades en 441 lliures, 1.362 quintars de "sachs galas" valorats en 13.620 lliures, 1.000 lliures de riubàrbar valorades en 1.050 lliures, 200 lliures de goma apopenac valorades en 140

Altres membres actius pertanyents a branques col·laterals de la mateixa nissaga foren Jaume Mates, candeler de sèu, en l'inventari del qual caldria destacar la presència d'una quartera de blat de moro[1239], el seu fill Joan[1240], i també Salvador Mates, adroguer, i Esteve Mates, botiguer. És interessant constatar que una bona part d'aquests personatges actuaven també conjuntament en algunes operacions, com per exemple en la titularitat de barques[1241]. Esteve Mates conjugà la seva tasca d'administrador dels *pastims* de la vila —que l'obligava a importar el blat, sempre precari—, amb una intensa activitat com a importador de teixits, però també de pebre, matafaluga, lli, acer i drogues diverses, activitats especialment documentades l'any 1709[1242].

Així doncs, els Mates es configuren con un activíssim conglomerat d'individus que, a partir d'unes activitats tan convencionals com la de

lliures, 24 quintars de cera groga valorats en 672 lliures, 100 peces de teles de "mans" valorades en 300 lliures, 806 peces de teles "bilubis" valorades en 3.224 lliures, 2.444 peces d'augemís valorades en 4.339 lliures, 774 peces teles de "mans" valorades en 1.860 lliures, 1.044 peces indianes de Pèrsia valorades en 3.566 lliures, 971 peces de mussolines valorades en 15.536 lliures, 156 quintars de cotó de Llevant valorats en 2.343 lliures, 39 quintars de llana berberesca "susia" valorada en 273 lliures, 30 dotzenes de cordovans vermells valorats en 240 lliures, 86 quintars de seda de Xipre valorada en 17.888 lliures, 234 quintars de pèl de camell valorat en 7.000 lliures. Import total: 73.322 lliures. ACA. Generalitat, D-56, 30.IX.1709 i ss.

1239. Inventari de Jaume Mates, candeler de sèu. A l'entrada: 2 cafissos de sal grossa, 10 quintars d'arròs, 3 quarteres de mill, 1 quartera de blat de moro, 1/2 quartera de fesols, 3 caps de cabassos de palma, 2 caps de senalles de palma, 2 debanadores "ab peu de ferro", 2 dotzenes de pales de fusta, 6 dotzenes d'escombres de palma noves, 5 quintars de sèu entre les candeles i el que està per obrar. ACA. Arx. Not. Mataró, 411. 28.IV.1690.

1240. Jaume Mates i Joan Mates, pare i fill, participaren amb 25 dobles en l'assegurança de les mercaderies que contractà Fèlix Tarau, per compte de Josep Tarau, pagès, a carregar sobre la barca *Sant Jaume*, de 2.000 quintars, patró Jaume Mandri de Mataró, per anar de Mataró a Lisboa i retorn. ACA. Arx. Not. Mataró, 482. 27.XII.1696.

1241. Parçoners de la barca *Nostra Senyora de l'Anunciata*, de 1.000 quintars: Miquel Pou, ciutadà honrat de Barcelona, 1/8; Salvador Mates, adroguer, Domènec Marsal, negociant, la vídua de Joan Romeu i Francesc Buixó, patró, 1/8 cadascú. Joan Gemmir i Lleonart, Josep Tarau, Salvador Andreu, adroguer, i Josep i Esteve Mates, adroguers, 1/16 cadascú. ACA. Arx. Not. Mataró, 407. 8.VI.1692.

1242. Esteve Mates, botiguer de Mataró, per compte de la Universitat de la vila, crea una assegurança sobre 200 dobles d'or efectives lliurades al patró Joan Casalins, patró del llaüt *Nostra Senyora del Bonviatge i Sant Josep*, per navegar d'aquí a qualsevol port de l'Empordà, no passant la vila de Roses, per comprar blat. Interès: 3 %. ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 5.IX.1698. Josep Guarro, botiguer, en nom d'Esteve Mates, caixer dels pastims, creà una seguretat sobre 200 dobles d'or carregades al llondro *Jesús, Maria i Josep*, de 350 quintars del patró Salvador Boter, de Mataró. Recorregut Mataró, Empordà, no passant de Roses. Compra de blat pels pastims de la vila. Interès. 4%. ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 12.IX.1698. Altres operacions a ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 27.I.1698. ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 16.X.1698.

candeler de cera o de sèu, elaboraren un teixit de relacions personals i econòmiques a voltes intergeneracionals. Això els permeté incidir en una intensa activitat comercial que —sense oblidar la dedicació originària a la cera i el sèu— es dilatà, passant per l'àmbit de l'adrogueria, fins arribar a la comercialització dels excedents agrícoles locals en els grans centres de redistribució o consum. Al mateix temps, esdevingueren un punt de referència cabdal per a les importacions tèxtils sense menysprear les inversions marítimes —assegurances, parts de barca— o la intervenció en la gestió pública de l'abastiment de blats. Certament el model estudiat es constitueix en paradigmàtic pel que fa a la constatació de l'existència d'elaborades estratègies destinades a encimbellar econòmicament els membres del món artesanal.

Els Tarau, si bé ocupen el segon lloc pel que fa al volum de negoci, gairebé doblen el nombre d'operacions enregistrades respecte dels Mates. Aquesta distorsió és produïda per la singularitat de la partida que aquests darrers declararen per compte de Puiguriguer. Si es fes abstracció d'aquesta dada puntual, els Tarau haurien assolit el lloc preeminent entre els negociants estudiats. La presència dels Tarau en les activitats mercantils s'inicia a principis del segle XVII i es manté viva, com a mínim, fins als anys vint del segle XVIII, alhora que il·lustra una trajectòria diferenciada en alguns aspectes de la dels Mates.

El primer membre documentat és Pere Tarau, traginer, que intervingué l'any 1613 com a comprador de vinya, mitjançant una venda a carta de gràcia, en la qual sembla clara la intenció dels venedors d'accedir de bell nou a la plena titularitat, cosa que podria considerar-se indicativa d'una situació de manca de liquiditat[1243]. Tarau hi entraria en una actitud clarament especulativa. Una vintena d'anys més tard, els Tarau apareixen en una situació clarament consolidada, de la mà de Joan Pere Tarau,

1243. Venda a carta de gràcia de la vinya que fou de Guillem Pau "lanioni" a Pere Tarau, traginer. Vinya de 20 homes de cavadura situada als Planells. En els pactes els venedors es comprometeren a no utilitzar la possibilitat retroactiva fins que la peça no s'hagués veremat. El nou propietari, en cas de lluïment, restava obligat a satisfer tot el que els atorgants haguessin pagat, "tant per censos cessats fins lo die present deguts, com los salaris dels actes per vós al notari devall escrit pagadors y lo lluïsme tocant al senyor directe per la rahó de la present venda". A més, estava obligat a pagar 9 lliures que la peça feia de censos a la família Arnau. Import de la venda: 120 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1037. 6.X.1613.

nom darrere del qual es troben, probablement, dues persones diferents, atès que apareix documentat i actiu entre els anys 1636 i 1677[1244].

Joan Pere Tarau és també prototipus d'una activitat econòmica intensa i diversificada que arriba a un estadi d'especialització superior a l'assolit pels Mates, deixant de ser catalogat com a botiguer per ser definit com a mercader. Un aspecte digne d'emfasitzar en la seva biografia econòmica és la vinculació que mantingué durant dècades amb un dels òrgans locals cabdals per incidir en l'activitat mercantil a la vila: la taula del General. Així, l'any 1636, Joan Pere Tarau apareix juntament amb Joan Palau, burgès, com a receptor dels drets del General a Mataró[1245], i l'any 1668 continua lligat encara a aquesta activitat[1246]. La dilatada vinculació dels Tarau als òrgans exactors dels drets del General té un relleu singular si es considera que Pere Tarau fou un dels grans implicats en els fraus de 1638, que enfrontaren les màximes autoritats catalanes. Malgrat tot, la mateixa persona —o, si més no, el mateix nucli familiar— continuà exercint el control de les funcions fiscals durant dècades, essent un testimoni paradigmàtic d'aferrament a un càrrec que, sens dubte, devia portar implícites moltes possibilitats d'enriquiment personal.

Un altre àmbit que suscità l'interès d'aquest personatge fou la negociació amb la titularitat d'embarcacions. L'any 1642, Jaume Company, mariner de Sant Pol, rebia en comanda de Joan Pere Tarau el bergantí *Nostra Senyora del Roser, Sant Antoni de Pàdua i Sant Elm per a navegar ab aquell en aquellas parts del món a ell benvistas*. Davant les dificultats a l'hora de tancar els comptes de la comanda, se signà una

1244. ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 8.I.1636. ACA. Arx. Not. Mataró, 338. 11.VI.1677.

1245. Joan Palau burgès i Joan Pere Tarau, mercader de Mataró, ambdós receptors del dret del General a Mataró, feren aixecar al notari Puig l'acte següent: "En lo llibre de manifest del General de Cathalunya de la taula de Mattaró foleat per lo receptor de dit General de Catalunya, de sa ma pròpria en lo full quinze se troba un partit continuat, lo qual és del thenor següent. A 9 de maig del any 1635 posà en manifest que vol descarregar de la sua barcha lo patró Sebastian Barra de Malta de compte de Làzaro Vigo de Gènova". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 8.I.1636.

1246. Joan Pere Tarau i Francesc Vilapura, receptors del dret del General, exposen davant el notari Portell i Torruella: "per quant per la terça corrent de abril, maig i juny no se.ls han enviat los libres per assentar los despaig se oferiran fer en lo general de la present vila, que per ço de mà de dit Portell i Torruella notari sie intitulat y foleat un codern en lo qual per ells puguen ésser assentats los despaigs del general que en dita terça se offeriran fer de qui a tant hajen rebut los dits los dits libres, ab ànimo deliberat de copiar". ACA. Arx. Not. Mataró, 1139. 5.IV.1643. Joan Pere Tarau i Francesc Vilapura, taulers del General, denunciaren un robatori realitzat a la botiga del General. ACA. Arx. Not. Mataró, B-49. 31.VII.1648. Altres referències: ACA. Arx. Not. Mataró, B-52. 26.XI.1657. ACA. Arx. Not. Mataró, 329. 22.IV.1668.

concòrdia segons la qual Company cedia a Tarau tots els drets que pogués tenir sobre la barca *Nostra Senyora de la Concòrdia i Sant Antoni de Pàdua*, de 600 quintars, *la qual barcha ab son armament y armes per dit Company y sos mariners, ab dit bergantí, fou presa en las mars del golf de Leó*. Tarau accedia a la titularitat de la barca amb el pagament a Company de 200 lliures. El mateix dia Tarau féu venda d'1/8 de la barca *Nostra Senyora de la Concòrdia londro vel barcha de traffech* a Jacint Giralt de Mataró per 50 lliures[1247]. L'any següent, el mateix Tarau cedia de nou l'esmentada barca en comanda a Claudi Truc, mariner de Martegue[1248]. L'any 1648 intervingué en la compra d'una altra barca del mateix tonatge, valorada en 465 lliures[1249].

Un altre àmbit de la gestió de Joan Pere Tarau foren les activitats financeres. A més de la intervenció en les assegurances, molt habitual en l'àmbit mercantil mataroní, Joan Pere Tarau s'havia iniciat en un graó superior: la negociació de lletres de canvi. L'any 1643, Joan Palau i Bellot, ciutadà honrat de Barcelona, cedí a Tarau un canvi de 450 lliures. En contrapartida, aquest li féu a mans lletres sobre Perpinyà a cobrar per la fira d'agost, per un import de 461 lliures i 15 sous a càrrec de Josep Masdeu i Canyet[1250]. Una operació semblant es troba documentada anys més tard amb lletres lliurades sobre Tortosa[1251]. La negativa de Joan Pere Tarau a acceptar una lletra de canvi reflecteix l'assiduïtat del mercader mataroní en la utilització d'aquest instrument de canvi i gir[1252].

1247. Claudi Truch, mariner de Martega, diòcesi d'Arles, rep en comanda de Joan Pere Tarau, mercader la barca de tràfec *Nostra Senyora de la Concòrdia i Sant Antoni de Pàdua*, de 600 quintars a fi de fer-la navegar i liquidar els guanys "ad usum regni Franciae". ACA. Arx. Not. Mataró, 1139. 20.V.1643.

1248. Joan Vilella i Castellar, mariner de Mataró, vengué a Marc Rosselló, vidrier, la barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*, de 600 quintars, per 465 lliures. Pere Tarau en satisféu 200 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1116. 11.III.1648.

1249. ACA. Arx. Not. Mataró, 1122. 2.V.1648.

1250. ACA. Arx. Not. Mataró, 1139. 2.V.1643.

1251. Francesc Feliu de la Penya, pagès, cedí a Joan Pere Tarau, negociant, un canvi de 165 lliures. Com a contrapartida, Tarau li lliurà lletres de canvi contra Joan Masdeu i Esteve de Tortosa amb venciment a la fira de Pasqua de Ressurrecció. ACA. Arx. Not. Mataró, 331. 6.III.1670.

1252. El notari aixeca acta de com Onofre Sidós, mercader de Barcelona, presentà una lletra a Joan Pere Tarau: "1667 a di 4 Juli in Barcelona. Signore Pietro Tarascó se compracerà di pagare al signore Onofrio Sidos mercadero lire cento sei e soldi sedex, che sono per resto che li devo de cordellati del medemo. E. v.m. li pagerà di resto che mi deve di robbe vendutoli al mio ritorno di Valesia. E per fede li faccio questo mio ordine di mia propria mano. Dico lire 106. 16.

Tal com demostren aquest i altres documents, negocià activament amb comerciants genovesos, actuant a voltes com a factor i corresponsal[1253].

L'any 1654 havia format companyia amb Jacint Gelabert, ciutadà honrat de Barcelona, per a la negociació de diverses mercaderies. Manllevaren a Joan Gargol 1.200 peces de 8 i 100 dobles d'or. A l'hora de liquidar la societat, Tarau es comprometé a pagar 385 dobles i mitja[1254].

Segons Pere Molas, Joan Pere Tarau tingué entre els seus fills Josep Tarau, pagès i mercader, i Fèlix Tarau, ciutadà honrat de Barcelona i batlle de Mataró[1255]. Cadascun d'ells —a voltes conjuntament, sovint per separat— aprofundiren en els camins definits pels seus antecessors i n'eixamplaren els horitzons.

Josep Tarau s'inicià en diverses empreses, noves respecte de les desenvolupades pel seu pare. L'any 1692, juntament amb Josep Rovira, candeler de cera de Barcelona i de Jaume Torner, pagès de Mataró, participà en una companyia que es féu càrrec de l'arrendament de les pells dels escorxadors de Barcelona[1256].

Uns anys més tard, la seva vídua passava comptes amb el blanquer Pau Marquès, que treballava en una adobaria ubicada a la casa dels Ge-

Giacomo Aquaron". Tarascó es negà a acceptar la lletra i afegí que "ell no sols no accepta ni acceptar vol ni enten la dita lletra de cambi, per quant no deu cosa alguna al dit patró Giacomo Aquarono ni té avers seus, ans bé, lo dit patró Giacomo Aquarono és deutor a ell en la quantitat de cent sexanta nou lliures dotse sous y nou de las quals li.n ha fet lletra de cambi als vuyt del corrent mes de juny, dirigida a pagar al senyor Mauricio Borlando, mercader genovès, residint en Barcelona y a rebrer a ell Joan Pere Tarau, y havent presentada dita lletra de cambi (...) no ha volgut acceptar aquella". ACA. Arx. Not. Mataró, 338. 11.VI.1677.

1253. Joan Maria Nico, mercader genovès, rebé de Joan Pere Tarau una caixa amb robes i 18 barrils de pinyó picat que aquest havia comprat per ordre del germà de Nico. Tarau havia rebut les caixes de robes del patró Francesc Jaume de Blanes, per tal de lliurar-les a Nico. ACA. Arx. Not. Mataró, 333. 22.VI.1672.

1254. ACA. Arx. Not. Mataró, 350. 12.I.1658.

1255. MOLAS, P. *Societat i poder*. p. 200.

1256. Josep Rovira, candeler de cera de Barcelona, Jaume Torner, pagès, i Josep Tarau reconeixen que l'arrendament que es féu de les pells dels escorxadors de Barcelona a favor de Francesc Puigsubirà, blanquer de Mataró "no obstant que lo dit arrendament diga y sie fet en favor del dit Francesc Puigsubirà y per ell en nom seu propri acceptat, és la real veritat que dit arrendament prengué y acceptà (...) no per compte seu, sinó per compte y a obs de ells dits Josep Rovira, Jaume Torner y Josep Tarau". La participació en l'arrendament fou: Rovira 1/2, Torner i Tarau 1/4 cadascú. El mateix dia Joan Tarau signà contracte en nom de l'esmentada companyia amb Francesc i Baltasar Joanès, guanters de Girona, sobre la venda de totes les pells de moltons tarragonins morts de Pasqua a fins a la festa de Sant Miquel. ACA. Arx. Not. Mataró, 374. 4.V.1692.

novesos i que, probablement, deuria ser l'home encarregat de processar les pells que negociava Tarau[1257].

Pel que fa a la resta dels negocis, Josep Tarau mantingué obert i amplià el volum de les activitats endegades pel seu pare: importà tabac del Brasil, via Lisboa[1258], participà com a fermança en una operació destinada a rescatar un captiu en terra de moros[1259] i intervingué en operacions de canvi marítim, cedint els capitals[1260], així com en l'assegurança de mercaderies embarcades[1261].

De la mateixa manera, el món navilier cridà notablement la seva atenció. Fou copropietari i negocià amb participacions a diverses barques. L'any 1692 es troba entre els parçoners de la barca *Nostra Senyora de l'Anunciata*, de 1.000 quintars[1262]. L'any següent consta com a copropietari de la barca *Jesús, Maria i Josep* de 700 quintars, estimada en 1.375 lliures[1263]. L'any 1697, vengué a Jaume Ferrer, paraire de Reus, la seva participació d'1/8 en el llondro *Sant Josep, Sant Simó i Sant Bona-*

1257. Pau Marquès, blanquer, signa debitori a Mariana Tarau i Lapeyra vídua de Josep Tarau, pagès, de 546 lliures 4 sous i 10 diners com a compliment dels comptes tinguts entre ells "tant per rahó de la administració de qualsevols cuyrams per ell dit Marquès adobats y venuts (...) lloguer de la casa de la adobaria construhida dins las casas dels genovesos". ACA. Arx. Not. Mataró, 493. 13.IX.1708.

1258. Marià Vieta i Pasqual Bellsolei declaren haver vist com el 9 de juliol es van desembarcar de la barca *Nostra Senyora de la Concepció*, de Barcelona, patró Pere la Bartra de Barcelona, a la platja de Mataró, sis rulls de tabac del Brasil procedents de Lisboa que foren lliurats a Josep Tarau. ACA. Arx. Not. Mataró, 487. 5.X.1701.

1259. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 4.VII.1688.

1260. Cessió dels capitals a Joan Boixó, mariner de Mataró, patró de la barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*, de 400 quintars: 16 dobles d'or per un recorregut Mataró-Els Alfacs-Mataró-Llançà "ad emendum salem". Interès: 8% ACA. Arx. Not. Mataró, 334. 4.IX.1673.

1261. "Joseph Tarau, pagès de Mataró, fiança aportada al magnífic Miquel Pou y Partella, ciutadà honrat de Barcelona, en dita vila populat (...) 200 lliures barceloneses y són per consemblants lin havia asseguradas ab la barca del patró Antoni Solei de Mataró sobre diversas mercaderias de Mataró a Gènova las quals ha hagudas de pagar per haver presa dita barca los francesos". ACA. Arx. Not. Mataró, 482. 16.II.1697.

1262. Els copropietaris eren Miquel Pou, ciutadà honrat de Barcelona, 1/8. Salvador Mates, adroguer, Domènec Marsal, negociant, la vídua de Joan Romeu, i Francesc Buixó, patró, 1/8 cadascun; Joan Gemmir i Lleonart, Josep Tarau, Salvador Andreu, adroguer, i Josep i Esteve Mates, adroguers, 1/16 cadascú. ACA. Arx. Not. Mataró, 407. 8.VI.1692.

1263. N'eren parçoners Fèlix Tarau, Josep Tarau, Emmanuel Fontanilles: 1/8 cadascú; D. Francisco Caixapany de Palamós: 1/8, Joan Pou: 1/16, Salvador Andreu: 1/16, Joan Riu: 1/16, Josep Ferriol: 1/4 de 1/16, Salvador Maig: 1/16. Nomenaren patró Salvador Maig de Mataró. ACA. Arx. Not. Mataró, 408. 4.VI.1693.

1264. ACA. Arx. Not. Mataró, 483. 28.III.1697.

ventura, de 400 quintars, que patronejava Joan Aimeric[1264]. El mateix any, conjuntament amb els altres parçoners, signava l'acta de patronia de la barca *Sant Joan Baptista*, de 800 quintars, a favor de Joan Marcer, mariner de Mataró[1265].

En l'àmbit estricte de l'activitat comercial participà en la tramesa de partides d'aiguardent a Cadis per ser trasbalsades a naus holandeses: concretament, l'any 1693, dues pipes d'aiguardent, marcades I+T[1266]. Una altra via que informa del dinamisme de Josep Tarau és el seguiment d'algunes operacions d'assegurances, que contractà en el desenvolupament de les seves activitats. Tan sols en un any, el 1696, es recull un bon nombre de testimonis en aquest sentit. Pel gener, assegurava per 200 lliures les mercaderies transportades a la barca *Nostra Senyora del Bonviatge*, de 1.800 quintars, el patró de la qual era Josep Aimeric, de Mataró, per a un recorregut de Barcelona a Cadis, amb una prima del 6%[1267]. A la fi del mateix mes, contractava amb Josep Ferragut, argenter, una altra operació per un import de 150 lliures sobre el carregament de la barca *Nostra Senyora del Bonviatge, Sant Josep i Sant Simó*, de 1.300 quintars, patronejada per Josep Soler de Mataró, per anar a Mallorca, comprar-hi mercaderies i portar-les a Cadis, amb una prima del 9%.[1268]

Pel setembre del mateix any, una nova operació posa de manifest un altre dels espais comercials coberts per les activitats dels Tarau. En aquesta ocasió s'assegurà *qualsevol sort de robas y mercaderias* que es trobessin a la barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*, de 1.500 quintars, de la qual era patró Antoni Solei de Mataró, per un recorregut Mataró-Gènova, amb una prima del 3%[1269].

Abans de finalitzar el mateix any, una operació diferent —important pel volum econòmic contractat— il·lustra un altre centre d'interès del mateix personatge: hom assegurà les mercaderies a transportar a la bar-

1265. Els altres parçoners eren Pere Catà i Miquel Esmandia, manyans, Francesc Moner, boter, Joan Rius, hortalà, Elizabet Roig, vídua, Josep Roig, apotecari. ACA. Arx. Not. Mataró, 482. 3.I.1697.

1266. ACA. Arx. Not. Mataró, 375. 28.V.1693.

1267. Asseguradors: Fèlix Plantí, botiguer, 100 lliures, i Joan Pou, adroguer, altres 100 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 469. 2.I.1696.

1268. ACA. Arx. Not. Mataró, 469. 30.I.1696.

1269. Assegurador:Miquel Pou i Partella, ciutadà honrat de Barcelona. Import:200 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 482. 18.IX.1696.

1270. ACA. Arx. Not. Mataró, 482. 27.XII.1696.

ca *Sant Jaume*, de 2.000 quintars, patronejada per Jaume Mandri, de Mataró, per a un trajecte de Mataró a Lisboa i retorn, amb una prima del 8,5%. Un dels aspectes més rellevants d'aquesta operació fou l'import assegurat, 575 dobles, que foren garantides per divuit asseguradors[1270].

Tanmateix, les dades que permeten calibrar el veritable pes específic de Josep Tarau en les activitats mercantils cal cercar-les en els registres del Tauler de Mataró. Hi apareix per primera vegada l'any 1658, en una operació d'exportació de tartrà i, esporàdicament, els anys 60, exportant pinyó picat i draps catorzens blancs i també important paper blanc de Niça. La seva presència, però, és abassegadora en la documentació dels anys setanta, concretament a partir del 1674 i fins al 1679. Negocià amb una dilatada gamma de productes. Entre les exportacions, a més de les ja citades, caldria afegir badanes adobades, ametlla trencada, oli, caparrós, vi, pintes, gots de vidre, escombres, diverses classes de cabassos, puntes, fil de pita, ferro de Ribes o de "Carol", posts de pi i mercaderies de reexportació, com ara paelles de ferro, sabó o tabac del Brasil. Amb tot, però, el producte més rellevant, tant per la seva reiterada presència com pel seu valor específic és, sens dubte, el pinyó picat. Pel que fa a les importacions, els productes es diversifiquen moltíssim[1271]. Potser les dades estadístiques són les que millor permeten de ponderar el paper d'aquest prohom de negocis mataronins. En els llibres conservats del Tauler del General a Mataró, s'han localitzat 288 declaracions a nom seu, amb un volum de negoci de 41.109 lliures.

Un personatge d'aquesta importància havia aconseguit ubicar-se en un lloc estratègic de la vida mercantil mataronina i així, seguint els passos del seu progenitor, també arriba a ocupar el càrrec de tauler del General a Mataró. És realment digne de remarcar el fet que aquestes nissagues de negociants no trasbalsen d'una generació a l'altra tan sols les inquietuds mercantils sinó, fins i tot, l'accés als càrrecs públics, fona-

1271. Sucre en pols, sucre candi, confitures, acer de Venècia, paelles de ferro, àncores de ferro, agulles de ferro, aram en copa, llautó de paleta, perdigons, cadires, arròs llombard, fideus, bacallà anglès, prunes de Brunyol, tabac del Brasil, pebre, gingebre, matafaluga, canyella, midó, mangre, verdet, alum, "*indi de Gotimalla*", *sabó de llosa*, *cuiros de Llevant* o de Berberia, espart elaborat i semielaborat, flassades, un conjunt molt ampli de teixits: piamonts, teles crues, teles d'Olmo, mitges de seda, vànoves de seda, blavets, teles divuitenes, vint-i-dosenes i trenta-dosenes, cambraïnes, cadissos, fils blaus, lli pentinat d'Alexandria, cotó filat, renissos, cambraïnes d'Alemanya, llana de camell. Elaboració pròpia a partir del buidat realitzat del "Dret d'Entrades i Eixides". ACA. Generalitat, D-37 i ss.

mentals per a un millor desenvolupament dels seus afers. La significació que podia tenir el control d'aquest càrrec es fa palesa en un conflicte de jurisdiccions que sorgí l'any 1697 entre els taulers del General de Mataró i l'exactor nomenat per la Capitania General: es debatia quina de les dues institucions tenia competències sobre les les mercaderies de contraban. Tal com demostra el text, Josep Tarau, a través de persones interposades, es troba darrere d'aquest debat, per raons més que òbvies[1272].

1272. "Continuau y llevau acte de com jo dit Joseph Picaire exactor del real Tribunal de la Capitania General de Catalunya, residint en la present vila de Mataró lo die sinch del present y corrent mes de mars, inseguint lo orde tinch de sa excel·lència y Real Tribunal de la Capitania General lloguí una botiga en la present vila en lo carrer dit de Sant Antoni, prop de la vora del mar, per tenir aquella per aduana o barraca de la Capitania General y per que a tothom constàs posí a la porta de dita botiga lar armas del rey nostre senyor, que Déu guarde, perquè totas las robas y mercaderias de fora regne que arribarian en la present vila fossen aportades en la dita botiga o aduana de dita Capitania General y aquellas ser vistas y regonegudas en dita botiga per mi com exactor predit per que aquellas que se trobaran ser de contrabando sien despatxadas y pagar los drets tocants a sa magestat, que Déu guarde, o se'n sie fet lo que sa excel·lència o Real Tribunal de dita Capitania General resoldran. Y per convenir axí al real servey de sa magestat y per haver-se axí sempre observat a la ciutat de Barcelona, no entenent ni pretenent per a n. axò llevar ninguna cosa als drets de la Generalitat de Catalunya, ans bé, desitjo sien aquells cobrats. E com lo die present sie arribada en la platja del mar de la present vila la barca del patró Bernat Guell de Vilanova de Sitges, la qual ve de la ciutat de Gènova y aquella aportia differents balas de robas y mercaderias per differents personas d. esta vila, com del manifest per dit patró donat consta, y ha descarregat a la present platja, y lo dit Picaire en dit nom, volent inseguir dits ordes de sa excel·lència y Real Tribunal a manat als duenyos de ditas robas, los noms dels quals són descrits en dit manifest, que totas las ditas mercaderias descarregadas fossen aportadas a la dita botiga o aduana de la Capitania General per voler-las jo allí veurer y regonéxer, per convenir axí al real servey y per què los ordes de sa excel·lència y Real Tribunal en tot sien observats. A la qual pretensió Francesc Gemmir i Lleonart com a tauler del General de Catalunya y Mariano Vieta, subrogat en lo offici de tauler de dit General de Catalunya, per infirmitat del senyor Josep Tarau tauler del General de Catalunya, han contradit y no han volgut ni an tingut a bé de que ditas mercaderias fossen aportadas a la dita botiga o aduana de la Capitania General y no attenent a la dita mia petició an manat fer anar aquellas a la botiga o aduana de la Generalitat de Catalunya dient y allegant (...) en presentia del dit Picaire y dels sobredits testimonis que les ordes de sa excel·lència y Real Tribunal de la Capitania General se.ls posan demunt llurs caps però que en quant a fer aportar las sobreditas mercaderias a la botiga o aduana de la Capitania General com los diu lo dit Picaire no volen ni en manera alguna veuen bé a que aquellas vagen en altra part sinó és a la botiga de la Generalitat de Catalunya, la qual de temps inmemorial tenen y és situada fora las murallas de la present vila y prop la platja del mar a hont se és acostumat sempre y vuy en dia se acostuma aportar semblants mercaderias com las demunt ditas y altres qualsevols y no en altra part y allí despatxar aquellas de conformitat ab los taulers y officials tant de la Capitania General, com del dret de guerra. Per no tenir ells en dit nom orde fins vuy en contrari dels molt il·lustres senyors Diputats de Catalunya, no volen ni entenen condecendir a la petició los fa dit senyor Josep Picaire en dit nom per no faltar a la obligació de dit llur offici ans bé, de dita petició, diuen donaran rahó y ho participaran a dits molt il·lustres senyors Deputats y en tot

Josep Tarau tingué un paper de relleu en la vida política local. L'any 1694, davant la situació de Girona, assetjada pels francesos, el virrei féu una crida urgent d'ajut d'homes armats a la Universitat de la vila. Es reclutaren cent homes, pagats a 10 sous diaris. A causa de la crítica situació financera de la vila, els diners foren avançats per uns personatges força coneguts: Joan Pau Gassia, Francesc Baró, Josep Tarau, Miquel Pou i Jaume Baró[1273].

Josep Tarau devia morir a les darreries de 1699 o els primers dies de l'any següent, atès que es prengué inventari dels seus béns el 17 de gener de 1700. Aquest document recull l'existència d'una nombrosa relació de deutors, en la qual abunden els adroguers, traginers, carreters, algun apotecari, mariners, sastres, corredors d'orella, un argenter, algun pagès, una companyia de blanquers de Manresa i, fins i tot, un rector i una monja carmelita descalça. Tanmateix, l'aspecte més digne de ressaltar no és tant aquesta multiplicitat de petits i mitjans deutors sinó la seva distribució geogràfica. Òbviament, la presència de mataronins i habitants de les rodalies és important però, paral·lelament, s'hi recull un nombre destacat de poblacions de l'àmbit català. Paga la pena fer un breu excurs sobre la dispersió territorial dels deutors de Josep Tarau. En alguns casos, s'esmenten persones d'indrets relativament propers, situats a la marina, com ara Pineda, Llavaneres, Dosrius, Argentona o Barcelona, però també es perceben amb nitidesa unes línies de distribució de productes que s'endinsen cap a terra ferma, deixant la petja del que devien ser alguns dels itineraris dels marxants i traginers. Així, hom esmenta Castellterçol, Montornès, Taradell, Arbúcies, Centelles, Vic, Ripoll, Sant Feliu de Pallarols, Besalú i Camprodon. També apareixen altres poblacions: Vilafranca, Manresa, Calaf, Lleida i la Seu d'Urgell. Considerant conjuntament l'activitat de moltes de les persones esmentades, així com la seva ubicació en l'àmbit català, sembla plausible afirmar que Josep Tarau havia construït una efectiva xarxa de distribució dels productes que tenien el seu punt d'arribada o de partença a Mataró.

obraran segons y què per a ells los serà manat y ordenat. Y que si bé, encara que ditas mercaderias sien en dita casa del General de Catalunya, no se obriran ni desfaran las balas de aquellas que no sie present lo official de dita Capitania General com axí sempre se és observat y acostumat fer per no voler ni intentar llevar ni fraudar dret algú al dit Tribunal". ACA. Arx. Not. Mataró, 483. 6.III.1697.

1273. ACA. Arx. Not. Mataró, C-18. 7.VI.1694.

El segon fill de Joan Pere Tarau fou Fèlix Tarau. No sols seguí els passos del seu pare i germà, sinó que, probablement, fou un dels més rellevants membres de la nissaga, quant a la significació i l'abast de les seves activitats econòmiques. Tal com succeïa amb Josep, hom el troba interessat en el comerç de les pells[1274] i participant en assegurances[1275] i en el noliejament de diverses embarcacions per a l'expedició dels seus negocis. L'any 1683 ho féu amb la tartana *Santa Teresa*, del patró Esteve Claveria de Narbona; el mateix Fèlix Tarau hi participava com a sobrecàrrec[1276]. L'any 1685 hi ha altres operacions del mateix tipus. Pel febrer, Fèlix Tarau carregà mercaderies sobre la tartana *Sant Joan Baptista*, de 1.000 quintars, de la qual era patró Claudi, de la vila de Martegue. Hi podia carregar fins a 900 quintars catalans de pes més 6 pipes a coberta, amb destinació al port d'Orà[1277]; els derivats vínics devien ser una part important de les mercaderies que duia.

Pel maig del mateix any, els dos germans Tarau contractaren la barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*, de 2.600 quintars, per *anar dreta via a las costas de Galícia*[1278]. Aquest interessant docu-

1274. Fèlix Tarau, mercader de Mataró, vengué a Josep Esbert, blanquer de Manresa, 320 cuiros de bou en pèl a 2 lliures i 8 sous unitat. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 31.V.1686.

1275. Assegurança contractada per Antoni Pau Mallol, botiguer de Mataró, per compte propi i de la seva companyia, sobre les mercaderies que per compte seu es carregaren "en lo riu de la ciutat de Tortosa". Barca: *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*, de 300 quintars. Patró:Joan Pau Clavillat, de Mataró. Asseguradors: Francesc Feliu de la Penya, 50 dobles or. Josep Llauder i Joan Pau Llauder, pare i fill, 25 dobles d'or. Fèlix Tarau, negociant, 25 dobles d'or. Andreu Arnau, negociant, 25 dobles d'or. Interès:4%. ACA. Arx. Not. Mataró, 415. 10.II.1683.

1276. Tartana *Santa Teresa* de 1.300 quintars noliejada per Fèlix Tarau, mercader de Mataró, amb nou homes comprès el capità. Carregament: vi, aiguardent i altres mercaderies: "...aportarà ab dita sa barca a las parts qualsevols sian que líberament se podrà navegar y voldran las personas o persona aniran y posarà per sobrecàrrec lo dit Fèlix Tarau". Nòlits per un mes: 360 francs en reals de vuit, "lo qual mes començarà a córrer del dia present en avant ab esta forma ço és dins sis dias després que serà arribat ab dita sa barca en lo port o plaja de Cadis en Espanya li donarà y pagarà tres mesades". La resta s'havia de pagar al retorn a Mataró. ACA. Arx. Not. Mataró, 452. 13.III.1683.

1277. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 1.II.1685.

1278. Miquel Villar, d'Arenys de Mar, patró de la barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*, de 2.600 quintars, contractà amb Josep Tarau i Fèlix Tarau, mercaders de Mataró, el noliejament de la seva embarcació. Barca dotada de 16 homes, inclòs el patró. Aquest prometé: "anar dreta via a las costas de Galícia en los ports seguents ço és primerament a la ria de Ponte de Vedro y desde allà hage y dega y promet anar a la ria de Camarinya. Allí dega carregar ab dita sa barca las mercaderias se le donaran y entregaran posadas a la riba vora del mar. Las quals mercaderias dega lo dit patró carregar ab dita sa llanxa y desde dita ria de Camarinya

ment és un dels testimonis més primerencs sobre la presència catalana a les ries gallegues. Caldria destacar la relativa familiaritat amb què es descrivien alguns punts de la costa, així com l'existència d'alguns catalans en terra ferma, els quals actuaven de factors o corresponsals; també és remarcable la insistència en les mercaderies a carregar, molt probablement pesca salada.

Just tres mesos després, el segon dels Tarau emprenia una altra operació similar, però amb una destinació també innovadora. En aquesta ocasió, i en companyia d'altres prohoms mataronins tan rellevants com Francesc Feliu de la Penya i Joan Pau Gassia, es contractà la tartana *Santa Anna i Sant Bonaventura*, de 1.200 quintars, el patró de la qual era Lluís Carveniae de Narbona; comptava amb una tripulació integrada per deu homes, inclòs el patró. L'objectiu era carregar mercaderies en diferents punts de Catalunya, sense determinar, i a Alacant per anar a les illes Canàries. Hom podria preguntar-se si les illes Canàries esdevenien l'objectiu últim de l'operació o bé si hom tenia els ulls ja fits en Amèrica. Algunes de les especificacions fetes són prou ambigües per permetre qualsevol interpretació[1279].

I encara el mateix any, Fèlix Tarau iniciava també una altra operació amb el patró Jacques Icard, de la vila de Martega, per a un recorregut des de *Santa Cruz de Barbaria* fins a Lisboa[1280] en la tartana *Santa Bàrbara,* de 1.200 quintars. L'interès de Tarau vers els mercats nord-africans es fa palès en un altre document que esmenta un incident amb unes mercaderies d'aquesta mateixa procedència[1281]. I això es féu sense deixar

promet lo dit patró anar ab dita sa barca tocant tots los ports seran manaster fins arribar a Marín en dit regne de Galícia y allí dega y promet carregar ab dita sa barca totas las mercaderias que Mariano Vieta major de dies, adroguer de la vila de Mataró li entregarà axí mateix posades a la vora del mar". No podia portar mercaderies pròpies per vendre. Podia embarcar passatge. Deu dies després d'arribar a Pontevedra, hauria de tenir la barca llesta per tornar amb les mercaderies. A la tornada havia de parar a Torredembarra i després a Mataró. Nòlits: 38 peces de vuit per dia de viatge. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 29.V.1685.

1279. El patró havia d'estar a les ordres del sobrecàrrec, Josep Mas. A més, s'indicà expressament que: "prosehirà son viatge per las islas de la Gran Canaria o a hont aparexerà a dits senyors e o sobrecàrrec". Els nòlits, tant d'anada com de tornada, es pactaren en 200 lliures per mes. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 24.VIII.1685.

1280. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 8.X.1685. És segurament Santa Cruz de la Mar Pequeña, és a dir, Ifni.

1281. "Sepan quantos esta carta de poder vieren y leyeren como yo Félix Tarau vezino de la villa de Mataró obispado de Barcelona, Principado de Catalunya de grado y cierta sciencia doy mi poder cumplido como le tengo y de derecho se requiere al señor Alonso Moreno vezino

els tradicionals recorreguts mediterranis, que passaven necessàriament per Gènova[1282], i sense oblidar el lloc preeminent que mereixien els contactes directes amb Cadis[1283].

Paral·lelament a aquestes actuacions econòmiques, Fèlix Tarau no deixà pas de banda els negocis naviliers, amb alguna operació significativa. L'any 1690 adquiria en subhasta de mans del *vehedor de las galeras de España* un gànguil francès que havia estat pres prop del cap de Canet, juntament amb les mercaderies que transportava. L'import total de la compra fou de 1.394 lliures, mercaderies incloses[1284].

Pocs dies després, intervenia en una nova operació de característiques molt similars. Es tractava també de la compra de la tartana *Nostra Senyora del Bonviatge, Sant Josep i Sant Antoni de Pàdua*, de 1.400 quintars, adquirida també al *vehedor de las galeras de España* per 1.192 lliures 12 sous. En aquesta ocasió la compra es féu per compte de diverses persones, entre elles Fèlix i el seu germà Josep, amb un vuitè cadascun. Cal destacar la presència entre els parçoners del gaditą Alonso Moreno, que actuava com a corresponsal dels Tarau en aquest important port atlàntic[1285]. És important destacar que Carlos Martínez Shaw ja ha-

de la ciudat de Cadiz, ausente, bien assí como si fuese presente para que por mí y en mi nombre y representando mi propia persona pueda el dicho mi procurador entrevenir e intervenga en todos y qualesquier pelytos, questiones y demandas que tengo y espero tener con qualesquier persona e personas, cuerpos, colegios y universidades (...) poder demandar, recebir y cobrar una carga de corambra y otros qualesquier géneros de mercaderías y frutos de Barbaria que el señor governador de dicha ciudad de Cadiz tiene embargado y que el dicho mi procurador de mi orden fletó con la saetia del patrón Pedro Silvestre de dicha esta villa de Mataró para para llevarlas a dicha esta villa". ACA. Arx. Not. Mataró, 420. 6.X.1690.

1282. Fèlix Tarau féu assegurar en 100 dobles un carregament realitzat a la nau Guillermo, capità "Jacas Bonnin, de navio inglès" per portar a Gènova. Prima: 4%. Asseguradors: Jaume Baró, Miquel Pou, Bru Santromà i Joan Pau Gassia. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 3.XII.1686.

1283. Fèlix Tarau atorga poder a Llorens i Fèlix Dardinyà, mercaders a Cadis, per tal de cobrar una partida d'Antoni Godó d'Arenys. ACA. Arx. Not. Mataró, 452. 13.I.1684.

1284. Rodrigo Duque, en funcions de "Vehedor de las Galeras de España" vengué a Fèlix Tarau de Mataró, "como mayor dante y ofreciente en pública almoneda", "todo aquel ganguil de porte 1.300 quintales" amb un arbre, dues antenes, dues àncores, una antena de grau i una de gàbia, i amb les mercaderies següents: 74 quintars de llana bruta, a 5 lliures i 6 sous; 72 quintars ferro, 5 lliures i 10 sous; 43 quintars 2 roves sosa, a 1 lliura i 4 sous; 2 quintars i 2 roves de mel, 3 lliures i 2 sous. El gànguil havia estat pres pel Duque de Veragua als francesos al cap de Canet. ACA. Arx. Not. Mataró, 420. 17.IX.1690.

1285. Altres participants, en la mateixa proporció: Antoni Joan Dorda, mariner de Mataró. Pere Franques, adroguer de Mataró. Francesc Peremàs, botiguer de Mataró. Joan Genís, mariner. Emmanuel Fontanilles, pagès de Torredembarra i "el noble D. Alonso Moreno de Càdix". ACA. Arx. Not. Mataró, 420. 28.IX.1690.

via identificat aquest personatge com un dels primers corresponsals catalans a la badia de Cadis[1286]. Ara, però, es constata la seva doble implicació en les activitats mercantils catalanes, des de les dues vessants, el Principat i el port atlàntic andalús[1287].

Finalment, Fèlix Tarau fou també copropietari del llondro *Sant Josep, Sant Simó i Sant Bonaventura*, de 400 quintars[1288], així com de la barca *Nostra Senyora del Bonviatge*, feta construir per Joan Casalins[1289].

Òbviament, Tarau intervingué en la vida política local. Cal ressenyar la seva participació en un tema que l'havia d'afectar de ben a prop. A les darreries de 1699, comencen a circular per Mataró rumors que parlen de la prohibició d'extracció de productes vínics del Principat. Pocs dies després, el batlle veda la sortida de vi i aiguardent de la platja mataronina amb destinació a Cadis. El consell de la vila actua en defensa dels exportadors, tot argumentant les dificultats que una mesura d'aquest tipus comportariaper a la població i les finances de la Universitat.

Per tal d'aconseguir la revocació de la normativa restrictiva, es constituí una comissió que duria a terme les gestions necessàries. La integraven Fèlix Tarau, Joan Pou, Miquel Torner i Francesc Feliu de la Penya, tots ells membres del govern municipal i persones especialment interessades en l'afer[1290].

1286. MARTÍNEZ SHAW, C. *Cataluña en la Carrera de Indias*, p. 89.

1287. Alonso Moreno, que un dels documents exhumats defineix com a mercader genovès, apareix per primera vegada com a copartícip en les activitats de Francesc Baró, el qual declarà en el seu testament deure-li 360 peces de vuit, 4 rals de plata i un quart. Les activitats de l'esmentat Moreno no es limitaven a les funcions de mediació: l'any 1691 apareix com a comprador de 15/16 de la nau *Nostra Senyora i Sant Josep*, de 1.800 quintars, propietat del genovès Joan Pesant. ACA. Arx. Not. Mataró, 409. 20.V.1682. ACA. Arx. Not. Mataró, 421. 4.IV.1691.

1288. Josep Grasses, botiguer, Jaume Freixa, Jaume Ferrer, Josep Llanes "lana paratores", i Sebastià Figarola, negociant, tots de Reus; juntament amb Fèlix Tarau, Pere Catà, manyà i Josep Aimeric mariner, tots de Mataró, propietaris del llondro *Sant Josep, Sant Simó i Sant Bonaventura*, de 400 quintars, nomenaren patró Jaume Aimeric, mariner de Mataró. ACA. Arx. Not. Mataró, 466. 29.I.1697.

1289. Joan Casalins, mariner, féu fabricar un llondro o barca anomenada *Nostra Senyora del Bonviatge*, de 400 quintars, construïda a Mataró, amb un cost de 1.186 ll. 16 s. 6 d. Parçoners: Josep Tarau, pagès 1/6. Fèlix Tarau, pagès 1/6. Josep Carbonell, botiguer 1/6. Francesc Peramàs, negociant 1/6. Josep Peramàs, mariner 1/6. Joan Casalins, mariner 1/6. El mateix dia es nomenà patró l'esmentat Joan Casalins. ACA. Arx. Not. Mataró, 483. 26.II.1697.

1290. Es donen instruccions al síndic de la vila, Salvador Mataró, pagès, per tal que presenti al "Princep Armstat", llotinent i capità General, "qualsevols súplicas o memorial y axí mateix recórrer al molt il·lustre y Real Consell y al molt il·lustre y fidelíssim concistori de la Deputació y altres senyors superiors o personas a hont convinga y fer humil representació del gravíssim

Fèlix Tarau devia morir pel setembre de 1708, mes en el qual la seva esposa, Teresa Tarau i Codolosa, féu prendre inventari dels seus béns. L'inventari descriu una botiga, amb els estris necessaris per a la venda d'oli, així com una relació de censals i de vinyes. És en un inventari posterior, però, on s'anoten dades més rellevants sobre l'activitat econòmica de Fèlix Tarau. Així, s'hi troba una descripció detallada de diferents mercaderies[1291]. Una dada interessant del document és la que reflecteix l'estat de comptes amb alguns corresponsals o associats de Tarau. Així, Joan Maria de Simone i fills, de Gènova, restaven deutors als hereus de Fèlix Tarau de 2.235 lliures, a més d'altres partides menors. Hi havia també deutors a Altafulla per mercaderies comprades a Tarau. El capità Pasqual Berla, de Martegue, restava obligat als Tarau per l'import d'una tartana estimada en 114 lliures. Sintetitzant el contingut d'aquest document, caldria fer esment que els diners trobats a caixa més les mercaderies realitzades, juntament amb diverses partides cobrades, ascendiren a 15.321 lliures, mentre que les quatitats pendents de cobrament —cobrables o no— sumaven 11.247 lliures[1292]. Els capitals invertits per Fèlix Tarau en les seves activitats eren, doncs, força significatius.

gravàmen en que.s troba la dita vila de Mataró y sos particulars per rahó de la prohibició de traurer vi y aiguardent fora la present Principat de Catalunya". AMM. Acords. 2.XII.1699. El primer de febrer de 1700, el batlle prohibia a Antoni Boter, patró, portar a Cadis un carregament de vi i aiguardent per haver rebut instruccions de vetar la sortida del Principat, segons carta del lloctinent del 31 de gener. Per aconseguir la revocació de l'ordre, la vila argumentà les dificultats econòmiques de la Universitat: "en atenció de trobar-se dita universitat tant carregada de molts y diferents censals y mals antichs y moderns y càrregas reals y los que de nou ordinàriament se li ofereixen per acudir al real servey y no bastant per tant precisas obligacions los emoluments de la universitat, majorment en vista també de ésser com és estada la cullita del vi del any propassat tant abundant". El primer de març de 1700 es creava la comissió encarregada de negociar la derogació de la normativa restriccionista, era formada per Fèlix Tarau, Joan Pou, Miquel Torner i Francesc Feliu de la Penya. AMM. Acords, 1.II.1700 i 1.III.1700.

1291. 112 lliures de canyella. 341 lliures cotó de Malta. 57 roves 7 lliures de perdigons. 38 quintars 1 rova d'ametlla. 87 roves de plom. 36 bótes plenes d' aiguardent. 82 lliures 11 unces de cotxinilla. 206 roves 11 lliures sofre inferior. 293 roves 18 lliures sofre inferior. 13 olles de ferro dolentes. 152 roves 21 lliures de vernís. 6 roves comins dolents. 10 quintars de tartrà. 13 arpions dolents. ACA. Arx. Not. Mataró, 450. 20.IX.1708.

1292. "Deutes se són encarregats per cobrar a la companyia desprès de la mort del dit deffunct. Primo Deu Joan Maria de Simone y fills de Gènova nou mil quatre-centas vuytanta set lliuras onse sous y set diners moneda genovesa (la dobla val 19 lliures), ben entès que la senyora Marianna Tarau li pertanyen de dita partida cent doblas, que de dita suma reduhida a dinou lliuras la dobla com corra lo camvi són quatre-centas nou doblas sis lliuras onse sous y set diners genovesas, que són de nostra moneda dos mil set-centas noranta sinch lliuras y devuyt sous, rellevadas las cent doblas de la dita sra. Marianna Tarau (...) restan..." 2.235 lliures i 18

A la mort dels germans Josep i Fèlix Tarau, s'esdevingué una situació realment innovadora en el que era habitual en aquests llinatges mercantils. Les vídues, Marianna Tarau i Teresa Tarau i Codolosa mantingueren la trajectòria econòmica endegada pels respectius cònjuges difunts (discretament la primera, però amb una activitat esponerosa la segona). Marianna Tarau participà en els negocis del seu cunyat, tal i com ha quedat constatat a la nota anterior; així mateix, una discreta importació d'oli l'any 1709 apareix al seu nom [1293].

Molt diferent fou, però, l'actuació de Teresa Tarau i Codolosa. L'any 1708 participà en la compra d'una quarta part del gànguil o barca *Nostra Senyora del Mont del Carme i Sant Antoni de Pàdua*, de 1.000 quintars[1294]. Tanmateix, on es palesa la intensa activitat comercial que va dur a terme és en el moviment de mercaderies que s'enregistraren al seu nom en el tauler del General de la vila. Les dades consignades a continuació es refereixen exclusivament a l'any 1709[1295]. Entre el 24 de gener i el 2 de maig hi ha assentades 9 partides al seu nom, que sumen 4.978 lliures. Gairebé totes són declaracions per importació referides a blavets, flassades de Menorca, prunes de Brunyol, pebre en pols, terra de cera, fils blancs i blaus, ganivets i didals i, la més significativa econòmicament: una partida de *panyos* de Carcassona, declarada en 2.258 lliures. Pel que fa a les exportacions, destaca una partida d'aiguardent.

Tanmateix, el nombre més rellevant de declaracions es feren sota el nom força insòlit per a aquest període històric de *Teresa Tarau i companyia*. Amb aquesta denominació comercial, i únicament durant l'any 1709, es troben vint-i-set registres per un import de 14.958 lliures. Entre les partides més rellevants, caldria destacar dues declaracions d' impor-

sous. Deu el mateix per la seguretat d'una bala de fil de saló que es perdé amb el patró Antoni Soler, 193 lliures. Deu el mateix per haver pres una partida de moneda catalana, 38 lliures i 18 sous. Deu Joan Gallart d'Altafulla, per una partida de canyella, 85 lliures, 1 sou i 10 diners. Deuen Lloberes de Cabrils i Gallart d'Altafulla, per resta d'una partida d'arencs, 244 lliures. Deu el patró Pasqual Berla de Martega "per sa tartana estimada a tres-centes tretse lliuras moneda tornesa a quinse lliuras y quinse sous la dobla com corra lo camvi", 114 lliures i 5 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 450. 20.IX.1708.

1293. ACA. Generalitat, D-56, 21.III.1709.

1294. La barca era de Pau Roure, mariner de Canet. El cost fou de 560 lliures. La compra la féu Fèlix Casalins per compte dels següents parçoners: Teresa Tarau i Codolosa 1/4. Jaume Mandri, mariner, 1/4. Fèlix Gibert, negociant de Mataró, 1/4. Fèlix Casalins, mariner, 1/4. ACA. Arx. Not. Mataró, 493. 25.X.1708.

1295. ACA. Generalitat, D-56. Any 1709.

tació d'oli per un valor superior a les 3.600 lliures. La major part de les declaracions són importacions. A més dels articles citats anteriorment, caldria afegir-hi arròs, paelles de ferro, plomes d'escriure, *sombreros*, matafaluga, diversos tipus de vetes, teles de matalassos, etc. Les exportacions estan integrades per tres partides d'aiguardent i una de pinyó picat[1296].

L'activitat d'aquesta companyia amb titularitat femenina es perllongà més enllà del període estudiat en aquest treball. N'és un testimoni particulament interessant el fet que l'any 1720 Teresa Tarau i Rafael Peramàs, membres de la companyia, atorgaren poder a Ignacio de Padilla, de Madrid, per tal que pogués cobrar de la reial tresoreria 34.400 *reales de vellón por el valor de ochocientas cuarteras de trigo por nosotros en dicho nombre vendidas en el año 1714 para el abasto del real exercito de S.M.*[1297].

Sens dubte, l'estudi d'un tercer llinatge ha de permetre percebre quins són els trets característics que comparteixen aquestes nissagues de comerciants i diferenciar-ne els elements més anecdòtics o aleatoris dins la seva activitat. Amb aquesta finalitat, s'han escollit els Tarascó, pel fet que la documentació localitzada posa a l'abast de l'investigador la trajectòria secular d'aquesta família de negociants. L'any 1588 Pere Pau Tarascó, menor de dies, i negociant de Mataró, noliejava la sagetia *Santa Maria i Santa Helena* del patró Esteve Ferrer, mariner de Santa Maria d'Arenys, amb sis mariners, per a un trajecte des de Mataró fins a Lisboa, probablement amb un carregament de vi[1298]. Cinc anys més tard, el notari presentava a Pere Tarascó una lletra lliurada a Narbona, al seu càrrec, per Bernat Roig. Tarascó es negà a pagar-la i fou degudament protestada[1299]. L'any 1606, Pere Pau Tarascó formava part dels adminis-

1296. Existeixen, per al mateix període, deu declaracions a nom de "Tarau, Peramàs i Cia" per valor de 5.784 lliures que, probablement, corresponen a la mateixa companyia encapçalada per Teresa Tarau i Codolosa. ACA. Generalitat, D-56. 26.VI.1709 al 31.X.1709.

1297. ACA. Arx. Not. Mataró. 1203. 22.V.1720.

1298. "totes bótes com prodrà llevar". Nòlits: 40 rals castellans per bóta. Es pagaren anticipadament 30 lliures, i la resta a la fi del recorregut. "...aprés de arribada la dita satjatia en la dita ciutat de Lisbona lo dit patró Esteve Ferrer sie obligat aguardar lo dit mossèn Pere Pau Tarau quinse dies, axí per descarregar com per a pagar nòlits". ACA. Arx. Not. Mataró, 138. 3.IX.1588.

1299. "Magnífich señor. Pagarà per aquesta primera carta de camvi o lletra vista a Antoni Quer de Narbona la summa de dos-cents ducats de dotse reals pesse per tants ne tinc rebuts assí de comptants de mans del dit Quer. No dich més. Christo sia ab tots. Vuy en Narbona a vint y hu

tradors dels forments de la vila i, com a tal, contractà una assegurança de 800 lliures sobre els blats a importar des d'Arles pel patró de Canet Joan Pau Arqués[1300]. L'any 1613, Jaume Tarascó, negociant, apareix realitzant diferents operacions de venda de cereals[1301] i l'any 1639 hom el troba declarant a la batllia unes existències de 80 cargues de vi i 130 quarteres de forment[1302]. El mateix Jaume Tarascó, o potser un fill seu amb el mateix nom, no sols exercia les funcions de tauler de la Generalitat a Mataró, sinó que gaudia d'un ampli grau de confiança per part dels membres dels consistori d'aquesta institució, els quals li encomanaren tasques força rellevants[1303]. Durant els anys quaranta, Jaume Tarascó i Llentisclar apareix documentat com a notari, com a jurat i inter-

de octubre mil sinc-cents noranta tres. Vostre amich per servir a v. m. Bernat Roig. Per dos-cents scuts de dotse reals pessa, moneda de Spanya". Continúa la relació del notari "...presentada dita lletra de canvi dit mossèn Quer requerí a dit mossèn Tarascó pagàs, dita canditat com està en dita lletra de camvi. E lo dit mossèn Tarascó, vista dita lletra, respongué que ell no té dines alguns de dit mossèn Roig ni.l coneix en res y que si.ls tinguere de son compta ell pagarà molt bé. Y axí ja ha fet de sa mà pròpria -vista y no acceptada- al peu de dita lletra. E lo dit mossèn Antoni Quer protesta de tots los danys y dapnatges y de tot lo que li és lícit protestar contra dit Roig, requerint ne sie llevat acta". ACA. Arx. Not. Mataró, 153. 28.XI.1593.

1300. Pere Pau Tarascó, Jaume Palau, Joan Arnau Palau i Joan Jofre, administradors dels forments, contractaren una seguretat sobre 800 lliures que encomanaren al patró de Canet, Joan Pau Arques, que havia d'anar a cercar blat a Arles. Prima d' entrada i eixida: 8%. Assegurances: Melcior Palau, burgès, i Nicolau Pedró, burgès, 600 lliures. Jaume Mateu i Seguí, 50 lliures. Magí Mas, 50 lliures. Jaume Palau, 100 lliures. Del mateix any hi ha una altra operació idèntica, per valor de 1.000 lliures i diferents asseguradors, amb la mateixa destinació. ACA. Arx. Not. Mataró, 183. 29.IX.1606.

1301. Compradors: Jaume i Antoni Dalmau, pagesos de Llavaneres; Esteve Llondres, sabater de Llavaneres; Pau Condora i Rossell de Sant Genís; Joan Saurí, de Llavaneres, i Antoni Nogueres. Els preus de venda són de 46 sous per quartera. ACA. Arx. Not. Mataró, 190. 18, 23, 25.VI.1613.

1302. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 6.V.1639.

1303. "Los Deputats del General del Principat de Catalunya en Barcelona a vós Jaume Tarascó, guarda ordinari del general en la vila de Mataró. Salut y honor. Per alguns affers y negocis que de present convé al General se averiguen y proven, per poder aquells degudament provehir-lo de justícia y utilitat de dit General y bona e íntegra cobrança dels drets de aquell ab conformitat y observança dels capítols y actes de cort (...) a fi y effecte de remediar y declarar los grans danys pateix lo General a aparegut ser necessari que la present commissió a vós dit Jaume Tarascó (...) vos diem y manam que tant encontinent que les presents hauran pervingut en vostre poder, com després sempre que tingau orde nostre (...) vos conferiu en la dita vila de Mataró o altre qualsevol lloch o vila del present Principat de Catalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya a hont en virtut de les presents pugau fer apprehenció de qualsevols llibres y altres papers sian en poder de qualsevols taulers, cullidors o guardes del General (...) de totes les demés coses que us apareixeran convenir y haver-se de apendrer per a veurer y mirar si los officials, taulers, cullidors y guardas del General exercissen bé tots officis per a que los negligents y fraudants los drets de dit General pugan ser querelats y castigats...". ACA. Generalitat, 909. "Registre de lletres secretes fetes per lo consistori dels senyors Deputats". 3.IX.1636.

venint en operacions d'assegurances, canvis marítims i noliejaments[1304]. L'any 1651 patí els estralls de la guerra en les seves activitats comercials, detall que revela que actuava com a corresponsal dels Dalmases barcelonins[1305]. L'any 1655 contractà una assegurança de 1.800 lliures per compte de Josep Alferes i Francesc Galzeran, ciutadans de Barcelona, sobre la roba, vidre i altres mercaderies que s'havien de carregar a la barca *Santa Maria i Sant Andreu* —el patró de la qual era Antoni Jeroni de Araxa, genovès— per ser portades a l'illa de Sardenya[1306]. El mateix

1304. Canvi marítim, cedit Jaume Tarascó i LLentisclar, notari, a Raimon Sallarí, sobre el buc i nòlits de la barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Elm*, de 360 quintars. Trajecte: Mataró Cap de Canet o Narbona i d'aquí retorn al Cap de Canet. Import: 12 lliures. Prima:16%. ACA. Arx. Not. Mataró, 1115. 6.IX.1647. Seguretat contractada per Pere Vehils i Jaume Tarascó i Llentisclar, com a jurats de la vila, sobre una partida de blat a carregar a la barca del patró Pere Pau Prats. Recorregut: Narbona-Mataró. Asseguradors: Joan Palau i Bellot, ciutadà honrat de Barcelona, 100 lliures. Antoni Gassia, negociant, 100 lliures. Francesc Gassia, ciutadà honrat de Barcelona, 100 lliures. Francesc Palau i Arnau, ciutadà honrat de Barcelona, 100 lliures Pere Vehils, sastre, 50 lliures. Joan Çafont, negociant, 50 lliures. Jacint Nadal, mariner, 50 lliures. Interès: 3%. ACA. Arx. Not. Mataró, 1115. 9.XII.1647. Salvador Boter, mariner, rep un canvi de Jaume Tarascó i Llentisclar sobre la nau *Nostra Senyora del Roser Sant Elm i Sant Antoni de Pàdua*, per a un recorregut de Mataró-Narbona-Mataró. Import: 25 lliures. Interès: 16%. ACA. Arx. Not. Mataró, 1115. 6.VII.1647. Canvi marítim, cedit per Jaume Tarascó i Llentisclar a Raimon Sallarí, mariner de Mataró, sobre la barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Elm* per un recorregut de Mataró a Cap de Canet o a Narbona i retorn. Import: 20 lliures. Interès: 16%. ACA. Arx. Not. Mataró, 1116. 18.II.1648. Canvi marítim cedit per Jaume Tarascó i Llentisclar a favor de Joan Corbera, mariner, barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Elm*, de 500 quintars. Trajecte Narbona-Mataró i retorn. 30 lliures. Interès al 10% ACA. Arx. Not. Mataró, 1115. 18.V.1648. Contracte de noliejament realitzat entre Jaume Tarascó notari, Pere Gual Bartomeu Veia i Salvador Boter, mariners de Mataró, d'una part. Narcís Boter, mariner de Mataró, patró de la barca *Nostra Senyora del Roser, Sant Antoni de Pàdua i Sant Elm*, de l'altra, per portar vi de Mataró a Tortosa. Nòlits: 3 lliures per carga a pagar a Tortosa. ACA. Arx. Not. Mataró, 1116. 10.XI.1648.

1305. Deposició de Jaume Tarascó i Llentisclar sobre els fets de l'any 1651: "...tenint jo com tenia en la mia propria casa dins de una botiga o magatzem en la qual casa està cituada en la present vila y en lo carrer dit lo camí real, una partida de tunyina de Sardenya y sorra la qual era de compte del senyor Pau Dalmases paraire de la dita ciutat de Barcelona, la qual anave venent y com senyor balle en los primers dies del mes de setembre aquesta vila donà a la magestat catòlica rey y senyor nostre natural la deguda obediència, per aquesta acció vingueren los francesos y en particular lo regiment del baró de Ales ab grandicim rigor y entraren primerament per aquest carrer rompent portes y saquejant casas de tal manera que fou força als naturals haver de desemparar les cases y axí mateix romperen les portes de la dita botiga ahont jo tenia dita tunina y sorra y romperen també lo cadenat de hont se.n aportaren tota la tunyina y sorra que i havia dins d.ella y axí mateix se.n aportaren sal y altres mercaderies que jo tenia recondides dins dita botiga que bonament ara no.m recorda lo que i tenia a més de les dites coses y dasprés de haver sacajada y robada dita botiga ne feren cavaleriza tot lo temps que.ls aparegué". Un testimoni afegeix, referint-se al Camí Ral i al saqueig: "y lo matex feren de tot aquel carrer essent com era lo més gran i més poblat de aquesta vila". ACA. Arx. Not. Mataró, B-50. 26.III.1653.

1306. ACA. Arx. Not. Mataro, 1160. 12.VI.1655.

any arrendava, juntament amb Narcís Gener, sastre, els quatre terçons del delme de Dosrius dels quals era titular Maria de Sentmenat i Lanuça. A cadascun els correspongueren 14 quarteres de blat[1307].

L'activitat naviliera tampoc no li fou aliena: Jaume Tarascó i Llentisclar participà en una quarta part de la titularitat de la barca barca *Nostra Senyora del Roser, Sant Josep i Sant Antoni de Pàdua*, de 900 quintars[1308]. L'any 1667 contractà, per compte de Josep Duran, corredor d'orella de Barcelona, la construcció d'una barca amb el mestre d'aixa Baptista Prats, d'Arenys[1309]. D'altra banda, era emfiteuta de terres procedents del desaparegut mas Mates[1310].

En aquests moments es produí el relleu generacional. Martí Tarascó, negociant i fill de Jaume Tarascó i Llentisclar, féu el pagament de 310 lliures per compte de l'embarcació de Duran[1311]. La liquidació final es féu pel juny de 1667 i les despeses ascendiren a 1.140 lliures[1312].

L'any 1673, Martí Tarascó apareix amb el flamant títol de ciutadà honrat de Barcelona, nomenant procurador seu Pau Dalmases, mercader de Barcelona[1313]. Durant els mateixos anys setanta intervingué com a copropietari de la concessió d'una almadrava, *per pescar ab ella perpetuament en los mars del present Principat de Cathalunya*[1314]. L'any 1677 cedia a Salvador Cabanyes 1/24 de l'almadrava, del qual era titular[1315].

1307. ACA. Arx. Arx. Not. Mataró, B-52. 5.V.1656.

1308. Parçoners: Jaume Tarascó i Llentisclar, notari de Mataró, 1/4. Salvi Duran, mariner de Cadaqués, 2/4. Miquel Giralt, mariner d'Arenys, 1/4 i dret de patronia: "...en la qual barca se ha tengut al present de fer molts reparos per occasió de haver aquella desbalietjada los moros, per los quals reparos se ha gastat molt gran quantitats de diners los quals se són pagats dels guanys y profits fins al die present procehits de dita barca". La barca era creditora de "la Provehedoria General del exèrcit de S.M. en aquest Principat (...) conforme consta de las guias té dit patró (...) se degan partir, si en cas se cobren, en lo modo y forma dalt dits". ACA. Arx. Not. Mataró, 351. 13.X.1659.

1309. ACA. Arx. Not. Mataró, 328. 31.I.1667.

1310. El mas Mates de Mata "a pluribus citra annis dirrutus et desabitatus". Les terres del mas Mates han estat establertes a Joan Jofre, burgès, Francesc Morot, pagès de Valleix, Miquel Pi de Mata, Jaume Nadal, doctor en medicina, Jaume Tarascó, notari, Joan Bòria, negociant. ACA. Batllia Reial. Classe 2ª. BF 11. 5.VIII.1664.

1311. ACA. Arx. Not. Mataró, 329. 3.II.1668, i 11.III.1668.

1312. ACA. Arx. Not. Mataró, 329. 13.VI.1668.

1313. ACA. Arx. Not. Mataró, 1174. 25.X.1673.

1314. ACA. Arx. Not. Mataró, 338. 20.V.1677.

1315. Martí Tarascó, ciutadà honrat de Barcelona, reconeix a Salvador Cabanyes, pagès d'Argentona, que de les dues parts o quirats que ell posseïa sobre la "facultat de poder pescar ab ella perpetuament en lo mar del present Principat de Catalunya, la qual almadrava de present se

El seu nom també està documentat en la tramesa d'importants partides d'alcohol a Cadis[1316] i en activitats orientades cap als ports francesos i italians[1317].

Tal com s'esdevenia amb els altres llinatges comercials estudiats anteriorment, la informació procedent del tauler del General a Mataró amplia l'abast i la significació de les activitats dels Tarascó. Jaume Tarascó i Llentisclar es mantingué actiu entre 1646 i 1665. En aquest període se li han anotat 189 declaracions que totalitzaren 35.771 lliures. Martí Tarascó hi tingué una presència molt menys rellevant: 23 declaracions per import de 3.675 lliures. Un element que cal destacar és el grau d'especialització que aquestes xifres palesen. Entre totes les partides declarades per pare i fill, 136 corresponen a exportacions de pinyó picat, per un valor de 22.174 lliures. Pel que fa a les importacions, s'hi troben diverses varietats de tonyina (bocinalla, grassa), tabac de França, cuiros de Sardenya, sucre en pols, ferro del Rosselló, bacallà anglès, arròs llombard, etc.

troba en la platja del mar del terme de la vila de Blanes" en cedia una, i que els 22 quirats restants pertanyien als magnífics Agustí Homs i Joan Pou, ciutadà honrat de Barcelona, resident a Blanes, i a d'altres. ACA. Arx. Not. Mataró, 338.19.X.1677. L'any 1715, un edicte de Patiño reconeixia a Martí Tarascó la seva titularitat en l'esmentada pesqueria. ACA. Arx. Not. Mataró, B-61. 10.III.1715.

1316. Contracte de noliejament entre Martí Tarascó de Mataró, i Francesc Barlasie, patró de Martega. Tartana o gànguil: *Nostra Senyora del Bon Socors*. Ha de carregar tot el que podrà en dita barca. Concretament, 20 bótes de 6 cargues i 10 bótes de 2 cargues, totes plenes de vi i aiguardent. Nòlits:, 9 rals de plata castellana per carga a pagar en arribar a Cadis. El patró s'obligava a estar 37 dies a Cadis per vendre l'aiguardent. Hi anava també un sobrecàrrec: "Més és pactat que lo que entra bótas ho lloch vaquo se trobarà a dit gànguil que no porà cabra alguna de aquellas bótas sobreditas puga dit Tarascó ho sobrecàrrech posar las mercaderias ho embrasos vulla dit Tarascó ho sobrecàrrech y de aquellas no dega pagar nòlits alguns ans bé promet fer franch de tots nòlits". Es pactà que, per comprar les mercaderies que anirien entre les bótes, el patró cediria a Tarascó 100 peces de vuit equivalents:140 lliures. Tarascó es comprometé a pagar-ne un interès del 7% a l'arribada a Cadis. En cas que per accident el carregament no arribés a Cadis, "estiga llibre dit Tarascó ho sobrecàrrec pagar ditas sent pessas ho ditas 140 lliures, sinó que arribat sia a salvament en Cadis y venut dita mercaderia aportava se aje de pagar a dit patró las ditas 100 pessas de 8 y son interès y després los nòlits com és dit". ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 30.I.1685. Martí Tarascó, ciutadà honrat de Barcelona, comprà a Francesc Moner, boter de Mataró, 64 bótes de 4 cargues "de roure, bones y estanyes" a 2 lliures i 16 sous cadascuna. ACA. Arx. Not. Mataró, 368. 9.XI.1685.

1317. "Joan Baptista Biale opidi de Celi Ripparia Genove" patró de la barca *Santa Maria de la Misericòrdia*, de 1.400 quintars, reconeix a Martí Tarascó, ciutadà honrat de Barcelona, haver rebut 500 peces de vuit de plata pel pagament convingut segons document donat a la notaria pública d'Agde, regne de França. ACA. Arx. Not. Mataró, 483. 25.II.1697.

Quant a l'activitat dels Tarascó, un altre aspecte digne de destacar i extrapolable als altres negociants estudiats és la seva funció de mediació en les activitats mercantils. Amb molta freqüència, hom anota en els registres del General que els negociants actuen per compte de terceres persones, generalment coneguts comerciants barcelonins. Així, els Tarascó s'interrelacionaren amb els Dalmases, si més no durant dues generacions.

En el rànquing de comerciants mataronins és força singular l'existència de dos personatges que, ubicats en posicions força encimbellades, difereixen de la resta de biografies econòmiques estudiades fins ara en dos aspectes. El primer té a veure amb el fet que no hi ha constància de la presència de membres de diverses generacions de la mateixa família: en ambdós casos es tracta d'un sol individu. El segon tret característic és l'important volum del negoci que els dos personatges generaren en el període d'un any, 1709, el mateix per als dos titulars.

Pere Gibert n'és un. La identificació d'aquest personatge es fa una mica complexa, atès que durant tota la segona meitat del segle XVII apareixen diverses persones amb els mateixos nom i cognoms tot i que majoritàriament fan referència a un patró actiu entre els anys 1661 i 1700[1318]. És possible que hi hagués un relleu generacional en el tombant de segle però que es mantingués el mateix patronímic. Així, l'any 1703, ja hi ha una referència a un Gibert, associat amb un Campllonch, que

1318. Pere Gibert, mariner, patró de la barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*, de 300 quintars, rebé un canvi de 25 lliures de Bartomeu Prats i Sala per a un recorregut de Mataró-Marsella anada i tornada. ACA. Arx. Not. Mataró, 353. 2.VII.1661. Declaració de Pere Gibert, patronejant la barca anterior: "...navegant jo ab la dita mia barca que patronejo des de la ribera o port de la ciutat de Narbona carregada de congre sech, ollas de ferro y un barril pinyoner ple de anells de vidre devers esta costa de Catalunya per descarregar dites mercaderias en lo moll de la ciutat de Barcelona". A continuació segueix la descripció d'un temporal que afectà el vaixell. ACA. Arx. Not. Mataró, B-55. 11.XII.1666. L'any 1667 féu construir una nova embarcació, la barca *Sant Simó*, de 300 quintars, de la qual es reservà 2/3 i la patronia, mentre que el terç restant fou adquirit per Jaume Guimerà, boter de Barcelona. ACA. Arx. Not. Mataró, 332. 24.IX.1671. L'any 1668 realitzà un viatge amb l'esmentada barca des de Mataró fins a Motril i retorn. ACA. Arx. Not. Mataró, 329. 10.I.1668. L'any 1671, amb la mateixa embarcació, rebia un canvi per a un viatge a Marsella i retorn. ACA. Arx. Not. Mataró, 332. 5.VI.1671. Aquest mateix any realitzà una nova operació amb destinació a Narbona i retorn. ACA. Arx. Not. Mataró, 332. 30.IX.1671. L'any següent es dirigia vers les costes de Tarragona. ACA. Arx. Not. Mataró, 1173. 7.III.1672. L'any 1700, Pere Gibert, mariner de Mataró, apareixia com a deutor de Josep Tarau. ACA. Arx. Not. Mataró, 450. 17.I.1700.

proveïa la companyia de Pau Duran de Barcelona d'una partida d'aiguardent per valor de 3.729 lliures[1319]. El Pere Gibert que documenten les declaracions fetes davant del tauler del General l'any 1709 es troba molt lluny de ser un patró de barca. Entre el 29 d'abril i el 14 de desembre es troben 118 registres a nom de Pere Gibert amb un import de 50.105 lliures, quantitat molt important per a un sol any, tot i tractar-se d'una anualitat excepcional com aquesta.

Pere Gibert fou, gairebé de forma exclusiva, un importador i, més concretament, un importador de productes tèxtils, articles que sumaren 32.720 lliures. En aquest apartat són les teles denominades *lucarnals* les que tenen una més alta representació econòmica, seguides dels *panyos de Carcasona*. Tanmateix, Gibert no obvià altres productes; així, se li anota una partida de cera blanca per valor de 8.835 lliures o altres més singulars com *l'indi de Santo Domingo*, per valor de 434 lliures, o partides de confitura i de *cacau del marenyo*, per valor de 4.234 lliures i 207 lliures respectivament.

Un document cinc anys posterior aporta noves dades sobre les estratègies d'aquest negociant. L'any 1714, Pere Gibert i el seu germà Jaume constituïen una companyia. La primera clàusula contemplava el fet que Pere es desplacés amb la seva família a Gènova per prendre casa i iniciar en nom de la companyia les activitats que hom descriu amb els següents termes: *comisions, corodorias, compras, vendas y tots altras profits farà*. Es pactava també la possibilitat que, passada una temporada i si es considerava convenient, s'establirien a Marsella amb la mateixa finalitat. En la documentació resta palesa la voluntat de constituir *dues cases*, la de Mataró i la de Gènova, al capdavant de les quals es trobaria un dels germans. Aquesta actuació presenta un salt qualitatiu important en l'especialització comercial mataronina: els negociants no accepten ja el paper exclusivament passiu de receptors o exportadors de mercaderies des de la costa catalana, sinó que prenen decididament la determinació d'aprofundir les seves expectatives comercials en els ports que eren l'origen i la destinació del tràfic mataroní. Així doncs, hom optà per

1319. La companyia de Pau Duran comprà a Campllonch i Gibert, de Mataró, 37 pipes i mitja d'aiguardent refinada per 3.729 lliures i 13 sous que foren embarcades en la nau del capità Domingo Baldini i destinades a la firma Bilioti y Sardi d'Amsterdam. AHCB. Fons Comercial A-195. Fol. 286-302. 6.XI.1703.

participar en els guanys que es generaven en cadascuna de les dues ribes del corrent de mercaderies, tant en la fase d'expedició dels productes com en la de recepció[1320].

L'adroguer Joan Pou és el segon personatge que destaca notablement entre els negociants de l' any 1709 pel volum de les mercaderies declarades. El perfil de la seva biografia econòmica comparteix moltes característiques de les esmentades fins ara. Participà en la titularitat de parts de barques: amb 1/16 a la barca *Jesús, Maria i Josep*, de 700 quintars[1321]; amb 1/8 i 1/32 en el llondro *Nostra Senyora del Roser, Sant Simó i Sant Antoni de Pàdua*, de 600 quintars fet fabricar per Esteve Simó[1322]. Quant a assegurances, n'arranjà una per valor de 100 lliures sobre la barca *Nostra Senyora del Bonviatge*, de 1.800 quintars, en un recorregut de Barcelona a Cadis[1323]. També concertà una assegurança sobre 50 dobles, que embarcà a la barca *Nostra Senyora del Bonviatge Sant Josep i Sant Simó*, de 1.300 quintars, per anar a Mallorca a comprar mercaderies i trametre-les a Cadis[1324]. En diverses ocasions prengué part en l'assegurança del transport dels blats de la vila per imports que oscil·laren entre les 5 dobles i les 200 lliures[1325].

Tanmateix, l'aspecte més rellevant de l'activitat és el seu interès pels mercats atlàntics. L'any 1693 apareixia ja en una tramesa col·lectiva embarcant 5 pipes d'aiguardent i 6 de vi claret destinades a unes naus holandeses en el port de Cadis[1326]. Aquesta vinculació amb el món atlàntic es veu refermada l'any 1698, en que es pot confirmar la seva relació amb un personatge tan rellevant com Joseph Shallet, cònsol d'Anglaterra en el Principat, que havia de jugar un paper rellevant en la història política dels anys a venir. Efectivament, Joan Pou i Fèlix Plantí s'adreçaren al Consell de la Universitat en nom de l'esmentat Shallet i en sol·licitaren facilitats per a una tramesa de vi[1327]. La vinculació de Joan Pou amb

1320. ACA. Arx. Not. Mataró, 437. 5.II.1714.
1321. ACA. Arx. Not. Mataró, 408. 4.VI.1693.
1322. ACA. Arx. Not. Mataró, 469. 8.II.1696.
1323. ACA. Arx. Not. Mataró, 469. 2.I.1696. ACA. Arx. Not. Mataró, 485. 3.XII.1699.
1324. ACA. Arx. Not. Mataró, 469. 30.I.1696.
1325. ACA. Arx. Not. Mataró, 482. 7.XII.1696. ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 5.IX.1698. ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 16.X.1698.
1326. ACA. Arx. Not. Mataró, 375. 28.V.1693.
1327. Petició presentada al Consell de la vila: "Magnífchs senyors Jurats y savi consell. Felix Plantí y Joan Pou (...) per part de don Joseph Shallet cònsul de Inglaterra en lo present

Shallet es manifestà en altres ocasions: l'any 1699, en una situació confusa, Joan Pou va satisfer al cònsol d'Anglaterra 100 dobles procedents de la venda del carregament d'aiguardent d' una nau anglesa que fou cremada per l' armada francesa[1328]; un document posterior informa de les funcions de corresponsal que Pou realitzava a la vila per compte de l'esmentat personatge[1329].

Al marge de la representació de Shallet, Pou mantingué altres contactes amb els ports atlàntics francesos i també amb els de la Gran Bretanya. Així, el mateix any 1699, declarava haver carregat a la platja de Mataró, per ordre d'Amador Dalmases de Barcelona, 46 pipes grans, 11 mitjanes, 30 pipes i 1/4 de vi claret i 9 mitges pipes d'aiguardent *sobre la carabela nombrada Maria, capitán de ella Francisco Boullat, de nación francés, para aportar en el puente de la Corona, ría de Ruan para passar en la villa de París, a drechura al señor Gio Morand, francés de dicha villa*[1330]. Un parell d'anys més tard, Jeroni Mora, pedrenyaler i Pere Esteve, treballador, declaraven que havien descarregat per ordre de Joan Pou, adroguer de Mataró, 300 cargues de blat, mesura d'Anglaterra, del vaixell anglès *Sant Jordi*, el capità del qual era Joan Branding *lo*

Principat dihuen a vostra excelència que desitja fer un carregament de vi en la present vila y com per sas convenièncias vulle carregar part del càrrech de vi foraster y la major part de vi de assí. Per tant suplica a vostra excel·lència sie servit concedir-li lo trànsit per dita part de vi foraster a fins a tant se li fassa dit carregament, oferint los suplicants a posar lo dit vi foraster en magatsem y de entregar la clau a dits senyors Jurats a fi que vostra excel·lència tinga tota seguretat que no se puga esmaltir assí dit vi lo que rebran a singular favor". Resolució del consell: "Sie concedit com concedexen lo sobredit trànsit ab condició empero que la major part del vi del sobredit càrregament se compre dels habitants en la present vila de Mataró y son terme, declarant també que lo vi que se entrarà foraster quant exirà o se traurà hage de ser acompanyat ab major part de vi comprat dels habitants d.esta vila y terme y que los senyors jurats puguen posar per dit efecte los guardas los aparexerà convenients, los quals hagen de pagar los amos de dit vi y que se entreguen las claus dels magatsems a hont se posarà dit vi als senyors jurats y també que fent-se lo contrari al sobredit se incorrega en las penas té la Universitat imposades...".AMM. Acords. 11.XI.1698.

1328. ACA. Arx. Not. Mataró, 1237. 24.VII.1699.

1329. Joan Pou, adroguer de Mataró, presentà una lletra a càrrec de Jaume Mandri, negociant de Mataró, lliurada per Pedro de Miranda, de Lisboa, el 8 de març de 1707, per import de 500 dobles a l'ordre de Guillermo Brook y Josep Guston, els quals l'endossaren a Shallet y Crowe de Barcelona. Aquests la remeteren a Pou per fer-ne efectiu el cobrament. Mandri es negà a acceptar la lletra per no tenir carta d'avís, ni efectes, ni conèixer els lliuradors. ACA. Arx. Not. Mataró, 565. 2.V.1707.

1330. ACA. Arx. Not. Mataró, 485. 23.IV.1699.

qual blat segons havem ohit a dir se era carregat sobre dit vaxell en lo port de Coud regne de Anglaterra[1331].

Pel que fa a la seva actuació davant del tauler del General, Joan Pou és un actiu importador de tota mena de mercaderies: blavets, oli, teles gòtiques i cuirs, productes que superen, en tots els casos, les mil lliures. Quant a les exportacions, se centren en productes vínics: vi claret o vermell, aiguardent *comuna* i aiguardent *senzilla*. En algunes d'aquestes partides alcohòliques s'especificà expressament que eren *per trasbalsar a un vaixell anglès*[1332].

En els anys que marquen el tombant de segle, Pere Gibert i Joan Pou incorporen unes dimensions noves a aquest perfil dels negociants mataronins. Probablement ambdós iniciaren una nova etapa d'especialització en l'àmbit comercial. Amb ells el negociant mataroní deixa de desenvolupar una simple tasca de recepció i expedició de mercaderies —procedents o destinades a mercats més o menys llunyans— i decideix, en el cas de Gibert, d'estar present i actiu en els grans centres comercials mediterranis, per tal de controlar no ja una, sinó ambdues bandes del joc comercial. Pel que fa a Pou, Cadis deixa de ser el *finis terrae* dels negociants catalans i hom opta decididament per interrelacionar-se amb les persones que li poden facilitar l'accés als mercats del Mar del Nord, amb el mínim de mediacions possibles. Ambdós personatges, orientats paradigmàticament l'un vers al Mediterrani i l'altre cap a l'Atlàntic, són el digne corol·lari de més d'un segle d'especialització en l'engrescadora tasca de la negociació de les mercaderies.

Les companyies mercantils

> *"En definitiva, el mot "Companyia" resumeix totes les il·lusions"*[1333].

Per atènyer els guanys que podia facilitar el món mercantil, una altra variant, diferent de les estudiades fins ara, era la creació de compa-

1331. ACA. Arx. Not. Mataró, 487. 28.VIII.1701.
1332. ACA. Generalitat, D-56, 20.VIII.1709 i 23.VIII.1709.
1333. VILAR, P. *Manual de la "Compañya nova de Gibaltar"*, Reus, 1990, p. 133.

nyies a les quals els associats vinculaven una part determinada dels seus capitals o mercaderies per una operació concreta o per un temps, sovint predeterminat.

Gràcies a Isabel Lobato, es coneix avui molt millor el funcionament, l'estructura i la tipologia de les companyies establertes a Barcelona. Segons aquesta autora, fóra factible parlar de *la continuidad organizativa de la actividad mercantil barcelonesa desde la Edad Media hasta fines de la Edad Moderna*[1334]. El que caracteritzà aquestes associacions comercials, segons Lobato, fou la seva capacitat d'esdevenir *un instrumento extremadamente versátil, capaz de adecuarse a las necesidades económicas más variadas*[1335].

La documentació treballada permet elaborar un model interpretatiu per a l'evolució d'aquestes formes d'associació en l'àmbit mercantil del Mataró del segle XVII. Els models més primitius reflecteixen pactes puntuals per a operacions molt determinades, algunes de caràcter gairebé casual. Així, Pau Tunyí, pagès d'Argentona, Bernat Bois i Pere Lalbi, carreters, explicaven les circumstàncies que els havien portat a associar-se. Trobant-se al cap de Canet, l'any 1640, i tenint *cada hu d.ells una summa de vi fou tractat entre ell de aportar lo vi que tenian en lo camp ahont se tenia lo siti del castell de Salses y que tots farian companyia del que se guanyaria o perderia y que posarian lo dinés junts y donant ell y dit Lalbi a dit Boix orde que llogàs carretas per portar lo vi. A la que foren al camp cada hu d.ells venia vi tant si era de dit Boix com si era de dit Flaquer*[1336].

Les trameses puntuals de vi a indrets on podia haver-hi una forta demanda, com en el cas suara esmentat, ofereixen un model primitiu d'aquestes associacions de personatges heterogenis amb finalitats mercantils[1337].

1334. Lobato, I. *Capital mercantil y actividad económica en la Cataluña preindustrial. Companías y negocios en Barcelona en la segunda mitad del Siglo XVIII*, Tesi doctoral. Universidad de Sevilla, 1993, Vol. II, pp. 725-726.

1335. Lobato, I. *Capital mercantil*... Vol. II, pp. 723.

1336. ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 10.III.1640.

1337. Joan Pintor, taverner,i Esteve Compte, pastisser, tots dos de Barcelona, fan companyia amb Narcís Boter, mariner de Mataró: "Attés que avuy los dits Pintor y Compte tenen carregat sobre la barca nomenada *Santa Maria Sant Oleguer i Sant Bonaventura*, patronejada per lo dit Boter certa summa de vi en la platja de la present vila, en terra, per aportar y navegar per tota la costa de Catalunya de la part de llevant fins al cap de Canet, la qual summa són cent trenta

Entorn dels anys 80 del segle XVII es produeix una florida d' aquest tipus d'associacionisme mercantil. Cal aplegar capitals monetaris, però també capital humà especialitzat en el coneixement de les possibilitats del món comercial, per tal d'afrontar els riscos evidents però amb possibilitats d' una ràpida acumulació de guanys. L'any 1686, la companyia integrada per Salvador Andreu i Joan Bori es trobava en litigi pel que feia a unes mercaderies dipositades a una casa de la plaça, les quals es valoraren en unes cinc o set mil lliures. Andreu aportà 1.000 lliures, de les quals 550 procedien d'un censal manllevat a l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona. Joan Bori féu efectives 5.000 lliures. Andreu reclamà la liquidació de la companyia, mentre que Bori al·legava que no hi havia hagut temps per regular i ajustar els comptes *per haver-hi molts grans quantitats de béns y mercaderias escampades per Catalunya y fora Regne*[1338].

L'any 1688, Jaume Mates era l'administrador d'una companyia integrada, a més, per Josep Llauder, Josep Guitart i Jeroni Pongem. Mates passà comptes i declarà uns beneficis de 241 lliures, 10 sous i 4 diners. Entre els productes objecte de negociació es parlava de blat, faves, civada, ordi, oli etc. Els titulars havien iniciat causa a la Reial Audiència en reclamació de les quantitats que Mates els devia i que, fins al moment, es negava a pagar[1339].

càrregues y tres barralons de vi claret que a difrents preus lo tenen comprat y pagat dits Pintor y Compte, prenen suma de 402 lliures 17 sous i 6 diners acullen al dit Boter a la ganansia procehirà de dit vi per un ters, ab que hage de estar a la pèrdua per dit ters, y que per adinerar dit vi hage de partir lo ters dels treballs y gastos y tret lo capital de dit vi se li hage de donar lo ters de la ganancia". ACA. Arx. Not. Mataró, 1053. 17.IV.1642. Joan Pintor, major de dies, i Joan Pintor, menor de dies, taverners de Barcelona, Narcís Boter, mariner, Bertran Mandri, traginer, carregaren a la barca *Santa Maria, Sant Oleguer i Sant Bonaventura*, 139 cargues i 3 barralons de vi. Cadascú n'aporta quantitats diferents -per ordre- 32, 33, 42,5, 32 cargues, "lo qual vi les dites parts ajunten y agermanen per a navegar y aportar aquell ab la dita barca desde la present vila de Mataró per la costa de la part de llevant fins al cap de Canet, a effecte de vendrer y adinerar aquell donant facultat y poder (...) al dit patró (...) que si per lo camí o viatge farà, trobarà ocasió de vendrer tot o part del dit vi puga fer (...). Hage de anar lo dit Joan Pintor, menor, Bartomeu Mandri y lo patró Narcís Boter, y cada hu per son trast treballar en fer vendrer y adinerar lo dit vi, tot a gastos de dita companyia, y en cas, lo que Déu no vulla, s.enmalatís lo dit o algú d.ells, a gastos de la dita companyia se li hage de donar recapte y aportar-lo a la present vila". El repartiment dels beneficis o pèrdues s'hauria de fer "ratta pro mille" del que cadascú va aportar, un cop deduïdes totes les despeses, nòlits i altres. ACA. Arx. Not. Mataró, 1053. 3.VII.1642.

1338. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 21.VIII.1686.

1339. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 18.XII.1688.

L'any 1699 es formava una nova companyia *sobre la negotiatió de diferents mercadarias* entre Jaume Llansà i Eroles, Antoni Massiques, pagès, Joan Amat, negociant, i Jeroni Bergall, pagès. Llansà aportà 600 lliures per a la compra de diferents mercaderies. Massiques féu el mateix, amb 300 lliures. Els dos restants, en no tenir diners, haurien de pagar interès de censal mort fins que fessin efectives les respectives quotes de 225 lliures. Els guanys i les pèrdues es repartirien proporcionalment al que s' havia aportat[1340].

L'any 1712 es constituïa una nova societat amb una notable aportació de capital, 13.440 lliures. La durada es pactà per un termini de 5 anys, i l'objectiu s'explicitava en els termes següents: *a effecte de negociar sobre qualsevol mercaderias tant per mar com per terra*[1341].

Les dissensions entre els membres associats sovint poden oferir dades interessants entorn de les activitats d'aquestes institucions econòmiques. Miquel Valls i Miquel Taixonera estaven associats. Aquest darrer es trobava habitualment a Gènova i, segons la declaració de Joan Gelabert, corredor d'orella de Barcelona, remetia de la ciutat de Gènova *al dit Miquel Valls las robas, mercaderias y effectes a fi de que dit Miquel Valls las venés y beneficiés per compta de la companyia dels dos. Lo que diu saber per haver concorregut com a corredor en la venda de differents gèneros de mercaderias proprias de la dita companyia.* En aquella ocasió, Taixonera sospitava que Valls abandonaria el Principat devent 500 lliures a la companyia[1342].

Pel que fa al funcionament intern d'aquestes companyies, un dels testimonis més il·lustratius l'ofereix la constituïda pels germans Pere i Jaume Gibert. La societat, a la que cadascun dels membres aportava el mateix capital, s'instituí per un termini de quatre anys. Tenia la singularitat ja esmentada de situar cadascun dels socis en els punts terminals d'un freqüentadíssim circuit mercantil com era, ja des d'antic, el que

1340. ACA. Arx. Not. Mataró, 407. 17.II.1699.

1341. Socis: Francesc Palau i Riera, ciutadà honrat de Barcelona, Salvador Navarro, doctor en medicina, Mateu Gener i Calopa, Francesc Cabanyes i Jaume Bellot -tots tres pagesos d'Argentona- i Francesc Reimir i Pou, pagès de Mataró. Tots ells aportaren 2.240 lliures cadascun. L'aportació es féu en mercaderies, diner efectiu i deutes. Fou nomenat administrador Francesc Reimir i Pou, "tenint obligació de aportar los llibres y assentar los negocis de dita companyia". ACA. Arx. Not. Mataró, 496. 29.IX.1712. 29.IX.1712.

1342. ACA. Consulat de Comerç. No. 8287. 14.VIII.1712.

unia les costes catalanes amb la ribera de Gènova. Si aquesta possibilitat no es veia viable, es considerava com a alternativa la ubicació de la casa exterior a Marsella.

Una de les idees centrals del document és la constitució d'una societat amb dues *cases* que funcionarien amb una relativa autonomia, però sempre supeditades a l'interès general de la societat. Així, un dels elements més ressaltats en el document notarial és l'exclusivitat amb què s'havien de comportar ambdós germans, però també les respectives mullers i fills respecte de la companyia. Hom reiterava una i altra volta que qualsevol activitat empresa havia de ser-ho sempre, tant per a guanys com per a pèrdues, en el si de la societat que constituïren. Pere Gibert devia ser el membre més experimentat de la companyia, per això fou el que s'havia de desplaçar. Tanmateix, la seva gestió quedava regulada en el document constitutiu. Se li feien serioses restriccions quant a la possibilitat de remetre mercaderies encomanades per altri sense haver-ne rebut prèviament l'import. Això situa la funció de Pere a Gènova o a Marsella com a factor o corresponsal. D'altra banda, en el cas de comprar mercaderies pel seu propi compte, la capacitat d'endeutar-se se li limitava a dues mil dobles. En cas d'invertir en parts de naus, calia el consentiment dels dos germans. S'acordà també que cadascuna de les cases comunicaria per correu a l'altra les diferents inversions realitzades. Concertaren, així mateix, la realització de dos balanços diferenciats per a cada casa, els quals s'haurien d'intercanviar per mutu coneixement.

Cap dels dos socis rebria salari per la seva gestió. Únicament es donaria una retribució anual de cent peces de vuit a Pere, amb les que havia de mantenir el seu cunyat, fadrí, que l'acompanyava, probablement per assistir-lo en les tasques de la companyia. Tanmateix, se li havia de satisfer el lloguer, els passatges i la manutenció. Les despeses que excedissin d'aquest import li serien descomptades de la seva aportació de capital. Hom explicitava que els pares dels associats —que havien quedat amb els fills de Pere- haurien de ser assistits amb diners de la societat quan els béns patrimonials de la família no els fossin suficients. Jaume portaria, des de Mataró, l'administració de la companyia. A canvi d'això, tindria —a compte d'ella— el menjar i el beure; de la resta de despeses domèstiques, però, n'havia de presentar un compte que seria deduït de la seva aportació a la societat[1343].

Aquest document no és sols un testimoni de la precocitat de la diàspora mercantil mataronina sinó que, gràcies al detallisme del seu contingut, ofereix gairebé un paradigma interpretatiu de les estratègies elaborades pels catalans que, al llarg de dos segles, menaren les seves activitats més enllà del Principat. La rigidesa i el pragmatisme d'alguns pactes pot estar a l'arrel de l'encert i de la proliferació de moltes d'aquestes aventures. De la mateixa manera, les condicions draconianes sobre les despeses devien donar peu, sens dubte, a la creació de nombrosos tòpics sobre la idiosincràcia catalana.

Les fonts fiscals -concretament el buidat del dret d'entrades i eixides- són, altra volta, les que millor permeten una aproximació al significat econòmic que tingué aquesta eclosió de les societats mercantils mataronines en aquests anys.

DECLARACIONS DE COMPANYIES AL TAULER DEL GENERAL (ANY 1709)

DECLARANTS	DECLARACIONS	IMPORT**
Francesc Peremàs i Cia.	69	25.250
Teresa Tarau i Cia.	27	14.958
Bru Sanromà i Cia.	14	9.534
Rafael Esmandia i Cia.	38	5.782
Esteve Mates i Cia.	20	5.276
Salvador Fins i Cia.	20	4.665
Sanromà, Dorda i Cia.	12	2.587

** Lliures catalanes

1343. "A sis fabrer 1714 compania fa Pera Gibert ab Jaume Gibert germans los dos per lo temps de quatra anys. Primo Pere Gibert anirà en Gènova ab sa família y allí pandrà casa y prensipiarà son negosi sobra lo nom de Pere y Jaume Gibert, y si dit no troba a bé estar en Gènova després de aver.i estat una pasada y mira més convenient anar a parar casa en Marsella convenim y avenim bé que vaiga en dit Marsella a parar sa casa corent lo matex nom de dita casa de Pere y Jaume Gibert fins sian acabats los quatra anis de dita compania. Item. Tots los negosis qe Pere Gibert farà tant en Gènova com en Marsella y com en colsavols altras pars pogués comersà o fer negosi sian en lo mateix nom de Pere y Jaume Gibert y en profit o pèrdua de dita companyia y qe dit Pere Gibert ni sa muller ni família pugan fer ningún gènero de negosi de ningun modo a part de la compania sino.s que tots estigan obligats en treballar y mirar tots los profits per dita companyia qe pugan fer los dits y totas las comisions, corodorias, conpras, vendas y tots altras profits farà dit Pere Gibert y als sobredits moller y fills cadaran per la compania igualment. Item qe no puga dit Pere Gibert conpra ni rametra ninguna marcaderia a ninguna persona sens que no li anvian moneda o avensos per qe puga ser pagat del qe anviarà. Sino.s qe fos prasona qe dit miràs no aigués a perdra res y qe fos puntual en rametra lo qe dauria.

Tot i que existeix la possibilitat que la firma Bru Sanromà i Cia. sigui la mateixa que Sanromà Dorda i Cia., s'han respectat les dues titularitats que especifica la documentació. Les dades que aporta el quadre són més rellevants pel que fa al nombre de companyies operants —totes alhora en un mateix any— que no pas al volum dels seus negocis[1344].

Ha estat possible localitzar alguns elements documentals d'una companyia que, amb successives renovacions, romangué activa entre els anys 1697 i 1721. La minuciositat de les seves clàusules possibilita una aproximació al quefer diari d'aquestes associacions mercantils.

La companyia inicial havia estat constituïda el 4 de gener de 1697 davant el notari Josep Miquel Serres. N'eren socis els germans Jaume i

Item que no puga enpaniar-sa en comprar mercaderias a crèdits si no és fins a dos mil doblas y esto mirant los gèneros molt conveniens. Item. Pere Gibert no tindrà ningún selari per son treball y aministrasió sinó sols lo gasto qe farà en sa casa de manigar y beura bé y onestament y lloguer de casa per ell y sa família y pasatgas de anar de una part en altra y se li dóna a demés de dit gasto per ajuda de cost de calsar y vastir y moblas pot comprar per sa casa sent pesas de 8 cada any. Y per calsar y vastir lo fadrí o minió, son coniat, tindrà en sa casa aia de sortir de ditas 100 peces de 8 li dóna cada any. Y tot lo qe de més de ditas 100 pecesde 8 gastarà per calsar y vastir per ell y sa família y alagas de casa ne portarà un compta crestianament per qe se li rellaverà a son tems de son capital. Item. La compania asistirà a n.al para y mara y los fills dexa dit Pera Gibert ab dits para y mara lo qe los faltarà qe no abastarà per alimentar-sa de las vinias y casas y altras *anamolamens se.n tenan. Item.* Qe no se pugan comprar vastimens ni posar part a ells sens lo consentiment de las dos casas. Item los negosis que se fasan a las dos casas se aian de comonicar cada estafeta o quant se puga la un al altre. Jaume Gibert qeda en Mataró per manistrar tots quans negosis de la companyia se faran sia en vendra o en comprar las marcaderias nesesarias o en manar-las ascripturas y per los sobradits traballs y amministrasió se li darà franch lo gasto farà en sa casa de manigar y beura bé y onestament ell y sa família y lo que gastarà per calsar y vastir y alagas de casa ne aia de portar un compta y a la fi de la compania se li rellavarà de son capital. Item qe dit Jaume Gibert no puga fer ningún negosi per ell a part de la compania en ninguna part qe sia, ni sa moller ni família, sinó.s tots los negosis se faran en profit o pèrdua de dita companyia. Totas las comisions, corodorias porà fer degan entrar en profit de la dita compania. Se faran vilans cada any las dos casas y se rematran la una casa al altra las copias y se.n farà ascriptura de bona forma. Pere i Jaume Gibert dóna facoltat lo un al altra de qe pugan fer aquells negosis qe miraran conveniens per dita companyia a colsevols andrets. Los capitals dels dos sobra dits germans són iguals com aparex de sos vilans y axí matex prometan a la fi dels quatre anis de la compania partirsa.ls íntegrament ab los profits si se.n troberan aver-sa.n fets". ACA. Arx. Not. Mataró, 437. 5.II.1714.

1344. Amb tot, caldria fer esment que hi ha partides consignades a titulars -integrants de companyies- que no s'han inclòs en el recompte, atès que no s'especificava que la companyia fos la receptora o emissora dels productes. A tall d'exemple, Salvador Fins té enregistrades 31 partides amb un total de 7.328 lliures, les quals no han estat incloses en fer el càlcul de Salvador Fins i Cia. El mateix succeeix amb Teresa Tarau, Rafael Esmandia i Francesc Peremàs. ACA. Generalitat, D-56. 1709.

Francesc Baró, juntament amb Rafael Esmandia. Els dos primers hi havien aportat 4.400 lliures i 3.100 lliures, respectivament, mentre que el tercer havia lliurat 1.650 lliures. El mes de gener de l'any següent, la companyia es liquidà la mort de Francesc Baró[1345]. El mateix dia es constituïa una nova societat formada per Jaume Baró, ciutadà honrat de Barcelona, i els negociants Josep Mateu i Rafael Esmandia, tots de Mataró. La societat es concertava per un període de tres anys *a effecte de negosiar tant per mar com per terra*. Baró hi aportava 8.200 lliures, Rafael Esmandia, 2.400 i 400 lliures Josep Mateu. Amb això, la companyia restava amb un capital d'11.000 lliures.

Esmandia en fou nomenat administrador, essent alhora el responsable de la gestió de les inversions i de les tasques comptables com *aportar los comptes, escriure cartas als factors y lo demés que serà necessari*[1346]. L'administrador restava autoritzat *a pendrer qualsevols seguretats per mar* fins a la quantitat de cent dobles, amb la condició que *en dits vestiments y barcas dita companya no hi tingue interès*. També podia comprar i vendre qualsevol part de barca. No podia, però, mantenir altres negocis al marge de la companyia; se li assignava un salari de 100 lliures anuals. Ultra aquest import, Esmandia percebria 15 lliures més *per lo botigatge de sa casa*. A canvi d'això, els botigatges de comissió —és a dir, els costos d'emmagatzemament— havien de revertir a la companyia. L'administrador també tenia dret a percebre 11 rals per cada 100 lliures de mercaderies venudes, així com un sou per quartera dels grans venuts. Tanmateix, s'especificava que l'import d'aquestes *venedures* de grans i mercaderies s'havia de partir a mitges entre Rafael Esmandia i Josep Mateu; aquest darrer restava obligat a assistir Esmandia en tot el que fos necessari per a la companyia.

Pel que fa a les comissions generades per la intervenció de la companyia, s' haurien de repartir entre Esmandia i Baró, el soci majoritari. Nogensmenys, Esmandia hauria de satisfer a Mateu un terç de la seva meitat. A la fi de cada anualitat, l'administrador havia de retre compte

1345. ACA. Arx. Not. Mataró, 1190. 20.I.1698.

1346. "ha effecte de negosiar aquellas (el capital) per compte de dita companya ab las mercaderias y havers ha dit Esmandia benvistos. Lo qual aportarà la administració y regimen de dita companyia, tenint obligació de aportar los llibres y assentar los negocis de dita companya si y conforme de hun bon administrador". ACA. Arx. Not. Mataró, 1191. 20.II.1698. Mentre no s'indiqui el contrari, totes les cites que seguiran faran referència al mateix document.

de la seva gestió als associats. El document fundacional explicitava també que *la caxa ahont se posarà lo diner de dita companyia dega estar en casa de dit Jaume Baró y no en altre part.* Un document annex explicita la forma en què es féu l'aportació de capitals. Jaume Baró hi aportà 4.400 lliures procedents del capital de la companyia extingida: 3.100 lliures —que eren l'aportació que havia fet el germà difunt a la companyia anterior— més 700 lliures aportades en efectiu i mercaderies.

L'any 1701, en esdevenir-se la fi del termini fixat per a la companyia, aquesta fou renovada per cinc anys[1347] i se'n produí la capitalització. Jaume Baró hi aportà 10.600 lliures, Josep Mateu, 500 i Rafael Esmandia, 2.600 lliures. L'administració s'atribuí a Rafael Esmandia, al qual s'assignà un salari de 250 lliures, notablement incrementat en relació al de l'etapa precedent. Mateu, l'altre associat, hauria de treballar personalment en la societat i percebria un salari de 65 lliures l'any. Es fixà també l'import del lloguer de la botiga, situada al carrer de Sant Antoni i propietat de Baró, en 25 lliures l'any. Una novetat significativa respecte del moment anterior és que hom especificà que les comissions generades per l'actuació de Rafael Esmandia havien de revertir en el si de la companyia[1348]. En l'escriptura constitucional també es convingué quins havers pertocarien a Esmandia i a Baró en cas de dissolució de la societat[1349].

Tota aquesta prolixitat de dades permet percebre com molt pocs elements restaven sense planificar o sense plasmació estatutària, això evidencia un cúmul de coneixements heretats, sens dubte, de situacions llargament experimentades.

En aquesta ocasió, la companyia fou liquidada amb antelació respecte del termini pactat. Així, l'any 1704 se'n féu renovació, la qual comporta, bàsicament, una ampliació dels capitals invertits. Jaume Baró incrementà la seva aportació fins a 11.000 lliures, Rafael Esmandia fins a 3.300 i Josep Mateu hi participà amb 600 lliures. La companyia acon-

1347. ACA. Arx. Not. Mataró, 1191. 6.I.1701.

1348. "Item és pactat que totas las comissions que fassa Rafael Esmandia dega entrar al cos de la companyia". ACA. Arx. Not. Mataró, 1191. 15.I.1701.

1349. Rafael Esmandia havia de prendre, per la seva part de capital, 1/16 de la barca del patró Jaume Casalins; 1/16 de la barca del patró Joan Martí; 1/15 de la barca del patró Joan Mallol. La resta de parts de barca de què era titular la companyia havien de ser per Jaume Baró. ACA. Arx. Not. Mataró, 1191. 15.I.1701.

seguia, per tant, un capital de 14.900 lliures[1350]. El conjunt de les clàusules es mantingué similar a l'etapa precedent. Una novetat significativa fou que es descomptaren del capital diverses participacions en la titularitat de barques, que foren venudes a Jaume Baró i Rafael Esmandia, així com una determinada quantitat de deutes de dubtós cobrament[1351]. Els salaris dels empleats de la companyia foren de nou incrementats: el d'Esmandia fins a 350 lliures l'any i el de Josep Mateu en 100 lliures l'any. Els lloguers de Jaume Baró es mantingueren en el mateix import.

En la renovació de l'any 1704, es fixava el tipus d'interès que s'hauria de pagar en el cas que els membres de la companyia empressin diners del fons comú per al seu ús privat, especificació que no havia aparegut fins aleshores. El tipus es fixà en el 8%.

Com ja ha estat assenyalat, en la mateixa data de renovació de la societat, Rafael Esmandia vengué a Jaume Baró, en nom de la companyia, la participació en diverses barques. Tot seguit, el mateix Rafael Esmandia es féu, també en nom de la societat, una venda a si mateix d'altres parts de barca[1352]. L'any 1709, en finalitzar la durada pactada per a la societat, es produïa una altra renovació[1353]. En el decurs d'aquest mateix any, Baró féu partícip Eulàlia Pedró d'una part del seu capital[1354]. La

1350. "La qual quantitat de catorze mil nou centas lliures se troba consisteix en diversos havers de mercaderias, diners comptants y debits cobrables existents en mà y poder de dit Esmandia resultants del capital y avensos de la companyia que tenian feta". ACA. Arx. Not. Mataró, 1194. 15.I.1704.

1351. "En los dits capitals no se comprenen las parts de las barcas per haver-las de vendrer la companyia a Jaume Baró (...) no s.i comprenen nou-centas quaranta quatre lliures y sis diners de deutes incobrables y suspitosos, que en cas se cobren se dividiran entre dits companys". ACA. Arx. Not. Mataró, 1194. 15.I.1704.

1352. Es cedí a Jaume Baró la titularitat de les parts següents: 1/4 de la barca del patró Diego Mallol; 1/4 de la barca del patró Joan Rosans; 3/16 de la barca del patró Isidro Torroella, abans del patró Bellsolei; 2/16 del pinco de Jaume Casals, abans del patró Antoni Rosselló; 3/16 de la barca del patró Pau Mallol. Import de la venda: 2.230 lliures, 10 sous i 2 diners. "...per lo qual preu las havia venudas dit Jaume Baró y Francesc Baró a la companyia lo modo de la paga és que aquellas se reté dit Esmandia del capital de la companyia que dits Jaume Baró y Francesc Baró tenian en dita companyia en los quals capitals se haja donat crèdit a dits Jaume Baró y Francesc Baró la sobredita quantitat de 2.330 lliures i 10 sous". Rafael Esmandia, a través de la venda i posterior compra, accedí a la titularitat d' 1/16 de la barca del patró Diego Pau Mallol; d'1/16 del pinco de Casals; d'1/32 de la barca del patró Isidro Torroella per l'import de 300 lliures i 10 sous. ACA. Arx. Not. Mataró, 1194. 15.I.1704.

1353. ACA. Arx. Not. Mataró, 1199. 1.IV.1709.

1354. Jaume Baró acceptà 300 lliures d'Eulàlia Pedró, muller de Josep Pedró i Reniu, cavaller, per tal de participar en el capital de la companyia. Això es materialitzà amb la cessió

societat degué experimentar sucessives renovacions, atès que en l'inventari *post mortem* dels béns de Jaume Baró —que es prengué l'any 1721—, encara es troben descrites les 11.000 lliures invertides en la companyia de Rafael Esmandia[1355].

Aquest fris cronològic permet constatar la dilatada pervivència d'aquesta companyia, en un context caracteritzat per l'escassa durada de les associacions comercials. La documentació conservada —tot i que molt limitada— permet una aproximació a altres aspectes de l'actuació d'aquesta entitat. S'han conservat dos "balanços", un d'ells elaborat l'any 1698 —després de la mort de Francesc Baró— però referit a l'any 1697[1356]. El segon document, definit com a "inventari", porta data del primer de gener de 1701[1357].

En ambdós documents comptables, la partida més destacada de l'actiu és el capítol dels deutors. Ben aviat, però, apareix la dificultat d'escatir la naturalesa dels deutes que les persones referenciades tenien amb la companyia. L'inventari de 1697 presenta 44 deutors, per imports que oscil·len entre la lliura que devia Joan Moles de Tona i les 2.500 lliures que devia el fuster Joan Roca de Barcelona. L'any 1701 el nombre de deutors s'ha incrementat fins a 69. L'import més elevat és el representat pel patró Aleix Soler, amb 2.412 lliures, mentre que a l'altra banda es trobaria Gabriel Gibert de Sant Andreu, amb un deute de 18 sous. El document de 1697 és més críptic que el posterior pel que fa a identificar les característiques d'aquestes partides. Les dades ressenyades sobre els deutors únicament n'indiquen la titularitat, a voltes la procedència o ofici i sempre hi ha una referència que assenyala la ubicació comptable de la partida. Entre els noms relacionats, s'hi constata la presència d'institucions com *la vila de Mataró*, deutora de 44 lliures, o la confraria de Sant Elm, deutora de 13 lliures. Pel que fa a les persones físiques, hi abunden els patrons i adroguers; també hi ha presència de daguers, boters, fusters, candelers i, fins i tot, un rector[1358]. Són també particularment

que Baró féu de part de la seva inversió, que passà a ser de 10.700 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1199. 9.IV.1709.

1355. "Per lo capital de la companyia que dit Jaume Baró tenia ab Rafael Esmandia lo qual consistia en onse mil lliures y mil tres-centas lliuras que.s trobaven de ganancia en lo dia de la mort de dit don Jaume que són 12.300 lliures". ACA. Arx. Not. Mataró, 610. 20.IV.1721.

1356. ACA. Arx. Not. Mataró, 1190. 20.II.1698.

1357. ACA. Arx. Not. Mataró, 1191, 1.I.1701.

1358. El patró Pere Gibert i Bonora deu 16 lliures. Esteve Cortils, adroguer, deu 54 lliures. Francesc Moner, boter, deu 400 lliures. Josep Roca, fuster, deu 2.500 lliures. Josep Mates, candeler

interessants les ubicacions geogràfiques de les persones ressenyades[1359]. A més de la inevitable presència de mataronins, s'esmenta tres vegades la ciutat de Barcelona i la vila de Ripoll. Dins de l'àmbit català, segueixen indicades Canet, Pineda, Sant Andreu, Corró de Munt, Tona, Vilaseca i Manresa. A l'àmbit peninsular, Dènia i València, i en el marc exterior les ja habituals Marsella i Gènova.

BALANÇ DE L'ANY 1697

ACTIU		PASSIU	
Mercaderies	1.565: 08: 06	Capital	9.150: 00: 00
Parts barca	2.511: 04: 00	Creditors	3.816: 09: 00
Efectiu	2.489: 16: 00	Salaris	115: 00: 00
Mob. i Inst.	63: 03: 06	Pèrdues i Guanys	2.412: 14: 07
Deutors	8.864: 11: 07	-	-
Lliures, sous i diners	15.494: 03: 07	Lliures, sous i diners	15.494: 03: 07

Per a l'any 1701, les dades sobre els deutors són un xic més explícites que en el document anterior.

Sovintegen les expressions *deuan los efectas carregats en poder del patró...* o bé *deuen los afectas tenim en poder de...* que permeten identificar clarament aquelles mercaderies que es troben en trànsit o en mans de corresponsals per tal de ser negociades.

BALANÇ DE L'ANY 1701

ACTIU		PASSIU	
Mercaderies	3.098: 18: 00	Capital	13.125: 00: 00
Parts barca	2.997: 11: 00	Creditors	495: 07: 08
Efectiu	966: 05: 06	Salaris	400: 00:00
Mob. i Inst.	74: 04: 00	Pèrdues i Guanys	1.383: 12: 04
Deutors	8.292: 01: 06	Lloguers	25: 00: 00
Lliures, sous i diners	15.429: 00: 00	Lliures, sous i diners	15.429: 00: 00

de sèu, deu 364 lliures. El rector de Corró de Munt deu 28 lliures. Josep Gual, daguer, deu 4 lliures. Francesc Preses, adroguer, deu 23 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 1190. 20.II.1698.

1359. Jaume Verdaguer de Dènia, Josep Roca de Barcelona, Francesc Pradell de Ripoll, Jaume Llobet de Canet, Pere Morell de Manresa, Joan Masseres de Barcelona, el rector de Corró

Apareixen també referències a cinc operacions de canvi marítim. La condició socioprofessional dels deutors té escasses diferències respecte dels comentats anteriorment. On sí que hi ha modificacions és en el marc geogràfic d'aquests corresponsals, clients o deutors de la companyia. A més de les poblacions indicades, adés apareixen, a l'àmbit català, Sant Celoni, Sant Vicenç, Camprodon, Cardedeu, Vic, Calaf, Caldes i la Seu d'Urgell.

COMPOSICIÓ DELS "DEUTORS" DE LA COMPANYIA R. ESMANDIA (1701)

Mercaderies desplaçades	4.126 ll.
Canvis	294 ll.
Altres	3.872 ll.
TOTAL	8.292 ll.

Pel que fa a la Península, hi ha la incorporació d'importants escales mediterrànies, Alacant i Maó, mentre que els ports estrangers resten representats pel ja citat Josep Surla, ubicat a Marsella.

El capítol més emblemàtic de l'actiu és, sens dubte, el que fa referència a les mercaderies existents a la botiga de la companyia en el moment de la confecció de l'inventari. Tot i que l'any 1697 aquest epígraf es veu sobrepassat pel valor anòmal de l'efectiu, l'any 1701 pren ja un notable relleu que ha de permetre conèixer amb força precisió la tipologia de productes amb què traficava la companyia.

Cal emfasitzar que les dades recollides sols representen les existències a la botiga en el moment de la realització dels inventaris i, per tant, són únicament una mostra parcial dels articles que negociava la companyia. Probablement altres productes, com ara els derivats vínics, no es devien tenir gaire temps emmagatzemats —des del moment en què es compraven al productor fins a l'hora d'embarcar-los— per la qual cosa no han deixat petja a l'inventari. El mateix degué succeir, de ben segur,

d'Amunt, Antoni Tajell de València, Joan Vergil de Vilaseca, Josep Surla de Marsella, Antoni Xapellí de Pineda, Gabriel Ribot de Sant Andreu, Joan Maria de Simon de Gènova, Francesc Guitart de Barcelona, Joan Moles de Tona, Josep Arenys de Ripoll, Joan Pic de Ripoll. ACA. Arx. Not. Mataró, 1190. 20.II.1698.

amb altres mercaderies. Tanmateix, i malgrat les seves limitacions, la mostra és força representativa, si més no per la diversitat que implica. Cal també fer esment que la partida consignada com a "altres" estava composta per tabac, gingebre, prunes, agulles i clavells, si bé hom no indicà al valor de cada partida.

Grans, productes tèxtils, espècies i oli semblen ser els puntals de l'activitat, seguits pels objectes metàl·lics i els altres articles alimentaris. Pel que fa als grans, hom negociava amb un ampli ventall: arròs, blat, faves, cigrons, pinyó i ordi. Quant als tèxtils, s'hi ressenya des del cotó filat de Malta fins a teixits elaborats, com ara escarlatines, teles de matalassos, flassades, fustanies, sarges "londrines", estamenyes, etc. El terreny de les espècies és absolutament dominat pel pebre, seguit del gingebre. Pel que fa als objectes metàl·lics, hi ha tant partides de metalls sense elaborar —acer— com de productes manufacturats, per exemple olles i paelles. Entre els altres articles alimentaris s'hi troba el sucre i la matafaluga i, entre els industrials, el sofre i la barrella. També cal deixar constància de la important quota que significaren els estocs d'oli l'any 1701.

CLASSIFICACIÓ I VALOR DE LES MERCADERIES INVENTARIADES
PER RAFAEL ESMANDIA I COMPANYIA (en lliures).

PRODUCTES	1697	%	1701	%
Grans	128	8	865	28
Fruits secs	59	4	11	0,5
Pesca salada	-	-	104	3
Metalls i objectes metàl·lics	142	9	260	8
Teixits i fibres tèxtils	357	23	403	13
Paper	-	-	131	4
Espècies	79	5	576	19
Oli	-	-	647	21
Altres productes alimentaris	261	17	55	2
Tabac	-	-	36	1
Productes industrials	33	2	10	0,5
Altres	506	32	-	-
TOTAL	1565	100	3098	100

Quant a l'actiu de la companyia, destaquen per la seva exigüitat les despeses destinades a inversions i infrastructures: en cap cas no superen les 75 lliures. Efectivament, un taulell, pesos i balances, tintes i pólvo-

res, un trabuquet per pesar monedes, els llibres i algunes bótes i envasos per als pinyons, així com una caixa per posar els diners, constituïen una infrastructura mínima però suficient per endegar la gestió de la companyia.

Una partida interessant de l'actiu és la que reflecteix les inversions en parts de barca que féu la companyia. L'origen d'aquesta inversió es troba en la constitució inicial de la societat. Els germans Baró feren part de la seva aportació al capital de la mateixa mitjançant la venda, a la companyia, d'aquests actius[1360]. L'any 1701, l'import de les parts de barques s'havia incrementat fins a 2.997 lliures i 11 sous, gràcies a l'increment del valor d'alguna de les participacions i a la incorporació d'una nova barca. L'any 1704, la societat alienà aquestes participacions a favor de dos dels seus socis, Jaume Baró i Rafael Esmandia, que en satisferen poc menys de 2.700 lliures[1361].

Ja en el passiu, el capital es nodreix habitualment d'aportacions monetàries, així com dels guanys que s'acumularen en els diferents exercicis —a partir de l'aportació inicial— que, com ja ha estat indicat, es féu part en efectiu, part en mercaderies; per la seva banda, els Baró feren la seva primera aportació amb la ja esmentada venda de diverses participacions de barca.

El compte dels creditors esdevé interessant perquè aporta les dades bàsiques per al coneixement, si més no, de la possible procedència d'alguns dels productes que la companyia comercialitzava i també de la xarxa de contactes exteriors que posseïa. L'any 1697, el principal creditor era *lo senyor Corneli de Cádiz*, per un import de 3.490 lliures. El seguien Agustí Gibert, de Girona, amb 226 lliures i Ignasi Vicent, de València, amb 85 lliures; hom hi troba, a més, Joan Mallol, de Mallorca, amb 13 lliures, i, finalment, l'important negociant barceloní Pau Dalmases i Ros, amb un import residual de 15 sous. L'any 1701, amb una xifra d' endeutament molt baixa, apareixen Gisbert van Burguel i Compa-

1360. L'aportació feta pels Baró fou de 2/8 de la barca del patró Diego Mallol, valorada a l'inventari de 1697 en 1.306 lliures, més una porció indeterminada de les barques del patró Jaume Pons, valorada en 296 lliures, i del patró Bellsolei, estimada en 165 lliures; 1/8 del pinco del patró Jaume Casalins, comptabilitzat en 430 lliures, 18 sous i 9 diners i, finalment, una altra part indeterminada de la barca del patró Jaume Martí per valor de 313 lliures, 5 sous i 3 diners. ACA. Arx. Not. Mataró, 1190. 20.II.1698.

1361. ACA. Arx. Not. Mataró, 1194. 15.I.1704.

nyia, de Madrid, creditors de poc més de 16 lliures, Guillem Rodier, d'Agde, amb un import de 453 lliures al seu favor, Jaume Voltes, de Vilaseca, amb 17 lliures i Jaume Verdaguer, creditor de 7 lliures.

El compte de resultats, ben detallat en els dos documents estudiats, il·lustra perfectament els mecanismes de redistribució dels beneficis. Els guanys de 1697 foren de 2.412 lliures, 14 sous i 7 diners. Tanmateix, una part d'aquests rendiments es comptabilitzaren com a *veneduras* i comissions que, en aquest moment de la societat, tenien un tractament especial a l'hora de redistribuir-los entre els socis. Deduïts aquests imports, els beneficis nets a repartir foren de 2.044 lliures, 17 sous i 6 diners. Cada soci rebé exactament el 22,25% de la seva aportació inicial; en restava un residu de 9 lliures que es destinà *per misas per las beneytas ànimas*. En l'inventari de 1701, el repartiment dels beneficis obtinguts es fixà a raó d'un 10,5% del capital aportat.

Existeixen altres dades fragmentàries sobre la distribució dels beneficis referits als anys 1709 i 1721. Per a l'any 1709, a la fi dels cinc anys pactats per a la vida de la companyia, es passaren comptes. El capital era en aquells moments de 14.900 lliures. El valor dels actius de la societat —amb el capital inclòs— fou estimat en 26.533 lliures, 8 sous i 7 diners. En aquesta ocasió, distribuir els guanys generats durant els cinc anys reportà a cada soci una rendibilitat del 77,5%, equivalent a un 15,5% anual[1362]. Finalment, en esdevenir-se la mort de Jaume Baró l'any 1721, li fou liquidada la seva participació a la companyia: al capital, que continuava essent d'11.000 lliures li foren asssignats uns guanys de 1.300 lliures equivalents a un 11,8%[1363].

Tot i que les dades comptables analitzades fins ara forneixen una bona quantitat d'informació sobre la companyia, existeix una forma indirecta de resseguir-ne les actuacions: la gestió que, durant el període de vida de la societat, apareix a nom de Rafael Esmandia, atès que —com explicitaven les escriptures fundacionals— no podia mantenir altres negocis fora de l'àmbit societari. Això permet saber que l'any 1697 la

1362. En liquidar la societat, correspongueren als interessats, entre capital i guanys: Baró: 19.525 lliures, Esmandia: 5.857 lliures i Mateu: 1.065 lliures. Restaren sense repartir unes diferències de 85 lliures i 18 sous que es retingueren per pagar unes corredories a Joan Gispert, corredor d'orella de Barcelona. La resta del sobrant es dedicà a sufragis per les ànimes del purgatori. ACA. Arx. Not. Mataró, 1199. 1.IV.1709.

1363. ACA. Arx. Not. Mataró, 610. 20.IV.1721.

societat havia importat 300 planxes de plom de Cadis, amb un pes superior als mil quintars[1364]. També permet conèixer altres aspectes respecte de les inversions en propietats navals: l'any 1697 es venien 4/16 que la societat posseïa sobre el pinc *Santa Maria dels Desamparats* de 1.500 quintars, el patró del qual era Pau Mallol, de Mataró[1365]. Una faceta complementària de l'acabada de ressenyar és la participació directa en la construcció naval[1366]. Òbviament, en funció de les seves competències com a administrador de la companyia, participà en noliejaments i en la tramesa de partides d'aiguardent[1367]. Una altra dada d'interès és la presència de Rafael Esmandia davant el tauler del General.

L'any 1709 se li anotaren 29 partides, per un total de 12.741 lliures. La partida d'import més elevat fou d'oli, per valor de 1.432 lliures, teles *crues de la rosa*, per 1.360 lliures i acer, per 765 lliures. El conjunt de productes fa destacar la importància de la importació d'oli, procedent de Mallorca, però també de tèxtils (ruans, constances, sengales, xamellots), així com altres productes més esporàdics com *indi de Guatimala*, sal d'Eivissa o *cadires de vaqueta*.

1364. El notari Francesc Seguí aixeca acta en castellà de com Miquel Esmandia, "pesador del peso de dicha villa", declara sota jurament que "de orden de Rafel Esmandia y Companyia ha pesado trescientas planxas de plomo venidas según se dise de la ciudad de Cadis con la saetia del patrón Diego Mallol vecino de dicha esta villa de Matarón (...) las quales trescientas planxas de plomo han pesado en limpio del peso d.este reyno mil quarenta y un quintal y siete libras que reducido en el peso de Castilla ha dose por ciento como es estilo y justicia son nuevecientos y seis quintales quinze libras y un terço de libra". ACA. Arx. Not. Mataró, 483. 4.III.1697.

1365. "Vendimus vobis nobili domino Joaani Kies consuli nationis olandesis in villa Sancti Stephani de Vilaseca (...) populato et honorabili Joanni Virgili agricola eisdem villae". Feren la venda Rafael Esmandia i companyia 4/16; Salvador Andreu, apotecari, 1/16; Pere Catà, manyà, 1/16. Import de la venda dels 6/16 600 lliures. ACA. Arx. Not. Mataró, 483. 17.XI.1697.

1366. Josep Coll, mestre d'aixa, es comprometé a la construcció d'un llondro per a Rafael Esmandia, negociant, i Pere Catà, manyà. Termini: Nadal de 1699. "...*tindrà fet y fabricat* un llondro de catorse guas y mitja de llargària, setze palms y mitg de uberta y sinch palms de puntalt, ab pals, auga, timó, esquif, falgas y tot lo demés que és necessari per lo buch de dit llondro (...) prometen a dit Coll per la fàbrica de dit llondro, ço és llenyam y mans donar y pagar-li quatra-centas sinquanta lliures". ACA. Arx. Not. Mataró, 1190. 28.V.1698.

1367. Pere Cardies, mariner d'Agde, regne de França, noliejà el seu gànguil *Sant Antoni de Pàdua*, de 1.300 quintars, a Pasqual Bellsolei, Rafael Esmandia i Jaume Mandri, per anar -amb set mariners més el patró i Bellsolei com a sobrecàrrec- a qualsevol port de les illes de Mallorca o Menorca. L'import del noliejament és de 130 peces de vuit de plata a raó de "catorse reals moneda barcelonesa per cada pessa de vuyt". ACA. Arx. Not. Mataró, 487. 19.VIII.1701. Antoni Boter, mariner de Mataró, patró de la barca *Sant Antoni de Pàdua i Nostra Senyora del Bonviatge*, de 800 quintars, carregà 141 cargues i 3 barralons d'aiguardent, 69 de les quals anaven per compte de Rafael Esmandia. ACA. Arx. Not. Mataró, 488. 30.VIII.1702.

La societat "Rafael Esmandia i Companyia" esdevé un testimoni que permet remarcar un fenomen interessant, és alhora punt d'arribada i punt de partença de dues fases d'un mateix procés. És el punt d'arribada d'aquesta ja dilatada pràctica de petits propietaris, botiguers o artesans d'invertir els seus excedents en quelcom més que els arrendaments o censals. Marca la definitiva consolidació de les activitats endegades de forma aïllada: assegurances, canvis, negociació d'algunes partides de productes locals o importació de productes foranis. A partir de la creació de societats com l'estudiada, la negociació mercantil, la participació en parts de barques o en assegurances deixa de ser una activitat esporàdica o discontínua. I en lloc d'aquesta manera de fer, pròpia d'una fase de tempteig de les possibilitats del mercat, apareixen societats com les esmentades que s'instal·len amb capitals i recursos humans en la pràctica habitual, estable i contínua d'aquestes actuacions que combinen la praxi financera i la mercantil.

És important destacar-ne l'estabilitat. Malgrat les successives renovacions, "Rafael Esmandia i Companyia" es mantingué operativa durant una vintena d'anys. Cosa que té una explicació força evident. Les rendibilitats, malgrat alts i baixos, són enllaminidores, tot i pagar salaris bastant elevats. Les aportacions de capital a voltes es fan exclusivament a partir de la reinversió dels guanys de l'exercici anterior. Les causes d'aquesta notable rendibilitat dels capitals invertits en la negociació semblen força clares: una ràpida rotació dels capitals, amb uns volums mínims de mercaderies emmagatzemades; la limitació de les despeses infrastructurals a xifres irrellevants; i la utilització, per al transport, de barques la titularitat parcial de les quals està també en mans de la companyia, de tal manera que els noliatges deixen de gravitar en l'àmbit de les despeses per convertir-se en ingressos addicionals. L'habilitat dels administradors rau en l'encaix precís que han donat a la seva negociació, situada en una cruïlla entre diferents fluxos comercials. El primer, de caire mediterrani, que vertebrava —des de Gènova, Liorna o Marsella— la difusió de productes procedents del Llevant o del centre europeu. Un altre format pels ports andalusos i Lisboa, que constituïen la porta oberta als dilatats espais oceànics.

A Mataró —gairebé per capil·laritat— i a través de companyies com l'esmentada, s'absorbia una porció d'aquest trànsit de mercaderies i diners i es bombejava vers els àmbits més dinàmics de l'interior de Catalunya. Els deutors de Rafael Esmandia a Vic, Ripoll, Manresa, Calaf,

Camprodon, La Seu, Vilaseca, Tona, etc. són un testimoni fefaent d'aquesta especialització econòmica. D'altra banda, hom negocia sobre segur: cereals, faves, oli, paelles, olles, pebre, teixits, aiguardent, agulles, bacallà, paper, tabac, etc. ofereixen una panoràmica de productes de consum gairebé garantit i destinats a un mercat molt ampli. I així, de forma lenta i imperceptible, la vella realitat de traginers, botiguers i artesans atrets pels guanys enlluernadors de l'especulació mercantil deixà pas a unes naixents estructures on els propietaris del capital començaren a assajar uns nous mecanismes o processos per a reproduir-lo, processos en els quals els rendiments procedents del treball aliè cada volta tindrien un component més important.

I en aquest sentit "Rafael Esmandia i Companyia" també ofereix un altre testimoni paradigmàtic: la presència dels germans Baró, que en foren els principals socis capitalistes. Francesc i Jaume Baró tingueren un protagonisme indiscutible en el món dels negocis durant el darrer quart del segle XVII i fins a la mort del segon, al començament dels anys vint del segle següent. Participaren activament en totes les activitats econòmiques habituals a la vila: arrendament de les carnisseries[1368] i del subministrament de la neu[1369], trameses de vi a Alger i Tuníssia[1370], arrendaments de peces de terra -on cap detall és negligit-[1371], diverses operacions d'assegurances[1372], canvis marítims[1373], participació en la

1368. ACA. Arx. Not. Mataró, 337. 14.IV.1676. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 14.VI.1688.

1369. Francesc Baró, ciutadà honrat de Barcelona, contractà amb Joan Pi negociant "que els provehirà de tota la neu o glaç que els dos anteriors com a arrendataris del dret de la neu li demanaran (...) les quals liurarà o farà lliurar als dits o a sos traginers bonas y fetas, ben picades ab los motllos que vuy són en los pous de la casa del pubill Josep Marís situada en la parròquia d.el Far". Els cobrarà 10 rals per carga de neu. ACA. Arx. Not. Mataró, 395. 22.IX.1679.

1370. Jaume Baró vengué a Lluís Capeu i Simó Pellisser, de Marsella, habitants a Franca, 195 cargues de vi claret a 3 lliures carga i 45 cargues a 9 rals la carga. Preu total inclòs l'import de les bótes: 717 lliures. El vi es troba carregat al gànguil *Sant Joan i Sant Bonaventura*, el patró del qual és Joan Pegolia d'Arles, per portar de Mataró a Alger "en morareia y del Ger a Tunes". ACA. Arx. Not. Mataró, 452. 17.VII.1683.

1371. Francesc Baró, ciutadà honrat de Barcelona, arrendà per quatre anys a Joan Xuriguer, hortalà de Mataró, una horta amb safareig situada a l'indret conegut com les Illes. Es reservà l'empriu del safareig per totes les vegades que a casa seva fessin bugada. Xuriguer restava obligat a donar totes les taronges que Baró li reclamés "per sa casa" i a més, per Nadal, dues-centes taronges addicionals. Baró es reservava totes les llimones dels llimoners plantats, excepte les que necessités Xuriguer. Les figues havien d'anar a mitges. ACA. Arx. Not. Mataró, 466. 26.II.1690.

1372. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 3.XII.1686. ACA. Arx. Not. Mataró, 420. 15.IX.1690. ACA. Arx. Not. Mataró, 374. 12.VIII.1692. ACA. Arx. Not. Mataró, 375. 12.II.1693.

importació de blat procedent d' Holanda[1374], operacions financeres[1375] i les inevitables declaracions davant del tauler del General sobre la importació i exportació de mercaderies. Tot i les enormes llacunes documentals, entre 1675 i 1709 els Baró declaren 102 partides, amb un total de 21.424 lliures.

Francesc Baró devia morir a les primeries de l'any 1698 o a les acaballes de 1697. Havia designat com a hereu el seu germà Jaume, que el succeí en totes les activitats que deixaven endegades[1376]. Gràcies a l'inventari *post mortem* que es féu dels seus béns, és possible accedir al coneixement del que és un exponent dels nivells més enlairats de riquesa a la vila. Alhora ofereix una visió panoràmica de les activitats econòmiques desenvolupades pel seu titular[1377]. Així, en citar els llibres compta-

1373. Joan de Joncós, patró de la barca *Santa Maria de la Concepció*, de 1.000 quintars, rebé de Francesc Baró 30 peces de vuit per un canvi en un viatge a Cadis. El canvi marítim sobre "buch" i nòlits tenia com objectiu "causa eam discarricandi ad emendum panaticum et alia vitualia pro ultima expeditione dicte meae barcha necessaria sine quidam cambio predictum non poteram facere viaticum nec a portu maris recedere". Altres testimonis a ACA. Arx. Not. Mataró, 466. 3.V.1690. ACA. Arx. Not. Mataró, 374. 31.V.1691.

1374. Salvador Palau i Arnau, ciutadà honrat de Barcelona, Jaume Baró, ciutadà honrat de Barcelona, Jaume Forner, cirurgià, Sagimon Ros, notari, Pere Tomàs, apotecari i Pau Simó, candeler de cera es comprometen respecte de Francesc Antic i Joaquim Mascaró, mercaders de Barcelona: "...rebrem y acceptarem a nostres gastos los vint y sinch lastres de blat que se carregaren en Amsterdam a deu de octubre proppassat ab la nau anomenda *Sant Pau* del capità Cornelio Jacops Cremmer per compte de dits Antoni Mascaró, la qual nau vuy die present se troba sobre la ancora en esta platja de dita vila de Mataró per desembarcar dit blat y entregar a nosaltres y juntament convenim y prometem que la quantitat importarà lo valor, gastos y vuit per cent se dona de benefici a dits Antich y Mascaró per los dits cent vint y sinch lastres de blat que.s carregà en Olanda, com dalt és dit, satisfarem y pagarem". Accepten la mercaderia tal com sigui el seu estat, deixant una clàusula que, en cas que s'hagués fet malbé o tingués deficiències, se'ls hauria d'abonar l'import de les assegurances fetes a Holanda. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 3.II.1688.

1375. ACA. Arx. Not. Mataró, 470. 21.VII.1697.

1376. En el testament de Francesc Baró destaquen considerablement els imports destinats a llegats pietosos. També s'esmenten partides pendents amb Alonso Moreno, de Cadis. ACA. Arx. Not. Mataró, 409. 20.V.1682.

1377. Heus aquí algunes dades significatives: capacitat del celler: 124 cargues. Entre molts altres elements sumptuaris "Una dotsena de escudellas de plata y sis tapadors també de plata de pes de 66 onsas". Els censals en nombre de vint-i-cinc sumen un import de nominal 5.598 lliures i 10 sous, a més d'un de 20 dobles. Són majoritàriament de dates recents: n'hi ha un de 2.000 lliures a favor de Jaume Baró, el seu germà i hereu. Diners comptants trobats: 17,5 escuts blancs, 10 dobles de quatre d'or, 1 dobla de dos, 3 mitges dobles d'or, 28 reals de vuit, 17 rals de vuit en reals de dos, 224 rals de plata. Cal destacar, entre els béns de l'inventari de Jaume Baró, diversos objectes de plata amb un pes de 575,25 unces, 11 argenços i 29 grans. Hi ha també altres dades sobre censos, propietat de vinyes, etc. ACA. Arx. Not. Mataró, 411, 14.I.1698.

bles, s'hi esmenten: *assientos de grans*, el llibre de les carnisseries, un altre *assiento de grans* de l' exèrcit de Catalunya des de l'abril de 1683 fins al novembre de 1684 i el llibre de la bolla de Capellades. També es féu referència del capital que Francesc Baró tenia a la companyia formada per ell mateix, Jaume Baró i Rafel Esmandia, així com en una altra societat formada amb el seu germà, que es dedicava a la negociació de puntes[1378].

Tots aquests elements defineixen els Baró amb un perfil més acabat del que s'ha anat configurant en el decurs de les pàgines precedents. Certament, des del teixidor de lli Pau Gener, que venia queviures a la seva botiga, fins als Baró hi ha un procés imparable que actua segons la mateixa lògica interna, basada en els guanys especulatius a l'entorn de la negociació de tota mena de productes. Els Baró exemplifiquen el graó superior d'aquesta multiplicitat d'aspectes que arribà a atènyer el capital mercantil. De la mateixa manera que Pau Gener, amb la seva actuació com a revenedor, trencà els estrets límits de l'obrador i de l'ofici que li era propi —traçant nous camins en els amplis espais de la negociació—, els Baró tingueren també un notable paper pioner. En la seva gestió econòmica anaren més enllà de les tasques fins aleshores delimitades per a l'activitat mercantil i s'endinsaren en el terreny industrial o productiu. Sovint s'ha afirmat -referint-se genèricament a Barcelona- que existeix una dicotomia entre la burgesia mercantil i la burgesia industrial. S'ha argumentat que el capital industrial en el XVIII procediria dels fabricants, no dels mercaders, assenyalant que sovint aquests restaven satisfets en les seves aspiracions si assolien algun tipus de reconeixement nobiliari.

Pierre Vilar es plantejà una qüestió similar en interrogar-se sobre on, quan i com els homes emprenedors havien pres aquesta nova orientació, prenyada de repercussions econòmiques i socials[1379]. Els Baró es-

1378. Jaume Baró, hereu del seu germà Francesc Baró, instà la vídua a inscriure a l'inventari del difunt alguns objectes que no hi havien estat ressenyats. S'hi esmenten diverses joies i "així mateix continue en inventari com a patrimoni de dit son marit lo capital y negosi de puntas que aportava vivint dit quondam son marit". ACA. Arx. Not. Mataró, 407. 4.I.1698. Plec solt amb data 1698.

1379. "En definitiva, ¿on, quan, com, en quin lent procés o en quines crisis momentànies, les preferències dels homes emprenedors s'han desviat de la iniciativa comercial cap a la iniciativa industrial, de l'operació especulativa cap a la inversió productiva?" P. Vilar, *Catalunya...*, Vol. IV, pp. 11-12.

devenen paradigmàtics també en aquest punt. Tot i ser un model pregon de burgesia mercantil, adaptada gairebé a totes les possibilitats de negoci especulatiu que oferia el seu moment històric, no dubtaren a esmerçar part del seu capital i treball en activitats productives, definint un clar *continuum* entre capital mercantil i els inicis del capital industrial.

Tanmateix, els Baró no foren un fenomen isolat, sinó els iniciadors d'unes noves estratègies. Tot just dues dècades després de la mort de Jaume Baró es produí a Mataró, de la mà de negociants i mercaders, l'eclosió d'una de les fàbriques d'indianes més importants a la Catalunya de la primera meitat del segle XVIII[1380].

En el context mataroní d'aquesta època, els dos camps que suscitaren l'atenció de les inversions dels Baró avalen el seu fi olfacte per detectar els sectors amb més possibilitats. Els camps escollits foren la indústria del vidre i la salaó de peix.

L'any 1688 Teresa Bruguera, vídua de Pere Pau Bruguera, vidrier, titular d'un dels forns emblemàtics de la vila, es trobava en una delicada situació econòmica a causa dels deutes acumulats. Davant d'aquesta contingència, vengué el forn amb tot l'utillatge a Francesc Baró[1381]. El mateix any, els Baró formaren societat amb altres vidriers i arrendaren el forn de Dosrius[1382]. A la mort de Francesc Baró, es consignà a l'inventari tot l'utillatge i instal·lacions del forn de Mataró, així com trenta grosses de peces obrades i el llibre de comptes del forn. Jaume Baró mantingué el forn sota la seva titularitat, tal com ho testimonien els inventaris dels anys 1701 i 1703[1383]. Aquest mateix personatge continuà duent a terme una intensa activitat com a negociant, tal i com es reflecteix en dos documents que el presenten amb interessos ben diversos a Liorna, Madrid o Palafrugell, tant pel que fa a la

1380. Es tractaria de la fàbrica d'indianes de Jaume Campins i Companyia, que representà una inversió de 58.800 lliures, de la qual Thomson ha afirmat: "...i va ser, de bon tros, la inversió més important de què es té notícia; compareu les inversions inicials de Glòria, French i Pongem a les seves fàbriques, de 2.000, 8.000 i 6.000 lliures respectivament". J. Thomson. *Els orígens de la industrialització a Catalunya .El cotó a Barcelona 1728-1832.*, Barcelona, 1994. p. 151.

1381. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 10.I.1688.

1382. Companyia formada per Francesc Borrell i Francesc Castellar, vidriers de Mataró, i Francesc Baró. Castellar es desvinculà de la societat i el seu lloc fou ocupat per Baró, que s'encarregà de satisfer tots els deutes que tenia la societat. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 27.IV.1688. Antoni Saurí, vidrier, arrendà a Francesc Baró el forn de vidre que tenia a Dosrius. Arrendament per quatre anys a 100 lliures l'any. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 10.VIII.1688.

1383. ACA. Arx. Not. Mataró, 1191. 23.IX.1701. ACA. Arx. Not. Mataró, 1193. 4.I.1703.

negociació de corall com a l'arrendament de drets municipals[1384]. Però això no va representar cap obstacle per participar com a soci capitalista en una societat dedicada a *comprar sal y peix, moldrer dita sal y salar lo peix, vendrer y beneficiar aquell*[1385]. Aquestes cites fan palesa la versatilitat dels Baró dins el món dels negocis, fos quina fos la seva naturalesa; i, evidentment, no se'n podia excloure la participació en activitats productives industrials, encara que de forma embrionària.

Existeixen unes altres dades —no estrictament econòmiques però impossibles de negligir— necessàries per tal d'oferir una imatge global de la personalitat de Jaume Baró. En originar-se el conflicte successori, Jaume Baró jugà fort la carta austriacista. L'any 1706 aconseguí el títol de cavaller de l'arxiduc Carles[1386]. I sens dubte havia fet mèrits sufi-

1384. Jaume Baró nomenà procurador el patró Rafael Esmandia, de Mataró, per tal que "pueda pedir, recebir, cobrar, haver tanto de Gayetano Fratasio de Navon, napolitano, labrador de coral residente su familia en la ciudad de Aliorna, ducado de Florencia, en Italia qualesquier cantidades de dineros por él devidas por el valor de diversa cantidad de coral a ell dicho Gayetano Fratasio vendido y entregado que importó el valor de quatrocientos doblones poco más o menos, como también para librar, recebir y haver de Alexo Vicenis, mercader en la ciudad de Cadis? residente, doscientas y treinta pesas de ocho por él a mi devidas de mercaderías remesas". ACA. Arx. Not. Mataró, 1236. 1.I.1696. Poder molt ampli de Jaume Baró a favor de Salvador Vergés, de Mataró, y de "Domingo Sureda cotxillerio en la villa de Madrid, corte de su magestat católica que Dios guarde, residentes (...) puedan recebir, cobrar y haver de Gayetano Fratasio coralero todas y qualesquier cantidades de dineros per dicho Gayetano Fratasio a mi devidas, ansí de precios y valor de todas y qualesquier partidas de coral y cotxanilla como de otras qualesquier mercaderias a dicho Gayetano Fratasio vendidas". ACA. Arx. Not. Mataró, 1190. 16.VI.1698. Jaume Baró constituí Jaume Serra, mariner, procurador seu sobre l'arrendament d'un quinzè, fet per la Universitat de Palafrugell. El dret comprenia "tot gènero de grans, cabras, ovellas, moltons, llana, cànem, oli, peix de encesa, exceptat emperò llavor de fe y blat de moro".(És una de les primeres referències directes al conreu o bé al comerç del blat de moro). ACA. Arx. Not. Mataró, 1191. 9.IV.1701.

1385. Constitució d'una companyia formada per Jaume Baró, ciutadà honrat de Barcelona, amb una aportació de 300 lliures, Josep Fins, traginer de Mataró, amb una aportació de 150 lliures i Isidre Tarafa, traginer de Mataró, amb la mateixa aportació que l'anterior. Objectiu de la societat: "a fi y effecte de comprar sal y peix moldrer dita sal y salar lo peix, vendrer y beneficiar aquell ab lo modo y forma següent: Primo dit magnífich Jaume Baró durant la present companyia dexa la habitació franca de la botiga gran que és lo molí de la sal y la botiga que és feta per esquixar lo peix. Item és pactat que dits Tarafa y Fins per lo que dit magnífic Jaume Baró los dexa la habitació franca de dita botiga gran y la botiga que se és feta per esquixar lo peix se obligan a portar la administració de dit negoci a.saber és ha tenir dos matxos per moldrer la sal y anar a vendrer lo peix.". Els beneficis s'haurien de repartir a parts iguals. Totes les despeses s'haurien de pagar del comú de la companyia. Durada: fins que alguna de les parts denunciés el contracte. ACA. Arx. Not. Mataró, 1236. 13.V.1696.

1386. LLOVET, J. *Mataró, 1680-1719: el pas de vila a ciutat i a cap de corregiment*, Mataró, 1966, p, 81.

cients per aconseguir-lo. Durant la breu estada de l'esposa de l'arxiduc —Elisabet Cristina de Brunswick— a Mataró, la casa de Baró li serví de palau, la qual cosa li fou recompensada amb un nou privilegi que és força explícit[1387]. És probable que -per raons de contingència històrica-aquesta inversió es convertís en una de les menys rendibles d'entre les empeses per aquest personatge. Tanmateix, és un bon exponent del tarannà de l'home, així com de la profunda imbricació existent entre aquesta burgesia emergent i el projecte austròfil. Òbviament, fou desinsaculat de la bossa de membres del consell municipal a l'entrada dels Borbons. Nogensmenys, Rafael Esmandia, negociant i administrador de la companyia, restava incorporat al senat local. L'eventualitat probablement havia estat curosament prevista i, així, hom s'havia reservat una carta per jugar la partida que ara s'iniciava de bell nou.

Al marge d'aquest *excursus*, l'organització i el desenvolupament de les companyies és el testimoni de l'adequació d'aquesta institució econòmica medieval a un nou context econòmic, que es convertí en un eficaç instrument adaptat a les necessitats suscitades per la nova conjuntura.

La companyia es transformà en un instrument que canalitzava capitals —petits o mitjans— dispersos, sota el control d'un especialista —l'administrador— a la recerca d'unes rendibilitats que, en el moment estudiat, havien esdevingut realment esponeroses respecte del que podien oferir als titulars d'excedents monetaris els censos, violaris, censals i altres fórmules tradicionals d'inversió. Així doncs, i en mans d'una burgesia que seguia l'estímul del guany onsevulga que pogués trobar-se, la companyia esdevingué una eina utilíssima per a la construcció d'una nova realitat productiva i econòmica.

1387. "Nos don Carlos por la gracia de Dios (...) por quanto los predecessores de vos don Jaime Baró hizieron diferentes servicios a los serenissimos señores reyes gloriosos ascendentes nuestros en esta monarchia y vos cooperasteis mucho en aver sido la ciudad de Mataró la primera que se puso a nuestra devida obediencia en nuestro feliz arribo a este Principado, aviendo corrido vuestra vida varias contingencias por averos amostrado tan afecto a nuestra augustísima casa en el tiempo del duque de Anjou. Y que hallándose aquella ciudad en la fortuna de hospedarse en ella la reyna nuestra amabilísima consorte y sin casa decente y capas para este empenyo con el cierto término de un mes fabricásteis a vuestras expensar, respecto de hallarse aquella ciudad con muchos ahogos (...) para cuyo logro comprásteis dos casas contiguas a la vuestra que mereció la dicha de aver sido la primera que la reyna habitó en esse conteniente y por esta razón aver nós pisado sus umbrales suplicándonos sea de nuestra real dignación declarar dicha casa por palacio real y que gose de todos los privilegios prerrogativas immunidades exempciones y derechos que tienen y gosen nuestros reales palacios concediendos a vos y a vuestros heredes y

2. EL COMERÇ EXTERIOR CATALÀ A TRAVÉS DEL PORT DE MATARÓ

Darrerament, la tesi doctoral d'I. Lobato ha expressat amb rotunditat algunes de les mancances més significatives pel que fa al coneixement de l'economia catalana del segle XVII[1388]. Efectivament, els estudis sobre el comerç exterior català continuen depenent en bona part de les obres de Fontana i de Vilar, treballs pioners més enllà dels quals s'ha avançat ben poc.

En el decurs d'aquesta tesi, s'ha considerat adient realitzar un buidat dels registres del *Dret d'entrades i eixides* del General, referides al tauler de Mataró, per tal de copsar el volum i les característiques del comerç mataroní amb l'exterior del Principat. Tanmateix, atès el nombre limitat d'estudis sobre aquest punt, aquesta recerca podria ser una aportació significativa per al coneixement global del comerç exterior català a la segona meitat del segle XVII.

Una limitació important d'aquesta font documental és el caràcter fragmentari en què es troba. Hom liquidava trimestralment les recaptacions —les terces—, la qual cosa fa que hi hagi un nombre relativament important de registres trimestrals conservats; en canvi, són poques les anualitats completes que han arribat als nostres dies[1389]. Per tant, tot i que la sèrie es refereix cronològicament al període comprès entre l'any 1645 i el 1709 —en funció dels trimestres buidats—, la mostra sols recull informació efectiva sobre un 23% del lapse indicat. Malgrat aquestes limitacions, el fet d'haver aconseguit un recull de 7.962 declaracions per al període en qüestió permet considerar que s'ha definit un marc prou ampli per a la reflexió historiogràfica.

successores la gracia de ser alcaides de aquell con salario o sin él (...). Y siendo vuestros méritos y servicios proprios y de vuestros predecessores de nuestra real aceptación y la ciudad de Mataró pueblo crecido y notable para que en él tengamos real palacio para nuestro hospedage y el de nuestros successores hemos tenido a bien...". ACA. Arx. Not. Mataró, 1199. 7.VII.1709.

1388. "Sin embargo, frente a las preguntas que se suscitan acerca de los pilares básicos de la economia urbana de los últimos treinta años del siglo XVII, el movimiento comercial y la manufactura, hay que enmudecer (...) ¡Cuando hay tanto por conocer! No sólo las cifras completas de los intercambios exteriores del Principado, sino también los productos del tráfico, los mercados de procedencia de las importaciones, los destinos de las exportaciones, los medios humanos y materiales de transporte, por no hacer referencia ya a las relaciones comerciales de Cataluña con el mercado peninsular español...". LOBATO, I. *Capital Mercantil...* Vol. II. pp. 726-727.

1389. Veure nota 1215.

Les galeres solien recalar al port mataroní en el s. XVII per abastir-se de vi per la xurma condemnada a remar en aquestes naus de guerra. Rajoles dels oficis. Museu de Mataró.

El Tauler del General de Mataró i el "Dret d'entrades i eixides"

El *Dret d'entrades i eixides* era una de les figures impositives emprada pel General de Catalunya per tal de dur a terme les competències fiscals que havia assolit en el decurs dels segles. La normativa de la seva aplicació havia estat modificada en diverses convocatòries de la Cort General. Fonamentalment es tractava d'una imposició que gravava el comerç exterior català tant si es tractava d'importacions com d'exportacions; s'aplicava a partir d'unes tarifes que publicaven periòdicament els Diputats del General, les quals especificaven el valor que calia atribuir a cada producte, així com la tributació que li corresponia.

A Mataró la primera notícia que reflecteix l'existència d'un punt de recaptació —la *taula*— amb unes persones responsables de l'exacció dels drets, —els *taulers*— és de l'any 1590. En aquest moment, el prohom mataroní Jeroni Serra Arnau actuava com a *collidor de la terça* i Gaspar Arnau com a credencer[1390]. Tot just nou anys més tard, la Cort General de Catalunya aprovava un document que regulava alguns aspectes del funcionament de la taula de Mataró. Cal fer esment que aquestes decisions foren preses per evitar els fraus que, suposadament, es realitzaven respecte dels drets que corresponien a la Generalitat. S'iniciava una llarga relació de referències que, durant el segle XVII, vincularen repetidament el port de Mataró amb pràctiques fiscalment fraudulentes[1391]. Certament, el problema dels fraus —o potser millor de la corrupció entre els responsables de les tasques recaptatòries del General de Catalunya— no era una exclusivitat mataronina; es tractava d'una problemàtica estesa, pública i notòria, perfectament documentada i tipificada entre els alts responsables de l'administració fiscal catalana[1392].

1390. ACA. Generalitat. Visita del General, nº. 13. 1590.

1391. Veure nota 1214. Sembla ser que, en aquest moment, les activitats denunciades eren desembarcar de nit o d'amagat i entrar les mercaderies als magatzems o bé fer trasbalsaments d'unes barques a altres, aprofitant les grans platges i la manca de moll.

1392. "Altres en lo número dels quals, son principalment los Receptors, Exactors, Guardas, Estimadors, y semblants Ministres de la exacció dels drets, tributs é imposicions, que ab especial jurament se obligan a la fi de exacció de aquells, se atrevexen, y procuran, cegats del amor o temor inordenat, y olvidats del jurament de fidelitat, fraudar los mateixos drets per si propris, per sos parents, per sos affins, y sos amichs: y encara ensenyar als altres diferents arts, y modos, ab què secretament, y sens perill de castich pugan comentrer semblants fraus. Altres, que encara que no són ministres, estan emperò obligats per rahó de son numenament en revelar las fraus, no dubtam romprer aquell, en dissimular las dels altres y encara en consentir, y concorrer secretament en ellas. Altres usant marcas, y senyals falsos, o prenent noms suposats de personas exemptas de la prestació dels tributs, procuran de tal manera fraudar aquells ab tan gran astúcia, que de ordinari may apenas venen à pagarlos. Molts també per anar més segurs, als ministres a qui està comenada la exacció dels drets, ò ab prechs o ab diner o ab dàdivas los corrompen; per a que los remetan en tot o en part la paga de aquells. Altres finalment exposant sos béns a la pena estatuhida contra los fraudants, portan sas mercaderias secretament, y de nits, per llochs deserts, deixant lo cami real, ahont las guardas y exactors acostumar assistir, y regoneixer aquells pasatjers. Per a que no pugan ser ofesos ni regoneguts per aquells; despedint, y venent ditas mercaderias; y en las ciutats, y llochs de sa major seguretat secretament las introduheixen: per a que ab estos, y semblants modos y ab tota solicitut, y seguretat pugan deslliurar sos béns, y mercaderias de la justa prestació dels drets". "*Recopilació de diferents vots, y altres documents en justicicacio dels drets de la Generalitat de Cahalunya* (...)". Barcelona, 1689. Estampada per Rafael Figuerò, pp. 56-57.

Les notícies procedents de les nombroses *visites del General* realitzades a la taula mataronina es converteixen en un eloqüent testimoni de tota una àmplia gamma de pràctiques i actuacions que els procuradors fiscals —responsables de la supervisió dels taulers— s'afanyaven a denunciar amb notable minuciositat. Aquestes denúncies tenen la virtut de fer palès com podia ser de difícil mantenir l'equilibri entre els interessos personals dels funcionaris mataronins —majoritàriament persones vinculades al món dels negocis— amb les seves obligacions com a membres de l'aparell recaptador del General de Catalunya. Ben segur que el contingut de les denúncies dels visitadors il·lustra sols una part de les diverses possibilitats emprades per defraudar el fisc, així com la implicació directa dels taulers mataronins en alguns d'aquests afers.

És més que probable que l'accés a les funcions de credencer i receptor esdevingués una plataforma molt avantatjosa per a la negociació en general, però també per algunes prerrogatives afegides que s'hi poden besllumar. Durant el període estudiat, els càrrecs estigueren ocupats per persones tan emblemàtiques com ara Jeroni Serra Arnau, burgès honrat —el qual, segons declaració pròpia, ocupà el càrrec durant quarantanou anys—, Joan Palau, burgès honrat, Antoni Pedró, Francesc Vilapura, Joan Pere Tarau, Francesc Gemmir i Lleonart, ciutadà honrat de Barcelona, etc.

Vint-i-un anys després del primer document citat, Jeroni Serra Arnau continuava essent titular de la taula de Mataró. Era l'any 1611 i el procurador fiscal Jaume Regàs hi féu una visita que deixà entreveure algunes peculiaritats de la taula mataronina[1393]. A la vista de les acusa-

1393. "A notícia del procurador fiscal de la visita del General, fama pública precehint, ha pervingut que en los llibres de les entrades y exides dels drets del General en la vila de Mataró del trienni proppassat aportat per Jeroni Serra Arnau, burgès, y Antoni Pedró, apotecari, taulers del General de dita vila de Mataró hi haurie molts grans errors en los despaigs de les mercaderies despatxades per cada hu dels dits taulers respective, assentant les mercaderies a molt manco preu del just valor de aquelles, y en una matexa jornada despatxar alguns partits de mercaderies de una matexa specie algun partit al preu just y los altres partits la meytat manco, y en particular se trobaran alguns partits despatxats per dits taulers de mercaderies sues proprias y aquelles han assentades a molt manco preu del que valien, defraudant lo dret al General y de Galeres, y la ocasió que dits fraus se fan contra del General és perquè dits taulers de dita vila de Mataró, que són credenser y reseptor, són sogre y gendre, y quant lo hu despatxa mercaderies pròpries lo altre tauler no li contradiu, encara que y assenten molt manco preu. Y la ocasió és ésser tots dos sogre y gendre com està dit, lo que redunda tot en dany del General y segueyxen-se notables inconvenients, com sie ben cert que en via de dret lo official del General no pot servir de credenser

cions, el Consistori dels Diputats del General nomenà visitadors instructors i sol·licità un examen pericial dels llibres que els *calculadors* dugueren a terme. Aquests elaboraren un minuciós informe i corroboraren la visió del fiscal quant a les irregularitats en els preus de diverses partides de pinyó o altres productes que sovint es declaraven per imports considerats inversemblants pels *calculadors*[1394].

Tot i que les raons dels visitadors no foren ateses pel Consistori dels Diputats, al cap de quatre anys s'hi feia visita novament, ja que es considerava que s'havien comès *notables faltes en lo exercisci de llur offici y administratió de aquell, et signanter no haver observat la dispositió del capítol 40 de les Corts de any 1481 (...) dexant en los despaigs de les teles y balas de aquellas de posar la mesura, las canas y tinensa de las pessas*[1395]. En aquesta ocasió, el visitador denunciava la manca de rigor del tauler i del credencer, els quals deixaven d'indicar bé el pes, bé el tipus de teixits, bé les quantitats en les diferents partides declarades[1396]. Tanmateix, els visitadors eren conscients que les anomalies que podien

a son sogre ni vice-versa, perquè lo hu no pot contradir al altre per la affinitat que y ha entre dit sogre y gendre". ACA. Generalitat, Visita del General 213. No. 137. Any 1611. Els subratllats són al text original. El nomenament de receptor i de credencer, obligats cadascun a portar els seus respectius llibres, era ja una fórmula de lluitar contra els fraus que podria originar un sol funcionari. L'argumentació del procurador fiscal es basava en el fet que el grau de parentiu existent entre els taulers mataronins invalidava les garanties que el sistema de funcions duals oferia..

1394. Heus aquí alguns dels comentaris dels calculadors: "estos dos despatxes són a la matexa jornada del partit número 4, e axí directament provan quantra d.ell y dels demés, de manera que de tots estos despatxs ne resulta la sospisió de falsos que tenim d.ells notats (...). Estos dos desempatxes en lo número 6 y 7 notats tenim per sospitosos desimulats y falsos, axí per lo bax preu en que dita amella està despetxada com també perquè en la matexa terça y en la jornada 2 de jener Joan Bans, fransès, despatxà per exida de Catalunya 25 roves 18 lliures de amella per 51 lliures 8 sous 9 diners (...) que és la maytat més del dit despatx (...). Estos desempatxs tenim per sospitosos de serdines perquè notòriament consta val dita sardina molt més y en confirmasió de asó n.i.a alguns altres desempatxes fets a raó de 8 y 10 sous lo barril, lo qual tot se manarà atvertir (...). Del despatx de teles de Jener ne tenim per sospitosas per ser dits despatxs o telas despatxadas a manco de 7 sous la cana y en la Tarifa del General las més sutils telas de Gènova estan estimadas a 8 sous cana". ACA. Generalitat, Visita del General 213. No. 137. Any 1611.

1395. ACA. Generalitat. Visita del General, 56. Núm. 36. Any 1615.

1396. "Item en lo valor y estima de las telas y mercaderias no han notat y despatxat conforme lo valor de la Tarifa, antes molt mancho, en dany del General. Item en los despaigs de claus han fets aquells a bulto, sens especificar los milles, y altrement han comesos tant notables excessos y fraus en perjudici dels drets del General que ne ha resultat notabilíssim dany". ACA. Generalitat. Visita del General, 56. Núm. 36. Any 1615.

detectar a través de la inspecció dels registres comptables —facilitats pel tauler i el credencer— eren, òbviament, la punta de l'iceberg de les ocultacions i fraus que, possiblement, es realitzaven, al marge del que reflectissin els documents posats a l'abast del procurador fiscal. Així, hom es referia a aquesta realitat de forma prou explícita:

...y és cert que no havent-se en tot aquest trienni propassat despaigs algú en dita vila y collecta de Mataró de teles fines, tenint notítica lo procurador fiscal que en dita taula ne arriban tantes com són alemanyetas, alemanyas de saquet, batistas fines y altres telas semblants, a mostra lo frau y dol, culpa negligentia gran que y ha hagut en dit tauler o cullidors, essent cert públich y notori que los marxants y botiguers de la present ciutat quiscun dia acudan en dita vila de Mataró a comprar robes y fer gran provisió d.ellas[1397].

És important parar esment en la problemàtica referida a la fiscalitat dels teixits, que es convertí en un dels principals cavalls de batalla entre els visitadors i els taulers de Mataró. Per una part, textos com l'esmentat —i altres que es podrien afegir— demostren el pes que tenia a Mataró el desembarcament de teles estrangeres. Per l'altra banda, les successives visites identifiquen clarament les irregularitats amb què els responsables de la recaptació despatxaven aquestes mercaderies a Mataró. Així, de forma repetitiva i sistemàtica, els responsables de la inspecció denunciaven que les peces fossin definides de forma genèrica, sense especificar-ne la qualitat; en altres ocasions, els funcionaris no les *canaven* i les despatxaven en bales, sense fer un control efectiu del tiratge que tenia cada partida; a voltes, els teixits no eren valorats tal com disposaven les tarifes.

També fou motiu de denúncia el fet que, a l'hora de fixar-ne el valor, s'acceptés la paraula donada per l'importador sobre el valor de cost, tot i que aquest preu es contradigués sistemàticament amb les valoracions fixades per les tarifes oficials, etc.[1398]. Anàlogament, les puntes meresqueren l'atenció dels visitadors, atès que eren despatxades sense ser

1397. ACA. Generalitat. Visita del General, 56. Núm. 36. Any 1615.

1398. En la causa iniciada contra Antoni Pedró durant la visita de 1624, aquest respongué a les preguntes dels interrogadors: "y no tingue essa part obligatió -conforme capítols de Cort- de evaluar ni estimar aquells (es refereix a les mercaderies) sinó estar al dicho de dits despatxans, amos y senyors de dites mercaderies". ACA. Generalitat. Visita del General, 77. Núm. 71. Any 1624.

mesurades. Francesc Mascaró, mercader de Barcelona, testimoni invocat sobre aquest afer, deia que *de las puntas que hixan de Mataró y de altres parts de la costa del mar no se.n despatxan la meytat (...) no obstant se fassen per los taulers las diligencias posibles per exigir lo dret degut de aquellas*. Els taulers defensaven la seva posició argumentant la dificultat que comportava mesurar-les[1399].

En altres ocasions, hom acusava directament els taulers de lucrar-se en l'exercici de les seves funcions. L'any 1671, Joan Pere Tarau —personatge ja estudiat— era denunciat per exercir el càrrec de tauler tot i ser botiguer de draps; totes dues activitats eren incompatibles segons el procurador fiscal[1400]. L'any 1623 el procurador fiscal acusava el tauler Joan Palau, membre d'una de les famílies més emblemàtiques de la població:

...en diffarents occasions ha venut y ven vi als patrons o provehidors de las galeras y altres vexells strangers per aportar-se'n y fer mercaderia sens fer-los pagar lo dret de General y Galeras (...) lo que fa per profit y utilitat pròpria per a poder ell sol vendrer dit vi al preu que vol, de manera que los damés particulars de dita vila no poden vendrer a dits vexells llurs vins per lo que pagarian llurs drets, los quals no pagan comprant lo (vi) de dit Palau[1401].

El procés que s'incoà demostrà que els Diputats del General havien concedit franquesa dels drets a diverses partides de vi embarcades a les galeres reials. Tanmateix, en virtut del control que exercia sobre la taula de Mataró, Palau s'havia convertit en una mena de proveïdor oficial[1402].

1399. "Si las puntas quant se despatxan se aguesen de canar se seguirian molts inconveniens, y lo primer és que per despatxar un sol partit de puntas se hauria de menester molt de temps, per tirar aquellas ordinàriament moltas canas y havent los taulers de ocuparse en dit despaix no podrien atendrer ni acudir al despaix de les demés mercaderies.". ACA. Generalitat. Visites del General. 184. Núm. 40. Any 1695.

1400. ACA. Generalitat. Visita del General, 155. Núm. 48. Any 1671.

1401. ACA. Generalitat. Visita del General, 77. Núm. 67. 16.I.1623.

1402. Declaració d'Antoni Portell, prevere, beneficiat de Santa Maria de Mataró: "lo que jo T. sé sobre lo contengut en dita supplicació és que he vist jo T. en ocasions que venien galeres en Barcelona o en Palamós que dit Joan Palau, en dita supplicatió nomenat, feya molts grans diligenties ab los patrons capitans de dites galeres per a vendrer vi, festejant-los y regalant-los per a que li.n comprassen y de fet he vist jo T. en moltes ocasions que dit Palau ha venut molt vi que passava de centenars de càrregues a ditas galeras o als proveïdors de aquelles y en particular a les galeres que últimament hi són estades de Nàpols, viu jo testimoni los ne vené una bona partida que passava de cent càrregues, y que si dit Palau pagava lo dret de dit vi al General o no, que jo T. me'n remet a la veritat que jo no y puch dir res". ACA. Generalitat. Visita del General, 77. Núm. 67. 16.I.1623.

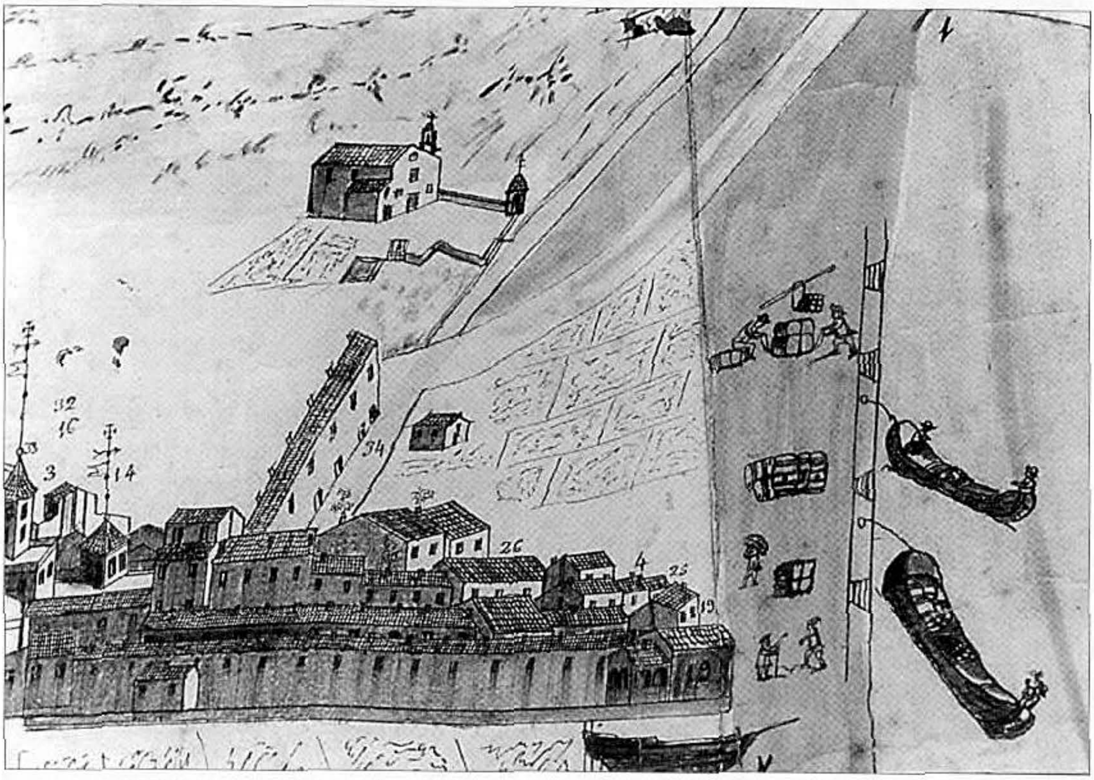

Activitats de càrrega i descàrrega de mercaderies a la platja mataronina. Es pot veure un conjunt de bótes a punt de ser embarcades en les petites embarcacions que les transportaven de la platja als vaixells fondejats a mar oberta.

La concurrència d'interessos amb què es trobaven els taulers mataronins és il·lustrada també per la denúncia que es féu contra el tauler Francesc Gemmir i Lleonart, ciutadà honrat de Barcelona. L'any 1704 participà en una tramesa de 8.000 peces de vuit que es féu des de Mataró amb el pinc *Santíssima Trinitat* i el gànguil *Sant Josep*, per tal de negociar-les a Berberia. Gemmir hi participà amb 2.400 peces de vuit. L'eixida de la moneda no fou denunciada i els drets corresponents no foren satisfets a la taula de Mataró, on Gemmir exercia la seva funció recaptatòria. L'arrendatari del dret de monedes demandà Gemmir, que hagué de satisfer un 10% sobre la quantitat tramesa[1403].

1403. ACA. Generalitat. Visita del General, 176. Núm. 3. Any 16.I.1704.

Tot i la significació que poden tenir les pràctiques irregulars descrites, cap d'elles no reflecteix tan bé la magnitud i les implicacions de la corrupció que es produïa a la taula Mataró com l' incident esdevingut l'any 1638. Aquest afer posa de manifest una elaborada *praxi* defraudadora realitzada amb l'absoluta implicació dels taulers de Mataró, els quals, però, sols eren una peça necessària en una xarxa d'abast molt més ampli, amb implicacions extralocals i amb més que probables connexions amb altes instàncies polítiques[1404].

Antoni Martí Coll[1405] ha estudiat àmpliament el tema del contraban a Mataró; a partir de la seva recerca, la sinopsi dels fets fou la següent: és plausible que existís una delació que denunciés el tauler mataroní Pere Tarau. Aquest havia tramès en una barca a Barcelona una partida de teles d'origen francès que, atesa la prohibició de comerciar amb França, estaven legalment en situació de contraban. Segons els oficials reials, els teixits havien sortit dels magatzems del General a Mataró i disposaven d'un *albarà de guia* signat pels taulers, que n'autoritzava el transport i en legalitzaven la situació tot encobrint-ne el veritable origen. Tanmateix, per si les autoritats reials la interceptaven, la barca portava una altra documentació que identificava la mercaderia com a decomissada per haver entrat de contraban.

Davant d'aquests fets hom, tingué la certesa que a *Mataron se hallaban muchas ropas de contrabando en los magazenes del General y en casas particulares, obrando en todo Pedro Tarau, oficial del General, el qual, para contravenir a los edictos Reales, se correspondía con otros oficiales mayores y menores del General*[1406].

El dia 19 de juliol —i seguint les ordres del virrei, Comte de Santa Coloma— funcionaris reials escorcollaren les cases particulars de Melcior Tria i Reniu, burgès honrat de Mataró, Pere Tarau, tots dos taulers. Al soterrani de la casa del primer es trobà molta roba procedent de França.

1404. J.H. Elliott considera probable la implicació directa en l'afer d'algun diputat o diputats, així com dels seus funcionaris. Elliott, J.H. *La rebelión de los catalanes 1598-1640*, Madrid, 1977, p. 302.

1405. Martí, A. *Visió de Mataró a través de plets i discòrdies (segles XVII i XVIII).* Mataró, 1996, pp. 67-99.

1406. *Discurso en iustificacion de los procedimientos hechos en la villa de Mataro, a instancia del procurador fiscal de la Capitania General de 19 hasta 28 de julio 1638.* Imprès per Pere Lacavalleria. Barcelona, 1638, p. 35.

A la casa de Pere Tarau també es trobaren dues bales amb teixits de la mateixa procedència. L'endemà, l'algutzir reial instà el batlle de la vila, Jaume Castellar, per tal que l'assistís en l'escorcoll del magatzem del General, que es trobava al carrer d'en Roig del Racó, prop de la riera[1407]. Féu servir fortes amenaces econòmiques. Finalment, el dia 22 de juliol, davant l'absència dels taulers i amb l'oposició frontal del representants dels diputats del General, s'espanyaren les portes dels dos magatzems, on es trobaren mercaderies franceses que van trigar sis dies a ser inventariades.

Aquest incident entre les dues institucions contraposades arribà a enfrontar seriosament la Diputació del General i el Consell de Cent amb les autoritats reials; es generà un seriós debat, l'aspecte fonamental del qual no era tant el frau en les mercaderies com un conflicte de competències: un bàndol defensava les prerrogatives de l'ordenament català vigent, mentre que l'oposat presentava els privilegis de la Corona. Tot i que l'enfrontament derivà en una oberta confrontació política, farcida de tecnicismes jurídics, ambdues versions coincidien en la presència de mercaderies prohibides en mans dels taulers i en els mateixos magatzems del General a Mataró[1408].

1407. ACA. Arx. Not. Mataró, 245. 20.VII.1638.

1408. Informe de l'advocat fiscal de l'Audiència sobre els fets de Mataró, tramès pel comte de Santa Coloma al rei: "Advirtióse que por medio de los officiales de las aduanas o tablas del General de Catalunya se metían muchas ropas de contrabando en esta província. Trató V.E. (el comte de Santa Coloma) con la Junta del remedio, hiçieron diligencias con los diputados y con los officiales del General y aunque respondieron muy bien no se halló el provecho que se esperava. Pareció imbiar a la villa de Matarón algunos ministros de la Capitania General porque se tubo noticia que en aquel parage se hacía mucha negociación d.estas ropas de Francia y de contrabando. No se consiguió considerable apreención de ropas, pero se halló que los officiales del General en aquella villa recogían todas las ropas que venían de Francia y que las despachaban para venderlas en Barcelona y en otras poblaciones de Cathalunya. Vueltos estos ministros de la Capitanía Genaral de Mataró, continuando las diligencias hallaron que havían entrado una barca de Mataró con ropas de Francia despachadas en aquella duana o tabla. Hicieron aprehención de las ropas y luego salieron los oficiales del General de Barcelona diciendo que aquellas ropas venían en nombre del General con aviso de que havían caydo en fraude por no haver pagado los derechos del General. Traça inventada para impedir la aprehención de la Capitanía General, la qual no se pudiera haçer si esto no fuera verdad. Y aunque los oficiales del General hicieron con esto alguna fuerça, pero habiendo V.E. mandado haçer diligencias con los Deputados, mostrando el engaño se reparó todo, poniendo estas ropas en manifiesto a cuenta de la real hacienda. Pareció a la Junta que era convenientísimo sacar de Mataró aquella manifiesta occasión de fraudar la execución de las ropas de Francia y teniendo aviso que en los magasenes del General se hallava buen número de balas de ropas y mercaderías de Francia y de contrabando resolvió V.E.

Les persones o institucions religioses eren també suspectes de fraus i ocultacions, tot i que el seu estatut jurídic els posava, a voltes, fora de l'abast de les autoritats fiscals[1409]. Ocasionalment, però, hom podia op-

con pareçer d.ella que se confiriessen a Mataró los officiales de la capitanía general assitidos del doctor Raphael Puig juez de Corte y del alguacil Monrodó y que en la aprehención de las ropas de contrabando guardassen la instrucción siguiente. Que con todo secreto pusiesen guardas a los magatsenes del General de manera que no se pudiessen sacar ni ocultar las ropas que en ellos havía. Que se pidiesse a los Deputados imbiassen ministros suyos a Mataró para assistir a la discripción y aprehensión de las ropas de Francia y de contrabando, averiguando lo que se podía dever al General por los derechos de sellos y que éstos se pagassen en dinero contado. Que se sacassen después las ropas de los magasenes y se llevassen a los de su magestat para tratar de la confiscación. Executóse esto, poniendo los ministros regios las guardas necessarias en los magatsenes del caso y les pidió imbiassen ministros para el effecto que se ha dicho. Los diputados respondieron a V.E. por medio de su abogado fiscal que no podían haçer lo que se les pedía. Que los ministros reales no podían entrar a reconocer ropas en los magatzenes del General. Que si se passava adelante embiaria officiales para contradecir y opponerse a los oficiales reales, como en effecto imbiaron un assesor abogado fiscal syndico y otros. V.E. con acuerdo de la junta ordenó y mandó se hiciessen los requirimientos necessarios a los Deputados aquí en Barcelona y a los otros oficiales en Mataró para que abriessen los magatsenes, assistiessen a reconoscer y describir las ropas de contrabando y averiguassen lo que se podía dever de derechos, haçiendo actual oblación del dinero que fuere menester y que si hechos estos requirimientos todavía estavan en su contradicción los officiales del General se abriessen los magatsenes rompiendo las cerraduras. Híçose descripción de las ropas que los expertos juzgaron ser de contrabando y estas se han llevado a los magatsenes de su magestat". ACA. Consell d'Aragó, 392. 7.VIII.1638. Document imprès sense data que s'inicia "*Los Diputados del General de Catalunya dizen que al presente se hallan en un grande descontento*". Versió institucional de la Diputació del General sobre els fets de Mataró: "Hallávanse en las aduanas y almacenes que el General tiene en la villa de Mataro algunas valas de mercadurias dexadas allí por sus dueños, para el despacho dellas, conforme lo que en esto se acostumbra, y se deve hazer, estando aún enfardeladas, y sin averse especificado lo que contenían individuadamente, que esto es lo que se haze cuando se despachan (...) llegaron los dichos ministros de la capitanía general, el doctor Rafael Puig, juez de corte y Miquel Juan de Monredón alguazil ordinario, y otros ministros y oficiales reales y una esquadra de soldados a las dichas aduanas, casas y puestos donde estavan las dichas mercadurías guardadas por el General, y con motivo que entre ellas havía algunas que por razón de la prohibición del comercio de Francia avian caydo en conmiso y estavan adquiridas al Fisco de v.m. hizieron de su autoridad propia descerragar y abrir las puertas de dichas aduanas, y entrando en ellas se apoderaron de quanto avia, poniendo en todos los puestos guardas de soldados que impedían la entrada de los oficiales del General y comerciantes y el despacho de las mercadurías". ACA. Consell d'Aragó. Reg. 392. 1638.

1409. Així, Josep Bartrolí, prevere de Barcelona, subdelegat dels Diputats de Catalunya "conferit personalment en las sobreditas casas de la rectoria del reverent doctor Pau Llorens, prevere, rector de la iglesia parroquial de la present vila de Mataró ab acistencia y en presentia de totas las sobreditas personas (...) a fi y effecte de regonexer ditas cassas si en aquellas trobaria robas o altres mercaderias que deguessen drets a dita Generalitat, hi havent volgut mirar y regonexer una cambra o aposento ha hont me han acusat hi havia un frau de concideració de valor de tres mil lliures barceloneses he trobat dita cambra o aposento tancada ab clau, dins la qual segons se diu y és y existeix personalment lo il·lustre y molt reverent senyor Joan Antoni

tar per actituds que, sens dubte, devien ser considerades com a desproporcionades o temeràries en el seu context. Així, l'any 1705, els funcionaris del General no dubtaren a escorcollar el convent mataroní de les carmelites descalces, a la recerca de mercaderies que no havien satisfet els drets corresponents. Ni la mateixa clausura tridentina fou obstacle per als incansables perseguidors del frau! Val a dir que l'autoritat episcopal no fou consultada a l'hora de fer-ne el registre. Davant les aïrades reaccions que aquest fet suscità, els diputats feren publicar un *Vot* en el qual es justificava la legitimitat de l'actuació[1410].

La implicació de persones o institucions religioses no ha de ser considerada pas com una dada anecdòtica, ans al contrari, constitueix sens dubte un element rellevant per comprendre la magnitud, l'abast i la dimensió social del contraban a la vila mataronina.

Per altra part, l'actuació de l'administració reial era també força ambigua quant al tema del contraban. La màxima autoritat reial a Catalunya, mitjançant subterfugis legals, cercava treure partit, al marge de la legalitat, del flux de mercaderies que hi arribava. Aquesta actitud no deuria passar pas desapercebuda a les persones interessades en el tema. Heus aquí un testimoni d'interès: pel maig de 1670, el lloctinent general, duc de Sessa, féu cridar una proclama en la qual es renovaven les velles prohibicions de negociar amb terres de moros o enemigues[1411].

Climent, abat del monastir de Amer y Roses. Y havent dit y requerit al dit il·lustre senyor abat obrís dita cambra o aposento per fer dit regonexement (...) ha dit y respost dit il·lustre senyor abat que de bona gana obriria dita cambra o aposento com en effecte la ha oberta, però que no volia en manera alguna dexar regonexer aquella, com no se és regoneguda, per no haver-hi assí present persona que tinga commissió de sos superiors per quant ell no coneix a altra per superior que sa Sanctedat y als de sa religió, y no a dits il·lustres senyors Deputats de Catalunya". ACA. Arx. Not. Mataró, 484. 15.II.1698.

1410. *Vot ab lo qual se manifesta y fa evidencia infalible que als oficials del General de Cathalunya, ab assitencia del Subdelegat Apostolich elegit per lo Illustrissim y Fidelissim Senyor Deputat Ecclesiastich los es licit y permes regoneixer los Monastirs de Religiosas, en los casos de tenir probabilitat moral de haverse recondit en ells robas o mercaderias subjectas als drets de la Generalitat, sens tenir los deguts despaitgs.* Imprès per Rafael Figueró. Citat per MARTÍ, A. *Visió de Mataró*, p.103.

1411. "Estatueix, veda, y mana a totas y qualsevols personas de qualsevol estat, grau y condició que sian (...) que de esta ora en avant per via directa ni indirecta, tracten ni comersen ab los dits Regnes de Barberia, Turquia o altres terres de Moros, Serrahins, o altres enemichs de sa Magestat, en qualsevol part del món que sian, y no pugan aportar, ni fer aportar en dits Regnes cosas ni mercaderias algunes en qualsevol especie consistescan". Edicte imprès, i publicat el 29 de maig de 1670. ACA. Arx. Not. Mataró, B-56, 1670.

Tanmateix, unes línies més avall, el mateix document, tot explicitant *quant gran utilitat sia se introduesca lo comers en lo present Principat de Catalunya y sos Comptats y lo benefici tant gran resultarà de aquell*, autoritzava el comerç de les mercaderies anteriorment esmentades. Amb la condició que no fossin adquirides en els seus llocs d'origen, sinó en territoris o països aliats[1412]. La mateixa proclama especificava que aquesta mena de mercaderies sols podrien ser desembarcades en els ports de Barcelona, Tarragona, Blanes, Sant Feliu de Guíxols i Llançà, on s'haurien de declarar a un oficial de la Capitania General que en recaptaria els drets corresponents. Així, l'administració creava la figura força singular de *robes de contrabando llegitimament introduydes*, si es desembarcaven en els ports citats i se'n satisfeien els drets corresponents. El cúmul d'interessos econòmics a l'entorn del negoci de la platja mataronina fou prou poderós i persuasiu per aconseguir que, encara no dos mesos després, el mateix duc de Sessa fes proclamar una nova crida en la qual s'incorporaven Mataró i Arenys al grup de ports que podien rebre les mercaderies de contraban[1413].

Malgrat tot, sembla que els taulers de Mataró reeixiren en la persecució dels infractors dels drets, sobretot quan es tractava de fraus realitzats per persones poc qualificades o amb poca capacitat de defensa. Així, l'abat d'Amer no fou escorcollat, mentre que sí que ho foren les monges carmelites. Semblantment s'esdevingué en altres casos. Això fa planejar el dubte sobre si darrere de l'actitud d'alguns taulers en perseguir el contraban, no hi hauria més aviat un intent d'acotar aquelles actituds fraudulentes que s'escapaven del control dels principals fautors[1414]. Heus aquí un testimoni d'aquest "zel" en defensa dels interessos del fisc: el

1412. "...dóna facultat y permisió a totes y qualsevols personas (...) que lliberament pugan introduhir y aportar en lo present Principat de Catalunya y sos Comptats, robas o mercaderias de contrabando de qualsevol especie y qualitat que sian, ab que aquelles los vassalls de sa Magestat no las pugan anar a carregar directament en terras enemigas de sa Magestat, sinó en terras de sos dominis y vassalls....". Edicte imprès, i publicat el 29 de maig de 1670. ACA. Arx. Not. Mataró, B-56, 1670.

1413. "...concedeix sa excelència facultat de poder-se desembarcar mercaderias de contrabando en las vilas de Mataró y Arenys axí com està disposat en ditas cridas...". Edicte imprès, i publicat el 17 de juliol de 1670 a Barcelona. ACA. Arx. Not. Mataró, B-56, 20.VII.1670.

1414. Joan Pere Tarau, com a tauler del General, féu aixecar acta: "...havent tingut notícia que en esta casa en la qual habitan Maria Angela Gomar, viuda, y Gil Forjas, traginer de dita vila de Mataró, tenint hostal en aquella havie arribat alguna mercaderia que deurie dret al dit General sens haver pagat dit dret ni haver denuntiat aquella en dita taula en gran frau y prejudici dels

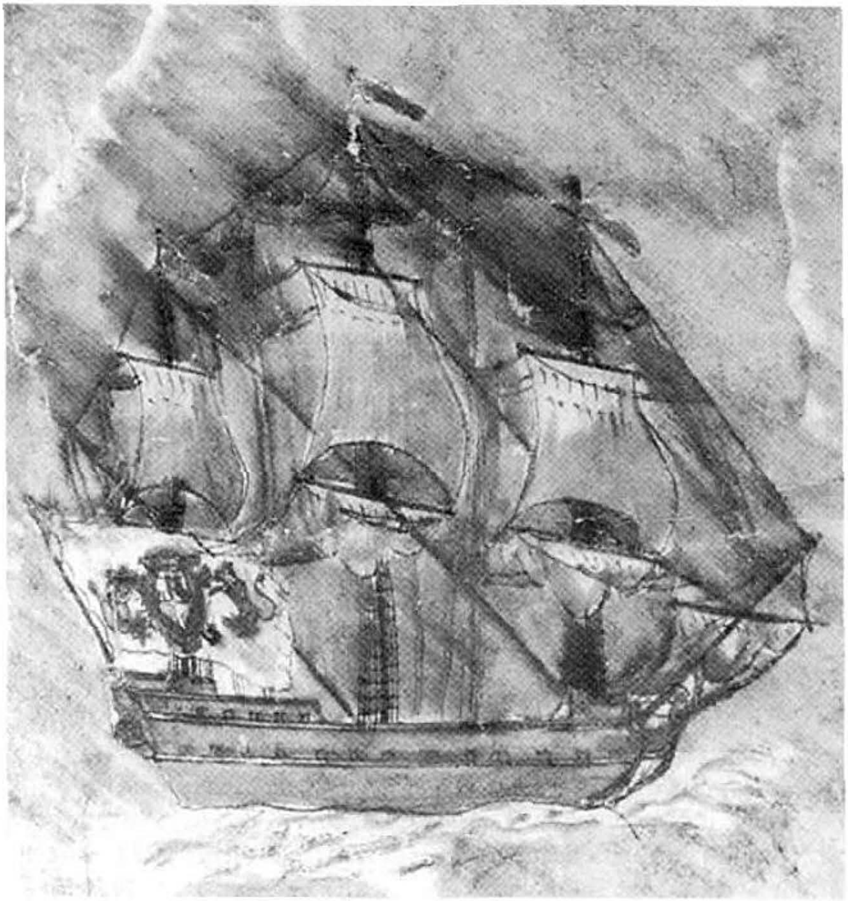

Fragata? Representada en el projecte de port de 1779. Museu de Mataró.

tauler Francesc Gemmir i Lleonart, entre les dues i les tres de la matinada, féu aixecar acta de com Francesc Vergés, blanquer del regne d'Aragó, havia comprat diferents partides de puntes i se'n volia anar, defraudant

drets de dita Generalitat he requerit als senyors balle y sotsballe de la present vila que estan assí presents me assistan en regonèxer dita casa a fi y efecte de fer aprehensió de totas mercaderies se trobarien en aquelle en frau y que deguessen dret al dit General (...) havem trobat una pessa de drap burell ab lo senyal de catorsena, sens plom algú, y així en frau per dita Generalitat". ACA. Arx. Not. Mataró, B-52. 26.XI.1657.

els drets del General. De matinada, amb assistència del lloctinent del batlle, localitzaren Vergés camí de Barcelona, acompanyat de cinc homes armats. Després d' un enfrontament, Vergés fou detingut i se li trobaren un farcell de puntes blanques, dues dotzenes de tisores i dos estoigs, productes que li foren presos, juntament amb la cavalcadura, per no haver satisfet els drets corresponents[1415]. Al currículum d'aquest diligent funcionari cal afegir que, anys a venir, fou denunciat, tal com s'ha relatat, per haver participat en una exportació fraudulenta de 8.000 peces de vuit.

Es poden remarcar algunes idees bàsiques del conjunt d'elements plantejats, que definirien el comerç que es féu a través de les platges mataronines. En primer terme, caldria ponderar la importància que hi devia tenir el moviment de mercaderies. L'existència dels fraus i del contraban ja explicitats en són un referent indirecte. Tanmateix, aquesta impressió es confirma, per tot un seguit d'observadors contemporanis dels fets. L' any 1683 els taulers Joan Vilapura i Josep Tarau declaraven: *que los taulers del General y bolla de la vila de Mataró vuy y molts anys ha són de la major convenientia del General de Catalunya per aver i en dita vila de Mataró comers en acsés, axí que en la dita vila de Mataró y ha més negosi que en ninguna vila del present Principat de Catalunya*[1416].

Un altre testimoni indicava:

...en dita vila de Mataró se fa més negosi que en quatre de altras de las majors de Catalunya y se collecta més dret per lo General[1417].

Durant la primera dècada del segle XVIII, les dades existents confirmen, o més aviat amplien, les afirmacions anteriors:

...en la taula de Mataró és estat en lo trienni propassat y antecedens, y és vuy en dia (...) gran y continuo lo despaix que han de fer los taulers, tenint estos molt continuada ocupasió per a fer dits despatxos.

I també:

per saber molt bé que en dita taula de Mataró és gran lo despaitg que comunment y ha. Y saber ell testimoni, com a credenser que és de las sedas de la taula de essa ciutat (Barcelona), lo molt despaitg hi

1415. ACA. Arx. Not. Mataró, 21.IX.1688.
1416. ACA. Generalitat. Visites del General, 172. Núm. 59. Any 1683.
1417. ACA. Generalitat. Visites del General, 172. Núm. 59. Any 1683.

hagué lo trienni proppassat en esta taula de Barcelona, y no poder ser menos lo haver estat en la de Mataró, per ésser la taula de més despaitg després de essa (Barcelona) y per haver-lo ohit públicament y ser tal la veu y fama pública[1418].

A aquestes opinions caldria afegir-hi les ja prou conegudes d'Aparici o bé les de Borsano[1419]. Però la importància de Mataró com a centre exportador de mercaderies es veu també reflectida, indirectament, a través del port de Marsella. Així, Louis Bergasse, en estudiar les arribades de metalls a aquest gran port mediterrani, assenyala Mataró com a primer proveïdor del ferro procedent de Catalunya[1420]. El mateix autor, en citar els ports espanyols que mantenen relacions més freqüents amb Marsella, cita València, Dènia, Cartagena, Sevilla, etc. i, entre els catalans, Barcelona, Tortosa, Canet de Rosselló, Cotlliure, Palamós, Roses, Empúries, Begur, Mataró i Sant Feliu[1421].

Quant a les característiques del comerç exterior mataroní, un segon element a emfasitzar és la seva particular importància com a centre de penetració dels productes tèxtils procedents de l'exterior. Tot i que aquest punt serà abordat posteriorment de forma estadística, les dades barallades fins al moment ja deixen entreveure com el moviment de teixits —millor dit, la seva importació— era una de les claus de la vitalitat comercialitzadora vilatana. I, tanmateix, en aquest punt sorgeix un interrogant que es podria plantejar en aquests termes: ¿per què existeix un flux de productes tèxtils —entre d'altres— procedents de l'Europa atlàntica, de Lió, del nord d'Itàlia i fins i tot del Llevant mediterrani que penetraven a Catalunya pel port de Mataró?

Una primera resposta a aquesta qüestió vindria donada per les peculiaritats que implicava el mateix dret d'entrades i eixides. Efectivament, hom feia diferència entre el punt des del qual s'introduïen les mercaderies a Catalunya i el lloc on aquestes eren venudes. En el punt d'arribada

1418. ACA. Generalitat. Visites del General, 207. Núm. 35. Any 1710.

1419. "A este lugar no hay puerto ni calas, sino la playa donde saquan las barcas a tierra y esta villa es de mucho comercio". "*Discurso general hecho por el maestre de campo D. Ambrosio Borsano...*". Biblioteca de Catalunya. Ms. 2371, pp. 91 i 92.

1420. "La plupart des métaux étaient importés du Nord à Marseille. Le fer arrivait soit de Hollande (...). Cependant il en provenait d'Espagne (Mataró et Barcelone en Catalogne, Le Canet et Collioure en Roussillon)". BERGASSE, L., RAMBERT, G. *Histoire du commerce de Marseille*, Paris, 1954, Vol. IV. p. 171.

1421. B BERGASSE, L., RAMBERT, G. *Histoire du commerce...* Vol. IV. p. 112.

calia declarar-les i, a continuació, se'ls concedia un *albarà de guia*, fins al lloc on s'haguessin de comercialitzar. Un cop aquí i ja efectuada la transacció, calia pagar els drets corresponents al General[1422]. Tal com indica el document citat, molts dels teixits entraven per la platja mataronina, però amb destinació a Barcelona o a d'altres punts del Principat. Si es considera que la destinació final dels teixits importats tributaven dos sous per lliura —és a dir, un 10%—, i en situació de trànsit satisfeien quatre diners per lliura, —equivalents encara no a un 2%—, es fa més entenedora la presència de nombrosos factors de comerciants barcelonins a la vila mataronina i, en definitiva, la importància d'aquesta població com a port alternatiu al de Barcelona[1423].

Tanmateix, per donar una resposta global a aquesta qüestió caldria adduir un tercer element estretament imbricat en la problemàtica del comerç mataroní: el tractament fiscal de les activitats comercials i productives a la Catalunya de l'Edat Moderna.

La problemàtica del "Líbero comerç"

Una de les característiques singulars dels Àustries espanyols fou les moltes dificultats que tingueren per homogeneïtzar els particularismes legals, fiscals i judicials dels territoris que controlaven. Tanmateix, en el si d'un territori dotat d'una notable vertebració i cohesió jurídica i legal

1422. "La observansa ha estat sempre que lo dret de rams a que estan subjectas ditas robas estretas y las de nombre de 20 en amunt sols se paga y acostumat pagar en la taula ahont se venen y se esbaltexen y no en la taula ahont se han despatxat per entrada de regne, si allí no se venen. Y que las ditas estretas y las de nombre 20 en amunt que se despatxan per entrada de regne en dita taula de Mataró, luego que són despatxadas ixan y acostuman exir per la taula de Barcelona o altres taules del present Principat, sens que se vengan en la dita ciutat de Mataró. Y que ditas robas estretas y de major nombre de 20 que se despatxan per entrada de regne en dita taula de dita ciutat de Mataró, no esbaltint-se en dita ciutat sinó en altra part, entran y se posan en manifest". ACA. Generalitat. G-8/18, Sentències de la visita del trienni de 1707, feta en els anys 1710 i 1711. Publicada el 8.VI.1711.

1423. "Primerament totes y qualsevols sorts de teles, així primes com grosseres, tant blanques com crues y així mateix tenyides de qualsevols colors, pagan a rahó de dos sous per lliura del valor en que estaran estimades per entrada de Catalunya, restant en lo present Principat de Catalunya, e si seran per trànsit pagaran quatre diners per lliura de entrada y quatre de eixida". *Tarifa que han de pagar al General de Cathalunya les robes y mercaderies que entraran y eixiran del Principat de Cathalunya....Feta per orde y manament dels molt il·lustres senyors Deputats y Oydors de dit General y per sa deslliberatió de 10 de setembre de 1683.*

com fou el Principat subsistia una notable diversitat entre les seves terres i poblacions, fruit d'un procés històric elaborat a partir d'arrencar del poder central concessions més o menys significatives. Així, l'ordenament jurídic de qualsevol població era la resultant d'un conjunt de gràcies o privilegis reials que en constituïen el *corpus* legal. En funció de l'ordenament propi de cada municipi, així com de les seves necessitats financeres i de la política endegada, podien aparèixer polítiques fiscals molt diferenciades entre una i altra població.

Aquesta situació havia esdevingut especialment lacerant per a les autoritats barcelonines des dels anys vuitanta del segle XVII i principis del segle següent. En aquestes dates, el municipi barceloní constatava amb consternació la diferència existent entre la fiscalitat pròpia, la mataronina i les penoses seqüeles que se'n derivaven:

...y per esta rahó deu no menos, probablement recelarse que moltas famílias de esta ciutat, y en particulars de las dels officials de aquella mudaran son domicili a la de Mataró, en que no sentiran la penosa càrrega de las imposicions que per forsosas collecta esta ciutat en sas portas, lo que redundaria en prejudici de la pública utilitat (...) Experimenta V.E. quant disminuït està lo comers en esta ciutat y que, sensiblement, y de dia en dia va disminuint-se per lo embaràs que a la llibertat de aquell ocasionan los drets y en particular lo de la lleuda, y que al mateix pas va augmentant-se lo comers y tràfac de Mataró per falta de dits drets, que quant se imposaren encara no hi havia notícia de Mataró. Y que essent lo comers lo medi més cert per a lo augment de las conveniències dels poblats, al pas que en Mataró se troba introduhit en tan gran augment han de ser sas riquesas lo únich medi ab que empobresca esta ciutat y decaiga de son antich lustre y esplendor[1424].

Les autoritats barcelonines eren conscients que el marge de maniobra era limitat atès que les despeses municipals eren molt importants[1425]

1424. AHCB. Deliberacions del Consell de Cent. 1703. 21.XI.1703. ff. 414-415.

1425. "Deu no menos V.E. attendrer que en Mataró no.s collectan drets alguns de entrada ni aixida, quals és indispensable tenir V.E. imposats per occórrer a la satisfacció de sos acrehedors, ab los quals contracta per diners prestats per la formació de tercios y altres innumerables serveys per augment y conservació de la Real Corona, sustento dels hospitals, conservació del Estudi General, Universitat Literària y a la contribució dels demés gastos indispensables y domèstics y assistències al culto divino que redundan en Universal benefici del Principat y sos poblats". AHCB. Deliberacions del Consell de Cent. 1703. 21.XI.1703. ff. 414-415.

i, per tal de subvenir-les s'aplicava sistemàticament la via fiscal. L'any 1684 els comptes del Cap i Casal estaven *desavariats*. En aquell moment calia subvenir les despeses del *tercio* de 500 homes reclutats per la ciutat, calia lluir un censal de 46.000 lliures i saldar els comptes dels forments que presentaven un dèficit de 60.000 lliures[1426]. Davant d'aquesta situació, s'havia convocat un concurs d'idees per cercar solucions a la problemàtica plantejada. Es presentaren vuit propostes, de les quals fou aprovada la número u, que consistia en l'aplicació de nous aranzels a l'entrada de vi claret, tabac, oli, sabó, aiguardent, sucre i *tossinos*[1427]. Hom esperava recaptar 171.000 lliures arrendant els nous drets i els vells modificats.

Tanmateix, en aquest "concurs d'idees", hi hagué una proposta que plantejava una visió divergent sobre les solucions aportades fins al moment[1428]. Es denunciaven el gravàmens que afectaven tant les mercaderies que entraven com les que sortien de Barcelona i que foragitaven tot el comerç que no fos adreçat al propi consum de la ciutat. En aquest sentit, aportava dues dades significatives:

...no.s pot deixar de posar en sa consideració, com cosa particular que se observa en la ciutat de Gènova, que és que en los actes de segu-

1426. AHCB. Deliberacions del Consell de Cent. 1684. 24.II.1684. f. 94 i ss. Mentre no s'indiqui el contrari les cites que seguiran pertanyen al mateix document i annexos.

1427. El vi claret hauria de pagar 14 sous per carga, a més dels 3 rals que pagava per la "fàbrica del moll". Sobre el tabac s'imposava 1 sou per cada lliura. L'oli pagava 7 diners per quartal i ara es poposava 1 sou. Al quintar de sabó se li imposaven 5 sous. Cada lliura de pes de sucre hauria de pagar 6 diners. L'aiguardent pagava un aranzel de 8 lliures per carga. "Per altra part se consideran convenients en augmentar en quantitat tant crescuda lo dret de dit ayguardent, per ocasió de que, quant major lo dret, tant més se ingenian los homes per defraudar-lo". AHCB. Deliberacions del Consell de Cent. 1684. 28.I.1684. f. 95.

1428. "No.s pot deixar de representar a V.A. la fatalitat que és tant gran per un poble populós com és la present ciutat lo ser carregat de pechos o drets en las mercaderias, tant forasteras com las que se fabrican en la present ciutat. Que pot V.A. ben creurer que (...) los oficials ganosos de treballar en la present ciutat y continuant en fer inventivas novas y no és possible poder arribar a aquells fi que desitjan de poder passar sa vida y avansar alguna cosa en son treball conforme a V.A. li consta de aver vist famílias de la present Ciutat aver-se de trasportar a la vila de Mataró per no poder viurer en la present ciutat ab son ofici y treball. Y posats en dita vila tenen qué treballar per poder viurer y avansar lo que respective pot cada oficial segons son ofici. La causa d.estos excessos no la pot V.A. ignorar, com tantes vegades se li és representat, que és los tants pechos y gravàmens que y ha en lo dret de la lleuda de la ciutat (...) que per exa rahó lo foraster se és desterrat de esta ciutat, ahont lo que se fabrica dins y las mercaderias que vénen de fora d.ella són merament aquellas que aquí se podran consumir". AHCB. Deliberacions del Consell de Cent. 24.II.1684.

retats que fan sobre las robas que portan las embarcacions que passan en ponent, y aportan algunas cosas per la present ciutat, posan en los actes de dites seguretats fora de Barcelona.

Incloïa també la notícia que quan el govern barceloní intentà rebaixar algunes de les imposicions que gravaven les mercaderies, el síndic de Mataró:

vingué (...) per instar que no tingués efecte lo proposat (...) y luego que alcansà son fi (...) se'n tornà i arribat allà resolgué dita vila de llevar la meytat dels drets que collectave. Y és tant lo que an adquirit los abitans que és forçós ampliar-se de casas que després se an fabricadas fins a la marina, essent així que dins deu anys tindrà tant siti com la present ciutat y assò adquirit en lo negoci ab que se necessita imitar-los.

Al fil d'aquestes manifestacions i constatacions aparegué un clam gairebé unànime que reivindicava el lliure comerç, amb la mirada fixa en la puixança i vitalitat econòmica de Mataró, tant pel que feia a la circulació de mercaderies:

Que estos accidents sien indubitats ho demostra la facilitat ab que se transportan las mercaderias a hon són los vectigals més benignes, axí per lo temor de caurer en novas penas, com per evitar los majors gastos, demostrant la experiencia que lo ser en esta ciutat sobradament petchades las mercaderias, a fet a altres parts ricas per la franquesa de son comerç[1429].

com al desenvolupament de l'activitat productiva:

...pues moltas famílias han dexat esta ciutat per poblar en paratje més libre, axí per poder despedir lo que treballen, com per tenir qui.ls fasse treballar lo que offician, perquè tant lo que se negocia venent com lo que se negocia comprant tots tenen mira a la part a hont és més francha la expedició de son negoci[1430].

Un bon nombre de gremis subscriviren aquestes afirmacions a través d'un conjunt de textos on es reflectia alhora la seva situació crítica, accentuada amb la puixança dels seus col·legues mataronins. Això es materialitzà en una mateixa exigència, *obrir-se en esta ciutat lo líbero comerç que tant necessitem*[1431].

1429. AHCB. Deliberacions del Consell de Cent. 28.I.1684. f. 122.

1430. AHCB. Deliberacions 1684. 28.I.1684. f. 122.

1431. En aquest sentit són emblemàtiques les queixes dels daguers: "pus la ferramenta que obran sols se gasta dins Barcelona, faltant-los la expedició de aquella que acostuma anar a la Índia, per causa de dits drets y comprant dita obra en Mataró. Argument d.esta veritat és lo aver.i

La reacció del govern barceloní, per raons òbvies, fou lenta i dilatòria. Per una part, inicià les gestions per tal de suprimir la lleuda, molt impopular i que no res aportava a les finances municipals, i en segon terme s'optà decididament per la reivindicació del port franc com a mesura pal·liativa a les dificultats ressenyades.

I tanmateix, quina era la fiscalitat mataronina? Inqüestionablement, era molt inferior que la que s'aplicava a Barcelona, per dues raons fonamentals. En primer lloc, la vila maresmenca —tot i les seves aspiracions— es trobava mancada d'unes infrastructures urbanes, culturals, institucionals per subvenir. Així doncs, la fiscalitat local responia a unes necessitats elementals i a una escala molt reduïda respecte de la de Barcelona. El segon element a considerar és que les autoritats mataronines tingueren sempre bon compte a l'hora de decidir on s'aplicaven els impostos municipals. Fins a una data tan tardana com l'any 1632 hom no es plantejà la possibilitat de gravar les mercaderies forànies que arribaven a la vila[1432]. Però potser el més rellevant és que en el decurs dels anys es percep una determinada sensibilitat per afavorir fiscalment tot el que pogués potenciar els intercanvis comercials i el paper de Mataró com a punt de desembarcament alternatiu al de Barcelona. Heus aquí alguns exemples. L'any 1632 s'optà per aplicar una imposició sobre les transaccions, el dret de mercaderia. El tipus impositiu es fixà a quatre diners per cada lliura —unitat monetària— dos diners els havia de pagar el comprador i dos, el venedor[1433]. Doncs bé, l'any següent, en realitzar de nou l'arrendament, es reduí el tipus gairebé un 50%[1434]. L'any 1682

vuy en dita vila catorse molins d.esmolar haont pochs anys ha apenes n.i havia ningú". Retorcedors de seda: "havent-se'n passat tot lo negoci y commers de dit offici a la vila de Mataró, per rahó de que en aquella no se exigexen los drets que en la present ciutat". Velers: "los officials de dita confraria se troban carregats de feynas obradas sens poder esbaltir aquellas, del que resulta ser los demés pobres, miserables, carregats de obligacions, quan experimentan que los valers se troban en la vila de Mataró y demés vilas y llochs del present Principat se troban richs y poderosos". Semblantment es pronunciaren bastaixos, passamaners, perxers, descarregadors, pescadors, confraria de Sant Julià, etc. AHCB. Deliberacions del Consell de Cent. 28.I.1684. f. 122 i ss.

1432. "Sie suplicat a S.M. per a que la dita Universitat de Mataró puga obtenir privilegi per a imposar drets per la roba y mercaderia dels forasters que entrarà y aixirà en dita vila de Mataró". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 15.IX.1632.

1433. ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 25.IV.1632.

1434. "que lo dret fins assí és estat de dos diners per lliura anomenat lo dret de mercaderia sia reduït a diner per lliura, y que arribant a deu sous se haia de pagar un diner y a trenta sous dos diners y axí respective". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 7.I.1633.

es féu una reestructuració dels drets municipals. Una de les imposicions més significatives era la de les gabelles, que afectava la pesca salada, oli, formatge, sal, sabó, civada, ordi, faves, etc. que es venguessin a la menuda. Es fixaren unes quantitats que els venedors haurien d'incrementar sobre el preu de cada article. Els preus base es fixaven d'acord amb els preus de venda a l'engròs de Mataró o segons els de Barcelona. Aquests preus, assignats pels jurats, es revisaven cada dos mesos, excepte l'oli, que ho feia cada mes. En contraposició al caràcter fluctuant del preu base, les imposicions que fixaven els jurats —el que pròpiament és el dret de la gabella— es mantenia inalterat durant tot el període d'arrendament del dret[1435]. És important assenyalar és que sols tributava la venda al detall, facilitant així les transaccions al major. Hom optava per gravar el consum més que no pas la negociació.

El mateix any s'aplicà una imposició sobre les mercaderies que es negociessin a la vila i terme *i exiran venudas o aparaulades fora la dita vila.* La taxa era de 6 diners per lliura de cost. En restaven exempts el vi, l'aiguardent i els *tossinos vius.* Tanmateix, s'excloïa de la imposició les mercaderies que entressin a la vila, ja venudes, i que vinguessin simplement per embarcar-se[1436]. Un altre aspecte molt important era el següent:

...aquellas mercaderias que serà feyna feta per qualsevol de dits adroguers, botiguers, sastres y demés menestrals en la present vila per ells y perçonas de llurs casas, les quals no tinguen obligatió de denuntiar-les ni tampoch pagaran dret algú[1437].

1435. Exemples d'imposició per cada lliura de pes: bacallà eixut 6 diners, tonyina i sorra 6 diners, sardines salades 1 dotzena 2 diners, arengades grosses dotzena 4 diners, arengades xiques 1 dotzena 2 diners, 1 verat salat 1 diner, congre sec 1 sou per lliura de pes, 1 quartal d'oli 2 diners, formatge 1 sou per lliura de pes, sabó 6 diners per lliura de pes, sal fina de Cardona 2 diners, civada, faves, ordi per quartera 6 sous. AMM. C-5. 30.V.1682.

1436. "Primerament sàpia qui arrendarà, que exhigirà dret de qualsevol mercaderias que.s vendran y compraran dins la dita vila de Mataró y son terme de qualsevol espècie que sian y exiran venudas o aparaulades fora la dita vila sis diners per lliura del preu que valdran dites mercaderias o del preu per la qual se compraran o aparaularan, exceptat vi, ayguardent y tossinos vius. Entenent axí mateix no sian compresas las mercaderias que entraran en la present vila de Mataró y son terme y vindran venudas per embarcar-les per aportar-les en altre part perque aquellas passan en compte de trànsit encara que les dites mercaderias vinguen a rrisch y perill del comprador". En contraposició, es penalitzava la sortida de grans dels quals la vila era deficitària. Per quartera de blat o rova de farina, s'havia de satisfer 1 sou. Civada, faves, ordi, cigrons 6 diners per quartera 6 diners o una malla per quartà. AMM. C-5. 1682.

1437. "Item, sàpia lo arrendatari que per quant los adroguers, botiguers, sastres, sabaters, daguers y menestrals en la presennt vila acostuman aportar-se'n de sas casas llurs mercaderias,

Aquests disposicions representaven a la pràctica la *franquesa de drets* que citaven els contemporanis, la qual cosa significava una llibertat gairebé absoluta per al transport i negociació de mercaderies i productes, tant els procedents de qualsevol indret del país com els elaborats pels propis menestrals a la vila. Això generà una actitud ambivalent a Barcelona —entre admiració i animadversió— vers la vila mataronina[1438], actitud que fou canalitzada pel govern barceloní, contra la lleuda de Mediona, però que tanmateix era un retret a tot el sistema impositiu barceloní certament hipertrofiat[1439].

tocants a llurs officis, fora de la present vila en altres parts com són firas o mercats y ditas mercaderias, quant se tornaran a llurs casas, ordinàriament se acostuman vendrer algunas y las demés tornan a llurs casas dins la present vila. Per ço han ordenat que dits menestrals, quant tornaran ditas mercaderias a la present vila, hagen de denuntiar al arrendatari las mercaderias que trahuen antes de traurer-les fora, exceptat aquellas mercaderias que serà feyna feta per qualsevol de dits adroguers, botiguers, sastres y demés menestrals en la present vila per ells y perçonas de llurs casas, les quals no tinguen obligatió de denuntiar-les ni tampoch pagaran dret algú". AMM. C-5. 1683.

1438. "Lo dit dany prové y se ocasiona de la collecta dels drets de lleuda se exigexan en la present ciutat. Atès que per ocasió de dita collecta, los officials collectan aquells contínuament molestant als forasters que venan a la present ciutat per comprar difarents robes y mercaderies. Quant aquells, després de aver-las compradas, se restituexan en sas cazas per las regonexensas y detensions los fan (...) lo que ocasiona als dits forasters, com y també lo exsessiu dret que.s paga de lleuda, lo desviar-se y escuzar-se de venir a la present ciutat per comersiar y comprar difarens robes y mercaderies (...). Axí mateix se pondera a V.E. que per raó dels dits drets exsasius dexan difarens negosians de transportar y desenbarcar en la present ciutat difarens mercaderias que altrament, ab gran abundansia, entrarian en la present ciutat, sols per no aver de contribuir en aver de pagar dits drets. De tal manera que per librar-se de aquells se experimenta tots los dias que dezenbarcan ditas robas en Mataró, y en altras pars de la costa, a ont no se collectan dits drets, per lo que se veuan presizats, no sols los ciutadans de V.E. si també los demés provincials, en aver de anar a Mataró y en altras pars del present Principat per comprar las robes y mercaderias que an de menester, no sols per trobar-los en ditas parts ab major conveniènsia, per raó de la franqueza dels dits drets, com també per no poder-se sotsvenir de aquellas en la present ciutat per la falta de ellas, lo que axí matex fasillita als dits provinsials lo comprar en Mataró" AHCB. Deliberacions Consell de Cent. 31.XII.1706. fol. 63 i ss.

1439. L'any 1703 Esteve Tries, botiguer de teles de Barcelona, havia aconseguit l'estanc del tabac per un import de 43.500 lliures, disputant-lo aferrissadament amb negociants de Mataró. S'adreçà al Consell de Cent demanant una reducció dels drets d'entrada atès que "li sia considerable rresel de pèrdua lo crescut de las inposicions dels drets de entrada que etxigeix V.E. puja, a més del dos y mig per sent del dret ordinari se pague, dos y mitg per sent de dret de sobreplus, a més del dret de inpliatge del Consolat de la llotja de mar. Per ebitar al qual rresel fóra presís a dit suplicant lo tenir los magatzem dels tabacos en altros llochs, fóra de la present ciutat, y conduir en ella lo sol tabac que se auria de menester per son consumo". AHCB. Deliberacions del Consell de Cent. 1703. P. 231-232.

Malgrat tot, no seria correcte interpretar les franqueses mataronines amb un lliurecanvisme *avant lettre*. La lliure circulació estava garantida a tota mena de productes amb una notable excepció, la producció vitivinícola[1440]. Aquest aspecte contribueix a fer llum sobre les causes de la baixa fiscalitat mataronina. Efectivament, tant les anomenades *franqueses* sobre el comerç genèric de productes com el proteccionisme davant els derivats alcohòlics, il·lustren la correlació de forces existent en el govern municipal, on confluïen els interessos dels propietaris agrícoles —que vetllaven per la bona fi dels seus excedents vínics— juntament amb les aspiracions de negociants i mercaders, contraris a tota mena de restriccions en el trànsit de mercaderies. En alguns moments, l'equilibri aconseguit entre ambdues posicions perillà, concretament, davant les dificultats financeres que s'anaren acumulant en els comptes municipals a la fi del segle. En aquests moments la possibilitat de recórrer a la via fiscal a través de la imposició sobre les mercaderies es feia més que evident. En una ocasió el consell municipal es deixà seduir per aquesta possibilitat. Pocs dies després, es revocava l'acord sobre la base d'uns arguments prou significatius[1441].

1440. "Han deliberat que del die en que finirà lo arrendament de la entrada del vi que serà als vint y nou del corrent mes de setembre en avant no sie lícit a persona alguna entrar en la present vila de Mataró y son terme, per mar ni per terra vi de qualsevol specie que sie, ayguardent ni vinagre foraster que no serà fet y collectat en dita vila y son terme y si lo contrari se farà caigue lo qui tal vi, vinagre o ayguardent actualment entrarà, ço és si serà per terra en pena de deu lliures y lo vi y ayguardent o vinagre perdut juntament ab los vas o vasos bóta o bótas qualsevol que sien". ACA. Arx. Not. Mataró, C-17. 20.IX.1676.

1441. "Item en vista de trobar-se la present Universitat tant exausta y ahogada axí per los gravíssims censals pateix y pencions moltas que de aquells se estan devent com per altres exuberants gastos ha suportat y suporta en est calamitós contratemps determinan sie imposat un dret de entrada a totas mercaderias que vindran y se aportarna axí per mar com per terra en la present vila de Mataró y son terme, exceptat la sardina y pesca salada (...) lo qual dret de entrada sie de tres diners per lliura y en quant als grans no.s dega pagar dret de entrada sinó diners exida, és a saber que.s pague per dret de exida un sou per cada quartera de blat y en orde als grans grossers sis diners per quartera. Ab declaració que de totas aquellas mercaderias de las quals no se deurà pagar dret de entrada se dega pagar dret de exida per qui comprarà lo qual dret de exida sie lo mateix que sobre està dit de tres diners per lliura". AMM. Acords. 16.IV.1697. Revocació de l'anterior: "empero com se hage conciderat per moltes circunstàncies y conveniències molt adeqüades al servey de las dos magestats divina y humana y al bé públic per las quals no apar ésser utilós que lo dit dret per lo present se pose en exequució, majorment en vista de trobar la Universitat lo alivio de dits (...) per haver-hi personas qui prestan a dita universitat y posan en mà del clavari dos-centes dobles per a que dita Universitat se puga valer de ellas sens interès algú per tot lo any". AMM. Acords. 6.V.1697.

Així doncs, una notabilíssima part del protagonisme mercantil del Mataró del segle XVII trobava el seu origen en les diferents fiscalitats que gravaven dues poblacions tan properes com Mataró de Barcelona. La feixuga fiscalitat barcelonina estimulà el creixement de ports alternatius on dur a terme el trànsit o fins i tot l'elaboració de mercaderies per part de menestrals que cercaven zones amb menys ofegament fiscal. Aquesta fou la carta jugada per les autoritats mataronines que derivaren en benefici propi i de la vila, el flux de riquesa que generava el fet d'haver-se convertit, molt probablement, en el segon port de Catalunya. Tanmateix, el clam en favor del lliure comerç que ressonava a Barcelona en el tombant de segle no podia deixar impassible les autoritats barcelonines i, que es veieren obligades a moure les seves peces. Ho feren en dues direccions: l'extinció de la lleuda de Mediona i la consecució del port franc per a Barcelona. La segona mesura fou enèrgicament combatuda per les autoritats mataronines, atès que significava l'escac i mat a les seves pretensions de situar-se al mateix nivell que la capital del Principat: la concessió del port franc a Barcelona faria desaparèixer el component de desigualtat fiscal que, des de feia més d'una centúria, havia suscitat el vertiginós desenvolupament mataroní.

A la Cort General de l' any 1706, davant la pretensió barcelonina d'aconseguir la declaració de port franc, el síndic mataroní presentà un raonat dissentiment al capítol de cort que feia referència a la concessió:

Lo síndich de la ciutat de Mataró dóna per constant que fent-se en Catalunya port franch se exaltaria lo comers que vuy es troba tant extenuat en ella. Y sols sent que, no fent-se en totas aquellas pars marítimas que tindran alientos per a suportar-lo, si bé d'ell ne redundaria un gran benefici per dita ciutat de Barcelona però se'n seguiria una total perdició de las poblacions marítimas y de sos particulars on molta part d'ells se sustentan de la negociació. Y la rahó és evident y clara, puix suposant-se que lo port franch és lo únich remey que té Catalunya per acarrear lo negoci, trobant-se aquest sols en Barcelona y no en las demés poblacions marítimas, no té dubte acarrearia a Barcelona tot lo negoci que.s fa en las demés poblacions[1442].

1442. AHCB. Sèrie XVI. Corts 1706. Vol. 88, pp. 769 i ss.

Així, el representant dels interessos mataronins bastí la seva argumentació a través de la sol·licitud d'una interpretació no exclusivista de la concessió del port franc, en la demanda que aquest privilegi no es limités a la capital de Principat; es constituí en portaveu de les poblacions costaneres que es trobaven en una situació similar a la de Mataró[1443]. El seu al·legat final és concloent:

La dita constitució de port franch que insta lo síndich de Barcelona podrà ésser santa, justa y equa donat-se la facultat (...) ab iguals requisits y perrogativas a las demés poblacions que posar-ne voldran perquè axí lo benefici que se supposa ha de resultar del port franch no sie particular ni unich de la ciutat de Barcelona, sinó que sie públich y comú a las demés poblacions del present Principat, y en esta conformitat sobre ell podrà decaurer bé la lley o constitució, puix ésta y qualsevol de altra ha de tenir per basis y fonament lo benefici públich y comú de tota la província. Y ab dita circumstància, y no altrament, consentirà lo síndich de Mataró en la ditas constitució de port franch[1444].

La posició mataronina fou recolzada, per raons òbvies, pel representant de Sant Feliu de Guíxols. Paradoxalment, la sentència reial que invalidà el dissentiment mataroní assenyalava que aquest es fonamentava en interessos particulars[1445].

Així doncs, és fàcil concloure que, al darrere de les reiterades referències al *líbero comerç* pròpies dels diferents tractadistes del moment, s'amagava en realitat una voluntat d'utilitzar aquesta llibertat de negociació com una arma excloent respecte de potencials competidors.

1443. "No y ha cosa més sabuda y que se deu tenir tenir sempre devant dels ulls quan se fan lleys y estatuts públichs que estos sien -com deuen ser- útils y profitosos a tots los vassalls y no deuen aquellas mirar y attendrer lo interès privat de un o altre subjecte o individuo de aquell regne o província a hont se fa la llei, perquè no contenint la llei lo benefici públic de tots los individuos, sinó sols lo benefici de un particular no.s pot dir la dita llei santa, justa ni equa y per dita rahó no seria tal la dita constitució puix sols miraria lo interès propri, particular e individuo de Barcelona y no de las demés poblacions de Catalunya capaces de gosar de la utilitat de port franch. Y lo que més és, no sols no conté la utilitat de ditas demés poblacions -que són part y tant considerable del present Principat- sinó que directament tira a sa total perdició y ruhina, obligant que los hòmens de negoci que.s troban en aquellas lo aver de dexar de viurer en la present ciutat y sustentant-se en las demés famílias del que los acarrerà de profit la negociació, no podrien dexar-se de veurer en una total misèria". AHCB. Sèrie XVI. Corts 1706. Vol. 88, pp. 769 i ss.

1444. AHCB. Sèrie XVI. Corts 1706. Vol. 88, pp. 769 i ss.

1445. "Dissentimenta aposita pro interesse particulari". AHCB. Sèrie XVI. Corts 1706. Vol. 88.

L'actuació barcelonina envers altres poblacions costaneres fou paradigmàtica. El mateix Mataró actuava, però, de forma anàloga respecte dels productes vínics que competien amb els excedents locals. Així doncs, malgrat el seu caràcter de modernitat, l'expressió *lliure comerç* s'emprà dins d'una concepció molt conservadora i restrictiva del concepte que ben poc tenia d'innovadora respecte de pràctiques anteriors. Paradoxalment, es podria afirmar que hom lluitava per convertir el *lliure comerç* en un monopoli local.

El moviment comercial a través del tauler del General a Mataró

Tipologia de les mercaderies

Per facilitar l'estudi de la composició i característiques de les mercaderies i productes que es trasbalsaren a la platja mataronina i que han deixat petja en els registres dels taulers del General, s'ha optat per elaborar-ne una classificació en disset epígrafs o apartats. La seva presentació servirà, alhora, per fer-ne una descripció i descriure'n les peculiaritats, fins on sigui possible.

0. Grans

De les 97 partides que configuren l'apartat de grans, cal destacar la presència aclaparadora de l'arròs, present en 74 declaracions. Aquesta gramínia totalitza un volum de 144.788 quilograms de diverses categories i procedències: arròs de la terra, arròs de València, arròs de Cullera, arròs salat d'Alexandria i, principalment, arròs llombard. És freqüent la tramesa d'arròs italià per mitjà de patrons genovesos que el degueren distribuir a través del litoral més occidental del Mediterrani. Els llobins, cigrons, favolins o els *fesolets d'Índia*, amb representacions gairebé simbòliques, tingueren molta menys importància.

1. Cítrics

Aquest epígraf es troba representat per dos productes exportats des de les platges mataronines: les taronges i les llimones. Es comptabilitzaren 70 operacions que fan un total d' 1.199.000 unitats. La mercaderia era embarcada per patrons locals o de rodalies, com ara de Calella. Eren

trameses majoritàriament fins al Cap de Canet, encara que es troben partides enviades fins a Narbona, Gènova o San Remo.

2. Fruits secs

Més d'un miler de partides declarades, exactament 1.087, palesen que aquest capítol fou particularment rellevant en la negociació mataronina. El protagonisme indiscutible el tenia el pinyó picat, amb 1.001 registres que totalitzaren un volum d' 1.081.392 quilograms. En un lloc purament testimonial caldria citar la importació de prunes de Brunyol i una discreta presència exportadora de castanyes, avellanes, panses i ametlles. El pinyó fou objecte d'una intensa negociació per a la qual es constituïren companyies específiques. Pel que fa a la procedència del producte, a més de les remeses provinents de Mataró i rodalies, es detecta un circuit de comercialització centrat en el Vallès. En efecte, a la llum de la documentació, la població de Caldes de Montbui[1446] apareix com el nucli central d'una àrea de producció i de distribució del producte que arribava als circuits mercantils mediterranis a través de Mataró[1447]. Granollers també es troba com a centre de negociació; moltes de les partides embarcades a Mataró ho foren per part de negociants d'aquesta població.

El pinyó devia ser una interessant mercaderia de retorn per als patrons de Liorna, Gènova, Marsella, Antibes i, fins i tot, per a naus angleses.

3. Vins i aiguardents.

Aquest epígraf és dins la mostra estudiada un dels que ofereix uns resultats més sorprenents. Únicament 202 declaracions fan referència a aquest important capítol de l'economia mataronina que, a la llum d'aquesta font, apareix absolutament infravalorada. Pel que fa a la seva composició, es pot afirmar, de forma estimativa, que unes 17.000 cargues serien de vi, generalment claret, si bé s'hi pot trobar alguna partida de blanc, de vermell i *de la costa*. Unes 1.400 cargues foren declarades com a aiguardent.

1446. ACA. Arx. Not. Mataró, 353. 24.IV.1661. AHPCB. Notari F. Tries, Manual 1650. 18.VI.1650. Altres informacions a AHPCB. Notari F. Tries, Manual 1644. 25.V.1644.

1447. ACA. Arx. Not. Mataró, B-53. 6.IX.1659. Altres informacions a: ACA. Arx. Not. Mataró, B-52. 19.XI.1657. ACA. Arx. Not. Mataró, 333. 22.IX.1672.

Malgrat tot, tal com s'ha indicat al principi, es tracta de xifres que semblen no fer justícia a la intensíssima activitat vitivinícola que es desplegà a Mataró durant el període estudiat. L'explicació a aquest desajustament podria venir per tres vies diferents: l'avinença entre la font i la realitat, el lloc de consum de la producció vinícola i la destinació de gran part d'aquesta producció.

En primer lloc, cal considerar el grau de fiabilitat de la font utilitzada: si l'existència de fraus i incompliments de la normativa era tan dilatada com demostren els testimonis estudiats, res no indueix a pensar que les exportacions de productes alcohòlics —al voltant dels quals gravitava l'economia vilatana— s'haguessin de caracteritzar per un rigorós respecte a les disposicions fiscals. En aquest supòsit, doncs, les xifres declarades tindrien simplement un valor testimonial per tal de no despertar les sospites del procurador fiscal.

La baixa representació del capítol també podria explicar-se perquè bona part del vi que es produïa era consumit al Principat, i més pròpiament a la ciutat de Barcelona[1448]; així doncs, aquesta mercaderia no tindria res a veure amb el dret d'entrades i eixides. Efectivament, existí una activa negociació dels vins mataronins vers Barcelona i també cap a d'altres indrets del territori català[1449].

Una tercera raó, i molt rellevant, fóra la possibilitat que la producció vitícola mataronina, principalment els vins d'una qualitat inferior —el que els contemporanis anomenaven *vi sotill*— es destinés al consum de la xurma de les naus que solcaven aquesta zona de la Mediterrània, per la qual cosa, tal com s'ha vist en un testimoni citat anteriorment, hom podia considerar aquestes vendes exemptes de tributació. Aquesta hipòtesi vindria avalada per les relativament nombroses referències a l'abastiment de galeres vinculades al servei reial a la vila de Mataró[1450].

1448. AHPB. Not Francesc Guamis, llig. 5, 1555-1557. 14.XI.1556.

1449. Contracte entre Onofre Arnau, ciutadà honrat de Barcelona, i Bernat Ferrer, negociant de Barcelona: "Primerament lo dit mossèn Onofre Arnau ab lo present fa venda al dit Bernat Ferrer present de sis-centes càrregas de vi claret de la costa del present Principat de Cathalunya bo y rebedor que no sie agre sabent ni scaldat per preu de sis milia nou-centes lliures moneda barcelonesa a rahó de onse lliures y deu sous per quiscuna càrrega. La qual summa de vi dit Arnau a gastos y despeses sues y a son risch y perill promet aportar y lliurar al dit Bernat Ferrer o a qui son orde tindrà en lo Empurdà, en la platja de Armentera, devant lo molí, en terra, a bon salvament, mesurat en la dita platja de Armentera ab mesura de a dita vila de Mataró". ACA. Arx. Not. Mataró, 314. 17.XI.1649.

Un testimoni de caire anecdòtic confirmaria les possibilitats que oferia el proveïment de les naus reials. Felip Rius, criat del rector de Mataró, fou condemnat a galeres per un robatori. Una vegada finalitzada la condemna, parà taverna a la mateixa nau on havia estat com a galiot i, per escàndol del testimoni que refereix els fets, arribà a "*alta fortuna*" [1451].

Pel que fa l'aiguardent, és interessant constatar que la destil·lació de vins era una activitat practicada pels diversos nivells socials en els primers anys del segle XVIII[1452].

1450. Antoni Arnau Mates de Mataró atorgà poders a favor de Narcís Jofre, mercader de Mataró, per tal que pogués cobrar "cinquenta y tres mil seiscientos y setenta un reales un quartillo que vale un quento ochocientos veynte y quatro mil y quinientos ochenta y dos maravedis y medio (...) de los bastimentos y otras cosas que por su Magestad se provehere (...) para provisión de las galeras de Spanya, frontera de Africa y otras cosas a su servicio". Not. Puig. 6.12.1580. Citat per J.M.Colomer.a *Mataró al mil cinc-cents*. Llibre original. Josep Lloreda, de Barcelona, vengué a Gaspar Garcés, procurador del "factor y provehedor de bastimentos pertechos y monitiones de la armada real del mar osseano y galeras de Espanya", 2.000 cargues de vi al preu de 46 rals per carga. AHPCB. Notari F. Tries, Manual 1637, p. 263. 17.III.1637. Pere Gual, pagès de Sant Martí de Mata, vengué a Joan Dominico Sanctagata, factor reial, 100 cargues de vi claret. Preu: 40 rals per carga. Queda clar en el document que els factors de l'armada s'abastien "en lo terme o en la costa de Mataró". AHPCB. Notari F. Tries, Manual 1637, p. 276. 27.III.1637. "A todos sea notorio como Vicente Suene patrón de la galera *Pimantela* del squadrón de las galeras de Cicília, proveedor y actor de Francisco Barruto Vintamilla, monicionero de dicha galera, confiessa y reconosce a Francisco y Juan Antonio Gorgollón y Simón Marqués, por orden de Hieronimo de Barberi de Génova y por quenta de Christophol Vissa de Palermo partitario de dicha galera de Cicília, de una parte noventa y siete carregues y media de vino claret y de otra parte nueve carregues de vinagre (...) y sustento de la gente de cabo y (...) de dichas galeras *Pimantela* y *San Francisco*, las quales han consignado con intervención de Joseph Gonsallo Crespo". ACA. Arx. Not. Mataró, 232. 31.III.1624. Montserrat Major i Miquel Casanoves, taverners de Barcelona, vengueren a Joan Dominico Sanctagata, factor del rei, 1.100 cargues vi claret al preu de 3 lliures i 10 sous per carga. AHPCB. Notari F. Tries, Manual 1637, p. 242. 12.III.1637. Lluís Auidver de la Seyna, francès, patró del pinco *Sant Lluís*, de 1.500 quintars, carregà 400 cargues vi per compte de Pier Bautista Maynero, governador de Tabarca, illa de Gènova. ACA. Arx. Not. 488. 3.IX.1702.

1451. Deposició d'Onofre Castellà. Exposa que fa uns 36 anys un criat del rector Calvó anomenat Felip Rius, francès, robà al seu amo una mula valorada en 70 o 80 lliures i s'escapà. Localitzat a les parts d'Urgell, fou jutjat i fou condemnat a "assots, marca y sis o set anys de remar en galeres (...) y al cap de alguns anys durant lo termini de la comdempna a galeras, trobant-se les galeras de Gènova en la platja de dita vila de Mataró se li oferí a ell aver de anar per sos negocis en una de ditas galeres, com de fet hi anà y essent allí viu al dit Phelip Rius ferrat en la cadena conforme estan los demés galiots, al qual ell lo conegué molt bé per tenir-lo molt en pratiga (...) y sab molt bé ell que demprés que lo dit Phelip Rius agué acabat lo temps no.n volgué ixir y que en la mateixa galera parà tavernas y se féu rich y per ço no.n volgué ixir, sinó que deixà passar un any o dos y de després ensà ell a vist al dit Phelip Rius patró de veixell y que feia maravella que avent feta tal vilesa dit Rius fos arribat a tan alta fortuna". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 4.VI.1635.

1452. Inventari dels béns de Salvador Vinyals, pagès d'Argentona, en el carrer de la Font: "En lo barri y en la oficina del ayguardent. Primo una olla de aram de fer ayguardent de dos

4. Pesca salada

La pesca salada es troba representada per 212 declaracions en què es fa una diferenciació força clara entre les importacions i les exportacions. Hom importava fonamentalment bacallà —del qual molt sovint s'esmenta la procedència anglesa— seguit de la tonyina, i, amb menor significació, congre i arengs. Les exportacions són un altre indici d'una intensa activitat de salaó. S'exportava sardina en dues modalitats —*salada* i *confita*—[1453], anxoves, seitó, i també tonyina i bacallà, potser com a productes de reexportació.

Sens dubte, però, les partides més significatives foren les importacions de bacallà. A tall d'exemple, el barceloní Pau Dalmases declarava una partida per valor de 5.603 lliures i Pau Tarascó una altra estimada en 4.973 lliures. És important de ressenyar l'existència de traginers, de procedència diversa, que compren aquests productes a la platja de Mataró, probablement amb l'objectiu de comercialitzar el peix a les seves zones d'origen. Així, Vicenç Pere Croset i Joan Planes procedien d'Olot i estigueren actius entre els anys 1645 i 1647; Gabriel Pradell, de Ripoll, apareix a la documentació de 1674; Joan Pere Mir, de la Cerdanya, en la de 1675; hom troba Miquel Castillo, de Ribes, actiu el 1675 i Francesc Rius, de Borredà, el mateix any. Vilafranca, La Bisbal i Cervera són altres poblacions citades com a destinació de les importacions realitzades des de Mataró.

5. Matèries grasses alimentàries

Aquest capítol aplega dos productes: l'oli i el formatge. L'oli, que pot ser citat en modalitats diverses (clar, brut, fi, inferior o *per fer sabó*)

càrregas, usada ab sa axeta de coure y un ambut de fusta ab canó de aram per dita olla y ab canons de aram per lo guarniment de dita olla y sefareig". ACA. Arx. Not. Mataró, 450. 15.VI.1711. A l'inventari dels béns de Francesc Feliu de la Penya es descriu un celler amb capacitat per 410 cargues dins i a més s'hi ressenya: "Ittem trobam que dit deffunct quant vivia tenia y possehia tota aquella casa ab son magatzem per fer aygua ardent ab dos portals obrints ab son hort, safareig al devant de ella de tinencia de dos quarteras y mitja de sembradura poch més o menos dins la qual casa se la trobat lo següent Primo dos ollas de quatre càrregas quiscuna ab sos taps y trompas tot de aram y dos axetas de bronse per fer ayguardent usadas. Item vuyt bótas molt dolentas de posar aygua ardent". ACA. Arx. Not. Mataró, 450. 12.VII.1712.

1453. Cal destacar una partida de 170 barrils de sardina "confita", a 8 sous barril, declarada per Joan Torner i Francesc Feliu, embarcada pel patró Antoni Soler amb destinació a Alger per tal de satisfer el rescat d'un captiu. ACA. Generalitat, D-37, 12.IV.1640.

és objecte de 353 declaracions. El formatge és citat en 48 registres. L'oli negociat arriba als 142.094 quartals, equivalent, aproximadament, a mig milió de litres. El formatge declarat totalitza 19.760 quilograms.

Quant a la procedència, l'oli ve de Mallorca, de forma gairebé exclusiva, amb una única referència a Tortosa. En els formatges hi ha més diversitat: en primer lloc es trobaria el formatge provinent de l'Alvèrnia i, en una situació similar, el formatge de Menorca, seguit del de Mallorca. Pel que fa a l'oli, cal destacar una importantíssima concentració en la negociació d'aquest producte l'any 1709: dels 353 registres que comprèn la mostra, 272 foren registrats aquest any. Tal com s'esdevenia amb la pesca salada, és interessant constatar la presència de traginers que transporten l'oli fins a Cervera, Llívia, Vic o la Cerdanya.

6. Matèries alimentàries exòtiques

Aquest capítol engloba tots aquells aliments emprats en l'alimentació humana que, en el moment estudiat, són aliens a la gamma tradicional de la producció pròpiament mediterrània. L'element més referenciat és el sucre, que totalitza 72 declaracions i un import global de 14.874 lliures. El sucre sol presentar-se sota diverses denominacions: sucre de pa, sucre de pa refinat, sucre candi, sucre en grum blanc, sucre de Motril i sucre en pols. El volum de les declaracions estudiades és de 3.037 quilograms. Pel que fa a la procedència, els punts més citats, en ordre decreixent, són Gènova (8), Portugal (2), Ponent (1), Lisboa (1) i Holanda (1).

La importació del sucre degué tenir una certa importància; si més no, així ho sembla indicar el fet que el negociant barceloní Baltasar Aimeric decidís instal·lar a Mataró un obrador dedicat a refinar aquest producte[1454].

1454. "Guillem Bosc, rafinador de sucra, natural de la ciutat de Marcella regna de França vuy trobat en Bacelona confessa tenir en comanda las cosas devall scritas del senyor Baltasar Aimeric, negociant, ciutadà de Barcelona, las quals dit senyor Aimeric a compradas, pagadas per las quantitats baix expressadas en presentia de ell dit Bosc las quals cosas dit senyor Aimeric les y ha encomanadas per rafinar sucra en la vila de Mataró en una casa que per dit effecte dit senyor Aimeric a llogada. Las quals cosas són las següents: Primo una caldera de aram gran, costa coranta sinch lliuras tres sous. Item una caldera de aram xica deu lliuras catorsa sous. Item dos ganivets grans, una llumanera y una cullera de aram, tres lliuras quatra sous. Item dos colados de drap, una lliura dotza sous". AHPCB. Notari F. Lentisclà, Manual 1648. 26.VI.1648.

El pebre segueix el sucre pel que fa al nombre de declaracions. Tanmateix, pel seu volum econòmic, és l'article més destacat d'aquest epígraf. En efecte, el pebre és objecte de 70 declaracions per un valor de 22.064 lliures. Apareix genèricament sota dues opcions: en pols o sencer i, en total, representa un volum de 3.796 quilograms.

Pel que fa a la procedència, l'any 1709 ve gairebé de forma exclusiva de Gènova i de Liorna. L'any 1679, Joan de Jager Kies importà des d'Holanda, a través de Mataró, una partida de 243,5 quintars. El mateix any, Joan Pau Gassia feia el mateix amb una partida de 338 lliures procedents d'Anglaterra. Altra volta, traginers de Borredà i Besalú eren compradors de petites partides.

A molta distància dels productes citats, es troben altres articles amb una menor significació quantitativa. Un és la confitura: procedeix gairebé exclusivament de Gènova i totalitza 19 declaracions per un valor de 1.486 lliures. Segueix una altra espècia, els clavells, importats de Gènova i d'Holanda, amb un total d' 11 declaracions, un import global de 1.840 lliures i un volum de 374 quilograms.

El gingebre negociat durant el període fou de 4.164 quilograms en 10 partides amb un valor de 840 lliures. L' any 1709 procedia de Liorna de forma quasi exclusiva. La canyella mogué un volum de 973 quilograms, amb un valor de 1.513 lliures. Provenia gairebé exclusivament de Gènova.

Finalment, a nivell merament testimonial, es troba la sarsaparrella i també el cacau, producte amb dues partides l'any 1709: una de "*cacau de la Melica*" -amb 831 lliures de pes, transportada pel patró Pere Bobon de San Remo i valor de 171 lliures-, i l' altra de 42 roves de *cacau del Marengo,* per valor de 207 lliures. La xocolata està representada per tres partides de probable procedència genovesa. El cafè té una única referència: la declaració de 140 lliures de cafè en gra feta per Joan Pou, valorades en 70 lliures, l'any 1709.

7. Tèxtils en floca i filats

Aquest capítol és de notable importància dins del moviment comercial que reflecteixen els llibres de la Taula de Mataró i esdevé també particularment rellevant pel que fa a la seva estructuració interna. Dels 425 registres que comprèn, 402 corresponen a importacions —amb un volum de 51.708 lliures—, i 23 són exportacions per un valor de 6.434 lliures; 257 dels productes referenciats s'engloben dins els filats i 168

dins els teixits en floca. D'entre aquests, el més representatiu numèricament és la llana, representada per 36 registres, amb un valor de 12.240 lliures i un volum de 42.292 quilograms. La llana apareix descrita amb les següents denominacions: *bruta*, *de tisora*, grossera, de camell, d'anyells, etc. Pel que fa a la procedència, hom cita Sardenya, Mallorca, Menorca, Xipre, Berberia, Llevant i Aragó. La llana de Xipre i la de Berberia poden venir a través del port de Gènova.

La seda és també un producte rellevant entre els documentats. Es troba en 28 registres, amb un volum de 4.507 quilograms i un valor de 22.462 lliures. La seda es descriu com *crua de Llevant*, seda de Xipre, seda *ardaxa*, seda de cosir, seda crua i torta, seda de Mallorca i seda de València. Cal destacar la declaració realitzada per Esteve Mates per compte de Joan Puiguriguer de Barcelona, en què es refereix a una partida de seda de Xipre de 86 quintars —valorada en 17.888 lliures— que havia estat capturada a una pollacra francesa.

El lli es troba documentat en 28 registres, per valor de 3.953 lliures i 4.834 quilograms. És definit com a lli de crema, lli de Cremona, lli d'Alexandria, lli pentinat, lli d'Alep i lli de Berberia. A Mataró arriben 13 partides procedents de Liorna i 12 de Gènova. El lli provinent de Llevant és el que surt de Liorna. L'originari d'Alexandria fa cap a Mataró a través de Marsella.

El cotó ocupa un graó inferior pel que fa als registres (17). Tanmateix, supera el lli quant al valor (4.479 lliures) i el pes (10.366 quilograms). La procedència més habitual del cotó era Malta, i solia arribar a Mataró. El seguia en importància el cotó procedent de Llevant o el que venia de Bèrgam. Cal ponderar l'interès d'aquestes xifres per tot el que impliquen d'activitat cotonera. Finalment, el cànem es troba present en 14 declaracions per un valor de 2.524 lliures. Procedeix de Bolonya, Sicília, França i Gènova.

A la mostra, el subapartat de la filatura té una representació més rellevant que els teixits en floca, si més no pel nombre de registres declarats; suposa un volum econòmic de 23.807 lliures. Pel que fa a les varietats, segons el nombre de referències documentades, s'hi troben: fil blau (110), fil de saló (41), fil de punyada (30), fil d' Holanda (7), fil de crema (6), fil de París (4), fil blanc (4), fil de *Florença* (3), fil de pita (3) i fil de Flandes (2). Els fils blaus representen un import de 5.721 lliures; els de saló, 6.338 lliures i el d'Holanda, 3.326 lliures. Els que procedeixen de Gènova totalitzen 10.012 lliures.

8. Teixits i confeccions

Aquest és, sense cap mena de dubte, el capítol més emblemàtic de la negociació mataronina amb l'exterior del Principat. Els 2.454 registres que el componen representen el 30,8% de la mostra. Pel que fa a la dimensió econòmica, teixits i confeccions acaparen el 33,10% del volum de negociació.

La incidència d'aquestes mercaderies en el comerç mataroní és paral·lela a la complexitat i diversitat que presenta la mostra obtinguda. Efectivament, es fa difícil sistematitzar l'abast i la significació d'un gran nombre de definicions o categories que, avui per avui, constitueixen fins i tot un enigma per als mateixos especialistes en la història del teixit. Així doncs, aquest estudi es limitarà a fer esment d'aquelles produccions que destacaven en funció del volum dels seus intercanvis i de la freqüència de les declaracions obtingudes en la documentació.

S'ha elaborat un llistat de teixits que reflecteix les tipologies documentades amb un valor superior a les mil lliures. La magnitud d'aquestes xifres donaria peu per a un estudi monogràfic que supera l'abast d'aquesta recerca. Tot i així, aquestes dades han estat contrastades amb la senyora Rosa Maria Martín, directora del Museu Tèxtil i de la Indumentària de Barcelona, a qui cal agrair la seva atenció i amabilitat. Al seu parer, la mostra defineix sobretot una àmplia gamma de productes de lli i de cotó barats, amb possibilitat de productes procedents de segones i terceres elaboracions, principalment pel que fa a les teles divuitenes i vint-i-dosenes amb origen a Olmo.

Confirmaria aquesta percepció la singularitat dels blavets, definits per la documentació com *augemís* o *auquillés*, teixits de cotó de color blau, de baix cost, d'ampli consum popular, provinents originalment de l'Índia i comercialitzats als ports del llevant mediterrani[1455].

Pel que fa a la procedència, és clara la presència dels productes atlàntics com ara els anascots, renissos, holandes, mitges, ruans, etc. Un altre nucli de producció es trobaria a la zona de Lió —Sant Rebert, Vienne— amb possibles ramificacions fins a terres alemanyes —alemanyetes, gòtiques—, passant per Suïssa, sengales i constances. La Llombardia tindria també un paper predominant amb les teles d'Olmo, lucarnals, teles de Gènova, etc.

1455. La Sra. Martín no dubta a qualificar-los, atenent a aquestes característiques, com a precedents dels actuals "jeans".

De Llevant deurien procedir els blavets, les indianes —una partida n'és definida com *d'Alep*—, les teles estampades, i potser també les valuoses mussolines devien procedir de llevant.

A més dels teixits, hi ha també una representació de productes tèxtils confeccionats entre els quals cal destacar el paper rellevant de les mitges, amb una amplíssima varietat: mitges d'home, de dona, d'embotar, comunes, de seda, d'estam, de cotó i de fil. Pel que fa a la procedència, abunden les angleses, però també hi són representades les de Malta, París, Nimes, Nàpols, Cadis i Olot. S'esmenta, així mateix, si són de color, blanques, grises, *encarnades*, etc. Quant al conjunt dels productes tèxtils, cal considerar la significativa relació entre importacions i exportacions. Les dades numèriques són més que concloents.

Les importacions es troben representades per 2.291 registres, que totalitzen 335.449 lliures. Per contra, les exportacions afecten 163 declaracions, amb un import de 24.290 lliures. Percentualment, les exportacions representen un 6,7% volum negociat. Què és el que s'exporta? Deduint alguns productes que són reexportats, així com les puntes, randes i fusells —que ja han estat estudiats—, els productes catalans que surten a l'exterior són, fonamentalment, els draps, dotzens, setzens, catorzens i vint-i-quatrens, procedents de *la terra*: Olesa, Camprodon, Capellades, Sant Hipòlit, Esparreguera i Sabadell. Completa aquest pobre panorama alguna referència esporàdica a les estamenyes de *muntanya* o de Centelles i la referència testimonial, ja citada, a les mitges d'Olot.

ARTICLES TÈXTILS CONFECCIONATS

DENOMINACIÓ	IMPORT (Lliures cat.)	DECLARACIONS (Nombre)
Mitges	13.279	289
Barrets i "sombreros"	3.153	56
Flassades	1.854	22
Camises	1.335	56
Cotes	431	3
Mantes	144	3
Barretines	57	8
"Mantos"	98	3
Calçotets	83	30
Capes de pastor	65	38
Guants	35	8
Faixes	11	2
Mocadors	18	9
Peücs	7	7

TIPOLOGIA DELS TEIXITS REGISTRATS AL TAULER DEL GENERAL

DENOMINACIÓ GENÈRICA	IMPORT (Lliures cat.)	DECLARACIONS (Nombre)
Blavets	41.145	162
Lucarnals	24.637	11
Teles divuitenes	19.779	76
Teles tarades	17.894	192
Vetes	17.435	185
Mussolines	16.373	6
Draps	16.208	88
Renissos	14.426	155
Ruans	10.307	41
"Panyos de Carcassona"	9.282	5
Teles alemanyes	7.070	75
Xamellots	6.260	37
Teles canes	6.026	12
Navals	5.149	34
Sengales	4.799	35
Anascots	4.280	12
Teles canes de Gena	4.262	8
Indianes	4.047	3
Teles del Piamont	3.950	24
Teles cambraïnes	3.821	20
Teles gòtiques	2.795	3
Teles gambes	2.788	7
Grana	2.198	2
Teles de mans	2.160	2
Sarges	2.089	33
Batalonies	1.807	12
Tafetans	1.679	28
Teles de matalassos	1.556	11
Cotonines	1.507	23
Cordellats	1.441	10
Teles tenyides	1.256	19
Escarlatines	1.265	3
Teles grises	1.146	18
Teles de Bolonya	1.106	2
Bocaram	1.017	16

Valor en lliures catalanes

9. Cuirs i pells

Aquest apartat de la negociació mataronina, tot i trobar-se molt lluny de la incidència dels productes tèxtils, tingué una relativa significació en el conjunt dels intercanvis. Així ho demostra el volum de declaracio-

ns: 285. El moviment d'exportació girà gairebé de forma exclusiva entorn de les badanes, pells d'ovella adobades de blanqueria que representen 113 de les 140 eixides documentades, amb un import de 16.893 lliures.

Pel que fa a les importacions, caldria distingir entre els productes elaborats i els semielaborats. Entre els primers —menys rellevants— es troben els talabards d'espasa, les bosses de cuir per la pólvora, les tiretes de cuir, les selles de cavall, les sabates de soldat, etc. Les importacions d'aquest tipus de sabates es concentraren, curiosament, en els anys quaranta. Concretament entre 1646 i 1648 se n'importaren 1.063 parells, al preu de 4 sous per parell.

Un apartat realment important fou el de la importació de cuir: cuirs en pèl de Sardenya, cuirs en pèl de Tunis -que vénen via Liorna, igual que les *vaquetes de Moscòvia*-, cuirs de bou en pèl de Mallorca o de Menorca, sola de sabates, cuirs *pelosins vedellons de Tunis*, cuirs adobats de l'Índia, cuirs de Llevant, de Berberia, d'Alger, *vaquetes d'Alexandria*, etc. Un altre apartat, menys important però significatiu, és el de les pells destinades a diversos àmbits de consum: pells de camussa, de marta, conills d' Anglaterra, gats d' Espanya, pells de cabrit, etc.

10. Metalls

Aquest capítol recull els metalls semielaborats; és un dels pocs que manté un clar balanç positiu. Les importacions es troben en 29 registres, per un import de 7.735 lliures; les trameses a l'exterior comptabilitzen 127 declaracions i un volum de 18.093 lliures. Existeix una diferenciació força clara entre els productes que es troben a cadascun dels plats de la balança. Així, mentre es declara l'entrada a Catalunya de plom, aram, acer, or, plata, aram en copa o en planxa i alguna partida de ferro procedent del Rosselló, les exportacions es concreten, gairebé de forma exclusiva, en el ferro semielaborat: ferro de *muntanya*, ferro de Ripoll, ferro de Ribes, ferro de Sant Llorenç, ferro *traidor*, ferro de *Carol* i vergalina de Ribes. En el període estudiat, l'exportació de ferro representà l'equivalent a 241.976 quilograms.

A partir de les partides que informen sobre el lloc de procedència, el primer centre de producció fou, amb molta diferència, Ribes, amb 28 declaracions. El segueix *Carol* amb 14 declaracions, Sant Llorenç, amb 10, Rosselló, amb 4 i Ripoll, amb una única declaració. Cal tenir present

que aquesta població exportava, a través de Mataró, productes ja elaborats, els més rellevants dels quals eren els claus de ferrar.

11. Objectes de metall elaborats

Aquest capítol supera lleugerament el volum econòmic de l'anterior. Tanmateix, la balança comercial presenta un clar desequilibri entre entrades i eixides, a favor de les primeres. De les 726 partides enregistrades, 629 corresponen a importacions, amb un volum de 28.887 lliures. Existeix també una diferenciació entre els productes d'importació i els d'exportació. Pel que fa a les exportacions, caldria distingir el que era la producció mataronina (navalles, tisores, tisoretes de barber, tisoretes d'ull de poll, ganivets trempaplomes, etc.) de la producció pròpia de l'àrea ripollesa (claus, panys de *xispa*, cèrcols, escopetes llargues, golfos, frontisses, picaportes, etc.). En contraposició, les importacions constituïen un ventall molt ampli de tota mena d'articles: medalles, cascavells, ganivets de diversos tipus, perdigons, frens de cavall, tatxes de sabater, gafets, xeringues d'estany, olles i paelles de ferro, culleres de llautó, didals, anells de llautó i de plom, *lletres d'estampa de plom*, etc. D'aquest calaix de sastre caldria destacar —per la seva reiterada aparició— les agulles: es troben 221 declaracions referides a aquest estri, amb un valor de 9.383 lliures. Hom cita agulles grogues, de cap, de cosir, de llautó, de cap llimat, agulles de mantell, agulles del número 6 i agulles del número 24, essent aquesta darrera categoria la més citada. Les paelles i olles de ferro de procedència genovesa tenen també una notable representació.

12. Paper, impresos i llibres

Aquest no fou pas un dels àmbits de negociació més rellevants a Mataró. Tanmateix, una aproximació al seu contingut no està mancada d'interès. El paper blanc, amb 47 registres sobre 79, predomina respecte de l'imprès. Així, s'esmenta el paper d'estrassa, el paper per escriure, el paper *gollat*, etc. Pel que fa a l'imprès, hi ha des de les cartes de jugar *de bastons*, el paper estampat, les imatges i les estampes, fins als llibres pròpiament dits. Dels pocs títols que la documentació recull, cal esmentar *llibres de Cornelio*, *llibrets de memòria per escriure*, *horetes* de dir ofici, els populars *pelegrins*, *flanstems*, *salms*, *cartes de minyons*, etc. La procedència del paper és generalment genovesa, si bé també es troben referències a Niça i Lió.

Ceràmica de reflexos metàl·lics procedents de les excavacions realitzades a la Plaça Gran en un abocador del segle XVII. Museu de Mataró.

13. Vidre i ceràmica

Malgrat la indubtable importància que tingué la indústria del vidre a Mataró, no és pas aquesta font la que millor ho il·lustra. Únicament 94 registres recullen les dades referides a aquests dos productes. Un element resta clar: les exportacions —3.035 lliures— predominen notablement respecte de les importacions —658 lliures. Les escasses mostres de ceràmica exportada fan referència a *obra de la terra ollera* o plats de foc, mentre que s'importa fonamentalment producció pisana: pisa de terra blanca, obra de pisa ordinària, obra de pisa fina, salers de pisa, plats i plates del mateix material i procedència. En el vidre també és

clara la diferenciació pel que fa a les entrades i a les eixides. Arriben ampolletes de Venècia, collarets de perles de vidre, cintes de cristall, diamantons de vidre, roscalla per a rosaris, granadura de vidre de Venècia, braçalets i anells, etc., mentre que s'exporta la producció típica mataronina: llànties, plats, gots, botons, arracades, vidre filat, etc.

14. Productes químics, drogues i matèries tintòries

Aquest apartat és un dels que més destaquen entre els presents a la mostra mataronina, tant pel volum negociat com per l'extensa varietat d'articles que comprèn. Altra volta, el port mataroní destaca com a receptor net de mercaderies i productes. Les importacions es quantifiquen en 363 registres i 85.857 lliures, mentre que en el sentit contrari anoten 236 registres i 11.268 lliures. La diversitat dels elements negociats, més enllà dels productes emblemàtics, és elevada[1456].

Les declaracions de cera importada representen un volum de 3.596 quilograms. Aquest producte sol procedir de Gènova, Liorna, Llevant, Berberia o França.

Pel que fa al tabac, les varietats i procedències són diverses: tabac en pols d'Alacant —que a l'any 1709 arriba via Liorna—, tabac del Brasil —que ho fa via Gènova—, tabac de *Mundrago*, tabac de fum de França, tabac de fum de Sant Cristòfol, tabac comú d'Holanda, però també tabac en pols de *la terra*, tabac de corda i pols *fet a casa*. Sembla que algunes dades esparses podrien documentar un conreu incipient d'aquesta herbàcia[1457]. El volum de tabac documentat és de 41.983 quilograms en 114 registres, 46 dels quals corresponen a tabac del Brasil. La sal, important pel nombre de declaracions més que no pas pel seu import econòmic, sol venir de Sardenya, Eivissa, Alacant i de La Mata. La sal que s'exporta és *sal grossa*, amb alguna referència a Cardona. Pel que fa al sabó, el *moll* ve de Mallorca, mentre que el sabó de llosa sembla ser de procedència francesa.

1456. Heus aquí alguns dels productes amb menor representació: "tútia", escamonea, aiguacuit, palo Brasil, xalapa, senet, litargiri, mini, galanga, verdet, cotxinilla, mangra, pastell, salicorn, sublimat, caparrós, vernís, sofre, sosa, alum, indi, triaga, súmac, midó, seu, celiandre, càmfora, grana, làudan, esponges, tamerindes, "coloquíntidas", palo campetxe, pega, cendra de plom, etc.

1457. Arnau Badia de Premià declarà la sortida de 3,5 quintars de tabac de fum de la terra de collita pròpia. ACA. Generalitat, D-38, 1.IV.1664. Poc temps després, Pere Tolrà, també de Premià, declarava l'eixida de 6 roves de tabac de corda i pols "fet a casa". ACA. Generalitat, D-38, 5.VII.1664.

El consum del tabac tingué una àmplia difusió en el segle XVII. Rajoles dels oficis. Museu de Mataró.

15. Diversos objectes fabricats

El contingut d'aquest epígraf es converteix, per raons òbvies, en un dilatat calaix de sastre de difícil sistematització. Potser, fent abstracció de les mercaderies reexportades, es podria dir que els objectes importats es diferencien dels exportats per un grau superior de complexitat tècnica en l'elaboració. Entre les exportacions es troben escombres, senalles, cabassos, espart, pales de fusta, cordes de viola, etc.[1458]. El ventall s'amplia notablement quan es tracta dels objectes importats: rosaris,

ARTICLE	IMPORT (Lliures cat.)	DECLARACIONS (Nombre)
Cera	26.285	75
Tabac	17.594	114
Indi	7.053	9
Sal	5.414	135
Barrella	3.234	15
Sabó	2.013	30
Tartrà	1.766	66
Ruibarbre	1.519	4
Goma	1.200	7
Encens	273	5
Opi	101	1
Brasil	90	1
Orpiment	42	2

miralls, pintes, coixins per cosir, estoigs d'ivori, capses de fusta, *olleres de nas*, xiulets, cofrets pintats, daus de jugar, cornets de jugar a daus, beines d'espasa, raspalls, tinters, escuradents de tortuga, tabaqueres d'ivori, flautes de fusta, ventalls, ventalls de paper, ulleres de llarga vista, gossets de fusta, trompes de París, rellotges de sol d'os, etc.[1459].

Els rosaris són un dels productes més rellevants de les importacions, amb 89 declaracions i un import de 1.099 lliures, la qual cosa significa un volum de 105.642 unitats.

16. Altres

Amb un volum tan important de declaracions, és inevitable trobar elements de difícil classificació. Aquest ha estat el cas, per exemple, de les plomes de *sombrero*, girasols en flor, cabelleres, cabells per a cabelleres, canyes d'Índia, carei, corall, perles fines, *un moro*, un *ganguilet*

1458. Senalles mitjanes de Ribes, senallons embridats, senalles de Sitges, senalles rodones, cabassos de comprar, escombres de mànec llarg, llibants d'espart, cinquenes d'espart, etc.

1459. Cadascun d'aquests productes pot tenir a la vegada una notable varietat de possibilitats. Per exemple, els rosaris podien ser de fusta, blancs, de fusta de tabor, d'ambre groc, de vidre, d'os, de pasta de Roma, de tarongeta, etc. Els miralls: d'ull de bou, de barber, guarnits de cuir, guarnits de tortuga, etc. Els raspalls: de "mostatxos", de fregar fang, de cavalls... Els tinters: de butxaca, de taula, de banya, de cambra...

de 500 quintars, així com diverses partides de sisens *tallats* o *d'aram* declarats entre els anys 1658 i 1659.

En aquest epígraf també s'inclourien productes alimentaris, com ara fideus, alls, mel o matafaluga. Cal destacar la mel, amb 8 registres i un import de 577 lliures; els alls, amb 28 registres i 509 lliures; i, finalment, la presència de matafaluga, objecte d'una activa importació l'any 1709 amb un volum de 25 registres per valor de 2.121 lliures i un pes declarat de 10.244 quilograms. És probable que un volum tan important d'aquesta planta aromàtica es trobés relacionat directament amb l'elaboració d'aiguardents anisats.

Arribats en aquest punt, es fa imprescindible un assaig de síntesi interpretativa de les dades obtingudes.

Durant el període estudiat, l'anàlisi global de les mercaderies documentades permet de distingir diversos nivells, segons el volum de la negociació. El primer s'iniciaria entorn de les 100.000 lliures, fins a quantitats superiors, i inclouria quatre capítols: teixits i confeccions —el més destacable—, fruits secs (amb un valor de negocació que és la meitat de l'anterior) i, a menor distància, els epígrafs de matèries grasses alimentàries i els productes químics, tintoris i drogues.

En un segon graó —definit a l'entorn de les 50.000 lliures de volum de negociació— es troben epígrafs com ara el vi i l'aiguardent, la pesca salada, les matèries alimentàries exòtiques, els tèxtils en floca o filats, els cuirs i pells, i els metalls i objectes metàl·lics elaborats. Les diferències entre aquests capítols són relativament minses.

Resten en una situació clarament inferior els cereals i els objectes diversos fabricats. Finalment, i en un lloc purament testimonial, hom troba els cítrics, el vidre i la ceràmica, així com els llibres i papers impresos.

A partir d'aquestes dades, la negociació mataronina —Principat enfora— presenta una clara especialització en la introducció de productes tèxtils i en l'exportació de fruits secs, concretament el pinyó picat.

Paradoxalment, quant al comerç exterior, Mataró —cap d'una comarca capdavantera en les transformacions agrícoles— destacà més com a punt receptor de productes manufacturats que no pas com a exportador dels seus excedents agraris.

Aquestes mateixes dades permeten una lectura diferent i, alhora, complementària: hom podria argüir una doble representativitat dels graons assenyalats, segons el volum de la negociació. El nivell inferior,

situat entorn de les 50.000 lliures i que aplega la major part d'articles negociats, podria representar la circulació de mercaderies —produïdes i/o consumides— a Mataró i a la seva àrea d'influència més immediata. El graó superior —amb volums de negociació que depassen les 100.000 lliures— mostraria l'especificitat del port mataroní, que actuava en funció d'uns circuits econòmics d'abast molt superior al comarcal o local.

En el cas dels tèxtils, ja s'han assenyalat les causes que feren de Mataró la porta d'entrada alternativa a uns productes que, molt probablement, es deurien consumir arreu del Principat, i, fins i tot, més enllà. Pel que fa al pinyó, és força evident que les pinedes del Maresme —que havien de competir amb l'avenç de la vinya— difícilment podien fornir per elles mateixes les quantitats de producte embarcades a Mataró. Les dades aportades fan palès que una bona part del pinyó exportat de Mataró s'havia negociat a l'àrea vallesana, que trobava a la platja mataronina un punt de sortida més accessible vers els circuits mediterranis que no pas el port barceloní. Així doncs, raons fiscals i de tipus geoeconòmic es donen la mà a l'hora d'interpretar les característiques del moviment comercial mataroní.

Si l'anàlisi de la circulació de mercaderies i productes es fa des d'una perspectiva diacrònica, els resultats —extrets a partir de les anualitats completes dels anys 1660, 1675 i 1709— ofereixen un conjunt de dades d'interès particularment rellevant. En primer terme, les xifres reflecteixen un increment molt important i generalitzat en el volum de la negociació, pràcticament en tots els capítols. Sols es troben al marge d'aquests increments els cítrics i la pesca salada, que apareixen com a activitats econòmiques en regressió o, si més no, en una situació d'estancament. Un cas semblant fóra, potser, el dels fruits secs que, després d'haver doblat el volum de negociació l'any 1675 respecte del 1660, es troben, l'any 1709, al mateix nivell que a l'inici de la mostra; tanmateix, també podria dependre de la bondat de les anyades.

La sensació d'estancament o de regressió, però, desapareix absolutament en considerar la resta de capítols. Gairebé tots els epígrafs doblen, com a mínim, la seva significació entre els anys 1660 i 1709. I, en alguns apartats, els increments són espectaculars. Percentualment, els més rellevants afecten els grans, els tèxtils en floca o filats, els productes químics, drogues i tintoris, el vi i l'aiguardent, matèries alimentàries exòtiques, els cuirs i les pells, els teixits i les confeccions, les matèries

TIPOLOGIA DELS PRODUCTES DECLARATS AL TAULER DEL GENERAL 1645-1709

(lliures catalanes)

CODI	PRODUCTE	DECLARACIONS (Nombre)	IMPORT
0	GRANS	97	21.221
1	CÍTRICS	70	652
2	FRUITS SECS	1087	165.290
3	VI I AIGUARDENT	202	45.858
4	PESCA SALADA	212	37.625
5	MATÈRIES GRASSES ALIMENT.	401	108.470
6	MATÈRIES ALIMENT. EXÒTIQUES	230	47.573
7	TÈXTILS EN FLOCA O FILATS	425	58.142
8	TEIXITS I CONFECCIONS	2454	359.739
9	CUIRS I PELLS	285	39.191
10	METALLS	156	25.829
11	OBJECTES METALL ELABORATS	726	31.361
12	PAPERS IMPRESOS I LLIBRES	79	3.708
13	VIDRE I CERÀMICA	94	3.693
14	PROD. QUÍM., DROGUES I TINT.	599	97.125
15	DIVERSOS OBJECTES FABRICATS	530	11.968
16	ALTRES	302	29.125

TIPOLOGIA DE LES MERCADERIES

(Milers lliures catalanes)

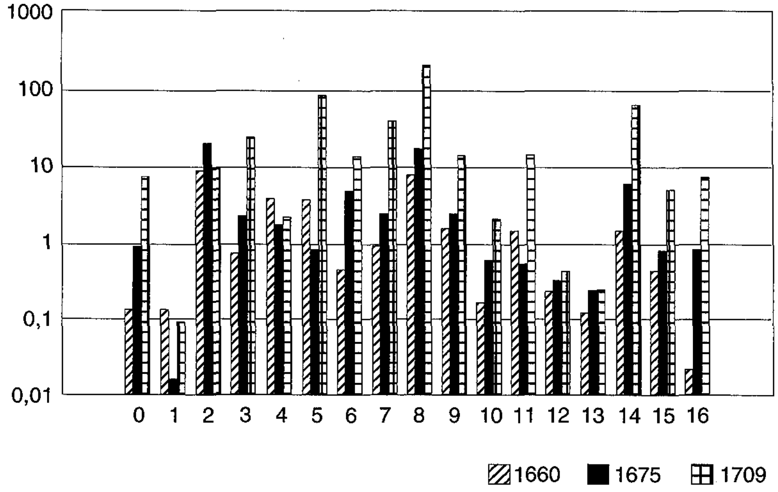

grasses alimentàries, etc. L'any 1709, tots havien multiplicat els nivells assolits a penes 50 anys abans.

L'anàlisi aïllada de cadascuna de les anualitats esmentades permet de constatar que, durant la dècada dels seixanta, l'exportació del pinyó assolí un protagonisme indiscutible; les trameses de teixits seguien, de prop, les del pinyó. L'any 1675, ambdós productes havien doblat amb escreix el volum de la negociació precedent. El 1709, però, la importació de tèxtils depassà àmpliament el valor dels fruits secs que, malgrat engrandir la seva presència, quedaren relegats a una posició molt secundària. La pèrdua del pes específic del pinyó contrasta amb l'emergent protagonisme de vins i aiguardents. Molt probablement, caldria interpretar aquests fets com a signe de les transformacions experimentades en les activitats agrícoles.

Les dades obtingudes poden analitzar-se tot eixamplant-ne la perspectiva, dins l'àmbit català; en aquest sentit cal recordar que Josep Fontana, en un treball pioner dels anys cinquanta sobre el moviment comercial del port de Barcelona, ja assenyalà el protagonisme de les importacions de teixits estrangers[1460]. Les xifres mataronines evidencien una situació molt similar a la barcelonina: el 33% del volum negociat al port de Mataró es refereix a aquesta gamma de productes. I una altra dada rellevant: pel que fa als teixits, les exportacions suposaren sols un 7% del total, de manera que el 93% restant corresponia a importacions. La dependència catalana respecte dels teixits forasters és un problema complex, les causes del qual vénen de lluny[1461]. Òbviament, la

1460. "Los tejidos extranjeros son uno de los capítulos más considerables de las importaciones barcelonesas, hasta el punto de representar un 40 por 100 de las de 1664-65 y un 30 por 100 de las de 1695-96". Fontana, J, "Sobre el comercio exterior de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII". "*Estudios de Historia Moderna*". T. V, 1955, p. 204.

1461. "Cap. XIIII. Per quant notoriament consta y ocularment se veu que les robes ques fan de llana de qualsevol specie y color sian en lo present Principat de Cathalunya y Comptats de Rosselló y Cerdanya y en la present ciutat de Barcelona per los pereyres y altres persones son *molt ruins, dolentes y de poca durada y les demés delles son falsament fabricades* lo que redunda en grandíssim dany de dit Principat y Comptats y poblats en aquells y en notable deshonor, tant per lo que los habitants no poden portar una roba bona y de durada, y axí gastan en lo vestit dos voltes més del que altrament haurien de gastar, *com per que lo comers y negoci y comers de* altres regnes y províncies és disminuït (...) de hon és que de cent draps non hixen deu de ben fets (...) Cap. XXXVI. Per quant se veu per experiència lo gran dany que redunda a tot lo Present Principat y Comptats axí a les iglesies per los ornaments de aquelles com a tots los poblats y habitants en los dits Principats y comptats, en lo texir dels velluts, axí llisos com de mostres, setins, domassos, tafetans y altres sorts de teles de seda, que per la gran cobdíxcia y malícia dels

situació no podia passar desapercebuda als contemporanis. Laurent Soleil, cònsol francès que exercia les seves funcions sobre la costa, des de Cadaqués fins a Tortosa, havia fet arribar al seu govern un conjunt de reflexions que il·lustren molt bé tot el que les dades mataronines exemplifiquen[1462].

Hom constata una forta dependència respecte de la indústria tèxtil europea, —no pas envers la francesa exclusivament. Aquesta subordinació, però, no es limitava sols als productes tèxtils. Les dades del tauler del General mostren com, a través de Mataró, s'importaven quantitats ingents de rosaris, agulles, miralls, tatxes... —per citar sols alguns testimonis de productes manufacturats— que, certament, també podien ser produïts en territori català, atesa la simplicitat dels processos tecnològics necessaris per elaborar-los. Caldria, doncs, preguntar-se sobre les causes d'aquesta dependència de les manufactures forasteres, que és força generalitzada. A tall d'hipòtesi, hom podria avançar que, probablement, el teixit productiu català no devia estar a l'alçada de l'europeu: així ho testimonien les xifres negociades i també les repetides queixes dels gremis coetanis. Devia resultar-li impossible competir amb una allau de productes foranis que, necessàriament, havien d'oferir un preu final prou interessant tant per al consumidor com per al mercader que menava

hòmens tots son curts y mancos de comptes y axí bé per mesclar ab dites sedes filadís, fil, cotó y altres sedes, són rompudes y esquinsades". *Constitucions fetes per la S.C.R. magestat del rey don Phelip Segon, Rey de Castella, de Aragó...*, Barcelona 1635.

1462. "En este país, desde hace unos ocho o diez años, la industria ha empezado a medrar a causa de la gran cantidad de trabajadores que vienen acá y se instalan, lo que ha dañado mucho a las manufacturas francesas. Además, los ingleses traen toda clase de pañería y pescado; y los holandeses, todo tipo de especiería, lienzos, metales y anascotas, que son sargas de Brujas, que todo el mundo viste aquí en Cataluña. Como en el caso de la seda, aquí es más barata que en Francia, a causa de la abundancia de seda (...) Mataró tiene un comercio floreciente; Sant Feliu de Guíxols trafica con pescado salado y embarca gran cantidad de vino a Cádiz, Orán, Cartagena y Berbería. Lo mismo sucede en Salou (...) Se elabora una cantidad grande de aguardiente con destino a las Canarias, Inglaterra, Holanda y Orán, que los ingleses embarcan en Salou. Este año abunda el aceite, el trigo y las verduras, pero cuando escasean o cuando se permite su importación de Francia, se carga grano para acá en Narbona u otras partes como Cerdeña, Nápoles, Sicilia o Berbería. Las manufacturas que vienen de Francia y que están más de moda son los ruanes, tanto blancos como claros. Las medias de seda por lo común se fabrican en Barcelona (...) Los ingleses son los que trafican más en esta plaza, trayendo manufacturas de Holanda e Inglaterra. Cada año llegan a este puerto 200 tartanes, de las que hasta 100 descargan y recargan; el resto se refugia en Salou, Barcelona, Palamós o Cadaqués para guarecerse de la estación invernal". Informe de Laurent Soleil a M. Delagny 26.V.1686, AN: AE, B 178/89. Citat per KAMEN, HENRY *La España de Carlos II*, Barcelona, 1987. p. 193 i ss.

l'operació des dels punts d'origen fins al de venda. Així doncs, és més que probable que una part del sistema manufacturer català es trobés col·lapsat davant la presència de productes europeus amb uns costos inferiors i amb uns processos tècnics segurament més desenvolupats. Evidentment, aquestes interpretacions necessitaran posteriors recerques per tal de ser validades.

Tanmateix, les xifres del dret d'entrades i eixides a Mataró —així com un dels judicis expressats per Soleil— permeten d'apuntar l'existència de canvis importants entorn dels anys vuitanta. Efectivament, Soleil, que escriu el text esmentat el 1686, exposa que, des d'uns vuit o deu anys enrere "*la industria ha comenzado a medrar*". I aquesta observació, venint d'un contemporani prou informat com ell, és més que significativa.

En l'estudi ja citat, Josep Fontana interpretà les dades barcelonines com a testimoni d'un increment del consum interior. Les dades aplegades de les declaracions fetes al tauler del General a Mataró l'any 1709 corroboren aquesta interpretació i mostren un destacable creixement en volum de negociació per part de tres capítols: els grans, els tèxtils en floca o filats i, finalment, els productes químics, drogues i tintoris.

A la llum de les xifres aportades, la reactivació dels ritmes de producció i de consum apareix com un fet perfectament consolidat l'any 1709. Aquestes dades, però, esdevenen el resultat d'un procés progressiu i acumulatiu engegat, com a mínim, una cinquantena d' anys abans.

La procedència de les importacions

Tot i no ser una dada representada de forma sistemàtica, en 1.430 registres d'entrada es troben referències suficients per poder identificar la procedència de les mercaderies. Per tal d'avaluar aquest aspecte del comerç mataroní, s'han elaborat els quadres que segueixen[1463].

La primera constatació és que el comerç mataroní —i, per extensió, el català— es troben absolutament abocats al secular marc mediterrani. Caldria fer la matisació que molts dels productes que s'hi negociaren

1463. Sovint sorgeix però, una dificultat afegida. Hom té constància de partides, per exemple, de llana "berberesca" embarcada a Gènova. En aquests casos, s'ha optat per fer la comptabilització en el lloc d'origen primari.

VOLUM DELS PRODUCTES DECLARATS AL TAULER DEL GENERAL DE MATARÓ

Anualitats completes (en lliures catalanes)

CODI	PRODUCTE	1660	1675	1709
0	GRANS	125	884	6757
1	CÍTRICS	125	15	85
2	FRUITS SECS	8770	18579	8742
3	VI I AIGUARDENT	726	2145	22559
4	PESCA SALADA	3636	1698	2115
5	MATÈRIES GRASSES ALIMENT.	3506	792	83359
6	MATÈRIES ALIMENT. EXÒTIQUES	427	4693	12675
7	TÈXTILS EN FLOCA O FILATS	890	2388	37242
8	TEIXITS I CONFECCIONS	7256	16184	196697
9	CUIRS I PELLS	1413	2388	12860
10	METALLS	156	562	1976
11	OBJECTES METÀL·LICS ELABORATS	1373	521	13359
12	PAPERS IMPRESOS I LLIBRES	228	300	434
13	VIDRE I CERÀMICA	116	239	238
14	PROD. QUÍM. DROGUES I TINT.	1404	5693	58247
15	DIVERSOS OBJECTES FABRICATS	406	755	4709
16	ALTRES	22	811	6996

tenien, probablement, altres procedències més allunyades; tanmateix, els referents directes a tota l'activitat portuària mataronina són explícitament mediterranis.

Els indicis del canvi, però, es poden percebre ja a l'horitzó estadístic: els productes atlàntics superen de molt els procedents del litoral ibèric, mancat encara d'estímuls clars per entrar en aquesta competició. La presència de productes americans -tot i que simbòlica-, a molt poca distància de les xifres peninsulars, s'albira ja com un repte i una promesa per a un futur a no gaire llarg termini.

Quan l'estudi es focalitza en l'àmbit mediterrani, —tal com ja indicà Carlos Martínez Shaw—[1464], destaca amb força la producció itàlica i,

1464. "En primer lugar destaca la importancia de las relaciones mantenidas con la Italia de influencia española (posesiones y aliados de los Habsburgos). Génova ocupa el primer lugar entre los puertos frecuentados por el comercio afincado en Barcelona y Mataró, pero con otras plazas se mantienen relaciones asiduas". MARTÍNEZ SHAW, C. "El comercio marítimo de Barcelona, 1675-1712. Aproximación a partir de las escrituras de seguros." *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*, VI, Barcelona, 1978, pp. 299.

més concretament, la de la ribera de Gènova: des d'allí arriba a Mataró una variada gamma de productes, els més importants dels quals són els tèxtils. Segueixen, en ordre d'importància, Mallorca i Menorca, amb alguna referència aïllada a la sal d'Eivissa; i en un tercer lloc hom troba la producció francesa, centralitzada al port de Marsella. Les activitats amb el nord d'Àfrica, tot i que freqüents, no poden competir amb el volum de negociació que es mantenia amb els territoris cristians. Finalment, la presència testimonial de Malta es vincula a les poques referències recollides del seu producte paradigmàtic i ja conegut, el cotó. En l'informe ja citat, Laurent Soleil descrivia els productes que comercialitzaven els anglesos —teixits i peix—, els holandesos —espècies, metalls, anascots i sarges— i els francesos ruans, blancs i clars[1465]. Tanmateix, passava per alt l'abassegadora presència de productes procedents dels àmbits italians.

Dins l'àmbit mediterrani, Gènova fou el centre proveïdor per excel·lència de les importacions mataronines. La diversitat de productes que en procedia era aclaparadora. Sens dubte, els tèxtils són un dels components més rellevants. Hom esmenta els blavets, les teles constances, les teles de Bolonya, les teles imperials, les teles divuitenes i vint-i-dosenes, les teles d'Olmo, les sengales, els piamonts, el fil de saló, el fil d'Holanda, el lli de Cremona, el cànem de Bolònia, les vetes, les mitges de fil de saló, etc. Els objectes metàl·lics tingueren també una important significació: paelles de ferro, sogues d'acer, agulles de cap, cintes de llautó, didals de ferro, gerres de llautó platejades, medalles, bacines de llautó, etc. Entre els objectes diversos fabricats, caldria esmentar, en primer terme, el paper, i també els miralls, els rosaris, els llibres, els botons, els ganivets, les pintes d'ivori... Quant als productes alimentaris, l'arròs llombard, el pebre, les confitures, etc. foren molt importants.

Liorna és un altre port italià que actua amb personalitat pròpia en el comerç amb Mataró, principalment durant l'any 1709. Entre els teixits que en procedeixen, s'esmenten les batalonies, les mussolines, els blavets i el lli. Abunden les espècies i els productes industrials: canyella, gingebre, pebre, matafaluga, sèu fos, brasil, pega grega... Pel que fa a San Remo, les referències són moltes menys: s'hi citen el cacau, la xo-

1465. KAMEN, HENRY *La España de Carlos II*. p. 193 i ss.

ZONA PROCEDÈNCIA IMPORTACIONS
(en milers de lliures catalanes)

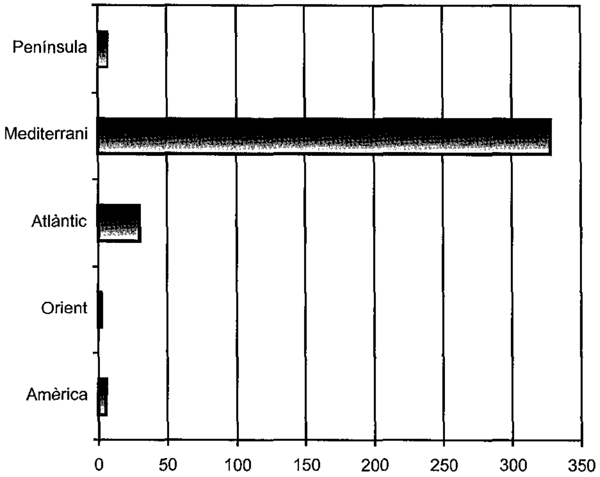

colata, les prunes, etc. Nàpols sembla ser un centre productor o reexportador de mitges; per la seva banda, Venècia destaca pels elements vinculats a la indústria del vidre —ampolles, perles, collarets, anells— i apareix, així mateix, com a lloc de procedència d'algunes partides d'acer. Sardenya també té un perfil propi: de l'illa arriben llana, formatge, cuirs en pèl, pells de cabra, tonyina i sal.

La zona baleàrica —que ocupa el segon lloc pel volum d'importacions dins l'àrea mediterrània— aporta una producció força homogènia, amb l'única excepció de la sal d'Eivissa. Mallorca és el punt de partida de les notables quantitats d'oli que arriben a Mataró. També vénen de Mallorca partides de llana, bé elaborada en forma de flassades, barretines, etc., bé en fibra; hom troba, així mateix, els cuirs de bou i el sabó moll, amb alguna referència aïllada al formatge i a les figues. La producció menorquina s'especialitzava, de forma gairebé exclusiva, en dos productes: el formatge i la llana.

Els productes d'origen francès es devien comercialitzar majoritàriament a través del port de Marsella, amb el qual Mataró tingué tractes habituals, malgrat les constants alteracions que patiren les relacions hispano-franceses. Tanmateix, i tal com ja indicà Carlos Martínez Shaw[1466],

no deixa de sorprendre el nivell relativament baix de negoci marsellès —i francès en general— respecte del d'àmbit lígur.

França tenia una clara consciència de la significació de la seva producció tèxtil respecte d'Espanya[1467]. Una part molt important de les importacions tèxtils documentades en procedien: xamellots d'Alvèrnia, mitges de Nîmes o de París, *panyos* de Carcassona, fils de París, navals, ruans, sargetes, cambraïnes, borates, mussolines, teles de Lió, de Montpellier, fustanys, grana de Berry, tafetans, fil blanc de Reims[1468]. A més,

IMPORTACIONS D'ÀMBIT MEDITERRANI
(en milers de lliures catalanes)

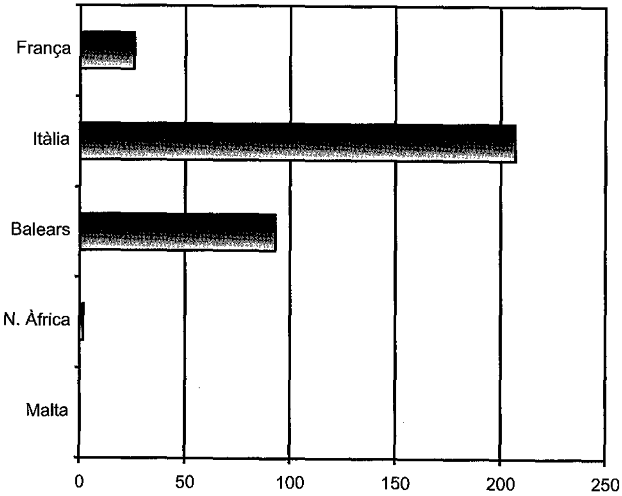

1466. "Sorprende la escasa densidad de los intercambios con los puertos franceses del Mediterráneo. Varios barcos a Marsella, alguno a Agde y una relación episódica con el puerto rosellonés de Canet es el menguado balance de estas relaciones, en contraste, como veremos, con la activa presencia de la marina mercante languedociana y provenzal en las playas catalanas". MARTÍNEZ SHAW, C. "El comercio marítimo de Barcelona, 1675-1712". p. 301.

1467. "Les toiles sont les vrayes mines de l'or et argent en ce royaume parce qu'elles ne s'enlèvent que pour etre transportées au pays d'où l'on apporte de l'or et de l'argent" Text datat l'any 1601 H. LAPEYRE, "Une famille de marchand: les Ruiz. Contribution à l'étude du commerce entre la France et l'Espagne au temps de Philippe II" *Affaires et gens d'affaires,* 8, Paris, 1955, p. 503.

1468. "Le plus grand commerce de France pour l'Espagne ce sont les toiles, dit un document de 669. C'est un nombre infini ce qu'il en vient de France, tout pour l'Aragon, Catalogne, Navarre et Valence, que pour toute la Castille et Andalousie et aussi pour les Indes". GIRARD, A. *Le commerce français a Séville et Cadix au temps des Habsbourg.* París, 1932. Reimpressió feta a Nova York, 1967, p. 339.

però, dels teixits, hi figuraven ganivets gascons, paper de Lió o de Niça, estampes de Lió, formatge d'Alvèrnia, prunes de Brunyol, etc.

La producció nord-africana es troba representada per la cera, els cuirs de diverses modalitats, llana berberesca, lli en floc, etc., tal com han demostrat els treballs d'Eloy Martín.

D'entre les mercaderies procedents de la zona atlàntica, destaquen les angleses, amb la presència remarcable dels tèxtils —principalment les mitges, molt nombroses— seguides de les sarges, les escarlatines, etc. El segon puntal de les importacions d'Anglaterra és el bacallà.

Holanda proporciona bàsicament tèxtils (com ara xamellots, teles de matalassos, baietes i blavets) i espècies (pebre, sucre, clavells i canyella). La regió de Flandes apareix relacionada amb la presència d'anascots i puntes, així com sargetes d'Ypres i les teles de Courtrai.

Finalment, pel que fa als productes americans, el més rellevant fou, probablement, el tabac del Brasil, seguit de mercaderies com ara l'indi de Guatemala, el brasil, el cacau i altres de menor significació.

La producció del llevant mediterrani mai no arriba a través d'operacions directes, sinó a través de la mediació dels grans ports redistribuïdors com Marsella, Gènova o Liorna. Malgrat això, és possible identificar com a procedents d'aquesta zona el cotó filat, la llana i la seda de Xipre, la cera groga, les indianes d'Alep, el lli pentinat, el lli d'Alexandria i l'arròs salat d'aquest mateix indret.

A la vista de les dades referides, és fàcil de concloure que el port mataroní esdevé, a hores d'ara, un notable observatori per copsar alguns dels moviments productius i comercials de l'Europa del moment. S'hi perceben ja unes incipients zones de vocació industrial especialitzades en el treball tèxtil o metal·lúrgic a la Itàlia alpina, a Lió o en alguns llocs de l'Europa atlàntica. En àmbits més perifèrics, hom pot identificar demarcacions especialitzades en produccions de tipus agrari o en articles i mercaderies elaborades amb una tecnologia molt rudimentària: aquest fóra el cas de la producció catalana, balear o nord-africana. Altres indrets actuaren com a baula, com a centres en què tots dos nivells d'especialització es trobaven i s'interrelacionaven. En el Mediterrani occidental, els dos grans punts d'encontre foren Gènova i Marsella, ciutats on també fluïen productes d'altres àmbits més llunyans, d'abast mundial. Per aquesta mena de circuits concèntrics —els més dilatats, d'àmbit mundial; altres, els europeus, a menor escala i, encara en un nivell inferior, els d'abast regional— transitaven les mercaderies per mà

de les nacions que s'havien especialitzat en la negociació: holandesos, genovesos i anglesos.

Òbviament, els negocis reeixien quan existien indrets específics on bescanviar els productes procedents de circuits situats en diferents escales.

En aquest context, Mataró esdevingué un punt d'encontre: s'hi podia introduir una producció que —pel seu nivell tecnològic o pel seu cost— devia gaudir d'una demanda creixent i, alhora, oferia mercaderia de retorn interessant per a les naus i comerciants que havien iniciat l'operació. Aquesta fou l'especificitat del comerç realitzat a les platges mataronines.

L'evolució dels intercanvis. variables significatives

L'indicador més fefaent de l'èxit assolit per aquest model de negociació mercantil l'ofereix la mateixa evolució del volum dels intercanvis.

Com que la sèrie documental que ha possibilitat aquest treball conserva poques anualitats completes, s'ha optat per elaborar dues gràfiques per tal de representar el moviment econòmic del port mataroní en el període estudiat. A la primera, es pot observar el volum dels intercanvis durant els anys documentats íntegrament. A la segona, s'han elaborat mitjanes trimestrals per a aquelles anualitats que no presentaven dades per a tot l'any.

VOLUM DE LA NEGOCIACIÓ
Anualitats completes (en milers de lliures catalanes).

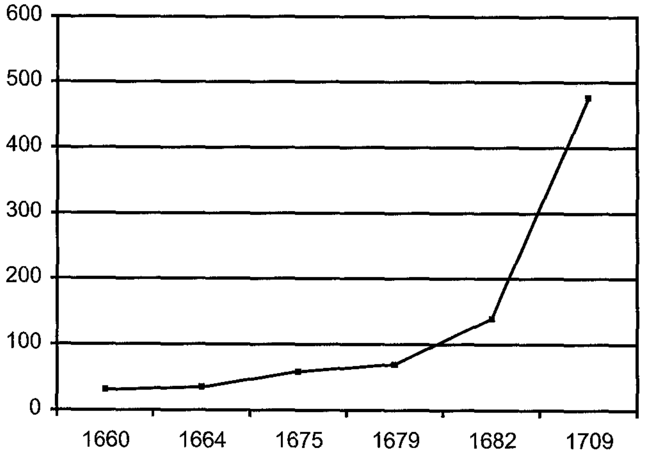

La visió en paral·lel de les dues gràfiques és realment suggeridora. En primer lloc, val a dir que calgueren pràcticament quatre dècades perquè s'assolís de bell nou el volum de negoci de l'any 1647. Aquesta dada permet, si més no, fer dues constatacions. En primer lloc, hom pot afirmar que l'anomenat "redreçament de 1680" apareix com la recuperació d'una fita ja assolida prèviament, no com un punt d'inici o de partida que, potser, hauria de situar-se a la dècada dels quaranta o, fins i tot, més enrere. Les seqüeles de la crisi de la meitat del segle, però, emmascaren aquesta realitat. La segona consideració es referiria a l'abast de la Guerra de Separació amb Castella, l'impacte negatiu de la qual es perllongà en el temps per causa de la mortalitat epidèmica que es desencadenà l'any 1652.

En aquest sentit, no deixa de ser paradigmàtic el paral·lelisme existent entre aquestes dades de tipus comercial i l'evolució demogràfica de la vila mataronina. El tall de 1647 assenyalava, de forma fidedigna, l'inici del declivi de la població, que no reeixí a remuntar la situació anterior a la guerra fins a l'any 1685. Semblantment, les mitjanes trimestrals per a l'any 1647 presenten un volum mitjà de 20.417 lliures, que no fou supe-

EVOLUCIÓ DELS VEÏNS DE MATARÓ

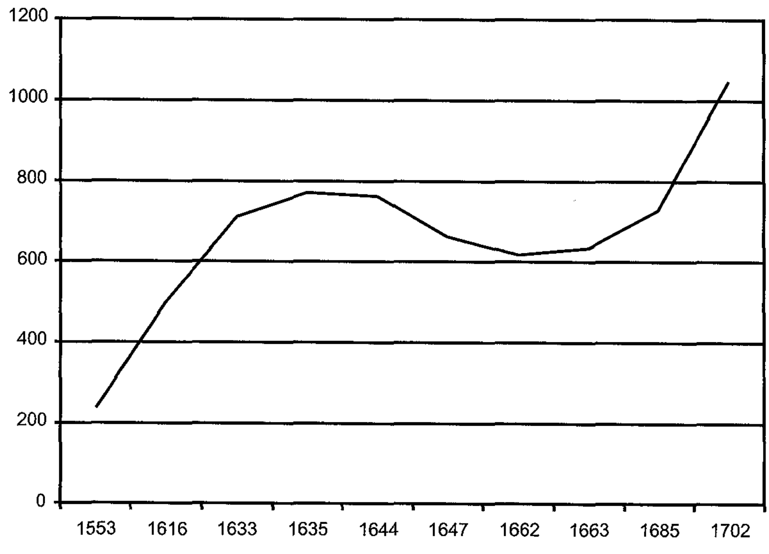

rat fins a l'any 1682. El mínim històric del període es situa a l'any 1653, moment en què Mataró havia patit dos saqueigs i la vila s'havia hagut d'abandonar per causa del contagi epidèmic.

Tanmateix, a partir d'aquesta posició de mínims, les dades mostren una marcada tenacitat a remuntar el ritme dels intercanvis, malgrat les reiterades dentades que minimitzaven els avenços aconseguits. Amb tot, però, d'ençà del 1660, els increments en el volum de la negociació foren cada volta més importants i les davallades més espaiades i menys significatives, fins a assolir la cota de l'any 1682. La manca de dades per a la vintena llarga d'anys que segueixen no pot diluir la impressió del que sembla una evident progressió generalitzada, fins al màxim històric de l'any 1709. Es fa difícil de prendre la data de 1709 com a referent absolut, atesa la manca de contextualització dels anys immediatament precedents en la sèrie. Tanmateix, bé mereix un parell de consideracions. El volum mitjà trimestral de 1660 fou de 7.646 lliures, mentre que el de 1675 fou de 14.662 lliures. Així doncs, l'increment mitjà durant aquests anys fou de l'ordre del 6% anual. El volum mitjà trimestral de 1682 arribà a les 34.796 lliures; per tant, l'increment anual respecte de la data precedent fou d'un 19% anual. Finalment, atès que el volum mitjà trimestral de l'any 1709 fou de 119.123 lliures, se'n desprèn que es produí un increment anual de l'ordre del 8,9%, perfectament homologable amb els increments anteriors.

MITJANES TRIMESTRALS VOLUM NEGOCIAT
(en milers de lliures catalanes)

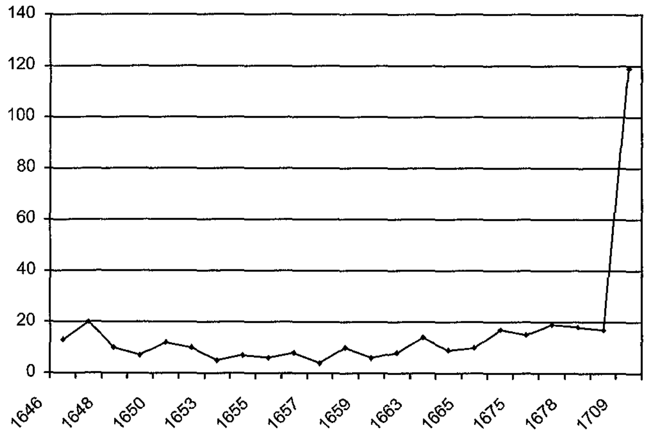

En aquest sentit, la xifra de 1709 representaria el corol·lari d'un cicle expansiu iniciat, de forma decidida, una cinquantena d'anys abans. D'altra banda, una nova ullada a l'evolució demogràfica mataronina permet copsar el salt qualitatiu que, en nombre d'habitants, experimentà en els primeríssims anys del segle XVIII i, per conseqüent, fa possible d'establir -com ja s'havia evidenciat anteriorment- una certa interdependència entre ambdues variables.

LA BALANÇA COMERCIAL A MATARÓ
Dret d'Entrades i Eixides 1645-1709

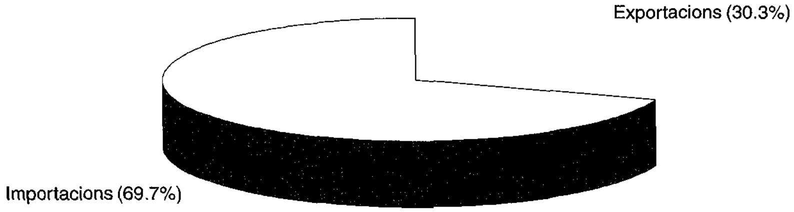

Així, dades demogràfiques i comercials es donen la mà a l'hora de fer palesa una situació de creixement demostrable demogràficament d'ençà del 1553, i que s'hauria mantingut, de forma relativament sostinguda, fins a la quarta desena del segle XVII. En aquests moments, factors exògens al marc local generaren una situació de crisi demogràfica i econòmica que invertí el que hauria estat a punt de ser una tendència gairebé secular. Calgué pràcticament una generació per restaurar tot el que la conjuntura central del segle havia malmès; a partir d'aquest punt, però, entre els anys seixanta i setanta, tingué lloc una represa econòmica i demogràfica singular.

Aquesta singularitat no radicà exclusivament en uns ritmes de creixement importants —tot i que ho foren—, sinó en el fet que, a partir d'aquest moment, malgrat situacions puntuals, el creixement es produiria de forma acumulativa, amb diversos ritmes, però sense la possibilitat de fer marxa enrere. S'havia iniciat obertament el camí del creixement autosostingut en el desenvolupament econòmic i humà de la vila mataronina i s'havien afranquit els obstacles per a la introducció d'un nou model econòmic i social, precedent immediat de la nostra contemporaneïtat.

PRODUCTES ALCOHÒLICS I TEIXITS
Mitjanes trimestraps (en milers de lliures catalanes).

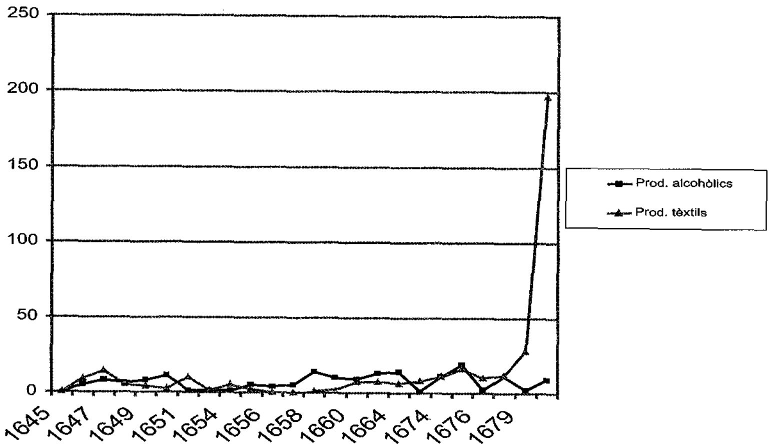

Més enllà de l'abast local, aquestes xifres permeten constatar un important desvetllament del consum a l'àmbit català, atès que moltes de les mercaderies desembarcades a Mataró, especialment els tèxtils, havien d'encaminar-se necessàriament vers un mercat molt més ampli que el local. Tanmateix, hi ha altres dades rellevants.

La balança comercial per al període estudiat reflecteix amb rotunditat i sense pal·liatius el caràcter deficitari del comerç que es realitzava a través de Mataró amb les zones externes al Principat. Únicament un 30% de l'import enregistrat corresponia a mercaderies exportades, mentre que pràcticament el 70% de la negociació tenia per objecte la importació de productes foranis. Un altre element indicatiu és l'evolució del dèficit comercial: d'acord amb el que reflecteix la gràfica adjunta, es percep amb nitidesa l'estreta correlació entre l'augment del volum de transaccions i l'increment del dèficit comercial. A la dècada dels seixanta i primers setanta, la balança es troba gairebé equilibrada.

Les trameses de fruits secs, principalment —i també el vi i altres productes secundaris— aconsegueixen compensar el valor de les importacions. Tanmateix, a partir de 1679, el dèficit esdevé molt difícil d'eixugar i creix de forma imparable. La causa principal d'aquest profund desequilibri comercial es fa palesa si s'observa la gràfica adjunta sobre l'evolució en paral·lel del comerç dels productes alcohòlics i dels

teixits. Fins als anys vuitanta, el moviment d'ambdues variables es troba força compensat, factor que, inevitablement, havia de contribuir a equilibrar la balança comercial. Tanmateix, a partir de 1680, el desequilibri s'agreujà a causa de l'increment de les importacions de les matèries tèxtils.

Aquestes dades plantegen nous interrogants. El més immediat es refereix a la forma de finançar aquesta situació deficitària. Sembla força difícil que les exportacions catalanes a d'altres ports poguessin modificar significativament el signe de la balança, si es considera que el dèficit barceloní assolia també, a la fi de segle, unes xifres realment importants[1469].

I, d'altra banda, mantenir de forma dilatada aquesta situació deficitària sense disposar de cap font externa per eixugar el dèficit havia de ser realment complicat. Sobre aquest punt, el professor Josep Fontana opina que la negociació que es realitzava en els ports de Mataró i Barcelona era, en gran part, complementària i caracteritzada per la intensa importació dels articles tèxtils que tenien com a destinació el fet de ser negociats pels grans comerciants barcelonins. En aquesta mateixa línia, Fontana considera que les exportacions de la resta de ports catalans —menys condicionats per les importacions que els de Mataró i Barcelona— donarien sortida a la producció pròpia de les seves zones d'influència: teixits, aiguardents, etc., pal·liant així la situació generada per les importacions documentades a Barcelona i Mataró.

Caldria també considerar la possibilitat que una part dels productes introduïts al Principat fos renegociada en els mercats peninsulars. Albert García Espuche ha demostrat la primerenca penetració catalana en els mercats castellans ja en el segle XVI. A favor d'aquesta interpretació s'ha d'apuntar també la intensa activitat dels vidriers mataronins en els mercats castellans, tal com ja ha estat assenyalat.

Tanmateix, Feliu de la Penya —tot i defensar un interessos molt concrets en el sector tèxtil— féu una diagnosi diferent de la situació que

1469. Efectivament, les dades publicades per Josep Fontana sobre el comerç de Barcelona són molt explícites. En el període 1664-1665 foren de 445.000 lliures, mentre que les exportacions sumaren 160.000 lliures. El període 1695-1696 tingué importacions per valor de 776.000 lliures, mentre que les exportacions pujaren sols 55.000 lliures. FONTANA, J. "Sobre el comercio exterior". p. 207.

li tocà de viure[1470]. Fou plenament conscient del caràcter desigual del comerç català del moment, així com del dèficit progressiu que es generava per raó de les importacions de teixits. I no sols això, sinó que el mateix autor descrigué el que devien ser unes seqüeles significatives d'aquest dèficit galopant: la manca i la migradesa dels capitals disponibles a Catalunya per a l'activitat econòmica[1471].

Així doncs, segons quin fos el saldo de la balança exterior, la visió de l'economia catalana del moment i la seva evolució són susceptibles de visions molt contrastades.

Si s'acceptés el testimoni de Feliu, és fàcil inferir que el comerç català condemnava la vida econòmica del Principat a una situació de prostració, dependència i endeutament progressiu respecte dels països europeus —tecnològicament més avançats. Els fluxos monetaris haurien estat drenats vers l'exterior i, en definitiva, l'economia catalana hauria esdevingut subsidiària de les manufactures europees, tot i que s'estimulés, això sí, la producció de determinats articles agrícoles. Si aquesta situació s'hagués perllongat en el temps, probablement s'hauria donat una doble dinàmica de dèficit comercial estructural, juntament

1470. Este es el daño que padece nuestro Principado, total ruyna suya dexando los naturales sin dinero, y las Artes y oficios perdidos, no pudiendo trabajar, ya por las sacas de lana y seda, que como las ropas de seda venidas de Italia, paños y otras mercancias de Olanda y Francia no son de tan buena calidad, y aunque lo sean, entrando a vezes sin registrarse, se dan con mayor comodidad y más baratas que las que se labran en este Principado, los nuestros oficiales perdidos y rotos dexan de trabajar, faltando el despacho de sus mercadurias, en daño grande de la patria (...) facil es averiguarlo en los libros de las alcabalas y derechos de V.S. y de la Deputación que entran en Cataluña ropas extrangeras de valor de 700.000 escudos, y más sin las que entran sin manifestarse: luego este dinero sale de Cataluña pasando a los Reynos estraños, sin que se admita compensación, no montando cinquenta mil escudos las ropas que salen de Cataluña, fuerça es pobres, y debiles, sin aliento, y fuerças perecer sin remedio". *Político discurso en defensa de la cierta verdad que contienen un memorial presentado a la nobilísima ciudad de Barcelona, suplicando mande y procure impedir el sobrado trato y uso de algunas ropas estrangeras, que acaban el comercio y pierden las artes en Cataluña.* Barcelona, 1681. Follets Bonsoms nº 2799. Biblioteca de Catalunya, p. 14 i ss.

1471. "Demos las fabricas y labores adelantadas en Cataluña, demos la navegacion en su punto, no se infiere el comercio, pues para el comercio y los tratos, son menester capitales, y caudales, y en Cataluña según el estado presente no ay hombres caudalosos, que puedan emplear sus dineros en ropas, y mercadurias deste Principado, para remitirlas a otros Reynos, ni menos ay quien les assista con dinero, escarmentados todos de las grandes pérdidas, e infieles quiebras de nuestros tiempos (...). Todo lo ponderado es cierto segun el presente estado, porque es cierto que no ay caudales grandes en Cataluña, para que uno solo pueda emprender negocios medianos". KAMEN, H. *Narcís Feliu de la Penya i el "Fénix de Cataluña"*. Introducció a l'edició facsímil de l'obra. Barcelona, 1983. p. 80.

amb una incapacitat per assumir els ritmes d'una futura industrialització de les activitats manufactureres. Un estat tal de l'economia tindria el seu paral·lel més immediat en les relacions que s'establiren entre Portugal i la Gran Bretanya arran del tractat de Methuen (1703). Tanmateix, després de la Guerra de Successió, el nou context europeu en què es trobà la monarquia hispànica hauria fet esvair els miratges de la generació de Feliu de la Penya, en el seu intent de convertir Catalunya en una nova Holanda, sense comptar amb els riscos de sucursalització i dependència que això comportava respecte de les Holandes o Gènoves menys virtuals. Finalment, el viratge que féu l'economia catalana al segle XVIII vers el Nou Món hauria estat induït per la necessitat de substituir un model de relacions comercials preexistent —asfixiant per a l'economia catalana— per un nou model amb un ampli ventall de possibilitats i amb una garantia gairebé certa d'accedir a les fonts de la plata americana a través del superàvit comercial.

EVOLUCIÓ DE LA BALANÇA COMERCIAL
(en milers de lliures catalanes)

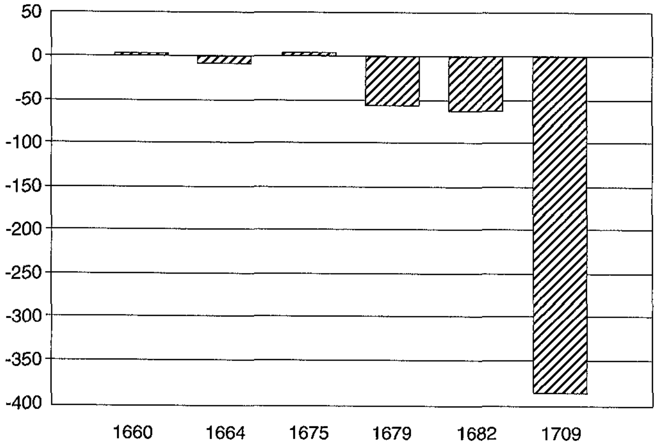

Si, en contraposició a aquesta opinió, la balança comercial a finals del segle XVII es trobava ja equilibrada amb l'exterior, això seria indicatiu d'un creixement de les activitats productives tan important que hauria permès eixugar el dèficit generat per la massiva importació de productes tèxtils. Aquesta importació esdevindria alhora sinònim de la

creixent capacitat de consum i de creació de riquesa de la població del Principat. Així, la reactivació econòmica del darrer terç del segle XVII hauria estat realment espectacular arreu del Principat i no sols de les franges litorals. Ambdós fenòmens —desenvolupament de les activitats productives i augment de la capacitat de consum— explicarien, al marge d'altres factors exògens, el fet que l'economia catalana es trobés ja en el segle XVIII en condicions d'obrir-se amb molt d'èxit als mercats americans.

Sols l'estudi exhaustiu de la documentació que encara dorm en els arxius permetrà dilucidar aquesta important qüestió.

3. OBRINT CAMINS A LA MAR

> *Esta perdida de navegacion, y comercio a puesto en el infeliz estado en que se ve esta Provincia, á perdido las artes, y artifices, á cortado los progressos de las armas, por falta de dinero alma de los exercitos, acarreandose en los Reynos estraños por el comercio desechado entre nosotros, y aprovechado entre lo mas prudente de otras naciones estrangeras*[1472].

> *Esta lentísima manera de navegar ha sido la característica de las regiones costeras, pues por cada nave de gran porte, capaz de quemar etapas, encontramos decenas de buques y pequeños veleros de vocación procesionaria (...). Las embarcaciones procesionarias cosen y recosen incansablemente diferentes espacios de mar que pasan inadvertidos a los grandes movimientos de la historia*[1473].

Els dos textos que encapçalen aquest capítol presenten una notable coincidència pel que fa a destacar el significat de la navegació en el conjunt de les activitats econòmiques, molt més quan es tracta d'emmarcar aquests fets a la societat d'Antic Règim.

Pel que fa a l'àmbit concret d'aquesta recerca, el conjunt d'activitats econòmiques que es desenvoluparen durant el segle XVII a Mataró tingueren en la realitat marítima un referent constant, esdevinguda un marc gairebé il·limitat que posava a l'abast dels homes freturosos pel negoci els innombrables camins per on transitar a la recerca de mercaderies o de mercats.

La importància de la navegació en el context econòmic mataroní no fou exclusivament subsidiària del desenvolupament de les activitats productives en altres sectors. Fou senzillament un creixement en paral·lel, imprescindible per a la consolidació dels processos innovadors engegats des de les darreries del segle XVI. I, en aquest sentit, es convertí en

1472. Feliu de la Penya, N. *Fenix de Cataluña. Compendio de sus antiguas grandezas y medio para renovarlas.* Barcelona 1683, p. 63.

1473. Braudel, F. *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II.* México, 1987. Vol. I, p. 139.

un sector més susceptible de creació i d'acumulació de riquesa. Carlos Martínez Shaw demostrà fins a quin punt persones procedents de grups socials diversos i de zones geogràficament allunyades invertiren activament en el negoci marítim que es generava a Mataró bé en forma de canvis, assegurances o amb parts de barca[1474].

D'aquí la necessitat d'estudiar les característiques de la marina comercial mataronina i, per extensió, realitzar algunes consideracions sobre el moviment marítim a Catalunya en aquesta època.

L' estructura de la flota

> *Sabemos los nombres, tonelajes aproximados, cargas, itinerarios de miles de navíos del Mediterráneo. Pero no resulta tarea fácil poner en orden y concierto todos estos múltiples testimonios*[1475].

Les paraules del mestre Braudel són, també en aquesta ocasió, d'aplicació mimètica a l'àmbit d'aquesta recerca. Ha estat possible documentar un nombre significatiu de les embarcacions que solcaren aquestes mars durant el període historiat, conèixer els seus noms, el seu tonatge, els seus capitans, trajectes, parçoners, etc.[1476] Tanmateix, es fa molt difícil sistematitzar d'una forma objectiva tot aquest volum de dades. Les dificultats són d'índole molt variada i afecten principalment la seva identificació. Efectivament —i a tall d'il·lustració del que resta dit—, en el decurs del treball s'han identificat 84 bastiments que tenen per nom *Nostra Senyora del Roser*. La dificultat rau en el fet que la documentació pot citar la barca emprant la primera advocació o bé esmentant-ne la primera i la segona *Nostra Senyora del Roser i San Antoni de Pàdua*, àdhuc la tercera, *Nostra Senyora del Roser, San Antoni de Pàdua*

1474. Martínez Shaw, C. "Construcción naval y capital mercantil: Mataró, 1690-1709". *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*. VIII, Barcelona, 1980.

1475. Braudel, F. *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*. México, 1987. Vol. I, p. 391.

1476. El conjunt de dades que es treballaran a continuació procedeixen del buidat dels fons notarials mataronins efectuat durant aquesta recerca, així com de les dades citades a la tesi doctoral d'Emili Giralt *El comercio marítimo de Barcelona 1630-1665:hombres, técnicas y dirección del tráfico*, Universitat de Barcelona, 1957.

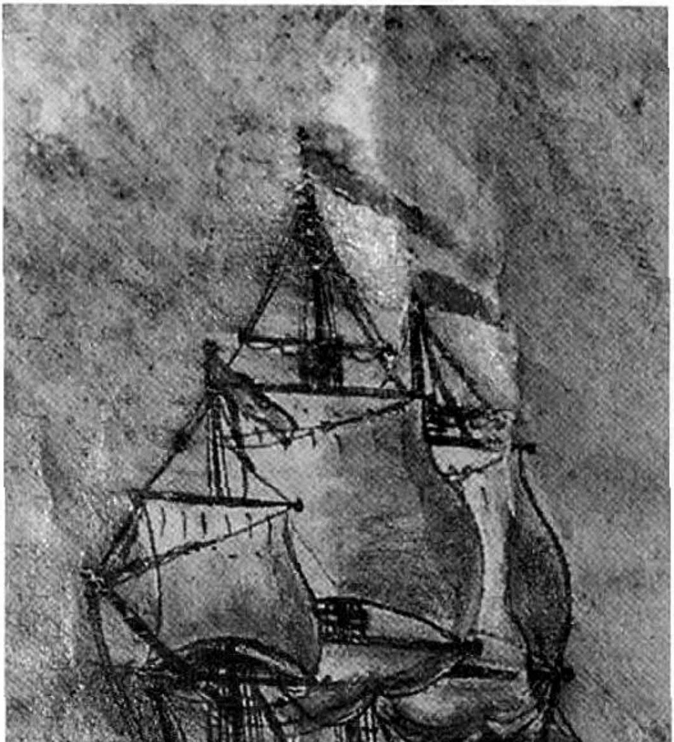

Gran navili —galió? — fondejat davant la platja mataronina. Naus d'aquest tipus i de procedència atlàntica solien ser freqüents a Mataró en el s. XVII. Projecte de port de 1779. Museu de Mataró

i Sant Simó. Per tant, tres cites documentals diferents poden referir-se a una mateixa nau, però no hi ha cap seguretat que sempre sigui així. Una via per acotar les possibilitats podria ser el coneixement del tonatge; tanmateix tampoc aquest aspecte afavoreix la identificació sinó més aviat tot el contrari. Embarcacions que comparteixen la mateixa denominació, i fins i tot el mateix capità amb un quants mesos de diferència, apareixen amb indicacions de tonatge diferent. Semblantment s'esdevé amb la tipologia, element que podria esdevenir clarificador però que, en ser utilitzat de forma molt poc rigorosa, es converteix en un element addicional de confusió. Conèixer els noms dels patrons podria facilitar algunes identificacions, però apareix el problema originat per la repetició de patronímics en el si dels llinatges mariners. Si, a això, s'hi afegeix un marc cronològic superior al segle, apareixen tots els ingredients necessaris per a la generalització de la confusió[1477].

Amb tot, però, el cabal d'informació d'aquests referències documentals és prou important com per intentar penetrar en la seva significació fins allà on sigui possible. Amb aquesta finalitat, i amb plena consciència de les limitacions que implica, s'ha adoptat un doble sistema estadístic per abordar el problema de l'estudi de la flota que solcà aquest racó del Mediterrani.

El tractament estadístic s'ha fet a partir de dues consideracions. En primer lloc, s'ha realitzat un filtratge de la documentació treballant amb una sola referència toponímica per a cada embarcació. Així, les 84 cites referides a embarcacions anomenades *Nostra Senyora del Roser*, en excloure totes les duplicitats, s'han reduït a 32 registres que contenen denominacions totes elles diferents però que comparteixen com a primera denominació la ja citada *Nostra Senyora del Roser*. Aquest criteri no és més que una via d'aproximació imperfecta per tal de conèixer el nombre "mínim" d'embarcacions que podien haver circulat en le període

1477. Heus aquí alguns exemples. Entre els anys 1684 i 1705 es troben 37 referències a embarcacions anomenades "*Nostra Senyora del Bonviatge*". Els tonatges varien entre els 2000 quintars i els 400 quintars. El patró Aimeric es trobava l'any 1696 i 1697 al front d'una nau de 2.000 quintars. L'any 1696 se'l situa a una nau del mateix nom de 1.800 quintars i l'any 1694 en una sota la mateixa advocació però de 1.500 quintars. El 1688 patronejava la barca "*Nostra Senyora del Bonviatge, Sant Josep i Sant Simó* de 450 quintars. El patró Boter l'any 1697 era patró de la barca "*Sant Antoni de Pàdua i Nostra Senyora del Bon viatge*" de 800 quintars. L'any 1698 dirigia un llondro de 700 quintars sota el mateix nom i l'any 1702 una barca també sota la mateixa advocació de 800 quintars.

estudiat. La segona estratègia utilitzada ha estat considerar totes les dades aplegades com un *totum* del volum d'activitat marítima, atès que cada una de les cites documentades fa referència a una operació concreta en la qual hi intervingué una embarcació, independentment que la mateixa barca participés en un o en múltiples viatges.

Les dades així obtingudes ofereixen una panoràmica força clarificadora de l'estructura de la flota. Pel que fa al nombre d'embarcacions en circulació a les costes del Maresme es pot fixar una banda que tindria el *minimum* en les 139 embarcacions individualitzades i a la banda alta, una xifra indeterminada que tindria com a aproximació més significativa les 409 referències comptabilitzades.

Enmig de totes aquestes dades, destaca amb nitidesa el protagonisme rellevant de les barques, probablement la *barca de mitjana*, amb un tonatge proper als mil quintars, que s'hauria de convertir en un dels principals instruments i protagonistes de l'activitat marítima a Catalunya fins al segle XIX[1478], tot i que en aquest cas és una denominació genèrica que pot encloure altres denominacions.

La resta de bastiments tenen una significació molt migrada. Caldria potser destacar el paper de les naus. El fet de ser generalment de procedència forastera i, per tant, amb unes denominacions poc repetides, explica la significació relativa que assoleixen en el recompte filtrat d'embarcacions.

Una altra característica d'aquestes embarcacions és el seu tonatge, molt superior a l'habitual de les barques[1479].

Determinar l'origen de les embarcacions que tan àmpliament recull la documentació estudiada esdevé una qüestió important. En aquest terreny, és molt difícil de donar una resposta satisfactòria, atès que aquest tipus d'informació apareix de forma molt escadussera. En canvi, una

1478. "Descendent directa del lahut antiquíssim -per la via de l'àmbit de la pesca i la navegació costanera- la barca de mitjana dibuixa per ella mateixa l'activitat humana al concal mediterrani des de temps immemorials fins als dies dels nostres pares (...). La definició de barca de mitjana no ve donada pel seu volum o tonatge, sinó primordialment per l'aparell: llatí i amb una mitjana (...). Durant el segle XIX hom bastí barques de mitjana de 80 tones (...). Hi hagué barques de mitjana (com la San Juan el Glorioso) que feien el correu entre Espanya i Amèrica del sud". GUIMERÀ, D. *Els vaixells de fusta*. Barcelona, 1986, pp. 99-100.

1479. L'*Anunciata* nau Genovesa de 1.000 quintars. *Anunciata i Ànimes del Purgatori*, nau napolitana de 2.000 quintars. *La Primavera*, nau francesa de 2.500 quintars. *Neptú*, nau alemanya de 7.000 quintars. Són també relativament freqüents les naus de procedència anglesa.

VOLUM D'ACTIVITAT MARÍTIMA

EMBARCACIONS	NOMBRE	%	TONATGE MITJÀ (quintars)
Barca	298	73,0	970
Bergantí	2	0,5	900
Galera	3	0,7	-
Gànguil	9	2,2	1.250
Llondro	23	5,6	502
Nau	23	5,6	2.057
Pinco	22	5,3	1.344
Sagetia	15	3,7	1.168
Tartana	14	3,4	1.030
TOTAL	409	100	-

RECOMPTE D'EMBARCACIONS (FILTRATGE NOMINAL)

EMBARCACIONS	NOMBRE	%	TONATGE MITJÀ (quintars)
Barca	81	58,5	950
Bergantí	2	1,4	900
Galera	2	1,4	-
Gànguil	4	2,9	1.033
Llondro	10	7,1	469
Nau	18	13,0	2.209
Pinco	6	4,3	1.500
Sagetia	8	5,7	1.058
Tartana	8	5,7	1.320
TOTAL	139	100	-

informació que sí que s'anava amb molt de compte a ressenyar era la nacionalitat del patró o capità del vaixell. Tot i que es podien trobar embarcacions dirigides per patrons estrangers, el més habitual era que la procedència del patró es correspongués amb la nacionalitat de la nau. Tant si era així com si no, les dades sobre la procedència dels patrons són dignes de considerar.

Les xifres obtingudes fixen amb prou nitidesa el grau de protagonisme dels homes de mar catalans en el trànsit marítim que es desenvolupà en aquest període, seguits a força distància per francesos i genovesos.

PROCEDÈNCIA DE PATRONS I CAPITANS

ZONA DE PROCEDÈNCIA	NOMBRE	%
Catalunya	144	73,1
Migdia francès	26	13,2
Golf de Gènova	17	8,7
Península Itàlica	4	2,0
Atlàntic Nord	3	1,5
Còrsega/Sardenya/Sicília	2	1,0
Altres	1	0,5
TOTAL	197	100

Les rutes

Además seguir la línea de la costa no es solamente una garantía contra los elementos. (...) Esta navegación de cabotaje permite, además sacar el mejor producto del flete. Multiplica la ocasión de comerciar, de aprovecharse de las diferencias de precios (...) La travesía, que podía durar algunas semanas o algunos meses, era, de puerto en puerto, una larga sucesión de ventas, compras y trueques, entrelazados en un complicado circuito (...) tenían algo de bazares ambulantes: las múltiples escalas eran otras tantas ocasiones de efectuar distintas transacciones comerciales[1480].

Un dels components essencials per a la comprensió global de les activitats marítimes és el coneixement dels seus circuits: punts d'origen, destinacions i escales. A partir de les referències documentals que inclouen aquestes dades s'han realitzat els següents quadres estadístics entorn d'aquestes qüestions.

Una de les primeres constatacions a fer fóra entorn del lloc de procedència dels bastiments. És del tot inqüestionable una preeminència absoluta dels recorreguts o trajectes comercials que s'han iniciat a l'àmbit català. Per raons òbvies —atenent que la recerca s'ha focalitzat sobre Mataró— aquesta població presenta les xifres més elevades d'activitat

1480. Braudel, F. *El Mediterráneo*. México, 1987. Vol. I, p. 138.

amb 164 operacions, seguida de Barcelona, Tortosa, Sitges, Salou, Arenys, Tarragona, Llavaneres, Cambrils, Canet i Palamós, en ordre decreixent. Si es contrasta aquesta forta incidència dels punts de partida catalans amb la dada força similar de patrons de la mateixa procedència, potser seria factible concloure que s'està al davant d'una flota genèricament vinculada tant pels seus homes com per les seves actuacions a la costa del Principat. Carlos Martínez Shaw estimà en un 60% la potencialitat marítima catalana per al període 1675-1712[1481]. Resta clar, per tant, que la intensa activitat marítima detectada i el negoci subseqüent no fou un fenomen aliè a la dinàmica catalana, sinó que fou el resultat endògen dels propis ritmes de creixement.

Els punts de destinació de les operacions marítimes documentades defineixen amb nitidesa tres àmbits molt clars d'actuació i de participació. Un primer graó que s'atansa al valor de la meitat de la mostra resta definit per una actuació de petit cabotatge limitat a les pròpies costes del Principat.

En un segon nivell, restaríem davant de l'àmbit mediterrani amb diverses possibilitats. La ruta més activa seria la del Mediterrani Nord, a través de les costes franceses fins a Gènova i altres ports italians. El camí de les illes, Balears, Còrsega, Sardenya i Sicília en seria una variant. Una segona línia d'expansió restaria definida pel llevant peninsular, Andalusia oriental, amb prolongacions vers les costes africanes. El tercer àmbit amb clara vocació atlàntica s'iniciaria amb la important presència a l'Andalusia occidental, seguida de la presència a Lisboa, amb derivacions menys habituals, però ja definides, vers l'Atlàntic Nord i les Canàries. És important deixar constància del fet que, a excepció de les operacions estrictament d'àmbit català, es dóna un important equilibri entre les operacions mediterrànies i les de vocació atlàntica, quelcom ja assenyalat fa anys per Carlos Martínez Shaw en definir els paràmetres del desenvolupament català entre dos segles, dues dinasties, dues ciutats i dos mars: el Mediterrani i l'Atlàntic[1482]. L'estudi de les escales

1481. "En primer lugar la notable potencialidad de la marina mercante catalana, que atiende a más del 60% de las necesidades del comercio marítimo del Principado, mientras los barcos de fuera sólo garantizan el 40% restante de los fletes". MARTÍNEZ SHAW, C., "El comercio marítimo de Barcelona",. p. 304.

1482. MARTÍNEZ SHAW, C. Pròleg a l'edició de *Manual de la Compañyia Nova de Gibaltar*, Reus, 1990, p.16.

pactades per al recorregut de les embarcacions, en referir-se a expedicions que superaven generalment el petit cabotatge, permeten percebre amb major nitidesa les línies dibuixades anteriorment; així, si s'exclou el comerç amb les Balears, que es podria considerar una prolongació del comerç d'àmbit estrictament català, reapareix la situació d'equilibri entre les opcions mediterrànies i les atlàntiques. En aquest context històric, el gir vers l'Atlàntic esdevingué cabdal per a la posterior evolució de Catalunya.

PROCEDÈNCIA DE LES EMBARCACIONS

ZONA DE PROCEDÈNCIA	NOMBRE	%
Atlàntic Nord	1	0,4
Portugal	9	3,6
Andalusia Oriental	4	1,6
Andalusia Occidental	-	-
Llevant Peninsular	3	1,2
Balears	3	1,2
Catalunya	216	87,2
Migdia francès	7	2,8
Golf de Gènova	1	0,4
Còrsega/Sardenya/Sicília	1	0,4
Península Itàlica	1	0,4
Nord d'Àfrica	2	0,8
TOTAL	248	100

DESTINACIÓ DE LES EMBARCACIONS

ZONA DE DESTINACIÓ	NOMBRE	%
Atlàntic Nord	3	1,1
Portugal	16	6,0
Canàries	2	0,7
Andalusia Oriental	30	11,3
Andalusia Occidental	7	2,6
Llevant Peninsular	13	4,9
Balears	6	2,2
Catalunya	126	48,0
Migdia francès	23	8,8
Golf de Gènova	18	6,7
Còrsega/Sardenya/Sicília	5	1,8
Península Itàlica	5	1,8
Nord d'Àfrica	11	4,1
TOTAL	265	100

ESCALES EN EL RECORREGUT DE LES EMBARCACIONS

LLOC	NOMBRE	%
Atlàntic Nord	1	0,9
Portugal	3	2,8
Andalusia Oriental	16	15,2
Andalusia Occidental	2	1,9
Llevant Peninsular	8	7,6
Balears	14	13,3
Catalunya	30	28,5
Migdia francès	15	14,7
Golf de Gènova	12	11,4
Còrsega/Sardenya/Sicília	3	2,8
Nord d'Àfrica	1	0,9
TOTAL	105	100

L'obertura de les rutes atlàntiques

Les rutes mediterrànies a l'època moderna tenien ja una tradició secular per als homes de mar catalans. Tanmateix, quina era la presència catalana a les rutes atlàntiques europees en aquest mateix període? L'abast d'aquesta recerca sols permetrà fer-ne una aproximació a partir de la realitat mataronina; amb tot, però, l'escassetat de treballs sobre aquest tema pot fer aquesta aportació mereixedora d'interès.

Per a l'estudi de les rutes i la seva cronologia s'ha realitzat un llistat dels viatges documentats vers les costes atlàntiques —lusitanes i andaluses principalment— amb participació mataronina. Les dades no poden ser preses com a referència estadística, atès que són el resultat de cates aleatòries en els fons notarials locals.

L'interès dels mercaders i homes de mar del Maresme vers els nous pols econòmics generats a aquesta banda de l'Atlàntic es troben ja documentats al darrer terç del segle XVI.

Cadis apareix inevitablement vinculat a la presència mataronina més enllà de l'Estret. El caràcter prioritari de les relacions amb aquesta plaça es veié reforçat amb l'existència de lligams amb la veïna població del Puerto de Santa María. Cal emfasitzar la desproporció existent entre les naus que tenien com a destinació Cadis, respecte de les que s'adreçaven a Sevilla. Podrien aquestes prefigurar el de-

clivi sevillà? O més aviat es tractaria d'un problema d'especialització? Tanmateix, Sevilla era un mercat prou bo per als vins i el vidre. Dues operacions documentades dels primers anys del segle XVII tingueren com a destinació aquesta ciutat. L'any 1612 es féu una permuta entre Benet Roig, vidrier de Mataró i Rafael Moner, paraire de Barcelona. Aquest cedia entre altres productes 6 quintars i 3 roves de *salsa parrilla*, mentre que el vidrier es comprometia a lliurar *gots de vidre aperiats, ab alguna partida de aquells de cordó, lo qual vidre ha de ser clar, bo y rebedor, a rahó de quinze sous la grossa llisos, y los de cordó a raó de un sou la pesa, los quals gots hègen de ésser roba per a Civilla*[1483]. Una altra operació fou la constitució d'una "companyia", més propera a la "societat" medieval que no pas a les companyies pròpies del seu segle. En ella, Francesc Guanter, adroguer i Lluís Prats, mariner, ambdós de Mataró, temptaren el mercat sevillà amb un conjunt de productes que en aquesta ocasió no incloïen el vi, però sí productes agrícoles procedents del context mataroní, una bona quantitat de vidre i, finalment, ferro, una part obrada en forma de claus, típica manufactura ripollesa[1484].

La significació que tingué Lisboa en el comerç europeu del moment explica que fos un dels indrets que meresqué una atenció preferent per part dels negociants i mariners catalans, tal com s'ha fet palès per a tot el període que abasta aquesta recerca.

L'any 1586, el mercader Pau Sala, associat a Joan Arnau Vilaró en l'anomenada *Compania de Manorcha*, lliurava al patró mataroní Bartomeu Bertran 300 cargues de vi comprades a Joan Palau, amb destinació a "Lisbona"[1485]. Dos anys més tard, el mateix Joan Arnau Vilaró noliejà el *galionet* del mateix capità per a un viatge a la mateixa destinació. L'exhaustivitat del contracte mereix la reproducció de les seves parts més significatives[1486]. Ben pocs dies després, el

1483. AHPB. Not. Nicolau Llentisclar, Llig. 15.

1484. ACA. Arx. Not. Mataró, 1047. 15.VII.1626.

1485. *Llibre portat per mi Pau Sala començat a 24 de juny* (1583). Museu Arxiu de Santa Maria, Doc. Hospital, núm. 1.

1486. Joan Arnau Vilaró, negociant de Mataró nolieja el "galionet *Santa Maria i Sant Elm*", patró Bartomeu Bertran de Mataró, amb destinació Lisboa. "Primerament lo dit Bartomeu Bertran promet y ab la present se obliga a portar e o manar lo dit galionet de la platja de Mataró a la ciutat de Lisboa, regne de Portugal, lo qual galionet stà vuy en dita

mateix patró contractà, amb diferents personatges locals, una assegurança de rescat sobre la seva pròpia persona, durant la realització del viatge esmentat[1487].

L'any 1588 devia ser especialment prolífic en empreses que tenien com a objectius els mercats lisboetes. El setembre d'aquest mateix any, el comerciant mataroní Pere Pau Tarascó contractava el noliejament de la nau *Santa Maria i Santa Helena* del patró Esteve Ferrer d'Arenys de Mar per al mateix recorregut i per a un carregament similar. Una vegada el vi hagués arribat, *lo dit patró Esteve Ferrer sie obligat aguardar lo dit mossèn Pere Pau Tarau quinse dies, axí per descarregar com per a pagar nòlits*[1488]. Per a aquest any es troba també documentada la presència de dos mariners mataronins a la capital lusitana[1489].

Amb el tombant de segle, els contractes de noliejament no es limitaren a la tramesa dels inevitables excedents vínics locals, sinó que hom percep una major implicació i diversificació de les expecta-

platja de Mataró ben asersiat y ben amarinat ab dos caps de cànem de quatre àncoras y ben stany ab sis hòmens mariners. Item lo dit mossèn Joan Arnau Vilaró promet y se obliga que del dia present fins al dia o festa de Sant Joan del present mes de juny carregarà o farà carregar dit galionet de cent cascos de vi y més si més podrà per portar a la dita ciutat de Lisboa. E que los nòlits de quiscun casco de vi que lo dit galionet aportarà e o carregarà donarà al dit patró quaranta reals castellans o la justa valor de aquells per quiscun casco de vi, los quals nòlits haja de pagar lo dit mossèn Joan Arnau Vilaró ço és, de present sinquanta lliuras e los restants nòlits a compliment de tot dins vuyt dies après que dits cascos de vi seran descarregats en terra ferma en la ciutat de Lisbona. E que lo dit Barttomeu Bertran sie obligat pagar la seguretat per les sinquanta lliures rebrà anticipades, si y segons lo dit mossèn Joan Arnau Vilaró pagarà del que assegurarà. Item volen les dites parts que de la present capitulació sien fetes e dictades una e moltes cartes e tales quales demanades ne seran per les dites parts e altres de qui serà interès". ACA. Arx. Not. Mataró, 138, 1.VI.1588.

1487. El dia 21.VII.1588 el patró esmentat contractà una assegurança "sobre la persona de Bartomeu Bertran (...) entenent-se tant solament dita seguretat sie presa sa persona de infels, enemichs o altres corsaris enemichs nostres, entenent tant solament pagar rescat de la sua persona hont se vulla sie, entenent dites parts que sempre que dit Bertran serà arribat salvo y segur de enemichs sie dita seguretat extincta (...) si cars és ço que Déu no vulla que la persona de dit Bartomeu Bertran sie pres de moros o infels e volran enviar per ell per rescatar-lo, que encontinent y sense tardança alguna los asseguradors devall scrits sien tinguts y obligats en pagar quiscú sa part per lo que fermat auran sens allegar ningun gènero de temps". L'import assegurat fou de 98 ducats. ACA. Arx. Not. Mataró, 138, 21.VII.1588.

1488. ACA. Arx. Not. Mataró, 3.IX.1588.

1489. Activitats a Lisboa de Joan Vilaró i Joan Guanyabens, mariners, on morí el primer d'aquests. ACA. Arx. Not. Mataró, 138. 6.I.1588.

tives comercials en aquestes expedicions atlàntiques. L'operació endegada el juliol de 1604 pel negociant mataroní Tomàs Esplugues n'és un bon exemple. Després d'haver fet en els dies anteriors compres de vidre i de bescuit, noliejà la sagetia *Santa Maria i Sant Elm* del patró Benet Cassa *de nasión cathalana*. Hom descriu l'estat general de l'embarcació i posteriorment, a les diferents clàusules del contracte es desplega tot el programa d'una operació comercial estructurada que, utilitzant la tramesa genèrica de vi i l'estructura típica del cabotatge, diversificava els horitzons comercials mitjançant un conjunt de disposicions que possibilitaven al noliejador un bon nombre d'escales —Dènia, Alacant, Cadis, Setúbal, Lisboa i de retorn València—, fixant en alguns casos el nombre de dies d'estada. En aquestes escales Esplugues es reservava el dret de beneficiar o adquirir mercaderies, que serien novament alienades sobre la ruta. Aquesta gestió del viatge es complementava amb un seguit de condicions sobre la resta de mercaderies que la nau podria carregar, i també sobre les condicions de venda dels productes que Esplugues autoritzava a negociar a d'altres membres de la tripulació. Tot plegat implicava un notable *savoir faire*, un domini de l'ofici d'aquesta ja antiga conjunció de mercader-navegant. L'empresa mercantil d'aquestes característiques òbviament s'havia de beneficiar de la ràpida rotació de capitals, amb la conseqüent incorporació dels guanys, si els resultats del mercadeig s'ajustaven a les expectatives que hom havia reflectit en dissenyar l'empresa[1490].

L'any 1620 hi ha documentada una nova operació que segueix a grans trets les línies mestres acabades de definir i que, per tant, confirma la pervivència i el relatiu èxit d'aquestes tècniques operatives. L'operació fou endegada per Antoni Puig, sastre de Mataró, amb el patró Salvador Llauger de Canet, que ho era de la barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Cristòfol*, de 700 quintars. La mercaderia d'eixida era en aquesta ocasió vidre i vi, *tota la quantitat o summa*

1490. "Bien abta de esquina y de costados, bien stanya y con suficiente número de marineros con su piloto y navero, bien axarciada conforme la calidad del navío lo requiere, buena y navegable como al presente lo está y con todos los demás aparejos necessarios y menesterosos para su navegación para cargar en dicha saetia (...) es a saber, de largo y través, desde la dicha villa de Matarón a Lisboa, reyno de Portugal y de la dicha ciudad de Lisboa, bolviendo, asta la ciudad de Valensia. Haziendo las scalas infrascritas (...) -des de Mataró- (...)

que còmodament porà aportar. Les escales tindrien lloc a Alacant i Màlaga, amb dos dies naturals a cadascuna. *Arribat en dita ciutat de Llisbona, obtinguda primer llicentia de les guardes y altres officials a qui pertany, arribat en dita ciutat promet aguardar al dit Puig quinse dies útils y descarregadors y al cap de aquells entregarà lo dit càrrech de vi y vidre al dit Puig o qui per ell serà, conforme las pòlissas*. Apareix com una pràctica força habitual que el negociant es traslladés personalment al lloc de la venda, probablement en una altra nau o potser per via terrestre, on es fixaven els dies que l'hauria d'esperar el patró. Per a la tornada, aquest es comprometia a estar-se un mes a Faro o a Lagos i allí carregar *tunyina o altre pesca o mercaderia*. De retorn es pactava una escala obligatòria a Alacant. Els nòlits s'havien de satisfer a l'arribada a Lisboa i de retorn a Catalunya, 275 lliures en cada ocasió. Si el patró volia esmerçar l'import dels nòlits que havia de percebre a Lisboa en mercaderies per al retorn, podia fer-ho fins a la suma de cent quintars; tanmateix, li calia pagar-ne els corresponents nòlits[1491].

En els anys centrals del segle, malgrat les contingències polítiques i l'advers context bèl·lic, que no podia deixar d'afectar el teixit productiu del país, l'atenció d'alguns mercaders i negociants mata-

vaja via drecha al Maestrado, reyno de Valencia y en Denia y en Alicante y allí en dichas partes cargar las mercantias al dicho Esplugues bien vistas (...) prometiendo -el patró- que de nadie cargará sin su licencia mercantia alguna sinó fuere seis quintales de pinyón, el qual pinyón ha de ir agermanado como hará dicho Splugues del suyo. Y el dicho patrón y la dicha mercancía ha de llavar (sic) el dicho patrón via drecha a la buelta de Lisboa hiziendo les scalas siguientes es assaber, en la ciudad de Caliz aguardando tres dias, si necessarios fueren para el dicho Esplugues pueda vender lo que quiziere, y en la villa de Setuber, reyno de Portugal, se ha de quedar el dicho patrón con la mercantia que llevare dentro el tiempo a dicho Esplugues bien visto. Ittem que el dicho patrón sea obligado como se obliga a guardar el cargo de la buelta en la dicha villa de Setuber o en la ciudad de Lisboa con su saetia (...) y allí cargar sardina o la mercancía a dicho Esplugues bien vista (...) no pudiendo cargar mercancía alguna por otro (...) salvo cinquenta millares de sardina que el dicho patrón con sus marineros quisieren cargar por su cuenta y que los dichos cinquenta millares de sardina no se pueda vender sino con compañia de la demás que por orden de dicho Tomas Esplugues cargaren, que sea agermanada y la dicha mercancía, vía derecha traer y llevar a la ciudad y playa de Valencia, hiziendo escala en la ciudad de Alicante y playa de Gandía". Import del noliejament: 5.600 rals castellans. Se'n pagarien 2.600 a l'arribar a Lisboa i 3.000 a la tornada a València. Es prohibeix al patró fer "barateria de patrón y si se hiziere el danyo que tuviere el dicho cargo sea a cargo y culpa del dicho patrón". ACA. Arx. Not. Mataró, 181. 5.VII.1604.

1491. ACA. ARx. Not. Matró, 229. 6.III.1620.

ronins continuava centrada a l'estuari del Tajo. Cal remarcar les dificultats afegides que la situació política del Principat —sota obediència francesa i en guerra amb la monarquia hispànica— conferia a un viatge d'aquestes característiques. Tanmateix, aquestes mateixes circumstàncies adverses es deurien correspondre proporcionalment amb les expectatives dels guanys.

L'operació es realitzà entre Pau Faubell de Mataró i el mercader francès Simon Villon, capità de la nau *La Primavera*, de 2.500 quintars[1492]. El primer viatjaria com a sobrecàrrec a l'esmentada nau. Les proporcions del vaixell, certament superiors a les habituals de les barques catalanes que realitzaven el mateix recorregut, ben segur que es trobava en funció de la necessitat, explicitada en el contracte, de fer el recorregut fins a Lisboa sense escales voluntàries. La càrrega del vaixell ofereix novetats respecte d'anteriors expedicions. Hom hi embarca 390 cargues, de les quals una part important eren de vi i la resta d'un producte nou, que fins al moment no havia estat documentat en les expedicions mataronines vers l'Atlàntic, l'aiguardent, i que hauria de tenir una importància cabdal en el futur. S'hi incloïen, a més, 3 caixes de fusta plenes de vidre, 300 forcs d'alls, 60 quintars de ferro i 4 botes de tartrà[1493]. La tramesa de l'aiguardent implicava un desenvolupament dels processos enològics que feien possible l'exportació d'un producte amb un elevat cost afegit del qual s'estava produint, en aquell moment i a nivell europeu, un increment del consum i conseqüent demanda. Però també la diversificació de la càrrega exemplifica una ampliació de l'hinterland mataroní com a punt receptor de mercaderies extra locals a la recerca d'un mercat. Des d'un punt de vista econòmic, l'operació també presentava nous matisos. Pau Faubell no era el propietari de la totalitat dels gèneres embarcats, sinó que, com reconeix en una acta posterior, havia rebut part de les mercaderies en comanda de Francesc Gassia i Dionís Major, ambdós mataronins, per tal de beneficiar-les a l'arribada al port de destinació[1494].

1492. ACA. Arx. Not. Mataró, 312. 7.XII.1645.

1493. Tartrat d'hidrogen i potassi, procedent del most que es diposita en el fons de les bótes i cups en forma de crosta cristal·lina.

1494. ACA, Arx. Not. Mataró, 312. 7.XII.1645.

La minuciositat dels pactes permet constatar dos fenòmens. En primer lloc, la dilatada pervivència i vigència dels vells instruments d'associació mercantil heretats de l'etapa medieval. I, en segon terme, constatar com la comanda descrita en aquest contracte superava, en la seva complexitat, les simples trameses de vins referides a les darreries del segle anterior.

La presència mataronina a Lisboa vers la meitat del segle no desaparegué. L'any 1648, els germans Pau i Jaume Pi, vidriers, atorgaven poders a Francisco Feridor, resident a la capital lusitana, per tal que gestionés des d'allí, en el seu nom, els seus afers[1495].

Després d'un buit documental a les primeres dècades de la segona meitat de segle, justificades per les seqüeles dels conflictes polítics, la reactivació dels contactes aparegué amb força a les dues darreres dècades del sis-cents. Per als primers anys del segle XVIII hi ha un interessant document que il·lustra les característiques de les empreses dels negociants catalans a la capital portuguesa[1496].

És en aquest mateix període quan, un cop assolides les relacions lisboetes, hom s'aventurà més enllà a la recerca directa dels consumidors, tot prescindint de les mediacions sempre costoses.

L'any 1685, Josep i Fèlix Tarau noliejaren la barca del patró Miquel Villar d'Arenys de Mar per a una travessia fins a Pontevedra i Marín[1497].

L'any 1699 es carregava a Mataró una caravel·la francesa amb vi i aiguardent amb destinació final a París[1498].

1495. ACA. Arx. Not. Mataró, 1116. 13.X.1648.

1496. Tomàs Mates, passamaner de Mataró, presentà una demanda l'any 1708 contra el patró Gabriel Rossell d'Arenys de Mar. El primer havia actuat com a sobrecàrrec en la nau del segon en un viatge a Lisboa i comprà per compte propi 40 caixes, de sucre, melmelades i, entre d'altres coses que no s'especifiquen, 597.790 sardines. A l'arribada Mates reclamà al patró 50.990 sardines que li faltaren més l'interès "mercantívol" del seu import. Les sardines s'havien traslladat de Lisboa a Salou per portar després a Reus, Barcelona i Mataró. Entre les moltes al·legacions que féu el patró es llegeix: "quant se carregà la sardina no.s comptà aquella per menut, si sols ab mesura de còvens, havent-se primer comptat lo primer cove y de tant en tant se feya escandall de dit covens". Mates diu en parlar de la sardina "...fou molta part d.ella comprada per dit patró y mariners y part per personas juramentadas". La sardina fou venuda a Salou a 4 lliures el miler. L'interès "mercantívol" pactat fou de 2 sous per lliura. ACA. Consulat de Comerç. No. 13.505. 1708.

1497. Miquel Villar d'Arenys de Mar, patró de la barca *Nostra Senyora del Roser i Sant Antoni de Pàdua*, de 2.600 quintars, contractà amb Josep Tarau i Fèlix Tarau, mercaders de Mataró,, la seva barca tripulada per 6 homes inclòs el patró per tal d' "anar dreta via a las costas de Galícia". ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 29.V.1685.

La fita següent es troba ja a Brussel·les, on morí el negociant mataroní Josep Salvador Lledó, amb interessos a la capital dels belgues i a la ciutat de Cadis alhora. Cal destacar que Marià Vieta, la persona que havia de fer les gestions a Cadis i a Brussel·les era la mateixa que els Tarau tenien com a contacte a Galícia.

Per a l'any 1701, es documenta la primera operació directa d'una nau catalana amb carregament d'aiguardent vers els Països Baixos. Concretament, es tractava del vaixell *Sant Antoni*, de 4.000 quintars, patronejat pel capità Sebastià Palau de Blanes[1499]. La presència d'embarcacions o de mercaderies holandeses i angleses a les platges mataronines no havia estat un fet extraordinari en el darrer quart del segle XVII[1500]. Tanmateix, en aquesta ocasió s'havia assolit una fita històrica rellevant. Pagesos, traginers, negociants, mariners i en definitiva, el teixit productiu català, havia aconseguit introduir un producte local d'alta demanda i consum en el gran empori mundial del comerç, prescindint de les habituals mediacions de Cadis o Lisboa i a més, navegant amb una embarcació catalana. I no fou una fita puntual o esporàdica, sinó l'inici d'una creixent i fecunda relació[1501]. Potser el testimoni més rellevant d'aquesta imbricació mataronina i catalana amb les grans xarxes de distribució mundial de mercaderies es troba en el document que signaren, a Mataró, Francesc i Josep Feliu de la Penya i Feu, per tal de rescabalar-se de les

1498. Joan Pou féu carregar a la platja de Mataró per ordre d'Amador Dalmases de Barcelona 46 pipes grans, 11 mitjanes, 30 pipes 1/4 de vi claret i 9 mitges pipes d'aiguardent "sobre la carabela nombrada *Maria*, capitán de ella Francisco Boullat de nación francés para aportar en el puente de la Corona, ría de Ruan para passar en la villa de Paris a drechura al señor Gio Morand, francés de dicha villa". ACA. Arx. Not. Mataró, 485. 23.IV.1699.

1499. Jaume Borgunyí, traginer de Mataró, deixa 86 lliures 14 sous a Joan Gaietà Bori, mariner de Mataró: "...li.n ha dexadas a cambi marítim per comprar ayguardent y aquella carregar sobre lo vexell que Déu fasse salvo anomenta *Sant Antoni*, de port 4.000 quintars capitanejat per lo capità Sebastià Palau de la de Blanes (...) per portar y navegar, Déu volent, des de la present vila a Olanda y de Olanda per retorn a Mataró". L'interès pactat fou la meitat del guany. ACA. Arx. Not. Mataró, 487. 27.VII.1701.

1500. ACA. Arx. Not. Mataró, 370. 3.II.1688. ACA. Arx. Not. Mataró, 487. 28.VIII.1701.

1501. La companyia de Pau Duran compra a Campllonch i Gibert de Mataró 37, 5 pipes d'aiguardent refinada per 3.729 lliures 13 sous, embarcades en la nau del capità Domingo Baldini i destinades a la firma Bilioti y Sardi d'Amsterdam. AHCB. Fons Comercial A-195. Fol. 286-302. 6.XI.1703. El capità Pasqual Bellsolei, per compte de Duran, realitzà diversos viatges a Lisboa i Amsterdam. AHCB. Fons Comercial. Documentació Pau Duran A-197. Fol. 86. Any 1706.

quantitats que els devia el director de la Companyia de les Índies Orientals[1502].

Tanmateix, l'Atlàntic no es solcà sols en direcció nord, sinó que també es féu en una altra direcció prenyada de futur. Gairebé en les mateixes dates en què es produïa la penetració dels productes i dels negociants catalans a la Venècia del nord, es realitzaven ja expedicions vers les illes Canàries. L'any 1685 tres prohoms del negoci mataroní noliejaven una barca francesa amb destinació explícita vers l'illa de la Gran Canària[1503]. Del mateix any és una segona expedició en el mateix sentit duta a terme per un patró genovès, a les ordres de Jaume Mates, candeler de cera mataroní[1504].

A la vista de la informació obtinguda entorn de l'activitat marítima que es féu -indirectament o directa- des del port mataroní, caldria formular un seguit de consideracions sobre la significació de la flota catalana en el període comprès entre les darreries del segle XVI i el primer decenni del segle XVIII.

Un primer punt a plantejar fóra escatir l'abast veritable dels planys de Feliu de la Penya —ressenyats en la introducció d'aquest capítol— sobre la navegació catalana a la llum de les dades aportades per aquest treball. Aquest tipus de jeremiades no eren noves. En els anys vint del segle XVII, un tractadista ja s'havia fet ressò del declivi i de la pèrdua de pes específic de la marina catalana[1505]. Certament, si el que Feliu tenia en ment eren les grans naus de tradició medieval que desplaçaven elevats tonatges, tal com refereix l'anònim autor del memorial citat, la crisi es podria haver qualificat d'absoluta.

1502. "En la ciudad de Matarón (...) parecieron en su persona los señores D. Francisco y Joseph Feliu de la Penya y Feu, en dicha ciudad de Matarón populados, de quienes yo el notario y escribano doy fe que conozco (...) y declaro en dichos nombres de haver deputado y dado todo su poder cumplido el que de drecho se requiere y más haya lugar al señor Joseph de Prado de la ciudad de Amsterdam ausente, como si presente fuesse, para que en nombre de dichos señores (...) y representando a sus personas pueda pedir, haver y cobrar del señor Henrrique van de Bloqueri director de la Compañia de Indias Orientales en Amsterdam todo lo que está deviendo a dichos señores por resto de quenta corriente y de su cobransa dar las cartas de pago, descargos y finiquitos que fueran necessarios. Pero en caso de rehuso, parecer y paresca dicho podatario por ante qualesquiera señores governadores, magistrados, alcaydes y los demás jueces y justicias que con derecho deva...". ACA. Arx. Not. Mataró, 1201. 29.VII.1712.

1503. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 24.VIII.1685.

1504. ACA. Arx. Not. Mataró, 415. 22.VIII.1685.

1505. "Moltes persones de les que vuy viuen, han vist, que ha poc més de coranta anys, que navegaven las naus Iuliana, Fogaçot, Serverona, y altres naus Raguceas, y los mercaders Catalans, carregaven una dellas dos vegades lo any: com és una en lo mes de maig, y l.altre en lo

Tanmateix, si hagués fet esment del veritable eixam de barques que solcaven el mar incansablement, tal com ho refereixen les dades aportades per aquest estudi -que cal remarcar que ha focalitzat la recerca exclusivament en l'àmbit mataroní- la seva valoració hauria estat una altra. Feliu probablement fou també aquí víctima d'un miratge. Enlluernat amb les imatges rutilants que percebia de les potències europees capdavanteres en desenvolupament mercantil, se li feia difícil comprendre que a Catalunya les transformacions es duien a terme a una altra escala, en unes altres proporcions. El món mediterrani havia canviat molt d'ençà de la crisi de 1480, calia un esforç per adaptar-se a uns nous ritmes després de l'esfondrada catalana a les darreries del segle XV. Calgué reconvertir les activitats comercials i les empreses marítimes. En aquest sentit, els grans bastiments no eren pas els més competitius ni els més necessaris. Braudel documentà i explicità encertadament les causes d'aquestes transformacions:

Tanto en el Atlántico como en el Mediterráneo existe un aplastante predominio de las naves de pequeño tonaje. Capaces de cargar rápidamente, se hacen a la vela aprovechando el primer golpe de viento; proletarios del mar, venden sus servicios a bajo precio[1506].

Segons aquest autor, els navilis de gran port acostumaven a donar-se vinculats al comerç monopolístic. En desaparèixer aquests, les embarcacions de port mitjà o petit tendien a ocupar els seus espais[1507]. El mateix autor conclou:

Y el enjambre de pequeños barcos que en el siglo XVII invadió el mar era, al contrario, un signo de prosperidad de este mar, una muestra de su capacidad de enrolar los proletarios del Atlántico y pagar sus servicios[1508].

mes de setembre, enviant-les a Palerm carregades de molt de ferro, y draperia, que s.és vist una vegada la nau Fogaçota, carregada de set mil quintas de ferro, ab mil docentas balas de altres mercaderias; que valia la carregazó dos cents sexanta mil escuts: que tot era diner de naturals y no y avia un diner de foraster". "*Memorial en favor de la deslliberació que la ciutat de Barcelona ha feta al primer de juny 1620. Sobre lo mayor dret han de pagar les mercaderias que seran de forasters*". Barcelona, 1620. Fullets Bonsoms, 2532. Biblioteca de Catalunya.

1506. Braudel, F. *El Mediterráneo*.. Vol. I, p. 392.

1507. "Pero si por una u otra razón se rompían estos monopolios, aparecía inmediatamente un enjambre de naves medianas y pequeñas que se precipitaban alegremente en ese espacio. Estas revanchas de los navíos de pequeño tonelaje parecen haber ocurrido casi siempre durante períodos de incremento del intercambio comercial. Cuando encontramos navíos grandes solos es señal de que los negocios van mal; pero si a los navíos grandes los acompañan otros pequeños las cosas van, sin duda, excelentemente". Braudel, F. *El Mediterráneo*. Vol. I, p. 395.

RELACIÓ DE VIATGES ATLÀNTICS DOCUMENTATS AMB PARTICIPACIÓ D'HOMES O MERCADERIES MATARONINES

DATA	PATRÓ	NAU	QTRS.	DESTINACIÓ
1586	Bartomeu Bertran	-	-	Lisboa
1588	Bartomeu Bertran	Galionet	-	Lisboa
1588	Esteve Ferrer	Sta. Maria i Sta. Helena	-	Lisboa
1593	Joan Guanyabéns	Sta. Maria i St. Feliu	-	Cadis
1604	Benet Cassà	Sta. Maria i St. Elm	-	Lisboa
1620	Salvador Llauger	Ntra. Sra. Roser i St. Cristòfor	700	Lisboa
1624	Gabriel Torres	Barca	-	Lagos
1626	Lluís Prats	Barca	200	Sevilla
1645	Simon Villon	La Primavera	2500	Lisboa
1671	Bartomeu Pons	Ntra. Sra. Esperança St. Josep i St. Simó	600	Costa d'Espanya
1683	Esteve Clariana	Sta. Teresa	1300	Cadis
1684	Josep Aimeric	Ntra. Sra. Bonviatge	-	Cadis
1684	Joan Aimeric	Ntra. Sra. Soledat i St. Joan	-	Cadis
1684	Pau Simon	Ntra. Sra. Roser i St. Antoni de Pàdua	1500	Cadis
1684	Alberto Biale	Ntra. Sra. Roser	-	Cadis
1685	Antoni Reclús	St. Antoni	1000	Cadis
1685	Bernat Malet	Gànguil	-	Cadis-Orà
1685	F. Barlasie	Ntra. Sra. Bon Socors	-	Cadis
1685	Jacques Icard	Sta. Bàrbara	1200	Lisboa
1685	Miquel Villar	Ntra. Sra. Roser i St. Antoni	2600	Galícia
1685	Lluís Caverniae	Sta. Anna	1200	Gran Canària
1685	Alberto Biale	Ntra. Sra. Roser	-	Canàries
1690	Joan de Joncós	Sta. Maria Concepció	1000	Cadis
1693	-	Ntra. Sra. Desemparats		Cadis
1693	Josep Clavell	Ntra. Sra. Concepció		Lisboa
1696	Jaume Serra	St. Simó St. Desideri i St. Antoni de Pàdua	1800	Cadis
1696	Antoni Rosselló	Ntra. Sra. Desemparats	1500	Cadis
1696	Josep Aimeric	Ntra. Sra. Bonviatge	2000	Cadis
1696	Jaume Mandri	St. Jaume	2000	Lisboa
1697	Diego Mallol	Sagetia	-	Cadis
1697	Josep Aimeric	Ntra. Sra. Bonviatge	2000	Cadis
1697	Jaume Serra	-	-	Cadis
1698	Joan Guanaybéns	Ntra. Sra. Roser	600	Huelva
1698	Francesc Maig	Barca	-	Cadis
1698	Nicolau Feliu	St. Ramon St. Antoni de Pàdua i St. Nicolau	1500	Lisboa
1699	Dídac Mallol	Ntra. Sra. Estela	1800	Lisboa
1699	Josep Aimeric	Ntra. Sra. Bonviatge	1500	Cadis
1699	F. Roullant	Maria	-	Rouen
1700	Jaume Casals	Ntra. Sra. Desemparats	1500	Lisboa
1701	Pere Velada	St. Jaume	2000	Lisboa
1701	Pere Labarta	Ntra. Sra. Concepció	-	Lisboa
1701	Aleix Soler	St. Cristòfor	2200	Lisboa

RELACIÓ DE VIATGES ATLÀNTICS DOCUMENTATS AMB PARTICIPACIÓ D'HOMES O MERCADERIES MATARONINES (continuació)

DATA	PATRÓ	NAU	QTRS.	DESTINACIÓ
1701	Sebastià Palau	St. Antoni	4000	Amsterdam
1703	Domingo Baldini	-	-	Amsterdam
1705	Gabriel Rossell	Ntra. Sra. Roser	1800	Gibraltar
1706	Joan Cullera	S. Joan Baptista	2000	Lisboa
1707	Gabriel Rossell	Ntra. Sra. Roser	-	Lisboa

Les dades obtingudes del buidat estadístic avalen l'existència d'una flota de barques amb un tonatge proper als 1.000 quintars —poc més de les 40 tones— que testimonia l'adaptació de la marina catalana al nou context. Pel seu tonatge, eren naus molt ràpides, condició que els era favorable tant en les seves activitats de cabotatge —les més habituals— com a l'hora de fer-se escàpols de les escomeses corsàries. Pel seu cost, relativament baix, i per la curta tripulació de què estaven dotades, podien oferir els nòlits a preus competitius. Per la mateixa raó, la seva construcció i finançament es trobava molt més a l'abast de patrons i petits inversors que no pas les grans embarcacions.

Pierre Vilar també manifestà el seu parer sobre el comerç anterior al segle XVIII amb absoluta rotunditat[1509]. Tanmateix, el propi autor no s'estigué de reconèixer que, d'ençà de 1674, el gran comerç es reconstituïa i s'anunciava un canvi de cicle.

Fou Carlos Martínez Shaw qui feu palesava a la historiografia recent l'abast i les dimensions de Catalunya *en la carrera de Indias*. Aquest autor remarcava com, durant el segle XVII, els vaixells catalans reco-

1508. BRAUDEL, F. *El Mediterráneo*, Vol. I, p. 414.

1509. "Tinguem present que el comerç marítim català de 1433 manejava dos milions i mig de lliures barcelonines, quan el comerç marítim barceloní de 1680 amb prou feines arribava al milió. Veritablement no s'ha de negligir el comerç de les places secundàries. Però la lliura de 1433 contenia quatre vegades més or que la de 1680 i dins d'aquest interval va tenir lloc la revolució dels preus!". VILAR, P. *Manual de la "Compañyia Nova de Gibraltar"*, p. 141, Reus, 1990.

rrien la ruta de cabotatge de la Mediterrània occidental fins a Nàpols, comunicaven amb els presidis nord-africans i també vorejaven la costa oriental de la península *desde Salou a Denia y Alicante, alcanzando el puerto de Málaga y el umbral del Estrecho*. Martínez Shaw, però, constatava tot seguit com a la fi del segle XVII es produí una reorientació del comerç català vers el marc Atlàntic, i així apareixen com a ports de destinació de les naus catalanes Sevilla, Gibraltar, Cadis i Lisboa[1510].

En dates més recents, Josep M. Delgado ha acotat més el problema en el seu estudi sobre el port de Barcelona, definint el període 1492-1714 com una etapa de crisi i de canvi estructural. Crisi pel que fa al model de comerç medieval -exportació de manufactures i reexportació de productes de luxe, navegació d'altura-, però en canvi adaptació a un nou context en el qual hom havia d'importar queviures i productes industrials, la qual cosa es feia principalment mitjançant un eixam de barques de cabotatge, majoritàriament catalanes[1511].

Davant d'aquests posicionaments, convergents en alguns aspectes i divergents en d'altres fóra bo, per intentar cercar respostes, conèixer quina devia ser la posició relativa que correspondria al Mataró que s'ha presentat en aquest treball en el context de la marina catalana. El pare Gil, en parlar contemporàniament dels ports catalans d'aquesta època, feia una llarga relació: Colliure, Port Vendres, Cadaqués, Roses, Salou, Palamós, l'Ampolla, els Alfacs, etc. i, tanmateix, en ella, no apareixia Mataró! D'altra banda, les dades publicades per Josep Maria Delgado sobre el tràfic dels deu principals ports catalans entre els anys 1753 i 1759 atorguen a Barcelona un 12% del comerç català i a Mataró un 6,6%. Per tant, més d'un 80% de l'activitat marítima del Principat cir-

1510. "A fines del Seiscientos, este esquema se ve alterado por un hecho nuevo, la progresiva orientación del comercio catalán hacia el Atlántico. En efecto, siguiendo diversas alternativas, los marinos del Principado frecuentan los puertos de Sevilla, Gibraltar, Cádiz y Lisboa, abriendo una corriente de intercambios basada en la exportación de la producción agrícola e industrial catalana contra la importación de productos coloniales". MARTÍNEZ SHAW, C. *Cataluña en la Carrera de Indias*, Barcelona, 1981, p. 72.

1511. "En primer lugar puede observarse que la Marina catalana del primer tercio del siglo XVII ha iniciado ya un proceso de transformación que culminará en las décadas centrales del siglo siguiente. Por un lado, la crisis de la navegación de altura es evidente (...). Esta situación contrasta con la que puede observarse en el transporte de cabotaje, donde el predominio catalán es abrumador. De las 866 barcas de pequeño y mediano porte documentadas (...), casi un 90 por 100 son de propiedad catalana". DELGADO, J.M. ET ALII, *Economia e historia del puerto de Barcelona*, p. 48.

culava per ports com Salou, Vilanova, Cambrils, Tortosa, Arenys, Sant Feliu, Blanes i Sitges[1512]. Eloy Martín també s'ha posicionat sobre aquest debat assenyalant la importància de la reducció del tonatge dels bastiments i la pèrdua de l'hegemonia barcelonina en benefici d'altres poblacions costaneres[1513].

Semblaria, doncs, necessari canviar l'òptica estrictament barcelonina i ampliar els horitzons de les recerques a l'hora de repensar les activitats marítimes i el comerç català dels primers segles de l'Edat Moderna. Els resultats d'aquesta cata realitzada a Mataró són prou engrescadors.

Assentada aquesta premissa, és cert que el comerç català es trobava en aquesta època en una situació estructural molt diferent de la del període baixmedieval. Constava predominantment d'un seguit de barques que, en un comerç d'àmbit limitat, transportaven productes de consum alimentari d'una població a una altra. Tanmateix, la situació reflectida per la documentació mataronina manifesta, més enllà del petit cabotatge local, una diversitat de rutes més àmplies en el marc del Mediterrani occidental. De forma simultània, també hi hagué un flux progressiu de mercaderies i naus més enllà de l'Estret. A les darreries del segle XVI estaven ja definits els esquemes clàssics de barca-botiga-companyia i, un segle més tard, ja s'havia ancorat al Mar del Nord i a les Illes Afortunades.

Tot el que resta exposat permet afirmar que l'esclat de les activitats comercials catalanes, i entre elles les mataronines enunciades per Joaquim Llovet i Carlos Martínez Shaw[1514], no foren tant l'inici o la descoberta d'unes noves rutes i espais comercials i mercantils inèdits, sinó el retrobament amb uns camins i uns àmbits ja trillats des de les darreres dècades del segle XVI. La represa de les darreries del segle XVII signi-

1512. Delgado, J. M. *Economia e historia del puerto de Barcelona*, p. 67.

1513. "Paralelamente la flota catalana sufrió una importante transformación: Barcelona perdió su hegemonía en beneficio de otros puertos catalanes y los navíos de gran porte fueron subtituidos por embarcaciones de pequeño tonelaje pero muy adaptables al comercio de cabotaje". Martín, E. "El comercio de Cataluña con Andalucía Oriental (1487-1659)". *Primer Congreso de Historia Catalano-Andaluza. Las relaciones comerciales. Del s. XVI al s. XVIII*. L'Hospitalet, 1995, p, 54.

1514. Llovet, J. *Mataró, 1680-1719: el pas de vila a ciutat i a cap de corregiment, Mataró*, 1966. Martínez Shaw, C. "Construcció naval y capital mercantil: Mataró, 1690-1709" a Estudis històrics i documents dels arxius de protocols, VIII, Barcelona, 1980. Martínez Shaw, C. *Catalunya en la Carrera*. p. 156

ficà la superació de les dificultats de tot tipus que assolaren el Principat en els decennis centrals del segle. En realitat, però,no es feu més que resseguir i aprofundir unes línies d'especialització econòmica i de recerca de mercats iniciada a l'empara de la relativa estabilitat que significà el segle XVI, veritable oasi enmig de dos segles curulls de malvestats. Dates com 1674 o 1680 esdevindrien, segons aquesta interpretació, no tant un punt de partida, sinó una inflexió enèrgica i de llarga durada dins d'un procés d'abast, probablement, secular. És des d'aquesta perspectiva que prenen un nou sentit frases com les que se sentiren a la Cort General de 1701:

Les barques de Catalunya són les que gairebé d'una manera exclusiva trafiquen amb mercaderies d'aquesta ciutat de Lisboa, no sols per l'abastament de Catalunya, sinó també d'Espanya[1515].

Aquest pensament, contextualitzat amb el contingut d'aquest treball, reflecteix en una data tan primerenca el paper rellevant assolit pel comerç català en el tràfic marítim a nivell peninsular. Carlos Martínez Shaw ha descrit brillantment l'abast i les implicacions que tingué el viratge vers l'Atlàntic:

...no és només una oportunitat conjuntural, sinó també un símptoma, perquè expressa una ruptura, una opció renovadora: l'abandó del Mediterrani com àrea comercial privilegiada a favor de l'Atlàntic, que significa l'obertura decidida al tràfic ultramarí (...). L'aposta per l'Atlàntic, que és l'aposta per Amèrica, obre una nova època als intercanvis catalans, és un dels fenòmens catalans principals de la història del comerç català en els temps moderns[1516].

1515. Procés familiar del Braç reial de les Corts. 1701-1702, foli 558. Citat per VILAR, P. *Manual de la "Compañyia Nova de Gibraltar"*, p. 131.

1516. MARTÍNEZ SHAW, C. Pròleg al *Manual de la "Compañyia Nova de Gibaltar"*, p. 12.

4. LA RECERCA DELS MERCATS

> *"...y com lo art mercantívol, es lo que més de prompta alsa del pols de la terra, als qui tenen habilitat per a tractarlo, y la habilitat no la acostuma donar Déu nostre Senyor infusa, sino que se ha de adquirir practicant*[1517].
>
> *El mercat i la propensió a l'intercanvi no corresponen a cap estat originari, ni expressen una tendència immanent del desenvolupament de la societat. Es poden considerar des d'una altra perspectiva: el mercat i els intercanvis són els acompanyants de l'especialització*[1518].

El model de creixement que tingué lloc al Mataró dels segles XVI i XVII passà, com ja ha estat referit per l'especialització productiva. En aquest sentit es dugueren a terme diversos assaigs o temptatives. L'especialització vitícola fou un dels àmbits més reeixits, però també tingueren importància la manufactura del vidre, les puntes i la petita metal·lúrgia.

Una de les conseqüències d'aquesta incipient divisió del treball a escala regional era la necessitat de cercar mercats per a la producció més enllà del marc estrictament local. Esdevenia imprescindible eixamplar al màxim els horitzons on ubicar els productes i on cercar els potencials consumidors per garantir l'èxit d'aquestes empreses. Calia avançar dins de la jerarquització dels mercats des dels comarcals als regionals, d'aquests als interregionals fins a assolir, si això era possible, el graó superior dels mercats internacionals. Aquest fou un procés que s'hagué de fer necessàriament en paral·lel amb el desenvolupament de les diverses especialitzacions, per tal de garantir-ne la continuïtat. El potencial de consum no sols de Catalunya, sinó d'Aragó, de Castella i principalment d'Andalusia, no podia pas ser negligit en un marc, en el qual, com digué Braudel, gairebé tots produïen el mateix i on la competència esde-

1517. *"Memorial en favor de la deslliberació que la ciutat de Barcelona ha feta al primer de juny 1620. Sobre lo mayor dret han de pagar les mercaderias que seran de forasters"*. Barcelona, 1620. Fullets Bonsoms 2532. Biblioteca de Catalunya.

1518. TORRAS, JAUME "La construcció del mercat". Els espais del mercat. *II Col·loqui internacional d'història local*, València, 1991, p. 11.

venia especialment dura[1519]. En aquest nivell de la recerca és possible oferir un estudi en paral·lel per tal de copsar la relació existent entre l'especialització productiva i les dimensions dels diferents mercats.

Mercats local i regional

Gràcies a les anotacions del *Llibre de Dèbit i Crèdit* del sabater Blai Fornells, es fa possible conèixer la distribució espacial dels seus deutors. N'hi havia catorze de Mataró i rodalies, cinc de Cabrera, quatre d'Argentona, dos de Llavaneres i un d'Òrrius, Dosrius i Parpers respectivament[1520]. L'àmbit d'incidència d'una activitat que, per la seva nul·la especialització, estava abocada al mercat local era poc més d'una desena de quilòmetres a l'entorn del nucli urbà.

Els mercaders que negociaven amb l'ampli ventall de productes que entraven o eixien del Principat per les platges mataronines donaven recapte als consumidors d'un bon nombre de poblacions catalanes com Sant Celoni, Granollers, Caldes, Vic, Ripoll, Camprodon, Besalú, Calaf, La Seu d'Urgell, Manresa o Vilaseca, definint un mercat d'abast regional pel qual transitava arròs, espècies, paper, pesca salada i principalment teixits i confeccions, a canvi dels excedents locals.

Mercats peninsulars

En el graó superior, ateses les distàncies, únicament podien accedir als mercats interregionals aquells productes que pel seu valor intrínsec, podien superar els importants costos de comercialització. Si eren articles de gran embalum, les despeses del transport sols eren rendibles emprant la via marítima. En la situació contrària —mercaderies amb un important valor afegit i de fàcil transport— les vies terrestres eren tam-

1519. "En los países del Mediterráneo se hacen, pues, la competencia unos a otros, o debieran hacérsela; tienen más que cambiar fuera de su mundo climático que dentro de sus límites (...) Hay que arreglárselas, cueste lo que cueste, entre vecinos, entre regiones abundantes en hombres y regiones poco pobladas, y la cuestión más importante es el aprovisionamiento de las ciudades...". Braudel, F. *El Mediterráneo*. Vol. I, p. 311.

1520. Giménez, J. *Economia i Societat...*, p. 46.

bé interessants. Així doncs, la via marítima fou genèricament utilitzada pel transport dels pinyons i dels productes alcohòlics, mentre que el vidre i les puntes utilitzaren indistintament qualsevol de les dues vies, segons cerquessin els mercats de l'interior peninsular o bé els litorals. Atènyer aquests mercats comportava, però, dificultats addicionals a les del transport. Calia un conjunt d'informacions i de mecanismes per controlar no sols el transport del producte sinó tots els processos intermedis des del moment de la seva expedició fins a la venda. Sorgí així la necessitat de crear una xarxa de relacions interpersonals que garantissin el bon fi de la transacció quan el mercader o propietari del producte no es desplaçava amb ella fins al punt de venda.

A la vista de la documentació localitzada, no gaire nombrosa però sí molt significativa, es constata l'existència d'un teixit de relacions entre mercaders mataronins i factors, corresponsals o apoderats establerts principalment al litoral andalús, però també a d'altres indrets peninsulars als quals els productes elaborats a Mataró tenien accés.

La dada és rellevant en tant que palesa que els contactes —estadísticament escassos— presentats en aquest treball no foren mai operacions aïllades o inconnexes. Al contrari, l'existència d'aquests apoderats o factors del comerciants mataronins a diverses poblacions són el millor indicador d'una activitat econòmica que havia acumulat un gruix considerable d'experiències, per al qual un coneixement dels mercats, de les poblacions i de les persones eren passos previs necessaris. En el moment d'enregistrar notarialment les relacions, d'apoderament per exemple, es reflectia de forma fefaent una opció orientada a unes futures relacions comercials que es consolidaven a partir d'un coneixement o d'uns contactes anteriors.

La dada més antiga localitzada és de l'any 1604. Pere Montalt, negociant de Mataró, concedí poders amplis a favor de Miquel Arquer, també mercader de la mateixa procedència, per tal d'intervenir en els negocis que el primer mantenia amb Cristóbal de Ogeda, mercader de Motril[1521].

Serà, però, a la segona meitat de segle quan aquest tipus de documents apareixen amb més freqüència. La vila de Puerto de Santa María

1521. ACA. Arx. Not. Mataró, 181. 11.VII.1604.

havia de tenir especial interès per als mataronins. L'any 1670 hi residia el mataroní Antonio Ferrer a qui el negociant mataroní Francesc Vilapura nomenà procurador[1522]. L'interès d'aquest document depassa el del simple apoderament, atès que el seu contingut manifesta que la presència d'altres catalans a aquesta població, així com de l'existència de companyies comercials, esmentades tant en present com en futur. No deixa de ser suggeridor —atès el context geogràfic— el paràgraf en el qual s'explicita que el contingut de l'acta ha d'abastar *qualesquier partes del mundo*.

Del mateix any és una altra acta d'apoderament donada per Joan Bonavente Armero, també de Mataró, a favor de Juan Pastor, mercader residint a Puerto de Santa María, pel qual l'autoritzava a percebre les quantitats que li devien els personatges citats anteriorment, que ara apareixien com a residents a l'esmentada població gaditana[1523]. És fruit de l'atzar el fet que Carlos Martínez Shaw hagi localitzat, en relació a aquest context gadità, uns individus anomenats Juan Pastor, Antoni Ferrer i Francesc Mas per a la primera meitat del segle XVIII? O es tracta de la pervivència d'unes nissagues especialitzades en aquestes activitats?[1524]

En el mateix marc geogràfic i a les darreries del segle XVII, es troba un altre personatge vinculat amb les activitats mataronines, Alonso

1522. Poders molt amplis donats en castellà -situació excepcional en els protocols mataronins- per Francesc Vilapura a "Antonio Ferrer, natural de la dicha presente villa de Matarón, residente en Santa Maria del Puerto en el reyno de Andalucía, auzente, como si fuere presente, para que por mi y en mi nombre y como representante mi propia persona pueda demandar, pedir, cobrar y haver ansí en juizio como fuera de.l qualesquier cantidades de dinero, mercantias y otras qualesquier cosas que a mi sólo, o a mi y al dicho Antonio Ferrer mi procurador juntos, se deven o se deverán en tiempo venidero ansí como por Francisco Mas catalán, en Santa Maria del Puerto residente, por razón de qualesquier companyias que se hayan tenido o tendrán entre mí sólo, o junto con el dicho Antonio Ferrer, con el dicho Francisco Mas, de qualesquier mercantias y otras cosas, como por otras qualesquier personas, por qualesquier razones y causas que se puedan pensar en qualesquier partes del mundo". ACA. Arx. Not. Mataró, 331. 21.III.1670.

1523. Joan Bonavente Armero dóna poder ampli a "Juan Pastor mercader residente en Santa María del Puerto en el reyno de Andalucía (....) para que por mí y en mi nombre, como representando mi persona propria pueda demandar, pedir, cobrar y haver ansí en juizio como fuera de.l qualesquier cantidades de dinero mercantias, (...) que a mi se devan o deveran por Antonio Ferrer catalán y natural de la dicha villa de Mataró, o por Francisco Mas, también catalán, residentes también en Santa Maria del Puerto". ACA. Arx. Not. Mataró, 331 8.VI.1670.

1524. MARTÍNEZ SHAW, C. *Cataluña en la Carrera de Indias*. Antoni Ferrer apareix citat a les pp. 219 i 152. Francesc Mas, pp. 62 i 92. Juan Pastor 181 i 182, aquest darrer citat com a carregador d'Índies.

Moreno, a qui Carlos Martínez Shaw ja havia identificat com un dels primers corresponsals catalans a la badia de Cadis[1525].

Alonso Moreno, que un dels documents exhumats defineix com a mercader genovès, apareix per primera vegada com a copartícip en les activitats de Francesc Baró, el qual declarà en el seu testament deure-li 360 peces de vuit, 4 rals de plata i un quart[1526].

L'any 1690, el mateix Alonso Moreno rebia poders notarials del mercader Fèlix Tarau de Mataró per tal d'intervenir en nom d'aquest en les actuacions sobre l'embarg d'unes mercaderies, propietat del mataroní, procedents del nord d'Àfrica[1527].

Les activitats de l'esmentat Moreno no es limitaven a les funcions de mediació; l'any 1691 apareix com a comprador de 15/16 de la nau *Nostra Senyora i Sant Josep*, de 1.800 quintars, propietat del genovès Joan Pesant[1528].

Arran d'aquestes relacions i de la fluïdesa de comunicació i d'interessos entre Catalunya i Andalusia, hom té la sensació que la presència catalana a Cadis a la dècada dels vuitanta havia de ser quelcom quotidià[1529].

No sols l'àrea de l'antiga Gades era objecte d'aquesta comunicació d'interessos i persones: Alhama de Granada existia també una connexió mataronina documentada[1530].

Aquesta xarxa de relacions personals entorn de l'activitat mercantil no es circumscrivia exclusivament a l'àmbit andalús, sinó que també és detectable a Lisboa. A tall d'exemple, en un document transcrit ante-

1525. Martínez Shaw, C. *Cataluña en la Carrera de Indias* ... p. 89.

1526. "com consta ab los comptes tinch de mà de Josep Moner sobrecàrrec de las mercaderias del dit Moreno y mia". ACA. Arx. Not. Mataró, 409. 20.V.1682.

1527. ACA. Arx. Not. Mataró, 420. 6.X.1690.

1528. ACA. Arx. Not. Mataró, 421. 4.IV.1691.

1529. Pau Ceza, mariner de Mataró, fa davant el notari la deposició següent: "...haurà cerca de sinch anys, poch més o manco, que trobant-se ell, dit Pau Ceza en la abadia de Cadis del Regne de Espanya lo anà a trobar Joan Lluch mariner natural de la vila de Tossa, bisbat de Gerona, de dit Principat de Cathalunya, lo qual habita y viu en la ciutat de Marcella, regne de Fransa, dient-li si li volia dexar trenta dos pessas de vuyt sobre un partit de tabaco que dit Lluch aportave y tenia dintre una barca del patró Pere Balades de la vila de Blanes del Principat de Cathalunya, donant per seguretat lo dit tabaco". ACA. Arx. Not. Mataró, 368 1.IX.1686.

1530. Maria Font i Mates dóna poders a Jeroni Font per tal de cobrar de Josep Mestre i Ferrer, negociant residint a "la villa del lama", del regne de Granada, 1.087 rals de vuit. ACA. Arx. Not. Mataró, 1238. 25.IX.1700.

riorment, es comprova com un patró mataroní podia obtenir canvis marítims a la capital lusa per tal de finançar les mercaderies de retorn.

A l'Espanya interior es produí també una situació paral·lela, vinculada sobretot al vidre i a les puntes. Les relacions comercials amb Madrid han estat documentades ja en el segle XVI, però fou en el període següent quan s'intensificaren.[1531] Pamplona[1532], Saragossa[1533], Múrcia[1534], Pastrana[1535] o regions com Galícia[1536] eren objecte de l'interès dels negociants mataronins a través de vies terrestres. Es constata, per tant, l'existència d'un substrat instrumental d'àmbit peninsular ja en el segle XVII basat en unes relacions interpersonals, que vinculava Catalunya i indrets significatius de la Península, no sols a través de les seves naus i mercaderies, sinó també per la concurrència d'interessos dels seus negociants i mercaders, tot assentant les bases d'un mercat interregional que tindria un desvetllament singular en els temps futurs.

Mercats atlàntics: la ruta de l'aiguardent

El nivell superior d'aquesta estructura de circuits mercantils interrelacionats eren els mercats internacionals. La presència de mercaders mataronins a Gènova o Marsella ja ha estat documentada. Hi ha alguna altra dada referida a Jaume Baró que féu alguna estada a Alger de tipus comercial[1537]. Tanmateix, el producte que hauria de permetre el salt dels estrets mercats locals fins a les dilatades rutes dels circuits internacionals fou l'aiguardent.

Aquest producte, que havia de ser la clau per accedir als mercats del que Wallerstein definí com "economia-món", entrà en escena en dates prou tardanes. Segons Braudel, l'aiguardent no havia aparegut a les tarifes duaneres de Venècia fins a finals del segle XVI[1538]. Jaume Torras —

1531. ACA. Arx. Not. Mataró, 1033, 15.VIII.1609. ACA. Arx. Not. Mataró, 182, 12.V.1605. ACA. Arx. Not. Mataró, 1190. 16.VI.1698.
1532. ACA. Arx. Not. Mataró, 1132. 22.VI.1635.
1533. ACA. Arx. Not. Mataró, 1100. 10.IX.1626.
1534. ACA. Arx. Not. Mataró, 1238. 30.VIII.1700.
1535. ACA. Arx. Not. Mataró, 370, 28.XII.1687. ACA. Arx. Not. Mataró, 1238, 14.V.1700. ACA. Arx. Not. Mataró, 1193, 22.VI.1703.
1536. ACA. Arx. Not. Mataró, 483. 23.V.1697.
1537. ACA. Arx. Not. Mataró, B-52. 26.IV.1656.
1538. BRAUDEL, F. *El Mediterráneo...* Vol. I, p. 561.

Probable representació d'un venedor ambulant d'aiguardent. Aquesta pràctica fou molt controvertida i subjecta a restriccions per l'intent de convertir-la en un monopoli municipal. Rajoles dels oficis. Museu de Mataró.

seguint McCusker— situaria a mitjan segle XVII el moment en què la innovació en les tècniques de destil·lació "va fer sortir aquests productes de les botigues d'apotecari per esdevenir beguda popular" [1539].

1539. Em cal agrair al professor Jaume Torras Elias haver-me facilitat el document de treball elaborat per ell i titulat *Productes vitícoles i integració mercantil a Europa, ss. XVI-XVIII. Una panoràmica*, p.6. McCusker, J. "Distillin and Its Implications for the Atlantic World of the Seventeenth and Eighteenth Centuries". a E. Aerts, L.M Cullen & R.G. Wilson, eds.:

A Mataró la documentació presenta els alambins en els inventaris d'algunes masies ja a la darrera dècada del segle XVI[1540], en el que sembla ser una utilització de tipus quotidià o domèstic en la qual res permet pensar en una comercialització significativa dels productes destil·lats, però sí en un coneixement prou precoç de tècniques i instruments.

El primer testimoni de destil·lacions amb la finalitat de comercialitzar-ne el producte alcohòlic resultant es troba documentat l'any 1625, en què un comerciant mataroní acceptava fer-se càrrec del subministrament de les tavernes de Granollers[1541]. Tot just sis anys després es visqué un ampli debat vilatà —forts avalots inclosos— davant l'intent del govern municipal de monopolitzar la venda a la menuda de l'esmentada beguda per tal de fer-ne posterior arrendament[1542]. La mesura col·lidia amb els interessos d'adroguers i altres particulars que destil·laven el seu propi vi, ja que es vetava la venda a la menuda que passava a ser controlada per qui en prengués l'arrendament municipal, controlant així tot el consum quotidià de la població[1543]. Les tensions entre els particulars, interessats a vendre aiguardent al detall pel seu propi compte en perjudi-

Production, Marketing and Comsumption of Alcoholic Beverages since the Late Middle Ages, Lovaina (Leuven University Press), pp. 7-19.

1540. A l'inventari del Mas Pongem es cita "un alembí de aram ab son cobertor y plom". ACA. Monacals, 19.VII,1593. Document facilitat per la Comunitat de Carmelites Descalces de Mataró. A l'inventari del Mas Capella, a la cuina, s'hi trobaren "alembins de aram ja usats". 16.VII.1599. Inventari del Mas Capella fet a instància de Joan Arnau Capella. Facilitat pel senyor Joaquim Aguilar.

1541. Venda d'aiguardent entre Joan Pere Gassia botiguer de draps de Mataró, i Galzerà Puig, flassader de Granollers, conseller i síndic d'aquesta població. Pactes: Gassia ven a la Universitat de Granollers 20 cargues d'aiguardent i a més "tot lo aygardent que haurà menester la dita Universitat de Granollers a obs y per provisió de les tavernes de dita Universitat durant lo temps de un any (...) sempre que le y demanaran, ab tal emperò que la quantitat de ayguardent no excedesca la summa de una càrrega cada semmana, e la qual ayguardent haja de ser bon, rebedor, no sabent a fum ni a dudridura?". El preu fixat fou de 6 lliures per carga. ACA. Arx. Not. Mataró, 233. 5.II.1625.

1542. "Han donat poder als dits honorables Jurats per a que fassen instantia y part formada contra los qui han dit que merexerian que cremassen lo concell y altres paraules malicioses y iniurioses que han dit contra dits señors jurats y concell acerca del arrendament han fet de la aiguardent". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 18.VIII.1631.

1543. Arrendament de l'aiguardent. Sembla que aquesta fou la primera vegada que es feia. Hi ha testimonis d'una forta oposició per part d'alguns sectors i signes clars que fou una mesura impopular. "Al més donant lo dret de vendrer la aiguardent ab pacte que no sia lícit a ningun particular de dita vila y terme vendrer aiguardent sinó és a càrregas y a mitjas càrregas y a barralons y a robas, y que puga y li sia lícit al particular que voldrà vendrer-ne un quarter y dos o tres per a acabar de complir la càrrega, mitja càrrega que vendrà y que no la puga vendrer a

ci del titulars del monopoli municipal, sovintejaren en els anys següents[1544]. A la mateixa dècada, malgrat les prohibicions, es continuà venent aiguardent a la menuda, però es destil·là de forma cada vegada menys casolana i es començaren a embarcar partides d'aquest licor[1545]. En aquests mateixos anys, l'elaboració d'aquesta beguda alcohòlica devia ser prou intensa com perquè la Universitat de la vila hagués de dictar normes sobre la destinació dels productes residuals del procés d'elaboració[1546].

Per a l'any 1645, en plena Guerra de Separació, hi ha constància d'una exportació important d'aquest producte etílic directament fins a Lisboa. Altra volta un membre dels Gassia i el botiguer de draps Dionís Major eren els darrers responsables de la tramesa que es féu en una nau francesa amb capità mataroní[1547]. En els anys centrals del segle es troben referències a expedicions del producte dins de l'àmbit català, una d'elles protagonitzada pel mateix rector de la vila[1548].

En els anys vuitanta i següents es produí l'eclosió definitiva del comerç d'aquests productes amb els ports atlàntics[1549], i això es feu palès en diversos àmbits: un increment de la demanda, una intensificació de la

manco summa de un barraló. Item que no sia lícit a ningun droguer ni altre qualsevol persona de vendrer aiguardent adobada ni sens adobar a dinades ni de ninguna altra manera que sia manco de una roba a pena de tres lliures". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 14.VIII.1631.

1544. "En prejudici dels arrendadors de la taverna y ayguardent alguns particulars de la vila venen ayguardent en dies de diumenge y festa y dies de dejuni, lo que és gran escàndol". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 2.XI.1631.

1545. Sebastià Viola, estudiant, declarà: "...que ell testimoni en les festes de Pasqüa prop passades anà per orde de son pare a sarcar aiguardent y ell testimoni anà en casa de Bernat Bòria cisteller i demanà li venessen mitja lliura de aiguardent la qual li veneren y ell li pagà sis dines y los donà a una filla de dit Bòria". ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 1.IV.1636. L'infractor fou sancionat amb una multa de 9 sous. Viatge al cap de Canet de la barca d'Esteve Veia, patronejada pel seu fill, i que portava per sobrecàrrec a Bernat Vidal. La mercaderia era vi i aiguardent. Participaven a la càrrega patró, sobrecàrrec i mariners. ACA. Arx. Not. Mataró, B-47. 2.XI.1637. Bartomeu Castellar manifesta l'existència en el seu poder de 100 cargues de vi "del qual va fahent aiguardent cadaldia". ACA. Arx. Not. Mataró, B-48. 20.IX.1639.

1546. En l'arrendament que es féu de l'aigua s'indicà expressament "que no es pugui llençar al rech vi dolent de la aiguardent". ACA. Arx. Not. Mataró, C-11. 11.VI.1632.

1547. ACA. Arx. Not. Mataró, 312. 7.XII.1645.

1548. ACA. Arx. Not. Mataró, 314. 12.XI.1649. El rector de Mataró, Antoni Partella contra Josep Mallol, mariner. El rector li havia encomanat una partida d'aiguardent perquè la vengués a l'Empordà, concretament dues cargues i tres 3 barralons. ACA. Arx. Not. Mataró, B-52. 3.VII.1656.

1549. Entre molts altres testimonis ja citats. ACA. Arx. Not. Mataró, 452. 13.III.1683. ACA. Arx. Not. Mataró, 453. 30.I.1685. ACA. Arx. Not. Mataró, 375. 12.VIII.1693.

producció i, conseqüentment, en l'aparició d'uns nous estímuls per a les transaccions i els intercanvis.

Jaume Torras, en el treball ja citat, insisteix en la creixent demanda que hi hagué en aquest període d'alcohols tant per al propi consum a les zones del mar del Nord com per a la seva introducció fins als mercats del Bàltic. Pel gener de 1688, dos homes de negocis anglesos sol·licitaven garanties sobre la repatriació dels capitals que tenien invertits en el Principat. Havien creat un centre de destil·lació a Barcelona i restaven altament interessats a mantenir la negociació amb els excedents vínics del Principat[1550]. Les raons del seu interès per la producció catalana s'explicitaven en un informe annex que acompanyava la petició. Bàsicament s'havia aconseguit una qualitat similar —fins i tot superior segons el document— a l'aiguardent produït a la França atlàntica, i amb uns costos fiscals inferiors segons concloïa el text que apuntava cap al futur amb optimisme: *...pues de uno o de otro modo siempre baxará el precio de la de Cathaluña, sin pérdida de su ganancia, y con ventaja de ser mayor el gasto...*[1551].

1550. "Han establecido un negocio de vino y de aguardiente que es de tanto más combeniencia para los habitantes del pays, quanto por este medio consiguen, no solamente vender los vinos buenos, sino es también los que no se pueden guardar, los quales sirben para hacer el aguardiente y los otros se traen a Inglaterra en donde asta aora han tenido arta aprobación, cuya experiencia hace esperar que este comercio (así de aguardiente como de vino) que llega al pie de siete mil toneles al año, se aumentará cada día insensiblemente, de más en más. (...) este comercio no se hace simplemente por vía de trueque, transportando de Inglaterra a Barcelona plomo, pescado seco, hierro blanco, algunas sargas y ciertas frissas, sino también con dinero en especieque invian a sus factores así para la compra de sus vinos como para socorrer de antemano a los dueños de las viñas y animarlos por este medio a que las cultiben (...) con la seguridad de que será cierta la venta de lo que produgeren..." Els mercaders semblen ser Arthur Shallet i Gilbert Heathcot. ACA. Consell D'Aragó, 456, plec nº 1. 3.IV.1688. Citat per Emili Giralt.

1551. "...estos hombres an adelantado este comercio de suerte que quando le empezaron tres años ha, no llegava a seteçientos toneles la saca de aguardiente, que era la carga de un navío mediano. El passado llegaron cinco con más de tres mil y quinientos toneles y este año esperan que passará de siete navíos, porque an enviado algunos officiales para rafinar la aguardiente, que lo an echo de suerte que ya es más clara, más fuerte y más sabrossa que la de Nantes, y la venden al mismo precio, no obstante ser considerable la diferencia aquí de los derechos de los vinos y aguardientes de Francia a las de España, y según el establecimiento que an dado creen que el año que viene será aun más barata, esperando que si huviere Parlamento podrían igualar los derechos de una y otra nación, o baxando los de España o subiendo los de Francia, pues de uno o de otro modo siempre baxará el precio de la de Cathaluña, sin pérdida de su ganancia, y con ventaja de ser mayor el gasto...". ACA. Consell D'Aragó, 456, plec nº 1. 3.IV.1688. Citat per Emili Giralt.

La presència creixent d'alcohols catalans a l'Atlàntic Nord es trobava, per tant, induïda per una demanda creixent però també pel joc inestable de la competència amb la producció vínica francesa que es destinava a ser destil·lada. Fets tant conjunturals com una diferència aranzelària podien ser un estímul per decantar l'interès dels grans comerciants dels centres productius atlàntics als mediterranis i, més concretament catalans. Tanmateix, el fet que la producció catalana tingués com a alternativa els alcohols de la França atlàntica és tot un indici de la maduració i desenvolupament que havia assolit aquí l'elaboració d'aquests licors.

Altres factors, a més dels aranzelaris, incidiren en la competitivitat entre les zones productores. El caràcter inestable de les relacions diplomàtiques entre les potències europees del moment tingué un paper determinant en l'èxit de la producció mataronina i per extensió catalana. La política hegemònica de la monarquia francesa propicià unes situacions que inevitablement havien de perjudicar l'exportació dels seus excedents vinícoles i que, per tant, afranquien el pas dels alcohols mediterranis vers els consumidors de l'Atlàntic. Un important document il·lustra de forma pregona aquestes circumstàncies. Pel juliol de 1692, els Estats Generals d'Holanda determinaren crear un aranzel de 72 florins per pipa d'aiguardent també sobre els vins forasters, fos quina fos la seva procedència, per tal de vetar l'entrada als Països Baixos de mercaderies o productes de França, amb els quals s'estava en guerra. El Marquès de Castel Moncayo trameté l'acord dels Estats Generals a les autoritats espanyoles tot indicant *...el perjuizio que se seguirá a los súbditos de v.m. particularmente a los de Barcelona que son los que más comercian en este género en Holanda...* Se sol·licità informe per presentar al Consell d'Aragó per valorar la situació on, entre altres coses, es feien les següents consideracions:

...porque del citado acuerdo se ha de seguir a su contratación perjuicio por dos razones. La una es que recargándose sobre el crecido derecho que ya se paga oy en la introducción de sus aguardientes el de 72 florines por pipa y media, conteniendo 30 vergas, y el espíritu de vino a proporción (...) vendrá a salir a los cathalanes tan cara la aguardiente puesta dentro de Estardam, que será preciso augmentarle el precio en considerable cantidad y d.esto se les seguiría igual dificultat en el despacho, quando aora lo logran muy corriente.

La otra por ocasión de que cargándose el derecho con igualdad en las aguardientes sin excepción ni differencia de lugares donde ayan sido hechas ni de donde vengan (...) ha de facilitarse precisamente la entrada de aguardientes franceses en aquellas Provincias, ya que no directamente, a lo menos, conduciéndolas a Amburgo y otros puertos neutrales, y siendo tan vezinas a Olanda las costas de Francia será mucho menor el gasto de transporte del que tienen los catalanes en tan larga navegación; y así saldrán siempre más baratas aquellas aguardientes y por consiguiente tendrán mayor despacho, como se experimentó todo el tiempo que duró la paz, asta el rompimiento de la guerra presente, den de el qual se ha venido a poner totalmente corriente esta negociación (...).

Així doncs, és evident que l'accés de la producció catalana al mercats del nord s'incentivava en les situacions en què la producció franca restava immobilitzada pels enfrontaments bèl·lics, cosa que tenia una repercussió immediata en l'agricultura catalana, tal com reflecteix l'informant del Consell d' Aragó de forma meridiana:

En tiempo de paz en que la Francia con el libre comercio abastecía con sus vinos y aguardientes todas las Provincias del Norte y eran pocas las que de este Principado se expendían, havia descendido tanto en el precio del vino que por la gran multitud de viñas que se habían plantado en muchas partes de sus costas y señaladamente en el Campo de Tarragona, y sus vezindades llegó a venderse la carga regularmente a ocho, nueve y lo mas alto a diez reales de bellón, por cuya causa se vehían precizados los labradores a dexar perder sus viñas por no sacar de beneficio lo que expendían en el coste de la labranza, con notable daño de sus dueños y familias que vivían d.ellas. Y desde que con la prohibición de comercio con Francia han tenido salida y despachádose corrientemente las aguardientes de la Provincia para las provisiones de Olanda, se han animado los labradores no sólo a la conservazión de las antiguas viñas, sino también a plantar de nuebas, por haberse augmentado el precio de los vinos, vendiéndose a 25 o más reales la carga de los inferiores que se consumen en las aguardientes, con que ha crecido grandamente la labranza de las viñas con notable beneficio de los pobres que no hallavan donde trabajar...[1552].

1552. "Logran otra combeniencia los naturales de Cathaluña y singularmente los del campo de Tarragona (donde está más corriente esta negociación) con las manifeturas que son necesarias para labrar aguardientes, haviendo a este fin el consul de Olanda fabricado una officina

És fàcil concloure, a la vista d'aquestes consideracions, que la política exterior francesa podia condicionar positivament o negativa tota l'activitat econòmica i comercial que originava a Catalunya el *labrar aguardiente*. I per extensió, una determinada situació d'hostilitat amb França per part de la monarquia hispànica i els seus aliats podia esdevenir una garantia d'èxit per tots els interessats en la negociació dels alcohols.

Aquestes noves possibilitats de negoci que s'albiraven més enllà de Gibraltar es visqueren intensament a escala mataronina i generaren una reestructuració a escala local de tots aquells elements que incidien en el producte final: increment de les terres destinades al conreu de la vinya, modificacions en la normativa local sobre aiguardents, proliferació de les *oficinas* per a obrar-ne i aparició de persones forasteres interessades en la negociació del producte.

El primer aspecte ha estat ja estudiat en el decurs d'aquesta recerca, en el capítol dedicat al marc agrari. Pel que fa al segon, és interessant constatar com es va produir una significativa transformació de la normativa municipal que regulava aquestes matèries. La Universitat de la vila havia imposat secularment una fèrria política proteccionista entorn dels interessos dels vinyaters locals, que s'exemplificava en la prohibició de negociar a la vila vins collits fora del terme. Quan es produí l'eclosió de l'aiguardent, s'afegia un nou element al debat. La normativa vilatana podia bascular notablement segons quins fossin els interessos representats en el consell de la Universitat. Si hi havia predomini de propietaris agrícoles, generalment s'aplicava una política aranzelària

grande en Villaseca y otras sumptuosíssimas los Cónsules de Inglaterra y un genovés en la villa de Reus, sin otras muchas de menor consumo que particulares, labradores y negociantes han fabricado y fabrican todos los días y se trata de hazar otro muy sumptuosa en la Ribera de Ebro y otra en Villafranca de Panadés de nomenos hechura, que todo redunda en beneficio de los mismos naturales del país. Y se da por consiguiente que en el año presente y los dos antezedentes se han empleado por las aguardientes de ochenta a cien mil cargas de vino y aun hay esperanzas de que ha de ser mayor el augmento en los años venideros con grande alibio y combeniencia de los cathalanes. No sólo goza este Principado el beneficio refferido de sus aguardientes, sinó otro mayor y de grandísimo útil, pues por este medio se evita el que no se saque el dinero, que todos los años en considerable cantidad se remitía efectivo a las partes de Olanda para la compra de bacallao, anascote, chamallotes, lienzos, albornozes, pimienta y otras cosas d.este género que vienen de aquellas Provincias o por medio de sus mercantes, que aora con el valor de las aguardientes se recompensa de calidad". Signa l'informe Miguel Juan Taverner i Rubí. ACA. Consell d'Aragó, 465. 28.X.1692.

dissuasòria per a l'entrada dels aiguardents o dels vins per obrar. Però si els mercaders i negociants aconseguien un cert pes a les decisions del màxim òrgan de govern municipal, es cercaven fórmules per flexibilitzar les rigideses. Així, a tall d'exemple, l'any 1677 coincidí amb un moment de rigidesa reglamentista: *...tot lo vi y ayguardent que no sigui del terme qui vingui a Mataró per embarcar-se pagui per cada càrrega de vi dos reals y per quiscuna càrrega de ayguardent vuyt reals...*[1553]. Aquestes disposicions solien ser un niu de conflictes perquè es donaven situacions de propietaris de terres en altres termes que eren obligats a pagar en introduir els seus vins a Mataró o, en el cas d'eximir-los d'aquesta obligació, apareixia de sobte una sobreabundor de persones que tenien vinyes més enllà del terme municipal de la vila. L'any 1690 la normativa havia esdevingut clarament permissiva. El vi foraster podia embarcar-se a Mataró *pero que no se entre ni passe dins las murallas sinó per fora vila ab que antes de descarregar-lo se dega aquell denunciar als senyors jurats...*; tanmateix, no era gravat aranzelàriament. Semblantment es disposà per a l'aiguardent[1554]. Tot just l'any següent s'anunciava una clara victòria del proteccionisme més exacerbat[1555].

Òbviament, cadascun dels sectors implicats en aquestes polítiques —els propietaris de terra i els negociants— maldava per capitalitzar en benefici propi els guanys que havia generat l'extraordinari increment de la demanda. És en aquest mateix context d'expectatives de ràpids beneficis i d'ebullició dels interessos diversos i contraposats, que confluïen en la destil·lació de l'alcohol, que es documenta la presència de nego-

1553. ACA. Arx. Not. Mataró, C-17, 20.I.1677.

1554. "Item serà lícit y permès a qualsevol entrar aiguardent forastera ab bótas enteras denunciant-la primer ans de entrar-la...". ACA. Arx. Not. de Mataró, C-18, 5.XI.1690.

1555. "Primo que tota la aiguardent forastera que.s trobarà haver-hi en la present vila de Mataró y en son terme se dega posar en manifest dins vint y quatre horas des de la present crida en avant comptadores. Item que la dita aiguardent no.s pugue vendrer en manera alguna en dita present vila y terme, ans bé, se hage de treurer aquella fora dita vila y terme dins quinse dies primers vinents. Se prohibeix totalment lo entrar de aquí al devant en dita vila y terme de Mataró aiguardent forastera. Item se notifica que fent-se lo contrari en las sobreditas cosas se incorrega en las penas matexas que estan posades acerca la prohibició del vi foraster y ab la que en lo mateix concell del die present novament se ha augmentada com baix se dirà. Item ha resolt també dit concell que en lloch de la pena pecuniària de dotse lliures que estava posada per qui entraria vi foraste, sie de aquí al devant dita pena deu lliures per cada bóta y per cada barral, barreló o altre qualsevol vas de qualsevol specie sie ab que se entrarà vi o aiguardent forasters, la qual pena sie aplicada ab la matexa forma". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18, 22.V.1691.

ciants forasters atrets per les mateixes raons. L'any 1693 Joaquim i Francesc Mascaró, mercaders de Barcelona, s'adreçaven a les autoritats mataronines informant-los del seu interès a establir a la vila *"...una oficina a effecte de fer en ella tot gènero de ayguardent..."*; tanmateix, l'objectiu principal de la seva comunicació era poder garantir la llibertat d'introduir i exportar els vins i el producte elaborat sense entrebancs aranzelaris[1556]. La resolució municipal a aquesta demanda ocupà gairebé cinc pàgines manuscrites a les quals es fixaven tota mena de condicions i garanties als peticionaris. Tot just l'any següent, en virtut del moviment pendular ja esmentat, es produïa tota una declaració de principis de liberalisme econòmic entorn del tan disputat tema:

...se concedeix a tothom y qualsevol persona de qualsevol estat y condició que sien axí naturals y habitants de dita present vila de Mataró com forasters y de qualsevol part sien lo permís, facultat y llicència de fer y fabricar aiguardent de tot gènero y especie en dita vila de Mataró y son terme y entrar per dit efecte en dita vila y terme y traurer de aquells vi y aiguardent forasters de tot y qualsevol especie sien, líberament y sens embràs algú y sens que per aquells se hage de contribuhir en cosa alguna axí de drets de entrada y exida com de qualsevols altres que per ventura en esdevenidor seran posats per la present vila.

Tot i que s'ha de dir que la venda de vi a la menuda i també la venda de vins forasters continuava estant prohibida, l'aposta dels legisladors per la lliure circulació de l'aiguardent era absolutament diàfana[1557].

1556. "...y si bé afectan posar y fabricar aquella en esta vila, però conciderant no poder-los ser de conveniència, si no és que la Universitat de ella concentés a lo que baix se suplicarà, per lo que posan a la concideració de v.m. lo gran gasto que aporte en si dita fàbrica y sa continuació y los útils que an de resultar tant al comú com als habitants de la present vila que a més que són patents, se manifestan bastantment de las conveniències que an acarreat al Camp de Tarragona semblants fàbricas. Per tan suplican dits Mascaró que en la deguda forma se'ls sie concedit lo poder librament y sens embaràs algú en tot temps entrar y traurer de esta vila tota espècie de vins y qualsevols altres cosas axí vinguts per mar com per terra que conduyran y seran necessaris per la dita fàbrica y continuació de ella, sens que agen de contribuhir cosa alguna dits Mascaró així de drets de entrada y exida, com de qualsevols altres que per ventura en esdevenidor seran posas per la present vila.". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18, 16.IV.1693.

1557. "Item se concedex també a qualsevols personas lo permís, facultat y llicència de poder líberament y sens embràs algú en tot temps entrar y traurer de dita vila y son terme per lo fi y effecte sobre mencionat de fer y fabricar aiguardent las cosas infrascritas, axí vingudas per mar com per terra, que seran concernents y conduhiran y seran necessàrias per la dita fàbrica y continuació d.ellas com són llenya, sercols, fusta per bótas, ferro per sèrcols per bótas y bótas ja fetas, sens que se hage de contribuir per ditas cosas en cosa alguna axí de drets de entrada com

Com a colofó d'aquesta ambivalència de les directrius locals, heus aquí un testimoni rellevant. L'any 1698 Joseph Shallet, cònsol d'Anglaterra al Principat, sol·licitava, a través dels seus representants mataronins, autorització per embarcar una partida de vi des de la platja de Mataró. Tot i oferir un bon nombre de garanties al govern mataroní, aquest hi accedí després de fixar disposicions prou oneroses[1558].

Aquest document permet passar a considerar la presència d'una de les personalitats forasteres més rellevants per la seva actuació al Principat. Els interessos de Joseph Shallet a Mataró es trobaven representats per l'adroguer Joan Pou, que té documentades diverses gestions per compte de Shallet i el seu associat Mitford Crowe[1559]. Una altra personalitat rellevant documentada fou l'anomenat cònsol dels holandesos Joan

de qualsevols altres que per ventura en sdevenidor seran posats per la present vila o Universitat de ella". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18. 4.VI.1693. L'any 1694 reapareixien de bell nou les posicions contràries en defensa dels interessos dels vinyaters "per quant se troba que certas perçonas tenen vi foraster en la present vila que no és a fi de fer aiguardent y per conseguent los és totalment prohibit tenir en dita vila lo dit vi, determinaren que lo tal vi se manifeste als jurats y aprés se trague de la present vila y terme, y quant se trague se haje de manifestar altra vegada als senyors jurats sens que se'n pugue vendrer en manera alguna en gros ni a menut en dita vila y terme". ACA. Arx. Not. Mataró, C-18. 9.VII.1694.

1558. Petició presentada al Consell: "Magnífchs senyors jurats y savi consell. Felix Plantí y Joan Pou (el primer és botiguer i el segon adroguer) per part de don Joseph Shallet, cònsul de Inglaterra en lo present Principat, dihuen a vostra excelència que desitja fer un carregament de vi en la present vila y com per sas conveniències vulle carregar part del càrrech de vi foraster y la major part de vi de assí. Per tant suplica a vostra excel·lència sie servit concedir-li lo trànsit per dita part de vi foraster a fins a tant se li fassa dit carregament, oferint los suplicants a posar lo dit vi foraster en magatsem y de entregar la clau a dits senyors Jurats a fi que vostra excel·lència tinga tota seguretat que no se puga esmaltir assí dit vi, lo que rebran a singular favor...". Resposta de la vila: "Sie concedit com concedexen lo sobredit trànsit ab condició empero que la major part del vi del sobredit càrregament se compre dels habitants en la present vila de Mataró y son terme, declarant també que lo vi que se entrarà foraster quant exirà o se traurà hage de ser acompanyat ab major part de vi comprat dels habitants d.esta vila y terme y que los senyors jurats puguen posar per dit efecte los guardas los aparexerà convenients, los quals hagen de pagar los amos de dit vi y que se entreguen las claus dels magatsems a hont se posarà dit vi als senyors jurats y també que fent-se lo contrari al sobredit se incorrega en las penas té la Universitat imposades...". AMM. Acords. 11.XI.1698.

1559. L'any 1699 el patró Nicolau Feliu, de la barca *Sant Ramon*, de 1.800 quitars, pagà a Joan Pou, com a representant del cònsol anglès, la part que li corresponia d'un carregament d'aiguardent que Feliu i la seva tripulació rescatà d'un vaixell anglès que fou abordat per l'armada francesa. ACA. Arx. Not. Mataró, 1237. 27.IV.1699. Uns anys més tard, el mateix Joan Pou presentà una lletra a càrrec de Jaume Mandri, negociant de Mataró, lliurada per Pedro de Miranda de Lisboa el 8 de març de 1707 per import de 500 dobles, a l'ordre de Guillelmo Brook i Josep Guston. Aquests l'endossaren a Shallet y Crowe de Barcelona, i aquests la remeteren a Pou. Mandri es negà a acceptar la lletra per no tenir-ne carta d'avís, efectes ni conèixer al lliurador. ACA. Arx. Not. Mataró, 565. 2.V.1707.

Kies. L'any 1684 rebia una consignació en efectiu per part de Pau Lledó[1560]. Al mateix Joan Kies, actuant associat amb Arnäld Jager, se li anotaren en el tauler del General diverses importacions d'anascots, pebre, sucre, clavells, canyella i blavets d'Holanda[1561].

La presència de les companyies Shallet i Crowe i Kies i Jager no és de cap manera anecdòtica. Referint-se a la primera, Carlos Martínez Shaw destacà el fet que es tractés d'una de les companyies més rellevants per al període comprès entre els darrers anys del segle XVII i de la Guerra de Successió. Semblantment s'esdevindria amb la firma del cònsol holandès Joan Kies. Ambdues societats compartiren —no pas accidentalment— el fet d'estar encapçalades per representants diplomàtics de les respectives nacions, amb una atenció preferent vers els mercats atlàntics[1562].

Tanmateix, malgrat la presència d'aquestes importants personalitats del món dels negocis del moment, Mataró no aconseguí reeixir com a gran centre de producció i de destil·lació. Aquests tingueren tendència a instal·larse a indrets del Camp de Tarragona —Shallet i Crowe ho feren a Reus—, altres a Vilafranca del Penedès, mentre que a Mataró l'operació de cremar el vi continuà essent una pràctica casolana, aïllada, mancada de les aportacions de capital i de les innovacions tecnològiques imprescindibles. Com a exemple, sols citar que la "fàbrica" proposada pels Mascaró molt probablement no es devia dur a terme, o bé no ha deixat cap petja documental. En canvi el que sí han conservat els protocols notarials és l'existència d'obradors que ofereixen la impressió d'un notable "minifundisme" productiu, sense que el que tenia per titular Francesc Feliu de la Penya fos una excepció[1563].

A l'hora de cercar la causa d'aquesta atomització generalitzada de les destil·leries mataronines, tots els indicis semblen apuntar vers el conservadorisme econòmic practicat pels dirigents polítics de la vila. Aquells

1560. Pau Lledó, menor de dies, passamaner consignà a Joan Kies cònsol dels holandesos, 700 lliures segons pactes signats davant del notari Bonventura Vila de Barcelona. Sense data. ACA. Arx. Not. Mataró, 452. 15.X.1684. Pau Lledó fou el pare del comerciant Lledó mort a Brussel·les.

1561. ACA. Generalitat, D-48. 26.I.1678 Importació de pebre per valor de 5.378 lliures. 12.II.1678, anascots, 1230 lliures. 1.IV.1709, pebre 4944 lliures, sucre 556 lliures, clavells 969 lliures, canyella 999 lliures, blavets d'Holanda 4.313 lliures.

1562. MARTÍNEZ SHAW, C. *Cataluña en la carrera de Indias*, Barcelona, 1981, pp. 57-59.

1563. Inventari de Francesc Gassia, ciutadà honrat de Barcelona. A la casa del carrer d'en Palau es trobà "un alambí de aram y plom usat, dotse barrilons de fusta...". ACA. Arx. Not. Mataró, 345. 23.I.1654. Inventari de Francesc Català i Modolell de Valleix. Cita un alambí amb

defensors *avant la lettre* del *líbero comerç* en el tema del port franc mantingueren una política de rígid tancament quan es tractava de preservar el fruit de les seves vinyes. Calia, sobretot i abans que tot, negociar el vi propi obstaculitzant fins als límits ja descrits la penetració de productes foranis. Òbviament, una fàbrica com la dels Mascaró o la dels Shallet i Crowe no podia tenir gaire interès en un mercat tan inelàstic com era el mataroní. Les grans destil·leries no podien fer diferenciació sobre el terme municipal de procedència a l'hora de comprar els vins per cremar i difícilment considerarien seriosament instal·lar-se en un indret on se'ls obligava a posar guardes als vins foranis que introduïen!

Com a conseqüència del que resta exposat, durant el segle XVIII Mataró romangué en un lloc secundari respecte dels grans centres de destil·lació catalans.

Si l'aiguardent havia estat la clau per al que Jaume Torras ha denominat "integració mercantil del Bàltic, el Mar del Nord i la Mediterrània en el segle XVII"[1564], calia estar amatent a aquelles situacions que alteressin el normal accés dels productes locals als grans circuits de comerç europeus. Així, davant les prohibicions d'exportar vi a Cadis, es feren intenses gestions per resoldre el contenciós[1565]. De la mateixa manera, a la Cort General de 1702 productors i negociants aconseguien el reconeixement públic de les seves aspiracions sobre la llibertat d'exportació de vins i aiguardents[1566]. Amb tot, aviat s'hagué de prendre posicionament, pels mateixos motius, en una qüestió molt més delicada.

olla. ACA. Arx. Not. Mataró, 411. 24.I.1685. Inventari dels béns de Salvador Vinyals, pagès d'Argentona, en el carrer de la Font: "En lo barri y en la oficina del ayguardent. Primo una olla de aram de fer ayguardent de dos càrregas, usada ab sa axeta de coure y un ambut de fusta ab canó de aram per dita olla y ab canons de aram per lo guarniment de dita olla y sefareig (...)". ACA. Arx. Not. Mataró, 450. 15.VI.1711. Inventari dels béns de Francesc Feliu de la Penya: "Ittem trobam que dit deffunct quant vivia tenia y possehia tota aquella casa ab son magatzem per fer aygua ardent ab dos portals obrints ab son hort, safareig al devant de ella de tinencia de dos quarteras y mitja de sembradura poch més o menos dins la qual casa se la trobat lo seguent Primo dos ollas de quatre càrregas quiscuna ab sos taps y trompas tot de aram y dos axetas de bronse per fer ayguardent, usadas. Item vuyt botas molt dolentas de posar aygua ardent". ACA. Arx. Not. Mataró, 450. 12.VII.1712.

1564. Torras, J. "Productes vitícoles"... p. 10.

1565. AMM. Acords. 2.XII.1699, 1.II.1700.

1566. "Com lo Principat de Catalunya summament interessa en poder traurer y enviar líberament a altres Regnes, tant de la Real Corona de vostra Magestat com en altres los fruyts y altres cosas de que abunda y en particular lo vi, tant en especie com fet de aquell ayguardent; del qual per cullir-se vuy tanta abundància no podria beneficiar-se no trahent-ne líberament fora del

Joaquim Albareda ha aportat testimonis, ja l'any 1701[1567], que manifestaven les prevencions que existien davant l'actitud de la monarquia espanyola respecte del comerç atlàntic. En aquest context, quina podia ser l'actitud mataronina davant dels importants esdeveniments polítics que s'havien de precipitar a curt termini? Sovint s'ha dit que Mataró fou un nucli decididament austriacista durant el conflicte dinàstic. Per justificar aquesta interpretació, s'havia invocat el fet que fou una de les primeres poblacions a reconèixer l'arxiduc Carles, que hi desembarqués la seva esposa després de les esposalles celebrades per poders o la vinculació dels Feliu de la Penya amb la ciutat, etc. Tanmateix, després d'haver constatat la vinculació mataronina de Joseph Shallet, cònsol britànic, i de Mitford Crowe —plenipotenciari de la reina d'Anglaterra en els Pactes de Gènova—[1568], així com la presència del cònsol holandès Joan Kies, podia l'aposta política dels dirigents mataronins haver estat una altra? Hom abraçà amb pragmatisme l'opció austriacista, sens dubte per raons diverses. Nogensmenys, considerant les possibilitats que per a la producció vitivinícola mataronina s'obrien en el Mar del Nord amb l'enemistat amb la monarquia francesa, calien altres arguments? El posicionament austriacista era, per tant, –ultra altres implicacions ideològiques- una estratègia més per consolidar-se en els mercats internacionals, estratègia que hom no dubtà a jugar des dels primers moments.

Principat. Y de alguns anys a esta part los lloctinents de la real magestat, governadors de la plaça de Tarragona, Torra de Salou y altres parts marítimas y altres del present Principat hagen de fet introduhit contra las Generals Constitucions y en particular contra lo disposat en la Constitució VI del títol de vegtigals y leudes, etc. impedir lo traurer vins y ayguardent del present Principat sens pagar certa quantitat per cada càrrega o bóta (...) per ço suplican los tres estaments plàcia a vostra magestat estatuhir y ordenar (...) no pugan los llochtinents de vostra real magestat, governadors de plaças, officials de guerra (...) ni altres qualsevols exigir y cobrar per los vins y ayguardents y altres qualsevols fruyts y vitualles que los estrangers, naturals y habitants del present Principat vullan traurer o aportar a altres regnes forasters". *Constitucions de Catalunya.* Compilació 1704. Corts 1702. Llibre IV. Títol XXV.

1567. "Schonemberg va escriure a Vernon que la corona espanyola "elle a resolu déterminement la ruïne totale du négoce de la navigation tant d'Angleterre que de Hollande, et que la Cour d'Espagne est dejà tellement degenerée de ses anciennes maximes que'Elle commence à faire aussy par une aversion superstitieuse contre les deux puissances, ce qu'Elle ferait sans cela par le seul motif de son aveugle dévouement pur les ordres de la France." SP 94.75 (5.X.1701). Public Record Office. Londres. Citat per ALBAREDA, J. a *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta. (1700-1705).* Barcelona, 1993, p. 269.

1568. I a més, "enllaç entre el cònsol anglès Shallet, l'holandès Kies i el príncep de Darmstadt amb Antoni de Peguera". ALBAREDA, J. *Els catalans i Felip V...,*, p. 169.

CONCLUSIONS

La Catalunya del segle XVII ha estat un tema procliu a afirmacions contrastades. Elliott parlava alternativament de "societat ordenada" i "societat desordenada". Expressions com "segles d'obscuritat" o "segles de decadència" han fet fortuna fins a dates molt recents. Amb tot, però, Vilar no dubtà a parlar també d'una Catalunya "rica i plena". Quina era la visió que en tenien els contemporanis?

Feliu de la Penya és, sense cap mena de dubte, un dels autors que més ha condicionat una visió negativa i pessimista de la Catalunya del segle XVII. En les seves mateixes paraules *El comercio tan dilatado y acreditado se ha passado a otras naciones más diligentes, y menos ociosas*. Feliu creia poder determinar l'inici i les causes de la situació que descrivia:

Pero el mas cierto origen y principio del infeliz estado de nuestros tiempos està en la riqueza de los passados, con el descubrimiento de las Indias, porque imprudentes juzgavamos se avia de mantener entre nosotros sin las tareas y exercicios de las buenas artes. Todo lo alterò la possession y abundancia de aquellas riquezas.

Esteve de Corbera, a la seva "*Cataluña Ilustrada*", publicada a Nàpols l'any 1678, ofereix una visió vivament constrastada de la realitat catalana:

...estan casi todas las montañas de Cataluña habitadas, y cultivadas, siempre verdes, y hermosas con agrado y admiración de los que la ven. Toda ella parece una sola poblacion, porque apenas ay distancia notable sin ella. En sus mayores asperezas se descubren Castillos y lugares: y entre aquellas soledades se hallan edificios y casas que algunas dellas con ser de labradores parecen palacios de Principes. Entre los riscos y peñas ay viñas

y sembrados, bosques y frutales (...) No tienen que desear vinos estrangeros por las diferencias que dellos se cogen en varias partes de admirable gusto, olor y color. En Rossellon claretes y Moscateles. En Alella y Mataron y los demas lugares de la costa desde Barcelona hasta Blanes (...) claretes y blancos tan enteros y vigorosos que los navegan a las Indias. Després no s'està de ponderar les possibilitats d'exportació dels fruits secs i dels cítrics. I sobre el ferro refereix: *Las minas de hyerro son tantas que proveen los Reynos de Cerdeña y Sicilia.* I una nota negativa en aquesta idíl·lica visió entorn del ferro *y la codicia genovesa —que en todo pone sus manos— puede ser testigo desta verdad por los millares de cargas que compran y sacan por varias partes.*

Una visió similar del camp català era compartida per Aparici, que formulava una suggerent afirmació, carregada d'interès:

...exemple las vinyas, que va més car ara lo vi que no cuant no y havia la mitat de las vinyas que y ha vuy; la abundància fa la expedició y quant se aumenta un fruyt se envia fora regne...

Aparici i Esteve de Corbera, tot i discrepar de Feliu pel que fa a l'agricultura, estaven d'acord a blasmar les dificultats de la manufactura. Corbera ho expressava en termes prou concloents:

...si la prudencia catalana, que suele ser tan provida para todo, ordenase que no se pudiessen sacar en su especie el hyerro y la lana y otras cosas semejantes de que la Provincia produce, sino labradas y aprovechadas, ni los estrangeros se enriqueceran con ellas ni la gente ordinaria y pobre padeceria tantas incomodidades: porque los artificios suelen ser el sustento y la riqueza de las Republicas.

Aparici es mantenia en la mateixa línia, però incloïa algunes afirmacions interessants i clarificadores:

...per nostra culpa venen los forasters y particularment Italians, a obrir casas de negoci (...) Cada nacio procura tenir un Consul a cada poble mercantívol de España, vehent que nosaltres no sabem aprofitaro; que diner an guañat los Inglesos en Barcelona, Alicant, (...) y altras, ques donan la ma y se ajudan los uns als altres com los Genovesos, francesos y florentins.

Contrastos i coincidències, llums i foscors en aquests textos —i en d'altres que es podrien adduir— defineixen, primer, la percepció d'uns tractadistes que sovint defensaven interessos econòmics molt concrets, com fou el cas de Feliu de la Penya.

De la contemplació d'aquestes notables divergències interpretatives sorgí la voluntat de pouar en el coneixement de les estructures econòmiques de la Catalunya del segle XVII per tal d'elaborar-ne una aproximació que permetés conjuminar les dades aportades pels propis protagonistes amb l'estudi directe de les fonts primàries —reflex del batec diari de la vida econòmica— tot intentant salvar la possible manca de perspectiva a què els sotmetia la immediatesa del moment reflectit.

La necessitat de realitzar un estudi en un àmbit cronològic força ampli —que havia de permetre contrastar els darrers anys del segle XVI amb el primer decenni del segle XVIII— condicionà necessàriament l'abast territorial de la recerca. Calia focalitzar i escollir un àmbit geogràfic arquetípic per la seva vitalitat en el període estudiat. La capital maresmenca acomplia amb escreix aquests requisits. Era ben conegut, a partir dels treballs de Joaquim Llovet, de Joaquim Nadal, d'Emili Giralt i, posteriorment, de Carlos Martínez Shaw, que Mataró tingué un notable desvetllament demogràfic i econòmic en els segles centrals de l'Edat Moderna. La riquesa dels seus fons documentals menà a una recerca que esdevingué intensa i dilatada.

Si calgués qualificar o definir el Mataró del segle XVII de forma breu i concisa, probablement fóra escaient considerar-lo un microcosmos en moviment. Resulta evident que el ritme dels temps històrics no és sempre el mateix. Determinats períodes —principalment dels temps antics o medievals— semblen escolar-se lentament amb unes alteracions i innovacions mínimes pel que fa als condicionants estructurals que defineixen la vida dels coetanis. Per contra, en altres moments del devenir històric, es poden percebre els canvis i les transformacions com un *continuum* progressivament accelerat, que erosiona, poc a poc, estructures econòmiques i socials seculars per construir amb els enderrocs els sediments d'una realitat diferent de l'anterior. Aquesta és la percepció que ofereix a l'investigador el desenvolupament econòmic mataroní al segle XVII.

Una anècdota significativa és que en el Mataró dels anys vuitanta del segle XV —tot just a l'endemà de la guerra civil catalana— i en un moment força singular pel que fa al declivi català en tots els ordres, uns personatges noliejaven una embarcació i feien una crida pública per tal que les persones interessades hi poguessin embarcar vi per portar-lo *a la guerra de Granada.*

Es tracta d'un fet que, probablement, esdevindria anodí en un altre context però que resulta paradigmàtic pel que fa a les transformacions i els canvis que trastocarien la realitat mataronina en els segles següents. Hi conflueixen diversos elements. En primer terme cal destacar l'existència d'uns excedents d'origen agrícola que gaudien d'una demanda indiscutible però que —com a contrapartida— constituïen una producció molt generalitzada en tota la Mediterrània. Aquí incidia un nou element important, l'anomenada "asimetria de la informació", per la qual hom hauria tingut coneixement de les necessitats de l'exèrcit castellà que assetjava Granada o, el que és el mateix, la capacitat de cercar i trobar mercats més enllà del marc local i regional. La disponibilitat d'elements infrastructurals per al transport de les mercaderies, a través dels il·limitats camins de la mar, en seria un altre factor gens negligible. I finalment, en el vèrtex d'aquestes circumstàncies, s'hi trobaria el capital humà necessari per conjugar-les, endegar-les i assolir els objectius proposats.

Els elements ressenyats formen el canemàs de les transformacions que afectaren la vila mataronina i, per extensió, àmplies zones del Maresme en el període estudiat.

L'estudi dels capbreus ha permès constatar el ritme de les transformacions qualitatives i quantitatives de la propietat extensa. El teòric equilibri representat pel concepte de trilogia mediterrània entrà en un procés de desestabilització per l'avenç imparable de la vinya, fins al punt de provocar dificultats i una clara dependència exterior en el subministrament frumentari. Com les autoritats locals indicaren en més d'una ocasió: *la present vila sols se sustenta del vi que trau.*

La qualitat del fruit de la vinya és difícil d'escatir. Els tractadistes no es cansen de cantar-ne les excel·lències i indicar que, fins i tot, *lo navegan a las Indias* . Per altres fonts sabem que el vi de Mataró i rodalies abastia la xurma de les galeres reials o aliades. Probablement, aquest aspecte no és el més rellevant de la qüestió. Fos quina fos la qualitat del producte, el que resulta cert i rellevant és que, d'ençà de les darreries del segle XVI i durant tot el segle següent, els vins mataronins circularen per la transitada ruta que unia Gènova i Lisboa, amb escales als principals ports mediterranis i atlàntics i amb derivacions a les illes Balears i vers els presidis del nord d'Àfrica. Òbviament, les embarcacions no tornaven buides.

La possibilitat d'introduir els excedents alcohòlics locals en uns circuits de negociació amplis que, a més, pivotaven sobre algunes de les ciutats mercantils més emblemàtiques de l'Europa moderna, fou una circumstància prenyada de conseqüències. Les seqüeles són fàcils de resseguir en les estructures socioeconòmiques de la vila mataronina.

La transformació de terres boscoses i ermes en vinyes fou paral·lela a l'esmicolament d'un bon nombre de les unitats tradicionals d'explotació de la terra. Els masos, enmig d'un ampli ventall de dificultats d'índole diversa —endeutament crònic, dificultats frumentàries originades per l'especialització vitivinícola, etc. — hagueren d'enfrontar-se a reptes fruit de la nova situació generada: els més rellevants foren la demanda de sòl urbanitzable i una veritable fam de terra per sembrar-hi ceps.

La reactivació econòmica sobre la base d'un conreu que necessitava una notable aportació de mà d'obra estimulà un creixement demogràfic que, en el context català, converteix en paradigmàtic l'augment de la població local. Com ja havien assenyalat fa anys Nadal i Giralt en el seu important treball sobre la immigració francesa, la mà d'obra sense especialitzar trobà a Mataró i a d'altres indrets del Maresme no sols un treball estacional, sinó el lloc on amullerar-se i establir-se de forma definitiva. L'establiment de cóssos de terra en antics masos situats fora muralles i la conseqüent urbanització dels camins que menaven a les principals portes de la vila en forma de carrers és un testimoni fidedigne que corrobora les dades dels talls i censos de població.

Si l'establiment de patis de terra per edificar es convertí en una interessantíssima operació de substitució de rendes agràries per rendes urbanes, la intensa demanda de terres per tal de sembrar-hi vinyes fou un fenomen estès a tot el cos social. Tal com demostren els inventaris *post mortem* del període, qualsevol individu amb un mínim de disponibilitat econòmica invertia una part del seus recursos en la tinença de peces de vinya que s'obtenien generalment en establiments fets pels propietaris dels antics masos. Preveres, sastres, notaris, traginers, vidriers, mercaders i negociants competien per la possessió de vinyes la titularitat de les quals esdevenia un indicador clar de riquesa i feia paral·lela la situació de gran propietari de vinyes amb la d'ocupar el vèrtex de la piràmide social.

De forma subsidiària, aquest model de creixement estimulà altres activitats productives connexes. La viticultura suscità la intensa activi-

tat dels boters, però també les necessitats de transport estimularen la construcció d'embarcacions i el treball de mestres d'aixa, calafats, ferrers, patrons i mariners, corders, etc. El desenvolupament demogràfic i urbanístic féu necessària la presència de mestres de cases, manobres, fusters i ferrers. Per extensió proliferaren també teixidors, sastres, sabaters, apotecaris, adroguers, botiguers, cirurgians, notaris, etc. —amb la finalitat de cobrir les necessitats del contingent humà en expansió.

El marc de les activitats manufactureres no es limità exclusivament a satisfer les necessitats de la creixent comunitat vilatana. Alguns menestrals temptaren —amb més o menys encert— els mateixos camins que havien seguit els exportadors de vins: la recerca de mercats el més allunyats possible, seguint la petja de les trameses dels alcohols locals. Ací caldria incloure, tot i no tractar-se d'activitats estrictament manufactureres, l'existència d'una factoria destinada a la salaó del peix, la d'un molí per moldre sucre, la d'uns tints controlats per genovesos i, més específicament, els treballs d'adobaria —especialment el tractament de les badanes—, la petita metal·lúrgia, les puntes de coixí i, de forma singularíssima, el treball del vidre. En totes aquestes activitats és possible percebre amb nitidesa la clara voluntat d'especialitzar-se en una producció que anava orientada a mercats extralocals. A diferència del que succeïa amb el vi, una bona part d'aquests productes, a més de comercialitzar-se per via marítima, ho feren per via terrestre. El cas més paradigmàtic ha estat la producció de vidre, que penetrà àmpliament en els mercats castellans i peninsulars a cavall dels traginers locals, de manera semblant a com ho feren les puntes de coixí, elaborades per les dones i la mainada.

Si aquest conjunt d'aspectes es poden considerar endògens de la dinàmica econòmica local, hi ha altres components que vindrien induïts per condicionants de tipus exogen, concretament per raons geogràfiques.

En funció de la relativa proximitat de la vila mataronina a Barcelona, Mataró podia esdevenir, en circumstàncies determinades, una alternativa a la capital del Principat. Per altra banda, una de les escasses vies —per no dir l'única— que permetia un ràpid accés al mar per a les mercaderies procedents de bona part del Vallès, així com d'Osona i del Ripollès, era la probablement denominada "via Sèrgia", traçada en època romana, que anava a morir a Mataró travessant la collada de Parpers.

Aquestes circumstàncies tingueren un paper destacat en la configuració de Mataró com a ciutat portuària.

La importància del port mataroní es troba estretament condicionada pels factors citats. Dissortadament, els llibres del tauler del General descriuen tan sols les mercaderies procedents o destinades "*extra regnum*". Resta, per tant, sense quantificar tot el comerç d'abast interior que, sens dubte, devia ser important. Malgrat això, observant minuciosament les declaracions fetes davant del receptor i del credencer, hom copsa l'existència d'un intens flux de mercaderies que transiten en un i altre sentit a través de la Serralada Litoral. Sens dubte, però, el volum de negoci més important el constituïa aquell que, tenint com a destinació Barcelona, era desviat a Mataró per tal de burlar l'onerosa fiscalitat barcelonina.

Mataró esdevingué així un important nucli de recepció i expedició de mercaderies que transitaven pels seus carrers i la seva platja a la recerca de l'optimització dels capitals que s'hi havien invertit.

Els importants volums de negoci que recorrien la vila eren, sovint, titularitat de mercaders foranis o bé de negociants barcelonins. A Mataró, la gestió la duien a terme personatges locals que actuaven com a factors o apoderats de les grans firmes barcelonines. Tanmateix, a mida que avançà el segle XVII, factors i apoderats començaren a intervenir cada vegada amb més intensitat, no ja com a simples representants, sinó constituint-se, progressivament, en subjectes de les mateixes operacions que abans realitzaven per compte d'altri.

Aquesta praxi es manifestà fecunda. Emprant uns capitals fàcils d'aconseguir per la via dels censals, negociant a través d'instruments financers com les lletres de canvi, assegurances, parts de barca, canvis marítims, especulant mitjançant els arrendaments municipals o dominicals, o bé a través de l'expedició i reexpedició de mercaderies per compte propi a indrets cada vegada més allunyats, féu la seva eclosió un grup social altament especialitzat en qualsevol àmbit de la negociació.

L'elaboració de l'aiguardent marcaria una fita important en la consolidació d'aquest procés. Braudel explica que l'aiguardent no aparegué a les tarifes duaneres de Venècia fins a la fi del segle XVI. Per aquestes mateixes dates, inventaris mataronins ja descrivien alambins en algunes masies. L'any 1625, un negociant mataroní acceptava fer-se càrrec del subministrament de les tavernes de Granollers. La precocitat és, altra

volta, una característica de l'economia mataronina. La possibilitat de destil·lar el vi en forma de licor ampliava l'horitzó dels intercanvis a límits fins aleshores insospitats. Negociants i mercaders foren els primers interessats en la ràpida difusió de les tècniques de destil·lació que els permetrien accedir amb els seus productes als mercats atlàntics europeus. Aquesta exportació potencià la capacitat negociadora d'aquest col·lectiu i el consolidà com a grup econòmic. Els resultats foren una acumulació de capital que s'invertiria en tots els àmbits de la vida econòmica, des de l'estrictament mercantil, fins al productiu, passant per la propietat de terres o inversions financeres.

Dos fets singulars que sovintegen en el darrer quart del segle XVII donen testimoni dels excel·lents resultats d'aquesta gestió: la constitució de les companyies comercials, que en els seus capitals podien sumar aportacions de diferents individus alhora que oferien l'avantatge de diversificar el risc per a l'inversor i, en segon lloc, un procés simultani de promoció social dels principals protagonistes del món econòmic a través de l'accés a la ciutadania honrada de Barcelona.

Aquest esponerós desvetllament de les activitats mercantils no hauria estat possible al marge del caràcter eficacíssim de la marina de l'època. Un estol de barques, moltes d'elles de patrons mataronins, però també amb embarcacions d'altres ports catalans com el de Tossa —com demostren els treballs de Mario Zucchitello— resseguien el litoral mediterrani incansablement, des de Gènova fins a Lisboa, sense oblidar els ports de Marsella, Barcelona, València, Màlaga, Sevilla i Cadis. Es tractava de barques finançades amb parçoners de diversa entitat que encaminaven vers el món dels negocis capitals de procedència heterogènia, tal i com demostrà Carlos Martínez Shaw. Les embarcacions catalanes no eren, però, les úniques a solcar el nostre mar. Les naus genoveses competien amb les holandeses i angleses que s'acostaven a les platges catalanes per descarregar espècies, bacallà o teixits i per proveir-se d'aiguardent, pinyons o fruits secs com a mercaderia de retorn.

Després d'aquesta abreujada síntesi de l'evolució del microcosmos mataroní, caldria retornar al fil inicial d'aquesta exposició.

Els canvis i transformacions descrits no devien ser generalitzables arreu de Catalunya. Així, en una comarca tan propera com el Vallès Occidental, estudiada per Jaume Dantí, o en el Bages que treballà Llorenç Ferrer, els ritmes de transformació semblen ser menys espectaculars per

al mateix període. D'aquí la singularitat del procés mataroní que Pierre Vilar designà com a tendència general a la descentralització de les activitats econòmiques.

En contrastar els fets acabats de ressenyar amb el parer dels tractadistes coetanis, les llums i foscors —així com els contrastos— tendeixen a esvair-se i es comencen a besllumar amb més nitidesa algunes de les línies generals de l'evolució del període.

Ben segur que la descripció de Feliu *arrimò luego la agricultura el arado, y vestida de seda blanqueo las manos negras con el trabajo* era no sols inaplicable a una bona part del camp català sinó que —en el marc agrari— s'estaven duent a terme processos d'especialització productiva que tindrien com a conseqüència una producció progressivament orientada al mercat, tal com descrigué Pierre Vilar a la seva magistral interpretació de la Catalunya Moderna per als darrers decennis del segle XVII. Les exportacions de vi, aiguardent, fruits secs i cítrics en serien el testimoni més pregon, tal com ho ponderen els autors coetanis i com ho evidencia la recerca mataronina.

En l'àmbit de les produccions manufactureres, la perspectiva és força diferent. En aquest punt hi ha un notable grau de convergència i unanimitat entre els textos adduïts i els resultats de la recerca mataronina. La producció manufacturera local, amb l'única excepció del treball del vidre, té una representativitat molt feble en el conjunt de les activitats productives. Però aquesta no és la lliçó més concloent de l'estudi. Els registres del dret d'*Entrades i Eixides* mostren una veritable allau de productes manufacturats, amb la preeminència destacadíssima dels productes tèxtils –filats, teixits o confeccionats- que són, pel seu elevat cost, els principals responsables del desgavell que presentava la balança comercial mataronina. De forma paral·lela, però, es documenta la importació d'una àmplia gamma d'articles que tenen dues característiques en comú: el baix cost i l'escassa dificultat tècnica de la seva producció: talabards d'espasa, agulles de cosir i de cap en quantitats ingents, medalles, cascavells, olles, paelles, xiulets, perdigons i un llarg etcètera en serien un bon testimoni

En aquest punt les dades mataronines i les afirmacions de Feliu i dels altres autors sí que es donen la mà. I és el mateix Feliu qui aporta aspectes suggeridors: *las artes y artifices se enfadaron con los instrumentos mecanicos, todo se ensobervecio y aun desestimaron la plata y*

oro, creciendo los precios a todas las cosas, queriendo en un dia ganar lo que antes no ganavan en una semana, con que dieron al traste con el comercio, por no aplicarse con las artes por faltar el trabajo. Molt probablement, d'aquest text es podria inferir que una gran part de la producció manufacturera catalana no podia competir amb els productes importats per raó del diferencial existent entre els costos de producció catalans i els costos en els punts d'origen de les mercaderies, atès que es fa difícil considerar que els processos productius a Catalunya no poguessin oferir aquests articles.

En l'àmbit dels tèxtils la problemàtica era sens dubte més complexa. El volum de les importacions d'aquests productes havia estat posat de manifest en el *Político Discurso* on s'indica que les importacions ascendien a 700.000 escuts, mentre que les exportacions no superaven els 50.000. El professor Fontana constatà en el seu treball dels anys cinquanta l'abast de les importacions tèxtils a través de Barcelona, de la mateixa manera que ho ha fet el buidat dels registres del tauler de Mataró.

Les causes d'aquesta important allau de manufactures forànies foren diverses. El professor Fontana demostrà, en el seu moment, que responien a un increment del consum interior. Tanmateix, algunes altres circumstàncies, entre les quals destaca el cost superior de la producció pròpia també intervingueren en el procés. Diu Feliu:

las ropas de seda venidas de Italia, paños y otras mercancias de Olanda y Francia no son de tan buena calidad, y aunque lo sean, entrando a vezes sin registrarse, se dan con mayor comodidad y más baratas que las que se labran en este Principado.

Hi havia, però ,un altre element molt important que havia estat motiu d'una resolució a la Cort General de l'any 1599:

...per quant notoriament consta y ocularment se veu que les robes ques fan de llana de qualsevol specie y color (...) son molt ruins, dolentes y de poca durada y les demés delles son falsament fabricades lo que redunda en grandíssim dany (...) per lo que los habitants no poden portar una roba bona y de durada, y axí gastan en lo vestit dos voltes més del que altrament haurien de gastar, (...) de hon és que de cent draps non hixen deu de ben fets.

Aquestes dificultats de la producció tèxtil catalana serien suficients per explicitar el volum de les importacions; tanmateix, encara cal afegir un fet també molt rellevant: la revolució de les *new draperies* que apor-

taven al mercat la prolífica família dels estams. Un dels principals centres productors, Hondschoote, als Països Baixos, havia adoptat les noves tècniques a mitjan segle XVI i esdevingué el gran centre productor dels popularíssims ascots o anascots.

Aquesta gamma de productes, com ara les estamenyes, sarges i baietes, eren de qualitat inferior als vells draps de llana, però eren sol·licitats pels consumidors pel seu cost més baix, la qual cosa -segons Cipolla- els permetia seguir la moda en constant canvi. El mateix Feliu es vanagloriarà —com senyala Pierre Vilar— d'haver estat l'iniciador de la introducció de teles a la flamenca, però en una data tan tardana com 1690, cosa que fa palesa la manca de competitivitat i l'endarreriment de la producció catalana.

Així, doncs, seria possible concloure que la producció catalana en l'àmbit manufacturer —per les raons indicades— era en gran part subsidiària de les importacions procedents de diverses zones europees. I, en aquest sentit, hom tenia clara consciència que els teixits eren un dels articles que feien possible el drenatge monetari vers l'estranger. Un comerciant francès deia, referint-se a la producció del seu propi país: *els teixits són les veritables mines d'or i d'argent d'aquest regne ja que s'elaboren per ser transportats al país d'on aconseguim l'or i la plata.*

Pel que fa a les activitats mercantils, els autors citats a l'inici coincideixen en el protagonisme excessiu que al seu parer hi tenien els ciutadans estrangers. Malgrat tot, l'intercanvi de mercaderies era una realitat inqüestionable.

Una bona visió de conjunt és la que ofereix el cònsol francès Laurent Soleil, l'any 1686:

...en este país, desde hace unos ocho o diez años, la industria ha empezado a medrar a causa de la gran cantidad de trabajadores que vienen acá y se instalan, lo que ha dañado mucho a las manufacturas francesas. Además, los ingleses traen toda clase de pañería y pescado; y los holandeses, todo tipo de especiería, lienzos, metales y anascotas, que son sargas de Brujas, que todo el mundo viste aquí en Cataluña. Como en el caso de la seda, aquí es más barata que en Francia, a causa de la abundancia de seda. (...). Mataró tiene un comercio floreciente; Sant Feliu de Guíxols trafica con pescado salado y embarca gran cantidad de vino a Cádiz, Orán, Cartagena y Berbería. Lo mismo sucede en Salou. (...) Las manufacturas que vienen de Francia y que están más de

moda son los ruanes, tanto blancos como claros. Las medias de seda por lo común se fabrican en Barcelona. (...) Los ingleses son los que trafican más en esta plaza, trayendo manufacturas de Holanda e Inglaterra.

Es percep, per tant, amb força nitidesa el panorama d'una economia que exportava fonamentalment productes agrícoles i matèries primeres sense elaborar, que atreien negociants francesos, genovesos, holandesos i anglesos. Cal fer notar, amb tot, la preocupació expressada per l'autor en referència a les manufactures que s'estaven instal·lant en el Principat i que bé podrien trobar-se vinculades als primers tempteigs en el cotó i el seu pintat, com ha estudiat Eloy Martín.

Tanmateix, i aquesta és una de les aportacions fonamentals de l'estudi en l'àmbit mataroní, botiguers, traginers, negociants i mercaders del propi país constituïen una xarxa imprescindible per al desenvolupament d'aquestes activitats, amb capacitat suficient per ubicar-se enmig d'aquest flux de mercaderies que entraven i sortien del Principat. Primer com a factors dels negociants forasters, assumiren progressivament, quotes cada vegada més elevades de protagonisme i de negoci en la gestió d'aquestes activitats mercantils. Aquests homes, emprats a l'inici com a elements auxiliars pels grans importadors o exportadors estrangers, s'emanciparen poc a poc de la seva tutela i assumiren per compte i risc propi l'aventura de la negociació, amb resultats més que satisfactoris si es considera el procés mataroní. Aquest procés tingué com a corol·lari el fet que ja durant el segle XVII, negociants mataronins s'establissin, bé de forma temporal, bé permanent, en indrets clau de les activitats econòmiques com Cadis, Puerto de Santa Maria, Gènova i Marsella i originessin així una precoç diàspora catalana.

El fet que l'economia catalana s'inserís per aquests camins en unes xarxes mercantils internacionals cada vegada més globalitzades havia d'esperonar el desenvolupament de les activitats productives. Així s'explica la florida de projectes econòmics sorgida aquests anys per vehicular les inquietuds dels sectors més dinàmics de la societat catalana. Amb els ulls fits en les potències europees més emblemàtiques però també en Amèrica i en les seves possibilitats com a mercat —l'aventura colonial d'Aparici en seria l'exemple més extraordinari—, s'encararia el segle XVIII amb la finalitat d'equilibrar una balança comercial possiblement deficitària, respecte del comerç europeu.

Atènyer els mercats americans permetria accedir directament a les fonts de la plata i sanejar la balança comercial catalana fins al punt de fornir-la dels capitals necessaris per fer possible el nou repte històric que s'albirava després de la fase mercantil: la producció industrial.

Així doncs, si calgués cercar una imatge per definir la conjuntura econòmica catalana del segle XVII, i per extensió de tota l'Edat Moderna, em veuria amb cor de proposar una alternativa a la imatge del Fènix que, en el seu dia, encunyà i féu famosa Feliu de la Penya i que Pierre Vilar definí com a somni de resurrecció.

A partir de tot el que resta ressenyat, els Treballs d'Hèrcules semblarien una imatge mítica més ajustada a la realitat per descriure la trajectòria econòmica catalana de l'Edat Moderna. Com ha assenyalat Josep M. Delgado, després de les crisis generalitzades que Catalunya patí en el segle XV, calgué un ingent esforç, encadenat amb la tenacitat i l'enginy, per tal de resituar l'economia catalana, immersa en un context de decadència demogràfica i de les empreses econòmiques. Ubicada Catalunya en una situació clarament perifèrica en tots els sentits dins del context de la monarquia hispànica, calgueren dos segles per endegar de bell nou una agricultura en expansió, per redescobrir instruments, usos i rutes mercantils que li permetessin inserir-se de forma avantatjosa entre el conjunt de les nacions econòmicament més avançades.

Ja en el segle XVI són perceptibles —cada vegada més— signes de revitalització econòmica, com ja assenyalà Pierre Vilar referint-se al període 1579-1580: "El Principat, certament, no ha retornat al seu moment de plenitud. Però es troba novament situat, molt probablement en el gran comerç internacional". El flux de la plata que seguia l'eix Sevilla-Barcelona-Gènova devia tenir innegables efectes benefactors sobre l'economia catalana.

Darrerament, les aportacions fetes per Albert García sobre l'economia catalana entre 1550 i 1640 han contribuït a il·luminar el panorama de la història econòmica de la Catalunya de l'Edat Moderna manifestant un nivell de vitalitat que hauria de ser suficient per foragitar definitivament els fantasmes de la decadència i de l'obscuritat que han planejat insistentment sobre aquests segles .

Durant el segle XVII, instruments tan emblemàtics com la botiga, la barca i la companyia contrastaren la seva vàlua i estaven a punt per bastir el canemàs de la futura societat industrial, en el moment que els

importadors de teixits optessin de forma decidida per la producció pròpia i donessin lloc a l'eclosió del cotó.

Així, si calgués realitzar un hipotètic balanç entre continuïtats i canvis en l'estructura econòmica catalana entre 1570 i 1710, és l'hora d'afirmar el segle XVII —malgrat tots els contratemps— com un període de consolidació i d'expansió de l'economia catalana que —tot i haver patit una profunda inflexió vers el 1480— maldà, amb esforços hercúlis, i contra tota mena de dificultats, per mantenir viva aquella consciència heretada de l'etapa medieval que mai no havia periclitat del tot.

Com escriví Wallernstein:

Así, si en un momento dado del tiempo, debido a una serie de factores con un origen anterior, una región tiene una ligera ventaja sobre otra en términos de un factor clave, y existe una coyuntura de circunstancias que otorgan a esta ligera ventaja una importancia central en términos de la determinación de la acción social, entonces esa ligera ventaja se convierte en una gran disparidad, y la ventaja se mantiene después de haber sido superada la coyuntura.

Aquest avantatge del qual parla Wallernstein fou, sens dubte, el que permeté crear a Mataró, en els anys trenta del segle XVIII, una de les manufactures d'indianes més importants de Catalunya. I, molt probablement, el manteniment d'aquest avantatge fou també el que féu possible —fa cent cinquanta anys— la inauguració del primer ferrocarril peninsular.

Tanmateix, els fets mataronins no foren quelcom d'aïllat: es trobaven immersos i eren reflex del desvetllament de l'economia catalana en el context industrial. En aquest treball s'ha intentat definir les bases i la fonamentació d'aquest procés a partir de les transformacions generades en el decurs del segle XVII.

APÈNDIX DOCUMENTAL

ANNEX 1

CENSOS I PRESTACIONS DE MASOS DEL DOMINI REIAL

FONT	ACA BF-6
DATA	1601.04.03
DECLARANT	TORNER, BARTOMEU
OBJECTE	MAS AGELL
SITUACIÓ	TRAIÀ. LIMITA AMB EL MAS ALEGRE I EL MAS ESCARP, DESPRÉS ANOMENAT CROS.
CENSOS	½ QUARTERA DE FORMENT, 1 QUARTERA D'ORDI , 3 s.
PRESTACIONS	2 JOVADES

FONT	ACA BF-6
DECLARANT	AMETLLER BERNAT PAGÈS
OBJECTE	MAS AMETLLER
SITUACIÓ	VALLEIX
CENSOS	3/8 FORMENT, 1 ½ QUARTERA D'ORDI, 2 QUARTERES DE VI, 2 s. 8 d. QUESTIA 5 s.
OBSERVACIONS	"HABET DOMINUS REX IN DICTIS PROPIETATIBUS HOSTE ET CAVALCATAS ET MEDIETATEM LEXIARUM MORTUORUM"

FONT	ACA BF-6
DATA	1601.04.03
DECLARANT	MOROT ÇAFONT, PERE PAGÈS
OBJECTE	MAS AULEDA
SITUACIÓ	CIRERA
CENSOS	1 ½ QUARTERES FORMENT, 1 BARRALÓ DE VI, 1 ½ QUARTERA D'ORDI, ½ QUARTERA D'ESPELTA, 1 PARELL DE GALLINES, 16 s.

FONT	ACA BF-6
DATA	1597.04.21
DECLARANT	FEU, PERONELLA
OBJECTE	MAS BERTRAN
SITUACIÓ	VALLEIX - STA. CECÍLIA
CENSOS	2 ½ QUARTERES ORDI, ½ QUARTERA D'ESPELTA, 6/8 DE FORMENT, QUESTIA 7 s. 8 d.
PRESTACIONS	1 JOVADA A LA SEMBRA I ALTRA A LA COLLITA
OBSERVACIONS	"ET ETIAM EST CERTUM QUOD TEMPORE QUO DICTUS MANSUS BERTRAN ERAT ABITABILIS PREDECESSORES MEI ERANT HOMINES PROPRIIS SOLIDI ET AFFOCATI ET AD SERVITUTEM ET FIDELITATEM DOMINI REGIS (...) ET CUM ALIQUANDO FUERIT HABITABILIS EGO SEU IPSUM POSSIDENTES ESSE DEBEMUS H0MINES PROPRIIS SOLIDI ET AFFOCATI"

FONT	ACA BF-6
DATA	1596.04.13
DECLARANT	ARNAU, GABRIEL MERCADER
OBJECTE	MAS BOVA
SITUACIÓ	C. ST. JOSEP. FORA MURALLES
CENSOS	6 s. 10 d. 2/8 FORMENT, 2 QUARTERES D'ORDI

FONT	ACA BF-6
DATA	1596.04.13
DECLARANT	FEU, ANTONI PAGÈS
OBJECTE	MAS CANYAMERA
SITUACIÓ	
CENSOS	5 s. 3 d.
PRESTACIONS	"HABET DICTUS DOMINUS REX IN PREDICTIS HOSTAS ET CAVALCADAS ET MEDIETATEM LEXIARUM MORTUORUM". A MÉS, HAN DE PRESTAR A PONÇ, BATLLE DE MATARÓ I DESCENDENTS "UNO CORP PORCI, DECEM OCTO DENARIOS BARCINONENSES ET TEMPORE MESSIUM UNA JOVAM ET TEMPORE SEMETERII ALTERAM JOVAM"

FONT	ACA BF-6
DATA	1597.4.21
DECLARANT	ARNAU PALAU, JOAN MERCADER
OBJECTE	MAS COSTA
SITUACIÓ	VALLEIX
CENSOS	6/8 DE FORMENT, 2 ½ QUARTERES D'ORDI, ½ QUARTERA ESPELTA, 2 QUARTERS DE VI, 10 s. QUESTIA, ½ QUARTERA D'ORDI, 7 s. 8 d.
PRESTACIONS	1 JOVADA PER AL TEMPS DE SEMBRA I ALTRA PER A LA COLLITA. A PONÇ DE MATARÓ PEL DRET DE BATLLIA: 1 JOVADA PER AL TEMPS DE SEMBRA, 1 JOVADA "SIVE BATUDA TEMPORE MESSIUM"
OBSERVACIONS	ES CONFESSA HOME PROPI, SOLIU I AFOCAT DEL SENYOR REI. OBLIGAT A LA PRESTACIÓ D'HOMENATGE I FIDELITAT

FONT	ACA BF-6
DATA	1597.04.15
DECLARANT	ARNAU, GABRIEL MERCADER
OBJECTE	MAS FELIU
SITUACIÓ	C. ST. JOSEP. FORA MURALLES
CENSOS	6 s., 1 QUARTERA DE FORMENT, 2/8 D'ORDI

FONT	ACA BF-6
DATA	1596.05.27
OBJECTE	MAS FEU
SITUACIÓ	VALLEIX. VALLVERIC. PLA ST. SIMÓ
CENSOS	1 QUARTERA DE BLAT MENYS UN "SEXDENO", 3 QUARTERES D'ORDI, ½ QUARTERA D'ESPELTA, 1 ½ QUARTERES D'ORDI, 1/8 FORMENT MESURA DEL CASTELL DE MATARÓ 9 s. QUESTIA, 3 "QUARTERIORUM VI A MESURA DEL CASTELL". 6 s. 7 d.
PRESTACIONS	ESTAN OBLIGATS A HOSTES I CAVALCADES. ALS HEREUS DE PONÇ DE MATARÓ, BATLLE DEL CASTELL, "UNO CORP PORCI, 18 DENARIOS ET CASUQUO HABEAT ANIMALIA ALIAS NON TEMPORE MESSIUM UNAM JOVAM ET TEMPORE SEMENTERII ALIAM JOVAM"

FONT	ACA BF-6
DATA	1601.04.03
DECLARANT	MOROT ÇAFONT, PERE
OBJECTE	MAS GENER
SITUACIÓ	CIRERA
CENSOS	3/8 DE FORMENT, 1 ½ QUARTERES D'ORDI, 5 s. 4 d.
OBSERVACIONS	EN ALTRE TEMPS ANOMENAT ESCLAPEROL

FONT	ACA BF-6
DATA	1597.04.12
DECLARANT	
OBJECTE	MAS HORTA
SITUACIÓ	LA LLACUNA
CENSOS	½ QUARTERA DE FORMENT, 1 ½ QUARTERA D'ORDI, ½ QUARTERA D'ESPELTA 2 QUARTANS I 7 PARTS D'UNA QUARTERA DE VI, 10 s. QUESTIA, 2 s. 8 d.

FONT	ACA BF-6
DATA	1601.04.02
DECLARANT	SALA I GENER, BARTOMEU PAGÈS
OBJECTE	MAS MIQUEL
SITUACIÓ	ST. MARTÍ DE MATA. LIMITA AMB EL MAS MATARÓ I EL MAS BERENGUER
CENSOS	1 QUARTERA FORMENT
OBSERVACIONS	"SUMUS ET ESSE DEBEMUS HOMINES PROPRII SOLIDI ET AFFOCATI DICTI DOMINI REGIS ET SUORUM IN DICTO CASTRO DE MATARONE SUCCESSORUM UNA CUM OMNI PROLE A NOBIS NATA ET NASCITURA ET EUNDEM MANSUM PROMITTIMUS TENERE CASATUM ET AFFOCATUM ET FACEREM IN EODEM CONTINUAN RESIDENTIAM PERSONALEM"

FONT	ACA BF-6
DATA	1597.04.15
DECLARANT	ARNAU, GABRIEL MERCADER
OBJECTE	MAS MIRALLES
SITUACIÓ	RIERA DE CIRERA
CENSOS	2 s. 6 d.

FONT	ACA BF-6
DATA	1601.04.03
DECLARANT	MOROT, JOAN PAGÈS
OBJECTE	MAS MOROT
SITUACIÓ	VALLEIX
CENSOS	1 QUARTERA I 2/8 DE FORMENT, 3 QUARTERES D'ORDI, 1 QUARTERA D'ESPELTA 8 s. 10 s. QUESTIA

FONT	ACA BF-6
DATA	1597.04.15
DECLARANT	REIMIR, JAUME ABAIXADOR
OBJECTE	MAS PALAU
CENSOS	3 s. 4 d. QUESTIA 16 s. ½ QUARTERA DE FORMENT, 1 QUARTERA D'ORDI, ½ QUARTERA D'ESPELTA

FONT	ACA BF-6
DATA	1597.04.15
DECLARANT	REIMIR, JAUME ABAIXADOR
OBJECTE	MAS PUJOL O PUJOL DEL PALMER
SITUACIÓ	CIRERA. LIMITA AMB EL CAMÍ QUE VA D'ARGENTONA A L'ESPERANÇA
CENSOS	9/8 DE FORMENT, 2 QUARTERES D'ORDI, 10 s. QUESTIA, 3 s. 4 d.
PRESTACIONS	1 TRAGINA, 1 JOVADA
OBSERVACIONS	EN ALTRE TEMPS MAS CAMPMAJOR. "DEBEO TENERE CONDIRECTUM CASSATUM AFOCATUM ET HABITATUM ITAQUE DEBEO FACERE IN EUNDEM MANSO CONTINUAM RESIDENTIAM ET TENERE EODEM AD FIDELITATEM DICTI DOMINI NOSTRI REGIS"

FONT	ACA BF-6
DATA	1601.03.04
DECLARANT	MOROT, JOAN PAGÈS
OBJECTE	MAS RENIU
SITUACIÓ	CIRERA. LIMITA AMB ELS MASOS SOLER I AULEDA
CENSOS	1 QUARTERA DE FORMENT, 2 QUARTANS DE FORMENT, 1 QUARTERA D'ORDI, 1 QUARTERA D'ESPELTA, 8 s. QUESTIA, 10 s.

FONT	ACA BF-11
DATA	1656.08.08
DECLARANT	RENIU PEDRÓ, JOSEP BURGÈS HONRAT
OBJECTE	MAS ROIG DE LA RIERA
SITUACIÓ	RIERA DE CIRERA
CENSOS	2 QUARTERES D'ORDI, 1 BARRALÓ DE VI, 11 s. 4 d.
OBSERVACIONS	CONEGUT TAMBÉ COM ROIG DEL RACÓ. ACA. BF-6 FOL. 23

FONT	ACA BF-6
DATA	1597.04.21
DECLARANT	ARNAU PALAU, JOAN MERCADER
OBJECTE	MAS SALA
SITUACIÓ	VALLEIX
CENSOS	38 s.
PRESTACIONS	1 TRAGINA, 1 JOVADA
OBSERVACIONS	EL CENS ESMENTAT ES FIXÀ EN COMPENSACIÓ DE LES PRESTACIONS EXIGIDES ANTERIORMENT: 5 QUARTERES D'ORDI, 2/8 DE FORMENT, 1 QUARTER VI MOST, 1 QUARTER VI REMOST, 2 s. 8 d., 1 TRAGINA, 1 JOVADA. "ET ULTRA PREDICTA DOMINUS UTILIS DICTI MANSI HABET TENERE PREDICTUM MANSUM ONDIRECTUM ET AFFOCATUM ET FACERE IN EIS EODEM CONTINUAM RESIDENCIAM"

FONT	ACA BF-6
DATA	1596
DECLARANT	
OBJECTE	MAS SALVADOR
SITUACIÓ	PUIG FORMIC
CENSOS	½ QUARTERA DE FORMENT, ½ QUARTERA D'ORDI, ½ QUARTERA D'ESPELTA, 4 s. 2 d., 8 s. QUESTIA
OBSERVACIONS	HOME PROPI SOLIU I AFOCAT AMB OBLIGACIÓ DE TENIR EL MAS HABITAT

FONT	ACA BF-6
DATA	1596.03.22
DECLARANT	SEGUÍ, JAUME MATEU PAGÈS
OBJECTE	MAS SEGUÍ O SEGUÍ D' AMUNT
SITUACIÓ	PROP DE L'ESGLÉSIA
CENSOS	5 s. 5 d., 8 s. QUESTIA, 1 ½ QUARTERA D'ORDI, ½ QUARTERA DE FORMENT, ½ QUARTERA D'ESPELTA, 3 QUARTERS VI MOST
OBSERVACIONS	"ET ULTRA PREDICTA SUMUS HOMINES PROPII SOLIDI ET AFFOCATI DICTI DOMINI REGIS ET TENEMUR AD PRESTATIONEM SACRAMENTI HOMAGI PROPIETATIS ET FIDELITATIS PRO UT QUOLIBET VASALLUS SUO TENETUR DOMINO NATURALI ET SENIORI"

FONT	ACA BF-6
DATA	1596
DECLARANT	SERRA, GALZERÀ PAGÈS
OBJECTE	MAS SERRA
SITUACIÓ	CIRERA
CENSOS	½ QUARTERA DE FORMENT, ½ QUARTERA D'ORDI, ½ QUARTERA D'ESPELTA, 2,5 QUARTERS DE VI, 1/3 DE MIG QUARTER DE VI, 4 d. 4 s. QUESTIA
PRESTACIONS	2 JOVADES
OBSERVACIONS	"SUM HOMO PROPRIUS SOLIDUS ET AFFOCATUS DICTAE REGIA MAIESTATIS ET DEBEO FACERE LAREM ET IGNEM..."

FONT	ACA B-6
DATA	1601.04.03
DECLARANT	SOLER, SALVADOR PAGÈS
OBJECTE	MAS SOLER
SITUACIÓ	CIRERA. LIMITA AMB ELS MASOS MOROT-ÇAFONT I VILARDELL
SUPERFÍCIE	150 HOMES DE CAVADURA
CENSOS	½ QUARTERA DE FORMENT, 1 QUARTERA D'ORDI, ½ QUARTERA D'ESPELTA, 3 s. 4 d., 10 s. QUESTIA

FONT	ACA BF-11
DATA	1665.08.06
OBJECTE	MAS SOLER DE BELLOC O DE VALLEIX
SITUACIÓ	VALLEIX
OBSERVACIONS	"ET HABET DICTUS DOMINUS REX IN DICTO MANSO INTRATAS ET ESCITAS ET OMNIA ALIA IURA SUPER HOMINIBUS SUIS IUXTA CONSTITUTIONES CATHALONIAE VEL ALIA RATIONE".

ANNEX 2

ACTA FUNDACIONAL DE LA CONFRARIA DE SANT ELM

"Primerament ordenam que quiscun any lo die de la festa de la Nativitat de la Verge que és a vuyt dies del mes de setembre per a sempre en dita capella sien celebradas so és la vigília de dita festa unes solempnes completes y lo dit dia de la festa de la Nativitat de Nostra Senyora una missa cantada ab diaca y sots diaca y ab totes les solemnitats possibles y aprés mixdia unes vespres y completes també molt solempnes.

Item ordenam que lo vespre de la vigília de la festa de sant Elm, la qual festa és a dos dies del mes de juny, sien celebradas en dita capella y devant dit altar unes solempnes completes per lo reverent rector y lo vicari de dita isglésia y lo dit die de la festa de sant Elm sia celebrada una missa cantada ab diaca y sots diaca en dita capella ab totes les solemnitats possibles en honor de dit benaventurat sant Elm y lo matex dia aprés de mix dia sien celebradas vespres y completes també solempnes en honor de la dita festa de sant Elm. A tots los quals officis, so és en lo dit die de la festa de sant Elm y en lo die de la festa de la Nativitat de la Verge Maria y vigílies, hagen de acudir tots los confrares de dita confraria qui.s trobaran en la present vila.

Declarant que en los dits dies una hora abans de la celebratió de quiscú de dits officis se hagen de ajustar tots los dits confrares de la dita confraria en casa del aministrador més vell com bax se declararà, a pena

de cinc sous barcelonesos applicadors als gastos de dita confraria per quiscú farà lo contrari.

Item ordenam que lo endemà de la dita festa de sant Elm en dita capella sie celebrada per lo dit reverent rector ho vicari de la dita Isglésia una missa cantada de rèquiem per remey y repòs de totes les ànimes de tots los confrares defuncts qui seran de dita confraria, y per lo semblant lo endemà de la dita festa de la Nativitat de Nostra Senyora sie celebrat altre missa cantada de requiem per repòs de totes les ànimes de tots los confrares defunts de dita confraria, les caritats de totes les quals misses y officis tinguen de pagar los aministradors qui seran de dita confraria de pecúnies de dita confraria.

Item ordenam que attès que de molt de temps ensà se aporta llibre en dita confraria en lo qual se escrieu tots los noms dels qui són y volen ésser confrares de aquella, que per so ordenam que de así al devant sia continuat lo dit llibre se aporta per escriure los noms dels confrares de dita confraria, ordenan que los qui voldran ésser confrares de dita confraria se tinguen de fer escriure en dit llibre per los administradors de aquella y que no essent scrits en dit llibre no sien haguts per confrares de aquelles, encare com sien de algú de dits art y offici y que no puguen gaudir de ninguna cosa de dita confraria, ordenant que los llibres hagen de ésser dos ço és hu de mercaders y lo altre de mariners. Item ordenam que per que millor la dita confraria se pugue mantenir y pugue supportar los gastos se offeriran en ella que quiscun confrare de dita confraria hage de donar per charitat a n.als administradors de dita confraria quiscun any quatre sous barcelonesos so és los mariners en lo die de la festa de sant Elm y los mercaders o negociants en lo die de la festa de la Nativitat de Nostra Senyora, quiscun any, comensant en lo die de la festa de la Nativitat de Nostra Senyora de setembre propvinent.

Item ordenam que perquè millor y ab més tranquilitat, pau y concòrdia dita confraria sia regida y administrada y vaja augmentada sien fetes sis bosses de aluda o de cuyro les quals servesquen per posar dins en aquellas tots los noms dels confrares de dita confraria ab rodolins perquè de aquelles quiscun any en los dies debax declararam sien extrets a sorts los qui regiran los càrrechs o officis són menester per lo govern y augment de dita confraria. Declarant que los officis o càrrechs de dita confraria sien ço és, quatre administradors, un clavari y un oydior de comptes. Declarant que en les tres bosses sien posats tots los noms dels

mercaders o negociants confrares, so és en quiscuna de aquelles, y per lo semblant en les altres tres bosses, ço és en quiscuna de aquelles sian posats scrits ab rodolins tots los noms dels mariners confrares de dita confraria, declarant que ninguna de ditas bosses no y sien posats los noms de confrares strangers sinó los noms dels confrares naturals y habitants de la present vila habitants y afogats, y no altres. Y que en las bossas de clavaris y de oydors de comptes no y puguen ésser posats ninguns confrares que no sapian scriure ni fadrins, sinó que tots tinguen de ésser casats y que sàpian scriure.

Item ordenam que las dues bosses sien de administradors y les dues de clavari y les altres dues de oydor de comptes, ordenant que quiscun any lo diumenge més prop aprés de la festa de sant Elm se hagen de aplegar e o convocar en dita isglésia y en dita capella tots los confrares de dita confraria qui.s trobaran en la present vila y allí devant tots, per los dits administradors sien regonegudes les dites bosses, y regonegudes aquelles si algú n.i faltarà que y sia posat lo nom del qui faltarà o faltaran, y que encontinent sien extrets de la bossa de administradors de mercaders o negociants ço és, dos administradors y de la bossa de administradors mariners altres dos administradors, los quals hagen de regir y governar la dita confraria tot lo any següent, declarant que lo més vell hage de procehir als jovens, ço és de mercaders lo dia de Nostra Senyora de setembre y de mariners lo dia de sant Elm.

Item declaram que lo clavari hage de ésser un any mercader o negociant y altre any mariner y que per so un any se tragué de la bossa de clavaris de mercaders y altre any de la bossa de mariners clavaris y de oidor de comptes per lo semblant.

Declarant que lo any que serà lo clavari negociant sia lo oidor de comptes mariner, y per lo contrari essent lo mariner clavari sia oydor de comptes lo mercader o negociant. Ordenant que si la festivitat de Corpus Christi s.esdevindrà ésser ans de la dita festa de St. Elm hagen de regir los dits administradors, clavari y oydior de comptes a fins lo diumenge dins la octava aprés de Corpus y a les hores se hage de fer la extractió de administradors, clavari y oydor de comptes lo dit diumenge aprés més prop de Corpus, so és dins la octava de Corpus, declarant que en cas se sdevindrà en la extractió traure dos fadrins administradors de un stament, que lo darrer extret sia afogat y en lloch de aquell sia extret altre que sia casat, y per lo semblant si se esdevindrà ésser extrets dos

germans o sogre y gendre, que lo darrer extret no puga concórrer sinó que en lloch de aquell se hage de traure altre, ordenant que lo clavari sia receptor y pagador de tots los emoloments de dita confraria ab consentiment dels dits administradors, durant lo llur any de administratió y clavaria y no més. Y que lo clavari tingue de donar fermanses en lo introhit de son offici, prestar cautió en mà y poder del notari de dita confraria a coneguda de dits administradors y lo oidor de comptes hage de oir y sumar los comptes de dit clavari y que los administradors tinguen chàrrech de cobrar los dinés de dita confraria y posar-los en poder de dit clavari.

Item ordenam que quiscun any en los dies de las festivitats de Nostra Senyora de Setembre y en lo die de sant Elm tinguen de anar tots los confrares de dita confraria a la casa del administrador més vell so és, lo dia de Nostra Senyora en casa del administrador més vell de mercaders o negociants y lo dia de la festa de sant Elm en casa del administrdor més vell mariner. Y de allí enfora hagen de acompanyar lo dits administradors y aprés tinguen-lo de tornar a compannar en casa del dit administrador més vell, sots pena de sinch sous per quiscú y farà lo contrari applicadors als gastos de dita confraria.

Item ordenam que per posar dites bosses sie feta una caxeta de fusta ab sinch tancadures y claus dins la qual caxeta stiguen tancadas ditas bosses y que las claus tinguen los administradors, ço és, cada administrador una y lo clavari la altre clau las quals sien pagades de diners de dita confraria.

Item ordenam que quiscun any en la festivitat de la Assumptió de la Verge Maria en lo mes de agost y en la festivitat de Corpus Christi se hage de traure la bandera de domàs vermell de dita confraria y aquella hagen de aportar a la dita isglésia per a seguir las professons se fan los dits dies acompannar la qual bandera y administradors a la dita iglésia y professons hagen de anar tots los confrares de dita confraria qui.s trobaran en la present vila, a pena de sinch sous applicadors als gastos de dita confraria per quiscú y farà lo contrari, ordenant que en los dits dies hage de estar la bandera en casa del banderado.

Item ordenam que la bandera lo die de la dita festa de sant Elm hage de estar en casa del administrador més vell de mariners y lo die de Nostra Senyora de Setembre en casa del administrado més vell de mercaders.

Item ordenam que los dits administradors hagen de fer quiscun any, y sempre serà manaster, quatre entorxes grans y quatre ciris grans rodons y molts ciris manuts de cera blanca y que servesquen ço és, les entorxes per a seguir les professons y en la semmana sancta y los quatre ciris rodons per los soterrats dels confrares de dita confraria passaran d.esta vida en l.altra, y los ciris manuts per donar-ne en quiscun confrare de dita confraria a fer llum per acompanyar lo Santíssim Sagrament quan se aportarà a algun confrare malalt de dita confraria, y en les festes de sant Elm y de la Nativitat de Nostra Senyora y en les altres festes de Nostra Senyora y de altres festes se acostumen donar ciris en dita isglésia y que dits ciris se paguen de pecúnies de dita confraria quiscun any.

Item ordenam que los dits administradors hagen de elegir un confrare de dita confraria per portar la dita bandera los dits dies de la festa de Corpus y de la Assumptió de la Verge Maria de agost en les professons, declarant que un any age de ésser mercader o negociant y altre any mariner. Y que lo any haurà ésser mercader o negociant los dos administradors negociants lo tinguen de elegiry sinó se.n poran avanir que.l tinguen de jugar a sorts los dits administradors y per lo semblant lo any aurà ésser mariner lo tinguen de elegir los administradors mariners en la dita forma. Y que lo que serà elegit per effecte de aportar la bandera tingue de acceptar sots pena de tres lliures barceloneses y si en los dits dies se haurà de aportar lo que serà elegit no y serà, que lo dit elegit tingue de cercar home qui la porta per ell y que lo qui portarà la bandera hage de elegir los qui ragiran los cordons de la bandera a n.als quals los administradors de dita confraria hagen de donar ventalls de palma manuals, y los qui portaran les vergues los tinguen de elegir los administradors, dos, ab tal que hagen de ésser dos mariners y dos negociants y també que dits administradors tinguen de donar ventall a quiscú de dits verguers, pagadós tots de diners de la dita confraria, y que ab un ventall lo any hagen de servir los dits vergues los dits dos dias de Corpus y de Nostra Senyora. Y si acàs los dits vergues y cordoners elegits se.n aniran o algú de ells se.n anirà de la present vila o estaràn impedits que no y puguen ésser per dits dias o algú de aquells, que tinguen de dexar home confrare que servesca per ells en dites coses.

Item ordenan que quiscun any, en lo die de la extractió de dits officis, aprés e aver fetes les dites extractions los dits administradors hagen y sien obligats de donar compte y rahó als administradors novament

extrets de tot lo que hauran exhigit durant llur any de dita confraria y que lo oydor de comptes hage de oir y sumar dits comptes y si res y seran tornadors los administradors hagen de entrar en mà de clavari y que si no hauran acabat dins aquell any de exhigir los emoluments de dita confraria tocants a cobrar dins llur any. Y que los dits administradors qui acabaran tinguen un mes descombre per acabar de exhigir, però si per culpa llur no hauran acabat de exhigir que hagen de pagar y bestraura de llurs propris dinés. Item ordenam que no puga concórrer ningú de dits administradors clavari ni oidor de comptes, bandarado, cordoner, varguers, que no sian passats dos anys aprés que seran estat administradors o clavaris, oidors de comptes, bandarados, cordoners o verguers, ço és, que quiscú hage de vagar dos anys del offii serà estat extret o elegit. En los altres emperò officis que no haurà regit hage de passar sols un any.

Item ordenam que sempre y quant dits administradors apleguen consell per negosis de dita confraria del què proposaran lo vot y parer de la major part vàlega y que.s tinga per dit effecte de aportar per dit affecte un llibre per notari autentich en lo qual se escrigan totes les extractions y negocis de dita confraria.

Item ordenam que si per cas exiran en los dits officis de administradors o clavari o oydor de comptes un any pare y fill, que lo fill no puga concórrer, sinó que en lloch de aquell sie extret altre, y si per cas lo confrare que serà extret en algú de dits officis no voldrà acceptar lo offici en que serà extret que incorrega lo tal confrare per quiscuna vegada contravindrà en pena de tres lliures barceloneses aplicadors la mitat als gastos y utilitat de dita confraria y la restant mitat al official o cort de aquella farà la execució.

Item ordenam que per la ànima de qualsevol confrare que passarà d.esta vida en l.altra sie celebrat per lo dit reverent rector o vicari de dita isglésia un cantar de ànimas, la caritat del qual sia pagada per los dits administradors de dita confraria de peccúnies de aquella.

Item ordenam que quiscun any los dits administradors en ésser extrets hagen de elegir un andador lo qual hage de ésser confrare de dita confraria, si.s trobarà qui u vulla acceptar y sinó que.l puguen fer a son plaer a n.al qual puguen donar de peccúnies de dita confraria, si serà confrare deu reals quiscun any, y ultra dels dits vint sous que sia franch dels quatre sous hauria de pagar quiscun any com a confrare, com dalt

està dit. Y si no serà confrare que.l puguen donar de pecúnies de dita confraria vint y quatre sous y manco si trobaran. Lo qual andador tingue càrrech de convidar a tots los confrares sempre y quant se offerirà haver de aportar lo Santíssim Sagrament a algú de dita confraria o se haurà de enterrar lo cos de algun de dita confraria, o quant los dits administradors volran tenir consell per los negosis de dita confraria y per anar als officis y professons, a les quals coses tots los confrares hagen de acudir, just impediment cessant an ésser avisats per dit andador, a pena de sinch sous barcelonesos per quiscuna vegada faran lo contrari, applicadors a la dita confraria.

Item ordenam que ningun confrare qui deurà a dita confraria de tres reals a.n.amunt pugue concórrer en ningun càrrech de dita confraria, que primer no pague encontinent tot lo que deurà a dita confraria. Item ordenam que a quiscun confrare serà pres o incativat per infels li sia donat per los dits administradors de dita confraria y de peccúnies de aquella, en ésser rescatat, deu lliures per adjutori de dit son rescat. Ordenant que si en aquell punt y temps que.s serà rescatat no y haurà prou diners en la dita confraria per ha donar-li dites deu lliures, que sie fet un tall per dits administradors entre tots los confrares de dita confraria per a fer compliment a dites deu lliures, y assó tantes vegades com se esdevindrà ésser catiu y esser-se rescatat. Entès emperò que dits administradors no puguen donar més de dites deu lliures sinó ab poder de tot lo consell de dita confraria que consta ab acte sots pena de pagar-ho de sos propris dinés, tant les deu liures com lo que pagaran més avant.

Item ordenam que ningun confrare de dita confraria qui deurà més avant de duas anyadas a dita confraria no puga gaudir de alguna de les prerrogatives, privilegis ne immunitats ne otils de dita confraria, en tal manera que estant dos anys sens pagar dits quatre sous que ha de pagar quiscun any, no sia tingut per confrare de dita confraria. Si ja donchs lo tal confrare haurà dexat de pagar per estar absent per los dits dos anys de la present vila o ultramarina.

Item ordenam que si acàs serà extret algun confrare de dita confraria a qualsevol offici y càrrech de dita confraria no pugue concórrer en aquell si lo tal confrare extret serà balle o jurat de la present vila.

Item ordenam que las penas desús ditas puguen y hagen de instar que sien executades ço és los mercaders que insten executió de aquelles contra los mariners y los mariners contra los mercaders Item ordenam

que tot.ora y quant passarà d.esta vida en l.altra algún confrare de dita confraria, que sian convidats tots los confrares de dita confraria per a compannar lo cos de aquell y que si lo confrare serà mercader que.l tinguen de ajudar a portar a enterrar los confrares mercaders y que hagen de portar los dits confrares mercaders los quatre ciris, y per lo semblant si lo confrare serà mariner que.l hagen de aportar lo cors de aquell a enterrar los confrares mariners y que aporten los quatre ciris los dits confrares mariners, a pena de sinch sous per quiscú y per quiscuna vegada qui faran lo contrari aplicadors a dits gastos de dita confraria. Item ordenam que essent escrit en lo llibre de dita confraria qualsevol cap de casa dels dits arts o officis com a confrare de dita confraria, que la muller y fills y família sua gaudescan dels aniversaris y officis dalt designats y que sian enterrats y tinguen de anar los confrares de dita confraria a companar a enterrar los cossos de aquells y lo Santíssim Sagrament sempre y quant se.ls aportarà com si fora lo cap de casa confrare. MAS-MM. *Llibra primer de la confraria de sant Em (...) 1615. F-5004. 16.VI.1588.*

BIBLIOGRAFIA

ABEL, W.: *Crisis agraires en Europe, XIIIe-XXe siècles*, París, 1973.
ALBAREDA I SALVADÓ, J.: *Els catalans i Felip V. De la Conspiració a la revolta (1700-1705).* Barcelona, 1993.
AMELANG, J.S.: *La formación de una clase dirigente: Barcelona, 1490-1714*, Barcelona, 1986.
ANDREU, M.: "Catalunya en els mercats espanyols al segle XVIII. La Casa Ermengol Gener", *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, 2 Vols., Barcelona, 1984, Vol. II, 259-265.
ANDREU SUGRANYES, J.: *El camp de Tarragona i el Priorat durant els segles XVIII i XIX. Les bases demogràfiques, agràries i comercials de l'expansió setcentista*, 2 Vols. Universitat Autònoma de Barcelona, 1994.
ANDREU SUGRANYES, J.: "Las relaciones comerciales entre Cataluña y Andalucía a finales del siglo XVII: el papel de Cádiz en el desarrollo del comercio vitícola del Camp de Tarragona", *Primer Congreso de Historia Catalano-Andaluza. Las relaciones comerciales. Del s. XVI al s. XVIII*, L'Hospitalet, 1995, pp. 95-110.
BARBOUR, V.: *Capitalism in Amsterdam in the 17th century*, Londres, 1963.
BENNASSAR, B.: *Valladolid au siècle d'or. Une ville de Castille et sa campagne au XVIe. siècle*, París, 1967.
BRAUDEL, F.: *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XVe-XVIII siècle*, 3 Vols., París, 1979.
BRAUDEL, F.: *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en tiempos de Felipe II*, México, 1953.
BLOC, M.: *Les caractères originaux de l'histoire rurale française*, París, 1952.
CARRERA PUJAL, J.: *Historia de la economía española*, 5 Vols., Barcelona, 1943-1947.
CARRERA PUJAL, J.: *Historia política y económica de Cataluña, siglos XVI-XVIII*, 4 Vols., Barcelona, 1946-1947.
CARRERAS CANDI, F.: *Lo castell de Burriach o de Sant Vicents (excursió, història y tradicións)*, Mataró, 1908.
CASEY, J.: *El regne de València al segle XVII*, Barcelona, 1981.
CASTILLO I EZQUERRA, M.J.: *Argentona i Vilassar a cavall de dues èpoques*, Argentona, 1990.
CIPOLLA, C.M.: *(ed.) Historia económica de Europa (2). Siglos XVI y XVII*, Barcelona, 1979.
Constitucions y altres drets de Cathalunya..., 1704.
CODINA, J.: *El Delta del Llobregat i Barcelona: gèneres o formes de vida dels segles XVI al XX*, Barcelona, 1971.
CODINA, J.: *Els pagesos de Provençana (984-1807). Societat i economia a l'Hospitalet preindustrial*, Barcelona, 1988.
COLOMER, J.M.: *Mataró al mil cinc-cents*, Mataró, 1969.
CONGOST, R.: *"Els propietaris i els altres"*, *Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans*, Barcelona, 1986, pp. 186-213.

CUADRADA, C.: *El Maresme medieval: les jurisdiccions baronals de Mataró i Sant Vicenç/Vilassar (hàbitat, economia i societat, segles X-XIV)*, Mataró, 1988.

DD.AA.: *Histoire du commerce de Marseille, Vol. III-IV,* París, 1951-1954.

DANTÍ I RIU, J.: *Terra i població al Vallès Oriental. Època moderna.* Santa Eulàlia de Ronçana, 1988.

DANTÍ I RIU, J.: "La revolta dels gorretes a Catalunya (1687-1689*), Estudis d'Història Agrària,* no. 3, Barcelona, 1979, pp. 79-99.

DANTÍ I RIU, J.:*Granollers i la seva comarca als segles XVI i XVII. Evolució demogràfica i econòmica,* Granollers, 1981.

DANTÍ I RIU, J.:*Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693*), Barcelona, 1990.

DAVIS, R.: *La Europa atlántica desde los descubrimientos hasta la industrialización,* Madrid, 1988.

DE VRIES, J.: *La economía europea en un período de crisis, 1600-1750,* Madrid, 1987.

DELGADO RIBAS, J.M.: "América y el comercio de Indias en la historiografía catalana". *Boletín Americanista,* no. 28, 1978, pp. 179-187.

DELGADO RIBAS, J.M.: *Catalunya y el sistema de Libre Comercio (1778-1818),* 4 vols. Tesi doctoral, Barcelona, 1981.

DELGADO RIBAS, J.M.: "El puerto de Barcelona en la época preindustrial". *Clavera, J. Carreras, A. Delgado, J.M. Yañez, C. Economía e historia económica del puerto de Barcelona. Tres estudios*, Barcelona, 1992.

DOMÍNGUEZ ORTIZ, A.: *El Antiguo Régimen: Los Reyes Católicos y los Austrias,* Historia de España Alfaguara, III, Madrid, 1979.

DOMÍNGUEZ ORTIZ, A.: *Crisis y decadencia de la España de los Austrias,* Barcelona, 1973.

DOMÍNGUEZ ORTIZ, A.: *Política fiscal y cambio social en la España del siglo XVII,* Madrid, 1984.

DURAN I PUJOL, M.: *Renda i producció agrària (s. XVI-XVIII) a Catalunya: l'Alt Urgell, el Tarragonès, la Conca de Barberà, el Baix Penedès,* 3 Vols. Tesi doctoral. Universitat Autònoma, 1984.

DURAN I PUJOL, M.: "Producció i renda agrària a la Catalunya del segle XVI", *Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans,* Barcelona, 1986, pp. 186-213.

ELLIOTT, J.H.: *La revolta catalana, 1598-1640,* Barcelona, 1966.

ELLIOTT, J.H.: *La España imperial, 1469-1716,* Barcelona, 1982.

FELIU DE LA PEÑA, N.: *Fénix de Cataluña. Compendio de sus antiguas grandezas y medio para renovarlas,* Barcelona, 1683.

FELIU DE LA PEÑA, N.: *Político discurso,* Barcelona, 1681.

FELIU DE LA PENYA, N.: *Anales de Cataluña,* 3 Vols., Barcelona, 1709.

FERRER I ALÓS, LL.: "L'avalot de les faves a Manresa. Un moment de la revolta de la terra a Catalunya el 1668", *Recerques*, no. 11, Barcelona, 1981, pp. 125-135-

FERRER I ALÓS, LL.: "Notes sobre la formació dels grups socials a la Catalu-

nya central", *Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans*, Barcelona, 1986, pp. 321-343.

FERRER I ALÓS, LL.: *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)*, Montserrat, 1987.

FERRER I CLARIANA, LL.: *Santa Maria de Mataró,* 2 Vols., 1968-1971.

FONTANA LÁZARO, J.: *El comercio exterior de Barcelona en la 2ª mitad del siglo XVII, (1664-1699) a través de las importaciones y exportaciones registradas en su puerto.* Tesi de llicenciatura inèdita, Barcelona, 1956.

FONTANA LÁZARO, J.: "Sobre el comercio exterior de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII. Notas para una interpretación de la coyuntura catalana", *Estudios de Historia Moderna, V, 197-219.*

FONTANA, LÁZARO J. (ed.): *La economía española al final del Antiguo Régimen,* 4 Vols., Madrid, 1982.

FONTANA, LÁZARO J.: "Comercio interior, comercio colonial: las razones de una diferencia", *Primer Congreso de Historia Catalano-Andaluza. Las relaciones comerciales. Del s. XVI al s. XVIII*, L'Hospitalet, 1995, pp. 253-262.

FORNS I SALVÀ, F.: *Déu Nostre Senyor vulla alsar la ma de aquest asot del contagi,* Mataró, 1993.

GARCÍA ESPUCHE, A.: *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña 1550-1640,* Barcelona, 1999.

GARCÍA, A. GUÀRDIA, M.: *La construcció d'una ciutat: Mataró, 1500-1900,* Barcelona, 1989.

GARCÍA CÁRCEL, R.: *Historia de Cataluña, siglos XVI y XVII,* 2 Vols., Barcelona, 1985.

GARCIA ROSSELLÓ, J. ZAMORA MORENO, D.: "La vall de Cabrera de Mar. Un model d'ocupació del territori a la Laietània ibèrica". *Laietania,* no. 8, Mataró, 1993, pp. 145-180.

GIMÉNEZ I BLASCO, J.: *Economia i societat, Mataró, 1600-1639,* Mataró, 1984.

GIMÉNEZ I BLASCO, J.: *La Universitat de Mataró, 1589-1628. Gestió municipal i vida quotidiana,* Mataró, 1990.

GIMÉNEZ I BLASCO, J.: "Les corts catalanes als segles XVI i XVII des d'una perspectiva local". *Les Corts a Catalunya. Actes del congrés d'història institucional,* Barcelona, 1991.

GIMÉNEZ I BLASCO, J.: "Mataró y el mundo andaluz, 1580-1705. Relaciones comerciales y marítimas", *Primer Congreso de Historia Catalano-Andaluza. Las relaciones comerciales. Del s. XVI al s. XVIII*, L'Hospitalet, 1995, pp. 73-94.

GIMÉNEZ I BLASCO, J.: "L'estructuració d'un mercat nacional. Prolegòmens". *Els catalans a Espanya, 1760-1914,* Pérez, M. T., Segura, A., Ferrer, Ll. (ed.), Barcelona, 1996, pp. 387-392.

GIRALT RAVENTÓS, E.: "La viticultura y el comercio catalán del siglo XVIII" *Estudios de Historia Moderna, II,* 1952, pp. 159-176.

GIRALT RAVENTÓS, E.: *El comercio marítimo de Barcelona entre 1630-1665.*

Hombres, técnicas y direcciones del tráfico. Tesi doctoral inèdita, Barcelona, 1957.

GOUBERT, P.: *Beauvais et le Beauvaisis du 1600 à 1730. Contribution à l'histoire sociale de la France du XVIIe siècle*, París, 1959.

GRAELLS, E.: *La indústria dels claus a Ripoll. Contribució a l'estudi de la farga catalana*, Barcelona, 1984.

GUIMERÀ I MARINÉ, D.: *Els vaixells de fusta*, Barcelona, 1986.

GUITART, J.: "La ciudad romana en el ámbito de Catalunya", *a La ciudad hispano-romana*, Barcelona, 1993.

GUITART, J.: "Un programa de fundacions urbanes a la Hispània Citerior de principis de segle I a. C." a *Actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*, Tarragona, 1994.

IGLÉSIES, J.: *La població del Maresme a la llum dels censos generals*, Mataró, 1971.

IGLÉSIES, J.: *Estadístiques de població de Catalunya al primer vicenni del segle XVIII*, Barcelona, 1974.

KAMEN, H.: *El siglo de Hierro*, Barcelona, 1977.

KAMEN, H.: *La España de Carlos II*, Barcelona, 1981.

KAMEN, H.: *La guerra de Sucesión en España, 1700-1715*.

KRIEDTE, P. MODICK, H. SCHLUMBOLM, J.: *Industrialización antes de la industrialización*, Barcelona, 1986.

LLOVET, J.: *La ciutat de Mataró*, 2 Vols. Barcelona, 1959-1961.

LLOVET, J.: *Mataró, 1680-1710: el pas de vila a ciutat i a cap de corregiment*, Mataró, 1966.

LLOVET, J.: *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Mataró, 2000.

LOBATO FRANCO, I.: "América en la perspectiva de los mercaderes barceloneses de la segunda mitad del siglo XVII", *Rábida*, no. 8, Huelva, 1990, pp. 56-67.

LOBATO FRANCO, I.: "Societats mercantils a la Barcelona del segle XVII: la companyia Dalmases Ferrer", *Estudis d'Història Econòmica*, no. 2, Palma de Mallorca, 1988, pp. 27-43.

LOBATO FRANCO, I.: *Capital Mercantil y actividad económica en la Cataluña preindustrial. Compañías y negocios en la Barcelona de la segunda mitad del Siglo XVII*. Tesi Doctoral, Sevilla, 1993.

LOBATO FRANCO, I.: "Las relaciones comerciales catalano-andaluzas en la segunda mitad del siglo XVII: el poderos influjo del tráfico colonial", *Primer Congreso de Historia Catalano-Andaluza. Las relaciones comerciales. Del s. XVI al s. XVIII*, L'Hospitalet, 1995, pp. 111-126.

MAIXÉ, J.C.: "Los genoveses y la burguesía mercantil barcelonesa en los siglos XVII y XVIII," *Miscellanea Storica Ligure*, no. 2, Gènova, 1990, pp. 1083-1116.

Manual de novell ardits:vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní, (1892-1975), 28 Vols.

MARFÀ I RIERA, C.: "Cinquè centenari del privilegi del rei Ferran el Catòlic 1480-1980. El llarg camí vers l'autonomia municipal". *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, no. 8, juliol, 1980.

MARTÍ COLL, A.: *Historia de una familia de la villa de Mataró. Juan Arnau Palau y sus descendientes*, Mataró, 1962.

MARTÍ COLL, A.: *Història d' una família. Segona part*, Mataró, 1979.

MARTÍ COLL, A.: *Visió de Mataró a través de plets i discòrdies (segles XVII-XVIII)*, Mataró, 1996.

MARTÍN CORRALES, E.: "Impulso de la actividad marítima catalana y corsarismo norteafricano (1680-1714)", *Actes del XIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Palma de Mallorca, III, pp. 185-194.

MARTÍN CORRALES, E.: "El comerç de Catalunya amb el Nord d'Àfrica al segle XVI: una segona exclusió?, *L'Avenç*, 189, 1995, pp. 16-21.

MARTÍN CORRALES, E.: *El comercio de Cataluña con el Mediterráneo musulmán (1680-1830)*, Barcelona. Tesi doctoral inèdita. Barcelona, 1993.

MARTÍN CORRALES, E.: "El comercio de Cataluña con Andalucía Oriental". *Primer Congreso de Historia Catalano-Andaluza. Las relaciones comerciales. Del s. XVI al s. XVIII*, L'Hospitalet, 1995, pp. 37-72.

MARTÍNEZ SHAW, C.: "El comercio marítimo de Barcelona, 1675-1712. Aproximación a partir de las escrituras de seguros", *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, VI, Barcelona, 1978, pp. 287-310.

MARTÍNEZ SHAW, C.: "Construcción naval y capital mercantil: Mataró, 1690-1709", *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, VIII, Barcelona, 1980, pp. 223-236.

MARTÍNEZ SHAW, C.: *Cataluña en la Carrera de Indias*, Barcelona, 1981.

MARTÍNEZ SHAW, C.: "La fabricació d'aiguardent" *L'Avenç*, no. 18, octubre, 1980, pp. 38-44.

MARTÍNEZ SHAW, C.: "Sobre el comerç català amb Amèrica al segle XVI" *2nes Jornades d'Estudis Catalano-Americans*, Barcelona, 1987, pp. 33-39.

MARTÍNEZ SHAW, C.: "Las relaciones comerciales entre Cataluña y la Baja Andalucía en los siglos XVI y XVII. Una recapitulación y una reflexión", *Primer Congreso de Historia Catalano-Andaluza. Las relaciones comerciales. Del s. XVI al s. XVIII*, L'Hospitalet, 1995, pp. 15-36.

MAS I GIBERT, X.: *Memorial dels pescadors i dels peixos*, Mataró, 1997.

MERCADER RIBA, J.: "Una visión pesimista de la economía catalana después de la Guerra de Sucesión", *Estudios de Historia Moderna*, V, pp. 409-420.

MOLAS RIBALTA, P.: *Los gremios barceloneses del siglo XVIII. La estructura corporativa del trabajo ante el comienzo de la revolución industrial*, Madrid, 1970.

MOLAS RIBALTA, P.: "La companyia Feu-Feliu de la Penya (1676-1708). Comerç de teixits i estructura social vers 1700", *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, XII, desembre 1974, pp. 77-126.

MOLAS RIBALTA, P.: "El comerç de teixits en la societat estamental". *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, V, Barcelona, 1977, pp. 161-197

Molas Ribalta, P.: *Comerç i estructura social a Catalunya als segles XVII i XVIII*, Barcelona, 1977.

Molas Ribalta, P.: *Societat i poder polític a Mataró, 1718-1808,* Mataró, 1974.

Montserrrat, P.: *Flora de la Cordillera Litoral Catalana -porción comprendida entre los ríos Besós y Tordera-,* Mataró, 1989.

Nadal, J. Giralt, E.: *La population catalane de 1553 à 1717. L'inmigration française et les autres facteurs de son développement*, París, 1960.

Nadal, J. Giralt, E.: *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII,* Mataró, 1966.

Olesti, O.: *El territori del Maresme en època Republicana S. III-I a.C.,* Mataró, 1995.

Parets, M.: *"Crónica de molts sucessos que han succeït dins Barcelona i en mols altres llocs de Catalunya, dignes de memòria".* Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Manuscrit 225.

Pellicer, J.M.: *Estudios histórico arqueológicos sobre Iluro...*, Mataró, 1887.

Pladevall, A. Simon, A.: *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII,* Barcelona, 1886.

Prevosti i Monclus, M.: *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro,* 2 Vols., Mataró, 1992.

Pujades, J.: *Dietari...* ed. J.M. Casas Homs, 1975-1976, 4 Vols.

Reglà, J,: *Historia de Cataluña,* Madrid, 1974.

Ribas, M.: *Els orígens de Mataró,* Mataró, 1964.

Richou, M.: *Aproximació a la història de la vila d'Argentona a la Baixa Edat Mitjana (s. XIII-XV)*. Tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona, 1983.

Sales, N.: *Senyors, bandolers, miquelets i botiflers*, Barcelona, 1984.

Sales, N.: *Els segles de la decadència (segles XVI-XVIII),* Vol. IV de P. Vilar (dir.), *Història de Catalunya,* Barcelona, 1989.

Salicrú, R.: *Mataró, carrer de Barcelona. Els privilegis reials de 1419, 1424 i 1480 i la concòrida amb Barcelona de 1481*, Mataró, 2000.

Sanabre, J.: *La acción de Francia en Cataluña (1640-1659),* Barcelona, 1956.

Segura i Mas, A: "La pagesia de Sants, del pla i de la ciutat de Barcelona, el 1723", *I Col·loqui d'Història Agrària,* Barcelona, 1978, pp. 229 i ss.

Segura i Mas, A.: "El cadastre, la seva història i la seva importància com a font documental", *Estudis d'Història Agrària,* no. 4, Barcelona, 1983, pp. 129-143.

Serra, E.: "Consideracions entorn de la producció i la productivitat agrària de la Catalunya del segle XVII", *Estudis d'Història Agrària,* no. 1, 1978, pp. 120-153.

Serra, E.: "El règim feudal al camp català als segles XVI i XVII, *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, no. 19, 1978, pp. 57-64.

Serra, E.: "El règim feudal català abans i després de la Sentència arbitral de Guadalupe", *Recerques*, no. 0, 1980, pp. 17-32.

SERRA, E.: "Per una cronologia i interpretació de la crisi del segle XVII", *Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans*, Barcelona, 1986, pp. 214-246.

SERRA, E.: *Pagesos i senyors a la Catalunya del Segle XVII. Baronia de Sentmenat. 1510-1729*, Barcelona, 1988.

SIMON I TARRÉS, A.: *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*, Barcelona, 1993.

TERRADES, I.: *El món històric de les masies,* Barcelona, 1984.

TERRADES, I.: *El Cavaller de Vidrà,* Montserrat, 1987.

THOMSON, I.A.A.: *Guerra y decadencia en la España de los Austrias, 1560-1640,* Barcelona, 1983.

THOMSON, J.: *Els orígens de la industrialització a Catalunya. El cotó a Barcelona 1728-1832,* Barcelona, 1994.

TORRAS I ELIAS, J.: "Estructura de la indústria precapitalista. La draperia". *Recerques,* no. 11, Barcelona, 1981.

TORRAS I RIBE, J.M.: "Els corresponsals del comerç català amb Europa al començament del segle XVIII" *Recerques,* no. 23, Barcelona, 1990, pp. 115-138.

VAN BATH, S.: *Historia agraria de la Europa Occidental (500-1850)*, Barcelona, 1974.

VICENS VIVES, J., REGLA, J., NADAL, J.: "L'Espagne aux XVIe et XVIIe siècles. L'époque des souvirans autrichiens. Tendences, problèmes et perspectives de travail de la recherche historique en Espagne", *Revue Historique*, París.

VICENS VIVES, J.: *Coyuntura económica y reformismo burgués y otros estudios de historia de España,* Barcelona, 1971.

VILAR, P.: *Catalunya dins l'Espanya Moderna,* 4 Vols., Barcelona, 1986.

VILAR, P.: *Crecimiento y desarrollo,* Barcelona, 1974.

VILAR, P.: *Manual de la "Compañya Nova de Gibaltar",* Reus, 1990.

VILAR, P.: "La Catalunya industrial: reflexions sobre una arrencada i un destí", *Recerques,* no. 3, Barcelona, 1974, pp. 7-22

VILAR, P.: "Le monde urbain dans la Catalogne des temps modernes", *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya,* 2 Vols., Barcelona, 1984, Vol. I, 421-434.

VOLTES BOU, P.: "Catálogo del fondo comercial del Instituto Municipal de Historia", *Documentos y Estudios*, VII, Barcelona, 1961.

WALLERSTEIN, I.: *El moderno sistema mundial. 1. La agricultura capitalista y los orígenes de la economía-mundo en el siglo XVI,* México, 1979.

WALLERSTEIN, I.: *El moderno sistema mundial II. El mercantilismo y la consolidación de la economía-mundo europea, 1600-1750,* Madrid, 1984.

ZUCCHITELLO, M.: *Homes, vaixells i mercaderies de Tossa al Grau de València (1459-1703),* Tossa, 1991.

1981 *La premsa a Mataró (1820-1980).*
FRANCESC COSTA I OLLER
1982 *Premià a començaments del segle XVIII: un assaig d'historia econòmica local.*
JOSEP VIÑALS I IGLÉSIAS
1983 *Economia i societat. Mataró, 1600-1639.* Accèssit
JOAN GIMÉNEZ I BLASCO
1984 *Mataró liberal 1820-1856: la ciutat dels burgesos i els proletaris.*
FRANCESC COSTA I OLLER
1985 *Alsina, March i Cona (1794-1808). Tràfic colonial, bloqueig marítim i comerç de neutrals.*
JOAQUIM LLOVET
1986 *Actituts col.lectives davant la mort i discurs testamentari al Mataró del segle XVIII.*
OLGA LÓPEZ I MIQUEL
1987 *El Maresme medieval: les jurisdiccions baronals de Mataró i Sant Vicenç/Vilassar (hàbitat, economia i societat, s. X-XIV).*
CORAL CUADRADA I MAJÓ
1989 *Societat i economia: Calella 1737 i 1758.*
M. TERESA MORA I VILA
1990 *Les "Mataro's Potatoes" i El Cooperativisme Agrari al Maresme (1903-1939).*
JORDI POMÉS I VIVES
1990 *Lletrats i Illetrats a una Ciutat de la Catalunya Moder na, Mataró, 1750-1800.* Accèssit
MONTSERRAT VENTURA I MUNNÉ
1990 *Revolució liberal i Guerra Civil a la Marina de la Selva.* Accèssit
JOAN CARLES GELABERTÓ I ORUÉ
1991 *Les Parròquies del Maresme a la Baixa Edat Mitjana.*
PERE BENITO I MONCLÚS
1992 *L'aigua a Mataró. Inundacions i recursos híbrics (Segles XVIII-XX).*
MARIÀ BARRIENDOS I VALLVÉ – JORDI POMÉS I VIVES
1992 *"Déu Nostre Seyor vulla alsar la mà de aquest asot del contagi" (Una aproximació a l'epidèmia de peste bubònica de 1650-1654 al terme del castell de Montpalau, al terme del castell de Palafolls i a Mataró).* Accèssit.
FRANCESC FORNS I SALVÀ
1993 *República i Guerra Civil Calella (1931-1939).*
JORDI AMAT I TEIXIDÓ
1993 *Memorial dels pescadors i els peixos. (Converses amb Francesc Isern). Tres-cents anys de la tradició marinera al litoral del Maresme.* Accèssit.
XAVIER MAS I GIBERT
1994 *El territori del Maresme en època republicana (s. III a. C.). Estudi d'Arqueomorfologia i Història.*
ORIOL OLESTI I VILA
1994 *Emigración ultramarina y familia catalana en el siglo XIX. Los Moreu Rabassa de Calella. (Con una nota de Lluís Castañeda sobre las transferencias ultramarinas).* Accèssit
CÉSAR YÁÑEZ GALLARDO
1995 *La Costa de Llevant 1894-1922. Setmanari comarcal catalanista de Canet de Mar.*
MANUEL CUSACHS I CORREDOR
1996 *L'Obrera Mataronesa.Un bell i efímer somni (1864-1890). El cooperativisme a Mataró al segle XIX.*
JORDI POMÉS VIVES – MARIA RODRÍGUEZ CALLEJA
1997 *Conflictividad laboral y sindicalismo en el sector textil de Mataró entre 1896 y 1923.*
ERNEST CAÑADA MULLOR
1997 *Les jurisdiccions locals en el pas de l'edat mitjana a l'edat moderna. Els batlles de sachs i els batlles reials a la baronia Desbosch.* Accèssit.
M. ASSUMPCIÓ ZAPATA BUXENS
1998 *Els orígens de la primera industrialització del rerepaís.Un cas emblemàtic: Vilassar i el capital comercial barceloní (1828-1875).*
BENET OLIVA I RICÓS
1999 *Eduard Alcoy a Mataró. Pintures i dibuixos 1966-1987.*
ROSA ALCOY PEDRÓS

CAIXA D'ESTALVIS LAIETANA

I SBN 84-923896-5-6

9 788492 389650